

ARANY JÁNOS
ÖSSZES MŰVEI

ARANY JÁNOS

ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI
KOROMPAY H. JÁNOS

XIX. KÖTET

LEVELEZÉS 5.

UNIVERSITAS KIADÓ
MTA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET
BUDAPEST
2015

ARANY JÁNOS LEVELEZÉSE

(1866–1882)

UNIVERSITAS KIADÓ
MTA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET
BUDAPEST
2015

Sajtó alá rendezte

KOROMPAY H. JÁNOS

Az idegen nyelvű szövegrészeket fordította és magyarázta
BÓDYNÉ MÁRKUS ROZÁLIA (német), HITES SÁNDOR (angol),
KOROMPAY H. JÁNOS (francia), LENGYEL RÉKA (latin)

Lektorálta

CIEGER ANDRÁS
DÁVIDHÁZI PÉTER

A könyv kiadását támogatta
Nemzeti Kulturális Alap

Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok

K 81197 sz.

A Magyar Tudományos Akadémia Textológiai Munkabizottsága által elismert
kritikai szövegkiadás

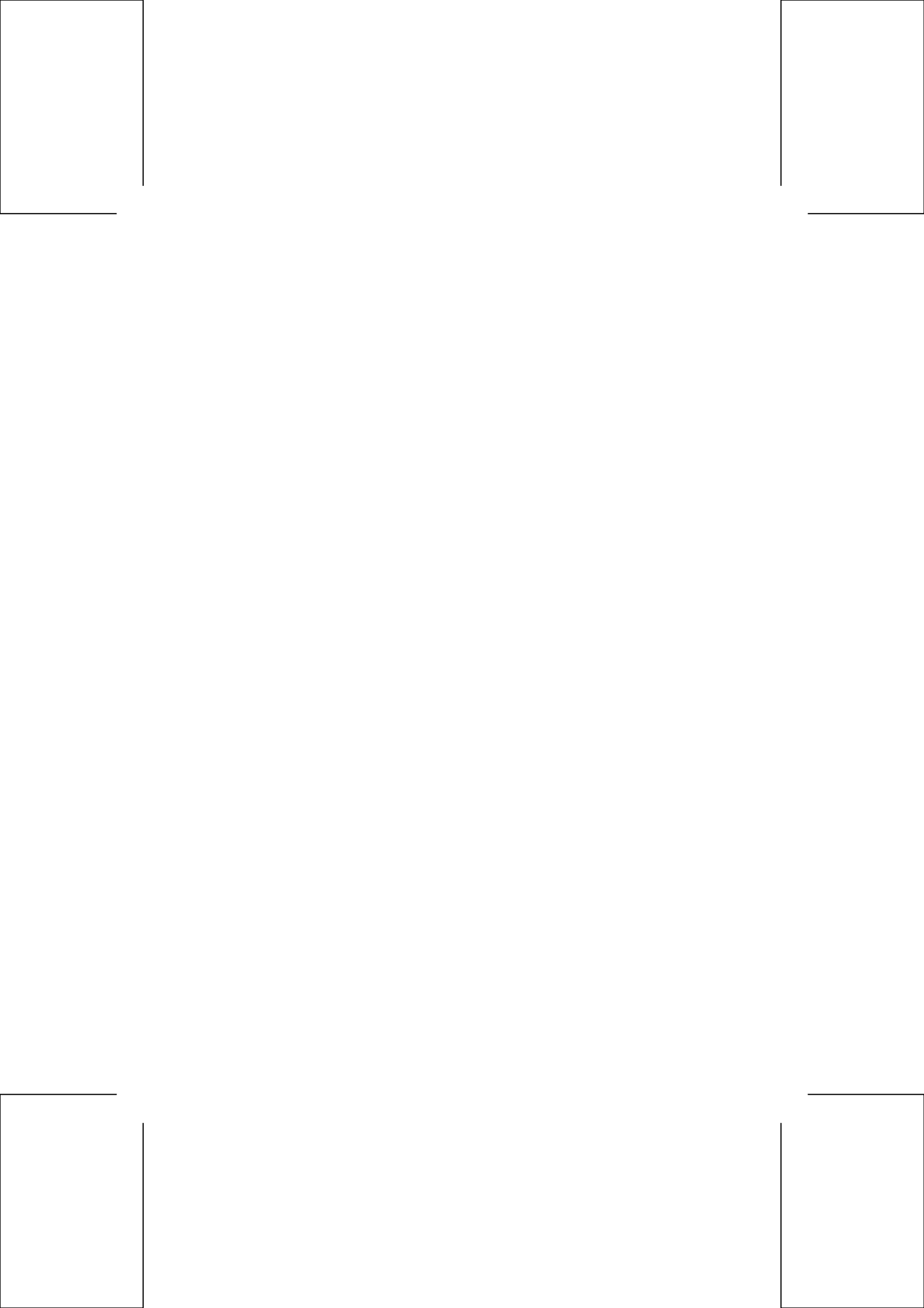
© Korompay H. János

© MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

© Universitas Kiadó

A kötet készült a Magyar Tudományos Akadémia BTK Irodalomtudományi
Intézetében

LEVELEK

1866

2030.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1866. január 3.]

Kedves jó barátom!

Nem vagyok képes kifejezni: mily megdöbbenő s kínos hatással volt rövid de gyászos tudósításod reánk,¹ kik az én kínos és kétes állapotom miatt,² különben is mély levertségben vagyunk, s hozzátok, a kedves Megboldogulttal, igaz baráti szeretet köt bennünket. Keserves sirásra fakadt egész kis családom; s higyétek el: nem valamely futó szomorúság, de tartós fájdalom lépett soraiddal fedelünk alá; mint szegény feleségem mondja: megrendült a lelkünk. – Az ember ilyenkor látja: mennyire szereti, de se meg nem mentheti, se meg nem vigasztalhatja egymást. Istenem, mily szerencsétlenek is vagyunk mindnyájan! Nem tudunk mit szólni, mit írni, nem tudjuk mivel nyugasztalni átvert sziveket. Isten enyhítsen, erősítsen, támogasson benneteket ez iszonyú csapásban!

15 Írom, írjuk könyezve s fájdalmas igaz részvéttel Hanván Jan;^a 3.
1866

szerető igaz barátod
s barátaitok
Tomba Mihály^b s neje.

^a Jan; – decz.-ből jav.

^b egyb.

2031.

ERCSEY SÁNDOR –ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Januar 6. 1866.

Kedves bátyám!

A mi Geyer barátunk¹ épen most hozta hozzám, a szalontai cs.[ászári] k.[irályi] adóhivatal által részére kiszolgáltatott azon nyugtát, mely szerint a fatalis 703. fnt 80. krnyi százalékot mai napon befizesse.

5 A nyugta itt is maradt nálam.

Azonban még is van egy kis bökkenő. Azon összegnek ugyanis 108. fntnyi késedelmi kamatja is követeltetnék. Mire nézve ő egy kis biztatást nyert, hogy ha folyamodik, azt el fogják engedni. S csakugyan én neki, e tárgyban, a folyamodást el is készítvén, ő azt be is adta.

10 A 703. fnt 80. kr tehát most már FI[leischl]-nek, minden nehézség^a nélkül kifizethető. S midőn majd, ugy hiszem, egy pár hónap alatt, a 108. fnt kamat ügye is tisztába jó, a kitábláztatást² azonnal eszközölni fogjuk.

Ugyancsak Geyer, ez alkalommal azt is kijelentette, hogy ő már
15 takarás³ feléig, ha felakasztjuk sem tud fizetni. Mire én neki ugy nyilatkoztam, hogy a most beállott évnegyed illetményére Martius közepénél tovább semmi esetre sem várhatunk. A mint azt csakugyan nem is fogjuk tenni. Igen jó, sőt szükséges lesz azonban, ha bátyám engem, Martius elején, egy pár sorban, – melyben megemlítendő lesz, hogy a
20 pénzre mulhatlan szüksége van, – megsürget az évnegyedi illetmény behajtására. Nehogy azt^b higgye G.[eyer], hogy jó kedvünkől zaklatjuk őt. Ugyanakkor én, valószínűleg, a bérlet megszüntetését is^c követelendem.

Egyéb állapotokról, miután ez alkalommal Lina⁴ is ír, felesleges-
25 nek találok hogy írjak.

Csókolom mindnyájokat, vagyok

szerető rokona

Ercsey Sándor

^a nehézség – e é-ből jav.

^b azt – t jav.

^c is – besz.

2032.

ARANY JÁNOS – SZÉL KÁLMÁNNAK

[Elveszett]

[Pest, 1866. január 8. és január 26. között]

[Geyer Rudolf, Arany János földjének bérlője és korábbi tulajdonosa Pesten járt és Fleisch Dánielnek, az őt megelőző tulajdonosnak tudtára adta, hogy a birtokvásárlás után lefizetendő 703 fítot ő már kiegyenlítette, az összeg utáni kamatot pedig elengedték.]

2033.

SIPOS JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

Debreczen 1866. Január 10ⁿ

Tekintetes Úr!

A' fálydalom, mely úraságodat érte kedves leánnya halálával benem is résztvevőre talál, 's midőn ide mellékelve küldöm e' verset,¹ azt púsztán az emberbaráti tiszta részvét téteté velem. – Én két évig lak-
5 tam Barándon, 's ott volt szerencsém Tiszteletes Széll Kálmán úrral megismerkedhetni.² A' fálydalom, és vesztesség, őt is szomorúan sújtja, az örömpohár mellől, nem maradhatott el tőlle, a bánat keserű kelyhe sem. Ha őt némává tette a' fálydalom, megengedi talán nekem, hogy én sirjak élő gyermeke felett siratva a' meghalt anyát.
10 Ezen vers Tiszteletes Széll Kálmán Úrnak van ajánlva, örök emlékül 1865 Decz. 30^k napjára.
Azért bátorkodtam pedig Tekintetes Uraságodhoz küldeni, hogy méltóztassék átvizsgálni, 's ha kiadható a Vasárnapi Ujságba közzé ten-
ni.³ Az én nevem nem oly ismeretes, hogy töllem a Szerkesztőség talán
15 fogadna el dólgozatot.

Egyébiránt bocsánatot kérve alkalmatlanságomért, 's magamat nagybecsü pártfogásába ajánlva,

vagyok, 's maradok

20 Tekintetes Úraságodnak
Debreczen 1866 Január 10.ⁿ

szives tisztelő szolgája
Sípos József mk városi irnok.
Tímár Útcza 2278 szám alatt.

2034.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1866. január 24.]

Kedves barátom!

Hosszú predikációt tartani a halottas parádénál:¹ könnyű; egy igaz szót találni, melylyel az ember meg legyen elégedve, midőn szenvedő barátait vigasztalni akarja: lehetetlen. Ezt érzem én. Isten enyhítsen, vigasztaljon meg benneteket!

Épen midőn gyászos leveled érkezett:² akartam én is irni hozzád; szólni bizonyos véletlen, vagy fájdalom igen is vélhető esetről.³ Azonban hadd maradjon hallgatásban. Elég nektek a magatok fájdalma, s ak-
10 kor, úgy is érteni fogjátok azt: mit akartam mondani.

15 Én nagyon beteg vagyok;⁴ hetek, hónapok óta esem, süllyedek; javulás, fordulat és – remény nélkül.

Isten áldjon meg<,> benneteket, s adjon erőt a nehéz kereszt hordozására!

15 Hanva, januar 24. 1866

igaz barátod
Tompa Mihály^a

^a egyb.

2035.

ARANY JÁNOS – SZÉL KÁLMÁNNAK

[Elveszett]

[Pest, 1866. január 25.]

[Arany elküldte a Juliska sírkövére felvéshető két verset¹ és Szél Kálmán választását várja.]

2036.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, jan. 26. 1866.

Kedves öcsém,

Egy, Kálmánnak szóló, de szerencsésen „elkallabolt”¹ levelemben irtam volt, leginkább azért, hogy a te tudomásodra jusson, mi történt ide-
fenn Fleischl uram és magam között. Geyer t.i. itt járván (de nálam nem)
5 elment Fleischlhez, és tudára adá, hogy a 703 fto^t ő már lefizette, a ka-
matra nézve pedig erősíté, hogy azt elengedték.² Az öreg zsidó tehát
nem késett engem fölkeresni – s bár mondám, hogy a kamat elengedés
tárgyában nem vagyok meggyőződve – resteltem tovább „gyeszno-
kodnyi”³ – s megígérem, hogy ha elhozza az irományokat, másnap kifí-
10 zetem. Úgy is történt, másnap odadtam neki a 800 fto^s takarékpénztári
könyvet: vegye ki és használja egészséggel; ő pedig resignálta⁴ nekem a
birtokról szóló „archivumot.”

Legbecsesb ezek közt, minden esetre, a mi szerződésünk másik
eredetije, mely szintén sept. 20-án kelt, s melyet az E.[rcsey] Jani⁵ szá-
15 mára, adandó alkalommal, hozzád leküldeni szándékozom. A többinek
csupán „historiai” becse vagyok; a mennyiben megtudtam belőlök a bir-
tok 1851 ótai történetét. Ezt, az elveszett levélben leirtam volt körülmé-
nyesen, de most restellem az időt tölteni vele. Szóval semmi sincs köz-
tük, a minék „az uradalmi ügyvéd” hasznát vehetné.

20 Ha igaz volna, hogy Geyernek a kamat el van engedve, akkor kér-
lek tedd meg ez utolsó teher kitáblázása⁶ iránti lépéseket is. Egyébiránt
Kralovánszky⁷ azt izente nekem a cliensétől, hogy, ha a 703 ft tőke ki

2037.

ARANY JÁNOS – TÓTH LŐRINCNEK

[Pest, 1866. február 9.]

152

K.

A Tekintetes Pénztári Hivatalnak, tisztelettel
Helyben.

- 5 Az Akadémia Igazgató Tanácsának folyó évi január 21-én hozott határozatai közül¹ a II. számút, mely talán az ügyvédi hivatallal közösen végrehajtandó,² s a II, VIII. és IX számokat, melyek a pénztári hivatalt illetik,³ szerencsém van kivonatban áttenni.
- 10 Maradván tisztelettel
Pest, febr. 9. 1866.

alázatos szolgája
Arany János^a
titoknok

^a egyb.

2038.

ARANY JÁNOS – ÓVÁRY LIPÓTNAK

[Pest, 1866. február 14.]

Tisztelt Hazafi!

- Nehogy úgy járjak, mint a múlt évben, midőn t. i. eredményre várva – mely nem tőlem függött – még azzal is elkéstem, hogy becses küldeménye vételéről tudósítsam: sietek most előleg is tudatni, hogy levele
5 (febr. 8-ról 1866.) és küldeménye megérkezett.

- Annyit positive írhatok, hogy a M. Akadémiának épen nincs szándéka felhagyni a Nápolyi okmányok kiadásával, s a történelmi bizottság híven készíti azokat sajtó alá:¹ de más részről nem vagyok bizonyos benne, vajon e bizottság a jelen évre kap-e oly budgetet, hogy egész
10 erővel munkálhasson. Az Akadémia költségvetése sincs még ez évre megállapítva: február végéig, remélem, ez meglesz, de már is beszélge-

15 tik, hogy az Igazgató Tanács redu[c]tiókat fog tenni, miután az tűnt ki,
hogy az építkezés nagy terheket rótt az Akadémiára.² – Én minden esetre
közleni fogom ön becses sorai tartalmát az Akadémiával, valamint a
20 tört. bizottság előadója Toldy Ferencz ural³ is, és rajta leszek, hogy a
kölsönös számadással tisztába jöhessünk: de ez a procedura is olyan,
hogy nem történik hamar. Az illető bizottság csak minden^a hóban egy-
szer ül össze; a történelmi osztálynak sincs ülése márcz. 5-ig: becses
levele tartalmát csak ekkor terjeszthetem elő; a bizottság előadójával
25 azonban addig is beszélhetek<,>^b s legelső alkalommal fogok.⁴

Azon intézeteknek, melyekkel az Akadémia csereviszonyban áll,
a vevény, illetőleg köszönő levél, csak akkor küldetik el, mikor a Ma-
gyar Akadémia részéről hozzájuk szintén könyvek expediáltatnak;⁵ a mi
kölség kimelés tekintetéből, csak ritkábban és nagyobb csomagokban
25 történik. Egyes ajándékozoknak, nevökre czímezve, mindig küldetik
köszönő levél innen; nem rögtön az sem, hanem miután a könyv a
havonkint egyszer történni szokott összes ülésen be lön jelentve. – Jövő
összes ülésben sürgetni fogom a határozatot, hogy a palota megnyitási
emlék érem azon intézeteknek megküldessék, melyekkel az Akadémia
30 csereviszonyban áll. – Több példány ez aligha lehet, mert az Akadémia
nem rendelkezik annyi fölösleggel, miután már ezreket osztott szét
alapítói között.

Fogadja, igen tisztelt Hazafi, őszinte üdvözlésemet a távolban, s ne
vonja meg tőlem ezután se bizalmát.
35 Pest, febr. 14. 1866.

igaz tisztelője
Arany János^c

^a egyb.

^b beszélhetek<,> – z jav.

^c egyb.

2039.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, febr. 18. 1866.

Kedves barátom,

Régen akartam már írni neked, illetőleg válaszolni utolsó leveled-
re, – de soha sem mertem hozzáfogni, vagy, ha belékezdtem is, félbe
kellett hagynom. Valami körülményes leírását szerettem volna adni a
5 történeteknek – de végre is átláttam, hogy az nem lehet. Nőm talán irt
meg némely részletet: egyelőre maradjon abban.¹ Nekem 1853-ki bajaim
majdnem hogy kiújultak e tépelődésben:² azt hívém, tönkre jutok. Azóta
javultam – de a fátyolt ne érintsük.

Egészségi állapotod^a hanyatlását mindazon fájdalmas részvétellel
10 fogadtuk, a mennyire képesek voltunk. De ne csüggedj el, édes barátom.
Mig van élet, van remény.³ Szenvedéseid nagyok, türelem vesztők le-
hetnek: de én még is azt mondom, hogy aranyeres bajaid egy-egy
phasisa az, mely más-más alakban gyötör. Talán egy újabb fordulat
könnyebben tűrhetővé teszi, mikor nem is várnád. Azért igyekezzél
15 fentartani lelki erődet. „Doctor, medica te ipsum!”⁴ mondhatod erre: de
valóban olyanformát is kellett a minap véghezvinnem. Midőn 53-beli
rettegésem most nem rég elő kezdettek jöni: egy erős elhatározással
kitéptem magamból a gondolkozást bizonyos tárgyról, s bele ültem a
gépies foglalkozásba, nyakig:⁵ s íme! jobban lettem. Kövesd példámat,
20 nem vallod kárát.

De mit csinálj te Hanván, kérded. Akármit, ha gyalogszéket⁶ vagy
kerekes rokkát is. Fúrj, faragj, kertészkedjél. Légy minden, mindenben a
ház^b körül. Hisz ott mennyi foglalkozást lel az ember. Csak azt ne tedd,
hogy beülj a szobába tépelődni. – Nem teszek én úgy, mint kik azt
25 mondják, hogy csak képzelődöl: sőt elhiszem hogy állapotod igen ko-
moly. Talán nem is lesz úgy, soha többé, mint volt. De nekem, nekem
már 13 esztendő óta nincs úgy, mint az előtt volt: mégis itt vagyok. És
javulásom attól fogva dátálódik, mióta beláttam, hogy ez így marad
ugyan, de azért még ez is valami, és kinlódnom kell veled, a mint lehet.

^a állapotod – t jav.

^b ház – z jav.

30 Míg hajdani erőmet siratgatva, a meglevőt használni nem tartottam érdemesnek: addig voltam igen roszúl.

A mit egy fél sorban, amúgy odavetőleg érintettél, úgy tetszik, megértettem.⁷ Nem adja még azt egyhamar az isten! Egyébiránt te meg vagy győződve, hogy ha mi élünk, minden lehetséges el lesz követve.

35 De vesd ki elmédből az ily tépelődést. A mely naptól kezdve többet foglalkozol külső tárgyakkal, mint tenmagaddal: attól fogva kezdődik javulásod. Probatum est!⁸

Lásd, én, ha elvonatkozom is veszteségem súlyosb oldalától, attól a mi belső, lelket rázó; és csupán külső számításim, ábrándom tönkrementét kesergem is: minő fordulat esett rajtam! Évek óta ábrándozom a gondolattal, hogy visszamehessek Szalontára. Ennek teljesülte kezességét, egyszersmind valósítására újabb ösztönt nyertem 1863 nyarán,⁹ midőn a kapcsolat e helylyel még szorosbra fűződött. Attól fogva egy „fösvény” sovárgó tekintetével számláltam minden fillért, melyet
45 becsülettel megtakaríthatok: hogy e czéloamat, ha bár évek folytáni kitarítás, nélkülözés által, valósíthassam. Háztartásom meg lón szorítva, bár jövedelmem szaporodott: itt Pesten, a multság és látvány fészkében, minden ily költség teljesen^c kerülve. Összeszedtem némely apró tőkém,
50 egy akkora darab birtokot megvehetek,¹⁰ mely elégséges arra, hogy Szalontán „mint magam szegénye”¹¹ megélhessek nőmmel együtt. Még csak, az eladott helyébe, egy kis ház szerzése^d volt hátra: terveztem, alkudoztam, építettem erősen. S most!....

Tegnap indítottam el az első épület követ Gerendaytól!¹² Egy
55 pyramidal gránit darabot, mely egyszersmind évek óta sovárgó ábrándja-
im zárkövét képezi! A hová eddig legörömbestebb pillantott lelki szemem, a hol megnyugvását találta: most, azon vidék felé, e kő zárja el a^c kilátást! –

De nem örökre. A mit reá metszettem: azt a meggyőződést épen a
60 haldokló ágyánál merítém.¹³ Nem tudom megítélni, a vers ér-e valamit: de híven adja az utolsó, a legutolsó óra benyomását. Így van:

^c teljesen – lj jav.

^d szerzése – z jav.

^e a – jav.

Midőn a roncsolt anyagon
Diadalmas lelked megállt;
S megnézve bátran a halált,
65 Hittel, reménnyel gazdagon
Indult nem-földi úton:
Egy lőn közös, szent vigaszunk:
A LÉLEK ÉL: találkozunk!

Köszönöm én ezt az én kedves angyalomnak; köszönöm, hogy mi-
70 dőn lelkünk letört, ő felemelte. Áldassék az óra, mely elhunyt kedvesem
elköltöző szellemét oly magasztos világításban tünteté elem! Ez az egy
vigasztalás kitörölhetetlen.

De bevégzem soraimat. Irj, édes Mihályom, gyakrabban. Szíves
baráti csókomat add által egyetlenednek. Szeressetek bennünket,
75 édesim.

igaz barátod
Arany János^f

^f egyb.

2040.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1866. február 23.]

Kedves barátom!

Nagyon sajnálom: hogy szegény nőmmel, fájdalmasan-érdekes le-
veledet nem közölhetem. Most először történik, de nem lehet máskép; a
multkor elvetett szavaimra vonatkozó passzusa miatt el kell titkolnom.¹
5 Azt az iszonyú gondolatot mindennap olvassuk mi egymás szemeiből,
de nem szólunk; Ó, tudja<-> hogy én tudom: mit gondol ő; én is tudom,
hogy tudja: mit gondolok én; de hallgatunk. Maholnap 10 éve lesz: hogy
kedvesünket a földbe tettük,² azóta nem beszéltünk róla, nem emlegettük
őt, nevét se mondtuk ki soha. Tán elfeledtük? Oh dehogy, dehogy! Te,
10 ki leveledet csak az ő pecsétjével zárod le:³ értesz minket.

Tehát így vagyunk kedves barátom!

Én hónapok óta, a javulás, fordulat s könnyebbülés legkevesebb je-
le nélkül szenvedek. Mellem, hátam fáj; lábaim elromlottak; iszonyú

szivdobogás és mell-lüktetés gyötör fojtó,^a fulasztó légzéssel. Hallatlan
15 gyengeséggel pokoli izgatottság párosúl; amaz pihenni, ez mozogni
késztet s mindkettő lehetlenné válik a másik miatt. Elsoványodtam, váz
vagyok. Ez a kéz, mellyel én néhány év előtt egy-egy játék kártyát egy-
szerre szakasztottam ketté: nagy reszketéssel emeli fel a gyógyszeres
kanalat. Olvasni, írni, kártyázni, sőt a mások felolvasását hallgatni is
20 képtelen vagyok. Mit gondolsz: én kertészkedjem? egy kapavágás a
földbe, egy szeg beütése a falba, oly iszonyú izgatottságot, sziv és mell-
lüktetést hozna elő: hogy tán öszve kellene rogynom. Aztán hónapok óta
nem hagytam el a szobát. Látszik, hogy nem is gyanítjátok: mennyire el
vagyok jutva. Nem tudok se éjjel, se nappal hová, mivé lenni. Marta-
25 lékül [!] vagyok verve a szenvedésnek, magánynak<, > s gyilkoló gondo-
lataimnak.

Ime jön a tavasz, messze van még, de már közelít, azután a nyár is
megérkezik. Ha erőm addig tartana: valami fürdőbe kellene mennem; de
módom nincs; ez a mult néhány hónap tönkre tett, e mostani jövedelmet-
30 len időben. Egy hang azt mondja: végy fel pénzt vagy add el tenyéryni
vagyonkádat! Az egészség s élet az első! a másik hang azt sugja: ne tedd!
Adóssággal nehezítened különben is nyomorult s iszonyú helyzetét a
hátramarádónak,^b vagy hátramarádóknak? Igen, maradóknak: mert ez a
szegény leány Irén is, egészen a mi leányunk lett;⁴ nincs hová vonúl-
35 nia; anyja Rimaszombatban koszt-adással tengeti életét, az az tengetné, ha
volna kosztosa. Szeretjük, jó leány, szegény gyenge, beteges nőmön so-
kat segít.

Ime kedves barátom! így vagyok, így vagyunk! minden oldalról
inség, lelki s testi nyomor. E hosszú, iszonyú küzdésben kifáradtam,
40 leverettem; elfélemlült, csüggedt a remény is bennem. Csak a vég, a vég!
ez az én ohajtásom.

Látod, meg eddig folyvást magammal foglalkoztam, pedig nehéz,
fárasztó, betegítő az ilyen kiömlés. Nem azért: mint ha nem érezném
teljesen a ti fájdalmatokat is, jó földbe hull ide könyetek.

45 A kedves komámasszony csakugyan részletesen irt a gyászos eset-
ről; a részletek szomorúak s meglepők!⁵ Mily erős, magasztos lélek egy
gyerek-nőben! A vers, ama nagy perczet lesve el:, igen szép, szebb alig
lehetne, es igaz, és megrendítő. Kiviszem okosan hogy ezt szegény nőm

^a fojtó, – o jav.

^b , ; -ból jav.

is olvassa. Istenem, mily szomorú funkciója a költő-apának! Bizony ked-
50 ves barátom igazad van! bármint tele legyünk világi bölcseséggel vagy
cynismussal: a nagy, borzasztó pillanatokban, arra, a jobb felé fordul a
lélek s a gondolat.

Sokat beszélünk rólatok: a mit most ábrándjainkról érintesz: régen
beszéd tárgya már köztünk. egy-egy titoknoki jelentésedet látva a lapok-
55 ban, megdöbbenek.⁶ Mit csinálnak szegények? Hogy lesznek már most?
Egyikünk egyet, másikunk mást mond. Most már nem mennek le,
mert..... De most méginkább lemennek, mert.... sat, sat

Mily élet és sors! egymásról szenvedéseinknél s nyomorainknál
fogva kell s lehet emlékeznünk! Hová, mivé lett – a kisebbek közül – e
60 folyó évi szeptemberi találkozás terve?⁷ Mily változás azóta? Mily válto-
zás lehet akkorra? De elég!

László fiatokról sosem írtok. Képzelem neki is mily kin lehet
most a száraz tanok studiózása!⁸

Bezárom én is levelemet. Kifáradtam megírásában. Lelkem tele
65 gyült nehéz fájdalommal. Mikor és hogyan lesz ennek vége?

Isten áldjon meg benneteket kedves, szerencsétlen barátim.
Szivemből öllelek mindnyájatokat

Hanva, febr 23. 1866.

igaz híved

Miska

2041.

ARANY JÁNOS – TÓTH LŐRINCNEK

[Pest, 1866. március 1.]

Kedves Barátom,

Úgy hallom, az Igazgató Tanács ülésének napja meg van^a határoz-
va: de mikorra? engem az elnök még nem értesített; pedig szükséges a
meghívásokat idejében szétküldözni, nehogy ismétlődjék a multkori hi-
5 ba. Azt sem tudom, egyszerűen budget-ülés lesz-e, vagy egyszersmind
elnökválasztó?¹ mert azt is kellene érinteni a meghívó levelekben.

Gaal József, szegény, meghalt.² Temetése d. u. 3 órakor lesz: én
tehát az Akadémiát fél háromra a palotába gyűjteném össze, ha jönné-

^a meg van – megvan elv.

nek. De tudom, hogy a távollakók nem jönnek. Sőt magamnak is terhes,
10 onnan a szomszédból, a kecskeméti utcából, először ide feljöni, hogy
vezessem a kik ide találnak vetődni. Ha, mint remélem, eljősz a temetés-
re: arra kérnék tehát, hogy a netalán ide gyűlő tagokat, Hunfalvy^b Pál
urral,³ mint házigazdák, fogadnátok el és vezetnétek a Csekolics palotá-
ba.⁴ Én, üllei úti lakásomról, egyenesen mennék oda.

15 S miután a rosz háromig meg nem áll: még egy kérdésem, illetőleg
kérdésem volna hozzád. Az Ügyrend 13. pontjának a.) cikke szerint⁵ az
elhunytnak valamely barátja a temetés utáni ülésen rövid gyászbeszédet
mond: s csak ilyennek nem létében jelenti a titoknok. Miután úgy
combinálom, hogy Gaal kor- és pályatársai közül te vagy még kit felszó-
20 líthatok erre: nem volnál szives egy 2–3 lapnyi rövid beszédet összeütni
hétfőre. Gaal életrajza 1840-ig megvan itt, munkái jegyzékével együtt;
attól fogva pedig tán emlékezel egyszerű életviszonyaira. Az egészben
teljesség vagy kidolgozott szónoklat nem kívántatik; de illő volna mégis,
hogy Gaal – ki felett – Emlékbeszédet úgy is bajosan tart valaki, ne
25 pusztán a titoknoki egyszerű jelentéssel érje be. Idő ily kevés munkára
van elég. Vállald fel, kérlek.⁶

Becsés válaszaid elvárom.
Pest, márcz. 1. 1866.

igaz híved
AranyJ

30

^b Hunfalvy – H jav.

2042.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

[Pest, 1866. május 2.]

Kedves barátom,

Csak néhány sort írok, azt is félve, mert nem tudom, hogyan foga-
dod. Pestre küldött leveleiből, baráti körben, emlegetés törtévé, hogy
orvoshoz, vagy fürdőre kívánczol menni, de anyagi akadályok
5 nehezitik e szándékok kivételét:¹ e körülmény, a leggyöngédebb kimé-
lettel s a nyilvánosság lehető kizárása mellett, felfordult az irói segély-
egylet tegnapi választmányi ülésében,² s ez a legnagyobb készséggel 200

20

forintot bocsáta rendelkezésedre, akár egyszerűen segélyképen, akár –
tetszésed szerinti idő múlva visszafizetendő, kamattalan kölcsön címe
10 alatt. Véleményem szerint az egylet csak kötelességét teljesíté ez által,
hogy bajodban önkint felkeresett, és pénztára jelenlegi állapota szerint
segíteni kíván rajtad. Mihelyt útasító leveled veszem: azonnal én fogom a
pénzt hozzád, minden hivatalosság mellőzésével, elküldeni, vagy ha
csakugyan Bécsbe (s remélem, Pesten keresztül)^a méssz, itt, személye-
15 sen kézbesíteni.

Kis unokámról most veszek tudósítást, nagyon beteg volt fogzás-
sal. Nóm gyengélkedik, de csak fel van, mert azt mondja dolgoznia kell:
engem pedig tavaszkezdet, azaz már február óta rheuma gyötör, mely
úgy látszik permanens akar lenni, s a mi rosszabb, most a fejembe vette
20 magát s hét nap óta kegyetlen főfájásom van:³ de azért húznom kell az
akadémia igáját, mert édes az, és gyönyörűség.⁴

Csókokollak lelkeim! áldjon meg a jó isten mielőbb visszatérő egész-
séggel.

Pest, máj. 2. 1866

25

igaz híved
Arany János^b

NB Eötvös és még egy pár jó emberen kívül nem tud azon dologról sen-
ki semmit. –

^a),-ből jav.

^b egyb.

2043.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva 1866. május 16.]

Kedves barátom!

Kaptad-e leveletem¹ s az Albát?² Válaszolj rögtön: mit várhatok?
Mikor várhatom? Szeretnék már a hidegvízre indulni, de pénzem nincs,
H.[eckenast] is csak junius végén fizet.³

5 Én mindennap rosszabbúl vagyok. Csókolunk benneteket szívesen.
Hanva, Majus 16. 1866

igaz híved
Miska

2044.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1866. május 19.]

Kedves barátom!

A Kazinczy Gábor^a életére vonatkozó igen hiányos és töredékes adatokat csak most küldhetem hozzád az Almanach számára.¹ Mindedig vártam a részletes adatokat Zemplénből, de mai napig sem kaptam
5 egyebet ígéretnél. Használd, javítsd és pótolj azért ez igen gyarló rajzocskát saját tetszésed szerint. Azt hiszem, Toldy Ferencz^b előszóval is sokat igazíthat, vagy bővíthet ezen.

Hétfőn Hanván voltam Tompánál.² Egyegy pillanatra csak felvidül és megélelnkül, ha önmagát elfelejti, de aztán megint érzi a nagy szív-
10 nyomást s visszaesik a setét gondolatba, hogy rövid nap mulva meg kell halnia. Engem azért hívott magához, hogy versei és egyéb iratainak sorát bizza rám, ha csakugyan eléri végzete.³ Felette sajnálom, hogy így marczangolja önmagát – ez az ő legnagyobb betegsége.⁴ Neje, szegény, most úgy látom, egészséges.

15 Kedves családnak jelentsd szíves üdvözlétemet. Isten áldjon meg.

Miskolcz. maj. 19. 866

igaz híved
Lévay József^c

^a egyb.

^b egyb.

^c egyb.

2045.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1866. május 19.]

Kedves barátom!

Eddig vetted sürgető leveletem is,¹ melyet kár volt írnom, mert ime a pénzt már megkaptam;² még nincs ugyan kezeim közt csak a

recepisse,³ de az már mindegy; káplánom rögtön megyen a pénzért
5 Putnokra.

Egy kis hija volt, hogy így is nem reclamáltam az egész dolgot.
Szegény feleségemnek nem tetszett, pedig hát így – azt hiszem – nincs
benne semmi.

Pütköst⁴ után rögtön megyek Schwarzenbergbe.^{a5} Minek? Nem
10 tudom. Követem mint a holdkóros^b bizonyú sorsomat!

Isten védjen s legyen veletek!

Hanva, majus 19. 1866

igaz híved
Miska

^a Schwarzenbergbe. – r jav.

^b holdkóros – o ó-ból jav.

2046.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1866. június elején]

[Geyer Rudolf 10-12 napon belül el fogja küldeni földbérletének elmaradt
kamatait.]

2047.

SZABÓ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár június 23. 1866.

Kedves barátom!

Ezennel küldöm vissza a Podhradzky értekezését véleményemmel
együtt; lehetett volna még többet is mondanom rá, de azt hiszem ennyi is
elég, sőt talán ez is sok.¹

5 E hivatalos kötelesség teljesítése után egy hivatalos kérelemmel
terhellek. Légy szives megrendelni az Akadémia könyvárusának [!],
hogy <.> Muzeumunk részére a régtől fogva elmaradt Akadémiai nyom-

tatványokat küldje meg; nekünk az Akadémiától^a még az 1864-dik évi nyomtatványok sem jöttek meg teljesen, 1865- <vagy 1866>ból^b alig egy két füzet, 1866-ról semmi. – Magamnak olykor olykor jönnek egyes füzetek, de a Muzeum egy év óta, – de talán már több ideje is lehet, – nem kap semmit.²

10 E hivatalos eligazítandók lerovása után hiszem szivesen veszed tő-
lem, ha néhány nem hivatalos sorral tudósítlak magam és családom mint
15 létéről.

Nőm és 4 gyermekem mind türhető egészségben sőt mondhatom holmi csekély változásokat leszámítva jól vannak; magamnak azt sem tudnám megmondani, mikor volt valami csekély bajom; de annál több a dolgom, terhem, gondom és aggodalmam, ugy hogy biz én nem csudá-
20 lom, ha erősen őszülök. De még hála Istennek nem érzem közelgetni azt az időpontot, mikor az ember testi ereje s annál fogva Losonczi Laczi bátyánk³ nagyon kedvelt szavát használva^c kedélye is napról napra alább száll. Olykor-olykor, ha magánosan mélyen elgondolkozom, magam, családom s mindnyájunk jövője felett, elsötétedik a lelkem, s szeretném,
25 hogy más korban születtem volna, vagy még egy jobb kort megérhetnék. De biztatom magamat, mint a cigány a lovát,⁴ hogy ha a jövő század elejét megérhetem, – ha az Isten ugy akarja mint magam, nem volna benne semmi lehetetlenség, – olyan dolgokat látok, a milyeneket öreg apáink álmokban sem láttak.

30 A legközelebbi jövőbe nem sokat bizok;⁵ eddig eleget biztam, mindig csalódtam; megjárnam, ha nagy öröömre most is csalódnom kellene. – Hejh sokat kell még nekünk addig tünnünk szenvednünk, míg az ebek harminczadján áteshetünk. Na de nincs olyan hosszú a minek egyszer vége ne volna, gondolom magamban s dúdolólok rá kedvencz
35 nótámat: Megvirad még valaha!⁶

Gyula fiam most adott exament a II-dik elemi osztályban; tanulni keveset de könnyen és jól tanúl; most 9-dikből 6-dikká vergődött; de erre nem adok annyit, mint arra, hogy testben és lélekben ép, erős, egészséges; vastag nyakú, vas fejű, de jó szívu s a becsületérvés ki van
40 fejlődve benne; azt hiszem ember lesz belőle.

^a Akadémiától – tól besz.

^b ból – ő ő-ból jav.

^c használva – va jav.

A lányok is járnak iskolába, hol, a mi a mai korban nagy ritkaság, jó irányt vehetnek. Ezekre már az anyjok ügyel, szorosabban mint én Gyulára; ha valaha életre való ügyes asszonyok és gazdasszonyok lesznek, azaz ő érdeme és öröme lesz.

45 Jenő fiam 14 hónapos, igen vig jó természetű gyerek. Járnai azt hiszem a napokban elkezd; beszélni még nem tud. Engem pipa nélkül képzelni sem tud; ha véletlen nem látja a pipát számban, mindjárt csúszik érte s kínál hogy gyujtsak rá.

Mind ezeket a nyáron in natura⁷ készültem a nógrádi atyafiaknak⁸
50 s Pesten neked is bemutatni: de ha nem lehet, nem lehet. Muzeumunk pénztára oly üres, hogy fizetésem rendes megkapására nem számíthatok; gazdaságunkat Vásárhelyen az idő tönkre tette, egy pár hónap óta a drágaság nagyon is érezhető; pénze senkinek sincs, s így nem csuda, hogy nekem sem lehet. Örvendek ha valahogy itthon elzsugoroghatok;⁹ legjobb esetben Idát küldöm ki a két kis lánnyal Nógrádba július- vagy
55 augusztusban; magam itthon maradok a fiúkkal, különben is igen sok sietős végzendőm lévén, miből egy két száz forintot még ebben az irodalmi napszámosságra nézve átkozott rosz világban is behozhatok.

Ha e szerint az idén Pesten aligha láthatlak is, majd találkozunk
60 jövőben; akkorra tán csak nálunk is sűrűbb lesz a bankó s jobb kedve lesz az embernek a pesti életet megtekinteni, melyben most minden diaetái kínládásával nem sok gyönyörűséget találok.

Idával együtt magadat s Kedves nődet a legszívesebben köszöntve s minden jót kívánva maradok

65 régi jó barátod
Szabó Károlymk

2048.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Feketehegy, 1866. július 1.]

Szeretett barátom!

Két hónapja körülbelől hogy láttalak benneteket¹ s hogy tudomások van rólam. Bár soha ne hallanál emberről olyat, mit rólam hallanod s hallanotok kell.

5 De igazán, alig merem futólag is rajzolni állapotomat; mert méltán azt hiheted: hogy tréfálok, vagy álmodom, vagy félre beszélek. Meg sem érted szavaimat; adj hálát Istennek ezért!

Barátom! Közel járok az 50 évhez; láttam az életet, az embereket. Láttam: hogy egyik egészséges, másik beteg, harmadik beteges; nyavalya
10 lepi meg az embert melyből vagy felépül vagy bele hal abba. De ily irtó-
zatos közép állapotról, minőben én vagyok fogalmam se volt. Fenn jár-
va, oktalan állati gyötrelmeket állok ki, melyek gyilkolnak folyvást,
enyhület és pausa nélkül. Ez a szívtágulás! Szakad rólam az izzadság e
baromi küzdelemben; egy percig meg nem állhatok, le nem ülhetek, pe-
15 dig rogyó félben vagyok a lankadság miatt. Lelkem, testem iszonyú
torturában. És ez nem éri végét, nem változik se jobbra, se balra.

Irgalmas Isten.... Szegény feleségem!

Gonosz, hosszú álomnak tetszik néha az egész, de eszemre hoz a
gyötrelmem, mely megátkoztatja velem születésem óráját.²

20 Meghalni? ez tréfa, ez mulatság, ez boldogság volna! De nem le-
het. Nem tudok.

Hol? hogy? mikor lessz ebből kijutás?

Ide utasítottak; víz-kurára; nem használ, sőt tán még inkább fokoz-
za ördögi gyötrelmeimet.

25 Megenném a vasat, de minden harapás kint okoz később.

Az idő, a nap, az óra megöl; nem tudom hova tenni, nem tudok
hova lenni benne. Semmi foglalkozásról, szórakozásról szó sem lehet.

Meg ne mutasd leveletem valakinek. Bolondnak mondana. Még
nem vagyok. Válaszodat nem várom. Mit irhatnál?

30 Türijáték békén csapástokat, még iszonyúbban is lehetne.

Isten legyen veletek! Imádkozzatok jó végemér!

Szerencsétlen barátod

Miska

Feketehegy jul. 1.

35 1866.

2049.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, jul. 5. 1866

Kedves öcsém Sándor!

Bajotoknak kell lenni, hogy mostanában egészen megszüntetted a levelezést velem. Azt ugyan vettem észre, hogy Laczinak irogattál némi dolgok eligazítása végett:¹ de csak is a legszorosabb tárgyiasság határi
5 közt maradva. Kálmán is jó ideje hogy nem ír: bizonyosan újabb kelle-
metlenség akadt, miről jobbnak vélitek – hallgatni.²

Egyébiránt, való az, hogy ily czudar telegrammos világban inkább
fülel, hallgatózik az ember, mintsem hogy igen közlékeny legyen. Nagy
időknek megyünk elébe: valóságos özönvíz korszak.³ Mi lesz a vége? mi
10 különösen ránk magyarokra? a ki megéri, majd meglátja.

Itt oly feszültségben vannak az emberek, hogy már nem elég két-
szer napjában – reggel és este – kapni újságot: mihelyt egy telegramm
jő, nyomják és viszi a hordár szét az utcán, árulja. De persze, ezek is
csak símitva jelentik a dolgot. Legközelebbi, hogy a fővezért letették (ki
15 szájmonda szerint dicsően fejbe is lőtte volna magát)⁴ – de hisz ezt már,
a mire levelemet kapod, újságból fogod olvasni. – Semmi haszon benne,
levélben ujságot akarni.

Hanem egy „Cicero pro domo sua”⁵ tárgyra kell térnem. Kálmán,
ezelőtt valami egy hónappal azt írta volt nekem, hogy a Geyer hátraléka
20 10-12 nap alatt itt lesz. Azóta várom. Azt hittem, tudja mi az emberség
és megfizet önkint. Mikor a mult alkalommal fizetett, maga is azt kérte,
hogy júníus feléig várjunk. Megtörtént, június eljött, el is mult a nélkül,
hogy fizetne. Az ember van iránta annyi szivességgel, hogy félévig vár,
s még pénze kamatját is elveszíti: ő pedig fülét sem mozdítja. Elhiszem
25 én, hogy nincs valami eldoradói bőséggel párosult drágaság: de mégis,^a
hogy az a vidék volna legszenvedőbb állapotban, nem lehet mondani.
Azért, miután tetszett neki juliust is bevárni: most már nem tágitok attól:
fizessen három angáriát.⁶ Ha nem fizet: akkor, kérlek, intsd meg és azu-
tán vedd foganatba mindazon lépéseket, melyeket a télen^b irtál volt.⁷ Va-

^a mégis, – még is, [?]

^b télen – I jav.

30 lóban nem szeretném, hogy engedékenységemért megcsaljon s rá még ki is nevessen az az úr.

Szükségem volna pedig, és nagyon számítottam e pénzre azért, mert szándékom volna magyar földhitel papirokat venni, mihelyt
35 célszerűnek látom. Ez, végre is annyira biztos, a mennyire ilyenmü intézet biztos lehet. Készpénzt az ellenség sem foglalhat el sokat tőle, mert a mint kapja, ki is adja. S valamikor csak elvonúl e fürgeteg,^c s az a betáblázott 3-szoros érték mindig nyom valamit.⁸ Nagyon szépen kérlek tehát, hogy sürgesd be G-[eyer]től azt a néhány forintot. A határigazításról stb. most nem is merek írni.

40 Laczi miatt valóban sokat aggódtam, hogy daczára a kétszeri fölmentésnek most ágyu elébe jut;⁹ vélve hogy minden exceptio¹⁰ meg lesz szüntetve. De, hála istennek, még ez úttal nincs. Talán mire az idén 3-ik sorozás lenne: addig fordul a veszedelem jobbra vagy balra. Szóval: qui habet tempus, habet vitam.”¹¹ Egyébaránt mint „államhivatalnok”¹² fel
45 van szólítva, önkéntes belépésre, hadnagynak. Biztatom váltig.

Hanem, mielőtt a világ úgy összezavarodnék, hogy G-[eye]r magát nézi tulajdonosnak, s tőlem exequálja¹³ a haszonbért; vagy mielőtt a moratoriumot¹⁴ megkapná: kérlek hajtasd fedél alá azt a néhány suhogó bankót. Hiába kezdtem látod, egyéb tárgyon levelem, ki rí belőle az ön-
50 érdek: azért sohse is szépítem, hanem bevégzem azzal, hogy ölelünk benneteket mind közönségesen. Isten áldjon meg!

szerető sógorod
Arany János^d

^c fürgeteg, – g jav.

^d egyb.

2050.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Pest, 1866. július 11.]

K u l c s .

	1/4		2/4		3/4		4/4.	
	ft	kr	ft	kr	fr	kr	fr	kr
Arany J.	262	50	525	” ”	787	50	1050	” ”
Ercsey J.	112	50	225	” ”	337	50	450	” ”
Összesen	375	” ”	750	” ”	1125	” ”	1500	” ”

Kedves Öcsém Sándor!

Ime, ide pingáltam az állandó kulcsot, mely szerint a haszonbér köztem és Jani közt felosztandó.¹ Tartsd meg ezt, kérlek, miután ez a vesződség már a te nyakadba lett varrva. Laczi megkapta a 40 ftot.²
5 Tegnap magam is beszéltem Bartalussal,³ igen dicséri a zongorát és szerencsés vételnek mondja.⁴ Öllelek mindnyájotokat.

Pest, jul. 11. 1866.

szerető bátyád
Arany János^a

^a egyb.

2051.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1866. július 11. és augusztus 20. között]

[Ercsey meghívja Aranyt és családját Szalontára.]

2052.

GEYER RUDOLF – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1866. augusztus 20. előtt]

[Geyer évnegyedi földbérleti kamatainak halasztását több levelében is kérte.]

2053.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, aug. 20. 1866.

Kedves öcsém!

A Geyerféle haszonbéri összeget tegnap hiány nélkül megkaptam; idezárva küldöm a nyugtatót is,¹ legszívesb köszönetemmel fáradozásidért.

5 Én e fizetést a minap azért sürgettem leginkább, mert rendelkezhető néhány forintomat akkor szerettem volna földhitel zálogjegyekbe fektetni, mikor legolcsóbb volt a papír. De célomat csak némi részben érhettem el. Magától az intézettől ohajtván venni: mikor a börzén legalantabb állott (68^a ½), nyakrafőre küldöttem ugyan Laczit, mint már szakér-
10 tőt, hogy takarékpénztári letéteményemet adja el: de bizony az intézet sem akkor, sem még néhány napig nem adott papírt, azt mondva, nincsen; pedig talán csak nem akarta vesztegetni, jobb árra speculálván. Csakhamar meg is indult a papirosa fölfelé, s pár nap múlva adott, 72-ö-
15 tem volna, ha – merek. Mikor háboru elején az agio² felszaladt volt 6.70.-ig: akkor kellett volna túladni rajtok; de oly nagy világváltozással szemben még nálam practicusabb ember is gondba esett volna: kiadja-e ércpénzét bárminő papírért a világon. Így az agio hirtelen leesett, és én,
20 már akkor nem vehettem 74-en alól. De még aránylag ez is jó vásár: azért szerettem volna a Geyer tartozását is akkortájt incassálni: most

^a 68 – 6 jav.

már jó ha 80-on megvehetem a záloglevelet. És így a G.[eyer] úr kése-
delme, a kamat járadékon kívül, itt is vagy 60 ft hátrányt okozott.

De csak hogy már megvan. Ha Janinak a még hiányzót megfizeti:
25 úgy feléről a hasznobéri négy évnek tisztában leszünk vele. Elvegyük-e
tőle a másik felét? Én csak a magam nevében szólok. Jánosnak szintén
van szava a dologhoz.³ De én azt hiszem, a magunk érdeke kívánja,
hogy ne bántsuk, föltéve hogy ezután pontosabban fizet. Mert félek,
hogy a bérletet olcsóbban kell kiadnunk, s ha az ő kárával is, még is ki
30 leszünk téve annak a kellemetlenségnek, hogy őt a hiányzó pótösszegért
minden évnegyedben exequáltassuk.⁴ És ennek az odiuma⁵ még na-
gyobb lesz, mint ha a valóságos hasznobérért^b pereljük be negyed-
évenként. Ha tehát te nem rösteled, a minthogy fel is ajánlád, a
„gyesznoózkodást”⁶ vele: akkor legjobb volna meghagyni ugyan nála, de
35 érthetően és nyomatékosan tudtára adni: hogy, ha az illető évnegyed első
14 napja alatt, felszólítás nélkül, be nem viszi az angariát: rögtön idézőt
kap. Ez, azt hiszem, segítne a dolgon. Több angariát összevárnai azért
sem tanácsos, mert mindig bajosabb tőle bevájni,⁷ uti figura docet.⁸ S a
mint a piacok indultak: ára is lesz mostanában minden természetmény-
40 nek; az a környörületességi ok sem forog fenn.

Egyébiránt Kálmán említette is,⁹ hogy Geyer tett már valamit azon
föld hasznosítására, a mennyiben oly embert állított belé, subarenda¹⁰
vagy mi úton, a ki egy részét feltörette. De gondolom, se az irtás, se az
árkolás dolgában semmit se tett Geyer. Jó volna őt alkalmilag erre is
45 sürgetni, a szerződés értelmében. Hallottam, hogy a határjárás sem sike-
rült: pedig a mérés attól függ. Én ez utóbbit mindég ohajtottam, és ha
most Jani is sürgeti: kérlek tetesd^c meg, mihelyt a határ biztosan meg-
van^d állapítva. October 1-én Geyernek újra fizetni kell: abból levonhatod
a mérési költséget. Csupán még arra kérlek, hogy a mérnök, legalább
50 nekem, egy példányban, térképecskét is adjon.¹¹ A határnak idő múlva is
kimutatására nagyon szükséges az.

Kálmán azóta elmondhatta, hogyan talált bennünket, haugyan van
ezen mondani való. Megvagyunk a szokott egyhangúságban, melynek
annyi öröme sincs mint csak pár évvel ezelőtt. Így fog ez menni, mindig
55 leebb: mikor aztán egyszer nem mehet leebb. Hozzá szegény nénéd

^b hasznobérért – é jav.

^c tetesd – s jav.

^d megvan – meg van [?]

vesződése, örökös cselédtelen állapotban. Én is, ő is, ohajtanánk egy kis nyugodalmat – majd megkapjuk.

Szives meghívásodra, melyet kedves húgom Lina is ismételt, hogy
60 töltsünk néhány napot Szalontán, azért nem válaszoltam eddig, mert volt
egy kis reményem, hogy tettleg vihetem a választ. De most már nincs
arra ez idén kilátás. Egy az, hogy kalendáriumot kell szerkesztenem, az
Akadémiának, s e folyamatban levő munka igényli jelenlétemet;¹² más
az, hogy Laczi nem jöhetne velünk. E hóban nevezték ki fizetési hiva-
65 talnoknak a hitelintézetnél: és így, ha netalán kapna is, a legfőbb mér-
tékben illetlen volna, most kérni szabadságidőt. Pedig őt anyja nehezen
hagyná el, e dögfészekben, most, midőn nagyon rebesgetik a cholera
hírét,¹³ sőt ha igaz, egyes esetek is fordultak volna már itt elő. Én ugyan
remélem, hogy ez idén megmenekszünk tőle, mert az idő már jól elha-
70 ladt, meleg sincs s gyümölcs sincs: de jöjön bár mi: az úr kezében va-
gyunk mindenütt. Legalább mi hárman maradjunk együtt.

Politikai s egyéb hírekből mi sem tudunk többet, mint vidéken a
lapokból tudhattok; legfőlebb az az előnyünk, hogy egy nappal elébb
jutunk hozzá. Jót senki sem remél: azok az illető urak se nem tanulnak,
se nem felejtenek.¹⁴ Valami nyomorult experimentumra¹⁵ lehetünk ké-
75 szen, s az örökké tartó „ideiglenegre”. Hanem ez örökkévalóságnak még
megérhetjük a végét; ha én nem, te meg. Addig nincs egyéb maxima
ennél: „rem tuam custodi, ne auferunt poloni.”¹⁶ –

Házépítési terveimmel Szalontán, ez idő szerént föl kellett hagy-
nom. Nincs még benne mód. Pénzem meg már most épenséggel nincs:
80 csak papírom. A télen még arra számítottam, hogy talán még ez őszszele
itt hagyhatom Pestet: de semmi sem ütött ki az én deák calculusom sze-
rint. 4,-5000 ftot reméltem^e eladandó összes munkáimból: kaptam is
volna – ha ki nem üt a háboru. Épen alkudoztam már.¹⁷ Ez nem sikerül-
vén, elgondoltam, hogy ha én azt a néhány forint készpénzt beépítem; és
85 azután csupán Geyerre kell támaszkodnom: hogy lesz? – Átalláttam,
hogy e mellett még főtt hús sem lenne mindig az asztalon; hogy még
várnom kell. Így folyamodtam a záloglevelekhez.

Egy módja lett volna a Szalontára településnek, mit Kálmán aján-
lott fel. Menjünk ő hozzá: ott az üres ház. De tudja isten. Az az üres ház
90 először nem övé; másodszor ha sajátja volna is. Mi, ő és én és ti, tökéle-
tesen megértenők egymást: hogy ez nem egyéb, mint Piroska iránti gon-

^e reméltem – e é-ből jav.

doskodás. De a többséggel, az egész várossal szembe, én valami lealázót
érzettem benne. Nem mondanák-e,^f hogy „nyakára” költöztünk? Szólj
igazat: tehettük volna-e^g mi ezt? Most én felhoztam Kálmánnak e dol-
95 got, s bár csínján: de láttam, hogy nem esett jól. Pedig, ugy-e, mondok
valamit?

És így nem maradt fen egyéb, mint várni, – tovább is várni, – leg-
alább egy évet. Fájó szívvel teszem ezt. Ki tudja, mennyi időnk van a
várakozásra? S én, ki oly hő vágyakat ápoltam, hogy Juliskám boldog
100 családi körében élhessem le végnapjaimat, még attól is meg legyek
fosztva, hogy őmellé temetkezzem?! Hisz’ ez már szerény ohajtás: eny-
nyit sem adna meg a sors!

De^h jó lesz bezárnom ez elsavanyodott levelet, azzal, hogy köszö-
nöm mindenkori rokoni szereteted tanujeleit, csak tudnám meghálálni
105 valamivel. Miért nem küldöd fel Vilmát?¹⁸ A háziúrék¹⁹ is emlegetik,
hogy mily jó volna: leczkét vehetne az ő zongora-mesteröktől, egyik nap
Irma, másik nap ő.²⁰ Van jó zongorájok a háznál.²¹ De perse, Vilma, kö-
szöni az ilyen pesti életet, ugy-e? –

Geyer leveleit küldöm.²² Áldjon meg az Isten mindnyájotokat!
110 szerető rokonod
Arany Jánosⁱ

^f mondanák-e – k jav.

^g volna-e – -e besz.

^h De – D B-ből jav.

ⁱ egyb.

2054.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, aug. 20 (azaz 19) 1866.

Kedves barátom!

Schwarzenbergből¹ küldött utolsó leveledre csak most válaszolok.
Rögtön nem akartam, elvárando hogy haza érkezzél. Azután egyideig az
Akadémia foglalta el, nem annyira időmet – mert az marad elég, miután
5 itthon^a nem dolgozom semmit – mint gondjaimat. A szünnapok beálltá-

^a itthon – besz.

- val ezek is tágultak: újra olvasám leveled és habozni kezdék: irjak-e, vagy ne. Igazad van, mit is irhatni arra? Olcsó biztatás, &c. látom nem ér semmit. De irhatok magunkról; irhatok azért, hogy tudjad, hogy irántatok mindég a régiak vagyunk és leszünk minden körülmény között.
- 10 A napokban minékünk is erősen felujult sebünk egy fájdalmasan édes látogatásra. Szegény Kálmánunk volt itt. Csak maga jött, nem mer-
vén a kis leányt kitenni az utazás sanyaruságinak, mert nem rég lábadt fel nagy betegségéből. Aztán, ha végkép nem hozhatja, jobb is így. Lát-
ni, s újra megválni tőle, még rosszabbul esnék. Az már kétségtelen, hogy
15 Pestre nem hozhatjuk, tartani. Nóm, pünkösöd óta, egy rossz szolgálót nem kap, ha aranyat hordoz is tenyerén; vagy ha egy akad, el kell csapni még az nap: mit csinálna ez a beteges asszony, kit az egész ház sulya egyedül <nyom>^b, minden segítség nélkül nyom – még a gyermekkel is. Ezt látja Kálmán is, s bár ohajtaná anya helyett a nagymamát: a mostani
20 helyzetet tűrhetőbbnek tartja. Talán, ha isten éltet (: ha a már emlegetett cholera e dögfészekből ki nem söpör² :) megérjük még, hogy Szalontára költözve részt vehetünk nevelésében szegény kis árvának. Ott szeretnék meghalni, édes barátom, s ő mellé temetkezni!
- Látod, én még jobban bírom (talán), vagy tűröm az életet, mint te:
25 de hidd el, ez is csak kínos vonaglás már. December óta³ az sem vagyok, mi azelőtt: – semmi sem vagyok. Pedig volna még, mi fölemeljen, vigasztaljon: hisz’ nem vesztettem mindent. Jó fiamban annyi kárpótlást lelhetne szívem. De az a kis koporsó mindig előttem van: a mint döcögött előttünk a gyász kocsin. És annyi szomorú jelenet az utolsó
30 órákból. Talán, ha csak hirből hallottam volna: nem tesz vala rám ily mély, kiirthatlan benyomást e veszteség. De mégis áldom istenemet, hogy jelen lehettem.
- Laczi már fizetéses hivatalnok. A földhitel-intézetnél 600 ftos állomása van:⁴ azt mondhatom, megélhet a maga keresményéből. De szin-
35 te rettegek örülni, hogy czélt ért. Hiszen, a másik is!!!...
- Nóm egészségi állapotja most tűrhetőbb mint máskor. Így ősz felé rendszeren veszi magát: remélem, hogy most tartósabb lesz. Sok dolga van – nem nekivaló cselédi munka.⁵ Régen vádolja magát, hogy a kedves komám asszonynak még sem válaszolt tavaszi levelére: de valóban,
40 alig volna rá physikai ideje is. Most sem szólitom fel hogy irjon: mert ezt a levelet nem akarnám hogy lássa, és elszomorodjék. Majd csak vesz

^b <nyom> – besz.

egy kis időt; ha cselédje akad. Meg az is a baj jelenleg, hogy a Kálmán
itt léte nagyon felfrisíté emlékeit: hadd felejtessen egy kissé. Szűnidő ele-
jén mondogattuk egymásnak, hogy talán jó lenne, légváltoztatásul, le-
45 rándulni Szalontára. De csak haladt; annyival inkább mert sejtettük,
hogy Kálmán szándékszik feljöni. Most már hihetőleg elmarad. Ha csak
azokhoz mehetnénk, kiket szeretünk: de irtózunk a formális vizitek özö-
nétől. Jobb nekünk itthon.

Megtartod-e szeptemberi ígéretedet?⁶

50 Ezt nem gúnyból irtam ide, hanem azon ohajtás kifejezéseül, vajha
tehetnéd! Barátom, az egész orvosi tudomány nem ér egy pipa dohányt.
A Morócz leányát⁷ – szívtagulásban – kisententiázták⁸ a tavasszal,
hogy vége; apja falura küldte: és most az a hír róla, hogy vígkedvű, kö-
vér, egészséges mint a makk. Ide s tova haza jó; látásból majd többet
55 irok felőle. Azért pedig, mert gondolom beszélt neked e leányról a fele-
ségem. Elmente előtt úgy volt – ugyabban! – mint te.

De bezárom^c e zaklató irást, azzal, hogy a jó isten mielőbb adja
vissza életkedved és egészséged. Kedves barátom, a minél jobbat az én
komám asszonynak sem kívánhatok, tudom. Isten veletek, édesim!

60

igaz barátod
Arany János^d

^c bezárom – b tint.

^d egyb.

2055.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

Levárt, aug 27. 1866.

Kedves, jó barátom!

Amint a hely megnevezéséből s e levél kiállításából láthatod: nem
otthon, hanem e gömöri, kis fürdőben kaptam szívesen látott, bár^a szo-
morú tartalmu soraidat. Mit keresek én itt, a schwarzenbergi¹ hideg kúra
5 után: alig tudnám megmondani; gondolhatod: hogy nem szívbjajom
gyógyulását, erre már nem is gondolok. Szegény feleségem emlité

^a bár – és-ből jav.

nehány nappal ez előtt: hogy jönék Levártra; nem bánom feleltem minden gondolkozás nélkül s itt vagyok egyedül. Annyi ok- és észszerűség látszik idejöttömben: hogy ez a víz a köszvény ellen hasznos, a mint
10 mondják; én pedig külső kép is úgy vagyok, hogy más mosdat, öltöztet és vetkeztet, kezeim s lábaim a legkisebb szolgálatra is csak nagy kinnal képesek; 3 lépcső vezet tornácunkról az udvarra, ezen 3 lépcsőn is fel s le 2 káplánom segít.² Két káplánom, mert magam teljesen alkalmatlanná lettem a szolgálatra; mikor azt mondom két káplán: ez azt is jelenti,
15 hogy csak fele jövedelmem van meg; ez az állapot is csak egy ideig tarthat, azután el kell helyemet s hivatásomat hagynom. Oly nagy rettegés és keserűség száll meg, ha arra gondolok: hogy még egy darabig élni találok. Ez az állapot, e testi és erkölcsi folytonos szenvedés nem az én vérmérsékem, nem az én lelkemnek való. Bűn, szenny, tévedés és a legcsekélyebb botlás nélkül így legázoltatni, élőhalottá, nullá válni: nekem
20 elviselhetlen.³

De visszatérvén arra: miért vagyok Levárton; tehát a köszvényes daganatok s gyengeség ellen gondolta jónak az én szeretett szerencsétlennem ezt a vizet; pedig hát bolondság, nem köszvény ez, hanem a főbajjal
25 öszvefüggő rendes tünemény.

Azt nem is említem: hogy Schwarzenberg nem segített semmit, épen semmit; elhántam, ott hagytam az irói segély-egylet 200 forintját: ennyi az egész. Hogy pedig azt a pénzt felvettem – habár kölcsön is – igen bánom, igen restelem.⁴

30 Azonban elég rólam ennyi. Szomorú dolog, hogy a mire át akarok térni, t.i. a ti sorsotok is hasonló a mienkhez. Igazán nem csuda: ha az emberben megrendül a bizalom, a hit s legjobb akarattal se képes nyomorúságában a providentia⁵ kegyes gondjaira ösmérni. Teljesen felfogom szenvedéseketet s bánatotokat, s Isten tudja, én nem tudnám: az a
35 szegény árva kislány^b enyhíteni fogja-e mindenha veszteségtek érzetét, vagy fel-felujítja sebeiteket. Majd ha nő s anyja képmása lesz: ez benneket vigasztalni s szomorítani fog egyszerre. Bizony fájdalommal fogjátok ötöt szeretni. Azt is igen értem, hogy fiatalok nem kicsinyíti, az^c
40 amannak elvesztéséből származó fájdalmat; ilyenek vagyunk! Nem arra gondolunk, a mi megmarad, hanem a mi örökre elveszett. Mondd meg nekem: átok-e, áldás-e az a nagy szeretet, mi némelyeket – például

^b kislány – s jav.

^c az – besz.

titeket, minden,^d <.> családéletünkben – egybeköt? Mi megritkultunk, de mennyivel nyugodtabban halnék most meg, ha senkim nem volna! Olvastam, írtam, hittem ezelőtt: hogy boldog: kit híven szerető karok
45 ápolnak a szenvedésben, kinek szemét a hűség s szeretet kezei fogják be. Ez nem igaz; középszerű viszonyban lehet; de nálam épen ellenkezőleg van. Nem lehet nagyobb gyöttelelem, mint velünk, bennünk, miattunk szenvedni látni, kit jobban szeretünk saját^e magunknál. Ez gyilkol engem s öl meg a nyavalya mellett.

50 <...>Édes^f Istenem: már megint mag<am>unkról^g beszélek,^h pedig rólatok akartam. De csuda-e, ha a közös barátság, részvét és szenvedés miatt oly könnyű az átmenet s az öszvetévesztés.

Hogy ti elébb-utóbb leköltöztök Szalontára: az most már előttem is valószínű sőt bizonyos. Igazatok van. Jó dolgokat már ott se lesz, de
55 jobb mint Pesten, eⁱ zajos Babylonban.⁶ Ne félj,^j édes barátom! majd eljön az idő: hogy lefekhetünk oda; hova – te is én is – ohajtunk! Én igen, igen meguntam az életet!

A kedves komámasszonynak azt izeni az én asszonyom: hogy bár örömmel látja mindenkor sorait, de legkisebb szemrehányást se tegyen
60 magának a nem írás miatt; hiszen ösmerik egymás szeretetét, sorsát sat, s ha jót, örvendetést irhatnának kölesönösen! Majd valamikor!

Irod: hogy az egész orvosi tudomány nem ér egy pipa dohányt s a Morócz leányának példáját idézed. Tudom, fájdalom igenis tudom hogy nem ér! 10 napos volt kezdődő bajom, midőn orvoshoz futottam vele; 16
65 hónapja hogy ölnek; gyilkolnak eredmény nélkül. De halld csak hogy jártam, s lásd a legmélyebb nyomornak s szenvedésnek is a humorát. A minap háznépem ijedve rohant szobámba, hol magánosan ültem<.> s honnan harsány kaczagás hangzott ki. Én kaczagtam, s ők megijedtek. Érted ugye miért? – Szegény megboldogult – de irígyelt végű – barátunk
70 Egressy nyavalyájának diagnosisát olvastam az ujságból.⁷ Komolyan mondom, hogy egyszerre,^k különös lélekállapotba estem s görcsös

^d minden, – **d** jav.

^e saját – **s** jav.

^f Édes – **É é**-ből jav.

^g mag<am>**unkról** – **unk** besz.

^h , – **!**-ből jav.

ⁱ **e** – **a**-ből jav.

^j félj, – **é** jav.

^k egyszerre, – **egy** tint.

kaczagás jött rám. Oh ezek az orvosok! Én elhiszem: hogy az ő zsvány-
nyelvök terminológiájában lehet értelme ama beszédnek, de előttem, ki
20-féle különböző, de hason irányú nyilatkozatot bírok saját bajomról,
75 hozzá járulván az irántok<.> érzett¹ megvetés: előttem mondom, oly ba-
dar czifraságnak, oly világbolondító abrakadabrának, oly auguri szemte-
lenségnek tünt fel:⁸ hogy hangos kaczajra fakadtam.

Septemberi ígéretemet nem váltom, nem válthatom be; az mind
financzialis; mind ψysikai, mind moralis okból lehetlen. Hiszen, titeket
80 lelkem barátai szeretnélek én látni! de én is ugy vagyok a pesti úttal,
mint ti a szalontaival, amaz említett okokon kívül. Nem édes Jánosom!
mi nem fogjuk többé egymást látni e testben!⁹ hanem... félre az érzé-
kenykedéssel... Most pedig Isten vigasztaljon benneteket! Teljes
szivünkéből ölelünk benneteket!

85

hív barátod
Tompam^m

¹ érzett – besz.

^m leh.

2056.

SZABÓ KÁROLY –ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár aug. 29. 1866.

Kedves barátom!

Csak a napokban vettem észre, hogy az Akadémiai körlevélben a
tagok munkái jegyzékének beküldésére kitűzött határidő nem augustus
vége, mint tévedve véltem, hanem julius vége.¹ A mit figyelmetlenség-
5 ből elmulasztottam, ezennel helyre hozom, ha talán még nem késő, s
mellékelve küldöm a jegyzéket, mely bizony nagyon is rövid.²

E hivatalos kötelességem teljesítését leróva egyszersmind könyvtá-
runk érdekében is intézek hozzád egy kötelességemből folyó kérést,
hogy t.i. légy szives sürgetőleg meghagyni az Akad. könyvtárusának,
10 hogy a Muzeumunk számára az Akadémia által megajánlott akad.
nyomtatványokat küldje meg már valahára s ezentúl küldözze lehető
legkevesebb halogatással. Könyvtárunk számára még az 1865-diki kiad-
ványok sem jöttek meg; holott egyes tagok s köztök magam is, olykor

15 elég korán megkapjuk a küldeményeket. Bizonyos vagyok benne, hogy
a késedelem oka a könyvtáros hanyagságában rejlik.

Magam, nőm s gyermekeim mind jó egészségben vagyunk; magyarországi utunk az idénről elmaradt: de ha Isten éltet, jövőre bizonyosan bemegyünk Békésbe[,] Csongrádba, Pestre, Nógrádba.³ Adja Isten hogy akkor jobb világban s vidámabban találkozassunk; mint közelebbi
20 Pesten létem alkalmával. A gyermekek előre örvendnek, hogy jövőre Pesten meglátják keresztapát és keresztmamát.

Idával együtt magadnak s Kedves Komámasszonynak Istentől minden lelki s testi jót kívánva maradok

25 igaz barátod
Szabó Károlymk

2057.

ARANY JÁNOS – SZEMERE MIKLÓSNAK

[Elveszett]

[Pest, 1866. október első fele]

[Arany hivatalos levélben kéri Szemerét, hogy minél előbb készítse el székfoglalóját, mert különben megszűnik akadémiai tagsága.]

2058.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

Hanva, 1866. október 10.]

Kedves barátom!

Élsz-e, éltek-e a kolera-fészkekben?¹ Én – fájdalom! – még-mindig élek. Rajtam amaz – egyik német poeta által mondott – szavak se teljesülnek:

5 Nincs senki oly boldogtalan:
Hogy meg ne tudjon végre halni.²

Azonban hagyjuk ezt.

Szász Károly hozzánk készült, de már nem jön, a Vas. Ujságban Szemere Miklóshoz írott levele szerént.³ Rólunk – ti s mi – is megemlé-
10 kezett; szívesen, melegen, de minden betűjén látszik a boldog ember akaratlan humora.

A levélről eszembe jut: hogy a napokban leveleidet forgattam és sajtóságos gondolatom támadt. Előbb mintsem elmondanám, megemlít-
tem: hogy Patakon élt egy Miklós nevű tanár; halála után, midőn ingó-
15 ságait kótyavetyélték: bokáig jártunk az általa sok éven át kapott levelekben, melyek a padlaton kiszórva voltak.⁴ Megengedem: hogy a mieinkben nem gázol^a tán így senki, de lesz-e jobb sorsuk: ha avatatlan, megbizatlan kezekbe jutnak? Látod-e mostanság mit csinálnak a férfiak életírásával s emlékezetével? Mint mi magunk, úgy kedveseink is el-
20 múlhatnak. Az egykori literátorok azon utógondolattal irták egymáshoz leveleiket: hogy halálok után azok majd ki lesznek adva. Ez ma már nem úgy van. Mi a fesztelen barátság s bizalom hangján irtunk mindig egymásnak. Bennök sok van olyan, mit a világon senkivel sem ohajtuk tudatni. Ezen kívül az én leveleim gondatlanul, lazán, pongyolán vannak
25 írva, sok helyütt tán vastagon is. E háló köntösben készül[t] sorok csak neked és nem a közönségnek szóltak.⁵ Irtózom azon gondolattól: hogy irodalmi suhanczok kez[é]re kerülhetnek. Tehát..... azonban még nem határozott kérés ez, csak gondolat, ötlet... Gondolkozzál te is a dolgról: Nem volna jó kicserélni, kölcsönösen vissza és haza küldeni leveleinket?
30 Valahogy félre ne érts, de hisz az lehetetlen.

Hitted volna-e, hittük volna-e: hogy eljön az idő, midőn ilyen gondolatokkal kell foglalkoznunk édes Jánosom?! Ime eljött. –

Küldesd meg nekem az Akademia^b 1867re szóló almanachját. Így nem kellene kalendariumot vennem. Nagyon szegény vagyok. Annyit
35 eldoktoroztam, patikáztam, fürdőztem, Pesteztem, Bécseztem hogy arra sincs, mire kellene. Két segédet kell tartanom s jövedelmem ez által félszínre esett. Szegény áldott feleségem, ruhátlan, nélkülöz. Magam semmi se vagyok; a sors minden oldalról letaposott. Ez élve nullá-válás, e lélekző halottiság: iszonyú. –

40 Megint bele-estem...

^a gázol – o jav.

^b Akademia – A a-ból jav.

Be is zárom soraimat. Isten áldjon meg benneteket! mindketten szívesen kívánjuk.

Hanva, oct. 10. 1866

45

igaz barátod
Tompam^c

^c leh.

2059.

ARANY JÁNOS – SZILÁGYI SÁNDORNAK

[Pest, 1866. október 22.]

Kedves öcsém Sándor!

Ragadd fölön a te spiritus familiarisodat¹ és a Röpívekből körmöltesd le vele pontosan Vojtina leveleit,² mert nekem ép azon számok elvesztek, és most roppant szükségem volna e levelekre.³ Kéziratom hiányos és csonka; de meg tisztázáskor is szoktam változtatni egyetmást.
5 Azértan⁴ légy szíves a másolatot pontosan összenézni.

Jó tett helyett jót várj!

Pest, oct. 22. 1866.

10

tied
Arany

2060.

MENTOVICH FERENC – ARANY JÁNOSNAK

MVásárhely 1866 okt. 28án

Edes Janosom!

Fölsimerted-é e levél átadójában fiamat, ki midőn Kőrösön együtt voltunk, egy kis hangya volt, de a ki egy évtized alatt – mióta t. i. egy-mást nem láttuk – szakállas kamaszszá fejlődött. Ó megy Pestre, hogy
5 jögi tanulmányait befejezze, szellemi látkörét szélesbitse, s fejét itt a vásárhelyi czivisek közt begyepesedni ne engedje. Ezt természetesen

Pesten is csak úgy teheti, ha szerencséje jó körökbe vezet, ha olyakkal jöhet érintkezésbe, kikről ragad reá valami. Ezért az a bizodalmas kéréssem van hozzád, s kedves nödhöz: vegyétek Gyula fiamat egy kis figyelembe, parancsoljátok meg neki: tartsa kötelességének becses házatokat 10 olykor-olykor meglátogatni. Különösen [!] Laczi sok jó és hasznos tanácssal szolgálhat neki, ki – a mint örömmel értesültem – dicsőséggel futotta meg azt a pályát,¹ melyre Gyula épen indulandó.²

Fiam még el sem indult, s utja már is egy kis jóval van kapcsolatban, alkalmat ad ugyanis nekem, hogy neked irjak. Nem egyszer ragadtam 15 tóllat kezembe, hogy kijelentsem részvétünket azon nagy veszteséget illetőleg, mely titeket oly fájdalmasan ért – de mindannyiszor kiesett a toll kezemből. Ily fájdalomban^a nem sokat ér a vigasztalás. A sors egy vagy más alakban mindenkin fölveszi arcját [?] – titeket nemcsak 20 megfináncolt de valóságosan megrabolt. Míg e veszteség nem ért, mindig hittem, hogy meglátlak Erdélyben, hiszen te képzetekben Atillával, a hunnuk közt élsz, lehetlennék tartottam, hogy a hunnuk maradákeit a székelyeket meg ne látogasd – most már kedélyallapotod^b elképzelve lemondtam a reményről, pedig mily örömmel kísértelek volna el a 25 Rikára, Firtosra, Bálványosra.³ Hanem édes Jánosom, ha a hegy nem jöhet Mahumedhez, Mahumed megy a hegyhez: én addig nem akarok meg halni, mig meg nem látogatlak, mig együtt Tilli-tulli refrényével elnem fujjuk a „Vasvári verebket”,⁴ nem fogom kívánni hogy – mint a kedves emlékü Kőrösön – te vezesd a primot,⁵ elég leend, ha egy-egy 30 contrázó hanggal bele bele mordulsz.

A napokban jártam vitézségem színhelyén Krakkónál,⁶ elmosolyodtam, midön eszembe jutott rajzod, s mint kented reám a „krakkai czérnát”.⁷

Szeretett nödet a kedves emlékü komámasszonyt, Anikómmal 35 együtt tisztelve, teged és Laczit baratilag ölelve, vagyok a ki mindig voltam.

szerető tisztelő barátod
Mentovich

^a fájdalomban – n elk.

^b kedélyallapotod – t jav.

2061.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

1. Nov. 1866.

Kedves Jancsim!

Úgy emlékezem neked is megírtam annak idejében, hogy a l.[evelező] tagságot nem fogadom el.¹ Nagyon természetes, hogy az, mit 25-26 éves ifjak szoktak elérni, koros emberre legkisebbé sem lehet hízelgő. Csak az öreg Fáy András örök unszolása következtében fogadtam 5 el végre.² Hozzá járulván most ez adhortatio³ is, melly iskolás gyermeket s akadémiai tagot egy categoriába tesz, – miután én már vén vagyok iskolás gyereknek, megért bennem a' lemondás határozata; egyebaránt, egész tisztelettel.

10 Mert, sem sértő, sem példa nélküli ez. Horváth István nem fogadta el a tagságot.⁴ Legközelebb pedig két tag lépett ki a délszláv akadémia tagjai közül: Mazurenic, s Kukuljevic.⁵ Töllök ez: politikai demonstratio, s szándékos becsmerlése az akademiának, – töllem világért sem az. –

S most már – nem többé: Cicero pro domo sua,⁶ – pár észrevételt e 15 szabályról. Miután meghozattott az, míg el nem törlik, megtartandó; de, okosan teszitek, ha eltörlik. Okaim a következők:

Először. Ha ki taggá érdemesítettik, múltjáért történik az, s nem: 20 jövőéért. Ha tán az ifjakat tekintve félig volna is csak igazam, teljes igazam van a hajlott korúakra nézve. – A vén katona nyugdíjt kap, holott nem harczolhat többé.

Másodszor. Rossz következtetés, hogy a bár jó practikus, jo theoriát irhasson. Ha ez a' logika: hogy például a költőtől, egyszersmind alapos széptani értekezés is követelhető, – jó, – akkor, megfordítva is jónak kellene lennie, hogy: ki a' költészetről jó theoriát írt, okvetlen 25 tudhat jó verseket is írni. Mind a két következtetés, hamis. Petőfi, Burns, Hogg⁷ (ha jól emlékezem, ez neve azon jó angol költőnek, ki egyszerű juhász volt egész éltén át) képesek lettek volna e széptani értekezésekre? Ösztönszerűleg alkottak. Tompa Miska, pedig ismered magas értelmiségét, szinte nem írt székfoglalót, mert e nemben nem képzett. Mít írjon ő 30 – úgymond – prózában? – Versíró tehát – verset írjon székfoglalóul s ne értekezést! – De korántsem magamra alkalmazom most már ezt.

Mi magamat illet, képes lettem volna biz én valamit összetákolni, s írtam is az első hóban sokat igen sokat, de csak, mint szokásom: töredé-

kesen; kerek egészzé alakítanom azonban nekem olly röst, vén, s májbe-
35 tegnek (ki, ha egy órán tul ülök, elálmosodom, s képtelen ellankadok:)
valamit, roppant kín. S azonfelül – elégületlen is voltam dolgozatommal.
Arról tehát hogy azt többé megírjam, hegedült Sz. Dávid.⁸ Már maga az
is elég ok, hogy többé meg ne írjam, sőt, ha kész volna sem áljak elő
40 vele, – mert: úgy tünnek föl, mintha olly roppant időmbe került volna
kidolgozása.

Ergo,⁹ leöltöm a tagság szorító köntösét beteges vén testemről,
dugjatok bele valamely munkabíró fiatalembert. – Hisz magamat boszont
legjobban e’ tehetlen röstség, de hiaba! nem bírok vele. Ez az oka hogy
én semmi nagyokba nem fogtam; tudom, hogy soha se végezném be.
45 Kesőn szegődtem én a’ költők közé. Passióm még most is lángol, de
semmi türelmem. Lelkem, ez a röst vén gebe, csak ha tüzes taplót dugok
fülébe, szökik egyet, s ez egyes szökésekből csak apró lyrai versek szü-
letnek. – Hogy, kivált most már, mennyire eltunyúltam, maga az is fé-
nyes bizonyság, hogy – bár minden nap készültem tenni, – illy tömérdek
50 idő múlva titoknoki leveled után, küldöm hozzád lemondásomat.¹⁰ –

Szegény Miskát aligha el nem veszítjük! Úgy hallom, hogy
orvosolhatlan, betegsége. Nyárban, a feketehegyi vízfördőbe, a mennyi-
re töllem telhetett, – vígasztalólag írtam hozzá; de válasza, bár eléggé
férfias, olly kétségbe ejtő volt, hogy lelkem mélyeig hatott.¹¹ S most az
55 ujhelyi szüreten, Mólnár Viktor¹² is, ki közelében lakik, azt beszéllte,
hogy – betegsége orvosolhatlannak tartatik, orvosai által is. Egésszen
öszve van esve; azonban, egy időtől óta nyugodtabb mint vólt, s munkáit
kezdi rendezni. – Megyünk egymás után!

Isten s barátságom veled kedves Jancsikám! – Te tudsz munkálni;
60 – végezd be: Bohó Istózkodat.¹³

Legifjabb leányom három év ota beteg. Már több orvos gyógyítot-
ta, s egyik sem képes kitalálni, – magok vallják ezt – baját. E sok gond
is nagyon leverőleg hat rám, – s kivüle még, más minden nemü baj, ag-
gódás. A szent írással szólva: „nem kerestem ezeket.”¹⁴ Igazán! csodál-
65 játok, ha mindent öszvevesztek, hogy még – ha bár ritkán is – verset va-
gyok képes írni.

hű barátod
Szemere Miklós.

2062.

ARANY JÁNOS – SZINYEINÉ JEKELFALUSSY VALÉRIÁNAK

[Pest, 1866. november 3.]

Tisztelt Nagyságos Asszony!

Ha a poéták által emlegetett „késő hála” többet érne, mint az illem és moral parancsolta „korai”:¹ úgy az én hálám, melyet Nagyságod újabb megemlékezése² tesz kedves kötelességemmé, bizony elég késő.
5 De vigasztalom magamat egy közmondással: „jobb későn mint soha”; s ezt annál nyugodtabb lélekkel tehetem, mert a hálás érzelem megvolt a szívben eleitől fogva, csak a tolmács restelkedett. A mi nagy hiba ugyan, de bocsánatát remélem e pesti általános lehangoltság közepett, melyben jó idő óta tengődünk. S ha már vége volna! de úgy látszik, hogy a
10 cholera utáni állapot is, mely e hó folytán a hirdetés szerint beáll³..... az is csak cholera lesz!

Tartsa meg Isten a hazát, s annak oly leányait, mint Nagyságod, kinek kezét szíves üdvözléssel csókolja

Pest, november 3. 1866.

alázatos szolgája

15

Arany János^a

^a egyb.

2063.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1866. november 8. előtt]

[A kolerajárvány vagy egyéb komolyabb betegség nem érintette a szalontai rokonokat.]

2064.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, nov. 8. 1866

Kedves öcsém Sándor!

Miután Elek¹ is mondja Kálmán is írja, hogy nincs semmi nagyobbféle bajotok; s miután itt mi is már isten segítségével majd csak kiböjtöljük a cholérát:² mellőzve a kedélyeskedést, egyenesen tárgyamban rontok, a miért e levél írásához fogtam.

Múltkori levelemben kifejtettem volt, hogy nem akarnám Geyert többé nagy összegek fizetése kényelmetlen állapotának kitenni; sőt inkább szeretném, hogy fizessen minden angária³ elején; ugyanakkor téged is fölkértelek volt, hogy ha az első hó<l>nap 15-eig nem fizet, légy szíves őt igen komolyan emlékeztetni. Ezt nem csak a jó rend vagy a futsba menő pár forint kamat sajnálásból szeretném ha így történék: hanem azért is, mert nem mindegy azt a pénzt most venni fel, mikor még a bankónak valami értéke csak van, vagy pedig akkor, egy év múlva, mikor tán semmi sem lesz. – Azonban e tárgyról mind te, mind Kálmán
15 – kitől pedig kérdeztem már – oly mélyen hallgattok, hogy kénytelen valék hozzád fordulni felvilágosításért, miben van a dolog. Olcsóságról a bérlő most nem panaszkodhatik. Azt hiszem rá nézve is jobb lesz, úgy kaptatni, hogy rendesen teljesítse kötelességeit. Rám nézve pedig – talán nem sokára, igen fontossá válhatik, hogy biztosabban számíthassak azon
20 jövedelemre. De ha ez nem történék is; ha zálog-papírt vennék is rajta: most még 80-on feljül pár forinttal megkapom: de ha azt a 400 millio Staatsnotent⁴ kipréselik, meglehet sőt valószínű, hogy alparin⁵ sem vehetem meg. És ezért nem várhatom én, míg Geyer búzája 100 forintra felmegy, mert akkor az én tőkém ép oly arányban apad, a pénz haszonta-
25 lansága miatt.

Ha vehetnél annyi időt hogy firkants néhány sort válaszul, igen szívesen fogadnám. Addig is öllelek mindnyájatokat.

szerető sógorod
Arany János^a

^a egyb.

2065.

ARANY JÁNOS – SZABÓ JÓZSEFNEK

[Pest, 1866. november 9.]

639

k.

Tekintetes Úr!

A nagymélt. m. k. helytartó tanács által, a felső Magyarország né-
5 mely vidékein f. é. június 9-én látott meteor-esésre vonatkozólag meg-
küldött hivatalos adatokat¹ Szepes, Abaúj és Zemplén megyékből sze-
rencsém van a f. hó 5-én tartott ülés határozatából ide mellékelve áttenni
a math. és term. tudományi bizottsághoz.

Maradván tisztelettel

10 Pest, nov. 9. 1866.

Tekintetes úrnak

alázatos szolgája

Arany János

titoknok

2066.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, nov. 14. 1866.

Kedves jó barátom!

Huszonötöt szeretnék magamra csapni, ha elgondolom, milyen ré-
gen irtad hozzám kedves-fájdalmas leveledet, s hogy én arra mindeddig
nem válaszoltam. Élész-e, éltek-e? kérded: most már talán mondhatjuk:
5 igen! Akkor bajos lett volna oly feleletet adni, a mi igaz maradjon, mire
te olvasod. Mi, kik az év elején, barátom, nem bántuk volna, sőt
ohajtottuk: bárcsak jőne a halál minél előbb: lásd, e közrémület idején
beléestünk abba a gyöngeségbe, hogy féltünk e rút haláltól.¹ Azaz egyi-
künk sem a maga személyét féltette, hanem a másikat: és elgondolta
10 mily rettenetes lenne még egy csapás, még pusztábban maradni annak, a
ki megmarad! Különben én tűrhető egészségi állapottal úsztam meg e
fatalis időszakot; kétszer háromszor megizzasztott, de többre nem ment
velem. Mert azt tudnod kell, hogy itt most csaknem minden ember érzett

choleras változásokat. A hasmenést lehetetlen volt elkerülni a legrende-
15 sebb életű embernek is, még annak is, ki egészen ellenkező nyavalyában
szokott szenvedni. Ilyenkor aztán természetes vagy mesterséges izzadás
segített az emberen. Rajtam, mondom, csak kétszer-háromszor fordult
ily crisis elő: de szegény elgyöngült feleségem minden harmadnap elő-
fogta valami efféle, sohse hittem, hogy elkerülje a nagyját. Hála isten-
20 nek, megőrzött, megmaradtunk, együtt maradtunk még valameddig.
Most egy hónap óta engem hurút kinoz,² s a mitől félek, épen erre a rosz
mellentre vette magát.... de tán majd csak kiheverem.

Az ám! kiheverem. Nem elég volt a titoknokság, most még a jegy-
zői tollat is a nyakamba sózták egy időre.³ Pedig firkálni is szeretnék
25 még valamit, bevégzeni egyet-mást töredék munkáimból. E három havi
rettegés alatt semmit sem csinálhattam: de fogadást tettem, hogy ha e
cholera-visitatio⁴ még az életre „täglich”-nak⁵ talál: hát igyekszem
csonkabéna munkáimat kiegészíteni. De mikor tegyem? Én már némi
kényelemmel szeretnék dolgoztatni; egy kis séta, egy pár stropha – De
30 hogy kiállva, mint a ló,⁶ itthon nekiüljek: az már nem megy.

A te bajodról, édes Miskám, csak gondolkozom, sokat gondolko-
zom: de nem merek irni. Talán te sem szeretnéd. Vigasztalást úgysem
adhatok, ha már te magadban nem találsz. Durum, sed levius fit patientia
quidquid corrigere est nefas.⁷ – Törődjél belé, mint én évek óta, fél em-
35 ber lenni, negyedrészes ember lenni. Ilyen fractiókban⁸ húzzuk már mi az
életet. Én is eleget szenvedek, szégyent pironáságot⁹ állok ki hibás testi
(subseque:¹⁰ szellemi) constitutiom¹¹ miatt. – Tűröm.

Odavetett gondolatodat levelezésünk tárgyában nem ellenzem: de
talán korán lenne még. Sajnálám, ha már meg kellene válnom ezektől.
40 Aztán meg, emberi valószínűség szerint, itt talán nem fognának bokáig
gázolni az ily lomban. Isten megtartja tán az én jó fiamat, ki sokkal ko-
molyabb és solidabb ember, hogysen ily örökséget ne tudna
megbecsülni értéke szerint. Ad vocem!¹² Laczi october 21-én graduál-
tatott juris utriusque doctorrá.¹³ Nem sok hasznát veszi konyhára, de
45 szépen ment keresztül: miért ne lenne különb ember mint az apja, ki is-
kolai bizonyítványokat is csak gyéren tudna előmutatni. Most már csak a
prókátori censura¹⁴ van hátra, melyért még egy évig praktizálnia kell.
Egyébiránt már önálló hivatalnok: rendes fizetéses fogalmazó a magyar
földhitel intezetnél. Van neki 600 forintja: már képes volna magát

50 fentartani szülei segély nélkül is. Csak megint „a révnél ne törnének ha-
jót!”¹⁵

Miről irjak még, édes szeretett barátom, a mi egy kissé szórakoz-
tatna téged is, hosszadalmas unalom nélkül? Nóm szegény, beteges; de
azért mozog, ő közöttünk a legfrisebb. Unokámról csak jót és kedvest
55 hallok. Épen ma kaptunk Kálmántól egy kis szalontai gyümölcsöt: ha itt
volnátok, mily örömmel részesítnék belőle. Turót is kaptam, szepesi jó
asszonyomtól megint¹⁶ – ezt azért említem, nehogy az én kedves komám
asszonyinak eszébe jusson megint küldeni, mert ránk romolna. Hogy van
kedves jó Komácskám? Isten vigasztalja meg azzal, a mi a legnagyobb
60 áldás e földön saját maga és kedves férje egészségével, hogy láthassuk
egymást még egyszer az életben, „megfogyva bár, de törve nem!”¹⁷

Éljetek, érjetez vidámabb napokat, édes jó lelkeim! úgy mint
ohajtja

65 igaz barátod
Arany János^a

^a egyb.

2067.

ARANY JÁNOS – MENTOVICH FERENCNEK

Pest, nov. 17. 1866.

Édes barátom!

Ma egy hete mutatta be magát nálunk ügyes szép fiad, s ennek hét-
fordulóján alkalmat veszek válaszolni leveledre. Bizony, meg nem is-
mertük volna Gyulát: s én az első szavából nem is értettem, kicsoda
5 Gyula (kezdek nagyobbat hallani mint eddig¹) s idegen módra „tessékel-
tem”, míg nóm nem ismételte, kicsoda. Laczi azonban nem rég látta, s
természetesen ők mindjárt ott folytatták, a hol elmaradt az ismeretség.
Azóta nem jött hozzánk Gyula, pedig kértük, hogy sűrűn látogasson.
Hihető, sok dolga van, ismeretlen városban kétszer annyit kellett neki
10 jární, mint ha^a ismerné a helyet. Hanem beiratásait már elvégezte, szállá-
sa, kosztja van: így ezután csak a tanulással lesz elfoglalva. Szállása

^a mint ha – mintha elv.

egykissé drága, mint mondá 18 ftot fizetnek ketten; igaz, hogy a szállásokat igen ráartják most, de ha elmúlik az országgyűlés – melynek nyulfarknyi életet jósol mindenki² – jutányosabb szállás után nézzen
15 Gyula. Szerettük volna úgy ebédre^b mire is gyakran meghíni, hogy inkább a családhoz tartozónak ismerje és érezze magát: de nőm szegény nem bir állandó cselédre szert tenni, s e miatt kénytelenek vagyunk korcsmából hozatni eledelt. Hanem a tél folytán csak majd rámehetünk talán, hogy családiasabban éljünk, ne ily nagyvárosilag, mint pár hónap
20 óta.

Veszteségünk iránti részvéteket, a mint megiratlan is tudtam, képzeltem; úgy most szivemből köszönöm. Igazad van: ilyenkor a vigasztalás nem sokat ér: nekünk, az első hetek és^c hónapok alatt, valóban terhünkre is volt. Azért nem hogy vártam volna barátaimtól amaz első időben: de félttem tőle, azon gyötirelemtől, hogy nekem a vigasztalásokat szépen csiszolt periodusokban³ meg kelljen köszönnöm. – Azóta már féltünk – féltettünk többet is:⁴ ez által enyhült némileg annak az egynek kizárólagos volta. De azért megmarad – meg, utolsó lehelletig!

Találtad, hogy bajosan látom én már valaha Erdélyt: Harmincz
30 esztendeig laktam a tövében, ifju voltam, kedvem is lett volna utazni: ha akkor nem mentem, annál kevésbbé teszek most fel magamról oly vállalkozó szellemet. Atilával és húnjaival sem sokat törődöm már: az én napjaim úgy vannak ketté szakítva derékon, hogy a mi megmarad, az már csak mosdani reggelizni, s ebéd után pipázni való. Vénülünk édes
35 Ferim, legalább én, nagyon. Nekem a munkára nyugalom, gondtalan élet kellene, bú nélküli élet: subjectiv bajaimból nem sokat tudok én csinálni: a mi nekem fáj, fáj mint az oldalnyilallás, és nem ad symphonicus⁵ hangot. Más fájdalom az, a mit az ember oly szép rigmusokba tud szedni. Hogy pedig objective írhassek valamit, az kellene, hogy subjective ne
40 zaklasson a sors, a hivatal, a gond, mint az igavonó marhát.

Azt okosan tennéd, ha fellátogatnál Pestre, hová már több érdek is vonsz, mint eddig. De a „tilli-tullit” – én már csak L<osoncz>y barátomnak hagyom.⁶ Ő még a hajdaní fiatal ember: közelebb is nagy költői névnapot ült. Irigylem a kedélyét. Akkor ugyan, mint hallom, kissé meg-
45 járta: valami nagy koszorút akasztottak volt – a nyakába, mit egész este ott viselt, de kimenvén bizonyos inaestheticus helyre, ott felelte magát

^b ebédre – e é-ből jav.

^c egyb.

koszorústól – úgy keresték meg reggel. Nem tudom, mennyi belőle igaz, hanem annyi áll, hogy L.[osonczy] barátunk most is a régi, sőt már.... régibb.⁷ Pedig nagy fia van, most hozta fel ő is Pestre a Gyuláját.

50 Tompáról régecskén hallottam – de csak roszat. Szív baja van szegénynek, s hozzá iszonyú türelmetlen lelke. Nem reméli, hogy kigyógyúljon – s békételen hogy él. Így múlunk el, egymás után, édes barátom.

55 Szász Károly még nincs itt – nem láttam legalább. Ő most a legboldogabb valamennyiünk közt.⁸ Látszik is rajta: oly kövér, mint egy serfőző.

Azonban elég ennyi oly röst levélírótól mint – mi ketten. Szíves tiszteletemet a kedves komámasszonynak; a gyermekeket csókolom (Juliska már aprehendálná,⁹ úgy-e?) téged pedig öllelek

60 állandó barátod
Arany János^d

^d egyb.

2068.

ARANY JÁNOS – A KISFALUDY TÁRSASÁGNAK

[Pest, 1866. november 28.]

A Tekintetes

Kisfaludy-Társasághoz
Hamlet fordítását benyújtja

Arany János^a

5 Tisztelt Társaság!

Ezennel szerencsém van benyújtani Hamletet, bírálat alá.¹ Nem, mintha már teljesen elégült volnék dolgozatommal: de, mivel a bíráló szót kívánnám hallani, mielőtt végső javítás alá veszem. Sok helyütt nem bírtam, több helyütt nem akartam hívebben, a magyarság

10 emphasis^{2b} és érthetőség rovására. Akármint van, — várom ítéletemet.³

^a egyb.

^b emphasis – besz.

Maradván teljes tisztelettel
Pest, nov. 28^{án} 1866

A tisztelt Társaságnak

alázatos szolgája

Arany János^c

15

^c besz.

2069.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1866. december 5.]

Kedves barátom!

Utolsó leveled november 14^{kén} van írva. Nem tudom: válaszoltam-e már? E dög testtel elmém s lelki tehetségeim is meggyengülnek. Leveledet ismét átfutom s néhány pontján megjegyzést teszek.

5 Hála Istennek hogy megmaradtatok;¹ sőt, a mint látom, valamennyire üdültök is. Minden nyomor enyhül, csak az enyém nem. Most is valami számár elkiáltotta magát az ujságban: hogy jobban vagyok;² ebből egy betű se igaz, s képzelheted boszúságomat.

Azon is igen örülök: hogy csonka műveidet ki akarod egészíteni.
10 Segítsen Apolló;^a de mond meg csak: hogy a Fővár. Lapok nov. 18^{ki} 264^{ik} számában, tudtoddal, bejegyzéssel van, a mi írva van?³ Engem az a cikk confundált;⁴ nem érthettem sehogy se; boszankodtam, haragra lobbantam miatta, éretted. Csak nem hatalmaztad meg az illetőt azt^b irni; amúgy meg hogy merete volna? Bocsáss meg Jánosom, ismétlem: hogy
15 egy kis zavarom van már; ítélő^c tehetségem tévelyeg gyakran; s bizalmam hozzá – a mi a legroszabb – elveszett. Talán itt is bennem van a hiba. –

Isten éltesse derék fiatalokat! Bízom benne: hogy leveleim se írva, se nyomva nem kerülnek soha, senki kezébe. Ez végakaratom is.⁵

20 Az az örömem van e mélységben: hogy a haza sorsa, e rendkívüli idők, az Országgyűlés, a dolgok folyama s kifejlése, élénken érdekelnek.

^a Apolló; – A a-ból jav.

^b azt – a e-ből jav.

^c ítélő – ő jav.

A kilátás elég szomorú. Én, teljes életemben pesszimista voltam; képzelheted hogy^d a jelek, melyeket most látunk, nem fordítottak^e meg. Tiszához csatlakozom.⁶

25 Kedves Jánosom! ha te strophak-ról beszélsz: tudd meg, hogy én is újra felcsapok literátornak. Műhelyembe téged is beveszlek első legénynek, vagy a mint most nevezik: főmunkatársnak. Nem kívánok többet, mint egyetlen egy szót, még pedig hogy azt, karácsonig hozzám szállítsd.

30 No, ne <...> ijedj meg; nem olyan bolond beszéd ez, mint látszik. Tehát érthetően s röviden:

Több évvel ezelőtt a Heckenast <...> felszólítására írni kezdtem én egy könyvet Nők számára; Olvasó- és imakönyv-féle valamit.⁷ Egész címe:

35 O O O.
elmélgedések, imák és fohászok.
Nők számára írta
T. M.

A könyv – versben s prózában, – csaknem egészen készen volt, mikor a betegség meglepett; most eszembe juttatta a szükség. Mert szeretett barátom! Nagyon elszegényedtünk, jó gazdák sohse voltunk, de e fatumban, orvos, patika, fürdő, utazás sat tönkre tett egészen; nyakig süllyedtem az adósságba; két káplánt kell tartanom, s papságom egy szegény, nyomorult papsággá devalválódott. Hja! hát még ezután! hát majd szegény, koldús özvegyem....!!!

45 Azonban mindez zárjel közt s mintegy akaratom ellen van elmondva; térjünk vissza a könyvre. Tehát eszembe jutott, s elővettem a kéziratot, nagy erőfeszítéssel némileg rendbe szedtem, de pap létemre is, megkeresztelni nem tudom; a három O O O helyére egy szó kellene főcím gyanánt. Egy, nem cifra, de elég vonzó, költői, illő szó. Erre
50 nem akadok sehogyse. Próbáltam sokat: Repkény, Kalász, Szövétnek, Zászló, Szivárvány, Viszhang, Forrás, Sajka,^f Vitorla, Tükör, Csermely sat sat. Olyat szeretnék: mi a felfelé-emelkedés érzelmét [!] fejezné ki, mint a repkény, szivárvány, szökőkút, tűz-láng, vagy mi a guta.

^d hogy – h tint.

^e fordítottak – o jav.

^f Sajka – besz.

Egy szót tehát kedves Jánosom. Különben több poéta embert is
55 felszólítok s végre is akad valahonnan.⁸

Úgy-e: csínosan, okosan, ügyesen, szerényen, <Nömnek> ajánlhatom „Nömnek” a könyvet?

Hanem elég lesz; kifáradtam. Lelkünk egész szeretetével ölelünk benneteket; boldog ünnepet, vígabb új évet. Mond meg a kedves komámasszonynak: hogy nóm megvan. Csak is ennyi: hogy megvan. Forrón öleli.

Mégegyszer Isten veletek!

Hanva, dec. 5. 1866.

hív barátod

Miska

2070.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1866. december 8. előtt]

[A majdnem másfél éves Szél Piroska egészséges; már jár, de még nem beszél.]

2071.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, dec. 8. 1866.

Kedves barátom,

Nehogy úgy járjak mint közelebb, mikor egy öreg hó mulva választam leveledre: fogom a penna végít és firkantok hevenyében néhány sort. Deus mihi haec otia^a fecit,¹ lévén ma pápista ünnep;² én is megbicsakoltam magam, hogy ma délelőtt nem megyek hivatalba, pedig volna dolgom elég. Azonban ez után még több lesz, közeledvén a nagy gyűlések; akkor igazán nem irhatnék.

^a otia – tc-ből jav.

Hogy novemberi levelemre válaszoltál volna, azt nem sejtettem; egyébiránt az nem tesz semmit: irunk mikor lehet, úgy a mint lehet;
10 azért jó barátok maradunk.

Ez a december, sötét napjaival visszaemlékezéseivel az én sebemet is föltépte....³ Nem igen mertem örülni annak a hirlapi εὐαγγελιον-nak⁴ se; én szerettem volna örülni, de valami olyas háborgatott, hogy Pákh mondva-csinálja azt a tréfát. Nem úgy volt, őt is rászédtek.⁵ Azonban,
15 adja Isten, hogy egy közelebbi hasonló hír legyen igaz!

Mit beszélsz te, hogy én írtam vagy irattam volna valamit a Fővárosi Lapokba? Egy számát se láttam, mióta a Koszorú – s így a csere, megszűnt. Azt, a mire hívatkozol, még ezután fogom megkerestetni, hogy lássam hát, miben botránkoztál meg. Én rólam, barátom, irhatnak
20 akármit: én oly idegen vagyok a mai irodalomban, mint Tinódi Sebestyén. Hacsak a P. Naplóban vagy Honban nincs valami: én nem tudok róla semmit. S kivel beszélek én, az afféléket írok közzül.^b Senkivel, soha!

Most összes firkáimat eladtam Ráth Mórnak, 8 esztendőre.⁶ Arról
25 is irhatnak már eleget. Mondhatják, hogy ezt vagy azt a roszt darabot, azt a sok töredéket nem kellett volna fölvenni. Mondhatják, hogy várni kellett volna, míg Toldi kész, meg Csaba. Mondhatják, hogy az egész lim-lom kiment már dívatból – túlszárnyalta az idő. Mit bánom én! Szeretnék menekülni ettől a nem nekem való hívataltól; szeretnék már meg-
30 húzódni a magam szegénységében, s hátralevő kevés időmet, magam szabadjában használni fel. Szidnak, hogy keveset írtam: de barátom, annyi és mindig oly terhes hivatal mellett nem elég az? Jegyzőség, professorság, szerkesztés – titoknokság! mind egy egész embert kíván; napról napra elfoglal, nyugöz, bosszant, lelket öl. Mi marad aztán
35 poétáskodni? s hol marad a kellő nyugalom? – Ráth felszólított, meglehetősen fizet: miért ne állitnám glédába egyszer rongyos vitézeimet?⁷

Hogy a haza sorsa oly élénken érdekel: örülj neki, az jó jel, Teleki verse szerint is.⁸ Ösmered azt?... Én alig érek rá, hogy érdeklődjem: én csak a magam jármával vesződöm. Még nem láttam az új országház bel-
40 sejét.⁹ Egy meggyőződés van: hogy a magyart nem lehet csakugy spongyiával letörölni a föld színéről. Ez nyugtat némileg, a nem sokára bekövetkezendő válság irányában. Türtünk eleget, türni fogunk talán többet, és türjenek a hátul maradók is.

^b közzül. – ő jav.

Könyved címét illetőleg csak azt mondhatom, hogy az általa
45 közlöttek egyike sem tetszik nekem. Mindazáltal nem hiszem, hogy ad-
hassak jobbat. Egy ötletem épen most szökik agyamba. Ide írom. Csak
azt nem tudom: nincs-e már olyan. Emelkedő, tiszta stb. kellene. Poétai,
és kenetteljes, úgy-e? én ezt gondolnám:

50 Á L O Ë,¹⁰
elmélgkedések, imák és fohászok.

Ha tudniillik nem akarnád még ó-papiasabban: Lelki áloë...

De kísért valami homályos emlékezet, hogy volt már ilyen, az
„Aranycsésze” stb. korában.¹¹

Az ajánlást... miért ne?

55 Állapotunk – a rendes. Nem sok egészség; nem sok nyugalom;
öröm oly aprócseprő öröm is, minél kevesebb: de semmi túrhetetlen.
Unokámat egészségesnek írja apja; jár, de még nem beszél. Isten áldjon
meg benneteket mind a két balzsamos kezével!¹²

60 igaz barátod
Arany János^c

Pest, dec. 8. 1866.

dátum van kettő is. Szórakozásomban itt kezdtem írni, és sajnáltam el-
dobni a papirt. A tíeden néha egy sincs: így hát quittek vagyunk.

^c egyb.

2072.

RADNÓTFÁY SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1866. december 10.]

Igen tisztelt Tekintetes úr!

Értésemre esvén, hogy a Tekintetes úr Shakespeare Hamletjét
ujból lefordítá¹ s talán már nyomtatás alá is adta, óhajtanám azt legköze-
lebbi adatásakor a Tekintetes úr fordítása szerint betanítatni s előadatni.

5 Ez okból van szerencsém tisztelettel fölkérni a Tekintetes urat: legyen
szíves új fordítását nekem megküldeni, hogy azt mielőbb kiszerepeztet-
vén, f. hó 21-én, mely napra kítűzve van, már a szerint adathassam.

Fogadja T. Tekintetes úr tisztelem kijelentését, melyel vagyok
Pesten, december 10-én, 1866.

10

A T. Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája
Radnotfáy Sámuel^a
Udvari tanácsos^b és Intendans.

^a egyb.

^b egyb.

2073.

ARANY JÁNOS – RADNÓTFÁY SÁMUELNEK

[Pest, 1866. december 11.]

Méltóságos Udvari Tanácsos és Intendans Ur!

Szerencsémnek tartanám, ha mielőbb szolgálhatnék a Színháznak
Hamlet fordításommal: de az egyetlen kézirat, melylyel birtam, a Kisfa-
ludy-társasághoz s onnan már nyomdába van adva, mint azt már
5 Lendvay úrnak is elmondottam.¹ Dec. 21-e pedig oly közel van, hogy
addig a nyomás el nem készül, s így az az egy lehetőség sem marad fen,
mit a nyomdából kikerülő egyes ívek felhasználása nyújthatott volna.

Ki egyébiránt maradok teljes tisztelettel

Pesten, dec. 11-én, 1866.

10

Méltóságodnak

alázatos szolgája
Arany János^a

^a egyb.

2074.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1866. december 11.]

Jánosom!

Pótlekul legközelebbi levelémhez.¹ Mit mondasz e czimhez:

Olajág.² Jól írom-e így, mondjuk-e, helyes-e Olajfaág helyett?
Isten veletek.

5 Hanva, dec. 11. 866

barátod

Miska

UI. Verseiddel mért hagytad ott Heckenast G[usz]t[áv]ot? Ugy olvastam hogy Rath adja ki[.]³ Ujak vagy a régiek?

2075.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1866. december 12.]

Kedves barátom!

Bocsáss meg: hogy ismét – egy szuszra most már harmadizben – írok; lopván idődet siralmas, unalmas litániákkal s merő ostobaságokkal. Igérem: hogy megjobbúlok.

5 Hogy vitézeidet kiállítod Ráthnál:¹ annak bizonyosan csak örül minden jóra való ember; örülök^a én is és biztosítlak: hogy azokat, miket beszélsz, nem fogja rólok senki írni sőt még^b csak gondolni sem. Szerettem volna egyet-mást kérdezni tőled e dologra nézve; értesítésednek s tanácsodnak hasznát ohajtván venni azon viszonyban, mely van közöttem és Heckenast közt, kitől Te, a mint látszik – megváltál. De nem ter-
10 hellek.

A decemberi evangelium hamis volt.² El nem veszhettek: hogy a hírlapok nyelvére – czigánykézre – ne jussak előbb. Ha félrevonúlok gyötrelmeimmel a világ elöl, elbúván mint a vesztét érző vad, azt mond-
15 ják: ez nem megyen! társaságot, szórakozást kell keresni! ha azt teszem s elmosolyodom a társaságban,^c azt mondják: kutya baja! képzelődik, hypocondriacus³ bolond! Légy okos.

^a örülök – ű ü-ből jav.

^b még – m jav.

^c , :-ból jav.

Az Aloët nem szeretem.⁴ Idegen szag van rajta. Aztán sok egyszerű nevelést nyert nő, nem is értené mi az, vagy értelmét nem fog-
20 ná fel s alkalmazni nem tudná. Hát az Olajág,^d a lelki béke jelképe?

Most még egyszer röviden, a Fővár. Lapok közlését illetőleg:⁵

Vagy nem helyesen fejeztem ki magamat, vagy félreértettél, mert mégis aligha kérdezhettem én tőled olyan bolondot: hogy magad irattad
söt plane irtad-e azt a cikket? Így csakugyan igaza volna a Családi kör-
25 nek, mely legközelebb elmémről, – setétségről, kiderülésről^c s
beborulásról beszélt.⁶ Édes barátom, az egész ennyi: az Arany és Rónai,
az akadémiai titkárság és jegyzőség felett ott tartott okoskodás nekem
visszatetszett,⁷ roszerűesett éretted és miattad; boszankodtam a hozzád
való igaz rokonszenvből. Restelem: hogy ezt emlegetni kell nekem, előt-
30 ted. Talán roszerű fogtam fel a cikket s beszédem nin[c]s helyén, de tu-
dod hogy beteg vagyok, a mit roszerű mondok: értsd jól, s kérlek: ne
boszankodjál s ne csináljon az roszerű vért. Jobb volna nekem a Heine Im
Oktober 1849 című versének utolsó sora szerint cselekedni.⁸

Jó szerencse legyen veletek!

35 Hanva, dec. 12. 1866

őszinte barátod^f

Miska

^d, ?-ből jav.

^c kiderülésről – r jav.

^f egyb.

2076.

RADNOTFÁY SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1866. december 14.]

186 6/7

Igen tisztelt Tekintetes Úr!

Igy állván a dolog Hamlettel,¹ elhalasztom előadását akkora,
mikor a mű kinyomtatva leend,² s csak arra kérem a T. Tekintetes urat,
5 hogy a legelső példányok közül egyet nekem megküldeni szíveskedjék,
hogy minél előbb előadásra kerüljön.³

Fogadja a T. Tekintetes úr őszinte tiszteletem nyilvánítását, melyel
maradok Pesten, december 14-én, 1866.

A T. Tekintetes úrnak

10

alázatos szolgája

Radnotfáy Sámuel^a

Udvaritanácsos^b és Intendans.

Tekintetes Arany János úrnak, a M. Tud. Academia titoknokának.

^a egyb.

^b egyb.

2077.

ARANY JÁNOS – SIMONYI ERNŐNEK

Pest, dec. 20-án 1866

Tisztelt Hazafi,

Becses levelére ez uttal csak annyit sietek válaszolni, hogy a küldött másolatokat, épen egy napon a levéllel, vettem, és azt az Akadémiának, illetőleg a történelmi bizottságnak, be fogom mutatni, mihelyt új
5 év után az ülések megkezdődnek.¹

A Florenczi és Londoni okmánytárakról csak annyit tudok, hogy a történelmi bizottság gondjai alatt rendeztetnek; de miután e részben a bizottság az akadémiánál jelentést még nem tett, nem tudom megindul-e a jövő évvel azok kiadása.² Minden esetre áteszem Kegyed becses sorait a történelmi bizottság előadójához, Toldy Ferencz úrhoz,³ kire azon táruk szerkesztése bízva van, és ő talán directe fogja Kegyedet tudósítani a dolog mibenlétéről.

10 Hazafiúi üdvözzellettel maradván

15

őszinte honfitársa

Arany János^a

titoknok.

^a egyb.

1867

2078.

SZABÓ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár jan. 1. 1867.

Kedves barátom!

A beállott új évre nőmmel együtt magadnak és kedves nődnek tiszta szívből Istentől minden jót, egészséget, megelégedést kívánunk.

Adja Isten hogy a hazánkra derülni óhajtott és várt jobb napokban¹
5 mint mindnyájunknak úgy neked is jöjjen meg jó kedved, jó kedveddel
együtt költői ered és munkásságod, melyet még a hivatalos irodai unalmas
foglalkozás se lehessen képes lankasztani. Ajándékozd meg irodalmunkat
még ez évben a<z> magyar eposok eposával, Csaba királyfival.²

Még ha kedvetlen perczen találna is levelem, ne bosszankodjál
10 meg rám e jó kívánságomért, melyet csak erőd egészséged legyen, könnyű
feladat neked teljesíteni. Készen van az rég a te fejedben, csak akarat
és jó kedv kell hozzá. Ha én neked volnék, ott hagynám az Akadémia
palotáját, irodáját és minden gondját s egy két hónapra kimennék a bu-
dai hegyek közzé; haza se mennék, míg ezt a munkát be nem végezném.

15 Jó kívánságomat megújítva maradok

igaz barátod
Szabó Károlymk

2079.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, január 3. 1867.

Kedves öcsém, Sándor!

Mire levelem odaér, tudni fogod, mily kedves meglepetésben részesültünk új év reggelén. Extremumból estünk extremumba:¹ s végre egy igen aggodalmas középpontban állapotunk meg. A mint a Hon
5 reggeli (jan. 1.) tudósítását olvastam, hogy minden lelket besoroznak, ki elég szerencsétlen volt 1844–46-ban születni:² rögtön írtam neked egy levelet, fölkérve, hogy a besorozásnál a szokott menekvés módokat minden lehető eszközzel kísértened meg. De Laczi, az nap délben, azzal jött haza, hogy ő olvasta a Wiener Zeitungból, hogy a doctorok, állam-
10 hivatali felesküdt gyakornokok, mint már ő, teljesen ki vannak véve.³ No bezzeg, lett hát öröm, leveled itthon maradt, és az egész világ rózsaszínű volt egészen – másnap délig. Jó is, hogy szegény anyját nem kellett megijesztenünk oly szörnyen. Hanem a jan. 2-i Lloyd lenyomatta hiven a bécsi lapban közölt rendeletet;⁴ s a mi kedvünk jóformán
15 deválválódott, egészen a szomorúságig. – Doctor stb. uramék szintén besoroztatnak, azaz fölvetetnek a létszámba, azontúl, szolgálatuk 3 első évében, csak évenként 5 hétre hívatnak be, normalis állapotban, azaz béke idején; de fenyegető, vagy kitörő háború esetére, bizony elhurczoltatnak, mint más. Ez a bibéje. Ha Metternich féle 30 esztendős békére
20 volna kilátás:⁵ azt mondaná az ember: „öt heti testgyakorlás évenként még egészségére válik fiatal embernek” – de miután bizonyosabb mint nem, hogy a háborús állapot, tavaszfélen elkezdődve,^a normalisabb dolog lesz ezentúl Ausztriában, mint a béke: hát csak azon kell lennünk minden erővel, hogy ne jusson az ő neve, az ily állandó szabadságos ka-
25 tonák listájába se.

Még azt hittem, hogy 6 (illetőleg 12) évi rendes sorkatonasággal fenyegetik: desperatióban desperált eszközökhöz^b akartam folyamodni;⁶ jelesül megkísérteni valamit kegyelem útján, Eötvös befolyásával, a kormányon ülő magyar férfiakra. De most nem tehetem; azt mondanák:
30 mit jajveszékél az úr? hisz az egész dolog csak bliktri!⁷ Másik menekvé-

^a elkezdődve, – **d** jav.

^b eszközökhöz – **h** jav.

si módnak látszott, a mit némelyek Pesten meg is kísértettek, lefizetni a váltságdíjat, mielőtt a rendelet publicálva lenne. Azonban, én úgy em-lékszem, hogy valamely rendelet publicálva van, mihelyt a bécsi hivatalos lapban megjelenik, s így a kik az után fizették le a váltságdíjt, 35 valószínűleg elkéstek. De ha ők el nem késtek volna is, bizonynyal elkéstem én, mert már ma a Sürgönyben is közölve van,⁸ s hogy ezenkívül még más Veröffentlichung-ra⁹ várjanak, azt nem hiszem. Az este 8 óra után, lélekszakadva jött ugyan egy ismerősünk, hogy még fél óráig felveszik a pénzt: de mi azt a fél órát nem használhattuk fel, és Laczi maga 40 sem akarta, meg levén győződve sikertelenségéről.

Ily állapotában a dolgoknak, nem marad más hátra, mint ott, a sorozásnál kísérteni szerencsét. De mikor lesz az? A már kitűzött sorozási határidőn kell-e megjelenni? (Mi azt sem tudjuk, mely nap lesz az[.]) – Vagy újabb határidőt fognak tűzni? Erre nézve, te vagy Kálmán szíves- 45 kedjete azonnal tudósítani bennünket, mihelyt nálatok tudva lesz, hogy a fiú lemeheessen, s valahogy szökött katonát ne csináljanak belőle.

A másikra nézve, tudni illik mily módon, és eszközökkel, lehetne szert tenni egy „untauglich”-ra:¹⁰ a te szíves tanácsodat, és közbenjárásodat kérem. Én a fiút „cum sufficientibus”¹¹ fogom leküldeni; de igen 50 szívesen venném, ha ajánlott levélben addig is tájékoznál engem a körülményekről, hogy tudhassam mily féle apparatus¹² szükséges. Addig semmit sem tehetek itt.

És most nincs egyéb hátra, mint hogy boldog új évet kívánjak a boldogtalan új évben, mit is tiszta szivemből kívánok és kívánunk mind- 55 nyájan, öelve benneteket állandó rokoni jóindulattal^c

szerető bátyád
Arany János^d

^c jóindulattal – jó indulattal [?]

^d egyb.

2080.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, <decz.> jan. 4. 1867.

Kedves öcsém!

Ma délelőtt beadtuk a folyamodványt Pest városához, Laczi vált-
sága ügyében. Nem tudom, lesz-e foganatja: de már ott van. Mikor ka-
punk-rá végzést, fölveszik-e a fizetést, s azután érvényes lesz-e a katonai
5 hatóság előtt: mindazt nem tudom. Már most az ügy annyival compli-
cáltabb, mert meg eshetik, hogy a visitatio¹ és sorozás^a elébb megtörté-
nik, mint a megváltás ügye eldőlné. Tehát nem lehetetlen, hogy egy ró-
káról két bőr hámlik le. Amott el találják fogadni a pénzt, mikor itt már
untauglichra² tettünk szert. Mindezeket csak azért írom meg, hogy oda-
10 lenn az actiot halaszd, a míg lehet; azaz csak szép szóval egyengesd az
útat, tettlegesség nélkül.³ Remélem érted mit mondok. – E megválthatás
határidejéről (azaz, hogy mikortól számítatik a publicatio), itt sokféle
vélemény kereng: azt mondják jan 7-ét veszik a publicatio napjának, a
mikor a Reichsgesetzblattban megjelenik a famosus rendelet.⁴ Én nem
15 tudom: de soha meg nem bocsáthatnám magamnak, ha úgy talál történ-
ni, és én elmulasztottam volna ezt a lépést. Ki tudja, mit tehetnénk a
visitatiónál is, olyan fiúval, mint Laczi? Nem lehetett mindent ez utolsó
– kétes – kártyára hagynunk.

Az én istenem áldjon meg benneteket!

20

szerető bátyád

Arany János^b

U. i. Hogy mind azt, a mi iránti tudósításra kértelek, mint a sorozás nap-
ja stb. így is tudnunk kell: magától értődik.

^a sorozás – z jav.

^b egyb.

2081.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, jan. 5. 1867.

Kedves öcsém!

Nulla dies sine linea¹ – de már megengedj és szánd a mi nyomorúságunkat. Irtam, hogy tegnap beadtuk a folyamodványt Pest városához, engedje befizetni a váltságdíjt. Ma felküldtem Laczit a pénzzel, hátha
5 fölvennék^a már: dehogy veszik!^b hanem mit lát: folyamodását a helytartó Tanácshoz akarják felküldeni, miután nem igazolta, hogy az 1. 2. korszályon hol s mikép szabadult meg sorozás alól; Illyet! Ott van a doctori diplomája, s azt gondolják, mint szökevény bújkált valahol. – Ő tehát kijelenté, hogy a folyamodást visszaveszi inkább, hogysen küldözzék Pontiusról-Pilátusra:^c úgy is tett, mellékleteit visszahozta, <...>
10 és szándékunk volt Szalontára nyújtani be a kérvényt a megváltás iránt.

Azonban, én elmentem Rottenbillerhez² (polgár mester); mi dolog az, hogy a helyett, hogy minket szólítnának fel a hiányzó melléklet kiegészítésére: folyamodványunkat a Helytartó tanácshoz küldik, csonkán,
15 a mint ők mondják. Rottenbiller ma délutánra^d fölrendelt, s az eredmény az, hogy ím ezt a végzést kaptuk:

„Mielőtt ezen kérvénynek hely adatnék, útasíttatik folyamodó, hogy eddigi katonakötelezettségének hol, mikor és mikép tett eleget, hites okmány által igazolja. Pesten 1867 január 3-án. Kiadta Aldásy József, jegyző.”
20

Most hát, édes öcsém, a legrövidebb idő alatt bizonyítvány kellene arról, hogy tavaly és harmad éve reclamáltunk és Laczit fölmentették.³ Kérlek, te tudod a módját hol és mikép lehet ezt megszerezni, légy szives a leggyorsabban expediáltatni⁴ és felküldeni. Ha, hétfőn⁵ reggel
25 megkapnád leveletem, tán még hétfőn délbe útnak is indíthatnád a kellő docékat.⁶ Azonban

Mi Laczival azon is tanakodtunk: hátha még könnyebben czélt ér-nénk, ha te adnád be, ott Szalontán, a váltságdíj föl vételét kérő folya-

^a fölvennék – v jav.

^b veszik! – !, -ből jav.

^c Pilátusra: – : ; -ből jav.

^d délutánra – délután ra össz.

modványt. Csakhogy az idő telik: és ezt ott csak úgy volna tanácsos ten-
30 ni, ha a folyamodás beadása napja, legalább is jan. 6-ára jegyeztetnék.
Mert félő, hogy jan. 7-ét nyilvánítják oly napnak, melyen túl beadott
semmi folyamodványra nem engedtetik lefizetni a váltság díjt. Te ismerős
lehetsz az ottani körülményekkel: és ha úgy véled, hogy az utóbbival
könnyebben czélt érünk; akkor a mondott reclam.[ált] bizonyítványokat
35 egy példányban küldd fel ugyan (mert hátha a város szökött katonának
fogja Laczit és bizonyitnunk kell) de még gyorsabban add be ott, a meg-
váltási engedélyt kérő folyamodvánnyal együtt, és bennünket tudósíts
azonnal lépésedről, hogy mi, az itteni folyamodást visszavonhassuk. Az
ott beadandó kérvényhez nem kell egyéb, mint a keresztlevél, melyet
40 Kálmán firkantson ki, és a két évi fölmentés^c ^tebbizonyító okle-
vél; egyébiránt, ha a doctori diplomát akarnátok csatolni, ott van egy
példány Kálmánnál.

Az itteni beadványhoz azért ragaszkodom, én kivált, mert a mint
látod, jan. 3-áról kelt, sőt már az napról végzésünk is van. Jan. 3-a pedig
45 az a nap, mely napon a Sürgöny hozta a <...> híres rendeletet;⁷ de ha
Bécsben 7-ikéig még egyre folyamodnak és biztatják magukat az embe-
rek: talán Magyarországon is megengedik hogy az az előtt beadott fo-
lyamodások, mint még a régi rendszerhez tartozók intéztessenek el.

Szíves tanácsodat, közbenjárásodat segítségedet és különösen leve-
50 ledet mielőbb várva – maradok

ölelő rokonod
Arany János^f

^c fölmentés^c ^t – ^t besz.

^f egyb.

2082.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1867. január 5. és 9. között]

[Ercsey tájékoztatást adott az új besorozási rendelet végrehajtásának helyi
követelményeiről és megküldte az igazolást Arany László korábbi sorozási fel-
mentéseiről. Kérdezi, Aranynek multhatatlanul szüksége van-e arra az összegre,
amelyet Geyernek januárban kell a földbérlet évnegyedi díjaként befizetnie.]

2083.

SZILÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Nagykőrös, 1867. január 10. előtt]

[Szilágyi Sándor előadást kíván tartani a filozófiai, törvény- és történettudományi osztályok január 21-i ülésén; feltehetőleg ezzel kapcsolatban különböző kérdéseket tesz föl.]

2084.

ARANY JÁNOS – SZILÁGYI SÁNDORNAK

[Pest, 1867. január 10.]

15

K.

Fiam Sándor!

Leveled kézbesítettem Toldynak, ki kérdéseidre semmi felvilágosítást még nem adott.¹ Hogy jan. 21-re bejegyezzelek, az teljes lehetetlen, miután azon osztályban már van bejegyezve vagy tizenkettő (köztük apád is)² s a sor kitűzés annál complicáltabb, mert a 3 osztály értekezletének kellene kijelölni, mi mikor adassék elő: azok pedig soha össze nem gyűlnek. Ha találok egy kis rést, majd odaszúrom, és tudatom ved.³

Az én juris doctor⁴ fiamat pedig viszik katonának, ha valahogy elejét nem vesszük.⁵

Isten áldjon

Pest, jan. 10. 1867.

15

AranyJ

2085.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, jan. 11. 1866. [1867.]

Kedves öcsém!

Azt igen bölcsen cselekedted, hogy nem folyamodtál ott is, miáltal e veszett ügy még complicáltabb állapotba jutott volna. Immár a bizonyítvány kezünkben van (fogadd szives köszönetemet érte) s még
5 eddig be sem adtuk. Vérszemet kaptunk a szállongó hírekre, vagy legalább merjük húzni halasztani egykissé^a a befizetést. Széltire kürtölik itt, hogy a megváltás lehetősége most már e hó 15-eig terjed;¹ azt is beszél-
lik, hogy kilátás van a nyílt parancs visszavételére;² hogy Bartal³ azért
mondott le, hogy Sennyei⁴ és az egész provisorius⁵ hivatalnok kar (az,
10 tudniillik, mely tavaly „hazafiságból” vállalt hivatalt, főispánok stb.) in corpore⁶ lemond, ha vissza nem húzzák a rendeletet; az országgyűlés is neki gyürkőzött, Deák^b már elkészítette a feliratot, helybe is hagyta mind a két klub,⁷ &cet. A dolgok ily állásában gondolkodóba estünk Laczival, kidobjuk e azt az 1000 ftot, melyet soha többé vissza nem kapunk, vagy
15 várjunk, füleljünk még, s ha Pest városa nem sürget, hagyjuk függőben^c heverni ott a folyamodványt, míg tisztábban hozzá nem vethetünk a körülmények fordulatához. Biztat némileg az, hogy miután folyamodványunk jan. 3-án van igtatva, sőt az napról már végzés is van a kezünkben: talán nem fogják fizetésünket elkésettnek mondani, ha majd jobban
20 csípi is orrunkat a dér. Lehet, hogy 15-eig így is befizetjük; lehet hogy addig jobb hírt hallunk, vagy tán bizonyost is. Várom Eötvöst Bécsből haza, írják a lapok, hogy conferentiáztak Beusttal,⁸ bizonyosan feljött ez a rendelet: talán ő tőle is hallok valami biztatást.

Nőm tegnap írt Linának, akkor akartam én is neked, de meglepett
25 volt a correctura⁹ nagyon. Ő a legőszintebben ír Vilma iránt, s ha most nem is, tavasszal jó lenne ha felküldnétek.

Azt kérded, nyilatkozzam őszintén, van-e múlhatatlan szükségem a Geyer által e hóban fizetendő angáriára.¹⁰ Őszintén tehát: arra, hogy te a magadéból küldd fel, se most se soha szükségem nincs, köszönöm

^a egykissé – egy kissé [?]

^b Deák – D jav.; e é-ből jav.

^c függőben – e jav.

30 egyébiránt szívességedet: de azt szeretném ha Geyer megtanúlna pontosabb lenni, hogy biztosabban számíthassak e jövedelemre. Így most, febr. 2-én, házbért kell fizetnem, és nem tudom még miből, mert az Akadémiától már előlegeztem annyit, hogy újra átallanám (utólag fizet); s ha még Lacziéra is nagyban költekezni kell: úgy a tőkére kerül a sor,
35 melynek kivált papirokba fektetett részét szeretném megkímélni, míg lehet. Ezért emlegetem én a G...[eyer] fizetéseit; de meg azért is, hogy ha most ez a tetemes tőke veszteség nem sujtana, már oly formán számítgattam volt, hogy tavasszal, vagy a nyáron – ha itt Pesten is – megpróbálom magam szárnyán repülni, s magamnak dolgozni ezentul; de a
40 mint e kedves újévi ajándék fülön csapott, azt hiszem még most semmi sem lesz ebből az álmodozásból. Nem is jó nekem előre számításokat csinálni: a sors kereke mindig legkedvesebb ábrándjaimon gázol keresztül; ilyen volt a szalontai kedves családi élet; ilyen a későbbi vágyakozás oda, habár tört szívvél is; ilyen most álmodott függetlenségem.
45 Egyszer csak, a járomban, lesujt^d a menykő – s addig lesz.

De nem elegyedem ily hangúlatba: áldjon meg a jó isten mindnyájotokat; az árváért¹¹ kétszeresen!

szerető bátyád
Arany János^e

50 U. i. Ha van valami észrevételed húzóhalasztó politikánkra, kérlek siess tudatni velünk!

^d lesujt – j jav.

^e egyb.

2086.

JOHN BOWRING– ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[1867. január 18. előtt]

[Bowring *Translations of Alexander Petőfi, the Magyar Poet* című fordításkötetét küldi.]

2087.

JOHN BOWRING – ARANY JÁNOSNAK

Claremont-Exeter

18 January 1867

My dear Sir

I am sorry you have not received my letter,¹ – but I am gratified to see that my letter & unworthy book had reached you & is honored by the acceptance of the Hungarian Academy.² I live in seclusion – imperfectly acquainted with your language. Having had no personal opportunities of intercourse with Magyar-mind or Magyar kin. But I feel the warmest, the sincerest <...> solicitude for the fortune & the freedom of your country, and the name of Petöfi, whose spirit I hope to have seized tho' his words have been often feebly rendered – the name, I say & the fame of your national bard have served to interest my countrymen abroad & at home in the noble struggle of your poets & your patriots. If I bring out a second volume I will do better than I have done,³ but I feel greatly animated by the approving words I have heard in England & the encouraging welcome which has visited me from Hungary. The herald, we know, is often unworthy of the hero he precedes – but he had the honor of introducing him, – & that is something

Many now, & then some old memory is awakened, or some new appreciation [!] learned. I have resumed intercourse with Toldy⁴ – Kertbeny is indefatigable^{a5} – I have met with Kossuth in his exile.⁶ – I have shaken hands with Vambéry – & Ronay⁷ & was gratified the other day^b by a kind letter from Deák⁸ and (daring dream by so old a man!) I hope before I die to visit the Magyarland again⁹ & find it gay & glorious & progressing with the developing influences of political & commercial <...> liberty. It is impossible for us, – who through many a years struggle, have placed our institutions upon the solid basis of national strength & prosperity not to sympathize with what you have done and are doing. We pray that your ruling few may [...] for [?] influence & popularity in the well-being & contentment of the subject many, in which prayer there is no more earnest echoer than

^a indefatigable – n jav.

^b day – besz.

Yours very faithfully
John Bowring^c

John Arany
Pest Magyar Tudományos Akademia

^c egyb.

2088.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Pest, 1867. január 20.]

Hát ugy van biz' az, édes öcsém, hogy én nem birtam ezzel a meg-
átalkodott makacs kölökkel.¹ Mióta fizetni lehet, mindennap veszekszem
vele: menjen, lóduljon, fizessen; és ha elment is, azzal jött vissza, hogy
nem fizetett. Most már vége a határidőnek,; [!] s ő issza meg a levét.
5 Egyébaránt, a mint a dolgok állnak, én sem hiszem, az eszemmel, hogy
a befizetésnek valami haszna lehetett volna; kára pedig minden esetre:
az ezer forint. Sőt tegnap este majd meg is örültünk, hogy be nem fizet-
tük. Egy közlemény jött az Estilapban a „Presse” után, hogy meg van a
szent egyesség; a rendelet vissza vonatik, Magyarország számokban ki-
10 fejezett contingenst ad az ujonczokhoz, mit az országgyűlés ajánl meg,
stb., hisz talán már olvastátok. De bizony ez az örömünk csak reggelig
tartott: a reggeli lapok táviratából megtudtuk, hogy a Wiener Zeitung
már is desavouálta.² Most hát nem tudjuk, jobb lett volna-e befizetni,
mint nem. Engem az érzés, valami sejtelem, mindig arra ösztönzött,
15 hogy fizessük be – adjuk be a moschust.³ De már késő: meglátjuk, jobb
volt-e a Laczi logikája, mint az én ösztönöm.⁴

Most már a Geyer pénzét ne küldd fel, annál kevésbbé a magadé-
ból – mert kelleni fog az ott, többel együtt.⁵

Engem pedig, e gondok mellett, még nagygyűlésünk ezer bajai is
20 nyomorgatnak; nem is írok többet, hanem átadom Laczinak a tollat, ki
még folytatni akarja. Áldjon meg a jó isten mindnyájótokat!

Pest, jan. 20-án 1867

szerető bátyád
AranyJ.

2089.

SZABÓ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár jan 26^a 1867.

Kedves barátom!

A magyar Akadémiának Muzeumunk részére¹ mult évi october 18-
dikán expediált² könyvküldeményét f. évi jan. 9-dikén kaptam, s ide
mellékelve küldöm az aláírt térítvényt.

5 Ez alkalommal kérdésbe teszem, van-é nyomtatva vagy lesz-é va-
laha nyomtatva a M. Akad. Évkönyvei IX. X. XI. stb. kötetéhez külön
czimlap és tartalomjegyzék: mert e nélkül a köteteket beköttetni lehetet-
len.

Épen így vagyok az Értesítő, Phil. törv. és tört. osztály IV-dik kö-
10 tetével, melynek czimlapja és tartalma, nálunk legalább, hiányzik. Nem
lehetne-é ezt utólagosan megkapnunk, hogy ezt a kötetet, mint a többi
is, beköthetthessem.

A Monumenta Hung. Hist. I. oszt. Okmánytár^b X-dik kötetét (Ár-
pádkori új okmánytár V-dik kötetét) hihetőleg csak azért nem kaptuk
15 ezen szállitmánnyal, mert octoberben még nem volt szétküldhető. Igen
óhajtánám ha ezt nem nagyon sokára megkaphatná intézetünk; magam-
nak is volna benne nézegetni valóm.

A mi az én életemet illeti, viszem a hivatalos foglalkozás, a családi
élet terheit, és élvezem mind kettőnek örömeit. Hivatalos állásommal,
20 bármily sok munkával és felelősséggel jár is, meg vagyok elégedve; itt
irántam igazán jó indulattal vannak megbecsülnek; a magunkféle
literatus emberekkel jó barátságban élek, olykor még egyegy víg estét is

^a 26 – 6 0-ból jav.

^b Okmánytár – tár besz.

töltünk. Családi körömben, hála Istennek, épen így meg vagyok eléged-
ve; magam nőm s négy gyermekem állandó jó egészségben vagyunk;
25 gyermekeimben minden nap több több örömet és gyönyörűséget találok.
Nevelésökre Kolozsvártt igen alkalmasnak látom; a leányok igen jó
irányban s ügyesen vezetett intézetbe járnak;³ a fiúk a collegiumban⁴ jól
s kevés költséggel kitanulhatnak. Gyula nagy örömmel siet mindig az
iskolába, hol nem csak a tanulásban, hanem a birkózásban is az elsők
30 között áll. Testileg igen kifejlett, széles vállú, erős mellű s vas fejű. Gi-
zella igen munkás és ügyes; minap az anyja elvitte a gyermekbálba, volt
nagy öröme a víg mulatságban. Jolán csupa élet, elevenség; folyvást jó
kedve van; szerencsés véralkata áldott jó természete van; mindenki
egyiránt szereti. A kis Jenő, ki még csak egy pár szót tud kimondani,
35 vígan nyargalászik a szobában; összevissza rendezi könyveimet, me-
lyekben nagy gyönyörűségét találja; s mihelyst meglát mindjárt hozza
utánam a pipát s követeli hogy az ő mulatságára gyujtsak rá. Ezekben
gyönyörködve elfelejtem az élet terheit és a világ folyásának czudar vol-
tát.

40 Nőmmel együtt kedves nődet s magadat a legszivesebben köszönt-
ve s minden lelki s testi jót kívánva maradok

igaz barátod
Szabó Károlymk⁵

2090.

DOBOS JÁNOS – ARANY JÁNOSNAK

[Cegléd, 1867. február 7.]

Édes barátom János!

Tán kétszer találkoztunk ebben a testben. lélekben többször. ugy,
szeretnek az öreg emberek egymásnak valamit elmondani épen csak
ezért irok meg, mint illetékes embernek, neked valami humanumot, a mi
5 rajtam megtörtént.

Egy kölköt, vagy lelenczet küldök hozzád, tudod papi háznál ilyent
tartani nem lehet.

Lázam volt, s eszembe jutott egy rég olvasott német mű, melly ak-
kor nekem tettett, Freiligráth Láz című műve,¹ ennek a műnek mind-

10 egyik jelenete keresztül ment lelkemen, lázas állapotomban. – Aztán leírtam, s mint hajdani jó szomszédomnak ime küldöm. olvasd el azután dobd el. vagy fujsd meg, vagy küld el valamelyik lelencházba.

Láz
Freiligrath után

15 Vizet, vizet!. Ez hűt.. csúf pofa!
Terhemre vagy; el – el – veled;
Te vigyorgó kopasz vén kobak:
Halál büzü lehelleted!
ujjad tapint, aztán szippantasz,
20 Ne nyulj hozzám!. kezed hideg
„Itt a crisis” morgod, vén kuvasz,
Fejedhez száll ez az üveg!

Utána vágván az üveget
Eltisztult a kurusoló.
25 És én, rászédve az öröket,
Horkolva futok, mint a ló..
– Hol járok? melyik égöv alatt?.
A Nap, aranyban úszva ég..
Folyam, erdő, mind meggyuladt
30 Mint egy smaragdiv, zöld az Ég!

—————
Milyen hűvös van, e fák alatt!
Bádjadt vagyok.. Hajam lucskos..
Ihatnám!.. Felhabzó^a poharat
35 Hoz egy tündér. Bájló, csinos..
Hadd alszom – .. Égő homlokomra
Füzért ileszt a legszebb kéz,
Öle!.. Távol harcrobalyra
Felzár, üz, üt az örült ész!

^a Felhabzó – ó jav.

40 Ki merte kéjem megzavarni?
Fogam vacog, és meztelen
Kardom, szomjas, vérét ontani
Ki most kötődni mer velem..

45 Zászló lobogj, harsogj trombita!
Szálljon serényed, érc sisak!
Fenkő legyen a kaponya..
Előre! Harcra, férfiak!

50 Már már, vér bugyog a sebekből
Haj! mint szökellik Ég fele!..
A harcosok, tűnnek mindenestől
Vértengerbe fultak bele!
zúg a tengervér! Segítséget!
Elnyel!.. Szememre vér csepeg!
kellő középén egy zord sziget

55 Mellyen a halál didereg.

Lábához okádott a hullám.
Jaj!. Ég. Pokol, jobb, bal felől
Egy egy kaput tátott fel rám;
a két nyílásból, két ököl!

60 A két ököl kinyúlt!. Megfogott!
Egy angyal, egy tüzes sárkány
Vivnak értem Egy torkonfogott
Hörgő mellem barna vért hány!

65 Én Istenem!. Jaj mint cibálnak
Sodronnyá húzzák testemet
Míntha vas volnék.. Lángok nyálnak!
S a végtelen semi, szemet mereszt!
Hová legyek? Hová szaladjak?.

70 Egy nagy mélység fölött lóggok!.
Elbocsátanak!.. óh jaj, hol vagyok?
Közöttetek?.. Vigyázzatok!

75 Ne menjetek!. Megént vissza jön
Nem látjátok?.. az a halál!
Hozzám hajol, rám tekint merőn
azt sugja hogy ma velem hál.

80 Vissza! vissza!. Fejem tetején
Mért fúvód az izzó szenet?
Ördög vigyen el! Mit bánom én
Ha ott tüzed lukat éget!.

85 Örülten szökött fel ágyából
Ököltre csukva két kezét
a szem, düledve odújából
Mellén, az ing repedve szét.
Halvány homlokán elkészálva
A haj, az arc, feldúlt fagyott
„Halál! birkózzunk”.. Összerogyva,
Nem birkózik, ő már halott.

90 Cegléden Febr. 7. 1867.

nevesd ki a vén poetát!
Dobos János mk^b [?]

^b leh.

2091.

EÖTVÖS JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1867. február 12.?¹]

5 Én ugyan azon uraknak megoszlassát igen tulzottnak tartom, hogy
azonban ne mondassák miként én rontottam el az Akademia gyászá-
nak ünnepélyességét, kérlek hivasd össze a tagokat holnap fel kilenczkor
az Akademiához honnan hozzád elmehetünk Ha az inasokat mind azon-
nal szétküldöd még ma megtudhatja minden tagunk. Jó lesz azonban az
íven megjegyezni, hogy akik nem jöhetnek az Akademia nagy kapu-
jánál várjanak reánk.

hived Eötvös

2092.

RÁTH MÓR – ARANY JÁNOSNAK

RÁTH MÓR

könyvkereskedése PESTEN a „vastuskóhoz.”

Az összes magyar irodalom és a többi művelt nyelvek irodalmának
gazdag raktára.

PEST, Febr 19. 1867.

- 5 Ezen könyvkereskedés némely kiadványai: Tekintetes Arany János
Arany János minden munkái. Diszkiadás. úrtól 151 frtot mint
Egy kötetben frt. 6. Reme[n]yi Ede úr
– minden munkái. Hat kötetben frt. 6. gyűjtését Arany János
– kisebb költeményei. 3-ik kiadás. Két összes költeményeire
10 kötet frt. 2. 40 köszönettel átvettem.
– Buda halála. Murány ostroma frt. 1. 20
– Elveszett alkotmány. Nagy-Idai cigányok Rath Mor^a
frt. 1. 20
– Töredékek. Prózai dolgozatok frt. 1. 20¹
15

^a egyb.

2093.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1867. február 23. előtt]

[Ercsey elküldi Geyer évnegyedi földbérletének összegét 1867. március
végéig (262 ft 50 kr-t).]

2094.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, febr. 23.^a 1867.

Kedves öcsém Sándor!

Küldeményedet, Geyer utolsó fizetését martius végeig 1867., azaz a 262 f. 50 krt. köszönettel megkaptam; miről ezennel megnyugtatlak.

Tehát vizecskék voltak és vannak bőven? Sajnos biz'az, a jövő 5 árendára nézve, miről ide s tova szintén gondolkozni kell. Nem tudom Jani mit akar, nem kívánja-e a mostani haszonbér leteltével kiharátatni részét? Én, ha isten addig életet, csak megint kiadom a magamét: hisz mit csináljak velem!

Olvasom a lapokban, hogy mostanság valami vizszabályozó gyű- 10 lés lesz ott.¹ Képviseld, kérlek, az én érdekeimet is; valamint ha ismét malomcsatorna gyűlés tartatnék, ott is.

Nem tudom, a határokra, felmérésre nézve történt-e már valami. Legalább Bodokit² jó volna fölkeríteni, hogy ha nála ezen földeknek hiteles térképe van: kopizáltassa le a miénket arról, scala szerint,³ hogy a 15 terjedelmét ki lehessen számítani.

Hallottam Lovasytól, hogy fa-dolgában urak vagytok. Tehát nem fáztok, mert nincs rá jó idő, még is fáztok, a szerződés miatt. Biz a baj: de ha malom lesz, majd leőrli.

Már én is kezdek ocsúdni a sok minden féle gyűlés utófájdalmai- 20 ból; Laczi katonaságán sem aggódnám felette: de valami átkozott migraine vagy efféle ideges főfájás kinez. Előfog reggel, és tart 3-4 óráig délután. Tavaly ilyentájban is volt már, eltart 3-4 hétig.⁴ Majd idejét állja: a tavalyi homoeopathia nem akar segíteni. Különben engem november óta örökös nátha^b kinez,⁵ és ez a folytonos hurút nagyon meg- 25 dolgozta rosz mellemet is. De tán, ha kitavaszodom, majd jobban lesz. Ohajtanám már én is a nyugalmat, – azaz, hogy csak annyit és olyat dolgozzam, a mennyire és milyenre kedvem van. De a mikéntre nézve nem állok még tisztában.

^a 23. – 3 2-ből jav.

^b nátha – n jav.

Hát csak nem hozod vagy küldöd Vilmát? Pedig neki is jó lenne,
30 ennek az öreg néjének is. Hisz az nem kerül költségbe; annyiba
semmiesetre, hogy nálad számot tehessen.

Politikai dolgról nem irhatok többet, mint a mit ujságból olvas-
hatsz: én is csak onnan merítem tudományomat. Ma délben^c mindkét ház
ülést tartott, úgy hallom, a miniszterek bemutatása történt.⁶ Hanem
35 Debreczenben mit sületlenkedtek a világitás alkalmával?⁷

Arany Laczi közelebbi bravourja nem lepett meg egy kissé? En-
gem nagyon. Im én beadom financiernek,⁸ hogy legyen practicusabb
ember mint az apja, s egyszercsak kipattan, hogy poéta!⁹ De már nem
lesz belőle semmi.

40 Különben ő jó egészségnek örvend: az anyja is veszi magát, és
csak elmozog elébb s tovább. Most épen cselédje is van. Hegyesi Má-
tyás hauserrem¹⁰ eladta a házát: így már nem tudom meddig maradunk
s maradhatunk itt. Most még foly a bérlet.

Áldjon meg az isten, édes Sándorom; irj már egyszer levelet is, ne
45 csak comitivát.¹¹

Csókolunk mindnyájan, mindnyájotokat.

szerető bátyád
Arany János^d

^c délben – 1 jav.

^d egyb.

2095.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1867. március 3. előtt]

[Ercsey egyebek között azt kérdezi, hogy saját búzáját és az Aranyét elad-
ja-e.]

2096.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Pest, 1867. március 3.]

Kedves öcsém Sándor!

Most én írok neked comitivát,¹ levelednek csupán azon pontját érintve, mely a búzáról szól. Nem is annyira a magam két összemaroknyi búzáját tekintem itt; inkább téged akarok sietve figyelmeztetni, 5 hogy a magadét, ha lehet, tartsd még néhány hétig. Én legalább minden lapban úgy olvasom (nézd a mai Hon tudósításait²) hogy a buza ára szilárdul és emelkedik külföldön is; nálunk is, ha az utak járhatóbbá lesznek, mindjárt élénkül az üzlet. Az a pár havi nyomott ár úgy látszik részint reactió volt az az előtti nagy kapzsiságra, részint nálunk a 10 szállítás lehetlensége okozta. Nehogy úgy járd tehát, mint a multkor, midőn <...> épen árszökkenés előtt adtad el: czélszerűnek látnám, hogy várj még vele. Az enyémre nézve csak annyit írok, hogy 10 fton alul ne add, ha most nem adják meg érte, maradjon. Azt hiszem, aratást sem kell várni, aprilben vagy májusban elmegy jobb áron, mint most.

15 Fogadd legszívesb üdvözetünket!

Pest, márcz. 3. 1867.

szerető rokonod

Arany János^a

^a egyb.

2097.

ARANY JÁNOS – RÉZSŐ ENSEL SÁNDORNAK

[Pest, 1867. március 8.]

180

K.

Tekintetes Úr!

Akadémiai felolvasás iránti kérelme¹ áttétetvén akadémiai határo- 5 zatból a törvénytudományi osztály értekezlethez véleményadás végett, ez, mielőtt véleményt adhatna, a felolvasandó dolgozatot, szabály-

szerüleg, megtekinteni kívánja. Méltóztassék tehát a munkát Kautz Gyula rendes taggal, mint a nevezett osztály jegyzőjével, közölni.

10 Maradok tisztelettel
Pest, márcz. 8. 1867.
Tekintetes úrnak

alázatos szolgája
Arany János^a
titoknok.

15 Tek. Rézső Enzsel Sándor
pest m. középponti tiszti ügyész úrnak

^a egyb.

2098.

ARANY JÁNOS – RÓMER FLÓRISNAK

[Pest, 1867. március 8.]

190

K.

Főtisztelendő Úr!

5 Oltványi Pál földéaki plebános úr által ígért s az Akadémia közlelbi összes ülésén már bejelentett 13 db ezüst és ugyanannyi réz érem megérkezvén:¹ szerencsém van azokat ezennel áttenni az Akadémia éremtárába.

10 Tisztelettel
Pest, márcz. 8. 1867.
Főtisztelendő úrnak

alázatos szolgája
Arany János^a
titoknok.

főtiszt. Rómer Flóris Úrnak

^a egyb.

2099.

ARANY JÁNOS – LÓNYAY MENYHÉRTNEK

Pest, [1867.] márczius 20.

Igen tisztelt barátom!

Köszönöm becses soraidat. Vártam, mert mostani szállásomat kiadhatnám ma vagy holnap; azután kétes. De bocsáss meg, ha tenger foglalatosságaid közt még e válasz elolvasásával fárasztalak. Helyzetemet
5 akarom tisztán elédbe tüntetni.

Midőn 26 hóval ez előtt az Akadémia megtisztelt bizalmával:¹ s én elfogadám e nem várt, nem keresett, akkori s mai meggyőződésem szerint nem is érdemelt kitüntetést: csak azt tudtam, hogy dicsőült Szalaynk nyomába kell lépnem, az ő hivatala terheivel és – előnyeivel.

10 Azt is tudtam, hogy a palotában készül egy *titoknoki* szállás, mindenki úgy nevezte e helységet, boldogult elődöm maga választotta, módosította a szobák tervét: s kétségtelen, hogy ha isten életének kedvez, most ő azok érdemes lakója.

Meg valék választva, sőt meghatva e választás csaknem egyhangúsága által, már nyilatkoztam is, hogy megkísértem e szép, de erőmnek súlyos hivatalt: és csak *azután* értesültem az igazgató tanács délelőtt hozott határozatáról; hogy nekem választásom van 800 forint lakbér, vagy lakás közt a *bérházban*.

Megvallom, ez igen kedvetlenül hatott rám. Ugy esett, mintha az Akadémia – vagy elnöke – mégsem tekintene Sz.[alay] utódjának; mint-
20 ha a kéz, mely a koszorút nyújtá, titkon töviset csapott volna szemembe. S valóban gondolkoztam, ne vonuljak-e vissza azonnal a még fel nem hagyott szerkesztői foglalkozáshoz; de beláttam, hogy ezt a legnagyobb hebehurgyaság vádja nélkül most már nem tehetném.

25 Isten látja lelkemet: „egy dióhéjban ellaknám” Hamletkint;² de bántott az, hogy személyemre ily *kivétel* történt; s nem csupán gazdálkodási szempontból határozám magamat arra, hogy külvárosi szállásomat tovább is megtartsam. Legyek minél távolabb, mondám; annál inkább fel fog tűnni hiányom ott, hol *folytonos* jelenlétemre volna szükség. S mintegy arczpirulva fordultam meg naponkint a helyen, hol ily
30 előzmény után, talán a cseléd sem tekintett egyrangú tisztviselőnek azokkal, kiket az Akadémia a palotába szállásolt el. Hozzá még, elterjedt

a városon és országszerte, hogy én *nem akartam* a titoknoki szállást elfogadni... mit tehettem utóbb, mint ráhagyni az efféle beszédet!

35 Azonban két év – jól-rosszúl – eltelt:³ az a két év, mennyit maximum gyanánt ígértem magamnak, midőn a megválasztáskor kijelentém, hogy hivatalomat ideiglenesnek kívánom tekinteni, a míg az Akadémia körültekinthet alkalmasb egyén után. A két év igazolta csekély önbizalmamat: éreztem folyvást, hogy kötelesség volna lelépnem, de nem lát-

40 tam nyílást további existenciámra, s így – maradtam. Most a nagy gyűlés előtt,⁴ komolyan gondolkoztam róla, nem volna-e lehető, hivatalomat fölcserélni a *jegyzőséggel*, mely aránylag sokkal könnyebb: de a báró,⁵ kinek ezt említém, lebeszél róla. Sőt az is félig elhatározott dolog volt nálam – hogy lemondok a jegyzőség *nélkül* is: ezt is tudattam a báróval,

45 de át kelle látnom, hogy *két* új embert állítani egyszerre az itteni ügykezelésbe, nagy zavart és felakadást okozna. Elszántam hát magamat, hogy bármily erőfeszítéssel átsegítem az Akadémiát a nagy gyűléseken, s azok utógondjain. De épen ezek s erőm lankadása, győztek meg arról, hogy hivatalomat *így* tovább nem vihetem: rövid időn, talán már az idei szünnapokkal, meg kell válnom tőle. Mert amit b. Eötvös az én könnyítésemre, a jegyzői segítséggel kombinálva kigondolt, hogy t. i. minden gépies irodai funkciót a jegyző vegyen át és én ne is járjak naponkint a hivatalba: eddigi sejtéseim és tapasztalásom után nem remélem, hogy

55 valósuljon; megköszönöm, ha valahára, *öt* egész hónapi helyettesítés után, a szorosán vett jegyzői funkcióktól szabadulhatok.⁶ Ily hangulatban ért b. Eötvös felszólítása: [!] nem volna-e kedvem beköltözni a palotába? Első benyomás alatt azt feleltem: hogy ez rám nézve késő, miután csaknem megérett a lemondási szándék bennem. De jobban meg-gondolva, beláttam, hogy, habár csak fél vagy egy évig kell is még folytatnom e hivatalt, mind az intézetre, mind rám nézve előnyösb lesz, onnan *helyből* vinni. Beláttam, hogy az ígért segélyből minél kevesebbre számolhatok; hogy az elnökség nagy elfoglaltsága miatt mindenki csak én hozzám fog fordulni akadémiai ügyben; hogy magával az elnökséggel is csak úgy érintkezhetem, ha minden perczben *ott* található leszek;

60 mégis, magamra nézve tetemes könnyebbülést szerezhetek, nemcsak az oda és vissza naponkinti fáradtság megkimélése által, hanem *főleg* az által, hogy hivatalos dolgaimat tetszésem szerinti időben végezhetem, s munkaidőm legjavát, a délelőtti órákat, nem kell gépies foglalkozásnak

^a szabadulhatok – b v-ből emend. (sh.)

70 áldoznom fel mindennapon, mégis érintkezhetem az irodai személyzet-
tel, vagy bárkivel, a nélkül, hogy – van dolog vagy nincs – hivatalos
órákat kellene ülnöm; belátva, mondom, mind ezeket, köszönettel foga-
dám a felajánlott szállást; legalább megkísértem, gondolám, könnyebb
lesz-e így.

75 A mi már a bérházba költözésemet illeti: ezt két év előtt is tehet-
tem volna, bár nem oly kedvezménynyel, a minőt felajánlani szíveske-
dél. Azonban, mint említém, nálam e pár száz forint nem a fődolog; az
Akadémiára nézve óhajtanám, hogy nyerjen valamit, csak azt nem fog-
hatom meg, miért kelljen *egyedül* a titoknak számára készült szálláson
nyerelkednie. Elismerem, hogy én, a megválasztásomkor hozott végzés
80 szerint, nem *követelhetem* azt a szállást: de utódom, bárki lesz, valószí-
nűleg ahhoz fogja kötni hivatalba lépését, s így e szállás az Akadémiá-
nak állandó jövedelem forrást úgy sem képezhet. A bérházba költözve:
igaz, hogy megnyerném az útra pazarolt időt és fáradságot; de rám néz-
ve mégis lényeges a különbség. Szintúgy ki kellene ülnöm hivatalos órá-
85 imat, ha senki, vagy semmi nem jön is; szintúgy délelőtti időmet áldozni
fel, mert az irodával csak akkor lehet érintkezni: holott, ha *benn* la-
kom, ha dolgozó szobámat csupán egy ajtó választja el a hivataltól, érint-
kezhetem az irnokokkal, a *délután* elkészített fogalmazatokat tisztázni,
expeditióba⁷ adhatom, a nélkül, hogy munkaóráim folytonosságát meg-
90 zavarnám: ha egy-két látogató keres hivatalos ügyben, azzal is végezhe-
tek, mert közel, sőt jelen vagyok. Mindez a bérházból másképp ütne ki.

Ime, az egész télen meghülesi bajokban szenvedtem, még most is
– már négy hete – erős rheuma szaggatja a fejemet.⁸ Orvoshoz fordulni
sem merek; mert ágyba vagy szobába itélne 3–4 napig, egy hétig; s az
95 alatt *teljesen* felakadna a hivatalos kezelés! Ha ott vagyok? e részben is
könnyíthetnék magamon.

Nem vágyom én a palotába – *mert* palota. Nem akarok terjeszked-
ni: beérem az udvari szobákkal, az utczaikból *másfelet* kívánok csak
(annak felét, melyet gr. Waldstein elrekesztett⁹). Ugy beszélünk, hogy a
100 fennmaradó szobákból egy és fél Rónaynak jut, kinek szállás van ígérve
bent, de, ha nem a titoknoki lakásból, úgy nem tudom, honnan telik. A
fennmaradó egy utcza szobát Tóth L.[örinc] csatolná, bérért, a maga
lakosztályához, s mind ez kihozná a 800 forintot, melyet az Akadémia
nekem szállásbérül szokott adni.

105 Még csak egyet. Rám nézve e kérdés *határozó*. Ha azon könnyítés-
től, melyet a *beköltözéstől* remélek, elesném: akkor *lemondás* által vol-
nék kénytelen véget vetni ez állapotnak. Két év óta nem dolgozhatom
semmit, mert az inspiráció nagyobb műveinek némi folytonosság kell; én
erre, a minden délelőtti bejárás mellett, soha sem birtam szert tenni.

110 Még egyszer és ezerszer bocsánat! Bizodalمام fecsegővé vált –
bizalomból hozzád! Válaszúl egy vizitkártya is elég lesz *igen* vagy *nem*
szócskával. De ezt kérném, mert hétfőre¹⁰ meg kell mondani Szász Ká-
rolynak, adhatom-e neki mostani lakásomat.¹¹

Tisztelő barátod

115 Arany János

2100.

LÓNYAY MENYHÉRT – ARANY JÁNOSNAK

Pest, 21. Marz. 867.

Tisztelt Barátom!

Becses leveledre az első szabad pillanatot használva, válaszolok.
Nekem nintsen ellenemre ha az akademia palotájában a szállást elfogla-
lod, – sőt illendőnek se tartom ha Te oly messze laksz az akademiától;
5 egyedül meggondolandó kérdés valyon nem othoniasabban fognád é
magad érezni a szomszéd bérházban. – Nekem a tervem az volt elis
mondám Báró Eötvösnek. Adjuk ki a palotabeli szállást jó áron,
ugyhiszem ki lehetne adni most drágábban is, mint azt Gr Waldstein fi-
zeti. Neked emeljük fel szállásbéréd 800 forintról 1200 frtra, dis-
10 positiodra¹ teszük a bér házban bár mily szállás választását, – ha 8–900
forintos szállás Neked^a elég lenne pár száz forintot Te is nyernél, az
akademiának is maradna valami. –

De ez mind csak nézet, illőnek, méltányosnak hiszem, hogy Te
fogl[al]nád^b el a palotában lévő szállást s nintsen senkinek nekem legke-
15 vésbé ez eránt észrevételem.

A jegyzőkönyvi pontot vissza em[...] kérlek mond meg Toth
Lőrincz barátomnak, keressen fel a convensiora² vonatkozó adatokkal s

^a Neked – N n-ből jav.

^b emend.

a hiányzó pontot szerkeszteni fogom.³ Adatok nélkül én se csinálhatom
meg,
20

tisztelő híved
Lónyay Menyhért^c

^c egyb.

2101.

LÓNYAY MENYHÉRT – ARANY JÁNOSNAK

Pest 23. Mart. 867.

Tisztelt Barátom!

Mit múltkori levelemben a szállásra vonatkozólag mondtam csak
egyéni nézet volt.¹ Tégy egészen úgy a mint akarsz, – az igaz hogy az
akademia számára gazdálkodni kell, – de más részt Téged a szállás jog-
5 gal megillet, – foglald tehát el; – részemről csak azt kívánom, hogy ab-
ban hazánk első élő költője, <...> számos boldog éveket tölthessen, az
irodalom diszére s baráti örömeire kik közé magát sorolja

őszinte híved
Lónyay Menyhért^a

^a egyb.

2102.

ARANY JÁNOS – NAGY IVÁNNAK

[Pest, 1867. április 3.]

240
k.

Tekintetes Úr!

A barsmegyei gazdasági egyesület által az Akadémia bírálata alá
5 terjesztett jelen egy pályamunkát,¹ szerencsém van Tekintetes úrhoz,
mint a történet tudományi osztály által kinevezett egyik bírálóhoz, a tá-
jékozó kísérelő levéllel együtt, ezennel áttenni.

Maradván tisztelettel
Pest, apr. 3. 1867.
10 Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálja
Arany János^a
titoknok.

^a egyb.

2103.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, april. 9. 1867.

Kedves öcsém Sándor!

Jó még is, hogy van a nyűglődésnek valami tárgya köztünk, mert különben évszámra nem írnánk egymásnak. Nem tudom L.[ovassy] Feri barátom haza ment-e, vagy visszatartotta a ház elnökének közbejött uká-
5 za.¹ Tőle kérdezősködtem volt, nem írtam-e abban valami vadat, hogy búzámat ne add 10 fton alul; s azt mondja, hogy ez nem képtelen beszéd, tekintve a gabonának őszi árát ottan; bár most aligha megadnák. Mind-
10 april folytán eladnád, a mint az ára lesz, mert valószínűleg a hitelintézeti papír is szállani fog e háborús hírekre, és szeretném, hogy minden oda-
fordítható pénzem kéznél legyen. E célból emlékeztetek, hogy 1. april óta a Geyer angáriája² is követelés alá esik; légy szíves őt megsürgetni, hogy legfőbb husvétkor Laczi mind a két kis összeget felhozhassa.

Különben, állapotunk tűrhető; Laczira nézve most egyszert nagyot
15 lélezgettünk;³ az anyja is csak megvan; én pedig 4-5 heti criminalis fej-
szaggatás után végre magamhoz tértem.⁴ Azt már tudod, hogy a titokno-
ki lakás Sz. Györgyre megürülvén, oda fogunk költözni.⁵ Több ok ösz-
szehatása birt erre. Itt új házi úr van:⁶ s természetesen szöktetni akarja a
20 akadémia igen jó légmentes hely, hogy kitisztuljak e bajból. Az egész
telet meghűlési bajokkal vesződtem át: igen nagy terhemre volt a na-
ponkinti félmérföld gyaloglás: ott közel pedig más szállást nem kapnék
két annyi árért se, mint a mostani; holott az akadémia nem kerül többbe,

mint ez. Végre annyira voltam: hogy a lemondás és oda költözés közt
25 kellett választanom. Az elsőt – oly czéllal, hogy tovább is Pesten éljünk
– nem mertem még risquirozozni;^a [!] a leköltözésnek pedig (mely az én
régi, egyedüli vágyam) oly oldalról támadt ellenzője, honnan nem is ál-
modtam volna!⁷ Így hát, ha még is húznom kell ez igát: legalább könnyí-
tem, a hogy és mivel tudom. Ott nem kell hivatal órákat ülnöm; tán dol-
30 gozhatom is valamit, jobban beosztva napjaimat és óráimat. De így sem
tart sokáig: ezt az egy évet is fájdalmasan toldom már az eddigiekhez.

Többet is volna kedvem írni: de 10 óra, mennem kell. Isten áldjon
és szeressen javaival mindnyájotokat!

35 szerető sógorod
Arany János^b

^a risquirozozni – z besz.

^b egyb.

2104.

RÁDAY GEDEON – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1867. április 9.]

Tisztelt Tekintetes úr!

A nemzeti színházi Bizottmány legutóbbi ülésében azt határozá,
hogy a közel kilátásba helyezett koronázási ünnepély alkalmakor adandó
díszelőadás felett egy bizottmány tanácskozzék. Van szerencsém a tisztelt
5 Tekintetes urat hazafiúi bizodalommal fölkérni, hogy e bizottmány-
ban részt venni méltóztassék¹ s e tárgy felett addig is elmélkedvén,
nagyrabecsült nézeteinek közlése végett e bizottmánynak holnapután
esti 6 órakor a nemzeti színházi intendánsi irodában tartandó ülésén
megjeleni méltóztassék.

10 Megkülönböztetett tisztelettel maradván

Pesten, április 9-én, 1867.

A Tisztelt Tekintetes úrnak

kész szolgálja
Gr Ráday Gedeon
a nemzeti színházi Bizottmány
15 alelnöke.

Tekintetes Arany János úrnak.

2105.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, ápr. 22. 1867.

Kedves Barátom!

E feltámadási nap¹ esős unalmai közt bennem is feltámadt az önvád, hogy régen nem közlekedtem veled, s nem tudok felőled semmit. – Igaz, ha amúgy kótásan² venném a dolgot: én irtam neked utoljára vagy 5 öt sort; de nem veszem oly szorosán: szerencsére ma nem kell hivatalba mennem, ergo³ hozzád rándulok egy kissé, habár csak képzeletben is. Hogy' vagy? hogy vagytok, édes Miskám? Lévy itt járt a minap, hoz- zám is beszólt néhány perczre és beszélt rólatok, szerinte rosszabbul legalább nem vagy.⁴ A tavasz itt van, remélem üditőleg hat reád az a jó 10 gömöri levegő. Hej, csak itt lehetne azt kapni mindennap.

Bizony, nekem is rossz telem volt ez a lefolyt. November óta nem voltam meghűlés nélkül soha. Lázás catarrhusok⁵ egymást érték nálam, ki sem tisztultam egyből, következett a másik. A mellett borzasztóan elrheumasodott egész testem: de kivált a fejem. Az a fejrheuma, mely 15 múlt év tavaszán 3 hétig szenvedhetlen fejfájásokkal gyötört, most februárban ismét előjött és most épen öt hétig hasgatta fejemet.⁶ S ha az ember beteg lehetne aztán vele, az ágyban, kényelmesen, és gyógyíthatná magát! De énnekem, esőben, hóban, szélben, meg kellett tennem a magam fél mérföld hivatalos útját: és ott dolgoznom úgy mint két em- 20 ber, mert valósággal két hivatalt vittem öt hónapig.⁷ Nem is bírnám tovább, nem bírnék ki még egy ilyen telet: közelebb kell vonulnom a hivatalhoz, vagy ott hagyni végkép, a mit legjobban szeretnék. Vén ember vagyok, s félek, hogy ez a tél rossz mellemet is nagyon megviselte: könnyitni kellene valahogy a napok terhén, mert bizony isten, már ne- 25 kem ez sok. De hogyan vihessen ki, hogy én már semmi se legyek? mert egyik jármot másikkal cserélni, abban nincs^a nyereség.

Hogy ily körülmények közt egész télen mit se dolgoztam: igen természetes. Egy Shakespeare darabon rágódtam egész ősz óta, ma te- vém rá az „utolsó kezét”.⁸ No meg correcturákat csináltam:⁹ ez volt üres 30 óráim nemes foglalkozása. Ima könyvedet még nem láttam, se verseidet.

^a nincs – n jav.

Lévay azt ígérte volt, hogy még egyszer benéz hozzám, hosszabb időre, mielőtt elmegy: vártam, vártam, de nem jött. – Nem tudom, hogyan áll<.> ott ügye, a restoratióval.¹⁰ Csak megteszik azok a borsodiak? Szemere Miklós pedig szid engem, és káromkodik. Az ősszel még, 35 beküldötte volt lemondását az akadémiához.¹¹ Mondottam b. Eötvösnek[.] Ez a lemondást nem hagyta referálni¹² gyűlésben: azt mondta, hogy majd ő ír Szemerének s capacitálja, hogy ne bolondozzék. De gondolom az óta se irt: most pedig kisebb dolga is^b nagyobb. Miklós tehát én rám haragszik, miért nem referálok lemondását^c – mintha az énraj- 40 tam állana.

Laczi nincs itthon, húsvétra lerándult egy kissé a rokonokhoz látogatni. Ő, e hivatal hajhászó világban, nem kér semmit, megmarad a hitelintézetnél. Magam ohajtását tekintve, inkább szeretném ha Szalonta környékén lenne valami: így aztán az anyja és én is oda leköltözhetnénk; 45 de^d nem szólok neki semmit, tegye a mit akar: jövője, kilátásai minden esetre^e szebbek itt Pesten, mint ha vidéken temetné el magát. – Nőm egészsége tűrhető; a kis leányról azt írják, hogy eleven mint a csík.

Szász Károly május elején mindenestül (azaz most még csak felesége s egy gyermekével) költözik Pestre. Épen ezt a szállást vette ki, hol 50 most én lakom. Ha e tavasz folytán egészségi tekintetből felrándulnál: őt találod itt helyettem: engem az Akadémiában keress. Megpróbálok: tudok-e dolgozni úgy, ha ott vagyok s időmet^f célszerűbben oszthatom be. Ha úgy sem megy: akkor megrisquirozom a lemondást. Nem első lépés életemben, hogy egészen új életmódnak rugtatok neki.

55 De most látom, hogy rólad, érdekedben, akarván írni, szüntelen magamról és magunkról írok. Nem csoda különben, hisz rólatok nem tudok semmit. Cselekedd, hogy tudjak.

Ölelünk benneteket szíves szeretettel

Aranyék

^b is – i í-ből emend.

^c lemondását: – ását: elk.

^d de – d jav.

^e mindenestetre – m jav.

^f időmet – m jav.

2106.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1867. május 25.]

Kedves barátom!

Tökéletesen igaza van a kedves komámasszonynak, midőn (nevedben is), szememre veti: hogy nem válaszoltam, nem írtam; de a milyen illetékes a vád: olyan igaz a mentség is. Mit és minek írjak? Az általam annyiszor elmondott s általad épen annyiszor hallott jerémiadot ismétljem-e? Arról beszéljek-e ismét s mindig: hogy életem, a künn tébolygó ebénél is czéltalanabb, nyomorultabb? hogy sem élni sem elveszni nem enged a sors, hanem kinzó-padra feszítve tart<,>? hogy a hajdani embert, férfit, papot sat mint tette semmivé, testi és erkölcsi vázzá bennem, s hogy ez a heinei tréfa már 3^{ik} év<.>e foly?¹ Kevés öröm van az ilyen előadásban, s hallásában is aligha több! Minek mondjam hát,^a<!> 5^{or} [?] 10er 100szor? Ugy se segíthetsz rajtam; aztán magadnak, magatoknak is nehéz terhetek, melyet viselnetek kell bármily kínnal; s dolgaid mellett, hangulatod bizonyára nem lehet más, mint a minó: [!] levert, borongós és kedvetlen. Azon végzem, mint kezdettem: Mit és minek írjak?

Írtam én mostanában levelet, még sokat is és épen Pestre, mig ott az a szerencsétlen könyv készül, de kénytelen voltam; szegény Károly barátunkat is öltem velök.² Még egészséges koromban be volt nagy részben fejezve az Olajág kézírata, csak rendbe szedni, átnézni s nyelbe ütni kellett volna, mi már e nyavalyás időre maradt; megtettem, vagyis igyekeztem tenni, de a mint most látom igen kevés sikerrel. A könyvben sok, sok a kisebb, nagyobb, minden nemü s fájú hiba. Letisztázása, átnézése, a correctura 2–3 kéz s hol egyik, hol másik által történt. De meg, én nem is birom már figyelmemet öszveszedni, ítélő tehetségem annyira meggyengült, hogy a legegyszerűbb szóval se boldogúlok; tudom: mikor éjszaka és mikor éjtszaka, mikor milyen és mily s hogy szunnyad-e vagy szunyad? hül-e vagy hüll? de 1/10 perc alatt, már nem tudom: hogy tudom. Organismusomat tönkre tette a nyavalya s a hólt [?] léleknek a füle lekonyult. Életem-, lelkem- s szellemem e tönkre jutása e testi kínok mellett, nekem igen igen fáj.

^a, ?-ből jav.

- Írtam még más könyvet is halotti beszédeket;³ az az 20 évi papságom alatt sok itt nevezetes halott felett beszéltem, öszvekötvé hevert a kézirat. Először mind két kézíratra nézve az volt a gondolatom: hogy
35 majd holtom^b után adassanak ki; be is csomóztam, megcízmeztem s utasítással láttam el. Ekkor bizonyos esemény jött közbe, mely befogott a járomba s nyomorúlt, maradék erőmmel dolgozni kényszerített, s dolgoztam kinnal és verejték^c hullatással, de – tennem kellett a belehálás [!] bizonyos esetére is.
- 40 Nöm családjának runyai⁴ kis vagyonkaját elnyelte az adósság, fiútestvérök elvesztegette s szegény asszonynak nem volt szemét hová vetnie, hol majd egykor fejét lehajthassa, ha... Azonban Putnokon egy kis csinos, becsületes^d házacská eladóvá tétetett; a szívem majd megszakadt: látván, mint eseng utána, mint szeretné, de mint érzi is: hogy
45 lehetlen megvennünk! Nyavalyám, hivatalomnak 2 káplánnal vitetése s felemésztetése,^e a sok fürdő, utazás, patika s doktor miatt, szegénységbe, adósságba estem (legjobban szegyenlem az Irok Segelyének tartozásomat), s nem lehetett s mégis meg kellett venni a házacskát; pedig nekünk igen drága volt, majd 2000 oszt. ft. Ekkor a delejes manianak (nem
50 Lisznyay beszél veled),⁵ s elhatározásnak bizonyos kétségbeesés-szerű neméhez a dologhoz^f fogtam, a munkának döltem s dolgoztam mint a barom. Gyakran, késő éjjel, szivdobogásom s mellem hullámozása, kezem által mely a papíron volt, ezt megreszkettette. Így jött világra az Olajág végképen, <s a másik> kínban fogantatva s gyötrelemben születve, így a másik is nagy részben. Ki gyanítja s tudja Pesten, a róla firkálók közül a könyv valódi történetét?! Végre bele is untam, sőt bele boldultam, s utolsó^g gond és kéz azt nem végezte már jól vagy legalább jobban, tisztét. S most?^h nem szeretem sőt utálom ezt a könyvet.... Most már talán meglesz a ház.
- 60 Hogy a kedves komámasszony is mentül előbb láthasson belőle: gondom volt rá; de kevés sikerrel s tán eddig se kapta még meg.⁶ Sajnálom, de nem volt hatalmamban mást és jobban tenni. Igen sok epét és

^b holtom – I jav.

^c verejték – r jav.

^d becsületes – cs jav.

^e felemésztetése, – f jav.

^f dologhoz – o jav.

^g utolsó – uto jav.

^h most? – ? , -ből jav.

boszúságot okozott nekem ez a könyv! Azért is haragszom egyért reá.
Most átnéztem egy kinyomott példányt, ha szükség lenne rá valaha.

65 Most, ez iszonyú időben sokkal betegebb vagyok; ez a pogány
köszvény is kínoz; más öltöztet, vetkeztet; ágyamban nem tudok meg-
fordulni, pedig – miután nem alszom úgy szolván soha – mindig
forogánék. Türelmetlen, indulatos, magam s környezetemnek ostora, s
átka, lelki- s testkép beteg vagyok. Szegény... Tompa!ⁱ – Tompa..?

70 Nem! Szegény Tompáné!!!
De bocsáss meg, rendkívül elfáradtam, s bevégezem soraimat. Álta-
lában árt az ülés, gondolkodás, s legjobban érzem magamat szép időben,
szekéren; a külső rázás és himbálás a belsőt enyhíti vagy teszi kevessebb^j
érezhetővé; de lovaim olyan nyomorultak mint magam; a híres hanvai
75 réten 6 év óta se szénát se sarjút nem kaszáltunk; állataim gabonát ettek,
egy kenyér^k [!] voltak velem. Minden nyomor együtt!
Isten védjen s áldjon benneteket, mindnyajatokat^l a nagyokat s a
kicsinyt is. Sziveből kivanja Hanvan, majus 25. 1867

igaz jó barátod
Tompa

80

ⁱ ! ?-ből jav.
^j kevessebbé – **ssb** jav.
^k egyb.
^l mindnyajatokat – **d** jav.

2107.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, máj. 30. 1867.

Kedves barátom,

Igaz az, hogy levélíráshoz mindenek előtt kedv kell, s ha az em-
bernek egyébhez sincs kedve, levélíráshoz még kevésbé. Mit, és minek
irjak? ez rendes gondolat nálam is, valahányszor egyik-másik tartozá-
5 sum eszembe jut; alig is hiszem, hogy volna a föld kerekességén udva-
riatlanabb ember mint én, válaszirásban és látogatások visszaadásában.¹
Effele bűneim mindig csoportosan állnak a rováson: akárhány embert
haragosommá tettem már velők, elfordultak, büszkének, embergyűlölő-
nek kiáltottak; legfőlebb egy kettő maradt, a ki megszokta. Aztán meg

10 olykor, ha levélírára adom is magam, el kell tépnem, annyira visz a boldond őszinteség. Nem tudok közönyös, frázisos levelet írni: vagy belésülök, vagy szívem mélyéig kitárok mindent, olyan embernek is, ki arra nem érdemes. Ilyenkor én is azt mondom: minek panaszkodjam: kályhába vele! – De neked, ha panasz is, nyűglődő, elégtelen, fájdalmas évődés: még is csak meg szoktam írni (20 év óta sok jeremiadot 15 irtam én neked); s ha te írsz a magad bajairól, fájdalmas ugyan, de még sem oly aggasztó mint a... teljes hallgatás.

Igaz hogy mindig kevesebb öröm lesz már ezekben a mi leveleinkben. Talán hidegebbnek is fogjuk találni egymást: de az természetes. 20 Már maga az bizonyos, hogy az ősz nem nyár. Hát még, ha kora téli fergeteg is járul hozzá. De bármily bádjadtan lüktessen ez a szív, azért egyik dobbanása mindenkor a tied. Elég is ebből ennyi.

Feleségem az Olajágot már megkapta, olvasgatja is buzgóan.² Én is forgattam benne. A számtalan hibából még egyet sem láttam: szép 25 könyv az, benseje külseje, kivált a nőknek végtelenül kedves lelkiajándék az. A mi grammatikai apróságot kijegyeztél, hogy nem mindig tudod élesen különböztetni, azok oly csekélységek, hogy szót sem érdekelnek. Ha csak ilyen hibák vannak benne: nyugton lehetsz tőlök. Organismusod tönkre tételére pedig (hogy nem mindig hű és gyors az emlé- 30 kezeted) én csak azt mondom, hogy 14 éve<s> tönkre van téve az enyém, akár a professzorságot a miatti desperatio³ hagyatta velem félben egyik, hogy nyilvános előadásimon gyakran nem jutott eszembe a kellő szó, vagy dolog, és igen gyakran nem tudtam, a mit legjobban tudtam is. Pirúltam, pirúlok az ilyenekért még ma is: s legnagyobb kínom az, hogy 35 kénytelen vagyok magamat folyvást compromittálni, kivált idegenek előtt és szokatlan helyen. Ez a két-kalapos állapota lelkemnek már évek óta tart (emlékszel: Koczánénál?⁴). De hát tűröm, és nyomorgok a szellemi mankón, ahogy lehet. Nem adom meg könnyen magamat. A mult nyáron, mikor semmit sem tudtam dolgozni, a cholera alatt,⁵ úgy fogtam 40 ki rosz memoriámon, hogy magoltattam napról napra. 100 ódáig fölvittem Horatiusból. Persze, nagyobb részt már megint nem tudnám,^a (holott a gyermek korban tanúltakat most is elfúvom) de akkor mégis köszörülődött emlékezetem a naponkénti surolás által.

Ezt csak azért mondom, hogy nem árt az, egykissé erőltetni is a 45 rozzant constitutiót.⁶ Tán még javul általa. Legalább én Kőrösön

^a tudnám, – m th.

roszabbul éreztem magamat, hol jobban kíméltem. Igaz, hogy akármit csinál így, fél erővel az ember, a tökéletlenség érzetétől soha nem tud menekülni. Hanem hát tégy úgy mint én. Én már rég meguntam magamat, és lekonyította lelkem a fülét, illetéknépen: Mit? hir? név? Mese
50 az, hogy én ez s ez nagy író vagyok: scribbler⁷ vagyok, ki a mindennapi kenyérért körmöl. Igyekszem ugyan megcsinálni, ahogy isten tudnom adta: de ha nem úgy fog a kréta, a mint értelmem szeretné, ki tehet róla! Azonban, a mit ki tudok nyögni, elárusítom, a hogy veszik. Hátha még tetszősebb lesz, a mit én csak így-úgy szeretek, annál, a mibe egész lel-
55 kemet belé lehelltem. Meglehető önző szempont biz ez: de a nyomorúság humora ide szorítja az embert.

Annak hát nagyon örültem, hogy egy házacská szerzése téged munkásságra nógatott. Örültem először azért, mert bármibe került, bár mily nehezen lehetett kiteremteni: jó gondoskodás a jövőről, s a kis
60 földdel együtt (mely, remélem, megvan, csakhogy jó volna közelebb tolni^b a házhoz) már is némi biztos alap, akár neked öregségedre, akár kedves nődnek, ha utól marad.^c De örültem méginkább annak, hogy ha ilyes czél ki tölti lelked ürét, <fájdalmaid ...> még tovább is munkálni, törekedni fogsz, betegséged daczára, s az utóbbi ez által nem hogy öreg-
65 bednék, sőt türethetőbbé lesz. A Figyelő buktakor így szállott meg engem a jövő (magam, de kivált családom fentartása) miatti rettenetes gyötrellem; a türethetetlen gondolat, hogy koldusbotra, kegyelemkenyérre, családom alamizsnára szorúlunk. Mert akkor elfogyott előttem a világ, úgy hittem; és következett a véghetetlen nagy semmi. Ez éjjel-nappal kínozó
70 türethetetlen gondolat, később az a vágy, hogy Szalontára, leányom közélébe vonulhassak, s ott független szegénységben leélhessem hátralevő napjaimat, kuporgatóvá, plane acquisitorra⁸ (!) tőn: s most, bármily kegyetlenül keresztül rángatta a sors leghőbb vágyaimat s kegkedvesebb számításaimat: <az engem> megmaradt enyéim jövője iránt, emberileg
75 szólva, nyugodt vagyok.

Verseim összes kiadása is e törekvésnek köszöni létrejöttét. Minek hagytam volna, hogy valaki potom áron elcsalja utódaimtól halálom után? Jobb volt most realizálnom belőle, a mit lehetett. Csodálkoztál, miért nem adtam Heckenastnak. H.[eckenast] nagy úr, a magunkszörű
80 emberekkel csak lóhátról beszél: kegyességet vél tenni, ha elfogadja ki-

^b tolni – I jav.

^c utól marad – egyb.?

adásra, és még fizet is valamit, végtelen hosszú terminusokon. Nekem olyan ember kellett, ki fizessen minél előbb és minél többet. Tudtam, hogy üzleti és más nemesebb fiatal^d ambitio vágyva-vágy elkaparítani H.[eckenast] elől munkáim kiadási jogát: miért nem használtam volna
85 fel? Én nem látom át, miféle hála kötelezne H...[eckenast]hoz, azért a pár száz forintért, mit ő hatszorosan visszakapott már. Denique,⁹ az ember itt Pesten jobban szét tud nézni, s előnyösebb alkura tehet szert, mint ha vidékről ir, vagy felrándul egyszer. – Most, úgy sejtem, a VI. kötet is ki van nyomva, de még nem kaptam példányokat. Azaz még csak egy
90 pöre példányom van a V első kötetből.

Laczi tegnap köszöntött be a Kisfaludy-társaságba.¹⁰ A mennyiben megítélhetem, elég alapos értekezést irt népmeséinkről. Állása is, a hitel-intézetnél, már biztosítva van: akár megházasítnók ezt a fiút! Keleti, a jegyző, a miniszteriumhoz ment,¹¹ helyére Laczi nevezték ki, érdem
95 és képesség szerint, s 1500 ft fizetésbe lép. Több, mint az enyém. Ilyen a sors barátom, ha mér kegyetlen keserű csapást: másfelől meg is vigasztalhat. E fiúban annál nagyobb örömem telik, mert én tudom, hogy magától annyi a mennyi. Tölem conversatióban¹² hallhatott egyet és más, talán nevem is buzdította: de azon kívül vajmi keveset tettem, hogy azzá
100 legyen a mi. Ezt sokan nem hiszik, sokan plane azt gondolják, hogy kéz alatt én^e tuszkolom előre: pedig engem a fejlődése talán jobban meglepett, mint más.

Feleségem is ír ez úttal a kedves komám asszonynak: ő majd megírja az apró házi körülményeket. Csak megvagyunk, búval, bajjal,
105 mint rendesen. Te pedig csak szekerezz hát minél többet, ha enyhületedre van. A Sajó völgyön most csak lesz egy kis fű, széna, majd felüdülnek a Fátyol utódai. Olvasom, hogy fagyott vidéketeken. Itt is reszketett a világ: de még eddig nem hallottam nevezetes károkat az Orbán-éji dér miatt. Majd csak megszán bennünket a teremő isten!

110 Ki tégedet, titeket, lásson minden possibilis¹³ jóval! kívánja lelkéből

igaz barátod
Arany János^f

^d fiatal – besz.

^e én – besz.

^f egyb.

2108.

WENCKHEIM BÉLA – ARANY JÁNOSNAK

[Buda, 1867. június 11.]

2366. sz.

eln.

5 Ó császári s apostoli királyi Felsege magyar királylyá történt koronáztatása ötletéből folyó évi Junius hó 9-én kelt legfelsőbb elhatározásával tekintetes Uraságodnak a tudomány s irodalom terén szerzett érde-
mei s közhasznu működése elismeréseül a szent István rend lovagke-
resztjét díjmentesen legkegyelmesebben adományozni méltóztatott.¹

Miről tekintetes Uraságodat hazafiui üdvözlettel értesitem.

A rendjel utólagosan fog megküldetni.

10 Budán, 1867. évi Junius hó 11-kén

B. Wenckheim Béla

Tekintetes Arany János urnak,
magyar akadémiai titkárnak

Pesten.

2109.

ARANY JÁNOS – EÖTVÖS JÓZSEFNEK

[Pest, 1867. június 12.¹]

1867.^a Jun. 10-én fiam nagy-betegem feküdt. Futottam Kajdacsy
orvos úrért,² s ő tőle hallottam először, mit rebesgetnek. „Ah, szamárság!”
mondám. 11-én este Tóth Lőrincz³ ismét állítá, hogy igaz. 12-én
reggel megírtam e levelet. A hivatalos lapban megjelent kitüntetésem^b
5 12-én; olvastam fél kilenczkor.⁴

Levelem mása.

(Emlékezetből,<,>

de azt hiszem szóhíven.⁵)

^a 1867. – 7 jav.

^b **kitüntetésem** – besz.

Igen tisztelt Barátom,

10 Nem tudom mi benne igaz, de pár nap óta erősen beszélnek, hogy számomra fejedelmi kitüntetés készül.⁶ Valami rendjelt emlegetnek. Ha még lehetséges, múljék el tőlem e pohár!⁷ Én a koronás magyar királynak buzgó loyális híve és engedelmes jobbágya kívánok lenni;⁸ azt sem tudom mi következménye lenne, ha én e <fejedelmi> legfensőbb kegyet
15 magamtól elhárítanám: de úgy érzem, hogy <...> helyzetemben^c e következményt kellene választanom inkább. Értem én, s hálásan elfogadom az eszmét, hogy ez által az irodalom azon ágának legfensőbb figyelemben és buzdításban részesítése a cél, melynek én is igénytelen munkása vagyok: de sem^d ez irodalom nem fogadna el engem képviselőül,
20 sem én magamat annak nem tartom. Nem akarnám hogy ezentul mindannyiszor gúnyosan fölemléssék, ha egy-egy kísérletet teszek lantom; vagy hallgatásomért dobják szemembe.

Ha tehát valami kérésem lehet „à mes amis devenus Ministres”:⁹ szíveskedjenek oda hatni, hogy e szándék vonassék vissza, mielőtt a nyilvánosság által helyzetem kényesebbé válnék.¹⁰ „La fleur des champs”,¹¹ – egyéb nem is illenek az én gomblyukomba,¹² ha keserű gyászom ez egyszerű örömtől is meg nem fosztott volna.¹³

Bocsáss meg!

Pest, jun. 12. 1867. (reggel 6 órakor) irtam^{e14}

30 igaz tisztelő barátod Arany J.^f

Kivül. Nagyméltóságú báró Eötvös József magyar kir. Minister urnak, s a M. T. Akadémia Elnökének teljes tisztelettel. Pesten. Saját kezébe.

A hivatalos lapot olvastam 8 ½ órakor.^g

^c helyzetemben – besz.

^d sem – besz.

^e (reggel 6 órakor) irtam – bekarikázva

^f egyb.

^g A hivatalos lapot olvastam 8 ½ órakor. – bekarikázva

2110.

EÖTVÖS JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1867. június 12.]

Tisztelt barátom!

Az mit tölem kívánsz¹ nem áll hatalmamban, s ha állana nem teném. Ha a törvényes királynak egy joga van, az az hogy az érdemet elismerje, s ha a fejedelemnek legszebb kötelessége az, hogy abban mi szép
 5 és nemes népének példája legyen, ide tartozik^a kitünő férfiak tisztelete <szinte ide tartozik>. Hidd el kedves barátom nincs senki az országban ki nem találná természetesnek, ha a magyar^b király, a legnagyobb magyar költő iránt hódolatát fejezi ki. – A régiek borostyánt adtak, a practicusabb Anglia pénzt,² de az első nem diszlik éghajlatunk alatt a
 10 második nem illenék hozzád; de <hogy ha> midőn^c a király <csak> ugyan azon jogával él melyet e hazában százezerek gyakorolnak, <az az> s^d azon meggyőződését fejezi ki hogy Arany Jánost tartja a nemzet most élő legnagyobb költőjének, s ha ez[t] azon módon teszi mely<.> helyzetében a legtermészetesebb, az az rendjel által, neked jogodban áll
 15 <hogy> e rendjelt nem^e hord<jad>ani,^f s ezt alkalmasint tenni is fogod,³ de <hogy> azt^g vissza utasít<od, nem>ani, ahhoz^h bizony barátom nincs <is> jogod;ⁱ nem^j csak a^k fejedelem iránti tiszteletet de más érdekeket sértenél meg melyek bizonyosan ép úgy sziveden fekszenek mint bár kinek. Kérdezzél erről bár kit, kérdezd Deákat⁴ ki nálamnál sokkal okosabb
 20 lehet, de bizonyosan nem tisztel s nem szeret inkább mint

hiv barátod
 Eötvös⁵

^a ide tartozik – besz.^b magyar – M [?]^c midőn – besz.^d s – besz.^e nem – m besz.^f hord<jad>ani, – ani besz.^g azt – a jav.^h utasít<od, nem>ani ahhoz – ani ahhoz besz.ⁱ ; .-ból jav.^j nem – n N-ből jav.^k a – besz.

2111.

ARANY JÁNOS – DOBY ANTALNAK

[Pest, 1867. június 14.]

Tisztelt Uram!

A magyar tudományos akadémia a f. é. máj. 27-ki ülésében,
könyvtári bizottsága véleményének meghallgatása után, teljesen méltá-
nyolta ugyan tisztelt Uraságodnak azon szives készségét, hogy kölcsön-
5 könyvtárát a szegénysorsu néptanítóknak használatra ingyen nyitotta
meg; mindazáltal úgy vélekedett, hogy egy kölcsönkönyvtárnak saját
kiadványaival segélése annál kevésbbé tartozik tudományos feladatai
közé, mert az általa kiadott könyvek magasabb tudományos tartalmuak,
hogyszem azokat a néptanítók némi haszonnal olvashatnák.¹ – Miről
10 értesítve maradok tisztelt Uraságodnak kész szolgája

Arany János titoknok

Pest 1867. jun. 14.

2112.

FESTETICS GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK

[Buda, 1867. június 14.¹]

30. szám.

Szt. Istv. rend

Tekintetes Ur!

Ő császári 's apostoli királyi Felsége folyó évi június 9^{én} kelt leg-
5 felsőbb kéziratával Tekintetes Uraságodat Szent István apostoli király
jeles rendjének kis keresztjével legkegyelmesebben feldíszíteni 's
egyuttal nekem megparancsolni méltóztatott, hogy e' részben a' további
intézkedéseket tegyem meg.²

Mely legfelsőbb parancs folytán Tekintetes Uraságodat a' legfel-
10 söbb kegyelem ezen kitüntető jeléről értesíteni, tartozó kötelességemnek
ismervén, van szerencsém egyszersmind a' rend kiskeresztjét és alap-
szabályait idemellékelve³ Tekintetes Uraságodnak oly kérelemmel meg-
küldeni, miszerint a' szinte⁴ idecsatolt térítvényt, sajátkezü aláírásával
ellátva, hozzám visszajuttatni sziveskedjék.

15 Fogadja Tekintetes Uraságod kiváló tiszteletem nyilvánítását.
Budán, 1867. évi júniushó 14^{én}

Gr Festetics^a György

Tekintetes Arany János urnak, a' magyar tudományos akademia
rendes tagjának és titoknokának.

^a egyb.

2113.

ALBERT KUNISCH – ARANY JÁNOSNAK

[Brünn, 1867. június 14.]

Hochgeehrter, gnädigster Herr!

Zur Feier der a.[ller] h.[öchsten] Verleihung des k.[öniglichen]
ungar.[ischen] St Stephan Ordens¹ wage ich es Eur Hochwohlgeboren
ein Gedicht in tiefster Ehrfrucht zu unterbreiten. Vertrauend auf
5 Hochdero Edelsinn und Herzensgüte wage ich zudem die unterthänigst
gehorsamste Bitte Eur Hochwohlgeboren wollen geruhen, mein Gedicht
huldvoll anzunehmen, und mir, der ich einer langwierigen Augen-
krankheit wegen ohne Pension dienstlos wurde, sehr arm, leidend und
hilfsbedürftig bin, eine kl[eine] Gratification gnädigst zukommen zu
10 lassen. Um gnädige Antwort gehorsamst bittend empfiehlt in tiefster
Ehrfrucht

Eur Hochwohlgeboren
unterthänigster
Albert Kunisch

15 gew.[esener] Bergbeamter; Neustift N° 1/a
in Brünn
den 14/6 1867.

20 Zur Feier der a.[ller] h.[öchsten] Verleihung
des Ritterkreuzes des k.[öniglichen] ungar.[ischen] St Stephan-
Ordens.

Seiner Hochwohlgeboren
Herrn Herrn Johann Arany
Mitglied der k.[öniglichen] ung.[arischen] Akademie²

25 Nicht nur der Feier dieses Tags allein
Erfreud frommst die Blicke zuzuwenden,
Mich drängt das Herz dem König sie zu senden,
Auch Sein gedenken heißt ja dankbar sein!
Franz Josef! Dem vor ein'gen Jahren
30 In Seiner Seele der Entschluß erwacht,
Verdienst durch Würden, Stand u.[nd] Ordensspracht
Beim ersten Blick der Welt zu offenbaren,
Er dachte dessen, was der Geist errang
Der Wissenschaft in diesen Zeiten drang,
35 Der Thaten dachte Er, und dankbar schwoll
Sein großes Herz von freudigem Entzücken,
Daß solche Männer Ungarns Städte schmücken,
Und zu den Seinen tritt Er hin und spricht:
Die Wackeren, auf deren Geist ich zähle,
40 Bedürfen, weiß ich, nicht den Sporn der Pflicht,
Nicht andern Antrieb, daß sie Thatkraft stähle,
Doch uns'rer Hoheit würdig scheint es nun,
Daß jene, die dem Reiche Ehre brachten,
Als Ritter eines Ordens sind zu achten,
45 Und so will ich, daß auch die Ritterzier
Des Stephan Ordens jene Edlen tragen,
Die Ruhm erwarben durch ihr edles Wagen,
Sie, deren Geist und Herz uns Hilfe beut,
Wie jene, die des Reiches Heil begründen,
50 Damit sich stets der Ritter Kranz erneut,
Den strahlend wir um unsere Krone runden,
Daß, rauschen auch Jahrhunderte dahin,
Kein treues, edles Herz in Ungarn schlage,
Das eingepägt nicht solche Namen trage,
55 Und unverzagt mit festem Mut und Sinn
Das Leben froh für seinen Fürsten wage!"

Erfüllung ward dem königlichen Wort;
Als Ritter tragen jene nun die Farben
Des Stephans Ordens seines Thrones Hort,
Die sie im Drang des Eisens sich erwarben.

60 Und so erkor aus Ungarns besten Söhnen
Auch dich Franz Josef, dein Verdienst zu krönen,
Und hoch verdient umgiebt dich diese Zier,
Vor allen dich, dess' edle Thatkraft hier
Dem Vaterlande einen Samen streut,
65 Der segnend keimt und blüht für ew'ge Zeit!

Albert Kunisch

2114.

ARANY JÁNOS – WENCKHEIM BÉLÁNAK

[Pest, 1867. június 15.]

Nagyméltóságú Bátor,
Magyar Királyi Belügyminister Úr!

Meghatva értesültem Nagyméltóságodnak Budán, folyó hó 11-én
2366 elnöki szám alatt kibocsátott, de hozzám csak ma érkezett hivata-
5 los leveléből, hogy Ő császári és apostoli királyi Felsége, magyar
királylyá történt dicső megkoronáztatása alkalmából, folyó hó 9-én kelt
legfelsőbb elhatározásával, irodalmi csekély működésemet legmagasabb
figyelmére méltatni s annak elismeréseül nekem a Szent-István rend lo-
vagkeresztjét, díjmentesen, legkegyelmesebben adományozni méltózta-
10 tott.¹

Egy boldogabb időszak tanújelét látom ebben is a fejedelmi hata-
lommal kibékült nemzetre, és különösen a magyar irodalomra nézve,
melynek egyik ágát, tehetségem szűk határai közt, művelni én is töre-
kedtem. Teljesen átértém, hogy itt nem annyira egyéni, mint az iroda-
15 lomnak szánt kitüntetés forog fenn; melynek személyemről elhárítása
azonfelül kellemetlen zavaró hang gyanánt elegyednék a király és nem-
zet között oly szerencsésen helyreállt harmoniába.

Azonban, Kegyelmes Uram! azt nem tekintve is, hogy midőn az
irodalom és tudomány ily legmagasb kegy általi kitüntetéséről van szó,
20 én mint azok képviselője semmi joggal nem szerepelhetek: eddigi életem
egész folyama, egész viseletem, házi és anyagi körülményeim oly seké-
lyes egyszerűséget mutatnak fel, hogy azzal e rangbeli kegyteljes meg-
különböztetés a legélénkebb contrastot képezi, kivesz mintegy saját

25 énemből, s életemet önmagával meghasonlásba ejti.² Én, a nép fia s
igénytelen dalnoka, –^a ki a győzelem bizonyosságával már két ízben
(1861 és 1865-ben) utasíték vissza országképviselői mandatumot a nép
kezeből, – valóban, benső önállásom sérelmének látszata nélkül, felyül-
ről sem fogadhatom el e kitüntetést.

30 Esedezem azért alázatosan, méltóztassék Ő császári és apostoli ki-
rályi Felségénél, jobbagyi hódolattal párosult legmélyebb hálaérzetem
tolmácsolása mellett, olymódon közbenjárni, hogy e legkegyelmesb ado-
mányozás, habár egész csendben is, minden további fogamat nélkül ma-
radjon.³

35 Ki mély tisztelettel vagyok

Pesten, 1867. jún. 15-én

Nagyméltóságodnak

alázatos szolgája
Arany János^{b4}

^a , – – ; -ből jav.

^b egyb.

2115.

WENCKHEIM BÉLA – ARANY JÁNOSNAK

[Buda, 1867. június 18.¹]

2463. sz.

eln.

5 Az Ő Császári 's Apostoli Királyi Felsege által, folyó hó 9én kelt
legfelsőbb elhatározással tekintetes uraságodnak adományozott Szent
István rend kiskeresztjét, az illető értesítés, alapszabály 's ténnyel
együtt, – vonatkozással folyó hó 11én 2366. szám alatt kelt elnöki irat-
tomra, – hazafiúi üdvözletem mellett oly felhívással küldöm meg tekin-
tetes uraságodnak, miszerint a csatolva lévő ténnyet sajátkezűleg
aláírni és nekem megküldeni sziveskedjék.

10 Budán 1867 Június hó 18 án

B. Wenckheim Béla

Tekintetes Arany János úrnak.
magyar tud. academiái tag és titoknoknak
Pesten.

2116.

WENCKHEIM BÉLA – ARANY JÁNOSNAK

[Buda, 1867. június 23.]

Tekintetes Akadémiai titkár Úr!

Valóban – mélyen meghatott azon önmegtagadó szerénység, melyet a Szent István rend adományozása tárgyában folyó hó 15-ről hozzám intézett becses levelének minden sora oly élénken tanúsít. –

5 Azon nyílt őszinteség, mely sorait átlengi, 's melylyel kérelmét indokolni szives volt, arra késztet engem, hogy hasonló nyíltsággal válaszoljak és kifejtsem érvei ellenében azon álláspontot, melyből jelen ügy minden elfogúltság nélkül tekinthető. –

Mély belátása levelében nyilvánított nézete szerint – tüstént
10 fölismeretvé tekintetes titkár Úrral azt, hogy itt az irodalomnak szánt kitüntetés forog kérdésben. –

Az irodalom egyik lényeges tényezője a nemzetilétnek; [!] – 's nálunk a közszellemre hatása által nagy része levén az alkotmányos érzelmek megszilárdításában: mi sem természetesebb, minthogy az, 's ezzel
15 kapcsolatban a magyar tudom. academia, a koronázás alkalmával Ő Felsége 's a Kormány figyelmét el nem kerülte. –

Ily elv mellett kire eshetett volna inkább a választás, mint tekintetes titkár Úrra, ki egy részről titkári tiszténél fogva a magyar tud. akademiát képviseli, – más részről elvonultán a napi politica hullámozó
20 árvízétől, életét tisztán az irodalomnak szentelvé, 's ki szellemi alkotásaiban egyedül a' magasztos szépet követve – költői ihlettel, 's tiszta és zamatú nyelvvvel – irodalmunknak maradandó becsű classicus műveket adott. –

Ha ily irányban hatva, 's nemzetünk dicsőségét ily úton előmozdítva tekintetes titkár Úr a nép bizalmából kínálkozó political megbizatást
25 elfogadni hajlandó nem volt, ettől, mert ez talán irodalmi működésének rovására történt volna, méltánylását senki sem fogná megtagadni; de a

képviselői mandatum elodazása korántsem vonható párhuzamba a leg-
felsőbb kitüntetéssel, mert míg az első egy más pályára hívja fel, addig a
30 kitüntetés épen azon féltékenyen őrzött irodalmi működésének méltány-
ló, a közvéleményből kifolyó elismerése, mely elismeréstől jöjjön az bár
felülről vagy alólról, – senki magát el nem vonhatja; nem vonhatja el
magát különösen Tekintetes titkár Úr akkor, midőn ezzel egyúttal a ma-
gyar tudományos Akademiának megtiszteltetése is kapcsolatban áll.

Igy állván a dolog, – ’s a kitüntetés a legtisztább szándokkal, min-
35 den politikai szinezet, és társadalmi tekintet nélkül következvén be, az –
benső önállására ki nem hathat; ’s miután tiszta tudatával bir azon kel-
lemetlen következményeknek, melyek kérésének teljesítése által több
irányban kifejlődhetnének, – nem haboztam a kérdéses rendjelt ide mel-
lékelt hivatalos iratommal Tekintetes titkár Úrnak annál inkább megkül-
40 deni, minthogy az e kitüntetéssel egybe-kötve lenni szokott rangbeli
megkülönböztetés következményeinek, úgy magának a rendjelnek nyil-
vános helyeni használata saját tetszésétől van feltételezve.¹ –

Fogadja hazafiúi üdvözetemet

Budán 1867-ik évi Junius hó 23-án

45

B. Wenckheim Béla

2117.

ACHILLE MILLIEN – ARANY JÁNOSNAK

[1867.? július 7.]

Du 7 7^{bn} 1867.[?]

Monsieur et Illustre Maître,

J'ai eu l'honneur de vous adresser, il y a déjà plusieurs années, un
tout humble volume.¹ Je ne sais si mon envoi vous est parvenu. Depuis
lors j'ai publié divers travaux et je suis sur le point de faire paraître un
5 nouveau recueil de vers.² Me permettez-vous de vous en faire hommage,
en témoignage de mon admiration pour votre talent?

J'ai fait envoyer par mon libraire, à l'Académie hongroise et à la
Société Kisfaludy, la collection de mes modestes ouvrages. Je serais
heureux que ces travaux qui ont trouvé quelques sympathies et que
10 l'Académie française a bien voulu couronner, pussent m'obtenir le
suffrage de votre éminente société.

Il se prépare ici une série d'Etudes sur les principaux écrivains contemporains à l'étranger.³ Naturellement une place de'honneur Vous y est réservée. A ce sujet permettez-moi de vous demander si votre
15 poème Katalin a été traduit par M. Kertbeny,⁴ qui, il y a trois ans, m'apprenait qu'il préparait une traduction de vos oeuvres.

N'abuserai-je pas de votre complaisance en vous priant de me dire s'il se trouve à Pesth un journal s'occupant de rendre compte des livres étrangers.

20 Encore une prière: je serais heureux de pouvoir placer, à côté de vos oeuvres, le portrait de leur auteur. Je recevrais avec gratitude Votre photographie qui serait pour moi un précieux souvenir.

Veuillez agréer, Monseur et Illustre poète, l'expression de mes sentiments respectueux.

25

Achille Millien
Lauréat de l'Académie française,
Membre de plusieurs Académies
à Beaumont-la-Ferrière
(Nièvre-France)

2118.

ARANY JÁNOS – PULSZKY FERENCNEK

[Pest, 1867. július 29.]

514.

K.

Nagyságos Úr!

A Magyar Tudományos Akadémia alulírt napon tartott ülésében,
5 felolvastatván az eperjesi ág. hitv. ker. Collegium előljáróságának azon levele, melyben az Akadémiát meghívja, hogy a mondott főiskola kétszázéves^a fennállásának folyó évi sept. 10-én tartandó emlékünnepe-lyén képviselői által jelenjék meg:¹ ennek folytán az összes ülés Nagy-ságodat felkérni és megbizatni határozta, hogy a nevezett örömmünnepe-
10 lyen megjelenve, az Akademiát, melynek tiszteleti tagja, képviselni s az ottan, közelebbi vidékekről valószínűleg megjelenendő akadémiai tagok

^a kétszázéves – két száz éves egyb.

élén, mint küldöttségi elnök, a főiskolát intézetünk nevében üdvözölni szíveskedjék.

Kelt a M. T. Akadémia 1867-ik év jul. 29-én tartott összes 15 üléséből.

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Arany János^b
titoknok.

20 Ngos Pulszky Ferencz Úrnak.

^b egyb.

2119.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, aug. 6-án, 1867.

Kedves barátom,

Nem akartam addig írni, míg Összes költeményeim egy példányát is nem küldhetem,¹ de meg azzal a reménnyel sem hagytam volt fel, hogy talán kapok tőled egy sor választ legutóbbi levelemre. Miután ki-
5 adóm még mindig késik a kötött és kikötött példányokkal; rólad és róla-
tok pedig nem hallok, nem olvasok semmit: aggodásomban nincs egyéb
mit tennem, mint újra megkísérteni a direct levelezés útját. Lehet hogy
megint csalódom, de az rajtam mit sem változtat.

Pedig hiszen lett^a volna mit írnom, elég. A koronázás, melyet én
10 egy 2 forintos kakasülőről, mesteremberek és leányasszonyok társaságá-
ban, majd az utczai néptolongásban szemléltem, s mely fontos szereplé-
semért aztán ama nagy kitüntetés ért, – elég tárgy lett volna mindjárt egy
levélre. Nem tudom, hogyan fogtad fel az utóbbi komédiát: de ha nyom
15 valamit előtted annak tudása, hogy előre se megkérdezve, se értesítve
nem voltam, s hogy utólag is csak két minister parlamentirozása, és
személyesen hozzám lealázkodása után hagytam magamat annyira
capacitálni, a mennyire vagyok t. i. hogy hallgatva eltür<öm>tem^b a

^a lett – ett th.

^b eltür<öm>tem – tem besz.

dolgot s nem hoz<om>tam^c őket „végtelen embarrasba²” – ha mondom, mind ennek tudása nyom előtted valamit: íme, tudjad. Különben nem
20 mentem magamat senki előtt és sehol: a hiba ott van, hogy ha az irodalomnak kitüntetését szántak (mert úgy van), mi jogon szemeltek ki éppen engem e kitüntetés bűnbakjának; a mi magát azt a kis bolondságot illeti, az én demociatám éppen abban nyilvánul, hogy semmi tekintetben nem alterál az a dolog: maradok a ki voltam; azt pedig rajtam ugyan meg
25 nem látja senki. Ha ez a közvéleménynek, mely szándékot és időt az adományozók részéről s az adomány alkalma iránt tekintetbe nem vesz, – mind nem elég: ám legyenek előtte „bűnbak.” Hiszen megszoktam az illetet, az irodalomban. Én, ki a légynek sem véték, ármányos, veszedelmes emberré lettem; kit évek óta önbizalmatlanság kínozt, elbízott, gögös
30 ember vagyok; s ha családi felejthetetlen gyászom alatt görnyedezem: irigy és embergyűlölő hajlamokkal gyanúsítanak. Mért ne lehetnék egy kissé^d hazaáruló is, oly időben, mikor Vajda János nagy hazafi?³ Rajtam van, rajtam szárad, pedig úgy nem tehetek róla, mint a kit az eső megvert.

35 Hanem elég „vagy tán sok is” e tárgyról. Az akadémiai szünidő beállott, csak hogy az nem egyszeremind – az enyém is. In theoria⁴ nekem is kéthavi szünidőm volna, de in praxi⁵ egy nap sincs, mert mindennap kell itt a titoknok, és nincsen kit helyettesítenem. Egész éven át készülök, fürdőbe, Szalontára stb. s mikor a szünidő elérkezik, csak azt
40 látom, hogy nem lehet. A fürdőről már letettem, mert tapasztalásom után nem is sokat várok tőle, de meg maig sem ismerem bajomat. Az tény, hogy idegeim, minden erősebb megfeszítés vagy felindulás után, fájnak, eltompulnak, néhány napra hasznavehetlenekké lesznek: de még nem találtam orvost, ki megmondja, mi ez.⁶ Csak a napokban is oly tompulásom volt az agyban, hogy közönséges észbeli munkát sem végezhettem.
45 Mi lesz ebből, ha öregbedik?... A szünidőt versféle munkára is szántam: de most már nem tudok és nem merék. Ha egy pár hetet szakíthatnék, lemennék Szalontára. Vágyunk is oda, de félünk is odamenni!

Nőm egészsége szintén nem akar megjavulni gyökeresen. Éppen
50 mikor ama fentemlített dicsőségben úsztam, Laczi fiamat egy oly kegyetlen forró láz fogta volt elő, mint az melyből typhusza^e fejlődött.

^c hoz<om>tam – tam besz.

^d egy kissé – egyb.?

^e typhusza – h besz.

Egészen úgy kezdte. Csak egy hétig feküdt ugyan, de azalatt rettenetesen meg voltunk ijedve, – mert a kit a kigyó megmart stb. tudod a közmondást.⁷ Anyját ez ijedség oly idegesen megrázta, hogy visszajöttek
55 régi bajai, gyöngesége; s maig sincs jól belé. Én pedig, a középső Toldi VI.-ik éneke elejére, az ottani Piroskáról a mi Piroskánkra térve át, néhány subjectiv vers-szakot irtam anyja emlékezetére:⁸ s ez a munka tönkre tette idegzetemet<> úgy,^f mint már évek óta nem tapasztaltam. Most már pihennem, pausálnom kell, ha még kiheverném ez életben.

60 Ime negyedik lapra fordíték, s egy szót sem irtam rólatok, a ti bajotokról. Nem is tudnék, mit: ha csak oly vitézségre nem buzdítnálak, mint multkori levelemben. Bolondság volt az, édes barátom. Az ember megfeszítheti azt az ideget, a mi feszülni képes: de ha csak úgy van is, mint én a közelebbi napok óta, nincs más, mint önkímélet és türelem!
65 Ha nem ismernél, akkori szavaimból azt is hihetnéd, hogy egészen uzsorássá petrifikáltam magamat,⁹ hogy minden gondolatom, érzelmem, ambitióm a nyereség: pedig hát csak téged akartalak egy kissé más eszmekörbe terelni. Nem tudom, neveltél-e, bosszankodtál-e rajta.

Mostanában senkivel nem találkoztam, ki állapotodról valami újabbat tudott volna. Berecz Károly mondott valamit közelebb: hogy nem vagy jobban.¹⁰ Csak ne volnál rosszabbul? Adja isten, hogy soraim aránylag enyhülten találjanak. Ép egészség – az már nekem és nekünk sincs; tudom, a kedves komám asszony is sokat szenved: de ha csak enyhüléstekről hall is, nyugodtabban gondol reátok

75 igaz barátod
Arany János^g

^f úgy, – besz.

^g egyb.

2120.

SZINYEINÉ JEKELFALUSSY VALÉRIA – ARANY JÁNOSNAK

[Jernye, 1867. augusztus 6.]

A magasztos költészet angyalszárnyakra emeli a' szegény föld fiát!!
Valéria.¹

Nagyérdemű Honfiú!

- 5 Mint a' tavasz éltet adó lehét sóvárogva várjuk, úgy a' költészet gyöngyszemeit is, ha szívünkben Isten beoltá ez érzelmek képességet, ihlett lélekkel üdvözöljük! Engedje, hogy igénytelen, de tiszta szivből eredő hálám, foglaljon itt helyett, a' közönség kezébe újra került felséges műveikért.² – A Mindenható megjelenésüket a' jobbrafordult viszonyok közepette engedé, – bár hihetne a' zaklatott honfiúi kebel tartósságába, 's merné az öröm elidegenült érzését, a' magyar szivekbe vissza varázsolni! Szent hazánk hosszas haldoklásának vérző sebei, most is sajognak, – oly sokat rabolt el az önkény, mit az Istenség sem kárpótolhat; mert a' nemzet letört virágai felnem kelhetnek sirjaikból, 's minden
- 15 öröm közé, több öröm vegyül, mint különben a' világ forgandósága nyújt elkerülhetlenül; – és a' legjobbak legtöbbet szenvednek. – Elöttem fekvő kedves arczképe Kegyednek!³ teszi e' szomorú bizságot, mely engemet kimondhatlan fájós érzettel tölt el, a' régivel tevék összehasonlítást, – mintha édes hazám örömét, és nagy fájalmát képviselné e' ket-
- 20 tő!! Az igazi költő szíve szászorta többet érez, bú, vagy boldogságban, mint ez isteni szikrát nem bíróké, – mennyit szenvedhete Kegyed? mint honfiú, és szerető atya, a' lefolyt évek fájdalmas súlya alatt?! Az képes csak némileg felfogni, ki érzés és figyelemmel kísérte hazánk hű fiait, jó és bal sorsukban! – „A' lelki rokonság legnemesebb származási fája, az
- 25 emberi nemnek”, – ezt írta öreg száműzött barátom Ujházi László,⁴ egyik nagybecsű levelében én nekem, – 's ezen szép mondat igazsága ad nekem annyi bátorságot Kegyedhez! így szólani, ki oly sok főséges órát élveztem, nemes szivéből folyt dalai által, akár öröm, akár bánatomban, hogy háladatlanságnak tartanám ezt elhalgatni, mert Kegyed!
- 30 öszinte hálaérzetét egy magyar nőnek, ki számos reménydús gyermeknek anyja⁵ – megérti 's tudja hogy az ő jövőjük, létök, vagy nemlétök, – szívvérem minden lüktetésében nyilvánul, az irodalmat legszilárdabb

talpkövének tartom, nemzetem életében, – bajnokait áldva és csodálva
tisztelem, szeretnék azok közé tartozni, kiknek megengedtetik, egy sze-
35 rény virágot a' tövises pályára hinteni! – Mily közel érte honleányi szí-
vemet, azon sötét vád, nemzetünk szellemi szegénységéről mit ama
korcsfia, hazánk legnagyobb emberének mondott⁶ – kifejezhetlen, – ál-
dottam Szász Károly főséges lánglelkű czáfolatát,⁷ mely minden hű
40 magyar szivben viszhangozva átrezget, 's kitörülhetlen marad! Hinni
akarom hogy több könyelműség mint rossz akarat volt a bűn indoka –, 's
jóvá teendi az érettebb kor, – hogy egykor dicső atya magasztos szelle-
me, kibékülve pillant ama jobb világból tévedt irányú fiára! Ugy legyen!

–
Képzelteti azonban Kegyed! mily örömmel üdvözölte szerény
45 énem, a' népmesékről értekezést tartó kedves László fiát,⁸ kit dicső Pe-
tőfink, oly kedvesen énekle meg kis gyermek korában: Tarka lepke –
kis mese, szállj be Laczi fejibe.⁹ – – – A' népmesék még a' kunyhók
szegényes légkörét is oly gyakran tündérfátyollal takarják, mert a' valót
perczekre eltakarva, képzeletben nyújtják a' kívánatot. – Áldja meg az
50 ég e' fiatal tehetséget 's engedjen a hazának és Kegyednek! sok örömet
benne találnia. – A számára írt, felséges imát „Fiamnak” minden szülő
áhitatos érzettel tanítja gyermekének, – bár mind megértének!! Kegyed
türelmét és erántam többször tanúsított nagybecsű jóságát¹⁰ még egy
kevéssé igénybe veszem, bár nem mentt a félelemtől hogy dagályossá
55 válhatna e' levél, mit Kegyed! méltán megróvás alá vehetne; – a női
gyarló írmodor folytán; – de ma oly ritka jó napom van, 's elég bátorsá-
gom szerény gondolatimat Kegyedig! emelve – szavakba foglalni. –
A vidék egyik legszebb és legvadregényesebb bérczén sűrű fenyvesek
alatt ülök, egyedül, csak két legkissebb fiam körültem, a' pillangók és
60 virágokkal enyelegve; előtttem Rákóczy várának „Sárosnak”, romjai, a'
leáldozó napnak fénysugáraitól aranyozottan, a' múlt időket a' képzelet
tündérszárnyain szemeim előtt lebegtetve, alatta széles ezüst szalagot
képez a' vidék legnagyobb folyója, szebbnél szebb erdőkoszorúzott
bérczek, aranykalással hullámzó mezők, tarka falvak, egy két kis város,
65 váltakoznak közel és távolba, kéklő párázatokban. – A lég oly könnyű és
fűszeres körültem, 's minden lépten gyönyörű virágok, itt, ott egy
gyöngyöző forrás, mohalepte sziklából felbugyogva, azon utánozhatlan
csevegéssel, mely hívólag száll felénk, – és számtalan szépsége a' ter-
mészetnek, annyi ezer áldasai a' Gondviselésnek! Hátatelt szívvel élve-

70 zem mind ezt, 's kívánnám hogy oly szerencsés lehetnék, a' főváros
gondjai és bűzhödt nyári légeből Kegyedet! kiragadni –, és ide családi
körünkbe varázsolni, hogy az ősi hagyományos magyar vendégszeretet-
nek híven megőrzött édes kötelesség teljesítésével szerencsétetnének! –
Petőfi nem szerette csak csodálta felföldünket, én szeretem, 's csodálom
75 a' Délibáb tündérleányát a' pusztát, – de bérceimtől megnem válhat-
nék. –

Ezen sorok még Július 24^{kén} írvák, de azóta megbetegedvén, üdül-
tebb perczeim legkedvesebb foglalkozása, bár kórágyon – e' hiányos
másolat, bércki jegyzetmről. – Sokat szenvedtem, 's legtöbbet azért
80 hogy kis gyermekeimet, idegen kezekre kelle biznom, 's folyton félte-
nem, – egy beteg anya, háziasszony, gazdasszony sokszorozva^a érzi, tét-
lensége érzetét, kinját^b, – de drága megbecsülhetlen kincs az egészség!
A' jó Isten áldja meg Kegyedet! nagyrabecsült Honfiú! jó egészség és
minden kitelhető áldásával e' világnak; fogadja kérem honleányi hű és
85 tiszteletteljes üdvözetét

hálás tisztelőjének
Szinyei Valériának

Jernye¹¹ 867 Aug 6^{án}

^a sokszorozva – **zv** jav.

^b **kinját** – besz.

2121.

ERCSEY JÁNOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1867. augusztus 9. előtt]

[Ercsey János javasolja, hogy adják el azt az anti földet, amely Arany,
Ercsey Sándor és az ő tulajdonában van.]

2122.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1867. augusztus 9. előtt]

[Ercsey javasolja, hogy adják el azt az Ant határában lévő földet, amely Arany és Ercsey János tulajdonában van; „másfél annyit megér mint a vett ár”.]

2123.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, aug. 9. 1867.

Kedves öcsém,

Kiss Ferencz vala nálam, bemutatva magát mint szomszédomat Anthon,¹ ki a Bozóky-féle földet megvette, vagy kapta. Ebben csak azt sajnálom, hogy nem te lettél szomszédom, mint egy időben szándékos volt. A dolog érdeme pedig <az>, a miért Kiss úr látogatásához szerencsém vala, az,^a hogy ő a kettőnk földje között egy vízvezető árkot kezdett (vagy még előde kezdette) ásatni, mely az áradást a Fokba levezesse, és felszólit engem, azaz kettőnket Janival, hogy járuljunk a költséghez. Az árok, ugymond, egészen az ő földjéből telik, holott, a mi földünk¹⁰ről vezet le a vizet, azon oldalról nem lévén partja. Én erre perse, csak annyit mondtam, hogy ha szakértő által megvizsgálva, az árok a mi földünkre hasznosnak tűnik ki, nem vonakodunk részt venni a költségekben. De erős a gyanúm, hogy rám nézve^b ez a vizmunkálat nem igen lehet jó. Úgy néztem, hogy a mi földünknek déli oldala a lejtősebb: az az 15 árok a Fok felé^c a hátsabb helynek vezetetik, sőt az is kérdés, hogy a Fok feneke mélyebben van-e mint az én laposaim feneke. Aztán meg nem tudom, hogy a Fok parti töltését, mely a körözsszabályozási lánczolatba esik, szabad-e kivagdalni, hogy a határos földekről lefolyjon

^a az, – besz.

^b rám nézve – rámnézve [?]

^c felé – e é-ből jav.

a víz? No meg Kiss Ferencz a költséget is említé úgy körülbelül: neki
20 1000, nekünk m. e.² 1500 forintba kerülne csak!

Ha a rég szándékolt határigazítás és annak folytán a földmérés
megtörténhetnék e nyáron: nagyon czélszerű volna ez árok ügyét is
mérnöki vizsgálat alá terjeszteni. S ha az ártalanításra, magán ásás-vésés
által, lehetne csakugyan valami czélszerűt tenni, én részemről nem vol-
25 nék idegen némi beruházástól; különben is az új haszonbérlet ideje kö-
zelgetvén. Kiss azt mondja hogy saját földén árkol, s hogy erre joga van:
de van-e akkor is, ha ásása nekünk káros találna lenni? Mindezek oly
kérdések, melyekre én itt magamnak megfelelni nem tudok.

Irtad volt, Jani is mondta és fenléte után írta, hogy el lehetne adni
30 azt a földet, ha meguntuk, a vett áron most is. A megúnás részeden lehet
inkább, te vesződöl 3 év óta e nyűgös historiával, mi a jövedelmet, ha
nem pontosan is, még mindig megkaptuk. Ha tehát nem restelsz vele
ezután is vesződni, én megvallom, nem szeretnék most tuladni rajta.
A pénznek semmi értéke nincs; az akkori áron eladva is 20 %-et veszte-
35 nék az agio³ miatt, ha pedig zálogpapirba most fordítám, még többet.
Ha tavaly megtett volna készpénzben: 70 %-72 % vehettem volna, most
91-en venném. Már csak hadd maradjon. Jani azonban eladhatná, példá-
ul neked: és akkor ketten megosztozhatnánk. Kezedre esnék nagyon.
Valami K.[iss] Ferenczet nem szeretném ha oda furakodnék.

40 A lerándulásról nem tettem ugyan még le, de azért nem véltem fő-
löslegesnek ezt a levelet firkantani hozzád. Várom hogy elapadjanak
itteni dolgom: addig nem szólhatok határozottabban. Az a baj, hogy ezt
a nagy házat most mindenki itt hagyja, mint verebek a pusztá csúrt: ha
én is elmegyek, az se lesz, a ki egy levelet fölbontson, nem lesz M. T.
45 Akadémia. Ily körülmények közt hogyan szabadúlhatok, nem tudom, bár
in theoria⁴ nekem is épen úgy megvan a kéthavi szünidőm, mint bár-
mely^d tagnak.

Az 5000 fto odaadám valami váltókért, én nem tudom maig se,
Lovasy⁵ írta-e alá vagy más. Ha ő, úgy két féle írást tart: hétköznapit és
50 ünnepélyest; én csak amazt ismertem.

^d bármely – m jav.

Öllelek benneteket, Kálmánt és Piroskát. Most épen semmi szokatlanabb bajunk nincsen. Adjon isten nektek is jó egészséget!

szerető sógorod
Arany János^c

^c egyb.

2124.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1867. augusztus 19.]

Kedves, jó Jánosom!

Kaptam szíves leveledet; az Isten áldjon meg. Igaz, én régóta nem írtam neked; először azért nem: mert szoknotok kell hozzá: hogy nem sokat beszéltek már énvelem; másodszer, mert a mit írhatnék; nem ör-
5 vendeztetne meg benneteket. Mindig roszul, gonoszabbúl vagyunk. Ha nem két, de 12 keze volna is a sorsnak, mind hóhérolva nehezednék reánk. Betegségem folyvást sulyosbúl s közel van a kitarthatlansághoz, a nélkül hogy elvesznék. Szegény feleségem már 9–10 hete hogy a szobát, ágyat őrzi lábájásban nagy türelmetlenség s elkeseredés között. Irén
10 olyan mint az árnyék. Tovább menve: házunk fenekestől fel^a van fordulva; cselédeinket, – kik 6 év óta laknak itt – veletlenül kisült tolvajság s más erkölcstelenség miatt rögtön el kellett bocsátnunk – a parochiáról. Két káplán, kik mellett magam többé nem hanvai pap csak tolerált árendása vagyok hivatalomnak jövedelmemnek. Az idei házvétel (majd 2000
15 ft).¹ A példátlan áldással biztató aratásnak egy hét alatti teljes megsemmisülése. Szenvedés, zavar<,> lélekben, testben, háznál s az egész életben! Ezeket irjam-e nektek? Minek?! Nem segíthetnétek a bajon s nem gyönyörködnétek az inségben.

A felfogás és magyarázás ellen, mely a közönségnél +nyerésedet
20 illetőleg átalános: nem lehet semmi panaszkod. Tudja mindenki: hogy nem kerested, még csak nem is gyanítottad hogy adnak. Értik hogy az irodalmat is (mint annyi más szakot) meg akarták tisztelni s más nem

^a fel – e jav.

lehetett az élő tárgy, a személy mint te. Bűnbakságról álmodnod se lehet, nem is szabad. Teljes jozanságod- és szilárdságodban állasz, mint
25 régebben, mint mindig a közönség előtt, a közvéleményben. Világotoktól távol élek, de azt sem hiszem hogy – a mint írod – máskép is méltánytalan volna hozzád valaki, életben, irodalomban. Valami parányi történhetik, mert az kikerülhetlen olyan embernek irányában mint te is. Tekints Deákra. De az mind semmi. Bizonyos: hogy okod aggodalomra,
30 de még gyanúra sem lehet.

Boldog vagy, arról gondolkozva, azt tervezve^b hogy dolgozzál, hogy írj. Az ilyen előttem ösmeretlen.

Tennap jöttem elő R[ima]szombatból^c a természetvizsgálók közül;² értsd: szegény nőmet vonzoltam^d be Dr. Kovács Endréhez.^{e3}

35 Sajnáljuk a kedves komámasszony állapotát is, de gondoljátok meg: hogy egészen más a nyomor és betegség mint a gyengélkedés. Lám már László fiatalok jobban van, hála Istennek! De már elfáradtam.

Szivesen ölelünk, üdvözlünk csokolunk benneteket.

Hanva, aug 19. 1867

40

igaz híved

Miska

^b tervezve – ve jav.

^c Rszombatból – ó jav.

^d vonzoltam – z jav.

^e Endréhez. – r jav.

2125.

ARANY JÁNOS – ARANY LÁSZLÓNAK

[Töredék]

[Szalonta, 1867. augusztus vége – szeptember eleje¹]

Piroskával játszogatom egész nap, mint afféle öregapó[.]

2126.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, sept. 14. 1867.

Kedves Barátom,

Pár napja hogy itthon vagyok Szalontáról¹ és jól esett itt találnom
fájdalmasan is kedves leveledet: tudom legalább hogyan vagytok, ha
roszúl is, s ha a levél tartalma nem örvendeztet is meg, érkezése mindig
5 némi örömmel jár: fúkáljuk legalább a hajdani parázst, míg végkép ki
nem alszik². Ki tudja, nem az enyém-e előbb, mint a tiéd? s ki tudja, me-
lyik jár jobban.

Teljesen fölfogom és átérzem panaszaidat. De ha nem segíthetek,
az még nem ok hogy meg se ird. Tudom én hogy jól esik olykor valaki-
10 nek bizalmasan elmondani: mi fáj, hol fáj. Eddigi levelezéseinkben fele
az enyémnek e féle – való és képzelt – jeremiadokkal teljes: még sem^a
irtad soha, hogy ne közöljem azokat, mert nem segíthetsz rajtam.

Az árendás³ állapotot (nem akarok világosabban szólni nem tudva
kinek kezébe jut – e levél) magam is sajnosan érzem és szenvedem. Az a
15 meggyőződés, hogy az ember nem odavaló, tán még kínosabb, mint az,
hogy physikai akadály teszi képtelenné. Várom, ohajtom a szabadulást:
azért kaparok mindenkép. De míg nem lehet, nem lehet: tűrni kell.

Az aratás Biharban, az engem érdeklőknél is, megsemmisült. A
legszebb, leggazdagabb reményeket sivár desperatio⁴ váltotta fel. A mi
20 termett – az is polyva.

Kis unokámat jól találtuk. Szép nagy gyermek, 2 éves már elmúlt,
hosszas betegségének maradt rajta némi nyoma, a mennyiben nem oly
teljes mint az ilykorú gyermekek szoktak lenni, de különben vidor
egészséges, s korához képest nagy. Piroskának hívják – Rozgonyi Piros-
25 ka után. Fogzás miatt is sokat szenvedett; most is bádgyadozott pár na-
pig, nem csekély ijedelmünkre, mert Szalontán a scárlát épen akkor
ötödölte a gyermekeket: egész család zsenge ivadékát irtotta ki. De a
mienk elkerülte, foga kijött s megint^b megint vidor egészségben hagy-
tam ott. Nagyanyja ott maradt még. Egy az, hogy a falusi levegő használ
30 neki, más és fő oka maradásának az, mert a kis leány gondviselője

^a még sem – egyb.?

^b foga kijött s megint – besz.

(Kálmánnak egy özvegy papné rokona) eltávozott, ideiglen-e vagy végkép: azt a következés mutatja meg. Most tehát a nagymamára oly szükség van a háznál, mint a falat kenyérre, míg vagy az eddigi gazdasszony vissza nem megyen, vagy más nem akad. Mikor és ki akad? ez ismét
35 nem csekély gond és aggodalom.

De én örültem, gyermek voltam három egész hétig: daczára a szomorú kőnek, melyet az első nap meglátogattam. Igazán, az a fájdalom enyhülne, ha minél többet s minél közelebb foglalkozhatnám azzal a
40 gyermekkel. Gondolom, Aranyné is úgy van vele, s azért marad oly szivesen. De ide mégsem hozhatjuk: azt a szabad madarat e pestises kálitkába!⁵ Valamikép jóra igazítja az isten.

Hiszen tervezem én a dolgozást: de azért nem dolgozom semmit. Boldogságom tehát csak olyan, mint a ki szeretne jóllakni sült^c hússal, de még kenyér haja sincs.

45 Laczi fiam egészséges. Távollétem alatt azt a trefát csinálta, hogy alattomban letette az ügyvédi vizsgát is. Most tehát már egészen „kovácsa ön szerencséjének.”⁶ E részben nyugott vagyok.

Isten áldjon meg, édes barátom, s enyhítse szenvedésteget. Fogadjatok mindenkor igaz baráti jobbát
50

Aranynak

^c sült – I jav.

2127.

ARANY JÁNOS – SZINNYEI JÓZSEFNEK

Pest, sept. 18. 1867.

Tisztelt Uram!

Becses megkeresése folytán csak rövidre szabhatom válaszomat.

Nekem magamnak is volt volna alkalmam néhányszor, külföldi felszólításra, életrajzi adatokat küldeni,¹ de csekély fontosságot látván
5 abban, hogy ilyes adatok, az író bővebb ismertetése nélkül, lexikoni összeállításban, világszerte összegyűjtetnek, mindannyiszor elmellőztem a felhívásnak megfelelni,² oly reményben, hogy így nevem, a nagyobb-részt speculatióra, és csak is arra, számított gyűjtelék halmazból kima-rad. De miután, az Ön közleményéből is látom, hogy ez urak nem átal-

10 ják ott ahol nincs, adatokat pusztá gondolomra is fölvenni, miután főleg
az Ön szives felszólítását hallgatva mellőzni nem kívánom: tehát álljon
itt, hogy én születtem 1817. márcz. 2^{án}, fiam Arany László született
1844 márcz. 22-én. Ő juris doctor, hites ügyvéd, s a magyar földhitelin-
tézeti igazgató tanácsának jegyzője a Kisfaludy-társaság tagja. Az én
15 biographiám elég bőven s eléggé szabatosan megolvasható Toldy
Ferencznél<,>]: „A Magyar Költészet Kézikönyve. IId. kötet. Pest.
1857.”

Maradván

20

tisztelője
Arany János^a

^a egyb.

2128.

ARANY JÁNOS – SZINYEINÉ JEKELFALUSSY VALÉRIÁNAK

[Pest, 1867. szeptember 23.]

Igen tisztelt Nagyságos Asszony!

Szünidei kirándulásom után csak most vehetek magamnak időt,
hogy becses soraiban tanúsított kiváló figyelméért köszönetet mondjak.
Egy árva kis leányt látogatni valék, ki nekem fájdalmas örömem – uno-
5 kám, Szalontán. Ezért nem gondolhattam arra, hogy kedves meghívását
a felföld regényes vidékeire, s méginkább szives magyar vendégszere-
tetét ez úttal igénybe vegyem. Nem is tudom, merjek-e ezentúlra hason-
ló ígéretet tenni: ritkán mozdúlok lakóhelyemről s ezután még gyéreb-
ben fogok, azt hiszem.

10 Ha összegyűjtött költeményeim szerencsések voltak Nagyságod
tetszését némely részben megnyerni:¹ ezt azon ritkább örömeim közé
számítom, milyenekkel csak néha találkoztam irói pályámon. Dicséret,
magasztalás, volt elég, több is a kellőnél:² de azok nagy részét felkapott,
más után mondott, divatos zajongásnak tapasztalám, s nem egy esetben^a
15 a dicsőített tárgy ismerete nélkül valónak. Annál őszintébb örömet kell
érzenem a valódi elismerés olykori nyilatkozataira.

^a egy esetben – kül.

Egyébiránt, e költemények összegére nézve nem ringatózom csalódásban. Végig tekintve a hat kötetet, kevés azokban, a mi kivált női magasztos szívre, hazafiúi érzelmek és ábrándok gerjesztésére közvetlenül hasson, vagy a nyelv zengzetes formáiban életbölcseégi maximákkal gazdagítsa nemzetünket. Alig van költő, kinek műveiből kevesebb szép helyet, sorokat, mondatot lehetne kiírni. Talán hiba, de én e hibát előttem fontosabb célokból, s öntudatosan követtem el.³ Megbüntet-e, vagy jutalmaz érte a jövő – és általában lessz-e jövő?

25 Bocsánat, ha e téren tovább nem akarván tévedni, bezárom leveletem. Fogadja Nagyságod őszinte köszönetem szíves soraiért, s alázatos kézcsoikom mellett mindenkori tisztelem kifejezését, melylyel vagyok Nagyságodnak
Pesten 1867 sept. 23^{án}

30 lekötelezettje
Arany János^b

U.i. Ballagi Mór⁴ egy nyájas szót hozza nekem Nagyságodtól: vegye azért is meleg viszontüdvözlésemet!

^b egyb.

2129.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, 1867. sept. 24-én.

Kedves öcsém,

Az idezárt fizetési ivvel ma örvendeztetett meg egy hivatalszolga, sietek azt elküldeni, hogy a határidő alatt sziveskedjél – valami ott várandó pénzem fejébe, kifizetni, nehogy gonoszabbul legyen dolgunk.

5 Egyébiránt első tekintetre nagyobbat ijedtem tőle, azt gondolván, hogy a G.[eyer] által fizetni elmulasztott adó. – Ercsey János ivét szintén megkapod, úgy hiszem; de nagyobb bizonyosság okáért ezt az enyémet mégis küldöm: hátha Jani valahogy elnegligálja a dolgot, arravaló biztában, hogy majd elvégzi Sándor meg Arany sógor.

10 Egy füst alatt kérdést teszek a Geyer fizetését illetőleg. Ha netalán a jul-sept. angariát¹ befizette volna már, nincs azzal mit várni nőmre, sziveskedjél bérmentetlen postára tenni, levonván a levonandókat, mert

- szükség van rá idefent. Ha be nem fizette: sürgesd meg kérlek újra, hisz már az october is itt van.
- 15 Nem tudom, az új bérletre, s a határigazításra nézve történt-e már valami: szíveskedjél ezekről is értesíteni.
- Ujságot a nagy politikából, semmit sem irhatok, magam is csak a lapokból vagyok böles. Most azonban fülhegygyel úgy hallom, hogy a ministeri egyezkedést a magyar küldöttség félreveti:² mi lesz azután, a
- 20 manó tudja. Leszünk mind baloldaliak, s megbuktatjuk a ministeriumot.
- Laczi megirta a kellemetlen, de előre sejtethő ujságot szegény N[agy]. L[ászló].ról.³ Azt azonban, hogy a mit <megirt> mond^a, végre is hajtott volna, itt senki sem hiszi, és semmi jele nem mutatkozik. Más gondolt és tett az a boldogtalan fiatal ember.
- 25 Ennyi érdekes dolog után már csak ide irhatom én is, hogy „különben semmi nevezetes bajunk nincs, az isten áldjon meg benneteket!” Serio⁴ kívánja

szerető sógorod
Arany János^b

^a mond – besz.

^b egyb.

2130.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1867. október 25. előtt]

[Ercsey elküldte a Geyer által befizetett 1867. július–szeptember hónapokra számított hasznobért (227 ft-ot).]

2131.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1867. október 25. előtt]

[Szél Kálmán érdeklődik Aranyék hogyléte felől.]

2132.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, 1867 oct. 25^{én}

Kedves öcsém,

A Geyer által befizetett jul-sept. haszonbérből részemre megküldött 227 ftot köszönettel vettem, miről ezennel megnyugtatlak. Az adóba levont 35 ft csak annyiban lepett meg, mert én is szépen megfeledek-
5 tem; pedig az effélét jobb volna mindig idejében fizetni, hogy minden esztendő viselné a maga terhét. Kérlek, ne hagyd ezentul meggyülni tartozásimat. Különben látom jegyzeteimből, hogy 1865-ben fizettünk utoljára, hátralékul 14 ft néhány krt, azon évre pedig 10 ftot. Hozzávetésem szerint tehát e 35 ftban a 65-diki hátralék, s a 66-67-i egész adók
10 foglaltatnának. –

E szerint Geyer bérletéből 3 év letelt, és 3 évi bért le is fizetett. Ha a hátralévő 1 évet másnak engedné át: részemről nem ellenzem, de csak úgy, ha szerződési kötelezettségeit előbb egészen betölti. Mert (nem szükség mondanom)^a a haszonbéri szerződés II: 4,5. és III. pontjai oly
15 kötelezettséget rónak Geyerre, melyek teljesítése nélkül a bérletet le nem rázhatja nyakából. A földnek, már az első két év alatt, kiirtatni, s minden tekintetben szántási művelet alá alkalmassá tétetni; a határoknak épségben tartani és az egész birtoknak árokkal körülvétetni; – az állad.[almi] adónak letisztáztatni kell vala. Ezenkívül még Geyert az
20 örökszerződés 6-ik pontja a fölméretés valamint a mennyiség netaláni kárpótlása tekintetében is kötelezi. Mindezeket, úgy vélem, nem hagyhatjuk egyszerűen füstbe menni.

Arra nézve, ha Geyer a 4 év letelte után is újra kívánná bérleni földünket, a szerződésben semmi sincs megállapítva; se felmondási határidő kiszabva: ezt úgy értem, hogy 4 év után a haszonbérlet egyszerűen megszűnik, mi tehát minden felmondás nélkül új bérletet hirdethetünk, s ha tetszik (és ő akarja:) Geyert, ha tetszik mást állítunk belé. Úgy van-e, törvényes szempontból? Most hát elébb bevárjuk, mire mehetünk a zerindi consorciummal^{b1} és Geyerrel: ha ez eredménytelen marad és
30 Geyer sem nyilatkozik a jövőre nézve: tavasz felé megkísérthetjük egy

^a mondanom) – a), -ből jav.

^b consorciummal – c t-ből jav.

pár sor hirdetest igtatni a lapokba; mert még is jobb volna szegődött öszszegért adni bérbe, mint parasztokkal veszödni.

De nagyon kívánatos volna, hogy a határ igazítás és fölmérés e szép őszi napokon megtörténjék. Ha most elmarad, sohasem lesz többé
35 módunk Geyert az e részben vállalt kötelmeire rászorítani; s azt sem fogjuk tudni, mi és mennyi az, a mire új bérletet hirdetünk.

Bocsáss meg, édes öcsém, de már én nem tehetek egyebet, mint hogy téged nyomorgatlak: szorítsd Geyert a szerződés pontjainak betöltésére.

40 A butorokat azóta megkaptad. Én nem láttam öket; Laczi azt mondja, hogy jók, a székek is, minden olcsóságuk daczára.

Igaz! Laczinak irtad volt a multkor, mennyire fölment a föld (vagyis lement a pénz) ára körültek, jelesül, hogy a Bodoki féle tag 18,000 értelt el mostanában. Hiszen ez jó dolog, legalább megnyugtató a mi véte-
45 lünkre nézve: de eladásra mégsem gondolok most, míg t.i. behozza a föld az eddigi hasznot. Nem tudnám mit csináljak a pénzzel, ha akadna is vevő. Aztán meg, ha leköltözünk, szeretem hogy valami látható is legyen ott, mindjárt több lesz a becsület. Hadd maradjak még „földesúr-
nak” valameddig. Azt azonban nem értettem, pedig szeretném tudni,
50 Kiss Ferencz vette-é meg anynyiért a Bodoki földet, vagy már ő adta el? Az utóbbit nagyon óhajtanám: ird meg ezt közelebb.

Említém a leköltözést. Régi vágyam, tudod; és most Juli nagyanyai érzelmei hatalmas lökést adtak neki. De nem szeretném, csak úgy, elfogalni a parochiát. Ez sok tekintetben kényes dolog. Kényes róla még irni
55 is. – Azok után, miket nőm a Piroskával történt bánásról mondott, valóban óhajtom én is, hogy vagy a gyermek lenne itt, vagy mi ott. – De mindkettőnek sok az akadályja. Azért még semmit sem tudtunk határozni.

Juli, ma egy hete, jó egészségben érkezett meg, de másnap este váratlanul néhány óráig tartó igen kinos baj vette elő. Tejük nem lévén
60 elég, úgy kellett hozatni valami boltból, s azzal kávézott estefelé. Ő azt mondja, hogy a hamisított tejtől lett roszerű, iszonyú rágásokat [!] vagy görcsöket kapván – én azt hiszem, meghülésből vette elő ez a roham. Herbatére, melendetésre elmúlt, és most semmi baja nincs. De van bezeg szegény Csengeryéknek! Két gyermekök fekszik skárlátban, odajár
65 nénéd mindennap. A nagyobbik és legkisebbik (legkedvesebb) leány. Némi remény mutatkozik, hogy a betegség rendesen fog lefolyni. Valóban szánjuk a szegény szüléket.

Országos napirenden a Böszörményi ügye van,² ez a legnagyobb újság, de melyről én is csak a hírlapokból és annyit tudok mint ti. Azért,
70 hagyjuk pihenni a magas politikát!

Hát a malom forog-e már? Azt hiszem, örülni fogsz ha megszabadulsz az építkezés nyúgeitől. Jani megvettette-e a téglát? Ha új házat lakható terv szerint építtetné s nem maga menne belé, már gondoltam arra is, hogy én lennék első ideiglenes lakója. Sok kényelmet nem
75 kívánok, de még is valamivel tágasabb lakhelyre volna szükségünk, mint a neki készült terven láttam. Ő maga sem volt megelégedve azzal. Más részt jó volna evidenciában tartani az eladó telkeket és házakat. Ne bocsásd el a füled mellett, ha ilyesmiről hallasz. Különösen, régi terveimhez híven, olyan <...> telket szeretnék, a minek egy kis szélessége volna,
80 – a hosszával keveset gondolnék.

No hát, úgy-e elég sokat irtam? Igaz, hogy mint Cicero, pro domo sua – vagy is pro domo mea,³ de mit írjon az ember egyebet? és ez most nekem a legfőbb nehézség. Ha volna egy kis házikóm ott, azóta megírtam volna Kálmánnak, hogy tavaszra hozza rendbe, mert leköltö-
85 zünk és odavisszük Piroskát. Így nem tehetek mást, mint várok az időtől s eseményektől. Azt azonban megtehetem, hogy köszönöm gondoskodástokat kis árvánkról, hogy öllelek szivemből titeket is, Kálmánékat is, és igaz rokoni érzéssel maradok

90
szerető bátyád
Arany János^c

Épen most veszem a Kálmán levelét. Mondd meg ezt neki, és hogy nincs semmi bajunk. Neki most nem írok, míg alkalom nem lesz rá, mely ohajtom örvendetes legyen, ne az ellenkező. Isten veletek!

^c egyb.

2133.

SZABÓ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár nov. 4. 1867.

Kedves barátom!

Igen sok dolgom s a mult hónapban házunkra sulyosodott sok baj miatt mind eddig elfelejtkeztem az Akadémia felszólításának eleget ten-

ni; most küldöm mult évi dolgozataim csekély jegyzékét; talán még be
5 lehet az Almanakba igtatni.

Öt héttel ezelőtt kis fiam Jenő bal szemét egy hegyes írónnal meg
találta sérteni; egy hétig nem látszott semmi baja; de akkor egy éjjel ez a
szeme bedagadt, meggyúladt; az orvos a szemet erővel felfeszítvén azt
mondta hogy a szem oda van, lyukas; 3-4 napig a szem szüntelen foly-
10 ván mindenki azt hitte, hogy a gyermek szeme világa kifutott; azonban
később bizonyos lett, hogy a szem golyója megmaradt, hanem vastag
hályog borította a szem feketéjét, mely most már igen nagy részben
megvékonyodott és letisztult. Most már az orvos hiszi, hogy bár a szem-
ben belől hiba van, látni is fog vele úgy a hogy, sőt kis gyermeknél a
15 természet csudát tehet. Az első héten semmi vagy csak igen vékony
reménnyel biztatott.

Képzelheted nagyon is érzékeny nőm s a magam lelki kinjait. Csak
hamar ez eset után Jolán, 5–6 nap<.> mulva Emelka, később Gyula, ez-
előtt egy héttel maga Jenő is bele esett a himlőbe. Ez esettől az orvos
20 igen tartott; azonban midőn 3–4 napi forróság után Jenő a himlőn túl
esett, nagy örömkre a szem igen megtisztult; többet javult az utolsó
napokban mint az előtt 3 hétig; pedig ekkor vízzel és más szerekkkel nem
orvosolhattuk.

Csak ma reggel kelt fel Gyula az ágyból; de a 6 hetet^a mind a
25 négynek szobában kell kitölteni. Házam, melyben ezelőtt a betegség rit-
kaság volt, 5 hét óta valódi kórházhoz hasonlított. Nem csuda ha legsür-
getősebb teendőimről is megfelejtkeztem.

Ida, ki nem sokára maga is ágyba esendő, igen sok fáradságot, ál-
matlanságot, és lelki kínt állott ki, de még is türhető egészségben van^b;
30 magam is az első napokban oda voltam, dolgozni sem birtam.

Idával együtt téged s Kedves komám asszonyt a legszivesebben
köszöntjük, kitől én ezerszer kérek bocsánatot Pesten létem alatt balga-
tag hirtelen természetem következtében, de Isten látja lelkemet ártatlan
heveskedéssel mondott szavaimért. Majd megtör engem is lassan lassan
35 az élet terhe, s majd lehül valahára heves vérem.

A politikai életben már úgy is pecsovicscsá lettem, az idealista
republicanus Sámi Laczival együtt.¹ A kétországra szóló közelebbi ko-
lozsvári követválasztáson Gyulai Pali² mellett korteskedtem. Pali mint

^a hetet – e é-ből jav.

^b van – besz.

irja, mindent inkább hitt volna mint ezt.³ Pedig azért, hogy én őt <azért>
40 szemben kárhoztattam azért hogy Heves vármegyét dinnye kapálni
utasította, nem következett, hogy én a kolozsvári legaljasabb emberek-
ből alakult s vesztegetéssel terrorizálással működő szélső baloldali rö-
gönzött nagy férfiakkal⁴ egy követ fűjak.

Isten minden jóval áldjon meg!

45

igaz barátod
Szabó Károlymk

2134.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1867. november 6.]

649

K.

Nagyságos Királyi Tanácsos Úr!

A Gorove jutalomra érkezett egy pályamunkát, melynek sorsa a
5 közelebbi nagy gyűlésen lesz eldöntendő,¹ szerencsém van Nagyságod-
nak, mint kinevezett egyik bírálónak véleményre átküldeni, kérvén an-
nak hozzám elolvasás után visszajuttatását.

Tisztelettel

Pesten, 1867. nov. 6-án

10

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Arany János^a
titoknok.

Ngos Toldy Ferencz úrnak

^a egyb.

2135.

ARANY JÁNOS – RÁTH MÓRNAK [I.]

[Pest, 1867. december 15.]

Tisztelt Kiadó Úr!

Szerződött ingyenpéldányaim kiegészítését mind hiába várom. 12-
ből mindössze 6-ot kaptam, 3-at füzve, 3-at kötve. Azok, kiknek munká-
immal kedveskedni akartam, bizonynyal szivesebben vették volna, ha
5 mint ujdonságot adom; így elúnják vagy megveszik.

Az előfizetési íveket visszaküldöttem. Nem könnyű azokon eliga-
zodni, annyival inkább, mert Kiadó úr maga nekem, még valamikor feb-
ruárban vagy márczius elején, 739-et számított, s mivel a 800-hoz közel
10 járt, felajánlotta az 500 ft felét; az után magam vittem oda 24-et Remé-
nyitől;¹ most pedig ez íveken nem találtam többet 548 4/6 nál!

Ajánlom magamat.

Pesten, 1867 dec. 15^{én}

kész szolgája

Arany János^a

^a egyb.

2136.

RÁTH MÓR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Pest, 1867. december 15.]

[Ráth Mór Arany 1867. december 15-i levelére válaszolva kifogásolja an-
nak hangját és kifejezéseit; azt a kérdést teszi föl, hogy ki tekinthető előfizető-
nek.]

2137.

ARANY JÁNOS – RÁTH MÓRNAK [II.]

[Pest, 1867. december 15.]

Tisztelt Kiadó Úr!

Két hónapja már, midőn az előfizetési íveket vettem, és csakhamar
vissza is küldöttem. Eleinte azt gondolám, hogy azért vannak csupán ez
ívek küldve hozzám, hogy előfizetőim névsorával megismerkedjem; a
5 többi felvilágosítás, s az egész ügynek vég elintézése majd következik.
De mindkettőre két hónapig hiába vártam. Nem azt kelle-e gondolnom,
hogy tisztelt Kiadó Úr, az 548 előfizető nevének hozzám küldésével, az
ügyet végkép elintéztnek tekinti, annyival inkább, mert a tiszt.[elet]
példányok épen hatra kiegészítése is azt sejtette velem, hogy e számot
10 véli a szerződésben megállapítva lenni, és így nem gondol további igé-
nyeimre.

E benyomás alatt irtam mai leveletem. Nem reméltem azonban,
hogy annak akár hangjában, akár kifejezéseiben valami olyas volna,
mintha becsületét vonnám kétségbe.¹ Csupán emlékezetét akarám fel-
15 újítani a köztünk történtek említésével.

A mi már most azon kérdést illeti: mi az előfizető? erre nézve ba-
jos más megoldást találni, mint a mi a szerződésben van. Előfizető a ki
előfizet, míg t. i. az egész munka meg nem jelent, vagy míg az előfizetés
bezárva nincs. Erre nézve a szerződés azt rendelte, hogy legalább két
20 hónapig nyitva tartandó, de nem mondja, hogy csak a két havi előfize-
téshez van igényem, sőt inkább azt, hogy ha az előfizetők száma 800-ra
felrugna, Kiadó úr, mingyárt az előfizetések berekesztése után fizet ne-
kem 500 ftot. Én ezt világosnak tartom. Különbén is, az előfizetések
napja nem levén pontosan és mindig bevéve, most már el sem lehetne
25 dönteni, kik fizettek azon „legalább” két hó alatt.

Az előfizetők számát illetőleg: én nem tudom, helyesen számítok-
e, mert idegen jegyzetekből s impurumból² nehéz tisztába jöni. Én az
első íveken 548 4/6-ot számítottam; a most küldöttön^a 376-ot.^b Az in-
gyen példányokat s mindazt a mi kétesnek látszott vagy ki volt törölve,
30 mindkét izben levonni igyekeztem. E szerint, a könyvárusi 376-nak ¼

^a küldöttön – ön jav.

^b 376-ot – ot jav.

részét levonva, számítottam 830 4/6 előfizetőt, a mi szerintem megütné az alsóbb összeget.

Azonban nem akarok keserűséget hagyni fenn köztünk e szerződés után, elismerve és méltányolva hogy, ha ez utóbbi tévedés közbe nem jő, az egész ügy szépen folyt le. – Ha Ön, a megígért 250 fto megküldi, a néhány forint couponkamat megtérítésétől eláll, s talán még a hiányzó 6 példányt kötve adja (fele úgy is kötve járna): részemről egyebet nem kívánok, s megválhatunk úgy, hogy adandó esetben ismét egyesülhesünk. Azt hiszem, ajánlatával szemközt nem csigáztam fel nagyon ígé-

nyemet, annál kevésbbé, mert zálogpapirt^c most is kívánhatnék, melynek cursusa^d 90 %; de megelégszem a készpénzzel.

A példányokat Quartoban³ szeretném, lehet azonban 1. vagy 2 octavo⁴ is.

Fogadja nőm szíves köszönetét a küldött diszpéldányért, részemről mindenkori jóindulatom' és annak kijelentését, hogy előbbi soraim által sérteni legkevesebb szándékom sem volt.

Pesten, 1867 dec. 15-én

tisztelője
Arany János^e

^c zálogpapirt – p jav.

^d curcusa – u jav.

^e egyb.

2138.

ARANY JÁNOS – RÁTH MÓRNAK

Pest dec. 17. 1867.

Tisztelt Kiadó Úr!

A pár nap ótai levélváltásunk¹ alkalmával kifejlett egyességünk szerint, az összes műveim előfizetési arányából származható követeléseim kielégítéséül, a küldött kétszázötven o. é. forintot hiány nélkül átvettem, miről ezennel tudósítom.

Tisztelettel

Önnek
igaz jó akarója
Arany János^a

^a egyb.

2139.

TOLDY FERENC – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1867. december 26.]

Méltóságos Úr,¹

Azon nagybecsű ajándék, melylyel meglepni méltóztatott,² kettős,
sőt többszörös értékűvé lett az ajándékozó tisztelt személye, s azonfelül
5 az alkalom által, mely azt a barátság zománcában tünteti fel.

Fájdalom hogy egyszerű szíves köszönetemen felül ez idő^a szerint
még csak jelét sem adhatom a viszonzásnak.

Bírván már magam a könyvet, a leányom is részesült az örömben,³
mert az én példányom most már az ő könyvtárájába ment által.

10 Boldog újévet kívánva, megkülönböztetett baráti tisztelettel mara-
dok

a Mélt Úrnak^b

Pest, dec.^c 26. 1867

alázatos szolgája

Toldy Fe^d

^a egyb.

^b egyb.

^c egyb.

^d egyb., leh.

2140.

JÁNOSI GUSZTÁV – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Veszprém, 1867]

[Elküldi *Nyugat költőiből* című fordításkötetét.]

1868

2141.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. január 2.]

Kedves jó Jánosom!

Minden tekintetben páratlan művedet kaptuk és szívesen köszön-
jük.¹ Minő hatást tett, legyen elég ennyit mondanom: az asszony örült!

Bele-tekintve levelébe: látom hogy okosan beszél, midőn a pilulák
5 árát kérdezi, a szivesség is elég, a költség már tulság. Itt furcsa áron
vesszük ezt a pilulát.

Putnokon: 1 ft^a 50 kr.

Rimaszombatban 1 ft 58 kr.

Tornallyán: 3 ft !!!

10 Gyógyítsa be Isten lelketek sebét s adjon a multaknál nyájasabb
napokat, a felderült^b évben! Lelkünk szerént^c ölelünk,^d csókolunk benne-
teket!

Hanva, jan 2. 1868

hiv barátod
Tompai Mihály^e

15

U.I. Láttad-e mely számárságba vitt a fővár. lap. [?] privát levelem
nyomán, tudtom s akaratom ellen?²

^a egyb.

^b felderült – ü jav.

^c szerént – er és n jav.

^d ölelünk – n jav.

^e egyb., leh.

2142.

TOMPA MIHÁLYNÉ – ARANY JÁNOSNAK

Hanva január 2. 1868.

Kedves jó komám!

Ki nem mondhatom, le nem írhatom örömemet, meglepetésemet, melyet, kívül belől pompás, becses ajándékának vételekor éreztem.¹ Bizony becses az nem csak külső, belső tulajdonságáért, de leginkább
5 azért, mert Kedves jó komám küldi szives beleírásával. Higye el allig merem a kezembe is fogni e drága ajándékot. Az Isten áldja meg érette; éltesse jó kedvel, egészséggel míg még egyszer ennyit, ilyen szépeket írhat!

A pilulákat is igen szivesen köszönöm, de ehez még kérésem van:
10 az árát hadd tudjam.

Az én kedves barátémmal szép pályájú Lászlójjal, legyen rajtok Isten áldása, legyen szerencsés az új esztendő!

Igaz tisztelője s huga
Tompáné

2143.

RADNÓTFÁY SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1868. január 9.]

180/1867/8

Tekintetes Titoknok úr

Folyó hó 8-án kelt 9/k számú becses levelére¹ válaszolva van szerencsém a Tekintetes Titoknok urat értesíteni: miszerint a f. évi gr.
5 Telekiféle pályázathoz színész bírának Szigeti József (gyöngytyúk utca 3 szám) és Szerdahelyi K.[álmán] urat (Sándor utca 18 szám) kértem fel, kik közreműködésüket szives készséggel fel is ajánlották. Megkülönböztetett tisztelettel maradván

10 Pesten, január 9-én, 1868
A Tekintetes urnak

alázatos szolgája
[Radnótfáy Sámuel]
Udvaritanácsos és intendans

15 Tekintetes Arany János urnak, a Magyar Tud. Akademia titoknokának
helyben

2144.

ARANY JÁNOS – JÓKAI MÓRNAK

Pest, jan. 15. 1868.

Kedves barátom!

A Hon mai számában egy czímsor jelent meg az akad. nagyjutalomra pályázó művekről;¹ mely oda csak tévedésből kerülhetett, és a megnevezetteknek rossz vért fog okozni.

5 Az akad. nagyjutalomra külön pályázat nincs; pályáznak arra jelenleg az 1861–66 megjelent minden nyelvtud. és szépirodalmi munkák. E laistrom, melyet a Hon közöl, az osztály-értekezletben a végre jegyeztetett össze, hogy a ki még mit tud, hozzáadja,^a s te is, mint rendes tag, valószínűleg ily célra kaptad. Foglal ez magában részint oly műveket,
10 melyek a szerzők által versenyre beküldettek, melyeket tehát kihagyni vagy tudomásul nem^b venni nem lehetett; de foglal és nagyobb számmal, olyanokat, melyeket az osztályértekezlet egyik-másik tagja, a mint eszébe jutott, bediktált. Ez osztályconferentiai készületlen, s a^c fejlődés
15 vinni, noha nem szándékos, de nagy indiscretio vala.²

Nehogy e levelem is a nyilvánosság elé menjen, ime kimondom, hogy nem oda szántam, csupán a te felvilágosításodra. Cselekedd már most, a mit jónak látsz,³ hogy időn kívüli discussióknak, s neveket és személyeket compromittáló hirlapi zajongásoknak eleje vétessék.

^a hozzáadja, – hozzá adja. [?]

^b nem – besz.

^c a – besz.

20 Levén, mint mindenkor

igaz barátod
Arany János^d

^d egyb.

2145.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. január 15.]

Kedves édes Jánosom!

Hogyan vagytok s éltek?

Szívességedből kaptuk a pilulákat; de hiba: hogy az árt meg nem irtad. Mi Tornallyán 3 új forintjával fizettük üvegét.

5 Most nekem külön történetem van Szász Károly barátommal. Igen jól esett meleg és méltányos czikkje s én ellágyulva irtam neki,¹ valódi érzéssel de tudod: hogy idegbeteg vagyok.. Később megijedtem hogy hangom tán igen is ellágyult, gyermekes volt hogy többet mondtam mint lehetett s kellett volna; vissza kértem hát levelemet,² de ő írt s leve-
10 le lefegyverzett, meggyőzött.³ Istenem! Hiszen nem is gyanítottam: hogy úgy szeretnek!

Csókolunk szívünkől lelkünkől. Én igen beteg vagyok.. Kérem az Istent végemért de még nem látja jónak elhozni azt. Pedig hozhatná. Sok beszéd helyett csak egy adatot: 15 hónap óta testi súlyom 37 fontot⁴
15 fogyott.^a

Isten legyen veletek!

Hanva jan 15.

hív barátod
Tompá Mihály^b

^a fogyott. – fog jav.

^b egyb., leh.

2146.

RADNÓTFÁY SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1868. január 20.]

186/1867/8

Igen tisztelt Tekintetes úr!

Általában a drámai előadások, különösen pedig az eredeti drámai művészet és irodalom felvirágoztatására czélzó s a f. évi april 1-én kezdődő új színházi évben életbeléptetni elhatározott ujitások közt első helyen áll az eddig tisztán hazafiságból működött dramabíró bizottmány-
5 nak fizetési dramabírók helyettesítése. E dramabíró bizottmány tagjául van szerencsém tisztelt Tekintetes urat fölkérni.¹ Tisztelt Tekintetes urnak a nemzeti intézet iránt mindenkor tanúsított jóindulata feljogo-
10 sít a reményre, hogy e kérelmemnek engedvén, nagybecsű tapasztalatait az eredeti drama ügyében érvényesíteni ezentul is szíves leend. Végre bátor vagyok megjegyezni, hogy kérésem teljesítése esetén, fáradozásának némi jutalmául 300 ft. évi tiszteletdíj fog a Tekintetes úr részére utalványoztatni. Megörvendezettő válaszát kérve, kiváló tiszteletem ki-
15 jelentése mellett maradtam Pesten, január 20-án, 1868.

[Radnótfáy Sámuel]

2147.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Tornallya, 1868. január 22.]

Vonal. Linie _____
MAGYARORSZÁG

NÉMET AUSZTRIAI TÁVIRÁSZATI
EGYLET

Szám Nr.—
UNGARN

DEUTSCH ÖSTERR.
TELEGRAFEN VEREIN

1868
Hó Jänner
Monat

Rendeltetés helye Pest
Adreßort

Feladás helye Tornallia
Aufgabsort

Pénztári szám Cassa Nr.	Osztály Classe	Szavak száma Wortzahl	Feladás ideje Zeit der Aufgabe				Érkezés ideje Zeit der Ankuft				Hivatalos jegyzetek stb. Dienstliche Zusätze etc.
35	[?]	szó Worte jegy Chiffre ár szó Taxw.	nap Datum	óra Stunde	perc Minute	napszaka Tageszeit	nap Datum	óra Stunde	perc Minute	napszaka Tageszeit	
		20	22	9		v	22	11	40	v	

TÁVIRAT.

TELEGRAMM.

Arany Titkárnak

Pesten akadémia palotájában.

Megdöböntő válságosság. Felvétlenül [!] semmi így lehet kortest lélek
5 megzavaroja, itélet mikor?¹ Válaszolj rögtön így

Tompa²

Felvette: *Aufgenommen durch:* Stumpf

Hogyha a sürgönyző egyszersmind a feleletet is kifizette, ezen távirat a felelet feladásánál előmutatandó.

Dieses Telegramm ist wofern von dem Aufgeber desselben die Gebühr für eine Antwortdepesche bezahlt wurde, bei der Aufgabe der letzteren vorzuweisen.

6764. sz. Posner Károly Lajostól Pesten.

53. sz. Távir dai nyomtatvány

2148.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. január 22.]

Kedves Jánosom!

Táviratoztam de még irok amúgy is. A hideg fut végig: ha iszonyu akadémiai tréfátokra gondolok. A pénzre, a dicsőségre nem vágyom s vagyam;^a de a kudarczot, a bukást eltűrni: kimerült lelkem- s testemnek
5 aligha lesz ereje. Istenem! Ott voltál mért nem gátoltad szóba hozattatásomat. Hiszen a fővár. lap már világosan kimondotta: hogy a Madácsé lesz.¹ Ez a pohár nyomorúlt életem végén^b igen^c keserű lenne.² Hidd el: a hideg futos végig én nem keresem a sorsot, ez keres fel.^d

^a vágytam – á a-ból emend.

^b végén – é jav.

10 László kapta-e a 2 ft 50 ot³
Csókollak
Hanva, jan 22. 868

igaz híved
Tompa

^c igen – ig jav.

^d én nem keresem a sorsot, ez keres fel. – besz.

2149.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Tornallya, 1868. január 23.]

Vonal. *Linie* _____
MAGYARORSZÁG

Szám *Nr.* —

UNGARN

NÉMET AUSZTRIAI TÁVIRÁSZATI
EGYLET

DEUTSCH ÖSTERR.
TELEGRAFEN VEREIN

1868

Hó Jänner
Monat

Rendeltetés helye Pest
Adreßort

Feladás helye Tornallya
Aufgabsort

Pénztári Osztály Szavak szám száma <i>Cassa Class Wortzahl</i> Nr.			Feladás ideje <i>Zeit der Aufgabe</i>				Érkezés ideje <i>Zeit der Ankuft</i>				Hivatalos jegyzetek stb. <i>Dienstliche Zusätze etc.</i>
39	[?]	szó <i>Worte</i> jegy <i>Chiffre</i> 60 ár szó <i>Taxw.</i>	nap óra percz napszaka <i>Datum Stunde Minute</i> <i>Tageszeit</i>				nap óra percz napszaka <i>Datum Stunde Minute</i> <i>Tageszeit</i>				
			23	4	45	n	23	5	59	n	

TÁVIRAT.

TELEGRAMM.

Arany Titkárnak Pest, akadémia Palotája.

Képtelen bolond Sors gunyja,^a beteg izgatottságom gyümölcse, olvasva, tompa, madács szász, megdöbbentem, szép lenne, de nekem sorsmarta embernek nem lesze kudarc? errol az irántami hangulattrol ohajték tudni

^a A szöveget a távirat lejegyzőjének helyesírása szerint közöljük.

5 igazat ágyamat őrzöm, idegen érthetésének felfoghatlanná^b akartam ten-
ni. Nagyon az. Ne nevens ki, ne itélj szorakozott beteg vagyok, leveleim
felvilágosítják mikor lesz a gyűlés?¹ Válaszolj ki van fizetve^c

Tompa.

10 Felvette: *Aufgenommen durch*: Stumps

Hogyha a sürgönyző egzsersmind a fele-
letet is kifizette, ezen távirat a felelet fel-
adásánál előmutatandó.

*Dieses Telegramm ist wofern von dem
Aufgeber desselben die Gebühr für eine
Antwortdepesche bezahlt wurde, bei der
Aufgabe der letzteren vorzuweisen.*

6764. sz. Posner Károly Lajostól Pesten.

53. sz. Távirtdai nyomtatvány

^b felfoghatlanná – á g-ből jav.

^c egyb.

2150.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. január 23.]

Kedves jó Jánosom!

Én neked egy számár telegrammot s levelet küldöttem; helyezd tu-
domásodon kívül, mintha nem kaptad volna.

Mindennel így vagyok, mióta ez az iszonyú [!] baj lélekben, ideg-
5 ben semmivé tett. Az első pillanatban csaknem önkivűliségbe esem,
nagy, kis dolog felett. Így jártam az Áldorféle^a dologgal, azután Vadnay-
val; azután Károly barátunkkal s végre most a jutalom-hirdetékcor, ve-
led, elébb Gyulayval.¹

De ne csudáld! A mesével, a hihetlenséggel határos már a mi sor-
10 sunk. Több nap óta nem alszik ki nálunk a világ, s szegény nőm nem
vetkezhett le. Én <.> este 9–10 ora közt elszenderedem s 11–12 óraker
felébredek, azután soha soha egy éjen úgy mint másón, nem alszom. E
pokoli állapot kimerített; nem bírok jární s oly^b idegrángatódzásaim
<hogy> vannak: hogy az ösmeretlen, ki mellettem ül vagy áll: megijed
15 tőlem. De ne bántsuk ezeket!

^a Áldorféle – Á á-ből jav.

^b egyb.

Elég az hozzá: hogy a pályázat kihirdetésének<> (melyről semmi gyanításom, tudomásom, sejtelmem se volt) olvasására, ismét a mondott rögtöni felindulás fogott elő. Nem vagyok bolond lenézni azt, mi itt az emberre vár,^c <...> bár^d vele soha se tépelődtem, [!] azonban rögtön
20 azon hívatlan, keresetlen árny vetődött lelkeimre: hátha nem sikerül? ez érzés hatása alatt irtam hozzád az említett számárságokat.

Barátom! Ösmértem magamat, ösmértél^e te is. de nincs fogalmad arról az elveszésről öszverogyásról, testi és lelki képen értve, melyre az ép ember is^f sülyedhet. Én vagyok a példa... Csudálad-e? 3 éves pokoli
25 szenvedés, másfél év óta 37 fontot veszített a test,² csudálad-e lelki zavaraimat s ostobaság-tételeimet? Itt látom életem szelid angyalát, imádott nőmet; s micsoda testi s lelki állapotban...?! Hála^g Istennek a papír^h elfogyott.ⁱ Most épen két óra. Elnyomta ezeket a mártírokat az álom,^j úgy irtam e néhány sort.

30 Szeress, szánj, Isten áldjon meg! január 23^k híved
Miska

^c vár, – r jav.

^d bár – b jav.

^e ösmértél – t jav.

^f is – besz.

^g Hála – H th.

^h papír – a jav.

ⁱ elfogyott – yo th.

^j álom, – om jav.

^k 23 – 2 jav.

2151.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK
[Elveszett távirat]

[Pest, 1868. január 23.]

[A második táviratra Arany megnyugtató válasza: Tompa bizonyosan megnyeri a költői nagyjutalmat.]

2152.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, jan. 24. 1868.

Édes barátom!

Leveledet is megkaptam (az elsőt, gondolom, mert a telegrammban leveleidről szólsz): tehát tisztázzuk a helyzetet; olvasd türelemmel.

Az Akadémia nagyjutalmára pályáznak nemcsak bizonyos fölvett
5 vagy kijelölt munkák, hanem (mint ezt az Almanach 213-ik lapján meg-
olvashatod¹) minden 1861 és 1866 közt megjelent szépirodalmi művek.

E szerint akár volna munkáid azon kötetje, mely azon években jelent meg, fölvéve, akár nem: az minden esetre a pályázók közt van. Különbség csak az, hogy ha nem emlegetik, kevesebb embernek jut eszébe.

10 Egyébiránt az eljárás következő. A nagygyűlés közeledtével az illető osztály, melyen a jutalmazás sora van, magán-értekezletben, zárt
körben összeül, és tanácskozik, mely művek jutalmazásáról lehetne szó. Így történt jelenleg is. A nyelvtudományi osztály conferentiát tartott, a tagok beszélgettek, mely munkák jöhetnek szóba az idej jutalomnál: s
15 természetesen a legelsőket kellett emlegetni. Akkor ezeket följegyezték, a jegyzéket a jelenlevő tagok számára lemásolva kiosztották, hogy kiki otthon gondolkozván rajta, ha még jut eszébe szóbajöhető munka, azt is jegyezze föl, és a jövő zárt conferentiába hozza el, további^a megvitatás végett.

20 Figyelj már most: itt kezdődik a hiba!

A tagok közt oly sületlen ember is volt jelen, ki azt gondolta, hogy e lajstrom már dobraütni való. Én boszusággal láttam a „Hon” egyik múlt heti számában,² s azt gondolva, hogy Jókai, <(> a netalán hozzá mint akadémiai taghoz küldött címjegyzéket <az> a lap számára <>
25 való hirdetésnek vélte s úgy adta ki, rögtön irtam neki:³ mi dolog ez, hogy a zárt conferentia használatára készült, s még egészen el sem készült lajstromot kinyomtatni, neveket és személyeket compromittálván? Megvallom, azonnal te jutottál eszembe, micsoda^b nagy dolgot fogsz te ebből csinálni. Jókai helyett ujdondásza válaszolt, Illési,⁴ hogy őt a
30 principalisa⁵ össze szidta, pedig ő más lapból vette át, íme küldi a Hétfői

^a további – tovább jav.

^b micsoda – o jav.

Lapokat (valami tanodai féle lap, nem láttam se az előtt, se azóta.) onnan vágta ki.⁶ No már én nem tudom, de úgy kombinálom, hogy Riedl Szende,⁷ ki az osztály értekezleten jelen volt és kapott egy oly lajstromot, csupa ügyetlenségből azt vélve, hogy ez már közönség elé tartozik, adta
35 azon tanodai lapba. Onnan vette a Hon, és onnan a többi.

Ekkor én azt gondoltam, hogy tiltakozni kellene a laistrom közzététele ellen. De mi haszna: azt, hogy e laistrom létezik, tagadnom nem lehetett volna, annak földerítése pedig, hogy indiscret úton került nyilvánosság elé, mit sem segített volna, ki levén kürtölve bizonyos nevek.
40 Tanácskoztam Hunfalvy Pállal, mint az osztály értekezlet jegyzőjével, s abban állapotunk meg, hagyjuk a dolgot elaludni magától; hivatalos nyilatkozgatással méginkább rávonnók a figyelmet és felébresztenők a kíváncsiságot. És már el is hangzott szerencsésen.

Ha ez indiscretio közbe nem jő: te magad sem tudad volna meg,
45 hogy pályáztál, csak akkor, midőn az eredményről hivatalosan értesítettek volna. Kétségtelen, hogy úgy lett volna jobb: de azért így sem kell fejedet a falba verned. Mert

1.) Annyi mint bizonyos, hogy te nyered. Nemcsak az az egy vagy két kötet (igaz, mikor jelent meg a VII-ik? nekem nincs abból), hanem
50 egész költői pályád méltánylása forog szóban, s implicite az első V kötet is pályáz, noha 1861 előtt jelenvén meg, világosan befoglalni nem lehetett. De így értik ezt a tagok, így volt ajánlva is. M-[adá]ch-csal szemben minden más<.> körülmény is te melletted szól.

2.) De ha quo fato,⁸ M-[adá]ch-nak az Akadémiában oly pártja ke-
55 rekednék is, a milyen nincs, (mert a fővárosi újdondászoknak nem lesz ott szava): és posito sed non concessio,⁹ le találnának szavazni: az rád nézve semmivel nem lenne nagyobb „kudarcz” mint Jókaira, vagy Keményre kiknek 1861–6 regényei jelentek meg, s azon száz meg száz vers, novella &c. íróra, kiknek művei akkor láttak világot. Hogy lehet ily
60 széles pályázatnál kudarczról beszélni? Hát kudarcz volt, hogy se én se te nem nyertünk, mikor Petőfi nyert? Vagy megbuktál te, mikor 1854–60 ról én nyertem? Nosza, ne légy gyermek! Az isten soha se adjon nekem nyugodtabb kedélyt, mint akkor volt^c mikor engem emlegettek nagy-jutalomra, pedig szóban volt Czuczor¹⁰ is a Nagy szótárral, sőt
65 ugyancsak korteskedtek mellette. De hát megbuktam volna én azért?

^c volt – v elk.

Nyugodj meg, édes Miskám. A nagygyűlés úgy volt, hogy meglesz, most januárban, de nem lehet, mert az Igazgató Tanács legtöbb része a delegációban eltávozott, s így elhalasztotta az elnök febr. végére vagy mártz. elejére. Egy szóval, nincs még kitűzve bizonyos nap.

70 Telegrammokkal^d ugyan pórul jártam. Annyira zaklattál a Gyulai választású s sürgetéssel, annyira lóttunk-futottunk e miatt akkor is: Gyulai hozván recepisséit,¹¹ igazolványait, hogy nem is gondoltam másra. De boldog isten! arra meg hogy i[...] e telegramm, melyet betűhíven idemásolok: „Megdöbentő válságosság. Felvétlenül [!] semmi így lehet

75 kortest lélek megzavarója, itélet mikor? Válaszolj rögtön így Tompa.” Az a gondolat: miféle válság? micsoda lélek zavar? micsoda itélet? Igazán megdöbentem [...] állapotodon, s különben is az nap életem egyik legsötétebb napja lévén,¹² a képzelődés annyira megrázta roncsolt idegeimet, hogy a magam állapotján rémültem el. Csak hosszú küzdés után,

80 este későn jöttem a sejtelemre, hogy az itélet szó mire czélozhat, de válaszolni mégsem mertem, míg újra telegrammod nem jött más nap.¹³

Azért, édes Miskám, ha te pathoszban akarsz kifakadni, írj verset, írj levelet, de telegrammot ne írj: mert a pathosz nem telegramba való.

Isten adjon könnyebbülést! Ölelünk a kedves komámasszonygyal

85 együtt

igaz híved
Arany János^e

U.i. Laczi megkapta a 2 f. 50 krt, válaszolt is.¹⁴ Szerencséd: mert harapós prókátor ám ez; pörbe idézett volna ha késel.

^d Telegrammokkal – Te elk.

^e egyb.

2153.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. január 24.]

Kedves Jánosom!

Vettem, köszönöm a tudósítást.¹ Bolondság volna aggodni s nyugtalankodni; mélyebb meggondolás^a után átlátom hogy lesz.² Felfogásom szerint csak egy az ellenfél, mert Szász Károly, (megvagyok győződve),
5 meghalna inkább, mint velem azt tegye; ő igen szeret engem az Isten áldja meg s a ki Tompáról azt írja<, > érzi és hiszi: <a> mi a Vasárnapi ujság 1^{so} számában van: másképp nem tehet.³ Tehát Madáchchal fojtának meg:⁴ ez gyalázat lenne, irodalmi és mindenféle gyalázat. Pedig az ember trag.[édiája] kétségtelenül nagyszerű de gyarló külsővel[.]^b
10 Azonban ez is megeshetik[.]^c Ha nem hiszed – de hiszed – a mit monddok: mutasd meg neki, Károlynak ezt a reá vonatkozó néhány szót.

László kapta-e a 2 ft 50 frot?⁵

Én erősen vagyok.⁶ Már több idő óta viraszt szegény cselédem.

15 Mondd meg^d Szász Károlynak: hogy siessen a képpel; hadd lássam meg.⁷

Csókolunk! Isten áldjon meg benneteket!

Hanva jan 24 868

szenvedő igaz barátod

Tompa^e Mihály^f

20 U.I. Ha nem restelnéd: tudósíthatnál^g néhány tömött sorban, erről a dologról. Megköszönném.^h

A Mikor tájban? kérdésre se lehet felelni a gyűlést <végbe...?> illetőleg?

^a meggondolás – m jav.

^b **Pedig [...]** külsővel – besz.; külsővel – v jav.

^c megeshetik – eshetik jav.

^d meg – m jav.

^e Tompa – o jav.

^f egyb.

^g tudósíthatnál – íthatná th.

^h **Megköszönném.** – szönné th.

2154.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva,] 1868. január 31.^a

Kedves jó Jánosom!

Szíves, hosszú s barátságod érdekeltségét mutató leveledet vettem, mely mindent tisztába hozott, s felvilágosított előttem. Most már természetes minden, mit azelőtt nem értettem.

5 De hát csudálod-e nálam ezt? én távol vagyok attól a világtól; s ime azok is^b kik benne élnek – egy Jókay például – milyen bakokat lönek!¹

A közlést olvastam én is, de^c nem tűnt fel, a most elmondott okból.²

10 Költeményeim VII füzet 1867^{ben} jelent meg; kár; így nem pályázhatik tulajdonképen, pedig abban van tán^d legtöbb tűrhető, jó versem; de azért se baj, mert mint igen érdekesen kifejtetted, az is pályázik moralitér,^c mint irodalmi^f egyéniségemet megalkotó rész. Azt igen csudálom, sőt megutköztem [!] rajta: hogy nincs bírtokodban az a füzet; 15 tisztán emlékezem: hogy +kötés alatt, megküldöttem. Az ugyan csudálatos sőt érthetlen volna, hogy épen Te ne kapj tőlem ilyesmit. Gondom leend: hogy rövid nap alatt nálad^g legyen.

Leveled előttem van, úgy válaszolok, s minthogy ismét előjön egy tárgy mely már említve volt: én is mondok még valamit. Eszem a lelkedet, ily széles pályázatnál^h csak úgy lehet kudarczról beszélni,ⁱ ha – mint magam is – nem ösmeretes az ember a dolgok csínyja-bínjával. S most már csak elhiheted: hogy felesleges baráti intésed s ovásod: Nosza, ne légy gyermek!

^a 31. – 1 0-ból jav.

^b is – s tint.

^c de – d th.

^d tán – t jav.

^e moralitér, – o jav.

^f irodalmi – r jav.

^g nálad – n jav.

^h pályázatnál – p tint.

ⁱ , :-ból jav.

Mi telegrammomat illeti: nem csudálom hogy megdöbbenett; [!] szereteted s féltő, barátságod nyilatkozata volt az. Én is megdöbbenek magamtól szeretett Jánosom, nem azért mintha gyanúm volna: hogy az a híres 5^{ik} kerék roszul jár, vagy épen kiesett tengelyéből nálam; de azért: mert az egész lény – <,> s egyéniségnek kit Tompa Mihálynak hívtak és ösmértek egykor, elmállását nyomorultul elveszését^j érzem. Mivel érdemlem? józan, mértékletes életet éltem; egész diákkoromat ide véve 30 3szor <...> voltam bekapva, úgy emlékezem. Nem dorbézoltam, nappal lá téve az álom idejét; nem kártyáztam, kihagó nem voltam, (mert Isten előtt s Aranyinak mondom: nem^k érintettem, még gondolatban, vágyban, álomban se érintettem mint nős ember, feleségemen kívül más asszonyt.

35 És most mivé lettem?! mily pokoli testi és lelki kínokkal kell küzdenem; kivette életem rendes kerékvágásából<,>: hivatalomat nem vihetem, nem irhatok, dolgozhatom, elmélkedhetem, nem költhetek,! csak az irtoztató rém üldöz: semmivé lettél világos öntudattal testi s szellemi koldús vagy ten-hibád.<.> nélkül. A sorsot, gaz sorsomat így hallok 40 gúnyolódni: Szép volna élni mint ezelőtt ugy-e? Jó volna meghalni is <...>! Nem kapod nyomorult^l féreg kit embernek gúnyolnak, ki dicsekszel azzal: mit képeden <képeden> viselsz!³

Bocsáss meg e keserű kifakadásért! Most rimánykodtam – jan 30ra viradólagon, éjfélt után két óraker – ágyba, szegény virasztó nőmet, <szegény> halvány,^m lengő árnyamat, ki többet szenved miattam, látomra, 45 mint magam.ⁿ Most irok <neked> en,^o lelkem szeretett barátja, most írom én ezeket neked! érts meg, ne ítélj el, hanem légy^p elnéző, sőt szeress!

Ne csudáld e hangot, engem hetek óta virasztanak; 1, 1 ½, 3 órát 50 alszom, éjjelenként, olyan idegrángatódzások közt, hogy az idegen elfut előlem, mellőlem. Ily állapotban ne csudáld: ha bolondot,^q vagy legalább olyat, miről^r maga se tudja micsoda?^s tesz az ember!

^j elveszését – sz jav.

^k nem – n jav.

^l nyomorult – n jav.

^m halvány, – besz.

ⁿ magam. – mag th.

^o en, – besz.

^p légy – g jav.

^q bolondot – olondo th.

^r miről – m jav.

De nyugodjál meg! igen ritka az ilyen percz^t és csak az egypár magadforma választott előtt <...> történik. Ne félts, ne aggódjál rajtam;
55 mint a tűzhányó hegy, megtisztúlok az ilyen kitörések által. –^u
Csókollak lelkemből, lelkem barátja,

igaz híved
Tom^v

^s ? ,-ből jav.

^t percz – er jav.

^u történik. Ne félts, ne aggódjál rajtam; mint a tűzhányó hegy, megtisztúlok az ilyen kitörések által. – a levél 1. oldalának alján található

^v leh.

2155.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1868. február 4. előtt]

[Ercsey levelében elküldte az 1867 végéig esedékes, Lovassy Ferenc (48 ft) és Geyer Rudolf által befizetett hasznobért.]

2156.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, 1868. febr. 4.

Kedves öcsém,

Régen furdálja már lelkiösmeretem oldalát a gondolat, hogy irnom kellene neked, de rögtön eszembe jutott, mit irhatnék a nélkül, hogy örökös refrain-je, a Geyer-historia, belé ne kerülne; s inkább elhagytam.

5 Most, miután magad adsz agi-t,¹ megpróbálom.

Először is, a dec. lejáratu L-[ovass]y féle 48 ftot vettem, köszönettel. Geyer fizetése is megjött, dec. végeig. Azonban: „meghalt a király: éljen a király!” G.[eyer] barátunk az új angáriát² is köteles lett volna már januar elején fizetni, s te erről mit sem említsz, valószínűleg mert hallgat

10 vele, mint nyúl a bokorban. Pedig az én sorom úgy fordult, hogy az ő
pontosabb fizetésére most inkább számítsak, mint eddig.

Ugyan is, miután megtakarított egy pár filléremen földhitel zálog-
papírt mostanában, a cursus magas volta miatt, nem vehetek: aláírtam én
is vagy 10 db magyar vasúti kötelezvényre. Saját kép Kálmán hasonló
15 tette ösztönzött rá, úgy gondolva, hogy ha nem kapok (a repartitíókor³)
10-et, hanem péld. 5-öt, akkor én nem piszmogok e néhány rész-
vénynyel, hanem átadom Kálmánnak, s így neki legalább kilesz a 10, a
menynyit venni szándékozott. Azonban – bár még hitelesen nem tudni –
úgy sejtem én, hogy jut biz e patrioticus kölcsönből a mennyi tetszik; sőt
20 tán marad is. – No már, a részletes fizetések budgetjébe⁴ én a Geyer
angáriáit is beszámítottam, s megjárom, ha ő nem tesz eleget kötelezett-
ségeinek; mert akkor vagy túl kell adni, kárral is, vasút-papíromon, vagy
a biztosabb és (nekem) jobban kamatozó földhitelt papírt [!] veszteget-
nem el, hogy fizethessek a terminusokra. Egyiket sem szeretném: kérlek
25 tehát, szútyongasd meg G.[eyer] urat a jan-márcz. árendáért.

A felárkolás és méretés iránti buzgóságodat köszönettel elvárom:
nem lehet az hogy G.[eyer] ily határ nélküli állapotban bocsássa ki ke-
zéből, különben csak az nem foglalja el egyik-másik oldalát, a ki nem
akarja. De az adóra is kérem, ismételve, figyelmedet: mert tarthatni tőle,
30 hogy az az úr^a szépen nyakunkban hagyja négy évi adaját a földnek.

Nagy baj nekem, hogy e haszonbér épen most telik le, és hogy
még talán semmi kilátás nincs új haszonbérre. Papíron szépen megcsi-
náltam már számításaimat, hogy tavasztól fogva jövedelmem felér a hi-
vatali fizetésemmel; tehát hogy abból már függetlenül is (a mire mind
35 egészségi állapotom, mind régi erős vágyam ösztönöz) megélhetnék: de
íme, felét azon jövedelemnek alig számíthatom, csak némi bizonyosság-
gal is. Pedig borzadok a gondolattól, hogy én még ez év folytán se vál-
hassak meg e nem nekemvaló,^b s eleitől fogva rám gyötrelmes hatásu
állapottól. Szerettem volna oda vonulni, hozzátok: de annak minden
40 körülmény ellene munkál; most hát azon volnék, hogy legalább itt Pes-
ten, húzhatnám félre magamat, s élhetném le azt a kevés évet, a mi ne-
kem talán még jut, lelkem csöndességében. Hogy mondhatnám el vala-
hára, Tytirussal:^c

^a egyb.

^b **nekemvaló**, – nekem való, [?]

^c Tytirussal: – y i-ből, i y-ból jav.

- 45 Libertas, quae sera tamen respexit inertem,
Candidior^d postquam tondenti barba cadebat;
 Respexit tamen, et longo post tempore, venit.⁵
 talán így még valamit furulyázhatnék is, nem ölném magamat oly gon-
 dokkal és teendőkkal, melyekben se istennek se embernek semmi hasz-
 na.
- 50 Tehát a malom-vesződség is egyre tart még?⁶ Bolond tél volt ez:
 most februárban csupa tavaszi napok járnak; majd gondolom aprilisban
 pótolja ki, még egyszer. Azonban a fűteni való erősen fogy, mi a fán
 kívül hetenkint 5 mázsa szenet égetünk e hideg csűrökben. Csak jobb
 volna egy kis ház! – Visszatérve a malomra: ha 7-8 percentet biztosítani
 55 fog, az is elég lesz. Uzsora nélkül, mai időben, bajos a pénzt jobban he-
 lyezni el. Én gondoltam volt, töprengésim közt, valami pesti viskóra is,
 hol magamat meghúznám, és egy kis jövedelmet is biztosítnék: de a
 mennyi pénzem nekem van, abból félre eső helyen, alig lehetne nagyobb
 házat venni, mint a miben magam elférnék, családotul. Hát aztán mit
 60 egyem benne?
- Szalontára engem sok körülmény vonz még most is: szeretném an-
 nak a szegény kis árvának a fejlődését naponkint látni, benne megifjod-
 ni. Szeretnék közel lenni ahhoz a kicsiny sirhoz, hogy, ha isten akarja,
 mellé temetkezhessem. Szeretnék veletek, egyszerű visszavonultságban
 65 dégálni,⁷ a természet kebelén, falusias örömeiben részesülni. Sub-
 sistentiám is, az ottani körülményekhez mérve, talán már biztosítva len-
 ne. De más részről, ha elgondolom 1.) hogy a mai nemzedéknek ott már
 csaknem idegen vagyok 2.) hogy oly kis körben, apró hivatalos és társa-
 dalmi bosszantásoknak bizony én is ki lennék téve jobban mint Pesten,
 70 kivált e mostani zavaros, felfordult világban; 3.) hogy Kálmánt e most
 szándékozott lépése (nagyon természetesen) mind inkább távolítani fogja
 tőlem és tőlünk,⁸ tehát az a viszony sem lehet a régi sokáig; 4.) hogy
 végre is Laczi sorsa Pesten van^e ha ezeket s az efféléket elgondolom,
 kezdek rátérni,^f hogy félrevonulásomnak alkalmasb helye lenne Pest,
 75 mint^g Szalonta. Csakhogy ennek módját, eszközeit, mikor fogom
 biztosítva látni!

^d Candidior – **n** jav.

^c megállandósítva; – **va** tint.

^f **rátérni**, – **térni** tint.

^g **Pest**, **mint** – **t**, **mi** tint.

Laczi egypár száz forinttal megint főlebb hágott a fizetési létrán: most 1800-at kap. Ő tehát már elél, csak az apja élhessen. Jó, igyekező, és tehetséges fiú. Becsülete van mindenki előtt. Nem volna esze, ha 80 holmi falusi eskütségsbe temetné magát, ha kilátás mutatkoznék is. Azonban nálatok az sincs – hisz ő is pecsovics.⁹ Hát már Biharország mi lesz: „Hon”-e, vagy „Hazánk”?¹⁰

Bizony, kedves öcsém, szomorú dolgok ezek, országszerte. Hogy Szalonta sem marad el, azt gondolni lehetett. Éretlen nép voltunk, va- 85 gyunk és maradunk mi – míg el nem veszünk.

Egészségünket a mi illeti: az öregeké csak tűrhető. Nénéd egyegy hülés, vagy kifáradás után nagy főfájást, sőt lázat is, kapott már többször e tél folytán, de csak megvan azért, s fölfelé fejjel. Magam is mind inkább „kopom” mint Balassa mondá;¹¹ az étvágy akaratos, a gyomor 90 rosziúl emészt, a fej zúg-búg: egyszóval érzem,^h hogy senectus ipsa morbus est.¹² De másképp, csak eldöcögök napról napra. Laczi jó egészségnek örvend „a feje se fáj” soha, vagy igen ritkán. – De bezzeg szegényⁱ Tompa! ő nem soká viszi. Szívbjai miatti izgatottsága tetőfokra hágott, iszonyú lehet sorsa szegénynek. Mostanában, valami csekélység 95 miatt tépelődve, mindennap jött tőle hozzám a levél és telegramm;¹³ abból látom, mivé lett ez ember! Valószínű, hogy legközelebb ő következik! Ne adja isten.

Politikai ujságul mit sem irhatok, ha csak a mai lapokból nem böngésznek; s azokat te holnap elolvashatod. Én, mint a féle megrótt, bé- 100 lyegzett (keresztes) pecsovics,¹⁴ a legtávolabb tartom magamat bármely politikai érintkezéstől. Ez itt lehetséges: Szalontán ez sem lehetne. Tapasztaltam a nyáron, hogy ott szint kell vallani, másképp félóráiig sem tűrik az embert.

Írj, e téli napokon gyakrabban: akkor én is sűrűbben^j válaszolok! 105 Most pedig, a tieiddel együtt, áldjon meg az Isten. Ölelünk benneteket!

Szerető bátyád
Arany János^k

^h érzem, – z besz.

ⁱ szegény – gény besz.

^j sűrűbben – b besz.

^k egyb.

2157.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK, GYULAI PÁLNAK,
SZÁSZ KÁROLYNAK

[Hanva, 1868. február 7.]

Kedves Barátaim!

Legyetek szivesek emez általam küldött csomagot a meg írott könyvtárban elhelyezni.¹ Mi ez? Az^a Olajágnak és verses költeményeimnek át nézett, kiválogatott egy-egy példánya. A kiválogatást természetesen csak a versekre értem. A példányok mellett olyan jegyzék van: mint minőt ti is vesztek tőlem. Nagyon beteg vagyok; Isten tudja: mi történik, 's mikor? „Rendeld el házadat”... azt mondja az irás.² Figyelmeztessétek Heckenastot: hogy különösen az Olajágra nézve ott találja az át nézett 's javított példányt, mert többi költeményeimre nézve, majd ha az idő letelik: mással is lehet szerződni. Különben addig is kísérletet lehetne tenni, Heckenasttal végezni azt. A tietekhez Csengeri Antal³ hathatós befolyását is kérném. Örökre is, (: nem tudom: nincs e erre nézve valami szabály?:) oda lehetne Heckenastnak mind a hét kötet költeményt, mind a Virágregéket és Olajágot adni. Különben meg-
15 tanít az idő benneteket; csakhogy a jegyzék szerint jelenjenek meg költeményeink; erre nézve: kössetek, még pedig erősen a vevővel, vagy kiadóval.

A költemények öt első kötetének ideje kitelik már ez évben; de végig fut a hideg: ha az Olajágra gondolok. Az erről Heckenast által
20 Pesten kiállított szerződés így szól: a szerző most kap ennyit, azután minden újabb kiadásnál ennyit. De hogy meddig fog tartani az idő: arról semmi szó. Nagyon kérek kedves Barátaim: hogy e tárgyban mi várható?

Heckenast mind a Virágregékből, mint az Olajágból 12-12 példány adására van kötelezve. Eszközöljétek annak idejében: hogy szegény özvegyem példányai mind diszpéldányok legyenek. Végre én senkit sem gyanusítok; de az üzletnek embere úgy bánhat valamely szegény özvegy asszonynyal, ki 100 mértföldnyire lakik Pesttől 's járatlan

^a Az – A a-ból jav.

is a dolgokban – a mint akarja.⁴ – Beteg voltam már nagyon a szerző-
30 dős kötéskor. Értesítsetek mindenről. Csókollak. Február 7.

hivetek:
TompaM^b

^b leh.

2158.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK, GYULAI PÁLNAK,
SZÁSZ KÁROLYNAK

[Hanva, 1868. február 10. I. levél]

<Rendelkezés> Szépirodalmi^a munkáim felől<.>ⁱ^b rendelkezésem.

Nem vagyok olyan együgyü: hogy teljesen ne tudjam, s érzem:
mikép sok jó, sőt kitűnő verset irtam, és ezért meg is adta a teljes elis-
merést, méltánylatot az ítéset, mely a magyar nemzet forradalom utáni
5 szomorú 18 éve egyetlen költőjévé emelt, ki az általános bánatnak, nem-
zeti gyásznak méltó és igaz, bár beburkolt hangot és nyilatkozatot birtam
adni. A két halhatatlanhoz, Petőfihez és Aranyhoz emelt harmadikul.
Mindez az irodalomban több helyen el van ismerve 's kimondva. De
nem vagyok olyan magamba bolondult hiú sem, hogy ne tudjam 's érez-
10 zem: mikép igen sok, a jóknál több rossz verset irtam. Költeményeim
újabb kiadásának esetére ezen hitványaknak ki hagyását határozottan
kérem, sőt [t]endelem. A Kisfaludi Társaság könyvtárában helyezem el^c
e [jegyzéket] 's az át nézett példányt. – Jó barátaim: Arany, Gyulai, Lé-
vai, Szász Károly szivesek lesznek az öszve állítást és szerkesztést ren-
15 dezni.¹ Könyvem leendő címje: Tompa Mihály költeményei. A correctu-
rát ügyes kéz vigye 's barátaim nézzék át; mert a volt kiadásban ezer
meg ezer sajtó hiba és lap össze-vissza hányása van. A melly, olly,
milly, egy l-el nyomassék a költeményekben. Isten velünk!

Hanva 1868.

20

Tompa Mihály^d

^a Szépirodalmi – S s-ből autográf jav.

^b felőli rendelkezésem. – i .-ből autográf jav.

^c helyezem el – jav.

^d egyb.; innen autográf

Át se nézhetem: hogyan van leírva!

	Temetői hangok. ^c		Kikircsekben.	A költő fiához
	Az erdei lak.		A költő fiához.	Messziről...
	A fecskéhez		Az öreg szolgál.	
25	Levél P. Karolinához		Ki zöldült...	Hűség.
	Őszi képek	Szívemhez.	Kikeletkor	
	Árverésen.	Hozzá.	Galambposta	
	Hernyó voltál		Barátaim emlékezete	
	Éji violák		Nyári estén	
30	Jégvirágok		Nálad nélkül	
	A madár fiaihoz		Öreg barátomhoz	
	Távolból		Ne hagyj még itt	
	Madárfészek		Eleimnek	
	Tavaszkor		Máriához	
35	Tornáczomon.		Ősszel. <Sándor b>	Nyárban
	Oh hölgyem.		Halottak emléke	
	Alföldi képek		Fent és alant	Ne hívj...
	Itthon vagyok		Május 1 st napján.	
	Őszi tájnak.		Falusi kép.	
40	Az én lakásom.		A vitorlás csiga.	
	Fiam születésekor		A jávor fáról.	
	A solyom		A vándor lép	
	Zivatar		Tengerszem	
	Elmélkedés egy levél felett		Cservena hora	
45	Jöszte kedves.		Tíz forrás	Borova hora
	Víg szüret.		Szegény és gazdag.	
	Levél Kerényi Frigyes		A sztraczenai sziklakapu	
	kibujdosott barátom után.		Az üres koporsó.	
	Kuvik.		Mártha könyje	
50	A puszpanghoz.	Első szerelmem.	Sülyedés.	<Borova hora.>
	Csörsz árka.	A halász és	A szent küszöb	A patak.
		aranyhal.		
	Karcsai templom.	Két szomszéd	Alkonyatkor	Özvegy gólya
		vár.		
55	A két ijász		Éjjel.	

^c Az 1. és a 3. sor autográf, a 2. és a 4. idegen kéz írása.

	Veres patak. Szakálas farkas. Szepesváraljai leány.	Sirató Pogánykut	A tűnő ^f szabadság után. Zrínyi Ilona keserve. A repkény.	Völegény emlék könyvébe.
60	Bajmóczi fürdős A bojtár Diós győr Basa kútja Adós, fizess.	Sarkánytörés [!] Ásvány Kenyérkő	Rózsafámhoz Bár még az ágon Gyilkos fenék (:romancz.) Kazinczi F emlékezete. A tél.	
65	<Jézus és a nép> Az özvegy s fiai. <A kincs>kereső A g<...>g. Ammon [!] és Támár		Forr a világ Kedves sírjánál Isten akaratja Pusztuló erdő. Gr. Mikó Imréhez	A pipishez.
70	Szuhay Mátyás Arszlán pasa András polgár <Árokháti Lőrincz> Szent Lászlóról.		Télben. Borozás közben Lorándfi Zsuzsánna. A tavaszhoz. Egy alföldi új telepen.	
75	————— András hg solyma Etele hun királyról		Sámson A tűz A kikireshez Két levél	Barátomhoz. Tanács
80	Kun kocsárd A fogoly Ósidőkből Rétel patakja Két Ártándi Megtérő	Mátyás királyról. Epigrammfélék.	Virágos kertben A pozsonyi várban A testvérek Tapasztalás Heródes	
85	Levél egy anyához. Gyógyulás Estve A jövevény	Héber legenda. Téli reggelen. Ujévi üdvözlét.	Ki a szabadba Bűnbocsánat. Ha... A palota helyén A gályarab fohásza.	Fördőben. Denevér
90	Sebzett szarvas Kedves vendég	a vas. ujs. szerk.	Estve. A titkos beteg	

^f tűnő – besz.

	Levél öreg barátomhoz.	Órizd meg	
	Ikarus	A gyülekezetben. Haldokló mellett.	
	A gyászoló	Terepélyes	Karácsony estéjén.
95		nagyfa.	
	A vihar	Bércz és lapály	
	Szeretlek	<Sírboltban>	Az esztendő végén.
	Uj Simeon	Sírboltban.	<Terebélyes nagyfa>
100	Az erdőben	Eger határában	Téli reggelen
	Arany lakodalmon		A boriszához [...]futása.
	A folyam		A hajó
	Én		Madarak módjára
	Alant és fent		Egy könyv olvasása közben
105			(:Horváth Mihály:)
	Novemberben		A gólyához. =
	Hajtsátok meg..	—————	
	A vándornak.		A virágregék maradnak.
	Három a daru		
110	Régi jó házam.		

Jegyzetek:

1. „Az erdei lak”.² Az 1845^{ik} évben nevelő voltam Eperjesen, hol Kerényi (:Vidor Emil is:) lakott. Tavasszal meglátogatott bennünket Petőfi, a még soha személyesen nem látott Petőfi. Gondolhatni: hogy mu-
115 lattunk! Ifjúság...kedv... ragyogó álmak, szabadság, költészet jártak velünk, s mosolyogtak reánk.

És íme, Petőfinek mily vége lőn?! Nem tudja senki. Mint kit a föld nyel el, vagy mint Elizeus tüzes paripákon az égbe ragadtatik. Kerényi Amerikába költözött, (:hózzá van intézve „Levél egy barátom után”
120 című versem:) ott megörjült és meghalt. S minő az én sorsom? Jobb lesz erről hallgatni.

Egyszer azt mondja Sándor: fiúk, írjunk valami verset együtt, ugyan azon tárgyról szóló verset, mely találkozásunk emlékeül maradjon. Elfogadtuk, meghatározván, hogy a tárgy „az erdei lak” leend. Ez a
125 szobában történt.

Határozottan ki volt mondva: hogy a költemény festő [...] Semmi reflexió. Csak magam maradtam hü a <tárgyhoz> tervhez. Petőfi versét úgy kezdi: „Mint a szív az első szerelemnek titkát: Rejti e kis kunyhót

bérczek koszorúja”. Sokat beszéltek akkor erről a hírlapok, s később
130 magam hallottam ifjabb eperjesi lakosoktól, olvastam helyleirók,
átutazók kinyomatott útijegyzeteiből, hogy látták a mi erdei lakunkat,
mulattak körültre, s emlegették a három versenyző költőt. Sőt pár évvel
ez előtt azt írta egyik eperjesi barátom, hogy a lakot díszítik, készüljek,
mert ünnepély lesz benne mihelyt a tavasz eljön, s én mint a háromnak
135 megmaradt egyike, leendek az ünnep hőse.

Ime a soha nem létezőből, miként csinált a képzelet létezőt, mert
hiszen mi semmi kunyhót nem láttunk, képzeletbeli volt minden; de
azért most is mutogatják Eperjes bércei között az általunk megénekelt
kunyhót.

140 Mosolyogtam, de nem nyilatkoztam; valóságos barbarismus is lett
volna lerontani a közvélemény illúzióját, költészetét.

Mennyi minden úgynevezett nagyság születik ekkép a történetben!

2. „Árverésen” Tornallyán. Tornallyai Lucziánnak neje meghalván
1846^{ban}: koporsója mellett lőtte magát agyon a bánatos férj.

145 3. Pogány Karolin: derék, lelkes, jó nő. Forradalomkor a gazdag,
izléses úrhölgy minden ezüstjét összeszedte s beküldötte a magyar kor-
mányoknak C.^s jegybetűt írván[.] Verseimet e lelkes, dicső nőnek ajánlot-
tam [...] 100 hold földet hagyott, de soha se jött kez[...]ketlen öröklő
miatt.

150 4. Csokonai levele.³ E lapok végén. Az eredeti levél birtokomban
van.

5. Kerényi. Előbb Vidor Emil név alatt írt. Lásd az itt folyó Jegy-
zetek elejét.

6. Barátim emlékezete. Petőfi, Kerényi (:Vidor Emil:)

155 7. Csörsz árka. lásd a 146 lapon a 87^{ik} számot

8. A karcasai templom. Igazán csudálatos vésések, alakok.

9. A pozsonyi várban. Az utolsó versszak, mikor a szomorú 18 év
alatt írtam: így volt a költeményben:

160 E puszta rom tán még felépül
De bár eltűnik is kövérül –
Az enyészet zöldes moha:
A régi tűznek lángolása

³ Caroline – lábjegyzetben besz.

A régi szónak harsogása
Nem ujúl meg többé soha!

165 A vas. ujságban így jelent meg; 1863^{ban} a censúra kihagyatta,⁴ fájt akkor, s ime mily nevetség, megujúlt bár az, még pedig tízszerte erősebben,^h a Ferencz József koronázásakor.

10. Bűnbocsánat. Zsedényire⁵ gondolva, – ki bizonyos szemtelen nyíltság s magamutogatással szolgált a németet, s lett nemzetünk pirlása, gyalázata – volt írva.

170 Az V^{ik} füzet 120^k lapján s több utána következőn Arsz[án pasá]ban a lapok össze vissza vannak zavarva: így [...]21.

II kötet Kikircsekben című verse a bujdosó Rákóczi Ferenczről szól.

175 A nyomás hibás ezekben: II kötet 13 lap Tornáczomon 3^{ik} versszak 2^{ik} sor sötét kell a tatár helyett. 4^{ik} sor csalódás helyett emléket kell tenni. 6^{ik} versszak 4^{ik} sorban: a minden tájnak helyett ez kell: még a sírnak. 5^{ik} sorban így Halmán is kikelnek. Utolsó versszak 3^{ik} sor így: nem élni, nem élni! Utolsó sor: Remélni, remélni! Forradalomra emlékezés.

180 162^k lap II kötet, a 4^{ik} versszak utolsó sora így legyen: Vámot szedel stb A szedel nem helyes, de kimarad e két, nem népkölteménybe való szó: és, azután szedsz.

Csokonay Vitéz Mihály levele. (:Az Elmélkedés egy levél felett című vershez:)

185 Komárom. 15 febr 1802.

Jó akaró barátom!

Nem levén elegendő Praenumeránsom, – mert a ki a pénzt le nem teszi, az nem numerál prae, a Typographus pedig a tsupa írást nem tartja pénznek, – dugába dült a Farsangi Poéma; hanem a helyett, nyomatják a

190 Kleist Munkáját, és Pesti vásárra le is viszem magammal. – Ha valamely Leveleim volnának az Úrnál vagy más jó emberemnél, név szerint Olvasztó Uramnál, vagy Götzy Uramnak a volt szállásomon, vagy Institoris urnál;ⁱ ne sajnálja az Úr, Patay Úrhoz beadni, de sietve, mert a nála levő Komáromi kereskedő nem sok [...]ky barátomat csókolom és

195 kérem, hogy [...]g leindúl Pestről, tehát arra az esetre a két székemet

^h erősebben – er jav.

ⁱ név szerint Olvasztó Uramnál, vagy Götzy Uramnak a volt szállásomon, vagy Institoris urnál; – lábjegyzetben besz.

Götzyéktől, a Kun István asztalát a ketskeméti háztól leszállítani ne sajnálja. Szathmáry Mihály, Barkassy András, Konti Sámuel és Vitkovits Mihály Urakat szíves barátsággal köszöntöm: és valamelyikőjük által a Gr. Szétsényi Fer. Ő exc.jának a Secretáriusának a nevére magamat bizonyossá tétetni ohajtanám. – Hosszasan nem^j irhatok, az alkalmatosság sietet, és még 5 levelet vagy Levélkét kell öszvetütnöm. [!] A Dieu! Csokonay mk

U.i. Ha valamelyik levelem Postán talált jönni, Patay Uram letészi érte a Taxát. A cím kívül ez: Az Úrnak N Barkassy János Urnak, a T Királyi Tábla Esküttjének, barátságosan. Pesten a Hertsút Háznál, a t Horváth Ferencz Úr (:itt el van szakadva a papír:)

Két Sonett

I.

Szövétnék.

210 Fejed fölött ha függ nehéz borúlat,
Mint láthatárod, lelked is sötét;
[Mely] szét-oszlassa felleget, ködét:
[Hiá]ba várod a fényt hogy ki gyúlad!

215 S a gyász éjnek – melyben harmat se hullhat –
Magad megadni vagy már eltökélt:
Eszmélj! szövétneket tarthatsz föléd:
Mely fényével be-világítja utad!

220 Az ige e szövétnék égi lánggal,
Nappallá lesz az éj hatalma által
Köd 's rémalak szétfoszlik elsuhan...
Csak buzgalom 's hő áhitattal égesd;
Előtted felderít homályost, kétest...
'S a földi pályán futhatsz biztosan!

II.

225 Nyugalom réve.

Járván az élet tengerén – ha rongált –
Hajód forgatják örvény, szélveszek;

^jnem – e jav.

- 'S a hab, mit a kormány nagy küzdve szeg,
Fel-fel csap és tajtékozón omol rád:
- 230 Fordítsd a part felé roncsolt vitorlád',
Hol köd, 's rémképek nem kísértenek;
Ott meg-pihensz, ki fáradt vagy 's beteg,
A vészes ut terhét, gondját ki hordád!
- 235 Így hátra-hagyva tengert, szirteit
S gyöngyét mely annyi lelket elveszít:
Szebb öröm vár a békés öblöt érve
Lágyan rengő hullámin a mit ad
Elmélkedés és buzgó áhítat...
Befogadván a nyugalomnak réve.

2159.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK, GYULAI PÁLNAK,
SZÁSZ KÁROLYNAK

[Hanva, 1868. február 10. II. levél]

Jegyzés az itészet általi méltányoltatásomhoz.¹

A leíró figyelmetlensége miatt ki maradt minnek nem szabad kima-
radni a mondott helyről.

Különösen Szász Károly barátom 's költő társam, az itészetnek is
5 mestere, leghatalmasabban, lelkesültebben és tapintatosabban mondá el
véleményét az 1868^{iki} Vasárnapi Ujság 1^{ső} számában;² független igazsá-
gos beszédek! Én büszke vagyok ítéletére.

Hanva, februar 10. 1868

Tompa Mihály.^a

10 A Kisfaludy-Társaság könyvtárában elhelyezett csomagba.³

^a egyb.

2160.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, febr. 14. 1868.

Kedves barátom,

Sietlek tudósítani, hogy a csomag megérkezett, s azon leszek hogy a hármás bizottságot mielőbb összegyűjtssem, s a dolgot, akaratod szerint elintézzük.¹

5 Én nem hiszem – s ne adja Isten – hogy ez intézkedésedre egyha-
mar szükség legyen; azonban nem roszalom gondoskodásodat; magam
is tettem e félét (noha nem kézirataimra nézve – azok Istennek hála, jó
kézre maradnak, – hanem magán ügyeimet illetőleg) 866-ban a cholera
alatt,² és azóta még nem vehettem rá magamat, hogy akkori intézkedé-
10 simet megsemmisítsem.

Fájdalmas, hosszú leveled is kaptam volt, benyomása alatt nem
tudtam és nem akartam válaszolni. Azt azonban némi megnyugvással
vettem, hogy felvilágosításom kielégített. A nagy-gyűlés napját most
sem irhatom meg – ezek a mi uraink annyira el vannak foglalva a politi-
15 kával, hogy mellőzik és halasztják az Akadémia dolgát. Talán
Martiusból nem megy ki.

Mi öregek, megvagyunk sem jól sem roszul; fiunk egészséges.
Ölelünk benneteket, édes barátom. Bizzál, légy erős!

igaz barátod
Arany János^a

20

fordítás

Ide irtam neked a Toldi középrészéből a VI-k ének kezdetét. Isten
tudja, kész lesz e valaha, te legalább olvasd el kéziratban. Ily rámában
ohajtottam volna, hogy apai fájdalmam emléke fenmaradjon. Félek, tö-
25 redék marad. Már valami 400 strófa, de még egyszer annyi kellene.

^a egyb.

Hatodik Ének.³

Piroska... ez a név! jaj nekem, ez a név!
Hogy tipra keresztül egy boldogtalan év^b
S közel a másíknak fele is már rajtam,
30 Mióta e dalra kulcsolva van ajkam.
Még az se merészelt – a panaszos ének
Enyhületet hozni az apa szívének:
Egy szomorú kőre ült szárnya-szegetten
S néma didergéssel gubbaszta felettem.

35 Piroska! leányom kis árva leánya!
Kedvesem egyetlen kedves maradványa!
Ki neved' a költő álmaiból vetted,
Anya így szólítván csecsemő szülöttet;
40 Baljóslatu névvel jöttél te világra!
Oh, le ne szálljon rád még jobban is átka
Hogy sorsod azéhoz közelítsen gyászban
Kit képzetem alkot a Rozgonyi házban!

Hamar elment tőled, kora előtt ment el,
Alig ösmerkedvén a kis idegennel*;
45 S te nem ismerhetted bús életed árát:
Amaz elporló szív teljes-egész tárát.
Sinleni – oh, hogy ne? – már sinled anyádat,
S veled együtt nő majd a csecsemő bánat;
Hanem, a mit vesztél, nem érted egészen:
50 Emléktelen emlék, egy üres hang lészen.
Egy üres hang! ó! ő!... S hol ecset-, vésőnek,
Mít emberi^c vad döllyf gúnyol teremtónek,
Hol van a toll, a szó művészi hatalma,
Életre idézni, a mi neked halva!?..

55 Fogsz írni magadnak róla hiú képet,
Összerakosgatván sok külön emléket:
Hanem az a kép már merő idegen lesz,
Boldogtalan gyermek! a te anyád nem lesz.

^b év – v jav.

^c emberi – r jav.

60 Mi haszna! mi haszna... az a vidor élet,
A szép kis alakból kisugárzó lélek
Mely, mint kicsi csillag, haj! rövid ösvényén
Beragyogta körét, egyedül ön fényén;
Az a komoly érzés, játszi kedély mellett,
Melyért idegennek is szeretni kellett;
65 Nyílt szív, ajak és arcz, nevető nagy kék <szem> szem...
Róla vetett árnyék: de nem ő az mégsem.

De talán még jobb így: legyen inkább zárva
Előtted az a sír, kedves kicsiny árva!
Te csak a felszínen, virágain játszszał;
70 Legyen a gyász^d könnyű, mely örökbe rád száll.
Élj te!... hisz ő jóslá haldokoló szájból:
„Itt, itt a halál van: vigyék a halálból!”^{*}
Soha ne értsd a bút, mely ide van írva:
Vigyük a te részed, mi öregek, sirba.

75 (folytatódik az elbeszélés.)

* Kedvesen szívreható tréfája: „Te, kis idegen!” „Olyan kis idegen ez, a háznál.”^c

Leánya sirkövére ezt írta s metszette:
80 Midőn a roncsolt anyagon
Diadalmas lelked megállt;
S bátran megnézve a halált
Hittel, reménynyel gazdagon
Indúlt nem földi útakon:
85 Ez lőn közös, szent vígaszunk:
A lélek él, találkoznak!

Arany János^f

* Mikor halálos ágyához mindnyájunkat össze gyűjtött és csecse-
90 möjét is odavittük hozzá, ezt a fentebbi szavakkal s ijedve távolítá el.

^d gyász – z jav.

^c háznál.” – z jav.

^f egyb.

2161.

TÓTH KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1868. február 21.]

Mélyen tisztelt uram!

A „Koszorú”ban tőlem egy vers jelent meg „Lengyel anya” czim alatt.¹ Miután az utóbbi időkben irt verseimet kiadni szándékozom,² nagyon lekötelezne ön, ha e versemet a rendelkezése alatt álló irnokok
5 egyikével lemásoltatná s nekem elküldené.

Ki bármiben viszonyszolgálatomat ajánlva, vagyok
mély tisztelője
Tóth Kálmán^a

Pest, febr. 21. 868.

^a egyb.

2162.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. február 23.]

Kedves szeretett Jáosnom!

Vettük, olvastuk és ismét olvastuk gyönyörű költeményedet¹ s bizony mondom el valánk ragadtatva. Olyan az, minő a drágakő mely kevés helyet foglal, ujjad hegyén eltarthatod, de becsét, meghatározni se
5 lehet, annyival inkább megfizetni. Ezt különben fájdalom, azzal kell megtoldanom:^a hogy míg a drága kőnek semmi súlya nincs:^b ennek fensége mellett,^c [!] az<...> igen nagy. Hiszen ha a csigában a fájdalom^d szűli a drága gyöngyét, olyan magas léleknek (mint a teid^e) [!] szüleménye csak ilyen, lehet, – bár ne lett volna!

^a megtoldanom – o ó-ból jav.

^b nincs – n jav.

^c mellet, – besz.

^d egyb.

^e egyb.

10 Nálam volt Károly, Józsival.² Életemnek egyik csudálatos, magamon kívül<.> ragadó napja volt, az a pár nap. Hiányzottál^f Te, csak Te,^g <lel> lelkemhez forrott barát. Együtt látni benneteket! a mint ezt elgondoltam: egy régi könyv (melyen anyit keseregtem gyermekifjú koromban) Hallónak boldog estvéje³ jutott eszembe egy l-el persze.⁴

15 Add át rögtön ezt a czédulát Károlynak.
Nőmmel ölelünk, csókolunk lelkünk szerént!

Hanva febr
23.
1868.

igaz híved
Miskád
nagyon betegen.

^f Hiányzottál – l jav.

^g Te, – besz.

2163.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1868. február 25. előtt]

[Szél Kálmán arról számol be, hogy a Piroskát felügyelő K-né elment, s így a kislányt Ercsey Sándorék vették gondozásba, amíg az állandó gondviselő, azaz a második feleség megérkezik.¹]

2164.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, febr. 25. 1868.

Kedves öcsém,

Neki keseredem, mint az idő, mely esőre válván, ha meg nem gátolja is, de alkalmatlanná teszi mai járkálásomat – s az időhöz méltó hangulatban irok megint egy hosszú levelet, ráértek ti azt elolvasni

5 Szalontán.

Oda költözési reményeim halaványodtával, azon gondolatra jövök, hogy tehát itt kellene valahogy megtelepednem. Ha az ember e nagy városban egy kis hajlékot tudna szerezni, hol vénségére meghúzhassa magát, s nem lenne kitéve a házi urak üldözésének: a bizony nem volna
10 rosz. De hogyan módolni ezt ki, a kecske és káposzta dilemmával egybehangzólag? azaz hogy házikó is legyen, s még valami biztos jövedelem is maradjon? Tudnám, ha kétszer annyi pénzem volna. De egy forintból nehéz kiszorítani kettőt.

Az anthi föld még eddig, ha nem <biztos> pontosan is, annyit jö-
15 velmezett nekem, hogy sajnálnék megválni tőle. Azonban ki tudja a jövőt, ki tudja – mint a hirlapok nyelve mondáná [!] – már a legközelebbi jövőt is? Az új haszonbérre nézve lesz-e általában, s lesz-e elfogadható ajánlat? Azután sikerül-e oly embert találnunk ki fizetéseit pontosabban teljesítse, oly pontosan, hogy én erre támaszkodhassam, ha majd
20 nem igen lesz más jövedelmem ezen kívül? Mind ennek meggondolása kezd bennem érlelni a határozatot, hogy miután Szalontára kácsingózdó¹ kilátásaim úgy is naponkint enyésznek, s azon birtokra közelről nem ügyelhetek, távolból csak nyűg nekem is neked is, – fölcseréljem itteni fekvőséggel. Föltéve, hogy árát tisztességesen megadná valaki, s
25 hogy itt egy megközelítő jövedelmű (magam lakását is betudva) házikót szerezhetnék rajta: hajlandó volnék e birtokot pesti fekvőséggé változtatni által. Papirjaim maradnának aztán, melyek kamatját rendszeren, pontosan fizetik, s nem lennék kitéve a föld és bérlő szeszélyeinek. Mit mondasz erre?

30 Nem tudom, akadna-e rá mostanság vevő, kivált oly vevő, ki ne csak megvegye, hanem árát is megadja és fizessen is. Valami hosszú pórázra, s esztendőnkénti csip-csup fizetésre nem adnám természetesen, mert úgy nem érnék célta. Ha te a malomban engageirozva² nem volnál: ugyan kezedre esnék! A Jani része pedig, ha most nem is, elébb-utóbb
35 oda kerülne. Nem tudom, hajlandó volna-e ő már most megválni tőle – de ha nem is, meg lehetne az osztályt ejteni közöttünk.

Mind ez még nem határozott megállapodás, de közlöm veled ez^a újabb irányát gondolkodásomnak, hogy ez irányban is figyelj a körülményekre. Lehet, hogy a<z> haszonbér jól sikerül, lehet hogy alkalmas
40 vevő nem találkozik, vagy a föld ára ideiglen alább száll: ily esetekben

^a ez – besz.

sehogysem eladó. De bizonytalan haszonbéri kilátások helyett,^b jó áron, nem vagyok többé oly idegen, mint eleinte. A miért szereztem, az az érdek fájdalom! örökre oda van; más pontra kell fordítani szemeimet.

Azt is gondoltam, hogy ha azon földet kedvező feltételek alatt, 45 pénzzé tehetném: akkor rajtam állna egész kis tőkémet egy házba fektetni, mely a lakáson kívül, jövedelmet is adna, – igaz,^c nem annyit mint a föld, de akadhatna szerencsésebb vétel, mint a pesti házak rendesen jövedelmezni szoktak. Szóval nem lennék így kétfelé. Laczi már itt lesz lakos – minden körülmény oda mutat hogy ő soha sem költözik Szalon- 50 tára, neki is jobb hát, ha majd itteni fekvőségre támaszkodhatik; sőt ha szegény Piroskára gondolok, az is megerősít törekvésemben, hogy legyen már valahol állandó helyem. Kálmán most neki gondviselőt visz a házhoz:³ adja isten, hogy reményei a legszebben teljesüljenek! – de <...> valamint lehetséges, hogy anyja helyett anyát^d talál szegény kis árva, 55 úgy az sem lehetetlen (mitől isten-örizze) hogy épen e változás idézendő elő annak szükségét, hogy Piroskát (ha az isten még éltet néhány évig) mi vegyük gondviselésünk alá. No már, ez esetben nagy megnyugtatós volna saját kis hajlékkal birnunk, – tekintve hogy minden háziúr üldözi a gyermekes lakót.

60 Irja Kálmán, hogy szegény kis unokánknak megint ti adtok menhelyet, míg már az állandó gondviselő megérkezik. Az isten áldjon meg érte! Az a K-né haszontalan egy vénasszony lehet: nem várhatta már be hogy felváltsák; kitelelt, s megy tovább!

Ujságot is kellene írnom: mit? írnak a lapok eleget. Majd csak el- 65 lagzizzuk az országot:⁴ örüljön neki, a ki tud. Hanem szomorú ujság az, hogy szegény Tompa a vége felé jár; Szász K.[ároly] a napokban jött haza tőle, s irtóztatónak festi állapotját.⁵ Így megyünk, sorra.

Különben mi tűrhetően vagyunk egészség dolgában. Jól nem – én most egy radicalis kuruslás alá adtam szegény fejemet,⁶ majd megírom 70 az eredményt – ha lesz. Annyi már van, hogy jobbacskán eszem (alig volt már valami étvágyam) és általában nyugodtabb is vagyok, több kedvet érzek az élethez. Nénéd is ritkábban szenved.

Irtam volt a vasuti kölcsönről. Nagy könnyebbségemre volna, ha a márcziusi rátát⁷ a Geyer befizetéséből teljesíthetném. Másképp félek

^b helyett, – h és y jav.

^c igaz, – besz.

^d anyát – a á-ból jav.

75 hogy megszorúlok, mert én nem vagyok oly boldog ember mint Kálmán,
a ki egyszerre oda vágta nekik mind az öt befizetést.

Ölelünk és csókolunk benneteket

szerető sógorod

AranyJ

2165.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, febr. 27. 1868.

Kedves jó barátom!

Nagyon jó esett az a levél nekem, melyet 23-ról küldöttél, először
mert bár fájdalmas húrokat érint mind nálam mind tenálad, de még némi
humor is játszik benne, mely valamennyire nyugtatólag hatott rám, álla-
5 potod iránt. Hiszem, tudom hogy nem igen javalt ez, de könnyült még is^a
– a lélek virágai erre mutatnak. Másodszor jól esett, nem^b hogy megdi-
cséred versemet, mint verset, hanem hogy^c eléggé kifejeztem, előtted is,
azt a mi gyötör, a mi életemet olylyá tette, mintha^d nem is az élők, ha-
nem a holtak társasága volna már az enyém. Igazán, a halál komoly
10 gondolatja azon naptól fogva lett mindennapi társam; s bár, hozzád mér-
ve, egészségesnek látszom, épen úgy oda számítom én magamat a hová
te, édes Miskám; hidd el egy^e hajóban evezünk. Egy részem már ott van!

Omnes eodem cogimur, omnium

Versatur urnâ serius ocius

15 Sors exitura et nos in aeternum

Exilium impositura cymbae.¹

Lásd, épen akkor szenvedtem ama convulsiókban, melyek ered-
ménye ez a költemény, mikor jónak látták azzal a hires kereszttel
veksálni fájó lelkemet; és mégis insinuatiókat² kell tünnöm, hogy: „nem
20 adják azt a ki nem kéri, nem csúsz-mász utána” stb. Képzeld ezt az álla-

^a még is – egyb.?

^b nem – m tint.

^c hogy – g tint.

^d mintha – ha tint.

^e egy – y tint.

potot! Fiam beteg, magam körömmel vájnám fel leányom sirját: s akkor
én kereszt után járok, s örülök neki rettentően! Mintha rólad mondanák
most.

A nagy-gyűlés határideje valahára ki van tűzve 17–18-án lesz, s
25 21-én fejeztetik be. Tehát akkor, vagy már elébb is, bizonyost tudunk,
mert ha egyszer az osztály eldönti a kérdést, a nagy-gyűlés, igen ritka
kivétellel, nem szokta az osztály itéletét felforgatni. A konferenciák
pedig már 14-én megkezdődnek. Sok dolgom lesz, édes barátom, e gyű-
lésekkel, nem is tudom jut-e idő, hogy azok téged illető folyamárol
30 időnkint értesitselek, de ott lesz Károly, ő szívesen megteszi tudom.

Oh hiszen úgy szerettem volna én is köztetek lenni, de rab vagyok,
mindennapi rabja a hivatalnak, és engem senki se pótol. Még Laczi is, kit
felküldhettem volna, most a Csengery távollétében (ő végezvén az összes
titkári teendőket) annyira túl van terhelve, hogy egy félnapot sem múlász-
35 hat. Így tehát csak lelkünkben lehettünk jelen, édes szenvedő barátom, és
Sz.[ász] Károly előadásából vehettünk tudósítást állapotodról.

Ölelünk az enyéimmal és csókolunk benneteket, kérve az Istent,
hogy még^f ha emberi tudomány nem segíthetne is^g, tegyen csodát érted,
gyógyítson meg édes barátom, adjon vissza még az életnek, az iroda-
40 lomnak, és nekünk barátidnak. Ámen!

szerető híved
Arany János^h

^f még – besz.

^g is – besz.

^h egyb.

2166.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Szalonta, 1868. február 27.]

[Ercsey azt javasolja, hogy adják el az anti földet.]

2167.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, márcz. 3. 1868.

Kedves öcsém!

Leveled, a nagy sietségben, csak tegnap érkezett és így kelte után ötöd napra, mi bizony a csiga-posták korában is számot tenne.

Nagyobb szeget ütél fejembe, mint el voltam készülve rá. Hiszen
5 te szaván fogod az embert. De épen az a baj, hogy a combinatio nálam még nem lépett volt ki az idealis körből: semmi előkészület arra, hogy fognám a pénzt befektetni. Ha már valami házat kerestem, néztem, alkudtam volna, vagy ha az általad kitűzött 3-4 hét alatt ez után járhatnék: úgy lehetne valami a dologból. De ime, az akad. nagygyűlés küszöbén
10 vagyunk; nyakamon az ezerféle baj: hogy lóssak-fussak én házat keresni, az iránt hogy trafikáljak,¹ hogy tehessek számításokat? Már pedig ily bizonytalanra, a föld mostani jövedelmét takarékpénztári 4-es kamattal cserélni föl, nem volna eszélyes.

Tudom, hogy Pápaival te is ohajtasz tisztába jöni.² Talán jobb is ha
15 vele kötsz; miután az ő vételi aránya szerint most már én sem adhatnám földemet a vett áron. Sőt ha az ő birtoka árát nézem: a proportio³ az én részemért^a mintegy 18 ezerre rug, s ennél alább nem igen adhatnám. Lehet hogy vadat mondok: de én nem ismerem az ottani körülményeket.

Legnagyobb baj azonban így is, hogy nem tudnám hova tenni a
20 pénzt ily rövid és szoros idő alatt. Ház után kellene nézmem, megtudnom minő feltételek^b alatt, mennyi kész fizetéssel, mennyi várakozással kaphatok, hogy viszont a részemre járó fizetéseket a szerint alkalmazzam: erre mind nincs idő. – Magától az eladástól nem vagyok idegen; de ha annak 2-3 hét alatt meg kell történni: úgy nem tudom mikép sül el, a ve-
25 lejáró ügy-baj miatt, melyekre épen most nem érkezem.

^a részemért – z jav.

^b feltételek – e é-ből jav.

Azonban, édes öcsém, talán te mondhatasz valami okosat a mi kisé-
gítsen.

Ölelünk benneteket mind a hárman.

szerető rokonod

30

Arany János^c

U. i. Kálmánnak erről még nem irtam semmit, nem lévén elhatáro-
zott dolog. Közöld vele kérlek az ügy folyamatát (ha ugyan ezzel meg
nem akad végkép) hiszen ő is érdekelt fél, akarom hogy az legyen és
maradjon. Sőt szeretném, ha vele együtt beszélgethennék meg e dolgot.
35 Csókolom őt is Piroskával.

^c egyb.

2168.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. március 4.]

Kedves Jánosom!

hasonlókép szenvedő barátom!

Leveled hangulata fájdalmasan hatott lelkemre, mely különben is
nagy fogékonysággal bír a hasonló érzések felfogására; kivált mikor
5 rolad, szenvedéseidről van szó. Lehet, azonban, hogy levelemben volt
humor; vagy tán szerető lelked, délibábos^a játéka, barátságod ugy lenni,
s látni ohajtása teremtette nálad az édes csalódást részemre, javamra?
Isten áldjon meg baráti részvétedért!

Van azonban leveledben bizonyos pont, melyet a legkisebb mér-
10 tékben se hihetek s el nem fogadhatok; mert ne hidd: hogy halandó vol-
na, lehetne, ki azt mondotta: Nem adják azt... sat. barátom, még se olyan
becsület-, jellem-, feddhetlenség-káromló a világ, kivált egy oly irodal-
mi költészeti nagyság irányában mint Arany. Nem mondom: hogy nem
akadhat: kinek költői fenyed elvette szeme világát, de biztosítlak: hogy
15 bárki is, idáig csak egy esetben, az őrültség esetében mehetne! Más itt a
baj^b szeretett Jánosom! a te^c nemes lelkednek más léggör kellene, az

^a délibábos – bos th.

^b egyb.

írásra hivatkozom: a te világod nem nem [!] e^d világból valo!¹ De nem lehet potolni^c [?] egynek az egeket.

Bizony hidd el, minden óranegyedben megszólalt valamelyikünk.

20 Csak Arany, csak Aranyék volnának még itt!

Köszönöm szives gondodat arra nézve: hogy időnként tudjam a tanácskozmány nevezetesebb tárgyait, eseményeit. Ott lesz a mi jó Károlyunk. Nem tagadom: szeretném megérni azt [a] napot, nem messze van az igaz de nekem Isten tudja: mi és menyi van még hatra?

25 Bajom azt a törvényt követi,^f melyet az esés: minden későbbi s következő perczben: gyorsabb, súlyosabb.

Az asszony még most, homlokát tenyerébe hajtva olvasgatja kedves^g komámasszony levelét,² de valaszolni fog.

Csókolunk ölelünk lelkünk szerent benneteket.^h

30 Hanva, marc 4.

1868

forrón szerető
barátod
Miska.

^c egyb.

^d e – a-ból jav.

^e potolni – t jav.

^f követi – vet th.

^g kedves – dves th.

^h benneteket – enn th.

2169.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1868. március 8. előtt.]

[Ercsey azt javasolja, hogy adják el az anti földet, mert a régi bérleti szerződés letelőben van; érdeklődik, hogy mennyi legyen az eladási ár. Felajánlja, hogy segít a vasúti kölcsön részleteinek kiegyenlítésében. Olvasta-e Arany a *Kiáltványt*?¹]

2170.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, márcz. 8. 1868.

Kedves öcsém!

Levelednek előbb is azon részére válaszolok, melyért szives köszönettel tartozom. A v.[asút] kölcsön részletet kimódoltam, és így nem veszem igénybe szivességedet; hanem azért kérlek, G-[eye]rt hosszú 5 pórásra nem eresztene, mert ő csak úgy fizet, ha zaklatják.

A mi a föld eladást illeti, magam is tudom, hogy az most volna legcélszerűbben létesíthető, mikor a régi árenda letelőben van, s az új még nincs megkötve. De, mint irám, épen e napok alatt keveset foglalkozhatom saját ügyeimmel a hivatalos dolgok halmaza miatt. Ha te a 10 másik alkut – kár nélkül – halaszthatnád valameddig, később lehetne belőle valami. Mert bár a föld – mint tőke – biztosabb minden lehető elhelyezés közt: de jövedelmét alig lehet olyanná tenni, hogy az ember pontosan, napra és órára megkapja, már pedig helyzetemben, ez után olyan jövedelemre volna szükség. De más felől, ha elgondolom, mi fekvőt 15 lehet venni itt Pesten, az én nyomorúságos néhány forintomért: akkor látom, mily koldús vagyok én itt. A napokban egy királyutczai házat hirdetett a hivatalos ujság; becsára kevés hián 17 ezer ft; curiositásból¹ megnéztem. Egy elsülyedt viskó, melynek eresztét fölérem a kezemmel, ablaka egyszinben a kövezettel, ronda piszkos zsidó lyuk, – csak a telek 20 számít, azaz a tenyérnyi föld, melyen az épület áll. Így én nem leszek házi úr; valahol a juhszélen jobbat is lehetne kapni ennyi áron vagy tán olcsóbban is, hanem oda ki megy lakni? Nappal is agyon^a ütnék az embert. Laczi sem járhat fél mérföldről hivatalba. Talán, ha minden tehetőségemet összeszedném, vehetnék inkább lakható házat, mert a nagyobb 25 aránylag olcsóbb (30-40 ezer közt csinos emeletes házakat adnak) – de így meg attól félek, hogy egy rossz fizető helyett négygyel-ötlet kellene czivakodnom (a lakókkal), alig 5-ös kamatért.

E szerint a házvételi álmok múlni kezdenek: maradna a hitelintézet. Ez jó volna annyiban, hogy emberi valószínűség szerint, a fekvőség 30 után legbiztosabb; előnye pedig az, hogy kétszer egy évben pontosan, órára fizet. De ennek meg a papirjai most épen oly magasan állnak,

^a agyon – o jav.

35 hogy emelkedésre alig, csak csökkenésre van kilátás; és rosszul esnék majd tapasztalni, hogy a mit az ember 92 fton vett, nem ér többet 80.^b vagy 85-nél. Igaz, ha az ember soha el nem akarná adni, ez mindegy; de fordulhatna úgy, hogy el kellene adni a drágán vett papirt, olcsón is. Azért, ha lehet, akkor vesz az ember effélét is, mikor jutányosabb.

Ezért mondom én, hogy nem tudnék, mit csinálni a pénzzel. De a körülmények, csak pár hó alatt is, fordulhatnak úgy, hogy megejthetnők az alkut. Kivált oly módon lehetne segíteni, hogy miután e nyáron már 40 úgy sem vehetnéd a földet házi gazdálkodás alá: maradnék meg én a haszonbér élvezetében, míg az árenda² tart; a te pénzed legyen a takarékpénztárban, s csak akkor vegyem át, mikor czélszerű lesz zálogpapírrá^c convertálni; kamatja addig téged illetvén. A <...> bizonyos, fél – vagy teszem 1869-évi január 1-sőig fizetetlen maradó rész arányában szintén 45 folya a mostani haszonbér összeg – tehát hogy addig, míg egészen törlesztve nincs a föld ára, jövedelmem ne csökkenjen. Nem azért a pár száz forintért szólok, mi így különbséget tesz, hanem, mert e nélkül az elhatározó lépést megtennem nem lehet.

A mi az árt illeti, tájékoztatásul odavetett szavam nem alapszik a 50 körülmények ismeretén, a mint hogy félve is ejtém ki, nehogy vadat mondjak. De a mit, így magam fejtől, a becsüre nézve, tehettem, nem mulasztám el kombinálni. Már a nyáron említéd (s levélben is irtad) hogy másfél annyit megér mint a vett ár; Pápai fizetéséből is proportiót vontam;³ ha pedig a közdivatu becsüt alkalmazom a tőke kikeresésére (t. 55 i. a tényleges jövedelmet hússzorozva vonni tőkélül:) úgy a 20-ezret is haladja. Én azonban – „atyafiai közt” – a tényleges jövedelmet 6% kamatnak számítva, vettem fel a becsű árt, melyet tisztességesen kérhetek.

De elég is volt most ebből ennyi, – majd ha túl estem a bajokon, több időm jut széttekinteni és törni a fejemet: hogy is lenne hát jobb?

60

szerető rokonod
Arany János^d

No még! Hát olvastam a proclamatiót,⁴ de sajnálom akkor, midőn már egészen ki volt nyomva. Nehány sajtó disztelenség maradt benne, a

^b 80. – 0 jav.

^c zálogpapírrá – pap jav.

^d egyb.

mit én nem hagytam volna úgy. Az előadás nagyjában, jó: de ha én ott
65 vagyok a szerkesztésnél, némely aprotabb incorrectséget a régibb^c dolgok-
ra nézve kijavíthattam volna. Különben valeat quantum...⁵

S még egyet. Kálmánnál valami gabonaféle van-e most? s nem ad-
ja-e el? Csókolom őket. Levelét megkaptuk, anyja⁶ válaszolni készül.

^c régibb – **h g**-ből jav.

2171.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

[Pest, 1868. március 20.]

Édes barátom!

Minden gratulatio nélkül – vedd úgy mintha hivatalos levelet
írnék.¹ Küldj egy nyugtatványt hozzám, és ird meg: természetben
kivánod-e, vagy a cursus² szerint. Az itt tökéletesen mindegy, csupán
5 választást szoktak adni, kívánat szerint.

Most csak ennyit. Beteg vagyok, fej rheumával: nappal dolgozom
mint a marha, éjjel csaknem bögök mint a marha.

Áldjon meg a jó isten, édesim!

Pest, márcz. 20. 1868.

10

igaz híved
AranyJ

2172.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

[Pest, 1868. március 22.]

Kedves barátom

Szász Károly megbizott, hogy verseidet leiratván, küldjem el ne-
ked a másolatot.¹ Magam nem végezhettem a másolást, mert még a köz-
ülésen belém állt a láz,² s utána ki lelt a hideg istenesen; hanem Laczi
5 fiam lekörmölé s ezennel küldöm.

Áldjon meg az Isten benneteket és szeressen minden jóval!
Pest 1868 márcz. 22.

igaz hived
Arany János^a

^a egyb.

2173.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. március 23.]

Kedves jó Jánosom!

Nem mondhatom ki: mennyi szerencsekivánásban részesülök, nem csak barátaim, de az idegenek részéről is. Tagadhatlan: hogy még igy is van hatása reám, mert a becsület több az életnél.^a

5 Az aranyokat természetben kérem. Ugy örülök: hogy utolsó verse-
im nektek s neked is tetszenek. Nem csak felolvasasukat, de kinyomata-
sukat is megengedtem már [Szász] Károlynak;¹ [!] Most van valodi
egyetlen ideje[.] De persze nem lapokban, hanem külön. elegansul a
mennyire lehet, de bajos a költség, azért lehet csinos ha egyszerű lenne
10 is

Csókolunk^b lelkünk^cből benneteket.
Hanva, mart 23 1868

hived
Miskád

^a . !-ből jav.

^b Csókolunk – Cs jav.

^c lelkünk^{ből} – ő jav.

2174.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1868. április 1. előtt.]

[Ercsey felajánlja, hogy megveszi az anti föld Arany János és felesége tulajdonában lévő egyharmad részét.]

2175.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, april 2. [1.] 1868

Kedves öcsém Sándor!

Ma vettem leveledet, s rögtön válaszolok, mert elhatározásom kész volt jó idő óta. Még ugyan csak 1-je van, de babonából 2-ikat irék oda fel, nehogy ha tettemet valaha megbánnám, az áprilire^a vessek.

5 Tehát: *feltételeidet határozottan s végleg elfogadom.*¹

Ird meg a szerződést² (remélem a Jani példánya ott van még, melyből a terjedelmet stb. pontosan ki lehet olvasni) s küldd fel az aláírott és aláírandó példányt. April 1-től fogva Geyer a te bérlőd; takarékpénztári könyveid nekem kamatoznak.

10 Áll pedig a kamatok ügye így:

1. A budai takarékpénztári könyvön 1600 ft. betéve márcz. 19 1866 kamat

kivéve 1866 június végéig. Tehát bent van 1868 márczius utolsóig 5-ös kamat 1 $\frac{3}{4}$ év 140.

15 2. A pesti t. pénzt. könyvön 3000 ft. betéve 1866 márcz. 19. Kamat kivéve 1867 január végéig, 1-ig. Bent lesz 1 $\frac{1}{4}$ év 187.50

3. A pesti t. p. könyvön 4400 ft. betéve 1868 febr. 17. A nem egészen

20 mint egy 1 $\frac{1}{2}$ havi kamat (4 $\frac{1}{2}$) lesz, Laczi fiam számítása szerint, 23.65

S így összesen kamat 351.15

Ehhez a tőke:

	1.	1600
	2.	3000
25	3.	<u>4400</u>
	mindössze	9351:15

30 Hanem ezt egész pontossággal, akkor fogjuk tudni midőn a pénztárnál kiszámíttatom és felvettem 1-ső aprilig minden benntlevő kamatot. Lehet, hogy a kamatok kamatjának utánszámítása még néhány forinttal növeli; azt nem gondolnám, hogy az újabb határozatnak, mely

^a áprilire – A re toldalék összefügghet a latin april gyakori, ebben a levélben többször is elforduló használatával. Vö.: „aprilben” (Ercseynek, 2096. 1867. márc. 3.)

szerint most csak 4 ½ %-ot fizetnek, visszaható erőt tulajdonítva, e ré-
gibb kölcsönre is alkalmazzák. Minden esetre jó lesz – mire szerződés-
sünk elkészül – a pénztárnál kiszámíttatni és kész pénzben fölvenni. (de
Laczi azt mondja nem lehet.)

35 Rám nézve jobb így, mégha egyhamar házat nem tudnék is venni.
Bajos nekem a bizonytalan haszonbérre támaszkodva, valami elhatározó
lépést tenni.

Minél előbb küldöd a szerződést, annál jobb, hadd szakadjon vé-
ge. Mind a hárman bele vagyunk egyezve és nyugodva. Áldjon meg vele
40 az isten. Talán engem sem vér [!] meg.

Szíves ölelésünket nektek is, Kálmánéknak is. Ő ide s tova átesik a
bajon.³ Csókolom azt a kis leányt.

Még nem bújtam ki a szobából, de tán majd jobban leszek már. Ma
szép idő van, megpróbálom a külső levegőt. Márt. 21-ke óta még az ud-
45 varon sem voltam.⁴

Isten Veled!

Szerető rokonod
Arany János

2176.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1868. április 10. előtt.]

[Ercsey elküldte a szerződést az anthi föld Arany János és felesége tulaj-
donában lévő egyharmad részének megvételére; a vételárból 3649 ft-ot is mellé-
kel. Feleségével Gyulára készülnek.]

2177.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, 1868. ápr. 10.

Kedves öcsém!

A 3649 ftot hiány nélkül megkaptam, a szerződést aláírtuk¹ s egyik példányát ime küldöm vissza. Az előttemezők² pesti fiatal ügyvédek, Laczi barátjai, kiket hamarjában kapni lehetett.

5 A vizszabályozási költségek jan.–márcz. része természetesen engem illet; a fölmérési költség iránt kételyeim vannak, azonban ez szerinted néhány forint leendvén, azt hiszem nem veszünk rajta össze. Hogy Geyert nevében, s az én szerződésemmel erejével szoríthatod kötelezettségei teljesítésére, az is világos; de a netaláni perköltséget nem vállalom,
10 miután a fölmérés nekem többé semmi javamra nincs.

A takarékpénztári könyveket 9000 ftról és 351 ft kamatát, magaménak tekintem; a mennyiben pedig a 351 ft liquidatókor³ többre rugna, azonnal elküldöm a fölösleget neked; de más részről fentartom magamnak, hogy azon nemvárt esetben, ha a múlt nyári kamat leszállítás óta
15 csak 4 ½-et számítának, s a 351 ft ki nem telnék, a hiányt tőled megkaphassam.

Hogy ne tábláztassék a 7000 ft e rövid időre be a jószágra,⁴ szives készséggel beléegyezem, noha idegennek nem tettem volna. Nálad a szó is elég biztosítás.

20 Ház, vagy telek után eleget tüslöm-botlom,⁵ de még eddig nem találtam olyat, amibe érdemesnek tartanám a pénzt fektetni. Csudálatos! Tóth Lőrincz 40 ezer fton olyan kétemeletes házat vett, hogy gyönyörűség ránézni, és én felényi árért nem kapok egy becsületes földszinti házat. De talán majd kerül.

25 Mire levelét is küldöm.⁶ A birtokra vonatkozó régibb iratok, melyeket nekem Fleischl⁷ átadott, csak történelmi felvilágosítást adnak róla: azonban egyszer, alkalmilag, átadom, vagy leküldöm, nekem nem kellenek az istenadták.

De zárnom kell, mert a hiv. szolga megy a póstára. Bajom múltó
30 ban;⁸ nőm is csak elmozog a szobában s Laczi egész[s]éges. Mire levellem odajut: már indultok Gyulára. Legyen áldás útatokon!

Szerető bátyád:
Arany János

2178.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

[Pest, 1868. április 11.]

Édes Miskám!

Ünnepi tisztogatók kizavartak mind a hivatal mind a saját szobám-
ból,¹ azért csak néhány sort írok.

Itt küldöm akadémiai okleveledet – gondolom nem volt még, hadd
5 legyen meg.

S itt küldök egy érmet, mely a nagy-jutalommal jár. Emlékül szok-
ta adni az Akadémia.

Remélem, most egyszer igazabb hirt emlegetnek a lapok.² Adja Is-
ten!

10 Boldog ünneplést – nyugodalmat legalább!

Pest, 1868 apr. 11

szerető barátod

Arany János^a

^a egyb.

2179.

ARANY JÁNOS – RÁTH MÓRNAK

[Elveszett]

[Pest, 1868. április 11.]

[A levél az 1867-ben megjelent kiadással lehetett kapcsolatban.]

2180.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. április 14.]

Kedves Jánosom!

Kaptam mindent s igen örülök mindennek.¹ Lekötelezve érzem magamat az Akademia^a iránt azon kímélet- s elnézésért melyet a szabályok szigorának daczára is irántam gyakorolt

5 Nagyon örülök hogy a kis Piroska versében kifejezett mély és igaz részvétem <.> boldogult angyalotok iránt, úgy van véve mint én érzem[.] De – a lélek^b él^c találkozunk!²

Az a bitang kuruzsló Gombos vitt a lébe s a lapok nyelvére.³ elkezdette nekem ingyen küldeni moslékát, s én mint udvariasság illem
10 parancsolja<.> írtam^d neki hogy kísérletet^e teszek^f ilyen kosztosai is vannak az Uristennek!

Csókolunk lelkünköl kedveseim!

Hanva, apr 14.^g 1868

szerető híved

Miskád.

15

^a Akademia – a jav.

^b lélek – l jav.

^c él – é e-ből emend.

^d írtam – a jav.

^e kísérletet – r! jav.

^f teszek – k jav.

^g 14. – 4 jav.

2181.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Tornallya, 1868. április 24.]

Vonal. *Linie* _____
MAGYARORSZÁG

NÉMET AUSZTRIAI TÁVIRÁSZATI
EGYLET

Szám Nr.—
UNGARN

DEUTSCH ÖSTERR.
TELEGRAFEN VEREIN

Hó April 1868
Monat

Rendeltetés helye Pest
Adreßort

Feladás helye Tornallya
Aufgabsort

Pénztári szám Cassa Nr.	Osztály Classe	Szavak száma Wortzahl	Feladás ideje Zeit der Aufgabe				Érkezés ideje Zeit der Ankuft				Hivatalos jegyzetek stb. Dienstliche Zusätze etc.
			nap Datum	óra Stunde	perc Minute	napszaka Tageszeit	nap Datum	óra Stunde	perc Minute	napszaka Tageszeit	
65	p	szó Worte jegy Chiffre ár szó Taxw. 20	24	4	45	n	24	6	30	n	

TÁVIRAT.

TELEGRAMM.

Aranynak Pesten akademiánkban

Távirassék pesti szeretteimnek^a aranýnak csengerinek cötvösnek
gyulainak szásznak jokainak kimulasom,^b végbucsum áldásom! Isten
5 akaratja. Amen!^c

Találkozunk.^d

Tompa¹

Felvette: *Aufgenommen durch:* Stumpf

Hogyha a sürgönyöz egyszermind a feleletet is kifizette, ezen távirat a felelet feladásánál előmutatandó.

Dieses Telegramm ist wofern von dem Aufgeber desselben die Gebühr für eine Antwortdepesche bezahlt wurde, bei der Aufgabe der letzteren vorzuweisen.

6764. sz. Posner Károly Lajostól Pesten.

53. sz. Távir dai nyomtatvány

^a szeretteimnek – t jav.

^b kimulasom – k jav.

^c ! ?-ből jav.

^d Találkozunk. – I jav.

2182.

JÓKAI MÓR – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Pest, 1868. április 25.]

[Jókai kérdezi, hogy Arany tud-e valami bizonyosat Tompa halálhíréről.]

2183.

ARANY JÁNOS ÉS SZÁSZ KÁROLY – TOMPÁÉKNAK
[Elveszett távirat]

[Pest, 1868. április 26.]

[Kérdésük: mi áll a Tompától 1868. április 24-én feladott búcsútávirat mögött?]

2184.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Tornallya, 1868. április 26.]

Vonal. *Linie* _____
MAGYARORSZÁG
NÉMET AUSZTRIAI TÁVIRÁSZATI
EGYLET

Szám *Nr.*—
UNGARN
DEUTSCH ÖSTERR.
TELEGRAFEN VEREIN

Hó April 1868
Monat

Rendeltetés helye Pest
Adreßort

Feladás helye Tornallya
Aufgabsort

Pénztári szám <i>Cassa Nr.</i>	Osztály <i>Classe</i>	Szavak száma <i>Wortzahl</i>	Feladás ideje <i>Zeit der Aufgabe</i>				Érkezés ideje <i>Zeit der Ankuft</i>				Hivatalos jegyzetek stb. <i>Dienstliche Zusätze etc.</i>
			nap <i>Datum</i>	óra <i>Stunde</i>	perc <i>Minute</i>	napszaka <i>Tageszeit</i>	nap <i>Datum</i>	óra <i>Stunde</i>	perc <i>Minute</i>	napszaka <i>Tageszeit</i>	
72	p	szó <i>Worte</i> jegy <i>Chiffre</i> 20 ár szó <i>Taxw.</i>	26	3	55	n	26	5	10	n	

TÁVIRAT.

TELEGRAMM.

Aranynak akademiánkban Pesten.

Istenemre becsületemre nem értelek!, A sürgönýt rögtön vissza.

Beteg vagyok testben, lélekben estem. [?] Rajtatok agodom! Tudositást.

5

Tompa

Felvette: *Aufgenommen durch*: Stumpf

Hogyha a sürgönyző egyszersmind a feleletet is kifizette, ezen távirat a felelet feladásánál előmutatandó.

Dieses Telegramm ist wofern von dem Aufgeber desselben die Gebühr für eine Antwortdepesche bezahlt wurde, bei der Aufgabe der letzteren vorzuweisen.

53. sz. Távirtdai nyomtatvány

2185.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Tornallya, 1868. április 27. I. távirat]

Vonal. Linie _____
MAGYARORSZÁG

Szám Nr.—
UNGARN

NÉMET AUSZTRIAI TÁVIRÁSZATI
EGYLET

DEUTSCH ÖSTERR.
TELEGRAFEN VEREIN

Hó April 1868
Monat

Rendeltetés helye Pest
Adreßort

Feladás helye Tornallya
Aufgabsort

Pénztári szám Cassa Nr.	Osztály Classe	Szavak száma Wortzahl	Feladás ideje Zeit der Aufgabe				Érkezés ideje Zeit der Ankuft				Hivatalos jegyzetek stb. Dienstliche Zusätze etc.
			nap Datum	óra Stunde	perc Minute	napszaka Tageszeit	nap Datum	óra Stunde	perc Minute	napszaka Tageszeit	
74	p	szó Worte jegy Chiffre ár szó Taxw.	27	9		v	27	11	15	v	

TÁVIRAT.

TELEGRAMM.

Aranyak Pesten akadémiánkban

Telegrammotok elvette éjszakámat, de nyomon vagyok. Huszon-
negyedik táviratom okozta zavarunkat, aggodalmatokat. Szerettek, kö-
5 szönöm. Nincs ok aggódnotok, betegségemet férfiasan viselem három
évtől, öntudatom nyugodt, elmém tiszta. Hajamat égnek állítá tele-
grammotok. Isten! milyen eszméitek rolam. Borzaszto!^a Tudositástokat^b
várátja.

Tompa

10 Felvette: *Aufgenommen durch*: Stumpf

Hogyha a sürgönyözó egyszersmind a fele-
letet is kifizette, ezen távirat a felelet fel-
adásánál előmutatandó.

*Dieses Telegramm ist wofern von dem
Aufgeber desselben die Gebühr für eine
Antwortdepesche bezahlt wurde, bei der
Aufgabe der letzteren vorzuweisen.*

53. sz. Távirtdai nyomtatvány

^a ! ?-ből jav.

^b Tudositástokat – d jav.

2186.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Tornallya, 1868. április 27. II. távirat]

Vonal. Linie _____
MAGYARORSZÁG

Szám Nr.—
UNGARN

NÉMET AUSZTRIAI TÁVIRÁSZATI
EGYLET

DEUTSCH ÖSTERR.
TELEGRAFEN VEREIN

Hó 27/4 1868
Monat

Rendeltetés helye Pest
Adreßort

Feladás helye Tornallya
Aufgabsort

Pénztári szám Cassa Nr.	Osztály Classe	Szavak száma Wortzahl	Feladás ideje Zeit der Aufgabe				Érkezés ideje Zeit der Ankuft				Hivatalos jegyzetek stb. Dienstliche Zusätze etc.
			nap Datum	óra Stunde	perc Minute	napszaka Tageszeit	nap Datum	óra Stunde	perc Minute	napszaka Tageszeit	
76	p	szó Worte jegy Chiffre ár szó Taxw.	27	6	20	n	27	10	—	n	

TÁVIRAT.

TELEGRAMM.

Aranyak Pesten Akademia

Jánosom!

Ma kapándod a legbolondabbat. Telegramotok titokszerű, semit nem
5 magyarzó, aggódó hangjából azt álmodtam olvashatni hogy bennem^a
betegembert, ki magával sincs tisztában, láttok. Szégyenlem, bocsánato-
kat!¹ Érthetlen.

Tompád

Felvette: *Aufgenommen durch:* [...]

Hogyha a sürgönyző egyszersmind a fele-
letet is kifizette, ezen távirat a felelet fel-
adásánál előmutatandó.

*Dieses Telegramm ist wofern von dem
Aufgeber desselben die Gebühr für eine
Antwortdepesche bezahlt wurde, bei der
Aufgabe der letzteren vorzuweisen.*

6764. sz. Posner Károly Lajostól Pesten.

53. sz. Táviradai nyomtatvány

^a bennem – b d-ből emend. (a kéziratban javítás)

2187.

HECKENAST GUSZTÁV – ARANY JÁNOSNAK

HECKENAST GUSZTÁV
könyvkiadó-hivatala
és
nyomdája,
egyetem-utca 4. szám.

Pesten 1868. IV. 28^{án}

Igen tisztelt Uram!

Kolbenheyer ur¹ megbízása folytán van szerencsém T. Uraságod egyik költeményének fordítását ezennel megküldeni.²

Teljes tisztelettel vagyok

5

kész szolgálja
Heckenast Gusztáv

2188.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. április 28.]

Kedves jó Jánosom!

Nem lehet képzelni. hogy az énjéhez közelálló, azzal ugyanazon ember^a mennyire zsenírozhatja magát, saját maga előtt, akkor is midőn belső önvád és lelkiösmereti furdálás nem forog szóban. Hogy belevitt
5 ez a kutya sors engem is tudtomon kívül akaratom ellenére a mocsárba!
Az a telegramm készen volt, nincs is benne semmi! hogy került postára, pestre, hozzátok? ha fejemet a nyaktiló alá helyezik se tudom. Hanem hiszen áldom is a telegrammokat!^b ha azon szerencsében részesülnék
10 mostanában: hogy meghaljak: még pedig^c nem egyszer, de 3szor egy
nyomra: akkor se tudnátok meg! Sőt, gondolkodóban vagyok hogy hozzátok,^d közelbarátimhoz írott búcsú leveleimet is ne dobjam-e a tűzbe?

^a ember – besz.

^b egyb.

^c pedig – e jav.

^d hozzátok, – o jav.

Tévedés volt igaz! de nem elég az az üdvessegre! Zavartam ma-
gamat, kínoztalak benneteket, kik szerettek!
Engedjete meg. Válaszoljatok nyugtatva, kedélyemet, <...>^c sze-
15 ressetek
Hanva, apr 28 1868

híved
Miskád

^c <...> – tint.

2189.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

PEST, április 30. 1868.

Kedves szeretett barátom! Igazad van: abban, hogy az április 24-ki
telegrammot előre elkészítetted „nincs semmi” – az az nincs semmi gán-
csolni vagy kárhozthatni való, sőt ellenkezőleg, újabb tanúbizonysága az
a leggyöngédebb figyelemnek, melylyel barátaid iránt, mostani súlyos
5 helyzetekben is, viseltetél. Elküldése, akármilyen tévedésből eredt legyen,
zavarba hozott bennünket, az való: de ezerszer jobban szeretjük, hogy e
zavar történt, mint hogyha e sürgöny igazat mondott volna. Hogy pedig
a történetekről teljesebb tudomásod legyen, és egészen megnyugtassd ma-
gadat azokra nézve: most, miután, istennek hála, utána vagyunk, egész
10 objectivitással elmondom részletesen.

Azon búcsú telegrammod hozzám 24-én estve érkezett. Megdöb-
bentem tartalmán és modorán; „*Távirassék kimúlásom!*”! Tehát nem *kö-
zelgő*, vagy ilyes valami... hanem *szimplán*: kimúlásom! Nem lehetett
másképp érteni, mint arra, a mi igaz is volt, hogy a sürgöny *előre* készült,
15 bizonyos szomorú esetre; és hogy most (a mi nem volt igaz) e *szomorú
eset beállt*, s környezetedből valaki föltette a sürgönyt. De éjjeli tűnődé-
seim, e magyarázat ellen, kételyeket támasztottak. Ha valóban megtör-
tént a gyászeset – gondolám – valaki, a káplán úr vagy más, utána tette
20 a kétely ismét ellenkező kételylyel találkozott: a zavar, levertség, mit ily
eset a háznál természetesen okozott volna, nem elég magyarázat-e arra,
hogy a sürgöny minden megerősítő toldalék, vagy utóírás nélkül adatott

25 fell?! [!] Így haboztam reggelig! akkor egy telegrammot készítettem,
egyenesen hozzád címelve: azt kellett volna elküldenem. Abban csak
még isten azt, hogy végbúcsút végy tőlünk stb. De elborzadtam a gondo-
latra, ha ez a *sürgöny* nem találna életben! Oly iszonyú *sarcasmusnak*
(eredeti jelentésében: halott kigúnyolásnak) tetszett ez nekem, hogy a
30 sürgönyt nem indítottam el, szétéptem. Mit volt tennem? Miután búcsú-
telegrammodban többen voltunk megnevezve, sorra küldöttem (25-én
reggel) mindenikhez, hogy olvassa el, mert őt is illeti. Nem írtam, nem
izentem mellette semmit; értse mindenik, a hogy tudja, mert hisz, mit
izenhettek volna én, ki magam is a legiszonyúbb kétségek között hány-
kódtam! A többiek nem izentek vissza semmit; Jókai a szolgának azt
35 felelte: b. Eötvösnek telegramm jött, mely a *tiedet* megerősíti, azaz hogy
a szomorú eset valósággal *megettörtént*.

Én erről természetesen mitsem tudtam. Nem lehetetlen – gondolám
– hogy Eötvösnek, mint akadémia elnökének, jött ilyen sürgöny valaki-
től. Azon sem ütköztem meg, hogy nem küldötte mindjárt az akadémia-
40 ba: 1-ör mert ő miniszter és temérdek dolga közt elfeledhette; 2-or mert
tudja, hogy én kaptam tőled azt a fatális sürgönyt, és így nincs szüksé-
gem újabb értesítésre. Este felé Jókai hozzám küldött egy czédulát, hogy
ő az országgyűlésben Eötvöstől azt hallotta, hogy újabb telegramm ér-
kezett, mely a tiedben foglalt szomorú hírt megerősíti; kérdi tehát Jókai,
45 hát én mit tudok bizonyosat? Épen kimentem volt kissé járkálni, midőn
e czédula érkezett: hanem Laczi fiam otthon lévén, megizente, vagy írta
Jókainak, hogy én újabb telegrammot nem kaptam, és nem tudok sem-
mit többet, mint a 24-i sürgönyben van. Így telt el a 25-e, s 26-án reggel
50 tudtam meg, hogy a HON esti lapjában (mely nem jár hozzám), benne
volt a megdöbentő hír.¹ Innen terjedt el némely más lapba is; noha
26-án reggel (Szász K.[ároly] által megtámadva) a HON visszavonta es-
teli tudósítását.²

Mi lehet már most a 2-ik sürgöny, melyet Jókai b. Eötvöstől hallott
volna?... Én így kombinálom az egészet. A mint én a te telegrammodat
55 elindítottam, a szolga természetesen elébb vitte a közel lakó Eötvöshöz,
mint a messzebb lakó Jókaihoz. Eötvös ment az országgyűlésbe, és ta-
lálkozván Jókaival megmondta neki a gyászhirot röviden, és hogy
telegramm jött. (T. i. a tied.) Jókai délben haza ment, és ott találván is-
mét a te sürgönyödet, azt hitte, hogy ez *más*, mint a melyről neki Eötvös

60 beszélt. Így sütötte ki azt, a mit az akadémiai szolgának mondott, hogy a te sürgönyödet a b. Eötvöshöz érkezett sürgöny megerősíti.

Vasárnap aztán, 26-án Szász hozzám jött, (előbbi napon költözéssel bajlódott az istenadta)³ hogy mit tegyünk. Abban állapodtunk meg, hogy távirjunk – nem neked (a föntebb kifejtett okból) nem is nődek, 65 kit a legiszonyúbb és kínosabb helyzetben képzelünk: hanem összefoglalva: Tompáéknak. Valaki csak lesz ott, a ki felel egy sorban: igaz-e, nem-e, hogy a végcsapás megtörtént? Ezt mondod te „rejtélyes” telegrammnak.

Íme, édes barátom, a dolog egész lefolyása. Sajnos, hogy megesett, 70 hanem utoljára nem oly nagy baj. Tehát egy megdöbbenő hír elterjedt – és később bebizonyult, hogy nem volt igaz. Mi volna ebben rád nézve szégyenítő?... A te telegrammod nem látott nyilvánosságot: nem úgy terjesztették a hírt, mint *tőled* eredettet, hanem az Eötvös-féle *álmódott* telegrammra történt hivatkozás. Mi pedig, barátid, örvendünk, hogy a 75 terjesztett hír nem volt igaz.

Áldjon meg a jó Isten, édes barátom, s adjon neked enyhülést testben, kedélyben. Öllelek, sokat szenvedő, angyallelkű komám-asszony-nyal együtt. Igaz barátod

ARANY JÁNOS.

2190.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. április 30.?¹]

Kedves barátom!

Nehány őszinte szót akarok mondani, a barátság és bizalom jogán; az ellenkezőt, a titkos neheztelést tiltja az.

5 Telegrammom eredete természetes, készült számotokra, halálom esetére. A többit tud[t]om nélkül, akaratom ell[en]ére szintugy én tettem, a gonosz sors intézdekése [!] folytán, mely a kártyát ily visszásan kevertette velem.

Akkor, a^a dolog nyilvánosságra jöttekor, hogy mélyen éreznem,
fájlalnom kellett a dolgot, mely magam előtt, a világ előtt nyomorult
10 alakban állított fel: ezt te édes Jánosom épen úgy tudod, mint kell.

Távürgönyözted^b a nyomorúságot melyet nem erthettél, nem is
érthettel. Ez természetes.

Hanem édes barátom legutolsó tennapelőtti leveled olvasására^c kí-
nosan ütött el a hőség. Azt a dolgot, melyet én ismerek és szegény csa-
15 ládom ismer<, > legjobban: azt melyre nekem gondolni is kin, azt mely
már tudatva volt általad egyszer, mi természetes, de kínos volt akkor is:
szóról szóra ismételni jónak láttad. Kinek? mi célból [!] és okra? gyarló
értelmekkel, éltem fogytáig nem fogom megérteni.

Bocsáss meg őszinteségemért.

20 Szegény megrázott nőm, ki a dolgot jobban restelli mint magam,
az első, igen elég felvilágosítás után, felsohajtott: Istennek hála vége
van! ne is emlékezzünk róla többet!, annyival inkább ne beszéljünk[.]^d
Szerencse: hogy a dolgot, csak egy pár barátunk tudja:

Vegig fut a hideg ha meggondolom mi történt volna leveled véte-
25 lekor, ha^e az isteni gondviselés áldott kezét ki nem nyújtja. Szemem
rosz, leveleimet nőm szokta átolvasni. Arany irt monda; derék feleltem,
olvasd el. a levél feltörve, sőt kiterjesztve volt már kezében, akkor a
helységből növendége érkezvén: letette íróasztalomra.

Gondolhatod: hogy ez az eset mily^f téged^g is ötet is kellemetlenül
30 érintette volna, még neveli örömemet a szerencsés véletlen felett.

Azután kezdődött a trió. Hol az Arany levele? Nem tudom <lenni>
itt van^h valahol! De én olvasni szeretném, legalább mondd el tartalmát.
Aztán szépeket <...> mondtamⁱ Még egy megjegyzése volt: bizony fur-
csa ember vagy: Száznál több levelét gyűjtötted össze Aranynak s most
35 elhányod.

^a a – jav.

^b Távürgönyözted – e jav.

^c olvasására – a á-ból jav.

^d beszéljünk[.] – l és n jav.

^e ha – h jav.

^f mily – m jav.

^g téged – téted-ből emend.

^h itt van – besz.

ⁱ mondtam – besz.

Bocsáss meg, éj van. kifáradtam az irasban! bár 3 gyertya s hatalmas szemüvegem mellett.^j

Csokolunk benneteket

Hanva apr 30

40 1868

Szerencsétlen barátod

Miska

Szerencse ha eltalalod mit akartam írni e macskakarmolásokkal, nem látok<, > s igen ideges^k vagyok.

^j mellett – tt emend.

^k ideges – s jav.

2191.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Tornallya, 1868. május 3.]

Vonal. Linie _____
MAGYARORSZÁG

Szám Nr.—
UNGARN

NÉMET AUSZTRIAI TÁVIRÁSZATI
EGYLET

DEUTSCH ÖSTERR.
TELEGRAFEN VEREIN

Hó Mai 1868
Monat

Rendeltetés helye Pest
Adreßort

Feladás helye Tornallya
Aufgabsort

Pénztári szám Cassa Nr.	Osztály Classe	Szavak száma Wortzahl	Feladás ideje Zeit der Aufgabe				Érkezés ideje Zeit der Ankuft				Hivatalos jegyzetek stb. Dienstliche Zusätze etc.
6	p	szó Worte jegy Chiffre ár szó 20. Taxw.	nap Datum	óra Stunde	perc Minute	napszaka Tageszeit	nap Datum	óra Stunde	perc Minute	napszaka Tageszeit	
			3	10		v	3	10		v	

TÁVIRAT.

TELEGRAMM.

Aranynak Pesten akadémia.

Leveleink^a ikertestvérék, elválaszthatlanok. Valásom [!] másolat kérem
kezdőtől hogÿ leend az szep. Tudósíts mindenről megelegÿlt [!] vagÿ
5 velem.

Tompaddal

Felvette: *Aufgenommen durch:* Stumpf

Hogyha a sürgönyöz egyszermind a fele-
letet is kifizette, ezen távirat a felelet fel-
adásánál előmutatandó.

*Dieses Telegramm ist wofern von dem
Aufgeber desselben die Gebühr für eine
Antwortdepesche bezahlt wurde, bei der
Aufgabe der letzteren vorzuweisen.*

53. sz. Távir dai nyomtatvány

^a Leveleink – k jav.

2192.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. május 3. I. levél]

Kedves jó Jánosom!

Sajnálom szenvedésedet, szenvedéstedet, szenvedésünket. [!] a tör-
tént dolog miatt. A legegyszerűbb eljárás ez lett volna: Miska szóról
szóra ezt vettük tőled, magyarázatot! én felelek: tévedés hallgassatok
5 általam^a kellett történnie,^b szórakozottságom miatt. Így vége lett volna
egyszerre mindennek, igaz-e? ez fájdalom nem történt egyenesen hibá-
tokból, vagy engem szánó szívetek zavarából. Kétségtelen: hogy én ír-
tam azt, hogyan jutott Pestre? titok. Még van: mi sokkal rejtélyesebb: a
baró Eötvös által kapott távirat, 100 évig lehetne törni az észet, hogy mi
10 ez? Csak az vet véget az okoskodásnak hogy báró Eötvös a jellem s
igazság^c férfja mondja.. ez kirekeszt mindent.

Különben megtörtént és én — nem bánom. Hozzám való ragasz-
kodástok, barátságok rajtam függétek és ha történt volna: mély lelkes^d
szánalmatok <.> ily fényes bizonyosságát nyerni: kincs. S én büszke és
15 boldog vagyok arra. érzem hogy az, nem ily áldozatot, melyben jelle-

^a általam – á th.

^b történnie, – n jav.

^c igazság – ág jav.

^d lelkes – s jav.

mem, hitelem semmit nem csonkúlt, de nagyobb áldozatot is megérdemel.

Közöld a távirat férfiaival e levelet.

20 Tartsatok meg mindvégig azon szeretetben, melynek most olyan fényes bizonyosságát^c vevém.

Hanva majus 3

1868

végig szerető hívetek

Tompa Mih^f

25 UI. engedjete meg e rossz írásért, szemem kezem az oka s az idegesség

^c bizonyosságát – ság jav.

^f egyb.; leh.

2193.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. május 3. II. levél]

Kedves Jánosom!

Ismét olvasom nagyszerű, magasztos leveledet, melyben a becsüle<t>, jellem, mély érzés és a <a>léleknek egész tengere tárul elém gyöngyeivel. Ez a levél olyan, minőhöz hasonlót nem olvastam. Nem is 5 képzeltem. és édes Istenem mindez érettem, miattam! Ha tetszésemre, akaratomra bizta volna Isten a kellemetlenség meg- vagy nem történését: becsületesemre, barátságunkra: az elsőhöz állottam^a volna. Olyan állapotba hoztad magadviselete, mély, nemes nyelven írott, egész lelkedtől áthatott^b leveleddel lelkemet érzésemet: hogy méltán ismételném azokat a szavakat melyeket monda Voltaire, egyik színműve dicsőségkoszorús előadásakor a Theatre françaisében. [!] Meghalok, de rózsák között!¹ Tudósíts, válaszolj: meg vagy-e válaszzal elégedve.^c Akartam azt lelkemből, remélem sikerült hivednek [!]^d barátodnak Miskád-

^a állottam – o jav.

^b áthatott – á jav.

^c elégedve. – I jav.

^d hivednek [!] – v jav.

nak. A másik boldog lény szegény nőm, ki levertsé-^c tanúja söt osztályos
15 részese volt. Levelemet kebléhez szorítá, arczát könyek öntöttek el hogy
teljes megnyugvásomat söt öröm[...] <is> látta;^f s hogy Veled így vég-
ződött a dolog! Hála Istennek! zárom be én is levelemet

Csókolunk
Miskád.

20 UI. engedj meg a levélpapírból egészen kifogytunk. Most kérem
Károlyunkat hogy csináltasson.^{g2}

^c levertsé- – az elválasztott szó nem folytatódik a levél túloldalán

^f látta; – át jav.

^g csináltasson. – a jav.

2194.

TOMPA MIHÁLY –ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. május 27. előtt]

Kedves^a Jánosom! a melyik levéltárba jónak látod add be nevem-
ben.¹

Vigasztalhatlan vagyok. A Koszorú 1863^d <füzetéből vagy> fo-
lyamából a 18 19 20 szám hiányzik ezt le lehetne^b iratni, le is kell, de^c az
5 1864^d folyamból csak 17 szám van.

barátod
Miska.

^a Kedves – es jav.

^b egyb.

^c de – e jav.

2195.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. május 27. előtt]

Kedves Jánosom!

Hárman képviseljük az újabb költészetet.¹ Teljes Petőfim nincs.²
Tudósíts a legdiszesebb kiadás áráról.³

hived Miska

Hanva.

5

2196.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, máj. 27-én 1868.

Kedves Barátom!

Két levélkéd fekszik előttem, melyekre válaszolnom kellene, de nem tudok.

Az ócska levélcsoportot megkaptam. Azt irod, tegyem be valame-
5 lyik levéltárba.¹ Az Akadémiaét és Kisfaludy-társaságét érted? Ha eze-
ket: mégis melyikébe szeretnéd? Nekem mindegy.

A Koszorú hiányzó számait most már nehéz lesz kipótolni. A pad-
láson heverték, rosz papirokkal együtt, s felhasználtattak, mint rosz pa-
pír. Még lehet belőlök valami: de, hogy keresni lehessen, pontosabban
10 meg kell írnod, mi hiányzik neked.

Ugyanis^a azt irod, hogy az 1863-i folyamból nincs meg a 18, 19.
20. szám

Melyik félév? azt is tudnom kell, mert a számozás juliussal újra
kezdődik.

15 Irod továbbá hogy az 1864-i folyamból csak 17 szám van. Azt te-
szi-e ez, hogy 1–17 megvan és 18–26 hiányzik? De itt is tudnom kell:
melyik félév? Ha második félév, úgy lehet kipótolhatom.

^a Ugyanis – Ugy th.

Petőfi munkáira vonatkozó kérdésedre is majd válaszolok akkor,
ha a Koszorút küldöm, mert előbb a könyvárosoknál kell megtudakol-
20 nom, s ma és tegnap nem voltam, nem mehettem be a városba.

Hogyan vagy, édes Miskám? Rendezgeted irásaidat? könyveidet?
Csak foglald is el magadat, a mennyire betegséged engedi, és erőltetés
nélkül. Jót tesz az neked.

Nem írok többet, várom válaszodat és öllelek szivemből

25

igaz barátod
AranyJ

2197.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. május 31.]

Kedves Jánosom!

Most rendkívül beteg levén: az újabb tudva levő számárságra néz-
ve nem nyilatkozhatom.¹

A Koszorúval könnyen czélt erünk Hiányzik az 1863^d első félévi
5 18. 19. 20. 21. szám.

1864 böi első félév a 7 szám. ennyi az egész hiány.

Hanva, pünkösöd 1^{ső} napján,

boldog ünneplést kívánva

hű barátod

2198.

ARANY JÁNOS – SZÉL KÁLMÁNNAK

[Elveszett]

[Pest, 1868. június 2.]

[Arany Szél Kálmán és Piroska állapota felöl érdeklödik, azt sejtve, hogy
a második házasság nem sikerült.]

2199.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, 1868 jun. 2.

Kedves öcsém Sándor!

Úgy látszik, a föld-alku közben mindketten beléfáradtunk a levelezésbe, mert azóta ugyancsak mélységes pauza állt be, melyet íme én szegek meg, kérve, hogy e kis levelet légy szíves Kálmánnak, ha lehet
5 személyesen, minél előbb átadni. Laczi, családi megbízásból, irt volt neki már jó tizednapja, s nem válaszol. Aggódunk, hogy baj van, tán nagyobb is, mint elgondolhatnók.¹ Laczi azt is hallotta valakitől, hogy beteg: ha ez való, ne add át a levelet neki, míg jobban nem lesz, minket pedig légy szíves tudósítani.

10 Lovassy tegnap előtt volt itt, s elbúcsúzott, Karlsbadba menvén. Beszélt rólad, rólátok, közönyös dolgokat; aányit azonban ránk nézve nem közönyöst, hogy „nincs semmi különös” bajotok. Adja isten, hogy ne is legyen! Mi hárman tűrhető állapottal vagyunk – testileg; másképp nem aggodalom nélkül.

15 Már kaptam végzést a telektörvényszékről: az átirás megtörtént. Nem tudom a végzésben e kitétel: „a terhek épségben tartása mellett” valami oly teherre vonatkozik-e, mely időközben valaki által betáblázott?² Furcsa volna. Vagy a szerződésben említett terhekre czéloz?

Azt gondoltam, hogy több levélben érintenem se kell a Geyer³ nevét: de kihozza az embert minden türelméből. Az a hátralévő egy angária,⁴ mi 1-ső januárban lett volna fizetendő, 1-ső júniusra sincs meg. Szurkáld egy kicsit kérlek; különben oda vész,^a pedig 262 ft is pénz nekem.

A házvételből eddig semmi sincs, és gondolom nem is lesz már.
25 Szédelésig emelkednek az árak; s én, az én pár forintomból, lakható állapotú házat sem vehetnék. Valamiképp kamatoztatni kellene; de, a mi biztos, az igen olcsó. Lovassy ejtett egy szót, a malmotok forgó tőkéről:⁵ nem mondtam rá semmit; de ha szólnátok, aligha valamit nem gondolnék. „Függetlenségi” álmaim egymás után mennek füstbe; alkalmasint meg kell maradnom a hivatalban, hogy legyen hová lehajtani feje-

^a vész – v jav.

met, mert a lakbér is iszonyú, s^b jövedelmemből nem jönnek ki, fixum fizetés nélkül. Valószínűleg azt a kis leányt⁶ is föl kell^c hoznunk, ki más, ha mi nem? s míg ily dolgok vagynak függőben, hogy gondolhassak én függetlenségemre?

35 Isten áldjon, édes Sándorom, csókolunk mindnyájatokat, mindnyájan; én pedig vagyok és maradok

szerető rokonod
AranyJ

^b s – besz.

^c föl kell – föl kell [?]

2200.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

PEST, június 5. 1868

Kedves barátom! A KOSZORÚ hiányzó számait nagy nehezen sikerült összeszednem a padláson, de az is úgy, hogy a 18. számot egy „idő-vész rongálta” füstös példányban kapod, melynél több azon számból, sem égen, sem földön, sem az akadémia padlásán nem találtatott.

5 Azonban legalább megvan, és nyomtatva van, nem kell leiratni. Ha elébb gondoskodtál volna, míg e csonka-bonka példányok ebharminczadra nem kerültek, könnyebb lett volna a hiány kipótolása. Hanem hát így is jó. Leveled kezdete igen fájdalmasan rezg bennem végig. „Most nagyon beteg vagy” hát, édes barátom. Isten adja, hogy mire levelem

10 oda ér, enyhült légyen akkori szenvedésed. Mint óhajtanék segíteni, könnyíteni rajtad: de lásd, még csak nem is mehetek, meg sem láthatlak. Rám is mért a sors elég gondot és bajt – újra családi convulsio fenyeget,¹ minek folytán szegény kis unokánkat alkalmasint ide kell hoznunk. De a dolog nem érett még annyira, hogy bár nektek is elpanaszolhassam.

15 Különben egészségünk meglehető. Fenn vagyunk, fenn járunk: de mi, két öreg, napról napra terhesebbnek érezzük az élet kötelességei teljesítését. Azt hittem én, hogy szakaszthatok még életemből egy pár évet, mikor ne kelljen a mindennapi kenyérért súlyosan munkálkodnom; kilátásaim biztatók voltak, sőt már e nyárra számítottam, hogy veszély és

20 romlás nélkül visszavonulhatok áldatlan és terhes foglalkozásimtól: de a

sors másképp akarja. Húznom kell a jármot, és húzni fogom, míg kidőlök belőle! vagy akkor érem el óhajtott *quasi* függetlenségemet, mikor már se lelkileg, se testileg hasznát nem vehetem; mikor semmit sem leszek képes valósítani ábrándjaimból, melyekért szabadságomra törekedtem.

25 De hát ki tehet róla!

De miért sopánkodom én neked, kit nem elszomorítnom, hanem vigasztalnom és derítnem kellene! Mit írok, édes barátom, a mi szórakoztasson legalább? Híreimet én is csak az újságokból meríthetném, melyek hozzád a nélkül is eljutnak, a politikáról te sem szeretnél hallani, én sem beszélni. Most igazán „oldott kéve”² nemzeted! korbács kell ennek, akkor összetart: adj neki egy újnyi szabadságot, s előrjöngi a hazát.³ Mindig így volt, mindig is így lesz. Vagy csak én látom ily fekete színben a haza sorsát, – én, a ki valószínűleg *árulói* egyike vagyok? Hogy ne! Ebédeltem párszor Deákkal, keresztet is kaptam.⁴ Az nem kérdés, minő hazafiság lengi át azt a hat kötetet, mely most frissen került újra a közönség kezébe:⁵ az a kérdés, nem czimborálok-e titkon a főczinkosokkal, Deákkal,⁶ Eötvössel stb. – Kisértsd meg bár te elejteni egy szót: s a „Pusztán” és „Gólya” daczára,⁷ olyan hazaáruló leszesz, mint Horváth Mihály.⁸

40 Hanem elég. Áldjon meg a jó Isten, édesem: adjon enyhülést, reményt, gyógyulást! Öllelek szívemből szívemhez. Igaz barátod

ARANY JÁNOS.

2201.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1868. június 8. előtt]

[Ercsey elküldte Geyer 1868. január–március közötti földbérletének összegét (245.50 ft), s beszámolt az adásvétel körüli és egyéb, főleg családi teendőiről.]

2202.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Pest, 1868. június 8.]

Kedves öcsém Sándor!

Alkalom lévén,¹ sietek tudatni veled, hogy a 248 f. 50 krt, mint a mi a Geyer f. évi jan-márcz. haszonbéréből, 8 ft szalontai adó és 6 ft mérési költség levonása után fenmaradt, tegnap, leveleddel együtt, megkaptam s köszönöm mind ebbeli mind egyéb fáradozásodat.

Többet nem írhatok, mert mennem kell a gyűlésbe, hétfő nap lévén.²

Hanem az isten áldjon meg benneteket! és szeressetek úgy mint eddig.

10 Pest, 1868 jun. 8-án

szerető rokonod
Arany János^a

U. i. A takarékpénztári kamatkiszámítás még nem történt meg, mert csak fél évenként lehet. Julius elejével kiveszem a kamatokat, és 15 akkor tudósítani foglak, több e vagy kevesebb a számított 351 ftnál.

Adieu!³

AJ.

^a egyb.

2203.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Tornallya, 1868. június 15.]

Vonal. *Linie* —————
MAGYARORSZÁG

NÉMET AUSZTRIAI TÁVIRÁSZATI
EGYLET

Hó Juni 1868
Monat

Rendeltetés helye Pest
Adreßort

Szám *Nr.* —
UNGARN

DEUTSCH ÖSTERR.
TELEGRAFEN VEREIN

Feladás helye Tornallya
Aufgabsort

Pénztári Osztály szám <i>Cassa Nr. Classe</i>		Szavak száma <i>Wortzahl</i>	Feladás ideje <i>Zeit der Aufgabe</i>				Érkezés ideje <i>Zeit der Ankuft</i>				Hivatalos jegyzetek stb. <i>Dienstliche Zusätze etc.</i>
26	p	szó <i>Worte</i> jegy <i>Chiffre</i> 20 ár szó <i>Taxw.</i>	nap	óra	perc	napszaka	nap	óra	perc	napszaka	
			<i>Datum</i>	<i>Stunde</i>	<i>Minute</i>	<i>Tageszeit</i>	<i>Datum</i>	<i>Stunde</i>	<i>Minute</i>	<i>Tageszeit</i>	
			15	10	20	v	15	1	10	v	

TÁVIRAT.

TELEGRAMM.

Aranyak Pesten

Olvastatok képzelhetlen, hajmeresztő, kétségbe-ejtő, hetektől gyilkoló
gyötrelmimet?¹ Életünk kinpad. Szegény nőm ápol, lelke szomorú, szive
5 meghasado félben

Tompa

Felvette: *Aufgenommen durch:* Márkus[...]

Hogyha a sürgönyző egyszersmind a fele-
letet is kifizette, ezen távirat a felelet fel-
adásánál előmutatandó.

*Dieses Telegramm ist wofern von dem
Aufgeber desselben die Gebühr für eine
Antwortdepesche bezahlt wurde, bei der
Aufgabe der letzteren vorzuweisen.*

53. sz. Távirtdai nyomtatvány

2204.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Pest, 1868. július eleje]

[Szél Kálmán az Ercsey-családnál felütött sok betegségről írt, s minden
bizonytalannal arról is, hogy Piroskát felviszi Pestre Aranyék gondozásába.]

2205.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Pest, 1868. július eleje]

- 1.) Pesti tak. pénztári könyvről 3000 ftnek
1867 febr. 25-től 1868 jul. 1.ig számitott ötös
kamatja.....231.22
Ebből 1868 apr-jún. engem illet.....38.54
5 a többi... .192.68 = 192.68
- 2.) Budai t. pénztári könyvről 1600 ftnek
ötös kamatja 1866 jun. 30tól^a 1868 jul. 1ig. 165.51
Ebből 1868 apr-jún. engem illet..... 20.-
a többi 145.51 = 145.51
- 10 3.) Pesti tak. pénztári könyvről
4400 ftnek 4 ½ % kamatja
1867 febr 17-től jún. 30-ig.....73.15
Ebből 1868 apr-jún. engem illet.....49.15
a többi 24.- = 24.-
15 És így a te részed.... 362.19
A szerződésbe fizetés gyanánt be van tudva 351.-
és így még visszajár...11.19

Kedves öcsém!

- 20 A kamatokat kivettem, s róluk a fentebbiekben küldöm a szám-
adást. A 11 ft fölösleget nem küldöm, tudd be majd ottani pénzem ka-
matjába. Kálmán írta hogy sok betegség volt nálatok: adja isten, hogy ne
legyen már! Ölellek

szerető bátyád
Arany János^b

^a jun. 30tól – jun. 30. jav.

^b egyb.

2206.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, 1868 jul. 5.

Édes barátom,

Régen nem irtam. Szándékosan nem akartalak eleinte háborgatni, nem tudván, ha vajon nem hat-e rád ingerlőleg szenvedésid közepett levelem, vagy annak valamely kifejezése. Azután meg – hivatalos nyűge-
5 imet nem is említve – a magam bajaival lettem elfoglalva. Nagy változás történt nálunk: kis unokámat fel kellett hozni Pestre. Kit apja, szomorú özvegysege harmadfél éve alatt, nem akart elbocsátni magától: most önkint hozza ide, a mi gondviselésünk alá. Szomorú dolog ez, édes barátom, <h> – nem, hogy a kis leány itt van, mert hisz míg minket az isten
10 éltet, jó helyen van itt is, – hanem szomorú dolog az, mi az apát erre kényszerítette.¹ De többet erről nem írhatok. –

Alig jött meg a kis leány: megint más lényeges akadály vetett gátat, hogy irhassak neked, kiről sokat – mindig gondolkozom. Beteg voltam: vérhasba estem, most kezdek belőle üdülni.² Kegyetlenül fogott:
15 azt hittem, hogy utolsó lesz; de rögtön alkalmazott orvosi segély szerencsésen s aránylag rövid idő alatt kihúzott belőle. Most tehát már csak régi, szokott bajaimmal vesződöm.

Hát te, édes szenvedő barátom, hogyan érzed magadat? Remélem, azon irtózatos roham, melyet legutóbbi sürgönyödben panaszlál, nem
20 jött elé többször. Adja isten, hogy,^a ha már szenvedned kell is, türethőbbek legyenek fájdalmaid. Rég ideje, hogy épen semmit nem hallok rólad. Szász Károly betegségemben meglátogatott, akkor mondott egy keveset állapotodról;³ azóta nem találkozhattam vele. Őt is nagyon elfoglalja a sokféle hivatal, szerkesztőség stb.;⁴ meg a családi baj: soha
25 sincsenek betegség nélkül.

A mi minket illet: szegény nőm bizony gyenge, sokszor csak azért nem fekszik, mert nem lehet! Most már még kevésbé, mióta kis leánya van. Fut fárad, mellette és vele sokat; de más részről azt hiszem, egészségére válik idővel ez a bibelődés. A gyermek igen kedves, eleven kis
30 jószág; szeretik is egymást a nagymamával úgy, hogy jobban már nem lehet. Ez által szegény asszony élete ki van ragadva egyhangúságából:

^a hogy, – g th.

kedélye derültebb, s remélem ez jótékonyan fog hatni általános egészségére. Laczinak semmi baja.

Örömet irnék többet is; ha tudnám, hogy érdekel ez a politikai és
35 irodalmi dulakodás, mely engem is megszűnt érdekelni.⁵ Megfoghatom,
édes betegem, hogy szenvedéseidnek nem csekélyebb részét teszi annak
minden perczen látása, tudása, mennyit szenved temiattad kedves komám asszony, áldott jó feleséged. – De kivel szálljunk pörbe? Túrni
kell, édes barátom, a gyötrelmeket is, és azon gondolatot is, mennyi bajt
40 és bút okoznak gyötrelmeink azoknak, kiket szeretünk. Ha nem lehet
máskép. Egy szomorú alkalommal vigasztalt engem – nyugtatott leg-
alább – Horác verse, melynek addig soha sem éreztem annyira mélyen
igazságát:

Durum, sed levius fit patientia
45 Quidquid corrigere est nefas⁶

s e locus communissá⁷ vált mondat balzsamként oszlatta akkor gyötrődésimet.

Áldjon meg a jó isten. Adjon enyhülést, nyugalmat, reményt!
Kedves komám asszonynak erőt a továbbira. Oh, mily hős ilyenkor egy
50 szerető asszony, bármennyire gyöngye is különben. Ne féljete: isten megsegít. Öllelek

igaz barátod
Arany János^{b8}

^b egyb.

2207.

ARANY JÁNOS – RÓNAY JÁCINTNAK

[Pest, 1868. július 6. után]

Főtisztelendő Úr!

Nem csak a Nádasdi-féle iratok, hanem a Jászay-gyűjtemény tárgyában is megtörtént a fölterjesztés;¹ mivel a jul. 6-i jegyzőkönyv azokat határozottan elrendelte. És így H.[orváth] M.[ihály] mind két indítványa
5 fölösleges volt; azt hiszem kár is lenne velök a jegyzőkönyvet terhelni.

Jó reggelt kíván

Arany

2208.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1868. július 30. előtt]

Kedves Jánosom!¹

lelkemnek híven s végig szeretett barátja

Végórámban az élet határánál visszatekintve: életemre: magas,
nemes lelkednek^a vonzalma, barátsága meghat. Fogadd búcsúra, lankadó
5 jobbomat! Kedveseiddel, mind négyeteket értve, legyen rajtad Isten ál-
dása! Kifáradtam, pihenek[.] ▲ lélek él: találkoznak!²

ajánlom enyéimet!

Hanva, 1868

végig híven szerető
Miskád

10

^a lelkednek – e jav.

2209.

TOMPA MIHÁLYNÉ – ARANY JÁNOSNAK ÉS SZÁSZ
KÁROLYNAK

[Távirat]

[Tornallya, 1868. július 30. du. 7 óra]

Aranynak Szásznak Akadémiánkban Pesten.

Felejthetetlen kedves férjem, fájdalom, ma kimult; megmérhetetlen
szenvetései után pihen csendesen.

Tompa Mihályné.

2210.

ARANY JÁNOS – SZILÁDY ÁRONNAK

[Pest 1868. augusztus 3.]

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

5 Tisztelt Tagtárs

A Flügel-Catalogból 6 darab megérkezett,¹ szállására küldöttem, de azt mondták, elútazott Halasra, s nem tudják mikor jő vissza. Nem akarván a 4 hónapra kölcsönadott kéziratokat hiába hevertetni, de másrészről Halasra sem küldeni vaktába; nehogy elveszsen, kérem sziveskedjék megírni mikor jő ismét vissza, vagy biztos átvételök iránt rendezkedni.

Tisztelettel
Pest, 1868 aug. 3.

szives üdvözlője
Arany János^a

15

^a egyb.

2211.

ARANY JÁNOS – JOHN BOWRINGNAK

[Elveszett]

[Pest, 1868. szeptember 10.]

[Arany akadémiai kiadványokat küld.]

2212.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1868. szeptember 28. előtt]

[Ercsey elküldte a föld vételárából fennmaradt 7000 ft-nyi tartozását, a kamattal együtt.]

2213.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, 1868. sept. 28.

Kedves öcsém Sándor!

A 7000 ftot, mai póstával, megkaptam;¹ sietek erről téged megnyugtanni. Nem szükség specificálnom,² micsoda 7000 ft, mert ily összegeket te nekem soha sem küldtél még, s valószínűleg ezután sem
5 fogsz. A kamat is pontosan megjött.

Sajnálom, hogy annyira törted magadat e pénz kiteremtésével; most még én nem tudom már mit csináljak vele. Sajnálom, hogy félreértettél. Én *Kálmántól* már a nyáron izentem, hogy akár mind az egész
10 összeget nálad hagyom; de ha ezt nem akarod, két ezeret is szívesen, azon esetre ha házat, vagy papirt nem vehetek. Igaz, mondtam Kálmánnak azt is, hogy szívesebben ott hagynám az egészet, mint egy kisebb részét. Akkor még volt némi reményem, hogy haszonnal beruházhatom, most csak takarékpénztárba jut, hol dőge van a bankónak.

A kötelezvényre már felírtam az elismerést; Kálmán a jövő hóban
15 feljő, leküldöm tőle, valamint a Fleischl-féle (teljes hasznavehetetlen) irományokat³ is. Kérted volt ezeket.

Egészségünk – különben – nem igen derék. Laczi, Piri díszlenek, de az öregeknek itt is fáj, ott is fáj. Én, hiába tartanak jobb oldalnak, épen a jobb oldalamra nyomorodtam el, a máj fáj, s épen most is megint
20 rakonc[z]átlankodik.⁴

Isten szeressen minden jóval

bátyád

Arany János

U.i. Ezt biz egy kissé fonákul kezdtem, de már nem írom újra.
25 A 11 ft-ra nézve majd végzek Laczival rendelésed szerint. Lovassy ez ideig nem fizetett,⁵ jobb is volna, ha nálad fizetne, visszaadnád kötlevelet.⁶ No hiszen lesz pénz *mint polyva!*

2214.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest 1868 oct. 29.

Kedves öcsém!

Egy fontos tárgyban kérnék tőled, ha lehet sürgető válasz. Lovassy ma meglátogatván előadta a nagyvállal[la]tot (derecskei uradalom) melybe vágtak, és annak folytán, hogy ő a malom ezentúli terheiről szeretne lemondani oly módon, hogy ő, eddig tett költségeiért társnak megmaradván, az ezentúli költségekre egy ötödik társ vétetné fel. Megkínált engem, hogy előbbi nyilatkozataimhoz képest, lépjek be.

Megvallom, hogy kedvem volna, mert kevés készpénzemet úgy sem tudom gyümölcösöztetni; de annyira ismeretlen vagyok malmotok viszonyaival, hogy így egyszerre nem merem belévégni, hanem előbb tőled szeretnék némi őszinte felvilágosítást. Te tudod, hogy az én célom nem nyerészkedés, nem üzlet; hanem főképen az, hogy kis jövedelmemet oda emelhessem, miszerint abból – és biztosan megkapva – Pesten is fentarhassam magamat, hivatal nélkül. Quasi nyugdíjazni szeretném magamat, rendes időben kijáró évi jövedelemmel. Azt nem tudom már most:

1.) Circiter¹ mennyi befektetés szükséges még a malomhoz, hogy az általatok kitűzött cél el legyen érve? s birom-e én annak ezutáni befizetéseit?

20 2.) Mennyit hoz már eddig a malom? mi módon részesültök a haszonban? s ha az osztály természetben történik, mit tennék én a részemmel, Pesten lakó ember?

3.) Átalában, ismerve körülményeimet sőt természetemet – ajánlanád-e nekem hogy ebbe avatkozzam, eddigi tapasztalásid után?

25 Én azt hiszem, hogy ha egyszer új társ befogadására van szükségetek, arra lesz ember Szalontán: tehát ne a consortium érdekében,² hanem egyedül az én érdekekben, adj tanácsot, mit cselekedjem? Addig Lovassyt függőben hagyom.³

30 Válaszodat kérve, – meglehetősen testi állapotban – vagyok és öllelek
szerető bátyád
Arany János^a

^a egyb.

2215.

ARANY JÁNOS – SZILÁGYI SÁNDORNAK

[Pest, 1868. november 2.]

Barátom Sándor!

Hisz te nagyon derék ember vagy: isten erősítsen meg szándékodban. Okvetetlen eljőj 5 órára. Olvashatsz, a mennyit tetszik, mert egyéb tárgy nincs.¹ Beírtalak a programmba.

5 Jó reggelt!
2/XI

híved
Arany János^a

^a egyb.

2216.

EÖTVÖS JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1868. november 11. előtt]

Kedves barátom

E sorok átadója B. Kroner titkár, azért küldetett Beust által, hogy az Akademia beosztásait [?] megnézve, <...> a delegatiók elfogadására a szükséges intézkedéseket tegye meg.¹ Kérlek légy oly jó s mutasd meg nekem termeinket. – Ülési helynek talán kisebb termeink conferentia szobáknak, bizottmányi s Kisfaludi termeink, s ministeri szobának, presidialis² szobáink használhatók. Magától értetik, hogy míg a delegatiók tartanak az Akademia működését felfüggeszteni kénytelen

10

híved
Eötvös

2217.

ARANY JÁNOS – THALY KÁLMÁNNAK

[Pest, 1868. november 24.]

Tekintetes Úr!

Tóth Lőrincz úr maga felszólítván, hogy visszavont „emlékbeszédét Zádor felett” nov. 30-án mégis megtartja;¹ e szerint Tek. úr előadását jobb lesz másik szorultság idejére halasztani, annál inkább mert 5 összes ülés, s abban Akinnak bizonyos jelentése, indítványa satb. fog szőnyegre kerülni,² mi hihetően vitatkozást idéz elő, és több időt elfoglal.
Pest, 1868 nov. 24.^a

Tisztelettel

alázatos szolgája

Arany János^b

titoknok

10

^a 24. – 2 jav.

^b egyb.

2218.

TOMPA MIHÁLYNÉ – ARANY JÁNOSNAK

[Töredék]

[Hanva, 1868. december?]

Kérésem s óhajtásom, ami felejthetetlenünké is volt, hogy sirkövére^a kedves komám irjon néhány sorocska emlékiratot.^{b1}

^a **sirkövére** (Voinovich 1938. 220.) – **sirjára** (*AJÖM* I. 523.; *TMLév* II. 478.)

^b **emlékiratot** (Voinovich 1938. 220.) – **emlék-iratot** (*AJÖM* I. 523.; *TMLév* II. 478.)

2219.

TOMPA MIHÁLYNÉ – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Hanva, 1868. december]

[Tompa Mihályné Lévay József által dohányt küldött Aranyinak.]

2220.

A SZONDI-EMLÉKVÁLASZTMÁNY – ARANY JÁNOSNAK

[Ipolyság, 1868. december 23.]

Tekintetes Titkár Úr!
tisztelt hazánkfia!

Még 1860-ik évben Báró Majthényi László kaszinói elnök, jelenleg hontmegyei főispán indítványára, társulatunk köréből egy választmány alakult,¹ melynek céljául tüzetett: az 1552-ik évben, e megyében fekvő Drégelvár ostrománál el esett hős Szondi Györgynek, a helyszínén emléket emelni.

A választmány [...] a hazai lapokban is olykor közlött működése egyik szebb mozzanatának tartjuk, mai napi közgyűlésünk elébe, jóvá-
10 hagyás végett terjesztett jegyzőkönyvének azon pontját:

Mely szerint önt, mint ki hazánk élő költői közt legszebben dallott Szondiról, a Szondi-emlék választmány tiszteletbeli tagjául választotta.²

Miért is részünkről hazafiúi tisztelettel és bizalommal kérjük önt, hogy miután Magyarország Herczeg-Primásnak a választmány tisztelet-
15 beli elnökségét már előbbreül elfogadni kegyeskedett; – ön, a bár szerény körű kitüntetést, szinte szívesen venni, a Szondi emlék választmány tiszteletbeli tagságát elfogadni s lehető esetben azt bölcs és szakavatott tanácsával gyámolítani méltóztassék.³ –

Maradván egyéb iránt
20 Hazafiui tisztelettel

Kelt Ipolyságon, 1868ik év Decemberhó 23án tartott kaszinói közgyűlésünkből. –

alázatos szolgálói
Luka Lajos
elnök

25

Libertini József
egyleti jegyző

1869

2221.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1869. január 5.]

Édes Barátom,

Ne rójátok fel bűnül e mi szegény iskolánknak, hogy ezer- meg ezer-felé vont jegyzője csak most küldi a köszönő levelet s az én recognitionalisomat,¹ mely pedig még februárban kel 868-ban a vett 5 akadémiai ajándékokért. A minap nála vagyok épen, s ott látom a halom iratok között a megfogalmazott levelet még mind eddig el nem küldve. Sürgettem; s most kért, hogy küldjem el. Küldöm is, de egyszersmind kérem is számunkra az elnézést.

Magamra térek.

10 Semmit sem csinálhatok, édes Barátom.

A fatum különösen üldözőbe vett abban az igazán rám nézve rut 1868-ban. Junius végén feleségemet alig tudták az orvosok a halál torkából vissza hozni. Utána magam lettem beteg, úgy hogy csak november óta mondhatom magamat olyan, a milyen egészségben. Tavasszal a 15 fiam betegeskedett.

Mind rettenet napok voltak a rajtam átmentek.

Nem üdvözölhettelek János napján:² de fogadd most, utólag. Az Isten a jó kívánságot utólag is elfogadja, a jó ember mért ne tehetné azt. Ha a sors rád mérte a csapást Juliska halálával: adja meg az utóörömet 20 Lacziban, kire nézve csak azt sajnálom, hogy még fotográfiában sem ismerem.

Én holnap leszek 50 éves! Kivánj nekem csak annyit, hogy fiamat, ki most mult 16, láthassam szárnyra bocsátva.

A komoly gondolatok ilyenkor szállanak meg. De talán a ki eddig
25 megtartott, megtart ezután is, hogy azokért, a kikért élnem kell, csak-
ugyan élhessek.

Kedves nődet tiszteld, csókold meg nevemben is. Látlak-e még?
Talán ha vasutunk megnyilik: felrándulhatok Pestre,³ hogy ne legyünk
annyira néma barátok, a távolság kényszerít bennünket.

30 Isten áldjon meg édes barátom és szeress, mint én szeretlek.

Szilágyi^a

Sziget, jan. 5. 1869.

^a leh.

2222.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1869. január 14.]

Kedves barátom!

Tegnap adtam fel egy ládácskát Lichtenstein és Fűrész helybeli
szállítók irodájába, nevedre címezve.¹ A ládácskát néhány nappal ez
előtt Tompáné küldte hozzám a te részedre. Azt írja, egy kis jó dohány
5 van benne, a mint gondolom, még szegény Miska természetménye vagy
veteménye a mult esztendőből. A feladásnál aszszugyümölcsnek adtam
fel 5 forint értékben, saját nevem alatt.² Öt hat nap mulva talán megnézet-
hetnéd a vasut szállítási irodájában.

Isten veled! Ölel

10

Miskolcz, januar 14. 1869.

szerető barátod

LévayJ

2223.

ARANY JÁNOS – LÉVAY JÓZSEFNEK

[Pest, 1869. január 16–18.]

Kedves Barátom,

A mennyire megörültem rég nem látott soraidnak, annyira meg-
hökkenem azok tartalmán. Bajt küldtök neked, bizonyos. Szegény ba-
rátunktól, még életében, Szász Károly kapott volna hasonló küldeményt:
5 felbontották, s nagyon megfizettették volna, ha egyik hivatalnok
véletlenül nem ismeri s el nem simitja a dolgot.¹ Ily előzmény után má-
sodszer megkísérteni – vakmerőség. Már nem tudom, hogy lesz, ha
utban van; de szeretném, ha még ott heverne és visszavétnéd. Annyi
bizonyos, hogy ha ide érkezik, szárazon nem kapjuk ki onnan. Cerberus²
10 áll őrt.

Szegény komámasszony még decemberben írt volt erről, de azt,
hogy már utnak indította. Azóta damocles-kardként függni véltem fölöt-
tem;³ nem tudva, mi történt vele. De a mint az idő haladt, azt hittem;
vagy felakadva valahol; vagy nem lelnek gazdáját, szóval, hogy talán
15 ment vagyok már tőle. Most – állnom kell elébe! Ha én azt tudom, hogy
csak jan. 14-én indul, még decemberben megírtam volna k. komámász-
szonynak, hogy köszönöm szívességét, de ne küldje.

Hogy vagytok ott Miskolczon? Én, beteges, kedvetlen, öregszem.⁴
Áldjon meg az isten!

20

Pest 1869 jan. 16.

barátod

Arany János^a

fordíts!

Jan. 18.

Megírtam e levelet, de nem küldöttem el, mert a vasúti avisot⁵ még
25 16-án, tehát leveleddel egy napon, megkaptam, és így hiába lett volna
minden óvatosság. Mit volt tennem? ki küldöttem a packkért egy hordárt
– s az történt, a mit bizonyosan vártam. Felbontották, confiscálták.⁶
Laczi fiam dicséri, hogy igen szép dohány, ő látta a fináncz asztala alatt:
de én már abból egy füstöt sem szippantok. De szivhattam az orromat a
30 fizetéstől. Előleg már le fizettem egy özszegecskét, a végleges fizetés

^a egyb.

nem tudom mennyi lesz; az még hátra van, s itélettől függ.⁷ Ahhoz még sok herczehurcza után jutok.

Így küldjetez nekem dohányt, ti boldog, vidéki naiv emberek, a ti jószívűségtekb^b! Nem panaszlom, de nem is ohajtom, hogy ismételjé-
35 tek.

Áldjon meg a teremtő!
Az a^c ki túl

^b jószívűségtekb^b! – jó szívűségtekb^b! (össz.)
^c egyb.

2224.

ARANY JÁNOS – AZ EGGENBERGER FERDINAND
KÖNYVKERESKEDŐ CÉGNEK

[Pest, 1869. január 23.]

63

K.k.

T. cz. Eggenberger Ferdinand Könyvkereskedő cégnek.

Pest

5 Miután a Kegyetek mint főbizottmányosok által az Akadémia részére eladott könyvekről szóló s az 1866. év január 1-től 1867. év dec. 31. napjáig terjedő két évi számadás a megtörtént átvizsgálás folytán helyesnek találtatott, s kegyetek a százalékaik levonása után az Akadémiának járó egyezer hatszáz huszonhét ft. és 6 krt a felmutatott eredeti
10 nyugta szerint az akadémiai pénztárba a múlt 1868. évi aug. 5-ik napján befizették a mondott 2 évi vagyis 1866. és 1867. évi számadás terhe alól ezennel fölmentetnek.

Ide rekesztem egyúttal ugyancsak a mondott számadás folytán készített s az 1868. évi számadásunknak alapjául szolgáló könyvjegyzéket, melynél fogva az 1868-ik napévre szóló számadással együtt annak idejében, ugmint a folyó évi május 1. napjáig ide bemutatandó lesz.

Megjegyzendőnek találom, hogy miután az 1866. és 1867. évi számadásban a „Vész: Háromél” czimű munkájának eladott egy példány¹ Kegyetek részéről számításba nem vétetett, a fönmaradt 75 pél-

dány helyett az 1868-iki alapban 76 példányt igtattam be, mihez képest az egy példány ára az 1868. évről lesz kegyetek által beszámítandó.

Pest 1869. január 23.

25

Arany János^a
titoknok.

^a egyb.

2225.

EÖTVÖS JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Pest,] 25/1 869

Kedves barátom!

Miután éppen mikor már az ülésbe készültem, rosszul lettem, nem jöhetek, kérlek, gondoskodjál elnökről.¹

5

Híved
Eötvös

2226.

SZINYEINÉ JEKELFALUSSY VALÉRIA – ARANY JÁNOSNAK

[Jernye, 1869. február 5.]

Mélyen tisztelt Honfű!

Erántam való megbecsülhetlen figyelme, és jósága feljogosít e' néhány sorral drága idejét igénybe venni, és egy szerény kérést mely a' honleány és egyszersmint magyar anyáé is, ide zární. Számos fiaim egyike a' festői pályára lépven, 3 év óta a' Müncheneri akadémia tanulója Szinyei Pál,¹ – legelőször a' honvéd album mutatta be szerény rajzát,² – újév óta pedig, egy nagyobb olajfestvénye van kiállítva, Pán és nimfát ábrázolva, a' képzőművészet tárlatában.³ – Szabadjon tehát Kegyed! nagyrabecsült figyelmét e' mű megtekintésére felkérnem, mely talán 10 szebb reményekre is feljogosítand, miután, még Bécsben is az őszi kiállításnál némi érdeket ébresztett,⁴ holott azok nem szokták a' szegény magyar embert elkényeztetni. –

Szeretném, ha édes hazámban is egy kevés érdeket ébresztene fiam műve, mely serkentendi, még serényebben tanulni, hogy utolsó sorban
15 ne álljon, a' haza napszamosai között. –

Az Isten áldását kérvén Kegyed! és kedves családjának, maradok hálados szívű

határtalan tisztelője

Jernyén
20 869 Feb 5^{én}

Szinyei Valéria

2227.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1869. március 11.]

Igen tisztelt Barátom,

Ha a Történ. Bizottság működésének rövid vázlatát megnyerhetném: igen nagy örömemre válna.¹ Most még csendesen dolgozhatnám egy pár napig jelentésem összeállításán: majd a nagygyűlés közeledtével
5 dolgaim is rám szaporodnak, s félek hogy akkor kell vesződni jelentésem szerkesztésével, mikor másfelé is nagyon el leszek foglalva. Kérlek alázatosan, áldozzál erre egy-két órát, és küldd be hozzám a vázlatocskát. Csupán ez hiányzik.

Szives üdvözléssel
10 Pest, 1869 márcz. 11.

igaz tisztelőd
Arany János^a
titoknok.

^a egyb.

2228.

ARANY JÁNOS – NYIL ALEKSZANDROVICS POPOVNAK

Academie des Sciences de Hongrie

Pest, le 4 mai 1869.

L'Academie des Sciences de Hongrie me charge de vous faire agréer ses remerciements pour l'ouvrage:

*Madjarskij hstorik Vladislav Szalay, i historija Vengrij*¹

5 que vous avez bien voulu lui adresser. Par son ordre cet ouvrage a été déposé à la Bibliothèque de notre Institut.

Jean Arany
secrétaire

10 Mons. Nil Popow, Professeur de l'Histoire universelle à l'Université
Moscow
(en Russia)

2229.

EÖTVÖS JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Pest,] 5/6 869.

Kedves barátom!

Amint már minap szóval mondám, kezdjed szünidődet akkor mikor egészségedre legcélrányosabbnak tartod, s hosszabbítsd meg addig mig jonak látod, nekem e részben csak egy ohajtásom van, az, hogy a
5 nehezen érdemlett pihenés mentül jobb hatású legyen. Ez nem csak barátod, de egyszersmint Akadémiánk s irodalmunk legfőbb indoka. Ha csak lehet még mielőtt elmész felkereslek, hogy minden jót kívánjak utadra.¹ Vajha nem sokára utánnad mehetnék, mert én is érzem szükségét.²

10

hived
Eötvös

2230.

ARANY JÁNOS – SZILÁGYI SÁNDORNAK

[Pest, 1869. június 26.]

**MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA**

421

5 K

Tekintetes Úr!

A philos.- törvény és történettud. osztályok f. é. jul. 5-i ülésére be-
jelentve értekezés nincs.¹ Méltóztassék az osztály körében odahatni,
10 hogy e hiányon segítve legyen, s az eredményről engem, ha lehet a leg-
közelebbi ülés alkalmával, értesíteni.

Tisztelettel

Pesten 1869. jun. 26-án

Tekintetes úrnak

alázatos szolgája

Arany János^a

15

titoknok

Ttes Szilágyi Sándor úrnak.

^a egyb.

2231.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK

[Elveszett]

[Bécs, 1869. július 1.¹]

[„Feleségének a költő rendszeren már Bécsből küld egy megnyugtató ’levél-
lapot’.”²]

2232.

ARANY JÁNOS – AZ ARANY-CSALÁDNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1869. július 3.]

[„Szobája”¹] három ablakkal az utczára, honnan félkörben, Karlsbad hegyeinek nagyobb részét meglátom, és úgyszólván csupa zöldet látok, mert a ház halom oldalán fekszik s a város alantabb terület el.

2233.

ARANY JÁNOS – AZ ARANY-CSALÁDNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1869. július 3. után]

[„Első évben az öreg Bónist említi, Horváth Boldizsárt, Ghyczy Kálmánt;”¹] a politikai válaszfal otthonn maradt, együtt járunk sétálni, reggelizni. [„Eötvöst is várják;”² Arany éppen azért készül haza, hogy az Akadémia ’gazdátlan’ ne maradjon.”]

2234.

ARANY JÁNOS – CSENGERY ANTALNAK

Carlsbad, 1869 jul. 17.

Kedves barátom,

Régen akarok én neked írni e cseh fenyevesek közül: csupán azt nem tudom: mit? Bädeker-féle leírásokkal, ily világszerte ismeretes helyről, nem akartalak úntatni; a mi pedig velem és körülöttem történik, az oly egyhangu és üres, hogy nem lett volna érdemes, az országgyűlés utolsó napjaiban, figyelmedet csak egy perczre is elvonnom velök.¹ Negatív mind az, a mit most is írhatok, de szívességték elhagyott kis nyájam iránt ösztönöz még is, ezért legalább, kifejezni köszönetemet.

Megérkeztem hát, s gyógy-időm kétharmad részét eltöltöttem,
10 minden baj nélkül. A cura hatását nemlegesen érzem; azt mondják:
positiv javulás csak az utó-cura alatt fog beállani. Anynyi igaz, hogy
májam nem apadt, de nem is fáj.² Hat pohár víz, mely eleinte jól fogott,
ma már úgy látszik nem elég; valószínűen az orvos főlebb fogja emelni,
mihelyt közelebb beszélhetek vele. Iszonyú quantum vizet megítatnak az
15 emberrel itt,³ némelyik 10-ig fölviszi. Tekintve hátralevő időmet, én is
felcicitálhatom addig. De csak használna! azonban az én hitem még nem
oly szilárd mint a kőszikla, noha májam az.

Hanem, legyen a víz bárminő hatása, az itteni élet az, melynek^a az
organismusra lehetetlen üdítőleg nem hatnia. A nappali idő 14 órájából
20 7-et az ember, úgy szólva folytonos mozgás közt, fenyvesek árnyában
vagy közelében tölt el. A mellett mérsékelten eszik és alszik. Gond és
gondolat távol. Szerencsére hazulról megnyugtató híreket veszek; a poli-
tikával nem törődöm. Azt sem tudom, delegatus vagy-e?⁴ találomra inté-
zem e levelet Pestre, mint a honnan elébb-utóbb megkapod. Ujságot el-
25 vétve is alig látok, de nem is törődöm hogy lássak. Horváth B.[oldizsár]
híres beszédét⁵ a Presse valamelyik elhasított számából, németül olvas-
tam, egy bizonyos helyen. Most meg, úgy hallom, Lőrincz barátomat
csávázzák,⁶ sajnálom a dolgot, mert nem hiszem igaznak. Az akadémiá-
ról sem tudok többet; gondolom, nem esett ki a feneké,⁷ s ha ki, majd
30 helyre igazítják a bölcsek.

Magyar társaságom még mindig volt, ideérkeztem óta. Ma utazik
el Bónis, sajnálom, higgadt komoly ember, kedvesen töltök vele
reggeleim. Még néhány itt marad, aztán várunk is. Nem tudom Eötvös,
meg Horváth B.[oldizsár] jönnek-e?⁸ Az első maga ígérte nekem; a má-
sikról itt hallottam hogy jőni fog. Azok közül, kiket gondolom ismersz,
35 Ledniczky van itt, meg a fakirály Luczenbacher.⁹ Az ember aztán
összesímúl, összetart: oly hatalmas ösztön itt a nyelv.

Laczimról nem tudok semmit, mióta Mariaczellből eltávozott.¹⁰
Talán az ő távolléte is megsaporította bokros teendőidet: de most már
40 nézd el neki, kérlek szépen. Az utazás, remélem, javára fog válni, mert
baja, istennek hála! a bécsi tekintély véleménye szerint is, nem a mell-
ben gyökerezik. Ha szép, meleg időben, szép és egészséges tájakon
utazhatnék, talán egészen megerősödve térne haza, s hasznosabb tagja
lehetne az intézetnek. – Itt ugyan tegnap óta ismét esik; 10–12 foknyi

^a melynek – nek besz.

45 meleggel olyan jóféle szüreti idő jár, mikor „bő szüret, nagy csizma!”¹
a jelszó.

Köszöntöm Gyulait. Kedves komám asszony kezét csókolom: nem
szükség az enyéimet ajánlanom szíves gondjaiba. Csókolom a gyerme-
keket, s téged ölelve, vagyok mindenkor
50

igaz híved
Arany János^b

^b egyb.

2235.

ARANY JÁNOS – AZ ARANY-CSALÁDNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1869. július végén]

[„Hazajövet, 69-ben meg akarja nézni Prágát;¹ általában nappal
szeret utazni, hogy a vidéket lássa.”]

2236.

RÓNAY JÁCINT – ARANY JÁNOSNAK

Pest, 1869. jul. 31-kén

Tisztelt Barátom.

Bocsánat hogy az Akademia ügyeiről szólok, nem tenném, ha baj
volna körünkben, mert a „Beatus illé-t” a világért sem akarnám zavarni,¹
de üléseinket szerencsésen bevégeztük, s mit irok, csak arra való, hogy
5 egyszerűen tudomásul vétessék.

Üléseinkről röviden azt jegyzem meg, hogy az akadémiai határo-
zatokkal járó expedíciók² mind megtörténtek, egyet kivéve, s ez az utol-
só ülésben formulázott herczeg Czartoriyski[!]-féle ezer forintos törté-
nelmi új pályakérdés;³ de erre három év van kitűzve (1872. dec. 31.),
10 azért czélszerűbbnek véltem kihirdetését önnek megérkezéseig elhalasz-
tani.

Volt igazgatósági ülésünk is, melyben a M. Földhitelintézetnek, az akad. pénzek kezelésére vonatkozó ajánlata elfogadtatott,⁴ s az átadásra f. é. october elseje tüzetett ki. Szóba került a házgondnokság is, s a kinevezéssel az elnökség bizatott meg. Szegény Sasku Károly meghalt,⁵ az Akademia költségén temettük el e becsületes magyar embert; fogunk-e hozzá hasonló hivatalnokot találni?

Aláírandó nyugta volt elég, de néhány nap óta elmaradtak, s nem is hiszem, hogy valami nevezetesebb kerülne a titoknoki hivatalba; azért elhatároztam, hogy aug. 3-kán én is távozni fogok Pestről azon reménnyel, hogy visszatértemkor jó egészségben fogom üdvözölni önt s az egész kedves családot, kik jól vannak mind, s az eleven kis Piroskával együtt, ezer üdvözlöt küldenek.

A viszonzlátásig éljen boldogul.

25

Őszinte tisztelettel
Rónay Jácint.^a

^a egyb.

2237.

JOHN BOWRING – ARANY JÁNOSNAK

Exeter 15 aug 1869

Sir,

I have the honor gratefully to acknowledge your letter dated 10 September of the last year, which with the accompanying volumes had only just reached me.¹ It will be an additional & a welcome courtesy on your part if you will favor me with the three first Numbers of the^a Magyar Nyelv Szótára.² I hope you will have received a Copy of my Translations of Petöfi³ which I desired the Bookseller to send to you & which you will kindly receive not for its literary value – which is nil, – but as a small testimony of my affection for the Hungarian <...> people & their popular poetry.

^a the – t th.

It has been among the pleasant dreams of later life, – that I might again visit Hungary⁴ – hopeful & happy Hungary, – before I die, – but when we have entered into the fourth quarter of a century, – hope dimms with the dimming days. With the highest regard [...]

15 My dear Sir

Most faithfully Yours
John Bowring^b

John Arany
Secretary of the
20 Hungarian Academy Pesth

^b egyb.

2238.

ARANY JÁNOS – SZILÁGYI SÁNDORNAK

[Pest, 1869. október 5.]

Barátom Sándor,

Az oct. 18-i ülésre semmi némű előadás nem lévén a 3 osztályból bejelentve, tegnap az ülés alkalmával¹ akartam volna fogni embert; de a három osztály alig 3 tag által lévén képviselve, nem sokra mehettem.
5 Félig-meddig, egy föltételes ígéretet kaptam ugyan (Henszlmann):² de nem árt, sőt igen használ, ha másik tárgyról is gondoskodunk,³ mert amaz el is maradhat; de ha el nem marad is, illő hogy két tárgy legyen. Azért, fiam Sándor, az osztály által reád ruházott nobile officium⁴ által
10 buzdítva, teljesítsd azt, a mit az osztályoknak (Ügyrend: 22 pont⁵) kelle- ne teljesíteni, <...> de sohasem cselekszik, hanem a titokokra hagyják, hogy bolonduljon vele a hogy tud.

Jó reggelt

AranyJ

2239.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1869. október 6.]

504

K.

Nagyságos Toldy Ferencz kir. Tanácsos és akad. rendes tag Urnak

Pest.

5 A hölgyalapítványi aesthetikai díjra pályázó^a három munka¹ közül a III. számút szerencsém van Nagyságodhoz, mint osztályilag kijelölt bírálóhoz, véleményre áttenni.

Tisztelettel

Pest 1869 oct. 6.

10

alázatos szolgája
Arany János^b
titoknok.

^a pályázó – á elk.

^b egyb.

2240.

ARANY JÁNOS – SZILÁGYI SÁNDORNAK

[Pest, 1869. november 2.]

Barátom Sándor!

Rómer kir. tan. és akad. tag épen most (10 óra) izeni meg, hogy rekedtsége miatt nem tarthat előadást. A menyinyiben atyád^a „jelentése” egy ülésre kevés:¹ szólj Thaly Kálmánnak ott Budán, (vagy firkants neki egy sort) ő azt mondta mindig van egy előadása.² Egyébaránt^b [!] magam irok^c neki is egy úttal.

Pest 1869 nov. 2.^d

Arany

T. Szilágyi Sándor Urnak

^a atyád – a á-ból jav.

^b Egyébaránt – gy th.

^c irok – ok jav.

^d 2. – 2 jav.

224

2241.

ARANY JÁNOS – THALY KÁLMÁNNAK

[Elveszett]

[Pest, 1869. november 2.]

[Arany kérte Thaly Kálmánt, hogy tartson ő is előadást az aznapi Philosophiai, törvény- és történettudományi osztályülésen, mert Rómer Flóris rekedsége miatt nem szerepelhet.]

2242.

ARANY JÁNOS – THALY KÁLMÁNNAK

[Pest, 1869. november 12.]

Tisztelt tagtárs,

Rómer úr fentartja jogát a hétfői előadásra;¹ de még egy tárgyra lenne idő, ha tehát kívánja, 2-iknak bejegyezhetem;² sziveskedjék hétfőn³ reggelig tudósítani s a címet (ne a múltkorit, nehogy tiltott folytatásnak lássék)⁴ beküldeni.

Maradván

Pest, 1869 nov. 12.

tisztelője

AranyJ

10 T. Thaly Kálmán urnak.

2243.

A BAJAI ÖNKÉPZŐKÖR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Baja, 1869. november 14. előtt]

[A bajai ifjak önképzőköre értesíti Arany Jánost, hogy őt tiszteleti elnökké választották.]

2244.

ARANY JÁNOS – A BAJAI ÖNKÉPZŐKÖRNEK

Pest, 1869. nov. 14.

Tisztelt Uram,

Vettem becses sorait, melyekben tudósítani szíveskedik, hogy a bajai ifjak önképző köre engem tiszteleti elnökévé választani méltóztatott.¹

Bárha, egészségi viszonyaim miatt is,^a kevés reményem van, hogy e kitüntetés valaha Önöknek Baján szóval megköszönhessem, vagy a Kör javára valamit tehessek: mindazáltal örömmel fogadom azt, mint az ifjuság nemes törekvéseinek egyik tanujelét. Nemzetiségünk önfentartási küzdelme egyre foly még, s ha az előbbi harcosok közül egy-kettő fáradtan, sebesülten visszavonul, szükség hogy a rést, melyet távozásuk
10 hagyott, azonnal mások foglalják el. Törekedjenek hát Önök is előre: ügyünk az erők megifjodását folytonosan igényli.

Szíveskedjék Ön a Kör t. Tagjainál tolmácsolni üdvözlésemet, melylyel vagyok

Önnek

honfitársa
Arany János^b

15

^a is – besz.

^b egyb.

2245.

ARANY JÁNOS – THALY KÁLMÁNNAK

[Pest, 1869. november 15.]

Tisztelt Tagtárs!

Rómer úr épen most¹ (10 óra) izeni, hogy rekedt levén nem tarthatja meg mára bejegyzett előadását. Ezen kívül csak Szilágyi Ferencznek² volt bejegyezve egy „rövid jelentése”, mely nem elég. Ha ígéretéhez
5 képest, valami értekezést előránthatna, nagy szegénységi bizonyítványtól mentené meg az egyesült 3 osztályt³ és az Akadémiát.

Jó reggelt kíván

AranyJ

T. cz. Thaly Kálmán

2246.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1869. november 17.]

Édes barátom,

Oly régen nem láttuk egymást, oly régóta nem váltottunk egymással egy sor írást sem, hogy ha egyszer-mászor a lapokban nem látnám nevedet egy-más akadémiai hirdetés alatt, azt hinném, hogy nem is élsz.

5 Te is azt mondhatod rólam.

Annyi minden közügygel halmozott el a sors bennünket, hogy idő még annyi sem marad, hogy egymásnak, ha mindjárt levélben is, egy-egy jó napot mondjunk.

10 Talán megadja még a sors, nekem, hogy egyszer, mielőtt a földet rám huznák, meglássalak.

Egyik másik Pesten lakó vagy legalább tartózkodó ismerősömtől, ha velök levélben vagy másképp felőled tudakozodom, értek annyit, hogy élsz, egészséges vagy s – öszülsz.

15 Én sem vagyok másképp. A félszázadot én is elértem, elértem tanárságom fáradságos éveinek 25-két Szigeten,¹ s ha a többit is oda számítom, ide s tova betöltöm a 30-at. Roppant idő! Egész egy élet csak évek szerint számítva is; hát még a küzdelmeket is ide számítva!

20 Hát nőd, az én kedves komám, hogy van? Tudom, érzi szíve még most is azt a sebet, s fogja minden bizonynyal fájdalmát érzeni nem sokáig, mindig, mely Julcsa után sujtja, még pedig oly korán sujtotta. Add át az én csendességem részvétét is, ha enyhítheti sulyát az.

25 Laczit még soha sem láttam. Hagyd meg neki, hogy küldjön magáról egy fényképet. Legalább tudni fogom, ki az, a kinek dicsőségén anynyira örvendtettem eddig is, s a melynek hogy még sokáig fogok örvendhetni, nemcsak ohajtásom, de reményem is.

30 Nevem után, jegyezd fel kérlek, az Akademia Névkönyvébe,² miután apróságaimat részletezni nem igen tudnám egy hamarjában, hogy szerkesztem a „Máramaros” politikai folyóiratot, s benne czikkeket adtam; hogy szerkesztettem egy Naptárt 1868-ban. – Ujjonnan kiadtam pedig a kis Egyháztörténetet (3. k[iadás]), mely a Népiskolákban ország szerte használatban van.

Ide csatlok mindenikből egy egy- [!] példányt. Add át az Akademia könyvtárának.³

Végre pedig szeressük egymást édes barátom; s ha másképp nem,
35 társalkodjunk egymással a távolból lelkileg. Ez nekem nagy gyönyört ad
igy is. Hát ha még láthatnálak!

Igaz barátságodba ajánlottan vagyok

örökre hived
Szilágyi^a

40 Sziget, 1869. nov. 17.

^a leh.

2247.

ARANY JÁNOS – SZABÓ KÁROLYNAK

Pest, 1869. nov. 30.

Kedves barátom,

Végre alkalmam volt beszélni az elnökkel, uti költségetek tárgyá-
ban,¹ s úgy találta hogy méltányos azt megtéríteni. Küldjetez tehát egy
kis specificatiót² hozzám, s én utalványoztatom az elnökkel.

5 Családom egészséges – én is kénytelen vagyok vele, mert hajt a
dolog.³

Szives üdvözléssel

barátod
Arany János^a

10 Tek. Szabó Károly úrnak.
Kolozsvár

^a egyb.

2248.

SZABÓ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár dec. 5. 1869.

Kedves barátom!

Nov. 30-ról kelt leveled értelmében ide mellékelve küldünk egy
rövid költségkimutatást szebeni utunkról¹ kettőnk részére 64 Ftban o. é.

Megjegyezhetem, hogy bizony mindegyikünk ennél jóval többet
5 költött; mert naponként csak az ünnepélyes közebédékért 2–2 ftot kellett
fizetnünk (a száznak van esze, hogy ingyen nem ad közebédet még az
apjának sem), s volt elég alkalom akarva nem akarva költeni és ajándé-
kozni: de mi bizony már most minden egyes kiadásunkat részletesen
nem is tudnók specificálni,² nem is kívánjuk, hogy minden költségünk
10 az Akadémia terhére essék: s így Finályval abban egyeztünk meg, hogy
csak a Szebenbe és visszautazás költségét tegyük fel, a 2 ft napi költség-
gel együtt; a minél kevesebbel postán^a utazva s Szebenben időzve csak-
ugyan senki ki nem jöhet.

Igen sajnálom, hogy csak a sürgős dolog miatt vagy kénytelen
15 egészséges lenni: én szivemből kívánom, hogy megfordítva legyen a
dolog, még pedig minél előbb, hogy t. i. légy olyan jó egészségben,
hogy jó erőben és kedvben érezvén magadat, kénytelen légy jó kedved-
ben örömmel dolgozni, de nem afféle hivatalos, unalmas prózai irkafir-
kához, hanem Csaba királyfin, melyről még rossz kedvedben sem kellene
20 megfelejtkezned.

Gyere be a jövő nyáron Erdélybe, ebbe a tündérszép kis országba,
a székely havasok testet lelket üdítő légkörébe; vannak itt nekünk oly
csudatévő fürdőink, vizeink, hogy Karlsbad, Marienbaad s nem tudom
hány hires külföldi Baad elbujhatik mögöttük. Egy pár hónap múlva bi-
25 zonyosan jó erőben, jó kedvvel térsz vissza abba a fényes, szép de bi-
zony kivált nyáron éppen nem beteges embernek való Pestbe. – Én ha
neked volnék minden nyári szünidőben ott hagynám Pestet a faképnél;
ugy tesz, a mint látom, minden ember, a kinek módja van benne.

Meglehet, hogy te erre az én laicus beszédemre rázod a fejedet: de
30 én tapasztalásból mondom, hogy a mi fürdőink, Korond, Előpatak, Tus-
nád, Borszék[,] Radna stb^b minden nagy hűhó^c nélkül több embert
gyógyítanak meg<,> mint azok a hires, fényes külföldi fürdők. S aztán
vannak itt értelmes orvosok is, a kik tudnak utasítani, melyik fürdőn
kezdve, hogy használva, s melyiken (rendesen Borszéken) végezve
35 nyerheti vissza még a legdesperáltabb³ ember is egészségét. Azért csak
határozd el magadat a nyári erdélyi excursióra;⁴ ha akarod, azt semmi
sem gátolhatja, s fogadom, hogy nem bánod meg. – A nyáron már lesz

^a postán – post th.

^b Radna stb – besz.

^c hűhó – ó th.

vasutunk Kolozsvárig,^{d5} s innen mindenféle jó postai alkalommal kényelmesen utazhatni. – Csak Kolozsvárig jöjj el; a többi osztán innen a
40 legjobban eligazítjuk.

Családodat s magadat a legszivesebben köszöntve maradok
igaz barátod
Szabó Károlymk

^d Kolozsvárig, – Koloz th.

2249.

ARANY JÁNOS – SZILÁGYI SÁNDORNAK

[Pest, 1869. december 24.]

Sándor!

Boldog inneplésedet meg kell rontanom, azon szomorú tudósítással, hogy a január 3-i ülésre, mely osztályaitoké, szokás szerint ismét
5 semmi előadás nincs bejelentve.¹ Főjön hát a fejed egy kissé, Sándor, hogy az Akadémia az új rendszer szerinti első ülésben² kudarcot ne<.>valljon.

Különben boldog ünneplést és új évet
Pest, 1869 dec. 24.

10

alázatos szolgád
Arany János^a

Tek. Szilágyi Sándor urnak.

^a egyb.

1870

2250.

ARANY JÁNOS – EÖTVÖS JÓZSEFNEK

[Pest, 1870. január 24.]

Tisztelt Barátom,

Takács¹ egy kérő levelet adott be hozzám: eszközölném, hogy ő a bérházban nyerhessen lakást; ennek indokolására elmondom szándékomat.

5 Az Alapszabályok én mellém, a mechanicus dolgokra, egy segédet rendelnek.² Ezt én, az Akadémia minden újabb terheltetése nélkül így^a akarom eszközölni, s általában irodámat berendezni.

Idegen, ismeretlen, járatlan segéddel csak a vesződtségem gyűlne meg. Takács értelmes, szorgalmas, nyelveket tudó s a kezelést ismerő^b
10 régi tisztviselő (az a kezdetben mutatkozott árnyék nem valósult³); ő nekem igen alkalmas segédem lesz, könyveim vitelére, apróbb fogalmazásokra, (még idegen levelezésre is), ki a gépies teendőket nekem a kezem alá, csupán aláírásra, elvégezheti. Fizetése már van annyi, hogy mint segéd sem kívánhat többet: legfőlebb ha most a szállást megnyerné.
15 Az ő mostani foglalkozására, mely leginkább az akad. könyvkiadványok világszerré expedíciójában,⁴ s az ehhez szükséges könyvek vitelésében⁵ áll, egy irnok volna fölveendő, ki a Takács fölügyelete alatt azokat a könyveket vinné, melyeket eddig ő kezelt. Ez irnok fizetését, újabb teher nélkül, úgy lehetne eszközölni, hogy szegény Sasku 700 ft fizetéséből 4–
20 500 ft az új irnoknak adatnék, a megmaradó rész pedig a két mostani corrector fizetéséhez csatoltatnék, kik ily módon ígérkeznek a Sasku teendői elvégzésére is. Takács tehát lenne főtitkári segéd; egyszersmind

^a így – tint.

^b ismerő – e tint.

irodafőnök,^c kiadó, raktárnok, mely utóbbi tisztében egy irnok lenne segítségére; s az Akadémia nem költene többet az irodára, mint eddig.
25 Ezért ajánlom én mostani kérelmének megadását. A dolog sietős, mert ha 1. februárkor a szállás fel nem mondatik, akkor júliusig nem költözhetnék belé. Ezért méltóztatnál talán elnökileg^d felszólítani a bérlőt; annyival inkább mert Takács kötelezi magát, hogy ha az Igazgató tanács a szállást neki meg nem adná, ő kész a szállásbért fizetni is, csak hogy
30 beköltözhessek májusban, és közel legyen a hivatalhoz, hol egész nap dolga van.

Mi gyógyulásomat illeti:⁶ tegnap és ma az orvos már megengedte, hogy pár órára a szobában fölkelve legyek; de természetesen azt hogy kijárjak vagy dolgozzam még nem, mert a seb nyilt s egyre foly.

35 Szives üdvözlettel
Pesten 1870 jan. 24.

igaz tisztelő barátod
Arany János^e

^c irodafőnök, – besz.

^d elnökileg – í f-ből jav.

^e egyb.

2251.

ARANY JÁNOS – ROZVÁNY GYÖRGYNEK

[Pest, 1870. március 8.]

270
1870.

**MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADEMIA.**

5 **Pest**, márcz. 8. 1870.^a

**A Magyar Tudományos Akademiához Tek. úr ajándékából be-
érkezett következő nyomtatvány:**

Nagyszalonta mezőváros történelme (monographiája)

^a 1870. – 7 nyomtatott 6-ból jav.

10 az intézet könyvtárába tétetett,¹ s alólirt meg van bízva a küldemé-
nyért az Akademia köszönetét kifejezni.

Édes Gyurim! Érdekel olvastam könyvedet; örülök és csodálkozom,
hogy az égés után annyit össze tudtál szedni; az illetőknek a példányokat
azonnal elküldtem. Megbocsáss, hogy csak ez uton válaszolhatok. Éljen
boldogúl

15 barátod

Arany János^b

Tek. Rozvány György úrnak

Nagy-Szalonta

Nyomatott Emich Gusztáv, magy. akad. nyomdásznál, Pesten, 1863.

^b egyb.

2252.

EGYIPTOMI MAGYAR EGYLET – ARANY JÁNOSNAK

[Kairó, 1870. április 9.]

44 sz./1070.

Tisztelt Hazafi!

E' folyó évi Mártius 15kén tartott zászló szentelési évfordulati ün-
nepéllal összekötött éves nagy gyűlésünkben, Ön tisztelt férfiúi, polgári
5 erényei és hazafias buzgalmai méltánylásául, Egyletünk tiszteletbeli tag-
jává lévén egy hangulag megválasztva, a lehető leg kedvesebb köteles-
ségét teljesíti az Egylet, midőn Önt erről, tegnapi közgyűlésünk határo-
zata folytán, értesíteni, magának szabadságot vesz.

10 Kelt Káiro 1870. Ápril 9-kén, az Egyiptomi magyaregylet állandó
helyiségén tartott rendes közgyűlés határozatából.

Sipos György¹

Elnök

Kozma János^a

titkár

15

Korányi Viktor

jegyző

^a egyb.

2253.

ARANY JÁNOS – BUDENZ JÓZSEFNEK

[Pest, 1870. május 2.]

Könyvtárnok uraknak!¹

Íó Paeán!² Nem vagyunk miveltségre képtelen altái nép: méd árja faj vagyunk.³ Küldöm a felfödözést,^a mint újságot: a könyvet a májusi összes ülésre, bemutatni, visszakérem.

5 2/V 70

Arany

^a, jav.

2254.

ARANY JÁNOS – LOVASSY FERENCNEK

[Elveszett]

[Pest, 1870. június 2.]

[Arany érdeklődött a Karlsbadra utazás lehetőségei s az ottani kúra jellege és Lovassyra gyakorolt hatása felől.]

2255.

LOVASSY FERENC – ARANY JÁNOSNAK

Karlsbad június 5^{én} 870

Kedves barátom!

Ma délután 2. órakor vettem e hó 2^{áról} hozzám írott leveledet, s bár egy kissé – restelve hogy megelőztél – a késedelemért mentenem kelle-
ne magamat: ime minden előbeszéd nélkül – válaszom leveledre.

5 Ma tizenharmad napja, hogy iszom az itteni életvizeket; megérke-
zésemet követő reggel, mielőtt még orvosimnál (: mert kettő is van :)
jelenthettem volna magamat, proprio motu¹ rögtön elkezdtem a vizivást
a tavaly használt Schlossbrunnból,² és csak délután adhaték látogatást
professor Segennél, kihez Korányi által levéllel voltam ajánlva.³ Elbe-

10 szélve bajomat genetice,⁴ s megmutatva neki a magammal vitt követ is,
szerencsés eseménynek mondta, mint még eddig mindenki – az ily uton
lett megszabadulást; de egyszersmint megvizsgált, és kétségtelennek
tartván – mit egyébiránt magam is jól tudtam -, hogy még több is van a
fészekben, azon utasítással bocsájtott el: hogy igyam a Mühlbrunn⁵
15 néhány napig magában, 4. poháron kezdve vigyem fel hatig, azután ezt a
portiót kevesbitsem meg egygyel, majd kettővel, de helyettök ugyanany-
nyi Sprudelt⁶ vágjak be mindennap; egy hét elteltével pedig fürödjem
minden másodnapon. Későbbben – ugymonda – alkalmasint 3. Pohár
Sprudelt is kell innom, hogy minél hamarabb takarodjék ki a mi illeték-
20 telen anyag van bennem.

E parancsot pontosan teljesitem, noha a kellemetlen esős időjárás a
fürdést nagyon megnehezíti, s a séta sem igen izletes mindenkor.

A víznek sem átalában, sem különösen a sebre még eddig nem ér-
zem kiváló hatását; azt hiszem nem is fog az itt bekövetkezni. A fürdő
25 vizet épen annyiba veszi a sebem mint a kezem feje, s így legkevésbé
sem alkalmatlan, pedig könnyez az am, mint idejöttöm előtt, szakadat-
lanúl, sőt ha nem folya, cataplasmákat⁷ alkalmaznának rá, mint
Fleckeles⁸ mondá – hideget vagy meleget.

Láthatod ezekből, hogy a karlsbadi cura a rendesnél több bajt vagy
30 alkalmatlanságot nem okoz; sőt mondhatom magamat illetőleg, az eljá-
rás ez uttal könnyebb munkába kerül mint tavaly, midőn még titkos ter-
hemet viselém hasamban, májam- vagy epehólyagomban.

Az esetben, ha idejövotedre elhatároznád magadat, nem számít-
hatol a vasutra, mert az még – jóllehet egész erővel dolgoznak rajta, s a
35 jövő hó 10^{éve} elkészülendőnek mondogatják – alig hiszem, hogy augusz-
tus közepénél elébb átadassék a közforgalomnak; minél fogva tehát
Pestről csak jöjjél Gänserndorfnak, Brünn Prágába, és itten háljál meg;
másnap 9 ½ órakor d. előtt indulhatsz a gyorsvonattal, s eljössz
Pilsenig; innét pedig postával Karlsbadba, hol éjjélkor fogsz leszállni a
40 piacon.

Szerintem ez az eljuthatás legkönnyebb módja, melyet ajánlok is.

Isten veled, tiszteld nevemben kedves családotod, magad pedig fo-
gadd ölelésemet, s baráti jobbomat!

rokonszenves barátod
Lovassý Ferencz^a

45

^a egyb.

2256.

JOSEF HLAWAČEK – ARANY JÁNOSNAK

Karlsbad den 6 Juni 1870

Geehrtester Herr!

Da die Karlsbader Kur hauptsächlich den Zweck hat, die fernere Bildung von Gallensteinen zu verhüten¹ so glaube ich daß Sie sehr wohl daran thun, wenn Sie die Kur in Karlsbad wiederholen, vorausgesetzt
5 daß Ihr Kräftezustand ein so guter ist, daß Sie die weite Reise nicht angreift. Sollten Sie sich noch^a schwach fühlen, so würde ich rathen lieber noch etwas zu warten und erst im August die Kur in Karlsbad zu gebrauchen.²

Hochachtungsvoll

10

Ihr
ergebenster
Dr Hlawáček

^a noch – bez.

2257.

VINCZE VIKTOR – ARANY JÁNOSNAK

Debreczen 1870. junius 6.

Mélyen tisztelt Uram!

Az 1858^k év tavaszán nálam összejött vidám társaság előtt felolvastam a „Daliás idők” első énekét, mely a Losonczi Phónixben jelent meg.

5 E társaság úgy vólt hangolva, miszerint engem utasított, hogy kegyedet az éposz további részének megírására azonnal kérjem fel.¹

Mit írtam,^a nem tudom. Csak hogy^b néhány nap mulva, kellemes meglepetésül, Kegyednek általam azóta is ereklyekép őrzött becses levelét vettem,² melyben kegyed, érdekeltségemért, nem érdemlett köszöne-

^a , – ?-ből jav.

^b egyb.?

10 tet mond. Felemlíti a hivatal teendőit, felhossa főleg a „kedélyén
nyomaszkodó fatalis bajt,” mely nem mindenkor engedi tennie azt, a mit
kellene;” levele végsoraiban pedig idézi „Toldi estéjé”nek a 34^k lapon
foglalt utolsó sorát, ’s azzal kívánja kifejezni állapotját.

15 Uram! jól tudom én, mik a kegyed levelében említett „hivatali te-
endők”; – fájdalom! a kegyed által hangsúlyozott kedély baj^c sem ismer-
etlen előttem; de bocsásson meg őszinteségemért, – ki kell leplezetlenül
jelentenem, miszerint: irt kegyed teljesen befejezett egészet is azóta;
megirta elszórtan a „Daliás idők” 2^k és 3^k énekét is, csak a negyedik, ’s
gondolom utolsó énekét nem adta még világ elé. –

20 Elbizakodva azon szívesség által, melyet Kegyed igénytelen sze-
mélyem íránt az által tanusított, hogy kihívó soraimat becses válaszára
méltatá: ez alkalommal is bátorságot veszek magamnak Kegyedet tudom-
ányos buvárlataiban zavarni, ’s fölkeríteni, miszerint „darabban levő”
dicső művét befejezni, ’s ez által a drága gyöngyfűzért teljes-egészsé-
25 alakítani méltóztassék.

Bizva Kegyednek ismert tiszta jellemében, melynél fogva^d saját
önzetlensége szerint ítél mások felett is: meg vagyok győződve, hogy
jelen soraimat nem alacsony hizelgésnek, hanem nagybecsüléssem
nyilvánításának veendi.

30 Ismételt alkalmatlankodásomért bocsánatát kérve vagyok
őszinte tisztelője
Vincze Viktor

^c egyb.?

^d egyb.?

2258.

SZABÓ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár jun. 9. 1870.

Kedves barátom!

A m. tud. Akadémia által muzeumi könyvtárunk¹ részére megkül-
dött nyomtatványokat tegnap megkaptam, s a jegyzéket aláírva ezennel
küldöm vissza.

- 5 A jegyzékben csak az az egy penna-hiba volt, hogy a Mathem. Értekezések IV. és V. füzete van beírva, holott én az V. és VI. füzetet kaptam. Lehet, hogy a IV-dik még nem jelent meg. Az előbbi szállítmány-nyal mi csak az I. II. III. füzetet kaptuk; és így a IV-diket, akár jelent már meg, akár nem, majd a következő küldemény-nyel kérem.
- 10 Julius első napjaiban muzeumi könyvtárunk ügyében felmegyek Pestre, s onnan tovább is. Ohajtom, hogy akkor a legjobb egészségben találhassalak. Majd elbeszél-gezzünk egy keveset.
- Most csak annyit írok, hogy sok dolgom s gondom mellett is jól vagyok, családom is<, > a legjobb egészségben van.
- 15 Magadat s kedves nődet Idával együtt a legszívesebben köszöntve s szívből minden jót kívánva maradok

igaz barátod
Szabó Károlymk

2259.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1870. június 27.]

51
1870.

Tisztelt Főtitkár Úr!

- Van szerencsém értesíteni, hogy az I-ső osztály, az 1870 maj. 21^{én}
- 5 hozott nagygyűlés határozata folytán, az újra alakítandó hölgyalapítványi bizottságba, 1870 jun. 13^{án} tartott ülésében, a jegyzőkönyv 37-ik pontja szerint, Toldy Ferencz és Greguss Ágost r. tt. választotta meg.

Maradtam tisztelettel

alázatos szolgája

- 10 Pest jun. 27. 870.

Gyulai Pál
osztálytitkár

2260.

ARANY JÁNOS – FRIVALDSZKY IMRÉNEK

[Pest, 1870. július 4.]

713.

Tekintetes Úr!

Midőn a folyó 1870-i nagygyűlésen odaitélt akadémiai nagy^a jutalomhoz a szokott érmet megküldeni szerencsém van,¹

5 Ószinte üdvözléssel maradok

Pesten 1870 július 4-én

Tekintetes urnak

alázatos szolgája

Arany János^b

főtitkár.

10

Tek. Frivaldszky Imre r. t.

^a nagy – besz.

^b egyb.

2261.

ARANY JÁNOS – ISMERETLENNEK

[Töredék]

[Karlsbad, 1870. július 19. után]

Itt már ma falragaszokon is olvastuk, hogy Napoleon megizente a porosznak a háborút.¹

2262.

SZÉL PIROSKA – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Pest, 1870. július 22. előtt]

[A levél tartalmát nem ismerjük.]

2263.

ARANY JÁNOS – SZÉL PIROSKÁNAK

Carlsbad,¹ 1870. júl. 22.

Kedves Piroskám!² Mikor te ezt a leveled megkapod, te már akkor Szalontán futkosol, a gangon, meg az udvaron, meg a kertben, aztán meg a fáskertbe, szőlőskertbe jársz, úgy megszereted Szalontát, hogy a nagymamának erővel kell haza hozni Pestre. Biz úgy lesz az, kis mókus!
5 De jól viseld azért magadat, csak annyi gyümölcsöt egyél, a mennyit szabad; meg se hütsd magad, hogy beteg ne légy, hanem mindig vigyed a kis japlit,³ ha kimégy a háztól.

No látod, te nekem levelet irtál, hát én is irtam neked külön, ez a te leveled lesz, jó helyre eltedd, hogy nagyobb korodban is elolvashasd,
10 mikor tudsz olvasni.

Csóköllak, édes kis leányom, áldjon meg a jó Isten, a kinek oly szépen imádkozol minden este, azt kívánja a te
szerető nagyapád.

2264.

ARANY LÁSZLÓ – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1870. augusztus 2. előtt]

[Arany László – feltehetőleg egészségére vonatkozó – megnyugtató levelet írt.]

2265.

ARANY JÁNOS – CSENGERY ANTALNAK

Carlsbad, 1870. aug. 2.

Kedves barátom,

Míg köröttem az egész világ háborog:¹ én nyugton ülök itt, Csehország szélső völgykatlanában,² vagyis nyugtalanul csak annyiban, mert ötkor kelnem, harmadfélórát, pipa nélkül, sétálnom kell, és csak az után

5 jutok reggelihez, hol egy csibuk és a lapok olvasása minden fáradságért kárpótol. A világ- és honrendítő hírek közt, megakadt szemem Henszلمان [!] indítványán,³ s gondoltam: no, a képviselőház valahára fog tenni egy magához méltót az irodalom ügyében is. Csalatkoztam. A mint a tárgyalás hírlapi közléséből látom, a k.[épviselő] h.[áz]^a nem birt
10 menekülni a táblabírói felfogástól. Henszلمان indítványa körülbelül jó volt: „érdemes íróknak (nemzeti) jutalmul ennyi s ennyi”. Az országgyűlés „alamizsnát” dob, szegény^b vagy elszegényedett (!) íróknak, gondolom olyanoknak, ki azt a ministertől kérik, vagy elfogadják.

Erre nem volt szükség. Ott az írói segélyegylet.⁴ Mondták volna ki,
15 hogy ennek részére fölveszik ez évben azt a harmadfél ezer forintot. Ez aztán fordította volna belátása szerinti segélyezésre. Most a ministerhez fognak folyamodni desperatus⁵ correctorok, s afféle nép, kiket az írói segély-egyl.[et]^c elkergetett, s a minister 50–60 ftjával kiosztja^d nekik, hogy a nyakán ne veszzen, ha már meg van szavazva. Nyer-e ez által az
20 irodalom? nyer-e csak egy érdemes író is ösztönt a munkára? kilátást a jövőre? versenyhevet a méltó jutalomért? Nem, a silányság, az erkölcsi és anyagi romlottság nyer új ürügyet, új címet <.> „koldusfillérekhez”.

Nem <szü> kell mondanom előttem: mire volt szükség. Pár ezer forintnyi nyugdíj megszavazására, oly első rangú íróknak, kik nem elsze-
25 gényedtek, hanem mindig szegények voltak, s azért az irodalom mellett valami (sokszor heterogén) mellékkeresetre szorultak, mely idejük nagy részét, munkakedvöket stb. elrabolja; azonban öregség vagy betegség miatt ohajtanának nyugalmasb napokat élni, tehát a mellék foglalkozástól szabadulni; de nem tehetik, mert az tisztes fentartásukra elkerül-
30 hetlen. Érteni fogsz. Ott volt Vörösmarty, Szalay stb. Ha csak 1000 fót húzhattak volna – oly cím alatt mely meg nem alázó – teszem nemzeti nyugdíj vagy jutalom – az elsőnek végnapjai nem lettek volna oly keserűek, hogy egy parvenu protectiója alá adja magát; a másik nem <vitte> egy nyűgös bureauban végezte volna életét s pazarolta volna nemesbre
35 méltó idejét. De szegény, elszegényedett, koldús egyik sem volt: amannak csekély földhaszonbérére, ennek munkái némi jövedelme nem engedé, hogy paupertatis testimoniummal⁶ birjon. Ha tehát az országgyűlés 1–2

^a a k. h. – besz.

^b szegény – é jav.

^c -egyl.[et] – besz.

^d kiosztja – ki osztja össz.

jeles, <vagy> kitűnő írónak (több úgysem igen van egyszerre) annyi nyugdíjt szavazott volna meg, a mennyiből tisztes család fényűzés nélkül megélhet, vagy a mi, egyéb netaláni segélyforrásaival együtt, e célra elegendő lett volna, de jutalom vagy efféle cím alatt: akkor lehetne mondani, hogy tett valamit az irodalom érdekében; így csak a szemtelenséget teszi még arcátlanabbá.

Bocsáss meg, hogy kellemes tudósítások helyett ily panaszszal ter-
45 hellek: de nincs közelemben senki, a kinek ezt szóval elmondhatnám, s igen furja már az oldalamat. Nem „pro domo<.> mea”⁷ beszélek: nagy kérdés, hogy e pártvilágban, az amolyat is elfogadnám-e? de bántott az irodalom e pellengérré állítása. Tehát a magyar nemzet ad, <érdemes>^c írónak is, egypár fillért, ha minden mellékfoglalkozásra képtelenek, ha
50 roszul speculálnak, ha mindenüket megitták: de becsületes, igazán érdemes^f írónak, kinek teszem 1000 ftja van, s^g ugyan annyiért gépi dolgot végez, nem ad másik ezeret, hogy nyugalomban, vagy még talán hivatásának, élhessen!

Én, a fürdő kellemetlenségeit alig éreztem az idén. Nem tudom, jő-
55 e crisis hazatértem után: de itt alig veszek észre változást egészségi állapotomon. Az idő folyvást szép, néha rövid záporral, mely után a lég annál tisztább, az erdő annál zöldebb, a séta annál kellemesebb. Ide kellene jőnöd, míg nem késő: egy évi cura téged tökéletesen helyrehozna.

Laczinak légy szíves megmondani, hogy levelét vettem, s meg-
60 nyugvással íranta, de nem válaszoltam, várva ígért újabb tudósítását. Én már itt negyedik hetemet töltöm: hogy lesz-e ötödik? még nem vagyok elhatározva. Beszélnem kell a doctorral, várnom még a hatást, a hét végén majd határozok.

Kedves komámasszonyt és Imrét⁸ szivemből tisztelve, a gyerme-
65 keket csókolva, téged ölelve maradok

igaz barátod
Arany János^h

U: i. Gyulai Palinak is szándékom volt írni; de már 5 óra, sétálnom kell: add át, kérlek, neki is üdvözlésemet.

^c <érdemes> – betold.

^f igazán érdemes – betold.

^g s – betold.

^h egyb.

2266.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1870. augusztus 5.]

Egy görög vigjátékirót¹ hoztam magammal: azt hittem, kevés lesz olvasmányak: s két szindarabot² még nem birtam belőle lemorzsolni [„– írja feleségének”.]

2267.

ARANY JÁNOS – ARANY LÁSZLÓNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1870. augusztus 5.]

Nagy lelkiismeretet csinálok belőle, hogy a világ színpadán most kezdődő tragoedia minden mozzanatát figyelemmel kísérem.

2268.

ARANY JÁNOS – ARANY LÁSZLÓNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1870. augusztus 9.]

Hírek dolgában sokkal előbb járunk, mint ti: úgy hogy szinte boszúság pesti lapokat olvasni. Ezek még most is a saarbrückeni győzelmen s a weissenburgi csorba Mac-Mahon által leendő kiköszörülésén rágódnak,¹ s mi két nap óta tudjuk már, hogy fut a francia ebestül, macskástul, Páris 5 felé.² Nagy idők, fiam! mit érünk? mit érsz?

2269.

EDOUARD SAYOUS – ARANY JÁNOSNAK

Pesten, [1870. augusztus-szeptember?]¹] Pénték.

Tekintetes Ur,

Bocsásson ha egy francia tanár sok hibakkal magyarul ír (és beszél, fájdalom!) Mar két évből a magyar történetet és irodalmat tanulom. Mar egyszer, mint a Société de Géographie rendes tagja, olly bátor, vagy
5 vakmerő voltam, a M. T. Academianak írni, egy szép ajándék felett Köszönő!^a Ma egy híres költőt látogatni kívánom, a ki egy költeményben irt:

a művész háza a szeles világ.²

Ha jól emlékezem, ezt a' költőt kegyed igen jól ismer. Reménylem
10 hogy ez a' költő egy francia^b embert nehany örömmel fog látni, a' Magyarország barátját.

Még sokat könyveket itt venni akarom, és reménylem jó tanácsat – Már a nemzeti könyvtarba jöttem, hól a rettenetes „Zárva van”t lattam, de egy szives könyvtár ör nyittot nekem.

15 Hólnap délelőtt kegyedet látni itthon reménylem. Az Angol királynében³ egy hetig legalabb maradom.

D^r. Sayous Ede
A Párisi egyet. történ. tanár⁴

^a Köszönő! – K jav.

^b francia – c jav.

2270.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1870. szeptember 29. előtt]

[Ercsey arról tudósított, hogy Arany két szalontai ismerősével, Pápay Ferencsel és Bajó Lászlóval való pénzkölcsönzése ügyében a szerződést megkötötték és már csak a pénz leküldése van hátra.]

2271.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Pest, 1870. szeptember 29.]

Kedves öcsém,

Vártam leveledet azért, mert noha a fő dologra nézve, szóval, eléggé tisztába jöttünk, de nem tudhattam, mennyire haladt a szerződés ügye,¹ s nem jött-e valami közbe, mi a pénz leküldését szükségtelen do-
5 loggá, vagy legalább hamarivá tenné. Miután soraidból látom, hogy már csak a leküldés^a van hátra, siettetem azt (szerencsére lehet.) A pénz már mind <.> a fiókomban van, de nem merem egyszerre küldeni; arányos összegekben kapod; ma indul az első szállítmány. Légy szives, mihelyt megkaptad, egy nyílt levelezési lapot postára vetni, melyre ne írj egye-
10 bet: „az első küldeményt megkaptam” – s így a többieket is. Közbiztonsági állapotunk igényli ezt.^b

Nem tudom, egy, vagy két szerződést kötöttetek-e, a két hitelező részére! S ha ez utóbbit: a betáblázás² nem ily rendben történt-e: C.1. A v.[árosi?] takarékpénztár C.2. a te és C.3. az én pénzem? Ez, rám néz-
15 ve nem volna sem első sem másod helyeni bekebelezés. De remélem, a legjobban igazítottad el, részemre is.

Laczi oct. elején (1 v. 2-án) indul rövid de hosszú utazásra:³ azaz egy hó alatt (v. 3 hét alatt) nagy földet be akar járni. Különben a szokott egészségben vagyunk. Ölelünk mindnyájatokat.

20 Pest, 1870 sept. 29.

szerető rokonod
Arany János^c

Ma indul, ide zárva háromezer ft.

^a leküldés – I jav.

^b Közbiztonsági állapotunk igényli ezt. – besz.

^c egyb.

2272.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, 1870 sept. 30.

„Itt van, násznagy uram, a második étel,
Míg más következnek, vedd jó egészséggel.”¹

Ezuttal indul háromezer kétszáz. Még ugyanannyi követendi. Ha valami kamat kiegyenlítés szükséges, azt légy szives előlegezni.

5 Balog János úr fölkért volt engem, lennék eszköz benne, hogy Anti fia a jogot ez évben mint magántanuló végezhesse. Sziveskedjél az Elek figyelmét fölhívni a hivatalos Közlöny sept. 27-i számában megjelent hirdetésre, mely szerint „a vallás és közokt. ministerium a jogakadémiai tanfolyamra magántanulhatási engedélyt kérő tanulók ez iránti folyamo-

10 dásukat (folyamodását) a fenálló rendszabályok értelmében csak azon esetben fogja tárgyalásba venni, ha azok october 15-ig és kellően felszerelve nyújtatnak be.”

Szives öleléssel

szerető rokonod

AranyJ

15

2273.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Pest, 1870. október 1.]

Adjon Isten jó napot !

Ma, Oct. 1-én indul a harmadik s utolsó részlet: háromezer kétszáz forint, mely ide zárva kell hogy legyen. E szerint, lehető pontos voltam. A kötelezvényt majd biztos alkalommal kérem. Köszönöm eddigi s

5 ezutáni fáradozásodat.

Szives öleléssel

bátyád

Arany^a

^a Arany – leh.

2274.

ARANY LÁSZLÓ – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Trieszt, 1870. október 3.]

[Arany László egy hónapos olaszországi útjának elejéről számol be.]

2275.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1870. október 5. előtt]

[Ercsey megerősíti a Szalontára küldött pénz megérkezését. Ő maga is adósság felvételére van kötelezve, hogy fedezze megszorított kiadásait, s egyéb, anyagi feltételektől is függő elhatározásai is vannak.]

2276.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, 1870. oct. 5.

Kedves öcsém,

E szerint, az én „juhockáim” megérkeztek szépen. Lehetett volna biz’ őket egyszerre is expediálni,¹ de, tekintve, nem annyira az utonállási eseteket, mint a postakezelők fallibilitását,² úgy gondoltam, hogy 9–10 ezer forint mégis inkább elcsábíthat egy szegény ördögöt, hogy elszök-
vén jövőjét, becsületét tönkre tegye, mint három. Amarra elég példát olvasunk a lapokból.

A betáblázás³ rendét illetőleg odavetett kérdésekre, azóta, a telek-
könyvi kivonat is felvilágosított, mert azt is láttam. T.i. Márkus Lajos
10 fölkeresett, a te neveddel, hogy engedjem kitábláztatni⁴ a P.[ápay] föld-
jéből azon 1 hold nem tudom hány öl részt, mely<e> a vasutnak kisajá-
títatott. Ezt beláttam hogy ellenzeni nem lehet, és aláírtam az ívet. Jól tettem-e?

Elhiszem, hogy ideiglenesen adosság fölvétel által vagy kénytelen
15 földözni megszaporodott (s részben örvendetesen szaporodott) kiadásai-
dat. A mit nem mondasz, de én elgondoltam,^a az, hogy én is előlegez-
hetném neked azt a kis összeget. De részint, miután a takarékpénztár
szívességét most néhány napi felmondással^b nagyon igénybe vettem,
20 részint a küldözgetés alkalmatlansága miatt, elvárom egyenes felszólítá-
sodat, s ha ott közelebb, és rövidebb úton hozzá nem jutnál, szívesen
megkísértem itt. A másik elhatározásodat, a te szempontodból, (magam
szeretnék minden hivataltól ezer mérföldnyire lenni) helyeslem, s talán,
ha kijő a sorja és te tudatod velem lépéseidet, valamicskét tehetek is
azok támogatására. Másnak nem örömet tenném: neked szívesen, nem,
25 mert rokonom vagy, hanem mert nyer benned a közügy.^c

Laczi Triesztből irt 3-ról. Piroska és a nagymama egészséges.
Csókolunk mindnyájan, mindnyájatokat.

szerető rokonod
Arany János^d

^a elgondoltam – el ki-ből jav.

^b felmondással – besz.

^c A másik elhatározásodat, [...] mert nyer benned a közügy. – vörös ceruzával
aláhúzva

^d egyb.

2277.

ARANY JÁNOS – LOVASSY FERENCNEK
[Elveszett]

[Pest, 1870. október 9.]

[Arany – fia távollétében – feltehetőleg, a Magyar Földhitelintézetől
szerzett értesülést vagy támogatást Lovassy számára.]

2278.

ARANY JÁNOS – LOVASSY FERENCNEK
[Elveszett]

[Pest, 1870. október 11.]

[Arany – fia távollétében – feltehetőleg, a Magyar Földhitelintézettől szerzett értesülést vagy támogatást Lovassy számára.]

2279.

LOVASSY FERENC – ARANY JÁNOSNAK

N. Szalonta 870. october 16.

Kedves barátom!

Fogadd őszinte köszönetemet szivessegedért,¹ melylyel a te derék fiadhoz intézett levelemben foglalt ügy előmozdításában – f. hó 9^{ik} és 11^{éről} szólló becses soraid szerint – eljárál.

5 A mai napon közöltem az árpádiakkal Csengerÿ felvilágosítását,² kiktől ezért én majdnem oly nagyszerűen hálás elismerést nyertem, mint a minőt Te éntőlem valóban érdemelsz.

10 Lehető, hogy Laczit, ha hazajön,³ még egyszer megbúsítom embe-
reim érdekében; egyébiránt számításaik, s teendőiket illetőleg így is ele-
get tudnak már, s leveled tartalmával valóban meg lesznek vigasztalva.

15 Én a püspök fürdőben⁴ töltött másfél heti curám után tegnapelőtt
este óta itthon vagyok; újabb specificus baj miatt nem volt nekem szük-
ségem a fürdőzésre, csak a tavalyi eljárást akartam ismételni oly fölte-
vésben: hogy ha képzelt vagy tán igazi hatásával kicsalhatnék hasamból
élettartamra. Mert hogy azok vannak még benn számosan, aról erősen
meg vagyok győződve.

Különben – noha sebem szivárog, és területe^a is épen olyan mint azelőtt – állapotom, daczára naponkénti kocsizásokkal járó nyughatat-
20 lanságimnak – kielégítő.

Szives tiszteletem és legjobb kívánatim kifejezése mellett vagyok

igaz barátod
Lovassý Ferencz^b

^a területe – e th.

^b egyb.

2280.

ARANY LÁSZLÓ – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Róma, 1870. október 27. előtt]

[Arany László november 1-jén érkezik haza Olaszországból.]

2281.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1870. október 27. előtt]

[Ercsey kérte Arany aláírását és a többi kelléket az egyik megkötendő szerződéshez.]

2282.

MÁRKUS LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Pest, 1870. október 27. előtt]

[Márkus Lajos kéri Aranyt, hogy az Ercseynek leküldendő pénz leküldése előtt táviratozzon, mert Pápay ott várja.]

2283.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1870. október 27. előtt]

[Szél Kálmán pénzt küldött Arany Jánosnak. Piroska a nyár vége óta egészséges.]

2284.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, 1870. oct. 27.

Kedves öcsém!

A kívánt aláírást és a többi dőcékat^a [?] ezennel küldöm vissza. Márkus Lajostól is épen most kapok levelet, hogy telegraphozzam meg, mihelyt a neked szóló csomag elindul, mert Pápay ott várja.² Kissé ter-
5 hemre volt e sürgetősség, mert hivatalórában kaptam, és rajtam van minden ügyes-bajos ember. Kihúzták, épen most, a dugójokat.³

Nóm megkapta Vilma levelét, és ma elindította a főköttöt.

Laczitól Vasárnap kaptunk levelet – Rómából. Elsején itthon lesz, ha Isten akarja. Kálmán levelét a pénzzel kaptam. Kis lánya egészséges,
10 egy óráig sem volt beteg mióta hazajöttünk.⁴ Mi is,^b öregek, jól vagyunk.

Szivesen öllelek mindnyájatokat.

szerető rokonod

Arany János^c

^a dőcékat – t [?]

^b is, – s jav.

^c egyb.

2285.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1870. október 27.]

68
1810

Tekintetes Főtitkár Ur!

Van szerencsém értesíteni, hogy az I-ső osztály oct. 24^{én} tartott
5 ülésében, a jegyzőkönyv 46-ik pontja szerint, az összes <akadémia> ülés
felhívására, az akadémia^a tudományos munkásságát idegen nyelven is-
mertető kivonatos közlemények (compte[s] rendus¹) ügyében választan-
dó bizottságba a maga részéről <...> Hunfalvy Pál és Toldy Ferencz r.
tagokat választotta meg.

10 Maradtam tisztelettel
Pest oct. 27. 870

alázatos szolgálja

T. Arany János urnak a m. t. akadémia r. t és főtitkárának.^b

^a Akadémia – a A-ból jav.

^b főtitkárának – r jav.

2286.

SZILÁGYI FERENC – ARANY JÁNOSNAK

Buda 28/X 70.

Tekintetes Fő-titkár úr!

Becsés fölszólítása folytán van szerencsém folyó évi tudományos,
s ha Isten engedi, mi előbb sajtó alá adandó dolgozataim kimutatását a
jövő évi akad. Almanach számára ide mellékelve küldeni.

5 Ha tek. főtitkár úr e kifejezést „1761-beli 1781-beli erdélyi
országgyűlés,” az alávont kifejezésért correctnak s jónak nem találná,
esedezem, azt kiigazítani, ugy a mint jó lesz.

Teljes tisztelettel

10

Szilágyi Ferencz
I. tag

252

2287.

SZILÁGYI FERENC – ARANY JÁNOSNAK

Buda 2/XI 870

Tekintetes fő titkár Ur!

Bocsánatot kérek s remélek t. főtitkár urtól, hogy most újra azon
kéresemmel alkalmatlankodom, miért tegnapelőtt azt tettem. Az akkor
átadott akadémiai dolgozataim kimutatásába, mint haza jövet egy pár
5 hiba még is becsuszott, jelesen egyik dolgozatom már említve volt az
akad. Almanachban.

Most ide zárva küldöm a kijavított kimutatást, esedezvén tek. fő-
titkár urnak, ezt iktatni be a jövő évi akad. Almanachba, az ott lévő hi-
bást pedig féretéve, azt nekem, midőn főtitkár urnál megjelenek,
10 kézbesíteni s így visszaadni.

Teljes tisztelettel

alázatos szolgája
Szilágyi Ferencz
I. tag

2288.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1870. november 15.]

Kedves Barátom,

Bizzál. Tizenhét év óta csaknem minden nap oly állapotban va-
gyok fejemmel, mint te most panaszkod.¹ Boldog ember, kinél e baj oly
későn kezdődik. Nem egyéb altesti pangásnál, melyen sok üdítő séta
5 szokott segíteni. Javulást kíván egészségednek

Arany

2289.

EÖTVÖS JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1870. december 18.]

Tisztelt barátom! Miután lázam még folyvást tart, az álmatlanul töltött éj után oly rosszul érzem magamat, hogy legjobb akarattal sem jöhetek az ülésbe.¹ Kérlek, tudósítsd erről az igazgató urakat (ti. Igazgató-tanácsi tagokat), és kérd meg nevemben Károlyi Györgyöt
5 vagy mást, hogy helyettem az elnökséget átvenni szives legyen. – Baráti tisztelettel hived: Eötvös.

T. Cz. Arany János Úrnak, baráti tisztelettel
Pesten – az Akadémiában

1871

2290.

KÖRÖSI MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Szalonta, 1871]

[Körösi Mihály megígérte, hogy az Aranytól kölcsön kapott 150 forintot 4%-os kamattal negyedévenként törleszteni fogja a következő esztendő őszétől kezdve.]

2291.

SZINYEINÉ JEKELFALUSSY VALÉRIA – ARANY JÁNOSNAK

Jernye 871 Marczius 15^{én}

Nagyérdemű Honfiú!

Valóban már a háladatlanság vádja alá eshetném, hogy oly sokára halasztottam hálás köszönetemnek kifejezést adni, Mátray Gyula eránt tanúsított kegyéért¹ ha nem mentene az, hogy harmadfél hó óta egy szerencsétlen baleset következtében kórágyhoz voltam szegezve sérült lábaimmal, s az alatt szegény férjem is veszélyes betegségben sínlődött, engem 's gyermekeimet rettegéssel eltöltvén épen akkor, midőn hazánkat is azon rettenetes csapás érte a nagy, hallhatatlan [!] Eötvös halála által.²
– Minden magányügy eltörpül és háttérbe szorúl ilyenkor; mert nagy,
10 kimondhatatlan fájdalom fogja el a szívet, a Haza e nehezen pótolható vesztesége miatt. Hány század viharzik el ismét szent hazánk felett, míg ily fényes nap derül fel setét egére?! – Ki hitte volna, hogy a kora halál elrabolja tőlünk azt, ki kétszerte kedves volt nekünk: mert a Gondviselés életben tartá meg akkor, midőn ádáz dühvel rohant a szabadság

15 buzgó védőire a vihar. – Mély bánattal telt csüggedt sziveinknek adjon
erőt az Ég! Áldás emlékére!

Mondhatom igen fáj szívem, hogy nem róhattam le azt, mi egyike
a legboldogítóbb érzelmeknek, miket isteni kéz nyújt a szegény halan-
dónak. – Fogadja tehát nagyérdemű Honfiú meleg hálámat azon jótéte-
20 ményért mellyel kegyes közbenjárása által ama szegény, de becsületes
ifjú jövőjét megalapítá. Nemes gondolkozású, szorgalmas törekvése ki-
foglalja érdemelni, hogy a benne öszpontosult bizodalom 's választás
nem vesztegettetett méltatlanra; és én jóakaró tanácsommal feladatára
buzdítani erkölcsi kötelmeim közé sorolandom. – Azon édes reményben
25 ringatván magamat, hogy drága egészsége jó állapotnak örvend, melyet
hőn kívánok is, és e mellett nagybecsű rokonszenvébe ajánlott; legmele-
gebb honleányi üdvözletem mellett vagyok

Nagyérdemű Honfiúnak

mély tisztelője

30

Szinyei Valéria

2292.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

[Pest, 1871. április 3.]

Barátom Károly,

Gyulai mint osztálytitkár azt referálta nekem, hogy téged az Eöt-
vös ünnepélyre egy „apothoeisis” irására felszólított,¹ s te arra hajlandó-
nak mutatkoztál. Ezt én így jelentettem Lónyaynak, ki nagyon helyeselte
5 és örült néki, s azt hittem, ezzel a dolog el van intézve.

Nehogy azonban azt véld, hogy a hivatalos felszólítás mellőzése
téged mintegy önkint ajánlkozónak tüntessen föl, szándékom, mihelyt
Lónyay a napokban Pestre jő, a hivatalos felszólítást is, általa, vagy az ő
egyenes megbízásából hozzád „meneszteni” – most csupán arra kérek,
10 hogy az egész dolgot tartsd bizonyosnak, és ha talán mostani szünidőd
alatt a múzsa meglátogatna, el ne utasítsd, hanem ragadd meg, s teljes
erővel zsákmányold ki ajándékait.

15 Az Eötvös-unnepelely [!] május 21-én lesz.²
Különben kellemes időzést ohajtva maradok a ki voltam
Pest 1871 ápr. 3-án

szerető barátod
Arany János^a

^a egyb.

2293.

ARANY JÁNOS – MÉRY ETELNEK

[Pest, 1871. április 15.]

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

Nagyságos és Főtisztelendő Úr

5 Igen kérném az Archaeologiai bizottság munkálatairól való jelen-
tést, s nagyon le volnék kötelezve ha azt egy két nap mulva megkaphat-
nám, mert az idő telik.

Tisztelettel

Pesten 1871 ápr. 15.

10

alázatos szolgája
Arany János^a
f[ő]titkár

^a egyb.

2294.

ARANY JÁNOS – BUDENZ JÓZSEFNEK

[Pest, 1871. június 9.]

Tisztelt Könyvtári Hivatal,

Ámbár még Aristophanes most is nálam van,¹ mert használom még
egy ideig – szeretném a Lukianus bohóságait,² valami jó kézi kiadásban,

és Plutarchus paralleláiból³ egy kötetet. Fordítás nem szükséges hozzá,
5 de jó jegyzetek nem ártanak.

Tisztelettel

Pest 1871. jún. 9.

AranyJ^a
r. t.

^a leh.

2295.

ARANY JÁNOS – PAULER TIVADARNAK

[Pest, 1871. június 16.]

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Egy köztiszteletű hazafi tegnap azt a bizalmas közlést tevén nekem,
hogy Nagyméltóságodnál lépés tétel volt a jövő évi országos
budgetbe egy oly tétel fölvevése iránt, mely személyemet érintené.¹

5 Azon esetre, ha ily szándék csakugyan létezik, kérem Excellentiádat,
hogy az egész dolgot, amennyire t. i. reám vonatkoznék, mielőtt nyilván-
os észrevételek tárgya lehetne, méltóztassék teljesen mellőzni. Ki ál-
landó tisztelettel maradok Nagyméltóságodnak alázatos szolgája

PEST, június 16. 1871.

10

ARANY JÁNOS.

2296.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1871.] június 18.

Az ó-budai arch.[aeologiai] kirándulásra, találkozás kedden¹ vagy
3 órakor Pesten, a gőzhajói állomáson vagy 4 órakor az ó-budai város-
háznál.²

Rómer úr tudósítása.

5

18/VI

AJ.

2297.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1871. június 28. előtt]

[Ercsey felszólította Pápay Ferencet, hogy fizesse pontosabban a pénzkölcsönzés kamatait. Meghívja Aranyt és családját Szalontára.]

2298.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, 1871. jún. 28-án.

Kedves öcsém,

Az Akadémia utolsó ülése annyi munkát halmozott a nyakamra, hogy alig vehetek időt válaszolni leveledre. Hanem, a mennyiben kell, röviden még is felelek.

5 Pápai felszólítására talán szükség sem volt, szerződésünk megmondja, hogy ha a felmondás meg nem történik, a tőke továbbra is marad. Én, föltéve hogy a biztosság nála^a nem csökkent, hajlandó vagyok továbbra is nála hagyni pénzemet, ha a kamatokat pontosan fizeti a határidőre. De kérlek, hogy a tőke biztonságát ezentúl is légy szives figye-
10 lemmel kísérni.

A mennyi dolgom, s a milyen időjárás van, nem tudom én, mikor juthatok az idén Karlsbadba. De akármikor megyek, úgy sejtem, hogy Juli nénéd nem készül az idén Szalontára. Jobban tenné, ha menne, s én igyekszem rábírní, de nem sok kedve van. Minden esetre köszönjük szí-
15 ves meghívásodat, s meg vagyunk győződve hogy az idő jól telnek el, a jó mezei levegő pedig használna neki is, Piroskának is. Mivel azonban Laczi is itthon marad vele, nem akarja hagyni a „házat”, mint mondja, s rendetlenségnek tenni ki, hosszabb idei távolléte által.

Lajos bizony gyengén volt még, mikor kijött is az intézetből,¹ de
20 láthatólag figyelmesebb mégis, úgyhogy, ha recidivátol² megőrizheted

^a nála – a jav.

(s erre kiváló gondod legyen) talán kiheveri. Szándékosan mondtam e szót, mert tanulmányok által megerőltetni veszedelmes volna.

A Pápai-féle aprilisi kamatot hogy felvettem, azt, tudom, megírtam volt, de arra nem emlékszem, megnyugtattalak-e a Lovassy dec-jún ka-
25 matja átvételéről. Ha nem, legyen ez elismerés megnyugtatósodra.

E.[rsey] Zsiga bácsi közelebb Pesten járván, oly szives volt, hogy pár napi időzése daczára (most már másod ízben) meglátogatott bennünket. Bizony illő volna, ha már egyszer szalontai utunkban, mi is meglátogatnók a váradi jó rokonokat.

30 Egyébiránt semmi különös bajunk. Daczára fistulámnak³ (mely, látom, holtig eltart) én is vettem magam tavaly óta egy kicsit;⁴ nénéd is mostanában egészségesebb, Laczi, kinézésre, egészen athleta; Piroska kissé sovány ugyan (talán mert nő) de másképp egészséges.

Remélem ti is jól vagytok, s az új pár a mint hallom boldog.⁵ Isten
35 adja, hogy minél több örömetek legyen benne.

Fogadd szíves üdvözlésemet. Köszönts Kálmánt, Károlyt,⁶ Lovassyt &c.

szerető rokonod

Arany János^b

^b egyb.

2299.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK

[Töredék]

[Karlsbad, 1871. július]

[„71-ben új gazdát talál a régi házban; hű marad régi szállásadó-
néjához, fölkeresi; várják is.”] Jó, tiszta, csendes szoba, háromablakos,
kilátása szép, a völgyre, melyben Karlsbad fekszik, a Dreikreutzbergre,
Waldschlossra, Lützow kastélyra (Laci tudja ezeket) – szóval az egész
5 keleti oldalra. Fekszik pedig épen az ivó kutam háta megett, neve a ház-
nak: Zum Jäger.

2300.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1871. július 13.]

[Arisztophanészt „Fordítani is kezdi, pusztán szórakozásul; mégis híre fut; a *Napló* mutatóványt kér.”] Mutatóványt abból adni még nem lehet [„– üzeni felesége levelében Lászlónak –”] első durva dolgozat s miután ily lármát csaptak vele, alkalmasint abba is hagyom végkép... quid
5 tanto proferam digna hiatu?¹

[„Szeretetében együtt él a kis lány édesanyja emlékével. 71-ben felesége levelében írja:”] A jó Isten adjon neki sok-sok örömet, azért az első nagy szomorúságért.

2301.

ARANY JÁNOS – SZÉL PIROSKÁNAK

[Karlsbad,¹] 1871 július 13.

Kedves kis Piroskám. Azt hallom, hogy te csak úgy hintáztatol, néha irsz is, olvasol is egy kicsit, és néha jó is vagy. Jó légy mindig, kedves kis leányom, úgy szeretlek, és úgy viszek innen Kárslsbádból neked, tudod már mit? Etike² már itt van, a feje megfájdult egy kicsit az
5 utazásban, de majd meggyógyul az, itt a jó levegőn.

Csókollak, kedves kicsim, a te

szertő nagyapád

2302.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Szalonta, 1871. szeptember 14. után]

[Ercsey azt írja, hogy semmi újság nem történt.]

2303.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Pest, 1871. szeptember 14. után¹]

Hamiskodol te Sándor! azt irod, hogy semmi újságot sem irhatsz: mintha nem tudnám, hogy oda voltál farsangolni 7-ed hét ország ellen az alföldi vasút megnyitásán! De rest az ember mód nélkül! – Különben semmi^a bajunk – nekem csak az oldalam podvás.² Isten áldjon bennete-
5 ket!

AranyJ

^a **semmi** – a sorvégen **sem** elválasztójel nélkül

2304.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1871. szeptember 21.]

Édes Barátom,

Annyi idő után egy levél, a melylyel felkereslek. S hogy hosszas bevezetést ne tegyek: röviden jelentem, hogy október első napjaiban meglátogatlak. 10 év mulva, a mely tizenegynek is beillik.

5 Halld, honnan ez utra lett elhatározásom.

Fiam, a ki az érettségi vizsgálatot ez évben tette le, arra határozta magát, hogy orvosi pályára lépjen,¹ tehát Pestre megy. Ezt nem lehet csak úgy tennem, hogy részemről egyszerűen utra bocsássam. Felmegyek vele én is.

10 Tehát látni foglak.

De én nemcsak látni akarnálak, hanem igénybe venni egy szivességedet is.

Nem tudom, hogy házi körülményeid hogy vannak berendezve; de azért nagy vágy van bennem, hogy fiamat, ha mindjárt annyi időre is, pl. 15 egy évre, míg a pesti világgal annyira, a mennyire neki e tekintetben szüksége lesz, megismerkedik, hozzád kérjem be ellátásba.²

Nem tudom, mondom, körülményeidet. Azért közöld kedves nőddel, az én kedves komámmal, a dolgot. S ha nem lenne terhetekre: értesitenél engem, hogy remélhető-e az, a mit ohajtok.

20 Vagy talán tudnál adni nekem oly tanácsot, a melyben megnyughatnék lelkem ép úgy, mintha nálatok tudnám lenni fiamat?

 Apai indulattal kérlek, ne sajnáld válaszodat úgy küldeni, hogy október 1⁰ napjára, a mikor indulandó vagyok, már megkaphattam legyen. Szives hajlamodba ajánlottan vagyok

25 Sziget, 1871. szept. 21.

igaz hived^a
Szilágyi Ist^b

^a egyb.

^b leh.

2305.

SZABÓ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár 1871. okt. 8.

Kedves barátom!

Talán kissé elkésve küldöm a lefolyt év alatt megjelent dolgozataim jegyzékét a M. t. Akad. Almanahja [!] számára.¹ Kérlek, hogy, ha még lehető, igtatásd bé a maga helyére.

5 Hosszas útból mult hó 28-dikán, a mi gyönyörű vasutunkon² Zsobok és Sztana körül kétszer megakadva (egyszer egy kerék zökkent ki szédítő magos töltésen, másszor egy tehervonat közelgett velünk szemben) szerencsésen haza értem s ithonn családomat mind jó egészségben találtam.

10 Ida vágnék Magyarországra, de nem tudom, hogy indulhasson el, sok a dolga, sok a baja, bajos a sok gyermeket elhagynia. Ha mehet, Gzellával még e hónapban megy Nógrádba.³

 Vele együtt téged s kedves nődet a legszivesebben köszöntve maradok

15

igaz barátod
Szabó Károlymk

2306.

VINCZE VIKTOR – ARANY JÁNOSNAK

Debreczen 1871. october 23^{án}

Mélyen tisztelt uram!

Kiteszem magamat azon eshetőségnek, hogy kegyed előtt tolakodó
alkalmatlan embernek fogok feltűnni. Nem tehetek róla. Ösztönöm
sugalja, hogy kísértsem meg talán buzgalmamat nem fogja ily erős
5 bírálat alá venni.

A „Daliás idők” befejezésére volt bátorságom kegyedet 1870^k évi
junius 6^{káról} kelt levelemben fölkeríteni; ezen lépés megtételére jogositva
éreztem magamat Kegyednek még 1858. majus 11^{én} Nagykörösön kelt
nagybecsű levele¹ következtében, melyet érdekeltségem túlbecsülésével
10 hozzám intézni méltóztatott.

Mint később értésemre esett, azon időben Kegyed Carlsbadban
vált rongált egészsége helyreállítása végett; a miért is azt kell hinnem,
hogy ez utóbbi levelem nem jutott kezeihez.

Bocsásson meg, hogy annyi tömérdek elfoglaltatása közepett még
15 én is, talán nevétséges buzgalmamban, terhelem, 's kivónatilag közlöm
azon utóbbi levelemben önhöz intézett kérdésemet, illetőleg kérésemet:

„A Daliás idők IV^k 's talán utolsó énekét közre bocsátotta-e?^a 's ha
igen, hol látott az napvilágot? mert én, mint látható, nagyon érdekelvén
magamat, mindenütt kutattam, de sehol nyomára nem akadtam?

20 Csak pár szóban kérek feleletet, 's megnyugtatót arra nézve, nem
neheztel-e ezen tolakodásért, mert ha neheztelését vóntam volna ma-
gamra ez jobban fájna, mint nélkülözése a remek mű teljes befejezésé-
nek. –

őszinte tisztelője

Vincze Viktor

25

^a egyb.?

2307.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

[Pest, 1871. november 3.]

Kedves barátom,

Olvasám a Naplóban necrologodat Herepeiről.¹ Igen szép lenne, ha azt, némileg változtatva és bővitve, a novemberi összesülésen felolvasnád. Idő még van elég; s miután Herepeyről alig készül egyhamar em-
5 lékbeszéd, legalább bejelentése ne lenne pusztá bejelentés, hanem az a rövidebb gyászbeszéd, melyet az Ügyrend 11. a. pontja rendel.² Így az összes ülést sem szidnák, hogy csak a folyó tárgyakon kérődzik.^a Gondold rá magad: válaszod elvárom.

Szives üdvözléssel

10 Pest 1871 nov.^b 3.

barátod
AranyJ

^a kérődzik. – z besz.

^b nov. – oct-ból jav.

2308.

ARANY JÁNOS – SIPEKI BALÁZS GÉZÁNAK

[Pest, 1871. november 6.]

Tiszlet Hadnagy Úr!

Önnek a felforgó vitában igaza van. Minden ép nyelvérzékű magyareMBER azt fogja mondani, hogy e kérdésre: „fát veszsz?” azt kell felelni: „azt keresek”. Mert az „azt” névmás itt a „fát” helyen áll: s a
5 mint nem jó volna: „fát veszsz”? „fát keresem”; úgy nem jó: „azt keresem”, <se> t.i. ebben a syntaxisban. Más volna, e kérdésre: „megtaláltad a fát?” mert erre így felelnék: „azt keresem.”

Tisztelettel

Pest, 1871. nov. 6.

10

alázatos szolgája^a
Arany János^b

^a szolgája – a levágva

^b egyb.

2309.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1871. november 27. után¹]

Tisztelt Barátom,

Miután még néhány napig a hétfői két ülés – Igazgatósági és Összes – jegyzőkönyvei végrehajtásával leszek elfoglalva, nem akarnám a bizottságok egybehívásával jegyzőkönyvi dolgaimat halmozni; mert azt
5 hiszem, hogy ez egy hét múlva sem lesz késő, hogy az összes ülésre referálhassunk. Annálfogva holnapra nem hívtam bizottságokat.

Szives üdvözléssel

AranyJ

1872

2310.

ARANY JÁNOS – BUDENZ JÓZSEFNEK

[Budapest, 1872. január-február?]

Tisztelt könyvtárnok ur!

Miután a halálozás – kettő is, mert Huillard-Breholles meghalt¹ – január 4-e előtt történt; a Körben² pedig a mondott lapoknak csak legújabb számait találtam: kérem sziveskedjék az Augsburger Allgemeine 5 decemberi néhány utolsó és januári [?] első napjaiban megjelent számait felküldeni.

Jó reggelt kíván

Arany

2311.

ARANY JÁNOS – GRAICHMAN JAKABNAK

[Pest, 1872. január 3.]

Magyar Tudományos Akadémia

525.

Tekintetes Úr!

Folyó hó 1-én kelt soraira sajnálattal kell értesítenem, hogy az 5 Akadémiai pályázatok kéziratai, mint az ide zárt általános szabályokból kitetszik,¹ nem adatnak vissza.

E szabályok évenként hirdalokban közzé szoktak tétetni, s így a pályázókról feltehetően, hogy ezeket tudva, küldik be műveiket.

A bíráló is, egész terjedelmében, megjelent a nagyobb hír-10 lapokban, többi között a hivatalos „B. P. Közlönyben” is, március má-

sodik felében:² annál több, mi ott található, a kérdéses darabról nem mondatott.

Tisztelettel
Pest, 1872. január 3.

15 Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája
Arany János, főtitkár.

Ttes Graichman Jakab úrnak

2312.

TOLDY FERENC – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1872. január 6.]

A M. Tudom. Akademia főtitkárának.

D. Wenzel Gusztáv úr kérésére bátor vagyok a Mélt. főtitkár Urat megkeresni, méltóztassék a következő, már kész kiadványokra – míg azok végkép elkészülnek – a függő díjt, a Történelmi Bizottság alapjára szívesen utalványozni; név szerint:

5 1. Monum. Hung. Hist. I. Osz. XVII^d köt.
vagyis Árpádkori Új Okmánytár X. köt.¹ 1–24. ív = 24 ív 15
ftjával tesz 360 ftot

10 2. Monum. Hung. Hist. II. Osz. XXVI^d köt.
vagyis Verancsics Antal Munkái XI^d köt.²–10 ív 15 ftjáv. 150 ft

Öszvesen 510 ft

Pest, január 6. 1872.

15 Horváth Mihály^a
bizottsági elnök.

Toldy Ferencz^b
Tört. Biz. Előadó

Út. [?] 6. Tört
1872

^a egyb.

^b egyb.

A föntebbi ötszáz tíz forint a Történelmi Bizottság rovatára kiadásul utalványoztatik. Pest, 1872. jan. 11.

20

Arany János^c
főtitkár

Felvettem ötszáz tíz forintot (: 510 ftot.). Pest január hó 13-án 1872.
Wenzel Gusztáv
akad. rendes tag.

^c egyb.

2313.

ARANY JÁNOS – GÖNCZY PÁLNAK

[Pest, 1872. január 24.]

b.	n.	n.	k.
Boldog	név-	napot	kiván ¹
Bú	nélkül	neked	komám,
Barátid	nemes	nyájás	körében,
5 Bacchus	nektárát	nyakaló	kedvében;
bár	nejét	nem	követi,
borod	nedvét	nem	költheti;
betegnek	nincs	nagy	kelleti.

B-vel nevét nem kezdheti./.

10 1872. jan. 24.

ARANY JÁNOS

2314.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1872. február 1.]

Kedves barátom! fogadd látogatásom s forró üdvözetem helyett e sorokat. Keresve – nem találtalak itthon, szerető barátod

febr. 1 872.

Tóth Endre

2315.

ARANY JÁNOS – LÓNYAY MENYHÉRTNEK

[Pest, 1872. február 5.]

Igen tisztelt Barátom,

Kegyves meghívásodat a 7-i tánczvizalomra nagy köszönettel vettem,¹ de roncsolt egészségem kényszerít bocsánatot kérnem hogy meg nem jelenhetek.²

5 Állandó tisztelettel maradván
Pest, 1872 febr. 5.

igaz híved
Arany János^a

^a egyb.

2316.

DUKA TIVADAR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1872. február 29. előtt]

[Duka Tivadar 50 forintos váltóval járult az Eötvös József-szobor felállításhoz; szíves üdvözlését küldi az Akadémia elnökének és Csengery Antalnak.]

2317.

ARANY JÁNOS – DUKA TIVADARNAK

Pest, 1872. febr. 29.

Tisztelt Honfitárs!

Vettem becses levelét s küldeményét az Eötvös emlékére, az 50 ftos váltót, melyet azonnal forgatva, átadtam a M. Földhitel-intézetnek, mint a mely az emlékadományok kezelésével meg van bízva. Azt hiszem, a gyűjtés sikerülni fog; alig pár hava, hogy az ívek szétküldettek¹ és már eddig is 22 000 ft körül jött be, s ha nem is valami nagyszerű, de

tőlünk szegény kis nemzetől, elég díszes emlék létesítésére már is kilátás van.² Én nem reméltem a gyűjtésnek ily eredményét, tekintve hogy már néhány ily szobor ügye sehogy sem bír befejezéshez jutni.³

- 10 Az Akadémia körében semmi nevezetesebb újság, legalább olyan, melyről feltehetném, hogy Kegyedet érdekli. Haladunk bizony még a régi kerékvágásban. Tudományból itt senki meg nem él még, ha az egyszerűs mind nem kenyértudomány; s így az akadémikus is kénytelen még néhány mellékhitvált – mi azonban fő idejét veszi igénybe – viselni, mi
15 a tudományos működésre nem hat előmozdítólag.

A szíves üdvözlést átadtam elnökünknek és Csengerynek, kik viszontüdvözlésüket küldik. Az utóbbi pár év óta beteges, vélem együtt, mindketten Karlsbad évenkénti látogatására levén utalva.

- Fogadja szíves üdvözlésemet, családom részéről is, s ő nagyságának
20 kívül egy percre találkozni szerencsém volt,⁴ adja át tiszteletemet, melylyel maradok igaz tisztelője

Arany János

2318.

SZÁSZ BÉLA – ARANY JÁNOSNAK

[Kolozsvár, 1872. április 13.]

Mélyen tisztelt Tekintetes Ur!

Talán nem épen egészen szerénytelenség, ha támaszkodva a Tekintetes ur egyidőben irántam tanusított megtisztelő jóakarására: egy kérés-
sel bátorkodom a Tekintetes urnál kopogtatni.

- 5 Talán tudja a Tekintetes ur, hogy én jelenleg egy jobboldali polit. napi lapot szerkesztek¹ s így a folytonos és bizony elég kellemetlenség-
gel és pizskolódással járó munka lehetlenné teszi, hogy valamely önálló dolgozatot adjak közre szakmámban, mi talán pótolhatná a doktori
10 pistás phil. facultása – most két éve elütött, s mely pedig, mint mondják, útát nyithat vala számomra a kolozsvari felállítandó^a egyetem valamelyik phil. katedrájára.

^a kolozsvari felállítandó – jav. a felállítandó kolozsvari-ból

Most azonban talán megint lenne alkalom, hogy egy kis nevet szerezzek magamnak a phil.^b irodalomban, ha t. i. megnyerhetném az akadémiától a Mill Stuart általa kiadandó Lógikájának fordítását.² E mű értéke és terjedelme s a fordítással járó nem csekély nehézség azt hiszem nem megvetendő támaszul szolgálhatna annak, ki csak meglehetősen is át tudná ültetni e könyvet a magyar irodalomba.

15 Én Szász Károly által megtétem ajánlatomat a könyvkiadó bizottság elnökének, ki, ha jól tudom, Csengery Antal ur.

Nem tudom, méltónak tart-e a Tekintetes ur arra, hogy pár ajánló szót ejtsen mellettem Csengery Antal urnál, – de azt tudom, hogy, ha igen, ez ajánlat igen nagy segítségemre szolgálhatna ez ügyben.

Ha tehát a Tekintetes ur nem tart méltatlannak a pártfogásra: kérem ne tagadja meg azt tőlem.

25 A Tekintetes asszony kezeit csokolva; Laczit szívesen üdvözölve; kérésem megújítva maradok Kolozsvártn, 1872, apr. 13.

Tekintetes ur

őszinte tisztelője
Szász Béla

^b phil. – h jav.

2319.

ARANY JÁNOS – NAGY IVÁNNAK

[Pest, 1872. május 16.]

Tekintetes Úr!

Küldöm a kívánt könyveket. Önéletirata Érdynek nincs, se Érdy se Luczenbacher név alatt.¹

Küldöm az Akadémia megnyitására vert érmét is.² Tagoknak akkor ingyen adatott, és még találtam egyet. A szolga mondta, hogy kérné.

Tisztelettel

Pesten 1872. máj. 16.

alázatos szolgája
Arany János^a
főtitkár.

10

^a egyb.

2320.

TOLDY FERENC – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1872. május 24. és június 6. között]

Figyelmessé teszek, tisztelt barátom, hogy a XV. pont egészen hamis. Ott az ajánlottak vannak, azaz volnának, s még is az elbukottak^a már előre kihagyattak.¹ A II^d és III^d osztálynak egy sereg rendes tagi ajánlottja volt [...]

- 5 Aláírtam, hogy másodszor ne kelljen a jegyzőkönyvet hozzám hozni, ne [?] sajnáld a [...] igazság érdekében a jegyzőkönyvet kiegészíteni.

Toldy

^a elbukottak – k jav.

2321.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1872. május 24. és június 6. között]

Tisztelt barátom! A nagygyűlési jegyzőkönyvre tett észrevételidet köszönöm, de nem fogadhatom el.

- A XV. pont akkor volna „hamis” ha abban az osztályok által elvetett, ezek jelentésiben nem foglalt, s így a nagygyűlésén [!] fel sem olvasott, egyesek általi tagajánlások benne volnának, mert a mi nem történt a nagygyűlésen, azt nem lehet a nagygyűlés jegyzőkönyvébe felvenni.¹

- Az „erősebb sanctio” kifejezést magad méltóztattál használni indítványodban, s megtartottam szóhíven.² Egyébiránt, tekintve hogy a régi alapszabályban az áll, hogy ki egy év alatt székét nem foglal, megszűnt tag lenni,³ az újban pedig: ki egy év alatt székét foglal, tagi teljes jogaiba lép.⁴ látni való, hogy erősebb sanctio még más is lehet a „felakasztáson” kívül.

Jó reggelt!

Arany

2322.

ARANY JÁNOS – ARANY LÁSZLÓNAK
[Töredék]

[Pest, 1872. május 24. után]

[„A jeles fiatal költőt az Akadémia is megválasztotta.¹ Atyja írja meg neki (Angliába) a hírt, nem titkolva, hogy”] egy pár lap, a selejteséből [„tett némi célzást pártfogásra, de a nagy többség – 26 szó 3 ellen – ezeket is elnémította.”]²

2323.

TOLDY FERENC – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1872. június 6.]

Kedves jó barátom,
Általad még le <is> győzteni is dicsőségem [?] – fel vagyok Általad akasztva, de igazságosan – és virtuosus módon.¹
Vágd el a kötelet, s légy mi eddig voltál irányomban.

5

Szerető barátod

Jún. 6.

ToldyF^a

Még egyszer: Valóságos kis remek ez a cáfolat. Dehogy nem tesszem el Levéltárcámba!

^a leh.

2324.

GÁSPÁR IMRE – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Pest, 1872. június 13. előtt]

[Gáspár Imre arra kérte Aranyt, hogy műveivel vegyen részt Tizednapos füzetek (később Uj Nemzedék) című ifjúsági folyóiratának munkájában.]

2325.

ARANY JÁNOS – GÁSPÁR IMRÉNEK

[Pest, 1872. június 13.]

Tisztelt Uram,

Becses és bizalmas soraira sajnálattal vagyok kénytelen válaszolni, hogy bár teljesen méltánylom az irodalom előmozdítására irányuló nemes törekvéseiket, s azokhoz legjobb szerencsét kívánok:¹ nemcsak
5 egészségem s a mellett is hivatalos nyüglődéseim nem engedik, hogy részt vegyek Önök küzdelmeiben, s az irodalmi lelkes versenynek egyéb, mint távoli szemlélője <...> lehessenek.

Szives üdvözléssel

Pest 1872 jún. 13.

10

tisztelője
AranyJ

2326.

ARANY JÁNOS – LÓNYAY MENYHÉRTNEK

[Elveszett]

[Pest, 1872. június 18. előtt]

[Arany szerint nincsen semmi fontos, igazgatósági ülés megtartására érdemes tárgy.]

2327.

LÓNYAY MENYHÉRT – ARANY JÁNOSNAK

Buda 18/VI 72.

Tisztelt Barátom!

Miután^a mint irod, semmi fontos^b tárgy nincs ügyvélem legjobb lesz most nem tartani Igazgatósági ülést.¹

^a Miután – M elk.

^b fontos – f elk.

5 Fiad László mikor tér vissza?² körül belül szeretném tudni.
öszinte barátod
Lónyay Menyhért^c

^c egyb.

2328.

ARANY JÁNOS – ARANY LÁSZLÓNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1872. július]

[„Megvetéssel fordul el a látványtól, mikor a 'szent hazát' részeg kortések hordják szájukon;”] undorító és nagyon elszomorító¹

2329.

ARANY JÁNOS – ARANY LÁSZLÓNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1872. július 18.]

5 Napoleon volt császárt várják ide.¹ Gondolom, valamely félreeső hegyi villában vesz lakást, és nem fog mindennap a közsétányon csavarogni, tehát bajosan látom meg, mert én nem lesem, mint majd sokan. De úgy, véletlenül, én is szeretném látni azt az embert, ki húsz évig kis ujján forgatta egész Európát. Nagy ember minden esetre, ha nem is nagyon becsületes.

[„Panaszolja, hogy esős időben”] a vízivási sétát azon a tenyérszerű száraz helyen kell megtenni, melyet colonnade-nak² neveznek [„; ő inkább kint jár, esernyő alatt, a”] lucokban.

2330.

ARANY JÁNOS – SZÉL PIROSKÁNAK

Karlsbad,¹ 1872 július 22-én.

Kedves kis Piroskám! Mikor te ezt a levelet megkapod, akkor már
elérted születésed napját, és te hét esztendőös lélsz. Adja Isten, hogy e
napot és utána még sok, sok napot és évet tölthess örömben, egészség-
gel, édes apád, nagymamád, és mindnyájunk örömeire, ha élünk. Nevel-
5 jen fel a jó Isten, téged kedves unokám, szépnek, jónak. Légy engedel-
mes, szorgalmas kis leány; ezután már többet kell dolgozni, tanulni,
mert már hét éves vagy, már okosnak kell lenned. Ezt a levelet Laczi
bácsi lepecsételi neked az én pecsétnyomómmal, mely az édes anyádé
volt, azután, ha elolvastad, kérd meg nagymamát, tegye el neked jó hely-
10 re, míg nagy leszesz, emlékül a te nagyapádra, a téged úgy szerető

Arany János-ra.

2331.

ARANY JÁNOS – THALY KÁLMÁNNAK

[Pest, 1872. augusztus 28.]

Tisztelt Tagtárs!

A m. kir. pénzügy ministerium az iránt kereste meg az Akadémia
elnökségét,¹ hogy miután, az Akadémia 1871 oct. 9-én tartott üléséről
közlött hirlapi tudósítás szerint,² Kegyed akkor a vörösvári levéltár kuta-
5 tása alkalmával feltalált iratokról, s azok közt a nagybányai és munkácsi
pénzverdék s a czelesztovai vasműgyár aktáiról jelentést tett, – mint-
hogy ez okmányok a nagybányai bányászatot érdeklik s netán némi vi-
szonyok felderítésére is szolgálhatnak. Sziveskednék az elnökség azon
aktákról bővebb és lehetőleg körülményes felvilágosítást nyújtani, illető-
10 leg útmutatást adni: mily módon lehessen ez aktákat ideiglenes haszná-
latra megnyerni.

Hogy az akad. elnökség e tárgyban válaszolhasson:³ szükségesnek véltem Kegyedet magánúton fölkérni, hogy a föntebbiek iránt tájékoztatást nyújtani legyen szives.

15 Tisztelettel
Pest 1872 aug. 28.

köteles szolgája
Arany János^a
főtitkár.

^a egyb.

2332.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Pest, 1872. szeptember 26.]

Kedves öcsém,

Késtem^a egy napot e nyugtatvány megküldésével, mert tegnap erős láz és hasmenés vett elő (valószínűleg meghűléstől.) ma [!] már szűnik. A többiek, úgy a hogy, megvagyunk, nénéd is meghűlt, a torka fáj és
5 rekedt,^b másképp tűrhető az állapotunk. Remélem nálatok sincs valami komolyabb baj, különben nem mellőzted volna hallgatással, mint a mehádiai illetőleg konstantinápolyi útatad.¹

Isten veletek, öllelek mind
1872 26/IX

10 a ki túl.

Különben hogy vagytok? Mióta vasúti közlekedés van,² még ritkábban hallunk felőletek: Kálmánt is hiába vártuk e hó folytán, se nem jó, se nem ir. Igaz, hogy én is rossz levelező lettem: fáradt vagyok, s a mi kevés dolgom van, sok az nekem. De már csakugyan feljöhethétek egy-
15 szer, miután az se sok költségbe se fáradságba nem kerül.

^a Késtem – s jav.

^b rekedt, – t jav.

Igen! hallom hogy nevemmel ott megint bolondozni akarnak.³
Megmondhatod, (t. i. ha kérdi valaki.)^c hogy ha eddig nem, bizony most még inkább nem.

Áldjon meg a jó isten!

20

AranyJ.

^c (t. i. ha kérdi valaki.) – besz.

2333.

ARANY JÁNOS – A BERLINI KIRÁLYI KÖNYVTÁRNAK

904.

Pest. 11. Okt. 1872.

An die löbliche königliche Bibliothek
Berlin

Löbliche königliche Bibliothek!

Die ungarische Akademie der Wissenschaften ersucht für ihren
5 Oberbibliothekär Herrn Paul Hunfalvy das Werk „Dr. John Elliotson,
Human Physiology. Fifth Edition. London. 1840.“ auf die Dauer von
vier Wochen zu entleihen.

Zur löblichen königlichen Bibliothek in Berlin

10

ergebenster

Joh.[ann] Arany

Sekretär d.[er] ungar.[ischen] Akad.[emie]

d.[er] Wiss.[enschaften]

2334.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

[Pest, 1872. október 30.]

Édes Károlyom,

Gyulaítól kérdem ma: érintkezett-e már veled a „Bessenyei – és
kora” féle óda tárgyában, melyet az osztályülésen indítványoztak:¹ s azt
mondja, hogy neked e tárgyban még nem írt. Én, az összes ülési határo-
5 zat folytán, néhány nap múlva expedíálom neked a hivatalos felszó-

litást,² de addig is szeretném tudni, hajlandó vagy-e még ez egy „provinciát”³ felvállalni – mert ha nem – akkor nem lesz óda. Már pedig ki van tűzve a határidő dec. 15-re. Nem igen alkalmas idő – most ünnepélyezgetni, de ha már kell, jobb addig készülni hozzá, míg az időből teljesen
10 ki nem koptunk.

Toldy nem tudom, mit ajánlott neked, hogy el kellene olvasnod, tájékozás végett; fél füllel hallottam, utcai találkozáson.

Kérlek, édes Károly, légy szives, posta fordultával, e tárgyban tudatni velem szándékodat.⁴

15 Jó egészséget kíván mindnyájatoknak
Pest 1872 oct. 30.

Szerető barátod
Arany János^a

^a egyb.

2335.

ARANY JÁNOS ÉS CSENGERY ANTAL – ZEMPLÉN VÁRMEGYE
KÖZÖNSÉGÉNEK

[Pest, 1872. november 6.]

**Magyar
Tudományos
Akadémia**
819.

5 Tekintetes megyei Közönség!

A Magyar Tudományos Akadémia Igazgató Tanácsának folyó évi october hó 27-én tartott ülésében tárgyalatván a Tekintetes megyei Közönségnek az 1872^{ik} évi szeptember 5-én tartott közgyűlésből, a Kazinczy féle emléképület és kertre vonatkozólag, Akadémiánkhoz intézett meg-
10 kereső levele:¹ szerencsénk van arra az Igazgató Tanács választát következőkben fejezni ki.

Az Igazgató Tanács sajnálja leginkább az emléképületnek befejezetlen s^a a kert elhagyatott voltát, s az egész alapítványi ügynek ily sajnós helyzetbe jutását. Azonban sem az Igazgató Tanács sem az Akadé-

^a s – besz.

15 mia ez alapítvány kezelője nem volt; az az ünnepély, melyet az Akadé-
mia dicsőült Kazinczy Ferencz emlékére, saját jelentékeny költségén
rendezett, ez alapítványtól külön álló dolog. A gyűjtést az Akadémia
elnöke, gr. Dessewffy kezdte ugyan, s ő, egy általa az Akadémia körén
20 kívül alakított bizottsággal folytatta; de az Akadémia, vagy annak Igaz-
gató Tanácsa, mint olyan, sem a gyűjtésbe, sem a gyűjtött összege-
ről való rendelkezésbe be nem folyt, jegyzőkönyveiben semmi ilyenmű intézke-
désnek nyoma nincs.^b Hogy az alap részére vett birtok az Akadémia ne-
vére iratott a telekkönyvben, annak valószínű oka az, hogy gr.
Dessewffy ez által vélte azt leginkább biztosíthatni, oly időben, mikor az
25 írói segélyegylet részére gyűjtött pénzeket is elkobozták. Csak midőn az
Akadémián kivül álló Kazinczy-alap bizottság elnöke, gr. Dessewffy,
jegyzője Bérczy Károly, és több tagja meghalt; midőn néhai báró
Eötvöshez, mint az Akadémia elnökéhez, kit egyszersmind a Kazinczy-
bizottság elnökének is vélt a közönség, mindennemű a Kazinczy-
30 alapítványra vonatkozó igények intéztettek, az ő kérésére határozta el
magát az akadémiái Igazgató Tanács, hogy e mondhatni gazdátlan ala-
pítvány ügyének miben létét megvizsgálja, azt pedig, hogy kezelését is
átvegye, a vizsgálat eredményétől függeszté föl. Attól fogva hozzá kez-
dett e minden irányban bebonyolított ügy tisztázásához –, melynek zava-
35 rait nevelte az, hogy a volt bizottság jegyzőkönyvei, jegyzője halála
után, nem voltak feltalálhatók, – az alapvagyron számadásait kezdettől
fogva megvizsgáltatta, és most kötelességének tartja az ügy tisztázását,
rendezését folytatni és bevégezni. Ha ezt közelebb megteheti: értesíteni
fogja Zemplén megye Közönségét az eredményről.

40 Maradván teljes tisztelettel

Pesten 1872. november 6.

A Tekintetes Közönségnek

alázatos szolgálói

Arany János^c

Csengery Antal^d

45 főtitkár

akadémiai másodelnök

Ttes Ns Zemplén vármegye Közönségének.

^b nincs – n jav.

^c egyb.

^d egyb.

2336.

ARANY JÁNOS – A BERLINI KIRÁLYI KÖNYVTÁRNAK

[Pest, 1872. november 8.]

1012

An die königliche Bibliothek

Berlin

Ich beehre mich das Buch „Elliotson: Human Physiology. London,
5 1840. 8” welches für Herrn Hunfalvy bis 1-ten December l. [laufenden]
J.[ahres] entlehnt wurde, in der Nebenlage mit Dank zurückzuleiten.

Pest, den 8. Nov. 1872.

Achtungsvoll
J.[ohann] Arany
Sekretär

10

2337.

BENKŐ MIHÁLYNÉ BIRIZDÓ MÁRIA – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1872. november 19. előtt]

[Benkő Mihályné Birizdó Mária Arany segítségét kéri, hogy Tisza Lajos
nevezze ki ismerősét az egyik aljárásbíróságon.]

2338.

ARANY JÁNOS – BENKŐ MIHÁLYNÉ BIRIZDÓ MÁRIÁNAK

Pest, 1872. nov. 19.

Igen tisztelt Asszonyom,

A mily jól esett megemlékezése becses soraiban fiatalságunk bú-
nélküli boldog napjaira, melyek annál bájosabbnak tűnnek föl, minél
inkább távozik tőlük az ember: ép annyira sajnálom, hogy hosszas távol-
5 lét után hozzám először intézett kívánatának sem vagyok képes eleget

282

tenni. Évek óta beteges ember lévén,¹ annyira elvonultan élek én itt, hogy alig járok ki a házból, miután hivatalhelyiségem is itt az épületben van; oly összejöveteleim pedig, hol nagy és befolyásos emberekkel találkozhatnám, épen nincsenek. Az a viszonyom, mely volt rövid időre a
10 Tisza házzal, a legifjabb fiu halálával megszűnt, azóta évek múlnak, míg csak egyszer is látom valamelyiket, s azt sem tudom, rám ismernek-e. Lajost, mióta minister, egyszer láttam futólag:² annyira bizalmas lábon tehát vele épen nem vagyok, hogy akár személyesen akár levél által fölkereshetném. Egyébiránt, ha aljárásbiróságról van szó,³ annak kinevezése
15 se nem az ő ministeri szakmájába, hanem a Paulerébe tartozik; nem tudom, collegiáliter,⁴ befolyhatna-e a kinevezésre. Én azt hiszem, hogy a dolgot *ott lenn* kellene jól eljárni, hogy az ottani hatóságoktól jó vélemény jöjjön fel; mert a kinevezésnél leginkább az dönt, mikép van fölszerelve a folyamodvány. Arra nézve, hogy személyes feljövetele meny-
20 nyiben mozdítaná elő a dolgot – teljesen járatlan lévén az effélékben, mint körömön kívül esőkben – tanácsot adni nem tudok.

Bocsásson meg a sovány válaszáért, de elénekelte azt még boldogult Csere József kánt' uram,⁵ hogy „egy emberben se' bizzatok, kiben segítség nincsen.”⁶ Nőm szíves viszontüdvözlését küldi, fogadja az
25 enyémet is, melylyel maradok

Kegyednek tisztelt Urhölgy

alázatos szolgája
Arany János

2339.

ARANY JÁNOS – LÓNYAY MENYHÉRTNEK
[Elveszett]

[Pest, 1872. november 22.]

[Arany az Akadémia elnökét kérdezi, hogy részt tud-e venni az 1872. december 15-i Bessenyei-ünnepélyen és meg tudja-e nyitni azt.]

2340.

LÓNYAY MENYHÉRT – ARANY JÁNOSNAK

Budán 872. nov. 26.

Tisztelt Barátom!

November 22.én kelt becses leveledet vettem s a dec. 15.ére
kitűzött Bessenyei ünnepélyre – hacsak valami rendkívüli körülmények
közbe nem jönnek,¹ – bizonyára meg fogok jelenni s az elnöki rövid
5 megnyitó beszédet megtartom.² Azonban megfogod engedni, hogy mi-
helyt lehet Téged meglátogassalak s szóljak Veled arról, minő modorban
kellene ezen rövid megnyitó beszédet tartani.

Szives üdvözlettel

tisztelő barátod
Lónyay Menyhért^a

10

^a egyb.

2341.

A MÜNCHENI MAGYAR EGYLET – ARANY JÁNOSNAK

München, december 10^{én} 1872.

**MÜNCHENI MAGYAR EGYLET
CAFÉ MAX-EMANUEL**

Nagyságos Urunk!

Van szerencsénk ezennel tudatni, hogy a „müncheni magyar egy-
5 let”¹ f. h. 7^{én} tartott rendes gyűlésén Nagyságodat tiszteletbeli tagjává
választotta.

Igen megtisztelve érezné magát az egylet, ha Nagyságod e határo-
zatát annak elfogadásával megerősíteni méltóztatnék.

Az egylet célja: a külföldön tartózkodó honfitársak egyesítése a
10 közművelődés előmozdítása végett, a nemzeti öntudat fönntartása és fő-
leg, átutazó valamint itt tartózkodó szegény sorsú magyarok segítése.

284

A „müncheni magyar egylet” nevében
Nagyságodnak legalázatosabb tisztelője és szolgálója

15 Barnafy Kálmán^a Grünfeld Sándor^b
elnök főjegyző
Nagyságos Arany János urnak, Pesten.

^a egyb.

^b egyb.

2342.

TOLDY FERENC – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Pest, 1872. december 20. előtt]

[Toldy 1872. nov. 16-án írt jelentésében beszámolt egy építéssel együtt Széphalmon tett látogatásáról, amelynek célja „az emléképület és mellékkert megszemlélése”, valamint az azok kialakításának befejezése ügyében tett vélemény megfogalmazása volt.]

2343.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1872. december 20.]

Tisztelt Barátom,

Az Igazgatósági ülést az elnökség január 12-re halasztotta, mert Lónyay elútzott,¹ Csengery pedig még folyvást gyöngélkedik és nem járhat ki, de a tagokat is alig lehetne összekapni határozatképes^a számmal. Mit a leveledben elnökileg elintéztetni ohajtasz,^b megmondom Csengerynek, mihelyt összejöhetek vele; de nem hiszem hogy tehesse az igazgatóság határozata ellen. – Tehát akkorra sziveskedjél a jelentéssel^c elkészülni;² az az ülés leginkább a Kazinczy ügynek lesz szentelve:

^a határozatképes – **atk** jav.

^b ohajtasz, – **a** jav.

^c jelentéssel – **de** jav.

a bizottság is beadja jelentését a számadásokról, s a földhitelintézet is a
10 becsűröl.³

Jó reggelt kíván
Pest 1872 dec. 20

igaz tisztelőd
Arany János^d

^d egyb.

2344.

ARANY JÁNOS – A MÜNCHENI MAGYAR EGYLETNEK

Pest, 1872. decz. 25.

Tisztelt Uram,

Becsés levelére, melyben a Münchener Magyar Egylet¹ tiszteletbeli tagjává lett megválasztásomról értesíteni sziveskedett, csak most válaszolhatok.

5 Noha megtört, beteges állapotom kevés reményt nyújt, hogy a tisztelt Egyletnek akár díszére akár hasznára lehessenek:² köszönettel fogadom a megtiszteltetést, s kérem, hogy ezt a t. Egyletnek tolmácsolni sziveskedjék.

10 Fogadják szives üdvözlésemet a távolban, melylyel vagyok
Önnek, Tisztelt Uram

igaz honfi társa
Arany János^a

^a egyb.

1873

2345.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1873. január 27. után¹]

Tisztelt Barátom,

Miután még néhány napig a hétfői két ülés – Igazgatósági és Összes – jegyzőkönyvei végrehajtásával leszek elfoglalva, nem akarnám a
5 bizottságok egybehívásával jegyzőkönyvi dolgaimat halmozni; mert azt hiszem, hogy ez egy hét múlva sem lesz késő, hogy az összes ülésre referálhassunk. Annálfogva holnapra nem hívtam bizottságokat.

Szives üdvözléssel

AranyJ

2346.

KOLBENHEYER MÓR – ARANY JÁNOSNAK

[Sopron, 1873. február 3.]

KOLBENHEYER MÓR,

evang. lelkész

Arany János, akadémiai titkárnak üdvét!

A Loydpalotai börszobában, melynek ha nem építője, de
5 feldiszítője Ferenc fiam,¹ kettős magyar felirat megkivántatik. Ugy hiszem, e kivátnak Nagyságodnál senki jobban megfelelhetne.² Bátorodom tehát fiamat Arany János, a nemzet nagyságának^a e legünnepeltebb tolmácsához, utasítani, legőszintébb indulattal maradván

10 Sopron, Február 3^{kán} 1873.

Nagyságod
igaz tisztelője
Kolbenheyer Mór.

^a nagyságának – besz.

2347.

WEBER KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Pest, febr. 16^{án} 1873

Arany Jánosnak.

Egy névtelen költő ir a hirnevesnek, lelki magányából annak a ki magányos.

Nem vagyok többé a gyors fellobbanások boldog korában; hajam
5 öszbe vegyül, mint a tied; de még tudok szeretni.

Azon tisztelet és szeretet hódolatát fogadd e sorokban, melyet^a irányodban, a mióta ismerlek, viseltetem.

De miként jöttem épen most a gondolatra néked kifejezni érzelmeimet, azt tulajdonkép magam sem tudom. Ez éjjel villant meg agyamban,
10 s elrablá álmaimat.

Tán mert e napokban sokat gondoltam reád. Tán mert sokat beszéltem a Kisfaludy társaság gyűlésén koszoruzott költői elbeszélésről, mely tulajdonkép satyra; de olyan, mely a részvét érzelmével van írva.¹

A felolvasásnál nem voltam jelen; s így csak a lapokban megjelent
15 töredékekből ismerem.

Azonnal neked tulajdonítottam; habár, legalább e töredékeknél nélkülözém azon mélységet, mely humoros költeményeidben is az olvasót anyira elragadja.

Sokan azt állítják, hogy fiad írta.²

20 Bár mint legyen is ez; ez adott impulsust e sorok írására.

És hogy lásd, hogy én is költő vagyok, egy nem rég irt versemet ide melléklek.

Ha tán, akár e^b soraimat, akár költeményemet válaszra méltatnád; irj: Weber Károlynak post restant Pestre.

25 Ha ily elhatározásra tán már nagyon vénnek érzed magadat, és nem irandsz; ezért neheztelni nem fogok, de ennek daczára is, szeretetem s tiszteletem^c irányodban változni nem fog.

Az Isten áldjon.^d

^a melyet – t jav.

^b e – betold.

^c tiszteletem – tem th.

^d áldjon. – I jav.

Sötét órában.

30 Itt már az est, hosszabb hosszabb az árnyék,
Csipős szél lengeti ősz fűrtimet;
Melyben illat s dalkörnyezetben járok,
Sárgult mezében néma a liget:
Virága nincs, nincs benne énekes:
35 Élni nem érdemes.

—
Pusztább pusztább, magányosabb a pálya,
Szivdobbanásra viszhang nem felel;
Visszatorlódik vágyaim dagálya,
40 Magába elzárkózik a kebel;
Nyugottnak látszom, bár lelke sebes:
Élni nem érdemes.

—
Oh gyermekkor' tarkán virágzó kertje!
45 Bibor viszfényed siromig kisér;
Oh ifjuságom zengő, lombos berke!
Egy nyár-éj álmaid száz nappal felér;
De halj meg ifjan, mást ne is keress:
Élni nem érdemes.

50 —
Sokat megértem; tágult láthatárom:
A mult, jelen jövő előttem áll;
Egyesnek, népnek vándorlását látom,
A mint bölcsőtől sírig fel-le száll;
55 A kín, a baj sok; az öröm keves:
Élni nem érdemes.

—
Áldozni, halni kész vagy a hazáért,
Nagy tettekre serkentni nemzeted? –
60 Nem lelkesül már senki ideálért,
Gunyos mosolylyal ejtik ki neved;
Döre rajongó más ösvényt kövess:
Élni nem érdemes.

65 Nem tisztelik a nemzet élő lantját,
A költő részvét nélkül nyomorog;
Együtt látjuk kis csillagok csoportját,
A Sirius magányosan ragyog;
Mig él: közöny; ha meghalt: hirneves:
70 Élni nem érdemes.

—

Dúl, pusztít, öl az érdekek tusája.
Vér nem folyik, sok még is a halott;
Ott küzd a társadalom páriája,
75 Mint gyermek, felnőtt, mindig elnyomott:
Kínlódjék ő, hogy te is vigan lehess:
Élni nem érdemes.

—

S a küzdők közt pokoli szenvedélyek,
80 Élesztik, szitják a böszült tüzet;
Ott megkövült szív, gög, kapzsi önérdek,
Itt káröröm, irigység gyűlölet.
Pedig az Úr azt tanítá: szeress:
Élni nem érdemes.

85 —

Hol ezredévek műve, alkotása,
Enyészeté ott most az uralom;
Uj nemzet lép kimúltak nyomdokába:
E föld egy óriás cseréphalom.
90 Feledve egyaránt hitvány, s nemes:
Élni nem érdemes.

—

Hiában esdék: küldj világosságot!
Enyhíteni az emberek baján.
95 Nincsen erőm felrázni a világot;
Nem is kaczaghatok bohózatán:
Jer hát halál, végczélomhoz vezess!
Élni nem érdemes.

2348.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1873. február 24. után]

Kiirt czikkely

a M. T. Akadémia 1873 február 24-én tartott összes ülése jegyzőkönyvéből.¹

69. Az I-ső osztály jelenti, hogy a külföld számára czélba^a vett Értesítő iránti új bizottságba Hunfalvy Pál[,] Toldy Ferencz r. és Vadnai^b Károly I. tagokat választotta[.]

A II-ik osztály szintén, hogy Ipolyi Arnold r. Keleti Károly és Pauler Gyula lev. tagokat² választotta.

E szerint a bizottság teljes lévén, közelebb összehivandó elnök választás és működésének megkezdése végett.

Kiadta

Arany János^c
főtitkár.

A II. osztály részéről választottak:

15 Jendrássik Jenő
Hunyady Jenő
Say Mór urak.³

A bizottság összehivandó elnökválasztásra.

^a czélba – lba th.

^b Vadnai – a th.

^c egyb.

2349.

ARANY JÁNOS – BALOGH ELEKNEK

[Pest, 1873. március 24. vagy 25.]

Kedves öcsém Elek!

Köszönöm szives közbejárását a Pápay-féle kamat elküldésében, s kérem legyen szives az ide zárt nyugta félét neki alkalmilag kézbesíteni, vagy e végett Sándornak átadni, ha jobban lesz.

5 Reméljük, a baj nem vett komolyabb fordulatot. Kálmántól hallot-
tam, hogy ott a typhus uralkodik: talán csak nem ilyenféle nagyobb be-
tegség verte le szegény Sándort? Fónagy K.¹ tegnap megfordult nálam:
de csak annyit tudott mondani, hogy Sándor első ízben mikor ő nála
volt, valami keléssel bajlódott, de másod ízben már oly heves láza volt,
10 hogy ő nem is találkozhatott vele. Sziveskedjék kedves öcsém, vagy
maga vagy Kálmán által, tudósítani bennünket pár sorban a betegség
további folyamáról.

Mi, utcunque,² egészségesek vagyunk, leszámítva t.i. chronicus ba-
jainkat, nálam és nőmnél.³ A „fiatalok” egészségesek.

15 Szives tiszteletünket mind a három – két Balog és egy Ercsei –
családnak⁴ kérem adja át, és vegye rokoni üdvözlésemet.

Szerető bátyja
Arany János^a

^a egyb.

2350.

RÁTH MÓR – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1873. március 30.]

Mélyen tisztelt Arany úr!

Éppen most érkezvén meg^a fia művének első példányai,¹ igen ör-
vendetes kötelességemnek tartom, a legelső példányok elküldése alkal-
mával legőszintébb örömemet kijelenteni, hogy László úr ily pompás kis
5 könyvecskének szerzője. Mondhatom, nagy érdekléssel olvastam az egyes
iveket, és bár egynél több lapot találtam, mely várakozásomnak, és leg-
alább az én gűstösomnak nem felel meg teljesen – az egész mű a valóság-
gos nagy talentum, a nagy mérvben művelt elme, és egy nagy jövő zálo-
gának benyomását tette reám.

10 Reményilem, ezen pár, gratulationak szánt szerény sorokat nem ve-
szi egy üzlet embertől rossz néven, kinek ezer baja es szenvedése között
kevés ily örvendetes jelenséghez van szerencseje.

^a meg – e é-ből jav.

Szives őszinte tisztelettel
15 Pest Mart. 30. 73 alázatos szolgája
Rath Mór^b

^b egyb.

2351.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Budapest, 1873. május 16.]

Tisztelt barátom,
A codexek megérkeztek Bécsből¹ – nem mind, a nyomtatványok
közül több elmaradt – mit csináljak velük?

Arany János^a

^a egyb.

2352.

ARANY JÁNOS – ARANY LÁSZLÓNAK

[Elveszett]

[Karlsbad, 1873. július 5. után]

[„73-ban a choleraival ijeszgetik egymást az emberek; aggódva várja, mit
írnak a járványról a pesti lapok;¹ tanácsokat is küld”.]

2353.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK

[Töredék]

[Karlsbad, 1873. július 14.]

[„Megtartja az orvos rendelését; szorgalmasan issza a gyógyvizet,
reggel hat órától; a sorban állók féltékenyen őrzik helyüket a sorban; ő

szelíden helyet ad maga mellett egy-egy későn jövőnek.”] Ott tipegek hétig.

5 [„73-ban megvallja, hogy pihenő óráiban”] fordítok öt-hat sort a velem hozott Aristophanesből.

2354.

ARANY JÁNOS – AZ ARANY-CSALÁDNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1873. július 18.]

[„A fürdő-igazgatóság is csak 73-ban tudta meg, hogy ez az évenként visszatérő vendég több egy csöndes öreg úrnál. Bejelentési lapján üresen hagyták a gyógy- és zenedíj rovatát.”] Délután fölmentem a városházához [„– írja jellemző lelkiösmeretességével –”], megkérdezni, 5 hogy talán elhibázták. A pénztárnok mosolyogva mondá, hogy a tanács rendelte így: *frei*.¹ Én megköszöntem, de nem akartam koldús maradni, a szegényalapra adott 2 frtot kipótoltam tízre. Így most is fizettem annyit, mint tavalý.

2355.

ARANY JÁNOS – ARANY LÁSZLÓNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1873. július 26.]

Aristophanes-fordításnak hoztam e papirt,¹ de biz az nem megy, tehát levélnek írkálom fel.

2356.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1873. július 27.]

Engem [...] háborgat a lelkiösmeret, hogy én, már ötödik éve, minden nyáron úrilag kifürdőzöm magamat: te pedig, kinek szintúgy kellene, otthon maradsz és húzod az igát... Az nem igazság és nem egyenlőség.

2357.

FRANZ FISCHER – ARANY JÁNOSNAK

Sissak um 21” August 1873. in Croatien.

Hochwohlgeborner
Hochgeehrteter Herr K.[öniglicher?] Sekretär!
Doctor Juris et Philosophie!

Vergeben gnädigst, wenn ein ganz armer, 73 Jahre alter, wegen
5 einer Majestäts-Klage – gegen den Majoren A.[nton] Doraszile:¹
kassirter k. k. Oberlieutenant, an Bettelstab gebracht, mit bitteren
Nahrungs-Sorgen kämpfend, Arbeits und Erwerbs unfähig, in schlechten
Kleidern, brodlos, ohne Pension u. Hunger leidend, bei Euer Herrlich-
keit! um eine kleine Almosen-Gabe – unbekannt u.[nd] kniefälligst
10 bittet. Ich habe in der k. k. Armee über 34. Jahre, zuletzt beim
Carlferdinand 51” Inf.:Regiment gedient.

Ich habe mehrere reiche Civil u.[nd] Militairs um eine kleine milde
Gabe gebetten, aber nichts erhalten, weil die Herrn meinen, daß ich ein
Betrüger wäre; und werde bei dem heutigen Egoismus der Menschen,
15 am Misthaufen ellendig sterben.

Erbarmen u.[nd] erhören Euer [...]! mir alten und kranken,
wahrhaft an Elend u.[nd] an den traurigsten Tod – gefallenen Un-
glücklichen, im Wege der Gnade und Glückseligkeit, Par Kreuzer in
Briefmarken zu schenken, wofür ich mit ewigen Dank, zu Gott – Ihre
20 milde Hand küsse. Und verzeihen, diesen Brief mit 5 Kr nicht frankiren
konnte.

Mein Auge weint, wenn ich meine Leiden betrachte: und bitte Gott um einen baldigen Tod.

Nur gute Augen habe ich annoch. ich [sic] könnte auch mein
25 Entlassungs u.[nd] Armuths Certificat vorlegen.

Eur Hochwohlgeborn!
gehorsamer:

Franz Fischer
kassirter Oberst

30 wohnhaft:
im misere Garden Asyl! beim Bürger Matias Tomich Nro 25.

2358.

ARANY JÁNOS – SZILÁDY ÁRONNAK

[Budapest, 1873. augusztus 28.]

**MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA**

784.

5 Nagytiszteletü Úr!

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök urnak, folyó hó 1° napjáról tett
földerjesztésére¹ ma érkezett meg a nmltgu vallás- és közoktatási
minister Úr válasza, mely szerint az Akadémia által az orientalisták sept.
1-én kezdendő nemzetközi gyűlésére Párizsba küldendő tagok költsé-
10 geül 500 fto a helybeli kir. adóhivatalnál folyóvá tett; s egyszersmind a
négy kijelölt tagnak, tehát Ön, gr. Kuún, Salamon és Vámbéry urak²
számára francia ajánló leveleket küld.

Mínél fogva, – miután (az Akadémia részéről adni szándékolt 200
v' 250 ft pótlással) 2–3 tag elküldése lehetségessé vált, – hivatalos tisz-
15 telettel kérem, sziveskedjék azonnal válaszolni személyét illetőleg, és gr.
Kuúnra nézve, kinek felszólítására helyettesem³ által felkérített volt,
hogy készek-e e küldetésben eljárni.

Irok most egy úttal Salamonnak,⁴ – gr. Kuúnnak és Vámbérynek,
hollétüket nem tudván, nem irhatok.

20 Tisztelettel

Buda-Pest 1873. aug. 28.

Nagytiszteletű Úrnak

alázatos szolgája

Arany János^a

főtitkár.^b

25 Nagytiszt. Szilády Áron úrnak, mint a M. T. Akadémia Tagjának

^a egyb.

^b Csak az aláírás és a 'főtitkár' autográf.

2359.

LÓNYAY MENYHÉRT – ARANY JÁNOSNAK

Helgoland 28 Aug. 873.

Tisztelt Barátom!

Az északi tenger legerősebb tengeri fürdőjéből¹ irok Neked, je-
lentve hogy 8 September körül othon leszek, s pár nap maradván Pesten,
a mi Akademiánk ügyei közül fontosabb dolog elintezendő lenne azt
5 tartsd készen számomra.

Egy köszönő levelet² ide csatolva vagyok

tisztelő barátod

Lónyay Menyhért^a

^a egyb.

2360.

GŐRŐ GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK

Gyergyo SztMiklos 1/9 873

Méj tisztelt Meltóságos Úr!

Pesten

Nagy bátorságot vetem magamhoz hogy Alázatosan kérem az
méltóságos Úrt.¹ Talán bocsátva lesz kérésem és – Bocsánatot kérek

bátorságomér Hogy bátor vagyok Méltóságodhoz Hogy ha meg szánna
5 engem, az Méltóságos Úr költeményéből égy Könyvet szépen^a instálok
– Méltóságodtol. Nagy kedvem van Az költészethez, és jó Szülőim na-
gyon megszegényetek. és kivetek az oskólából mert nem vot modjokba
hogy anyit jártasanak És költészetet úgy az fejembe vertem hogy min-
den reményemet beletetem Jóba méltóságos Úr. megvan az hajlam
10 denincs tehendő. Azér^b könyörgök Az Méltóságodnak égy könyvér
Meltóságod ha parancsolja röktön küldöm az pár verseimet amit
költöttem

Kezeit Csokolom és maradok mindig aleg hűb szolgáltája élvárta vá-
lasz reményében maradok

15 tiszteletel kisszolgája²
ifj Görő györgy^c

Gyergyo SzMiklos 1/9 873

^a szépen – en jav.

^b azér – ér besz.

^c egyb.

2361.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1873. szeptember 21. előtt]

[Ercsey elküldte a két kölcsönszerződést kötő – Pápay Ferenc és Bajó
László – részéről kifizetett 600 ill. 48 forint kamatot.]

2362.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Bécs, 1873. szeptember 21. előtt]

[Szél Kálmán azt írja, hogy szeptember 24–25. körül Pesten lesz.]

2363.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Buda-Pest, 1873 sept. 21.

Kedves öcsém!

Vettem köszönettel mind a Pápai részéről küldött 600, – mind a Bajó L.[ászló]éről való 48 ft kamatot, s az utóbbira nézve fogadd e sorokat megnyugtatóként, Pápainak pedig vágd le e levél másik lapjára irt elismerést.

A kívánt 1000 ft új kölcsönt talán – a most küldött pénz segítségével – össze tudnám csinálni, de szeretném Laczival közleni a dolgot, hanem ő távol keleten van.¹ Majd Kálmántól, ki ma írja Bécsből, hogy 24–25-e körül itt lesz, megízenem, mire gondoltam magamat, vagy illetőleg le is küldöm. Bajos ebben a krachos világban mindenkép.² Az ember, ha egypár forintja van, azt se tudja, hogyan helyezze el, csak némi bizossággal is. Egyedül a m.[agyar] földhitelintézet bírja még. 50 vasutárszvényem már úszik, 40 ftjával a vett áron alul! De tartom, mig fidibus³ lesz.

Laczi bizony messze jár. Ha cordón nincs, azóta Konstantinápolyban. Nehezen van pedig vesztegzár, mert akkor nem ment volna tovább Mehadiánál, és innen már kaptam volna tőle levelet. Különben october elejére így is visszajő.

Hát csak, isten segítségével, itt is végigbőjtöltük a cholérát.⁴ Nekem is volt sept. 5-én egy hétig vissza-visszatérő gyanús hasmenésem, lázzal, s azt hittem, vagy a járvány kerülget, vagy legalább váltó láz marad rajtam egész télen. De most már semmi nyoma. Titeket is megőrzött a gondviselés, abban a nagy „itéletben.”⁵

Szives öleléssel, mind hármunk részéről!

szerető bátyád
Arany János^a

^a egyb.

2364.

ARANY JÁNOS – BUDENZ JÓZSEFNEK

[Pest, 1873. november 25.]

Plutarchus IV. és V. köteteit köszönettel visszaküldöm.¹ S ezzel kifogyván az esti olvasmányból, kérnék egy jó kézi – azaz könnyen kezelhető Xenophont.²

Bpest 1873 nov. 25.

5

AranyJ^a

^a leh.

2365.

GYŐRY VILMOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1873. december 6. előtt]

[Győry XIX. századi költői antológiát szándékozott kiadni s ebbe kért Aranytól verseket.]

2366.

ARANY JÁNOS – GYŐRY VILMOSNAK

[Budapest, 1873. december 6.]

Igen tisztelt Uram,

Becses felszólításának szívesen és örömmel tennék eleget, de munkáim kiadási joga még egy darabig Ráth Mórt illeti, s én oly engedélyt, mi neki talán üzleti hátrányára szolgálna, kiadni magamat feljogosítva nem érzem. Méltóztassék hozzája fordulni, ha szükségesnek gondolja.

Egyébiránt szíves üdvözléssel maradok

Bpest, 1873 dec. 6.

10

igaz tisztelője

Arany János^a

^a egyb.

1874

2367.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

Budapest, 1874 január^a 1.

Édes Károlyom,

Neked írom le először ezt a dátumot, melyet a gondviselés meg hagyott érnünk, kívánva, hogy isten ez új év folytán adjon neked és a tiednek sok örömet és boldogságot.

5 Megkaptuk, épen és szépen a Piroskának szánt almákat, melyek nagyobb részét azonban valószínűleg a nagyapó fogja megeszegetni, miután az ily szép alma most országos ritkaság, s ő egészségi tekintetben néhány év óta hasznosnak találta esténként egy-egy almát elfogyasztani. Vedd köszönetünket.

10 Különben családom – leszámítva nagymama olykori fejfájásait s az én chronikus bajaimat¹ –, egészséges, Piroska szépen nő és fejlődik. Én valami tíz nap óta nem vagyok jól – talán a vég kezdetét érzem – de az ne gátoljon, hogy, míg tehetem, irántatok való szeretetemet és jó kívánatomat kifejezzem, melylyel most és minden időben maradok

15 szerető barátod
Arany János^b

^a január – a th.

^b egyb.

2368.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1874. január 13.]

Édes barátom,

Mellékes foglalkozásaim közt az itteni Nyomda-társulat felhívására egy Naptárt szerkesztettem.¹

Ide csatolva küldök 2 példányt, azzal a kéréssel, adj át egyet az
5 Akademiának,² egyet pedig fogadj el tőlem megemlékezésem tanúságul.

Remélem, hogy a nyáron meglátogathatlak,³ s örvendhetek ismét együttlétünknek. E már rövidere szabott életben bár minden évben tehetném ezt.

10 Kedves nődet, Laczit tisztelve, ölelve vagyok

igaz hived

Szilágyi^a

Sziget, 1874. jan. 13.^b

^a leh.

^b 13. – 3 2-ből jav.

2369.

ARANY JÁNOS – BALLAGI MÓRNAK

[Budapest, 1874. január 29.]

Igen tisztelt barátom,

Egy vidéki szegény özvegy¹ – ismerősöm – utasítást kér tőlem, miképp juttathatná be ő a fiát a pesti protestáns árva intézetbe. Miután ennek, úgy hallom, te vagy az elnöke,² kérlek, légy szíves nekem pár
5 sorban megírni (ha ugyan nincs remény veled közelebb az Akadémiában találkozhatnom), a mit én e tárgyban nem tudok, én pedig épen semmit sem tudok. Jelesül:

1. Felvétetnek-e vidékiek?

2. Hány éves korban és hány éves korig tanulhatnak ott?

10 3. Átalában mit kell tennie, a ki fiát oda felvétetni akarja? Van-e hely? és mikor lehetne folyamodni? stb.

Magamnak sem kellemes, ilyen dolgok után kérdezősködni, de a vidéki nép azt hiszi, hogy itt Pesten egyéb dolgunk sincs, mint az ő megbízásait végezni.

15 Kérem becses válaszodat.
Bpest 1874 január 29.

igaz tisztelőd
Arany János^a

^a egyb.

2370.

ARANY JÁNOS – BENKŐ MIHÁLYNÉ BIRIZDÓ MÁRIÁNAK

[Budapest, 1874. február 4.]

Igen tisztelt Asszonyom,

Vége sikerült megtudnom, hogy csakugyan létezik Pesten egy protestáns árvaintézet,¹ mert megvallom, erről eddig semmit sem tudtam, és hogy annak elnöke, vagy igazgatója *Ballagi Mór*, a ref. hittani
5 collegium tanára.² Szerencsére ezzel ismerős vagyok, felkértem tehát, tudassa velem, a mit a felvétel felől tudni szükséges. Válasza³ következő: oly gyermek vétetik fel az intézetbe, kiről *keresztlevél* bizonyítja, hogy még nincs 12 éves, kiről bebizonyíttatik, hogy legalább egyik szü-
10 ség hatósága bizonyítja, hogy ügyefogyott⁴ *szegény*, orvos pedig bizonyítja azt, hogy *egészséges*, és hogy be *van oltva*.

A felvétel júliusban történik, de folyamodni kell már most, minél előbb. A folyamodást *Ballagi Mór* (Nagytiszteletű) úrhoz kell intézni, mint az árvaintézet elnökéhez. Fizetés az intézetben a fiukért semmi.

15 Ennyi az, a mit megtudtam és irhatok. Kérdezte még Ballagi ur: a fíu protestáns-e, azt feleltem: az.

Czélszerű lesz tehát a kívánt bizonyítványokat: a keresztlevelet, halotti, szegénységi, orvosi bizonyítványokat mielőbb megszerezni, s egy folyamodáshoz mellékelve felküldeni.

20 Nőmmel együtt szívesen üdvözölve tisztelettel maradok
Budapest 1874 febr. 4-én

alázatos szolgája
Arany János

2371.

ARANY JÁNOS – SZILÁGYI ISTVÁNNAK
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

Pest, febr. 4. 1874.

A Magyar Tudományos Akadémiához Tek. úr ajándékából be-
érkezett következő nyomtatvány:

„Máramarosi képes naptár 1874-re”¹

5 az intézet könyvtárába tétetett, s alólírt meg van bízva a küldemé-
nyért az Akadémia köszönetét kifejezni.

Arany János^a
főtitkár

Szives üdvözléssel. Köszönöm a nekem küldött példányt. Tegnap felol-
vasták az értekezést.²

10

4/II. 74.^b

AranyJ

Tek. Szilágyi István úrnak, a M. T. Akadémia tagjának.

Máramaros-Sziget.

Nyomatott Légrády testvéreknél.

^a egyb.

^b 74 – 4 3-ból jav.

2372.

CATULLE MENDÈS – ARANY JÁNOSNAK

Paris, le 5 février 1874

SOCIÉTÉ INTERNATIONALE des POÈTES¹

Section Française

Monsieur et très admiré maître

5 Au nom du comité de la section française, j'ai l'honneur de vous
soumettre les considérations et les statuts ci-joints.

La section française composée déjà [!] de plus de cent membres, fonctionne sous la présidence de MM Victor Hugo, George Sand, Edgar Quinet.²

10 La section autrichienne, à laquelle se reliaient plusieurs sections allemandes, s'est constituée grâce à l'initiative de Monsieur le docteur Henri Laube, et au zèle de Monsieur Edouard Mautner:³ (I Parkring N° 20 à Vienne.)

La section anglaise est en voie de formation sous la direction <de> du poète anglais John Payne.⁴

15 Monsieur Louis Gualdo,⁵ poète italien à Milan, est le fondateur de la section italienne.

La section polonaise s'organise à Varsovie par les soins de Monsieur Szimanovszky,⁶ directeur du courrier de Varsovie.

20 Monsieur Jules Guillaume⁷ est le président, à Bruxelles de la section belge.

Sont en voie de formation les sections russe, hollandaise, suédoise, américaine, espagnole... etc.

25 Nous serions fort heureux, Monsieur et très admiré maître, de vous voir vous intéresser à ce mouvement dans la littérature hongroise; nul doute que la légitime sympathie qui s'attache à votre nom, ne triomphât de toutes les difficultés.

Quant aux avantages de l'association, il est inutile, je pense de les faire remarquer.

30 C'est donc avec confiance que nous prenons la liberté de vous demander une prompte réponse.

En attendant, veuillez recevoir, Monsieur et très admiré maître, au nom de la section française de l'association internationale des poètes, l'assurance de mon admiration et de mon respect profonds.

Catulle Mendès

35 Prière d'adresser toutes les communications à Monsieur Catulle Mendès: 50 rue des Martyres

Paris

Société Internationale des Poètes

Préliminaire

40 Une assez bonne étude de la poésie actuelle soit en France, soit à l'étranger, nous permet d'affirmer les vérités suivantes: Ces dernières années ont vu se produire et s'accroître chez presque toutes les nations un remarquable mouvement poétique.

Ce que cette renaissance offre de particulièrement imprévu, c'est la
45 presque identité du but qu'elle poursuit et des moyens qu'elle emploie dans tous les pays où elle se manifeste.

Il existe donc, dans chaque grand centre littéraire un certain nombre de poètes, quelquefois un groupe déjà constitué, professant sur la poésie des idées très analogues sinon identiques à celles des divers
50 autres groupes. – Grande probabilité en faveur de la justesse de ces idées.

Mais ces groupes demeurent isolés les uns des autres, c'est là un grand malheur auquel veut remédier la Société internationale des poètes.

Voici pour parler très généralement le but que se propose cette
55 société.

Réunir tous les poètes contemporains dans une vaste association, établir entre eux des liens étroits de confraternité, redoubler la puissance d'action de chaque personnalité en secourant chacun de la puissance de tous: faire naître des sympathies, créer des amitiés... en un mot armer la
60 poésie de toutes ses armes, pour la mettre en état de mieux résister à la haine à l'indifférence &.

Mais en outre, la société se propose de rendre aux poètes des services plus immédiats.

Par suite de combinaisons expliquées dans les statuts généraux,
65 toute publication nouvelle, dans n'importe quel pays sera l'objet d'une étude approfondie dans chaque section de la société et pour les livres jugés dignes d'être signalés à l'attention ou à l'admiration du public, un ou plusieurs membres seront chargés d'en faire des traductions et d'en publier des appréciations dans les journaux et les revues – de sorte qu'un
70 livre publié à Londres, par exemple, pourra, ayant été envoyé à toutes les sections de la société être immédiatement connu et apprécié de tous les publics de l'Europe et de l'Amérique.

D'autres avantages sont offerts aux poètes ainsi qu'en va donner la preuve la lecture des statuts ci joints.

75

Société Internationale des Poètes

Satuts généraux

Art. 1er Il y a autant de sections qu'il y a de nations où le mouvement poétique moderne se produit. Dans les pays qui comptent plusieurs centres poétiques plusieurs sections pourront exister.

80 Art. 2. Chaque section fonctionne sous le patronage des poètes les plus illustres du pays où elle est établie. – Ces membres honoraires pourront prendre part aux travaux de la section mais ils ne seront astreints à aucune obligation précise.

85 Art. 3. Le nombre des membres de chaque section est illimité, mais les modes d'admissions sont fixées par chaque section, dans chaque pays.

Art. 4. Chaque section sera tenue de faire connaître à toutes les co-sections les noms de ses patrons, de son président, de ses secrétaires &, et le lieu où se tiendront ses séances, afin que les relations entre des
90 diverses sections puissent demeurer ininterrompues.

Art. 5. Chaque section fera parvenir à chacune de ses co-sections quatre fois par an: le 1er Janvier, le 1er Avril, le 1er Juillet, le 1er Octobre un résumé de ses travaux en ce qui concerne les intérêts généraux de la société et un travail littéraire sur le mouvement poétique du pays où elle
95 fonctionne pendant les trois mois écoulés.

Art. 6. Chaque membre est tenu de remettre à la section dont il fait partie autant d'exemplaires, au moins, de chaque nouvel ouvrage publié par lui, qu'il y a de sections existantes.

100 Art. 7. Chaque section fait parvenir Franco, à chacune de ses co-sections, un exemplaire au moins de chaque ouvrage poétique remis comme il a été dit ci dessus.

Art. 8. Dans la séance qui suit la réception d'un ouvrage poétique ainsi communiqué chaque section en confie la lecture et l'étude à l'un ou à plusieurs de ses membres versés dans la littérature du pays d'où
105 l'envoi émane.

Art. 9. Le membre choisi pour la lecture et l'étude rend compte de ses impressions dans la séance suivante. D'après ce compte rendu, et après discussion, il peut être décidé que l'ouvrage sera seulement annoncé ou recommandé au public, ou traduit totalement ou
110 partiellement.

Art 10. Dans l'un ou l'autre de ces cas, un ou plusieurs membres seront chargés de préparer la publicité ordonnée ou de préparer des articles ou de faire des traductions.

Art. 11. Chaque section, dans chaque pays est tenue d'avoir deux
115 ou trois journaux, ou revues... deux au moins prêts à recevoir des communications et à imprimer les articles ou les traductions.

Art. 12. Chaque section, par les rapports trimestriels, sera tenue au courant des travaux ci dessus désignée.

Art. 13. Des poètes seuls sont admis à faire partie de la société et
120 des ouvrages poétiques seuls, pourront lui être présentés. Il peut être fait des exceptions en faveur des littératures et des ouvrages d'une haute valeur littéraire et se rattachant au mouvement poétique.

Art. 14. On admet aussi des sociétaires non poètes, mais leur admission abandonnée aux soins de chaque section, devra être rare, ne
125 devra avoir lieu que dans le but de favoriser la poésie, en lui assurant un public d'élite.

Art. 15. D'ailleurs, et en général, l'organisation de chaque section, dans chaque pays est absolument confiée au zèle et à l'intelligence de chaque groupe dans chaque pays. – Les questions particulières de
130 convenances, de petites sommes à déboursier pour la réunion et pour les envois de lettres et de livres, ne pouvant être résolues que dans chaque localité.

Art. 16. Mais en aucun cas les statuts spéciaux d'aucune section ne pourraient contredire aucune des prescriptions générales ci dessus
135 indiquées et tous les membres des diverses sections s'engagent sur l'honneur à se conformer dans la mesure du possible aux statuts généraux de la Société Internationale des Poètes.

2373.

POLLÁK JÁNOS – ARANY JÁNOSNAK

Szegeden, 1874 évi május hó 11. kén.

Nagyságos

Arany János m.[agyar?] k.[öltő?] úrnak.

Mélyen t. pálya-atyám!!.

Szivem sugallatának tolmácsa kénytelenit e sorok írására, élő ko-
5 szorúsaink legnagyobbikához; vegye az alantálazott névtől őszinte meg-
tiszteltetését dicső pályájának munkálkodásán, mely égő fáklyafénnyel
világítja ki a megkezdett pályának ama örök jelszavát: „nincs dicsőbb
élet mint a honért élni, és nincs szebb halál mint a drága hazáért halni”;
nemcsak – magam több, számos ifjaktól ösztönöztetve, adok ez úton
10 indulataimnak kifejezést.^a Hogy mi ok indított engem e sorok írására, azt
nemes érzete sejteni fogja: én – – – kit az elődök dicső emlékezete, a
hazai irodalom taplálására ösztönz, kénytelenítettem e dicső, szerény, de
– mély izgatottsággal – járt pályát elfogadni, és ezen pálya mihamarabb
eléréseért, gyenge – bár – munkáimat a gyakorolt, dicsőémlékű [!] levő
15 kézre bírálat miatt általadni; nagy!^b óriási nagy! kérdés a föntebbi meg-
tiszteltetést egyrészt elvállalni, de nem csalódom Önben tisztelt férfú,
ha ezt szíveskedik bírálat és oktatás részben, a szerény, ifjútól átvenni;
majd akkor leszek és érzem magam szerencsésnek ha kedves pálya-
atyámtól az elfogadás sorait olvashatom, ki az élet nehézkes sajkáján,
20 már meghódítá az örömemlékben maradó nevet.

Százsor elnézést kérek nagy férfú Öntől, de hiszem, hogy ösméri
már a magyar kebel hevét, mely ily alkalommal teljes erejével kigyúl:
„az eszme terén”.

Nem búcsúszom el annélkül, hogy k. pályaatyám – bizalmát elvesz-
25 szem, és mély lelkesültségből e szív mást nem képes óhajtani, mint:
„tartsa meg a Magyarok Istene Arany Jánost a hazának;”^c ez oly szívből
ered, melynek húrjai csak a nemes cél felé irányulvák. Becses válaszát,

^a . :-ból jav.

^b ! , -ból jav.

^c „tartsa meg a Magyarok Istene Arany Jánost a hazának;” – nagyobb betűkkel

és céloom elfogadását mihamarabb elvárva, vagyok őszinte, – a szabadság egyik leglángolóbb^d lenni óhajtó hazafija

30

Pollák János
szegedi főreált tanuló.

IV.

50.

A magyar jövője.

35

Meddig késel még dicső magyar nép
Árpád nevének fáklyát nyujtani? –
Nézd mi csillag fénylik ott az égen,
Homályteli! hazám az csillagod!?
Meddig késel még dicső magyar nép
40 Sötét reményed fényre hozni rá? – – – –
Oh mikor lesz ismét hajnalodnak
Oly szemvakító gyémánt csillaga. –
Ám nevünk tövisbabért nem érlel,
Mert nagy volt egykor Árpád nemzete,
45 Négy világtáj osztá el határát,
S tengereknek árja szegte el. –
Él magyar! ha vak sötét homályban,
Még lesz a nap hol fénye árad el,
Fel tehát az ébredésnek ... regge
50 Hazámfia! nem messze tévelyeg!

.....

55

Mint elodvosult fa rengetegben:
Hasonló arcod hozzá szép hazám!
Lombtalan!! de mégis zöld virányon
Áll s büszke szemmel mély tövére néz;
Mert alól gyökére még kihajthat,
Bár majd ezer év dönté mélybe le,
S szebb leszen majd, hogyha ifju arca
Oly szép egészet képez törzsökén.

60

(Folyt. jön).¹

Pollák János

^d leglángolóbb – á jav.

2374.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Budapest, 1874. június 18.]

Kedves Barátom,

Csengery ismét kéret abba a kis 3-as bizottságba,¹ ma vagy holnap
déli 12-kor. Izenj át neki a szolgától jöhetsz-e, és mikor? Ő szombatra
sem bánná, de akkor talán egyetemi ünnepélyetek lesz.

5 Szives üdvözléssel
Bpest 18/VI. 74

igaz híved
AranyJ

2375.

ARANY JÁNOS – JOSEPH BRADAČEKNEK

Budapest den 12-ten July, 1874.

Geehrter Herr,

Mit Gottes Hilfe hoffe ich am 16-ten, spätestens 17-ten dieses in
Karlsbad anzukommen und daselbst die Kur noch einmal – schon zum
sechstenmal – durchzumachen, folglich ohngefähr bis Mitte Augusti
5 dort verweilen.

Da ich Eurem freundlichen Familienkreis und dem [!] ganzen
Lokalität seit so viel Jahren angewohnt bin: so wäre es mir lieb, wenn
Sie mir auch jetzt ein Zimmerchen aufbewahren könnten.

Meine Grüsze für die geehrte Familie!

10 Ihr

ergebenster Diener
Joh. Arany

2376.

ARANY JÁNOS – A MAGYAR FÖLDHITELINTÉZETNEK

[Budapest, 1874. július 13.]

A Magyar Földhitelintézet
t. cz. pénzügyosztályi Igazgatóságának

Budapest

Van szerencsém értesíteni, hogy folyó számlámról *négyszáz* = 400
5 osztr. értékű forintot mai napon felvettem.¹
Budapest, 1874 július 13-án

Arany János

2377.

ALEX JOHN ELLIS – ARANY JÁNOSNAK

14 July 1874

Dear Sir

As the acknowledgement of the receipt of my book „Algebra identified with Geometry” by the Hungarian Academy of Sciences,¹ which
5 you have been kind enough to forward to me, is expressed in English, and as the printed part contains a grammatical usage unknown in our language, I thought that you would not be offended if I pointed it out with a view to future correction, as it is of course unpleasant to print any language erroneously. My own acquaintance with Hungarian is about as
10 slender as possible not to be absolutely nothing, but I know that you do not distinguish genders, & hence it appeared to me that you probably attributed a feminine gender in English to Academy, which is feminine in Latin & French. In English our feminines & masculines proper are confined to objects with actual sex, altho’ in various occupations some
15 words are invested with gender. To a sailor a ship & to an engine driver a train etc are feminine. Often the sun is masc. & the moon is fem., but not generally^a in astronomical treatises, where both are it or neut., & all words not actually implying sex are now generally considered as neuter

^a generally – besz.

in ordinary prose & scientific works. In poetry & declamatory passages
20 any amount of prosopopoeia & hence of sexual distinction occurs.

But when the word referred to is a noun of multitude, as Academy,
Society, Council,^b Committee, College, University, usage varies as to
whether the pronouns referring to them should be considered as neuter
singular (it, its) or plural genderless (they, their). So doubtful is usage
25 upon this point that many secretaries continue to word their letters so as
to avoid the pronoun altogether, or else speak of the Members of Aca-
demy etc., to justify the their; but on the other hand some use it, its; the
greater number I think use their. Having presented my book to numerous
societies & libraries, I thought it might be interesting to you if I sent you
30 the official (printed) wording of some of^c the acknowledgements I re-
ceived classified according to the above usages. See annexed slip.

Although this usage of her is the most striking peculiarity in the
wording, there are also true inversions of the usual English order of
words, and the spelling Pest for Pesth. The latter is the English spelling,
35 possibly to avoid any confusion with pest, a plague.

Your letter runs as follows, where the red ink shows the correc-
tions which I beg to submit with a view of reducing it to English usage.

Pesth

Pest; (the) not required^d

40 The Hungarian Academy of Sciences has received from you^e a
packet containing:

for which the^f undersigned is directed to express her their^g warmest
thanks

This would make the letter run thus

45 Pesth 18

The Hungarian Academy of Sciences has received from you a packet,
containing:

for which the undersigned is directed to express their warmest thanks.

^b Council, – besz.

^c some of – besz.

^d not required – besz.

^e from you – besz.

^f for which the – besz.

^g heir – besz.

As the passage original stands, the words strictly imply that „the
50 undersigned” is a woman, & that the „thanks” are sent from „her” per-
sonally, & not from the Academy! Which, of course, is absurd!

Also „warmest thanks” are not usual words in an official commu-
nications. Allow me to suggest either no adjective, or „their best thanks”
55 simply. By reading the annexed transcripts you will see the formulae
which English Societies employ.

Of course this is a private communication to yourself, & not ad-
dressed to the Society, although perhaps it may lead your Council to
change the English of its form of acknowledgement.

Feeling sure that you will receive this communication in the spirit
60 in which it was written – the desire of a member of one learned society
to assist another – I remain with great respect for the Hungarian Aca-
demy & yourself

Very truly yours

Alex J. Ellis

65

J.R.S. J.S.A.

Author of „Algebra identified with Geometry”
Vice-President of the Philosophical Society.²

Although I do not read Hungarian, French & German are as easy to me
as English.

70 I. Acknowledgements avoiding the pronoun:

1. Leeds Philosophical & Literary Society.

Leeds – 18—

Sir, I am directed to return you the thanks of the Society for your es-
teemed Present of —— which has been received and deposited in the
75 Society’s ——.

I am, Sir, Your obedient Servant, —— Secretary

2. Royal Institution, Albermark Street, Piccadilly, W. – 18—

Sir, I have the honour to return you the thanks of the Members of the
Royal Institution of Great Britain, for your Present of —— which has
80 been received and is deposited in the Library of the Royal Institution.

I am, Sir, Your very obedient Servant, —— Hon. Sec. R. J.

3. Royal Cork Institution Library – 18—
Sir, I have the honour to convey to you the thanks of the Library Committee for your Donation, below specified; which I shall have much
85 pleasure in submitting to the Board of Managers.

I have the honour to be, Sir, Your most obedient Servant
———— Secretary & Library?

4. Trinity College Dublin
———— I am desired by the Provost & Senior Fellows to return you the
90 thanks of the University for the donation mentioned below which you
have presented to the Library.

I have the honor to be ——— Your obedient Servant ——— Librarian

5. McGill University, Montreal ———
On behalf of the Corporation of the McGill University, I beg
95 leave to acknowledge with thanks, the receipt of ——— a Donation from
———— to the ——— of the University.

I have the honour to be, Your obedient servant ———

II. Acknowledgements with the singular pronoun

6. Mathematical Society, 12 St. James's Square, London — 18 —
100 ——— I have the honor to acknowledge the receipt of the present to this
Society of ——— and I am desired to express the thanks of its members
for this ——— donation, which has been duly placed in its Library.

I have the honor to the ——— Your obedient Servant
Assistant Secretary

105 III. Acknowledgement with plural pronoun referring a plural noun pur-
posely introduced.

7. Trinity College, Cambridge ———
———— I am requested by the Master & Seniors to return you their
thanks, in usual English on behalf of the College for ——— which you
110 have kindly presented to the College Library. I have the honour to re-
main ——— Your Obedient Servant ——— Librarian.

IV. Acknowledgements with plural pronoun referring to a singular noun
of multitude.

8. Royal Society of London, Burlington House – 18 —
115 Sir, I am directed by the Royal Society to express their thanks for ———
and to assure You that the Society duly appreciate – plural verb – this
mark of consideration.

I have the honor to be, Sir,
Your obedient Servant ——— Secretary

120 9. University College, London. — 18 —
—— I am directed by the Council to request that you will accept their
sincere thanks for your kind present of the undermentioned Work to the
College Library. I am, ———, Your obedient Servant,
—— Secretary of the Council

125 10. Guildhall Library [of the City of London]
I am directed by the Library Committee of the Corporation of
the City of London, to return you their unanimous thanks for the under-
mentioned Work, which you were pleased to present to them, to be
placed in the Library established in the Guildhall.

130 I am ——— Your obedient Servant ———

11. Glasgow College
—— I have the honour to acknowledge the receipt of —— and I am
directed by the Library Committee to convey to you their best thanks for
the donation.

135 I am, ——, Your most Obedient Servant,
—— Librarian

12. Library & Philosophical Society of Liverpool, Royal Institution —
— 18 —
Sir, I am directed by the Society to express their thanks for —— and to
140 assure you that the Society duly appreciate plural verb this mark of con-
sideration.

I have the honour to be, Sir, Your obedient Servant ——
Honorary Library

145 Except as regards the spelling honour (which in England is the most
usual, although honor is most usual in America) this is clearly a tran-
script of no. 8.

13. Dublin — 187 —
To ——

—— I am directed by the Royal Irish Academy to return their thanks
150 for the under-mentioned Donation, and to assure you that the Academy
feel – plural verb honoured by this mark of consideration.

I have the honour to be, Your Obedient Servant,

—— Secretary

As the word is here Academy this precisely meets your case.
155 These examples will I think fully suffice.

2378.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1874. július 22.]

[„Mikor [[Piroska]] vizsgára készül, biztatja:”] Csak bátran, kis le-
ányom, már nagy leány vagy, kilenc esztendő.

2379.

ARANY JÁNOS – AZ ARANY-CSALÁDNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1874. július 23.]

Egész itthon vagyok már e kis szobában [„írja 75-ben (júl. 23.)”],
minden úgy van rendezve, mint évek óta, a nagy almáriom, fele posztó,
fele fehér ruhának, az ágy, nyári lepedős pokrócczal, mint otthon, a kis
vörös bársony kanapé s három szék hasonló szövettel, a régi módi vörös
5 karszék, mely a fauteuilt helyettesíti, két asztal, mosdó állvány, vasból,
két nagy arany rámás tükör a három ablak közt, ruha fogas, éji olvasó
asztal – itt van az egész leltár. [...] Derült, kedves kis fészek, ablakai
északkeletre, mint otthoni szobámé, csupa zöld hegyi kilátással. Épen
nekem való csöndes zugocska. [„Bére hetenként 9 frt; ha jöttek el van
10 foglalva, akkor is ebben a házban lakik,] egy emelettel lejjebb, de egy
forinttal feljebb. [...]

[„Idővel egyre jobban fárasztja az úti törődés, rá is ún Karlsbadra. Egy ideig váltig bízik benne s egy újabb orvosi könyvben, mely”] erősen állítja, hogy epekő ellen, vagy új kőképzés megakadályozására nincs 15 hatalmasabb szer.

2380.

SZÉL PIROSKA – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Budapest, 1874. július 30. előtt]

[Piroska megírja, hogy mit kapott születésnapjára.]

2381.

ARANY JÁNOS – SZÉL PIROSKÁNAK

Karlsbadon, 1874 július 30-án.

Kedves kis Piroskám! Miután te olyan jó voltál, hogy irtál nekem egy elég hosszú levelet, én is külön válaszolok neked. Gondolom ugyan, sokszor kellett mondani a nagymamának: „Piroska ne ugrálj, irj már a nagyapának, mikor irsz már a nagyapának? majd nem hoz Karlsbadból 5 semmit” – – de most is jókor van. Hallom, hogy vizsgát akarsz tenni:¹ igaz-e? és nem félsz tőle egy kicsit? Nem kell attól félni, kedves leányom, a mit az ember tud, bátran mondja el, akárki előtt.

Lovasi Róza² ma itt van az édes anyjával; kérdeztem tőle, látott-e téged, mikor átjöttek Pesten, azt mondta, hogy igen. Kérdeztem, hogy 10 hát visszafelémenet^a meglátogat-e majd téged? azt felelte, hogy nem lehet, mert akkor nem állanak meg Pesten. Így hát csak izeni tőlem, hogy ölel, csókol tégedet.

Születésed napjára én is akartam neked valamit küldeni, de nem tudtam kitalálni, hogy mit küldjek; holmi broche-félét³ nem akartam, az 15 van már neked elég, más valami ügyes pedig nem akadt szemem elé. Van itt most valami nagy kaska, a miben az asszonyok kiflit hordanak a

^a visszafelémenet – visszafelé-menet [?] [sorrég]

reggelihez; nem igen szép fonás, valami hársfa héjából, rajta veres
haraszból⁴ czifraság, és nagy betűvel az egyik oldalán

KARLSBAD,

olyat akartam venni, mert Tóth Lőrincz néniéknél [!] is láttam, de nagy
20 helyet foglal el, postán bajos is volna küldeni, meg nem is igen szép,
Pesten végig nem mennél vele az utcán, csak ide való, kiflitarisznya, a
mint mondám. Így hát abba hagytam.

De látom, nem igen lehet erre a papírra olvashatólag írni. Az a baj,
25 hogy a papír vékony, a toll vastag, és a tinta erős. Azért jobb lesz bezár-
nom, azzal a jó kívánattal, hogy az Isten téged kedves Piroskám, tartson
meg friss egészségben hazamenetelemig és azután is. Jó légy, megfo-
gadd a nagymama szavát és ne bosszantsd sokat.

Öllemek, csókollak, édes kicsim, százzszor és ezerszer, s maradok
szerető nagyapád
30 *Arany János.*

2382.

ARANY JÁNOS – AZ ARANY-CSALÁDNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1874. augusztus 7.]

[„Megúnta évről évre az ,egyhanguságot’, melyet sokszor panaszol
levelében. Rendesen már két hét multán a hazautazás felől gondolkodik.
Apró ajándékokat vásárol az otthoniaknak.”] A fejem fő, mit vegyek
hazavinni. Ez a fürdői élet legkeservesebb része; ott ügyetlenkedni,
5 nyelvessé kalmárnék közt; bizony nagy sor.

2383.

TOLDY FERENC – ARANY JÁNOSNAK

[Budapest, 1874. augusztus 31.]

A M. Akadémiai Főtitkári Hivatalnak

Jakab Elek úr „Sándor Pál s az erdélyi nemzeti fejedelemség” című
második értekezése, a Történelmi Tár XX-dik kötetében sajtó alatt le-

vén, a Szerző úr kéréséhez képest, a Történelmi Bizottság nevében és
5 budgetjére előlegül 120 ft-nak szíves utalványozását kérem.
Budapest, augusztus 31. 1874.

Toldy Ferencz
mint a Tört. Bizottság Előadója

2384.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[1874. szeptember 1.]

Út. 56/1874 Tört.

A fentebbi egyszázhusz forint a Történelmi Bizottság költségrovatából
kifizetendő.

Budapest, szept. 1. 1874.

5

Arany János^a
főtitkár

^a egyb.

2385.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1874. szeptember 11. előtt]

[Ercsey Pápai Ferenc kérését tolmácsolja: hadd fizesse a kamatot október
1-je helyett 20-án. Beszámol Piroška ottlétéről és meghívja Arany János felesé-
gét Szalontára.]

2386.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Budapest, 1874 sept. 11.

Kedves öcsém,

Miután a Pápai-féle kamatra oct. 1-én nincs elkerülhetlen szükségem: tekintve, hogy ő ez ideig mindenkor pontosan, néha pár nappal előre is, fizette a kamatokat, szívesen beléegyezem^a a fizetés elhalasztásába
5 oct. 20-áig, csakhogy akkor bizonyos legyen, mert kilátásom van annak
kellő^b elhelyezésére.

Szíves voltál Piroskáról és illetőleg a magatok hazaérkezéséről már két izben is tudósítani, mire a választ – rossz levélirői kvalitása miatt, –
nőm elmulasztotta.¹ Örvendünk, ha találtok otthon olyat, a mi csak némi
10 részben is szórakoztasson, s ha ebben Piroška eleven csacskaságának is
van valami része. Mi úgy megszoktuk ezt a kis bohó, örökké mozgó te-
remtést magunk körül, hogy eleinte kivált nagyon megéreztek távollétét,
sőt' a nagymama, ki mindenüvé vitte magával, még most is némileg érzi
hiányát, és kevesebbet jár ki a miatt, mert restel egyedül járni. Csengery-
15 éknél csak egyszer-kétszer volt azóta, másutt meg épen nem. Mindazál-
tal, köszöni szíves meghívástokat, de nem akar most lemenni Szalontára,
részint mert itthon az őszi beszerzésekkel, fa vágatással stb. lesz elfog-
lalva, részint mivel Laczi, ha mehet, a jövő héten már elindul keleti útjá-
ra,² s nem akarja „az öreg urat” egyedül hagyni, ki részéről most már, az
20 akadémiai idő közeledtével, szintén nem mehet, annál kevésbé, mert
nem lenne a ki itt a hivatalban pótolja, Gy.[ulai] P.[ál] is Erdélybe ké-
szülvén lerándulni.³

Az időjárás itt is száraz, meleg volt szeptemberben,^c egész mosta-
nig, az éjjel esőre vált, s talán meghűvösödik. Gyümölcs a piacon itt
25 van elég, de oly rossz, hogy hazahozva tüstént rothadni kezd: általában
rossz esztendő ez a gyümölcsre is.

^a beléegyezem – belé egyezem [?]

^b kellő – tint.

^c szeptemberben, – t jav.

Különben jól vagyunk, oly állapotban, mint láttál, s ölelünk csókolunk benneteket mindnyájan

30

szerető sógorod
Arany János^d

^d egyb.

2387.

ARANY JÁNOS – SZÉL PIROSKÁNAK

Budapest, 1874 szept. 11.

Édes kis Piroskám! Te jó kis leány voltál, mert irtál egy levelet a nagymamának, de csak egyet, pedig azt ígérted, hogy minden héten fogsz irni, nem lenne szép, ha megfelejtkeznél ígéretedről.

Hallom ugyan, hogy miben szorgalmatoskodtál, hogy már dagasztottál is, azon kívül tanulsz is édes apádtól. Ezt jól teszed, édes kis leányom. De valami jutott eszembe: ez a szalontai tartózkodásod épen alkalmas lett volna arra, hogy édes apád mondjon neked valamit arról, a mit ő legjobban tud, s mire téged itthon még senki sem tanított: a kereszttyén vallásról, az Istenről, az első emberekről, a miket tudom szeretnél tudni, mert imádkozni szeretsz, és vallásos érzésű kis leány vagy; de még eddig ilyesmit nem tanultál. Kérdezd meg hát édes apádtól, hogy helyesli-e ő is, a mit én mondok; pár hét alatt megtanulnád te a legszükségesebb tudnivalót. A kisasszonyod ezekre nehezen fog megtanítani, mert azt sem tudom, micsoda vallásu.¹

15 Jól viseld magad és *szépen*, édes kis leányom, ne pajkoskodj' sokat. Köszöntjük és csókoljuk édes apádat, Sándor bácsit, téged is ezerszer, édes kis madaram! én pedig maradok

szerető nagyapád
Arany János.

2388.

ARANY JÁNOS – KŐRÖSI MIHÁLYNAK

[Budapest, 1874. szeptember 17. előtt]

Kedves öcsém, Mihály!¹

Annak idején, amikor Balogh József főbíró ur ajánlása folytán ne-
héz helyzetemben segitettem rajtad, leveledben ígéretet tettél arra nézve,
5 hogy a tőlem kölcsön kapott 150 forintot négyes kamatával együtt fer-
tály évenként becsületesen törleszteni fogod a következő esztendő őszé-
től kezdve, amikor is a termést már betakarítottad. Azóta már három
termést is betakaríthattál volna, ha egyáltalában vetettél volna. De te,
miként Szalontáról értesültem, folytatod ugyanazt az életet, amit a ne-
kem tett ígéreted előtt folytattál. A kötelezettséget nem veszed semmibe,
10 az adott szóról elfeledkezel és azt hiszed, hogy mások azért szerzik ne-
héz munkával a garast, hogy a te hitvány örömeidet kiszolgálják vele.

Eddig türelemmel vártam, azt híven, hogy a sors mostohasága
akadályoz meg abban, hogy eleget tégy kötelezettségednek, de most,
miután értesültem életmódomról, nem lehetek tovább kiméletes. A pénz-
15 re nekem október havára okvetlenül szükségem lesz, a kamatot már nem
is kérem, de a tőkét teremsd elő és fizesd le a főbíró ur kezébe, aki azt
majd máskülönben is szorgalmazza nálad.

*Tudd meg, hogy a mi vérbéli rokonaink szorgalmas, becsületes,
józanéletű emberek voltak, úgy az egyszerű földmivelők, mint a sorukból*
20 *kiemelkedőbb nemzetes urak, akik tudták, hogy a pénz nem arra való,
hogy másokat megkárosítsunk vele, hanem arra való, hogy tisztességes
munkával megszerezzük és a nyugal munkra fordítsuk.* Engem szegény jó
édesapám nem felejtett benne egy 80 köblös földbirtok közepében, mi-
ként téged a te becsületes, dolgos édesapád, de mi lett volna én velem,
25 ha amikor később bővebben jött hozzám a garas, elvesztettem volna a
fejemet és a kocsmasztalnál vagy a kártyázó helyiségekben kezdtem
volna játszani az uri tempókat. Akkor százszor inkább maradtam volna
egyszerű földmivelő parasztnak, aki tisztességgel akasztja le nyakából a
tarisznyát, melybe a tulajdon verejtékes munkájával szerezte a kenyeret,
30 mint olyan urnak, aki a mások zsebéből szerzi önmaga számára az örö-
möket.

Hát gondolj erre te is, Mihály öcsém és foglald jóba magad. Levélbeli válaszodat várja

János bátyád.

2389.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

[Budapest, 1874. szeptember 17.]

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
830.

5 Tisztelt Uram!

Akadémiai másodelnök úr¹ az aradi színháznak folyó hó 21-én tartandó ünnepélyes megnyitására² Fábíán^a Gábor ottani rendes tagon kívül Önt és Gyulai Pál r. tagot nevezte ki.³

10 Midőn tehát szerencsém van e küldetés elvállalására felkérni, egy-
szersmind tudatom, hogy felvagyok hatalmazva az úti költség utalvá-
nyozására.

Tisztelettel
Budapest 1874. sept. 17.

Arany János^b
főtitkár.

15

Ngős Szász Károly úrnak.

^a Fábíán – i j-ből jav.

^b egyb.

2390.

KÖRÖSI MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

Kelt levelem Szalonta, 1874. szeptember 17. napja

Tisztelt János bátyámat

előre is tudatom, nem kel nékem az eleresztett interes¹ mert én
amit válalék aszt ki teljesitem erőmhöz képest, ne legyek eme okból is

csuf száju emberek által it korhelykedőnek ki kiátva. Tudom én ki által
5 történik ez, a Fő Biró² meg a komája, az a haszon leső jegyző³ agyák a
hirt János bátyámnak, a Fő Biró azir, mert a János bátyám lutzerna
főgytét tovább is ingyér akarja használni, a jegyző meg szolgálattára
akar leni János bátyámnak, amirt a' fiát Pesten el állomásozta János bá-
10 tyám a gróféknál.⁴ Tudni való, hogy hunczutság nélkül nints ember, hát
ük se a' nélkül valók, tsak tугyák mondani a szíp szót, amit János bá-
tyám el hisz is nekik. Én az másét nem iszom, de ük iszák, 20 köblös 2
vikás földemből ki tellik még a János bátyám pize, nem kell asztat filteni,
ötven esztendős vagyok, van még idóm a' dologra, de a Fő Biró tsak a
15 Gubás Szőkéné kocsájába szaporittya a' hazug szót, mert asztat mondá
János bátyámrul is, hogy tsak meg marad szalontai paraszt ember gyer-
mekének az pesti akademiában is, meg hogy fősvinyeb a' sánta Lévi
zsidónál, aszt is gunyolva mondá, hogy János bátyám 2 pengő forintér
ma is megkapálná a' nagy orosi határt, iljen emberek mondanak én rám
20 tütsköt bogarat, akik másra is csak a roszat tугyák mondani.
Máskülönben tudatom Tisztelt János Bátyámal, hogy a 150 forin-
tokat ha eléb nem esnék alkalom, octóber 1. napján által adom a Fő
Birónak,⁵ János bátyámnak meg köszönöm a jó szivességét maradok
tisztelet'vel Szalontáról

Kőrösi Mihály.

2391.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Budapest 1874 oct. 4-én.

Kedves öcsém,

A Pápay Ferencznek szóló nyugtatványt ide rekesztve küldöm.
Nagyon pontos fizető: be sem várta az oct. 20-ig adott haladékat.

Leveled többi része igen fájdalmasan hatott meg bennünket. Tehát
5 még sem lett volna elég a balsors üldözése?¹ Azonban, kedves öcsém,
légy jó reménységgel. Talán, a rátok mért gyakori csapások után, haj-
landóbb vagy a kétségbe esésre, mint különben. Meglehet, hogy Elek²
is, azok után, a miken átment, családja tagjai gyógyítása körül nem bizik
annyira magában, mintha idegenekkel volna dolga, s azért közli más or-

10 vossal, azért tart consiliumokat, ha még nincsen is oda fejlődve a betegség, hogy consilium tartása lenne szükséges. És ezt helyesen teszi, mert az eddigi kínos emlékek nyomása alatt, nem annyira szabad és elfogulatlan az ő lelke, mint egy idegen orvosénak kell lenni. Adja isten, hogy mire levelem oda ér, minden jobbra fordult legyen!

15 Hanem azzal a mi kis leányunkkal mit csináltok ily körülmények közt? Irok az apjának, hogy vigye onnan, magához, vagy akárhova, vagy hozza már fel: hiszen az borzasztó, hogy ily házi körülmények közt ott alkalmatlankodjék.

Isten vegyen ótalma alá már végre benneteket!

20 szerető bátyád
Arany János^a

^a egyb.

2392.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Budapest, 1874. október 17. vagy 18.]

Kedves öcsém,

Most, midőn szétzúzott szívvel negyedik temetésről térsz vissza oly rövid idő alatt,¹ most midőn közted és az élet közt csaknem minden kapocs erőszakosan szét van tépve: bocsáss meg nekem ha e sorokkal
5 megháborítom fájdalmadat, és emlékeztetlek, hogy még van kiért élned, végy erőt magadon, előbbi férfias jellemed most se hagyjon el, és a remény, hogy ennyi szenvedés árán sorsod még jobbra fordul. Az lehetetlen, hogy a fatum egy embert mind végig üldözzön; meg kell jöni a fordulatnak, s talán te is megtalálsz, ha nem a boldogságot, legalább a
10 megnyugvást egyetlen kedves leányodban,² kit az Isten tartson is meg és tegyen hajlott korod vigaszává, s téged e kemény próbáltatás idején erősítsen meg! kívánjuk mindnyájan.

Laczi haza érkezett keleti utjából épen egészségben,³ s nincs semmi bajunk.
15 Áldjon meg az Isten

szerető rokonod
Arany János^a

A kisasszonyt küldjük, ha megérkezik? vagy várjon?

^a egyb.

2393.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1874. november 22. előtt]

[Ercsey Pápay Ferenc tartozásának biztosabb visszafizetése érdekében azt javasolta, hogy a tartozást a szerződés kezesének tulajdonára is irassák rá; küldje el neki Arany az ő kötelezvényüket.]

2394.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Budapest, 1874 november 22.

Kedves öcsém,

Köszönöm szives figyelmedet a Pápai-féle adósság nagyobb biztosítéka iránt; de én – a mint Kálmánnak szóval is elmondtam – nem akarom azt a lépést megtenni^a oly emberek ellenében, kik nekem nem
5 tartoznak. Nem venném a lelkekre, hogy P.[ápay] fizetés-képtelensége esetében a kezesek exequáltassanak:¹ tehát mire való az egész túlbiztosítás? Az a szegény ember barátságából – vagy tán mert P...[ápay], ha megszorúl 1–200 fttal segít rajta; – odairta a nevét a kötelezvényre: most én azért <egész> talán egész fekvőségét megterheljem, hogy ne is moz-
10 dulhasson? Bízom a szerencsére: ha az eddigi hypotheca² nem elég, ké-

^a megtenni – meg tenni össz.

szébb vagyok a tőkét vagy egy részét veszélyeztetni, mint jóhiszemű ártatlan emberek romlását okozni.³ Így hát ezért a kötelezvényt^b leküldeni szükségesnek sem láttam. Ha gondolod azonban, hogy P...[ápay]nál nincs biztos helyen az egész követelés: közelebbi kamatfizetéskor az én
15 részemet mondjuk fel: azt én valahol, például a ti takarékpénztáratokban, elég jól gyümölcsöztethetném, vagy itt, a szálló árak mellett, valami kunyhót ragasztanék rajta, hol magamat életem végső éveire csendesen meghúzzhatnám. Erről beszélhetünk, gondolkozhatunk: de a kezesek megrontásáról (atyámfia is, az anyja Megyeri leány volt mint az enyém,
20 és nem távol rokonok), arról ne. Így aztán a hypotheka elég lenne, bármily időben, a te követelésed biztosítására.

Hallom, sokat szenvedsz a fejeddel: több mozgást és hajtó vizeket ajánlok. Én is bajlódom a fejemmel, nem hogy fáj, hanem hogy tompa, és szédeleg. De már az enyém régi dolog; most-télen azonban igen gya-
25 kori, sőt folytonos.⁴ Különben megvagyunk a szokott állapotban.

Áldjon meg a jó isten, édes öcsém!

szerető rokonod
Arany János^c

^b kötelezvényt – t th.

^c egyb.

2395.

HENSCH ÁRPÁD – ARANY JÁNOSNAK

Korbesten 1874 Dec. hó 13.

Nagyságos ur!

Mindenek előtt bocsánatot kérek, ha netalán e sorokkal alkalmatlankodom, de úgy hiszem, vett bátorságomat igazoland azon körülmény, hogy azon ügyben, melyben Nagysád igen becses tanácsa iránt folya-
5 modni bátor vagyok, csak egy forumot ismerek – Nagyságodat, kinek ítélete előtt meghajolni kész vagyok.

E soraimhoz mellékeltem egy költeményemet. – Kérem Nagysádat, ne sajnálja fáradságát azt elolvasni s velem őszinte^a véleményét

^a őszinte – ő [?]

tudatni értéke felől. Érzem hogy nagyon tökéletlen, de ha valaki, úgy
10 Nagysád már e gyarló szerzemény szerint is tud ítéletet hozni, az iránt,
vajjon feltehető-e szerzőjében oly költői szikrának nyoma, mely élesztve
behatóbb tanulmány által, lánggá fokozódhatnék, érdemes irodalmunk
oltárán égni, vagy nem lenne e szikrát mindjárt első csirájában
irgalmatlanul eloltani?

15 Azon reménnyel, hogy Nagysád bátorságomat megbocsájtani,
kinzó kételyeimet pedig becses sorai által eloszlatni fogja, maradok
Honfíui üdvözlettel

Őszinte tisztelője
Hensch Árpád^b

20 Czímem:
Hensch Árpád
Korbesten
u. p. Magyar Cséke
Bihar megye.

25 A gyermek és a felhő.
Ezüst felhő ereszkedik
Le a csendes völgy ölébe,
Burkolván csupasz sziklákat
Hullámzó köd szövetébe;
30 De hűtlen,^c – a sziklát hagyja
Más tájakra viszi vágya
Szebb virányok elejébe.

—
35 Ábrándozó pásztorfiu
Merész szikla ormán állva
Nézi a szállongó felhőt,
Vágyai honába szállva:
„Oh! bár veled távozhatnék,
40 Szárnyaiddal repülhetnék
Soha-soha meg nem állva!”
—

^b egyb.

^c hűtlen, – n jav.

45 „Mesze, mesze elrepülnék,
Jobb emberek országába,
Magas bérczek ormaira,
Fel a csillagok honába!”
Igy sóhajt s mind jobban-jobban
Vágya tüze fel-fellobban,
Felhő csalja hálójába.

50 —
Ellentállna, de a csalfa
Tündérfelhő elragadja,
Uszó habjaiba ugrik...
De a hűtlen megtagadja.
55 Rideg sziklák kemény ágyán
Maró sebjei fájdalmán
Felébred s a valót látja.

60 —
Évek multak s a fiuból
Férfi lett. – Még gyakran látván
Úszó ködöt, szálló felhőt
Elbusult, mélyen sohajtván:
„Elérhetlen vágyak felé
Int az ábránd – mint e felhő,
65 De nem bír el csalfa szárnyán!”
—

1875

2396.

TOLDY FERENC – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1875. március 2.]

Őszintén tisztelt és szeretett barátom, 1817-ben martius 8-ika előtti vasárnap martius 2-ika volt,¹ s így épen ma telik be ismét egy éve áldott életednek. – Ha Téged, szívesen szeretett barátom, a Magyarok Istene oly épségben és erőben, annyi örömek közt és annyi évig tart meg, a
5 mily buzgón s egész szívből kívánom, úgy Te boldognak érzended magadat, irodalmunk pedig irigyletre méltó művekké fog még gazdagodni.
– Fogadd e napon szívesen meleg kézszerítését legigazabb tisztelődnék

Toldy F.

2397.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1875. március 5.]

Kedves barátom,

A legközelebről vett könyv-csomagról ide csatolva küldöm az általam aláírt nyugtát.

Nem tudom, mi az oka, de a lyceum részire eddig adatni szokott
5 kiadványok 1873 óta egészen elmaradnak. Vajon nem történt-e az Akadémia résziről valami más intézkedés?

Ha nem, s az ajándékozás megszüntetve nincs: kérlek, figyelmeztess az expediturát¹ a küldések tovább folytatására.

Az Almanach-ban nagy örömmel olvastam, hogy Aristophanesed
10 kész.² Ez arról adott nekem bizonyosságot, hogy a szellem ép és erős, ha a
test néha-néha gyengélkedik is.³

Az Isten tartson is meg folyvást a legjobb állapotban!

Kedves nődnék és Laczinak jelentsd tiszteletemet.

Remélem, hogy majusban ismét felmegetek Pestre, s örvendeni
15 fogok látásodnak.

Az Isten áldjon meg, kívánja

igaz barátod

Szilágyi

Sziget, 1875. márcz. 5.

2398.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1875. március 26. előtt]

[Ercsey elküldte Pápay Ferenc és Bajó László tartozásának kamatait.]

2399.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Budapest 1875 márcz. 26.

Kedves öcsém!

A tulsó lapot légy szives levágni, és Pápai Ferencznek kézbesíteni.

Nagyon meg vagyok elégedve pontos fizetéseivel; csak téged sajnállok,
hogy ezzel fárasztanom kell, de már hiába. Köszönöm a nyúglódést az
5 én ügyeimmel.

Hanem a Bajóféle 48 ftnek színét se láttam. Nem én!..... No, ne
ijedj meg, a dolog így történt. Láttam, hogy megörült nagymama, hogy
neki valaki, mintha csak az égből cseppenne, 48 ftot küld. Mikor aztán
le^a akart vele számolni, mondom neki: no nagymama, legyen hát pénzed
10 egyszer neked is, itt a tavasz, elköltöd te azt magadnak ruhára, vagy Pi-

^a le – I jav.

roskára. S bár csak egyet kell szólnia, ha valamire szüksége van, még is jobban esett neki, hogy most szólni sem kell. Ezt úgy is ő kereste, ő húzta-vonta azt a buzát, melyből capitalisunknak¹ az első 800 ftja keletkezett.

- 15 Egészség dolgában csak megvagyunk, leszámítva nénéd olykori migraines fejfájásait, s az én tökéletlen állapotomat.² De el-eltünődünk a családi életünk megzavaró változásokon,³ mert az öregek ilyenkor tépelődők. Van e viszonyban ránk szülékre valami idegenítő – de szólni természetesen nem lehet, 31 éves ember ura saját sorsának, meg már késő
- 20 is volna. Az isten adja, hogy a mi aggodalmaink hiábavalóknak bizonyuljanak. Aztán meg már, komolyabban mint valaha, azon is gondolkodom,^b hogy ha már így hármascskán maradunk, talán kisebb helyen is elférnénk, s különösen én, evvel a rossz fejemmel, gépi munka és sok oldalú felelőség [!] nélkül is leélhetném azt a – tegyük pár évet, a mi e
- 25 ronsolt életből számomra talán még hátra van.⁴

Hanem ezt majd megmutatja az idő és alkalom.”^{c5}

Hát nállatok hogy foly a politikai ölelkezés? Mikor választotok a pütkösi követségre?⁶ Ebben az egész dologban én csak azt szeretem, hogy már én sem vagyok nagyobb hazaáruló, mint a többi.⁷

- 30 Isten áldjon minden jóval, édes Sándorom!

Szerető süved⁸
Arany János^d

^b gondolkozom – unk-ból jav.

^c nincs kezdő idézőjel

^d egyb.

2400.

GYŐRY VILMOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Budapest, 1875. június 5. előtt]

[Folyamodhat-e az Edl-ösztöndíjért egy harmadéves orvosnövendék, s nem dőlt-e már el a döntés titokban valaki javára.]

2401.

ARANY JÁNOS – GYÓRY VILMOSNAK

[Budapest, 1875. június 5.]

540.

Tisztelt Tagtárs,

Az Edl-ösztöndíj¹ ügyében alig tudnék többet mondani, mint a lapokban megjelent terjedelmes hirdetés² mond. Hogy a stipendiumért³ 5 3-ik osztályu növendék is folyamodhatik, azt hiszem a szerkezetből, mert a hirdetés 2-ik pontja csak annyit köt ki, hogy az ösztöndíjas a két utolsó (4-ik és 5-ik) évet Bécsben köteles járni, de a 3-ik pont mindjárt hozzát teszi, hogy tartozik az öt év alatt orvosi értekezést írni. Ez a végrendeletben sincs világosabban kifejezve. A verseny ügyében egy 3-tagú 10 szakbizottság ítél, melyhez én a beérkezendő folyamodásokat átteszem. Egyéb kikötés, családi vagy másféle, nincs, a vallásin kívül (hogy csak r. cath. vagy reformatus, azaz helvét hitvallásu) pályázhat. Ezekre a verseny egészen szabad, s a beküldött bizonyítványok alapján döntenek el a bizottság által. Azon kérdésre, hogy in petto⁴ nincs-e valakinek eligérve, 15 épen úgy nem felelhetek, mintha azt kérdezné tisztelt barátom, hogy péld. a Nádasy-jutalom,⁵ a bírálók összejátszása által, nincs-e valakinek szánva. Nem szabad ilyet, nyilvános pályázatnál, föltenni.

Egyébiránt szíves üdvözléssel maradok

Budapest 1875 jún. 5^{én}

20

Kegyednek
igaz tisztelője
Arany János^a

^a egyb.

2402.

SZÉL PIROSKA – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Pest, 1875. július 19. előtt]

[Piroska „Kedves jó Nagypapa” kezdetű levelet írt.]

2403.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1875. július 19.]

[„/. <75. jul. 19. Egyszer a nagyapa furcsán is járt egy <<otthoni>> hazulról jött levéllel.> A nagyapa leírja (75. jul. 19.),^a milyen furcsán járt egyszer egy hazulról jött levéllel. A <cimben> boritékon^b az Akademia egyik tisztviselőjének kezeirására ismert; megijedt, hogy ta-
5 lán^c valami hivatali^d baj miatt hívják haza.”] Mindez és hasonlók átvil-
lantak eszemen, míg a lépcsőn feljöttem, s lerakván felső ruhámat és
botomat, a pipát megtöltöttem, fegyverül a leendő boszúság ellen, s
rágyujtva s beülve a karos székbe, nagy savanyú képpel felmetszem a
boritékot. Mily kedves meglepetés! „Kedves jó Nagyapa,^e” az én kis
10 Piroskám gyöngye kezével írva. „Oh áldott, oh áldott a keze írása!”¹
mondám, – igaz, hogy elég szépen és kevés hibával is irt: de azért most
neked mégsem válaszolok külön levélben, kis leányom, majd irok más-
kor, mert ni, mindjárt öt óra, és nagyapának postára, onnan pedig sétálni
kell menni. Csókollak<,> édes, a szép levélért.

^a (75. jul. 19.) – besz.

^b boritékon – besz.

^c talán – besz.

^d hivatali – i os-ból jav.

^e , !-ből jav.

2404.

SZÉL PIROSKA – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Pest, 1875. július 23. előtt]

[Piroška maga címezte meg a levelet. Egyebek közt azt írja, hogy a nagy-
mama csak meleg időben ereszti úszni.]

2405.

ARANY JÁNOS – SZÉL PIROSKÁNAK

[Karlsbad, 18]75. 23/VII.

Édes kis Piroskám! Te oly jó voltál, hogy már két levelet irtál nekem, meg is érdemelnéd, hogy nagyobb papirosra kezdjem válaszomat; de egy az, hogy már nagymamának megirtam a mit tudtam; más az, hogy elütötte az egy órát, és bár nem vagyok éhes, ebédre kell sietnem,
5 hogy egyuttal a ti leveleiteket is postára adjam, s még ma elindulhasson.

Azt is észre vettem, hogy a levél-czimet most te irtad fel, nem is rosszul, édes babikám, csak a *Karlsbad* szóba nem kellett volna a magyar *sz.* Ha meglátta volna az itteni házi úr kis leánya Róza, a ki veled egy idős, és meg tudta volna, hogy *te* irtad úgy, bizony kinevetett volna,
10 mint engem ma a nénje, mikor a házi sipkával indultam le a lépcsőn, és ki is mentem volna úgy a háztól, ha ő velem nem találkozom; a mint neki köszönni akarok, akkor veszem észre, hogy nem a kalap van a fejemen, hanem a Kenessey néni¹ sapkája. Ezt pedig az esős idő miatti bosszuság okozta.

15 Édes apádról semmit sem irsz, mikor kaptál tőle levelet, és hogy van. Arról sem irsz, folytatod-e még a tanulást Karacs nénivel, vagy sem. Azt nagymama jól teszi, ha csak jó meleg időben ereszt úszni, az ilyen hűvös napok, mint itt is járnak, nem valók a fürdésre hideg vízben.

Isten áldjon meg édes kis lányom, csókollak nagymamával, Laczi
20 bácsival, Gizuskával² együtt; de *átadd* ám nekik, természetben! mindjárt!

szerető nagyapád
Arany János.

2406.

ARANY JÁNOS – SZÉL PIROSKÁNAK

Karlsbad, 1875 jul. 27-én.

Édes kis Piroskám! Igaz a! tegnap előtt volt a te születésed napja. Minden ember megemlékezett rólad, csak a nagyapa nem. Azaz, hogy én sem felejtkeztem arról meg, kis jószágom, csak akkor nem jutott

eszembe, mikor neked azt a kis levelet irtam, hogy belétegyem a jó
5 kívánatomat. De minek is azt? hiszen mindég jót kívánok én neked, édes
tubiczám, az esztendő minden napján.

Sokszor elgondolom: ha te itt volnál! Minden reggel látok a kút
körül két kis leányt, olyan koruak és nagyok mint te, egy kissé olyan
sápadtak is, és összefogózva sétálnak, úgy mennek együtt, mint két kis
10 galamb a kútra. Bizony neked is jó volna itt reggelenként meginni a kis
poharaddal 2-3 pohár meleg vizet, tudom, mindjárt megszeretnéd a hús-
ételt, hogy egyéb sem kellene, és megpirosodnál, meghoznád. Nagyapa
sem tudta a húst enni, míg ide nem járt. De talán te már otthon is meg-
eszed a *pencsét*¹ jobban, mióta a Dunába jársz fürödni. Csak azt nem
15 irod: hosszú kötélén vagy-e már, vagy kurta kötélén. Hát a „kis halat”
láttad-e azóta. Vigyázz a kis halra!

Vigyázz bizony, kedvesem, az egészségedre. Azt hiszem, ott is
változó az idő, nagyon könnyen meg lehet hűlni. Még ha nagymama el-
ereszt is, ha érzed, hogy fázol a vízben, ne fürödj^a tovább, mondd az
20 úszómesternek, hogy fázol, vegyen ki. Az úszás is szép dolog, de leg-
főbb az egészség.

Én nem küldhettem neked semmit a születésed napjára. Igazán azt
is alig tudom, mit vegyek már neked hazamenőre, a mit meg ne untál
volna. Elnézem a kirakatokat: kis broche,² nagy broche, karperecz, –
25 medaillon,³ mind szakasztott olyan, mint tavaly meg azelőtt, csak az ára
különböző. Szinte unom már nézni, a tarka köves históriákat. Újat alig
lát az ember.

Isten téged, édes Piroskám, áldjon meg és neveljen mindnyájunk
örömére. Az élet első 10 évét betöltötted, már nem vagy *kis* gyermek,
30 okosnak, ügyesnek, szófogadónak, szorgalmasnak kell lenned, úgy sze-
retnek az emberek, és úgy léssz te is elégedett magaddal. Csókollak
édes jó kis leányom, s ezzel maradok

szerető nagyapád
Arany János.

^a fürödj – fürödj,-ből emend.

2407.

ARANY JÁNOS – AZ ARANY-CSALÁDNAK

[Töredék]

[Karlsbad, 1875. augusztus 5.]

[„Későbbi években inkább siet”] keresztül esni azon a betegségen, melynek ’utazás’ a neve[;]¹ [„75-ben futárvonattal² jő, melylyel”] alvósalon [„is jár,”] talán azt is használom, ha rászorulok [„(aug. 5.)”]

2408.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1875. augusztus után]

Édes barátom, az a sok mindenféle izgalom, mely jul. és aug. hónapokban megrohant a term.-vizsgálók gyűlése alkalmából,¹ ki ejtette eszemből ezt a dolgot. Azért késtem el vele.² Talán ez év végén látlak Pesten. Az én istenem áldjon meg!

5

SZILÁGYI ISTVÁN.

2409.

ARANY JÁNOS – LÓNYAY MENYHÉRTNEK

[Budapest, 1875. szeptember 7.]

Igen tisztelt Barátom,

Bocsánatot kérek, hogy ez elijesztőleg nagy iratsomaggal alkalmatlankodnom<,> kell,¹ de az iparosok, mint a gondnok² jelenti, naponkint sürgetik a hátralévő összegek utalványozását, miután szelét vették,
5 hogy az^a ügy már átment a bizottsági tárgyaláson. A bizottságot különben oly időpontban találtuk összehívni, mikor annak akadémiai tagjai<,>, Nendtvich, Vész, már el utaztak volt az erdélyi tudós gyűlésre,³ úgy hogy a főbizottságban jó formán csak az albizottság tagjai vehettek

^a az – a jav.

részt, azok sem teljesen, mert Zsigmondy húzamos időre eltávozott Bu-
10 dapestről.⁴ E körülményt, tudomás végett, meg kellett említenem.

Szives üdvözléssel
Budapest 1875 sept. 7-én

igaz tisztelőd
Arany János^b

^b egyb.

2410.

ARANY JÁNOS – SZULYOVSZKY IGNÁCNAK

Tekintetes Szulyovszky Ignác
hites ügyvéd úrnak
Nyitra.

Budapest, 1875. szeptember 9-én.

Igen tisztelt uram!

5 Gyulai Pál meghozta nekem a szép ajándékot Nyitráról¹ s én nem
kis zavarban vagyok, nem tudván mikép viszonzom és háláljam azt
meg az életben. Még azt sem tehetem, hogy mint Vörösmarty az egri
bort, egy méltó „pipadallal” örökítem meg.² Annyi azonban kitelik töl-
10 lem, hogy ünnepélyesebb alkalmakon, ha nem is szűz magyar tömjént,
de mint a jó hazafihoz illő, m. kir. államdohányt gyűjtva benne,³ áldoz-
zam olykor hálául a nemes ajándékozónak. Fogadja legszivesebb köszö-
netemet. Becses neve nem ismeretlen előttem az irodalmi téren s így
ajándékát annyival kedvesebben fogadom. Áldja meg érte a „nagy
pipáju, kevés dohányu” magyarok istene!⁴

15

Őszinte üdvözléssel maradván
igaz tisztelője
Arany János

2411.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1875. szeptember 28. előtt]

[Ercsey elküldte Pápay Ferenc tartozásának részletét és javaslatot tett a tőke további befektetésére. Tudósított Ercsey János egészségi állapotáról.]

2412.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Budapest, 1875 sept. 28-án.

Kedves öcsém Sándor!

A Pápay féle 600 fíot köszönettel vettem, s erről az elismervényt a tulsó lapon, szokott módon küldöm.

A mit a tőke további gyümölcsöztetése iránt javasolt, arra már én is régebben gondoltam és Kálmánnak azt hiszem említettem is, hogy ha Pápaytól a pénzt visszakapom, az ottani takarékpénztárban szándékozom elhelyezni. Ti tudjátok, mennyi biztossággal tehetem azt; ha Kálmán, mint remélem, mostanában felrándúl^a megnézni a kis leányát mielőtt a tél beállana – akkor megbeszéljük ezt is. Papirt venni most nem igen lehet, – azaz lehetne, de a jó drága és keveset hoz be; a rosz pedig nem ér többet, mint ugyanannyi itatós papir, sőt annyit se, mert ez puhább egy bizonyos célra. S a pesti tak. pénztár nem ad többet 5 %nél.

Julinak írott leveledből^b örömmel értettük^c meg, hogy egészséged már utcunque¹ helyreállott. Hiszen bolond is az, 40–50 éves embereket már 8–10^d hideg vízben fürdetni! Valószínű, hogy a hideg idő^e is hozzá járúlván, ennek köszönhetted egész nyári^f szenvedéseidet. Az én

^a felrándúl – fel rándúl össz.

^b leveledből – bő jav.

^c értettük – ük tint.

^d már 8–10° – tint.

^e idő – tint.

^f nyári – tint.

- „doctor-könyvem” (mely azonban^g mindenféle „doktorozásnak” ellensége) azt mondja, hogy az ember, bizonyos korban, ne igyekezzék már magát „edzeni”, csak conserválni.² S ebben azt hiszem igaza van.
- 20 Jani állapotáról irt soraidat részvétellel, de egyszersmind megnyugvással vettük. Igazad van, jó volna többször együtt lennünk e nagyon is múlandó életben. Így, ha valamelyünknek baja esik, csak akkor veszünk hirt róla, amikor már elmúlt – vagy elmúlt! Én váltig biztattam nénédet most is, hogy menjen le, de nem akart nálam nélkül. A cselédjeivel sem
- 25 tudta, mit tegyen.³ Engem, minden szolgálat nélkül, nem akart itt hagyni, ha pedig a cselédfélét a háznál hagyja, azt hitte, ellopnak, felgyújtanak, összerombolnak mindent. Én pedig, valóban, nem mehettem. Mert bár akadémiai szünidő van, még is mindennap kell itt lenni valakinek a ki helyt álljon az Akadémia nevében. Gyulai egy egész hónapig vitte
- 30 helyettem a funkciót;⁴ hogy szünidejét ő miattam épen ne használhassa, azt tőle kívánnom embertelenség lett volna. A mint hogy használta is, kirándult^h ide és oda, látszott neki, hogy kedvesebb volt így, mint ha én még másik hónapi helyettesítésre is felkértem volna. Vannak bizonyos morális tekintetek, a melyeket érző ember nem mellőzhet, habár egy kis
- 35 arczátlansággal túl tehetné magát rajtok. Ilyen az én viszonyom Gyulival. De talán jövő évben én is szabadabb leszek. Ideje volna már, régen is óhajtom, és korom, egészségi állapotom is mind jobban követeli.⁵ Ezért is szeretném azt az ottani néhány forintot kellő biztosságban, de egyszersmind hasznosan elhelyezveⁱ látni.
- 40 Köszönöm újrolag gyakori nyüglődéseidet az én bajaimmal. Nénéd, úgy sejtem, válaszolt tegnap, s így én napi ujságokat^j (quae non sunt⁶) nem írok, hanem bezárom leveletem azzal az, (vagy^k (mint most írják) ama óhajttással, hogy kedves leányoddal együtt a jó isten tartson meg jó egészségben! Ölelünk mindnyájan
- 45

szerető bátyád
Arany János^l

^g azonban – an tint.

^h kirándult – k jav.

ⁱ elhelyezve – ve jav.

^j ujságokat – s th.

^k (vagy – az első zárójel nincs bezárva

^l egyb.

2413.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1875. október 4. előtt]

[Ercsey elküldte Bajó László tartozásának 1875. szeptember 3-tól 1876. március 3-ig terjedő kamatát.]

2414.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Budapest, 1875. október 4.]

Tek. Ercsey Sándor Urnak

N. Szalontán.

Kedves öcsém,

Röviden csak arról akarlak értesíteni hogy azon 48 = negyven-
5 nyolcz forintot, melyet mint 1875 sept. 3-tól 1876 márcz. 3-áig terjedő
kamatot Bajó László uram részéről felküldeni sziveskedtél,¹ hiány nél-
kül megkaptam.

A többit Kálmán majd elmondja szóval.

Öllelek

10 Budapest 1875 oct. 4-én

szerető sógorod
Arany János^a

^a egyb.

2415.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1875. november 30.]

[Rozvány György 10%-os kamatra kölcsönt szeretne Aranytól felvenni.]

2416.

REVICZKY GYULA – ARANY JÁNOSNAK

[Zenta, 1875. december 7.]

Kegyelmes uram!

Haboznak-e a folyók és patakok, mikor a végtelen tenger ölébe si-
etnek? Haboznak-e az ájtatos hivek, mikor a pompás dóm hallgatag fél-
homályát fölkeresik, hogy imájuk által zaklatott szívüket megkönnyít-
5 sék? – Miért habozzak én, a névtelen patak, az ájtatos, nehéz szívű hívő,
ha vágyódó lelkem hazánk legnagyobb költője felé sóvárog, (mily bitor
ez a név!) hogy legalább ruhája szegélyének érintése által meggyógyul-
jak?...

Nem habozom többé, mert tudom, hogy jól cselekszem akkor, ha a
10 sziv szavára hallgatok. – Apai áldással utnak eresztem szerelmes
gyermekeimet. Utnak eresztem ahhoz a jó és fenkölt szellemű bácsihoz,
ki bizonyára nem fogja őket magától eltaszítani, sőt, ha szépen és ildo-
mosan viselik magukat, tán még egy pár nyájas szót is beszél velük. –

Menjetek, kedves gyermekeim! S ne legyetek oly félénkek. Tárjá-
15 tok ki annak a jó bácsinak egész bizalommal szíveteiket és kérjétek ösz-
szetett kezekkel az ő áldását. Apátok is szól nevetekben. –

Valóban, kegyelmes uram, sokat kérek! –

Közeledik a karácson. A jó gyermekeknek ajándékot hoz a kis Jé-
zuska, s én ajándéktalanul maradjak mint tavaly? –

20 Sokat kérek, nagyon sokat! Tegyen boldoggá, kegyelmes uram,
olvassa el, ha lehet, két év alatt írt, a lapokban (egy pár kivételével) el-
szórva megjelent, ide mellékelt verseimet!¹ – Kimondhatatlanul drága
karácsoni ajándék lesz számomra, ha a magyar Homér fogja nekem
mondani: „Fiam! úgy volt az a világ kezdet<.> óta! Te se tégy máskép.
25 Haladj tovább azon az ösvényen, melyre sorsod s talán maguk az istenek
vezettek. Amen!” –

Az apa is atyai áldását kéri!

Legmélyebb hódolattal
Reviczky Gyula

30 Denta, 1875. decz. 7.
(Temesmegye.)

2417.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Budapest, 1875. december 10.]

Kedves öcsém, Sándor!

Késett válaszem nov. 30-án kelt szives soraidra, részint mert egy kevés időt akartam nyerni nyugalmas meggondolásra, részint mert apró hivatalos nyűglődéseim^a folyvást igénybe vettek. És íme, most kell
5 írnom, midőn Toldy Ferencz halála épen felzavart, s e napokban izgalmas elfoglaltságnak nézek elébe.¹ De már nem akartam tovább halasztani válaszomat.

Megvallom, rég elhatározott szándékom volt azt a 10000 fto Pápay felmondása esetére nem adni ki többé mint magánkölsönt, ha
10 nem takarékpénztárba tenni. És ehhez most is inkább ragaszkodnám. Nem akarnék, kivált jó barátom irányában, a hitelező és adós közti feszültségre valaha okot és alkalmat szolgáltatni; s az ember, magán kölsönnél, soha sem tudja, miféle eshetőségek fordulnak elő jövőben. Én, kinek az a kis összeg majdnem egész élttem keresményét teszi, s
15 melynek kis jövedelmére ide stova [!] szorulni fogok magam és családom, takarékpénztári pontos kamatfizetésre vagyok utalva. Talán jobb is volna, ha Rozvány György barátom onnan venné majd ki, hisz apr. 1-áig kieszközölhetné, hogy az, a szalontai pénztárból, azonnal neki adassék kölsön.

20 Ha azonban ő ahhoz ragaszkodik, hogy a kérdéses tízezer forintot, mint magánkölsönt vegye föl, kedvéért abba is beléegyezem. De magam és családom jövője iránti kötelességből, egész biztosítás mellett kölsönözhetném csupán oda. Én tökéletesen elhiszem, hogy György barátom kész fizető akar lenni, irányomban talán még inkább, mint
25 akárki irányában a világon,^b de az ember soha sem tudja a körülmények hatalmát, és kivel kell majd leszámolni egykor. Én tehát valóban neki sem kölsönözhetném oda, a nélkül, hogy az összeg nem csak az ő vagyónára, hanem a jót álló Balog Mihályéra is betábláztassék.² Ez utóbbira azért, mert nem áll előttem tisztán mennyire van terhelve saját fekvő-

^a nyűglődéseim – a sorvégi nyűgló után nincs elválasztójel

^b világon – on jav.

30 sége Rozvány Györgynek,^c és hanyadik helyen állna ott az én pénzem
bekeblezve. Tudom, hogy neki sok fekvősége van, s e kölcsön neki cse-
kély tétel, de mivel nekem nagy: nem lehet mellőznöm a törvényes
biztosítékot.

Az általa ígért 10% kamat és hogy tőkekamat adóját ő nekem
35 megtérítendi (mert azt itt, és énrám vetik ki) szintén felveendő volna a
feltételek közé. Ha ő ily módon kívánná a szerződést megkötni, kérlek
sziveskedjél azt szerkeszteni és aláírás végett nekem felküldeni. Azon-
ban, ismétlem, jobban szeretném, ha az összeg a takarékpénztárba kerül-
ne, és György barátommal minden lehetősége netaláni zsurlodásnak el-
40 múlték rólam.

Nem irhatok többet, zaklatnak, jönnek mennek az emberek.
Egyébkint türehető állapotban volnánk, nincs köztünk senkinek valami
különösebb baja. Isten adjon nektek is boldog ünneplést és minden jót!

Budapest 1875 dec.10

45

szerető rokonod

Arany János^d

<...>

^c Györgynek, – a sorvégi György után nincs elválasztójel

^d egyb.

2418.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1875. december 19. előtt

[Ercsey tájékoztatja Aranyt Rozvány György kölcsönszerződési feltételei-
ről.]

2419.

ROZVÁNY GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1875. december 19. előtt.]

[Rozvány György tájékoztatja Aranyt vagyoni viszonyairól és kölcsön-szerződési feltételeiről.]

2420.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Budapest 1875 dec. 19.

Kedves öcsém, Sándor,

Először is tőled kérek bocsánatot, hogy ügyismeretlenségem és járatlanságom miatt ily gyakori levelezési és egyéb munkával terhellek, azután Rozvány György barátomtól, hogy évek ótai távollétem miatt mostani viszonyairól semmi legkevesebb tájékozással nem bírván, óhajtottam ezt megszerezni, s neki talán e bizalmatlansággal fájdalmas érzést okoztam.

Azon felvilágosítások után, melyeket a te leveledből s az ő mellékelt soraiból nyertem, legkevesebbé sem habozok vele a kölcsönügyet megkötni. A szerződés mintájául szolgálhatna a Pápaival kötött szerződés – melyet le is küldhetnék, de talán alkalmam lesz azt Kálmántól vagy valakitől még addig biztosabban leküldeni – azonban szövege úgy is megvan nálad, mert azt hiszem, azonos a tieddel. Ebből különösen szeretném felvételni azt a pontot, hogy ha a mostani 6% agio¹ a visszafizetéskor magasabbra rugna, kölcsönvevő a differentiát megtéríteni köteles.^a – Az egy évi felmondhatatlanság és azontul ¼ évi felmondás akár melyik fél<.> által, szintén beveendő volna. Azontúl a kamat 10% félévenként előre fizetése, a tőkekamatadó szintén félévenként utólagos megtérítése, első helyen azonnali betáblázás² a szalontai birtokokra, ház-
20 ra^b és gőzmalomrészre (ha ennek van telekkönyve), a homoroghi birtok-

^a .,-ből jav.

^b házra – h jav.

ra csak előjegyzés,³ és S-Balog Mihálynak egyszerű kezessége, de úgy, hogy eshetőleges betáblázásra engedélyt adjon. Én azt hiszem, hogy az első helyen történt betáblázásokkal is pénzem eléggé biztosítva van; s így a homoroghi jószágnál és a kezesnél nem kívánok azonnali bekeblezést.

A mi a tőkekamat adót illeti, ez most tudvalevőleg 10% és ezt Pesten kell fizetnem, mint erről már volt alkalmam teljes hitelességgel meggyőződni. A szalontai telekkönyvi hatóság már Pápay kölcsönéről^c is megtette ide a központba a jelentést, és az adó rám kivettetett. Hozzájárul ez állami 10% hez még a fővárosi pótlék, – úgy hallom 25 %je a kivetett adónak, ezt ha R.[ozvány] György nem akarja vállalni, nem akarom forcirozni.

Mind ezek után kérlek, hogy a szerződést legjobb belátásod szerint sziveskedjél elkészíteni, és betábláztatását annak idejében eszközölni.

35 Szives küldeményed valahára – a mai napon megérkezett. A hűs időben szerencsére semmi sem romlott el, csupán egyik nyúlat rágták össze a patkányok, hanem hiszen nekik is kell. Fogadjátok legszivesb köszönetünket, a jó Berzseknének nóm ezt külön levélben fogja megírni.

Egészségünk és állapotunk tűrhető, bár nem olyan, hogy nektek 40 jobbat ne kívánjunk.

Én nagyon ellustúltam, hogy szalontai kifejezéssel éljek, jó volna már pihennem. Ha kitelelhetek, talán majd gondolok valamit, a 60-dik év küszöbén.

Közelednek az ünnepek, Piroska készül és örül nektek erősen. Bol- 45 dog gyermekkor. Mi öregek oly egyhanguan töltjük mint bármely köznapot. Kívánom hogy ti örömteljesebben töltsétek!

Fogadd legszivesb üdvözlésemet!

Szerető rokonod
Arany János^d

50 Rozvány Gy.[örgy] úr levelét visszazárva küldöm.

^c kölcsönéről – ő jav.

^d egyb.

1876

2421.

KORODA PÁL – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Pozsony,? 1876. január 10. előtt]

[Koroda mutatványokat küldött *A Tulvilág Komödiája* című drámai költeményéből; kéri, hogy művét Aranynak dedikálhassa.]

2422.

ARANY JÁNOS – KORODA PÁLNAK

[Budapest, 1876. január 10.]

Tisztelt uram,

Megbocsát nekem, ha mint tört kedélyü, beteg ember,¹ ki a mellett prozai teendőkkal elhalmozva, alig foglalkozom valaha költői dolgokkal, csak röviden válaszolok becses soraira. Ha kegyed úgy véli, hogy
5 nevem odafüggesztése művének bármi csekély előnyére válik:² tehetsz bizvást. A küldött mutatványokból úgy látom, hogy a munka sokat ígér; azonban ily tárgyaknál az egész compositio határoz leginkább; s az ilyenekre áll az, hogy lehet az ember Dante, Goethe, vagy legalább Madách – de „mediocribus esse poëtis

10 Non dī, non homines, non concessere columnae.³

Látom a skepsist a közlöttekéből, de a feloldást nem: azt az egésznek kell meghoznia, s remélem meg is hozza, mert a nélkül^a nincs harmonia, nincs költészet.

^a nélkül – ü [?]

15 Fogadja üdvözetemet!
Budapesten, 1876 január 10.

Szives tisztelője
Arany János^b

^b egyb.

2423.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Szalonta, 1876. január 17. előtt]

[Ercsey tájékoztatja Aranyt a Rozvány Györggyel kötendő kölcsönszerződés feltételeinek módosításáról.]

2424.

ROZVÁNY GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Szalonta, 1876. január 17. előtt]

[Rozvány György az Arannyal kötendő kölcsönszerződés feltételeiről írt.]

2425.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Budapest, 1876 jan. 17.

Kedves öcsém,

5 Úgy kell lenni, hogy te nem kaptad meg a^a közelebbi leveledre
irott válaszomat;¹ mert különben, a mint arra visszaemlékszem, abban
már kijelentettem volt belégyezésemet a kölcsönfeltételek oly módosí-
tásába, minőt most velem közleni sziveskedtél. Legalább én úgy emlék-
szem, hogy nem kívántam többet, csak

^a a – besz.

- a) betáblázást, mint fő zálogra, a szalontai házra és ingatlanokra, feltéve hogy ezek tehermentesek.
- b) A homoroghi birtokra, mint mellékjelzálogra. (Sőt erre úgy tet-
10 szik csak előjegyzést irtam)^{b2}
- c) Egyszerű kezességet. (Ez utóbbit talán szintén betáblázási engedéllyel³ irtam volt, mely szükség esetén fogamatba vehető legyen; de Balog M.[ihály] és Pápay Ferencz kettős kezességök mellett ettől is elállok.)^c
- 15 De minek foglalkozom én e dolgokkal, melyeket úgy is csak tél-túl érték: hiszen jó kézben van az ügy: rád bizom teljesen és felhatalmazlak, hogy legjobb belátásod szerint vagy a szerződést kösd meg Rozvány György barátommal (kinek levelét visszazárva küldöm) vagy annak idejében gondoskodjál a pénznek takarékpénztári elhelyezése iránt. Én a
20 régi^d szerződést Elektől⁴ visszaküldöm, hogy kéznél legyen, mikor kell. Addig is öllelek és köszönöm fáradságodat.

szerető sógorod
Arany János^e

Nénéd válaszát ide zárva szintén küldöm.⁵

^b (Sőt erre úgy tetszik csak előjegyzést irtam) – besz.

^c elállok.) – . , -ből jav.

^d régi – besz.

^e egyb.

2426.

TREFORT ÁGOSTON – ARANY JÁNOSNAK

[Budapest, 1876. január 21.]

111 eln. sz.

- A súlyos veszteséggel szemben, mely néhai Toldy Ferencznek m. é. december hó 10-kén történt elhunytával átalában irodalmunkat és tudományosságunkat, de különösen a budapesti m. kir. tudományos egye-
5 temet is – melynek a boldogult egyik fődíszje volt – oly fájdalmasan érte: vigaszt és kárpótlást csak abban kereshetünk s találhatunk, hogy irodalmunk bir még oly tudományos erővel, épen Nagyságodban, ki az el-

húnyt által a m. kir. tudományos egyetemenél üresen hagyott helyet méltán betöltheti.

- 10 Miután a nevezett egyetem bölcsészeti kara – mint előmbbe terjesztett jegyzőkönyvéből értesültem – a Toldy Ferencz által betöltött tanszéknek két részre, t. i. irodalmira és nyelvészetre való különválasztását s egyelőre csak az irodalmi tanszék betöltését szándékozik javaslatba hozni,¹ a
- 15 kir. tudomány egyetemen a magyar irodalmi tanszékre ohajtanám megnyerni, abban a meggyőződésben lévén, hogy Nagyságod e tanszéken irodalmi és irodalomtörténeti tanulmányait az ifju nemzedék javára s általában tudományosságunk [!] diszére fogja érvényesíteni, s irodalmi téren eddig szerzett koszorúit, nemzetünk dicsőségére ujjabbakkal
- 20 tetézend.

- Felkérem ezért Nagyságodat, engedje meg hogy a budapesti magyar kir. tudomány egyetem magyar irodalmi tanszékén Ő cs. és apost. kir. Felsője elébe, kinevezés végett Nagyságodat terjeszthessem föl; s ez iránti elfogadó nyilatkozatával örvendeztessen meg mielőbb engem s
- 25 irodalmunk és tudományosságunk minden őszinte barátját.

Budapesten 1876 évi január hó 7^{én}

Trefort Ágoston

Nagyságos Arany János Úrnak,
magyar tudományos akadémiai rendes tag és főtitkárnak

2427.

ARANY JÁNOS – TREFORT ÁGOSTONNAK

[Budapest, 1876. január 24.]

Nagyméltóságú Minister Úr!

Vettem kegyes felszólítását e hó 21-éről, hogy a budapesti kir. egyetemen felállítandó külön irodalmi tanszék elfogadása iránt nyilatkozzam.¹

- 5 Bármily megtisztelő is rám nézve egy ily felszólítás, amiért nem mulaszthatom el kifejezni hálás köszönetemet: sajnálattal kell megvallanom, hogy oly férfiu nyomdokiba lépni e téren, mint a dicső emlékezetű Toldy Ferencz volt, töredékes és nem elég rendszeres ismereteimmel

még akkor is csak nehezen éreznék bátorságot, ha különben teljes egész-
10 ségnek és élet- s munkakedvnek birtokában reményem lehetne, hogy
megfeszített szorgalom által a hiányzókat kiegészíthetem, a hézagokat
betölthetem s folytonos önképzés által magamat e diszes állás színvo-
nalára felküzdhetem. – Most pedig, midőn évek óta tartó betegség – s a
15 kor által is már meg vagyok törve,² inkább azt kell óhajtanom, hogy
minden nyilvános pályától visszavonulhassak; hogysen egy újabb teljes
lelki és testi erőt kívánó munkatér elfoglalására még csak gondolnom is
lehessen.

Minélfogva a nekem szánt díszes állásért még egyszer köszönetem
nyilvánítva, kérem kell Nagyméltóságodat, hogy a mondott tanszék
20 betöltése iránti combinatioiban engem teljesen mellőzni méltóztassék.

Mély tisztelettel maradván

Budapesten 1876 január 24-én

Nagyméltóságodnak

alázatos szolgája

Arany János^a

25

^a egyb.

2428.

A BÉCSI MAGYAR EGYLET – ARANY JÁNOSNAK

[Bécs, 1876. január 28.]

Nagytekintetű és tudós Arany János urnak

Budapesten.

Kedves kötelességet teljesítünk akkor, midőn a „bécsi magyar egy-
let” 1876 Január hó 16-án tartott közgyűlésének ama határozatát, mely
szerint Tekintetességedet az egylet közfelkiáltással tiszteletbeli tagjává
5 megválasztotta, tudomására hozhatjuk. Hogy mi indította vala a köz-
gyűlést ezen határozatra, azt itt felemlíteni feleslegesnek tartjuk, mert
Tekintetességedben oly hazánk fiát van szerencsénk tisztelni, kinek ér-
demei – a magyar irodalom terén – nem szorúlván a dicséretre, minden
igaz magyar ember szívébe kiolthatlanúl be vannak vésve.

10 Midőn tehát ezen határozatot a tiszteletbeli – tagsági oklevélhez
csatolva Tekintetességednek átküldjük¹ azon éltető reményben, hogy
Tekintetességed szives leend az oklevél elfogadása által, egyletünk köz-

óhaját tekintetbe venni, azon őszinte kívánságunknak adunk kifejezést,
hogy az ég Ura Tekintetességedet, hazánk javára, boldogságára, még
15 számtalan éveken keresztül, jó egészségben tartsa meg!

Honfiui üdvözlettel maradunk

Tekintetességednek
legalázatosabb tisztelői.
A „bécsi magyar egylet”

20 Freund Jozsef
titkár

Vidor István
elnök

Bécs. Január hó 28án 1876.

2429.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Budapest 1876. febr. 19.

Kedves öcsém,

Balog Elek szives volt a Pápay-féle szerződést hazavinni magával,
hogy a fizetés ideje eljövén,^a kezdednél legyen. Remélem, megkaptad.^b

5 Szeretném tudni, miben van már a dolog Rozvánnyal. Mert a ka-
matadó bevallás ideje márczius^c 15-ig levén meghosszabbítva, akkorra
be kell vallanom az évi kamatjövedelmet, különben a tavalyi szerint ve-
tik rám a^d 129 ftot. A 9 ft valószínűleg a Bajónál levő pénz után jár: be-
van-e az táblázva?¹ nem is tudtam ezt, vagy nem emlékszem reá. Ha ta-
10 karékpénztárba megy, akkor másnemű bevallás kell, mint ha ismét be-
táblázott kölcsönné lesz. Ezért óhajtanék bizonyost tudni a napokban
már.

Különben megvagyunk a szokott állapotban. Nénéd, a mint sejtet-
tem, tegnap irt neked;² ő megirta ha volt valami ujság. Legnagyobb
15 ujság az árvíz, mely elborítani készül. Itt ugyan még alig kezdődik, de
Bécsben már úsznak. Lesz az alföldön is országszerte, ebből a nagy
„dög” hóból. Mi azonban jó magasan vagyunk itt a Duna-parton,

^a eljövén, – é th.

^b megkaptad – meg kaptad össz.

^c márczius – z jav.

^d a – jav.

legfőlebb egy kis csatornavizet kaphatunk a pinczébe; a mi eddig nem volt.³

20 Isten áldjon meg s óvjon minden bajtól!

szerető rokonod
Arany János^c

^c egyb.

2430.

ARANY JÁNOS – HINKA JÓZSEFNEK

[Budapest, 1876. február 19.]

Tekintetes Ügyész Úr!

Néh. gr. Teleki József végrendelete szerint a „Hunyadiak Kora” még kiadatlan részének nyomtatási költségeit ennek örökösei Teleki Sámuel és Guszti kötelesek fedezni.

5 Sámuel meghalt, két fia közül Sándor szintén meghalt, Gyula pedig szélütött ember, élő halott: ezeket tehát felszólítani nem lehet. Hanem Sándor özvegye, úgy hallom, még él, de nem tudom, hol^a lakik.

Guszti kilétéről azt sejtem, hogy az gr. Teleki Auguszta, Bozó<.> Pálné, Szirákon. De nem tudom bizonyosan.

10 Legyen szives ebbeli, netaláni tudomását velem közölni, vagy Darányi Ignác ügyvéd urtól¹ mind ezekre nézve tudomást szerezni, mert a Hunyadiak Korából ez évben egy kötet elkészülendvén, szükséges, hogy az elnökség az örökösöket a költség hordozására felszólítsa.²

Tisztelettel

15 Budapest 1876 febr. 19.

alázatos szolgája
Arany János^b
főtítkár

^a hol – I jav.

^b egyb.

2431.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1876. február 24.]

Kedves barátom,

Szász Károly figyelmeztetett, hogy ott, a hol Széchenyi felajánló beszédét előadom, nem vehető ki tisztán, Tar vagy Thewrewk följegyzései után közlöm-e?¹ S ennek tulajdonítható, hogy Pulszky azért hozza 5 kétségbe a beszédnek ott adott tartalmi <...> valóságát, mert Th.[ewrewk] 5 évvel később írta Vay Abrahám életrajzát, a melybe ez a jelenet be van iktatva.²

Megolvastam előadásomat. Szásznak igaza van. Ezt a passust tehát újra leírtam, s bele iktattam a világosító passusokat, hogy kétség többé 10 nem foroghat fenn.

Olvasd meg te is, s ha úgy látod, hogy elég világosan van adva, hogy Tar jegyezte fel, nem Thewrek, [!] akkor egyéb nincs hátra, mint hogy nyomasd.

Egyebet semmit nem változtattam.

15 Ha jónak látod, jegyezd meg, hogy történt megtekintés után a Széchenyi Naplója csak pár sorban emlékezik meg az Akademiára tett ajánlatáról.³

A Wesselényi Napló-jegyzeteit érdekléssel várom.⁴ Hát az mit mond?

20 A Czuczor-féle Napló, úgy látom, nem ellenkezik a Taréval.⁵ Az, hogy Máriássy említette-e fel először az Akademiát vagy más: talán csak több felmerülhető adatok után lesz megállapítható.

A Hon Névtelen naplóírója említi Máriássyt.⁶ Magyar misét, színházat kíván: de Akademiáról ez sem szól.

25 Utoljára is, azt hiszem, Tar lesz a leg első rangu kutfő, vagy legalább azok egyike, a kire legbiztosabban támaszkodhatunk.

A Magyarok születésnapjai-t várom.⁷ De várom a lyceum számára is a könyvküldeményeket.

Sziget, 1876. febr. 24.

30

Hived Szilágyi^a

^a egyb.

2432.

CSENGERY ANTAL – ARANY JÁNOSNAK

[Budapest, 1876. február 26.]

Kedves Barátom!

Én szintoly kevéssé tudom, mit tegyünk, mint Te.¹ Ha azonban attól tartasz, hogy a Proñay rokonság megharagszik: tedd azt, a miért – biztosítlak, – senki sem fog megharagudni, t.i. a jelen viszonyok közt
5 halaszd el az ülést,² amelynek úgy sincsen fontosabb folyó tárgya.

Isten áldjon! Szívesen üdvözöl

Budapest, 1876 febr. 26.

igaz barátod
Csengery Antal^a

^a egyb.

2433.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1876. március 14. előtt]

[Ercsey megküldte a Rozvány Györggyel kötött kölcsönszerződés kötelezvényét és telekkönyvi kivonatait. Első feleségének halála után újra házasságot szándékozik kötni Fónagy József özvegyével, sz. Sajó Juliannával.]

2434.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Budapest 1876 márcz. 14.

Kedves öcsém,

A Rozvány-féle kötelezvényet és telekkönyvi kivonatokat megkaptam, és teljesen meg vagyok elégedve velök. Fogadd legszivesebb köszönetemet, melylyel annál inkább tartozom, mert el tudom képzelni,

5 mily válságos napokban és izgatott kedélyvel kellett neked az én baja-
immal vesződni.

A Pápai részére való kitáblázási engedélyt¹ itt küldöm. Nem tudom
(nem említéd leveledben) bélyeg kellett volna-e rá, s környezetemben
nem találtam annyi segédeszközt, hogy megtudhassam kell-e, és meny-
10 nyi? Kiállítottam hát pusztán. Ha a bélyeg dolgát ott nem lehetne
elgazítani,^a pedig kell rá, kérlek sziveskedjél tudatni egy sorban – fölte-
szem rá a bélyeget s még egyszer lemásolom.

Most pedig, midőn életed oly fontos lépését (a mint gondolom)
már megtetted,² kívánom neked mind azt az örömet, nyugalmat és bol-
15 dogságot, a mit magad vártál és ohajtottál, – és hogy a gondviselés –
mind azon^b idegenség daczára, melylyel az némelyeknél találkozott,
fordítsa jóra, és úgy, hogy az utóbbiak, akár rossz indulatból, akár mert
téged féltettek – avatkoztak belé legbensőbb magánügyedbe, mentül
előbb csalódva érezzék <–>magukat föltevésökben.

20 A közelgő Sándor napot töltsd örömben és egészségben!

szerető sógorod
Arany János^c

^a eligazítani – í jav.

^b mind azon – mindazon [?]

^c egyb.

2435.

ARANY JÁNOS – MEZŐSSY MENYHÉRTNEK
[Elveszett]

[Pest, 1876. március 15.]

[Arany Mezőssynek, a széphalmi Kazinczy-birtok gondozójának küldi
vissza számadását, az akadémiai észrevételekkel együtt.]

2436.

ARANY JÁNOS – LÓNYAY MENYHÉRTNEK

[Budapest, 1876. március 24.]

Igen tisztelt Barátom,

Fiam által vett izenetedre szerencsém van a Mezőssy elébbi jelentése folytán hozzám írott becses leveledet,¹ valamint az ennek értelmében<> általam Mezőssynek küldött levél fogalmazatát, ide zárva átküldeni. A jelentést, melyre ezek vonatkoznak, nem küldhetem, mert elküldöttem visszavárás mellett, Mezőssynek, hogy jobban megértse a vonatkozásokat.

Az Igazg. Tanács f. hó 26-án tartandott ülésére nálam ez óráig épen semmi tárgy nem lévén, közöltem e körülményt Csengeryvel s ő is azt véli, hogy céltalan volna az ülést összehívni.

Tisztelettel

Budapest 1876 márcz, 24-én

igaz hived
Arany János s. k.

2437.

JÓKAI MÓR – ARANY JÁNOSNAK

Budapesten 1876. Mart. 29^{én}

Kedves barátom.

Felvilágosodott ember ugyan nem hiszi azt, hogy a sors határozatait meglehessen változtatni imádkozás által, de azért még is elmegy a templomba tiszteletből, s megpróbálja, hogy hátha még is használ az imádság? Ilyen szándékkal rontok én be a Te szentélyedbe, melynek ajtajára régen felvan írva minden lapszerkesztő számára ez a leverő ige: „lasciate ogni speranza!”¹ Jövő juniustul kezdve én is lapszerkesztő leszek:² – valóságos igazi lapszerkesztő, a ki a lapot nem csak nemzi: de maga teherben is jár vele, sőt szoptatja is. Szépirodalmi napi lapot adok ki, illustraltat<> (:divat és napiptykák nélkül:) „Das ist nicht so leicht, als Violinspielen”³ mondá a koresolyamester Ole Bullnak,⁴ mikor

órrára bukott a jégen. – Merénylet^a biz ez. De hát a politika nyögvenye-
lőjével már épen torkig vagyok lakva. Józan bölcs számtudósoknak való
az, mai nap, a kik a valósággal foglalkoznak. Itt minden ember azt tanul-
15 ja és tanítja: hogyan kell „nem költeni?”

Mióta parókát viselek, azt képzelem, hogy megfiatalodtam, s
megint 1847ben élünk s Életképeket irunk.⁵ – Nem biz én. Ilyen magas
aspirációim nincsenek. De megelégedném azzal az irodalmi állapottal is,
a mi volt, mikor Pákh távollétében a Vasárnapi újságot szerkesztettem,⁶
20 s a mikor Te Hozzád, mint a mekkai Kaábához fordultam⁷ <...> biztató^b
áldásért, a mit akkor és később az Üstökösnél nem is tagadtál meg tőlem
soha.⁸ Olyan naiv nem vagyok, hogy azt képzeljem, hogy most Te az én
kedvemért visszamégy abba a cidevant⁹ csizmadiaműhelybe<n>, a hol
fogyasztottad a papirost irodalmunk büszkeségére, Tillalárom haj!¹⁰ ha-
25 nem azzal a halavány reménységgel kecsegtetem magamat, hogy találsz
Te még is valami módot arra, hogy megerősítsd bennem azt a hitet, mi
szerint csakugyan valami hasznos dolgot kezdek el akkor, mikor a
széplitteratúrát megkísértem kiszabadítani a politikai taposómalomból s
az élczfaragás gyufagyárából s megkísértem e végett^c összekeresgetni
30 szétszórt kincseinket: a dicső antisteseket,¹¹ kikre nézve az irodalom
ambitio volt és életpálya.

Lebeszélni nem hagyom magamat erről a szándékomról; magam
öszszeszedelem minden munkaerőmet s egyedül is nekivágok s dolgozom
mint novellairó, érzékeny és humoristicus^d poëta, újdondász, természet-
35 buvár[,] útleiró és drámairó, két ember helyett; de hiszem, hogy egykori
barátaim nem fogják elnézni ezt az öngyilkosságot; hanem kiveszik ke-
zemből azt a tollat, a mi az övékébe jobban illik.

Még senkihez sem irtam e tárgyban felszólítást, egyedül Te Hoz-
zád. Ha Tőled egy buzdító szót nyerek, akkor lesz bátorságom tovább
40 menni, s bekopogtatni Csengerynél, Gyulaynál, Szász Károlynál,
Gregussnál és a többi irodalmi matadorainknál. Ha Te nem vagy szá-
momra otthon, a többieknél is elvégzem a bemutatási látogatást egy vi-
zitkártya átadásával.

^a Merénylet – M jav.

^b biztató – besz.

^c e végett – besz.

^d humoristicus – c jav.

Megjegyzem mindenek felett, hogy én a nagy neveket nem kiadói
45 reklam szerkesztése végett akarom öszszegyűjteni. Programmomban
egyetlen névvel sem fogok ragyogni. Eléje teszem a közönségnek a la-
pomat s látni fogja, hogy mi van benne? A művek dicsérik önmagukat,
ha tudják. De tettem, és ha kívánod, folytatni fogom ezt a felszólítást
azért, hogy vállalatomat ne tekintsék egy írói párt demonstratiojának; de
50 ismerjék fel benne a komoly törekvést a solid irodalom emelésére, mely
Veled és Veletek könnyen és biztosan, Nálatok nélkül nehezen és ke-
servesen fog menni; de mennie muszáj!

Nehogy pedig azt hidd, hogy ezt a levelet^c csak autographon-
gyűjtés végett irtam Hozzád; ha terhedre van a válaszírás, izenj le hoz-
55 zám az akadémiai olvasó körbe egyszer, vagy akár a szerkesztőségbe,
hogy otthon talállak, s élő szóval add át válaszodat, tiszteletedre készen
megjelenő

igaz hivednek
Jókai Mórnak

^c levelet – t d-ből jav.

2438.

ARANY JÁNOS – JÓKAI MÓRNAK

Budapest, márczius 29. 1876.

Kedves barátom! Bár önzésem azt tanácsolná, hogy ne válaszoljak
leveledre, mert az esetre becses látogatásodat teszed kilátásba; de másfe-
lől érezve, mily kevésbé érdemlenék ennyi utánam-járást, nem akarlak
terhelni azzal, s levélben írom körül „a semmit”, melyet, neked ígérni és
5 adni képes vagyok. Az az én „szentélyem,” melyet említasz, bizony nem
valami szándékos visszavonulás, előkelő öndicsőségbe takaródzás, vagy
„babérokon” hentergés, hanem oly kényszerített nyugalom, melyet,
hogy így van, én fájjalok leginkább. Nem akarok részletekbe bocsátkoz-
ni s ez által magamról, testi és lelki nyomorúságim elsorolásával, sze-
10 génységi bizonyítványt írásban állítani ki: csak egyszerűen fejezem ki
sajnálatomat, hogy nehezen lehetek lapod munkása.

Hogy, egy a szépirodalom érdekeit komolyan felölelő orgánus ke-
letkezzék,¹ hogy a jobb tehetségek – régiek és újak – annál csoporto-

súljanak, s hogy annak zászlaját te ragadd kezvedbe, ki magad is legtöbb
15 bet bírsz, kihez az ifjúság lelkéből csatlakozik, a nélkül, hogy az öre-
gebbek becsülése irántad csökkent volna: mindezt helyesnek, és, a kö-
zönség csekély érdeklődését tisztán irodalmi művek iránt tekintve, idő-
szerűnek tartom. Azt is hiszem, hogy ha e fanyar időkben a szépirodal-
omnak új folyóirat által lendületet adni lehetséges: azt a mostan élők
20 közül csupán a te neved és geniuszod varázsa eszközölheti. Én már
megkísértettem a – KOSZORÚ-val csekélyebb tehetséggel, de annyival
jobb körülmények között, mint hogy akkor a politikai élet még nem volt
mindent elnyelő hatalom, – bele is buktam szerencsésen. Próbálkozzál te
most, – én lebeszélni nem akarlak.

25 Hanem abban csalódom, ha velem szemben írói pártról beszélsz, –
én ilyet, igaz lelkekre! nem ösmerek. Az a néhány név, a miket fölemlít-
esz, annyira nem párt, és én azok közt s azokkal annyira nem vagyok
semmi solidaritásban, hogy az én válaszom, (mely tisztán subjectiv), az
ő elhatározásukra se buzdító, se hátráltató hatással nem lehet. Mit gon-
30 dolsz? Én velök csak úgy esetleg találkozom, mint épen veled fognék,
ha gyakrabban járnál oda, hol én ez idő szerint egyedül található vagyok
– az akadémiában. Irodalmi discussióról köztünk soha semmi szó – rám
nézve minek is? ki magamat már írónak sem tartom. Aztán az említett
nevek közt egy pár van, ki dolgozni fogna, – de egyik (a mezitlábjáró
35 csizmadiakint^a) maga is szerkesztő, a másik annyira politikai és oly ke-
véssé irodalmi ember lett, hogy ezektől ugyan bajos valamit várni. Hogy
mégis – nem ugyan ígéretet Neked, hanem magamnak némi kecsegtetést
nyújtsak: ime! Ötvenkilencz évemet betöltöttem, néhány napot már a
hatvanadikból is, 7-8 év óta testileg is kórházba való beteg vagyok,² de
40 naponkint dolgozom, – csak hogy nem irodalmi dolgokat, hanem egyéb
vesződéses munkát. Ha ettől – mint régi óhajomásom és törekvésem –
valahára megszabadulhatnék, ha némi függetlenségre tehetnék szert, az-
zal kecsegtetem magamat, hogy életem csendes alkonyán magányos
mélázásim közt, tán meglátogatna még olykor a Múzsza s lendíthetnék az
45 irodalomban is valamit, a mit most napi vesződéseim közt, „invita Mi-
nerva”³ tenni képes nem vagyok. Ha megérem ezt az időt – és lapod is
megéri: talán megmutathatom, hogy vagyok és maradok, mint voltam
bármikor, szeretve tisztelő barátod

ARANY JÁNOS.

^a csizmadiakint – s z-ből emend.

2439.

ARANY JÁNOS – AZ EGGENBERGER-CÉGNEK

[Budapest, 1876. március 30.]

279.

A t. cz. Eggenberger féle könyvkereskedő cégnek

Budapest.

Mind a mellett, hogy Kegyetek az 1873. és 1874. napévekről szóló
5 főbizományosi számadásuknak beküldését a mult hó végére megígérték,
az mind e mai napig kezemhez nem jutott, annak beadását ezennel sür-
getem, s 8 nap alatt okvetlenül elvárom.

Budapest, márcz. 30. 1876.

10

Tisztelettel
Arany János^a
főtitkár.

^a egyb.

2440.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1876. április 8.]

[Ercsey arról ad hírt, hogy egy megbízható személy kíván Aranytól pénzt kölcsönözni.]

2441.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Buda-Pest, 1876 apr. 10.

Kedves öcsém,
Ápril 8-án írott leveledet hivatali szobámban találom és sietek arra
röviden válaszolni.

362

Én a nevezett úr teljes hitelét szívesen meghiszem, de első és leg-
5 nagyobb ok, hogy részére kölcsönt nem nyújthatok, az, hogy nekem
annyi mobilis pénzem nincs, felényi sincs; de ha volna sem örömet ad-
nám magán kölcsön képen valakinek, mert nem nekem való az a bajló-
dás,^a a mivel az efféle dolog jár, és egy általában nem ohajtok „uzsorás
10 ember” hírébe jutni. Ha az ember magánfélnek ad kölcsönt 5-6 percen-
tért nem adhatja,^b mert annyit a legbiztosabb papir is behoz; drágábban
ha adja, úgy érzi magát, mint ha sajátjáért pirulni volna kénytelen. Egy
szóval, az eddigi magánkölcsön nekem tökéletesen elég.

Hogyan vagytok? Erről nem irsz semmit, pedig nénéd nagy érdek-
kel várta leveled felbontását. Mi megvagyunk a szokott állapotban, ne-
15 kem ugyan most februárban ismét elkezdődött a nagy köhögésem, mely
valószínűleg eltart fél évig, mint tavaly,¹ vagy tán – halálíg. De hisz nem
élhet az ember örökké, ha már belépett a 60.ikba. Kivált ily „semmi ha-
szonra.”²

Áldjon meg a jó isten!
20

szerető sógorod
Arany János^c

^a bajlódás – I jav.

^b adhatja – ja jav.

^c egyb.

2442.

SZABÓ IMRE – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szombathely, 1876. május 1. előtt]

[Szabó Imre püspök meghívja az Akadémiát a május 6-án Szombathelyen
és 7-én Egyházashetyén tartandó ünnepélyekre.]

2443.

ARANY JÁNOS – HORVÁT BOLDIZSÁRNAK

[Elveszett]

[Budapest, 1876. május 1.]

[Arany kéri Horvát Boldizsárt, hogy képviselje az Akadémiát Szász Károlyval és Nagy Jánossal a május 6-án és 7-én tartott Berzsényi-ünnepségeken Szombathelyen és Egyházashetyén.]

2444.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

[Budapest, 1876. május 1.]

Kedves Károlyom,

Szabó Imre püspök levele épen ma érkezik, melyben meghívja az Akadémiát a máj. 6-án Szombathelyen és folytatólag 7-én Egyházashetyén (Berzsényi szülőhelye) tartandó ünnepélyekre.

5 Gyulai biztatására bátorságot veszek ily szorultságban hozzád fordulni. Irtam most Horváth Boldizsárnak is, ha ő elvállalná, ő, te, és Nagy János ott helyben, képviselnétek az Akadémiát.¹

Sziveskedjél – talán a mai ülésben – tudtomra adni, hajlandó vagy-e felvállalni e „provinciát”?²

10 Budapest 1876 május 1.

igaz barátod
AranyJ

2445.

ARANY JÁNOS – GYULAI PÁLNAK

[Budapest, 1876. május 2.]

Méltóságos Úr,¹

Gróf Lónyay akad. elnök úr Méltóságodat, mint az I. osztály elnökét, ohajtja fölkérni, hogy a f. hó 6.án Szombathelyen tartandó Berzse-

nyi ünnepélyen az Akadémia küldöttségét vezetni sziveskednék.² Ott
5 helyben van Nagy János, innen félig-meddig Szász Károly ígérkezett, s
talán Greguss is megnyerhető lesz.

Ha becses ígérteét venném: akkor hivatalos alakban is expediálom³
a megbízó levelet.

Budapesten, 1876 május 2-én [!]

10

igaz tisztelője
Arany János^a
főtitkár

^a egyb.

2446.

ARANY JÁNOS – LÓNYAY MENYHÉRTNEK

[Budapest, 1876. május 2.]

Igen tisztelt Barátom,

Az ide mellékelt meghívást tegnap kaptam a Berzsenyi ünnepély-
re.¹ Rögtön irtam Horváth Boldizsárnak és Szász Károlynak, őket a kül-
döttség elvállalására bírandó, kik a Szombathelyt lakó Nagy János tag-
5 gal együtt hárman képviselték volna az Akadémiát. Azonban Horváth
válaszát most veszem – sehogy sem mehet, intézete tudvalévő zavarai
miatt.² Szász Károly csak pár napra ígér választ, – s csak úgy mehet, ha
minisztere bocsátja.³ Gyulai – a Toldy emlékbeszédre készülve, szintén
nem mehet.⁴ Én nem tudom, kit teremtünk elő ily rövid idő alatt.⁵ –
10 Mérsékelt úti költséget talán meg lehetne ígérni, ha így vállakoznék va-
laki. Kérem szives elnöki segélyedet e szorult állapotban.

Budapest 1876 máj. 2-án

igaz tisztelőd
Arany János^a

^a egyb.

2447.

ARANY JÁNOS – PULSZKY FERENCNEK

[Budapest, 1876. május 2.]

Méltóságos Úr!

Gróf Lónyay akad. elnök úr Méltóságodat, mint az I. osztály elnökét, ohajtja fölkérni, hogy a f. hó 6.án Szombathelyen tartandó Berzsenyi-ünnepélyen az Akadémia küldöttségét vezetni sziveskednék. Ott
5 helyben van Nagy János, innen félig-meddig Szász Károly ígérkezett, s talán Greguss is megnyerhető lesz.¹

Ha becses ígéretét venném: akkor hivatalos alakban is expediálom² a megbízó levelet.

Budapesten 1876 május 2-én

10

igaz tisztelője
Arany János^a
főtítkár

^a egyb.

2448.

TÖRS KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Budapest, 1876. május 30.]

Kiválóan tisztelt nagy jó Uram!

Nem azért írom e sorokat, mintha azoktól az óhajtott sikert reményleném; de írom azért, mert valami azt sugja itt belől, hogy a ki nálunk az enyémhez hasonló szerény tehetséggel az enyémhez hasonló
5 merész feladatra vállalkozott, annak mulhatatlan kötelessége már az is, hogy házról házra járva, bekopogtasson ismerős és ismeretlen ajtón, nincsen-e valahol egy rejtőző tehetség, a kinek közre kell világítani; kötelessége tudni azt, hogy a mi mindenben szegény nemzetünk legkevésbé
10 engedheti meg magának a luxusok legdrágább luxusát, mely a tehetségeknek véka alatti elhamvadásában áll; – és a ki gyenge erővel ugyan, de lelkesedéssel indul oly missió elé, melyről tudja, hogy annak terhe alatt össze fog roskadni a legjobbak támogatása nélkül, – mondom, az

kétszeres kötelességet teljesít akkor, ha egy mederbe gyűjteni törekszik
mindent, a mi „zenghet” s ha, a kinél világot lát, nem éri be azzal a
15 szelid visszautasítással, hogy „elég, ha nekem világol”.¹

De ha a közreműködésre való fölkérést elutasíthatatlan kötelessé-
gemnek ismertem már azoknál is, akiknél csak sejtem a tehetséget: –
mivel nyugtassam én meg lelkiismeretemet akkor, ha a tisztesség határai
között el nem követek minden tőlem telhetőt, hogy Arany János támoga-
20 tását megnyerhessem? Ezt a mulasztást, én azt hiszem, számon kérni
tőlem joga volna a nemzetnek is.

Olvastam Önnek, Uram, Jókaihoz írt sorait.² Ismétlem, nincs re-
ményem, hogy a mi ott, fájdalommal ugyan, de megtagadtatott, – ne-
kem, az én kérésemre megadatik. Ily szerénytelen én nem vagyok. De
25 hogy még kísérletet se tegyek ama sorok után s viseljem a lelkemben a
kétkedést: „ha zörgetsz vala, talán meg is nyittatik néked”:³ ezt nehéz
felelősségem érzetében igazán nem tehetem.

Ez legyen a mentségem e sorokért, melyekhez – személyes megje-
lenés helyett – azért folyamodtam, mert tudom, hogy hasonló kérelmet
30 szentől szembe visszautasítani roszul esnék önnek is. Nem is akarhatom
ennek kitenni. Azért ez alkalommal nem is ismétlem Jókai kérelmét,
csupán azt méltoztassék megengedni, hogy abból, amihez nem szüksé-
ges, hogy a „muzsa megjelenjék”⁴ – vajha megjelennék ismét s ne hagy-
ná el soha! – abból, a mi már ugy is kész, talán Aristophanes fordításai-
35 ból egy rövid mutatványt remélhessek.

Ez az, a mire kérni bátorkodom s a mire az alkalmatlankodás vád-
jának fejemre vonása nélkül kérhetni gondolom.

Fogadja, jó uram, legmélyebb tiszteletem őszinte kifejezését.
Budapest 30/5 876

40

alázatos szolgája
Törs Kálmán
Kigyó utca 5. sz.

2449.

ARANY JÁNOS – ARANY LÁSZLÓNAK

[Töredék]

[Budapest, 1876. június 6.]

[„Nem halogatja tovább, a főtitkárságról is leköszön.”] Az én lemondó levelem kész: holnap be is adom a nagygyűlésen¹ [„– írja fiának, külföldre, 76. jún. 6.”]

2450.

ARANY JÁNOS – ISMERETLENNEK

[Budapest, 1876. július 3.]

Tisztelt Barátom,

Becses válaszodat a székely alapítványi ügyben megkaptam,¹ de ennyit felelni, midőn tiszta kimutatást kérnek, nem elég.

Az Akadémia régibb jegyzőkönyveit és számadásait hiába vizsgáltam<, > én Takács által (kinek kezén azok nem is forognak), megvizsgáltam én már azokat, ismételve, magam. A jegyzőkönyvekben székely-alapítvány nincs egyéb, mint a Murányi-féle 1000 ft hagyaték; magát a Kralovánszky féle alap első bejelentését sem találok, csupán azt, midőn 1866-ban a Mikó gr. elnöksége alatt meg alakult székelybizottság, a 10 Kr.[alovánszky] alapítványra hivatkozva, fölkéri az^a Akadémiát, hogy a bizottság által gyűjtendő pénzeket is fogadja el kezelésre.² A számadási naplókat szintén már többször megvizsgáltam, Kralovánszky-hagyományul csak az a két ezer forint fordul elő, melyet ez az Akadémiának hagyott; egyéb,^b a székely alapra vonatkozó, semmi. A nagygyűlési nyomtatott pénztári kimutatásukban, 1869. márt.^c 15.éről ugyanez a 2000 forint van feljegyezve, az Akadémia saját bevételei közt, és még ezen kívül „más külön czélokra szánt adományok” czimén 1030 ft. Ez utóbbi 15 összegre nézve azt gyanítám, hogy székely-alap lesz, jelesül a Murányi

^a az – z jav.

^b egyéb, – y jav.

^c márt. – . jav.

1000 ft hagyatéka, és az a 30 ft melyet gr. Mikó, mint székely-bizottság
20 elnöke, beküldött egyszer, s utóbb, kamatostúl, visszakért. De miután
Tóth Lőrincz 1869-i naplója nincs nálam, mert e csonka év tekintetéből
a földhivatalintézetnek adatott át (mely 1869 két utolsó hónapjában már
az Akadémia pénzeit kezelte), rábízam volt egy ízben Laczira, járjon
végére az intézetnél, az az a naplóból kerestesse ki, micsoda 1050 ft az?
25 Laczi azt referálta nekem, hogy a naplóból e tekintetben semmi világos-
ságot nem lehetett kisütni.

Tekintve már most, hogy a volt pénztárnoknak sem naplóiban, sem
nyomtatott pénztári jelentéseiben, székely alapítványi bevétel (a sejtett
1030 fton kívül) sehol elő nem fordul; tekintve, hogy ő mégis (az intéze-
30 ti tisztviselők vissza emlékezése szerint) e czímen, takarékpénztári
könyveken oly tekintélyes összeget adott át a pénztár átadása alkalmá-
val, hogy az Akadémia vagyonmérlege^d 1870 dec. 31-én 12991 ft 25 krt
mutat egyszerre ki, mint székely kivándorlási alapot: minden esetre
többnek kellett lenni (a Kralovánszky féle 10,000 levonása után is) mint
35 a többször említett 1031 ft, mely csak 1869-ben fizettetvén be, kamatja
sem rughat annyira. Miből került a 2990 ft fölösleg, hanemha föl-
jegyzetlen adományokból? És most ki merné állítani, hogy a Fogarassy
Kunonak 500 ftja befizettetett-e, vagy nem? Sőt nem lehet-e olyat is
gondolni, hogy székely alap csakugyan volt 3<>4000, de a pénztárnak,
40 a Cassa átadásakor csak a Kralovánszky féle 10, ezret^e gondolva befize-
tettnek, úgy gruppirozta³ számait, hogy az kiteljék?

Én ugyan szinte lehetetlennek tartom, hogy lehessen pénztárnok,
ki ily nagy összegeket sehova föl ne jegyezzen: annál fogva azt vélem,
hogy Tóth L[őrincz] volna elnökileg felszólítandó, mutassa ki az átadott
45 12991 ft eredetét.⁴ Addig a mostani bizottság megkereső levelére sem-
mit sem válaszolnék. Nincs ugyan sok reményem, hogy ez úton valamit
ki lehessen sütni, mert én privatim, kérdeztem e tárgyban Tóth Lő-
rinczet, és azt felelte semmire nem emlékszik; de talán, ha ő maga vizs-
gálná meg régi számadásait, valaminek mégis csak nyomára jőne.

^d vagyonmérlege – e é-ből jav.

^e ezret – r jav.

50 Bocsáss meg e hosszú litaniáért, de nem lehetett rövidebben elmondanom, szóval pedig így sem tudtam volna előadni.

Buda-Pest 1876 júl. 3.

Szives üdvözléssel
tisztelő barátod
Arany János^f

^f egyb.

2451.

ARANY JÁNOS – JOSEPH BRADAČEKNEK

Budapest, den 10-ten July [1876¹]

Geehrter Herr,

Weil ich soeben etwas unwohl geworden, werde ich meine Reise nach Karlsbad wahrscheinlich nur 1-2 tage später antreten können.

Mit Hochachtung

5

Ihr ergebenster Diener
Arany^a

^a „Ezen német betűkkel írt sorok igen reszketős kézzel vannak írva.” (Benczúr Gyula jegyzete.)

2452.

SZÉL PIROSKA – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Budapest, 1876. július 18. előtt]

[Piroska jól mulatott Csengeryéknél és Kálmán¹ „ezermester” tűzijátékán.]

2453.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1876. július 18.]

[„Minden levelében megemlékezik kis unokájáról. Sokszor küld neki sétáiról egy-egy virágszálat;”] Nem valami különös, de ő kért, hogy ‘nyomtassak’ neki valamit[.]

2454.

ARANY JÁNOS – SZÉL PIROSKÁNAK

Karlsbad, 1876 jul. 18.

Édes kis Piroskám! A nagymama levelébe azt irtam ugyan, hogy most nem válaszolok neked külön, de miután ennek a kis száraz virágnak úgy is kell egy darabka papir, a melybe beléhajtogassam, meg az öt óra sem jött még el, a mikorra levelemnek postán kell lenni; hát neked is
5 firkantok egy sort. Megdicsérnélek kedves szép leveledért, ha attól nem félnék, hogy majd elbízod magadat, és nem tanúlsz, hanem csak piperéskedel, a mire nagyon hajlandó vagy. Különben nagyon örülök, hogy jól mulattál, Csengeryéknél is, meg a Kálmán „ezermester” tűzi játékán.¹ Csak nagymamát is biztasd, hogy kezdje meg már a fürdőjét; –
10 te, Rózával,² úgy is tudom minden nap „szabadúszol” a Dunában. Csak aztán vigyázz „a kis halra” meg az egészségedre, édes kis puczikám!³
Csókollak: (*innen* nem ragad rád a köhögés) és maradok

szerető nagyapád
Arany János.

2455.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1876. július 27.]

[„Máskor egy kis kék harangvirágot küld;”] születése napján tettem a tárczámba, egy nagy-nagy hegy tetején [...] [...]

Kivánok neki, mint XI. éves leánynak, sok örömet és boldogságot az életben, melyet ő ide s tova nálunk nélkül lesz kénytelen leélni[.]

2456.

SZÉL PIROSKA – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Budapest, 1876. augusztus 1. előtt]

[Piroska arról számol be, hogy előrehaladt az úszásban és szeretne Szalontára menni.]

2457.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK

[Karlsbad, 1876. augusztus 1.]

[„– <Állandó gondja ottan is Piroska.> Egy-egy lenyomtatott virágszálat tesz levelébe, kis unokájának (L. Búcsú a fürdőtől jegyzetét),^a neveltetése is állandó gondja. 1876. aug. 1. arról ír, hogy ha a nagymama nem készül lemenni,^b jó volna-e egy időre^c a kis lányt magában^d Szalontára adni?”^e] Egyrészt jó volna, erősödnék ott; de másfelől, ha a vizsgát letehetné, az még jobb volna annyiban, hogy ha valami intézetbe

^a (L. Búcsú a fürdőtől jegyzetét) – besz.

^b ha a nagymama nem készül lemenni, – besz.

^c egy időre – besz.

^d magában – besz.

^e [– <Állandó gondja [...] Szalontára adni?] – Voinovich Géza összefoglalása

iratjuk be,¹ nem kellene előleges vizsgát tennie, a mi ily hosszú nem-
tanulás után, idegenek előtt, ro<s>szul^f is üthetne ki. Szegény gyermek,
az ő sorsa is összefügg a mi változásunkkal, „[a főitkárságról való le-
10 mondást érti]”,^g melyik intézetbe vigyük, hogy mégis közelebb essék
hozzánk, és ha lehet csak a háztól járassuk be. Nem szeretném, hogy
beutazás által elszokjék tőlünk, és magába szedje az intézeti pedant tem-
pókat.

[...] ...bizony, ha az itteni állapotomat tekintem, én nem tudom,
15 miért járok Karlsbadba [„(aug. 1.) Csengerytől hallja, hogy Koritniczára
készül.”] Másszor én is inkább oda megyek, ha megyek valahova még.

^f ro<s>szul – u ú-ból jav.

^g [a főitkárságról való lemondást érti] – Voinovich szövegének beszúrása

2458.

ARANY JÁNOS – SZÉL PIROSKÁNAK

Karlsbad, 1876 aug. 1.

Édes kis Piroskám! Dicsérlek jóságodért, hogy nekem ismét olyan
hosszú levelet irtál és tudattad velem mindazt, a mi közelebb történt kö-
rülötted. Most én csak röviden válaszolhatok, mert ebédre kell mennem
és a nagymama levelét is feladnom idejében, hogy egész napot ne
5 veszítsek a postán.

Hogy az úszásban előhaladsz, annak igen örülök, csak vigyázz „a
kis halra”. Kivánom, hogy mire haza megyek, a sok úszás után légy
„egészséges mint a hal”, „kövér, mint a potyka”. Szalontára is jó volna
menned, kis leányom, de ha nagymama nem bocsát maga nélkül, meg
10 kell rajta nyugodnod. Talán ha Pesten maradsz, leteheted még őszig a
vizsgát és beirathatunk valami intézetbe, hogy oda bejárj.¹ Tehát csak
folytasd a tanulást, hogy sokat ne felejts. Látod, édes apád is szeretné, ha
vizsgát tehetnél.

Talán meg is sokalod már a virágot, mert biz azok nem valami kü-
15 lönösek, de most mégis teszek ide egyet. Ez búzavirág, mely búzavetés
közt terem. Itt ugyan az nincs, de van rozs; meg árpavetés, amazt már
kezdik aratni is; tegnap ott lettem a mezőn jártamban, és leszakítottam

neked. Gondolj róla, szegény édes anyád *kék szemére*,² mely egykor te
rád oly szeretőleg nézett. Isten veled, kis leányom, csókol számtalanszor
szerető nagyapád
Arany János.

2459.

SZÉL PIROSKA – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Budapest, 1876. augusztus 5. előtt]

[Piroska írja, hogy jól halad az úszásban.]

2460.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK
[Töredék]

[Karlsbad, 1876. augusztus 5.]

[„<Álta> Sokat gondol egészségére is, üzenet neki, s <vele küldi üz>
üzeneteket is bíz rá.”^a Piroska megint szép hosszú levelet írt, meg is
érdemelné, hogy külön válaszoljak levelére, de hisz egy hét múlva, ha
isten segít, úgy is otthon leszek, akkor megcsókolom érte. Irja, hogy az
5 úszásban vitézül halad, örülök neki, többet ér az, mint a szalontai éretlen
dínnye, és hidegtelelés. Piroska pedig Fraknói bácsit¹ részemről ’üdvözöl-
je’ és ne ’tisztelje’, mert az üdvözlés melegebb a ’tiszteletnél’, melylyel
különben én is viseltetem iránta.

^a [„<Álta> Sokat gondol [...] bíz rá.] – Voinovich összefoglalása

2461.

ARANY JÁNOS – GYULAI PÁLNAK

[Budapest, 1876. augusztus 25.]

Kedves barátom,

Igen sajnálom, hogy se neked, se Rómernek nem utalványozhatok semmit ez évben, ha az elnökség vagy Igazgató-tanács fel nem hatalmaz. Az általános költségrovatra felvett 10.000 ft tisztára elfogyott.

5 Adósság, conto, mindenfelől, mint a zápor. Videant Consules!^{a1}

Örömmel hallom és olvasom, hogy egészen jobban vagy.² Ha pénzre van szükséged, adhatok én kölcsön, kisebb összeget.

Ölel

Budapest 1876 aug. 25

10

barátod
AranyJ

^a Consules! – e [?]

2462.

ARANY JÁNOS – SZÉCSEN ANTALNAK

[Elveszett]

[Budapest, 1876. szeptember 7. előtt]

[Arany arról tájékoztatta Szécsen Antalt, hogy tanulmányának folytatását Gyulai kívánságára küldje el¹ 1876. szeptember közepéig.]

2463.

ROZVÁNY GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1876. október 10. előtt]

[Rozvány György elküldte az adóssága után járó félévi kamatot.]

2464.

ARANY JÁNOS – ROZVÁNY GYÖRGYNEK

[Elveszett]

[Szalonta, 1876. október 10. előtt]

[Arany elismerő levelet küldött Rozvány Györgynek az adósság után járó félévi kamat megérkezéséért.]

2465.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Buda-Pest 1876 oct. 10.

Kedves öcsém Sándor!

A Bajó László részéről általad beküldött 48 ft kamat vételéről mind eddig nem tudósítottalak. Azt vártam, hogy nőm, kihez küldötted, meg fogja irni, de úgy sejttem, hogy ő is elhanyagolta. Tehát: meg kap-
5 tam, és köszönöm.

Rozvány is beküldötte a félévi kamatot, s erről neki egyenesen irtam elismerő levelet. De ennek az adójával (nem R.[ozvány] irányá-
ban, hanem itt) baj van. Minthogy tavaly, az ottani tkhivatal ada<t>ai^a
alapján hivatalból róttak rám 129 ft állami adót (25% városival) melyet
10 be is fizettem, az idén nem akartam, hogy hivatalból ismét a tavalyi ösz-
szeget róják rám, mert a mint tudod, alább szállt a kamatláb, hanem
célszerűbbnek láttam bevallást tenni, olymódon, hogy első negyedre
Pápaítól még 300 ft, a többi három évnegyedre Rozványtól 750 ft a jö-
vedelem, a mi igaz is. A jegyzetrotatban^b világosan kifejtettem, hogy a
15 pénz marcz. 31-re felmondattott, s attól fogva 10%-re adatott ki ismét.
Az adó kivetés – mikor, mikor nem? – megtörtént, én a lapokban vi-
gyáztam a reclamatió idejét, de semmit róla meg nem tudhattam; csak
egyszer, september végén, hoznak hozzám két adóintést, hogy én tarto-
zom 1876-ra először 129 fttal (mint tavaly); másodsor 114 ft 60 krral,
20 mely az idej bevallásomnak felel meg. Tehát egy rókáról két bőr. Az

^a a kihúzott t a sor végén található

^b jegyzetrotatban – z besz.

utóbbi megfizettem, de a másikra nézve Laczi eljár az adóhivatalnál, s ott elismerték ugyan tévedésnek a dolgot, hogy az adóhivatal adatai szerint s^c az én bevallásom szerint is, külön kivetették az adót: mindazáltal reclamatió beadására útasítottak, mit Laczi azonnal be is adott. Mi lesz az eredménye? nem fogják-e azt mondani, hogy miután idejében nem reclamáltam, most már az ő „tévedésök” árát fizessem meg, vagy is dupla adót egy évben? nem tudom; de valószínűleg szükség leend bizonyítanom, hogy a tíz ezer forint Pápairól ki – és Rozványra betáblázott, tehát nem kétszer tíz ezer forintról van szó. Ezt a ki- és betáblázást elrendelő végzéssel lehetne igazolnom: kérlek tehát légy szives azt, vagy azokat részemre megszerezni.

Igen sajnálom, hogy nyári rövid felrándulásodkor^d itthon^e nem voltam, s nem láthattam kedves nődöt, kit veled s Rózával^l együtt szivesen üdvözölve, vagyok és maradok (mig lehet)

35 szerető rokonod
Arany János^f

Juli azt mondja, hogy a kedves nődnek írott válaszában érintette a Bajó-féle pénzt, de nem tudja, megkapta-e nőd azt a levelet, miután már másszor is tévedt el hozzá intézett levele. Üdvözöl benneteket ő is természetesen.

^c s – besz.

^d felrándulásodkor – I tint.

^e itthon – tt jav.

^f egyb.

2466.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

[Buda-Pest, 1876. november 11.]

Kedves barátom,

Gyulai – midőn betegségében meglátogattam,¹ olyat mondott nekem, hogy te késznek nyilatkoztál a Jakab István fölötti emlékbeszédet minél előbb elkészíteni.²

5 Mivel a novemberi összes ülésre megint nincs emlékezésed, igen kívánatos volna, ha akkorra készen lehetnél.
Becsés válaszodat elvárva, kinlódom
Buda-Pest 1876 nov. 11.

10 vaksi barátod³
Arany János^a

^a egyb.

2467.

HIRSCHLER IGNÁC – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Budapest,? 1876. december 31.]

[Hirschler Ignác újévi üdvözetét küldi.]

1877

2468.

ARANY JÁNOS – SCHNIERER ALADÁRNAK

[Budapest, 1877. január 22.]

58.

877

Tisztelt Dekán Úr,

A Magyar Tudományos Akadémia, folyó január hó 28-án dél előtt
5 11 órakor, Deák Ferencz emlékezetére ünnepélyes közülést fog tartani.¹

Elnöki megbizásból fölkérem Nagyságodat, hogy a mondott időre
6 vagy 8 joghallgató egyetemi polgárt a díszörségi teendők teljesítése
végett felszólítani s az ajánlkozokat értesíteni méltóztassék, hogy az
Akadémia házigondnokától fogják venni a részletesb utasítást.

10 Teljes tisztelettel

Buda-Pest 1877. jan. 22.

Nagyságodnak

alázatos szolgája

Arany János^a

15

a M. T. Akadémia

főtitkára

A magyar kir. tudomány-egyetem jogi kara dekáni t. cz. hivatalá-
nak tisztelettel

Buda-Pest

20 Az egyetemi olvasókör elnökségéhez netaláni intézkedéstétél vé-
gett átteendő.

Bpest 1877 Január ho 24

Schnierer

dékán

^a egyb.

25 Minthogy az olvasókör tagjai nem csak jogászok, és itt csupán
ilyenek kéretnek, intézkedjék erről a tek. jogászokat segítő egyesület.
Budapest 1877 jan. 26

Festetics Brunó gr^b
elnök

^b egyb.

2469.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Szalonta, 1877. január 25. előtt]

[Szél Kálmán a debreceni polgármester lányát, Poroszlai Idát készül feleségül venni.]

2470.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Buda-Pest 1877. jan. 25.

Kedves öcsém,

Megszavazván az országgyűlés, becsületes hitelezőkre nézve, a
8% kamat-maximumot,¹ s én az ellenkező kategoriában nem akarván
maradni: ideje hogy megerőltessem tönkrejutott szememet,² és kérjem
5 segítségemet ügyeim rendbehozására.

Énnekem nagy kedvem volna felmondani kölcsöneimet, s takarékpénztárba helyezni el, bármily olcsó kamat mellett, vagy zálogpapírt venni rajta; így legalább ment lennék az adó-zaklatásoktól és a magán kölcsön egyéb kellemetlenségeitől. De félek, hogy ez által adóssaimat
10 nagy zavarba ejteném, s talán a tőke [!] visszafizetésre nézve is hátrányos volna e lépésem. Inkább arra határoztam hát magamat, hogy tisztán leengedem nekik 8%-re, mely (az állami és 25% városi adó levonásával) nekem 7%-nek felel meg. De akarnám, hogy a kamat jövedelemmel az adó is leszálljon; ezt pedig csak úgy érhetem el (akkor is csak 1878-ra,

15 mert mindig az előző évi decemberi kamatláb vétetik sinórmértékül) ha engedményem betábláztatik³ annak rende és módja szerint. Már pedig én ebben, a te utasításod és segélyed nélkül, egy lépést sem tudok tenni. Kérlek, sziveskedjél megtenni a teendőket.

Kálmán megírta nekünk is, miben jár.⁴ Azóta tán czélnál is van? 20 nem tudunk róla semmit. Nagy zavarban vagyunk, hogyan adjuk tudtára Piroskának. Nagyon le fogja verni szegény mély érzelmű kis leányt. Ed- dig azt hitte, kizárólag ő uralkodik az apja szeretete fölött.

Egyébiránt egészségünk – úgy a hogy – megvan. Én, pihent szemmel, látok 4-5 perczig valamit, azontul semmit. Már 4 hónapja, 25 hogy így vagyok.⁵

Szives üdvözetemet mindnyájotoknak, s minden jó kívánatomat, melylyel maradok

szerető sógorod
Arany János^a

^a egyb.

2471.

A HUNYADI-ALBUM SZERKESZTŐI – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[1877. február 1. előtt]

[Szabó Endre és Szathmáry György verset kért Aranytól a Hunyadi- albumba, amely a Hunyad megyei magyarság segélyezése céljából jelent meg.]

2472.

ARANY JÁNOS – A HUNYADI-ALBUM SZERKESZTŐIHEZ

[Budapest, 1877. február 1.]

Tisztelt Uram,

Igen sajnálom, hogy becses megkeresésöket üres válaszszal kell viszonznom.¹ Az én írói pályám, évekkel ezelőtt; nem bevégeződött, – mert hisz töredék – hanem fatalis módon félbeszakadt;² kész költemé-

5 nyim hát nincsenek, – ujat írni pedig most, midőn eddigi bajaimhoz egy
nem várt szomorú catastropha járult,³ – se kedv, sem erő.

Fogadják üdvözlésemet!

Buda-Pest, 1877 febr. 1.

10 alázatos szolgájuk
Arany János^a

^a egyb.

2473.

BARNA GÉZA – ARANY JÁNOSNAK

[Budapest, 1877. február 6.]

Nem tudom mikép czímezsem, nem tudom miként kezdjem e levelet. Bocsánatot kell minden esetre kérnem e vakmerőségért, hogy, ki senkinek terhére lenni nem szeretek, épen Önnek alkalmatlankodom. Félek, hogy olvasatlanul félredobja e levelet, s még jobban félek, hogy
5 elolvassa és azután dobja el bosszúsan. Ha a „Koszorú” még élne, mily könnyű volna e tettemre jogcímet találni, – most mentségem is alig van. Azonban ez időkor, melyben most vagyok, nem olyan, hogy a nagyság iránt tartózkodóvá tudna tenni, oly közel érzem magam minden igazán nagyhoz, hogy az irántok érzett lelkesedő bámulat mellé félelem
10 nem vegyül; egy pár év mulva bizonyosan félelemmel (habár tán bámulat nélkül) fogok feltekinteni még a földi apró „nagyság”-okra is s megtanulok majd tartózkodó lenni az igazán nagyok iránt. Ha addig várok: e levél bizonyosan elmarad.

Gondolatok üldöznek, vágyak gyötörnek. Százszor elűztem magtól az ezen tette ösztönző gondolatot, százszor elodáztam a vágyat és végre mégis győzedelmeskedett rajtam.

20 éves vagyok. Nappalom a jogi egyetemé és Verbőczyé,¹ éjjelemet a szépirodalom és költészet foglalják el. Nem annyira irok, mint inkább élvezem a mások által már megírtakat, de lehet-e az, hogy az ember bármennyire bámulja is azon nagy szellemeket és bármennyire is érezze mellettük törpeségét, – mégse próbálja az általa bámultakat utánnozni, s ne fedezzen fel némi szépséget is a gyarló utánzatban, habár az tán csak az ellesett mérték szépsége és egy-két rím szerencsés össze

„none” nicht „nine”
„through” nicht „trough”
„alone” nicht „alme”
„shaft’s” nicht „schafths”

2475.

SÓLYMOS BÉLA – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[1877. május 19. előtt]

[Sólymos Béla magánügyekről: bizonyos tisztázatlan egyiptomi pénzügyekről is említést tesz.]

2476.

SÓLYMOS BÉLA – ARANY JÁNOSNAK

10, Fernley Place, Glossop [?] Road, Sheffield, 1877. Május 19

Magán levél

Tisztelt Uram!

Vettem a T.[udományos] Academia határozatát a Hyde Clarke ügyben.¹ (A levélben melyet kaptam, a név hibásan „Hyde Clark”-nak van írva ismétlően), és sajnálom, hogy csupán alkalmatlanságot okoztam. H.[yde] C.[larke] ur emlité nekem hogy Vámbéry urnak, kit ő ajánlott volt „The Athenaeum”hoz megküldte volt amaz értekezés vázlatát pár éve, de miután V.[ámbéry] úr azt „elveszté”, ismét kész volt alkalmat nyújtani.....

10 A „Journal of the Royal Asiatic Society” pár év előtti egyik kötetében lévő, a Magyarokról [!] irt tanulmány elolvasása után beláttam magam is hogy „bolondot csináltam”; de már késő volt: a fordítás a T.[udományos] A.[academia] nyakára lévén küldve akkor. – Így járnak a laikusok ha elragadtatják magukat! Csak azt röstellem, hogy <hogyan> oly

15 nagy nyilvánossággal történt a visszautasítás. De nem tudtam kinek pri-

vát megküldeni, mert az egyetlen Acad. tag is,^a kivel egy-két levelet váltottam, s ki szóval és írásban barátságát nekem felajánlotta volt angol ismerői közül, megszünteté a levelezést velem, midőn ajánlatát kértem a Brit Museum könyvtarába. [!] (Azt az ajánlatot én azóta angol barátimtól megkaptam.)

Nem fogja Ön tán rossz néven venni, sőt szívesen, a mint remélem, ha a pontosság érdekében még egy csekély megjegyzést kockáztatok tiszteletteljesen. Czimem „To Mr. B. Solymos Esqu.”-nak volt írva. Az Esquire, vagy mint rövidítve írják „Esq.” vagy „Esqre” v. „Esqre” több 25 lévén mint a „Mr”, <>és ezt magában foglalván^b úgy mint a „Tekintetes ur” az „ur”at<>:^c a „Mr.” ily megtiszteltetés alkalmával fölösleges és nem szokásos. – A „To” sem szokásos (though there is no harm in it.) a mai világban.

Miután meggondolatlanságból privát körülményeimről is tettem a 30 „titkár”hoz czimzett levélben említést, legyen szabad megjegyezmem hogy az Egyiptomi pénzügyek, a mennyiben csekély személyem van érdekelve, rendbe hozattak ama levelem írása óta.

Hogy ama fordítást nem privát úton küldtem, annak további oka még az is, hogy rendithetetlenül megállapított köztudomás, és számtalan 35 magántapasztalataim szerint a magyarok botrányosan viselik magukat levelezés dolgában. A húsz újam p.o. nem elég előszámlálni mennyi olyan levelemre sem^d kaptam választ, melyek ajándékok kíséretében voltak küldve. Így szakadunk mi külföldön tartózkodó magyarok el a hazától mindinkább!..... Kiváló tisztelettel

40

Sólymos Béla

Tek. Arany János Urnak Budapest.

^a is, – is besz.

^b foglalván – I jav.

^c „ur”at<>: – u th.

^d sem – s n-ből jav.

2477.

MAURUS SAENGER – ARANY JÁNOSNAK

Maurus Saenger

Budapest, 25. Juni 1877

Hochverehrter Herr!

Ich habe leider nicht die Ehre, Eur. Wolgeborn persönlich zu kennen, und konnte mich bisher nur an Ihren Werken erfreuen, ohne im Stande gewesen zu sein, Ihnen meinen Dank für die vielen köstlichen
5 Stunden zu sagen, die mir Ihre klassischen Werke bereitet.

Die alte Schuld, zu deren Tilgung ich mich moralisch verpflichtet fühle, will ich derartig abtragen, indem ich auch Jenen, die des schönen Idioms der Magyaren nicht mächtig sind, die schönsten Ihrer kleinen Gedichte zugänglich mache. Ich bin davon überzeugt, daß ich dies in
10 einer dem Originalen nicht ganz würdigen Weise thun kann, indeß das Vertrauen auf meinen Fleiß, der sich jetzt vorzüglich Ihren Balladen zuwenden wird, läßt mich hoffen, daß ich manche Schwierigkeiten überwinden lernen werde.

Der Zweck meines gegenwärtigen höfl. Schreibens ist nun, Sie um
15 die Erlaubniß zu bitten, die Ihnen hiemit übersandte Uebersetzung Ihres „Bor vitéz“ dem österreichischen Familienblatte „die Heimat“ behufs Abdruckes anbieten zu dürfen.¹

Die Uebersetzung lehnt sich gewissenhaft dem Originale an; ich versuchte all das wiederzugeben, was Ihrem Gedichte seine vielen
20 Vorzüge verleiht, und bedarf vielleicht nur das der Rechtfertigung, daß ich auch den Titel des Poëms übertrug.

Ich that dies deshalb, weil die Sage auch in Deutschland sehr verbreitet ist, und es daher bedeutend deutscher klingt, wenn man vom „Ritter Wein“ spricht, als den fremdartigen „Ritter Bor“ zu erwähnen.

25 Demgemäß sehe ich Ihrer sehr geehrten Antwort entgegen, und sollten Sie mich in derselben auf einige Mängel der Uebersetzung aufmerksam machen, können Sie überzeugt sein, wie sehr ich Ihnen hiefür dankbar wäre.

30 Mit hochachtungsvoller Verehrung zeichne ich
ergebenst
M. Saenger

Adresse:
M. Saenger
Budapest VI.
35 Gorove-Lazarusgasse² N° 11.

2478.

ARANY JÁNOS – HIRSCHLER IGNÁCNAK

[Budapest, 1877. szeptember 6.]

Igen tisztelt Orvos úr,
Miótán május 9-e óta nem volt szerencsém, s így azt kell hinnem,
5 hogy szemeim további orvoslását fölöslegesnek tartja:¹ részemről nincs
egyéb hátra, mint hálámat az eddigiekért ismételve kifejezni, s tehetségem szerint anyagilag is méltányolni.

Fogadja kérem az idezárt 100 ftot oly jó néven, a mily szívesen adja

Buda-Pest 1877. sept. 6.

10 hálás tisztelője
Arany János

2479.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

Buda-Pest oct. 20. 1877.

Kedves barátom!

Szóval többször kértelek, hogy adj egy pár költeményt a Szemlé-
nek újabb költeményeid közül. Mindig kitérően feleltél vagy épen elutasítottál. Most levélben ismétlem kérésemet; írásban van bátorságom
5 azt is elmondani, a mit szóval átaltam.

Bizonyára gyöngédtelenség volna olyasmit kérnem tőled, a mi talán kellemetlenséget hozhatna reád. Költeményeid között olyanok^a is vannak, a melyeknél jobbat legvirágzóbb korodban sem irtál. Miért ezeket is fiokodba rejtened? Ha kiadásuk magadnak nem okoz örömet, 10 nincs-e elég tisztelőd, barátod, a kiknek örömet okoznál, sőt meg vagyok győződve, hogy az egész nemzet örvendene, a mely tőled már nem remélt újabb^b költeményt olvashatni.¹

Bocsásd meg, ha szerénytelenkedni merek. Nagyon jól esnék nekem, hogy ha másért nem, értem tennéd meg azt, a mitől annyira 15 tartozkodom. Hiszen én is irtam egyszer érted egy beszélyt, bizony nem jó kedvemből s azóta sem irtam újabbat.² Tudom, hogy az én beszélyem nem ér annyit, mint a te költeményed de, kedves barátom, mindig tiszteltelek, szerettelek, s^c az ajándék vagy áldozatnak becsset^d mindig szívünk kölcsönöz. Kérésem teljesítésével megjutalmaznád hű ragasz- 20 kodásomat, büszkévé tennél, mert érzésem, hogy ezt értem tetted.

A mi a tiszteletdíjt illeti, örömet ajánlok fel neked öt költeményért 250 forintot. Többet is adnék, de nem^e telik.

Az ég áldjon János! Ha megtagadod kérésemet, nem veszem roszt neven, ha teljesited, nagy örömet fogsz nekem okozni.

25

hű barátod
Gyulai Pál

^a olyanok – nok elk.

^b újabb – u jav.

^c s – s jav.

^d becsset – et jav.

^e nem – n jav.

2480.

ARANY JÁNOS – GYULAI PÁLNAK

[Budapest, 1877. október 22.]

Kedves barátom,

Miután te szerkesztői dolgodat a baráti érzelmesség terére vitted: kénytelen vagyok én is abból a hangból válaszolni.

Elmondtam neked szóval, miért nem akarok legujabb költeménye-
5 immel a nyilvánosság előtt fellépni. Ha te még is most írásban kívánsz
tőlem testimonium paupertatis¹ – nem örömet bár: megadom.

Tudod már, mi vitt engem közelebb a versfaragásra. Szemem any-
nyira rosz,² hogy régibb töredékeimen, melyeket újra meg újra olvas-
nom, a vezérfonalat, tervet, részleteket újabb tanulmányok által össze-
10 kötnöm, kiegészítnem kellene, – nem dolgozhatom. Aristophanesnél
szinte a szöveg és fordítás gondos egybevetése, a commentárok, jegyze-
tek bő tanulmánya, kritikai egybeállítása volna szükséges:³ ily munkára
az én szemem képtelen. Hivatali „szabadságom” kezdetével tehát arra a
gondolatra jöttem, hogy unalmas időm rövidítése, egyszersmind a hely-
15 zetemből folyó leverő gondok enyhítése végett, ötleteimet jól roszul
versbe foglaljam s így magamnak egy kis szellemi commotiót⁴ szerez-
zek. Ehhez nem kellett sok nézés; kezemben írón és papir, s olykor egy-
két sornak papírra tétele, a mint a gondolat a formába ömlik. Tetszett ez
a játék; könnyen és szabadon dolgoztam, mert közönségre való tekintet
20 nélkül felvettem, sorra megénekeltem beteges élményeimet, panaszai-
mat, öreg korom apró emlékezeit stb., melyek, nem bánom, ha holtom
után nyilvánosság elé jutnak, de *most* azokkal föllépni eszem ágában
sem volt. Talán gondoltam olyan formát, hogy ha egy kötetkére való
gyül össze, kézirat gyanánt, saját költségemen, kiadom vagy 100 pél-
25 dányban, s barátim, rokonim közt *emlékül* osztom el.

Azonban te szelét vetted a dolognak és nem nyugodtál, mig szer-
zeményeimet meg nem ismerttettem veled. Most bekövetkezett, a mitől
féltem: az ostromlás, hogy adjak a Szemle számára verseimből. Meg-
mondtam, mitől félek, ha kérelmedet teljesítem: és az, ugy sejtem, *már*
30 *is* bekövetkezett. Az a *szűkkörű* nyilvánosság is, melynek eddig átenged-
tem e versecskéket (kivüled még Laczi olvasgatta), kételkedővé tett leg-
jobbnek hitt darabjaim értéke iránt. Nem bizom többé magamban,
ítéletemben; s ezzel megszűnik a lehetőség, hogy elkezdett munkámat
folytassam, hogy csak egy újabb költeményt is írhattak (a minthogy
35 egész októberben egyet sem irtam); minden sornál, melyet kezdeni aka-
rok, kivont karddal áll előttem: „vigyázz! nagy közönségnek irsz, mely-
nek izlése már nem az, a mi volt anno 48. és te sem vagy az, ki akkor
voltál!” Szóval, poétai *utolsó* fellobbanásom rövid véget ért, s én vissza-
süllyedhetek a tétlen semmiségbe és unalomba, melyből menekülni
40 akartam. Még nagyobb, azaz *teljes* nyilvánosság csak növelni fogja ben-

nem ez érzetet; s tisztán tudom előre, hogy ha ezek közölve lesznek, két sornyi költeményt sem fogok többé kigondolni, vagy papírra vetni.

Mindazáltal, mert baráti érzelmeimre hivatkozol, hát legyen meg; de nem a mint te szabta feltételeidet.

45 Azon kezdem, hogy nekem honorarium – se kétszáz, se két forint – nem kell. Nem azért dolgoztam. Arra se kötelezhetem magam, hogy 5 már most kiválasztandó darabot rendelkezésedre bocsássak. Hanem „esetről esetre” való politikát üzzünk. Gyere most, és válaszd, – azaz, 50 tán Laczi izlését is figyelembe véve, válaszsunk együtt a januári számra egy darabot, s ha az megjelent, és meglátom mikép fogadják, akkor a következő számra megint *egyet*, és így tovább. Hanem a választandó költeményt (a mennyiben nálam tisztázva még nincs) bizony magadnak kell a kapcsos könyvből kiírnia, mert én, mint láthatod e betűkből, már e hosszú levél írásában is egészen megvakultam.

55 Budapest, 1877. oct. 22.

igaz barátod
Arany János^{a5}

^a egyb.

2481.

JOURNALISTEN- UND SCHRIFTSTELLERVEREIN „CONCORDIA” – ARANY JÁNOSNAK

Journalisten- und Schriftstellerverein „Concordia”
Werderthorgaße 14.

Wien, im November 1877.

Verehrter Herr!

Der Journalisten- und Schriftstellerverein „Concordia” in Wien¹ trägt sich mit dem Gedanken, im nächsten Monat März zu Gunsten
5 seines Pensionsfonds einen Kunstbazar zu inszenieren, für dessen Gelingen Schriftsteller und Künstler ihr Contingent beitragen sollen.

Wir erlauben uns nun im Interesse dieses Bazars die kollegiale Bitte an Sie zu richten, uns bei diesem projectirten Unternehmen durch Ihre liebenswürdige Mitwirkung unterstützen zu wollen.

10 Diese Unterstützung würde darin bestehen, daß Sie uns für den erwähnten wohlthätigen Zweck ein Autograph abließe, unter dem wir

am liebsten ein vollständiges Manuscript Eines Ihrer bereits edirten Werke verstanden wissen möchten.²

15 Ihre gefällige Zusage, eventuell Zusendung eines solchen handschriftlichen Beitrages wird den Verein „Concordia“ überaus ehren und zu großem Danke verpflichten, für den wir Ihnen schon vorweg so viel versprechen können, daß wir die Schriftsteller-Autographe in die würdige Nachbarschaft hervorragender Werke von den besten bildenden Künstlers bringen werden.

20 Indem wir nach wiederholter Bitte auf ihre zusagende Antwort rechnen, zeichnen wir mit voller Verehrung

Ergebenst:

Edgar Spiegl³
Red[akteur] d[er] „deutschen Z[eit]t[un]g“

25 S[amuel] Merores⁴
Red[akteur] des Fremdenblatts

Wilhelm Singer⁵
Red[akteur] d[er] „Presse“

30 Friedrich Stern⁶
Red[akteur] d[er] „Vorstadtz[eit]t[un]g“

Johannes Nordmann⁷
Präsident der „Concordia“

Ad[olf] Löwe⁸
Red[akteur] der N[eu]en fr[ei]en Presse

35 Ludw[ig] Held⁹
Red[akteur] des N[eu]en W[iener] Tagblatts¹⁰

A[dolf] Kulka¹¹
Red[akteur] d[er] Gerichtshalle

40 Wilhelm Frey¹²
Red[akteur] des N[eu]en W[iener] Tagblatts

Sr. Wohlgeboren
Herrn J. Aranyi [!],
berühmter Schriftsteller in Budapest

2482.

JOVAN JOVANOVIĆ ZMAJ – ARANY JÁNOSNAK

[Kamenica, 1877. november 12.]

Mélyen tiszte[!]t Uram!¹

Én szerb nyelvre fordítottam a magyar kritika és a magyar olvasó
közönség által telyes meltánylattal fogadott „Murany vár ostroma”
költői művét. Ezen fordításomat az Újvidéken székelő szerb „Matica”
5 irodalmi társulat néhány hónappal ez előtt jutalomdíjban részesítette,
ezen kitüntetés által – kétségtelenül – akarván elismerni magának a
műnek becses voltát.

Igen szépen kérem Uraságodat, méltóztassék megengedni, hogy az
említett művet a szerb olvasó közönségnek bemutatthassam, reményel-
10 vén hogy rossz néven nem veendi, hogy én ezen művet, nem kételkedvén
beleegyezéséről, már is sajtó alá bocsájtottam.

Én részemről meg leszek elégedve tökéletesen, hogyha „Murány
vár ostroma” is oly meleg fogadtatásban részesül a szerb közönségnél, a
melyben részesültek az általam fordított „Toldi”, „Toldi estéje” és sok
15 más kisebb nagyobb dallai és örökszépségű balladai.²

Popović testvérek könyvkereskedése^a Újvidéken, mely a fordítás
kiadására vállalkozott, igen szeretné e művet Önnek, mélyen tisztelt
Uram, arczképével ékesíteni.³ Nagyon kérem tehát úgy saját nem
külömben az említett kiadóczég nevében, méltóztassék egy jól talált
20 fényképi arc<z>képét mielőbb nekem megküldeni.

Méltóztassék egyszersmint megengedni hogy ez alkalommal egyet
mást felemlitsek,^b a melynek elmondása, mint Szerbnek és jó hazafinak,
s mint a magyar nemzet minden kétségkívüli barátjának, nagyon is szí-
vemen fekszik, a melynek elhalgatása pedig anachronismus vétkével
25 terhelné lelkemet.

Harmadik éve már annak,⁴ hogy az idevaló szerbek egyvérü testvé-
rei a Balkán félszigeten harczólnak az ötszázados kegyetlen zsarnokság
ellen, harczólnak önlétükért, harczólnak a szent szabadságért. Én nem
lennék szerb, ha lelkem mélyében nem vólnék meggyőződve arról, mi-
30 szerént ezen harczot siker fogja koronázni; a sokat szenvedett, létjogo-

^a könyvkereskedése – n jav.

^b felemlitsek, – t jav.

súltságaért harczoló nép pedig, mind eddig ugy ezentúl sem fog szégye-
nére válni Europa közművelődésének.

Költői magasztos részrehajlatlansága irányában már évek hosszú
során át^c táplált ellenálhatlan rokonszenvem arra bátorít fel, hogy, ámbár
35 személyesen ismeretlen, még is egyet-mást elmondjak, a miket a sok
nemeslelkű, többé vagy kevésbé ismert magyar honfitársaimnak, sőt
személyes barátaimnak is elmondani, az uralkodo áramlattal szemben,
sem hajlamot, sem kedvet nem érzek.

A mit tehát elmondandó vagyok a következő kérelemből áll;: Le-
40 gyen oly szíves s helyezze át magát, tisztelt Uram, csak néhány pillanat-
ra, istenadta költői ihletségü képzelete segedelmével saját magam, vagy
más szerb érzelmivilágába<n>; vessen egyszersmint egy bár futó pilla-
natot az összes magyar nemzet által legközelebbi tösszomszédja felsza-
badulási törekvése irányában tanusított magaviseletére; és azután
45 képzelje el, mit érezhetek én, mit más akármely szerb, a midőn látjuk,
hogy a Törökök dicsőségére meggyújtott millio láng közül, egy
mécsvilagnyi rokonszenv nem nyilatkozik⁵ azon szerencsétlen, keresztre
feszített nemzet mellett, mely élethalálharczot küzd az emberiség, a
nemzeti önállás legszentebb jogainak <le> jogainak [!] s életfeltételei-
50 nek kivivásában. Képzelve, mit érezhet a szerb, a midőn látja, hogy a
mindentfel<t>karoló szabadságszeretetéről világszerte ismeretes magyar
nemzetben e napokban nem találkozott egyetlen egy költő sem, a ki,
nem mint Byron, mások szabadsága mellett küzdött szállani, de leg-
alább egy kis rokonszenves dallal beismerni jónak találta volna, ezen
55 alkalommal is beismerni, hogy a zsarnokság mindenha és bárhol rút do-
log, a szabadsági ha[r]cz pedig mindenha és bárhol szép dolog, hogy a
szabadság közös kincs, hogy a saját szabadságukért harczoló bajnokok
és vértanuk, egyszersmint a közszabadság bajnokai és vértanui, <sat.>
s.a.t. s.a.t.

60 Ha tehát csak pillanatra is ezen tört remények érzelmvilágába
szíves volt átköltözni, – távol legyen tőlem akárminemü választ óhajtani,
– én csak azon meggyőződésben elégtételt találok, hogy így kellett
felkiáltania: „Igen is, az ily eljárás méltó fájdalmat okozhatott minden
becsületes szerbnek!”

65 Most pedig attól félő, hogy Ön, igen tisztelt Uram, ezen néhány
őszinte szavamat valamikép balul ne magyarráza, kötelességemnek tar-

^c át – t jav.

tom felemlíteni,^d hogy nagy sajnálkozásomra, igen is jól tudom, miszerént rongált egészsége miatt a látnak egyidőre békét hagyni kénytelen, – de szintugy legyen meggyőződve arról hogy teljes felüdülését
70 meghozó hír, mint saját szívemet, úgy nem különben számos őszinte szerb tisztelői szívét is örömmel töltendi be.

Kelt Kameniczán 1877^{ik} évi Novemberhó 12^{én}.

kivaló tisztelettel és hazafias udvözlettel

Dr. Jovanović^c János
a Kisfaludi Társaság kültagja

75

^d felemlíteni, – í i-ből jav.

^c egyb.

2483.

ARANY JÁNOS – JOVAN JOVANOVIĆ ZMAJNAK

[Budapest, 1877. november 21.]

Igen tisztelt Uram,

Bocsásson meg, ha becses levelére későcskén, – s most is csak röviden – néhány sorral – válaszolhatok. Szemeim annyira megromlottak, hogy, már egy év óta, igen keveset, alig 1–2 perczig, olvashatok vagy
5 írhatok egy húzamban, és ezt is kínos erőltetéssel.

Hogy szerény műveimet, – legújabbán „Murány Ostromát” egy oly elismert költői tehetség mutatja be a szerb közönségnek, a minőnek Ön, tisztelt uram, általánosan el van ismerve, részemről annak csak örvendenem lehet, s köszönettel tartozom érette inkább, hogysem meggátolni
10 igyekezném. Csupán azon való sajnálatomat vagyok kénytelen kifejezni, hogy sem az Ön – kétségkívül eredetimnek előnyére váló – fordításait, sem saját költeményeit eredetiben – a szerb nyelvben való teljes járatlanságom miatt, nem élvezhettem.

A mi a fényképet illeti, ide melléklek az egyetlenegy^a fajtát,
15 melyből példányom van. Ez a 60-as évekből való, s az Akadémiai Album számára készült volt. Ezen kívül nincs is fényképem más, mint az, mely 1866-ban „Összes költeményeim” elé készült, és ott megtalálható.

^a egyetlenegy – egyetlen egy össz.

Az óta nem volt alkalom ülni photographnak; magam, beteges levén,
semmi vágyat nem éreztem, roskadozó alakomat fényképek által több-
20 szörözni.

Levele végszakára, melyet érdeklél olvastam, engedje meg, hogy
ne válaszoljak tüzetesen. Magamról, ki vérmérsékletem s egész
dispositiómnál fogva akkor sem harsogtattam valami erősen a szabadság
trombitáját, mikor saját élethalál küzdelmünk követelte, – magamról,
25 mondom, nem is szólva: Ön, mint magyarországi ember, bizonyosan
ismerni fogja nemcsak az itteni hangulatot, de azt is, mi e hangulat alap-
ja. A keleti keresztyén népek szabadságküzdelmét a magyar nemzet
épen oly rokonszenvvel kísérné, mint a lengyelekét mindenkor, – ha
orosz terjeszkedést nem látna benne, mely első sorban hazánkat fenye-
30 geti végromlással. Adja isten, hogy Ön fajrokonai, most kivívandott
„függetlenségökért” idővel ne kényszerüljenek még hatalmasb zsarnok-
ság ellen küzdeni!

Bocsásson meg e vaktába idevetett észrevételért, és fogadja szives
üdvözlésemet s a nagyabecsülés őszinte kifejezését, melylyel maradok

35

igaz tisztelője
Arany János^b

^b egyb.

2484.

VINCZE VIKTOR – ARANY JÁNOSNAK

Debreczen 1877. december 5.

Mélyen tisztelt uram!

Pár hó mulva 20 éve lesz annak, hogy a „Daliás idők” folytatására,
illetőleg befejezésére fölszólítottam,¹ mely fölszólításomra kegyeskedett
engem Nagy Kőrösön 1858. majus 11^{kén} kelt, 's általam azóta is erek-
5 lyekép őrzött becses válaszára érdemesíteni,² melyben hő érdekeltsége-
mért „köszönetét” nyilvánítva, 's felemlítve „hivatali teendőit”, 's főleg
a kedélyén nyomaskodó fatalis bajt, – mely nem mindenkor engedi
tennie azt, a mit kellene” – állapotának kifejezése céljából – utal „Toldi
estéjé”re, 's a mit a vén bajnok a 34^k lap utolsó sorában mond magáról,
10 azzal kívánja menteni szerénytelen kérdésem – vagy kérésem alapját.

Ily viszonyok között meg kelle nyugodnom, 's várnom jobb időkre, míg talán a jelzett indokok megszűnnek. De 12 év tűnt le, 's e hosszú idő alatt türelmem kifogyott, 's én ismét szerénytelenséget követtem el, midőn 1870. június 6^{án} az előbbi szellemben ujlag alkalmatlankodni
15 bátorkodtam. Sőt – miután ez utóbbi levelemre már választ sem voltam szerencsés nyerhetni, még harmadszor is, és pedig 1871. október 23^{ről} kelt soraimmal fölkerülni elég vakmerő voltam.

Igen természetes következménynek találom, hogy ezen többszöri tolakodásomért^a hallgatással büntet; 's nem is merészkedném e tárgyban
20 ismételten tollat ragadni, ha egy ígen tisztelt barátomtól (: megsugom hogy ez Komlóssy Imre³ :) kinek e szomorító körülményt több ízben fájdalmasan elbeszéltem, a napokban néhány sorból álló levelet, 's ennek kapcsában, az itt mellékelte lapon olvasható, 's valósággal megtörtént eseményről szóló versecskét nem kapom.

25 Ebből át fogja látni mélyen tisztelt uram, hogy ez ügy most már nem kettőnk közt fennforgó kérdés tárgya; 's ennyi érdeklődés, és vágy a remekmű befejezése iránt, talán megérdemli hogy: – ha becses egészsége, és fáradalmas munkássága megengedi ezen félbenhagyott becses művét bevégezze,^b 's ez^c – ismét bocsánat! (: de jobb kifejezést nem talállok :) erkölcsi kötelessége!...

30 Ezerszeresen kérve szerénytelenségemért bocsánatát, 's ohajtva, hogy azt legmélyebb tisztelem kifolyásának venni méltóztatik, vagyok

teljes tisztelettel
Vincze Viktor^d

35 A levél kivonata ím ez:

Édes Viktorom!

Folyó hó 20^{án} folytatott párbeszédünk folytán megkísérlettem a „Daliás idők” felett kis unokám reflexióját pár verssorba foglalni.

40 Ha Viktorom jónak látja – e töredékbe is kapaszkodva, neki lehet az öreg Aranynak rontani (: bocsánat, ipsissima verba⁴ :) hogy jó lenne már azt a IV^k vagy tán V^k éneket is bevégezni; – mert én azt hiszem:

^a tolakodásomért – é jav.

^b bevégezze, – ze, jav.

^c ez – th.

^d egyb.

hogy a IV^k a nápolyi harczot, az V^k pedig a Toldi és Lajos király sorsa
kimenetelét fogja felőllelhetni. – Szíves barátsággal
Debreczen 1877. nov. 25.

45 Komlóssy Imre

„A nagypapa olvas a „Daliás időkből.” Hat éves kis unokája nagy
figyelemmel hallgatja, ’s midőn a nagypapa a 3^k ének^e végére ér, ’s ezen
versszakot elolvasva –

50 Követi, sok áldás’ – ezer, jó szerencse’
Utána poroszkál ázott szemmel Bencze,
– s egyszerre csak elhallgat:
.....
.....
55 „Hát osztán nagy apó! – hogy van a többije’
„Hát – hát – keresgéli hol a zsebbelije;
„De mivel nem leli, – neki megy öklével
„’S ugy nyomja szeméből a könnyeket szélyel
„Mert kissé röstelte a legény a sírást,
„Jobbra-balra nézett, ’s káromkodott folyvást,
60 „Fenyegette sandalt egy pár muslíczára,
„’S feje fölött játszva – hullámozó tornyára –
.....
.....
„Jól hallotta Miklós, Bencze mikre rá-ért
„De vissza nem nézett vólna ez világért
65 „Mert az ő szemében is vólt egy kís hiba”
„Tán belecsapódott a hajnal sugara” –
.....
.....
70 „Kedves jó nagy apó, be rosszul olvasod
„Mostan e szép verset, – félbe félbe hagyod.
„Hiszen Budára is érhetek azóta
„Bízony – de kís fiam elfogyott a nóta.”

===

^e ének – n jav.

75 „Nézd csak nincs itt írva már régóta semmi
„Azért kelle nékem párszor megpihenni.”
„Jaj Istenem! be kár, – pedig még sok hijja, –
„Piróska lesz-é a Toldi bácsi dija!
„Meg a napolyi had hogy végezte dolgát,
80 „Miként bosszulta meg Endre véres holtát?^f
„Aranyos nagyapó! irjon egy levelet,
„Hisz’ a mai postán még úgy is elmehet
„Jó Arany bácsinak, – (: addig ne menjen ki :),
„Nem tudja a végét ugy megirni senki! –’

^f? – ,-ből jav.

2485.

ARANY JÁNOS – A BUDAPESTI EVANGÉLIKUS
GIMNÁZIUMNAK

[Budapest, 1877. december 11.]

ARANY JÁNOS

Piroskát tegnap, lázas állapota miatt, nem bocsáthattuk iskolába.¹ Kérem
a tisztelt Tanár urakat, szíveskedjenek mulasztását igazoltnak venni

11/XII 877.

AJ

2486.

BOROSNYAY CAMILLA – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Budapest [?], 1877. december 31. előtt]

[Borosnyay Camilla melegen üdvözli Aranyt és költeményt küld.]

2487.

ARANY JÁNOS – BOROSNYAY CAMILLÁNAK

[Budapest, 1877. [?] december 31.]

Tisztelt Asszonyom!

Köszönöm, bár elkésve, a meleg sorokat és szép költeményt.¹ Levelet (megromlott szemeim miatt) csak kinosan írhatnék,² – de nem is tudtam lakását, míg mástól meg nem kérdeztem. Fogadja szives üdvöz-
5 lésemet!

Arany János^a

^a egyb.

2488.

SÁRVÁRY ANTAL – ARANY JÁNOSNAK

Levél

t. cz. Arany János Urhoz.

1877. December 31^{kén}

„A tölgyek alatt” költeménye’ átolvasása után.

(:Margit sziget’:)

(: Ennek jelzetes bírálatával :/. :)

- 5 Jó Arany Jánosunk! koszorúzott Költőnk!
Mi jutott eszedbe tisztos vén korodba?
Hogy leereszd ’s felhuzd jól hangolt hurjaid,
Hogy egy nagy lyukat üss dicső kobozodba. –
Inkább ne lett volna soha Margit sziget!
- 10 Vagy Te ki ne mentél volna nyárra oda!
Vagy ne ültél volna ott a tölgyek alatt!
Ugy létre nem jöhet versed – – ez a csoda. –
Mert hogy ez létre jött, nagyon fáj az nekem,
'S fájhat mindennek, ki Téged méltán tisztel;
15 E költemény csak árny foltja a többinek,

- Korpát vegyítettél^a össze a láng-liszttel. –*^b
 Kegyetlen sorsunk – e földön soká bolygván –
 Testben és lélekben, ifjúból öreggé,
 Fürge pillangóból lassú bús hernyóvá tán megforditva szokott?^c
- 20 Visszasan változni, mint sima út röggé.
 'S ha már magunk mondjuk, hogy gyermekké lettünk:
 Ne akarjunk ifju módra hadonázni,
 (: Se sok megszokásból, se vak hiúságból :) –
 'S reszkető inakkal hegy tetőkre mászni. –
- 25 Ha már a nyári est hűsétől is tartva,
 Félénken sietünk a meleg szobába:
 Hagyjunk fel a Pindusz meredek ormával; –**^d Lásd erre a jegyzetet^e
Más írjon már verset, mi írjunk – – prózába.
 Ugy is vén költőnél,^f eszmék helyett, hüvely
- 30 Marad csak, 's van kinnal keresett rím elég! –
 Léghajó Ó, mely bár ég felé törekszik,
 Nincs benne, éltető, – tán egy szemernyi – lég. –
- Neked rég kijutott már a dicsőségből; –
 Most hát, babéridon pihelve, élj tovább. –
- 35 Nagy múltad' – hallgatva – őrzöd meg legjobban.
 Vén költő nem csillag többé, csak déli báb. –***^g

-
- * Meglehet úgy is van. De hisz', a patvarba!^h
Annyi lángliszt közé egy gyűszűnyi korpa!
 40 Nem az a baj, hanem, ha oly rég nem tettem,
Most <ily e> aⁱ korpa közé minek elegyedtem?

^a vegyítettél – í jav.

^b * – AJ tintával írt jele, a lap alján található stróféval együtt

^c AJ fekete ceruzával írt megjegyzése

^d ** – AJ tintával írt jele, az előző lap alján található stróféval együtt

^e AJ tintával írt megjegyzése

^f költőnél – ő jav.

^g *** – AJ tintával írt jele, a lap alján található stróféval együtt

^h patvarba! – at ok-ból jav.; var besz.

ⁱ a besz.

** (szövege túllapon:)

Tudtam én előre, hogy <evel^j> evel így járok,
Hogy útamat állják pinduszi betyárok;^k
45 Elismerik: hajdan hogy voltam valami:
De ma nem engednek helyet szorítani.

*** Ez nem jóakarát, vagy hozzá-nem-tudás:
Beteg oroszlány<on>nak^l <ez az ismert> volt szánva e^m rugás,
Ki, bár nem oroszlány, csak másforma beteg:
50 Bir mondani annyit: „én ilyet megvetek.”ⁿ

Pályám kezdetén is ebben a formában kaptam verset. Az név-
aláírással volt (Petőfi Sándor): ez névtelen. Elteszem emlékül.¹ Budapest
1878. január 2-án

Arany János^o

^j evel – tint.

^k ; :-ból jav.

^l oroszlány<on>nak – nak besz.

^m volt szánva e – besz.

ⁿ A tintával való írás alatt látszik, hogy AJ először ceruzával írta le a versszakot.

^o egyb.

2489.

WEBER KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

1877 [?]

Aranynak.

Lantodnak húrjai pihennek régen;
Elnémultál ihlet fia egészen?
Tán titkos bú emészt?
5 Hazádnak nagy neve, hatalma, fénye,
Egy boldogabb, dicsőbb jövő reménye
Már zengeni nem kész? –

10 „Egykedvüségnek ólomsúlya rajtam;
Szivem, mely lángolt, feldobogott hajdan,
Nem tágúl, nem hevül;
Multat feledte, a jövőt nem várja;
Reá, mint őszkor a kietlen tájra
Sűrű köd nehezül.”

15 —
„Szétfoszlott rég reményim szivárványa;
Elöttem már csak szép hazámnak árnya.
Elfajzott magzata:
A kikben biztam, hajh! mind megcsalának,
20 Nagyoknak véltem, és törpék valának.
Nem lesz; – volt a haza.”

25 —
A közromlás között te nem változtál;
Maradj, ha egymagad is, a ki voltál;
Zengj gyűjtő éneket.
S ha nem ébrednek harsogó szavára,
Süsse a hitvány korcsok homlokára
A szégyen bélyeget!

1877.

2490.

ARANY JÁNOS – HIRSCHLER IGNÁCNAK
[Elveszett]

[Budapest, 1878. január 1. előtt]

[Arany János újévi üdvözetét küldi.]

1878

2491.

HIRSCHLER IGNÁC – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Budapest,? 1878. január 1.]

[Hirschlet Ignác újévi üdvözetét küldi.]

2492.

FAUST PACHLER – ARANY JÁNOSNAK

Wien, 5. Jänner 1878

Hochgeehrter Herr!

Als einer der grössten Verehrer Ihrer Muse, namentlich wenn sie im lyrischen Gewande auftritt, wage ich es Ihnen eine meiner Übersetzungen aus dem Ungrischen zuzusenden, obwohl das Original nicht
5 von Ihnen, sondern von Ihrem grossen Vorgänger Vörösmarty stammt. Es ist meines Wissens der erste Versuch einer vollständigen Übertragung seines berühmten Gedichtes „Cserhalom“. Vielleicht finden Sie ihn des Lesens und der Aufmunterung wert. Letztere würde auf mich ganz besonders anspornend wirken, denn sie käme von einem Dichter
10 und Ungar zugleich.

Ich habe mehrere übersetzte Lyrica liegen, von denen einzelne in verschollenen Zeitschriften wie die „Zeitbilder“ red.[igiert] v.[on] Wilh.[elm] Siegmund,¹ oder „Fata Morgana“ red.[igiert] v.[on] Hermine Czigler v.[on] Eny-Vécse² erschienen sind. Am zugänglichsten würde
15 Ihnen das von Wilh.[elm] Siegmund herausgegebene Széchenyi-Album (:Pest. 1861. Lauffer & Stolp:) sein, darin hab' ich ein Lieblingsgedicht von mir, Ihre vigasztaló [!] übersetzt; allerdings in fünffüssigen

Trochäen – aber es galt Ihre Stimmung möglichst wiederzuspiegeln, und dazu passte mir dieses Versmass im Deutschen besser, abgesehen dass
20 ich dabei leichter mit dem Texte durchkam. Ich erlaube mir Sie aufmerksam darauf zu machen, weil es ein lebhafter Wunsch von mir ist, dereinst eine Auswahl aus Ihren Lyricis in Übersetzung herauszugeben.

Fern von jedem mündlichen Verkehre mit Ungarn und bei dem Umstände, dass ich nur zweimal 4-5 Wochen dort im Lande selbst
25 Gelegenheit hatte mich ein wenig zu üben, und dass ich seit 20 Jahren nicht mit einem Fuss die ungrische Grenze überschritt, fehlt es mir wohl sehr an Sicherheit und manchmal muss ein glücklicher Instinkt den Mangel der Kentniss aller Feinheiten der Sprache, ja sogar eines Wortes selbst, ersetzen. Dass sämtliche Wörterbücher nicht ausreichen, dem
30 bedrängten Übersetzer zu helfen, wissen Sie eben so gut als ich.

Entschuldigen Sie zugleich meine Bitte, mir mit einigen Zeilen Ihr Urtheil über meinen Verdeutschungs-Versuch zu sagen. Ich liebe, ob-
schon kein geborner Ungar, dennoch dessen Sprache am meisten nach meiner Muttersprache, wenn ich gleich seit meinen Lehrstunden und
35 jenen erwähnten zwei Besuchen gar keine Übung darin habe, ausser wenn ich mich dann und wann mit einem magyarischen Dichter beschäftige. Gern möchte ich, was mich bei einem solchen, der noch zu wenig wirklich, d.[as] h.[eisst] in seinen Werken hierorts gekannt ist, anspricht, meinen Landsleuten auf eine Art vorführen, dass auch die
40 Ihrigen damit einverstanden sein können. Ihr Segen dazu wäre mir die liebste Weihe.

Mit ganz besonderer Wertschätzung

Ihr
aufrichtiger Verehrer
Dr. Faust Pachler

45

Custos der k. k. Hofbibliothek.

2493.

ARANY JÁNOS – POCZIK RUDOLFNAK

[Budapest, 1878. január 30.]

Tisztelt Uram!

Kellemesen lepett meg, hogy a magyar honvédség tagjainál ily meleg érdeklődés mutatkozik a magyar nyelv iránt, s ha a szemeim be-

tegsége engedné, hosszabban is válaszolnék; így azonban, csak a föltett
5 kérdésre szorítkozva, szerencsém van válaszolni, hogy a vella, villa szó
az ország különböző tájain egy formán használatos; azonban az iroda-
lom és a művelt társalgás nyelve csak a villa szót használja, úgy a gaz-
dasági mint az evő eszköz megjelölésére, s az a különbség, hogy villa az
előbbit, vella pedig az utóbbit jelentené, tudtomra, sehol elő nem fordul.
10 A fölösleges levélbélyeget visszaküldöm.
Tisztelettel maradván
Buda-Pesten 1878 jan. 30-án

kész jóakarójok
Arany János^a

^a egyb.

2494.

ARANY JÁNOS – FAUST PACHLERNEK
[Elveszett]

[Budapest, 1878. március 1.]

[A levél tartalmáról nincsen adatunk.]

2495.

ARANY JÁNOS – A JOURNALISTEN- UND
SCHRIFTSTELLERVEREIN „CONCORDIÁ”-NAK
[Elveszett]

[Budapest, 1878. március 2.]

[Föltehetőleg betegségére hivatkozó elutasító válasz az 1877 novemberé-
ben kapott levélre, amely jótékonyági célra kért Arany-kéziratot.]

2496.

NAGY MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK (I.)

Budapest, 1878. márcz. 6.

Mélyen tisztelt Uram!

Fogadja hálás köszönetemet a szép költeményért, melylyel a Vasárnapi Ujságot megtisztelni kegyes volt.¹

Szives köszönetem ismételt kifejezése mellett bátor vagyok lapunk 5 részéről e költemény tiszteletdíját (3 arany) ide mellékelve megküldeni.

Kiváló tiszteletem kifejezése mellett

maradok

a mélyen tisztelt főtítkár urnak

hű tisztelője
Nagy Miklós^a

10

^a egyb.

2497.

ARANY JÁNOS – NAGY MIKLÓSNAK

Buda-Pest, 1878. márcz. 6.

Tisztelt Szerkesztő ur,

Én a Vasárnapi Ujságtól azért a kis versért¹ nem vártam és nem fogadok el semmi tiszteletdíjat; sokkal többel tartozom én már a V.[asárnapi] Ujságnak.

5 Hogy Gyulai nekem ez egyszer oly exorbitans díjt fizetett,² abból nem következik semmi. Én ő tőle sem akartam elfogadni semmit, de miután mindig vett holmi (rám nézve szükségtelen) csecsebecsét, azt mondtam neki, jövőre ilyesmit ne vegyen, hanem az utobbi költeményért ha valamit szánt, adja a bölcsész ifjak segédegyletének.^a Így adta 10 ő, a hirhedett 50 ftot.³

^a segédegyletének. – e é-ből jav.

E szerint a 3 aranyat köszönettel visszaküldöm, legyen szives valami úton megnyugtatni, hogy megkapta.

Szives üdvözlettel

Arany János^b

^b egyb.

2498.

NAGY MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK (II.)

Budapest, 1878. márcz. 6.

Mélyen tisztelt Uram!

A tiszteletdíj – ahhoz arányosítva,^a a mit más versekért szoktam számítani a lap budgetjéből – úgy hiszem még igenis csekély volt, az Arany János költeményeért, kivált ha – prózáilag szólva – tekintetbe veszem azt, hogy e közlemény mennyit használt a lapnak; s hányszor közölte a V.[asárnap]i Ujság egy vagy más alkalommal Arany Jánosnak másutt megjelent költeményeit minden tiszteletdíj nélkül.

A határozatban ezuttal meg kell nyugodnom. Így azonban adósnak érzem magamat, s alkalmat kell kérnem vagy keresnem tartozásom^b le-
10 rovasára.

Kiváló tisztelettel

Nagy Miklós^c

^a , - ; [?]

^b tartozásom – m th.

^c egyb.

2499.

VADNAI KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Budapest, 1878. március 6.]

Mélyen tisztelt Uram!

Zaklat egy olyan vágy, melynek nem tudok ellenállani. Kirukkolok velem egyenesen: neki bátorodtam egy költeményt kérni a „Fővárosi La-

pok” számára,¹ nem mondva többet, mint hogy szerkesztői gondteljes
5 hétköznapijaim közt igazi piros betűs örömmünnepe lenne, ha e vágyam
teljesedhetnék.

Megvallom, nem bátorodtam volna e kérésre, ha csak a „Budapesti
Szemle” kapott volna az új termékekből, mert a Gyulai Pál iránti barát-
ság nagyon érthetővé teszi a szerencsét, melyben ő részesül. Még a „Ba-
10 zár”-ban megjelent költemény sem birt rá a kérésre, tudva, hogy annak
szerkesztő női^{a2} gyakori gyöngédségük által érdekessé tették mago-
kat a kitüntetésre, melyben részesültek. De már a „Vasárnapi Ujság”
öröme neki-ágaskodtatá az én szerkesztői tollamat is, hogy kopogtasson
és kérjen – hátha? Igaz, hogy a háttérben ott is egy régi jó barát áll:
15 Szász Károly, míg én mivel sem tudom indokolni kérésemet, csak azzal,
hogy olvasó közönségemet^b én is szeretném egyszer valami ritkább
örömmel meglepni. Másfelől lelkiismeretemet megnyugtanni, hogy nem
rajtam múlt, ha nem lehet.

A tisztelet, melyet igen komolyan és mélyen érzek, távol tart attól,
20 hogy sürgőssé merjem tenni e kérést. Ha kegyednek, mélyen tisztelt
uram, nincs kifogása lapom vagy személyem ellen, igen lekötelez, ha
bármikor – midőn tetszeni fog – küld a „Főv. Lapok” s annak művelt és
nagy közönsége számára valamely kéziratot; én hálás leszek érte; de
25 másfelől arról is biztosíthatom, hogy ha e soroknak semmi sikerök nem
lesz is, azt én nem fogom másnak tulajdonítani,^c mint hogy nem volt rá
kedve ide is írni. Belátom, hogy van egy pont, melyen fölül a ki áll, nem
érezhet kedvet úgy nevezett „Überall-Mitarbeiter”-ré³ lenni. Ekkép kéré-
semet, melyet hó ohajtás sugall, előre megmentve az alkalmatlankodó
30 pressio minden színétől, küldöm azt jó reményben, de egyszersmind an-
nak kijelentésével, hogy válasz nélkül hagyása sem fogja csökkenteni
amaz őszinte hódolatot, melyet érez^d

Budapest, marc. 6. 1878.

legmélyebb tisztelője:
Vadnai Károly

^a szerkesztő női – egyb.?

^b olvasó közönségemet – egyb.?

^c tulajdonítani – tula jav.

^d érez – z jav.

2500.

ERDÉLYI MIKES RÓZA – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Nagyvárad, 1878. március 17. előtt]

[Erdélyi Mikes Róza a *Tetemre hívással* kapcsolatban tett föl kérdéseket: az „Állata őrzeni négy alabárdost”, a „Vissza! neki” és a „Döbbenet által a szív ere fagy” magyarázata érdekelte.]

2501.

ARANY JÁNOS – ERDÉLYI MIKES RÓZÁNAK

[Budapest, 1878. március 17.]

Igen tisztelt honleány!

Becsés soraira kénytelen vagyok röviden válaszolni, mert szemeim betegek.

5 Állat régiesen épen azt teszi a mit állít (mint fogat, befogat) s nem sajtó-hiba.¹ A régies tárgyat régies nyelv emelni szokta.

„Vissza! neki.” Annyi, mintha azt mondaná: „ha anyja, nővére jönne is, kiáltsatok rá, parancsoljátok neki: „Vissza!” De balladában, s indulatos ember szájába, nem lehet ilyen hosszú magyarázatot adni.

A döbbenet pedig akkor áll be, mikor

10 „Sebből pirosan buzog a vér.”

ezt a jelenlevők tudják, mint jelent, nem szükség bevárniok, mig a bíró (a pristald²) kimondja „Lányom gyilkos vagy.” – A leány is tudja már,

15 azért kap a fejéhez, mert egyszerre világos lesz előtte a tör historia. Hanem mind ezt nem lehet, nem is szükség, balladában oly körülményesen elbeszélni, mint, például, regényben.

Egyébiránt szavalásra könnyebben s első hallásra megérthető köl-
teményt ajánlanék.
Tisztelettel
Buda-Pest 1878 márcz. 17^{én}
20 alázatos szolg.
Arany János^a

^a egyb.

2502.

ROZVÁNY GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Szalonta,? 1878. május 16. előtt]

[Rozvány György elküldte a pénzkölcsönzés félévi kamatát és azt kérte,
hogy vagy csökkentésék a kamatot 8%-ra, vagy fizethesse a tőkét két részletben
1879. és 1880. február 1-jén.]

2503.

ARANY JÁNOS – ROZVÁNY GYÖRGYNEK
[Elveszett]

[Budapest, 1878. május 16. előtt]

[Rozvány György kérésére Arany 8%-ra szállította le a pénzkölcsönzés
kamatát, s erről nyilatkozatot küldött.]

2504.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Buda-Pest, 1878 máj. 16.

Kedves öcsém,
Sajnálom igen, hogy pesti útdról letettél, mert én levén a hegy, te
a Mahomet, ha te én hozzám nem jössz, én már bajosan mozdulhatok.

Pedig szerettem volna veled találkozni – ha csupa önzésből is, hogy az
5 ily dolgomat, milyennel most is terhellek, szóbeszéd közben eliga-
zitsam.

A napokban Rozvány György, megküldve a félévi kamatot, azon
alternatív kérelmet csatolta leveléhez, hogy vagy a kamatot szállítsam le
8%-re, vagy egyezzem belé, hogy ő a tőkét két rátában¹ (1879, 1880
10 febr. 1-én) fizethesse le. Én az elsőt választottam, s részére ezíránt a
kivánt nyilatkozatot, két tanú (itteni irodatisztek) coramisálásával,² ki is
állítva leküldöttem; saját fogalmazásomban, miután a tavaly teáltalad ily
célra küldöttet sok keresésre^a sem találhattam meg. Alig küldöttem
azonban el; hát kezembe akad a te Conceptusod,³ s abból látom, hogy az
15 1° folyamodás alakban van szerkesztve a törvényszékhez 2° kell rá 1 ft
50 kr. bélyeg. Nem tudom már most, boldogul-e Rozvány a leküldött
egyszerű nyilatkozattal; azt hiszem igen, ha saját nevében ir mellé fo-
lyamodványt s erre ragasztja a kellő bélyeget; ha nem boldogul, akkor
természetesen mást kell kiállitnom,^b s ez esetre kérlek, hogy annak szö-
20 végét te tedd fel és mint egyik tanú ird is alá,^c mert itt alkalmatlan dolog
afféle embert keresni.

Egyszersmind, ha már a nagyobb összegű kamatnál ily leengedést
teszek, visszas volna szegény Bajóval tovább is fizettetnem a 12%-ot;
kérlek tehát erre nézve is állítsd ki a nyilatkozatot, ha lehet oly formá-
25 ban, hogy ne én folyamodjam^d a törvényszékhez, hanem ő, az adós.

Tavaly is, már önként, megtettem volna e lépéseket, de az adóhiva-
tal nem igen szereti az ilyet tudomásul venni, s még az 1877.-i adóm is a
12% kamat után volt kivette összes szalontai követelésem után. Az
idénre pedig a Rozványét 10% a Bajóét 12%-tel kellett bevallanom,
30 hogy egyezzek a szalontai telekkönyvi hivatal felküldött vagy felkül-
dendő adataival. Rajta kell tehát lennünk, hogy a telekkönyvi kijavítás
még ez év folytán megtörténjék; különben 1879re^e is fogom fizetni az
eddigif^f adót.

^a keresésre – s után, a sor végén, nincsen elválasztójel

^b kiállitnom – om jav.

^c alá, –, -ből jav.

^d folyamodjam – m jav.

^e 1879re – 1879 után, a sor végén, nincsen elválasztójel

^f eddigi – dd jav.

De már további írás nem való az én rossz szememnek.⁴ Csak annyit
35 vetek hát még ide, hogy általában tűrhetően vagyunk, Piroska is már rég
fenn van az ágyból, de a szobát még talán soká hagyhatja el, mert úgy
sejtem, a doctor utóbajtól félti, miután himlője alig 48 óráig tartva,^g ele-
nyészett, s bár egészen jól van már, se iskolába, se még a külső levegőre
sem ereszti.⁵ Én nem anynyira köhögök, mint reggel vagy fél óráig ful-
40 doklom a phlegmától,⁶ s ellene luhi vizet iszom kevés haszonnal,⁷ lába-
im (kivált a jobb) dagadtak, pólyáznom kell, a máj körül sincs valami jó
állapot, a szem is elnyútt, de másképp eszem, alszom jóízűen, csak még
rendesen lusta és fáradt, kimerült vagyok; nénéd húz-von szegény a ház
45 körül mindent, s aránylag ő még legjobban győzi.⁸ Egy kis vacatiot kap
majd ismét a Margitszigeten, hol szobát vettem ki egész nyárra, de a ho-
vá csak azután megyünk, ha Piroska egészen meggyógyul és a vizsgát
letette,^h tehát úgy június dereka táján. Addig sem vész kárba, most
Lacziék használják, mert az ő lakásokon meg falat bontanak <épen>,
ajtót törnek stb. az ő kényelmökre. S épen apropos⁹ jött nekik a szigeti
50 üres lakás.

Az én istenem áldjon meg, kedves Sándor öcsém, szeretteiddel
együtt. Öllelek szívesen

bátyád és sogorod
Arany János.ⁱ

^g tartva, – tart után, a sor végén, nincsen elválasztójel

^h letette, –, -ből jav.

ⁱ egyb.

2505.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Szalonta, 1878. május 20. előtt]

[Ercsey arról tudósított, hogy eljárta a Rozvány Györgynek adott kölcsön
kamatának csökkentése ügyében, és elküldte a kitöltendő nyilatkozatot.]

2506.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Budapest, 1878. május 20.]

Kedves öcsém,

Köszönöm, hogy dolgomban oly hamar és jól eljártál, egyszerű-
smind küldöm a nyilatkozatot aláírva és előtтеzve,¹ bár nénéd váltig saj-
nálja, hogy kiszáradt fenekü tintatartómból oly vastagon mázsolhatta ne-
5 vét alá.

Különben nálunk semmi változás, kivéve, hogy az eső ma már
szépcsendesen hull, majd oda is elmegy, mert a mint Kálmánnak Piroso-
kához irt leveléből „hallom”, nagy szükség van rá ott is.

Az a fejfájás talán egy kis úti szórakozással is tágitott volna; azon-
10 ban remélem quod differtur, non aufertur.² Ha minket csak meglátogatni
akartok, azt a szép szigeten is^a többször megtehetitek; tehát elvárunk a
nyár folytán.³

Fogadd legszivesb ölelésemet és add át kedveseidnek –

Buda-Pest^b 1878 máj. 20.

15

szerető bátyád
AranyJ

^a is – besz.

^b Buda-Pest – Buda jav.

2507.

ARANY JÁNOS – NAGY MIKLÓSNAK

Buda-Pest 18/VI 78.

Tisztelt szerkesztő úr,

Nem várt szives és kedves ajándékai némi viszonzásaul, küldöm e
versecskét a Vas.[árnap]i Ujság számára,¹ ha közleni alkalmasnak véli
lapjában. Gyulai igen szereti, s igénytelen népies formájában én^a is tar-
5 tok valamit e balladámra.

^a én – n s-ből emend.

Köszönöm küldeményeit, a doctor épen tokajit itat velem lábadozóval,² (ki rendesen csak közönséges asztali borral élek)^b s így épen kapóra jött, a másik pedig mindig úgy.³

Szives üdvözléssel

10

AranyJ

^b élek) –), -ből jav.

2508.

NAGY MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

Budapest, [1878.] június 21.

Mélyen tisztelt Uram!

Nagy köszönettel vettem a gyönyörű költeményt, mely a Vasárnapi Ujság e heti számát bizonyára nagyon kapóssá fogja tenni.¹

Mivel ép most alkalmam volt közvetlen forrásból még egy kis to-
5 kajához jutnom: engedje meg, hogy az orvosságul ajánlott szerből három
üveggel még szolgálhassak, kívánva, hogy ép oly üdítő hatása legyen<, >
a költőre, mint a milyen élvezetet szerez költeménye a magyar irodalom
minden barátjának.

Kiváló tisztelettel

10

állandó hive
Nagy Miklós^a

^a egyb.

2509.

ARANY JÁNOS – VADNAI KÁROLYNAK

[Budapest, 1878. június 22. előtt]

Tisztelt barátom uram,

Szerkesztő úr!

Betegségből lábadozva,¹ eszembe jutott a hellén mondat: „áldozz a gráciáknak!”

5 Ez a versecske² szintén múlt nyári termés; megvolt hát már, mikor
tőlem becses lapja számára költeményt kért, de nem adtam oda, mert
akkori „diadalaim” közepett nem akartam oly hangot hallatni, melyet az
érdeklettek *kihívónak*, támadónak vehettek volna.

10 Ön látni fogja, hogy nincs benne semmi támadás, senki ellen, csak
egy lelkemből önkint felszakadt fájdalmas szózat, annak láttára, hogy
ujabb költőink a nép-nemzeti nyomokat kerülni [?] látszanak, s bizo-
nyos cosmopolitaságban tetszelegnek.

15 Azt hittem, hogy a költészet nemzetiessége mellett kötelesség s
legillőbb felszólalni nekem, ki még ez irány utolsó Mohikánjakép a föl-
dön járok.³

Ha ön e kissé vastag ecsetű költeményt lapjába alkalmasnak s kö-
zönségére nem visszaszítónak véli: sziveskedjék közleni.

Őszinte jóakarattal való

tisztelője
Arany János

20

2510.

VADNAI KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Budapest, 1878. június 22.]

**A „FŐVÁROSI LAPOK”
SZERKESZTŐSÉGE,
Lipót-utca 42. sz.**

Mélyen tisztelt Uram!

5 Nem tudom eléggé megköszönni szívességét a küldött költemé-
nyért,¹ mely – azt hiszem – hatással lesz a mi fiatal költőinknek nagyob-
bára gyökeretlen, mert idegen szellemen táplálkozó munkálkodására. Én
érzem legjobban, hogy mily ritkaság, ha olykor egy igazi magyar tárgyú
verset kapok. Tavaly egyik jó tollú írónkat föl is kértem, hogy buzdítsa
10 egy kicsit poétáinkat erősb magyarosságra. A cikk meg volt ígérve, de
elmaradt, s ohajtásom magam teljesítém egyes költeményfüzerek ismer-
tetésekor, elaprózott, hatástalan passzusokban. Annál jobban örvendek,
hogy most szerencsém lesz egy olyan szellemű költői szózatot közölhet-
ni, melynek hatása bizonyos s mely el is fog hallatszani mindenüvé.

15 Ujra köszönöm s sziveskedjék megengedni, hogy a lap köszönetét az idezárt honorárium által is kifejezhessem,^a lekötelezve maradván

Budapest jun. 22. 1878.

legmélyebb tisztelője:
Vadnai Károly

^a kifejezhessem, – z jav.

2511.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Budapest, 1878. július 9. előtt]

[Szász Károly felvilágosítja Aranyt, hogyan nyújtsa be a kérvényt a kultuszminisztériumba Fónagy József, Ercsey mostohafia, tanulása vagy állása ügyében.]

2512.

ARANY JÁNOS – FÓNAGY JÓZSEFNEK

[Elveszett]

[Budapest, 1878. július 9. előtt]

[Arany megírja Szász Károly útbaigazítását arra nézve, hogy miként adja be Fónagy József saját folyamodványát a kultuszminisztériumba.]

2513.

FÓNAGY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1878. július 9. előtt]

[Fónagy József – aki a későbbi levelekben Jóskaként szerepel – válaszol Aranynek, és Szász Károly útbaigazításait elfogadva beadta folyamodványát a kultuszminisztériumba.]

2514.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

Margitsziget 1878 júl. 9.

Kedves barátom Károly,

Igért szives látogatásodat elvárva, addig is köszönöm gyors és kedvező válaszodat, melynek tartalmát azonnal megírtam az illetőnek,^{a1} ki már felelt is, s a folyamodvány ma vagy holnap a ministerium asztalán lesz. Azért, hogy tudjad kiről van szó: sietek veled tudatni a nevét. Ez nőm testvérének, Ercsey Sándornak, mostani neje után való mostoha fia, Fónagy József, kinek apját is jól ismertem, s ez után is méltó némi pártfogásra. Mert hasonnevű apja, szalontai fiatalabb patriótám, egyike volt 1848-ban^b ama lelkes ifjaknak, kik a haza védelmére legelőbb zászló alá siettek, s a Debreczenben iskolákat végzett, pályaválasztás küszöbén álló, ifju ember, szent-Tamásnál, a <varos> később oly híressé lett vörös sipkás zászlóalj<ban>² tűz-kereszttségében^c, mint köz ember, vagy legfőlebb altiszt, kapta azon ágyúsebet,^d melyet akkor már halálosnak gondoltunk, de csak később vált azzá<,>. Felépült t. i. valamennyire, sőt 15 a mankó helyett feleséget is mert venni, kitől ez az egy fia maradt, ő maga, nagy sebe<,> miatt teljesen megrendülvén egészsége, még az 50es évek végén vagy^e hatvanas évek elején [!] meghalt. Özvegye csak^f pár év óta nőm testvérének a felesége.

Én, a ma is, 30 év multával, a honvédi dicsőségen rágódó, azzal 20 dicsekvő, vagy kolduló <hazafiságra> szájaskodást nem becsülöm többre, mint akármely egyéb szájaskodást és nyegleséget: de itt nem olyan eset forog fenn. Honvédem nem kért senkitől semmit, apai kevés vagyonából, s míg tehetette, munkája után éldegélt, özvegye is abból tartotta fel, s taníttatta ki ennyire, ezt a fiát. Ha ez nyom valamit a latban:^g ám tudjad. 25

^a illetőnek, – nek jav.

^b 1848-an – 4 jav.

^c tűz-kereszttségében – besz.

^d ágyúsebet, – ágyú besz.

^e évek végén vagy – besz.

^f Özvegye csak – Ő jav.; egyb.

^g : – tint.

Én a szigeten nem vagyok jobban sőt tán rosszabbúl, mint otthon.^{h3}
Köhögtet erősen a sok esős hideg, s a szobámban dulakodó légvonat.
Kilátásom van jobb szobára: de mikor? Nem járok-e úgy, mint a cigány
lova a koplalással?⁴
30 Nőm is üdvözölné, ha éppen a városba nem rándult volnaⁱ, <persze>
velem együtt (t.i. nem a városba mentem^j hanem üdvözöllek).
barátod
AranyJ

U.i. Ki ne nyomasd ezt a levelet, mint mostanában minden privát
35 leveletem szokás.^k

^h otthon. – . tint.

ⁱ ne, ha éppen a városba nem rándult volna – besz.

^j mentem – m)-ből jav.

^k szokás. – . tint.

2515.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

[Budapest, 1878. október 3. I.]

SZÁMLA.

Egy szőnyeg, a TÖLGYEK ALATT, A PESTI LIGETBEN,¹ és
HÍDAVATÁS című költeményekért. Még kérnék egy hosszabb, vagy ha
az nem lehetséges, két rövidebb költeményt. Akkor aztán nem tartozunk
5 egymásnak semmivel.

Budapest, október 3-án.

Gyulai Pál,
a Budapesti Szemle telhetetlen szerkesztője.

2516.

ARANY JÁNOS – GYULAI PÁLNAK

[Elveszett]

[Budapest, 1878. október 3.]

[Arany a következő szavakkal tiltakozik azellen, hogy három, a Budapesti Szemlében közölt költeménye után Gyulaitól a honoráriumon kívül még egy szőnyeget is kapott: „A jövőre nem akarom magam lekötni”; „Tessék a luxoriosus szőnyeget becsomagolni s elvitetni”.]

2517.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

[Budapest, 1878. október 3. II.]

Arany János urnak, a Budapesti Szemle dolgozótársának.
Helyben.

Csodálkozva vettem Méltóságod¹ levelét s midőn bátor vagyok reá válaszúl egy pár megjegyzést tenni, bocsánatot kérek, ha némi részletekbe bocsátkozom, a mitől a <...> beküldött számlában nagyobb tisztesség kedvéért tartózkodtam.

Azt méltóztatik irni, hogy azon három költeményért nem kér és nem fogad el semmit azon kívül, a mit már kapott. Én tudtomra azon költeményekért nem fizettem semmit, hanem fizettem a Tetemrehívásért az egyetemi segélyegyletnek Méltóságod nevében 50 forintot.² E balladát csak 25 forintba számítottam, a mennyit bizony testvérek között is megér, a másik 25 forintot két fordított novella tiszteletdíjába tudtam be, melyeket Méltóságodtól az Olcsó könyvtárban kiadtam. Maradt még három költemény: a Tölgyek alatt 10 ft, a Pesti ligetben³ 20 ft, 15 Hidavatás 20 ft, ez tesz 50 forintot, a szőnyeg 70 ft s így csak^a 20 ft ledolgozandó, a miért egy hosszabb vagy két rövidebb költeményt kértem.

Ebből láthatja, hogy én Méltóságodat csak úgy honoráltam, mint Szász Károlyt, Lévyt, kiknek egy kisebb költeményért 10, egy nagyobb-

^a csak – elk.

bért 20 forintot fizetek s minthogy pénzben nem akarta elfogadni,
20 ajándékban kívántam tiszteletemet kifejezni, a melyet Méltóságod
egyszerűen visszautasított. Nem tudom, hogy a Budapesti Szemle miért
kevesebb tekintet érdemlő folyóirat, mint a Vasárnapi Ujság, a mely
szintén ajándékkal kedveskedett az el nem fogadott^b tiszteletdíj<ért>
25 helyett; nem tudom, hogy nekem miért kell részesülnöm barátságta-
nabb modorban, mint Nagy Miklós urnak. Erre annyival kevésbbé volt-
tam elkészülve, mert köztudomás, hogy a Szemle díjazatlan dolgozatot
nem fogad el s épen úgy kifizeti a tiszteletdíjt gr. Károlyi Tibornak^{c4} s
gr. Szécsénnek,⁵ mint Heinrichnak⁶ vagy Tolnainak.⁷

„A jövőre nem akarom magam lekötni” így válaszol Méltóságod.
30 Ezt nem is kívánom. Követelésemet könnyen kielegetheti a jelenben, ha
a záros könyvből⁸ egy költeményt rendelkezésemre bocsát. Vagy ha
ettől bármi tekintet visszatartaná, legyen az a 20 forint betáblázva a zá-
ros könyvre. Egyszer azt méltóztatott nekem mondani, nem kíván úgy
meghalni, mint a koldus, hogy maga után valamit ne hagyjon. Jól van,
35 legyen a Szemlének a záros könyv valamelyik költeményéhez kiadó jo-
ga. Ezzel én megelégszem. Ha én halnék meg előbb, mint Méltóságod, a
Szemle akkor is élni fog, s így én sem halok meg úgy, mint a koldus s a
Szemle jövőendő szerkesztőjének hagyok valamit.

„Tessék a luxoriosus szőnyeget becsomagolni s elvitetni” – fejezi
40 be Méltóságod levelét. Erre én csak azt mondom: ne tessék luxoriosus
költeményeket irni, akkor a szerkesztők se fognak luxoriosus szőnye-
gekkel kedveskedni. A mi a becsomagolást illeti, én ahhoz nem értek,
visszahozatni pedig semmi esetre nem fogom a szőnyeget, ha izetlenség,
pör válik is belőle, melynek minden következményet ezennel ünnepe-
45 lyesen elvállalom.

Buda-Pest oct. 3^{án}

Gyulai Pál

^b fogadott – g elk.

^c Tibornak – i jav.

Számla

Egy szőnyeg a „Tölgyek alatt”, „A pesti ligetben” és „Margit
50 hidja” című költeményekért. Még kérnék egy hosszabb vagy ha az nem
lehetséges, két rövidebb költeményt. Akkor aztán nem tartozunk egy-
másnak semmivel.

B.P. oct.^d 3^{án}

Gyulai Pál
a Budapesti Szemle
telhetetlen szerkesztője

55

^d oct. – c jav.

2518.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Szalonta, 1878. október 8. előtt]

[Ercsey elküldte Bajó László pénzkölcsönének esedékes, 32 forintnyi ka-
matát.]

2519.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Buda-Pest, 1878 oct. 8án.

Kedves öcsém,

Testvéred irván Rózának¹ a sok és szép gyümölcsöt megköszönve
(mihez én is csatolom a magam köszönetét) eszembe jutott hogy még
nem válaszoltam a szigetben kapott leveledre, s nem nyugtattam^a a
5 Bajóféle 32 ftot, a mely mulasztásomat ezennel helyrehozom.

Akkoriban igen rossz hangulatban tartott egy gonosz makacs
diarrhoeia,² mit haza is hoztam, s alig lehetett – a negyedik héten, – va-
lahogy megszüntetni. Ezért, és szembajomért, mint egyébre, levélírássra

^a nyugtattam – tint.

sem volt kedvem; pedig szives figyelmeztetésedre, akartam tudatni ve-
10 led, hogy épen nem vagyok megnyugodva az iránt, hogy az én barátom
Rozvány Gy.[örgy] beadta kérvényét a kamatleszállítás iránt.³ Mert ő,
kinek egy szavára (sőt már elvben az előtt) a kamatból 220 ftot leenged-
tem, egy csöppet sem igyekszik azért pontosabb fizető lenni. Ime ma
8-a, s az 1-jén esedékes kamat még mindig késik, úgy hogy nekem elhe-
15 lyezett pénzt kell bolygatnom, hogy napi szükségemet kiteremtsem.
Tehát ha a fix terminusokat is így tartja, mit várjak oly dolog sürgeté-
séc<> [!] iránt, melyből neki nem – csak nekem lehet károm? Az, hogy
rajtam a jövő évben mily % szerint veszik meg az adót, ránézve közö-
nyös dolog. Pedig engem ez adóval hallatlanul vexálnak. Im a jelen év-
20 ben, 1096 ft kamat után, rámvetnek, csupa tévedésből, 673 ftot, s miután
annak idejében (épen a betegségem alatt) nem reclamáltam, talán
exequálják is,⁴ daczára most beadott folyamodványomnak. Ha minden
adózóval így bánnak, mint velem négy év<> óta már másodiksor
(1876-ban^b kétszer rótták rám ugyanazon összeget⁵): akkor nem hiába
25 zúg és káromkodik a nép.

Különben egészségem tűrhető volna, a köhögés is 5-6 hét óta jó-
formán szünetel, de a szemem nem csak nem javul,⁶ sőt néhány nap óta
alig tudok valamicskét írni, vagy olvasni, bár a nyár folytán e részt némi
javulást sejtettem volt. Pihentetni kellene, teljesen, tökéletesen, hónapo-
30 kig, évekig, de nem lehet; ha egy kissé javul,^c nem állhatom meg, újra
elrontom. Szóval, igen használható szem volna, ha soha, semmire nem
használnám.

Hanem épen azért, elég legyen az irásból. Fogadjátok rokoni me-
leg ölelésemet édeseim, melylyel vagyok
35

szerető bátyád
AranyJ

^b 1876-ban – 7 6-ból jav.

^c javul – a á-ból jav.

2520.

ROZVÁNY GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1878. október 24. előtt]

[Rozvány javaslata szerint a neki kölcsönzött tőke Kenyeresnek¹ való átadása úgy történjék, hogy Arany felhatalmazására Sternthal Ercseynél a 10,000 ftot lefizetné, akitől Kenyeres, kiállítva a közös megegyezés szerinti adóslevelet, a pénzt fölvenné, és Rozványnak megtérítené az Aranynak előre, 1879. április 5 1-ig már lefizetett félévi kamatot.]

2521.

ARANY JÁNOS – KENYERES JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Budapest, 1878. október 24.]

[Arany azt írta Kenyeresnek, hogy hajlandó „a 10,000 ftot a Rozvány levelében írt feltételek alatt (t. i. hogy házat, fekvőségeit (melyeket R.[ozvány] 50-60 ezer ft-ra becsül) első helyen betáblázási zálogjoggal lekösse) neki adni kölcsön”; a ház lekötése önmagában nem lesz elegendő.]

2522.

ARANY JÁNOS – ROZVÁNY GYÖRGYNEK

[Elveszett]

[Budapest, 1878. október 24.]

[Arany azt írja Rozványnak, hogy az övele kötött szerződés mindaddig nem veszti érvényét, amíg a Kenyeressel kötött nem születik meg. (Rozvány ugyanis át kívánta adni a kölcsönzött 10.000 forintnyi tőkét Kenyeresnek.)

2523.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Buda-Pest, 1878 oct. 24.én.

Kedves öcsém, Sándor!

Én ma Kenyeresnek csak annyit irtam, hogy hajlandó vagyok a 10,000 fto a Rozvány levelében írt feltételek alatt (t. i. hogy házat, fekvőségeit (melyeket R.[ozvány] 50-60 ezer ftra becsül) első helyen betáblázási zálogjoggal lekösse) neki adni kölcsön; de csupán a házat elegendőnek nem tartom; – Rozványnak pedig, hogy míg Kenyeresrel a szerződés meg nem lesz, addig őt fel nem oldozhatom, mert nekem Sternthal Adolfon semmi keresetem.

Már most téged kérlek, sziveskednél e dolgot legjobb belátásod szerint nyélbe ütni, azaz először is, meggyőződést szerezni az iránt, mennyire állnak a telekkönyvben tisztán K.[enyeres] birtokai a tulajdonjogi viszonyok tekintetében? azután, ha ő a fekvőségek betáblázásába¹ is beléegyezik, vele a szerződést, lehetőleg a Rozványé nyomán, megkötni. Azért mondom: lehetőleg, mert péld. a kamat nem 10, csak 8%; ennek állami adóját is kívánom, hogy fizesse Kenyeres a kamattal együtt félévenkint előre, de ezt a szerződésbe nem akarnám bevételni, hanem Kenyeresrel másképp – például levélben – biztosíttatni, hogy fizetni fogja. Meg a valutára vonatkozó rész sem maradhat úgy, miután az ezüstnek ma agiója² nincs; abban pedig 6% agio van fölvéve.^a

A szerződésre nézve Laczi azt tanácsolja, hogy közjegyzői okirat legyen, mert hisz ma, a vasútak korában, nem útazhatsz az ember fakó szekéren.³ Ezt én is czélszerűbbnek gondolnám, s épen ezért irtam fon-
tebb az adóra^b vonatkozó passzust.

A modus procedendi-re⁴ nézve azt írja s ajánlja nekem Rozvány, hogy az én felhatalmazásomra Sternthal tenálad a 10,000 fto lefizetné, s ottan Kenyeres, kiállítván az általunk és általa megállapított adóslevelet, a pénzt fölvénné, és Rozványnak megtérítené a nekem előre 1879 april 1-ig már lefizetett félévi kamatot.

Ha e módot helyesnek találod, ez mindenesetre rövidebb út lenne, mint az a másik, hogy „Rozvány akkor lenne felhatalmazandó hogy Ke-

^a Meg a [...] fölvéve. – besz.

^b adóra – a tint.

nyeresnek a 10,000 ftot átadhassa, ha az övéhez szórul-szóra hasonló kötelezvény Kenyeres összes földbirtokaira első helyen betáblázott, s a betáblázott kötelezvényt egyidejűleg a telekkönyvi hitelesített kivonat is nekem megküldetett.” Ebbe hónapok telhetnek.

35 Azonban rád bízom, hogy végezz velök legjobb belátásod szerint. Sajnálom igen, hogy e nyűgös históriával már annyiszor téged kell terhelnem; de körülményeim közt nem tehetek mást. Jobban is szeretném, ha e kölcsön valamely pénzintezetnél [!] volna elhelyezve: de ha már így van, folytatnom kell.

40 Különben most türehető egészségi állapotban vagyunk mindnyájan, csak az én szemem mondja fel a szolgálatot, ha ily hosszú leveleket írok.⁵ Be is végzem azzal, hogy a jó isten áldjon és tartson meg benneteket. Ölelve maradok

Szerető bátyád
Arany János^c

45

A Rozvány György adóslevelét ide zárva küldöm részint hogy az újnak mintául szolgáljon, részint, hogy kifizetés esetében Rozványnak visszaadhasd.

AranyJ

50 Még egy utóirat. A szerződés költségeit: bélyeget, betáblázást, – esetleg a közjegyzői díjat is, természetesen a kölcsönvevő viseli.

^c egyb.

2524.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Szalonta, 1878. november 8. előtt]

[Ercsey átadta Kenyeres Jánosnak Arany feltételeit a vele kötendő pénzkölcsönzési szerződésre.]

2525.

ROZVÁNY GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1878. november 8. előtt]

[Rozvány elküldi a pénzkölcsönzés felmondását és az utolsó félévi kamatot.]

2526.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Buda-Pest 1878 nov. 8.

Kedves öcsém,

Tudósításodat vettem s köszönöm. Természetesen, ha azok az urak (illetőleg úr) nem jelentkeznek: mi nem sürgethetjük. Én megírtam mindeniknek ugyanaz napon, a mikor téged felkértelek;¹ nem is gondolom, 5 hogy a levelek elvesztek volna, bár „ajánlva” csak a tied volt. Különben sürgetnék válaszomat, a mit nem tettek.

A félévi kamatot Rozvány, együtt a felmondással, megküldötte, így hát „várhatunk.” Ha akad „biztos” hitelező, jó; ha nem, valamiképp majd csak elhelyezzük a tőkét. Oly lábon áll-e az ottani takarékpénztár, 10 hogy be lehessen tenni (és annak idejében viszsa is kapni) ily összeget? És mennyi kamatot fizet? mert az itteniek 4%-tet adnak most csak. Ha tavaszra háború lesz, olcsó papírt vehetnék rájta, [!] de ki mer háborús világban papírt venni?

Különben, meg vagyunk, tűrhető állapotban, mind a hárman s nek- 15 tek kívánva állandó friss egészséget és minden jót

Szives öleléssel maradok

szerető bátyád

Arany János^a

^a egyb.

2527.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Budapest, 1878. november 20.]

[Gyulai, az I. Osztály titkára értesíti Aranyt az akadémiai összes ülés határozatáról, amely őt Arisztophanész munkáinak fordítására, vagy ha elkészültek, azok beadására szólította fel.]

2528.

ARANY JÁNOS – GYULAI PÁLNAK

[Budapest, 1878. november 28.]

Tisztelt Osztálytitkár Ur!

Folyó hó 20-án kelt becses iratában sziveskedett értesíteni az I. osztály – illetőleg az akad. összes ülés – határozatáról, melyben Aristophanes munkáinak fordítására, vagy, ha már készen volnának, be-
5 adására szólítottam fel.

Én Aristophanes összes fenmaradt tizenegy darabját még 1871–1874-ben lefordítottam, az igaz. Hanem e fordítással egyelőre semmi irodalmi célom nem volt, csupán beteges állapotomban szórakozást s mintegy szellemi gimnastikát kerestem benne. Így is azonban, híre
10 menván foglalkozásomnak, nem megvetendő ajánlatot vettem egy kiadó részéről; de én, bár a munka (a mennyiben Aristophanes puszta szövegét illeti), <.> már készen volt, elhárítottam az ajánlatot, következő okokból:

1. Mert, mielőtt kiadásra gondoltam volna, pár évig a szöveget he-
vertetni, s azután, mintegy idegen munkát vévén elő, a fordításon még
15 egyszer^a javító és símitó kézzel végig akartam menni.

2. Mert a kellő bevezetéseket (összesen is, az egyes darabokhoz is) valamint a kimerítőbb tárgyi jegyzeteket, az aristophanesi irodalom tüzetes tanulmánya után, önállólag akartam elkészíteni.

3. Mert nem ohajtottam, hogy Aristophanes kiadása üzleti zajjal
20 történjék, s ezáltal a vegyes nagy közönség kezébe jusson. Ugyanis, az oly szép görög életnek nagyon rút oldalai is voltak; s ezek épen az ős-

^a egyb.?

komoediában fordulnak leginkább kifelé. Általában a mai, és kivált a magyar közönség nincs szokva ilyeneket olvasni könyvben; s félő, hogy az aljasságnak egy munkámra emelt vádja százszorosan hangzanék, rám és Aristophanesre, ha e fordítás avatatlan körökben elterjedne. Már pedig Aristophanest, magammal együtt, megbuktatni nem szeretném. A hol ugyan csak szóban volt a disztelenség, azon igyekeztem valamely népies euphemismussal (melyet úgy sem ért mindenki) vegyíteni, vagy legalább kétértelművé tenni a nagyon is egy értelmű kifejezést. De mi-
25 kor egész jelenetek (péld. „Béke” 1–175 vers; „Lysistrata” 758^b–911), sőt úgy szólván egész darabok („Nők ünnepe”¹ s általában mind a három női darab) fordulnak meg ily obscoenumon:² mit tegyen velök a szegény fordító?

Most, miután a két első pontban érintett munkálatra – szemeim
35 közbejött megromlása miatt³ – képtelenné váltam, sőt arra is, hogy a nyomdaívek revisióját magam vigyem – a mi nélkül pedig, félő, nagyon hibásan fogna megjelenni –: nem tudom, hogyan történhetnék meg a kiadás. Így is azonban, a mint van, hódolva az Akadémia végzésének, szerencsém van bemutatni. – Ha netalán a tisztelt Osztály dolgozatomat,
40 szabályszerű bírálat után (melyhez philolog mellé aestheticust is óhajtanék) kiadásra, így is a minő, érdemesnek, s a kiadást, a 3. pontban tett megjegyzés daczára is opportunosnak⁴ vélné; ha továbbá útját-módját találná annak, hogy a még hátralevő fölszerelés (habár egyszerű compilatio vagy fordítás útján) pótolva legyen: részemről meghajolnék
45 az Akadémia tetszése előtt; bár, megvallom, hajlandóbb vagyok az egész diletans munkát kéziratban hagyni, mint „becses anyagot” valamely szerencsésebb és bátrabb fordító használatára.

Ezek után a közlött „ügyrendi” feltételekre korán is van még nyilatkozni; annyit azonban kijelenthetek, hogy kiadás esetére nem ragaszkodnám az írónak engedett 3 havi tulajdonjoghoz;⁵ viszonzásul pedig óhajtanám, hogy az Akadémia a 10 évi határidőt csak egy kiadásra szorítaná.⁶

Még csupán egyet. Én az eredetinek versformáit igyekeztem követni magyarban is, de a folyó dialogban a lomha „jambus trimetert”⁷ a
55 modern 5-ös jambussal cseréltem fel. Tudom, ezért az iskola nagyon kárhóztatni fog: de kísérlet után úgy találtam, hogy amabban lehetetlen magyarul a párbeszédnek komikai fürgeséget s élénkséget adnom.

^b 758 – 8 jav.

60 Tisztelettel
Buda-Pesten 1878 nov. 28-án
Osztálytitkar úrnak
alázatos szolgája
Arany János^c
r. tag.

^c egyb.

2529.

ISMERETLEN – ARANY JÁNOSNAK
[Töredék]

[1878]

[„Egy vidéki tanár 1878-ban levélben megkérdezte a költőtől, hogyan jön ki a költemény végén¹ említett 108 ág”, tehát hogyan értelmezendő a következő versszak:

5 Hős fiakból ketten-ketten,
Két vezéré kétszer-ketten,
Feje lőn mind egy-egy nemnek
Száznyolc ágra ezek mennek.]

2530.

ARANY JÁNOS – ISMERETLENNEK
[Elveszett]

[1878]

[Egy – ismeretlen – vidéki tanár 1878-ban Arany Jánoshoz írt levelében azt kérdezte, hogyan értelmezendő a *Rege a csodaszarvasról* végén található „Száznyolc ágra ezek mennek” sor. „Arany a levélben idézett sorokhoz ezt fűzte:”] „Hős fiakból ketten-ketten”, azaz hún is *egy*, magyar is *egy*, az 50 legény-
5 ből hún is 50, magyar is 50. – „Két vezéré kétszer-ketten.” Nem *együtt*, hanem *külön*. Hunortól is 4, Magyartól is 4. Addatur!¹ T. i. a vezéreknek minden fia törzsfő lett, volt pedig nekik éppen *négy-négy* (aki nem hiszi, nézze meg a matrikulában!²); a kisérőknek ellenben csak az *elsőszülöttje* lett törzsfő. Q. E. D.³”

1879

2531.

ISMERETLEN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta,? 1879. január 30. előtt]

[Az ismeretlen és távoli rokon Aranyt egész nemzetségének boldogítójaként jellemzi, s azt kéri, hogy saját költségén házasítsa ki az ő leányát.]

2532.

JÁMBOR SÁRA SZATHMÁRY JÁNOSNÉ – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1879. január 30. előtt]

[A rokon Jámbor Sára Szathmáry Jánosné 100 forintot kért kölcsön Aranytól, „kevés kamatra”.]

2533.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Töredék]

[Budapest, 1879. január 30.]

A szegény Jámbor Sára Szathmáry Jánosné írt nekem egy panaszos levelet, kérve tőlem száz forintot kölcsön, „kevés kamatra.” Szíveskedjél őt magadhoz hívatni és átadni a mellékelt száz forintot, egy évi kamat nélküli kölcsönül, vévén tőle valami írást is. Ingyen adnám,
5 ha attól nem kellene tartanom, hogy a példa nagyon ragadós lesz, mert

nem első esetben van dolgom efféle kérelemmel, mióta Szalontán közelebb oly híres (paraszt fölfogás szerint annyi, mint: roppant gazdag) emberré lettem. Egy ismeretlen s egészen távoli rokonom már írt a minap, hogy miután én lettem az egész Arany-nemzetség boldogítója (lehetnek 10 vagy kétszázan), tegyem meg azt a kis szívességet: házasítsam ki, vagyis adjam férjhez a leányát, saját költségemen.

2534.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Szalonta, 1879. február 10. előtt]

[Ercsey ezüst valutában kötötte meg Arany és Kenyeres János között a pénzkölcsönzési szerződést és azt a telekkönyvben biztosította.]

2535.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Buda-Pest, 1879. febr. 10.

Kedves öcsém!

Nagyon meglepett, mégpedig kellemesen lepott meg tegnap jött leveled, mert én már semmire se számítottam kevésbé, mint arra, hogy ez a kölcsön ügy Kenyeresrel, eddigi hallgatása után, létre jöjjön, 5 szentül híven, hogy ő sértve érezte magát levelem által,¹ melyben szokott jámbor őszinteséggel szemébe mondom, hogy a házát nem tartom elegendő biztosítéknak. És már aggasztott, hogy a tőke visszafizetésének ideje közelget, s még semmi bizonyos arra nézve, hogy miképen fogom elhelyezni. Hanem te, az egészről hallgatva, elvégzed, s most a kész 10 eredménnyel lepsz meg. Eljárásodat minden pontban helyeslem, és érette szives köszönetet mondok.

Egyszersmind küldöm ide csatolva Rozvány részére a kitáblázási engedélyt,² miután aláírtam s a Kisfaludy-társaság tegnapi nagy gyűlése azt is módomba ejté, hogy coramisáltassam³ oly egyének által, kik ellen

15 azt hiszem, a nagy-szalontai telekkönyvi hivatal sem tehet kifogást.
A benyújtandó kitáblázási kérelem felzetét, noha e változás tulajdonkép
csak az 1880-i adókiivetést illetné, mégis kérlek légy szives megkülden-
ni<.>, mert ha a szalontai telekhivatal elébb találja ide az adóhivatalhoz
20 jelenteni a Kenyeres kölcsönét, mint a Rozványénak megszüntét, na-
gyon valószínű, hogy mind a kettőt külön rám vetik; mint ha új 10000
fról volna szó, mert ezek nagyon szeretik az embert megtökésíteni.

Az, hogy a kölcsönt ezüst valutára kötötted, nem baj, nem is vár-
hattam egyebet. Míg pénzt vernek belőle, értéke mindig lesz, ha agiója⁴
nem is, a bankjegy mellett.

25 A telekkönyvben levő biztosítékot is elegendőnek tartom. Mert ha
talán mostani becsára nem igen haladná is a tőkét; de tekintetbe veendő,
hogy az^a ily földeket nem úgy kell becsülni, mint nagyobb tagbirtokot;
az ilyet mely a határon elszórva fekszik, (<> ha, (a mit nem remélek, ne
is adja isten) eladásra kerülne a sor, kétszeres becsáron is megveszeget-
30 nék a szomszédok, s a földmivelő köz nép.

De már sokat is irtam rosz szemeimmal, melyek nemcsak hogy
nem javulnak, de mostanában romlanak inkább.⁵ Csak még azt érintem,
hogy Jóska⁶ meghozta kedves küldeményedet minden baj nélkül, s manu
propria⁷ szállította ide. Igazán ügyes fiú, és másképp is jó gyermek, teg-
35 nap is ellátogatott ide, s már jól megerősödött a szünidő alatti betegsége
után.

Nekünk és Lacziéknak semmi különösebb bajunk. Nénéd szegény
vesződik a rosz cseléddel, – vagy inkább cseléd hiányával – és dolgozik
maga az aléltságig; de még is csak megvan, nagyobb betegség nélkül.
40 Engem pedig hol egyik, hol másik idült bajom elő-elő vesz,⁸ (mert van
sokféle, azt sem tudom hamarjában: hány?) de aztán megint tágít, s bár
erőtlenül, csak eltengok napról napra.

Fogadd még egyszer szives köszönetemet, sok féle jószágodért,
kedves nőddel együtt, kit szintén üdvözlünk szivesen, valamint Rózát⁹ is
45 csókoljuk bár ő úgy látszik lenézi Pestet és nem akar többé öreg nénjé-
hez ide jöni.

Minden jót kívánva, maradtam

szerető bátyád
Arany János^b

^a az – a kéziratban az az: őrszó (oldalvég – oldalkezdet)

^b egyb.

50 NB Ez az impertinens¹⁰ rosz ténta bár mily^c vastagon beporozom, még azután is oda ragad a másik oldalhoz. Én oly keveset irok, hogy tintát sem tartok hozzá, ha még is a kalamáris feneke kiszáradt, az akadémiánál töltetek belé egy kicsit, és az ilyen!

^c bár mily – tint.

2536.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1879. február 15. előtt]

[Ercsey elküldi az Arany és Kenyeres János közötti pénzkölcsönzési szerződést és annak mellékleteit.]

2537.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Buda-Pest, 1879 febr. 15

Kedves öcsém,

Leveledet és szives küldeményidet megkaptam, és köszönöm ismételt ez ügybeli eljárásodat. Ezt, kívánatom szerint, levelező lapon is tudathattam volna veled, de egy az hogy efféle lap most épen nincs kezem 5 ügyében, más az, hogy a főntebbi dátum valamit juttat eszembe: jobbnak láttam levélben írni pár sort. Azt juttatja eszembe a fentebbi datum, hogy holnap február 16.a lesz, neve napja nem csak a te nénédnek, hanem minden Juliánáknak a föld kerekiségén, tehát annak is, ki jószágával téged boldogít. Isten éltesse őt sokáig, kívánjuk mi pesti roko- 10 nok is a legtisztább szívből.

A levél tulsó lapja, vagy mint régen mondák vala „másik levele” Kenyeresnek szól, nyugtatványul, s igazolás végett azon esetre, ha akkor, midőn az illetéket (talán pár év mulva) kivetik, engem már nem találának itthon.

15 Semmi különös bajunk: áldjon meg az isten benneteket!

szerető bátyád
Arany János^a

2538.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Szalonta, 1879. március 16. előtt]

[Ercsey Bajó kérését tolmácsolja: hadd fizesse később kölcsönszerződésének kamatát.]

^a egyb.

2539.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Buda-Pest, 1879 márcz. 16.

Kedves Sándor öcsém,

Mire e soraim kezdedhez jutnak, már előestéjén lészesz azon napnak,¹ melyre én neked és a tiednek, valamint az év minden napjára, telyes meglelégedést és boldogságot szivemből ohajtok és kérek a mindenhatótól.

Nénéd egy hét óta ágyban és lázban fekszik, de talán már majd könnyebben lesz. A baj tulajdonkép meghülésből még január elején támadt erős mellhurut és köhögés volt, melylyel sokáig nem akart törödni, de valami 3 héttel ez előtt kénytelennek érzé magát orvoshoz folyamodni, s a szerek felizgatván kitört a nagymértékű láz, úgy hogy szegény majdnem egészen azokon a betegségí phasisokon ment keresztül, mint én tavaly, hasonló természetű, de régi rögzött hurútos bajomban.² Teljes felüdülése csak hetek mulva várható.

2542.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Bp. 1879 3/IV.

Kedves öcsém, Sándor!

Annyi mindenféle szivességgel vagytok irányunkban, s te magad is annyit vesződöl az én szalontai ügyes-bajos dolgaimmal, hogy nem gondolhatlak sértve az által, ha szivesen, de nagyon tiszta szivből és ro-
5 koni szeretetből fölkérlek, fogadd el nénédől és tőlem, emlékül azt a gyümölcs tartót, melyet Jóska¹ hazavitt. Ne legyen annak ára többé. Nem illik ugyan így, miután meg volt rendelve, ajánlani fel: de mi már régóta törjük azon a fejünket: mivel kedveskedhetnénk jószágok viszonzásául, de ki nem találván, mi lenne inkább kedves nektek, engeddd, hogy
10 most ez alkalmat felhasználhassuk. Ezt ugyan megmondhattam volna Jóskának is, de attól félttem, nem tudja szóval^a úgy előadni, mint én levélben, azért nem szólottam neki.

Ad vocem Jóska.² Tegnap a bucsú látogatáskor tréfásan megjegyzém neki, hogy közelebbi hozománya egészen elkényeztetett³ s hogy
15 most már csak fanyalogva nyúlok^b a régi megszokott 19 kroshoz; láttam a képéből, hogy ezt ő úgy értette, mintha példálóznám, újabb küldemény végett. A viláért se! van is még egész nyárra való; de különben is a szivességnek tudom a határát.

Nénéd lábadoz, lassan. Ölelünk mindnyájotokat

20

szerető bátyád

AJ.

^a szóval – th.

^b nyúlok – új jav.

2543.

ARANY JÁNOS – HORVÁTH LAJOSNAK

[Budapest, 1879. április 10.]

Kedves barátom!

Ámbár az én szegény beteg nőm Gyulaival tudtom nélkül trafikál-
ta¹ azt, hogy egy kis életadó nedvért Lévaihoz (s így közvetve hozzád)

forduljanak; (miután régi szives küldeményed maradványa nekem tavaly
5 hasonló állapotban igen jó szolgálatot tett²): mindazáltal kedves kötelességemnek tartom a már megérkezett küldeményért, úgy a nőm, mint a magam háláját kifejezni; neked^a a valóban bőkezű adományért (mert csak szorosan egy pár üvegről volt szó, orvosságnak); Lévai barátomnak pedig a szives közbenjárásért. Tartsa meg őt az ég „a jó humorban, jó
10 kedelyben [!] és jó egészségben”³ sokáig; neked pedig, mint e nyomorult ország képviselőjének, ha ama három jó valamelyike hiányzanék, adja meg!

Nekem ugyan a háromból egyik sincs meg, mindazáltal maradok,
(míg lehet!)

15 Buda-Pest 10/IV 79.

igaz jó barátotok:
Arany János^b

^a neked – n jav.

^b egyb.

2544.

SZMRECSÁNYI JÁNOSNÉ – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Véke,? 1879. április 16. előtt]

[Szmrecsányi Paula elküldte *Levél Arany Jánoshoz* c. versét:¹

5 E levelet, midőn kezeidhez kapod,
S szemed átfutotta a legelső lapot:
»Ismeretlen írás.... Ki írhatta valjon?....«
Első szavad ez lesz, szinte tudom, hallom.

Bátorságomat én magam is csodálom
S azt hiszem, az egész egy kellemes álom.
Hozzád írni egyszer oly annyira vágytam,
Végre teljesülve régi, forró vágyam.

- 10 Úgy kértem muzsámat, most ne hagyna cserbe,
Nem tréfa-dolog ám, hozzád írni versbe' –
Vágy s félelem küzdött bennem egész máig,
Ím az első győzött, véget ért a másik.
- 15 A ragyogó napnak arany sugárszála
Éltet és melegít a földre leszállva....
Így a te szellemed zendülő szép dala....
Rajongásig hevül a szívünk általa.
- 20 Sátorhegyek alján, a Bodrog mentében
Kies Zemplénmegye gondos, hű ölében
Fekszik Bodrogeköznek gyönyörű lapálya,
Széles országútja épen ketté vágja;
- 25 Fordulva keletnek, letérsz a főútról,
Kibukkan több helység majd jobbról, majd balról,
Egyenes irányban – kissé tovább Véke,
Egyszerű kis falu, de szép a vidéke;
- 30 Messzire ellátszik templomának tornya,
Bortermő hegyének kimagasló orma,
Virágos kert nyúlik hosszan el az alján,
Végében egy tó van, s házunk annak partján.
- 35 Jöszte! kérlek velem, bevezetlek téged,
Kicsiny családunkat bemutatom néked.
(Édes jó Istenem! de boldoggá tenne...
Egyszer.... ha csak egyszer.... csakugyan úgy lenne!)
- 40 Három gyerek fut ki, bennünket meglátva,
Egy nagyobb fiúcska, egy kisebb s a lányka.
Édes atyjuk is jó... ím a házi gazda
Vendégét meghatva, szívesen fogadja.
- Meggérünk, hogy ülj le, maradj kissé nálunk,
(Bár ne kéne soha egymástól elválnunk!)
A nap már leszállott, mindjárt itt az estve.
Számodra éjelre puha ágy van vetve.

- 45 És te...megmaradtál! Az egész ház örül,
Sugárzó arccsoport veszen téged' körül;
Nyájas mosolygásod, csillogó szemfényed
Sejteti velünk, hogy magadat jól érzed.
- 50 Ha nem fárasztana... nézd már azt is végig,
Hogyan telik nálunk az est, majd éjfélig....
Ég egy kis asztalkán a lámpa vidáman,
Körülötte ülünk hallgatag mindnyájan;
- 55 Költemények vannak az asztalra téve...
Most már a családfő vesz egyet kezébe,
Neki készül, hogy majd fennhangon olvasson,
Sorra kerül épen szegény *Ágnes asszony*;
- 60 Arcunkon meglátszik, hogyan van az írva,
Jó szerencse, hogy mind nem fakadunk sírva;
De megmentett attól deli *Lovag Pázmán*
A szomorúságot derűtségre váltván.
- 65 *Szondi két apródja, Toldi és Estvéje,*
Mindig azt kívánjuk, hogy végét ne érje;
Murányvár ostroma, azután Zách Klára,
*Buda, Mátyás anyja, meg a Szegény árva,*²
- 70 *Szűz szent Margit hídnak a Felavatása,*
Bóth bajnok özvegye, fájó zokogása;
Bárczyék keserve: a *Tetemre hívás,*
S követi még aztán ezeket annyi más.
- 70 Csak az *Epilogus* és a *Tölgyek alatt,*
Mikor sorra kerül, mind e szókra fakad:
Vajha e bús dalok dicső mesterének
Lantján ne zengene oly búsán az ének!
- Oh jó isten! tartsd meg soká' e nemzetnek
Azt, a kít annyian rajongva szeretnek,
Sok aranyunk lehet, köztük csak egy számít,
Ha Aranyunk lantja zeng nekünk sokáig!]

2545.

ARANY JÁNOS – SZMRECSÁNYI JÁNOSNÉNAK

Budapest, 1879. április 16.

Tisztelt Asszonyom!

Hozzám írott lelkes sorait¹ nagy megilletődéssel *hallgattam* végig,
s ha én csak röviden – és prózában mondok érte köszönetet, annak méltó-
táztassék tulajdonítani, hogy e néhány sort is alig vagyok képes megírni
5 romlott szemeim miatt.²

Fájdalom, nincs reményem, becses meghívása folytán vendégsze-
retését igénybe venni, mert bár ágyamhoz szegezve nem vagyok, annak
körébül nem messze és nem sok időre távozhatom már el.

Fogadja mély tiszteletem mellett legszivesb üdvözetemet
10 alázatos szolgája
Arany János.

2546.

ASSOCIATION LITTÉRAIRE INTERNATIONALE – ARANY
JÁNOSNAK

[Párizs, 1879. július 3.]

Comité Exécutif:

Présidents honoraires
MM. JOSÉ DA SILVA
MENDÈS LÉAL
Ministre Plénipotentiaire de
Portugal à Paris
FRÉDÉRIC THOMAS
BLANCHARD JERROLD

Présidents de la session
1879–1880
M. TORRÈS CAÏCEDO
Ministre plénipotentiaire de la
République de San Salvador à
Paris
M. PIERRE ZACCONE
Vice-présidents honoraires
M. GEORGES HACHETTE

ASSOCIATION LITTÉRAIRE
INTERNATIONALE

Fondée par décision des Congrès de Paris (1878)
et de Londres (1879)
51, RUE VIVIENNE – PARIS
PRÉSIDENT D'HONNEUR: M. VICTOR
HUGO¹

Paris, le 3 Juillet 1879.

Monsieur et très Respecté Confrère!

Nous avons l'honneur de vous informer que le
Congrès Littéraire International, dans sa session tenu
à Londres du 9 au 14 Juin,

Saluant en vous un des plus illustres
représentants de la Litterature [!] contemporaine

—
Vices-présidents de la session
1879-1880

MM. ADOLPHE BELOT
CAMPBELL CLARKE
SANTA ANNA DE NERY

—
Secrétaire général
M. JULES LERMINA
(14, rue Lepic, Paris.)

—
Secrétaires
MM ALPHONSE PAGÈS
FRÉDÉRIC BAETZMANN
S. DA FONSECA

—
Trésorier
M. E. DENTU
Galerie d'Orléans (Palais-
Royal).

Vous a élu à l'unanimité Membre du Comité
d'honneur de l'Association Littéraire Internationale.²

L'Association est fière d'ajouter votre nom à
ceux des hommes éminents qui ont bien voulu
accorder leur puissant concours à l'œuvre qu'elles
poussent pour la défense [!] des Droits de la
Propriété Littéraire.

Veillez agréer, Monsieur et Respecté
confrère, l'expression de nos sentiments de très
haute considérations [!]

Les Présidents de l'Association Littéraire [!]
Internationale

J. de Silva Mendès-Léal Frédéric Thomas

J. M. Torres Caicedo Le Secrétaire [!] général [!]
Jules Lermina

Monsieur Jean Arany.

ASSOCIATION LITTÉRAIRE INTERNATIONALE
PRÉSIDENT D'HONNEUR: M. VICTOR HUGO
COMITÉ D'HONNEUR:

Allemagne
MM. Berthold Auerbach.
Edward Hallberger.
F.-J. Cotta.
Paul Heyse.³

Amérique du Nord
MM. George Bancroft.
H.-W. Longfellow.
R.-W. Emerson.⁴

Amérique Latine
MM. Rafael Saldivar.
Torrès Caicedo.
Manuel Paralta.⁵

Angleterre
S. A. R. le Prince de Galles.
MM. Alfred Tennyson.
J.-A. Froude.
Anthony Trollope.
R.-H. Horne.

Danemarck
M. Holz.

Espagne
MM. de Rancès, marquis de Casa
Iglesias.
Emilio Castelar.¹⁰

France
MM. Jules Grévy, président de la
République.
Frédéric Thomas.
Auguste Maquet.
le Comte Ferdinand de Lesseps.
Edmond About.
Emmanuel Gonzalès.
Jules Simon.
Le Baron Tylor.¹¹

Hongrie
MM. Maurice Jokay.
Jean Arany.

B. Disraeli Lord Beaconsfield.

W. E. Gladstone.

Mac Cullagh Torrens

Leslie Stephen.

Blanchard Jerrold.

Edward Jenkins.⁶

Autriche

MM. Johannes Nordmann.

Joseph Unger.

Louis Speidel.⁷

Joseph Bayer.⁷

Belgique

S. M. Léopold II, Roi.⁸

Brésil

S. M. Pedro d'Alcantara,

Empereur.

MM. Joachim Manuel de Macedo.

le Vicomte de Rio Brango.

Baras de Penalva.⁹

Italie

MM. Mauro Macchi.

Cesare Cantu.

Andrea Maffei.¹²

Pologne

M. Kraszewski.¹³

Portugal

S. M. Don Luis de Bragance, Roi.

M. da Silva Mendès Leal.¹⁴

Russie

MM. Fédor Dostojevsky.

le Comte Léon Tolstoi.

Ivan Tourgueneff.¹⁵

COMITÉ EXÉCUTIF SESSION 1879–1880

Allemagne.

Carl W. Batz (Wiesbade[n]). – George Conrad (Paris). – Louis

Kalisch (Paris). – Wilhelm Loewenthal (Berlin). – Robert

Schweichel (Berlin).¹⁶

Angleterre.

Henri Van Laun. – Campbell Clarke. – Leon Delbos. – Fraser Rae.

– Tom Taylor. – Noyce Browne.¹⁷

Amérique du Nord.

T. W. Higginson (Cambridge, Mass). – Bronson Howard (Londres

et Paris). – Edward King (Paris). – William Appleton (Boston and

Paris). – H. W. Huttington (Paris). – John J. Ryan (Paris).¹⁸

Amérique Latine.

Lázaro M. Perez (Bogota). – V. E. Quesada (Buenos-Aires). –

Cecilio Acosta (Caracos). – Victorino Lastarria (Chili).¹⁹

Autriche.

H. Wittman. – Regnier. – Weilen.²⁰

Belgique.

Emile de Laveleye. – Jules Carlier. – Eugène Dognee.²¹

Brésil.

F. de Santa Anna Nery (Paris). – A. d'Escragnolle Taunay. – L. S. da Fonseca (Paris)²²

Danemark.

Charles Joliet (Paris). – Richard Kaufmann. – Robert Watt (Copenhague).²³

Espagne.

José Güell y Renté (Paris). – Adolfo Calzado (Paris). – Alberto Araus (Paris).²⁴

France.

Adolphe Belot. – Jules Claretic. – Pierre Zaccane. – Mario Proth. – Louis Ulbach. – Jules Lermina. – Louis Ratisbonne. – Albert Liouville. – Robert Halt. – Alphonse Pagès. – Edouard Dentu. – Hector Malot. – Charles Monselet. – Louis Chassin. – H. de Lapommeraye.²⁵

Hollande.

G. C. van Duyl (Amsterdam). – G. E. V. L. van Zuylen (La Haye). – Edward Tobias (London).

Hongrie.

Max Nordau (Budapest). – Emm[.] Glaser (Paris). – Julius Frei (Londres).²⁶

Italie.

Edoardo Sonzogno (Milan). – Giuseppe Garberoglio (Turin). – Carlo del Balzo (Naples). – Giovanni Eandi (Paris).²⁷

Japon.

Maeda Masana (Paris).²⁸

Norwège.

F. Baetzmann (Paris).²⁹

Pologne.

Venceslas Szymanowski (Varsovie). – Ladislas Boguslawski (Varsovie). – Ladislas Mickiewicz (Paris)³⁰

Portugal.
Vicomte Duprat (Londres). – D’Aguiar. – Correa Leite (Paris).³¹

Russie.
G. Vyrouboff (Paris). – Turner (Petersburg). – Kowalewski (Moscou).

San-Marin.
Alessandro Kraus fils (Florence).³²

Suède.
Staaf (Paris).

Suisse.
Talichet.

2547.

ARANY JÁNOS – CONCHA KÁROLYNAK

[Margitsziget, 1879. augusztus 3.]

Tisztelt irótársam,

Hát bizony az „aratás” már két nyáron megint szűken, mondhatnám; ahogy se ütött be, nem annyira a clima zordonsága vagy a föld terméketlensége, – mint a mivelő kéz hiánya miatt. S miután rövid vénasszony-nyaramra már rá is tettem a punktumot az „Epilogus” cz. poémával,¹ megvallom, nem sok kedvem van újra közönség elé állani. De ha már megígértem a naptárnak, e régi ígéretet valahogy még is beváltom. A tulsó lapon küldök egy versecskét, mely – ha egyéb érdeme nincs – korszerű, feltéve hogy a kalendárium megjelenése nem húzódik el „ad graecas kalendas”.²

Szives üdvözléssel

Margitsziget 1879 aug. 3.

Arany János^a

^a egyb.

lett volna, szent ihletemet legtávolabbról is megközelíteni; ön legjobban ismeri az akadályokat, a melyekkel kell hogy küzdjön meg az, a ki egy termékét a világirodalomnak a nemzetek valódi közjavává akarja tenni
10 és ön ki fogja olvashatni e szerény munkámból azon kegyeletet, a melylyel viseltetik Arany János, nagy eredetije iránt

leghívebb fordítója
Sturm Albert^a
V sétatér utca² 6

^a egyb.?

2549.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Margitsziget 1879 aug. 18.

Kedves Sándor öcsém,

Volt már tudomásom róla, hogy kénytelenségből elvadultál a tótok közé, mert a kedves nőd s az én kedves (hogya régi magyarul mondjam) süvem asszony,¹ a mely nap elindultál, fogta a tollat és egy szives hossz-
5 szű levelet irt nénédnek, melynek tartalmát én is sajnálva hallottam,^a a mennyiben megütközve tudtam meg belőle, hogy te is megkaptad – és pedig nénéddel ugyan azon évben, – azt a czudar mellhurútot. Most frissiben talán még gyógyítható lesz, bár patikai szerekkel nem hiszem, mert ha nénédet a tavaszfélen azzal nem kinozzák, maga is azt hiszi, s én
10 is azt hiszem, nem lett volna 6 hétig ágyat nyomó lázbeteg,² csak köhögött és flegmázott³ volna, mint az előtt, és mint most, a jártányi erejét is elvevő, fél esztendei cura után. Azért, ha érzed, hogy az a fekete víz használ (mert fekete hegynek tán a leve is fekete) élj vele egészségben, de patikai szert ne végy hurut ellen, és ágyba vele ne feküdjél,^b mert ak-
15 kor ott maradsz jó darab időre, s ha fölkelés, ott lélsz^c ismét, a hol most. Probatum est:⁴ tavaly én, az idén szegény feleségem, mentünk át e kinos tapasztaláson.⁵ A hurút vagy elmúlik, vagy megmarad folytonos, s

^a hallottam, – , -ből jav.

^b ne feküdjél – nefeküdjél elv.

^c lélsz – s jav.

az évekkel növekedő alkalmatlanságnak, de nem veszélyes egyhamar. Hisz az enyim már negyven éves, kerek szám, mert 1839-ben kezdődött.⁶ Azóta, naponkinti borsószemnyi kivetéstől kezdve, jócskán rám szaporodott ugyan, úgy hogy most már, többször napjában – és kivált reggel igen kinos lélekzet-szorongás, fuladozás után – csak nem diónyi nagyságú ragacsok szakadnak fel, még is azt állítják a doktorok (vizsgálta Kajdacs, Kovács, Wagner⁷) hogy a tüdő maga ép. Tehát nem mind-
25 járt tüdő baj, ha az ember phlegmát, vagy ha vért köp is, a mit pár esetben már én is sejtettem. Hanem minden esetre jobb volna a nélkül, mert alkalmatlan is, olykor fájdalmas is, könnyen meghül a mell, a hát, nagyon óvakodni kell és gédelgetni⁸ az ily nyomoruságot, hanem ez anynyiban jó, hogy kényszeríti az embert magára vigyázni, s így más betegségbe sem esik oly könnyen, mint a kinek nincs oka magát minden kis szellőtől takargatni. Ezt is tapasztalásból mondom: különben hogyan értem volna én 63 évet olyan egészséggel, a milyenek te is évek óta ismered! Ártalmas, annyi bizonyos, de hát a hamburgi öreg asszonyoknak is ártott (mint egy lapból olvasám tegnap)⁹ a mértékletlen [!] dohányzás,
30 mert (komolyan írják) megölte szegényt, 93 mondd: kilenczven három esztendő korában! A hurút is ilyen forma (az t.i.^d a mit bronchitis catarrhalisnak = idült hurutnak neveznek) az öreg Károlyi István gróf¹⁰ már a 90 év felé jár vele. Tehát, ha megmarad, se busúlj valami nagyon.

Köszönöm tudósításodat a Kenyeres ügyei felől. Volt már némi
40 balsejtelmem, hogy az a kölcsön megint napi rendre kerül,¹¹ s újabb gondot ad, mert kedves nőd említett levele szélire odavetette tette^c volt hirképen, hogy K.[enyeres] veszélyesen beteg. Az embernek 60 év körül mást jelent e szó, mint ifjabb korban, s megfordult eszemben, hogy az a kis tőkepénzem nem lesz-e ama bizonyos tők, mely addig úsz a vizen,
45 hogy végre is elmerül. De arra, hogy még élve ne tudja saját ügyeit rendezni, s mintegy curatela¹² alá jusson, gondolni sem tudtam. Sic transit gloria mundi!¹³ Remélem, az ügy nem annyira sürgetős, hogy hazame-neteled és további szives tanácsodat be ne várhatnám.^f Laczi sincs itthon, tegnap utazott el, nejével együtt, pár heti kirándulásra Tátrafüredre;
50 talán ott a szomszédban, valahogy össze is jöhetnétek, vagy ő megláto-

^d t.i. – besz.

^c odavetette tette – vezérszó (oldalvég – oldalkezdet)

^f várhatnám. – . jav.

gatna téged (mert tudja hogy fölmentél^g) vagy te átrándulnál Schmeksz-
re,¹⁴ haugyan van valami könnyü közlekedés. Ő is sept. elejéig marad
csak, mert tovább nem lehet, az épen hazajött beteg Csengeri nem
helyettesítheti hosszú időre.

55 A mi minket illet, mi itt dégálunk¹⁵ a szigeten, csupán a levegőért,
s én a zöld színért rosz szememnek.¹⁶ Nénéd köhécsel még most is, de
máskép sokat erősödött, s a körülményekhez képest jól érzi magát. Pi-
roska, mikorra te haza kerülsz, alkalmasint Szalontán lesz már, mert azt
irta az apjának, hogy sept. 1-jetől jöhet érte akármikor. Rosz nyár volt,
60 keveset úszhatott, most vágyik is haza egy kis időre. De már elég a
szemnek. Élj boldogul édes Sándorom, isten gyógyítson és vigyen haza
a tieid közé örömmel, egészségben.

Szivből ölelünk mind hárman.

bátyád Arany

^g fölmentél – föl mentél [?]

2550.

ARANY JÁNOS – RÁTH MÓRNAK

[Budapest, 1879. november 27.]

Igen tisztelt Uram,

Szivesen látom bármikor. Az elárúsítást azonban most már
felfüggeszteni bajos,¹ miután a közönség minden lapban erősen figyel-
messé van téve.² Lehet azonban, hogy az átvétel (mely tudtomra még
5 nem történt meg,) késni fog. Nekem még magamnak sincs példányom.

Szives üdvözléssel

Buda-Pest 1879 nov. 27.^a

alázatos szolgája
Arany János^b

^a 27. – 2 1-ből jav.

^b egyb.

2551.

JÓKAI MÓR – ARANY JÁNOSNAK

[Budapest, 1879. november 27.]

Szeretett öregem.

Magam nem lehettem ott, prózai akadályok miatt, tegnapi háromszorosan arany jubilaumodon;¹ azért hadd fejezzem ki ezen a papiroson legőszintébb baráti és pályatársi üdvözetemet Hozzád. Igazán mondom,
5 az apostolok öröme Mesterük feltámadásán nem lehetett nagyobb, mint az én örömem a Te feltámadásodon. Adjon az ég Neked minden jókbul anynyit, a menyinyit a dicsőségül adott.
Budapest 1879 nov 27

10

öreg barátod
Jókai Mór

2552.

ARANY JÁNOS – JÓKAI MÓRNAK

[Budapest, 1879. november 28.]

Tisztelt szeretett Barátom,

Meleg és őszinte üdvözlő soraidat meghatva és köszönettel fogadtam; bár tartok tőle, hogy ez az én (mint nevezed) „feltámadásom” végre is csak egy kis galvanicus mozgásnak fog bizonyúlni. Neked és Múzsádnak adták az istenek az örök ifjúságot; azért hiába is teszed az „öreg” epithetont neved elé,¹ mert elébb megőszül, ha szabad ily célzást tenni – vendéghajad,² mintsem a Te fiatalkori képzelmed és humorod meghalványulna.

10 Fogadd viszonti jó kívánatát
Buda-Pest 1879. nov. 28.

igazán öreg barátodnak
Aranynak.

2553.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[1879. december 9. előtt]

[Tóth Endre levelében érdeklődött a *Toldi szerelme* iránt.]

2554.

ARANY JÁNOS – TÓTH ENDRÉNEK

[Budapest, 1879. december 9.]

Kedves barátom,

Bocsáss meg, hogy szemeim desperált állapota miatt¹ csak egy pár szóval válaszolhatok meleg érzésből fakadt soraidra. Köszönöm érdeklődésedet,² de távol vagyok tőle, hogy azt munkám becsének tulajdonítsam. Jól tudom, hogy e példátlan hosszú időn át, annyi féle benyomás, hangulat stb alatt keletkezett munka<.> nem lehet egyöntetű, de miután fele már megvolt, ezt az egyet legalább nem akartam töredékben hagyni, mint annyi mást.

Bizony, te is egészen elhallgattál, vagy csak én (3 év óta alig olvashatván naponként egynehány sort) nem vettem észre működésedet. Pedig a rövid lyrát könnyebb volna megpendíteni, mint az enyimféle kötetes poémákat. Ím, ide irom buzdításul egyik, kéziratban levő „sava-nyú” versem³ kezdő sorait:

15 A lantot, a lantot
 Szorítsd kebeledhez
 Ha jó a halál; (ez csak nekem szól)
 Ujjad valamíg azt
 Pengetheti, vigaszt
 Bús elme talál.
20 Bár a szerelem s bor
 Ereidben nem forr:
 Ne tedd le azért!

25

Hát nincs örömed? hát
Nincs bánat, a mit rád
Balsors keze mért?...

Buda-Pest 9/XII 79.^a

ölellek
AranyJ

^a 9/XII 79. – II jav.

2555.

ARANY JÁNOS – MENTOVICH FERENC ÖZVEGYÉNEK

[Budapest, 1879. december 18.]

Kedves Mentovichné!

Bocsásson meg, ha részvétemmel és vigasztalással betolako-
dom fájdalma szentélyébe: de hogyan ne emlékezzem én Őróla!¹ ki,
mint a lapok írják, utolsó napjaiban is emlékezett én reám. Hadd köny-
5 nyezzem meg hát én is a tisztakeblű barátot, és hadd mondjak áldást
hamvaira; az utána árván maradt szivek gyógyítására pedig könyörög-
jem az Ég^a minden balzsamát!

Ki hitte volna, édes Mentovicsné, hogy én, évek óta beteg, nyomor-
rult ember,² még ezt a fájdalmat is megérjem; de ha így volt megírva a
10 Csillagokban, meg kell nyugodnunk benne.

Isten adjon erőt a bánatos özvegynek, és vigasztalást jó gyermeke-
iben!³

Buda-Pest 1879^b 18/XII.

Arany János^c

15 Kérem fordítani tessék.

Tapasztalván, hogy a hírlapok két sornyi magán iratomat is mind-
járt dobra ütnek:⁴ kérem, hogy részvétem ez egyszerű nyilatkozata ma-
radjon a Család körében; mert nem szeretném hogy,^d mint publicumra
számított nyegleség, néhány nap múlva Pestre a lapokba visszakerüljön.

^a Ég – É é-ből jav.

^b 1879 – 9 jav.

^c egyb.

^d hogy, – g jav.

2556.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1879. december 21.]

Kedves szeretett barátom!

Az isten áldjon meg azon örömeért, a melyet nekem a „Toldi szerelme” elküldésével szereztél. Tőled, sajátkezű névirásoddal, emlékül birnom a gyönyörű példányt, mindig emelő és vigasztaló lessz reám,
5 bármeddig élnek is. Mert úgy vagyok én teveled, a te személyeddel, mintha a magam családi tűzhelyéhez tartozó olyan legközelebbim volnál, a ki után a távolból egyre ohajtoznom kell. Úgy vagyok költészetteddel, mint mikor valaki a lapályon fekvő város gőzéből, zajából, egyszerre az erdős sziklák tetejére hág s ott a természet nagy csendességében, az erős, üdítő levegőtől, melle csak úgy feszül, hogy magát szinte
10 ifjodni érzi!

Hidd el, bizony én is együtt ünnepeltem az ünneplőkkel, bár némán és feltűnés nélkül, akkor, midőn műved váratlan megjelenését harsány örömmel hirdették a hírlapok.¹ Oly dicső egy hadi csel volt az,
15 hogy azzal felérőt, vagy annak tárgyánál tovább élőt, maga Moltke² sem bírta teremteni. Mert:

„Gyenge virág, elhull: hiszen ah! ezt könnyezem én is,
„Ifju tavasz tüntén, a ragyogó szerelem;
„Gyenge virág, mit félsz?.. ha a költő éneke zendül,
20 „Újra virulsz s bájolsz: Toldi szerelme örök!”³

Most egyébiránt be kell előtted vallanom, hogy a mint e nyáron a Margitszigeten tégedet látni szerencsém volt, begyemben hoztam el onnan a titkot a Toldi szerelmének teljes-tökéletes kész voltáról. Mennyire begyemben tartottam, mutatja az, hogy megjelenésekor magam is el-
25 ámultam.

Az ég tartson meg téged nekünk, töredékeny testedben, törhetlen lelki erővel s tűrhető jó egészséggel, sokáig. Élvezd a hír-név dicsősége mellett, házi kis fészked csendes boldogságát meglelégedéssel.

Kedves jó feleségednek jelentsd ki ez alkalommal is legszívesebb
30 tiszteletemet s fogadd újra is köszönetem és igaz szeretetem őszinte
nyilvánítását, melylyel maradok, míg élek

tisztelő híved

Miskolcz, 1879. dec. 21.

Lévay József^a

^a egyb.

2557.

ARANY JÁNOS – ROZVÁNY GYÖRGYNEK

[Budapest, 1879. december 24.]

Édes Gyurim,

Azt hallom, hogy ti deputációval készültök fel ide, hozzám.¹ Kérlek, hagyjátok el! Meg nem bocsáthatnám magamnak, hogy miattam néhány becsületes ember ide fáradjon, egészségét kockáztassa, ily zord
5 téli időben, csak azért, hogy nekem élő szóval megmondja, a mit úgy is tudok, a miről meg vagyok győződve: hogy szerettek, méltányoltok. És – őszintén szólva – nekem is elég volt már a jóból. Beteg, roncsolt embernek nyugalomra^a –, nem ovatiókra² van szükségem. Azért kérek, hagyjátok a deputatiót akkorra, majd ha minister – vagy legalább is
10 szolgabíró leszek.

Fogadd üdvözlésemet!

Buda-Pest dec. 24. 79.

barátod
Arany Jan^b

^a nyugalomra – **yu**g elk.

^b egyb., leh.

2558.

ROZVÁNY GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1879. december 24. és 28. között]

[Rozvány György levelében írt arról, hogy Aranyt bizonyos neheztelés tartotta-e vissza a szalontai küldöttség fogadásától, amelyet az újság előre közölt; erről ők nem tehetnek.]

2559.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1879. december 27. előtt]

[Ercseyék névnapj jókívánságaikat küldik és boldog új évet kívánnak.]

2560.

ARANY JÁNOS – ROZVÁNY GYÖRGYNEK

Buda-Pest 1879 dec. 28.

Édes barátom,

Ne gondold, hogy részemről valami apprehensio¹ adott volna okot levelem írására, akár azért, hogy a hirlapok előre kürtölték,² akár egyebért. Igaz okát megirtam; azon kívül nincs semmi! de semmi! és így neked sem volt okod mentegetőzésre. Elég baj nekem, hogy a helybeli ovatiók elől nem szökhetem meg.³ A hirlapi közlemény rátok nézve még jó volt annyiban, hogy az a szórakozott újság olvasó, ki azt olvasta,^a soha sem kérdezi többé, vajjon megtörtént e valósággal a tisztelgés; hanem úgy veszi, mint megtörténtet. Tehát sohse busúlj e miatt.

10 Áldjon meg az ég a közelgő új évben minden jóval. Fogadd ölelésemet.

barátod
Arany János^b

^a olvasta, – ta, th.

^b egyb.

2561.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Buda-Pest, 1879 dec. 29.

Kedves öcsém,

Majd meg is feledkezém – a sok zaklatás közt – a Bajó-féle nyilatkozatról, mellyet ezennel küldök.

Nem tudom, a patriában nem neheztelnek-e rám, hogy küldött-
5 ségöket deprecáltam:¹ de valóban sajnáltam volna, hogy e siberiai hi-
degben ide törődjenek. Roncsolt idegzetem úgy is eleget szenvedett már
az itteni, s el nem kerülhető gratulatiók által.² Ohajtanám, legyen már
egyszer vége.

Egészséged jobbra fordultát örömmel hallottuk már az előtt is;
10 csak őrizkedjél új meghűléstől, mert az a fogfájás és kólíka-féle baj is
annak a következménye. Most nagyon könnyű meghűlni. Én már három
hét ota [!] a szobát sem merem elhagyni.

Köszönöm névnapj jókívánásokat, és mi szintén boldog új évet
kívánunk!

15

szerető süved³
Arany János^a

^a egyb.

2562.

ARANY JÁNOS – KNOLL KÁROLYNAK

[Budapest, 1879. december 29.]

T. cz. Knoll Károly könyvkereskedő urnak

Budapesten

Elismerem hogy „Toldi Szerelme” bizományi eladása fejében ön-
től mai napon ötszázhatvanhárom forint 75 krt átvettem s a korábban
5 háromizben összesen ezerhatszáz ft erejéig már befizetett összegek is
kezemhez érkezvén, ezen mai fizetés által ez ügybeli összes követelé-
semet ön teljesen és véglegesen [!] kiegyenlítette.

10 Szives faradozásaiért [!] fogadja köszönetemet.
Budapesten 1879^a dec 29. Arany János^b

^a egyb.
^b egyb.

2563.

CSEPREGHY FERENC – ARANY JÁNOSNAK

[Görbersdorf, 1879 vége]

5 Igen tisztelt uram!
„A Toldi” harmadik részének megjelenése alkalmából kezét csókolja
tisztelője
Csepreghy Ferencz
Görbersdorf^d
Budapest

1880

2564.

ARANY JÁNOS – GÖNCZY PÁLNAK

[Pest, 1880. jan. 25. előtt]

Adós vagyok,¹ de insolvens,² Pálom:
Csak e kis váltóval prolongálom.³

AranyJ

Arany János.

5 b.[oldog] n.[év] n.[apot] k.[ívánok]⁴

2565.

ARANY JÁNOS – TÖRÖK PÁLNAK

[Budapest, 1880.? január 25. előtt]

Arany János.

PÁL, fordulásod forduljon mindig örömré;
PÁL, megettérésed hagyja sokára az Ég!

b.[oldog] n.[év] n.[napot] k.[ívánok]¹

5

AranyJ

2566.

ARANY JÁNOS – GÖNCZY PÁLNAK

[Budapest, 1880. január vége]

Édes Barátom! Próbáltam valamit: csak az a baj, hogy egy kissé bibliás,
a mai kor nehezen érti meg. Im itt küldöm. Tetszésedre bízom, ezt vé-
setni fel, vagy mást. – Áldjon meg az Isten!

barátod Arany János

5 U. i. A bibliai hely idézése nem jönne a köre.

GÖNCZY ILONA.

Született: 1862 sept. 10.

Meghalt: 1879 apr. 3.

10 El nem aludt lámpám; csak, mint nem-földi menyasszony
Hoztam el: éjfélkor várni az égi Jegyest.*
Könnyetek értem hát, Szüleim, már omlani szűnjék:
Balzsamot, im, mennyből hint Ilonátok alá.
* Máté XXV. R.

Arany János.

2567.

ARANY JÁNOS – BEZERÉDJ ISTVÁNNÉNAK

[Budapest, 1880. január 27. után]

Bezérédynéhez

Mélyen tisztelt Nagyságos Asszony,
Közelebb méltóztatott némi csekély fáradságra felszólítani. Eszembe ju-
5 tött, hogy még Nagyságodnak is tartozom autographiámmal.¹ Itt kül-
döm. Remélem,^a nem fogja toladónak venni legszentebb érzelmeibe.

^a Remélem, – Re jav.

Ez vala örömed, – s <magad körül> tűzhelyednél^b látni,
Kik voltak^c <arcz[...]> férjed <társai> elvtársi^d, baráti;
Hol, mint nemes arcza <felettök,> hiu árnyék-^eképen
Szelleme is folyvást ott lenge közében.

- 10 Ott <[...] szedtem egy-egy morzsát> mikor fordulón volt a haza sorsa^f
<[...]>Bölcsé ajakáról nekem is hullt morzsa;^g
<S> Hogy kössük a multtal a jövőt össze:
Fehér asztalodnál pendült meg az eszme.

^b **tűzhelyednél** – besz.

^c voltak – **k nak**-ra jav.

^d **elvtársi** – besz.

^e **hiu árnyék-** – besz.

^f **mikor fordulón volt a haza sorsa** – besz.

^g **Bölcsé ajakáról nekem is hullt morzsa;** – besz.

2568.

ARANY JÁNOS – RÁTH MÓRNAK

[Budapest, 1880. január 31.]

Tisztelt Kiadó úr!

- Ma január 31-e, s Toldi Szerelméből ki van szedve egy hó alatt 5
mondd öt signatura!¹ Lévén az egész 25 ív, könnyű kiszámítani, hogy ily
arányban elkészül – füzéssel, bekötéssel stb. épen július 1-re, vagy is a
5 holt saison derekára. Önnek az érdeke kívánja ezt így? – Részemről
örülök, ha minél ritkábban kapok revisiót,² mert a szemem mostanában
oly rossz, hogy egyebet ennél épen nem is olvashatok; de a közönség,
mely a munkát oly lelkesen fogadta, s egymás kezéből kapdosta példá-
nyait, megérdemlené,^a hogy ne várassuk fél esztendeig új kiadásra.³
- 10 Tisztelettel

alázatos szolgája
Arany János^b

^a megérdemlené, – é jav.

^b egyb.

2569.

ARANY JÁNOS – RÁTH MÓRNAK

[Budapest, 1880. február 1.]

Tisztelt Uram,

Nem tudtam, hogy családi gyásza van,^{a1} különben nem búsítottam volna tegnap azzal a levéllel.

Fogadja őszinte részvéteimet, és azon kívánatomat, hogy érje meg
5 az atyja éveit, erőben és egészségben!

tisztelője
Arany János^b

Buda-Pest, 1880 febr. 1.

^a van, – , -ből jav.

^b egyb.

2570.

DUKA TIVADAR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1880. március 2. előtt]

[Dukának tetszett a *Toldi szerelme*. A főtíkárnak küldi az Atkinsonra¹ vonatkozó életrajzi adatokat.]

2571.

ARANY JÁNOS – DUKA TIVADARNAK

Buda-Pest, 1880 márcz. 2.

Igen tisztelt Honfitárs!

Meleg üdvözlő sorait a távol Albionból köszönettel, s annál nagyobb meglepetéssel vettem, mert a Toldi első kiadása kevés számú példányaiból nem gondoltam volna, hogy csak egy is eljusson külföldre; a
5 másodikkal pedig könyvárusom megfoghatatlanul késlekedik. Örülök, hogy tetszett a munka, bár én messze vagyok (mint az előszóban is

megírá) a vele való elbizakodástól; azonban mégsem bánom, hogy így is, amint van, befejezhettem, s nem hagyom csonkán hátra legalább ezt a trilógiámat. Magyar specialitás biz ez, a külföld alig fogja valaha
10 méltánylani; hanem ilyen is kell.

A titkárságot illető megjegyzéseket szintén köszönöm, s át fogom adni az illető főtitkárnak, ki az Atkinsonra vonatkozó életrajzi adatokat is bizonyára nagyon szívesen fogja venni, s a közelebbi Almanachban kiadni.¹ Én e hivatalt tetteg már három év óta nem vihetem, egy év óta
15 pedig a valóságos főtitkár sem én vagyok,² csak a tiszteletbeli pusztá cím maradt meg. Egészségi állapotom, főleg szemeim nagy mértékű romlása kényszerített elhagyni az állásomat,³ s ez gátol azóta minden írásban, olvasásban, úgy hogy hetek, hónapok során egy betűt sem olvashatok, nem is dolgozhatom.

20 Szembajom (Önnek, mint orvosnak, megérinthe) nagy fokú rövidlátás mellett, a látó ideg oly nemű meggyengülése, hogy bár első pillantásra (közletről) mindent tisztán látok, a másik perczben már feszül, fáj a szem, a betű elhomályosodik, el is enyész, a mellett apró tárgyakat dupla, tripla stb. árnyékkal látok, s ennyi levélkét megírnok is valóságos
25 kín.⁴

Fogadja az én és családom legszívesb üdvözlését, s ismételt köszönetemet becses soraiért, ki teljes tisztelettel maradok

rokon érzelmű honfitársa

Arany János^a

30 Nem kifeledtem, de nem tudom, hogyan fejezzem ki üdvözlésemet ő Nagyságának, kedves Nejeének, kit látni legalább egyszer szerencsém volt. (Kézcsókomat küldöttem volna, de tudom, hogy az Angliában gombaság.)

Az egyszeri csizmadiát követve, csak annyit kívánok tehát, hogy
35 „ha kedves Családját én meg nem áldhatom: áldja meg a jó Isten!”

^a egyb.

2572.

BALOGH ELEK – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1880. április 2. előtt]

[Balogh Elek elküldte a pénzkölcsönzés utáni félévi kamatot, és arra kéri Aranyt, hogy az ehhez tartozó nyilatkozatot bélyeg nélkül állítsák ki, mert a szerződésben foglalt összeget sohasem kell majd visszaperelni.]

2573.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Buda-Pest 1880 apr. 2.

Kedves Sándor öcsém,

Balogh Elek, a félévi kamatot küldvén,¹ arra kér engem, hogy a tudvalevő „Nyilatkozatot”, költségkimelés tekintetéből, bélyegtelenül állíthassák ki,² miután az ügy sem fog soha beperesíttetni.

5 Ezt én neki szívesen megtenném, ha tudnám, hogy mégis – netaláni beperesítés esetére, a mit soha sem lehet tudni – kit rónak meg a triplummal,³ a beperesítőt-e, vagy az aláírókat? Azért kérlek, ezt az egész ügyet, legjobb belátásod szerint, intézd el; s ha úgy véled, hogy a bélyeg egyelőre el is maradhat, én abba is beléegyezem.

10 Különben megvagyunk, nem mondhatom hogy „a szokott állapotban” mert nénédek vagy tiz nap óta lázai voltak, s már féltettem a tavalyi nagybetegsége visszajöttétől,⁴ de pár nap óta tűrhetőbb volna az állapotja, de most meg új cseléddel vesződik, mely egy nap jő, más nap elmegy. Én pedig köhögök borzasztó sokat.⁵

15 Isten áldjon minden jóval

szerető bátyád

Arany János^a

NB a tulsó levelet vágd le és küldd el nyugtaul [!] Eleknek.

^a egyb.

2574.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1880. május 13.]

Kedves barátom!

Emlékszel-e még, hogy valaha, még a mi dicsőült Miska barátunk életében, mily kegyetlen örömet és meglepetést okoztunk neked, mikor postán küldve, az illatos dúlházi dohánynyal¹ kedveskedtünk? Hama-
5 rább, és tovább füstölt attól a te szegény fejed, mint a pipád; mi pedig titkon keseregtük bárgyúságunkat itt a falun!

Nem tudom, vajjon nem vagyunk-e még most is oly dúlházi állapotban, hogy a dohány sorsa a borral ismétlődjék! Akkor meg se hallgass; csak üss, és bocsáss meg.²

10 Én a te számodra mai nap egy láda bort (: 25 üveggel:) küldöttem a vasútra. Fogadd szívesen a pütkösi Szentlélek barátságos, bár savanyú, ajándékaül... Említetted, mikor utóljára láttalak, hogy a gyenge, savanyús bort baj nélkül megihatod. Ez épen olyan; miskolczi tiszta termés 1877-
ből. Non tentat caput, nec turbat stomachum.³ Éljed jó egészséggel!

15 Laczi előmenetelének szívemből örvendek;⁴ szerencsét kívánok hozzá neki is, nektek is. Kedves, jó feleségedet melegen üdvözlöm.

Szeretettel ölel

igaz híved

Miskolcz, 13/V. 1880.

LévayJ

2575.

MARGÓ TIVADAR – ARANY JÁNOSNAK

[Budapest, 1880. május 13.]

**BUDAPESTI KIR. MAGYAR
TUDOMÁNY-EGYETEM.**

ad 514sz

1879/80.

5 Nagyságos Úr!

Egyetemünk mai napon ujjaalakíttatásának százados évfordulóját ünnepelvén,¹ ennek fényét az által is emelni óhajtotta, hogy férfiakat kik

a tudomány vagy irodalom terén kiváló érdemeket szereztek, egyetemünk tiszt.[eleti] tudoraivá creáljon.²

10 Az egyetemi tanácsunk határozata legfelsőbb helyen is megerősítést nyert.

Midőn ezek folytán Nagyságod tudori okmányát ezennel megküldeni szerencsém van,³ egyuttal kedves kötelességemnek ismerem egyetemünk nevében üdvözetemet és legjobb kívánataimat is kifejezni azon
15 óhajjal párosultan, hogy a gondviselés által legyen megadva Nagyságodnak ezen oly jól kiérdemelt tudori címet a hazának javára, és Alma Materünk dicsőségére hosszú és boldog életben viselhetni.

Fogadja Nagyságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapesten, 1880 évi május hó 13^{án}

20 Nagyságodnak

alázatos szolgálja

Dr Margó

Rector

2576.

ARANY JÁNOS – LÉVAY JÓZSEFNEK

Buda-Pest 1880 máj. 16.

Kedves barátom,

Leveled, és nyomában a bort is megkaptam; köszönöm szépen, s mivel többsben szólsz, nem csupán neked, hanem Lajosnak is,¹ ki e szerint otthon ünnepel, s te légy szives a mellékelt Toldi Szerelmét, vagy
5 Brassaiként Toldi mellékelt Szerelmét² neki átadni. Az I. kiadásból ohajtottam volt neki is szolgálni, de, mire végére járhattam 1° vajjon Miskolczon van-e? 2° Vajjon nem Bécsben van-e mint delegatus 3°
Vajjon Pesten van-e és szállását ki által tudakolhatnám meg az országgyűlési irodában? mire mondom ezzel tisztába jöhettem volna, már nem
10 volt példány. Aristophanest pedig magadnak tartsd meg,³ és téged tartson meg a jó Isten!

igaz barátod

Arany János^a

^a egyb.

Köszönöm a multkori szép epigrammát is, de a végét alkalmasint
15 így gondoltad: „Toldi szerelme öreg.”⁴

2577.

ROZVÁNY GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1880. május 25. előtt]

[A levél melléklete a *Szalontai helyi mondák a hajdú-világ idejéből, verses dolgozat Rozványtól* című füzet volt.¹ Ezekkel kapcsolatban a következő kérdések merültek föl: emlékszik-e Arany Bakó János történetére; hallott-e arról, hogy Varga Mihály sarkadi hajdú lett volna; ki követte el a sarkantyúlopást; ismeretes-e előtte a mankó-história; Varga volt-e a szigettői törökfogó.²]

2578.

ARANY JÁNOS – ROZVÁNY GYÖRGYNEK

Budapest, 1880. máj. 25-én.

Édes barátom, Gyuri!

Szives leveledet, a melléklett füzetkével¹ együtt, megkaptam s köszönöm, de csak röviden válaszolhatok.

Én a szalontai mondákat nem már felnőtt koromban, de zsenge
5 gyermekségemben, főleg apámtól, hallottam, és így (prosában megvallva) azok csak homályosan maradtak meg emlékezetemben.^a

Bakó nevére e mondakörből nem emlékszem, pedig emlékezném, ha hallottam volna; mert Bakó Istvánt, ki már megkezdé vala hajduság kereső szerepét, láttam az apai háznál,² s így a nevével kapcsolatos
10 mondát sem feledtem volna el. A gyermekrablást én Vargáról hallottam, de hogy Varga sarkadi hajdu lett volna, azt ismét nem hallám, sőt volt szomszédotok, Varga Sándor egyenesen mint saját ösével dicsekedett vele. Különben e Varga Mihályt több város praetendálhatja³ az alföldön:

^a emlékezetembem – t 1-ből emend.

15 így a kőrösiek, egy már az intelligentiához tartozó Varga családot ma is
istibundi vargának csufolnak, mely szó törökül volna s mint szintén
apám állítá, azt tenné: „itt van, kapd el”,⁴ Varga Mihály „Csavarga”
nevét pedig emlékezetemben hiába keresem. A sarkantyulopásra most
már, leírásod után, én is homályosan emlékezem, de Bakónak tulajdo-
nitva nem; hanem vagy azt is Vargának, vagy Győri Jakabnak.⁵ Ez utób-
20 biról ugyanis, szintén mondából (apámtól) vettem azon részleteket, me-
lyek Szalárdiban nincsenek meg:⁶ így az üres kantárral való kémkedést,
a csónak alatti hallgatódzást: a vadludakról való részben azt, hogy a tö-
rökök rémülve mit kiáltoznak (Allah az égből is szórja a magyart!) a
nadasok telehányását kaszákkal stb...., hogy az árpafő kiszöldült a
25 bujdokló és éhenhalt törökök szájában.⁷ E Győri Jakabról Szalárdi hite-
lesen írja ugyan, hogy félegyházi hajduhadnagy volt, de én a szalontai
Győryek (Jankót te is ismerted) elődének hallottam, úgy is irtam. Vargá-
tól a mankó história most, a te elbeszélése után ujult fel emlékeze-
temben; csakugyan hallottam ezt is. A szigetközi törökfogó Varga
30 volt-e vagy más, azt nem tudom már, de úgy rémlik, más valaki volt.

Mondom, én ezeket nem felnőtt koromban hallottam, tehát föl sem
jegyeztem semmit. Lett volna elég alkalmam, tanító és jegyző korom-
ban, ezek emlékét felujítani, a monda egyéb részeit is tovább nyomozni:
de nem törődtem vele. A helyi tradíciók, naplók, memoire-ok stb. gyűjté-
35 sének kora még nem jött volt el: mikor ez az ötvenes évek folytán
megindult, én már nem voltam szalontai lakos. Az utód neked fogja kö-
szönni, hogy megmentéd, a mi még el nem vészett. Ölel barátod

Arany János.

2579.

A CONCORDIA BUDAPESTI JÓTÉKONYSÁGI EGYLET – ARANY
JÁNOSNAK
[Elveszett]

[Budapest, 1880. július 8.]

[A Concordia jótékonyági egyesület Aranyt tiszteletbeli tagjául válasz-
totta.]

2580.

WOHL JANKA – ARANY JÁNOSNAK

Budapest, 21. 8. [1880.]

Szeretett kedves Arany bácsi!

Épen ma, elutazásunk előestéjén, akartunk még által menni, midőn hallottuk, hogy a sziget viz alatt áll... Rögtön az akadémiába siettünk, remélve, hogy még benn találjuk; de minthogy csalódtunk, már csak le-
5 vélileg búcsuzhatunk. Ide mellékelve küldöm a fenyvesek üde, édes illatát. Pár csöppet itatós papírra öntve s *napos* vagy meleg helyre téve – az egész szoba megtelik a kedves fűszeres szaggal. Persze csukott ablak mellett.

Pirikét bizom meg vele, hogy naponként kétszer-háromszor végez-
10 ze a kis műtétet. Intse nevemben, hogy *irjon* nekem. Adresse: Csertin, p. Szerednye.¹ Kezeiket ezerszer csókolva, a sirig hű leányuk: Janka.²

2581.

ARANY JÁNOS – WOHL JANKÁNAK

Ráckevei, [1880.] aug. 24.

Kedves Janka! Nagyapa sajátkezűleg válaszolna levelére s köszönné meg a „fenyves illatot”, de nem teheti. Hogy miért? kitetszik az alábbiakból.¹

Amit a lapok a szigeti rettenetes veszedelemről irnak, csak kismis-
5 ka a valósághoz képest. Iszonyu volt azt látni, hát még átélni! A nagy fürdőházat felkapta a viz, mint pelyhet, s elvitte a sziget alsó végére; dolog lesz ezt onnan visszavontatni, pedig vissza kell, mert a forráskut előbbi helyén maradt. A hotel, melyben mi lakunk, a Dunába dőlt, természetesen azzal az oldalával, mely a Duna felől van; s így mi alul es-
10 tünk, honnan ugyan én, mint híres úszó, felrugtam magamat a viz színére, nagymamát is a ruhája felvetette, de szegény nagyapa, ki már 40 nap óta fuldoklik,² nem bírta meg rossz tüdejével az úszást s így aztán a halak megették. Nagymama, a mint felvetődött, szerencsére egy úszó vaslemezbe kapaszkodott, mely a mosógép része lehetett; én pedig mellette

15 úszva, nagynehezen ide Ráckevice menekültünk, de szegény nagypá-
nak már semmi *fenyves illat* nem használ.

2582.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Budapest Margitsziget

1880 sept. 2.

Kedves öcsém,

Nyolcz havi absolut nem írás és nem olvasás után e neked szóló levélen kísértem meg szegény szemeim képességét. Sokat tőlük hát ne várj.

5 A mily jól esett betegségemben azon rokoni szeretet sugallta szán-
dékod hallása, hogy ide feljőjj és néhány napot velünk a szigeten,
atyafiui szeretetteljes társalgásban eltölts: annyira fájt más részről, hogy
én akkor ezt a szives jóindulatból eredt szándékot, nolle velle,¹ meghiu-
sítottam, mert valóban oly beteg valék, ki saját gyötrelmeimen kívül,
10 egyébre nem is gondolhattam. Még soká azután is, mikor nagy lázaim
megszűntek, minden délután „elgyújtott”,^a elbádgyasztott valami tolvaj-
hideg;² melylyel szüntelen kábultan^b aludni kellett, csak augustus utolsó
napján és tegnap nem éreztem határozottan semmi lázfélét. Érverésem
azonban a rendesnél most is félannyival gyorsabb; légszervi bajom pe-
15 dig, az idült tüdőhurut és tüdőtágulás gyakori asthmaticus kinokkal, ha
enyhült is valamit, félek, hogy gonoszabb marad, mint e betegség előtt
volt.³

De minek írom én neked ezt a hosszú litániát?

20 Azért, hogy ha látogatásodról végkép le nem tettél, arra felhívja-
lak. September szépen köszöntött be, s ha így marad, mi még jó darabig
nem hagyjuk el a szigetet, mert nekem, ki az egész nyarat betegséggel
vesztettem el, most a szép őszi napokban kellene üdülnöm valamicskét,
hogy a telet kibírhassem. A sziget szép, az árviznek, mely korántsem^c

^a „elgyújtott”, – **tt** tint.

^b **kábultan** – besz.

^c **korántsem** – **m** tint.

volt^d oly nagy mint a lapok kürtölték, s a szigetnek csak felső, aránylag
25 kicsiny, részét borította el, – többé semmi nyoma;⁴ mocsárlég⁵ stb. mind
számár beszéd, az egész árvíz historia 8-ad napnál nem tartott tovább,
beleértve az utak, gyepek, feltisztítását, megmosását, újra kavicsolását
stb.

Tehát csak gyertek bátran. Igaz, hogy mi egyéb szórakozást, mint a
30 mit a sziget nyújt, nem ígérhetünk; de hisz ott van szembe az a nagy Ba-
bilon, a szigeten lakók, igen mérsékelt díjért, szabad hajójegyet^e kapnak,
melylyel akár 10-szer napjában átkelhetnek a pesti vagy budai oldalra; a
szállások is most már aránylag olcsók, s könnyen kaphatók, írj igenlő
választ és hogy mikor jöttök,⁶ én itt^f neked szobát váltok egy hétre (mert
35 hét számra adják) vagy a mennyire parancsolod,^g (de egy hétnél keve-
sebb időt csak nem szántál nekünk); van üres elég, épen mellettünk is.

Válaszod mindenesetre elvárva, szíves üdvözléssel vagyok és ma-
radok (de már^h nem soká)

40 szerető bátyád
rectius⁷ „süved”⁸
Aranyⁱ János^j

^d volt – t tint.

^e hajójegyet – ó tint.

^f itt – t tint.

^g parancsolod – paran (az oldal utolsó sorának végén nincs elválasztójel)

^h már – á tint.

ⁱ Arany – A tint.

^j egyb.

2583.

PÁLFY FERENC – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szeged, 1880. szeptember 5. előtt]

[Szeged városa egyik utcáját Arany Jánosról nevezte el.]

2584.

ARANY JÁNOS – PÁLFY FERENCNEK

Margitsziget, 1880. szeptember 5.

Igen tisztelt Polgármester úr!

Becsés soraiból értesültem, hogy Szeged szab. kir. város tanácsa, a város új utcái rendezése alkalmával, azok egyikét nevemről méltóztatott elnevezni.

5 A görög hitrege beszél egy Amphionról, ki lantja pengetésével várost épített:¹ vajha ezt tehetném én, legalább a nevemet viselendő utcával! De se Amphion lantja nem enyém, se a regék korát nem éljük: s én csak óhajtasomat fejezhetem ki, hogy – mint phoenix madár a tűzből, úgy Szeged városa a vízből, minél előbb megifjodva, megépülve, meg-
10 szépülve keljen elő.²

Tisztelettel maradván tisztelt Polgármester úrnak

alázatos szolgája

Arany János

2585.

ARANY JÁNOS – A CONCORDIA BUDAPESTI JÓTÉKONYSÁGI
EGYLETNEK

[Budapest, 1880. október 2.]

Különösen tisztelt Elnökség!¹ Folyó évi július 8-án kelt, hozzám azonban később érkezett b. levelükre, melyben értesítenek, hogy engem a Concordia jótékonyágok egyesület tiszteletbeli tagjául választottak, közbejött betegségem miatt csak most válaszolhatok;² s amidőn a meg-
5 tisztelő kitüntetésért, melyben részesíteni méltóztatottak, legforróbb köszönetet mondok, óhajtom egyszersmind, hogy az egylet javára, melynek nemes törekvéseit üdvöseknek tartom, valamicskét még én is tehessek, ki állandó tisztelettel marad, Buda-Pesten, 1880. october 2. Arany János.

2586.

BALOGH ELEK – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1880. október 5. előtt]

[Balogh Elek elküldte a pénzkölcsön utáni 440 forint kamatot és a hozzátartozó nyilatkozatot. Aranyt „mélyen tisztelt”-nek szólította.]

2587.

ARANY JÁNOS – BALOGH ELEKNEK

[Budapest, 1880. október 5.]

Kedves Elek öcsém,

Midőn értesítem, hogy a 440 ft kamat stb. illetéket mai napon megkaptam, s mellékelve az ígért nyilatkozatot is:¹

Szives üdvözléssel maradok

5 Kedves öcsémnek
Buda-Pest 1880 oct. 5

a régi „kedves”
(és nem „mélyen tisztelt”)
Arany bácsija

2588.

BALOGH JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1880. október 12. előtt]

[Szalonta főbírója a város képviselő testülete nevében Arany engedélyét kéri, hogy a Kölesér utcát róla nevezhessék el.]

2589.

ARANY JÁNOS – BALOGH JÓZSEFNEK

[Budapest, 1880. október 12.]

Igen tisztelt Főbíró Ur!

Szalonta város képviselő testületének már annyiszor ismételve fe-
lém forduló és engem oly nagy mértékben megtisztelő rokonszenvét,
most is mint mindenkor, hálás köszönettel fogadom; bár, megvallom,
5 sajnálnám, ha „Kölesér utca” a nép ajkán századok óta meghonosult, s
onnan nehezen is leszorítható történeti nevét<, > – mert hiszen hajdu
öseink a Bocskai-adományozta régibb lakhelyök felé vezető utcát ne-
vezték így – csakugyan elvesztené.

Egyébiránt nem gondolom, hogy ily esetben az illetőnek engedélye
10 szükséges volna; mert az ily névörökítés már a tisztelet nyilvánításnak
monumentális formái közé tartozik, mint például egy emlékszobor, me-
lyért előnek talán köszönetét sem illenék nyilvánítani.

Fogadja Főbíró úr, s általa a képviselő testület, szives üdvözlése-
met és kifejezését az állandó tiszteletnek, melylyel maradok

15 Főbíró urnak

Budapest 1880. oct. 12.

alázatos szolgája

Arany János^a

^a egyb.

2590.

KOVÁCS MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Túrkeve, 1880. október 22.]

Méltóságos báró Arany János úr,¹

Nagyságos uram!

Bocsánatot kérek, hogy jelen levelemmel és alázatos kéréssel
alkalmatlankodni bátorkodom Méltóságodnál.

5 Van szerencsém Petőfi Sándor dicsőült nagy költőnknek birto-
komban levő 4. kiadatlan költeménye első stropháit, alább írva, és 6.

levél sajátkezű írását, ide mellékelve, azon alázatos kéréssel küldeni Méltóságodhoz, miszerént: méltóztassék ezeket átvizsgálni, hogy ezek valóban nevezett nagy költők költeményei- és kéziratai-e vagy nem? s az eredményről az „Athenaeum” irodalmi és nyomdai r. társulatot Budapestben, engemet pedig Turkevén nagybecsű levele által tudósítani kegyeskedjék.

Én, ugyanis, ezen költeményeket és kéziratokat felajánlottam az „Athenaeum”-nak, a Petőfi-gyűjtemény számára, s rólok, e t. társulat t. Elnökéhez küldött s 1879. évi jul. 8. és aug. 27-dikén kelt leveleimben bővebben szólottam már; mire tek. Concha Károly úrtól, az „Athenaeum-társulat nevében”, az 1879. év jul. 10. és szept. 4-diki leveleiben a következő választ is nyertem: „Tessék a Petőfi-költeményeknek címét és mindeniknek legalább egy-egy versszakát felküldeni Arany János koszorus költőnkhez, vagy Gyulai Pál akadémiai titkár úrhoz, ők átolvassák, összehasonlítják s ha azok csakugyan Petőfi munkáinak bizonyulnak, mi a legnagyobb készséggel leszünk hajlandók e műveket méltányos árért megszerezni.”

Ezen idézett soroknál fogva bátorkodám tehát, ez ügyben, megkeresni Méltóságodat.²

A birtokomban levő kiadatlan Petőfi-költemények címei és mutatóvány sorai a következők:

1.

Lehel³ (:1845 vagy 1846-bol:)

30 Mellyik szerelmes nem választ magának
A számtalan közül egy csillagot?
És mellyik költő nem választ magának
A számtalan közül egy bajnokot?
35 Ezt Toldy Miklós, azt Kont lelkesíti;
Ki a vitéz, ki engem föltüzel?
Ki e vitéz?... a kürt harsogtatással
Országokat reszkettető Lehel!
Ez volt a hős, ez volt a kürt!.... e hősnek
Halála egy nagy égzengés vala;
40 Kilencz száz év mult, és ez égzengésre
Most kél a viszhang: lantomnak dala.

45 Ti jászok és ti kúnok, hallgassátok,
Mert, ugy hiszem, legjobban érdekel
Titeket, ő, a kúrtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel. Stb.

2.

Álmos vagyok és még sem alhatom.....⁴

50 Álmos vagyok és még sem alhatom;
Ébren vagyok és még is álmodom.
Gyertyám pislog komorhomályosan,
Mint a lidércz, melly temetőbe' van;
S ki nem merem kezemet nyujtani:
55 Elvenni hamvát vagy eloltani.
Ágyamban fekszem mozdulatlanul.
Előttem el rém rém után vonul. Stb.

3.

Távozol hát, ifjúságom?⁵

60 Távozol hát, ifjúságom?
Oh bízvást távozhatol,
Nem siratlak. Búcsúm tőled:
Keserű, hideg mosoly.
65 Nem valánk mi jó barátok.
Úr voltál te, én kutyád; stb.

4.

Ez a világ egy nagy kocsmá, jó tágas....⁶

70 Ez a világ egy nagy kocsmá, jó tágas,
Benne a sors az örökös kocsmáros,
Éjjel, nappal tele vagyon vendéggel:
Öreg, ifjú, gazdaggal és szegénnyel.

75 Ez utósók között vagyok magam is;
De a goromba kocsmáros oly hamis:
Nem tudom mivel keveri italom,
Olyan keserű hogy meg nem ihatom....Stb.

(:Mind össze 42. mutatvány sor a címekkel együtt:).

80 Az 1^{ső} költemény, mely különösen szép és fonséges, 7. nyolc-nyolc soros strophából áll refrain rímekkel. A 2^{ik} költemény, mely szaktalan, 43. sorbol, a 3^{ik} és 4^{ik} 17-17 sorbol áll. E költemények közül a három első, a 19½ ívet tevő 1845. stb. évi kéziratokkal együtt, 22. év óta van birtokomban. A 4^{ik} költemény nincs e kéziratok közt, az külön jött kezemhez.

85 Minthogy a kéziratok négy vagy öt korbeltiek: összehasonlítás végett küldök itt mindegyik korbelti írásból, u. m. a „Tündéralom”-bol 1. levelet (:rajta az első sor: „Kerestem őket, és meg nem lelém”): „Salgó”-bol 2-tőt (:első soraik: „Derült, kék éj volt,” stb. „Dávidnak már nem kelle temetés): „Szilaj Pistá”-bol 1-et (:első sora e cím.). A lyrai 90 költeményekből 2-tőt (:első soraik: „Egy fiatal íróhoz”. „Menj, menj, emlékezet!...”). Illyen kézírás, minő azon a papíron van, melyen ez utósó idézett sor az első: 12. levél van birtokomban. Mind ezen írásoknak – mint tapasztalni méltóztatik – különösen az F, H, M, P, stb. nagy kezdő betűi hasonlítanak egymáshoz is, s a „Magy. orsz.” 1879. évi f. 40-95 ik lapján közlött „Nemzeti dal” kézírathoz is.

A kéziratok alá, más kézzel, szórul-szóra ez van írva:

„Mellőzvéen a törlötteket, kinyomathatik 6/8 846 Reseta mk.”

100 S Resetának, az akkori állami egyik könyv-vizsgálónak ezen hivatalos és sajátkezű aláírásából igen valószínűnek látszik az, hogy Petőfi „Összes költeményei”-nek első kiadása a birtokomban levő kéziratokból is szedetett ki, és készítettett sajtó alá.

Az elősoroltaknál fogva olyan meggyőződéssel vagyok, hogy: e kiadatlan költemények- és kéziratokban Méltóságod bizonynyal Petőfi Sándorunk sajtójaira ösmer, s ezökre is így kiált fel:

105 „Övé!... itt, ez itt övé:
A szín erős.”

Alázatos kérelmem megújítva, Méltóságod nagybecsű válaszát –
bérmentetlen levélben – várva kitűnő tisztelettel maradtam
Tur-Kevén, október 22^{én} 1880.
110 Méltóságos báró úrnak

alázatos szolgája
Kovács Mihály mk.^a
ref. fitanító.

^a egyb.

2591.

GÁSPÁR JÁNOS – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[1880. november 18. előtt]

[Gáspár János arról tudósítja Aranyt, hogy maroscsúcsi kertjéből almát
küld neki.¹]

2592.

ARANY JÁNOS – GÁSPÁR JÁNOSNAK

Buda-Pest, 1880. nov. 18-án.

Kedves barátom,

Tegnap, midőn becses soraidat vettem, még nem érkezett volt meg
szíves küldeményed;¹ de este felé csakugyan kaptam az értesítést, hogy
megjött, még pedig, nagy csodálkozásomra, a losonczy vaspálya indóhá-
5 zához. Azt gondoltam, tévedésből jutott oda, s valószínűleg bejárta
egész felső Magyarországot; de a szállító levélen semmi ilyes vargabe-
tűnek nyomára nem akadván, később rájöttem, hogy a tiszai vaspálya, a
tehervonatait, a szolnok-hatvani pályán szállíttatja, s így csakugyan nem
az osztrák, hanem a magyar államvasút pályaudvarába érkeznek. Legyen
10 akárhogy: a küldemény igen szép és sok, fogadd érte legforróbb kö-
szönetünket. Valóban zavarba hoztál: mikép szolgálhatjuk ezt mi neked
valaha vissza.

Egészségi állapotunk most türhető, a milyen fentjaro betegeké szokott lenni; az én szememtől is – nagy ritkán, hetek, hónapok multával 15 – kitelik ennyi kis írás;² de már tovább nem folytathatom. Isten áldjon téged s a tiedet minden jóval!

Szerető barátod
Arany János.

2593.

ISMERETLEN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Putnok, 1880. november 28. előtt]

[A levél Tompáné súlyos betegségéről tudósít.]

2594.

ARANY JÁNOS – ISMERETLENNEK

Budapest, 1880. nov. 28.

Tisztelt Uram!

A legmélyebb megdöbbenéssel vettük szíves tudósítását szegény Tompáné állapotáról.¹ Köszönjük. Kérem legyen szives, – adná Isten! jobbra fordultáról pár nap mulva értesíteni. Fájdalom, mi mind ketten 5 betegek lévén nem lehetünk a haldokló ágya mellett.²

Őszinte tisztelettel
Arany János^a

^a egyb.

2595.

SZINYEINÉ JEKELFALUSSY VALÉRIA – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Virányos,¹ 1880. november 30. előtt]

[Szinyeiné Jekelfalussy Valéria családtagjainak haláláról tudósított: férje, Szinyei Félix 1875-ben, lányuk, Ninon (Berzeviczy Edmundné) 1877-ben, fiuk, László 1880-ban halt meg.]

2596.

ARANY JÁNOS – SZINYEINÉ JEKELFALUSSY VALÉRIÁNAK

[Budapest, 1880. november 30.]

Igen tisztelt Nagyságos Asszonyom!¹

Vettem volt szomorú hírét nagy veszteségeinek;² s hogy még sem^a kerestem föl részvét-nyilatkozatommal,^b egyik oka az, hogy időtlen³ vígasztalással nem akartam mély fájdalmát háborgatni; másik oka tudva-
5 levő szembajom, mely kényszerített,^c hogy levelezésemet a lehető leg-
szűkebb körre – majdnem a semmire – szorítsam.

Ha Toldi <Nagyságod> megjelenése, Nagyságodnak egy futó percznyi enyhületet^d adott, annak örülök. Nemes hivatása a költészetnek balzsamot hinteni a fájdalmas szívekre; mind azokéra, kik a művészetet
10 gyakorolják, mind azokéra, kik élvezik. Nagyságod is, ha nemes érzelmeinek afféle kiadásában,^e mint a közlött „Jégvirágok”⁴ enyhületét találja, e jogát a fájdalmas szívnek senki nem vonhatja kétségbe: azonban az így felfakadó érzéseket a kritika boncoló kése alá vetni méltatlanság volna.

^a sem – s jav.

^b részvét-nyilatkozatommal, – részvétnyilatkozatommal, [?; sorvégi elvlasztás]

^c kényszerített, – ett besz.

^d enyhületet – ü [?]

^e egyb.

15 Fogadja szíves üdvözetemet, s azon óhajtást, hogy Isten erősítse
lelkét sulyos fájdalmai elviselésére, s adjon vigasztalást.

Tisztelettel maradván
<Budapest 1880 nov.>
Nagyságodnak

20 alázatos szolgája
Arany János^f

^f egyb.

2597.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1880. december 3.]

Kedves barátom!

Szomorú dolgok hirtelen szólitottak engem vissza közületek e hét
elején. Azok közt^a legszomorítóbb rám nézve a Tompáné váratlan halála.¹
5 Szegény, áldott jó lélek! mennyit küzdött, mennyit aggódott, azt
is mondhatnám, mennyit nyomorgott! egy részben a maga szeszélyei
miatt.

Tegnap előtt tartottuk temetési gyászünnepeét a maga házánál. Csinos
érezkoporsóban nyugodott, virágkoszorúk alatt. A putnoki ref. pap
mondott felette rövid beszédet és imát. Azután elvittük Hanvára.
10 Kisértük Putnokról: én, Irén – a megboldogultnak unokahúga s fogadott
leánya, Lossonczy Kálmán szintén unokaöccse, és Tompának egy haj-
dani káplánya.² Hanván a sír felett ismét ének és ima volt. Aztán elhe-
lyeztük a koporsót a Miskáé mellé s most már egymás mellett alusszák
az örök álmat kis fiok társaságában. Életök közös ohajtásából legalább
15 ennyit teljesített a halál!

Tompáné – a mint Irén beszélte – már egy év óta szemlátomást ha-
nyatlott, fogyott és gyengült. Mintegy hat héttel halála előtt erősen meg-
hült s nagy katharust³ kapott. De nem gondolt vele, hanem mint az előtt
mindig, folyvást a kimerülésig zaklatta magát a ház körül az ő rendkívül
20 gyenge testéhez nem való munkákkal, a melyekről nekem a szomszédjai

^a közt – besz.

25 azt mondták, hogy az egy erős parasztasszonynak is sok lett volna. Bizonyosan újabb meghülésnek kellett közbejöni. Vasárnap azaz nov. 21^{én} már nem bírta ki, le kellett feküdni, súlyos beteg lett. Orvost teljességgel nem akart hivatni. Irén kedden jött el Hanvárról hozzá. Már akkor igen oda volt. Orvost szerdán hívtak hozzá: de a tüdő lobb már rendkívül erőt vett a különben is árnyékszerű, gyöngye szervezetben. Nem volt többé segítség s hétfőn (:nov. 29^{én}.) reggeli 4 óra tájban, a mint Irén mondja, minden küzdés nélkül, a nélkül hogy észre vették volna, elaludt s többé fel sem ébredt.

30 A háznál, úgy hallom, egy krajczár pénzt sem találtak. A temetésre kölcsön kellett mindjárt venni néhány száz forintot. Adóssága is maradt, mint mondják 7–800 ft. Ezen kívül fizetetlen a Miska utáni hagyaték (:ház és föld:) százaléka; így aztán összesen azt hiszem, rámegy a teher 1500 ftra.

35 Valami végrendelet félét^b is hagyott az áldott lélek, én hozzám címelve. De az inkább magán természetű irat mint végrendelet. Jogi ereje semmi. A putnoki ház és 27 hold föld a substratum.⁴ Azt Irénnek hagyja, de úgy h.[ogy] a házból az Irén halála után az Akademia és az Irói segélyegylet is részesüljön. A rendelkezés többi pontja mondhatni
40 tárgy nélküli. A Miska műveinek jövő kiadására s az abból nyerendő pénz elosztására vonatkozik leginkább. Az ingóságok is mind az Irén kezébe mennek, némely iratokat azonban nekem rendelt átadatni a megboldogult. A két szép lovat és kocsit – a mi szegény baráténk ezen emésztő kedvtelését – a fentebb említett unokaöcs Lossonczy Kálmán
45 vette át. Diviserunt vestimenta.⁵ „És nem ismerendi őt többé az ő helye!”⁶

Mindezt azért írtam le ily részletesen, mert tudom, hogy ő alig ragaszkodott az életben valakihez úgy, mint tihozzátok. S az ő sorsát ti^c is mindig a legmelegebb baráti részvétellel és figyelemmel kísértétek. –

50 A „Pannoniába” küldött prózai munkákat igen-igen köszönöm.⁷ Azonban sajnálom, hogy felhoztam előtted, mert most vagy téged, vagy Laczit fosztottam meg<t> tőle. Majd csak megkerítettem volna valahogy.

^b végrendeletfélét [?]

^c ti – i e-ből jav.

Az isten áldjon meg minden jóval. Kedves nődnek s a kis barna Pi-
55 roskának is jelentsd legszívesebb tiszteletemet s kézcsókomat!
Miskolcz, 1880. dec. 3.

szerető barátod
Lévay József^d

^d egyb.

2598.

ARANY JÁNOS – LÉVAY JÓZSEFNEK

Buda-Pest, 1880 dec.^a 5.

Kedves barátom,

Szíves tudósításodat szegény Tompáné halála körülményeiről a
legnagyobb megilletődéssel és fájdalmas érdekléssel olvastuk; köszönjük,
mind én mind nóm, hogy időt szakítani nem sajnálottál azok ily részletes
5 megírására. Valaha irodalomtörténeti adatot szolgálhat Miska barátunk
életrajza megírásához; kinek sirja már most – mint a Petőfi családé¹ –
véggépen be van boltozva!

A „próza munkák” miatt pedig te sohase aggódjál,² ha úgy volna
is a mint irtad; hiszen kopasznak fésű = nekem könyv már nem kell. De
10 nem úgy van, nekem is maradt egy példányom, melyet a mutatvány-
ívekből (aushängebogen) kötettem magamnak.

Nóm köhögése és rekedtsége, torokfájása némi lázzal párosulván,
most bizony gyöngéledik, engem pedig ideges bajom s vértolulásom az
agyra háborgatott e napokban.

15 Áldjon meg a jó isten!

Arany János^b

^a dec. – . tint.

^b egyb.

1881

2599.

ARANY JÁNOS – TÖRÖK PÁLNAK

[Budapest, 1881.? január 25. előtt]

Nem járhatván ki, már egy hét óta, a szobából, kénytelen vagyok e hitvány lapocskára bizni Pál-napi üdvözetemet. Isten téged, a tecciddel együtt, tartson meg jó egészségben, és szeressen minden jóval!

őszinte tisztelő barátod,^a

Arany János.

5

^a, – .-ből jav.

2600.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1881. január 31. előtt]

[„Nem kis zavarban vagyok”, így kezdte levelét, amelyben egyebek között azt írta, hogy őzhúst küld Aranyak.]

2601.

ARANY JÁNOS – TÓTH ENDRÉNEK

Buda-Pest, 1881 jan. 31.

Kedves barátom,

„Nem kis zavarban vagyok” – én is így kezdek leveletem, – nem azért, hogy olykor én is meg ne tudnám enni az őzhúst – ha kapom

482

– épen úgy, mint a ki rászületett, vagy maga képes löni (mert én csak
5 bakot szoktam);¹ hanem azért, hogy mivel és hogyan visszonozzam én
neked ezt a rendkívüli szivességet. Mert én már azt sem mondhatom, a
mi<t>vel^a Kisfaludy az őt meglátogató^b „lelkes magyart” biztatja:

„Sokat ugyan nem adhatok:
Legfőlebb egy dalt mondhatok.
10 S kezet csapván jobbjaival,
Megkinálnám pipával.”²

Nem ígérhetem a dalt azon kettős okból, mint Csokonai a „kárpitokat”
„kösöntyüket” nemt’om melyik grófnénak <.> neve napjára:

„Tisztelkedném kösöntyűkkel
15 És rájok arany betűkkel
Juliánát metszenék....

de, folytatja, neki afféle czifraságai és drágaságai nincsenek....

Sem nagyságod úri háza (vagy telke)^c
Olyanok hiával nincs..³

20 azaz: én a dalnak fogytára jutottam, a te úri telked pedig olyanok hiával
nincs; adja^d isten, ne is legyen soha.

Most veszem észre hogy tulajdonkép még semmit sem válaszoltam
leveledre; pedig a szemem már felmondotta a szolgálatot.⁴ Csak annyit
irok^e hát, hogy barátságodnak ez újabb nyilatkozatot, kis családommal
25 együtt, a mily kellemesen meglepett, ép oly meleg<sz> szívvvel köszön-
jük, s ha mással nem, irántad és családod iránt<.> való szives baráti jó
indulattal igyekszünk megérdemlenni és meghálálni. Most pedig fogadd
mind hármunk viszonti üdvözlését a kedves tieid számára is.

30 öszinte barátod
Arany János^f

^a mi<t>vel – vel besz.

^b meglátogató – meg besz.

^c (vagy telke) – besz.

^d adja – d jav.

^e irok – k jav.

^f egyb.

2602.

ARANY JÁNOS – PÉTER DÉNESNEK

[Budapest, 1881. február 6.]

Kedves öcsém uram,

Vettem a szives küldeményt,¹ mely a „hálás növendékeknek”² igazán becsületére válik.

„Nőjenek is nagyra!” folytatom én tovább; ön pedig fogadja kö-
5 szönetemet, s a meleg kézszorítást, melylyel maradok

Buda-Pest 1881. febr. 6.

volt tanára³ és

őszinte barátja

Arany János

2603.

ARANY JÁNOS – LÉVAY JÓZSEFNEK

Budapest, 1881.^a február 21.

Kedves barátom!

Vettem szép könyveidet, és köszönöm.¹ Tartalmukra nézve ugyan még keveset mondhatok, mert kivéve a mit a régi kötetből² s azóta is innen onnan ismerek – a többbit nem tudom mikor olvashatom el szemé-
5 lyesen:³ de kiállítások igazán elegans, becsületére válik a Franklinnak. Ezt nem értem arczképedre, mely a komorságig komoly, hiányzik belőle a te mosolygásod és jó színed, melyet hogy az Isten tartson meg a valóságban hosszú hosszú ideig szívemből óhajtom.

Fogadd mindhármunk meleg üdvözlését!

10

barátod

Arany János^b

^a 1881. – 10-ból jav.

^b egyb.

2604.

ARANY JÁNOS – ISMERETLENNEK

[Budapest, 1881. május 3.]

Tisztelt Uram,

Tehát szívesen látom szombaton, délután akármikor, – vagy ha az idő sétára alkalmatlan lesz, dél előtt is; de szép időben az egész téli mulasztást szeretném pótolni, a^a mikor és amíg^b lehet.

5 Fogadja szíves üdvözlésemet!

Buda-Pest 1881 máj. 3.

alázatos szolgája
Arany János^c

^a a mikor – [egyb?] a besz.

^b amíg – a besz.

^c egyb.

2605.

SZMRECSÁNYI JÁNOSNÉ – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1881. június 28. előtt]

[Szmrecsányi Jánosné Arany egészségi állapota felől érdeklődik.]

2606.

ARANY JÁNOS – SZMRECSÁNYI JÁNOSNÉNAK

[Margitsziget, 1881. június 28.]

Tisztelt nagyságos asszony!

Vettem kedves sorait és köszönöm szíves figyelmét, hogy egészségi állapotom felől tudakozódik. Az még folyvást gyenge lábon áll, az asthma erősen kinoz; de talán huzamosabb tartózkodás a szigeten hasz-
5 nálni fog.¹

A télen örömmel olvastuk családommal együtt két csinos kis költeményét a *Fővárosi Lapok*-ban.² A mi nekem bennök leginkább tetszik, az, hogy egyszerűen elegánsak, mint egy izléssel öltözött nő és meleg érzésből fakadtak.

10 Fogadja szives viszonti üdvözetünket, melylyel vagyok
nagyságodnak

Margitsziget, 1881. 28/VI.

alázatos szolgája
Arany János, s. k.

2607.

AUGUSZTIN JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1881. július 17. előtt]

[Augusztin József szeretné Aranyt meglátogatni, hogy saját verseiről megtudhassa az ő véleményét.]

2608.

ARANY JÁNOS – AUGUSZTIN JÓZSEFNEK

[Margitsziget, 1881. július 17.]

Édes öcsém uram,

Röviden fogadtam itt létekor, mert épen ebédemet kellett félbe szakítanom, hogy vele szólhassak, s némileg izgatott is voltam, mert nem emlékeztem mindjárt nevére és régen kapott levelére.

5 Sajnálom, ha ön elégedetlenül távozott volna el; még inkább sajnálnám ha a pesti utat és költséget egyedül e látogatás végett tette volna. Mert bizony a költemények, a mennyire romlott szemecimmel beléjük tekinthetem, nem olyanok, hogy azokban vetett reménnyel, a kereskedői pálya félben hagyását és más élet mód, vagy épen írói czélok kitérés-
10 sét merném javasolni. A versek kezdetnek is gyengék, mind tartalmilag üresek, mind külsőleg <nagyon farag> gyarlók. De, ha sokkal jobbak

volnának is: azért ki merné azt javasolni önnek, hogy hagyja el a – mint írja – sikerrel meg kezdett pályát? A vers írás^a nem kenyérkereső pálya, – ha Ön újra tanuló lesz is, nem attól függ jövője, hogy középszerű verseket írkal, hanem hogy mikép halad a céljára szükséges tudományokban. Nem akarom azonban azt tanácsolni, hogy, ha a kereskedéshez (mely tisztességes életmód) semmi kedve nincsen is, tanuló még se legyen többé. Ha érzi hogy van tehetsége rá, ám tanuljon tovább; de a kereskedelmi iskolában nyert bizonyítványait nézesse meg előbb, es [!] magát is kérdeztesse ki egy gymnasiumi tanár által, és ha ez javasolja, akkor isten hírével, lépjen a gymnasiumba. Minden esetre pedig vegye komolyan hivatását; dolgozni, túrni minden pályán kell, sokat, ha a fiatal ember előre akar menni, pártfogás nem tesz senkit tanult emberré, legkevésbbé pedig poétává.

25 Éljen boldogul!

[Arany János]

^a vers írás – egyb.?

2609.

A GYOROKI OLVASÓ EGYLET – ARANY JÁNOSNAK

[Gyorok, 1881. július 31.]

Tekintetes Úr!

Egy szerény kis mezőváros nyújtja im Tekintetességednek át hazafiúi nagy érdemeinek elősmerését, a gyoroki olvasó egylet dísztagjáiul való megválasztatása és az erről szolló díszoklevélnek mély hódolattal való elküldése által.¹

Csekélységünk tudatában remegő kézzel tesszük ezt, nehogy talán Tekintetességed országos nagy érdemeinek elősmerése szerény olvasóegyletünk bármily lelkesedett, de szerény kebléből jöve, nagybecsű figyelmére érdemesnek sem fog tartani. –

10 Hogy mégis bátrak voltunk lelkesedésünknek, határtalan tiszteletünknek – csekélységünk tudatában is – ezennel kifejezést adni, annak csak Tekintetességed elősmert nagylelkűségében való bizalmunk oka. –

Ugy gondoljuk hiszen a napfény tündöklő sugarai ép úgy bevilágítanak a napszámos kis kunyhójába, mint a nagyok palotáiba és ha ezek

15 hatalmas lakóinak szabad miért legyen megtiltva a kunyhó szegény la-
kójának hálával tisztelettel emelni fel hozzá szemeit. – Hísz Tekintetes-
séged érdemei az egész hazáéi, és a haza utolsó napszámosa is élvezi
világító, melengető sugarait. –

Még egy körülmény biztat, hogy Tekintetességed nem fogja meg-
20 vetni szerény olvasó-egyletünk határtalan tiszteletének, hálájának e cse-
kély kifejezését. –

Idegen^a nemzetiségek közé beékelve, helységünk olvasó-egylete
hazafias missiót teljesít, midőn igyekszik nemzetiségünket, nemzeti
nyelvünket nemcsak minden idegen befolyástól tisztán, rendithetlenül
25 megőrizni, de amennyire csekély erejétől és a rendelkezésére álló kevés
eszköztől telik nemzeti nyelvünket, a magyar műveltséget terjeszteni és
annak tiszteletet, elismerést az idegen ajkuaktól is kivívni. –

Ezekre támaszkodva bátorodunk a gyoroki olvasó-egylet jelen
díszoklevelét, határtalan tiszteletünk és hálánk e csekély zálogát Tekin-
30 tetességednek hódolatteljesen elküldeni, kérve és reménylve, hogy azt
csekélységünkötől kegyesen elfogadni méltóztatik. –

Ki egyébként a legmélyebb hazafiúi hódolattal maradtam
Gyorokon (:Arad m.) 1881 Julius 31^{én}
Tekintetességednek

35

tisztelő szolgálja
a gyoroki olvasó-egylet nevében
Kovács László
elnök

^a Idegen – d jav.

2610.

ARANY JÁNOS – KOVÁCS LÁSZLÓNAK, A GYOROKI OLVASÓ
EGYLET ELNÖKÉNEK

[Margitsziget, 1881. szeptember 3.]

Igen tisztelt Elnök ur,

Becsés sorait, melyekben a gyoroki olvasó egylet által disztaggá
lett kineveztetésemről tudósítani méltóztatott, a mellékelt oklevéllel
együtt, nagy köszönettel vettem.

5 Ha e lelkes sorokban személyemre halmozott magasztaló kifejezések
azon nagyság mértékeül venném, melyet el kellett volna érnem
azok megérdemlésére: valóban pirulás futná el arczomat annál inkább,
mert hanyatló erőim érzetében immár ösztönzésül sem vehetem a jövő-
re;^a de én csak ama jó indulatot látom bennök, melylyel hálás közönsé-
10 günk <komoly> őszinte^b irodalmi törekvések iránt viseltetik, <ugy hogy
azokat könnyen> s azért^c túl is becsüli. <A mértéket nagyollom, de a
jóindulatot> hálával s örömmel^d fogadom. <s kegyelet>tel <teszem>
<helyez> <fogom örzeni pályám emlékei között.>

Ifjúságom nagy részét Araddal szomszédos megyében töltvén, ha a
15 levél nem figyelmeztet is, van <fogalmam> sejtelmem^e <...> a missióról,
melyet a gyoroki olvasó egyesület nyelvünk és irodalmunk megkedveltetése
által környezetében teljesíteni magát hivatva érzi. Adja az ég, hogy <...>^f
culturalis <feladatát> működését^g, hazánk érdekében <sokáig> mennél
hosszabb ideig <folytathassa> sikerrel folytathassa, a mi <tart>
20 huzamosb idő folytán – szerény eszközökkel is lehetséges.^h <mint a latin
példabeszéd> <közmondás szerint: sok csepp a követ is kivölgyeli>
mert sok csepp a követ is kivölgyeli.^l

Fogadja Elnök úr, és sziveskedjék az egyesületnek is általadni
megújított köszönetemet és aⁱ meleg üdvözlést^j <ki->jelentés>fejezését
25 melylyel maradok

Tisztelt Elnök Urnak
<Budapest> Margitsziget 1881 sept. 3-án

alázatos
[Arany János]

30 U.i. Levelem nincs hirlapi közlésre szánva.

^a **annál inkább, mert hanyatló erőim érzetében <...> immár [immár jav.] ösztönzésül sem vehetem a jövőre;** – besz.

^b **őszinte** – besz.

^c **s azért** – besz.

^d **s örömmel** – besz.

^e **sejtelmem** – besz.

^f **<...>** – besz.

^g **működését** – besz.

^h **.,-ből jav.**

ⁱ **a** – besz.

^j **üdvözlést – t em-ből jav.**

2611.

BAYER FERENC – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Lőcse,? 1881. december 6. előtt]

[Bayer Ferenc a lőcsei állami főreáltanoda tanári kara által kiadandó *Album* című irodalmi almanachba kéri Arany részvételét.]

2612.

ARANY JÁNOS – BAYER FERENCNEK

[Budapest, 1881. december 6.]

Tisztelt Tanár Úr!

Vettem becses levelét, s örömmel hozzá járulnék a lőcsei tanári kar által kitűzött nemes cél valósításához;¹ de miután – betegség és elgyengült látás miatt – már harmadik éve semmit sem dolgozhatom:² nem vagyok oly helyzetben, hogy a hozzám intézett felhívásnak megfelelhessenek.

Tisztelettel maradván
Budapest. 1881. decz. 6

alázatos szolgája
Arany János^a

10

^a egyb.

2613.

ARANY JÁNOS – KISS JÓZSEFNEK

[Budapest, 1881. december 23.]

Tisztelt Uram,

Könyve nekem ajánlott s megküldött díszes^a példányáért,¹ <melynek már külső dísz is valóban meglepő> addig is, míg<.> az eddigiek

^a megküldött díszes – besz.

490

után ítélve<,> kétségkívül becses tartalmával <közelebb> bővebben
5 megismerkedhetném, (a mi fájdalom, csak mások segítségével történhe-
tik,²) fogadja szives köszönetemet.

Budapest, 1881 dec. 23-án^b

alázat^c

[Arany János]

10 Tekintetes Kiss József Urnak
 Buda-Pest
 Grill Károly kir. udv.
 könyvkereskedésébe<...>

^b 23-án – jav.

^c leh.

2614.

ARANY JÁNOS – FARKAS KÁLMÁNNAK

[Elveszett]

[Budapest, 1881–1882 tele]

[Névjegy üdvözlettel és „czivakodó autodoctor” aláírással.]

1882

2615.

KOVÁCS JÁNOS – ARANY JÁNOSNAK

[Kolozsvár, 1882. június 10.]

Mélyen Tisztelt Uram!

Az unitárius tanodák ifjusága, tanáraival egyetértve, elhatározta, hogy a székely népköltészet halhatalan gyűjtője, a feledhetlen költő és 5 püspök Kríza János szülőházát (Nagy Ajtán, Háromszék) emléktáblával jelölné meg folyó évi július hó 16^{án}, s ez alkalomra emlék-albumot fog kiadni.¹

Bocsássa meg nekünk, parányoknak, édes magyar nemzetünk legnagyobb költője, ha Kríza iránti lelkesedésünk tul-bátorrá teszen! Óhaj- 10 tásunk szerfelett merész. Tán a lehetetlennel határos. – Mindazáltal a cél nemes volta: reményt, a remény hitet ad, a hit pedig bátorságot önt belénk ohajtásunkat, alázatos kérésünket kinyilvánítani. Ha a Toldi- 15 trilogia alkotója néhány soros költeménnyel szerencsétlenné irodalmi vállalatunkat, melylyel Krízának akarunk áldozni: meg vagyunk győ- ződve, nagyobb és kedvesebb elégtétel lenne ez Kríza szellemének, és e szellemet őszintén tisztelő unitarismusnak, – mintha az a társadalom hozná babérkoszoruját a költő szülőházára, mely oly kevés elismeréssel adózott – míg élt – a „székely csalogánynak”.

Az igazgatóság az emléklap tiszta jövedelmét a takarékpénztárba 20 fogja elhelyezni, s kamatát önképzőkori pályamunkák díjazására fordítandja. – Ha bátorságunk nem tolakodás, legyen szabad Mélyen Tisztelt Uraságod legbecsesebb válaszáért esedeznünk: remélhetjük-e, hogy be- cses költemény-küldeményével – e hó 28-ig – megajándékozni kegyes- 25 kedik? – Ha ellenben bátorságunk tul ment az illem és a józan ész hatá- rain: legbecsesebb elnézését kérjük. Így is, úgy is maradunk

Mélyen Tisztelt Uraságodnak

Kolozsvár, (patak-utcza 2.)
1882, június 10.

alázatos szolgálai:
– a szerkesztő bizottság nevében –

30 Kovács János^a Györffy József^b Székely József^c
igazg. tanár s az Gábor Albert^d
ünnepély vezetője

^a leh.

^b egyb., leh.

^c leh.

^d egyb., leh.

2616.

ARANY JÁNOS – KOVÁCS JÁNOSNAK

[Budapest, 1882. június 10. és 28. között]

telegramm

Kovács János tanár úrnak
Kolozsvár.

Folyvást szenvedek, nem látok:¹ visszavonúltam az irodalomtól. Nem
5 küldhetek verset.

Arany.

2617.

SZÉL PIROSKA – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Szalonta, 1882. június 15. előtt]

[Piroska szalontai élményeiről számol be nagyszüleinek.]

2618.

ARANY JÁNOS – SZÉL PIROSKÁNAK

Margitsziget, jun. 15. 1882.

Édes kis Piroskám! Szép tőled, hogy elég gyakran, és részletesen tudósítasz bennünket élményeidről; viszonzásúl és is megerőltetem egy kissé rég pihenő szemeimet s írok neked, hogy legyen emléke tőlem a leghosszabb utazásodnak, melyet eddig tettél az életben. Azt szeretem, 5 ha figyelmedet a mezei, falusi életre fordítod, látsz és tapasztalsz oly dolgokat, melyekről eddig fogalmad sem volt; mert ha a falusi leányt kinevetik városban, bizony a városit is falun, ha azt sem tudja, – magról terem-e a kifli, vagy a földből ássák. Most már, ha eljuttok Korytniczára,¹ ott pedig a szép természetet lehet megfigyelni, s a szép életet, viseletet 10 vésni be az emlékezetbe. Fiatal személy ne utazzék, mint egy koffer, hanem lásson meg mindent, a mi előtte új és szokatlan. Az idő ugyan még most is fenyegető a korytniczai útra, itt is 10-12 fokban didergünk, de talán a hó vége felé megfordúl.

Nem sok mulatságod volna, édes Piroskám itt a szigeten most; sé- 15 tálni is alig volna kivel, mert szegény nagymama talán még többet köhög (velem együtt) ezen a változó, rakoncátlan „szabad” levegőn, mint otthon a szobáiban. Váltig biztatjuk egymást, hogy lassankint majd megszokjuk, ha úgy nem leszünk vele, mint a cigány lova a koplalással.²

Gizi és Laczi bácsi, a rossz idő daczára, csaknem minden este 20 kijőnek, elolvassák leveleidet, s ha Gizi kap, ő is kihozza.

Szeretném kedves Piroskám, ha Szalontán léted alatt láttál volna valakit a testvérem szegény ivadéka közül, s ha különösen Jámbor Sándorékkal váltottál volna egy szives nyájas szót,³ hogy ismernék öreg bátyjokat a harmadik generációban is, és jót mondanának felőled.

25 De már kifogyott a mécsből az olaj, azt is csodálom, hogy eddig tartott; apádat, mamádat,⁴ Sándor bácsiékat ölelem, Lovassyékat tiszteltem, téged pedig csókollak nagymamával együtt.

szerető nagyapád
Arany János.

2619.

ZIMÁNYI JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Balassagyarmat, 1882. szeptember 15.]

Mélyen tisztelt, Nagyságos Úr!

Azon határtalan tisztelet, úgyszólván szeretet, melyet nagyságod iránt érzek bátorított fel arra, hogy a következő legalázatosb kéréssel járuljak nagyságod magas színe elé:

5 A jövő, október hó elsején itt Balassa Gyarmaton bémálás fog tartatni, s én mint ki még ezen szentségben nemrészesült, ohajtanám ohajtanám [!] felvenni, s nagyságodat bérma Atyámúl megnyerni. Esedezem ne vesse meg nagyságod e szerény, mégis talán vakmerő, s tólakodónak látszó kérelmemet, mert nekem is úgy tetszik bár, hogy elérhetetlenért
10 esengek, de szívem így diktált és engedelmeskedtem.....

Kérelmem még egyszer megújítva, alkalmatlanságomért ezer bocsánatot esdve, s boldogító válaszát elvárva,
maradtam

15 B[alassa]gyarmaton
szept. 15^{én} 1882

hódoló tisztelettel
nagyságod legalázatosb szolgája,
s örökké hálás lekötelezettje
Zimányi József
Polg. isk. VI oszt. tan.

ú.i. Ha nagyságod kérésem meghalgtásával boldogitana, úgy
20 helyettesül irodalmi tanáromat kérném fel.

2620.

ARANY JÁNOS – ZIMÁNYI JÓZSEFNEK

[Margitsziget, 1882. szeptember 21.]

Kedves Öcsém!

Vettem levelét, köszönöm bizalmát, s ifjúi hevülését kiválóbb irodalmi nevek iránt becsülöm: de mint nem katolikus talán el sem fogadhatnám. Ha azonban ez egyházi szokásaikkal nem ellenkezik, s ha kegyed egy már

5 mindentől visszavonúlt beteges öreg ember nevét ohajtja beiratni, ám tegye; csakhogy én az ebből folyó kötelességeket nem ismerem, s azok teljesítésére talán elégtelen is volnék.

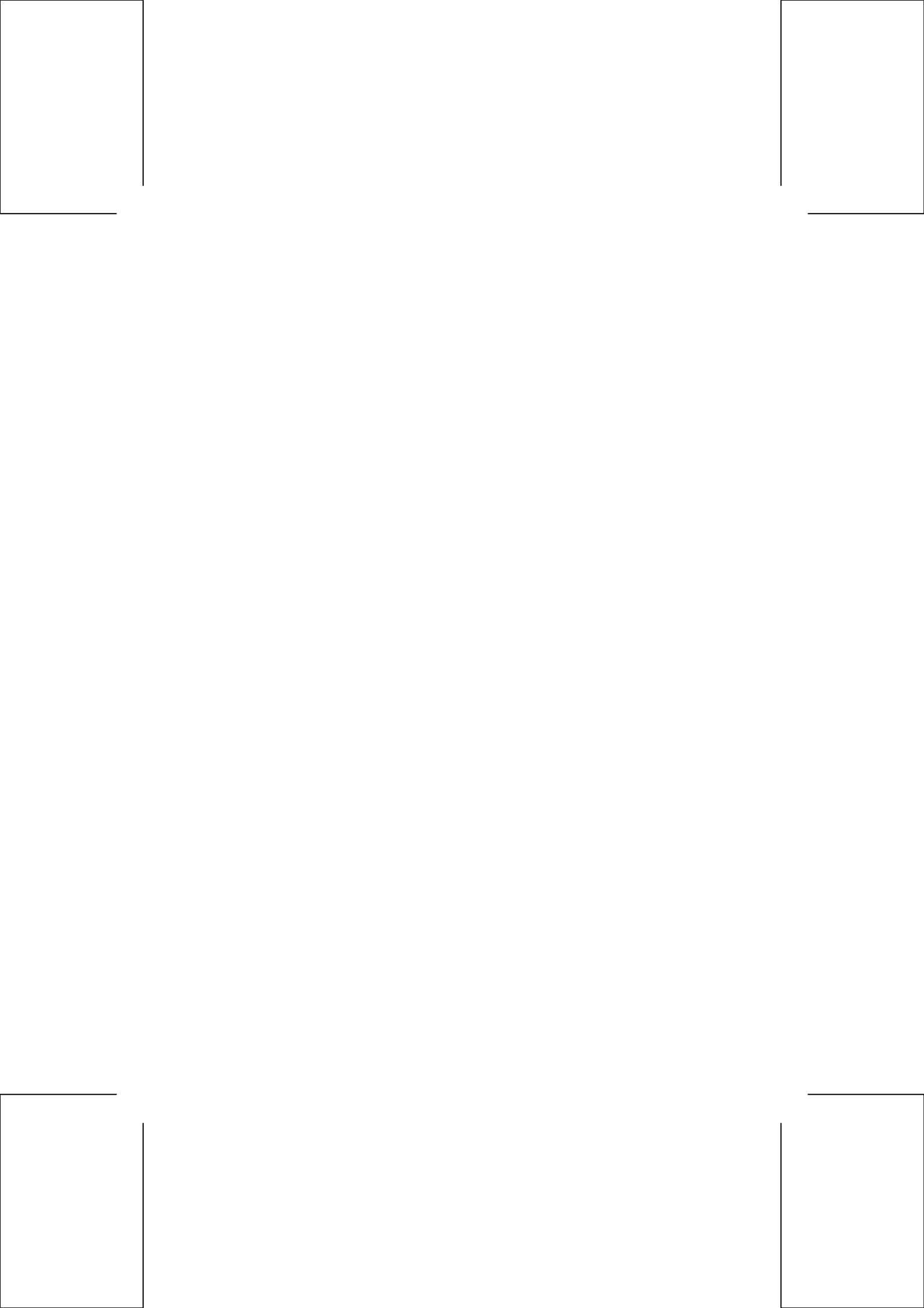
Fogadja rokoni üdvözlésemet.

Margit sziget. 1882. szept. 21

10

[Arany János]

FÜGGELÉK

FÜGGELÉK I.

Nem datálható levelek

1.

ARANY JÁNOS – HALÁSZ DEZSŐNEK

[186?–1877]

T. Halász Dezső úrnak
Erzsébettér 4 szám.
I Emelet,^a kiadóhivatalban

5 Nagy tanácskozásban vagyok; legyen szíves az aláírni valókat elküldeni,
aláírom, s visszaküldöm.

AranyJ

^a Emelet, – me jav.

2.

ARANY JÁNOS – ISMERETLENNEK

[Pest, 186?–1877]

Főtisztelendő Úr,
Sajnálom, de akadémiai pályaművet nem lehet többé visszaadni. Itt
küldöm a szabályzatot, mely azt tiltja.¹ Az illető azonban a titkári helyiség-
ben lemásolhatja. Őszinte tisztelője.

5

Arany.

3.

ARANY JÁNOS – BUDENZ JÓZSEFNEK

[Pest, 1869–1872?]

Kedves Tagtárs!

Midőn Luciánját köszönettel visszaküldöm,¹ kérem még az Akadémia példányának II-dik kötetét is, mert az I-ből néhányat (a mi az önében megvolt) már elolvastam, s a többi nem lesz elég a szünidőre.

5 Jó reggelt kíván

AranyJ^a

^a leh.

4.

ARANY JÁNOS – BUDENZ JÓZSEFNEK

[Pest, 1869–1872?]

Kérem ennek 2-ik kötetét, és egy kézi Thucydidest (az utobbit, ha lehet, jegyzetekkel).¹

Jó reggelt kíván

AranyJ^a

^a leh.

FÜGGELÉK II.

Levélszerű feljegyzések, üzenetek

1.

ARANY JÁNOS – BALLAGI MÓRNAK

[Budapest, 1874. november 16.¹]

Tegnap is olvastam egy árja dicsekvést:² hogy csak az árja Törzs képes az ideálra emelkedni.

Odajegyeztem: hát a Jézus Krisztus kutya? Meg a keresztvétség ideálja?

2.

ARANY JÁNOS – BALLAGI MÓRNAK

[Budapest, 1874. november 23.]

„1874. XI. 23. Dr. Pauer Imre philosophiai székfoglalására¹ e megjegyzést írta Ballagi Mórhoz:

Mi egy pár évezred óta kész,

Belátta hogy neki kell megcsinálni.²

5

B.[olond] Istók.”

3.

TOLDY FERENC ÉS ARANY JÁNOS ÜZENETVÁLTÁSA

[Budapest, 1875. március 2. előtt]

Én Martius hanyadik napján születtem? Ar. Azt hiszem 2-án. De csak a keresztelésem napja (8) van följegyezve.

1817. Martius 8-ka előtti vasárnap.¹

Egy kis levelezés Aranyval egy akadémiai ülésben.

FÜGGELÉK III.

Pótlások

1.

ARANY JÁNOS – WOHL JANKÁNAK

[Töredék]

[Nagykőrös, 1858 és 1860 között]

Kegyedet különösen a szelid múzsa látogassa meg minél gyakrabban és melegebb érzésekkel s legyen vigasztalója az élet ösvényén.¹

2.

WOHL JANKA – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Pest, 1858 és 1860 között]

[Wohl Janka leveleinek tartalmát nem ismerjük.]

3.

ARANY JÁNOS – WOHL JANKÁNAK

[Töredék]

[Nagykőrös, 1858 és 1860 között]

Édes Jankám!

Hogyan köszönjem én meg kegyednek kedves levelét s aztán hogyan tudjam magamat oly óriásnak képzelni a szellemvilágban, milyenné a Kegyed élénk fantáziája s irányomban részrehajló szivecskéje tesz! Nem, édes,
5 Janka, én Goethe nem vagyok s ily hasonlításnál azon fétis-sé törpülni érzem magam, melyet imádója egyszerű kerti főzelékből istenségre

emel: a nagyság nem a tárgyban, hanem az imádó képzeletében létezik. Hadd legyek én Kegyednek őszinte, szerető, jóindulatu »bácsi«-ja, – minden tömjén nélkül! Így aztán szent a békesség. [...]

- 10 Faustra nézve igaza van: szégyen az irodalomnak, mely azt nem birja jó fordításban.¹ De én nem mernék annak magyarításába fogni – mert... megvalljam-é kegyednek? nem értem. Faustot nem érteni? a mit mindenki olvas? mindenki ért? pfuj! ez már még is sok, mondhatja kegyed. Ki nem siratta meg Gretchent? ki nem idéz Mefiszto szavaiból? stb.
- 15 És én azt mondom, hogy nem értem, de nem érti az se, ki legjobban érti. Igen, az első rész drámai jeleneteit, Margit és Faust viszonyát, azt elhiszem: de a második rész metafizikai szcénáit szeretném, ha a legjobban értő urak megmagyaráznák. Kommentár lehet hozzá, olvastam én is eleget: de, ha szívem a költőnek kommentár nélkül nem tud megnyilni, áldatlan vesződ-
- 20 ség. [...]

- Hogy kegyed irodalmunk múltját tanulmányozza, igen jól cselekszi, mert a nélkül nincs jövő. E részben úgy hiszem, tul tesz akárhány költői asteriskuson,² kik mai nap setét egünkön pislákolnak. Blair is, bár régi, de elavulhatlanul üdvös tanulmány,³ mert a szép örök igazságaira van
- 25 fektetve. Ifju tehetségnek jobbat alig ajánlhatni. [...]

- Vegye ismételt meleg köszönetemet szives soraiért s ha levelem rövidnek, száraznak, azon hévtől, melylyel kegyed a magáéit írja, üresnek találja, számitson egy keveset s ne vegye úgy, mintha lanyhábban emlékezném reá. Az én korrespondenciám igen szük-körű – hogy kegyed, édes
- 30 Jankám, e szük körben nagyon szivesen látott vendég: már az is jelent valamit – – –

4.

ARANY JÁNOS – WOHL JANKÁNAK

[Töredék]

[Nagykörös, 1858 és 1860 között]

Édes Jankám!

- Ne várjon tőlem eszthetikai disszertációt; röviden szólok, de őszintén. A vers szép vers, úgy alak, mint tartalmilag; érzelemben gazdag és az érzelem igaz. De ez érzelem, édes Janka, épen nem kivételes; számtalan
- 5 szív létezik, kegyed korában – vagyis rendszeren pár évvel később, – ki

hasonló érzeményektől van eltelve, mert »A virágnak stb.« A különbség csak az, hogy nem mindenik érzi oly mélyen s ritka tudja azt oly szépen fejezni ki. Ez »a vágy egy ismeretlen ideál után«, ki tán sehol sincs, ki még meg sem született, talán soha sem lesz feltalálható, – legalább oly tökélyben
10 nem, mint a fölgerjedt érzés, a hevült képzelem óhajtaná. Mondom, a vers szép, legszebb azok közül, melyeket kegyedtől olvastam. [...]

Azonban ime itt van már az irónóság egyik baja. Kegyed »megfogadta,« hogy ezt ki hagyja adni. Sajnálom édes Jankám, szeretném, ha ezt nem tenné. A férfi büszkén kikiáltja érzelmeit a világnak, – ő teheti azt. De
15 a nő – egy leány!! (Mert az olvasó nem tudja, hogy ön gyermek, ki naiv öntudatlanságában írja ezeket). Itt nem csak az esztetikai szempont jöhet szóba. Ne adja, még most legalább ne – e verset a közönség kezébe (s a pletyka nyelvére) édes Jankám – – – [...]

U.i. Azóta megkapta kegyed válaszat, melyben az irónóségről
20 mondtam el véleményemet?¹

5.

ARANY JÁNOS – WOHL JANKÁNAK

[Töredék]

[Nagykőrös, 1858 és 1860 között]

Édes Janka!

De már ami sok, mégis csak sok! mivel érdemeltem én, hogy ruinálja¹ értem kedves szemeit s gyöngéd fehér kacsóit? Aztán, ha így tetőtől talpig lekötelez, hogyan viselem én el ez adósság terhét, melyet soha
5 meg nem fizethetek! Valóban, még arra is ügyetlen vagyok, hogy e kedves figyelemért egy csinos köszönetet mondjak, nemhogy valami igen szépet, mint Goethe Bettinának. Kegyed erővel Goethet akar belőlem csinálni, mire csak azt jegyzem meg, hogy kegyed lehet Bettina, de én oly kevéssé Goethe, mint Diogenes nem lesz az soha. A kegyed élénk képzelme csinál belő-
10 lem olyat, ami nem vagyok – hisz én az sem vagyok többé, ami voltam.² De elég erről. [...]

Hogy a – mikép is nevezzem – „láb-pongydiszt” örömmel vettem s elragadtatással nézte mindenki, azt nem szükség mondanom, csak azt sajnálom, hogy egy ünnepnap végig nem sétálhatok benne az utcán, mert
15 bizonynyal megbámulná Nagy-Kőrös „hirös városa.” Aztán, hogy papucsot

küldött kegyed, rám nézve abban, istennek hála, semmi sérelem nincs; mert
ime, ünnepélyesen teszek vallomást, hogy én a létezhető valamennyi kor-
mányok közt ennek gyöngéd uralmát tapasztaltam legszelidebbnek s annyi-
ra, de annyira könnyűnek, hogy házasságom egész ideje alatt még csak 1 é -
20 te z é s é t sem vettem észre; tagadni mindazáltal az egész frakkos-világ
ellenére egy magam nem merészem. Így nem félhet, édes kis Jankám, hogy
a papucs küldése által tyúkszem lón érintve. [...]

A nefelejts bokréta is szerencsésen megérkezett. Ha most poéta vol-
nék, verset kellene írnom az emlékezet e kékszemű picziny virágaihoz – de
25 az nagyon prózai dolog volna. Elég annyit mondani, hogy – eltettem.

6.

ARANY JÁNOS – WOHL JANKÁNAK [Töredék]

[Nagykőrös, 1858 és 1860 között]

Édes kis Janka!

Már hogy gondol oly kegyetlen dolgokat? Én? haragudni? kegyedre?
miért? – Tán mert oly jó, hogy nekem ottan-ottan levelet ír, s midőn füstös
odvamban, medvekint unatkozom, fel-felvidit kedves soraival. Csakhogy,
5 lássa, a válasz nekem már nem megy oly könnyen, oly sűrűn. Ahhoz oly jó,
élénk, kissé ábrándozó kedély kellene, mint a kegyedé; az enyém pedig már
olyan – no, nem mondom milyen, csakhogy szívesen elcserélem akárkivel.
Nem tud valakit, akinek csereszándéka volna? Nem bánom, ha bérkocsis
lesz is. Ah azok a fiákerek áldott kedélyü ficzkók; gorombák mint a darócz
10 s a mellett jól érzik magukat. Az én kedélyem pedig csupa tyúkszeméből áll,
mindenki ráhág, mindenbe megütöm – hallgatok és szenvedek. [...]

Örülök, hogy legalább egy kicsikét bepillantott kegyed a n a g y v i -
lágba. Ettől fogva már n a l l á n n a k tekintem,¹ kőrösi szóejtés szerint.
Talán azon korához nem épen illő – borongástól, melyet többször említ és
15 észleltem magam is, – most már szabadabb lesz. Ugy is kell. A bubánat eljő
idejére, ha idő előtti ábrándjainkkal föl nem idézzük is. A bimbó ne legyen,
ne akarjon hullatag szírom lenni: eljő a kor, hogy vissza óhajtja bimbó-
létét.....

7.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Töredék]

[1859. május 24.]

[...] kérve kérek: ha Reményinek írt versed¹ meg nem jelenik valahol, küldd meg azt nekem.

8.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

[Töredék]

[1859. május 27.]

Reményinek én egy rossz verset írtam,¹ nem is érdemes elküldenem. Lakomán voltunk s kezembe nyomta albumát. Nem szabadulhattam tőle. Estve adta át és hajnalban indult. Így majdnem rögtönözni kellett. Ki azonban nem jöhet.

9.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK

[Töredék]

[Szliács, 1862. augusztus 28.]

[„Augusztus 7-től szeptember 11-ig időzött Szliácson. Akkor a *Figyelő* gondja hívja,”) hogy meglássam, mi lesz, ha majd sehogyse lesz?

10.

ARANY JÁNOS – ISMERETLENNEK

[Pest, 1865. március 15.]

105. 1865.

KK.

- 5 Méltóságos Úr!
A pénztári hivatal átadta nekem a Marczibányi jutalommal járó és Méltóságod, mint jutalmazott nevére már régen elkészült emlék-érmét, hogy azt rendeltetése helyére küldeném el.
Melyet ezennel hazafiúi örömmel teljesítve maradtam
- 10 Pest, március 15. 1865.
Méltóságodnak tisztelője

Arany János^a
titoknok.

^a egyb.

11.

ILLÉSY GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Pest, 1868. január 16. és 24. között]

[A Honban közölt híradás a készülő akadémiai jutalmakról először a Hétfői Lapban jelent meg.]

12.

ARANY JÁNOS – ARANY LÁSZLÓNAK

[Töredék]

[1874. szeptember 19.]

[...] naponként kijárhatok a város ligetjébe[.]¹

13.

ARANY JÁNOS – ARANY LÁSZLÓNAK
[Töredék]

[1874. szeptember 24.]

Járom a ligetet, mely szép zöld és finom, mint tavasszal, miután a sarjut le-
kaszálták és felgyújtotték.

14.

ARANY JÁNOS – A PETŐFI TÁRSASÁGNAK
[Elveszett]

[Budapest, 1880. február 15. előtt]

[Megköszöni a Koszorú című társasági folyóirat két kötetét.]

FÜGGELÉK IV.

Versszövegek

1.

ISMERETLEN KÖLTŐ VERSEI

[1876]

Tovaszállt mint röpke sólyom, –
Most az idő lába ólom,
Minden percz egy évet ér!

5 Ülve benn a kis szobában
Nőttön-nő az esthomály,
Róla egy se szól, de tudja
Hogy a másik gondolatja
Most is ottan, Nála jár.

10 Majd egyszerre felsohajtunk,
Hirtelen fölrezenünk, –
Víg beszéd kel ajkainkon,
És a mosoly alatt titkon
Egy-egy könnyet törölünk.

15 Holdas éj

Oly hús, nyugodt, fönséges szép az éj,
Azúr tengerben egy ezüst hajó
Vonúl a hold az ég végtelenén,
A bérczeket bűvös fényárba vonja,
20 A völgyeket lágý köddel önti el.

Keblemre rég nem érzett megnyugvás száll,
A szende fény behat szívem mélyébe,
Ott éjt eloszlát, zord homályt elűz,

25 Megkönnyebbít egy rég viselt tehertől
És fölszakít egy elnyomott sohajt.

Oly néma minden, elpihent a szél is,
Az ágak közt alussza csöndes álmát,
Nem hallja a kis csalogány dalát,
30 Mely egy közel bokornak rejtekéből
Árasztja szét gyöngytiszta hangjait.

Mint forró éjen eltikkadt virágot
Megenyhít a derengő hajnal csöppje,
E hangok úgy enyhítik égő keblemet,
35 Csodás érzéssel, fénnel töltik el,
Oly édes, tiszta, – égi boldogsággal.

1876.

2.

ISMERETLEN KÖLTŐ VERSEI

[1876?]

A késő sejtelem

Sejtettem én, korán sejtettem azt,
Hogy hideg a te szerelmed, lányka;
5 De sejtésem késő volt, mert akkor,
Már kilobbant szerelmem hőlángja.
Sőt mi több – szomorú sejtelmemet
Enmagamnak el^a sem hitethetém,
Hogy is? hiszen miként a nyári nap,
10 Szerelmentől oly forrón égtem én.

Égtem, miként nyárközepén a nap,
Égtem, miként a kitörő láva;
Nem csoda hát, ha mindent a földön
Téged is égni láttalak lányka.
15 Oh Istenem milyen balga valék!...

^a e – é-ből jav.

No de így jár a ki forrón szeret,
Így jár, mert a valóra mit sem ad...
Elragadja egy tündérképzelt.

20 Elragadja egy szebb világba és
Ott ringatja édes álmok között;
Oh ilyenkor az elbájolt lélek
Azt képzelet, hogy mennybe költözött.
Oh képzelet! miért nem ringatál
Holtig ez édes álomban engem?
25 Vagy mért nem altatád örökre el
Megátkozott, siralmas életem?

A sirban most milyen szép csendesen
Alhatnám a békés örökálmot,
A melynél a földön úgy sem lelek
30 Soha, soha nagyobb boldogságot!
– De hasztalan, mert az a szörnyű kin,
Mely most veszett ebként marja keblemet,
Tudom még ott a koporsóban is
Felrázott s rettentett volna engem.

35 Hah mert irtóztató a fájdalom,
Mely e szerencsétlen szívet marja;
De még irtóztatóbb a gondolat,
Hogy nincs semmi, mi enyhítne rajtad.
Oh lányka te hideg élősobor!
40 Hogy mondhatád azt! hogy engem szeretsz?
Vagy ha szíved nem jégből alkotott:
Az Istenért ily hideg hogy lehet?

De mit esengek én? hiszen láttad
Halvány arczomon a mély szenvedést,
45 Láttad a fájdalom kinyomatát
És az iszonyu kétségbeesést;
Mégsem esett meg a te kegytelen
Hideg szíved mindezek láttára:
Hát most hogy esnék az meg könyves
50 Lantnak sirva epedő hangjára!

Többé nem is esengek hát neked,
És nem panaszkodom a világnak;
Hideg, gunyos az emberek szive,
Ugyis tudom csak kikacznának.
55 Van nekem, a kit mindig szerettem
S imádtam egy drága, jó barátom;
S ki egyszerismind anyám, vigasztalóm
És minden nekem e világon.

Igaz szerelmem e dicső tárgya:
60 Az egyszerű de bájdús természet,
Kivel az érzelem néma hangján
Én mindig oly jóízűt beszéllek.
Ennek panaszkodom ha bánat ér –
65 És ő mindig szán és megért engem,
Értem én, mert ha véle társalgok;
Szinte megkönyebbül fájó lelkem! –

Oh ha a fájdalom nagyon üldöz,
S kinomban nem lelek sehol nyugtot,
Kiballagok, ki a szabadba hol,
70 A lanyha szellő is vigaszt suttog.
Kiballagok a lombos fák alá.
<Ők is megérik a néma panaszt,>
Ott érzem én magamat legjobban,
Mert nincsen annyi részvét emberi
75 Keblekben, mint az árnyas lombokban.

Oh midőn sátraik alá lépek;
Bus, halovány arczomnak láttára,
Ugy elsetétülnek azok, miként
80 A nap: ha felhőfolt tolul rája.
S ha szenvedő^b szívemnek mélyiből
Egy bús fohászt bocsátok néha ki,
Arra szinte megrendülnek a fák
Kinomban résztvevő, bús lombjai.

^b szenvedő – ő jav.

85 Vagy elmegyek a virágok közé, –
 Ők is megérik a néma panaszt;
 Bár fájdalomtól ment szüzi keblök,
 Még általérzeni képtelen azt,
 Nincsen fogalmuk a szenvedésről;
 Nyájasan üdvözölnek engemet,
90 S illatesókkal^o halmoznak el; – így
 Akarván vigasztalni keblemet.

 Mert ők olyan jók, s olyan kedvesek,
 Csupa ártatlanság az életük –
 S mint szerelmük tárgya a napsugár,
95 Olyan igaz s hű minden érzelmük.
 Ha búmban köztök elkeseredem,
 Könyüimet keblökbe fogadják –
 Keblökbe oh igen, oda oda,
 A hova az ég tiszta harmatját.

100 Oh természet szerény leányai!
 Ti gyönyörű, szemérmes virágok,
 Ti teszitek kedvessé én nekem
 Ez érzéktelen, hideg világot!
 Tibennetek találok sok szépet,
105 Mit keblekben fellelni nem lehet.
 Jaj Istenem be kár hogy érzeni
 Nem tanítjátok az embereket!

 Oh ha miként nektek, olyan igaz
 És hű szerelme volna lánykámnak,
110 Akkor én volnék a legboldogabb
 Fia ennek a széles világnak!
 De így, de így földkerekségén
 Én a legboldogtalanabb vagyok,
 S az is leszek tudom én Istenem,
115 Az is leszek, míg csak meg nem halok!

 Hah mért is jön fel a nap az égre
 Miért nincs mindig setét éjszaka!

^o illacsókkal – kal jav.

- 120 Hogy nem látnám már ezt a világot,
Mely rám oly szörnyü sok kint áraszta.
S hogy ne látna senki többé engem,
Ne látna senki mély keservemet,
Hát^d sirhatnék bátran és szabadon:
Míg ki nem sirnám lelkem, szívemet.
- 125 De haj közelg hála neked oh ég!
Közelg az est, az éj sincs messze már,
A nap, miként egy megsebzett vitéz –
Vérbemerült arcczal pihenni száll.
Szegény mivel oly hón lángolt ott fenn,
Mivel olyan forróan szeretett;
130 Véres arcczal – kénytelen elhagyni,
Azt a fényes, de hűtelen eget.
- – Az lett jutalma hó szerelmének
Véres arcczal hagyni el az eget...
<Hat> Én meg halvány arcczal s véres szível
135 Fogom elhagyni a lányt s életemet. –
- Hah mi szörnyü...
Hah mi szörnyü szomjuság ez!
Ég a torkom, mint pokol, –
Bort nekem! mert még kinomban
140 A halál is elsodor.
- Bort előmbe! bort örömmel;
Hadd iszom le magamat!
Józan élet úgy sem élet
Ily borongós ég alatt.
145 Bort örömmel, bort nekem, mert
Szomjuságom végtelen,
Váljék borrá bár egy tenger –
Hah még azt is elnyelem!

^d **Hát** – **Hat**-ból emend.

- 150 Mely oly forró szenvedéllyel
Földi ember képtelen
Lányt szeretni, mint milyennel
Én a jó bort szeretem.
- Szeretem nagyon a jó bort,
Végtelen szeretem én,
155 Sőt midőn reá tekintek
Hálérzet is száll belém,
- S méltán, – mert hű nemzetemnek,
Mely már annyit szenvedett,
S melyet terhes búi közt tán
160 Istene is megvetett!
- Csak egyedül e dicső nedv
Enyhíté fájdalmain,
Ez vigasztalá keservit,
Bánatát s siralmait. –
- 165 Szeretem nagyon a jó bort,
Mert a földön nincs ily nedv;
Tőle, mint tavaszi naptól
A virág: úgy nyúl a kedv.
- Szerettem anyám tejét is;
170 Mert hiszen az édes volt,
De még sem szerettem oly hően
S lángolón mint most a bort.
- S méltán, mert míg emlőt szoptam,
Sirás közt tölt életem;
175 És mióta borral élek:
A bűt nem is ismerem.
- Gyilkosa a bor a bűnak,
S éltetője a kedvnek,
Tán még a szomorúfűz is
180 Megvidulna e mellett!

- Hah e szép virágos földet
S azt a csillagos eget,
Mely bájoló szépségével
Elragadja a lelket
- 185 Istenkéz alkotta vigasz,
S gyönyörűn is alkotta,
De a bor minékünk mindezt
Még szebbé varázsolja!
- 190 Sőt midőn e szép világot
Bíbor színre festi be,
A keletégen hasadó
Hajnalnak dicső szine;
- 195 Még akkor se tetszik olyan
Gyönyörűnek hiába,
Mint midőn egy kis bor szesz van
Az embernek agyába! –
- 200 Bort nekem hát! bort azonnal
Hadd csipem le magamat,
S hadd lássak mindent dicsőbbnek
E borongós ég alatt! –
- Nem kell nekem...
- 205 Nem kell nekem sem csutora, se cigány;
Kedvem anélkül is szilaj és vidám.
A bánatot nem is tudom, hol terem,
Mióta így megváltozott nemzetem.
- 210 Kis kalapom nem vágom a szememre,
Mert nem könyezek most már keservembe;
De hogy sírok, – ha csak örömömben nem:
Oh úgy meg elsírok holtig szívesen!
- 210 Kis kalapom szememre dehogy rántom,
Oh nem! inkább kevélyen félrevágom,

- S még hozzá sarkantyum is összeverem;
Mert hiába így kívánja a kedvem!
- 215 Gyönyörűséges a magyar viselet,
Már nála szebb az ég alatt sem lehet;
Ha benne a magyar végig néz magán:
Büszke lehet, nyalka lehet igazán. –
- 220 Nem kell nekem se csutora, se cigány,
Kedvem a nélkül is szilaj és vidám,
Teremtette azt sem tudom mit tegyek,
Hogy mulassak, mivel töltsen kedvemet!
- 225 Kis dolmányom gombjai ragyogjatok!
Örömetekben, miként a csillagok:
Mert nem nevezhet többé a világnak,
Czudar nyelve miattatok betyárnak.
- És te sarkantyúm, ne sirj keservesen,
Ne sirj, – inkább minden hangod vig legyen;
Nem vagy többé, nem vagy – mint addig – árva,
Van már elég társad kedves hazámba. –
- 230 Óriási sziklahegyként...
- Óriási sziklahegyként nyomja
A bubánat érző keblemet,
Jaj csak zuzná százezer darabra,
S hozna rám halált élet helyett!
- 235 És emésztő tűzre fájdalmimnak.
Egyre égeti bus lelkemet;
Oh ily kint az alvilági lángok
Bűnös martaléka sem szenved!
- 240 Hah miért is^c könnyé nem olvasztja
Lelkem és szívem a fájdalom,
Hadd sirhatná bus szemem ki őket,
Hadd borulna rám a sírhalom.

^c is – besz.

245 Hadd lehetnék temető lakosa,
Mert ez élet terhes énekem;
Kin-keservek szenvedése mellett
Tellik egyre napom s éjelem.

Hogy nem volna életem keserves?
Midőn álmaim sem édesek;
Nem mert sohsem álmodám hogy engem
250 Mint halottat – sirba tettenek. –

3.

ARANY JÁNOSHOZ.

Aran [!] János láng ész
Hozzád irok most én
Szivem mélyen vérez
Jó Atyám el vesztén

5 Mély bánatom terhe
Olly nagyon nyomaszto
Az én szivem enyhe
Csak akkor nyugtato

10 Ha fénben láthatom
Az Ő érdemeit
'S valoban tudhatom
Hogy az Ő tetteit

15 Láng eszü érdemes
Férjfiak ösmerik
'S minden tettit nemes
Fényben ki tüntetik

20 Mint rejtett gyémántkö
Kedves honúnk földén
Fényben ragyogott Ő.
Sötét lepel fedven
Sok ritka érdemeit

25 Tard fel te e leplet
Ird ki érdemeit
Hogy lássa a' haza
Sok munkás tetteit
Deáky Lina

4.

ARANY JÁNOS „TOLDI ESTÉJE”RE.

Sok szépen elmondál.
Petőfi.

5 Sorsom e régi mostoha
Tán megjavúl ide s tova,
Oly bőkezű lett irántam,
Véletlen nyujta pénz-magot,
Ötven garast, melyet legott
Toldi estéjé-re szántam.

10 Toldi, az óriás legény,
Kinek élte csupa regény,
Áll itt a hirnek fényében;
Arany János arany szája
Dicsőségét predikálja,
S beszél róla csodaszépen.

15 Toldi nagy volt tett erőre,
De még nagyobb a költője
Dalának bájhatalmával,
Kinek arany gondolatja
Toldi hírét ragyogtatja
20 Késő századokon által.

Messzeföldön ágyu dörög,
Véres kardot hord a Török,^a
S harcvágy emeli a lelket:
A költő meg elvonúlva,

^a [más kézírással melléírva: (János)]

25 Mintha semmi baj se volna
Csalogányként énekelget.

Tán nem tudja, tán nem érzi,
Künn a sziveket mi vérzi,
Mitől ég a vivósereg?
30 S mért omlik a hősök vére
A hatalmasnak földére,
Hol tusáznak százezerek?

O a költő tudja s érzi,
Künn a sziveket mi vérzi:
35 Az, miért annyit víttanak,
Hogy a rém-úr ellenére
Saját illető helyére
Három betűcskét irjanak.

E három betű tesz jogot,
40 S jelent legdrágább birtokot,
Melynek szentséges nevében
Omlik annyi hősök vére
A hatalmasnak földére,
Irtó-harczoknak tüzében.

45 Szörnyü a hódítás vágya,
Melynek kiolthatlan lángja
Testvér a pokol tüzével.
Ez mindenfelé kinokat,
És sujtó nyomort osztogat
50 A hatalom vas kezével.....

Ez mind hiven kinyomva van
A költőnek fájdmában,
Ki, ha lelkét bú égeti,
Előveszi zengő lantját,
55 Ezt a leghivebb barátját,
S búját dalába temeti,

Én már olyat is gondoltam,
Hogy ha épen állna rajtam:

60 Az egész földön költészek
Kormányoznák a világot;
Akkor érnék boldogságot,
S nem lennének annyi vészek,
Mert ha ellenség támadna,
Lenne bár oly erős hadra,
65 Miként vadaknak királya:
Orfeus lantja zendülne,
S a vad is megszelidülne
Annak igéző hangjára.
Leánycsók lenne az adó,
70 Szerelmes a törvénytudó,
Vig dal a tábori parancs;
Katonák meg csak a kártyán
Lennének kifestve nyalkán,
S ágyugolyó egy egy narancs.
75 A drága vér helyett pedig,
Melytől oly sokszor festetik
Pirosra a harc mezeje,
Tokaj nedve folydogálna,
S édes levével kínálna
80 Mindenik szőlővesszeje.
S a költő királyi széke
Örök s zavartalan béke
Sugárban ragyogna majd:
S hozzá a nép csak úgy járna,
85 Mint ifjak a lakomára,
Kiket szívöknek kedve hajt.
Tudnák, mi az enyim s tiéd,
Nem háborgatnák senkiét
Soha többé az emberek;
90 Nem lenne szükség ügyvédre,
És olyanok lennének végre,
Miként egy angyali sereg.....

- 95 De ha nincsen az életben,
Legalább a képzeletben
Teremtsünk ily uralkodást;
S mintha képzetünk nem csalna,
S teljesülne szívünk álma:
Igyunk egy hosszú áldomást.
- 100 Igyunk egy hosszú áldomást,
Adjunk a búnak egy csapást,
Úgyis sok a győzelme már.
S Nemzetünk minden nagyáért,
Köztük Toldi Aranyáért
Pengjen a testvéri pohár.
- 105 S melyet annyi vizzály tépe,
Virágzást kérjünk e népre
Hogy lakozzék egy szív nála;
S dúsan gyümölcsöző béke,
És az igazság szent-széke
- 110 Legyen örökös kőszála.

Komáromi Károly

5.

ISMERETLEN KÖLTŐ VERSEI

A költő.

- 5 Látom én, hogy a költő egy
Égi szellem és ide;
E' hitvány rongy porvilágba,
A balsors zavarta le.

Látom én, hogy a költő egy
Égi szellem és oda;
Lelke oly nagyon azért [...]
A magasba fel vissza.

10 Látom én, hogy a költő egy
Égi szellem és [...] tudom:
Változó kedélyü lelke
A nagy éggel hogy rokon.
Mert az ég is néha, néha;
15 Ollyan szép tisztán ragyog:
Mint a költő lelke, hogyha
Jó kedvében mosolyog.
És mint néha fellegektől,
A nagy ég is el borúl:
20 Szinte a költőnek lelke,
El borúl a bánattól.
S' néha rettentő villámok
Has' gatják a nagy eget;
Mint a fájdalmak, s a kínok
25 A költői lágy szívet.
Végre megered a zápor,
S hull az égből a földre;
Mint bujában, s fájd[al]mában,
A költőnek könnyüje;
30 És nevel a csendes zápor;
Ékes, szép virágokat;
Mint a költő búja, s könnye.
Bús szerelmi dalokat. –
Vigye ördög a gazdaságot. –
35 Vigye ördög a gazdaságot,
Örömet benn ugy sem talállok:
El múlatom, el egy fillérig;
Igy leg alább gondom kisebbezik.
Azért nem búsulok, hogy élek?^a
40 A' míg dobognak magyar szívek;

^a ? – ;-ből jav.

Mert fel köszöntöm szép hazámat,
Jó áldomást azért is kapok. –

Ha le rongyallának^b ruháim,
Ölve fednek bé barátim.
45 Mert a magyar szívnek; hiába
Nincs párja, a széles világba.

Nemzetem feletti kedvem.

Virágos völgyekbe siet a víz.
Virágos völgy, a kedvtől keblem is;
50 Belém azért foly, a bor oly nagyon;
Oly szörnyü módon most azért iszom.

Iszom iszom, hej mert az életben,
Soha sem volt nekem ily jó kedvem.
Tudjátok e, mi hozta ezt nekem?
55 Te hoztad ó! te drága nemzetem.

Te hoztad ó! te drága nemzetem:
Te életem, te lelkem, s mindenem.
Örülök én, örülök én^c nagyon;
Hogy is ne? hisz tisztán írva látom.

60 Nagy láng betűkkel kebelemben ezt,
Hogy el törölhetetlen e' nemzet.
Mert a magyar bátran, s erősen áll
Veszély, s baj ellen mint a tölgyfaszál

65 S' ki dönteni hiába nem lehet;
Mert erős gyöke, a honszeretet:
S ha bár kidöntetnék is valaha;
Az a gyökér újra kihajtana. –

^b rongyallának – nak: besz.

^c é – Ó-ból jav.

- A szerelem.
- 70 Mi vagy te szerelem?
Azon elmélkedem;
Csak egy bolond álom:
Ha jól meg fontolom.
- Egy érdekes ugyan,
Vagyon ez álomban;
75 Midőn felébredünk,
Nagyot nevetetünk. –
- Könnyü kitalál[.]ás.
- 80 Költő vagyok; de hogy milyen?
Azt mostan én nem kérdezem;
Csak annyit mondok, hogy nagyon
Nagyon sokat gondolkodom.
- S mily nagy isten csodája az,
Hogy nem vagyok azért kopasz?
85 S haj fürteim sem őszülnek,
A sok gondolkodásba meg.
- Ezen mindig csodálkoztam:
De most emé [!] kitaláltam;
Mivel feleségem nincsen;
Azért nem ősz, s kopasz fejem.
- 90 A szegénység téli lakodalma.
- Ó szegénység, ó szegénység
Édes leányod az éhség;
És leányod vőlegénye,
A remegtető hidegség.
- 95 Hej jön is a vőlegény már
Sűvöltő muzsika szóval:
Hallom én; azaz hogy érzem,
Paprika színű orrommal.

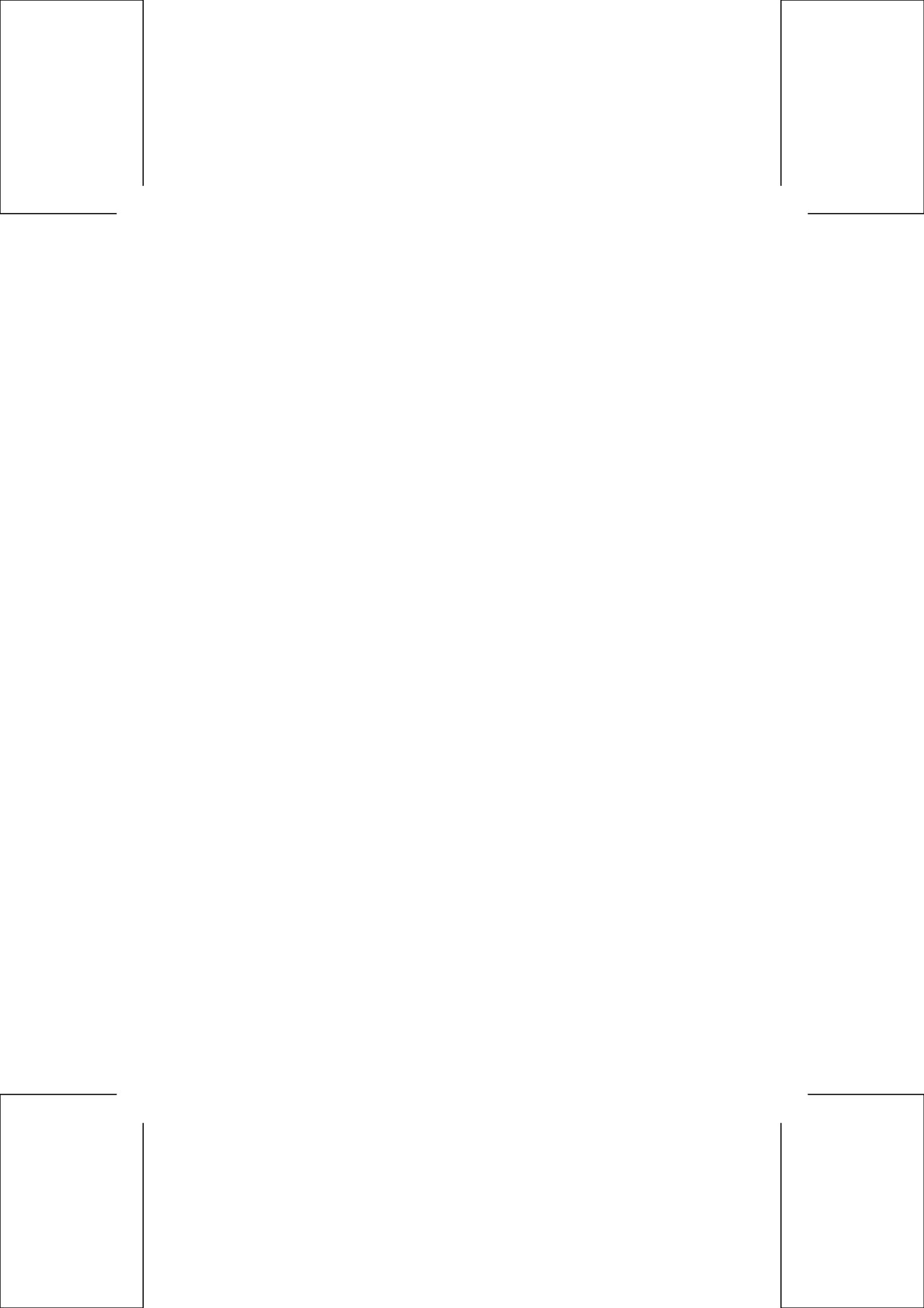
100 És nekem szegény utasnak,
Kedvem ellenére mostan:
Részesülnöm, és mulatnom
Kell, a zord lakodalomban.

105 Szívesen kínál az éhség,
A derék menyasszony [...] egyre
Hóval, a fehér kalácscsal;
Hogyha kell, egyem belőle!

110 S a hideg, a vőlegény úr,
A szelekkel muzsikáltat:
S olly keservesen, hogy még a
Könnyeim is kicsordulnak.

 S illy kesergő állapotban;
Még is tánczolok erősen,
Tánczolok, kénytelenségből;
Hogy ki ne fagyjon a lelkem.

JEGYZETEK

BEVEZETÉS

Ezzel a könyvvel befejeződik Arany János leveleinek öt kötetből álló kritikai kiadása és az 1951-ben Barta János szerkesztésével és Voinovich Géza szöveggyongozásával indult, *Arany János összes művei* című sorozat.

Az 1828 és 1851 közötti anyagot tartalmazó XV. és az 1852 és 1856 közötti levelezést közreadó XVI. kötet 1975-ben ill. 1982-ben Sáfrán Györgyi, a XVII. (1857–1861) 2004-ben Korompay H. János, a XVIII. (1862–1865) 2014-ben Új Imre Attila sajtó alá rendezésében jelent meg. Az 1985-ben Sáfrán Györgyi halálával megszakadt munkát folytattuk, az ő anyagát is felhasználva, az OTKA folytonos támogatásával.

A XV. kötetben 344 levél jelent meg, a XVI.-ban 521 (függelékben 1), a XVII.-ben 519 (függelékben 7), a XVIII.-ban 645 (függelékben 4), a XIX.-ben 591 (függelékben 21): ez összesen 2653 tétel. Az itt közöltek mintegy negyede (162) elveszett vagy töredék; ezeknek több mint harmada Arany Jánostól való, csaknem fele pedig a családi levelezés hozzá írt és megsemmisült darabjainak emléke (amelyekből kiemelendő Ercsey Sándor: ebben a kötetben számontartott 38 levele közül mindössze egy maradt fenn).

A levelek csaknem fele (44 százalék) most jelenik meg először. A hivatalos és a magánélet elkülönítése a kritikai kiadás előző köteteiben sem volt, nem is lehetett egészen következetes. Ez a könyv közöl kiadatlan, a XIV. kötet regesztájában sem szereplő hivatalos leveleket is. Fontos jövőbeli feladat a Kisfaludy Társaság és az Akadémia eddig csak töredékesen vagy összesítésekből ismert levelezésének megjelentetése: csak az Arany Jánostól aláírtak száma jóval több, mint 2500.

Kötetünkben a nyomtatott levelek (mint a körlevél, könyvtári értesítés, névjegy vagy meghívó) csak abban az esetben szerepelnek, ha kéziratos üzenetet is tartalmaznak; ugyanez vonatkozik a főtítkári aláírásokat kívánó akadémiai kifizetési engedélyekre is. Kiadjuk a hagyatékban megőrzött verseket és a költő verseinek mellékletben elküldött fordításait, kihagytuk viszont a kísérlőlevél és keltezés nélküli fordításokat. Nem közöljük az Arany János halála utáni kondoleáló leveleket, éppúgy, mint a családtagok mással folytatott levelezését sem.

Az 1869 és 1876 közötti, Karlsbadból írottakat a Voinovich-életrajz harmadik, 1938-ban megjelent kötete nem egyszer datálatlanul és összegezve közli: ezek külön számozást nem kaptak, mint az onnan küldött elveszett levelek sem, amelyeknek számát 60 és 80 közé tehetjük az életrajznak az egyik nyári kúrára vonatkozó mondata alapján: „a négy-öt hét alatt nyolc-tíz levelet küld haza” (226.). Ezek közül csak azokat tudtuk rangsorolni, amelyeknek ránk maradt keletkezési időpontja, s az életrajz belőlük idéz, vagy összefoglalja tartalmukat. A kritikai kiadás főszövegében Voinovich szavai szögletes zárójelben és idézőjelek között szerepelnek.

A szövegek közlés módszertanára vonatkozó alapelveket a XVII. kötet jegyzeteinek elején ismertettük (649–656.). Kiadásunk nem tünteti fel Arany László zárójeleit, amelyek az *Arany János levelezése író-barátaival* két kötetéből kihagyandó szövegrészeket különítették el, s nem említi meg a szövegek közlés különbségeit Arany László, Ercsey Sándor, Somogyi Sándor (Gyulai Pál), T. Erdélyi Ilona (Erdélyi János) és mások kiadásához képest; megelégszik Sáfrán Györgyi megjegyzéseinek követésével: „kihagyással”, „kihagyásokkal”. A kéziratok leírása nem a szokásos recto–verso terminusokkal történik, mivel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában található levelek mikrofilmre való fényképezésekor megszámozták a levelek oldalait.

A következő textológiai jeleket használjuk:

[]	a sajtó alá rendező kiegészítése
[...]	kihagyás v. szakadt szöveg
besz.	beszúrás
egyb.	egybeírva
elk.	elkenődött
elv.	elválasztva
emend.	emendálva
é. n.	évszám nélkül
h. n.	helymegjelölés nélkül
jav.	javítva
k. n.	keltezés nélkül
kül.	elkülönítve
leh.	lehúzva
össz.	összehúzva
sh.	sajtóhiba
th.	tollhiba
tint.	tintafolt
<>	áthúzott részek
[.]	olvashatatlan betű
[...]	olvashatatlan részek
<>	áthúzott, olvashatatlan betű
<...>	áthúzott, olvashatatlan részek

A levelezőpartnerekre vonatkozó tájékoztatás abban a magyarázó jegyzetben található, amelyre a névmutató kurzív félkövér lapszámmal utal. A levélbeli rövidítések közül a ritkábbakat magában a szövegben, a gyakoribbakat pedig külön jegyzékben oldjuk fel. A kéziratbeli aláhúzásokat nem kurziváljuk, hanem itt is aláhúzzuk, olykor, a másolás pontosságára törekedve, kétszer is; nyomtatott alapszöveg esetében viszont meghagyjuk a dőlt betűs részeket: ebből is látható, hogy primer

vagy szekunder forrásból dolgoztunk. Félkövérrel – a tájékozódáshoz szükséges kiemelések mellett – a főszövegben az előnyomtatást, textológiai jegyzetben az átírást, magyarázó jegyzetben pedig a levélpapíron szereplő egyéb feljegyzést, valamint a fogalmazványokat jelöljük. A változó helyesírású családneveket (Szél – Széll, Pataki – Pataky, Vadnai – Vadnay stb.) a korszakban használt alakjukban írjuk. Függelékben a nem datálható leveleket, a levélszerű feljegyzéseket, a pótlásokat és az Arany-hagyatékban fennmaradt versszövegeket közöljük.

Ez a kötet, valamennyi kritikai kiadáshoz hasonlóan, olyan kollektív munka, amelynek felelősségét egyedül a sajtó alá rendező viseli. Hálásan köszönöm lektoraimnak: Cieger Andrásnak, aki elsősorban történeti, és Dávidházi Péternek, aki elsősorban irodalomtörténeti szempontból tekintette át a kötetet: mindketten nélkülözhetetlen szakmai segítséget nyújtottak. Új Arany-levelekre hívta fel figyelmemet Dávidházi Péter, Fórizs Gergely, Hász-Fehér Katalin, Paraizs Júlia, és Török Zsuzsa; fontos adatokkal vagy szövegmásolatokkal segítette a kutatást Csörsz Rumen István, Fazekas István, Porkoláb Tibor, S. Varga Pál, Szabó Ágnes, Szalisznyó Lilla, Szilágyi Márton, Új Imre Attila és Völgyesi Orsolya; az angol nyelvű leveleket illetve kifejezéseket szíves volt lefordítani és magyarázni Hites Sándor, a görögöt Szörényi László, a latint Lengyel Réka, a németet Bódyné Márkus Rozália, a törököt pedig Dávid Géza: mindannyiuknak fontos szerepe volt ennek a kötetnek elkészítésében. (A francia nyelvűeket Korompay H. János fordította le.) Az itt közreadott levelek őrzője a nagyszalontai Arany János Emlékmúzeum, az Arhivele Naționale ale României, az Egyetemi Könyvtár, az Evangélikus Országos Levéltár, a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei és Borsod-Abaúj Megyei Levéltára, a Magyar Országos Levéltár, a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, az MTA Könyvtár és Információs Központ, az Országos Széchényi Könyvtár és a Petőfi Irodalmi Múzeum: köszönöm munkatársaik odaadó segítségét.

Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának Irodalomtudományi Intézetében a költő műveinek kritikai kiadásán dolgozó munkaközösség olyan termékeny légkört biztosított, amelyért szintén hálával tartozom. A magyar textológia szakmai elismerésének és az OTKA támogatásának köszönhető, hogy a levelezéskötetek és *Arany János összes műveinek* befejezését a költő munkáinak újbóli megjelentetését előkészítő, nagyszabású kutatás keretei biztosítják.

ÁTTEKINTETT KÖZGYŰJTEMÉNYEK

Arany János Emlékmúzeum, Nagyszalonta
Arhivele Naționale ale României
Egyetemi Könyvtár, Budapest, Levéltár
Evangélikus Országos Levéltár
Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára
Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj Megyei Levéltára, Sátoraljaújhelyi
Fióklevéltár
Magyar Országos Levéltár
Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár
MTA Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár és Mikrofilmtár
Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár
Petőfi Irodalmi Múzeum, Kézirattár

AZ EGYES LEVELEK JEGYZETEI

1866

2030. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1866. január 3.)

K: MTA Kt K 513/1053. Arany László kék ceruzás zárójelei. 2 csontszínű fol. 22,7×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A 2. lap alján Tompáné Soldos Emília (1830–1880) levele AJ feleségéhez:

Kedves Szeretett Angyalom!

A szívem fáj, majd megszakad értetek; a kegyelmes jó Isten ne hagyjon el vigasztaljon meg

Tompáné.

M: *AJLI* II. 248.

Válasz AJ 1865. dec. 29-i levelére (2029.)

Tompa Mihály (1817–1868) és AJ korábbi levelezésére és kapcsolatára nézve I. *AJÖM* XV. 909–912. és XVI. 1215–1220. AJ első, Tompához szóló levelét 1847. jún. 6. és 8. között írta, Petőfivel együtt (66.), amelyet Tompa 1847. jún. 14-én közzönt meg (67.). AJ levelezésének ez a legterjedelmesebb része; belőle először Arany László közölt bő válogatást (*AJLI* I–II.). Tompa levelezésének Fonteskiadásából ez a központi jelentőségű rész papirtakarékossági okokból kimaradt (*TML* I–II.). Az *AJÖM* XV. és XVI. kötetében ezt az anyagot Bisztray Gyula rendezte sajtó alá. AJ-nak 1851 végéig, a XV. kötet lezárásáig, 21 Tompához írt leveléről van tudomásunk (mindegyik elveszett); Tompának ebből a korszakból 22 levele maradt fenn. A XVI. kötetben 45 AJ- és 53 Tompa-levél kapott helyet (közülük az AJ által írt első négy, 1852 őszéig, elveszett). A XVII. kötet 33 AJ- és 37 Tompa-levelet közöl, s emellett tud egy elveszett AJ-levélről is, a XVIII. pedig 24 AJ- és 43 Tompa-levelet tartalmaz (közülük egy AJ- és két Tompa-levél elveszett). Kötetünkben 19 AJ- és 41 Tompa-levelet, valamint Tompa feleségének négy levelét adjuk közre.

¹ **Nem vagyok képes kifejezni: mily megdöbbentő s kínos hatással volt rövid de gyászos tudósításod reánk** – AJ Tompát 1865. dec. 29-én arról értesítette Nagyszalontáról, hogy Juliska „tegnap, 28-án éjfélutáni fél kettőkor adta ki áldott lelkét”. (*AJÖM* XVIII. 2029. 673.) A betegség végének leírását lásd Arany László: *Piroska és édes anyja emlékéül*. *ALÖM* I. 351–352. – Gyulai Szabó Károlynak, 1866. jan. 2.: „Szegény Arany Julcsa dec. 28-án meghalt. Szegény János és neje tegnap érkeztek haza Szalontáról. János oda van bánatjában.” György 1926. (462.) – Arany Juliska apósa, Széll György bárándi ref. lelkész testvérének, Széll

Sámuel marosvásárhelyi ref. lelkésznek, 1866. jan. 10.: „Szegény! jobb sorsra méltó fiam eltemette élte boldogítóját, a’ nekünk is végtelenül kedves Arany Juliskáját, ki Decbr 3.ⁿ éjjel rá jött görtsőkben – melyeket még leánykorában a’ dunafördőben kapott először – hol mellében, hol gyomrában, hol minden tagjában szünet nélkül gyötörtetve, – a’ szalontai két orvoshoz, NVáradról Ercsey és Lukáts Urak is minden 2–3 napban járulva sem enyhülést, sem szabadulást nem adhatván az atya, anya és László testvére Dec. 20-tól jelenlétökben összesen 25 nap és éjjel tartott keserves kínok között meghalt Dec. 28-n reg. 1. óra 36. perckor. Arany Ur és Családja még egy napot időzvé a temetés után új év 1-ő napján, nagy betegen vissza mentek Pestre.” (Rolla 1944. 76–77.)

² **az én kínos és kétes állapotom miatt** – „A hátamban érezhetőbb a nyomás. Nagy dobogásom és lüktetésem van szünet nélkül, nehéz fojtó légzéssel.” (Tompa Hőke Lajos putnoki orvosnak, 1865. jan. 14. *TML* II. 63.) „Régen panaszkodom, hogy lábaim gyengék, hogy fájnak, ez az állapot lépcsőnkint rosszabb lett s most már ott vagyok: hogy lábaimat nem, vagy alig használhatom.” (Hőke Lajosnak, 1865. dec. 21. *Uo.* 83.) „Nem tartok tőle, vagy inkább nem remélem, hogy e szomorú és nyomorult állapot gyorsan véget ér; *lassu sorvadás, enyészet ez [...]*. Hidd el: hogy az orvosok sem tudják: mi bajom és sajátságos, ördögi szenvedéseimről fogalmuk sincs. Azt is hidd el: hogy *nem félek*; félelem helyett – a fizikai izgatottságban – inkább elkeserültség és düh van lelkemben. Csak végét, végét ez állapotnak! Bármi uton, bármi áron! Se élni, se halni: *valami ez barátom!*” (Tompa Lévaýnak, 1865. dec. 30. *Uo.* 84.) Betegsége, Joseph Skoda bécsi orvos megállapítása szerint, hypertrophia cordis (szívtúltengés) volt (Tompa Orbán Ferencnek és Batta Bálintnak, 1866. máj. 9. *Uo.* 117.).

2031. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1866. január 6.)

K: NSzAJM 776. 2 csontszínű fol. 22,8×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

Ercsey Sándor, ifj. (1826–1898): Arany Jánosné Ercsey Julianna öccse, AJ szalontai ügyeinek intézője. 1850-től ügyvéd Nagyszalontán, 1858-tól gazdálkodik. Korábbi kapcsolatukra és levelezésükre nézve l. *AJÓM* XV. 819. és XVI. 1152–1153. Maga Ercsey tette közzé AJ hozzá írt leveleit (*AJÉ*). A XV. kötetben 2 AJ-levél (közülük 1 elveszett) és 1 Ercsey-levél, a XVI.-ban 32 AJ- és 44 Ercsey-levél, a XVII.-ben 18 AJ- és 19 Ercsey-levél található. A XVIII. 19 AJ- és 16 Ercsey-levelet (ebből 3 elveszett), kötetünk 67 AJ- és 38 Ercsey-levelet közöl (amelyből csak 1 maradt fenn). Ennek okairól l. Korompay 2008.

¹ **A mi Geyer barátunk** – Geyer Rudolf 1864-től AJ Ant (korábban Anth – románul Ant), a Nagyszalontától délnyugatra, a Fekete-Körös mellett fekvő település

határában fekvő földbirtokának bérlője (vö. *AJÉ* 156–157.; H. Fekete 1958, Debreczeni 1967, Zsoldos 1969). „Ezen birtok 284. (: 1100 □öles:) hold. Fekszik az anthi határban, mindjárt és csaknem közvetlenül a Keményfoki pusztá mellett. Jelenleg bizonyos Geyer Rudolf tulajdona volna, ki azt Fleischl Dániel pesti zsidó nagykereskedőtől vette volna; de, mint gondolom, még a Geyer nevére írva nincsen.” (Ercsey Sándor AJ-nak, 1864. júl. 4. (*AJÓM* XVIII. 1818. 446.) – „Hogy törekvéseim főczélja pár év alatt Szalontára viszatelepedni, s az éléltését, bármi szűken is, valami kis földbirtok által biztosítani: e szándékomat már elmondtam neked”. (AJ Ercseynek, 1864. júl. 17. *Uo.* 1827. 463.) – „Szóval mindég oly arány hogy az enyém valamivel több mint 2/3 rész, a Janié valamivel kevesebb mint 1/3 rész.” (AJ Ercseynek, 1864. okt. 30. *Uo.* 1874. 516.) – „Ha Geyer gonoszban sántikál: nem teheti-e azt meg, hogy a százalék, melyet a vételárhoz mindig szeretett volna hozzácsapni, a mi terhünkre tábláztassék? Ő a maga illetményét fölvette utolsó garasig, abból már ki nem foghatjuk: a zsidóéból pedig úgy látszik nem lehet visszatartóztatni. Az aerarium [kincstár, lat.] sürgetni fogja követelésének bekebelezését; s addig a mi nevünkre nem engedi meg az átírást, míg a 700 egynehány forint is rajta nem lesz. Nekünk Geyer ellen (ha t.i. ő gonoszcodik) csak a per útja marad; a birtokon rajta lesz az ő adóssága, s ha ő quo fatio [valami végzetes okból, lat.] nem fizet, a mienkből veszik meg. Talán az is megtörténhetik, hogy miután Geyer nemcsak folyamodását beadta az átírás iránt, hanem, uti figura docet, [ahogy a példa mutatja, lat.] a százalékot is kivetették rá s követelik rajta: elébb az ő nevére íratik a jószág, a mondott teherrel (csak még többet is ne tábláztasson hozzá) s úgy aztán Geyer nevére a mienkre.” (AJ Ercseynek, 1864. nov. 6. *Uo.* 1879. 521.) – „Fleischl épen most vala nálam, és egy telekkönyvi végzést mutatott, melyet állítólag néhány nappal ez előtt kapott meg, és a mely szerint Fleischl Dániel anthi 183 sz. birtokára 1864 nov 9-én 7554/1864 számú végzésben bekebeleztetik Geyer Rudolf Hétszázegynéhány forint kincstári adóssága, azon indokból, hogy erre nézve a vévő és eladó mindig solidárisan köteleztetnek. E szerint a rettegett baj megvan: most taníts, hogy legyünk benne okos.” (AJ Ercseynek, 1865. okt. 16. *Uo.* 2009. 639–640.) – „Tehát, az egész szerződésben egy betű sincs arról, hogy mi tiszta, adósságmentes birtokot veszünk át, melyen nincs egyéb teher, mint a Fleischl javára betáblázott öszszeg.” (AJ Ercseynek, 1865. okt. 17. *Uo.* 2010. 640.) – „Tehát a kincstár irányában az adósok ma mi vagyunk, mert a birtok épen a mi nevünkön van; a kincstár irányában Fleischl csak addig volt adós, míg a birtok neve alatt volt.” (AJ Ercseynek, 1865. okt. 22. *Uo.* 2012. 647.) – „csupán az van hátra, hogy januárban (a 2 hó leteltével) vagy pereljek velök, vagy fizessek. Én a kapott ügyvédi vélemények nyomán az utóbbit fogom cselekedni.” (AJ Ercseynek, 1865. dec. 16. *Uo.* 2025. 664.)

² **kitábláztatást** – A kitáblázás az ún. betáblázási könyvekben betáblázott adóssági követelés törlése, ami csak a követelés visszaváltásával s ugyanannál a hatóság-nál történhetett, amelynél a betáblázás.

³ **takarás** – betakarítás

⁴ **Lina** – Ercsey Sándorné Nagy Karolina (1830–1874), l. *AJÖM* XV. 819., XVI. 1153., XVII. 680., XVIII. 1118.

2032. Arany János – Szél Kálmánnak (1866. január 8. és január 26. között)

K: Elveszett. – A post quem időpontra l. Ercsey Sándor AJ-nak írt, 1866. jan. 6-i levelének (2031.) érkezési napját. Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, 1866. jan. 26. (2036.): „Egy, Kálmánnak szóló, de szerencsésen »elkallabolt« [elkallódott] levelemben irtam volt, leginkább azért, hogy a te tudomásodra jusson, mi történt ide-fenn Fleischl uram és magam között.”

Szél Kálmán (1838–1928): 1860-tól szalontai ref. lelkész; 1863. aug. 9-től 1866. dec. 28-ig Arany Juliska férje; Piroska édesapja. A XVIII. kötetben 1 AJ- és 6 Szél Kálmán-levél található, kötetünkben 3 AJ- és 9 Szél Kálmán-levelet rekonstruáltunk (valamennyi elveszett).

2033. Sipos József – Arany Jánosnak (1866. január 10.)

K: MTA Kt K 513/1316. 4 csontszínű fol. 22,7×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres MTA Kt K 513/1316/a. 1–3. vers, 4. üres. Az első és az utolsó versszak utolsó sorában AJ vörös ceruzával aláhúzta az „anyádnak a föld,” és a „könnyű legyen” szavakat.

M: kiadatlan

Sipos Józsefről nincsen adatunk.

¹ **midőn ide mellékelve küldöm e' verset** –

Gyermekem bölcsőjénél*

Bölcső és koporsó!...

Ez halál, az élet,

Amaz örömet ad

Ez gyászt hoz, keservet

.....Alúdjál, alúdjál egyetlen gyermekem!

Mint – anyádnak a föld, – álmod, – könnyű legyen.

Anyád sirhalmánál

Töltöttem a' napot,

Elsirtam bánatom,

'S helyetted – bánatod

.....Mosoly vónúl végig felhőtlen arczádon,
Szívemen keresztül a kínos fálydalom!

Én, ki a siróknak
Enyhületet nyújtok
A magam sebére
Balzsamot nem kapok
Siratom jó anyád! remegek éretted!
Felyfa gyanánt állok jó anyád, – 's feletted.

Ha – majd idő múlva, –
Midőn kis társiddal
Gyermekjátékok közt
Füled „Anyá” szót hall
Meggérdezzsz engemet: Apám, hol van Anyám?!
– Fájdalomra ébredsz életed hajnalán –.

Ekkor elvezetlek
A temető kertbe
Melyet az új tavasz
Virágokkal szórt be.
....A virág mit anyád sirjáról letörtél
Elbeszéli akkor, hogy most kit veszítél.

Vagy ha a hanyatló
Év szálland sirjába
Borút látsz szállani
Atyád homlokára –
Kérd meg az Ó évet az neked gyászt regél
Elmondja majd akkor, hogy most mit veszítél!

Ha a szószéken látsz
– Temetve az évet –
Elmondom hogy a kit
Kis szived keresett,
Oda kint nyugszik a temető kertbe:
Nincs anyád, gyermekem!.. rég' elvan temetve.

Bölcső és koporsó!!..
Ez halál, az élet,
Amaz örömet hoz.
Ez gyászt, és keservet.....

.....Alúdjál, alúdjál egyetlen gyermekem'
Mint – anyádnak a föld, – álmod – könnyű legyen

Sipos József.

* Ajánlva T. Széll Kálmán Úrnak 1865 Decz 30^{ka} örök emlékére.

SJmk.

² **Én két évig laktam Barádon, 's ott volt szerencsém Tiszteletes Széll Kálmán úrral megismerkedetni** – Baránd kisközség Hajdú-Bihar megyében, Széll Kálmán édesapja, Széll György ott volt ref. lelkész. L. Rolla 1944. 76. (A Széll-család általában megkettőzve, de Széll Kálmán ebben az időszakban csak egy l-lel írta nevét. Vö. *AJÖM* XVI. 1199.)

³ **'s ha kiadható a Vasárnapi Ujságba közzé tenni** – A vers nem jelent meg a VU-ban.

2034. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1866. január 24.)

K: MTA Kt K 513/1054. Arany László kék ceruzás zárójelei. 2 csontszínű fol. 22,7×14,4 cm. 1–3. Tompáné levele, 4. Tompa levele. Tompáné levele AJ feleségéhez:

Kedves Szeretett jó Angyalom! [A a-ból jav.]

Nem tudok mit írni. A ti fájdalmatok s vissza hozhatatlan rettenetes, veszteségeteket, mi is annyira érezzük, azt leírni nem lehet, épen mintha csak közülünk vesztettünk volna el ismét valakit; minden nap fájdalmasan emlékezünk s emlegetünk benneteket.

A jó Isten adjon nektek erőt e szörnyű csapás elviselésére; vigasztalni benneteket azt, még csak megkísérteni is bolondság volna; az idő a kegyelmes Isten adhat csak enyhülést, és ad is Édeseim: de kel mégis, hogy némileg magatokat is erősítsétek; hiszen ez a világ kezdetétől így van, ezt még se bírjuk meg szokni, oly égető a fájdalom mi a léleken marad, hogy az ember szívét lelkét ki tépné ha lehetne. Kedves lelkeim, mily véghetetlen meg nyugvást szerezhethet csak az is hogy mégis vég órájában otlehettetek lelketekhez ölelhetnétek; a igaz [?] – ártatlan szenvedő is láthatot elbúcsúzhatot töletek, szegény már ő túl van [már ő túl van: besz.] <-> szenvedésen mindenben, pihenjen csendesen. Ó Istenem – mily vigasztalás van a hitben csak ezt ne ved el tőlünk; [egyb.] hogy azokat az igen kedveseket kiket adtál, nem örökre vetted el tőlünk, oh nem nem, én olyan boldog vagyok a rendületlen hitemben hogy ismét találkozni fogunk egy jobb egy tökéletesebb életben: adjon a minden ható néked is kedvesem némi kis enyhülést e hitben; míg az idő, a hosszú idő a többit is meg hozza. Csak adig is adjon az Isten neked elég erőt hogy meg bírhasd e szörnyű szenvedést, mert még vannak a kikért élned kel; [egyb.] hát az a kis kedves ártatlan leány, el-

vesztet kedves szerettednek kis utódja, nem kel e, hogy ő érte éljél, és a többiek, áldott jó férjed fiad, a kik szeretnek s csügnek rajtad, oh Édesem erősícsd magad mégis a hogy lehet, nagyon kér a tégedett igaz testvéri lélekkel szerető barátod.

Mi is küzdünk az étellel – csak, annyi szenvedés jutot nekünk [egyb.] is, hogy csudálni lehet, hogy mégis élni vágy az ember; annyi kétség annyi rettegés csak most is a mit ki kel álnom: ez a szegény jó – Miskám is napról napra nem hogy javúlna de talán még rosszabbul van; sovány elgyengült roszúl néz ki, úgy féltem olyan bánatom agodalmam rajta; hát így van az ember, oly nyomorúlt igazán ez az egész élet. Kedves jó Lelkeim mit mondjak hát néktek. Imádkozom érte-tek. Az Isten hatalma nagy, ha ad fájdalmat ad erőt is. Legyen veletek a kegyelmes gondviseléssel szereteteim

igaz barátnéd
Tompáné

M: *AJLÍ* II. 249.; Tompáné levele: *TML*ev II. 468.

¹ a halottas paradénál – halotti búcsúztatáson

² midőn gyászos leveled érkezett – L. Tompa 1866. jan. 3-i levelét (2030.).

³ szólni bizonyos véletlen, vagy fájdalom igen is vélhető esetről – Tompa saját haláláról

⁴ Én nagyon beteg vagyok – L. Tompa 1866. jan. 3-i levelének jegyzetét (2030.).

2035. Arany János – Szél Kálmánnak (1866. január 25.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, 1866. jan. 26. (2036.): „Kálmánnak irtam tegnap [...]. Várom a Kálmán választását a sirversre nézve.

¹ A „disztichonos felirat”:

Férj, szüle, testvérnek szakad érted szíve, Juliskám!
Csak, ki legárvább lőn, egy mosolyog: csecsemőd.
Benne mi kárpótlást keresünk nő, néne, leányért;
Jaj neki: búra ha nő, hol keres édes anyát!

A kiválasztott és felvésett szöveg:

Midőn a roncsolt anyagon
Diadalmas lelked megállt:
S megnézve bátran a halált,
Hittel, reménnyel gazdagon
Indult nem földi útakon,
Egy lőn, közös, szent vigaszunk:
A LÉLEK ÉL: találkozunk!

AJÉ 166. és *AJÖM* I. 310–311. A szövegváltozatokat Voinovich Géza magyarázatával l. *AJÖM* I. 522. „Midőn a régi temetőt a város terjeszkedése megbolygatta, Juliska koporsóját Arany Lászlóné és az Ercsey család gondossága átvitette az új temetőbe.” (*Uo.*) A nagyszalontai temetőkről l. Bordás 2008.

2036. Arany János – Ercsey Sándornak (1866. január 26.)

K: NSzAJM 632. 2 világoskék fol. 21,9×14 cm. 1–3. levél, 4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

**Ifj. Ercsey Sándor h. ügyvéd
urnak.**

**NagyVáradnak N. Szalonta.
Vasút**

Pecsétek: **Pest 26/1; Grosswardein 27/1; Nagy Szalonta 27/1.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTA Kt Mikrofilmtára B 9100.

M: *AJÉ* 165–166. (részletek)

¹ „elkallabolt” – elkallódott

² **Geyer t.i. itt járván (de nálam nem) elment Fleischlhez, és tudtára adá, hogy a 703 fto ő már lefizette, a kamatra nézve pedig erősíté, hogy azt elengedték** – L. Ercsey Sándor AJ-nak 1866. jan. 6-án írt levelének jegyzetét (2031.).

³ „gyesznózkodnyi” – disznózkodni (tájéjtés)

⁴ **resignálta** – átadta (lat.-né.)

⁵ **E.[rcsey Jani]** – Ercsey János (1812[?]-1882): Ercsey Sándor és Arany Jánosné Ercsey Julianna testvére, jegyző Sályiban. A XVI. kötet egy levelét tartalmazza és tőle egy, AJ-tól három elveszett levelet említ; a XVII. és a XVIII. egy-egy levelét közli. Kötetünk egy elveszett leveléről tud.

⁶ **kitáblázása** – A kitáblázás az ún. betáblázási könyvekben feltüntetett adóssági követelés törlése.

⁷ **Kralovánszky** – Kralovánszky György (1818–1866. ápr. 2.) pesti ügyvéd. Tekintélyes összegeket hagyományozott az Akadémiának, a Kisfaludy Társaságnak, az írói segélyegyletnek, a Nemzeti Színháznak, a Nemzeti Múzeumnak, az evangélikus gyülekezetnek, az eperjesi evangélikus kollégiumnak, a pesti protestáns árvaintézetnek, a pesti reáltanodának. 10 000 forintot ajánlott föl a kivándorlásnak indult székelyek vagy a moldvai és bukovinai magyarok itthon tartására. L. VU 1866. ápr. 15. 15. sz. 173–174.

⁸ **Ezért tegnap óta erősen föltettem, hogy elfoglalom lelkemet minél jobban. Azt a gondolatot kerülöm, nem keresem mint eddig** – Ez a foglalatosság az akadémiai adminisztráció mellett a Shakespeare-fordításokat is jelenthette: a Kisfaludy Társaság a *Hamlet* fordítását 1866. nov. végén, a *János királyét* 1867. ápr.

24-én bírálattal nélkül fogadta el (PN 1866. dec. 1. *Különfélék* ill. VU 1867. 219.). L. még Bayer 1909.a I. 224–230.; II. 221–228.; Dávidházi 1989. 182. – Tompának ezt írja 1866. febr. 18-án (2039.): „Midőn 53-beli rettegéseim most nem rég elő kezdettek jöni: egy erős elhatározással kiteptem magamból a gondolkozást bizonyos tárgyról, s bele ültem a gépies foglalkozásba”. Az a gondolat, amelyet AJ nem akart sógorának s barátjának sem megfogalmazni, feltehetőleg kapcsolatban áll azzal, amiről 1853. szept. 1-jén számolt be Tompának: „Hej! nekem is a közelebbi 6 nap rettentő volt, azt hittem, kedélyem, lelkem végfelbomlásnak indul; rémitő volt a küzdelem. Ma hála az égnek, jól vagyok. Ne hozzon isten olly napokat rám többé!” (AJÖM XVI. 548. 296.) 1868. febr. 14-én küldi majd el neki a *Toldi szerelme* VI. énekének elején található, „Piroska.... ez a név! jaj nekem, ez a név!” kezdetű és „Soha ne értsd a bút, mely ide van írva: / Vigyük a te részed, mi öregek, sirba.” zárású versszakokat, s így köszöni meg annak fogadtatását: „jól esett, nem hogy megdicséred versemet, mint verset, hanem hogy eléggé kifejeztem, előtted is, azt a mi gyötör, a mi életemet olylyá tette, mintha nem is az élők, hanem a holtak társasága volna már az enyém. Igazán, a halál komoly gondolatja azon naptól fogva lett mindennapi társam” (Tompának, 2165. 1868. febr. 27.). AJ az Ercseynek itt ki nem mondott gondolatát a kolerajárvány elmúltával fogalmazta meg: „Mi, kik az év elején, barátom, nem bántuk volna, sőt ohajtottuk: bárcsak jőne a halál minél előbb: lásd, e közrémület idején beléestünk abba a gyöngeségbe, hogy féltünk e rút haláltól.” (Tompának, 2066. 1866. nov. 14.)

⁹ **Sulyát, bepakolva, 12-14 mázsára tette Gerenday** – Gerenday Antal (1818–1887): kőfaragó, szobrász, Lábatlanon a ref. egyházközség világi gondnoka; Bajza, Egressy Béni, Egressy Gábor, Garay, Kisfaludy Károly, Lendvay Márton, Lisznyay, Pákh, Szalay László, Vahot Sándor, Vörösmarty sírkövének, a szatmárnémeti Kölcsey-emlékoszlopnak, az érsemlyéni Kazinczy-emléknek elkészítője. Sírkögyárának történetéről l. Kemény Mária 1983.

¹⁰ **Vörösmárványt, hasonló darabot, fele árán vehettem volna, de az hamar pusztul** – „1860-ban Gerenday úgy hirdet a Pester Lloyd évkönyvben, mint az Első Császári és Királyi Szabadalmazott Márványműgyár (Erste kaiserlich-königliche landespriv.[ilegierte] Fabrik für Marmor-erzeugnisse) tulajdonosa. Raktárában gránit, márvány, mészkő és öntöttvas síremlékekből minden fajta megtalálható. [...] Pesten 3 telephelye van, az egyik a Wurm utcában, a másik a lipótvárosi Árpád utcában, a harmadik a Kerepesi úton. Ezeken kívül ebben az időben Debrecenben és Bécsben is volt lerakata.” *Uo.* 96. (A tanulmány jegyzékében nem szerepel Arany Juliska síremléke.)

¹¹ **Várom a Kálmán válaszát a sirversre nézve** – AJ két verset írt Juliska sírkövére; szövegüket l. 1866. jan. 25-én (2035.) Szél Kálmánnak írt, elveszett levelének jegyzetében.

¹² **malheur** – csapás, szerencsétlenség (fr.)

2037. Arany János – Tóth Lőrincnek (1866. február 9.)

K: PIM V. 1283/2. Csontszínű fol., 21,1×18cm. 1. levél, 2. üres.

M: kiadatlan

Tóth Lőrinc (1814–1903): író, költő, kritikus, jogtudós, a Magyar Tudós Társaságnak 1836-tól levelező, az akadémiának 1858-tól rendes tagja, ügyésze és pénztárosa. 1865–1868: országgyűlési képviselő, 1869-től a semmisítőszék, majd a Kúria bírāja, 1883–1894: tanácselnöke. Számos jogtudományi mű szerzője. A XVI. kötet 1 AJ- és 1 (elveszett) Tóth Lőrinc-, a XVIII. és kötetünk 2-2 hozzá írt AJ-levelet tartalmaz.

¹ **Az Akadémia Igazgató Tanácsának folyó évi január 21-én hozott határozatai közül** – „Igazgatósági ülések 1866. január 21-én, Mélt. báró Eötvös József másodelnök úr elnöklése alatt” (*A Magyar Tudományos Akadémia jegyzőkönyvei*. MDCCCLXVI. Közzéteszi Csengery Antal akad. jegyző. Nyomatott Emich Gusztáv m. akad. nyomdásznál 1866. IV. 3–9.)

² **a II. számút, mely talán az ügyvédi hivatallal közösen végrehajtandó** – „II. Méltóságos másodelnök úr eládjaja, hogy az építettő bizottság a palota föld alatti raktárainak kiadásából, közel a Dunaparthoz a kereskedés központján, nagyobb jövedelmet remélvén, két tunnelt is csináltatott e raktárakból a kőparthoz; az érintett raktárak azonban minden hirdetések daczára, mind e mai napig sincsenek kiadva, s csak most akadt azokra egy vállalkozó 1200 forintért. Miután a város minden tunnel után 300 forintot követel évenként: e hasznobéri összegnek is fele veszendőbe megy.

Szabad kir. Pest városa felkéretni határozatott, hogy az érintett tunnelekért, tekintettel tudományos intézetünk érdekeire, midőn a raktárak kiadatlanok, pénzt épen ne, s ha kiadatnak is, csupán a városi területből igénybe vett föld alatti tér árának megfelelő összeget követeljen, különben kénytelen lesz az akadémia a kérdéses tunneleket, melyek jövedelmei szaporításához nem járulnak oly arányban, mint a mennyit e jövedelmekből elvonnak, befalaztatni.” (*Uo.* 4.)

³ **s a II, VIII. és IX számokat, melyek a pénztári hivatalt illetik** – „II. A könyvtárhoz rendeltetnek Mészáros János és Molla Izsák, kiknek fizetése havonként 25, évenként 300 ft. o.[sztrák] é.[rték] s 2 öl fa. (Mészáros János lakását gr. Waldstein János fizeti, ki a palotában levő cselédlakot szállásához foglalta); az utóbbinak lakás nem adatik. Minden évben egy öltöző ruha (kalap, átilla, mellény, nadrág, csizma).

Kötelességek a könyvtárnok úr rendelkezése szerint a könyvtárban s olvasó termekben foglalatoskodni, s minden ide vonatkozó küldetésekből a könyvtárnokhoz, postára, harminczadra stb. pontosan eljárni.

A könyvtári olvasó-közönség irányában a legelőzékenyebb udvariasság és szolgálatkészség szoros kötelességükké tétetik.” (Uo. 7.)

„VIII. A palota felső emeletében levő két szobás szállás, hosszas hirdetések után sem adathatván ki, Budenz József könyvtárnok úrnak határozott lakásul általadatni, mint a ki különben is teendőihez aránylag csekély fizetésben részesül, s naponként távol fekvő külvárosi lakásából sok idővesztéssel jöhet be a könyvtárhoz.” (Uo. 9.)

„IX. A pénztárnok jelenti, hogy az akadémia földtehermentesítési papirjai a bécsi nemzeti banknál voltak a megboldogult elnök által elzálogosítva, és pedig nem az akadémia, hanem a dicsőült gróf nevére. E papirok most fölmondattak. Az akadémia kifizette ugyan a kölcsönösszeget, mely azon papirokra adatott, mindazáltal a bank csak úgy hajlandó e papirokat az akadémiának visszaszolgáltatni, vagy az azokra adott kölcsönt prolongálni, ha e tudományos testület tulajdonosi jogát azokhoz a nm. m. k. Helytartótanács bizonyítja.

A nm. m. k. Helytartótanács fölkéretni határozott, hogy az osztrák nemzeti bankhoz teendő átíratában méltóztassék bizonyítani az akadémia tulajdonosi jogát az érintett földtehermentesítési papirokhoz, egyszersmind tudatván e bankkal, hogy az akadémia megboldogult elnöke volt fölhatalmazva e papirok elzálogosítására; s ugyanazon papirok alapján újabb kölcsön eszközzésére, illetőleg az előbbi kölcsön megújítására és meghosszabbítására, az igazgatói tanács által, a mely alapszabályilag az akadémia vagyonait kezeli, jelenleg az akadémia másod-elnöke, báró Eötvös József úr ő maga van fölhatalmazva.” (Uo. 9–10.)

2038. Arany János – Óváry Lipótnak (1866. február 14.)

K: OSzK Levelestár. Csontszínű, restaurált fol. 28,9×22,6 cm. 1–2. levél. A 2. oldalon pecsét: **Orsz. Széchényi Könyvtár Kézirattár sz. 344/75/1987.**

M: kiadatlan

Óváry Lipót (1833–1919): történész, levéltáros. Az 1850-es években a Délibáb munkatársa és az Aradi Híradó szerkesztője; Olaszországba való kivándorlása után 1860–1861-ben Garibaldi tisztjeként harcolt, 1861-től 1876-ig Nápolyban élt és az olasz–magyar történeti kapcsolatokkal foglalkozott. Hazatérve jelentős szerepe volt az Országos Levéltár újjászervezésében. E korból való fő munkái: *Nápolyi történelmi kutatások* (1874), *Kutatások a nápolyi Farnese-levéltárban* (Száz 1877), *Nápolyi Anjou-kori kutatások* (1879), *III. Pál pápa és Farnese Sándor bibornok Magyarországra vonatkozó diplomáciai levelezései (1535–1549)* (1879), *Regesták a Magyar Tud. Akadémia levéltárában létező és Olaszországban másolt magyar történelmi*

vonatkozású oklevelekről (1888), *A modenai és mantuai levéltári kutatásokról* (Száz 1889).

¹ **a M. Akadémiának épen nincs szándéka felhagyni a Nápolyi okmányok kiadásával, s a történelmi bizottság híven készíti azokat sajtó alá** – Vö. „Óváry Lipót honfitársunk Nápolyban gondoskodik hazánkat illető oklevelek szerzéséről” (*Titoknoki jelentés az Akadémia 1864-65. évi munkálkodásáról* (AJÖM XIV. 122.); „Nápolyban, e fontos lelhelyén a hazánkat illető írott emlékeknek mind az Árpádi mind a Vegyes korra nézve, – Óváry Lipót hazánkfia gondoskodik másolatokról, a Bizottság útmutatása szerint. Habár e munka, különböző akadályok miatt, nem haladhat gyorsan: már is érdekes oklevelek jöttek mutatványul, az I. Károly és V. István közti családi és politikai szövetségre, nemkülönben Durazzo László ellenkirályra vonatkozó. Óváry úr most kirekesztőleg I. és II. Károly nápolyi királyok okmányai másolataival foglalkozik, melyek kimerítése után Johanna és Durazzo László okiratait veendő műbe.” (*Függelék a főtitkári jelentéshez. Uo.* 132.)

AJ 1865. máj. 13-én Toldynak és Rómer Flórisnak, a kéziratár örének írt „Óvári Lipót olaszországi levéltári kutatómunkája és másolásai segélyezése ügyében” (*uo.* 665.); 1865. okt. 3-án a történelmi bizottságnak az Óváry-féle másolásról (*uo.* 669.); 1867. febr. 23-án Óvárynak egy nápolyi könyvtárban található régi magyarországi térkép lemásolásáról (*uo.* 215–216.); 1867. márc. 1-jén Toldynak a nápolyi királyi levéltárral való csereviszonyról (*uo.* 683.); 1870. szept. 29-én ismét öneki Óváry újabb oklevélmásolatainak megérkezéséről (*uo.* 715).

² **az építkezés nagy terheket rótt az Akadémiára** – „Az építőbizottság [Friedrich August] Stüler terve mellett dönt, [...] s tervének egyszerűsítése után 1862 április első napjaiban megkezdik a palota építését.” – „Végeredményében a palota alapjára befolyt összeg az időközi kamatokkal s a telekcserevel járó nyereséggel együtt 1865-ben 672.398 firt 8 kr-ra rúgott.” – „A heti ülésteremben az első ülést 1865[.] ápr. 24-én tartották meg. A palotát belső gipsz-díszítésének befejeztével ugyanez évben a decz. 7-én megtartott nagygyűlés keretében avatták föl. [...] Pótolni és kiegészíteni való még azután is sok akadt a palotában s Ybl Miklós és Szkalnitzky Antal építészek csak 1868 tavaszán nyújtják be az építésre vonatkozó végső elszámolást. [...] Belső berendezésével és díszítésével együtt az Akadémia palotája kerek számban 800.000 firtba, a bérházzal együtt közel egy millió forintba került s csak a mire az Akadémia 1881-ben működése 50 éves jubileumának megülsére készült, sikerült a palotát terhelő adósságokat leróni.” Divald 1917. 12, 16–17, 19–20. Vö. Hajnóczy 1988.

³ **Toldy Ferencz urral** – Toldy Ferenc (1805–1875): 1835 és 1860 között a Magyar Tudós Társaság titkára, 1841-től a Kisfaludy Társaság igazgatója, 1860-tól

másodelnöke, 1850-től az esztétika és az egyetemes irodalomtörténet magán-, 1861-től rendes tanára. A XV. kötet 4 AJ- és 5 Toldy-levelet ad közre, a XVI. 1 AJ- és 2 Toldy-levelet tartalmaz. A XVII. kötet 6 AJ-tól és 6 Toldytól való levelet közöl, a XVIII.-ban 2 AJ-tól, ebben pedig 12 AJ-tól és 5 Toldytól való levél szerepel (az utóbbiak közül 1 elveszett).

⁴ **a bizottság előadójával azonban addig is beszélhetek<,> s legelső alkalommal fogok** – Vö. AJ 1866. febr. 16-án Toldy Ferenchez írt levelével, amely a Regesza szerint „több ajándékról” szól (AJÖM XIV. 675.).

⁵ **expediáltatnak** – küldetnek ki (lat.)

2039. Arany János – Tompa Mihálynak (1866. február 18.)

K: MTA Kt K 513/1181. 2 csontszínű fol. 21,7×14 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: AJLÍ II. 249–252.; AJLev 573–575.

Válasz Tompa Mihály 1866. jan. 24-i levelére (2034.)

¹ **Ném talán irt meg némely részletet: egyelőre maradjon abban** – Ez a levél nem maradt fenn.

² **Nekem 1853-ki bajaim majdnem hogy kiújultak e tépelődésben** – „én szenvedtem egyszer másszor a fejemmel s fülemmel, a melly mindig zúg” (Ercseynek, 1853. nov. 21. AJÖM XVI. 570. 334.); „bizonyos fej és fülzugásban szenvedek, s régi hajlamom, miszerint a vér agyamra tolul, s miért a nyakkendőt sem tűrhetem, naponként erősödik” (Tompának, 1853. nov. 22. Uo. 572. 339.); „már szinte egy éve az első rohamnak” (Tompának, 1854. jún. 23. Uo. 639. 447.); „Mert betegség ez, édes Miskám: tudom napját és óráját, mikor beköszöntött” (Tompának, 1854. okt. 18. Uo. 670. 493.); „egyéb symptoma a fejjúgáson kívül még elé nem fordult, pedig már több, mint egy éve a bajnak. Azt hiszem ideggyöngeség, kimerülés, enervatio.” (Tompának, 1854. dec. 1. után. Uo. 681. 510.); „nekem sem ártana e szép tavaszi napokból vagy két tuczatot valamely fürdőben, ha csak Budán is, tölteni, de a hivatal nem lehet üres, az erszény pedig nagyon is üres; így hát csak itthon iszom az áldott budai keserű vizet, Károli rendeletéből, oly jó reménnyel, hogy tán elmúlik fejjúgásom, mely 3 év óta anynyira bénítólag hat kedélyemre.” (Ercseynek, 1856. ápr. 26. Uo. 792. 690.). „Mindig a régi baj – most reggelenként hideg zuhanyt veszek, karácsony óta; talán ez, ha egy darabig folytatom, használni fog.” (Tompának, 1857. febr. 5. AJÖM XVII. 876. 12.); „Egyik fülemre már is rosszul hallok: mi lesz belőlem, ha mindkettő megromlik, ha *rosszabb* nem következnek is, a mit kimondani sem merek.” (Tompának, 1857. márc. 8. Uo. 888. 34.); „Azóta sem bírom a munkát, s egy idő óta gyakran szédülök. A tavaszon, nyáron, már jobban voltam, most sulyosodni érzem a bajt.” (Tompának, 1857. okt. 4. 8. Uo. 939. 104.); „Sokat szenvedek, erélyem megtört. Valami fejjúgás, ideggyöngeséggel párosulva,

kinoz, melynek nem találok gyógyszerét.” (Szilágyi Istvánnak, 1857. dec. 3. *Uo.* 958. 130.); „A zúgás fejemben egyre tart, jobb fülemmel már is alig hallok, ha a másik utána romol, nem tudom, mi lesz belőlem.” (Tompának, 1858. máj. 11. *Uo.* 1007. 196.); „engem a régi baj tétlenségre kárhóztat” (Ercseynek, 1858. okt. 29. *Uo.* 1038. 241.); „Nem mondhatnám, hogy rosszabbul vagyok, sőt annyira megszoktam már bajomat, hogy számba se veszem” (Tompának, 1859. febr. 20. *Uo.* 1065. 276.); „a régi baj el nem múlik, hanem változat kedvéért egy-egy újat is kap az ember időnkint hozzá” (Ercseynek, 1859. szept. 13. *Uo.* 1104. 331.); „Hétfőre viradón oly rosszúl lettem, – a vérkeringés rendetlen volta miatt – hogy egész kényelemmel csak azt vártam, mikor fog már szivütésem végkép elállani.” (Tompának, 1860. jan. 25. *Uo.* 1140. 367.); „egy rheumatikus baj, mely egész képem felfújta volt, még egy pár napig szobámhoz köt” (Csengerynek, 1860. szept. 11. *Uo.* 1194. 445.); „az én bajom – mi betű szerinti értelemben fő baj – a helyett, hogy enyhült volna a szerkesztés s a pesti élet gondjai által, úgy látom, napról napra öregbedik.” (Tompának, 1861. febr. 23. *Uo.* 1270. 515.); „A zúgás – természetesen – megmaradt, az 8 év óta sohasem szűnt meg teljesen, csak néha nagyobb, máskor kisebb mértékben háborgatott.” (Károlyi Sámuelnek, 1861. okt. 5. *Uo.* 1346. 588.). „Engem Balassa (úgy hallom Eötvös kértére) magától fölkeresvén, kihallgatta nyavalyámat, s egy hónapi fürdőt rendelt, Szliácson” (Tompának, 1862. júl. 28. *AJÖM* XVIII. 1458. 89.); „Az én fejjúgásom nem mult el Szliácson” (Tompának, 1862. nov. 16. *Uo.* 1556. 200.); „Negyvenhat éves ember vagyok – ily egészségű író ember nem igen ér mathusalemi öregséget, az 50–60 év közötti válságos időszak nagyon meg próbálja a legényt: én sem igen számítok többre.” (Tompának, 1863. dec. 13. *Uo.* 1749. 386.).

Költészetében először a *Leányomhoz* (1865. dec. 13.) c. versben jelenik meg e panasz:

Mit ér e zúgó, rosz fejet
Széttörnöm a kalit vasán:
Ha gyötrő, távoli fekhelyed
Nem enyhül e meddő tusán!

1861 és 1872 között Kajdacsy István kezelte AJ-t (Farkas 1882.). Vö. Voinovich 1931. 290–297., Pál 1986. 329., Czeizel 2001. 63–64.

³ **Mig van élet, van remény.** – Ez a lat. „Dum spiro, spero” megfelelője.

⁴ **„Doctor, medica te ipsum!”** – „Medice cura te ipsum” (*Vulgata*, lat.); „Orvos, gyógyítsd meg magadat!” (Luk 4:23)

⁵ **Midőn 53-beli rettegéseim most nem rég elő kezdetek jöni: egy erős elhatározással kiteptem magamból a gondolkozást bizonyos tárgyról, s bele ültem**

a gépies foglalkozásba, nyakig – L. erről az 1866. jan. 26-án Ercseynek írt AJ-levél (2036.) jegyzetét.

⁶ **gyalogszéket** – Áglábú széket, kecskeszéket: a lábakat ágcsonkok képezik, vagy a lábazatot alkotó 3-4 felé ágazó faderékdarabokra külön erősítik fel a deszka ülőlapot (*Magyar Néprajzi Lexikon*).

⁷ **A mit egy fél sorban, amúgy odavetőleg érintettél, úgy tetszik, megértettem.** – Tompa ezt írta: „akartam én is írni hozzád; szólni bizonyos véletlen, vagy fájdalom igen is vélhető esetről”, azaz saját várható haláláról.

⁸ **Probatum est!** – Ki van próbálva! (lat.)

⁹ **újabb ösztönt nyertem 1863 nyarán** – Arany Juliska és Szél Kálmán szalontai ref. lelkész esküvője 1863. aug. 9-én volt Pesten.

¹⁰ **eladtam szalontai telkemet, s ime úgy találtam, hogy egy akkora darab birtokot megvehetek** – Vö. AJ Ercseynek, 1864. júl. 8.: „Akkor úgy állottam, azt hittem legalább, hogy 12,800 ftot rögtön letehetek, hozzá még a Lovassy-félt s a házárat [!] (=2000) mindjárt mihelyt megkapom; tehát hogy 14800 ft készpénzről rendelkezem.” (*AJÖM* XVIII. 1820. 449.); AJ Tompának, 1864. nov. 21.: „szalontai házamat (mely lakhatlan rongyos volt, de a helyét aránylag jól fizették, mert kitűnő helyen van a piac legszebb részén) eladva, s egyebet is, mint a Buda halála díját, aranyaimat stb. összekaparva, egy darabocská földet vettem ott”. (*Uo.* 1888. 535.)

¹¹ **„mint magam szegénye”** – Vö. „Engedelmet kérek ifju uramtól, de azért hogy csak így a magam szegénye (értsd: magam gazdája) vagyok, jól tudom azért miként foly a világ sora az urak majorjában is.” (Pálffy Albert: *Mint lőn vagyonos emberré ifjabb Adorján Péter*, VU 1858. 2. sz. jan. 10. 16.)

¹² **Tegnap indítottam el az első épület követ Gerendaytól!** – L. AJ 1866. jan. 26-án Ercseynek írt levelét (2036.).

¹³ **A mit reá metszettem: azt a meggyőződést épen a haldokló ágyánál merítém.** – Vö. Arany László visszaemlékezésével: „Karácsony ünnepén még volt némi reményünk. De ünnepek után (atyám neve-napján) le kellett mondani mindenről. Élet-ereje nem bírta meg a küzdelmet s kimerült.

Hanem a mily mértékben fogyott a testi szervezet ereje, mintha úgy növekedett volna »diadalmas lelkének« hatalma »a roncsolt anyag« fölött. Az utolsó napon arczáról eltűnt a korábbi bágyadtság, tekintetében a kimerültségnek nem maradt nyoma, szeme fölragyogott, homlokát lelkesültség tette sugárzóvá s egész valóján oly szemmel-látható volt a szellem erejének utolsó fellobbanása, hogy ez órákban szörnyű tusáját s a halál rettenetességét még környezőivel is csaknem feledtetni bírta.

Mintha oly sphaerákból tekintett volna vissza reánk, melyek a mi szemeinknek láthatatlanok s onnan hozott volna nekünk vigasztalást és enyhületet.

Biztos öntudat látszatával s egész tekintetén a tiszta-látás kifejezésével beszélt nekünk a túl-világról, melyet ő már szemeivel lát: »Ne búsuljanak, kedveseim, a lélek él, mi találkozni fogunk.« – »Én látom az utat, mely ama hazába visz.« – »Látom az arany hidat... ott... ott... menni fogok.« – »Az ige, az eszme örökké való!« –” *ALÖMI*. 351–352.

2040. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1866. február 23.)

K: MTA Kt K 513/1055. Arany László kék ceruzás zárójelei. 2 csontszínű fol. 22,7×14,4 cm. 1–4. levél.

M: *AJLÍ II*. 252-254.

Válasz AJ 1866. febr. 18-i levelére (**2039.**)

- ¹ **a multkor elvetett szavaimra vonatkozó passzusa miatt el kell titkolnom** – Tompa ezt írta 1866. jan. 24-i levelében (**2034.**): „akartam én is írni hozzád; szólni bizonyos véletlen, vagy fájdalom igen is vélhető esetről”, azaz saját várható haláláról.
- ² **Maholnap 10 éve lesz: hogy kedvesünket a földbe tettük** – Tompáék fia, Géza 1857. okt. 23-án halt meg. L. Tompa 1857. okt. 24-én AJ-hoz írt levelét (*AJÖM* XVII. **942.** 109.).
- ³ **Te, ki leveledet csak az ő pecsétjével zárod le** – Arany Juliska pecsétjével. AJ későbbi, 1866. máj. 2-i levelére (**2042.**) – utólag beragasztott lapon – ezt írta: „Az ő pecsétjével zártam le e levelet!” Az itt megválaszolt levélen viszont Tompa is felismerte Juliska pecsétjét.
- ⁴ **mert ez a szegény leány Irén is, egészen a mi leányunk lett** – Tompáné unokahúga, Lévay Irén (*TMLév* II. 390.); „családom nem nagy – magam-, nőm- s fogadott leányomból áll” – írja Tompa Gyulainak (1866. márc. 2. *TMLév* II. 100.).
- ⁵ **a részletek szomorúak s meglepők!** – Ez a levél nem maradt fenn. L. Arany László visszaemlékezését AJ 1866. febr. 18-án Tompához írt levelének (**2039.**) jegyzetében.
- ⁶ **egy-egy titoknoki jelentésedet látva a lapokban, megdöbbenek** – PN 1866. jan. 12.; PN 1866. febr. 15.; VU 1866. 7. sz. febr. 18. 80.
- ⁷ **Hová, mivé lett – a kisebbek közül – e folyó évi szeptemberi találkozás terve?** – Tompa 1865 szeptemberében látogatta meg AJ-t Pesten, ekkor tervezték az egy évvel későbbi újabb találkozást: „De azért emlékezzetek sept. 13^{ára}.” (Tompa AJ-nak, 1865. szept. 27. *AJÖM* XVIII. **2005.** 636.); „Hanem azért állunk elébe a sept. 13.-ának (ha még akkor itt leszünk)” (AJ Tompának, 1865. okt. 2. *Uo.* **2006.** 637.).
- ⁸ **Képzelem neki is mily kin lehet most a száraz tanok studiózása!** – Arany László (1844–1898): a XVI. kötet egy (elveszett) Arany László-, a XVII. egy AJ-törédket és két (elveszett) Arany László-levelet, kötetünk 8 AJ-törédket, 1 el-

veszett AJ-levelet és 3 (elveszett) Arany László-levelet tartalmaz. 1861 és 1865 között végezte a jogot Budapesten. AJ Tompának, **2066**. 1866. nov. 14.: „Laczi october 21-én graduáltatott juris utriusque doctorrá [mindkét jog doktorává]. [...] Most már csak a prókatori censura [ügyvédi vizsga] van hátra, melyért még egy évig praktizálnia kell.” A XVII. kötet 1 AJ- és 2 tőle való (elveszett) levelet, ez a kötet 9 AJ- (melyekből 1 elveszett, a többi töredék) és 3 tőle való (elveszett) levelet tartalmaz.

2041. Arany János – Tóth Lőrincnek (1866. március 1.)

K: MTA Kt K 513/1380. Csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA**. nyomattal, 22,1×14,6 cm. 1–2. levél

M: Miklós 1963. 168.

¹ **Azt sem tudom, egyszerűen budget-ülés lesz-e, vagy egyszersmind elnökválasztó?** – „(A magyar tudományos akadémia) a mult vasárnap [március 18-án] tartotta elnökválasztását, mely alkalommal első jelölt lett b. *Eötvös* József 16 szavazattal. B. *Vay* Miklós 10 és gr. *Mikó* Imre 6 szavazatot nyertek. A választás eredménye most legf. helyre van terjesztve megerősítés végett.” (VU 1866. 12. sz. márc. 25. 144.)

² **Gaal József, szegény, meghalt.** – Gaal József (1811–1866): költő, író, drámaíró. 1837-től a Magyar Tudós Társaság levelező tagja. 1866. febr. 28-án halt meg Pesten: „A gyászhirot az elhunyt növendéke és barátja, Csekonics Endre gróf jelenté.” (PN 1866. márc. 2.)

³ **Hunfalvy Pál urral** – Hunfalvy Pál (1810–1891): nyelvész, etnográfus, 1841-től az Akadémia levelező, 1858-tól rendes tagja. 1851-től az Akadémiai Könyvtár főkönyvtárosa, 1848 és 1868 között a képviselőház, 1885-től a főrendiház tagja. 1856-ban megindította a Magyar Nyelvészet c., első magyar nyelvészeti folyóiratot. 1862–1874-ben az Akadémia megbízásából a Nyelvtudományi Közleményeket szerkesztette. A XVI. kötet három tőle és egy AJ-től való levelet tartalmaz, a XVIII. egy levelét közli és egy elveszettet említ.

⁴ **vezetnétek a Csekonics palotába** – Gaal József a Csekonics családnál volt nevelő és később házuknál lakott, először Zsombolyán (Torontál vármegye), aztán Pesten; ott is halt meg. Az egykori, Pollack Ágost által 1838-ban épített Csekonics-palota (Kecskeméti utca 10.) ma a Magyar utca 31–33. szám alatt található.

„A temetés martius 1-én délután 3 órakor ment végbe. Az Akadémia, a Kisfaludy-Társaság és az arisztokratia nagy számmal voltak jelen.” (PN 1866. márc. 2.)

⁵ **Az Ügyrend 13. pontjának a.) cikke szerint** – „A Magyar Tudományos Akadémia ügyrende. 13. A társaság elhunyt tagjai emlékezetét háromféle módon tiszteli:

a) Rövid gyászbeszéddel, melylyel a társ halálát valamely barátja, ki eziránt a titoknokot, mindjárt a hír vétele után tudósítja, s ilyennek nem-létében a titoknok, a temetés, vagy ha az elhúnyt vidéken lakott, a vett hír utáni legközelebbi osztályülésben jelenti be. Kiadandó az Értesítőben.

b) Életrajzzal, mely az elhúnyt életéhez s írói pályájához tartozó adatokat adja. Kiadandó a Névkönyvben.

c) Emlékbeszéddel, mely az elhúnytnak életét, munkálkodásait és hatását szónoki előadásban terjeszti elő. Különösen, midőn igazgató tagját veszti el a társaság, készül emlékbeszéd, ha erre vállalkozó találkozik.” (AkAlm 1866. 127–128.)

⁶ **Vállald fel, kérlek** – Tóth Lőrinc 1866. márc. 5-én tartotta meg gyászbeszédét az Akadémia bölcséleti, törvény- és történettudományi osztályainak ülésén.

2042. Arany János – Tompa Mihálynak (1866. május 2.)

K: MTA Kt K 513/1182. 2 csontszínű fol. Arany László kék ceruzás zárójeleivel, 21,7×14 cm. 1. levél, 2. 6,2×7 cm-es beragasztott lapon AJ írásával, tintával: **Az ű pecsétjével zártam le a levelet!** 3–4. üres

M: *AJLÍ* II. 255–256.

Válasz Tompa 1866. febr. 23-i levelére (**2040.**)

¹ **anyagi akadályok nehezítik e szándékok kivitelét** – Vö. Tompa Pákh Albertnek írt, 1866. márc. 28-i levelével: „Életem, egészségem van kockán; egy év óta temérdeket költöttem az orvoslásra; még a jövő nyarat is valami fordóben kell töltenem, ide *pénz* kell, ami nincs, minnek pedig *lenni kell!*” (*TMLev* II. 112.)

² **felfordult az írói segélyegylet tegnapi választmányi ülésében** – Ennek eredményét l. Tompa 1866. máj. 9-én Gyulainak, a Magyar Írók Segélyegylete titkárnak írt levelében: „Nagyon megörültem levelednek, melyből több vigasztaló dolgot értettem meg, nevezetesen: a Segély-egylet olyatén állását, melynél fogva rögtön segíthet azokon, kik nyomorúságba estek. [...] Jól esett továbbá tapasztalnom, a személyem iránti szíves részvétet mely nyilatkozott s a nélkül: hogy zörgettem volna. De nem volt szükség egy másod-perczre sem, átlátnom s éreznem: hogy a szíves és nemes ajánlat, részemről *elfogadhatlan*. [...] Azonban van középút, melyen járván: rajtam is segítve leend, az egylet se rövidül. *Kamatoss kölcsön*; ezt elfogadom. Idezárok nevem aláírásával egy *albát* [biankó kötelezvényt, lat.], töltsétek be annak rende szerént, ugy mint más idegen kölcsönzőnek szokás, hogy felvettem 200 forintot az egylettől s kamatját pontosan fizetem. Igy elfogadom s meg is köszönöm a pénzt. [...] Jelentsd ki az Egylet e dologba befolyó kezelő tagjainak, különösen nagyérdemű elnöke- B. Eötvös Józsefnek igaz tiszteletemet s köszönetemet.” (*TMLev* II. 116–117.) – A kérdés tágabb összefüggéseiről l. T. Szabó 2008.

³ **hét nap óta kegyetlen főfájásom van** – AJ betegségeiről I. Tompához 1866. febr. 18-án írt levele (2039.) jegyzetét.

⁴ **de azért húznom kell az akadémia igáját, mert édes az, és gyönyörűsége** – Vö. „Mert az én igám gyönyörűsége, és az én terhem könnyű.” Mt 11:30

2043. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1866. május 16.)

K: MTA Kt K 513/1056. 2 csontszínű fol. 22,6×14,4 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

bérmentve

Tekintetes Arany János urnak.

Pesten

üllői út, 7^d szám

Pecsétek: **Putnok 18/5; Pest 19/5.** 5 krajcáros bélyeg.

M: kiadatlan

¹ **Kaptad-e levelemet** – Arany László jegyzete AJ 1866. máj. 2-i levelére (2042.): „E levélre Tompa válasza nincs meg.” (AJLÍ II. 256.)

² **Albát** – biankó kötelezvényt (lat.)

³ **H.[eckenast] is csak junius végén fizet** – Heckenast Gusztáv (1811–1878): 1832 és 1873 között Pesten könyvkiadó, 1853-tól 1865-ig AJ munkáinak és folyóiratainak megjelentetője. A XVI. kötet AJ 8 elveszett leveléről tud és Heckenast 15 levelét tartalmazza, valamint 1 elveszett leveléről ad számot. A XVII. kötet 6 AJ- és 1 Heckenast-levelet közöl és 3-3 elveszett levelet dokumentál, a XVIII. mindkettőjüktől 1 levelet közöl és 1 elveszett AJ-levelet említ; ez a kötet pedig 1 Heckenast-levelet tesz közzé. – Tompa közlésére nézve I. Pákh Tompához 1866. ápr. 8-án írt levelét: Heckenast „»Virágregéid«-et megveszi 300 ftért, de nem 10 évre, mint te óhajtanád, hanem csupán *egy kiadásra*, a mint én ajánlottam s a mint reád nézve sokkal előnyösebbnek tartok. Az az *egy kiadás* kedvező körülmények között 1–2 év alatt is elkelhet, s akkor ismét hozzá szólhatsz a dologhoz. Tíz évnél hamarabb meg csak elkel mindenesetre. – A pénzt kifizetné neked H.[eckenast] *junius végén*.” (TMLev II. 114.)

2044. Lévy József – Arany Jánosnak (1866. május 19.)

K: MTA Kt K 513/337. 1 csontszínű fol. 20,9×17,1 cm. 1. levél, 2. AJ írásával (tintával):

Kazinczy Gábor

akadém. taggá 1858.

M: kiadatlan

Lévy József (1825–1918): 1852-től a miskolci ref. gimnáziumban tanított magyar irodalmat és latint; 1860-tól Borosd vm. aljegyzője, 1861-től alispánja. A XV. kötet

2 Lévay-levelet, a XVI. 7 AJ- és 8 Lévay-levelet tartalmaz. A XVII. kötet 4 AJ-tól (1 elveszett) és 9 Lévaytól való levelet, a XVIII. 7 AJ- (3 elveszett) és 27 Lévay-levelet (6 elveszett) ad közre; ez a kötet 4 AJ- és 5 Lévay-levelet közöl.

¹ **A Kazinczy Gábor életére vonatkozó igen hiányos és töredékes adatokat csak most küldhetem hozzád az Almanach számára** – Kazinczy Gábor (1818–1864): műfordító, Kazinczy Ferenc levelezésének gondozója. 1858-tól az Akadémia lev. tagja, 1860-tól a Kisfaludy Társaság tagja. A XVII. kötet 3 hozzá írt és 3 tőle való levelet közöl, a XVIII. 10 hozzá írtat (amelyből 1 elveszett) és 18 tőle valót tartalmaz. – Az AkAlm 1866. nem közölte a Lévaytól említett adatokat.

² **Hétfőn Hanván voltam Tompánál** – máj. 14-én

³ **Engem azért hívott magához, hogy versei és egyéb iratainak sorsát bizzam, ha csakugyan eléri végzete** – L. Tompa 1866. máj. 13-i, Lévayhoz írt levelét (*TML*ev II. 118.).

⁴ **Felette sajnálom, hogy így marcangolja önmagát – ez az ő legnagyobb betegsége** – Erre nézve l. Tompa 1866. máj. 13-án Lévayhoz írt levelét: „Tagadhatlan: hogy nálam az imaginatio sokat tesz és nehezíti a bajt, de mindaz nincs igazi *igazi* ok nélkül; és nyisd fel bármelyik orvosi könyvet, megtalálod: hogy a *töprengés* elmaradhatlanul csatlakozik e nyavalya kórjeleihez.” (*TML*ev II. 118.)

2045. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1866. május 19.)

K: MTA Kt K 513/1057. Csontszínű fol. 22,4×14,2 cm. 1. levél, 2. üres.

M: kiadatlan

¹ **Eddig vetted sürgető levelemet is** – az 1866. máj. 16-i levelet (**2043.**)

² **mert ime a pénzt már megkaptam** – L. Tompa 1866. máj. 20-án Gyulaihoz írt levelét: „Hiány nélkül megkaptam a pénzt; nagyon köszönöm.” (*TML*ev II. 119.)

³ **recepisse** – postai vevény (né.)

⁴ **Pünköstit** – 1866-ban Pünkösdt máj. 20-ára esett.

⁵ **Schwarzenbergbe** – Feketehegy (Čierná Hora) Merényhez tartozó fürdő Szepes vármegye bányai járásában, fenyőerdők között, 632 m magasságban. 8–14 °C hőmérsékletű hegyiforrásai tették alkalmassá hidegvízgyógyintézet létesítésére.

2046. Szél Kálmán – Arany Jánosnak (1866. június elején)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, **2050.** 1866. júl. 5.: „Kálmán, ezelőtt valami egy hónappal azt írta volt nekem, hogy a Geyer hátraléka 10-12 nap alatt itt lesz.”

2047. Szabó Károly – Arany Jánosnak (1866. június 23.)

K: MTA Kt K 513/465. 2 csontszínű fol. 22,5×18,9 cm. 1–4. levél

M: kiadatlan

Válasz AJ 1866. jún. 9-i levelére (*AJÖM* XIV. 677. Regeszta), amelyben AJ Podhradczky József rendes tagnak az Akadémia 1866. június 4-i ülésén bemutatott, *Magyarország veszedelmének okozói...* című értekezésének bírálatát s annak megítélését kérte, hogy méltónak tartja-e a dolgozatnak az Akadémia Értesítőjében történő megjelenését.

Szabó Károly (1824–1890): I. *AJÖM* XV. 894. és XVI. 1197. A nagykőrösi gimnáziumban 1855-től 1860 február végéig tanított görögöt, utána Kolozsvárt az Erdélyi Múzeum Egyeslet könyvtárosa lett. Ebből az időszakból egy hozzá írt AJ-levél, tőle pedig két levél maradt fenn. Szilágyi Sándor (1827–1899): I. *AJÖM* XV. 900. és XVI. 1208. A XV. kötetben 13 hozzá írt AJ- és 3 tőle való levél található (1, ill. 10 elveszett levélről tudunk); a XVI. kötet 1-1 levelet tartalmaz, a XVII. 1-et, ill. 3-at (közülük 1 elveszett), a XVIII. pedig 4 Szabó Károly-levelet. Kötetünkben 1 AJ- és 8 Szabó Károly-levelet közlünk. Ez utóbbiakban olyan gyakori a szavak egybeírása, hogy ennek jegyzetelése fölösleges és terhes volna.

¹ **Ezennel küldöm vissza a Podhradczky értekezését véleményemmel együtt; lehetett volna még többet is mondanom rá, de azt hiszem ennyi is elég, sőt talán ez is sok** – Podhradczky József (1795–1870) történész, 1834-től az akadémia levelező, 1858-tól rendes tagja. Tanulmányának címe: *Magyarország veszedelmének okozói a Lechparton 995-ben aug. 10-én. (Titoknoki jelentés 1866-ról. AJÖM* XIV. 206.). A másik bíráló Wenczel Gusztáv volt (I. AJ 1869. jan. 23-án hozzá írt levelét, *uo.* 307–308.). Szabó Károly megfogalmazása ki nem mondott elutasító véleményét tükrözi; az értekezés nem jelent meg az Akadémiai Értesítőben. – Podhradczky másik, szkíta tárgyú tanulmányáról korábban Hunfalvy Pál (*uo.* 669.) és Budenz (*uo.* 673.) írt kritikát; AJ 1866. febr. 22-én értesítette a szerzőt, hogy munkáját nem fogadták el kiadásra (*uo.* 675.).

² Az „**egy hivatalos kérelemmel terhellek [...] 1866-ról semmi**” és az „**egy év óta, [...] több ideje is lehet**” sorok vörös ceruzával aláhúzva.

³ **Losonczy Laczi bátyánk** – Losonczy László (1812–1879): költő, 1853-ig Kecskeméten, utána – AJ és Szabó Károly kollegájaként – Nagykőrösön tanár. A XVIII. kötet négy levelét tartalmazza (közülük kettő elveszett).

⁴ **De biztatom magamat, mint a cigány a lovát** – Vö. „Irodalomról beszélni is restelek, miután kikoptam belőle. Úgy van az ember ezzel is, mint cigány lova a koplalással: midőn beletanulna már, akkor döglik el. Richtig! soha e hasonlat jobban alkalmazva nem volt.” AJ Mentovich Ferencnek, 1858. ápr. 25. *AJÖM* XVII. 1004. 190.

⁵ **A legközelebbi jövőbe nem sokat bizok** – Az 1866. jún. 16-én kirobbant porosz–osztrák háború kimeneteléről és a hazai helyzetre gyakorolt hatásáról, a kiegyezés lehetőségeiről lehet szó.

⁶ **Megvirad még valaha!** – Terhes Sámuel (1783–1863) szerzeménye; I. Kodály–Gyulai 1952. 116.

⁷ **in natura** – természetben; itt: élőben (lat.)

⁸ **a nógrádi atyafiaknak** – Ez Szabó Károly feleségének rokonsága.

⁹ **elzsugoroghatok** – Vö. „Füstös vityilló áll tehát, vagy ül, / Vagy guggol, összetörped, zsugorog / Sik pusztaságban, mélán, egyedül” (AJ: *Bolond Istók* I. ének, 21. vsz.).

2048. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1866. július 1.)

K: MTA Kt K 513/1058. 2 csontszínű fol. 23,6×14,5 cm. 1–3. levél, 4. címzés:

bérmentve

Arany Jánosnak.

Pesten

üllői út, 7^d szám.

Pecsétek: [Lő]tse 2/7; Pest Abend 3/7. 5 krajcáros bélyeg.

M: *AJLÍ* II. 256–257.

¹ **Két hónapja körülbelől hogy láttalak benneteket** – „Megjártam Bécset s haza jöttem betegebben, mint elmentem. [...] Bajom organicus, gyógyíthatlan, lethalis. Hypertrophia cordis. Szívtúltengés. [...] Pesten két napot mulattam”. Tompa levele Orbán Ferencnek és Batta Bálintnak, 1866. máj. 9. (*TMLev* II. 117.) – Arany László nem tudott erről; ugyanehhez a levélhez fűzött lábjegyzete szerint: „Csak képes értelemben: »levél által.« Személyesen nem találkoztak.” *AJLÍ* II. 256.

² **Gonosz, hosszú álomnak tetszik néha az egész, de eszemre hoz a gyötrelem, mely megátkoztatja velem születésem óráját** – Vö. „Vesszen el az a nap, a melyen születtem, és az az éjszaka, a melyen azt mondták: fiú fogantatott.” (Jób 3:3)

2049. Arany János – Ercsey Sándornak (1866. július 5.)

K: NSzAJM 633. Két világoskék fol. 21,8×14,1 cm. 1–3. levél, 4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ifj. Ercsey Sándor h. ügyvéd

urnak, tisztelettel.

Nagy-Várad. N. Szalonta.

Pecsétek: Pest 5/7; Grosswardein 6/7; Tenke 7/7; Nagy Szalonta 7/7. 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 167–168. (részletek)

¹ **Laczinak irogattál némi dolgok eligazítása végett** – Ezeket a leveleket nem ismerjük.

- ² **Kálmán is jó ideje hogy nem ir: bizonyosan újabb kellemetlenség akadt, miről jobbnak vélték – hallgatni** – Szél Kálmán levelei, amelyek elsősorban Piroška állapotára, gondozására, nevelésére vonatkozhattak, nem maradtak fenn. L. erről bővebben Korompay 2008.
- ³ **Nagy időknék megyünk elébe: valóságos özönvíz korszak** – Az 1866 júniusában kirobbant porosz–osztrák háború döntő ütközetére júl. 3-án került sor. Königrätznél az osztrák haderő súlyos vereséget szenvedett. A Habsburg Birodalom sorsa és így a magyar politikusok és az uralkodó között több hónapja tartó kiegyezési tárgyalások kimenetele bizonytalanná vált. E nap történelmi jelentőségének mindenki tudatában volt, de a politikai változások iránya nem látszott tisztán.
- ⁴ **Legközelebbi, hogy a fővezért letették (ki szájmonda szerint dicsően fejbe is lőtte volna magát)** – Benedek Lajos tábornagyot (1804–1881), aki az 1866. évi porosz–osztrák háborúban az osztrák császári csapatok főparancsnoka volt, a vereség után leváltották és haditörvényszék elé állították. A vizsgálat megszűnte után visszavonultan élt.
- ⁵ **„Cicero pro domo sua”** – „Cicero a saját háza (azaz saját maga) érdekében”; itt: ’engem érintő’ (lat.)
- ⁶ **angáriát** – évnegyedre járó bért (ol.)
- ⁷ **vedd foganatba mindazon lépéseket, melyeket a télen irtál volt** – Ercsey AJ-nak, **2031.** 1866. jan. 6.: „Mire én úgy nyilatkoztam, hogy a most beállott évnegyed illetményére Martius közepénél tovább semmi esetre sem várhatunk. A mint azt csakugyan nem is fogjuk tenni. Igen jó, sőt szükséges lesz azonban, ha bátyám engem, Martius elején, egy pár sorban, – melyben megemlítendő lesz, hogy a pénzre multhatlan szüksége van, megsürget az évnegyedi illetmény behajtására. Nehogy azt higgye G[eyer]., hogy jó kedvünkből zaklatjuk őt. Ugyanakkor én, valószínűleg, a bérlet megszüntetését is követelendem.”
- ⁸ **az a betáblázott 3-szoros érték mindig nyom valamit** – betáblázás: pénzbeli követelés jelzálóki biztosítéka az ingatlanvagyonon a törvényhatóság ún. betáblázási könyveiben
- ⁹ **Laczi miatt valóban sokat aggódtam, hogy daczára a kétszeri fölmentésnek most ágyu elébe jut** – AJ-t a porosz–francia háború aggasztotta. Vö. AJ Ercseynek, **2081.** 1867. jan. 5.: „Most hát, édes öcsém, a legrövidebb idő alatt bizonyítvány kellene arról, hogy tavaly és harmad éve reclamáltunk és Laczit fölmentették.” Ercsey magyarázata szerint Arany László „már előbbeni korosztálya két első évében, születése és illetékessége helyén, N.-Szalontán, tanulói minőségénél fogva, a katonai kötelezettség alól fölmentetett”. *AJÉ* 171.
- ¹⁰ **exceptio** – kivétel (lat.)
- ¹¹ **qui habet tempus, habet vitam** – aki időt nyer, életet nyer (lat.)

¹² **mint „államhivatalnok”** – Arany Lászlót 1866 augusztusában „nevezték ki fizetéses hivatalnoknak” a Magyar Földhitelintézetnél (Ercseynek, 2053. 1866. aug. 20.).

¹³ **exequálja** – hajtja be (lat.)

¹⁴ **moratoriumot** – fizetési halasztást (lat.)

2050. Arany János – Ercsey Sándornak (1866. július 11.)

K: NSzAJM 634. 2 világoskék fol. 21,8×14,1 cm. 1. levél, 2. Arany László levele:

Kedves bátyám!

Ma kapott levelében kérdezett előbbi levelét, a benne foglalt szépen egymásba hajtogatott 40 ft 30 krral, s ezenkívül még úgy összegyűrve oda dugott 50 krral együtt minden hiány nélkül megkaptam. Ez utóbbi 50 krt nem tudom mi szándokkal dugta utólag be bátyám; ha postaköltségem megtérítése akarna lenni, erélyesen tiltakoznom kellene ellene. De miután az előfizetési pénzbeli hiány, nem mint bátyám számította 30 krt, hanem összesen 75 krt tett, a küldött 80 krt megtartom, s ezzel mind az egész garasos ügy be van fejezve, mind <a> az én [az én – besz.] szolgálat-készségi büszkeségem sértetlenül hagyva.

A levélpapírt ma megvettem, s átadtam Laczinak. Ára 80 kr.

Beregszász már régen teljesen kifizettem, mint az ide csatolt [a á-ból jav.] contó mutatja.

Három nap óta egy kis gyenge szemgyúladásom van, s Kálmánnak is ezért nem írok közelebb kapott levelére. Küldje bátyám öt Pestre. Rokoni öleléssel mindnyájan

Laczi

3–4. üres. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **az állandó kulcsot, mely szerint a haszonbér köztem és Jani közt felosztandó** – Az Ant melletti, Geyernek haszonbérbe kiadott birtok tulajdonosai 2/3–1/3 arányban AJ és felesége, valamint Ercsey János voltak.

² **Laczi megkapta a 40 fto**t – Arany László, mint fentebbi leveléből kiderül, előfizetést intézett Ercsey megbízásából.

³ **Tegnap magam is beszéltem Bartalussal** – Bartalus István (1821–1899): zene-tanár, zenekritikus; 1867-től a Kisfaludy Társaság, 1875-től az akadémia levelező tagja. 1851-től Pesten élt mint zongoratanító; 1869-től képzőintézeti zene-tanár. „Első híradás Arany dalgyűjteményéről Bartalus előszava, »Arany János dalai« című kiadványában, 1884., melyet azonban már 1883. január 31-én felolvasott a Kisfaludy-Társaság ülésén.” (Kodály–Gyulai 1952. 39.)

⁴ **igen dicséri a zongorát és szerencsés vételnek mondja** – Vö. AJ Ercseynek, **2053.** 1866. aug. 20. és **2094.** 1867. febr. 23.

2051. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1866. július 11. és augusztus 20. között)
K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, **2053.** 1866. aug. 20.: „Szives meghívásodra, melyet kedves húgom Lina is ismételt, hogy töltsünk néhány napot Szalontán, azért nem válaszoltam eddig, mert volt egy kis reményem, hogy tettleg vihetem a választ.”

2052. Geyer Rudolf – Arany Jánosnak (1866. augusztus 20. előtt)
K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, **2053.** 1866. aug. 20.: „Geyer leveleit küldöm”.

2053. Arany János – Ercsey Sándornak (1866. augusztus 20.)
K: NSzAJM 635. Két világoskék fol. 21,8×14,1 cm. 1–4. levél. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 168–170. (részletek)

¹ **idezárva küldöm a nyugtatványt is** – „Nyugtatvány. Hétszáz nyolcvanhét forint és 50 krról o.[sztrák] é.[rték], mely összeget, mint anthi földem hasznóbéréből Geyer Rudolf hasznóbérlő által befizetett, s az 1866.ik évi jan–márcz. april–jún., és jul–sept., három évnegyedre engem illető részt, ifj. Ercsey Sándor ügyvéd úrtól mai napon hiány nélkül felvettem. Pest, aug. 19. 1866. Arany János [egyb.]. 787 ft. 50 kr.” NSzAJM 777.

² **agio** – ázsíó, felár, felpénz (ol.). Pénznem, értékpapír névértéke és az ezt meghaladó piaci értéke közötti különbség a névérték százalékában kifejezve.

³ **Én csak a magam nevében szólok. Jánosnak szintén van szava a dologhoz** – A birtok valamivel több mint kétharmad része AJ, a többi Ercsey János birtokában volt, az 1500 ft hasznóbér is eszerint oszlott meg. L. AJ Ercseynek 1864. okt. 30. (*AJÓM* XVIII. **1874.** 516.)

⁴ **exequáltassuk** – végrehajtassuk (lat.)

⁵ **odiuma** – bosszúsága, kellemetlen következménye (lat.)

⁶ **„gyesznoózkodást”** – disznólkodást (tájéjtés)

⁷ **bevájni** – behajtani

⁸ **uti figura docet** – mint az ábra mutatja (lat.)

⁹ **Egyébiránt Kálmán említette is** – AJ Tompának, **2054.** 1866. aug. 20.: „Szegegy Kálmánunk volt itt. Csak maga jött, nem mervén a kis leányt kitenni az utazás sanyaruságinak, mert nem rég lábadt fel nagy betegségéből.”

¹⁰ **subarenda** – újabb hasznóbérbe adás (lat.)

- ¹¹ **a mérnök, legalább nekem, egy példányban térképecskét is adjon** – Ennek címe: *Az anthi birtok hozzávetőleges Tervázlata* (NSzAJM, 780.)
- ¹² **kalendáriumot kell szerkesztenem, az Akadémiának, s e folyamatban levő munka igényli jelenlétemet** – Az Akadémiai Almanach összeállításáról van szó.
- ¹³ **most, midőn nagyon rebesgetik a cholera hírét** – A PN 1866. szept. 14-i számának *Különfélék* c. rovata szerint Pesten aug. 25-ig 50-en betegedtek meg kolerában, s közülük 25-en meghaltak.
- ¹⁴ **azok az illető urak se nem tanulnak, se nem felejtnek** – A porosz–osztrák háború gyors lezárulása (az előzetes békekötés már júl. 26-án megtörtént) miatt a súlyos osztrák katonai vereség sem hozta el a magyarok által várt fordulatot: az alkotmányosság helyreállítását és a felelős kormány kinevezését. AJ itt minden biztonnal a bécsi udvari körök szüklátókörségére gondolt, amikor egy Talleyrandnak tulajdonított szállóigére utalt: „A Bourbonok semmit sem tanultak, és semmit nem felejtettek.” Ugyanakkor a színpalak mögött éppen aug. 20-án indultak meg a tárgyalások a magyar és osztrák politikusok között Bécsben a kibontakozás lehetséges módozatairól.
- ¹⁵ **experimentumra** – kísérletre (lat.)
- ¹⁶ **„rem tuam custodí, ne auferunt poloni.”** – „Rem tuam custodi”: „Vigyázzz saját tulajdonodra” (lat. Cato: *Breves sent.* 13.); „ne auferunt poloni” – „hogy el ne hordják a lengyelek” (nem zárható ki a szójáték az intrikus Polonius nevével, hiszen AJ ekkor fordította a *Hamletet*). Az antik szállóigére rimelő indokolás feltehetőleg összefügg az 1830- és 1863–1864-beli lengyel felkeléskor szervezett magyar gyűjtésekkel és a politikai menekültek támogatásával.
- ¹⁷ **Épen alkudoztam már** – Ráth Mór (1829–1903) pesti könyvkereskedővel és könyvkiadóval, aki AJ műveit 1867-től jelentette meg. Feltehetőleg ezekhez a tárgyalásokhoz kapcsolódik a következő, keltezés nélküli dokumentum:
 „Másolat.
 A munka azonnal nyomtatás [t besz.] alá adatik, úgy hogy november elejéig elkészüljön.
 Az előfizetési felhívás november közepén a kész munkára küldetik szét.
 Akárminő eredménye legyen az előfizetési felhívásnak, biztosítok önnek 3000 forintot az első évben, és 500 fto a 3-ik évben.
 Ha sikerül 800 előfizetőt szerezni, fizetek önnek azonnal 4000 forintot.
 Ha sikerül 1000 előfizetőt szerezni, fizetek önnek azonnal 4500 forintot.
 Ha sikerül 1200 előfizetőt szerezni, fizetek önnek azonnal 5000 fto.
 Az előfizetések csupán és egyedül az ön lakásán fogadtatnak el, hogy meg legyen a kellő control.
 Kötelezem magamat az előfizetési felhívást legalább 2000 példányban nyomtatni, és saját költségemen szétküldeni.

Ha a mű nyomatása alatt háború ütne ki, az egész operatio jobb időkre fel fog függeszteni. –”

MTA Kt K 513/441. Világoszöld fol. 29,2×21,1 cm. 1. szerződéstervezet, 2. AJ írásával, vörös ceruzával felül is (megfordítva), alul is **Ráth**.

¹⁸ **Miért nem küldöd fel Vilmát?** – Ercsey Vilma (1853–1874), Ercsey Sándorék leánya; l. *AJÖM* XVI. 1153.

¹⁹ **A háziúrék** – Vö. „Hegyesi Mátyás hauserrem eladta a házát” (AJ Ercseynek, **2094**. 1867. febr. 23.).

²⁰ **Ieczkét vehetne az ő zongora-mesteröktől, egyik nap Irma, másik nap ő** – A zongoratanár Bartalus István lehetett.

²¹ **Van jó zongorájok a háznál.** – Vö. AJ Ercseynek, **2050**. 1866. júl. 11.: „Tegnap magam is beszéltem Bartalussal, igen dicséri a zongorát és szerencsés vételnek mondja.”

²² **Geyer leveleit küldöm** – Ezek a levelek nem maradtak fenn.

2054. Arany János – Tompa Mihálynak (1866. augusztus 20.)

K: MTA Kt K 513/1183. 2 csontszínű fol. Arany László fekete ceruzás kihúzásával. 21,7×14 cm. 1–4. levél

M: *AJLÍ* II. 257–259. (kihagyásokkal); *MÍL* 1938. 303–304.; *AJLev* 576–578.

Válasz Tompa 1866. júl. 1-jei levelére (**2048.**)

¹ **Schwarzenbergből** – Feketehegyről

² **ha a már emlegetett cholera e dögfészekből ki nem söpör** – A PN 1866. szept. 14-i számának *Különfélék* c. rovata szerint Pesten aug. 25-ig 50-en betegedtek meg kolerában, s közülük 25-en meghaltak.

³ **December óta** – Juliska 1865. dec. 28-án halt meg.

⁴ **A földhitel-intézetnél 600 ftos állomása van** – Arany Lászlót 1866 augusztusában „nevezték ki fizetéses hivatalnoknak” a Magyar Földhitelintézetben (AJ Ercseynek, **2053**. 1866. aug. 20.), amelynek először igazgatósági jegyzője, 1870-től titkára, majd 1880-tól igazgatója volt.

⁵ **Sok dolga van – nem nekivaló cselédi munka** – Vö. Arany Jánosné Rozvány Erzsébetnek, 1866. júl. 12.: „Cselédél is sok bajom volt május óta, Linát el kellett eresztenem, úgy viselte magát, az óta még rosszabbal kinlódtam.” (Sáfrán 1960.a 101.)

⁶ **Megtartod-e szeptemberi ígéretedet?** – Tompa 1865 szeptemberében látogatta meg AJ-t Pesten, ekkor tervezték az egy évvel későbbi újabb találkozást: „De azért emlékezzetek sept. 13^{ára}.” (Tompa AJ-nak, 1865. szept. 27. *AJÖM* XVIII. **2005**. 636.); „Hanem azért állunk elébe a sept. 13.-ának (ha még akkor itt leszünk)” (AJ Tompának, 1865. okt. 2. *Uo.* **2006**. 637.); „Hová, mivé lett – a ki-

sebek közül – e folyó évi septemberi találkozás terve?” (Tompa Aranynek, 2040. 1866. febr. 23.).

⁷ **A Morócz leányát** – Morócz István (1816–1881): mezőgazdász; 1851-től a magyar gazdasági egyesület előadója, pénztárnoka, majd titoknoka; 1858-tól az akadémia levelező tagja. AJ hozzá írt hivatalos levele: 1865. márc. 30. (*AJÖM* XIV. 31. 40.) „Morócz Erzsit úgy emlékszem, hogy irtam volt a tavaszal, hogy falura küldte az orvosa gyógyulni. Nem csak meg gyógyult, férjhez is ment.” Arany Jánosné Rozvány Erzsébetnek, 1867. jan. 14. (Sáfrán 1960.a 104.)

⁸ **kisistentiázták** – halálra ítélték; itt: halálos betegnek mondták (lat.)

2055. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1866. augusztus 27.)

K: MTA Kt K 513/1059. Arany László kék ceruzás zárójelei. 2 csontszínű fol. 34,2×21 cm. 1–4. levél.

M: *AJLÍ* II. 259–262.

Válasz AJ 1866. aug. 20-i levelére (2054.)

¹ **schwarzenbergi** – feketehegyi

² **ezen 3 lépcsőn is fel s le 2 káplánom segít** – Tompa egyik segédlelkésze Csizy János volt (*TMLev* II. 412.).

³ **Bűn, szenny, tévedés és a legcsekélyebb botlás nélkül így legázoltatni, élőhálottá, nullá válni: nekem elviselhetlen** – L. Jób könyvét: „Mennyi bűnöm és vétkem van nékem? Gonoszságomat és vétkemmet add tudtomra!” (13:23); „Ha én csalárdsággal jártam, vagy az én lábam álnokságra sietett: Az ő igazságának mérlegével mérjen meg engem, és megismeri Isten az én ártatlanságomat!” (31:5-6); „Igaz vagyok, de Isten megtagadja igazságomat.” (34:5)

⁴ **Hogy pedig azt a pénzt felvettem – habár kölcsön is – igen bánom, igen restelem.** – Az írói segélyegylet támogatásáról van szó; l. AJ Tompához írt, 1866. máj. 2-i levelét (2042.).

⁵ **providentia** – gondviselés (lat.)

⁶ **jobb mint Pesten, e zajos Babylonban** – Vö. a CXXXVII. zsoltárral:

Hogy a Babiloni vizeknél ültünk,
Ott mi nagy siralomban kesergettünk,
A szent Sionról megemlékezvén:
Melynél gyönyörűsebb hely nincsen:
A nagy bűnnek és bánatnak miatta
Hegedűnket függesztettük fűzfákra.

⁷ **Szegény megboldogult – de irigyelt végü – barátunk Egressy nyavalyájának diagnosisát olvastam az ujságból** – Egressy Gábor 1866. júl. 30-án halt meg a Nemzeti Színház színpadán, Obernyik Károly *Brankovics György* c. drámájának

előadásán. „Egressy Gábor ur hulláján július 31-én véghezvitt boncolás jegyző-könyvéből kitűnik, hogy a halálnak oka: Érpedéssel járó guta az agy jobb csikolt testében, gutagóc (idült) a bal csikolt testben, kásadagos elfajulásból. Az agy összenyomása és vérszegény állapota. Tüdővizenyő. Hugyhólyaghűdés, továbbá idült gyomorhurut, s végre szív-tultengés zsiros elfajulásból.” (PN 1866. aug. 3.)

⁸ **oly auguri szemtelenségnek tünt fel:** – augur: madárjós; a madarak röpte, éneke, viselkedése alapján jósoló római pap (lat.)

⁹ **mi nem fogjuk többé egymást látni e testben!** – „A lélek él, találkozunk”: AJ leánya, Juliska sírkövére metszetett versének utolsó sora (l. AJ Tompának, 2039. 1866. febr. 18.).

2056. Szabó Károly – Arany Jánosnak (1866. augusztus 29.)

K: MTA Kt K 513/466. 2 világoskék fol., **ÁLDÁS HAZÁNKNAK** feliratú magyar címeres nyomattal. 21,5×14,2 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: kiadatlan

¹ **az Akadémiai körlevélben a tagok munkái jegyzékének beküldésére kitézött határidő nem augustus vége, mint tévedve véltem, hanem július vége** – AJ 1866. jún. 19-én körlevelet küldött az akadémia tagjaihoz, adatokat kérve az Almanach részére (*AJÖM* XIV. 678.).

² **mellékelve küldöm a jegyzéket, mely bizony nagyon is rövid** – „Szabó Károly 1864–1865-ben megjelent munkái: a) Önálló. *Attila és utódai történelme a magyarok Európába telepedéséig*. Írta Thierry Amadé. A 3-dik javított és bővített kiadás szerint. Ford. Szabó Károly. I. rész. *Attila történelme*. Pest. 1865. b) Folyóiratokban. 1. *Taks kora (947–972)*. I. II. közlemény. (Budapesti Szemle. Új folyam. I. köt.); 2. *Gyeics kora (972–997)*. (Ugyanott III. köt.); 3. *A magyar nemzeti büszkeségről*. (Növendékek lapja. Kolozsvár. 1865.); 4. *Emlékezzünk régiek-ről*. (Ugyanott).” AkAlm 1866. 214.

³ **jövőre bizonyosan bemegyünk Békésbe Csongrádba, Pestre, Nógrádba** – Szabó Károly a Békés megyei Nagytarcsán született, apja, Szabó Mihály ott volt ref. lelkész; Csongrádban feltehetőleg apai, Nógrádban pedig felesége rokonsága élt.

2057. Arany János – Szemere Miklósnak (1866. október első fele)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: „Minap A-[rany]tól, mint titoknoktól megintést kapok, hogy »minél rövidebb idő alatt irjam meg, másként tagságom megsemmisülend.«” Szemere Miklós Tompához, 1866. okt. 16. (*TMLev* II. 134.)

Szemere Miklós (1802–1881): költő, politikus; 1863-tól az Akadémia levelező, 1865-től a Kisfaludy Társaság tagja. A XVI. kötet 3 AJ- és 2 Szemere-levelet ad

közre, a XVII.-ben 1 AJ- és 8 Szemere-levél található (közülük 2 elveszett). A XVIII. 5 Arany- (amelyekből 4 elveszett) és 19 Szemere-levelet közöl (közülük 2 elveszett). Kötetünk 1 elveszett AJ- és 1 Szemere-levelet tartalmaz.

2058. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1866. október 10.)

K: MTA Kt K 513/1060. 2 világoskék fol. 22,9×14,9 cm. 1–4. levél.

M: *AJLÍ* II. 262–264.; *MÍL* 1938. 304–306.

¹ **Élsz-e, éltek-e a kolera-fészekben?** – *A cholera-járvány állásának kimutatása* (PN 1866. okt. 13.):

	Oct. 10-ig beteg maradt	Oct. 11-ig szaporodott	Összesen	Ebből			E szerint a beteglétsz.	
				meg- gyógyult	meghalt	további gyógyk. a maradt	szaporodott	fogyott
Budán	18	2	20	4	-	16	-	2
Pesten	93	64	257	49	37	171	-	22
Összesen	211	66	277	53	37	187	-	24

² **Nincs senki oly boldogtalan:**

Hogy meg ne tudjon végre halni. – Talán ez a szöveg volt az idézet alapja:

Ganz unglücklich ist Niemand, ist er gleich nicht gesund:

Einer hat an Söhnen Segen,
Einer an Freunden, Einer an vielem Gut,
Einer an trefflichem Thun.

Leben ist beßer, auch Leben in Armut:

Der Lebende kommt noch zur Ruh.
Feuer sah ich des Reichen Reichtümer freßen,
Und der Tod stand vor der Thür.

6. *Hávamál. Des Hohen Lied. Die Edda die ältere und jüngere nebst den mythischen Erzählungen der Skalda*, übersetzt und mit Erläuterungen begleitet von Karl Simrock. Sechste verbeßerte Auflage. Stuttgart. Verlag der J. G. Cotta'schen Buchhandlung. 1876. (Első kiadása: *Die Edda die ältere und die jüngere nebst den mythischen Erzählungen der Skalda, übersetzt und mit Erläuterungen begleitet*. Stuttgart/Tübingen 1851.)

- ³ **Szász Károly hozzánk készült, de már nem jön, a Vas. Ujságban Szemere Miklóshoz írott levele szerént** – Szász Károly (1829–1905): költő, drámaíró, műfordító, esztéta; ref. lelkész, majd püspök. Az Akadémiának 1858-tól levelező, 1869-től rendes tagja; a Kisfaludy Társaságnak 1860-tól tagja. 1867-ben osztálytanácsos a vallásügyi minisztériumban; 1884-től a dunamelléki egyházkerület püspöke. A XV. kötetben 1 AJ- és 4 Szász-leveél, a XVI.-ban 3 AJ- és 5 Szász-leveél található. A XVII. AJ 22 (közülük 3 elveszett) és Szász Károly 37 levelét tartalmazza (amelyekből 4 elveszett). A XVIII. 13 AJ- és 35 Szász- levelet közöl (ez utóbbiak közül 2 elveszett). E kötet 7 AJ-levelet ad közre és 1 elveszett Szász-levelet említ. – Itt említett levele: VU 1866. 40. sz. okt. 7. 478.

Szász Károly: *Levél Szemere Miklóshoz.*

Szabad-Szállás, 1866. szept. 27.

[...] Hanván (arra száll
Tovább e képzelt boldog utazás)
Három nap ülök a Mihály nyakán,
S ha kidobással fenyegetve is
Haragja: folyvást azt órlöm fülébe,
Hogy nem beteg! beteg testében is
Szép lelke ép, magasra szárnyaló,
Törhetlen, és ha látja lángoló
Szerelmemet: megtészi kedvemért,
Hogy három nap ne nyögje, sőt ne is
Érezze kinját. Szép szelid nejét
Mosolyra készítsem, visszahíva hű
Emléke elébe azt a szép időt,
Mídön körünkben, Kőrösön valának,
Idúna élt, a kedves kis Juliska
Fürgélkedett, Aranynak még arany
Kedélye megvolt, s boldogok valánk
Mindannyian; mindannyi közt csak én
Vagyok, hajh, boldog, boldogabb, mint akkor!
A többi – elment, vagy nehéz csapás
Betegje, néma, szomorú, levert!
Bár oszthatnám meg üdvömet velők!

- ⁴ **Patakon élt egy Miklós nevű tanár; halála után, midőn ingóságait kótyavetyélték: bokáig jártunk az általa sok éven át kapott levelekben, melyek a padlaton kiszórva voltak.** – Miklós Lászlóról (1793–1840) lehet szó, aki a sárospataki kollégiumban tanult, 1819-től tíz éven át ugyanott, a gimnáziumban ta-

nított, majd 1829-ben a kollégium politika és államtudományok tanszékére való kinevezése után göttingai tanulmányútra ment, s 1831-ben foglalta el tanszékét (Szinyei VIII. 1326–1327.). Tompa 1832 és 1838, valamint 1839 és 1840 között, majd 1845 őszén tanult a sárospataki kollégiumban (*TMLev* II. 457–458.). – Tompa ugyanerről és ugyanekkor Szemere Miklósnak is írt (*TMLev* II. 133.).

- ⁵ **E háló köntösben készül[t] sorok csak neked és nem a közönségnek szóltak.** – Arany László e megfontolások szerint is csoportosította Tompa leveleit az *Arany János levelezése író-barátaival* (1888–1889) előkészítéskor, „adható”, „nagy része adható”, „adható végig”, „semmi közlendő”, „közölhető”, „közlendő”, „nem közlendő”, „nem közölhető” megjegyzésekkel. *A Tompához írt levelek tartalmának kivonata*. MTA Kt K 513/1197. L. *AJÖM* XV. 476. és Korompay 2002. 189.

2059. Arany János – Szilágyi Sándornak (1866. október 22.)

K: MTA Kt K 513/729. Csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADE-MIA** nyomattal, 22,1×14,5 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

Szilágyi Sándor (1827–1899): 1853-tól 1867-ig tanított történelmet Nagykőrösön. L. *AJÖM* XV. 900. és XVI. 1208. A XV. kötetben 13 hozzá írt AJ- és 3 tőle való levél található (1, ill. 10 elveszett levélről tudunk); a XVI. kötet 1-1, a XVII. 2, ill. 4, a XVIII. pedig 1, ill. 4 levelet tartalmaz (az utóbbiakból 1 elveszett). Kötetünk 7 hozzá írt AJ-levelet közöl.

¹ **spiritus familiarisodat** – házi szellemedet (lat.)

² **a Röpívekből körmöltésd le vele pontosan Vojtina leveleit** – *A Vojtina levelei öccséhez* először a Szilágyi Sándor szerkesztette Pesti Röpívekben (az első levél az 1850. 6. sz. nov. 10-i, a második az 1850. 10. sz. dec. 8-i számban) jelent meg (l. *AJÖM* I. 444.). Az ismeretlen kéztől való és csaknem teljes másolat AJ autográf javításaival maradt meg (MTA Kt K511/12.).

³ **most roppant szükségem volna e levelekre** – AJ *Összes költeményeit* rendezte sajtó alá (Pest, Ráth Mór, 1867). Vö. AJ Tompának, **2071.** 1866. dec. 8.

⁴ **Azértan** – vö. „Hívatá azértan cigányok vajdáját, / Ledicsérte rútol az egész faj-táját” (*A nagyidai cigányok* I. ének).

2060. Mentovich Ferenc – Arany Jánosnak (1866. október 28.)

K: MTA Kt K 513/398. 2 csontszínű fol. 22,7×14,5 cm. 1–4. levél

M: kiadatlan

Mentovich Ferenc (1819–1879): 1850 és 1856 között Nagykőrösön, utána Marosvásárhelyen tanított természettudományt. Korábbi kapcsolataikra nézve l. *AJÖM* XV. 863–864. és XVI. 1183. A XV. kötet AJ 1 elveszett leveléről tud és 2 Mentovich-

levelet, a XVI. 1 Mentovich-levelet, a XVII. 2 AJ- és 3 Mentovich-levelet, a XVIII. 8 Mentovich-levelet ad közre. Kötetünkben 1 AJ- és 1 Mentovich-levél szerepel.

- ¹ **Különösön [!] Laczi sok jó és hasznos tanácsal szolgálhat neki, ki – a mint örömmel értesültem – dicsőséggel futotta meg azt a pályát** – Arany László 1861 és 1866 között végezte jogi tanulmányait Budapesten, 1866. okt. 21-én avatták doktornak (AJ Tompának, **2066**. 1866. nov. 14.), 1867 nyarának végén ügyvédi vizsgát tett (AJ Tompának, **2126**. 1867. szept. 14.).
- ² **melyre Gyula épen indulandó** – Mentovich Gyula (1847–1903) jogász lett; 1891-ben járásbíró volt Kolozsvárott (*Magyarország tiszti cím- és névtana*. Bp., 1891. 467.).
- ³ **mily örömmel kísértetek volna el a Rikára, Firtosra, Bálványosra** – Rika, Firtos, Bálványos: olyan erdélyi hegyek, amelyekre várak épültek. L. Orbán Balázs: *Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból*. Pest, Ráth Mór, 1868. I. 126–129. (a Firtosról), 229–235. (a Rikáról); 1869. III. 84–85. (a Bálványosról).
- ⁴ **mig együtt Tilli-tulli refrényével elnem fujjuk a „Vasvári verebeket”** – L. Kodály–Gyulai 1952. II. 38.:

A vasvári malomba' sok verebek laknak
A vasvári verebek sok malomba' laknak
Lám megmondtam, Jutka: „Ne menj oda”
Tilli-tulli tilli-tulli tilli tulli, nyán!
De a Jutka odament nem fogadta a szót,
Engedetlenségiért *júre* is kifaszolt:
Mert a buzás garat
Reá szakadt.
Tilli-tulli tilli-tulli tilli tulli, nyán!

- ⁵ **te vezesd a primot** – te add meg a hangot, te légy az irányító
- ⁶ **A napokban jártam vitézségem színhelyén Krakkónál** – Krakkó: kis falu Gyulafehérvár közelében; közelében olyan harcok folytak a szabadságharc idején, amelyekben Mentovich is részt vett (Benkó 1897. 90.).
- ⁷ **elmosolyodtam, midőn eszembe jutott rajzod, s mint kentéd reám a „krakkai czérnát”** – Mentovich a nagykőrösi gimnáziumban egy *Charivari* c. élclapot rajzolt és írt; ezzel szemben AJ egy *Contra Charivarit* szerkesztett, s ennek első két száma Mentovichot ábrázolta a krakkói csatában:
„Az 1. szám aláírása: »*Krakkó ostroma.*« A képen egy kis vár látható, ettől nem messze Mentovich hason fekszik, a vártól menekülve. Mentovich u. is sokszor dicsekedett vele, hogy milyen hőstetteket hajtott végre a kis erdélyi falu táján. Ezt gúnyolja A.

A 2. számban folytatja ezt a témát. Aláírása: »*A krakkói diadal: Utánam vitézek!*:« Mentovich kardját-puskáját eldobva menekül, közben fejről a csákója, sőt parókája is lerepül. (Mentovich ti. kopasz volt, így ábrázolják arcképei is.)» *AJÖM* XIII. 231.

2061. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1866. november 1.)

K: MTA Kt K 513/630. 2 csontszínű fol. koronás **ÁLDÁS – HAZÁNKRA** felirattal. 22,3×13,9 cm. 1–4. levél

M: kiadatlan

¹ **Úgy emlékezem neked is megírtam annak idejében, hogy a I. tagságot nem fogadom el** – Szemerét 1863. jan. 13-án választották levelező taggá. Ezután AJ többször is sikertelenül sürgette, majd 1866. júl. 28-án hivatalos levélben szólította fel őt és másokat a székfoglaló megtartására: „A MTA még 1865-ik évi dec. 7-én tartott nagy-gyűlésén elhatározta, hogy az 1858-tól 1861-ig választott levelező és 1861–1863-ig választott minden rendű akadémiai tagok, kik *székfoglaló értekezéseket még meg nem tartották*, az Alapszab. 32. és 33. §-ai tartalmára emlékeztessenek, mely szerint »minden ujonnan választott tag, legfőlebb egy év alatt széket foglal, különben megválasztása megsemmisülvén.«” (*AJÖM* XIV. 178. 172.). – „Szemere Miklós pedig szid engem, és káromkodik. Az ősszel még, beküldötte volt lemondását az akadémiához. Mondottam b. Eötvösnek[.] Ez a lemondást nem hagyta referálni gyűlésben: azt mondta, hogy majd ő ír Szemerének s capacitálja, hogy ne bolondozzék. De gondolom az óta se irt: most pedig kisebb dolga is nagyobb. Miklós tehát én rám haragszik, miért nem referálok lemondását – mintha az énrajtam állana.” (AJ Tompának, **2105.** 1867. ápr. 22.) – AJ 576/1872. sz., az Akadémia elnökének írt levelében ismét összefoglalja ennek következményeit: „Az 1863-ban választott *Szemere Miklós* nem foglalt széket. Midőn erre már egyszer felszólított, lemondással felelt, melyet azonban b. Eötvös elnök nem kívánt komolyan venni.” (*AJÖM* XIV. **545.** 458.).

² **Csak az öreg Fáy András örök unszolása következtében fogadtam el végre** – Fáy András (1786–1864): író, politikus, nemzetgazda; 1831-től az Akadémia tiszteleti tagja, 1847-ben helyettes elnöke; 1837-től 1840-ig a Kisfaludy Társaság igazgatója.

³ **adhortatio** – megintés (lat.)

⁴ **Horváth István nem fogadta el a tagságot** – Horvát István (1784–1846) a pesti egyetemen az oklevél-, nemzetség-, pecsét- és címertudomány, valamint a magyar nyelv és irodalom tanára az Akadémia alakításakor a szervező bizottság jegyzője volt, azonban elvi szempontból ismételt megválasztását is visszautasította.

⁵ **Legközelebb pedig két tag lépett ki a délszláv akadémia tagjai közül: Mazurenic, s Kukuljevic** – Ivan Mažuranić (1814–1890): horvát költő, nyelvész

és politikus; Ivan Kukuljević Sakcinski (1816–1889): horvát történész, író és politikus, 1860-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

⁶ **Cicero pro domo sua** – Cicero a saját háza (azaz saját maga) érdekében (lat.)

⁷ **Burns, Hogg** – Robert Burns (1759–1796), skót költő, akinek AJ több versét lefordította. James Hogg (1770–1835), skót költő, „the Ettrick Shepherd” (az ettricki pásztor).

⁸ **hegedült Sz. Dávid** – Elhegedülte azt már Szent Dávid: szólás egy olyan dologról, aminek már lemondtak a megvalósulásáról.

⁹ **Ergo** – ennélfogva (lat.)

¹⁰ **titoknoki leveled után, küldöm hozzád lemondásomat.** – Ez a levél kallódik. Idézi Szemere Miklós (Tompához 1866. okt. 16.): „Minap A-[rany]tól, mint titoknoktól megintést kapok, hogy »minél rövidebb idő alatt irjam meg, másként tagságom megsemmisülend.«” (*TMLev* II. 134.).

¹¹ **Engedelmet kérek ifju uramtól, de azért hogy csak így a magam szegénye (értsd: magam gazdája) vagyok, jól tudom azért miként foly a világ sora az urak majorjában is.** – Ez a két levél nem szerepel a *TMLev*-ben.

¹² **Molnár Viktor** – abafalvai (Gömör m.) birtokos, Tompa jóbarátja, aki AJ Kossorújára gyűjtött előfizetőket (I. Tompa AJ-nak, *AJÖM* XVIII. 1577. 1862. dec. 3., *uo.* 1585. dec. 10. és *uo.* 1590. dec. 18.).

¹³ **Bohó Istózkodat** – A *Bolond Istókot*, amelynek első, kikerekített része a *Részvét könyvében* jelent meg (1863), s amelyet Szemere Miklós már korábban megdicsért: „Dicsértük, söt csodáltuk Bolond istózkodat. [!] Bizony gyönyörű [!] is az hidd el; mentül többször olvasom annál szebb elöttem. A leg nagyobb humorista, az élet, – ezt tükrözi vissza e’ műved. Végtelen szép; – folytassad; tudom én előre hogy valamint istokod [!] magasb életkörbe lépend utóbb, úgy humorod is magasb régióban fog ragyogni.” (*AJÖM* XVIII. 1892. 1864. nov. végén, 539.). Vö. Voinovich jegyzetével (*AJÖM* III. 311.).

¹⁴ **A szent írással szóllva: „nem kerestem ezeket.”** – „Pedig én nem keresem az én dicsőségemet” (Ján 8:50)

2062. Arany János – Szinyeiné Jekelfalussy Valériának (1866. november 3.)

K: MTA Kt K 513/742. 2 csontszínű fől. 21,8×14 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: Latkóczy 1898. 295.

Szinyeiné Jekelfalussy Valéria (1824–1880): Szinyei-Merse Félix (1816–1875), Sáros megye főispánjának felesége, nyolc gyermek, köztük Szinyei-Merse Pál édesanyja. A szabadságharc idején lelkesítő dalokat adott ki. Később is megjelent tőle: *Honvéd-dalok, Desseffy Arisztid emlékére* (Eperjes, 1868). 1861-ben megalapította a Sáros vármegyei jótékony nőegyletet, amelynek sokáig elnöke volt. A XVIII. kö-

tetben AJ 2 hozzá írt levele és 1 AJ-hoz írt elveszett levél, kötetünkben 3 AJ- és 4 Szinyeiné-levél található (utóbbiak közül 1 elveszett).

¹ **Ha a poéták által emlegetett „késő hála” többet érne, mint az illem és moral parancsolta „korai”** – Vö.

S mi felkiáltunk: mily nagy érdem az,
Minő erény, mely e hálátalan
Pályán a késő hála újra sarjadt,
Nem hervatag babérait szedi.

(AJ: *Tanári jubileumra*, 1858)

² **Nagyságod újabb megemlékezése** – Vö. AJ Tompának, **2066**. 1866. nov. 14.: „Turót is kaptam, szepesi jó asszonyomtól megint”. A „megint” az 1865 tavaszán kapott küldeményre vonatkozik: 1. AJ Szinyeiné Jekelfalussy Valériának, *AJÖM* XVIII. **1967**. 1865. máj. 21. 600.

³ **a cholera utáni állapot is, mely e hó folytán a hirdetés szerint beáll** – „A cholera – mint már többször említők – jelentékenyen apadóban van” (PN 1866. okt. 21.); „Tegnap egy halott sem volt Pesten a cholera kórházban” (PN 1866. okt. 28.).

A cholera-járvány állásának kimutatása (PN 1866. okt. 30.):

	Oct.-ig beteg maradt	Oct.-ig szaporodott	Összesen	Ebből			E szerint a beteglétsz.	
				meg- gyógyult	meghalt	további gyógyk. maradt	szaporo- dott	fogyott
Budán	-	1	1	-	-	1	1	-
Pesten	46	11	57	7	3	47	1	-
Összesen	46	12	58	7	3	48	2	-

„[A] cholera teljesen megszűnt”; a fiókkórházban 1000 beteg közül meghalt 234 férfi, 252 nő és 36 gyermek; „a betegek a legalsóbb néposztályhoz tartoztak, és a legkedvezőtlenebb viszonyok között éltek” (PN 1866. nov. 17.).

2063. Szél Kálmán – Arany Jánosnak (1866. november 8. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, **2064**. 1866. nov. 8.: „Kálmán is írja, hogy nincs semmi nagyobbféle bajotok”.

2064. Arany János – Ercsey Sándornak (1866. november 8.)

K: NSzAJM 636. 2 világoskék fol. 21,8×14,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ifj. Ercsey Sándor hites ügyvéd úrnak.

Nagy-Váradnak,

Vasút Nagy-Szalonta

Pecsétek: **Pest 8/11; Grosswardein 9/11; Nagy Szalonta 10/11.** 5 krajcáros bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **Elek** – Balogh Elek (1845–?): 1868-tól nagyszalontai orvos, a szintén orvos Balogh János (1813–1875) fia, aki Ercsey Sándor Vilma lányát (1853–1874) vette feleségül. Gyermeüknek Arany László volt a keresztaapja. Feleségének korai halála után 1876-ban Kenyeres Ilonával kötött házasságot. 1912-ben községi orvosi munkájáért kitüntették.

² **miután itt mi is már isten segítségével majd csak kiböjtöljük a choleraát** – „A cholera – mint már többször említők – jelentékenyen apadóban van” (PN 1866. okt. 21.); „Tegnap egy halott sem volt Pesten a cholera kórházban” (PN 1866. okt. 28.); „a cholera Pesten teljesen megszűnt”; a fiókkórházban 1000 beteg közül meghalt 234 férfi, 252 nő és 36 gyermek. Ezek „a betegek a legalsóbb néposztályhoz tartoztak, és a legkedvezőtlenebb viszonyok között éltek” (PN 1866. nov. 17.).

³ **angária** – évnegyedre járó bér (ol.)

⁴ **Staatsnotent** – A háborús kiadások fedezése érdekében az osztrák kormányzat 1866 júliusától fedezet nélküli államjegyek (papírpénz) tömeges kibocsátásába kezdett, amely inflációt okozott. A forgalomban lévő államjegyek névértéke összesen elérte a 312 millió forintot.

⁵ **alparin** – alpari (ol.) – A pénz-, értékpapír vagy váltóárfolyam akkor, ha a pénz-nél a belső fémérték, az értékpapírnál és váltónál a kibocsátási érték az árfolyam-értékkel egyenlő.

2065. Arany János – Szabó Józsefnek (1866. november 9.)

K: Kallódik. Csak az aláírás és a 'titoknok' autográf.

M: Vendl 1960. (fénymásolat); Brassói 1981

Szabó József (1822–1894): geológus, a Budapesti Tudományegyetem Ásványföldtani Tanszékének létesítője és első magyar tanára.

¹ **a felső Magyarország némely vidékein f. é. június 9-én látott meteor-esésre vonatkozólag megküldött hivatalos adatokat** – Az akkor Ung megyei, ma Uk-

rajnához tartozó Knyahina (Csillagfalva) környékén valóságos meteoritzápor hullott. Brassói Fuchs Herman írása szerint „Ezernél is több kőmeteorit – ún. kondrit – ért földet akkor, melyek összes súlya mintegy 1/2 tonnára rúgott. Szabó József professzor a Magyar Tudományos Akadémián keresztül fordult a helytartótanácsához, hogy rendelje el Ung és a környező megyékben azon egyének kihallgatását, aki szemtanúi voltak a meteorithullásnak, vagy általában valami érdemlegest tudnak róla. A szolgabíróságokon összeállított vallomások jegyzőkönyvei a főispáni hivatalokon és a helytartótanácsokon keresztül az Akadémiára kerültek. Ezeket küldte el Arany János akadémiai titkári minőségben Szabó Józsefhez, aki két tudományos közleményben is foglalkozott e nevezetes meteorithullással.”

Vö. AJ Thán Károlyhoz írt 1866. nov. 6-i levelével, amelyben kéri a meteoritkövek vegyvizsgálatának adatait (*AJÖM* XIV. 680.) és Szabó Józsefhez írt 1867. decemberi (?) levelével, amelyben „továbbítja a göttingai akadémia kérelmét, hogy a knyahinyai meteorit-kövekből nekik is küldjön az MTA.” (*Uo.* 689.)

2066. Arany János – Tompa Mihálynak (1866. november 14.)

K: MTA Kt K 513/1184. 2 csontszínű fol. Arany László kék ceruzás zárójelleivel. 21,7×14 cm. 1–4. levél

M: *AJLÍ* II. 264–265.; *AJLev* 578–580.

Válasz Tompa 1866. okt. 10-i levelére (**2058.**)

¹ **e közrémület idején beléestünk abba a gyöngeségbe, hogy féltünk e rút haláltól** – Pesten a kolerajárvány 1866 augusztusától november közepéig tartott (vö. AJ Ercseynek, **2053.** 1866. aug. 20., Tompának, **2054.** 1866. aug. 20., Tompa AJ-nak, **2058.** 1866. okt. 10., AJ Szinyeiné Jekelfalussy Valériának, **2062.** 1866. nov. 3.). – Czuczor Gergely 1866. szept. 9-én, Gyulai Pál felesége, Szendrey Mária szept. 10-én halt meg kolerában (*AJÖM* XIV. **213.** 203. ill. Papp Ferenc 1941. II. 37.)

² **engem hurút kinez** – AJ betegségeiről I. Tompához 1866. febr. 18-án írt levele (**2039.**) jegyzetét.

³ **most még a jegyzői tollat is a nyakamba sózták egy időre** – „A magyar tudományos akadémiában tegnap volt a szünidő után első ülés. [...] A beküldöttek közt a titkár felolvasá a többek közt Csengery Antal levelét, melyben jelenti, hogy a földhitelintézetnél levő elfoglaltatása miatt az akadémiai jegyzőségről le kell mondania. Az elnök a közsajnálkozásnak s méltányoló elismerésnek szavaival vette tudomásul a jelentést, s a titkár ruházta át a nagy gyűlésig a jegyzői teendők vezetését.” PN 1866. nov. 7. (*Különfélék*) – A következő nagygyűlésen (1867. jan. 29–30.) Rónay Jácintot választották jegyzőnek (AkÉrt 1867. 48.).

⁴ **e cholera-visitatio** – „visitatio”: eredetileg katonaeorvosi szemle, amely eldöntötte, hogy valaki alkalmas vagy nem a szolgálatra. L. még: „meg eshetik, hogy a

visitatio és sorozás elébb megtörténik, mint a megváltás ügye eldőlné. [...] Amott el találják fogadni a pénzt, mikor itt már untauglichra [alkalmatlanra, né.] tettünk szert.” (AJ Ercseynek, 2080. 1867. jan. 4.)

⁵ „taüglich”-nak – alkalmasnak (né.)

⁶ kiállva, mint a ló – értsd: abbahagyva a fáradságos munkát

⁷ Durum, sed levius fit patientiâ [patientia] quidquid [quicquid] corrigenere est nefas. – Horatius: *Carm.* 1.24.19. „Fájdalmad szelidebb lesz, ha belényugodsz, nem másíthatod úgyse meg” (Bede Anna ford.)

⁸ ilyen fractiókban – ilyen töredékes voltunkban (lat.)

⁹ pironságot – pirulást. Vö. „Mert te éretted viselek gyalázatot, és borítja pironság az én orcámat.” Zsolt 69:8;

Hirtelen eljök álla Veselényi:

„Szégyen és pironság” így kezdett beszélni.

„Szégyen és pironság víni olyan várat,

Melyben asszonyi kar vezet gyeplüszárat.

(AJ: *Murány ostroma*, I.)

¹⁰ subseque – következesképpen (lat.)

¹¹ constituiom – állapotom (lat.)

¹² Ad vocem! – Erről jut eszembe! (lat.)

¹³ Laczi october 21-én graduáltatott juris utriusque doctorrá. – Lacit október 21-én léptették elő mindkét jog doktorává (lat.). – Vö. Arany Jánosné Rozvány Erzsébetnek, 1866. nov. 10.: „Laczim az én páratlan jó fiam, szinte fojtatja a maga kötelességét, híven és szorgalommal, tiztől ketőig a Hitelintézetnél, azon tull, egy részét idejének magán dologra fordítja, más részét a királyi táblánál adott perek ki dólgozásával tölti el; de mindég hasznossal, nem henyelve.” (Sáfrán 1960.a 102.)

¹⁴ prókátori censura – ügyvédi vizsga (lat.)

¹⁵ Csak megint „a révnél ne törnének hajót!” –

Megvakúlva, siketülve,

Szándékom kormányján ülve

Kergettem a drága jót,

S a révnél törtem hajót!

(Csokonai Vitéz Mihály: *Az utolsó szerencsétlenség*)

¹⁶ Turót is kaptam, szepesi jó asszonyomtól megint – Szinyeiné Jekelfalussy Valériától (vö. AJ hozzá írt levelével, 2062. 1866. nov. 3.: „az én hálám, melyet Nagyságod újabb megemlékezése tesz kedves kötelességemmé, bizony elég késő”)

¹⁷ „megfogyva bár, de törve nem!” – Vörösmarty Mihály: *Szózat*

2067. Arany János – Mentovich Ferencnek (1866. november 17.)

K: MTA Kt K 513/400. 2 csontszínű fol. 21,6×13,9 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: P. I. 1882. dec. 5. (kihagyással); *AJLI* II. 424–425.; *AJLev* 580–581. (keltezés: 1866. nov. 27.)

Válasz Mentovich Ferenc 1866. okt. 28-i levelére (**2060.**)

¹ **kezdek nagyobbat hallani mint eddig** – „[A]z állandó torokgyulladásokhoz társuló középfülgyulladások sorozata meghozta 40 éves korára a kóros következményt: csaknem teljesen süket lett jobb fülére. Kezelőorvosa [...] pontosan és szépen leírta a roncsolt középfül állapotát a vastag, heges dobhártyával.” Pál 1986. 328. Vö. Farkas 1882.

² **de ha elmúlik az országgyűlés – melynek nyulfarknyi életet jósol mindenki** – Az országgyűlés 1865. dec. 10-től 1868. dec. 9-ig tartott, ám a porosz–osztrák háború miatt 1866. jún. 25-től nem ülésezett. Az országgyűlést ismét összehívó és a Ferenc József kiegyezési feltételeit tartalmazó, nov. 17-én kibocsátott uralkodói leiratot a magyar politikusok kedvezőtlenül fogadták.

³ **periodusokban** – körmondatokban (gör.)

⁴ **Azóta már féltünk – féltettünk többet is** – Vö. AJ Tompának, **2066.** 1866. nov. 14.: „Mi, kik az év elején, barátom, nem bántuk volna, sőt ohajtottuk: bárcsak jőne a halál minél előbb: lásd, e közréműlet idején beléestünk abba a gyöngeségbe, hogy féltünk e rút haláltól. Azaz egyikünk sem a maga személyét féltette, hanem a másikat: és elgondolta mily rettenetes lenne még egy csapás, még pusztában maradni annak, a ki megmarad!”

⁵ **symphonikus** – összhangzó (gör.)

⁶ **De a „tilli-tullit” én már csak L<osoncz>y barátomnak hagyom.** – L. Mentovich AJ-nak, **2060.** 1866. okt. 28.

⁷ **L.[osonczy] barátunk most is a régi, sőt már.... régibb** – Ezt a kritikát Losonczy önszemlélete is alátámasztja: „Én e czimem mellé: költő, több epithetont is láttam már illesztve a hazai lapokban, mint p. o. »jeles« »lelkes« »kedvelt« »ismert«; volt, ki nem régen nevem után e jelző szavakat ragasztá: »egyik elismertebb népköltőnk«. Én a t. olvasóra bizom annak megítélését: illet e, s ha igen: melyik illet engem legméltóbban ezen epithetonok közül; én csak az utolsóra, az »ismert«-re teszek némi megjegyzést, hogy t. i. sem az, a ki ezt írta, sem a hazai közönség nem ismer még engem eléggé, – de eléggé meg fog ismereni, ha itt előszámlált műveim hat kötetét szerencsésen közzétehetem; midőn egyszermind alkalom nyílik megítélni: mennyiben vagyok népköltő, s mennyiben nemzeti.” (Losonczy László: *Költői látogatás Kecskeméten és Debreczenben*. Sürgöny 1866. aug. 29.)

⁸ **Ő most a legboldogabb valamennyiünk közt** – Szász Károly 1863-tól szabadszállási lelkész, 1865-ben a fülöpszállási kerület országgyűlési képviselője. Bibó

Antóniával kötött második házasságából (1858) ekkor már két gyermeke van: Póla (szül. 1863) és Károly (1865). L. *Levél Szemere Miklóshoz* (Szabad-Szállás, 1866. szept. 27.) c. versét:

[...] boldogok valánk
Mindannyian; mindannyi közt csak én
Vagyok, hajh, boldog, boldogabb mint akkor!

(VU 1866. 40. sz. okt. 7. 478.) Részletesebben l. Tompa AJ-nak, **2058.** 1866. okt. 10.

⁹ **aprehendálná** – zokon venné (lat.)

2068. Arany János – a Kisfaludy Társaságnak (1866. november 28.)

K: MTA Kt K 512/6. Csontszínű fol. 34,16×21 cm. 1. címzés, 2. levél

M: Bayer 1909.a I. 228. (hibásan); *AJLev* 582.; Géher 2005. 1522. (hibásan); Kállay 2007. 491. (hibásan); fénymásolat: *AJÖM* VII. 80. után

A XV. kötet egy (elvesztett), a XVIII. két, kötetünk egy AJ-levelet tartalmaz.

¹ **Ezennel szerencsém van benyújtani Hamletet, bírálat alá.** – L. Bayer 1909.a I. 224–233.; *AJÖM* VII. 81–241. és 385–406.; Dávidházi 1989. 182–183.; Géher 2005.; Kállay 2007.

² **emphasis** – hangsúly, kifejező erő (gör.)

³ **Akármin van, – várom ítéletemet.** – 1866. nov. 28.: „64. A titkár bemutatja Hamletet Arany János, és IV. Henrik két részét Lévy József fordításában: a Társaság az elsőt, minden bírálat nélkül, a Shakespeare kiadásba fölvetetni határoza, az utóbbit pedig Hunfalvy Pál és Szigeti József tagok bírálata elé bocsátja.” A Kisfaludy Társaság jegyzőkönyvei, 1865–1871. MTA K Kt Ms 5768. – „A Kisfaludy társaságnak utóbbi nyilvános ülésében a többi között két Shakespeare mű fordításának elfogadása jelentetett be Arany János és Rákossi [!] Jenőtől.” (PN 1866. dec. 1. *Különfélék*)

1866. dec. 29.: „73. Hamlet Arany Jánosféle fordításából mutatványok olvastak föl.” A Kisfaludy Társaság jegyzőkönyvei, 1865–1871. MTA K Kt Ms 5768.

2069. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1866. december 5.)

K: MTA Kt K 513/1061. Arany László kék ceruzás zárójeli. 2 csontszínű fol. 27,3×22,8 cm. 1–3. levél, 4. üres.

M: *AJLÍ* II. 266. (kihagyásokkal)

Válasz AJ 1866. nov. 14-i levelére (**2066.**)

¹ **Hála Istennek hogy megmaradtatok** – ti. a pesti kolerajárványban

- ² **Most is valami számár elkiáltotta magát az ujságban: hogy jobban vagyok** – „*Örvendetes irodalmi hir.*) Gömörmegyéből magánuton azon jó hirt veszszük, melynek irodalmunk minden barátja őszintén meg fog örvideni, hogy *Tompa Mihály* ünnepest költőnk egészségi állapota, mely tisztelőinek s barátainak fájdalására, néhány év óta igen meg volt ingatva, hatalmasan jobbra fordult; testi jóllétének helyreálltával szemlátomást tér vissza élet- és munkakedve is. Adja Isten, hogy mielőbb teljes, jó egészségben üdvözölhessük azon téren, mely visszavonulása óta oly elhagyottan áll!” (VU 1866. 47. sz. nov. 25. 576.) – „Tompa Mihályról, ez ünnepest költőrül, kit hosszas betegeskedése a hazai költészet kárára egy időre elnémitott, azon örvendetes hirt hallottuk, hogy egészségi állapota folyvást javúl. Vajha a dalnok, ki egy szomorú korszak fájdalmainak oly nagy szépségű elégiákban adott kifejezést, nem sokára a nemzeti örömek ódáit is elzenghetné.” (FL 1866. nov. 27. *Fővárosi hírek.*) – „Tompa Mihályról azon örvendetes hirt hallja a »Föv. Lapok«, hogy egészsége folyvást javul.” (PN 1866. nov. 28. *Különfélék*)
- ³ **a Fövár. Lapok nov. 18^{ki} 264^{ik} számában, tudtoddal, belegyezésseddel van, a mi irva van?** – „Az irodalom barátai közül sokan kérdezgetik, ha Pestre jönnek: vajjon Arany János megírta-e már a két »Toldi« közép részét: a »Daliás idöket?« Vajjon dolgozik-é az »Attilá«-ról zengő hőskölteményen, melynek a »Buda halála« mintegy csak portale-ját képezi? S vajjon be akarja-é fejezni »Bolond Istók«-ot, e sajátzerű zord humorú és a sziv mélyeig ható költeményt, (a mint a mutatványokból is teljes joggal lehet rá elmondanunk,) mely Arany genialitásának szintén maradandó emléke lesz? E kérdésekre ez a szomorú felelet: »az akadémia aktái alig engedik e nagy költeményekhez férni, s így azokkal nem ajándékozhatja meg egyhamar a hazai költészetet.« Neki végezni kell azt a munkát, melyet rajta kívül is elvégezhetne akárhány akadémikus, s e miatt nem jut ahoz, a mit csupán ő vihetne ki irodalmunk dicsőségére. Vajjon, a sok száz-ezerrel adományzott akadémiától nem várhatja-e meg a nemzet, hogy legelső költőnk állásáról másként gondoskodják? A költő egy-két barátjától hallottuk, hogy Arany J.[ános] hajlandóbb volna az akadémiai jegyzőség megürült helyét foglalni el, mint a mely több időt engedne költői foglalkozásra. Azon, hogy ez állás nincs jutalmazva úgy, mint a titkári: segíthet az akadémia. Arany minden helyen megérdemli a kivételes jutalmazást, s az akadémia sem igen tudna szűkkeblü lenni oly férfi iránt, ki munkáival meganyí új meg új és hasonlíthatlan diadalt szerezhetne a magyar nyelvnek és költészetnek. Csak időt engedjenek neki! A titkári hivatal betöltésére úgyis emlegetnek oly egyént, ki tudományossága, köz- és magánéletbeni nagy műveltsége, a külföldi szokások és tudományos intézetek ismerete folytán erre kiválólag alkalmas lenne. S ez Rónai. Bocsánat, hogy ily ügyeket pengetünk; nem tolakodásból tesszük ezt, hanem csupán hangot adunk oly

véleményeknek, melyek a magán körökben sokfelé hangzanak. Bevégezetlen nagy költői munkák érdekében kívántunk szólni, s ez kapcsolatban áll az akadémia e belső ügyeivel. Óhajtjuk megérni a hazai költészet e várva várt s csupán Arany által eszközölhető fényes gazdagodását – ez legyen mentségünk bátorságunkért.” FL 1866. nov. 18. 1083.

⁴ **confundált** – megzavart (lat.)

⁵ **Bízom benne: hogy leveleim se irva, se nyomva nem kerülnek soha, senki kezébe. Ez végakaratom is.** – Vö. Tompa AJ-nak, **2058**. 1866. okt. 10.; AJ Tompának, **2066**. 1866. nov. 14.

⁶ **Tiszához csatlakozom** – Tisza Kálmán (1830–1902): a Határozati Párt tagja, 1865-től a balközép egyik vezére, Deák kiegyezésének ellenzője. 1868. ápr. 2-án pártjával kiadta a bihari programot, amely állást foglalt a közös minisztériumokkal és delegációkkal szemben az önálló magyar hadsereg, pénzügy és kereskedelem megteremtéséért. A Szabadelvű Párt megalakulásával Tisza 1875. márc. 2. és okt. 20. között a Wenckheim-kormány belügyminisztere, 1875. okt. 20. és 1887. febr. 11. között miniszterelnök-belügyminiszter, 1887. febr. 11. és 1890. márc. 13. között miniszterelnök.

A magyar képviselőház 1866. dec. 1-jén kezdte tárgyalni a nov. 17-i királyi leiratra adandó válaszfőirati javaslatokat. A véglegesen ekkoriban elkülönülő két nagy politikai csoport vezetője, Deák Ferenc és Tisza Kálmán egyaránt nyújtott be indítványt. Tisza, a balközép vezéralakja azt javasolta, hogy az alkotmányosság teljes visszaállításáig az országgyűlés függessze fel a munkát. Deák ugyancsak a jogfolytonosság helyreállítását követelte főiratában, de a közjogi párbeszéd fenntartása érdekében nem kívánt érdemben reagálni az uralkodói leiratban megfogalmazott kifogásokra. Tisza indítványát a Ház dec. 6-án 107:226 arányban elvetette. A kiegyezési tárgyalások sikere azonban továbbra is igen kétségesnek tűnt.

⁷ **irni kezdtem én egy könyvet Nők számára; Olvasó- és imakönyv-féle valamit** – A könyv *Olajág. Elmékedések, fohászok és imák. Hölgyek számára olvasó- és imakönyvvül* címmel jelent meg (Pest, 1867).

⁸ **több poéta embert is felszólítok s végre is akad valahonnan** – Tompa AJ mellett (l. még hozzá írt **2074**. 1866. dec. 11-i és **2075**. dec. 12-i levelét) a következőktől kért tanácsot: Pákh Albert, Szász Károly, Medgyes Lajos, Bérczy Károly, Lévay József, Orbán Ferenc. L. leveleiket 1867. jan. 13. és márc. között (*TML*év II. 160–178.).

2070. Szél Kálmán – Arany Jánosnak (1866. december 8. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Tompának, **2071**. 1866. dec. 8.: „Unokámat egészségesnek írja apja; jár, de még nem beszél.”

2071. Arany János – Tompa Mihálynak (1866. december 8.)

K: MTA Kt K 513/1185. 2 csontszínű fol. Arany László kék ceruzás zárójelleivel. 21,7×14 cm. 1–4. levél; a második dátum a 4.-en

M: *AJLÍ* II. 267–268. (kihagyásokkal); *AJLev* 582–584.

Válasz Tompa 1866. dec. 5-i levelére (2069.)

¹ **Deus mihi haec otia fecit** – „O Meliboee, deus nobis haec otia fecit” (Vergilius: *Eklogák* 1. 1. 6.). „Oh Meliboeus, egy isten adott nekem ily nyugodalmat” (Lakatos István ford.)

² **lévén ma pápista ünnep** – dec. 8.: Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának napja

³ **Ez a december, sötét napjaival visszaemlékezéseivel az én sebemet is föltépte....** – Arany Juliska 1865. dec. 28-án halt meg.

⁴ **Nem igen mertem örülni annak a hírlapi *εὐαγγελιον*-nak se** – L. Tompa *AJ*-nak, 2069. 1866. dec. 5.; *εὐαγγελιον*-nak: evangéliumnak, azaz jó hírnek (gör.).

⁵ **Nem úgy volt, őt is rászédték.** – „(Tompa Mihály) egészségi állapotára vonatkozó multkori örvendetes hírünk, fájdalom, nem valósul. Előttünk fekszik a beteg költőnek egy nov. 27-diki sajátkezű levele, melyben többi között írja: »Baráti meleg megemlékezésed jól esett, de roszul vagy tudósítva, s a közvélemény, mely ugys [igy is] hypochondriával [hypocondriával] gyanusit, [, nélkül] [–] félrevezetve [s még bolondabbá téve]. Igaz baráti kérészem ez: huzd vissza a jövő számban ezen boszantó mendemondát, oly egyenesen és határozottan, mint a mily [amely] melegséggel tudattad az általad szívesen óhajtott, de hazug hirt.« – Valóban nehezünkre esik, tisztelt barátunknak e kívánságát teljesíteni. De bizton hiszszük, hogy e hirt is meg fogjuk végre czáfolhatni.” (VU 1866. 48. dec. 2. 588.; Tompa Pákh Albertnek, 1866. nov. 27. *TMLev* II. 141. A különbségeket szögletes zárójel mutatja.)

⁶ **Most összes firkáimat eladtam Ráth Mórnak, 8 esztendőre** – Vö. *AJ* Ercsey Sándornak, 2053. 1866. aug. 20. és Ráth Mórnak, 2135. 1867. dec. 15. „Arany János összes műveit Ráth Mór nemsokára diszes kiadásban közzé teendő.” (PN 1866. dec. 6. *Különfélék*); „A napokban küldettek szét Ráth Mór előfizetési iver Arany János összes költeményeire, melyek kettős kiadásban jelennek meg.” (PN 1866. dec. 8.). „(Arany János összes költői művei) nemsokára diszes kiadásban fognak megjelenni. E nevezetes irodalmi hirt jelenti egy Ráth Mór által kiadott előfizetési fölhívás, melynek bevezetését maga a költő írta, s így hangzik: »Szerződésim lejártával végre azon helyzetbe juték, hogy eddigi *költeményeim összes kiadását* magam nyujthatom a közönségnek. Az előbbi részletes kiadványokból némelyik épen nem, más csupán gyűjtelékben, vagy alakra, nagyságra egymástól különböző kiállításban lévén kapható: kedves dolgot véltem cselekedni, ha az elszórt darabok egyforma, összes új kiadásban megszerzését lehetővé teszem e költemények barátira nézve. Érelte elhatározásom a gondolat, hogy most

még a rendezés, sajtó alá készítés munkáját személyesen végezhetem, s legalább egy összes kiadás szerzői javító gondjaim alatt jelenik meg. Később ki tudja, tehetném-e, s meddig? De a mi főképp e lépésre birt – azt sem hallgatom el. Óhajtanám megérni az időt, hogy elvonulva másnemű, terhes foglalkozásimtól, pár évet nagyobb töredékim befejezésére szentelhessek, mert vita brevis, ars longa. A közönség ez összes kiadás pártolásával, közelebb juttatna ohajtott célomhoz, miután a kiadó érdeke bizonyos arányban az enyém is. Kelt Pesten, decz. 1-én, 1866. *Arany János.*« – Ugy hiszszük, e felhívás közlése elegendő lesz a közönség figyelmét és részvétét fölkeltetni; a legnagyobb magyar műköltő nem szorul ajánló dicséretre, s itt még csak azt említjük meg, hogy Arany költeményeinek ez első teljes kiadása a legnagyobb gonddal van kiállítva, s kétféle alakban fog napvilágot látni. Egyik a 6 kötetes kis 8-ad rét, kézi kiadás mintegy 100 iven; másik albumszerű nagy 4-ed rétben mintegy 50 iven, mindkettő a költő fényképével. Az előfizetési ár mindkét kiadásban 6 forintra van határozva. A kisebb kiadásból két kötet már megjelent, a többi, valamint a nagy kiadás február végeig kikerül sajtó alul.” (VU 1866. 49. sz. dec. 9. 600.)

AJ idézett szövege részletesebb felvilágosításokkal jelent meg a VU karácsonyi számában: „Arany János költeményeinek ezen első teljes kiadása a legnagyobb gonddal van kiállítva és kétféle alakban fog megjelenni.

Kis 8-adrét, körülbelől 100 ívnyi diszes **kézi** kiadásban a költő kis fényképezett arcképével, és Album-szerű körülbelől 50 ívnyi egy kötetes kiadásban, a költő nagy fényképezett arcképével.

A kis 8-adrét kiadás hat kötetre van beosztva. Az I–II. kötet a Kisebb Költeményeket hozza, **nevezetes bővítéssel**. Az I-be fel van véve szerzőnek az előbbi kiadásokban meg nem jelent – a II-ba azóta irt számos költeménye; **részint olyanok is, melyek sehol sem láttak világot**. – A III-ik kötet **a két Toldit**, a IV-ik kötet **Buda halálát, Murány ostromával**, az V-ik **az Elveszett alkotmányt** és **Nagyidai czigányokat**, végre a VI-ik kötet **„Töredékes holmi”** czimen részint szerzőnek nagyobb, vagy magukban is érdekes töredékeit, részint bevégzett munkákat is, melyek a kisebb költemények közé nem voltak felvéve.

Az egy kötetes Album-kiadásban ezen 6 kötet tartalma minden hiány nélkül fel van véve.

Megrendelési feltételek.

Arany János Összes Költeményeinek előfizetési ára **mindkét kiadásban 6 forintra** van meghatározva, mely összeg vagy készpénzül küldhető be, vagy aláírás útján biztosítható. A kézi kiadásra azonban két, három forintos részletben is előfizethetni, oly formán, hogy az első két kötet átvételével 3 forint, és a 3-ik és 4-ik kötet átvételével ismét 3 forint lesz fizetendő.

Az egykötetes kiadás egyszerre 1867-iki február végén fog megjelenni. A hat kötetes kiadásból pedig két kötet már megjelent; a 3-ik és 4-ik kötet 1867-iki januárban, az 5-ik és 6-ik kötet 1867-iki február végével fog kiadatni.

Kik az egyik, vagy a másik kiadásra, vagy vegyesen mindkettőre 10 előfizetőt kegyeskednek gyűjteni, egy választásuk szerinti tiszteletpéldányt nyernek a nagy vagy kis kiadásból, vagy **Vörösmarty** összes költeményeinek négy kötetes legújabb kiadásából.

1924 (1–2)

RÁTH MÓR.”

(VU 1866. 51. sz. dec. 23. 630.)

⁷ **miért ne állítnám glédába egyszer rongyos vitézeimet?** – Vö. Petöfi: *Rongyos vitézek*.

⁸ **Hogy a haza sorsa oly élénken érdekel: örülj neki, az jó jel, Teleki verse szerint is** – Ez feltehetőleg Teleki László (1810–1861) *Éljen a haza* című verse (Balássy Dénes: *Gróf Teleki László kiadatlan költeménye*, Figyelő, 1880. IX. köt. 74–75.). Közlője szerint szerzője „épen az előtt” írta 1860-ban, „mielőtt Beust gróf által, a br. Orczynyé családi ünnepélyére rándulván, Drezdában elfogatott volna.” A szöveg „a rokonok által egykor leiratván” jutott hozzá; hozzátehetjük, hogy kéziratban titkon AJ is megkaphatta, bár erre nézve semmilyen dokumentumot nem ismerünk. A SzF szerkesztőjeként Teleki László 1861. máj. 7-i halálát Németh G. Béla jegyzete szerint (*AJÖM* XII. 605.) „híressé lett szentenciaszerű mondattal”, gyászkeretben közölte: „TELEKI LÁSZLÓ MEGHALT. TELEKI LÁSZLÓ NEM HAL MEG SOHA.” (1861. máj. 16. I. 28. sz. 447.); ugyanebben a számban (440.) *Régi keserv, új gyász* cím alatt először jelentette meg 1856-ban írt (1867-től *Néma bú* című), „Halnak, halnak, / Egyre halnak, / Színe lángja a magyarnak” kezdetű versét (vö. *AJÖM* I. 496.), Telekit pedig „feledhetetlen” írónak nevezte (1861. máj. 30. I. I. 30. sz. 468.). AJ „a kiegyezést megelőző vitákban szíve szerint Teleki László oldalán állt; s haláláig gyászolta ezt az ő elfojtott személyiségével oly rokon, rendkívüli embert.” (Keresztury 1987. 441.)

Az „Éljen a haza” nemcsak a hosszú vers címe, hanem egyik refrénje is. Mutatványként három strófája:

S midőn honért és jó ügyért,
Küzdünk kellett s áldozni vért,
Felkölt minden, s hittel hódolt:
Mind bajnok lön, ki honfi volt,
Éljen a haza!

S midőn orosz hívt osztrák,
S borostyánink eltiporták:
Vérpadokról a daliák,

Hagyományul kiáltották:

„Éljen a haza!”

[...] S ha majd otthon feledtetünk:

Tört szívvel is példák legyünk!

Honé legyen ne csak éltünk:

Hítünk, szívünk, üdvünk, lelkünk!

Éljen a haza!

⁹ **Még nem láttam az új országház belsejét** – A Főherceg Sándor utcában található, Ybl Miklós tervezte neoreneszánsz országház (ma Olasz Kultúrintézet, Bródy Sándor u. 8.) 1865. szept. 11-én kezdték el építeni (VU 1865. 40. sz. okt. 1. 504.). A képviselőház először 1866. ápr. 14-én ülésezett itt (VU 1866. 15. sz. ápr. 15. 181.).

¹⁰ **Á L O Ę** – A liliummal rokon dísz- ill. gyógynövény; vö. Zsolt 45:9; Jn 19:39.

¹¹ **az „Aranycsésze” stb. korában** – Ónodi Sámuel (1720 k. –1783) ref. esperes: *A szentek imádságaikkal, mint valamely jó illatokkal tellyes arany csésze, avagy az ő és új testámentomi szenteknek fohászokodásaikból stb.* (1750)

¹² **Isten áldjon meg benneteket mind a két balzsamos kezével!** – Vö. „Sem más isteni kéz mennyei balzsama” (Berzsenyi: *A remete...*).

2072. Radnótfáy Sámuel – Arany Jánosnak (1866. december 10.)

K: MTA Kt K 513/437. 2 csontszínű fol. 28,6×22,9 cm. 1. levél, 2–4. üres.

M: Bayer 1909.b 318.

Radnótfáy Sámuel (1803–1869): a Nemzeti Színház igazgatója 1862 és 1869 között. A XVIII. kötet 1 AJ- és 3 Radnótfáy-, ez a kötet 1 AJ- és 4 Radnótfáy-levelet tartalmaz.

¹ **Értésemre esvén, hogy a Tekintetes úr Shakespeare Hamletjét újból lefordítá** – William Shakespeare (1564–1616). „Arany János a magyar Shakespeare számára Hamletet fordítja, lesz tehát a nagy szinköltő eredetijéhez méltó fordításu Hamletünk.” (PN 1866. okt. 27. *Különfélék*); „Mínthogy lesz, sőt már van is olyan magyar Hamlet, mely az eredetihez méltó, az t.i., melyet Arany János fordított; remélhető, hogy a nemzeti színház igazgatósága annak megszerzésével sietni fog. Valószínű, hogy Lendvay is, ki – mint a lapok említék, Hamlet szerepét komoly tanulmány tárgyává tette, félre teszi az eddigi hiányos fordítást, és Arany remekéhez fordul.” (PN 1866. dec. 6. *Különfélék*).

L. Bayer 1909.a I. 224–233.; *AJÖM* VII. 81–241. és 385–406.; Dávidházi 1989. 182–183.; Kállay 2007.

2073. Arany János – Radnótfáy Sámuelnek (1866. december 11.)

K: OSzK Levelestár. 2 csontszínű fol. 27,8×21,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. A 4. oldalon idegen kézzel, tintával: 162

186 6/7

M: Bayer 1909.b 319.

¹ **mint azt már Lendvay úrnak is elmondottam** – L. AJ 1866. dec. 10-én Radnótfáynek írt levele (2072.) jegyzetét.

2074. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1866. december 11.)

K: MTA Kt K 513/1062. 2 csontszínű fol. 20,8×17 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

bérmentve

Tekintetes Arany János
urnak.

Pesten
üllői ut, 7^d szám

Pecsétek: Putnok 11/12[?]; Pest Abend 12/12. 5 krajcáros bélyeg.

M: kiadatlan

¹ **Pótlekul legközelebbi levelemhez.** – L. Tompa 1866. dec. 5-i levelét (2069.).

² **Olajág.** – A könyv *Olajág. Elmélkedések, fohászok és imák. Hölgyek számára olvasó- és imakönyvül* címmel jelent meg (Pest, Heckenast, 1867). Előzetes jelentése: VU 1867. 13. sz. márc. 31. 152.; megjelenését hírül adja: VU 1867. 19. sz. máj. 12. 231.

³ **Verseiddel mért hagytad ott Heckenast G[usz]t[áv]ot? Ugy olvastam hogy Rath adja ki** – AJ és Heckenast kapcsolata már 1858-ban feszültté vált a *Toldi* és a *Toldi estéje* kiadása körül kialakult vitájukban (l. Heckenast AJ-nak, 1858. márc. 15. *AJÖM* XVII. 983. 167.; AJ Csengerynek, 1858. márc. 16. *Uo.* 984. 167–169.; Csengery AJ-nak, 1858. márc. 19. *Uo.* 985. 169–170.; AJ Heckenastnak, 1858. márc. 21. és 24. között. *Uo.* 986. 171.; Heckenast AJ-nak, 1858. márc. 26. *Uo.* 988. 172.; AJ Csengerynek, 1858. márc. 28. *Uo.* 989. 172–174.; AJ Heckenastnak, 1858. ápr. 1. vagy 2. *Uo.* 990. 174.; Heckenast AJ-nak, 1858. ápr. 16. *Uo.* 997. 180.; AJ Heckenastnak, 1858. ápr. 17. *Uo.* 998. 180–181.; AJ Heckenastnak, 1858. ápr. 25. *Uo.* 1003. 187.). 1862 őszén Heckenast nem vállalta a Szépirodalmi Figyelő további kiadását (l. AJ Heckenastnak, 1862. szept. 18. *AJÖM* XVIII. 1481. 122.; Heckenast AJ-nak, 1862. szept. 20. *Uo.* 1487. 127–129.), a Koszorú (1863–1865) így már Emich Gusztáv nyomtatásában jelent meg. Az AJ–Heckenast-vitáról l. Kaba 2012. 109–112.

Vö. „Arany János összes műveit Ráth Mór nemsokára díszes kiadásban közzé teendő.” (PN 1866. dec. 6. *Különfélék*); „A napokban küldettek szét Ráth Mór

előfizetési ivei Arany János összes költeményeire, melyek kettős kiadásban jelennek meg.” (PN 1866. dec. 8.). Vö. még AJ 1866. dec. 8-án Tompához írt levelének (2071.) jegyzetével.

2075. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1866. december 12.)

K: MTA Kt K 513/1063. Arany László kék ceruzás zárójeli. 2 csontsínű fol. 20,8×17 cm. 1–3. levél, 4. üres.

M: *AJLÍ* II. 268–269. (kihagyásokkal)

Válasz AJ 1866. dec. 8-i levelére (2071.)

¹ **Hogy vitézeidet kiállitod Ráthnál** – AJ saját verseinek Ráth Móránál történő kiadásáról Petőfi *Rongyos vitézek* c. versét idézve tudósított.

² **A decemberi evangelium hamis volt** – „Tompá Mihályról, ez ünnepezt költőrül, kit hosszas betegeskedése a hazai költészet kárára egy időre elnémitott, azon örövendetes hírt hallottuk, hogy egészségi állapota folyvást javúl. Vajha a dálnok, ki egy szomorú korszak fájdalmainak oly nagy szépségű elégiákban adott kifejezést, nem sokára a nemzeti örömeik ódáit is elzenghetné.” (FL 1866. nov. 27. *Fővárosi hírek.*)

³ **hypocondriacus** – betegségről képzelődő (gör.)

⁴ **Az Aloét nem szeretem** – AJ ezt a címet javasolta legutóbbi levelében.

⁵ **Most még egyszer röviden, a Fővár. Lapok közlését illetőleg:** – Tompa kérdés 1866. dec. 5-i levelében (2069.): „a Fővár. Lapok nov. 18^{ki} 264^{ik} számában, tudtoddal, belegyezéssel van, a mi irva van?” L. az ottani, valamint itt az utolsó előtti jegyzetet.

⁶ **Igy csakugyan igaza volna a Családi körnek, mely legközelebb elmémről, – setétségről, kiderülésről s beborulásról beszélt** – „(Tompá Mihály,) jeles költőnkéről azon mindnyájunknak kedves hírt vettük, hogy egészségi állapota valahára jobbra fordult, a búskomolyság, mely e dicső elmét évek óta fogva tartotta, napról-napra jobban mulik és reményünk lehet, hogy olyan sokáig némán függött lantja újra lelkesedésre ragadja a hazát hatalmas zengésével. Bizonyosan a haza felett borongó sötétség volt e nagy költőnk betegsége, és most, hogy e sötétség oszladoz, az ő lelke is újra kiderül.” (CsalKör 1866. dec. 2. 1147.)

⁷ **az Arany és Rónai, az akadémiai titkárság és jegyzőség felett ott tartott okoskodás nekem visszatetszett** – „A költő egy-két barátjától hallottuk, hogy Arany J. hajlandóbb volna az akadémiai jegyzőség megürült helyét foglalni el, mint a mely több időt engedne költői foglalkozásra. Azon, hogy ez állás nincs jutalmazva úgy, mint a titkári: segíthet az akadémia. Arany minden helyen megérdemli a kivételes jutalmazást, s az akadémia sem igen tudna szűkkeblű lenni oly férfi iránt, ki munkáival meganyi új meg új és hasonlíthatlan diadalt szerezhetne a magyar nyelvnek és költészetnek. Csak időt engedjenek neki! A titkári hivatal

betöltésére úgyis emlegetnek oly egyént, ki tudományossága, köz- és magánéletbeni nagy műveltsége, a külföldi szokások és tudományos intézetek ismerete folytán erre kiválólag alkalmas lenne. S ez Rónai.” FL 1866. nov. 18

- ⁸ **Jobb volna nekem a Heine Im Oktober 1849 című versének utolsó sora szerint cselekedni** – „Du bist so krank, und schweigen wäre klüger.” Kálnoky László fordításában: „Beteg vagy ám, s hallgatni volna bölcsebb.”

2076. Radnótfáy Sámuel – Arany Jánosnak (1866. december 14.)

K: MTA Kt K 513/438. 2 csontszínű fol. 28,6×22,9 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: Bayer 1909.a I. 230. (részlet); Bayer 1909.b 319.

Válasz AJ 1866. dec. 11-i levelére (**2073.**)

- ¹ **Igy állván a dolog Hamlettel** – L. korábbi levélváltásukat: Radnótfáy AJ-nak, **2072.** 1866. dec. 10.; AJ Radnótfáy-nak, **2073.** 1866. dec. 11.

- ² **elhalasztom előadását akkorra, mikor a mű kinyomtatva leend** – Először megjelent: *Hamlet, dán királyfi* = *Shakespeare minden munkái* VIII. Pest, 1867.

- ³ **hogyan minél előbb előadásra kerüljön** – A *Hamlet* bemutató előadása 1867. szept. 9-én volt a Nemzeti Színházban.

2077. Arany János – Simonyi Ernőnek (1866. december 20.)

K: OSzK Levelestár. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 22,1×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres. Az 1. oldalon pecsét: **Orsz. Széchényi Könyvtár Kézirattári Növedéknapló 1951 év 19. sz.**

M: kiadatlan

Simonyi Ernő (1821–1882): politikus, történetkutató. A szabadságharcban való részvétele után emigrált, Hamburgban, Párizsban, Londonban élt. Mint magánoktató tartotta fenn magát; eközben magyar vonatkozású történeti iratok felkutatásával foglalkozott. 1868-ban hazatért, országgyűlési képviselő lett. Művei: *Magyar történelmi okmánytár londoni könyv- és levéltárakból, 1521–1717* (Pest, 1859); *Angol diplomáciai iratok II. Rákóczi Ferenc korára, I–III.* (Pest, 1871–1877).

- ¹ **a küldött másolatokat, épen egy napon a levéllel, vettem, és azt az Akadémiának, illetőleg a történelmi bizottságnak, be fogom mutatni, mihelyt új év után az ülések megkezdődnek** – Az „Első (philos. törv. és történettudományi, egyszemesmind összes) ülés. 1867. január 7-én Kubinyi Ágoston t. t. elnöklelte alatt” 9. pontjában „Olvastatott Simonyi Ernő hazánkfiának Párisból múlt évi dec. 15-ről kelt levele, melyben némi kérdezősködés mellett, tudatja, hogy az Akadémia számára 414 lapra terjedő florenczi magyar történelmi okmányokat indított útnak; s nem sokára új küldeményt ígér a barcellonai [!] levéltárból is. A titoknok jelentése szerint már megérkezett kézirat-csomag áttétetik a történel-

mi bizottsághoz, mely egyszersmind Simonyi hazánkfia kérdéseire válaszolni fog.” AkÉrt 1867. 14.

² **A Florenczi és Londoni okmánytárakról csak annyit tudok, hogy a történelmi bizottság gondjai alatt rendeztetnek; de miután e részben a bizottság az akadémiánál jelentést még nem tett, nem tudom megindúl-e a jövő évvel azok kiadása.** – „A *Történelmi Bizottság* hazánk története kútfőinek mind gyűjtése, mind kiadása körül sikeresen fáradozott. Simonyi Ernő hazánkfia, külföldön tett gyűjtéseivel a Londoni és Flórenci Magyar Okmánytáraknak veté meg alapját, s amannak már II. kötet kész a sajtó alá”. (AJ: *Titoknoki jelentés az Akadémia 1864–65. évi munkálkodásáról. AJÖM XIV. 127. 122.*)

A Történelmi Bizottság „*Kútfő-nyomozásait*” illetőleg: a) Megbizottja, *Simonyi* Ernő úr kutatásai folytán az angolhoni levél- és könyvtárakból nyert, 1703–1711 közti időre s Rákóczi Ferenc hadjáratára vonatkozó diplomatikai gyűjteménye 223 számmal nevedett, s ez által a *Londoni Magyar Okmánytár* II-ik kötete (995 okmány) sajtó alá teljesen kész, s mihelyt a Bizottság pénzügyviszonyai engedik, megjelenhet. b) Szintén *Simonyi* úr a flórenci levéltárban kijegyzett s hazánk történelmére vonatkozó levelek és okmányok másolataiból 352 db-ot küldte ujabban, mely gyűjtemény eddig 400 szám s válogatva, *Flórenci Magyar Okmánytár* címmel fog a Monumenták során világot látni.” (Függelék az előző főtitkári jelentéshez, *uo.* 131–132.)

„Hogy a Bizottság gyűjtéseit ez évben is szorgalmasan folytatta, főlegesen említeni, valamint hogy mind szaporább azon kútfők és történelmi munkák száma, melyek sajtó alá készítve kiadásra készen állnak. Ez utóbbiak közül »*Rozsnyai* Dávid török-deák életét és munkáit« emeljük ki, *Szilágyi* Sándor I. tagtól; – a gyűjtés terén *Simonyi* Ernő hazánkfia tett nagyobb szolgálatot, ki ujabban 414 lapnyi másolatot küldött a »Flórenci magyar Okmánytár« számára.” (AJ titoknoki jelentése 1866-ról, *uo.* 213. 209.)

³ **Minden esetre átteszem Kegyed becses sorait a történelmi bizottság előadó-jához, Toldy Ferencz úrhoz** – L. AJ 1867:158. sz., 1867. okt. 16-án Toldynak írt levelét *Simonyi* Ernő küldeményéről, a „flórenci” oklevélmásolatok megérkezéséről, a történelmi bizottság részére és 1868:1400/361. sz., 1868. máj. 22-ről való levelét, amellyel átküldte *Simonyi* kéziratát (*uo.* 687.).

1867

2078. Szabó Károly – Arany Jánosnak (1867. január 1.)

K: MTA Kt K 513/467. 2 csontszínű fol. 22,8×14,9 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **a hazánkra derülni óhajtott és várt jobb napokban** – A kiegyezést megelőző tárgyalások kínálta lehetőségekről van szó.

² **Ajándékozod meg irodalmunkat még ez évben a<z> magyar eposok eposával, Csaba királyfival** – A *Buda halála* megjelenéséről tudósít: VU 1864. 14. sz. ápr. 3. 133. Vö. Szabó Károly 1864. júl. 30-án AJ-hoz írt levelével: „Hidd el hogy Csaba királyfit mindjárt nagyobb kedvvel irod, mihelyt Attila utódait ősi fészkekben színről színre látod. – Pedig Csaba királyfit nem csak a székelység hanem mindnyájan óhajtva várjuk.” (*AJÖM* XVIII. 1833. 475.)

2079. Arany János – Ercsey Sándornak (1867. január 3.)

K: NSZAJM 637. Két világoskék fol. 21,8×14,1 cm. 1–3. levél, 4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ifj. Ercsey Sándor hites

ügyvéd urnak tisztelettel.

N. Várad felé

N. Szalonta

Vasúton

Verso: **Küldő Arany János**

Pest, Üllői út 7. sz.

Pecsétek: **Pest 3/1 Recomandirt; Grosswardein 4/1; Nagy Szalonta 4/1.** Három 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *ALev* 585–587.

¹ **Extremumból estünk extremumba** – egyik végletből estünk a másikba (lat.)

² **A mint a Hon reggeli (jan. 1.) tudósítását olvastam, hogy minden lelket besoroznak, ki elég szerencsétlen volt 1844-46-ban születni** – 1866. dec. 28-án az uralkodó nyílt parancsot bocsátott ki a hadsereg újjászervezéséről és az újoncozásról. E lépés – amely a kiegyezési tárgyalások idején váratlanul érte a hazai közvéleményt – a magyar országgyűlés alkotmányos jogait sértette, így a magyar politikai elit egyöntetű elutasítását váltotta ki. „A rögtön végrehajtandó császári rendelet leglényegesebb pontjai a következők: A hadseregbe belépési kötelezettség három évre szállítatik le. (Vagyis ezentul csak három korosztályból, – s nem mint eddig ötből – soroznak. A következő pontból kitűnik, hogy a 20, 21 és 22 évesek értetnek.) Az első, második és harmadik korosztálybeli katonaköteles és alkalmasnak talált egyének föltétlenül besorozandók a hadseregbe. (Vagy-

is, nem lesznek tekintettel arra, mint eddig, hogy mennyi ujonczot köteles a város vagy község állítani, hanem az alkalmasak az említett három korosztályból (ez idő szerint az 1844, 45 és 46-ban születettek) mind besoroztatnak. Ez mindenestre nagy fontosságú lépés, mert megtörténhetik, hogy sok helyütt háromszor vagy négyszer annyi alkalmas egyént visznek el, mint eddig.)” A Hon, 1867. jan. 1.

³ **Ő olvasta a Wiener Zeitungból, hogy a doctorok, államhivatali felesküdt gyakor nokok, mint már ő, teljesen ki vannak véve** – „7. Inländer, welche nach Vollendung der Studien an einem öffentlichen oder mit dem Rechte der Oeffentlichkeit ausgestatteten Obergymnasium, einer Oberrealschule oder einer denselben gleich- oder höher gestellten Lehranstalt freiwillig in das Heer eintreten und sich sowohl im Fortgange als auch im sittlichen Betragen mit guten Zeugnissen ausweisen, sind:

a. im Frieden nur verpflichtet, ein Jahr bei der Fahne zu dienen, können dann ihrem sonstigen Lebensberufe folgen und werden während ihrer ferneren Liniendienstverpflichtung von jeder Waffenübung losgezählt;

b. nach Ablauf dieses Jahres, wenn sie sich der für Reserveofficiere festgestellten Prüfung mit gutem Erfolge unterziehen, wird bei den Ernennungen zu Reserveofficieren auf sie besonders Rücksicht genommen, in welchem Falle sie aber während der weiteren Dauer ihrer Heerespflicht drei Herbstwaffenübungen als Officiere mitzumachen haben.” (*Kaiserliche Verordnung vom 28. December 1866 betreffend einige Aenderungen an dem Heeresergänzungsgesetze vom 29. September 1858. Wirksam für das ganze Reich mit Ausnahme der Militärgrenze. WZ, 1866. dec. 31. 10029.*)

Magyarul, *Az ujonczozás új neme* (PN 1867. jan. 3.) szerint: „7. Oly belföldiek, ki tanulmányaiknak valamely nyilvános, vagy nyilvánosság jogával felruházott főgymnasiumban, főreáliskolában, vagy azokkal egyenlő rendű vagy magasabbban álló tanulóintézetben való bevégezése után önkénytesen a hadseregbe állanak, s mind tanulmányaikról mind erkölcsi magaviseletökről jó bizonyítvánnyal vannak ellátva:

a) Békében csak arra köteleztetnek, hogy egy évet szolgáljanak zászló alatt, azután más életfeladatuknak élhetnek, és sorkatonaságbeli szolgálati kötelezettségük további idejére fel vannak mentve minden hadi gyakorlat alól.

b) Ezen év lefolyta után, ha jó sikerrel állják ki a tartalékseregbeli tisztek részére meghatározott vizsgát, különös tekintet lesz rájuk a tartaléki tisztek kinevezésében; de azon esetben katonai kötelezettségük további folytatában három öszi fegyvergyakorlatban mint tiszteknek kell részt venniök.”

⁴ **a jan. 2-i Lloyd lenyomatta híven a bécsi lapban közölt rendeletet** – Abendblatt des Pester Lloyd, 1867. jan. 2. § 11.

- ⁵ **Ha Metternich féle 30 esztendőös békére volna kilátás** – Klemens Wenzel Lothar von Metternich Winneburg zu Beilstein (1773–1859): 1809 és 1848 között a Habsburg Birodalom külügyminisztere, 1821 és 1848 között államkancellárja. A napóleoni háborúkat követően a bécsi kongresszus határozatai és a Párizsban 1815-ben megalakult Szent Szövetség politikája bő harminc évre meghatározták Európa hatalmi viszonyait. A diplomáciai megállapodások létrejöttében Metternichnek nagy szerepe volt.
- ⁶ **desperatióban desperált eszközökhöz akartam folyamodni** – kétségbeesésben kétségbeesett eszközökhöz akartam folyamodni (lat.)
- ⁷ **bliktri** – csekélység, semmisség (lat.)
- ⁸ **mert már ma a Sürgönyben is közölve van** – „Felmentés a felmentési díj letétele mellett nem engedtetik.” Sürgöny, 1867. jan. 3.
- ⁹ **Veröffentlichung-ra** – közleményre (né.)
- ¹⁰ **„untauglich”-ra** – alkalmatlanra (né.)
- ¹¹ **„cum sufficientibus”** – a szükséges dolgokkal (lat.) – Ez talán a szükséges pénzösszegre is vonatkozik.
- ¹² **apparatus** – hozzávaló (lat.)

2080. Arany János – Ercsey Sándornak (1867. január 4.)

K: NSzAJM 638. 2 világoskék fol. 21,8×14,1 cm. 1. levél, 2–3. Arany László levele:

Kedves bátyám!

Tegnapi és mai levelünk összevetéséből láthatja hogy mennyire töprenkedünk, s mennyire kapkodunk fűhöz fához. Hogy a dolog némileg világosabb legyen, megírom az egymásutánját.

Tegnapelőtt este 8 órakor jött ide Maszák [Szegedy-Maszák Hugó, 1831–1916], Kemény Zsigmondtól azt az üzenetet hozva, hogy még akkor este 9 óráig fölveszik a pénzt, az 1000 ft hadi váltságot. Apám már ekkor kész volt a pénz befizetésére, de én ellene mondtam, főképp M-[?]r bácsiban vetvén bizalmamat. Tegnap aztán minden ismerős nekem esett, hogy még tegnap is lehetvén folyamodni a váltságdíj föl vételének kegyes engedélyezéséért a városi tanácshoz, folyamodjam én is: azt beszéltek hogy Deák is tegnap adta be folyamodását Vörösmarty Béla ügyében. Apám tehát meg is írta még az este a folyamodást, de elkéztünk vele. Ma elmentem Deákhöz: azt mondta, hogy ő ugyan még szerdán folyamodott, s meg is kapta a végzést reá, de azt hiszi hogy most sem késő folyamodni. Mentem tehát a városi főpolgármesterhez: ez azt mondta hogy még ma, délelőtt 11 óráig beveszik a folyamodást. Halasztgatni nem volt idő. Soká töprengettem magamban ott a városház előtti téren; hánytam-vettem, hogy egy untauglich talán olcsobb volna; de elgondolva aztán hogy az untauglich ily

épkézláb, tagbaszakadt legénynél mint én, talán nehezen sikerülhetne, s elgondolva hogy 1000 ftért 12 évig folytonosan lekötve lenni mégis nagy dolog, a folyamodás beadására határozta el magam. – Most az a kérdés, a tanács fölveszi-e a pénzt, s ha fölveszi, a hadi hatóság is elfogadja-e? Mielőtt ez eldőlné, megeshetik a sorozás Szalontán: ekkor két szék közt a földön maradhatunk.

Szóval mindenképen baj. – De bátyámék (inkább talán Kálmán) ha ott a sorozási ügyben valami történik, legyenek szivesek bennünket róla tudósítani.

Mi is rögtön megírjuk, ha folyamodásunk eldőléről valamit megtudunk.

Addig M-[?]r bácsival a transigálást [egyezkedést (lat.)] már meg kell szakasztanunk. [szakasztanunk. – an besz.]

Láthatja kedves bátyám hogy reánk nézve Hannibal ante portas [Hannibál a kapuk előtt (lat.)].

Mindnyájokat öleli

szerető öcsce

Laczi

Talán felesleges figyelmeztetnem kedves bátyámat hogy a mi kétségbeesett kapkodásunkat, s kivált azt, hogy a megváltás iránt lépéseket tettünk, Szalontán ne beszélje el az ismerősöknek. Ha nem sikerül a megváltás, az untauglich bizonyosan drágább lesz, gondolván M.[?] bácsi hogy 1000 ft úgy is oda van szánva.

4. üres. Boríték:

Tekintetes

Ercsey Sándor úrnak

tisztelettel

per Nagy Várad Nagy Szalontán

Verso: Küldő Arany János

Pest, üllői út 7. sz

Pecsétek: **Pest Recommandirt 4/1; Grosswardein 6/1; Nagy Szalonta 6/1.** 10 és 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **visitatio** – katonai orvosi vizsgálat (lat.)

² **untauglichra** – alkalmatlannak minősítésre (né.)

³ **az actiot halaszd, a míg lehet; azaz csak szép szóval egyengesd az útat, tettelesség nélkül** – azaz: az anyagi eszközökkel történő közbeavatkozást, amíg lehet, kerülj

⁴ **azt mondják jan 7-ét veszik a publicatio napjának, a mikor a Reichsgesetzblattban megjelenik a famosus rendelet** – A „Kaiserliche Verordnung vom 28. December 1866, betreffend einige Aenderungen an dem Heeres-Ergänzung-

Gesetze vom 29. September 1858. Wirksam für das ganze Reich, mit Ausnahme der Militärgränze” 1867. jan. 5-én jelent meg (Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, 1867. 5–8.). – **famosus** – hírhedt (lat.)

2081. Arany János – Ercsey Sándornak (1867. január 5.)

K: NSzAJM 639. Két világoskék fol. 21,8×14,1 cm. 1–3. levél, 4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ifj. Ercsey Sándor ügyvéd úrnak

N. Várad felé

Vasút. Nagy-Szalontán

Verso: **Küldő: Arany János**

Pest, üllői út 7. sz

Pecsétek: **Pest Recommandirt 5/1; Grosswardein 6/1; Nagy Szalonta 6/1.** 5 kr-os bélyeg [?]. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **Nulla dies sine linea** – Ne legyen nap egy sornyi írás (eredetileg ecsetvonás) nélkül (lat.). Plinius szerint Apellész görög festő mondása: „Apelli fűit [...] perpetua consuetudo numquam tam occupatum diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem, quod ab eo in proverbium venit.” Magyarul: „Apellész [...] kitarzott annál a szokásánál, hogy bármennyire is lefoglalták az ügyek-bajok, egy napja sem telt el úgy, hogy ne gyakorolta volna művészetét egy ecsetvonás erejéig; ebből származott azután a közmondás.” (*Naturalis historia*, 35. 84.)

² **Rottenbillerhez** – Rottenbiller Lipót (1806–1870), 1848-1849-ben, 1861-ben és 1865-től 1867-ig Pest főpolgármestere

³ **bizonyítvány kellene arról, hogy tavaly és harmadéve reclamáltunk és Laczit fölmentették** – Arany László „már előbbeni korosztálya két első évében, születése és illetékessége helyén, N.-Szalontán, tanulói minőségénél fogva, a katonai kötelezettség alól fölmentetett”. *AJÉ* 171.

⁴ **expediáltatni** – kiadatni (lat.)

⁵ **hétfőn** – jan. 7-én

⁶ **docékat** – bizonyítványokat (lat.); vö. **dóciál**: erősít, bizonyít, (Nagyszalonta, *Tájszótár*); **doce, dóce, dócé, docé**: adalék, tudnivaló; tanulság; tanúsítvány, bizonylat, bizonyítvány” (*Jókai-szótár* I. 202.) Vö.

Hiába! csöszünk „hittel doceálta”

Hogy a gulyát kártételen találta.

(AJ: *Bolond Istók* I. 80. vsz.)

⁷ **Jan. 3-a pedig már az a nap, mely napon a Sürögöny hozta a híres rendeletet.**
– „Felmentés a felmentési díj letétele mellett nem engedtetik.” Sürögöny, 1867. jan. 3.

2082. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1867. január 5. és 9. között)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, **2079.** 1867. jan. 3.: „Ily állapotában a dolgoknak, nem marad más hátra, mint ott, a sorozásnál kísérteni szerencsét. De mikor lesz az? A már kitűzött sorozási határidőn kell-e megjelenni? (Mi azt sem tudjuk, mely nap lesz az) – Vagy újabb határidőt fognak tűzni? Erre nézve, te vagy Kálmán szíveskedjetez azonnal tudósítani bennünket, mihelyt nálatok tudva lesz, hogy a fiú lemeheessen, s valahogy szökött katonát ne csináljanak belőle.

A másokra nézve, tudni illik mily módon, és eszközökkel, lehetne szert tenni egy »untauglich«-ra: [alkalmatlanra (né.)] a te szíves tanácsodat, és közbenjárásodat kérem. Én a fiút »cum sufficientibus« [a szükséges dolgokkal (lat.)] fogom leküldeni; de igen szívesen venném, ha ajánlott levélben addig is tájékoznál engem a körülményekről, hogy tudhassam mily féle apparatus [hozzávaló (lat.)] szükséges. Addig semmit sem tehetek itt.” – AJ Ercsey Sándornak, **2085.** 1867. jan. 11.: „Im-már a bizonyítvány kezünkben van (fogadd szíves köszönetemet érte); „Azt kérde-d, nyilatkozzam őszintén, van-e mulhatatlan szükségem a Geyer által e hóban fizetendő angáriára [negyedévi bérleti díjra].”

2083. Szilágyi Sándor – Arany Jánosnak (1867. január 10. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szilágyi Sándornak, **2084.** 1867. jan. 10.: „Leveled kézbesítettem Toldynak, ki kérdéseidre semmi felvilágosítást még nem adott. Hogy jan. 21-re bejegyezzek, az teljes lehetetlen, miután azon osztályban már van bejegyezve vagy tizenkettő (köztük apád is) s a sor kitűzés annál complicáltabb, mert a 3 osztály értekezletének kellene kijelölni, mi mikor adassék elő: azok pedig soha össze nem gyűlnek. Ha találok egy kis rést, majd odaszűröm, és tudatom veled.”

2084. Arany János – Szilágyi Sándornak (1867. január 10.)

K: MTA Kt K 513/730. Csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADE-MIA** nyomattal, 22,2×14,4 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **Leveled kézbesítettem Toldynak, ki kérdéseidre semmi felvilágosítást még nem adott** – Erre nézve nem találtunk felvilágosító adatokat.

² **azon osztályban már van bejegyezve vagy tizenkettő (köztük apád is)** – A filozófiai, törvény- és történettudományi osztályok ülésén 1867. jan. 21-én

Greguss Ágost olvasta fel Brassai Sámuel *A módszerről* c. értekezését (AkÉrt 1867. 23.). Szilágyi Ferenc 1867-ben nem tartott előadást ebben az osztályban.

³ **Ha találok egy kis rést, majd odaszúrom, és tudatom veled** – 1867. júl. 1-jén Greguss Ágost olvasta fel Szilágyi Sándor *Bethlen Gábor trónfoglalásáról* szóló értekezését (AkÉrt 1867. 182.)

⁴ **juris doctor** – jogi doktor (lat.)

⁵ **fiamat pedig viszik katonának, ha valahogy elejét nem vesszük** – L. AJ 1867. januári leveleit Ercsey Sándornak (2079., 2080., 2081.).

2085. Arany János – Ercsey Sándornak (1867. január 11.)

K: NSzAJM 640. Két világoskék fol. 21,8×14,1 cm. 1–3. levél, 4. Arany László levele:

„Kedves bátyám!

A »katonadolgról« megirta apám a mit lehetett. Én Nagy Lacziról írok most. [Nagy László: Nagy Karolinának, Ercsey feleségének testvére] Gondolom megkapta bátyám leveletem, melyet Laczi utján küldöttem el 8-dikán, s melyben megirtam hogy neki 1008 ftnyi adósság nyomja a vállát, és megirtam mi-ként akar ebből kimenekedhetni.

A fiú a multra nézve igen össze-vissza beszél, s úgy látszik most sem őszinte. Balogh Eleket már arra is felkérte hogy szerezzen neki, ha lehet, valami ügyvé-di irodában alkalmaztatást.

Nekem [nekem – k jav.] most se jogom se érdekem bővebben tudakozodni előbbi és mostani főnökeitől az ő viselt dolgairól, de ha bátyámék még segíteni akarnak rajta,* s ha az utána való tudakozással netalán engem biznának [biznának – b jav.] meg, szívesen megteszem, és megkötöm Laczit úgy, hogy a [a – besz.] könnyelműsége által testvéreinek okozott kár lehetőleg helyre üttessék.

Isten áldását kéri mindnyájokra

Pest januar 11 867

szerető öcsese
Laczi”

* t. i. ha lehet még,

A borítékon címzés:

Tekintetes

ifj. Ercsey Sándor hites

ügyvéd urnak tisztelettel.

Nagy-Várad

Vasút Nagy-Szalonta.

Verso: Arany János. Pest

üllői út 7 sz.

Pecsétek: **Pest Recommandirt 11/1; Grosswardein 12/1; Nagy Szalonta 12/1.** 10 és 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: Szendrey 1917. 466. (részlet)

¹ **Szélirtire kürtölik itt, hogy a megváltás lehetősége most már e hó 15-eig terjed** – „Ugy halljuk, hogy folyó hó 15-kéig még elfogadják a katonai váltság-díjakat.” (PN 1867. jan. 9. *Különfélék*)

² **azt is beszélük, hogy kilátás van a nyílt parancs visszavételére** – Az értesülés pontos volt: Deák 1867. jan. 12-én azt a feliratot terjesztette az országgyűlés elé, hogy az uralkodó szüntesse meg újoncozásra vonatkozó törvénytelen rendeletét, mert az alkotmányellenes (PN 1867. jan. 13.); ezt jan. 17-én felterjesztette a képviselőház. Febr. 18-án a királyi leirat a feliratot alkotmányszerű tárgyalásra utalta az ekkor kinevezett Andrássy kormányának (PN 1867. febr. 19.).

³ **Bartal** – ifj. Bartal György (1820–1875): 1848–1849-ben képviselő, a Szemere-kormányban pénzügyi államtitkár. 1861-ben Tolna megyei alispán, 1865 és 1867 között a helytartótanács másodelnöke. A kiegyezés után a Deák-párt híve.

⁴ **Sennyei** – báró Sennyei Pál (1824–1888): konzervatív politikus. A helytartótanács alelnöke (1860–1861), királyi tárnokmester és a helytartótanács elnöke (1865–1867). A kiegyezés után a Deák-párthoz csatlakozott.

⁵ **provisorius** – ideiglenes (lat.)

⁶ **in corpore** – testületileg (lat.)

⁷ **a két klub** – A Tisza Kálmán vezette Balközép párt 1866. nov. 20-án alakította meg önálló körét a Tigris szállóban, míg az országgyűlési Deák párt másnap az Európa szálló termeiben tartotta meg első ülését. A két pártkör 1867. jan. 10-én, illetve 11-én tárgyalta meg és fogadta el Deák Ferenc felirati javaslatát.

⁸ **Várom Eötvöst Bécsből haza, írják a lapok, hogy konferenciáztak Beusttal** – Andrássy Gyula, Eötvös József és Lónyay Menyhért az uralkodói párt köszöntő újévi küldöttség tagjaként 1867. jan. 6-tól Bécsben tartózkodtak, jan. 9-én és 10-én több tárgyalást is folytattak a kiegyezés vitás részleteiről, végül jan. 12-én érkeztek vissza a magyar fővárosba. – Ferdinand Freiherr von Beust (1809–1886): német (szász) és osztrák politikus, szász miniszterelnök, majd az Osztrák–Magyar Monarchia külügyminisztere, 1867. febr. 7. és 1867. dec. 30. között miniszterelnöke.

⁹ **correctura** – a hat kötetes *Arany János összes költeményei* korrektúrája

¹⁰ **angáriára** – negyedévi bérleti díjra

¹¹ **az árváért** – Szél Piroskáért

2086. John Bowring– Arany Jánosnak (1867. január 18. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: „I am sorry you have not received my letter, – but I am gratified to see that my letter & unworthy book had reached you & is honored by the acceptance of the Hungarian Academy.” (John Bowring AJ-nak, **2087.** 1867. jan. 18.)

John Bowring (1792–1872): angol nyelvész, közgazdász, politikus, író és utazó. Fordításkötetei: *Poetry of the Magyars* (London, 1830) és *Translations of Alexander Petőfi, the Magyar Poet* (London, 1866). Ez a kötet három Bowring-levelet tartalmaz, közülük egy elveszett.

2087. John Bowring – Arany Jánosnak (1867. január 18.)

K: MTA Kt K 513/1267. **B Onward** feliratú embléma. 2 csontszínű fol., 17,9×11,4 cm. 1–4. levél

M: Varannai 1967. 184–185. (részletek)

Magyarul (Hites Sándor fordításában):

Claremont-Exeter

1867. január 18.

Kedves uram,

Sajnálom, hogy nem kapta meg a leveletem, de örömmre szolgál látni, hogy levelem és érdemtelen könyvem elérte Önt és a Magyar Akadémia megtisztelő elfogadásában részesült. Visszavonultságban élek, tökéletlenül sajátítottam el az Önök nyelvét. Nem volt alkalmam a személyes érintkezésre a magyar szellemmel vagy a magyar emberekkel. De a legmelegebb, a legkomolyabb szerető gondoskodás érzésével viseltetek az Ön hazájának sorsa és szabadsága iránt, ahogy Petőfi neve iránt is, akinek szellemét remélem sikerült megragadnom, bár szavait sokszor gyengén adtam vissza – az Önök nemzeti bárdjának a neve és, mondhatom, a hírneve érdeklődést keltett honfitársaim körében külföldön és itthon, az Önök költői és honfitársai nemes küzdelme iránt. Ha sikerül kiadnom egy második kötetet, jobb munkát fogok végezni, mint az elsővel, de fellelkesültem az Angliában hallott elismerő szavakon, és a bátorító magyarországi fogadtatástól. A hírnök, tudjuk, gyakran érdemtelen a hőshöz képest, akit megelőz – de övé a bemutatás dicsősége, – és ez is valami.

Régi emlékek rémlenek föl, és néhány új megtiszteltetés is ér. Újra fölvettem a kapcsolatot Toldyval – Kertbeny fáradhatatlan – találkoztam Kossuthal száműzetésében. Kezet ráztam Vámbéryvel és Rónayval s valamelyik nap Deák megtisztelt egy kedves levéllel, és (merész álom egy ilyen öreg embernek!) remélem halálom előtt még ismét Magyarországra látogathatok, és boldognak találom és dicsőnek és fejlődőnek a politikai és kereskedelmi szabadság növekvő befolyásával. Lehetetlen számunkra, akik túl annyi ádáz harcon a nemzeti erő és gyarapodás szilárd alapjára helyeztük intézményeinket, hogy ne rokonszenvezzünk azzal, amit Önök tettek és

tesznek. Azért imádkozunk, hogy az ország irányítói az alattvalók jóléte és megelégedése révén szerezzenek befolyást és népszerűséget, s ennek az imádságnak nincs nálam őszintébb visszhangozója.

Maradok híve
John Bowring

- ¹ **I am sorry you have not received my letter** – Bowring levele elveszett. Vö. Varannai 1967. 184.
- ² **I am gratified to see that my letter & unworthy book had reached you & is honored by the acceptance of the Hungarian Academy** – Bowring 1866-ban adta ki *Translations from Alexander Petöfi, the Magyar Poet* c. fordításkötetét, amely ötvennégy költemény, köztük a *János vitéz* fordítását tartalmazta.
- ³ **If I bring out a second volume I will do better than I have done** – Bowring Petöfi-fordításainak nem volt második kötete, sem második kiadása.
- ⁴ **I have resumed intercourse with Toldy** – Bowring Romy Károlyon keresztül ismerkedett meg Toldy Ferencsel, 1829-től álltak levelezésben, Toldy angliai útja során személyesen is találkoztak. A levélváltás az 1840-es években megszakadt, a kapcsolatot a Petöfi-fordítások kapcsán ekkor vették föl újra.
- ⁵ **Kertbeny is indefatigable** – Kertbeny Károly (Karl-Maria Benkert, 1824–1882): újságíró, műfordító.
- ⁶ **I have met with Kossuth in his exile** – Kossuth 1852 és 1861 között élt Angliában.
- ⁷ **I have shaken hands with Vámbéry – & Rónay** – Vámbéry Ármin (1832–1913): orientalista, utazó, egyetemi tanár, az MTA tagja. Először 1865-ben járt Londonban, Toldy ajánlólevelével kereste föl Bowringot, akit aztán minden angliai útján meglátogatott: Varannai 1967. 133. Rónay Jácint (1814–1876): bencés szerzetes, a szabadságharc utáni londoni emigráció köréhez tartozott, 1866-ban hazatért, országgyűlési képviselővé, az MTA rendes tagjává választották, Rudolf trónörökös nevelője lett.
- ⁸ **was gratified the other day by a kind letter from Deák** – Deák 1866. dec. 24-én Pesten kelt levele a tiszteletpéldányként megküldött Petöfi-kötetre válaszolt, amelyet Toldy adott át Deáknak. Varannai 1967. 187.
- ⁹ **hope before I die to visit the Magyarland again** – Bártfay László naplója alapján arról, hogy Bowring 1838. jún. 17-én néhány órát Pesten töltött, amíg a Bécsbe tartó gőzhajó a pesti kikötőben vesztegelt: Varannai 1967. 124–127.

2088. Arany János – Ercsey Sándornak (1867. január 19.)

K: MTA K Kt Ms 5451/7. (másolat); Arany László 1867. jan. 19-én írt levelének végén (MTA K Kt Ms 5451/18., másolat)

M: Ercsey Róza 1937. 14–15.

¹ Hát úgy van biz az, édes öcsém, hogy én nem bírtam ezzel a megátalkodott makacs kölökkal – Arany László levele:

Kedves bátyám!

A mohón várt napi ujságok minden nap hol jobbra hol balra térítő híreket hoznak, s nem tudunk belőlök okosak lenni.

A városi tanácshoz 13-án beadtuk a második folyamodást, mellékelve a szalontai bizonyítványt, 16-dikán végzést kaptunk, hogy 20-dikáig lefizethetjük a váltásdíjat. Gondolva, hogy ráérünk várni, vártunk. – A tegnapi Naplóban aztán olvastuk az alsóausztriai helytartóság soroztató rendeletét, mely szerint ott minden megváltás, mely dec. 28-dika után kérelmeztetett, érvénytelen. Ebből apám azt következtetné, hogy fizessünk rögtön, én pedig azt, hogy általában ne fizessünk. Mert ha fizetünk, s a rendeletet visszavonják (a mihez még elegendő reményünk van, részint lapokból, részint magánhírek-ből) akkor ott vész a pénz, ha nem vonják vissza, vagyis nem bocsáttatják országgyűlési tárgyalás alá, akkor én nem hiszem azt sem, hogy a megváltásokat itt később fogadnák el, mint Bécsben, hol nem a 31-dikét, a W.[iener] Z.[eitung] megjelenése napját, hanem egyenesen az ő f[elsé]ge általi aláírás napját tekintik mérszabónak. Ez esetben tehát visszakapnók, (talán) a pénzt; azonban a tétel úgy áll, hogy a fizetéssel nyerni valamit aligha, csak veszteni lehet.

Apám még most is fizetni akar, én nem. A logycai következtetésen kívül, épen most sorsot is veték, egy krajczárost 3-szor a levegőbe dobva, s ez mindannyiszor a sassa alul esett: vagyis a nemfizetést tanácslá.

Tehát nem fizetek.

Ebből pedig az következik, hogy ha a rendelettel valami országos változás nem történék, mire nézve bátyámék is mindennap olvassák a futó híreket, akkor nincs más reményem, mint a bátyámékban, és Kálmánban vetett.

Kérem tehát, hogy a mit lehet, és mihelyt szükségét látják, mozdítsanak meg ügyemben.

Nagy Laczi dolgában Józsinak talán 16-án írtam. Erre várom az ő választukat, addig nem teszek semmit.

Csókolom mindnyájokat

Pest 1867. jan. 19 d. u. 3 óra.

szerető öcsöce

Laczi

² **desavouálta** – visszavonta (fr.)

³ **moschust** – eredetileg: drága és bódító hatású pézsmát (ném.); itt: pénzt – Vö.: „e poéma / Nem izgató szer, és tintám se pézsmá.” (Arany László: *A délibábok hőse*)

⁴ **De már késő: meglátjuk, jobb volt-e a Laczi logikája, mint az én ösztönöm** – „Az új »Presse« értesülése szerint a kormány a közelebről kiadott hadi törvényt fel fogja függeszteni mind innen, mind túl a Lajthán, – s mind innen, mint túl a törvényhozás beleegyezéseit várja be. Addig a sereg kiegészítése az ezelőtti módon fog történni. A nevezett lap úgy véli, hogy az alkotmányos kérdésen kívül különös technikai akadályok is ajánlák a felfüggesztést.” (PN 1867. jan. 26. *Külföldiek*, Pest, jan. 25.)

Arany Jánosné 1867. jan. 14-én írta Rozvány Erzsébetnek: „jött az a rendelet, hogy ki vétel nélkül husztól huszonháromig, katonának kell lenni. Éldd belé magad abban a gondolatban, abban az érzésben a mit mi akkor éreztünk. Egy évvel ez előtt egyetlen leányunkat ragadta el a halál, most egyetlen fiunktól leszünk meg fosztva. Ugyé borzasztó napjaink voltak, de talán Isten meg ment az utóbbi csapástól. A fojamosodást még harmadikán be adta férjem, kérve a megváltási engedélyt; az első végzésben az igazolási bizonyítványt kívánták, azért Szalontára kellett írni, azt ismét más fojamosodással be adni. Nem volt nekik elég bizonyíték a Doktori diploma, a Kurjátóli bizonyítvány, kereszt levél, mondom nem volt elég bizonyosság mind ez, hogy kétszer már igazólva volt; Szalontáról kellett hozatni; e volt aztán nekik a hiteles. Most hát minden órán várjuk a rendeletet, hogy vígyük a pénzt, a megváltási díjtt. Nagy rántás lesz biz ez angyalom, de csak Isten férjem életétt, és egészséget tarcsa meg majd csak ki gázolunk ebből.”

Bezerédj Istvánné „[h]armadikán Laczimért küld, hogy egy szóra kéreti. Ropant nagy kérelmek közt el mondja, hogy neki egy nagy kérelme van Laczihoz, de még meg nem igéri, hogy kérelmét telyesíti, adig meg sem mondja. Mi volt természetesebb, mint rá szavát addni; akor mondja aztán, hogy engedjük meg neki azt a bóldogságot, hogy Lacziért, ő fizethesse le az ezer forintot. Nem fogja azt soha senki meg tudni, csak ő, és mi. A leg nagyobb hálával meg köszöntük, de el nem fogadhatuk. Sok sok olyan ember van akik ara igazán rá szorultak, a kiket ő most ebben az inséges évben táplál; sokal jobb ha ezt is olyan félére fordítja.

Meg ható volt Bettám, ugy sírt mint a gyermek, ugy kért az el fogadásra. Mondd meg, hol találisz ilyen jelemett?” (Sáfrán 1960.a 105.)

⁵ **Most már a Geyer pénzét ne küldd fel, annál kevésbé a magadéból – mert kelleni fog az ott, együtt** – Ez válasz Ersey legutóbbi kérdésére.

2089. Szabó Károly – Arany Jánosnak (1867. január 26.)

K: MTA Kt K 513/468. 2 világoskék fol. 21,9×14,2 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: kiadatlan

¹ **Muzeumunk részére** – a kolozsvári Erdélyi Múzeum Egyesület részére

² **expediált** – kiküldött (lat.)

³ **a leányok igen jó irányban s ügyesen vezetett intézetbe járnak** – Vö. Szabó Károly 1865. aug. 26-i levelével: „Giza két év óta tanul a leánynevelőben”. *AJÖM* XVIII. 1995. 633.

⁴ **a collegiumban** – a ref. kollégiumban

⁵ **mk** – maga kezével

2090. Dobos János – Arany Jánosnak (1867. február 7.)

K: MTA Kt K 513/1302. Csontszínű fol. 34×21,2 cm. 1–2. levél

M: kiadatlan

Dobos János (1804–1887): 1845-től Pécelen, 1852-től Tótfalun, 1854-től Cegléden ref. lelkész, egyházkerületi főjegyző. Számos, elsősorban teológiai, pedagógiai és hitéleti tárgyú cikket és dolgozatot publikált, főleg a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban és a Vasárnapi Ujságban. *Egyházi beszédei* négy kötetben jelentek meg (Budapest, 1885–1887).

¹ **Freiligráth Láz című műve** – Ferdinand Freiligrath (1810–1876) *Gedichte* (1848) c. kötetéből:

Fieber

„Nur Wasser! o, das kühl! – die Fratze

Fällt nachgerade mir zur Last!

Das Maul des Kerls und seine Glatze

Sind mir bis in den Tod verhaßt!

Jetzt an den Puls, jetzt eine Prise –

Fort mit der Hand, armsel’ger Tropf!

Ja murre, Fas’ler! Krise, Krise! –

Du Narr, das Glas dir an den Kopf!

Endlich, der Zaubrer ist bezwungen!

Mein dreister Wurf hat ihn gebannt.

Dem Wächtervolk bin ich entsprungen! –

O, welch ein Schweben! welch ein Land!

Der Wald von Duft durchzogen! golden –

Die Sonne badet sich – der Strom!

Das Feld voll tausendfarb’ger Dolden!

Der Himmel ein sapphirner Dom!

Wie kühl ist’s unter diesen Bäumen!

Ach, ich bin matt! wie naß mein Haar! –

Zu trinken! – Ha, Pokale schäumen,

Und Mädchen reichen sie mir dar!

Ach! laßt mich schlummern! – sie bekränzen
Die Stirne mir; der Schönsten Arm
Umfängt mich; ist das Schwerterglänzen? –
Zurück, ohnmächt'ger Söldnerschwarm!

Wer will in meiner Lust mich stören?
Ich grins' ihn an, ich sprech' ihm Hohn.
Und diese Klinge soll ihn lehren,
Wen er geweckt mit seinem Drohn.
Erschallt, Trompeten! fliegt Standarten!
Helmschweife, flattert! Mörser, kracht!
Auf ihren Schädeln wetzt die Scharfen
Der Schwerter aus! vorwärts! zur Schlacht!

O seht, wie rieselt aus den Wunden
Das Blut! wie spritzt es himmelan!
Die Streiter alle sind verschwunden,
Ein Blutmeer überschwemmt den Plan.
Wild braus't es! helft, daß ich entrinne!
Vor meinem Aug' schwimmt's purpurroth.
Die Flut ergreift mich; mitten inne
Auf einer Insel steht der Tod.

Zu seinen Füßen speit die Welle
Mich aus; – laß ab, laß ab! – das Thor
Des Himmels dort, hier das der Hölle!
Aus jedem zuckt ein Arm hervor.
Er wirft mich mit verruchtem Lachen
Den Armen zu – sie packen mich!
Des Himmels Engel und die Drachen
Der Hölle streiten sich um mich.

O Gott, o Gott! wie sie mich recken!
Ihr glaubt wohl, daß ihr Eisen dehnt! –
Hierhin und dorthin! – Flammen lecken,
Und unter mir gespenstisch gähnt
Das ew'ge Nichts! – wohin entrinn' ich?
Sie lassen los, sie stürzen jach
Mich in den Abgrund – ha, wo bin ich?
Bei euch? seid ihr es? o, bleibt wach.

O, geht nicht fort! – da kommt er wieder!
Seht ihr ihn nicht? es ist der Tod!
Er beugt sich grinsend zu mir nieder,
O, steht mir bei in dieser Roth! –
Zurück! was legst du mir die Kohle
Aufs Haupt? – ein Loch zu brennen? sprich!
Daß meine Seel' der Teufel hole,
Wenn sie hinausfährt? – wahre dich!”

Wahnsinnig sprang er auf vom Lager,
Pochend die Brust, die Faust geballt,
Die Augen rollend, schlaff und hager
Die halbbekleidete Gestalt.
Wirr um die bleichen Schläfen hingen
Die Haare; brennend, bräunlich roth
Das Antlitz. „Tod, nun laß uns ringen!” –
Er sank zusammen – er war todt!

2091. Eötvös József – Arany Jánosnak (1867. február 12.?)

K: MTA Kt K 513/102. Csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADE-**
MIA nyomattal. 22×14,5 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

Eötvös József (1813–1871): az Akadémia másodelnöke (1855), elnöke (1866), a Kisfaludy Társaság elnöke (1860); 1867. febr. 20.–1871. febr. 2.: vallás- és közoktatási miniszter. A XVI. kötet 1 AJ- és 1 Eötvös-levelet, a XVII. 1 Eötvös-levelet, a XVIII. 1 AJ- és 1 Eötvös-levelet közöl. Ez a kötet 2 AJ- és 5 Eötvös-levelet tartalmaz.

¹ **1867. február 12.?** – A keltezetlen levelet Eötvös AJ titoknökká választása (1865. jan. 26.) és az Akadémia épületébe való költözése (1867. ápr. 22.) között írta. Az Akadémiai Almanachban a temetésekre vonatkozóan ez állt: „Ha a halál esete Budapesten adja magát elő: a megholtak rokonai, osztálybeli társai-, barátai vagy szomszédaitól várja az akadémia, hogy a temetés napja- és órájáról késedelem nélkül értesítsék a titoknoki hivatalt, mely azt azonnal tudokra adhatja valamennyi Budapesten levő tagoknak, hogy az akadémia termeiben összegyűlvén, s innen testületileg indulván a gyász házához, társok temetésén fekete ruhában, minél számosabban megjelenjenek.” (1866. 157.)

AJ titoknoki és a sajtó jelentései szerint az Akadémia következő magyar tagjai haltak meg 1865-ben: Torkos Sándor (júl. 5. Sopron), Bugát Pál (júl. 9. Budapest), id. Bartal György (szept. 20. Pozsony) és Mészáros Imre (szept. 20. Bécs).

(AJÖM XIV. 125.) – 1866-ban: Dessewffy Emil (jan. 10. Pozsony), Kiss Károly (febr. 17. Budapest), Gaal József (febr. 28. Budapest), Esterházy Pál (máj. 21. Bécs), Zsarnay Lajos (jún. 13. Miskolc), Zádor György (aug. 17. Budapest), Czuczor Gergely (szept. 9. Budapest), Scitovszky János (okt. 19. Esztergom) és Palugyay Imre (dec. 7. Pozsony). (Uo. 213.) – 1867-ben (ápr. 22-ig) Pákh Albert (febr. 10. Budapest), István nádor-főherceg (febr. 19. Budapest), Lonovics József érsek (márc. 13. Budapest) és Purgstaller József (ápr. 11. Budapest). (Uo. 282.)

Az akadémikusok AJ-hoz készültek, aki az Üllői u. 7. alatt lakott, hogy – ez a feltevésünk – együtt menjenek el búcsút venni az elhunyt lakására. A következő budapesti címeket ismerjük: Bugát Pál: Kötő u. (ma Piarista köz) 5., Kiss Károly: Szép u. 3., Gaál József: Kecskeméti (Magyar) u. 10., Zádor György: Duna u. 3., Czuczor Gergely: Országút (Múzeum krt.) 26., Pákh Albert: Magyar u. 1., István nádor: Budavár és Purgstaller József: Városház tér (a Vörösmarty tér közelében).

Az Üllői úthoz legközelebb eső lakcímek közül Gaal József a Kecskeméti (Magyar) u. 10., Czuczor Gergely az Országút (Múzeum krt.) 26. és Pákh Albert a Magyar u. 1. AJ 1866. márc. 1-jén Tóth Lőrinchez szóló levele kizárja az elsőt, hiszen az fél 3-ra gyűjtötte össze a gyászolókat az Akadémia épületében; Czuczor kolerában halt meg, és ez lehetetlenné tette a személyes búcsút. Feltevésünk szerint Pákh Albert 1867. febr. 13-i búcsúztatásáról lehet szó: ezt érdemei és népszerűsége egyaránt alátámasztják; Eötvös zárómondata pedig a délután 4 órakor kezdődő temetésre vonatkozhat (PN 1867. febr. 12.). Megjegyzendő, hogy a Pesti Napló tudósításai szerint – az István nádorét kivéve – valamennyi budapesti temetés délután történt.

2092. Ráth Mór – Arany Jánosnak (1867. február 19.)

K: MTA Kt K 513/440. Csontszínű, fejléces fol. 29,5×23,6 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ A könyvkereskedés kiadványainak folytatása:

Vörösmarty minden munkái. 12 kötet – frt. 14. –

– minden költeményei. 4 kötet – frt. 4. –

– életrajza. Irta Gyulai Pál – frt. 1.60

– Szép Ilonka. Orlay 8 fényképezett rajzával. Pompás diszkötésű Album – frt. 8. –

Nagy Iván. Magyarország családai czimerekkel és leszármazási táblákkal.

20 kötet. Egy-egy kötet bolti ára különvéve – frt. 3.40

A 20 kötet előfizetési ára – frt. 44.–

B. Eötvös József. Gondolatok – frt. 2.–

– A nemzetiség kérdése – frt. 1.40

Salamon Ferencz. Két magyar diplomata a 17-ik századból – frt. 2.–

- A magyar királyi szék betöltése, és a *pragmatica sanctio* története – frt. 2. –
 Szabó Károly. A magyar vezérek kora – frt. 3. –
 Thierry Amadé. Attila története – frt. 1.50
 – Attila fiainak és utódainak története a magyarok Európába telepedéséig – frt. 3. –
 Mészáros Lázár. Életrajza, emlékiratai, és külföldi levelezései. 5 füzet – frt. 7. –
 Szalay László. Adalékok a magyar nemzet történetéhez a XVI. században. Második kiadás frt. – 1.20
 Magyarország történetének forrásai. Az Árpád-házi vezérek és királyok korában. Ford. Szabó Károly. 4 füzet – frt. 4.–
 Gr. Teleki Domokos. A Hóra-támadás története – frt. 1.80
 Thaly Kálmán. Bottyán János. II. Rákóczy F. vezénylő tábornoka. Történeti életrajz a kuruczvilág hadjárataival – frt. 3.60
 Kazinczy Gábor. Martius Galeot könyve Mátyás király mondásai és tetteiről – frt. 1.20
 Bujdosó fejedelem Tököly Imre secretáriusának Komáromy J. törökországi diáriumja és experientiája. Közli Nagy Iván – frt. 1.–
 Pesti magyar nemzetgyűlés 1848-ban. 2 kötet – frt. 6.50
 May Erskine T. Az angol parlament és eljárása. 2-ik kiadás – frt. 1.–
 Thackeray. A négy angol György. Ford. Szász Károly – frt. 1.–
 Macaulay B. T. Hampden János, Pitt Chatham gróf. Két politikai életrajz – frt. 2.–
 – Lord Clive. Warren Hastings. Az angol Kelet-India meghódítása – frt. 2.–
 Thiers A. I. Napoleon trónlemondása. Elba sziget. Visszatérés – frt. 2.–
 – Waterloo – frt. 2.–
 – I. Napoleon Szt. Ilona szigetén – frt. 1.20
 Prescott. V. Károly császár lemondása és végnapjai a St. Yusti kolostorban – frt. 1. –
 Juste Tivadar. Mária, magyar királyné II-ik Lajos özvegye – frt. 1.50
 III. Napoleon császár. Julius Caesar története. 2 kötet – frt. 8.–
 Atlas Julius Caesar történetéhez. 2 füzet – frt. 5.50
 Mignet M. Stuart Mária. – frt. 2.–
 Renan Ferencz. Az apostolok. Ford. Molnár Aladár – frt. 2.40
 Jókai Mór. Politikai divatok. Regény. 4 kötet – frt. 4.–
 Jósika Miklós. Sziklarózsa. Történeti regény. 4 kötet – frt. 4.–
 Hugo Victor. A tenger munkásai. 3. kötet – frt. 4.20
 – A nyomorultak. 20 füzet – frt. 10.–
 Meissner. Schwarzgelb. Regény. 8 köt. – frt. 8.–

Herbert. Napoleon Lajos 1808-tól 1848-ig. Történeti korrajz. 20 füzet – frt. 11.50

Külföldi remekírók. Fordította Szász Károly. 2. kötet. Gyémánt kiad. Füzve – frt. 2.– Díszköt. – frt. 3.–

Bock. Az egészség négy könyve. A magyar nép szükségéhez alkalmazva. 4 köt. – frt. 5.–

2093. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1867. február 23. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, **2094.** 1867. febr. 23.: „Küldeményedet, Geyer utolsó fizetését martius végeig 1867., azaz a 262 f. 50 krt. köszönettel megkaptam; miről ezennel megnyugtatlak.”

2094. Arany János – Ercsey Sándornak (1867. február 23.)

K: NSzAJM 641. Két világoskék fol. 21,8×14,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ercsey Sándor h. ügyvéd

úrnak.

N. Váradnak

Vasúttal N. Szalonta.

Pecsétek: **Pest 23/2; Grosswardein 24/2; Nagy Szalonta 24/2.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 171–173. (részletek)

Válasz Ercsey elveszett levelére (**2093.**)

¹ **Olvasom a lapokban, hogy mostanság valami vízszabályozó gyűlés lesz ott – „N.-Várad,** febr. 14. Folytonos esőzés másképp is primitív állapotban lévő utainkat járhatlanná tevén piacunkra csekély készlet érkezett, mind ennek daczára az árak, külföldi árcsökkenés alatt szenvedvén, alább szálltak. Nehéz minéműségű buzánk az egész környéken kevés és ez is visszatartó kezekben van, könnyebb minéműségű lanyha forgalom mellett vevődött különböző árak mellett: 85-86 fontos 5.50 kr. – 5.60 kr. rozs szeszgyárakba 4 ft – 4 ft 20 kr. Utolsó napokban egy consortium egy depositbank létesítésére néhány ülést tartott, de úgy látszik, hogy részvéthiány miatt létesülése kétséges; egy nagy gőzmalom alakítása felett is folynak, amint hallom, a tanácskozások.” A Hon, 1867. febr. 20.

² **Bodokit** – Bodoky Károlyt, Aranyék nyugati telekszomszédját

³ **scala szerint** – mérték szerint (ol.)

⁴ **Tavaly ilyentájban is volt már, eltart 3-4 hétig** – Vö. 1866. febr. 18-án Tompának írt levelével (**2039.**).

- ⁵ **Különben engem november óta örökös nátha kinoz** – Vö. 1866. nov. 14-én Tompának írt levelével (2066.).
- ⁶ **Ma délben mindkét ház ülést tartott, úgy hallok, a miniszterek bemutatása történt** – „Andrássy Gyula gr. miniszterelnök: Tisztelt ház! Ó Felségének a magyar felelős miniszterium kinevezésére vonatkozó magas rendelete következtében a kormány megalakulván, kötelességemnek tartandom annak egyes tagjait a törvényhozás mindkét házának bemutatni.” (A HON ESTI LAP-ja, 1867. febr. 23.)
- ⁷ **Debreczenben mit sületlenkedtek a világitás alkalmával?** – „1867 februárjában, amikor Debrecen város tanácsa úgy határozott, hogy az alkotmány visszaállításának megünneplésére 'a Városháza fényesen kivilágíttassék', és erre a célra helybeli szappanos mesterekkel közel 6000 mécs poharat készíttetett, a főhomlokzatot pedig 8 láb magas és 4 láb széles országcímerrel díszítette, valójában Debrecen társadalmára általában is jellemző bizakodó várakozásának adott jelképes kifejezést. A dühöngő szél ugyan 23-án eloltotta a fényeket, összetörte a párkányzatra épített díszítményeket, a város ünnepélyes, ceremoniális forgatagában azonban ekkor – egy történelmi pillanatra – aligha akadt bárki is, aki megkérdőjelezte volna a kiegyezés jelentőségét.” Irinyi 2002. 12.
- ⁸ **financiernek** – pénzügyi szakembernek (fr.)
- ⁹ **s egyszercsak kipattan, hogy poéta!** – Arany László *Elfrida* c. költeménye a Kisfaludy Társaság pályázatát nyerte meg (BpSz 1867. 120–137.) L. Voinovich III. 192–193.; Gyulai bevezetését Arany László összes munkáihoz: *ALÖM* I. 8.
- ¹⁰ **hausherrem** – háziuram (né.)
- ¹¹ **comitivát** – kísérőlevelet (ol.)

2095. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1867. március 3. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, **2096.** 1867. márc. 3.: „Most én irok neked comitivát, [kísérőlevelet, ol.] levelednek csupán azon pontját érintve, mely a búzáról szól.”

2096. Arany János – Ercsey Sándornak (1867. március 3.)

K: NSzAJM 642. Világoskék fol. 21,8×14,1 cm. 1. levél, 2. üres. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

Válasz Ercsey elveszett levelére (**2095.**)

¹ **comitivát** – kísérőlevelet (ol.)

² **nézd a mai Hon tudósításait** – „Üzleti szemle. (mart. 24–30.) Vidéki piacszinonkon azon kedvező hangulat következtében, mely a hét első napjaiban helyben volt tapasztalható, javult az irányzat és a buza ára több helyütt emelkedett; a for-

galom azonban mindamellett korlátolt maradt, minthogy a szállítmányok folyvást igen gyérek, mit részben a rossz utaknak, de leginkább azon körülménynek lehet tulajdonítani, hogy gazdáink legnagyobb részt már eladták, ami eladni valójuk volt.” A Hon, 1867. márc. 3.

2097. Arany János – Rézső Ensel Sándornak (1867. március 8.)

K: MTA Kt K 513/1356. 2 csontszínű fol. Ernst Lajos gyűjteményéből, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 28,9×22,8 cm. 1. levél, idegen kéz, AJ aláírásával, 2–3. üres, 4. Rézső Ensel írásával, tollal: „Esküdtszéki Javaslat”, jobbra lent: **Feleltem Marc 23. Kautz Gyula urnak**

Apr 27 az akademiának

Középen beragasztott újságkivágás: – „Az esküdtszék Magyarországon” című művét Rézső Ensel Sándor Pestmegye tisztii ügyészének Heckenast Gusztáv adja ki, és a mű már sajtó alatt van. Minthogy az esküdtszékek behozatala Magyarországon bevezetett tény, el nem mulaszthatjuk a közönséget e munkára, melynek jelességéről szerző neve kezeskedik, figyelmeztetni.

Balra lent: **Ernst Lajos gyűjteménye** pecsét; **XII. 256**

M: kiadatlan

Rézső Ensel Sándor (1833–1899): ügyvéd, jogi író. 1863-tól Pest megyei tisztii ügyész. Főleg büntetőjogi, eljárási és börtönügyi kérdésekkel foglalkozott. Főbb művei: *A helynevek magyarázója* (Pest, 1861–1893); *A hazai polgári eljárásra vonatkozó szabályrendeletek* (Pest, 1864); *A hazai fenyítő eljárásra vonatkozó szabályrendeletek* (Pest, 1864–1866); *A külhoni fogházak börtönrendszeréről* (Pest, 1865); *Magyarországi népszokások* (Pest, 1866); *Az esküdtszék Magyarországon* (Pest, 1867); *Fegyházi reform* (Pest, 1868–1869); *Tizenkét törvényszéki védbeszéd* (Budapest, 1879).

¹ **Akadémiái felolvasás iránti kérelme** – „Olvastatott Rézső Ensel Sándor, pestmegyei központi tisztii ügyész levele, melyben, *Esküdtszékek Magyarországon* című munkája bejelentett felolvasásától, miután a mű időközben megjelent, áll.” (Összes ülés, 1867. ápr. 29. AkÉrt 1867. 149.)

2098. Arany János – Rómer Flórisnak (1867. március 8.)

K: OSzK Levelestár. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 28,9×22,9 cm. 1. levél (idegen kéz, AJ-é csak az aláírás és a „titoknok”), 2–4. üres. A 2. oldalon pecsét: **M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA Kéziratt. Növe-déknapló 1929 év, 16. sz.**

M: kiadatlan

Rómer Flóris (1815–1889): régész, művészettörténész, Benedek-rendi szerzetes. 1860-tól az Akadémia levelező, 1864-től rendes tagja; 1868-tól az archeológia egye-

temi tanára, 1869-től a Nemzeti Múzeum öre, 1877-től nagyváradi kanonok. 1865 és 1868 között az ArchKözl, 1868 és 1872 között az ArchÉrt szerkesztője.

¹ **Oltványi Pál földéaki plebános úr által ígért s az Akadémia közelebbi összes ülésén már bejelentett 13 db ezüst és ugyanannyi réz érem megérkezvén** – Oltványi Pál (1823–1909): prépost, 1854-től földéaki lelkész, iskolai igazgató; a magyar történelmi művek pályadíjára fordítandó Oltványi-alapítvány létesítője (1872). 1873-ban Szegeden az apácák vezetése alatt álló leánynevelő intézet felépítője, 1874-ben ugyanott ingyenes leányiskola felállítója, ezeknek igazgatója.

„Oltványi Pál földéaki plebános és pápai kamarás 13 ezüst, ugyanannyi réz, régi érmet, 17 régi kiadást classicusokból, 6 ásatag régi tárgyat, és saját munkáiból kettőnek egy-egy példányát igéri beküldeni ajándékkal.

E tárgyak midőn megérkeznek, az érem- és könyvtárba áttétetvén, – küldő úrnak levélben fejeztessék ki az Akadémia köszönete.” (Összes ülés, 1867. febr. 25. AkÉrt 1867. 85.)

„Jelentés az Oltványi Pál lelkész úr által Földeákról (Csongrád) beküldött természettudományi és palaentologiai tárgyokról. Tekintetes Akadémia! A mathem. és természettudományi Bizottsághoz áttétetett a titkárság által Oltványi Pál földéaki lelkész úr által beküldött, és egy kutatás alkalmával 1864. őszén a földéaki réten Csongrád megyében talált tárgyak.

Van szerencsém ezekről a következő nyilatkozatot adni: A tárgyak közt van 1) Gypsz bennőtt kristály-csoportban. 2) Gypsz szőlődeden dudoros alakban, rostos szöveggel. 3) Erősen kopott csont (látszólag csigolya). 4) Két cserép-karika, vagy inkább átfürt gömb dió-nagyságban. Az egyiknek felülete sima, a másiké körös rovatokkal van ellátva.

Ezen két utóbbi tárgy érdekes, mert a kútban négy ölnyi mélységben jöven elő, világosan mutatják, hogy e tán bronzkori tárgyak akkor jutottak oda, midőn azon réteg volt a felület, s azon idő óta az árvízi hordalék Földeák azon helyén 4 ölnyre emelkedett fel. Ezen két cserépkarikát és a csontot, mint a historiai korszak palaentologiai tárgyait, a m. nemz. muzeumnak indítványozom, a beküldő kívánságának értelmében, megküldeni.

Az említett palaentologiai tárgyak a nemzeti muzeumnak átküldendők, az ajándékozó Oltványi Pál úr azok miségéről értesítendő lészen.” (Matematikai és természettudományi, egyszersmind összes ülés, 1867. ápr. 1. AkÉrt 1867. 129–130.)

2099. Arany János – Lónyay Menyhértnek (1867. március 20.)

K: kallódik

M: MSzal 1885. 424–426.; *AJLÍ* II. 428–433. (dátum: 1867. márc. 22.); Keresztury 1987. 412–415.; *AJLev* 587–591. (dátum: 1867. márc. 22.).

Lónyay Menyhért (1822–1884): az Akadémia levelező (1858), majd tiszteleti tagja (1861), alelnöke (1866) és 1871-től haláláig elnöke. A kiegyezés utáni első Andrássy-kormányban 1870 májusáig pénzügyminiszter, majd közös pénzügyminiszter. 1871 végétől egy évig miniszterelnök.

¹ **Midőn 26 hóval ez előtt az Akadémia megtisztelt bizalmával** – AJ 1865. jan. 26-án lett az Akadémia titoknoka.

² **„egy dióhéjban ellaknám” Hamletkint** – *Hamlet*, II. 2.: „Oh boldog Isten! Egy csigahéjban ellaknám s végtelen birodalom királyának vélném magamat, csak ne volnának rossz álmaim.” *AJÖM* VII. 133. Vö. Géher 2005. 1535.

³ **Azonban két év – jól-rosszul – eltelt** – Vö. az *Ártatlan dac* című verssel (1865. dec. 11.).

⁴ **Most a nagy gyűlés előtt** – azaz 1867. jan. 29. előtt

⁵ **a báró** – Eötvös József

⁶ **ha valahára, öt egész hónapi helyettesítés után, a szorosán vett jegyzői funkcióktól szabadulhatok** – Vö. Tompához 1866. nov. 14-én írt levelével (2066.): „Nem elég volt a titoknokság, most még a jegyzői tollat is a nyakamba sózták egy időre.”

⁷ **expeditióba** – elküldésre (lat.)

⁸ **Ime, az egész télen meghűlési bajokban szenvedtem, még most is – már négy hete – erős rheuma szaggatja a fejemet** – Vö. AJ 1866. nov. 14-én Tompához (2066. és 1867. febr. 23-án Ercseyhez (2094.) írt levelével. Előző betegségeiről l. Tompához 1866. febr. 18-i levele (2039.) jegyzetét.

⁹ **annak felét, melyet gr. Waldstein elrekesztett** – Waldstein-Wertenberg János (1809–1876): jogtudós, műgyűjtő, a bécsi műegylet elnöke, 1868-tól az Akadémia igazgatótanácsának tagja. Szerepet játszott az Akadémia 1865-re elkészült palotájának építkezésében, különösen a képgaléria kialakítása, elhelyezése foglalkoztatta. 1868. máj. 8-án az Akadémiának ajándékozta Thomas Ender osztrák festő magyarországi tájakról készített 220 vízfestményét. Friedrich von Amerling által festett portréja, *Gróf Waldstein János spanyol kosztyumban*, 2013-ban került az MTA képtárába.

¹⁰ **hétfőre** – 1867. márc. 25-re

¹¹ **hétfőre meg kell mondani Szász Károlynak, adhatom-e neki mostani lakásomat** – Vö. AJ Tompának, 2105. 1867. ápr. 22.: „Szász Károly május elején mindenestül (azaz most még csak felesége s egy gyermekével) költözik Pestre. Épen ezt a szállást vette ki, hol most én lakom.”

2100. Lónyay Menyhért – Arany Jánosnak (1867. március 21.)

K: MTA Kt K 513/361. 2 csontszínű fol. 22×14,4 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: kiadatlan

Válasz AJ 1867. márc. 20-i levelére (2099.)

¹ **dispositiodra** – rendelkezésedre (lat.)

² **convensiora** – szerződésre (lat.)

³ **A jegyzőkönyvi pontot vissza em[...] kérlek mond meg Toth Lőrincz barátomnak, keressen fel a convensiora vonatkozó adatokkal s a hiányzó pontot szerkeszteni fogom** – Az 1867. jan. 27-i Igazgatósági ülésen Lónyay Menyhért alelnök az akadémiai pénztár átalakítását javasolta, amely ügyben „formulázott indítványt fog tenni”; továbbá hogy „a fizetéseket, úgy a bevételeket mint kiadásokat egy ezzel megbízandó pénzintézet, nevezetesen az ezen munkára minden külön díj nélkül ajánlkozó magyar földhitelintézet teljesítse [...]. Az Igazgató Tanács helyeselvén az előterjesztett eszmét, az indítványt tevőt, a gróf Festetics György igazgató tag ő excellentiáját felkéri, hogy a pénztárnokkal [azaz Tóth Lőrincsel] együtt formulázott javaslatot készíteni szíveskedjenek, mely életbe léptetés előtt az Igazgató Tanács jóváhagyása alá terjesztessék.” AkÉrt 1867. 37–38.

2101. Lónyay Menyhért – Arany Jánosnak (1867. március 23.)

K: MTA Kt K 513/362. 2 csontszínű fol. 22,6×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: *AJLI* II. 433. (kihagyással)

¹ **Mit múltkori levelemben a szállásra vonatkozólag mondtam csak egyéni nézet volt** – Ezt az utólagos magyarázatot mással folytatott megbeszélés, esetleg AJ írásbeli válasza indokolhatta: ő ugyanis elutasításként is értelmezhetette Lónyay 1867. márc. 21-én írt levelét (2100.).

2102. Arany János – Nagy Ivánnak (1867. április 3.)

K: OSzK Levelestár. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 28,8×22,8 cm. 1. levél (idegen kéz írása, AJ-é csak az aláírás és a „titoknok”). 1. levél, 2–4. üres. A 2. oldalon **M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA. Kéziratt. Növedéknapló. 1908. év, 1. sz.**

M: kiadatlan

Nagy Iván (1824–1898): történész, genealógus. 1858-tól az Akadémia levelező, 1874-től rendes tagja, 1867-től a Magyar Történelmi Társulat alapító tagja. Fő műve a *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal* (1–12. Pest, 1857–1865., 13. 1868). A XV. kötet 3 (elvesztett) AJ- és 6 Nagy Iván-, a XVIII. 1 AJ-, kötetünk 2 AJ-levelet tartalmaz.

¹ **A bars megyei gazdasági egyesület által az Akadémia bírálata alá terjesztett jelen egy pályamunkát** – „A bars megyei gazdasági egyesület, titkárja Pólya József útján Léván f. évi január 14-kén kelt levelében fölkeri az Akadémiát, egy a bars megyei nyelvek történetére vonatkozó s a nevezett egyesület részéről hirdett kérdésre beérkezett pályamű megbírálására, melyet szintén beküld.

Áttétetik a Nyelvtudományi Osztályhoz, hogy adjon véleményt, mennyiben ereszkehetnek az Akadémia ilyenmü idegen pályázatok fölötti bíraskodásba, s általában e tárgy iránt adjon javaslatot.” (Összes ülés, 1867. febr. 4. AkÉrt 61.)

„Olvastatott a Nyelvtudományi Bizottság f. hó 15-én tartott jegyzőkönyvének egy pontja, vagyis a barsi gazdasági egyesület által az Akadémia bírálata alá terjesztett egy pályamunka iránti véleménye, mely röviden az, hogy bármennyire terhes is az akadémiai tagokra nézve idegen pályázatoknál is bíraskodni: a közönség bizodalját elutasítani még sem lehet. Azonban, mivel a kérdéses pályamunka történeti tartalma (azt igyekezőn megfejteni, miért tótosodtak meg Bars-megyében a német és magyar helységek), ennek bíráltságába a Nyelvtudományi Osztály nem bocsáthozhatván: a Történettudományi Osztályhoz javasolja áttétetni.

E szerint a kérdéses pályamű megbírálása az Akadémia részéről elfogadtatván: áttétetik a munka a Történettudományi Osztályhoz.” (Összes ülés, 1867. febr. 25. AkÉrt 1867. 84–85.)

2103. Arany János – Ercsey Sándornak (1867. április 9.)

K: NSzAJM 643. 2 világoškék fol. 21,8×14,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ercsey Sándor

hites ügyvéd urnak.

N. Várad felé

Vasúton Nagy-Szalonta.

Pecsétek: **Pest 9/4; Grosswardein 10/4; Nagy Szalonta 10/4.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 173. (részlet)

¹ **vagy visszatartotta a ház elnökének közbejött ukáza** – „Pest, ápril 4. Az országgyűlési képviselőknek egy elnöki körlevél volt még ma kiadandó, melyben felkéretnek, méltóztassanak itt maradni, mert fontos ügyek veendik igénybe jelenlétöket, miután már sokan készülnek haza.” (PN 1867. ápr. 5. *Különfélék*)

² **angáriája** – évnegyedre járó bére (ol.)

³ **Laczira nézve most egyszer nagyot lélekzettünk** – A kiegyezést előkészítő 67-es bizottság közösügyi javaslatát a képviselőház 1867. márc. 30-án, a főrendi ház pedig ápr. 3-án elfogadta. A javaslat (a későbbi 1867. évi XII. tc.) 12. §-a ki-

mondta: „De a magyar hadseregnek időnkinti kiegészítését s az ujonczok megajánlásának jogát, a megajánlás föltételeinek és a szolgálati időnek meghatározását, úgy szintén a katonaság elhelyezését, élelmezését illető intézkedéseket, eddigi törvényeink alapján, mind a törvényhozás, mind a kormányzat körében, az ország magának tartja fenn.”

⁴ **én pedig 4-5 heti criminalis fejszaggatás után végre magamhoz tértem** – Vö. 1867. márc. 20-án Lónyayhoz írt levelével (2099.).

⁵ **a titoknoki lakás Sz. Györgyre megürülvén, oda fogunk költözni** – György-nap: ápr. 24. Vö. Lónyay Menyhért AJ-nak, 1867. márc. 23. (2101.)

⁶ **Itt új házi úr van** – Vö. AJ Ercseynek, 1867. febr. 23. (2094.).

⁷ **a leköltözésnek pedig (mely az én régi, egyedüli vágyam) oly oldalról támadt ellenzője, honnan nem is álmodtam volna!** – Feltehetőleg Arany feleségéről van szó, a Szalontán szerzett tapasztalatok eredményeként (részletesebben l. Korompay 2008.). Ezzel kapcsolatban fontos Arany László 1867. márc. 4-én Ercseyhez írt levele (Ercsey Róza 1937. 13.):

Kedves Bátyám!

Köszönöm megemlékezését a Bihar megyei restauratiókra vonatkozólag.

Azonban magam is folyvást a legnagyobb habozásban vagyok, ha e tárgyról kellene gondolkoznom. A fő tekintet, melyért lemennék, az apámék Szalontára költözése: ez apámnak igen élénk vágya, az egyetlen remény, melyhez, a jövőbe tekintve, kapaszkodik; anyám pedig tőlem nem akar elszakadni. Így csak az én lemenetelem által teljesülhetne az általános leköltözés.

Magamat tekintve, igaz, hogy én is igen unom a bürót; testet-lelket előlő munka, egy nap, mint más nap, változatlanul, gépként görnyedni az íróasztal mellett; – még inkább unom Pest kőtömegét; azonban van egy, ami idecsatol: az irodalom.

E pro és contrák közt hányódom aztán ide-oda.

Számba vettem hajlamaimat is. Közigazgatási ághoz menni, s aztán folyvást veszekedni a tulkai oláhval, kellemetlenkedni fel és lefelé; oly foglalkozások, melyeket, midőn választanom lehet, nem örömet választok magamnak. Ha pedig a megyei központba jutnék be: ez nem lenne Szalontán, s azonfelül épen oly bürói foglalkozás volna, mint mostani hivatalom; csak-hogy még több elfoglaltatással.

Én szeretek, szeretnék magamnak is dolgozhatni. Mostani hivatalomtól erre jut, kivált nyáron át, egy kis idő. Megvolna-e ez a megyén? alig hiszem. A közigazgatási hivatal örökös útazgatás, kóborlás falulól-falura: ez nem dollog, legalább mozogni szerető fiatal embernek nem az, sőt multság: most örömmel ragadnék meg olykor-olykor ily küldetést; azonban ez tömérdek időt ellop, még az éjszakákat is, a dolgozni akarótól, magán dolgozatra nem

jut idő. A megyei központnál pedig mint mondám, azt hiszem sok szobai dolog lenne.

Vacillálok tehát.

Az bizonyos, hogy esküdtséget egyedül Sándor bácsi szolgabírósága mellett vállalnék el. Még tavaly szólottunk volt erről: most nem tudom, mily szándokkal van bátyám...

Mindnyájokat öelve maradok

szerető öcscse

Laczi

2104. Ráday Gedeon – Arany Jánosnak (1867. április 9.)

K: MTA Kt K 513/439. Csontszínű fol. 28,5×22,4 cm. 1. levél, 2. üres. Csak az aláírás autográf.

M: kiadatlan

Ráday Gedeon (1806–1873): 1838–1840-ben a Nemzeti Színház igazgató-választmányi alelnöke, 1844–1849-ben országos főigazgatója, 1855–1860-ban művészeti vezetője, 1866–1869-ben bizottmányi alelnöke, 1869-ben ideiglenes intendantsa. Főgondnoka a dunamelléki ref. egyházkerületnek, amelynek 1861-ben eladta a család péceli könyvtárát.

¹ Van szerencsém a tisztelt Tekintetes urat hazafiúi bizodalommal fölkérni, hogy e bizottmányban részt venni méltóztassék – A levélben említett bizottmány működéséről nem tudunk; Pukánszky munkája (Pukánszky 1938.) nem tartalmaz idevágó dokumentumot. – 1867-ben a Nemzeti Színházban a következő díszelőadást tartották meg: „Kedd, jún. 11. A koronázás ünnepére, a színház ünnepélyes kivilágítása mellett, először: »A szent korona.« Ünnepi előjáték 1 felv. Irta Szigligeti Ede. Zenéjét szerzették: Erkel és Böhm G[usztáv]. – Ezt követte: »Kemény Simon.« Eredeti dráma 3 felv. Irta Szigligeti, zenéjét szerz. Huber K[ároly]. Az első mű allegoricus előadása a korona történetének. Cselekvényét szent István visiója képezi, melyben a három külön házából eredt királyok csoportozatai jelennek meg az első király előtt. Azután Gizela nejjével tart a király párbeszédet, melynek alkalmi helyeit, különösen azokat, melyekben Szigligeti ügyesen vonatkozik a szintén bajor házból származott Erzsébet királynéra s néhol ennek valósággal mondott szavát is beszötte, nagyon megéltjenezték, a *Dózsa Györgyből* vett fegyvertánczot pedig még meg is ujrátta a legnagyobb részt vidékiekből állott közönség. Hasonló örömmilatkozatokra nyujtottak alkalmat a »Kemény Simon« hazafias helyei is. E művet is Szigligeti írta az ismert történelmi alapeszmén. – A színháznak legkisebb zuga tele volt közönséggel, csupán a páholyok egy kis része állott, Mathild főherczegnő halála miatt, üresen.» (VU 1867. 24. sz. jún. 16. 301.)

2105. Arany János – Tompa Mihálynak (1867. április 22.)

K: MTA Kt K 513/1186. 2 csontszínű fol. Arany László kék ceruzás zárójelleivel.
21,7×14 cm. 1–4. levél

M: *ALJÍ* II. 269–271. (kihagyásokkal)

¹ **E feltámadási nap** – Húsvét hétfő

² **kótásan** – előre kiszámíthatóan

³ **ergo** – ennél fogva (lat.)

⁴ **beszélt rólatok, szerinte rosszabbul legalább nem vagy** – Vö. Tompa Lévaýnak, 1867. ápr. 12.: „Ez az iszonyu idő engem megöl; néhány hét óta jelentékenyen betegebb vagyok” (*TMLev* II. 187.); Tompa Lévaýnak, 1867. ápr. 19.: „Én egy idő óta jelentékenyen rosszabbul vagyok; pokoli kínaim vannak éjjel, nappal.” (*Uo.* 192.)

⁵ **catarrhusok** – nyálkahártyahurutok (gör.)

⁶ **Az a fejrheuma, mely múlt év tavaszán 3 hétig szenvedhetlen fejfájásokkal gyötört, most februárban ismét előjött és most épen öt hétig hasgatta fejemet** – Vö. *AJ* 1866. máj. 2-án Tompának (2042.), valamint 1867. febr. 23-án (2094.) és ápr. 9-én (2103.) Ercseynek írt levelével.

⁷ **valósággal két hivatalt vittem öt hónapig** – az akadémiai titkárságot és jegyzőséget (vö. *AJ* Lónyaynak, 2099. 1867. márc. 20.)

⁸ **Egy Shakespeare darabon rágódtam egész ősz óta, ma tevém rá az „utolsó kezét”** – Ez a *János király* (vö. *AJÖM* VII. 406.).

⁹ **correcturákat csináltam** – Az *Arany János összes költeményei* (Pest, 1867. I–VI.) korrektúráit. „(*Arany János összes művei.*) Nemzetünk legnagyobb élő költőjének Arany Jánosnak művei kettős kiadásban jelennek meg Ráth Mórnál. A kézi kiadásból, mely hat kötetre terjed, három már megjelent; az album-szerű díszkiadás egy nagy kötetben egyszerre fog a hat kötetes kiadás bevégeződésével megjelenni. Az előfizetés azonban mindkét kiadásra még nyitva áll, 6 frtjával.” *VU* 1867. márc. 17. 128. „Arany János »Összes költeményei[«] hat kötetben, teljesen megjelentek. *Uo.* 1867. jún. 16. 300.

¹⁰ **Nem tudom, hogyan áll-> ott ügye, a restoratióval** – Lévaý József 1865. okt. 11-től 1894 decemberéig Borsod megye főjegyzője volt, a tisztújítás során tehát megújították tisztségében.

¹¹ **Az ősszel még, beküldötte volt lemondását az akadémiához** – Vö. a 175/917.1866. sz., az 1863. jan. 13. óta levelező tag Szemere Miklósnak is elküldött levéllel: „Az MTA még 1865-ik évi dec 7-én tartott nagy-gyűlésén elhatározta, hogy az 1858-tól 1861-ig választott levelező és 1861–1863-ig választott minden rendű akadémiai tagok, ki *székfoglaló értekezéseket még meg nem tartották*, az Alapszab. 32. és 33. §-ai tartalmára emlékeztessenek, mely szerint »minden újonnan választott tag, legfőlebb egy év alatt székét foglal, különben megvá-

lasztása megsemmisülvén.« [...] hivatalos kötelességet teljesítek, midőn a nagygyűlés fentebbi határozatát tudomására juttatván, fölkérem a mulasztásnak mielőbbi kipótlására.” (AJÖM XIV. 178. 172–173.) AJ 576/1872. sz., Lónyay Menyhért akadémiai elnöknek írt levelében ezt írta: „Az 1863-ban választott Szemere Miklós nem foglalt széket. Midőn erre már egyszer felszólítottatott, lemondással felelt, melyet azonban b. Eötvös elnök nem kívánt komolyan venni.” (Uo. 545. 458.)

¹² **referálni** – előterjeszteni (lat.)

2106. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1867. május 25.)

K: MTA Kt K 513/1064. Arany László kék ceruzás zárójelei. 2 csontszínű fol. Vízjel: koronás címer **ÁLDÁS HAZÁNKRA** felirattal. 23,5×14,7 cm. 1–4. levél.

M: AJLÍ II. 271–273. (kihagyásokkal)

Válasz AJ 1867. ápr. 22-i levelére (**2105.**)

¹ **hogyan a hajdani embert, férfit, papot sat mint tette semmivé, testi és erkölcsi vázzá bennem, s hogy ez a heinei tréfa már 3^{ik} év<>e foly?** – Heller Bernát magyarázata szerint ez a levélbeli párhuzam „talán célzással Heine Matratzengruft-jára”, azaz *Aus der Matratzengruft (A matrac-sírból)* c. verseire gondolva jött létre (Heller 1920. 368.). A német költő 1848-tól 1856-ban bekövetkezett haláláig ágyhoz volt kötve: „Ein Grab ohne Ruhe, der Tod ohne die Privilegien der Verstorbenen, die kein Geld auszugeben und keine Briefe oder gar Bücher zu schreiben brauchen – das ist ein trauriger Zustand. Man hat mir längst das Maß genommen zum Sarg, auch zum Nekrolog, aber ich sterbe so langsam, dass solches nachgerade langweilig wird für mich, wie für meine Freunde. Doch Geduld, alles hat sein Ende. Ihr werdet eines Morgens die Bude geschlossen finden, wo euch die Puppenspiele meines Humors so oft ergötzen.” (Heine: *Nachwort zum „Romanzero”*) „Sír nyugalom nélkül, halál a holtak kiváltságai nélkül, akiknek nem kell pénzt költeni és leveleket vagy könyveket írni – szomorú állapot. Már régen mértéket vettek a koporsóhoz, a nekrológomhoz is, de olyan lassan halok meg, hogy végül én is épp úgy unom, mint barátaim. De türelem, minden véget ér. Egy reggel zárva találjátok majd a bódét, ahol oly gyakran mulattattak benneteket humorom bábjátékai.” *Utószó a Romanzeróhoz* (Fodor Géza ford.)

² **szegény Károly barátunkat is öltem velök** – Vö. Tompa Szász Károlynak, 1866. dec. 5. (*TMLev* II. 147–148.), 1866. dec. 11. (*Uo.* 152.), Szász Károly Tompának, 1866. dec. 14. (*Uo.* 153–154.), Tompa Szász Károlynak, 1867. jan. 22. (*Uo.* 162–164.), 1867. febr. 7. (*Uo.* 169–170.), 1867. febr. 25. (*Uo.* 177.).

³ **Írtam még más könyvet is halotti beszédek** – Vö. Tompa Szász Károlynak, 1867. márc. 15. (*TMLev* II. 182–183.), 1867. márc. 22. (*Uo.* 184.), 1867. márc.

25. (Uo.), 1867. márc. 29. (Uo. 185–186.), 1867. ápr. 3. (Uo. 186.), 1867. ápr. 12. [II. levél] (Uo. 189.), 1867. ápr. 13. (Uo. 190–191.). A könyv *Halotti emlékszedek, néhány utófohással* címmel, 1867-ben jelent meg Miskolcon. Előzetes bejelentése: VU 1867. 20. sz. máj. 19. 244.

⁴ **runyai** – Runya (Rumince): kisközség Gömör megye tornaljai járásában

⁵ **Ekkor a delejes manianak (nem Lisznyay beszél veled)** – Vö. Lisznyai Kálmán *Tokaji bor* c. versével (amelynek alcíme: *Sokaknak címezve, „kik a Kazinczy-ünnepély után megtartott írói lakomára, egy társas együttlétkori indítványra lelkesedésből azonnal 50 üveg tokaji java-remekbort küldtek*”, s így az 1859-ben rendezett Kazinczy-centenáriumon versével szereplő Tompát is érintették):

Folyó delej, mely ha átjár,
Rögtön kész prófétá vagy
S megjósod: e nemzet vajh mi
Által lesz legboldogabb?

⁶ **Hogy a kedves komámasszony is mentül elébb láthasson belőle: gondom volt rá; de kevés sükerrel s tán eddig se kapta még meg** – Tompa Szász Károly által küldte el a könyvet: vö. Szász Károly Tompának, 1867. máj. 29. (*TMLev* II. 203.)

2107. Arany János – Tompa Mihálynak (1867. május 30.)

K: MTA Kt K 513/1187. 2 csontszínű fol. Arany László kék ceruzás zárójeleivel. 23,4×14,8 cm. 1–4. levél

M: *AJLÍ* II. 274–277. (kihagyásokkal)

Válasz Tompa 1867. máj. 25-i levelére (**2106.**)

¹ **alig is hiszem, hogy volna a föld kerekességén udvariatlanabb ember mint én, válaszirásban és látogatások visszaadásában** – Vö.: Sáfrán Györgyi: *A „rest” levélíró. AJÖM* XV. 444–446.

² **Feleségem az Olajágat már megkapta, olvasgatja is buzgóan** – Az *Olajág* megjelent (VU 1867. 19. sz. máj. 12.). – „Azután Aranyénak vittem el a könyvet; az már nem mosolygott, nem is tapsolt, hanem szemébe szökkent a könyve. Ha megláttad volna, attól is meggyógyultál volna...” Szász Károly Tompának, 1867. máj. 29. (*TMLev* II. 203.)

³ **desperatio** – elkeseredés (lat.)

⁴ **emlékszel: Koczánénál?** – „Pest megyei birtokos nemes család, mely beházasodás révén Gömörben is otthonos volt. Egy Koczánnak Darvas Róza volt a felesége, a hanvai Darvas Pál testvére vagy rokona. Tompa innen ismerhette őket.” (*TMLev* I. 437.)

⁵ **A mult nyáron, mikor semmit sem tudtam dolgozni, a cholera alatt** – Vö. AJ 1866. nov. 14-én Tompának írt levelével (2066.).

⁶ **constitutiót** – szerkezetet (lat.)

⁷ **scribbler** – firkász (ang.)

⁸ **acquisitorrá** – vagyonszerzővé (lat.)

⁹ **Denique** – végül is (lat.)

¹⁰ **Laczi tegnap köszöntött be a Kisfaludy-társaságba** – 1867. máj. 29.: „Jelen voltak, Kemény Zsigmond b. elnöklete alatt: Arany János, Arany László, Bartalus István, Degré Alajos, Greguss Ágost, Gyulai Pál, Hunfalvy Pál, Keleti Gusztáv, Szász Károly, Szigligeti Ede, Szilády Áron, Szőke János pénztárnok, Tárkányi Béla, Toldy Ferencz, Tolnai Lajos, Tóth Lőrincz, Vadnai Károly.

38. Arany László belső tag »Magyar népmeséinkről« szóló értekezése első felének fölolvásával székét elfoglalta, minek következtében neki az oklevél kiadandó, értekezése hátralevő részének fölolvása a közelebbi havi ülésre halasztatván.” *Kisfaludy Társaság jegyzőkönyvei 1865–1871*. MTA K Kt Ms 5768.

„(A *Kisfaludy-társaság*.) május 29-én tartotta e havi ülését, b. Kemény Zsigmond elnöklete alatt, s – a mi ritkaság – több tag mint hallgatóság jelenlétében. Az ülés főtárgyát Arany László új tag székfoglalója képezte, ki a magyar népmesékből értekezett, előadta előbb a mese, s azzal együtt a rege és monda fogalmát; aztán a népmesék különböző fajait éles bírálat alá véve, némely nálunk és külföldön uralkodó elméleteket, végre népmeséink jellemző vonásait terjeszté elő. Előadását számos példával s egyes mesék és meseleirók jellemzésével érdekesítette.” (VU 1867. 22. sz. jún. 2. 276.)

1867. jún. 26.: „50. Arany László fölolvasta a májusi ülésben megkezdett értekezése hátralevő részét.” *Kisfaludy Társaság jegyzőkönyvei 1865–1871*. MTA K Kt Ms 5768.

¹¹ **Keleti, a jegyző, a miniszteriumhoz ment** – A statisztikatudománnyal foglalkozó Keleti Károly (1833–1892) az Akadémia levelező (1868), rendes (1875), majd igazgató (1890) tagja, a Budapesti Tudományegyetemen egyetemi magántanár (1875), majd díszdoktor (1880). 1867-ben a Magyar Földhitelintézetből Gorove István miniszter meghívására a Földművelés- Ipar- és Kereskedelemügyi Miniszterium osztálytanácsosa lett.

¹² **conversatióban** – társalgás során (lat.)

¹³ **possibilis** – lehetséges (lat.)

2108. Wenckheim Béla – Arany Jánosnak (1867. június 11.)

K: MTA Kt K 513/1260. 2 csontszínű fol. Koronás magyar címer alatt **MAGYAR KIRÁLYI BELÜGY MINISTER** nyomattal, 34,3×21,1 cm. 1. levél (csak az alá-

írás autográf), 2–3. üres, 4. AJ írásával, tollal: **Vettem jun. 15. 1867.** Alatta AJ írásával, vörös ceruzával: **III.**

M: Korompay 2012.

Wenckheim Béla (1811–1879): 1867. febr. 20.–1869. okt. 21.: az Andrássy-kormányban belügyminiszter; 1871. máj. 19.–1879. jún. 7.: a király személye körüli miniszter; 1875. márc. 2.–1875. okt. 20.: miniszterelnök; 1878. okt. 11.–1878. dec. 5.: Tisza Kálmán kormányában belügyminiszter.

¹ **a szent István rend lovagkeresztjét díjmentesen legkegyelmesebben adományozni méltóztatott** – AJ-t, az ő tudta és beleegyezése nélkül, az új magyar minisztertanács javasolta kitüntetésre, amelyet 1867. jún. 7-én Festetics György, a király személye körüli miniszter terjesztett föl (HHStA Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge 1867:2245.). Eszerint a Szent István-rend lovagkeresztjében AJ-on (a megfogalmazás szerint a Magyar Tudományos Akadémia tagján és titkárán kívül) a koronázáson közreműködő Lipovniczky István esztergomi kanonok és püspök, valamint a volt főispán Madocsányi Pál részesül. A Ferenc József-rend középkeresztjét Liszt Ferenc abbé kapja, a Lipót-rend lovagkeresztjét Székács József evangélikus és Balogh Péter református püspök, Balassa János és Pauler Tivadar egyetemi tanár, Mazirevich Sámuel, a királyi tábla ülnöke, Justh József földbirtokos, Gozsdu Manó volt főispán, Szilassy György földbirtokos, valamint Ledniczky Mihály, a pesti ügyvédi kamara elnöke, a Vaskorona rend III. osztályú keresztjét pedig Ullmann Károly és Lutzenbacher Pál nagykereskedő, Than Mór és Székely Bertalan festőművész, valamint Erkel Ferenc, a Nemzeti Színház karmestere.

Fennmaradt Ferenc József Festetics Györgyhez 1867. jún. 9-én intézett válasza (HHStA Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge 1867:2245; MOL K 21. I. 1.), Festetics Györgynek a belügyminiszter Wenckheim Bélához írt levele (MOL Belügyminisztériumi eln. iratok 1867. IB 2463.), valamint az AJ-nak küldött levél tervezete (Uo. 1867. IB ad 2463/1867.). Amikor AJ jún. 10-én magánúton, 12-én pedig hivatalosan tudomást szerzett a kitüntetésről, már csak az ellen tiltakozhatott, amely hivatalosan eldőlt, s az ügymenet lebonyolítása már több lépéssel megelőzte őt. L. Korompay 2012.

díjmentesen – „Inländer werden mit der Erhaltung des Grosskreuzes, wirkliche geheime Räthe, und mit der des Kommandeurkreuzes, Dekretal-Geheime-Räthe. Kleinkreuzer bürgerlichen Standes, werden, wenn sie es wünschen, taxfrei in den Ritterstand, so wie adelige Kleinkreuzer, auf ihr Ansuchen, zu Grafen oder Baronen taxfrei erhoben.” Magyarul: 'Belföldiek a nagykereszt elnyerésével valóságos titkos tanácsai, a parancsnoki kereszttel dekretális titkos tanácsosok lesznek. A kiskereszt polgári rendű tulajdonosai, ha azt kívánják, díjmentesen a lovagok rendjébe, nemesi kitüntettjei pedig, kívánság

szerint díjmentesen grófokká vagy bárókká emeltetnek.’ (Gottschalck 1819. 42.) – „Österreichischer Orden des heiligen apostolischen Königs Stephan, Civilorden, gestiftet von der Kaiserin Maria Theresia am 5. Mai 1764, für 20 Großkreuze, 30 Commandeure u. 50 Ritter, ohne die an Geistliche vergebenen Zeichen; jetzt ist die Zahl der Mitglieder unbestimmt u. der Orden wird ohne Unterschied der Geburt ertheilt. Großkreuze, welche Inländer sind, erhalten den Titel wirkliche Geheime Ráthe mit dem Prädicat Excellenz; Commandeure u. Ritter werden auf Verlangen taxfrei in den Grafen- u. Freiherrnstand erhoben.” ’Apostoli Szent István király osztrák polgári rend, amelyet Mária Terézia 1864. május 5-én alapított 20 nagykereszt, 30 parancsnoki és 50 lovagi kitüntetés odaítélésére, nem számítva az egyházi személyeknek adott jelvényeket; jelenleg meghatározatlan a tagok száma s a rend származástól függetlenül kiadható. A nagykeresztek belföldi tulajdonosai a valóságos titkos tanácsosi rangot kapják meg, amely az excellenciás címmel jár; s a parancsnokok és lovagok kívánságukra díjmentesen a grófok és bárók rendjébe emeltetnek.’ (*Pierer’s Universal-Lexikon* 1863. 775–776.)

2109. Arany János – Eötvös Józsefnek (1867. június 12.)

K: MTA Kt K 513/1259. 2 világoskék fol. 27,6×11,8 cm. 1. a levél másolata, 2–3. üres, 4. AJ írásával, vörös ceruzával: **I.** Megfordítva, AJ írásával, tollal: **A Sz. István-keresztre vonatkozó.** Az eredeti levél elveszett.

M: PN 1889. (keltezetlen); *AJLÍ* II. 434–435. (jún. 11-i keltezéssel); *AJLev* 592–593. (jún. 11-i keltezéssel); Korompay 2012.

¹ **1867. június 12.** – Az első, Pesti Naplóbeli megjelenés keltezés nélküli, Arany László és Sáfrán Györgyi pedig, AJ-t felülbírálván, jún. 11-re datálja a levelet. Ennek oka feltehetőleg az, hogy nem tudták időben egyeztetni AJ reggel 6 órakor írt levelét Eötvös keltezetlen válaszlevelével, amelyre AJ a következő szöveget írta: „**Vettem jun. 12. 1867. de [d jav.] 8 órakor reggel.**” Oltványi Ambrus, aki Eötvös levelezését rendezte sajtó alá, ezt a választ június 11-re datálta, ami még tovább bonyolítja az időrendet. Nézetünk szerint AJ jól emlékezett: a korán reggel megszületett levelet valakivel (feltehetőleg az egyik akadémiai szolgálóval) elküldte a nem messze, az Erzsébet tér 10. sz. alatt lakó Eötvösnek, aki a helyzet fontosságát és sürgősségét látva azonnal válaszolt. A kronológiának ezt a rendjét fogadta el Voinovich Géza is *A csillag-hulláskor* c. versek jegyzetében (*AJÖM* VI. 242.). Vö. Korompay 2012.

² **Futottam Kajdacsy orvos úrért** – Kajdacsy István (1812–1873): szemész, Pest-Pilis-Solt vármegye főorvosa.

³ **Tóth Lőrincz ismét állítá, hogy igaz** – A Szent István-rend adományozásának előkészítéséről I. Wenckheim Béla Arany Jánoshoz 1867. jún. 11-én írt levelének

(2108.) jegyzetét. A fennmaradt dokumentumok és a levelezés tanúsága szerint ebben az új magyar kormány, pontosabban a belügy- és a király személye körüli miniszter, s a Szent István-rend kiskeresztjének birtokosa, Eötvös József, az Akadémia elnöke, egyszersmind vallás- és közoktatásügyi miniszter játszhatott szerepet. Az utóbbi által az előterjesztés Tóth Lőrinc, az Akadémia ügyésze és pénztárosa számára sem lehetett ismeretlen, aki AJ-hoz hasonlóan az Akadémia épületében lakott. Korántsem véletlen tehát, hogy AJ éppen Eötvöshöz fordult levelével.

- ⁴ **A hivatalos lapban megjelent kiténtetésem 12-én; olvastam fél kilenczkor** – BpKözl 1867. jún. 12.: „Magyar királylyá történt koronáztatásom alkalmából Székács József ágostai és Balogh Péter helvét hitvallásu superintendenseknek Lipótrendem lovagkeresztjét, – továbbá a tudomány, irodalom, törvénykezés, gazdászat és művészet terén szerzett érdemek s közhasznu működése elismeréseül Arany János magyar akadémiai tagnak Szt.-Istvánrendem, Balassa János és Pauler Tivadar kir. tanácsosok- s akadémiai tagoknak, és Justh József, Gozdsu Manó és Szilassy György földbirtokosoknak, valamint Ledniczky Mihály hites ügyvédnek Lipótrendem lovagkeresztjeit díjmentesen, – végre Ullmann Károly és Lutzenbacher Pál nagykereskedőknek, Thán Mór és Székely Bertalan művészeknek, és Erkel Ferencznek, a magyar nemzeti színház karigazgatójának Ferencz József-rendem lovagkeresztjét ezennel adományozom.
Kelt Budán, 1867. évi junius hó 9-én.

Ferencz József s.k.

Gr. Festetics György, s.k.”

Ennek a „legfelsőbb határozvány”-nak a MOL Belügyminisztériumi eln. iratok 1867–IB–2463. jelzeten fennmaradt másolatát közölte Varga 1960. 188–190. A BpKözl híradása már előző este megjelent Bécsben: *Vom Allerhöchsten Hoflager in Ofen. Telegramme der „Wiener Abendpost” (A legfelsőbb udvar Budán. A Wiener Abendpost táviratai)*. WA 1867. jún. 11. 529.

- ⁵ **Emlékezetből,<)> de azt hiszem szóhíven** – Tudomásunk szerint AJ-nak ez az egyetlen levele, amelyet emlékezetből írt le, s amelynek rendkívüli fontosságát is jelzi a szó szerinti hűség megerősítése.

- ⁶ **pár nap óta erősen beszélük, hogy számomra fejedelmi kiténtetés készül** – Vö. AJ 1867-ben írt, de csak jóval később megjelent, *A csillag-hulláskor* címet viselő verssorozatának első darabjával – amely a bibliai versre visszavezethető „Ki mint vet, úgy arat” közmondásra (Gal 6:7) kérdez rá:

Azt beszélük, rendjelt kaptam –

Nem vetettem, mért arattam?

⁷ **Ha még lehetséges, múltjék el tőlem e pohár!** – „ha lehetséges, múltjék el tőlem e pohár” (Mt 26:39). Tudomásunk szerint a jutalmazottak közül egyedül AJ kívánta visszavonati kitüntetését. Az idézettel összefügghet a „keserű pohár”-nak az a motívuma, amelynek Arany levelével összefüggő hagyománya nem Vörösmarty bardalában, hanem a gyász ihlette költeményekben mutatkozott meg. Ilyen például a Fodor Gerzson debreceni ref. lelkésztől származó (de sokáig Csokonai alkotásának tartott) „Szomorú hallgatók...” kezdetű, egy fiatal, 23 éves nő temetésekor elhangzott vers: „Mondjad hát, légyen meg az Úr akaratja. / Keserű pohár ez, melyet az Úr rádmért”, s ilyen (a szintén ref. lelkész) Tompának *Isten akaratja* címmel fia halálára emlékező költeménye: „Elmúlik tőlem is e keserű pohár, / Melyet velem te bölcs tetszésed itat”, amelyről AJ *Tompa Mihály költeményei* című, 1863-ban megjelent bírálatában elismeréssel írt (AJÖM XI. 461–462.).

Nem lehetetlen, hogy az 1867 júniusában a *Toldi szerelme* hatodik énekébe (a 24 évesen meghalt) Arany Juliskáról írottak keletkezésében e gyászversek felidézése is szerepet játszott (közös motívumuknak a – feltehetőleg debreceni – diákéletre vonatkoztatott változata már *Az elveszett alkotmány* I. énekében is szerepelt: „S mint a növendék, kin tanítóink sort hegedűlni / Már neki gyűrűköttek, két-rét hajol, ah de hiában! / A rámért keserű poharat kikerülnie nincs mód”); a bibliai idézet ezekkel összhangban kerülhetett az Eötvösnek írt levélbe, amit az ott szereplő „keserű gyászom” kifejezés is megerősíthet.

⁸ **Én a koronás magyar királynak buzgó loyális híve és engedelmes jobbagya kívánok lenni** – A koronázás 1867. jún. 8-án történt.

⁹ **„à mes amis devenus Ministres”** – Miniszterré lett barátainak (fr.). – Arany László lábjegyzete: „Béranger egyik költeményének címe. Kezdeté így szól:

»Non, mes amis, non, je ne veux rien être;
Semez ailleurs places, titres et croix!...« AJLÍ II. 435.

Magyarul: 'Nem, nem barátaim, semmi sem akarok lenni; vessétek máshová az állásokat, a címeket és a keresztekét!'

¹⁰ **e szándék vonassék vissza, mielőtt a nyilvánosság által helyzetem kényesebbé válnék** – Vö. *A csillag-hulláskor* című verssorozat II. és III. – 1867-ben írt, de csak AJ *Hátrahagyott versei* között, 1888-ban megjelent – darabjával:

Ami benne fényes:
Az irodalomé;
Ami benne kényes:
Egyedül magamé.

Fénye, ragyogása... (ha van,
Az irodalomé;
Gyanúsítása... (a' van,
Egymagamé!

- ¹¹ „**La fleur des champs**” – Arany László lábjegyzete: „»La fleur des champs brille à ta boutonnière....« *Béranger: MON HABIT.*” *AJLÍ* II. 435. Magyarul: 'A mezők virága tündököl gomblyukadban'.
- ¹² **egyéb nem is illenék az én gomblyukomba** – A Szent István-kiskeresztet a gomblyukban hordták.
- ¹³ **ha keserű gyászom ez egyszerű örömtől is meg nem fosztott volna** – Arany Juliska 1865. dec. 28-án halt meg.
- ¹⁴ **Pest, jun. 12. 1867. (reggel 6 órakor) irtam** – Nincs semmilyen forrásunk arra nézve, hogy AJ miért nem előző este, Tóth Lőrinc híradása után írta meg ezt a levelet, s arra sem, hogy mi történt találkozásuk és a levélírás között.

2110. Eötvös József – Arany Jánosnak (1867. június 12.)

K: MTA Kt K 513/1258. Csontszínű fol. 24,1×23,2 cm. 1–3. levél, 4. üres. A borítékon címzés:

**Arany Jánosnak
baráti tisztelettel**

Pest [?]

A boríték hátlapján piros viaszpecsét. Az 1. oldalon fenn AJ írásával, tollal: **Vettem jun. 12. 1867. de [d jav.] 8 órakor reggel.** Alatta AJ írásával, veres ceruzával: **II M:** PN 1889. (érkezett: jún. 12.); *AJLÍ* II. 435–436. (keltezés:); *EöJLev* 492. (jún. 11-i keltezéssel); Korompay 2012.

Válasz AJ 1867. jún. 12-i levelére (**2109.**)

- ¹ **Az mit tölem kívánsz** – „Arany 1867. június 11-i [szerintünk 12-i] levelében (amelynek eredeti példánya nem, hanem csak magától Aranytól készített másolata maradt fenn) arra kérte Eötvöst: hasson oda, hogy Ferenc József tegyen le szándékáról, és ne adományozzon neki rendjelet. A hivatalos lapban június 12-én jelent meg a hír, amely szerint az uralkodó Aranyt a Szent István-renddel tüntette ki.” Oltványi Ambrus jegyzete, *EöJLev* 769–770. Vö. Korompay 2012.
- ² **A régiek borostyánt adtak, a practicusabb Anglia pénzt** – Az i. e. V. században a Nagy Dionüszia ünnepén rendezett drámai előadások után bekövetkező döntést az állam főtitisztviselője, az arkhón vezette. „A játékok előtt megválasztott tíz bíró mindegyike felírta az általa méltányosnak talált rangsort egy táblára, s azt bedobta egy urnába. Az urnából az arkhón kihúzott öt szavazólapot, s ennek alapján döntötték el a versenyt. (A ki nem húzott ötöt nem vették figyelembe.)

A győztes nevét a hírnök nyomban kihirdette, s a győztest az arkhón rögtön ott a színházban megkoszorúzza a borostyánkoszorúval.” (Ritoók 1972. 50.) Angliában a Királyi Csillagászati Társaság 1824-től, a Királyi Társaság 1826-tól osztott ki évenként arany-, illetve ezüstérmét.

³ **neked jogodban áll <hogy> e rendjelt nem hord<jad>ani, s ezt alkalmasint tenni is fogod – Én tartottam magamat, míg lehetett, de végre belátván, hogy nagy demonstrationalis látszat nélkül (mitől mindig irtóztam) a visszautasítás meg nem történhetik, belégyeztem, hogy jól van, a rendjel hadd maradjon nálam, de kikötöm, hogy én sem hálálkodni audentiára nem megyek, mint az etiquette követeli ily esetben, sem a keresztet soha fel nem teszem. Mind a kettőt megtartottam; a vele járó czimtől, melylyel némely ember nagyon is akart kedveskedni (!) mennyre-földre szabadkoztam; sőt bár ministeri ebédre gyakran valék hivatalos, soha egyszer sem mentem el.** (AJ 1873. ápr. 24-i feljegyzéséből a Wenckheim Béla belügyminiszternek a 2114. sz., 1867. jún. 15-én írt levél fogalmazványán.)

⁴ **de <hogy> azt vissza utasít<od, nem>ani, ahhoz bizony barátom nincs <is> jogod; nem csak a fejdelem iránti tiszteletet de más érdekeket sértenél meg melyek bizonyosan ép ugy sziveden fekszenek mint bár kinek. Kérdezzél erről bár kit, kérdezd Deákat** – Deák Ferenc (1803–1876): AJ Pestre költözésének egyik pártolója és ismeretségi körének legfőbb tekintélye. A XVII. kötet AJ egy elveszett leveléről ad hírt és Deák két levelét adja közre. – Eötvös feltehetőleg az Akadémia érdekeire gondolt, amelynek AJ 1865-től titkára, ő pedig 1866-tól elnöke volt, másrészt pedig a Deák (és sokakkal együtt Eötvös) nevéhez köthető kiegyezés, s a koronázás nyilvánosság előtti elismerésére. Ezzel szemben Deák megengedhette magának, hogy minden jutalmat és kitüntetést, a felajánlott miniszterelnöki tisztséggel együtt, visszautasítson (l. pl. Imre 2003. 197–206.). „Végre elfogadta mégis emlékül a király és királyné fényképét; de midőn ezeket nagyértékű keretekben kapta meg, a képeket megtartotta, a kereteket köszönettel visszaküldötte s magakészítette egyszerű keretben függesztette szobája falára.” (Ferenczi 1904. III. 276.) AJ-nak tudomására juthatott Deák tiltakozása, saját kitüntetésre való felterjesztését viszont eltitkolták előtte.

⁵ Arany László lábjegyzete: „Az egész levél saját keze-írása. Kelte nincs, de Arany rá jegyezte: vettem 1867 június 12. reggel 8 órakor. Ugyanez napon már a kitüntetés a hivatalos lapban meg is jelent.” *AJLÍ* II. 436.

2111. Arany János – Doby Antalnak (1867. június 14.)

K: kallódik

M: Évnegyedi Szemle 1867-68. III–IV. füz. 2. darab 138.; Papp Ivánné 1960. 180.

Doby Antal (1826–1908): elszegényedett nemesi család tagja, szabómester Tiszaújlakon, majd 1870 és 1903 között sóhivatalnok. Genealógiai kutatásokat is folytatott. 1600 kötetes kölcsönkönyvtárát 1869 decemberében árvíz pusztította el.

¹ **A magyar tudományos akadémia [...] úgy vélekedett, hogy egy kölcsönkönyvtárnak saját kiadványaival segélése annál kevésbé tartozik tudományos feladatai közé, mert az általa kiadott könyvek magasabb tudományos tartalmuak, hogysem azokat a néptanítók némi haszonnal olvashatják** – A levél előtörténetét l. Papp Ivánné, 1960. Ennek főbb állomásai: Doby Antal AJ-nak írt 1866. aug. 1-jei levelében ismertette szándékát: „talán nem követhetek el szerénytelenséget, ha a Tekintetes Urhoz mint hazánkban a tudomány s közmívelődés egyik zászlóvivőjéhez, a magyar Akadémia titkárához egyenesen a népnevelés előmozdítására irányzott jó szándékból azon alázatos kéréssel folyamodom, hogy a Magy. Akadémia kiadványaiból oly művekkel, melyeket a néptanítók haszonnal olvashatnak, zsenge könyvtáramat felsegélteni méltóztatásék. [...] [F]eltűnhet, hogy egy iparos miért buzgólkodik úgy a néptanítók szellemi haladásán, – fölvilágosításul mondom, hogy boldogult atyám emlékeért teszem, aki azon pályán anyagi és szellemi nélkülözések közt élte le napjait, s áldom porait, hogy a hazaszeretetet belém csepegtette, – de nem csak a néptanítók, de a szegénysorsu iparos társaim is díj nélkül olvasnak könyvtáramból.” (Uo. 178.)

AJ 1866. aug. 7-i válaszában a következőket írta: „Bár mennyire méltányolom is nemes céljait és feláldozó készségét a népnevelés körül az által, hogy kölcsönkönyvtárát minden vallásu néptanítónak ingyen megnyitotta: mindazáltal sajnálva kell értesítenem, hogy én nem vagyok felhatalmazva könyvek osztására az Akadémia kiadványaiból, hanem minden ilyes kérelmet az Akadémia összes ülése határozata alá kell terjesztenem. Míután pedig a két havi akadémiai szünidő már beállott, az első összes ülés csak majd october végén fog tartatni, a midőn Kegyed ohajtását előterjesztem s egyszersmind a küldött két eredeti német okmányt be fogom mutatni.” (Uo. 179.; MTA Kt K Főtitkári irattár 917/181. 1866.; *AJÖM* XIV. 180. 173–174.)

Doby levélbeli érdeklődésére AJ 1866. dec. 22-i levelének fogalmazványa maradt fenn: „Én az Ön kérelmét még a nov. 5-i ülésben előterjesztettem, s az szokás szerint a könyvtári bizottságnak adatott ki véleményre, de a vélemény még nincs beadva s így a döntő határozat még hátra van. Ajándékaiért az Akadémia jegyzőkönyvileg köszönetét fejezte ki, s ha afféléket ezután is küldhet, mindenkor szívesen fogadja. Hogy a hírlapok tudósítói nem említnek meg mindent, ami az ülésben történik, arról nem tehetek; de valóban nincs időm, hogy a folyamatban levő ügyek időnkinti állásáról értesítsem <a feleket a> mindazokat,

kik valamiért az Akadémiához folyamodtak.” (Uo. MTA Kt K Főtitkári irattár 917/228. 1866.; *AJÖM* XIV. 681. Regeszta.)

Doby kéziratküldeményét AJ 1867. febr. 14-én köszönte meg: „Ujabb 7 darab oklevél küldeményét a január 7-i akadémiai ülés köszönettel fogadta, miről szerencsém van értesíteni. A könyvtári bizottság azonban maig sem adott be véleményyt az akadémiai kiadványok iránti kérelme tárgyában, s így ez a dolog még mindig függőben van.” (Uo. 180.; MTA Kt K Főtitkári irattár 31/1867.; *AJÖM* XIV. 683. Regeszta.)

A kisgyűlés 1867. máj. 27-én hozta meg a könyvtári bizottság jelentése alapján a következő döntést: „Doby Antal tiszaujlaki szabómesternek azon folyamodványát, melyben kölcsön könyvtára számára, tekintettel a szegény néptanítókra, az Akadémia minden kiadványait kéri, bár helyesli szép törekvéseit, nem véli teljesítendőnek, nem látván az akadémiai kiadványokat e célra alkalmasoknak.” (Uo. MTA Kt K Kisgyűlések jegyzőkönyvei 1867. 151.; AkÉrt 1867.165–166.)

AJ 1867. jún. 14-én írt, itt közölt levele, amely erről a határozatról tájékoztatta Doby Antalt, nem szerepel az *AJÖM* XIV. kötetében: sem a főszövegben, sem pedig a Regesztában.

2112. Festetics György – Arany Jánosnak (1867. június 14.)

K: MTA Kt K 513/1261. 2 csontszínű fol. 33,9×20,9 cm. 1. levél; csak az aláírás autográf; a baloldali lapszélén egymás alatt, kicsit ferdén, az alábbi szavak találhatóak: **kis kereszt, alapszabályok, téritvény;** 2–3. üres, 4. AJ írásával, vörös ceruzával: **ad V. N° 2.**

M: Korompay 2012.

Festetics György (1815–1883): 1860-ban Vas vármegye, 1865-ben Zala vármegye főispánja. 1867. február 20-tól a király személye körüli miniszter, aki a bécsi udvar és a magyar országgyűlés közti összeköttetésért és kapcsolatokért felelt. 1871. május 19-én leköszönt. 1866-tól az Akadémia igazgató tanácsi tagja.

¹ **1867. június 14.** – Ez az értesítés – AJ Wenckheimhez 1867. jún. 15-én írt tiltakozó levele (**2114.**), valamint Eötvössel és Wenckheimmel a kitüntetés ügyében folytatott megbeszélései következtében – csak késleltetve, a belügyminiszter jún. 18-i (**2115.**) és jún. 23-i (**2116.**) küldeményével érkezhettek meg AJ-hoz. Vö. Korompay 2012.

² **Ő császári ’s apostoli királyi Felsege folyó évi junius 9^{én} kelt legfelsőbb kéziratával Tekintetes Uraságotat Szent István apostoli király jeles rendjének kis keresztjével legkegyelmesebben feldíszíteni ’s egyuttal nekem megparancsolni méltóztatott, hogy e’ részben a’ további intézkedéseket tegyem meg. –**

Ennek szövegét l. a Wenckheim Béla 1867. jún. 11-én AJ-hoz írt levelének (2108.) jegyzetében.

³ **a' rend kiskeresztjét és alapszabályait idemellékelve** – A Szent István-rend számadásai szerint 1867. jún. 14-én adták ki Arany számára a kiskeresztet: „Datum der Ausgabe: 14 Juni 1867. Ausgabe: Zum Mitglied und Sekretär der ungarischen Akademie Johann Arany”. (MOL P 1058. 32. 6.) A melléklet nem maradt meg; az alapszabályok címe: *Constitutiones insignis ordinis equitum S. Stephani Regis Apostolici*. Első kiadása: Viennae, 1764.

⁴ **szinte** – szintén

2113. Albert Kunisch – Arany Jánosnak (1867. június 14.)

K: MTA Kt K 1277. 2 f és 1277/a. 2 f

M: Korompay 2012. (részlet)

A levél írójáról nincsenek adataink.

Magyarul (Bódyné Márkus Rozália fordításában):

Mélyen tisztelt, nagyságos Úr!

A magyar királyi Szent István érdemrend felséges adományozásának ünnepe alkalmából egy verset bátorkodom a legmélyebb tisztelettel Nagyságod elé terjeszteni. Bízva Nagyságod nemeslelkűségében és szívjóságában bátorkodom Nagyságodat a legalázatosabban arra kérni, kegyeskedjék versemet elfogadni, és engem, akít egy hosszantartó szembetegség miatt nyugdíj nélkül szolgálaton kívül helyeztek, nagyon szegény, beteg és elesett vagyok, jóságosan egy kis juttatásban részesíteni.

Kegyes válaszáért alázatosan esedezve, ajánlja magát a legmélyebb tisztelettel

Nagyságod alázatos szolgája

Albert Kunisch

volt bányatisztviselő,

Brünn, Neustift N° 1/a

1867. június 14.

¹ **Zur Feier der a.[ller] h.[öchsten] Verleihung des k.[öniglichen] ungar.[ischen] St StephanOrdens** – A kitüntetés hírének forrása Albert Kunisch számára: *Vom Allerhöchsten Hoflager in Ofen. Telegramme der „Wiener Abendpost” (A legfelsőbb udvar Budán. A Wiener Abendpost táviratai)*. WA 1867. jún. 11. 529.

² Magyarul (Bódyné Márkus Rozália fordításában):

A magyar királyi Szent István rend lovagkeresztje
felsőleges adományozásának ünnepére
Önagysága Arany János Úrnak
a Magyar Királyi Akadémia tagjának

Nemcsak a mai nap ünnepére
Függesztem szememet áhítatos örömmel,
Szívem arra indít, hogy Királyunkra tekintsek,
És hálával megemlékezzek Róla is.
Ferenc József! kinek lelkében
Néhány évvel ezelőtt megérett az az elhatározás,
Hogy az érdemet méltóság, rang és rendjelek révén
A világ számára első pillantásra láthatóvá tegye,
Arról is megemlékezett, amit a szellem kivívott,
A tudományról, melyet a mai idők megkövetelnek,
A tettekről, és hálásan örvendezett
Nagy szíve az elragadtatás láttán,
Hogy ilyen férfiak a díszei Magyarország városainak.
És Övéihez lépve így szól:
[„]A derék férfiaknak, kiknek szellemére számítok,
Tudom, nincs szükségük a kötelesség ösztönzésére,
Más hajtóerőre sem, őket tetterő acélozza,
De felségünkhöz méltónak látjuk,
Hogy azokat, akik birodalmunk hírnevét növelték,
Lovagjaiként tiszteljék egy rendnek,
S így akaratom az, hogy a Szent István rend
Lovagi díszét viseljék azok a nemes férfiak,
A kik nemes vállalásukkal hírnevet szereztek,
Ők, kiknek szellemére és szívére támaszkodhatunk,
Épp úgy, mint azok, akiken a birodalom üdve alapszik,
Hogy a lovagok koszorúja mindig megújuljon,
Melyet mi koronánk köré fonunk, hogy ott ragyogjanak,
Hogy, ha évszázadok suhannak is el,
Ne legyen olyan hű és nemes szív Magyarországon,
Melybe be ne legyen vésve az ő nevük,
És mely csüggedetlenül, állhatatos bátorsággal és lelkiülettal
Ne tenné kockára életét az ő uralkodójáért!”
Teljesült a királyi szó;
Mint a Szent István rend lovagjai

Viselik most e rend, a trón támasza színeit,
Akik azokat harcban kivívták maguknak.
Így választott ki Ferenc József téged is
Magyarország legkiválóbb fiai közül,
Hogy érdemedet megkoronázza, és
E dísz joggal mutatja magas érdemed,
A tiédet elsőként, akinek tettereje itt e hazában
Olyan magot vetett, mely áldást hozva érik
És virágzik örök időkre!

Albert Kunisch

2114. Arany János – Wenckheim Bélának (1867. június 15.)

K: MOL Belügyminisztérium A/Elnöki iratok. K 148–1867–I/B–2463/867. 2 csontszínű fol., 33,8×21,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. **Magyar Országos Levéltár** pecsét.
M: PN 1889.; *AJLÍ* II. 436–438.; Varga 1960. 189.; *AJLev* 593–594.; Korompay 2012.

A levél fogalmazványa:

K: MTA Kt K 513/1262. Csontszínű fol. 29,69×23,4 cm. 1. fogalmazvány:

Nagyméltóságú Bátor,

Magyar Királyi Belügy-Minister Ur!

Meghatva értesültem Nagyméltóságodnak Budán folyó év és hó 11-én 2366. elnöki szám alatt kibocsátott de hozzám csak ma érkezett hivatalos leveléből, hogy Ő császári és Apostoli királyi Felsege magyar királylyá történt dicső megkoronáztatása alkalmából, folyó hó 9-én kelt legfelsőbb elhatározásával irodalmi csekély működésemet legmagasb figyelmére méltatni s annak elismeréseül nekem [n jav.] a Szent-István rend lovagkeresztjét díjmentesen legkegyelmesebben adományozni méltóztatott<.>.

Egy boldogabb időszak <kezdetét> <egyik> <.> <ismertető> tanujelét [<egyik> <.> <ismertető> tanujelét – besz.; tanu – ezen belül is besz.] látom ebben is [is – besz.] a fejedelmi hatalommal kibékült nemzetre és különösen a magyar irodalomra <...> nézve, [nézve, – besz.] melynek egyik ágát tehetségem <csekély mértékéig> szűk határai közt [szűk határai közt – besz.] művelni <és az> én is [én is – besz.] törekedtem. Teljesen átértem, hogy itt nem annyira egyéni, mint az [az – besz.] irodalomnak szánt kitüntetés forog fenn; melynek személyemről [személyemről – besz.] elhárítása azonfelül <egy> kellemetlen [kellemetlen – besz.] zavaró [zavaró – a á-ból jav.] hang <...> gyanánt elegyednék [gyanánt elegyednék – besz.] a király és nemzet között oly szerencsésen helyre állt harmoniába<n>.

Azonban, Kegyelmes Uram! azt nem tekintve is, hogy midőn az irodalom és tudomány ily legmagasb kegy általi kitüntetéséről van szó, én mint azok képviselője semmi jogon nem szerepelhetek: eddigi életem egész folyama, egész viselkedem, házi és anyagi körülményeim oly <igeny[...],> sekélyes [sekélyes – besz.] egyszerűséget mutatnak fel, hogy azz<okk>al [azz<okk>al – z besz.] e rangbeli <legmagasb> <legkegyesebb> <megk> kegyteljes megkülönböztetés a legélénkebb contrastot képezi, mintegy <kiragad> kivesz, <enmagamból> saját éneimből, [saját éneimből – besz.] s <enmaga> életemet [életemet – et besz.] önmagával meghasonlásba <hozza> ejti [ejti – besz.]. <Valóban,> [<Valóban,> – besz.] Én, [Én – É é-ből jav.] a nép fia<> s igénytelen dalnoka, [s igénytelen dalnoka, – besz.] ki, a győzelem bizonyosságával, már két ízben (1861 és 1865ben [1865ben – ben besz.]) utasít<ottam>ék [utasít<ottam>ék – ék besz.] vissza országképviselői [országképviselői – ország besz.] mandatumot a nép kezéből: valóban, <[...]> és tönkrejuttatás nélkül> <erkölcsi és jellemi következetlenség látszata nélkül> [<erkölcsi és jellemi következetlenség látszata nélkül> – besz.] benső önállóság sérelmének látszata nélkül, [benső önállóság sérelmének látszata nélkül, – besz.] felülről sem fogadható<k>m [fogadható<k>m – m besz.] el e [e – besz.] <ilynemű> [<ilynemű> – besz.] kitüntetését.

Esedezem <tehat> azért [azért – besz.] alázatosan, méltóztassék Ő császári és apostoli királyi Felségénél, jobbbágyi hódolattal párosult legmélyebb <köszön> hála<m>érzetem [hála<m> érzetem – érzetem besz.] tolmácsolása mellett, oly módon közbenjárni, [közbenjárni – közben járni össz.] hogy e legkegyelmesb adományozás, habár egész csendben is, [habár egész csendben is, – besz.] minden további fogamat nélkül maradjon.

Ki [Ki – besz.] mély [mély – m M-ből jav.] tisztelettel <lévén> vagyok
Pest, jun. 15. 1867

Nagyméltóságodnak
alázatos szolgálója

2. a MAGYAR AKADEMIA. ACADEMIA SCIENTIARVM HUNGARICA.
fejlécű lapon, fordítva, az oldal bal felén AJ írásával, tollal:

E levélnek eredménye az volt, hogy b. Wenckheim akkori belügy minister, mint már elébb Eötvös is többször, személyesen jött hozzám, elmondani mennyire compromittálom őket új ministereket, magát [magát – besz.] a kiegyezést stb. mennyire sértem a Felséget, ha visszaútasító szándékomnál megmaradok. – Én tartottam magamat, míg lehetett, de végre belátván, hogy nagy demonstratív látszat nélkül (mitől mindig irtóztam) a visszautasítás meg nem történhetik, belégyeztem, hogy jól van, a rendjel hadd maradjon nálam, de kikötöm, hogy én sem hálálkodni audentiára nem megyek, mint az etiquette követeli ily

esetben, sem a keresztet soha fel nem teszem. Mind a kettőt megtartottam; a vele járó czímtól, melylyel némely ember nagyon is akart kedveskedni (!) mennyre-földre szabadkoztam; sőt bár ministeri ebédre [az első e é-ből jav.] gyakran valék hivatalos, soha egyszer sem mentem el. Hanem azért én nem tudom micsoda lekenyerezett, fizetett hazaáruló lettem! (mint annyi más becsületes ember és jó hazafi, magát Deák Ferenczet sem véve ki.) Ez a görög nemesis. Nem a vétség, hanem a vétség látszata vagy puszta föltevése [vagy puszta föltevése – besz.] elég, porba rántani [porbarántani – kül.] azt, kit a sokaság valami módon kítüntetett.

Irtam 1873 apr. 24-én

Arany János [egyéb.]

Az oldal jobboldalán AJ írásával, vörös ceruzával: IV. Keresztury monográfiája szerint „különösen figyelemre méltó” ennek „a levélnek már-már egzaltált fogalmazványa”; uő. közli a második szöveget (Keresztury 1987. 442–443.).

M: *AJLev* 594–595.; Korompay 2012.

Válasz Wenckheim Béla 1867. jún. 11-i levelére

¹ **Ő császári és apostoli királyi Felsége [...] nekem a Szent-István rend lovagkeresztjét [...] adományozni méltóztatta** – Ennek szövegét l. AJ 1867. jún. 12-én Eötvös Józsefnek írt levelének (2109.) jegyzetében.

² **eddig életem egész folyama, egész viseletem, házi és anyagi körülményeim oly sekélyes egyszerűséget mutatnak fel, hogy azzal e rangbeli kegyteljes megkülönböztetés a legélénkebb contrastot képezi, kivesz mintegy saját énemből, s életemet önmagával meghasonlásba ejti** – AJ válaszlevelének megírásában minden bizonnyal közrejátszott Böszörményi László és Vajda János Kossuth-párti napilapjának, a Magyar Ujságnak 1867. jún. 15-i száma. (Megjelent: Vajda 1954. 101–103.) Ebben jelentek meg a következő sorok: „Hja, akkor [1848-ban] a valódi érdemben keresték az emberek a kítüntetést. Nagy köröszt, kis köröszt, lovag köröszt stb. akkor valóságos büntetésnek vétetett volna. [Helyesen: a nagy-, a közép- és a kiskereszt, mert az utolsót nevezték lovagkeresztnek.] Most azonban teljesen ellenkező irányban haladunk. [...]

Az ilyen emberek, akárhogy esküdöznek, denique népszerűtlenek. A népszerűtlenségnek ellenmérgeül, a sebzett hiúság enyhítő tapaszául van szükség a rangok, czimek s érdemrendekre. Mert hiszen zsiros hivatallal s egyéb anyagi jutalommal ki győzné az embereket!

Ezek a kítüntetések, ezek a kisebb nagyobb rendjelek, melyekkel nemesi, bárói, hercegi rangok járnak, végre oly vetélkedést idéznek föl egy-egy pálya emberei közt, mely valóságos járvánnyá fajul. Mindenki titkolja, szörnyen tiltakozik, hogy ő is eped egy ily »semmisség« után; gunyolja, gyermekes badarságnak

nevezi ez »üres« kitüntetést. De azonban megkapja egy vetélytársa, és – persze elfogadta! És az emberek oly ostobák, oly törpék, hogy e kitüntetést – csakugyan kitüntetésnek tartják, és bókolnak az illető előtt! És őt, ki szintén szerzett érdemeket, kifeledé a kormány... hah! a hálátlan! ott kell hagyni őket! De nem! akkor elárulná magát, titkos epedezését... Oh igen, sokkal jobb lesz egy fokkal magasabb kitüntetésre szert tenni. Fölteszi tehát magában, hogy ezentúl még *buzgóbban szolgálja a hatalmat*, még több érdemet szerez, aztán meglesz a magasabb érdemrend, s ő azzal a mellén, diadalérettől ragyogó arczczal megy találkozni gyülölt vetélytársával!”

A Magyar Ujság cikkéhez illik *A csillag-hulláskor* hatodik és hetedik darabja:

Kis kereszttem
Hogy szereztem?
Feleljétek ezt, ha kérdik:
Elkopott a lába térdig.

Székács, Arany, Szilassy
S hazánk több ily pimaszi
Keresztekért akarnak
Sírt ásni a magyarnak!

Vö. Arany László lábjegyzetével: „Egy-két bántó czélzás Arany ellen is volt az ellenzéki lapokban, mikor a rendjelet kapta.” (*Arany János hátrahagyott versei*. Bp., Ráth Mór, 1888. I. 417.)

³ **hogy e legkegyelmeseb adományozás, habár egész csendben is, minden további foganat nélkül maradjon** – A családon kívül csak nagyon kevesen ismerhették a kitüntetés AJ-sal kapcsolatos eseményeit, Szász Károly feltehetőleg nem. Ő, aki a VU 1867. jún. 9-i (23.) számában megjelent *1867. Pünkösten* c. versét ezzel a sorral indította: „Jövel Szent Lélek! szállj le a királyra”, a következő év tavaszán így emlékezett: „Nem rég, egy ünnepélyes alkalommal, midőn az irodalom, tudomány, művészet is megtiszteltetésben részesült, ő is a Sz. István rend keresztjével ajándékozott meg. Sokkal szerényebb volt, mintsem azt visszautasítsa, de mellén még nem látta senki, s valaki azt mondta – találóan – felelőle: hogy érdemkeresztjét belül viseli.” (–á–r–: *Arany János*. VU 1868. 16. sz. ápr. 19. 185.) – Toldy Ferenc 1867. dec. 26-i levelében (2139.) „Méltóságos Úr”-nak szólította AJ-t: ez a kitüntetés nyomán igényelhető (de nem igényelt!) bárói címhez járt. – Szász Károly Arany ravatalánál ezt mondta: „Koszoruink és tapsaink elől, a hol lehetett, önként kitért, s ha ki nem térhetett, lehajtott fővel, majdnem tiltakozva fogadta a babért, mely homlokát és lantját díszítendő vala. Ragyogóbb szellem soha sem járt igénytelenebb ruhában. Még a mivel a királyi kegy és elismerés, a nemzet egy nagy napján megajándékozta, bár hódolattal fo-

gadta, azt sem viselte soha, távol akarván tartani a maga egyszerűségétől a külső fénynek legkisebb csillámát is”. (VU 1882. 44. okt. 29. 702.) – Erre következett a névtelen – feltehetőleg Arany Lászlótól származó – helyesbítés: „**Arany János rendjele**. Midőn a koronázás alkalmával ő Felsége Aranyt a sz. István-rendjellel kitüntette s Eötvös b. miniszter őt arról értesíté, Arany kezdetben nem akarta elfogadni a rendjelt. Eötvösnek ismételt sürgetésére végre elfogadá, de kijelenté, hogy azt soha sem fogja viselni. Nem is viselte. Ez alkalomra írta Arany a következő verset:

Törvénykeznek határt járnak,
Egy legényre jó sort vágnak,
Én is a mit a sors rám mért,
Elszenvedem a hazámért!”

AJ 1867. jún. 12-én Eötvöshöz írt levelét (2109.) utólag rekonstruálta. Ennek bevezetéséből tudjuk, hogy „12-én reggel megírtam e levelet. A hivatalos lapban megjelent kitüntetésem 12-én; olvastam fél kilenczkor.” Hivatalosan tehát nem Eötvös révén, hanem a Budapesti Közlönyből tudta meg a kitüntetés hírét.

A csillag-hulláskor kilencedik darabja *A szomorú kinézésű lovag*; ennek második versszaka az *AJÖM* VI. kötetben (141.):

Ha békülnek, határt hánynak,
Egy suhancra jó sort vágnak:
Én is, amit sorsom rám mért,
Elszenvedem – a hazámért!

- ⁴ Arany László lábjegyzete: „*Jegyzet*: E levél után b. Wenckheim, b. Eötvös kíséretében személyesen kereste föl Aranyt. B. Eötvös már előbb is járt nála ez ügyben. Mintegy látogatásuk eredménye volt talán b. Wenckheim következő levele [2116. 1867. jún. 23.], melyben aztán Arany hallgatag megnyugodott.” *AJLÍ* II. 438. Vö. *A csillag-hulláskor* negyedik. és ötödik darabjával:

Járnak hozzám méltóságok,
Kötik rám a méltóságot:
„Mégbocsásson méltóságtok,
Nem érzek rá méltóságot.”
Csillagot, keresztet noha rám aggattok,
Boldog ez a kebel nem lesz már alattok.

2115. Wenckheim Béla – Arany Jánosnak (1867. június 18.)

K: MTA Kt K 513/1263. 2 csontszínű fol. Koronás magyar címer alatt **MAGYAR KIRÁLYI BELÜGY MINISTER** nyomattal, 34,3×21,1 cm. 1. levél (csak az alá-

írás autográf); AJ írásával, tollal: **A térítvényt, melyben lényeges az hogy örökösöm a rendjelet halálom után köteles visszaküldeni, aláírtam, s egy köszönő szó nélkül visszaküldtem, a többi itt maradt.** 2–3. üres, 4. AJ írásával, vörös ceruzával: **V.**

M: PN 1889.; Korompay 2012.

¹ **1867. június 18.** – Ez az értesítés – AJ Wenckheimhez 1867. jún. 15-én írt tiltakozó levele (**2114.**), valamint Eötvössel és Wenckheimmel a kitüntetés ügyében folytatott megbeszélései következtében – csak késleltetve, Festetics jún. 14-i (**2112.**) és a belügyminiszter jún. 23-i (**2116.**) küldeményével együtt érkezhettek meg AJ-hoz. Ezt a következők igazolják: a király személye körüli miniszter nevében 1867. jún. 16-i kelettel Nopcsa Ferenc államtitkár küldte meg Wenckheimnek AJ és Madocsányi Pál számára a Szent István rend kézbesítésével kapcsolatos hivatalos értesítvényt, rendjelvényt, alapszabályokat és a térítvényt. A belügyminisztérium június 18-án készítette el a kiküldendő értesítések tervezetét, de azt csak jún. 24-én – Wenckheim AJ-hoz írt második levele (**2116.**) után – helyezte el az irattárban (MOL Belügyminisztérium A/Elnöki iratok. K 148–1867–I/B–2463/). Vö. Korompay 2012.

2116. Wenckheim Béla – Arany Jánosnak (1867. június 23.)

K: MTA Kt K 513/1264. 2 csontszínű fol. 28,1×21,6 cm. 1–3. levél (csak az aláírás autográf), 4. baloldalon, AJ írásával, tollal:

Időközben történtek.

B. Wenckheim (valamint már előbb Eötvös) maga eljött hozzám, rábeszélni, hogy ezt visszautasítani teljes lehetetlen; őket, a ministereket, hozom nagy zavarba; scandalum lesz belőle, stb. Nem szeretvén az eclatans dolgokat, nehogy népszerűsködő tüntetésnek vegyék, kénytelen voltam engedni s elfogadni a rám mért keresztet.

A jobboldalon, AJ írásával, vörös ceruzával: **ad. V.**

A boríték címlapja levágva. A címzés:

A magyar királyi Belügyministertől.

2366.

eln.

Tekintetes Arany János urnak

magyar akadémiai titkárnak

Hivatalból Pesten

A címlap hátlapján AJ írásával, tollal: **Rendjelem története.** Ez a palliuma a K 513/1258–1264. jelzetű leveleknek.

M: PN 1889.; *AJLÍ* II. 438–440.; Korompay 2012.

A levél 1867. jún. 21-én kelt fogalmazványát (MOL Belügyminisztérium A/Eln.iratok. K 148–1867–I/B–2463/867.) közölte Varga 1960. 190–191.; Korompay 2012.

Válasz AJ 1867. jún. 15-i levelére (2114.)

¹ **nem haboztam a kérdéses rendjelt ide mellékelt hivatalos irattal Tekintetes titkár Úrnak annál inkább megküldeni, minthogy az e kitüntetéssel egybe-kötve lenni szokott rangbeli megkülönböztetés következményeinek, úgy magának a rendjelnek nyilvános helyeni használata saját tetszésétől van feltételezve.** – Ezzel együtt érkeztek AJ-hoz – az ő Wenckheimhez 1867. jún. 15-én írt levele (2114.), valamint Eötvössel és Wenckheimmel a kitüntetés ügyében folytatott megbeszélései következtében – Festetics jún. 14-i (2112.) és a belügyminiszter jún. 18-i (2115.) küldeménye. (Vö. Korompay 2012.) AJ, mint azt 1873. ápr. 24-én a Wenckheimhez szóló tiltakozó levelének (2114.) fogalmazványára feljegyezte, nem köszönte meg a megküldött érdemrendet: „én sem hálálkodni audentiára nem megyek, mint az etiquette követeli ily esetben, sem a keresztet soha fel nem teszem.” A kitüntetés kálváriájáról, 1867. aug. 6-án (2119.), egyedül Tompának számolt be, saját reakcióit *A csillag-hulláskor* verssorozatában tanulmányozhatjuk. Ennek nyolcadik darabja a *Hiúságom!*

Minek nekem a rendjelek?
Szamárháton bársony nyereg?
Csillagom, galambom.
Minek nekem az a kereszt?
Díszóorra arany percc?
Csillagom, galambom.

A kilencedik címe *A szomorú kinézésű lovag*:

A hiúság gőzi bánt-e?
Hogyne, arra van nagy ok:
Pegazusom Rozinánte,
Magam Don Quixote vagyok.

Az utolsó pedig, nyomtatott változatában:

Ha én egy jót alhatnám –
Száz keresztért nem adnám.

Vargha Balázs szerint (Vargha 1953. 366.) „Voinovich említette szóban, hogy volt ennek gorombább változata is. Arany László is megjegyzi, hogy »Van egy pár bohó rím a saját testi gyarlóságairól (nem közölhetők).« (Arany János hátrahagyott iratai, I. köt. XXX. 1.) Úgy tudom, ez a sóhaj eredetileg így hangzott:

Ha én egy jót f...ghatnám
Száz keresztért nem adnám.”

Szilágyi Ferenc (Szilágyi F. 1979. 439–440.) hivatkozik Tóth Béla anekdota-gyűjteményére (*A magyar anekdotakincs* IV. Bp. é. n. [1902.] 112–113.), ahol egy szájhagyomány útján fennmaradt szöveg szándékos megmásítása szerepel:

Fogfájásban szenvedek,
Érdemrendet küldenek;
Hej ha egy jót alhatnám,
Száz ily rendért nem adnám.

A Tóth Béla által említett, a francia „merde” szóra vonatkozó „cambronne-i” fordulat alapján Szilágyi az eredeti szöveg rekonstrukciójára vállalkozott: szerinte a „Fogfájásban” helyett „Hasfájásban”, az „alhatnám” helyett pedig „szarhatnám” állhatott.

2117. Achille Millien – Arany Jánosnak (1867.? július 7.)

K: MTAK Kt K 513/1283. 2 csontszínű fol. 20,5×13,3 cm. 1–4 levél.

Magyarul (Korompay H. János ford.):

Tisztelt Uram, kiváló Mester!

Néhány éve volt szerencsém elküldeni önnek egy nagyon egyszerű kötetet; nem tudom, megérkezett-e küldeményem. Azóta különböző munkákat adtam ki és egy új verseskötetet készülök megjelentetni. Az ön tehetsége iránti csodálatom tanújeleként szeretném megtisztelni egy példányával.

Könyvkereskedőm által elküldtem a magyar Akadémiának és a Kisfaludy Társaságnak szerény műveim gyűjteményét. Nagyon örülnék, ha ezek a némi rokonszenvet keltő és a francia Akadémia által is kitüntetett munkák elnyerhetnék kiváló társaságuk tetszését.

Olyan tanulmányorozatot szándékozunk készíteni, amely a legfontosabb külföldi írókat mutatja be, Önnek természetesen díszhelyet biztosítva benne. Engedje meg hogy megkérdezzem: Katalin című költeményét lefordította-e Kertbeny úr, aki három éve arról értesített, hogy lefordítja az ön munkáit.

Remélem, nem élek vissza szívességével, ha tájékoztatását kérem: van-e olyan, Pesten megjelenő lap, amely a külföldi könyvekről számol be. Még egy kérés: szeretném a munkák mellé szerzőik arcképét is közölni. Hálásan fogadnám fényképét, amely drága emlék lenne számomra.

Tisztelt Uram, kiváló Mester, fogadja tiszteletteljes hódolatom kifejezését

Achille Millien
a francia Akadémia kitüntetettje
több Akadémia tagja Beaumont-la-Ferrière-ben
(Nièvre, Franciaország)

M: kiadatlan

Achille Millien (1838–1927): francia költő és folklorista. *La Moisson (Az aratás)* c. verseskötete 1860-ban jelent meg Párizsban. L. róla *AJ Millien: La Moisson* c. bírálatát: SzF I. 27. sz. 1861. máj. 9. 422–425. és *AJÖM* XI. 171–178. A XVII. kötetben 1 tőle való levele jelent meg.

¹ **J'ai eu l'honneur de vous adresser, il y a déjà plusieurs années, un tout humble volume** – Millien *La Moisson (Az aratás)* című verseskötetét küldte el AJ-nak (*AJÖM* XVII. 1136. 1860. jan. 2.), aki *Millien: La Moisson* címmel írt róla bírálatot (SzF I. 27. sz. 1861. máj. 9. 422–425. és *AJÖM* XI. 171–178.).

² **Depuis lors j'ai publié divers travaux et je suis sur le point de faire paraître un nouveau recueil de vers** – Millien 1865 és 1867 közötti verseinek címe: *Musettes et clairons [Dudák és trombiták]*, Paris, 1867.

³ **Il se prépare ici une série d'Etudes sur les principaux écrivains contemporains à l'étranger** – Ez a sorozat nem jelent meg.

⁴ **A ce sujet permettez-moi de vous demander si votre poème Katalin a été traduit par M. Kertbeny** – A *Katalin* Dux Adolf fordította le (*Ungarische Dichtungen von János Arany*, Pest, 1861).

2118. Arany János – Pulszky Ferencnek (1867. július 29.)

K: OSzK Fond VIII/24. 2 csontszínű föl. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 28,8×22,8 cm. 1. levél (idegen kéz írása, AJ-é csak az aláírás és a „titoknok”), 2–4. üres. A 2. oldalon pecsét: **M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA Kézirattári Növedéknapló 1900. év, 20. sz.**

M: kiadatlan

Pulszky Ferenc (1814–1897): politikus, régész, műgyűjtő; az Akadémia levelező (1838), rendes (1840), tiszteleti (1841) tagja, 1873-tól igazgatója, 1895-től alelnöke. Emigrációjából 1866-ban tért haza. Szentes majd Szécsény követeként Deák politikájának támogatója; 1869-től 25 éven át a Nemzeti Múzeum igazgatója. Nyugdíjazása után a magyarországi múzeumok és könyvtárak főfelügyelője.

¹ **hogya a mondott főiskola kétszázéves fennállásának folyó évi sept. 10-én tartandó emlékünnepegyén képviselői által jelenjék meg** – „Olvastatik az eperjesi ág. hitv. evang. ker. collegium előljáróságának, Eperjesen f. é. július 1-én kelt meghívó levele, melyben a m. t. Akadémiát felkéri, hogy magát a f. é. szeptember

10-én tartandó kétszázados ünnepélyen képviseltetni méltóztatnék. Pulszky Ferencz t. t. felkéretni határozatlik, hogy a m. t. Akadémiát, az ünnepélyen megjelenendő akadémiai tagokkal képviselje.” (Filozófiai, törvény- és történettudományi osztály-, egyszersmind összes ülés, 1867. júl. 29. AkÉrt 1867. 217.) „Folyó évi október 18-án épen kétszáz esztendeje lesz, mióta az eperjesi kollegium először, ünnepélyesen megnyitott.” Pulszky Ágoston: *Az eperjesi kollegium*. VU 1867. febr. 17. 7. sz. 77–78. Vö. G: *Az eperjesi kollegium kétszázados öröm-ünnepé*. VU 1867. 38. sz. szept. 22. 471.

2119. Arany János – Tompa Mihálynak (1867. augusztus 6.)

K: MTA Kt K 513/1188. 2 csontszínű fol. Arany László kék ceruzás zárójeleivel. 22,4×14,4 cm. 1–4. levél

M: *AJLÍ* II. 278–280. (kihagyásokkal); *AJVM* 470–471.; *AJLev* 595–597.

¹ **Nem akartam addig írni, míg Összes költeményeim egy példányát is nem küldhetem** – „Arany János »Összes költeményei[«] hat kötetben teljesen megjelentek”. (*Arany János „Összes költeményei”*. VU 1867. 24. jún. 16. 300.)

² **embarrasba** – zavarba (fr.)

³ **Mért ne lehetnék egy kissé hazaáruló is, oly időben, mikor Vajda János nagy hazafi?** – AJ-nak ez a mondata Böszörményi László és Vajda János Kossuth-párti napilapjának, a Magyar Ujságnak következő sorai alapján is megszülethetett: „A cím- és rangverseny iszonyú rombolást vihet végbe egy teljesen független, önálló nemzet közérkölciségében is; de egy idegen nemzet nyomása alatt álló nép értelmiségénél már halálössá válhat e kór, s tetőpontját érné el a vesztély, ha a kitüntetés e neme már az irodalomban is verseny tárgyává válnék.

Az 1848-i tisztán magyar irányú, teljesen független nemzeti kormány nem érdemrendek s rang, cím osztogatásával toborzá híveit. Pedig akkor nem állította a bécsi főminiszter, hogy e magyar kormány emberei olyan magyar hazafiak, kik jó osztrák érzelműek, mint a mostani Deák-pártról s királyi minisztériumról állítja Beust osztrák főminiszter úr, – s amint ezt ugyanennyi joggal az irodalom háromnegyed részéről is állíthatná.” (MU 1867. jún. 15. Vajda 1954. 101–103.)

1867. jún. 23-án jelent meg Vajda János újabb, AJ kitüntetését és a Bérczy Károlynak adományozott nemességet személyesen is érintő cikke a Magyar Ujságban: „e nemzeti kormány, miután a 48-ki törvények közjogi legbecsesebb cikkeleit az engedelmes többséggel kitörültette, s a real uniónak alapját megvetette, társadalmi téren azon kezdi, hogy egy par excellence népköltőt bárói ranggal azonos lovagkörösztel, egy más író nemzeti [helyesen: nemesi] ranggal adományoz. [...]

Mi a világért sem akarjuk mondani, de nem is tartozik ide, hogy ama jámborságáról ismeretes népköltő s ama nemesített író e kitüntetés folytán akár érzelme-

ikben egy hajszálynit változnak, akár hogy ennek további irodalmi működéseikben legkisebb következése vagy irányadó hatása lesz. De a példa kártékonyan hathat nemcsak az irodalom, de egyéb szellemi működés embereire is, és nem minden ember szin »arany«, se nem olyan kemény »bérez«, hogy ha a közszellem e »kitüntetések« csakugyan elvállalja és kitüntetéseknek tartja, ezek hatásának ellenálljon.” (MU 1867. jún. 23.; Vajda 104–105, 106–107.)

⁴ **In theoria** – elméletileg (lat.)

⁵ **in praxi** – gyakorlatban (lat.)

⁶ **Az tény, hogy idegeim, minden erősebb megfeszítés vagy felindulás után, fájnak, eltompulnak, néhány napra hasznavehetlenné lesznek: de még nem találtam orvost, ki megmondja, mi ez –** AJ előző betegségeiről I. Tompához 1866. febr. 18-án írt levele (2039.) jegyzetét.

⁷ **mert a kít a kigyó megmart stb. tudod a közmondást –** Akit a kigyó megmart, a gyíktól is fél.

⁸ **a középső Toldi VI.-ik éneke elejére, az ottani Piroskáról a mi Piroskánkra térve át, néhány subjectív vers-szakot irtam anvja emlékezetére –**

Piroska... ez a név! jaj nekem, ez a név!

Hogy tipra keresztül egy boldogtalan év

S közel a másíknak fele is már rajtam,

Mióta e dalra kulcsolva van ajkam.

Még az se merészelt – a panaszos ének

Enyhületet hozni az apa szívének:

Egy szomorú kőre ült szárnya-szegetten

S néma didergéssel gubbaszta felettem.

Piroska! leányom kis árva leánya!

Kedvesem egyetlen kedves maradványa!

Ki neved' a költő álmaiból vetted,

Anyá így szólítván csecsemő szülöttet:

Baljóslatu névvel jöttél te világra!

Oh, le ne szálljon rád még jobban is átka

Hogy sorsod azéhoz közelítsen gyászban

Kit képzetem alkot a Rozgonyi házban!

Hamar elment tőled, kora előtt ment el,

Alig ösmerkedvén a kis idegennel:

S te nem ismerhetted bús életed árát:

Amaz elporló szív teljes-egész tárát.

Sinleni – oh, hogy ne? már sinled anyádat,

S veled együtt nő majd a csecsemő bánat;
Hanem, mit vesztél, nem érted egészen:
Emléktelen emlék, egy üres hang léssen.
Egy üres hang! Ó! Ó!... S hol ecset-, vésőnek,
Mít emberi vad dölyf gúnyol teremtőnek
Hol van a toll, a szó művészi hatalma,
Életre idézni mi neked halva!?!..

Fogsz írni magadnak róla hiú képet,
Összerakosgatván sok külön emléket:
Hanem az a kép már merő idegen lesz,
Boldogtalan gyermek! a te anyád nem lesz.

Mi haszna! mi haszna... az a vidor élet,
A szép kis alakból kisugárzó lélek
Mely, mint kicsi csillag, haj! rövid ösvényén
Beragyogta körét, egyedül önfényén;

Az a komoly érzés, játszi kedély mellett,
Melyért idegennek is szeretni kellett;
Nyílt szív, ajak és arcz, nevető nagy kék szem...
Róla vetett árnyék: de nem ő az mégsem.

De talán még jobb így: legyen inkább zárva
Előtted az a sír, kedves kicsiny árva!
Te csak a felszínen, virágain játszszał;
Legyen a gyász könnyű, mely örökbe rád száll.

Élj te!... hisz ő jóslá haldokoló szájából:
„Itt, itt a halál van: vigyék a halálból!”
Soha ne értsd a bút, mely ide van írva:
Vigyük a te részed, mi öregek, sírba.

⁹ **petrifikáltam magamat** – kövesedtem meg (gör.-lat.)

¹⁰ **Berecz Károly mondott valamit közelebb: hogy nem vagy jobban** – Berecz Károly (1821–1901) Rimaszombatban született, Tompa földije volt. 1850-től Pesten élt.

2120. Szinyeiné Jekelfalussy Valéria – Arany Jánosnak (1867. augusztus 6.)

K: MTA Kt K 513/737. 4 csontszínű fol., az 1. oldalon baloldalt fenn Vörösmarty Mihály, az 5.-en Kisfaludy Károly arcképe. 21,5×13,9 cm. 1–7. levél, 8. üres

M: Latkóczy 1898. 295–296., kihagyással.

- ¹ **Valéria** – Nem ismerünk ebből a korból más Valéria néven publikáló írónőt, így a mottó feltehetőleg magától Szinyeinétől való.
- ² **Engedje, hogy igénytelen, de tiszta szivből eredő hálám, foglaljon itt helyett, a' közönség kezébe újra került felséges művekért** – *AJÖM* 1867.
- ³ **Előttem fekvő kedves arczképe Kegyednek** – az *AJÖM* 1867 elején
- ⁴ **Ujházi László** – (1795–1870): sárosi főispán, a szabadságharc végén Komárom kormánybiztosa, 1849 végén az Egyesült Államokba emigrált. Iowában New Buda néven magyar kolóniát alapított, később Texasban telepedett le. Az állampolgárságot megkapva Abraham Lincoln anconai konzuljaként 1862 és 1864 között Olaszországban működött. A felajánlott amnesztiát azzal utasította el, hogy mindaddig nem tér haza, ameddig Magyarországot Habsburgok irányítják.
- ⁵ **egy magyar nőnek, ki számos reménydús gyermeknek anyja** – Szinyeiné Jekelfalussy Valéria gyermekei: László (1843–1880), Ninon (1844–1877), Pál (1845–1920), Zsigmond (1847–1885), József (1851–?), Kálmán (1853–?), Béla (1860–1912), István (1862–?).
- ⁶ **azon sötét vád, nemzetünk szellemi szegénységéről mit ama korcsfia, hazánk legnagyobb emberének mondott** – 1866. febr. 17.: „Széchenyi Béla beszél, a nagy gróf fia. Meggondolatlan nyilatkozatai erős visszatetszést szülnek; még erősebbet modora, mely a tapasztaltakat tanítani, a bölcsüket leczkézni s a jog szent harcának nemes küzdőit gúnyolni akarja. Egy sohajjal, mely ősi nagyságon s letarolt reményeken mereng, vetünk fátyolt reá; de az ifjú grófnak sokat kell tennie, míg ezt a csorbát kiköszörüli, mit még olyantól sem könnyen felednénk, ki sokat tett már.” Szász Károly: *Egy képviselő napló-jegyzetei az 1865. december 10-én megnyílt országgyűlés alatt*. Pest, Ráth Mór, 1866. 162–163. – **hazánk legnagyobb emberének**: Széchenyi Istvánnak
- ⁷ **áldottam Szász Károly fönséges lánglelkű czáfolatát** – 1866. febr. 19.: „Még tán zajosabban kitörő, pedig távolról se annyira megérdemelt tetszés kísérte a mai ülés egy másik fiatal szónokának Szász Károlynak beszédét. Célja, úgy látszik, egy erős és tüzes megtámadás volt Széchenyi Béla ellen; mert beszéde általános része, a feliratról rövid volt s bár irodalmi nyelv csinjával és szónoki lelkesüléssel, de nem sokat mondó; s azzal mindjárt átment a polemiára Széchenyi Béla ellen, ki tegnap előtt, többi közt azon szerencsétlen szót is találta elejteni, hogy szellemileg mennyire hátramaradtunk. Szász Károly az irodalom rövid apoteosisa után, az akadémia palotára s több ilyesekre emlékeztetett s midőn a fiatal grófnak apja emlékét tartotta ellenében, házat és karzatokat taps reszkettetett meg.” *Uo.* 166.
1866. febr. 19.: „Szász Károly [...] Széchenyi azon kifejezését, hogy a magyar nemzet szellemileg hátra maradt, a ház tetszése kíséretében czáfolja meg.”

Országgyűlési emlékkönyv 1866. 1867. Szerk. Farkas Albert. Pest, Heckenast, 1867. 254.

⁸ **mily örömmel üdvözölte szerény énem, a' népmesékről értekezést tartó kedves László fiát** – Arany László a Kisfaludy Társaság 1867. máj. 29-i ülésén tartotta meg székfoglalóját, amelyet a júl. 3-i ülésén folytatott (VU 1867. 22. jún. 2. 276. és 1867. 27. júl. 7. 340.)

⁹ **Tarka lepke –, kis mese, szállj be Laczi fejibe** – Petőfi Sándor: *Arany Lacinak*
¹⁰ **Kegyed türelmét és erántam többször tanúsított nagybecsű jóságát** – L. AJ Szinyeiné Jekelfalussy Valériának írt két korábbi levelét: 1862. nov. 10-én megküldte neki, mint a Kisfaludy Társaság egyik alapítójának a társaság által akkor megjelentetett könyveket (*AJÖM* XVIII. 1546. 190.); 1865. máj. 21-én a tőle kapott juhtúrót köszönte meg (*uo.* 1970. 607.).

¹¹ **Jernye** – szlovákul Jarovnice

2121. Ercsey János – Arany Jánosnak (1867. augusztus 9. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, **2123.** 1867. aug. 9.: „Irtad volt, Jani is mondta és fenléte után irta, hogy el lehetne adni azt a földet, ha meguntuk, a vett áron most is.”

2122. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1867. augusztus 9. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, **2123.** 1867. aug. 9.: „Irtad volt, Jani is mondta és fenléte után irta, hogy el lehetne adni azt a földet, ha meguntuk, a vett áron most is.” – AJ Ercsey Sándornak, **2170.** 1868. márc. 8.: „Már a nyáron említéd (s levélben is irtad) hogy másfél annyit megér mint a vett ár”.

2123. Arany János – Ercsey Sándornak (1867. augusztus 9.)

K: NSzAJM 644. 2 világoskék fol. 22,4×14,4 cm. 1–3. levél, 4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ercsey Sándor urnak

tisztelettel.

Nagy-Váradnak

Vasúton N. Szalonta.

Pecsétek: **Pest 9/8; Nagyvárad 10/8 67; Nagy Szalonta 10/8.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTA Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 176. (részlet)

Válasz Ercsey elveszett levelére (**2122.**)

¹ **Kiss Ferencz vala nálam, bemutatva magát mint szomszédomat Anthon** – AJ és Ercsey János anti birtokának nyugati szomszédja előzőleg Bodoky Károly volt.

² **m. e.** – magyar ezüstpénz

³ **agio** – valuták, devizák piaci és hivatalos ára közötti különbség, árfolyam (ol.)

⁴ **in theoria** – elméletileg (lat.)

⁵ **Lovasy** – íjf. Lovassy Ferenc: 1861-ben a Kisfaludy Társaság pártolója és a nagyszalontai kerület országgyűlési képviselője.

2124. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1867. augusztus 19.)

K: MTA Kt K 513/1065. Arany László kék ceruzás zárójelei. Világoskék fol. 23,1×15 cm. 1–2. levél.

M: *AJLÍ* II. 280–282. (kihagyásokkal)

Válasz Arany 1867. aug. 6-i levelére (**2119.**)

¹ **Az idei házvétel (majd 2000 ft)** – Vö. Tompa Horváth Lajosnak írt levelével (1867. júl. 18.): „Mikor vettük: fizettünk kész pénzben 800 forintot s kötvényt adtunk 900 forintról” (*TMLév* II. 212.).

² **Tennap jöttem elő R[jima]szombatból a természetvizsgálók közül** – A magyar orvosok és természetvizsgálók rimaszombati nagygyűlése 1867. aug. 11-től 17-ig tartott (VU 1867. 30. júl. 28. 377.)

³ **szegény nőmet vonszoltam be Dr. Kovács Endréhez** – Kovács Sebestyén Endre részt vett és előadást tartott a rimaszombati nagygyűlésen (-i.: *A magyar orvosok és természetvizsgálók XII. nagygyűlése*. II. VU 1867. 34. aug. 25. 420–421.)

2125. Arany János – Arany Lászlónak (1867. augusztus vége – szeptember eleje)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 216.

¹ **Szalonta, 1867. augusztus vége – szeptember eleje** – „Pár napja hogy itthon vagyok Szalontáról”; „gyermek voltam három egész hétig”. AJ Tompának, **2126.** 1867. szept. 14.

2126. Arany János – Tompa Mihálynak (1867. szeptember 14.)

K: MTA Kt K 513/1189. 2 csontszínű fol. 22,4×14,3 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: *AJVM* 471–473.

Válasz Tompa 1867. aug. 19-i levelére (**2124.**)

¹ **Pár napja hogy itthon vagyok Szalontáról** – „A lerándulásról nem tettem ugyan még le, de azért nem véltem fölöslegesnek ezt a levelet firkantani hozzád. Várom hogy elapadjanak itteni dolgaim: addig nem szólhatok határozottabban. Az a baj, hogy ezt a nagy házat most mindenki itt hagyja, mint verebek a pusztá csúrt: ha én is elmegyek, az se lesz, a ki egy levelet fölbontson, nem lesz M. T.

Akadémia. Ily körülmények közt hogyan szabadúlhatok, nem tudom, bár in theoria nekem is épen úgy megvan a kéthavi szünidőm, mint bármely tagnak.” (Ercseynek, 2123. 1867. aug. 9.)

² **fúkáljuk legalább a hajdani parázst, míg végkép ki nem alszik** – Vö. „Emlékszel-e még, édes barátom, az aczél-kova féle bolondságra; mely egyike volt »ifjonti« enyelgésinknek? Én – korántsem szilárdságomat érve – aczélnak neveztem magam, s téged kovának a levelezésben, mert ha én nem irtam, te is hallgatnál ugyan, de mihelyt én a kovát megütöttem, azonnal szikrát vetett az. Most a kova kissé megkopott, félek hogy a körmömet is elverem ezután, míg egy-egy szikrát ki tudok belőle csalni.” *AJÓM* XVII. Tompának, 1007. 1858. máj. 11–12.

³ **árendás** – eredetileg: haszonbérleti; itt: függő, alárendelt viszonyban lévő, mai szóval: lélekben albérleti

⁴ **desperatio** – elkeseredettség (lat.)

⁵ **De ide mégsem hozhatjuk: azt a szabad madarat e pestises kalitkába!** – Szójáték, célzással az egy évvel azelőtti kolerajárványra.

⁶ **„kovácsa ön szerencséjének”** – „Faber est suae quisque fortunae”. A latin közmondás eredete vitatott. A hagyományosan Sallustius művének tartott *Epistulae ad Caesarem senem de re publica* szerzője Appius Claudius Caecus római politikus mondásaként idézi.

2127. Arany János – Szinnyei Józsefnek (1867. szeptember 18.)

K: MTAK Kt K 527/2. Csontszinű fol. 22,4×14,2 cm. 1. levél, 2. üres. Az 1. lap bal felső sarkában piros tintával: **701/79 érk szept 20.** Kozocsa közlésében a címzés:

Tekintetes

Szinnyei József urnak

tisztelettel

Pozsony

Nagy Káptalan utca, 123. sz.

M: Szinnyei 1948.; Kozocsa 1964.

Szinnyei József (1830–1913): bibliográfus, könyvtáros, irodalomtörténész.

¹ **Nekem magamnak is volt volna alkalmam néhányszor, külföldi felszólításra, életrajzi adatokat küldeni** – AJ magánlevelezésében nem találtuk ennek nyomát; feltehetőleg akadémiai vagy a Kisfaludy Társaságon keresztül való, hivatalos úton történtek ilyen kezdeményezések.

² **mindannyiszor elmellőztem a felhívásnak megfelelni** – Egy – magyar kérésre megírt – választ ismerünk: AJ 1850 legvégén küldte el önéletrajzát Kertbeny Károlynak Lipcsébe, aki azt *Erzählende Dichtungen von Johann Arany* c. művének (Leipzig, L. F. Herbig, 1851) bevezetésében ismertette (*AJÓM* XV. 684–

689.). Thalès Bernard ennek alapján mutatta be AJ-t *Histoire de la Poésie* c. munkájában (Paris, Dentu, 1864). L. Korompay 2005.

2128. Arany János – Szinyeiné Jekelfalussy Valériának (1867. szeptember 23.)

K: MTA Kt K 513/743. 2 csontszínű fol. 22,4×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: Latkóczy 1898. 315.

Válasz Szinyeiné Jekelfalussy Valéria 1867. aug. 6-i levelére (**2120.**)

¹ **Ha összegyűjtött költeményeim szerencsések voltak Nagyságod tetszését némely részben megnyerni** – „Arany János »összes költeményei« hat kötetben teljesen megjelentek” (VU 1867. 24. sz. jún. 16. 300.)

² **Dicséret, magasztalás, volt elég, több is a kellőnél** – Szász Károly: BpKözl 1867. ápr. 12.–júl. 7. 27, 29, 77, 79, 95, 96. sz. 288–290, 309–311, 814–815, 837–838, 1018–1020, 1030–1031.; PN 1867. jún. 5.; ProtKépN 1868. Pest [1867.] 32.

³ **Alig van költő, kinek műveiből kevesebb szép helyet, sorokat, mondatot lehetne kiírni. Talán hiba, de én e hibát előttem fontosabb czélobból, s öntudatosan követtem el** – „A ‚sed non his erat locus‘ [itt nincs ennek helye, nem itt van ennek helye, lat.] bölcs józanságát nem tartjuk összeférőnek a költészettel; ki-ki annyit ér, a mennyi úgynevezett »szép helyet«, újjal kimutatható, collectába [antológiába, lat.] jegyezhető »ragyogó« mondatot képes producálni. Ez történik, ha valaki igen szellemdús, képzeletgazdag színben akarja láttatni magát. Ha pedig az egyszerűség pálmája után törekszik, előfog egy halvány ötletet, képet, egy mitsem jelentő antithesist vagy efféle léhaságot: alapul veti az egész költeménynek, körülönti szűz prózával s megvan a vers. Nem mondhatni, hogy hiányzanék benne a dal formája, egysége: mert hisz az a kis gondolat vagy kép, melyre négyöt versszak prózája készít elő, oly árva egyedüliségben áll, hogy csoda is volna benne többet látni egynél; hanem bezzeg a költemény sem olyan lesz ám, mint midőn folyvást emelkedő halmokról jutunk a tetőre, mely mindeniken uralkodik, hanem olyan, mikor lapályon haladva egy darabig, utoljára felállunk egy – határdombra. A kilátás innen sem sokkal tágabb, az emelkedés nem volt érdemes fáradságra: akár ott lenn maradtunk volna.” (*Irányok. AJÖM* XI. 162–163.). – Idézi és elemzi: Dávidházi 1994. 105.

⁴ **Ballagi Mór** – Ballagi (1848-ig Bloch) Mór (1815–1891): nyelvész, teológus, az Akadémia 1840-től levelező, 1858-tól rendes tagja; 1855 és 1877 között a pesti prot. teológia tanára, 1858-tól a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap szerkesztője. A XVI. kötet 2, kötetünk 1 hozzá írt AJ-levelet tartalmaz.

2129. Arany János – Ercsey Sándornak (1867. szeptember 24.)

K: NSzAJM 645. Világoskék fol. 22,4×14,4 cm. 1–2. levél. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **angáriát** – évnegyedre járó bért (ol.)

² **a ministeri egyezkedést a magyar küldöttség félreveti** – „A magyar országgyűlés 1867. június 28-án 15 fős bizottságot küldött ki, hogy megállapodásra jusson az osztrák küldöttséggel a közös ügyek terheiből való áldozatvállalás mértékét illetően. Másrészt hosszabb vita után a képviselőház úgy döntött, hogy a bizottság az államadósságok kérdéséről is folytasson 'előleges értekezést' a másik birodalomfél küldöttségével, majd véleményét – a kormány javaslatával együtt – nyújtsa be az országgyűlésnek.” Az osztrák és magyar kormány szept. 12-én, majd módosításokat követően szept. 20-án írt alá megállapodást a pénzügyi kérdésekről, a két országgyűlési küldöttség (kvótabizottság) pedig szept. 25-én fejezte be munkáját Bécsben. Az államadósságok megosztásának módját és mértékét illetően jelentős véleménykülönbség maradt magyar oldalon is a kormány és a bizottság tagjai között. (Cieger 2008. 163.)

³ **Laczi megírta a kellemetlen, de előre sejthető ujságot szegény N[agy]. L[ászló].ról** – Vö. Arany László 1867. jan. 11-én Ercseynek írott, AJ levelének (2085.) végén található levelével. A híradás feltehetőleg Ercsey felesége testvérének öngyilkossági tervéről szólt.

⁴ **serio** – komolyan (ol.)

2130. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1867. október 25. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, **2132.** 1867. okt. 25.: „A Geyer által befizetett jul-sept. haszonbérből részemre megküldött 227 fíot köszönettel vettem, miről ezennel megnyugtatlak.”

2131. Szél Kálmán – Arany Jánosnak (1867. október 25. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2132.** 1867. okt. 25.: „Épen most veszem a Kálmán levelét. Mondd meg ezt neki, és hogy nincs semmi bajunk.”

2132. Arany János – Ercsey Sándornak (1867. október 25.)

K: NSzAJM 646. 2 világoskék fol. 22,4×14,4 cm. 1–4. levél. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ercsey Sándor urnak

tisztelettel

Nagy-Várad. N. Szalonta.

Pecsétek: **Pest 25/10; Nagyvárad 26/10 67; Nagy Szalonta 26/10.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 175–176. (részletek); Szendrey 1917. 466. (részlet)

Válasz Ercsey elveszett levelére (2130.)

¹ **mire mehetünk a zerindi consortiummal** – Zerind: nagyközség Arad megyében. Ercsey az itt található malom-conzorciumnak lehetett tagja. Vö. *AJ* Ercseynek (2156.) 1868. febr. 4., (2198.) 1868. jún. 2., (2214.) 1868. okt. 29.

² **Országos napirenden a Böszörményi ügye van** – Böszörményi László (1822–1869) ellenzéki képviselő, a Magyar Ujság szerkesztője ellen a kormány sajtópert kezdeményezett, mert lapjában 1867. aug. 28-án közölte Kossuth Lajosnak a váci választókhoz írott levelét, amelyben az emigráns politikus az 1848-as alkotmányt összegegyeztetetlennek mondta a kiegyezési törvényeket, a törvényhatóságokat pedig tiltakozásra szólította fel a közjogi alkuval szemben. A közvádoló okt. 15-én kérte a képviselőháztól Böszörményi kiadását. A Ház okt. 22-én tíz tagú bizottságot választott a jogi helyzet körütekintő megvizsgálására. A bizottság okt. 25-ére elkészítette véleményét, amely szerint Böszörményi perbe fogható. A képviselőház éles vita után nov. 18-án 183:91 arányban az ellenzéki politikus-szerkesztő mentelmi jogának felfüggesztése mellett döntött. Az esküdtszéki tárgyalásra 1868. febr. 27-én került sor: Böszörményit egy évi börtönre és kétezer forint pénzbüntetésre ítélték. Böszörményi 1869. márc. 24-én betegség következtében elhunyt a börtönben.

³ **mint Cicero, pro domo sua – vagy is pro domo mea** – szójáték (lat.): mint Cicero (önvédelemre mondott) *De domo sua* című beszédében, saját háza érdekében (azaz saját magáért) – vagy is az *én* házam érdekében

2133. Szabó Károly – Arany Jánosnak (1867. november 4.)

K: MTA Kt K 513/469. 2 csontszínű fol. 20,8×13,6 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: kiadatlan

¹ **A politikai életben már ugy is pecsovicscsá lettem, az idealista republicanus Sámi Laczival együtt** – Sámi László (1817–1881): a szabadságharc idején a radikálisok csoportjához tartozott. 1852-től haláláig a kolozsvári ref. kollégiumban a történelem tanára, liberális baloldali politikus. Publicisztikai dolgozatait *Amicus* álnéven írta. – Művei: *Sámi László válogatott művei* (Kolozsvár, 1883), *Válogatott írások* (Bukarest, 1955).

² **Gyulai Pali** – Gyulai Pál (1826–1909): 1858-tól az Akadémia levelező, 1867-től rendes, 1860-tól a Kisfaludy Társaság tagja, 1870-től az Akadémia nyelv- és széptudományi osztályának titkára, 1873-tól a BpSz szerkesztője, 1876-tól Toldy Ferenc utóda a pesti egyetem irodalomtörténeti tanszékén, 1879-től a Kisfaludy Társaság elnöke. A XVI. kötet 9 AJ-levelét tartalmaz (ebből 1 elveszett), Gyulai-

tól 11 levelet közöl (ebből 1 elveszett). A XVII. kötetben 21 AJ- (ebből 1 elveszett) és 23 Gyulai-levelet található. A XVIII. 9 Gyulai-levelet közöl (ebből 1 elveszett); kötetünk 5 AJ- (ebből 1 elveszett) és 4 Gyulai- (ebből 1 elveszett) levelet ad közre.

³ **Pali mint írja, mindent inkább hitt volna mint ezt** – 1867. okt. 30. (*GyPLev* 556.)

⁴ **a kolozsvári legaljasabb emberekből alakult s vesztegetéssel terrorizálással működő szélső baloldali rögtönzött nagy férfiakkal** – Szabó Károly Gyulaihoz írt levelében (1867. okt. 25.) leírja az előző nap tartott általános választói értekezletet, amelyben ifj. Kossuth Lajos baloldali követő választásának javaslatát vitatták meg. A baloldali érzelmű Sámi az ismeretlen tehetségű és a 24. évét még be nem töltött (azaz nem választható) Kossuth-fiú ellen szólalt fel, de a betóduló jogakadémiai ifjúság lekiabálta. (*GyPLev* 553–554.) – Gyulai 1867. okt. 30-i válaszában ezt írja: „Nem én buktam meg, hanem a Deákpárt s a dologban csak ez a mi fájdalmas. Szegény Deáknak nagyon rosszul esett a kudarc, Mikónak még inkább [...]. Sámit üdvözlöm. Ő sokkal több barátságot mutatott irányomban mint politikai ellenfél, mint a menyire talán én képes lettem volna. Ezt soha sem felejttem el, de azt hiszem jobban teszi vala, ha kivonja magát az egész dologból s nem okoz magának kellemetlenséget.” (*Uo.* 555.).

2134. Arany János – Toldy Ferencnek (1867. november 6.)

K: MTA Kt Magy. Ir. Lev. 105/34. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 28,8×22,9 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **A Gorove jutalomra érkezett egy pályamunkát, melynek sorsa a közelebbi nagy gyűlésen lesz eldöntendő** – „Olvastatott a Gorove-alapítványból kihirdetett következő pályakérdésre: »Mi befolyással volt az ó classicismus a magyar költészetre« érkezett egyetlen dolgozatra vonatkozó jelentés, mely a bírálók többsége véleményének alapján, se kiadásra, se jutalomra érdemesnek nem ítélte.” (*Magyar tud. Akadémiai XXVIII-ik nagygyűlés*, 1868. márc. 17. AkÉrt 1868. 93.) Szerzője ismeretlen, hiszen „jeligés levele felbontatlanul enyészetnek adatott által” (*Jelentés a Gorove-Pályázatról. AJÓM XIV. 299. 270.*)

2135. Arany János – Ráth Mórnak (I.) (1867. december 15.)

K: MTA Kt K 376/2. 2 csontszínű, a hajtásoknál szakadt fol. 22,2×14,3 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **az után magam vittem oda 24-et Reményitől** – Reményi Ede (1828–1898): zeneszerző, hegedűművész. – L. Ráth Mór 1867. febr. 19-én írt elismervényét Reményi Ede gyűjtéséről (2092.).

2136. Ráth Mór – Arany Jánosnak (1867. december 15.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ráth Mórnak, (2137.) 1867. dec. 15. (II.): „E benyomás alatt irtam mai leveletem. Nem reméltem azonban, hogy annak akár hangjában, akár kifejezéseiben valami olyas volna, mintha becsületét vonnám kétségbe. Csupán emlékezetét akarám felújítani a köztünk törtétek említésével. A mi már most azon kérdést illeti: mi az előfizető? erre nézve bajos más megoldást találni, mint a mi a szerződésben van.” – AJ Ráth Mórnak, (2138.) 1867. dec. 17.: „A pár nap ótai levélváltásunk alkalmával kifejtett egyességünk szerint”.
Válasz Arany 1867. dec. 15-i [I.] levelére (2135.)

2137. Arany János – Ráth Mórnak (1867. december 15.)

K: MTA Kt K 376/3. 2 csontszínű, a hajtásoknál szakadt fol. 22,4×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: kiadatlan

Válasz Ráth Mór 1867. dec. 15-i, elveszett levelére (2135.)

¹ **Nem reméltem azonban, hogy annak akár hangjában, akár kifejezéseiben valami olyas volna, mintha becsületét vonnám kétségbe** – Ez a mondat Ráth Mór (elveszett) válaszára vonatkozik.

² **impurumból** – fogalmazványból (lat.)

³ **Quartoban** – negyedréte formátumban (lat.)

⁴ **octavo** – nyolcadrét formátumban (lat.)

2138. Arany János – Ráth Mórnak (1867. december 17.)

K: MTA Kt K 376/4. Csontszínű, a hajtásoknál szakadt fol. 22,4×14,3 cm. 1. levél, 2. címzés:

Tek. Ráth Mór

**kiadó könyvvarus urnak
tisztelettel.**

Pesten. [sten – elk.]

M: kiadatlan

¹ **A pár nap ótai levélváltásunk** – Ezek szerint Ráth AJ dec. 15-én elküldött két levele (2135. és 2137.) között válaszolt, majd a második után elküldte a honoráriumot.

2139. Toldy Ferenc – Arany Jánosnak (1867. december 26.)

K: MTA Kt K513/888. Csontszínű fol. 22,6×14,3 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **Méltóságos Úr** – AJ megszólítása: 'tekintetes'; a 'méltóságos' az 1867 júniusában kapott, csak kényszerből elfogadott kitüntetéssel igényelhető, de AJ által nem igényelt báróság velejárója lett volna.

² **Azon nagybecsű ajándék, melylyel meglepni méltóztatott** – *Arany János összes költeményei egy negyedréti kötetben*. Pest, 1867.

³ **Bírván már magam a könyvet, a leányom is részesült az örömben** – Toldy (1847-ig Schedel) Izabella (1834–1899), szerzetesnővér, aki az angolkisasszonyok pesti rendházában nevelkedett és 1854-ben lépett be a rendbe. 1875-től az Angolkisasszonyok Intézetének főnöknője.

2140. Jánosi Gusztáv – Arany Jánosnak (1867)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Debreczeni Ferenc *Arany János nagyszalontai Arany muzeumban levő Könyvtárának Katalógusa* (MTA Kt, Ms 5234/17. 4. f. recto): „Jánosi Gusztáv: Nyugat költőiből. Veszprém. 1867. Ramazetter K. 8° 16°. fvgtl. ktl. – Benne Jánosi G. levele, mellyel e »kötetecskét« Aranynek küldi.” A kötet ma már nincs meg a szalontai könyvtárban.

Jánosi Gusztáv (1841–1911): költő, műfordító, kat. pap, 1899-től a Kisfaludy Társaság tagja, 1900-tól püspök. Versei és műfordításai a Szépirodalmi Figyelőben és a Koszorúban is megjelentek (l. *AJÖM* XVIII. 715.). Főbb művei: Longfellow: *Az arany legenda* (1886), Milton: *Az elveszett paradicsom* (1890), Tasso: *A megszállt Jeruzsálem* (1893).

A XVIII. kötetben 2, ebben ezt az 1 Jánosi-levelet rekonstruáltuk (mindegyik elveszett).

1868

2141. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. január 2.)

K: MTA Kt K 513/1066. Vízjel: **TOMPA MIHÁLYNÉ.** 2 csontszínű fol. 22,8×14,4 cm. 1. Tompa Mihályné levele, 2–3. üres, 4. Tompa Mihály levele.

M: kiadatlan

¹ **Minden tekintetben páratlan művedet kaptuk és szívesen köszönjük** – *Arany János összes művei* egy negyedréti kötetben. Pest, Ráth Mór, 1867.

² **Láttad-e mely számárságba vitt a fővár. lap. [?] privát levelem nyomán, tudtom s akaratom ellen?** – Tompa 1867. dec. 8-án helyreigazító cikket küldött Vadnai Károlynak, a Fővárosi Lapok szerkesztőjének, amelyben az Áldor Imre

által szerkesztett, *A forradalom költészete* című antológiát (1867) bírálta, saját, nem jól választott verseinek közlésére vonatkozólag; ez dec. 14-én meg is jelent (*TMLev* II. 238. és 405.) Dec. 17-én írt levelében Tompa azt kifogásolta, hogy magánközlésnek szánt nyilatkozatát publikálták, s helyreigazítást kívánt (Vadnainak, *Uo.* 240.); ugyanaznap Szász Károlyt, a Vasárnapi Ujság főmunkatársát is kérte, hogy lapja közöljön erről tájékoztatást (*Uo.* 241.). Eközben Áldor Imre válasza megjelent (FL 1867. dec. 17.); Tompa pedig dec. 18-án Lévayt, a Magyar Néplap szerkesztőségét (amelynek szintén elküldte a fentebbi nyilatkozatot) és Vadnait arról értesítette, hogy saját maga követte el a hibát: nem jelezte, hogy cikke nem publikus; ugyanekkor Nagy Miklósnak, a Vasárnapi Ujság szerkesztőjének írt levelében visszavonta Szász Károlynak megfogalmazott korábbi kérését (*Uo.* 242–244. és 406.). A korántsem egyszerű ügynek Tompa karácsonyi békéltető levele vetett véget (Vadnainak, 1867. dec. 24. *Uo.* 244–246.). L. Bisztray Gyula jegyzetét, *TMLev* II. 522.

2142. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. január 2.)

K: MTA Kt K 513/1066. Vízjel: **TOMPA MIHÁLYNÉ.** 2 csontszínű fol. 22,8×14,4 cm. 1. Tompa Mihályné levele, 2–3. üres, 4. Tompa Mihály levele.

M: *TMlev* II. 469.

¹ **Ki nem mondhatom, le nem irhatom örömemet, meglepetésemet, melyet, kívül belől pompás, becses ajándékának vételekor éreztem** – *Arany János összes művei* egy negyedréti kötetben. Pest, Ráth Mór, 1867.

2143. Radnótfáy Sámuel – Arany Jánosnak (1868. január 9.)

K: OSzK Nemzeti Színház maradvány iratok F4/102/48. f. Fogalmazvány.

M: kiadatlan

¹ **Folyó hó 8-án kelt 9/k számú becses levelére** – AJ drámabírálokat kért Radnótfáy Sámueltól. L. *AJÖM* XIV. 690.

2144. Arany János – Jókai Mórnak (1868. január 15.)

K: OSzK Kt Fond V/16. Csontszínű fol. 22,4×14,3 cm. 1. levél, 2. üres. **Nemz. Muzem Jókai hagyaték kézíratt. 1912. 38. sz.;** MTAK Kt Ms 5/70. (Voinovich másolata)

M: Császár 1914. 98.; EstHK 1925. 143.; *AJÖM* XIV. Regeszta, 690.; *JMÖM* 1975. 158.

Jókai Mór (1825–1904): 1858-tól az Akadémia levelező, 1861-től rendes, 1860-tól a Kisfaludy Társaság tagja. 1861 és 1896 között országgyűlési képviselő; 1863 és 1882 között A Hon szerkesztője. Korábbi kapcsolatukat l. *AJÖM* XV. 843–844. és XVI. 1169. A XV. kötet egy AJ-levelet közöl és hat elveszetről tud (közülük egy

töredék); Jókaitól két levelet ad közre (az elsőt Petőfivel írta). A XVI. két AJ-, egy elveszett AJ- és négy Jókai-levelet, a XVII. három AJ-, a XVIII. 1 Jókai-, kötetünk 3 AJ- és 2 Jókai-levelet tartalmaz (amelyekből 1 elveszett).

¹ **A Hon mai számában egy czímsor jelent meg az akad. nagyjutomra pályázó művekről** – Oltványi Ambrus jegyzete (*JMÖM* 1975. 650.): „az akadémiai nagyjutomat kezdetben egyszerűen annak a szépirodalmi vagy tudományos munkának ítélte oda az MTA összes ülése, amelyet az előző év terméséből a legértékesebbnek ítél. Az 1844-ben életbe léptetett szervezeti reform a nagyjutom odaitélésének módjában is változást hozott. Ettől fogva minden évben más-más akadémiai osztályt illetett meg az a jog, hogy az előző időszakban megjelent, tárgykörébe vágó művek közül a legjelentősebbeket a nagyjutomra ajánlja a nagygyűlésnek. 1868-ban a nyelv- és szépirodalmi osztályra jutott a sor. A H[on] 1868. jan. 15-i számában *Az akadémiai nagy jutomra pályázó munkák lajstroma* címmel rövid közlemény jelent meg. Ez a szépirodalmi művek közül Tompa Mihály összes költeményeinek hatodik és hetedik kötetét, a nyelvtudományiak sorában pedig Toldy Ferenc *A magyar nemzeti irodalom története* c. könyvét említette az első helyen. Az 1868. márc. 17-én megtartott nagygyűlés valóban ezt a két munkát tüntette ki a nagyjutommal.”

² **Ez osztályconferentiai készületlen, s a fejlődés processusában lévő munkálatot – ha annak nevezni lehet – publicum elé vinni, noha nem szándékos, de nagy indiscretio vala** – „*Riedl Szende* indiszkrécioja folytán került a hírek közé Tompa neve.” (*AJÖM* XIV. 690.)

³ **Cselekedd már most, a mit jónak látsz** – A „H[on] 1868. jan. 16-i száma csupán egészen röviden, az alábbi (az *Ujdonságok* rovatban közölt) sorokkal tért vissza az ügyre: »Kinyilatkoztatjuk, hogy az akadémia pályázatairól tegnapi számunkban megjelent közleményt a 'Hétfői lap'-ból vettük át.«” (*Uo.*)

2145. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. január 15.)

K: MTA Kt K 513/1067. Arany László kék ceruzás zárójelei. Csontszínű fol. 21,9×14,2 cm. 1–2. levél.

M: *AJLÍ* II. 282. (kihagyásokkal)

¹ **jól esett meleg és méltányos cikkkje s én ellágyulva irtam neki** – Szász Károly –*á-r*– betűjeggyel megjelent, *Tompa Mihály* c. írása: VU 1868. 1. sz. jan. 5. 1–2. Tompa levele: 1868. jan. 8. (*TMLev* II. 257–258.)

² **vissza kértem hát leveletem** – az 1868. jan. 9-én írt III. levélben (*uo.* 260–261.) és a jan. 13-án küldött táviratban (*TMLev* II. 265.)

³ **de ő írt s levele lefegyverzett, meggyőzött** – Szász Károly 1868. jan. 14-én válaszolt (*TMLev* II. 266.)

⁴ **37 fontot** – csaknem 21 kg-ot

2146. Radnótfáy Sámuel – Arany Jánosnak (1868. január 20.)

K: OSzK Nemzeti Színház maradvány iratok F4/102/48. f. Fogalmazvány.

M: kiadatlan

¹ **E dramabíró bizottmány tagjául van szerencsém tisztelt Tekintetes urat fölkérni** – AJ az 1863. márc. 17-i átszervezés után lett tagja a bizottmánynak, amelynek rajta kívül ekkor tagjai voltak Bérczy Károly, Czuczor Gergely, Egressy Gábor, Feleki Miklós, Greguss Ágost, Gyulai Pál, Jókai Mór, Salamon Ferenc, Szigligeti Ede, Tóth József, Tóth Kálmán és Tóth Lőrinc. 1868. jan. 22-én a drámabíró bizottmány átalakult: „mindössze öt tagból állott s ezeket az intendáns nevezte ki. Az öt tagból kettő író volt: Gyulai Pál és Vadnai Károly, kettő színész: Szigeti József és Tóth József, ötödik a színház újonnan kinevezett dramaturgja: Szigligeti Ede. A taglétszám leszállításának okára nézve a magyarázatot megtaláljuk a bizottmány új alapszabályainak második pontjában. E szerint az új bizottsági tagok tiszteletdíjban részesültek, míg eddig a drámabírási nobile officium volt.” AJ ezek szerint nem vállalta a felkérést. Pukánszky 1939. 128–129.

2147. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. január 22.)

K: MTA Kt K 513/1068. Távirat. A boríték címezése:

Szám 442

Nr. 39

A magyar királyi távirdától

Von der k. ung. Telegraphen-Station

TÁVIRAT. – TELEGRAMM.

Araný Titkárnak

Akademia Palotája

Bérmentve

vevény mellett.

Franco

gegen Empfangschein.

——Kézbesítés végett átadatott a küldőncznek dél óra perczkor.

Zur Bestellung an den Adressaten dem Boten übergeben den 23/1 18 um Uhr Min mittag.

M: *AJLÍ* II. 283.

¹ **ítélet mikor?** – Tompa az akadémiai nagyjutalom döntését várhatta.

² Arany László jegyzete szerint „E táviratoknak és a következő levélnek magyarázatát lásd Arany január 24-i levelében [2152.]. Az első sürgöny [2147. 1868. jan. 22.] véghetetlenül felzaklatta Aranyt; nem tudta, mire vélje, mit tegyen, válaszoljon-e? Végre egy lehetőleg egyszerű sürgönyben jelezte Tompának, hogy távira-

tát nem érti. Erre jött a második sürgöny [2149. 1868. jan. 23.] s erre Aranytól a megnyugtató felvilágosítás [2152. 1868. jan. 24.]” (AJLÍ II. 283.) Ez a jegyzet ellentmond AJ idézett levelének: „válaszolni mégsem mertem, míg újra telegrammod nem jött más nap [2152. 1868. jan. 24.]”; így nem rekonstruáltuk az Arany László által említett, az első távirat magyarázatát kérdező sürgönyt. AJ 1868. jan. 23-án küldhetett választáviratot (2151.).

2148. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. január 22.)

K: MTA Kt K 513/1071. 2 csontszínű föl. 21,4×13,6 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Arany Jánosnak, a Magyar tud. Akadémia Titkárának.

Pesten

3 és 2 krajcáros bélyeg. Postai pecsét: **Pest dél[el]őtt 24/1 68**

M: AJLÍ II. 284.

- ¹ **Hiszen a főv. lap már világosan kimondotta: hogy a Madácsé lesz** – „Az akadémia idej nagy jutalmát, mint halljuk, Madách »Ember tragédiájának« ítéli.” FL 1868. jan. 17. 51.
- ² **Ez a pohár nyomorúlt életem végén igen keserű lenne** – Vö. „Atyám! ha el nem múlhatik tőlem e pohár, hogy ki ne igyam, legyen meg a te akaratod.” (Mát 26:42.)
- ³ **László kapta-e a 2 ft 50 ot** – Ez a pénz a Tompa 1868. jan. 2-i levelében (2141.) említett pirulák megvételére szolgálhatott.

2149. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. január 23.)

K: MTA Kt K 513/1069. Távirat. A boríték címzése:

Szám

Nr

A magyar királyi táviratótól

Von der k. ung. Telegraphen-Station

TÁVIRAT. – TELEGRAMM.

Arany Titkárnak
akadémia Palotájában

Bérmentve

vevény mellett.

Franco

gegen Empfangschein.

—————Kézbesítés végett átadatott a küldöncznek dél óra perczkor.
Zur Bestellung an den Adressaten dem Boten übergeben den 18 um Uhr Min mittag.
M: *AJLÍ* II. 283.

¹ **mikor lesz a gyűlés** – Az Akadémia 1868. évi nagygyűléséről van szó, amelyen „Az osztály ajánlata elfogadtatik, s e nagy jutalom Tompa Mihály összes költeményei 1863-ban megjelent VI-ik kötetének kiadatni rendeltetik.” (Nagygyűlés, 1868. márc. 17. AkÉrt 1868. 91.)

2150. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. január 23.)

K: MTA Kt K 513/1072. Arany László kék ceruzás zárójelei. Csontszínű fol. 21,9×13,9 cm. 1–2. levél.

M: *AJLÍ* II. 284–285.

¹ **Az első pillanatban csaknem önkivűliségbe esem, nagy, kis dolog felett. Így jártam az Áldorféle dologgal, azután Vadnayval; azután Károly barátunkkal s végre most a jutalom-hirdetésekor, veled, elébb Gyulayval.** – L. Tompa AJ-nak 1868. jan. 2-án írt levelét (2141.) és Bisztray Gyula jegyzetét: *TMLév* II. 522. – Áldor Imre (1838–1928): publicista, tanár, történelmi író. Vadnai Károly (1832–1902): író, újságíró, 1864-től a Fővárosi Lapok egyik szerkesztője. 1866-tól a Kisfaludy Társaság, 1872-től az Akadémia levelező, 1900-tól rendes tagja. A XVII. kötet 1 AJ- és 1 Vadnai-, a XVIII. 1 Vadnai-, kötetünk 1 AJ- és 2 Vadnai-levelet tartalmaz. – **Károly barátunk:** Szász Károly

² **másfél év óta 37 fontot vesztett a test** – Ez csaknem 21 kg-ot jelent.

2151. Arany János – Tompa Mihálynak (1868. január 23.)

K: Elveszett. – Utalás a táviratra: Tompa AJ-nak, **2153.** 1868. jan. 24.: „Vettem, köszönöm a tudósítást. Bolondság volna aggódni s nyugtalankodni”; AJ Tompának, **2152.** jan. 24.: „válaszolni mégsem mertem, míg újra telegrammod nem jött más nap”.

Válasz Tompa 1868. jan. 23-i táviratára (**2149.**)

2152. Arany János – Tompa Mihálynak (1868. január 24.)

K: MTA Kt K 513/1190. 2 csontszínű, tintafoltos fol. Arany László kék zárójeleivel. 22,3×14,4 cm. 1–4. levél. Az 1. oldal felső részéről 10,3×0,5 cm-es csík le van vágva. Feltehetőleg Tompától származó, kék ceruzás aláhúzások és a 4. oldalon tintával való kihúzások.

M: *AJLÍ* II. 285–289.

Válasz Tompa 1868. jan. 22-i levelére (**2148.**) és jan. 23-i táviratára (**2150.**)

¹ **mint ezt az Almanach 213-ik lapján megolvashatod** – „Minden évben más-más osztály ajánl *akadémiai nagy jutalomra* (kétszáz arany) és másod vagyis *Marczibányi-jutalomra*, köréhez tartozó munkát oly módon, hogy mindig a legközelebb lefolyt hatévi időközben megjelent, illető szakbeli munkák vétessenek tekintetbe, oly módon mindazáltal, hogy a mint a nyelv- és széptudományi osztályra kerül a sor, ez osztály két nagy köre, a nyelv- és széptudományi külön-külön részesítetik az egész nagy jutalomban. Az osztályok sorára nézve: 1862-ben (1856–61-ről) a történettudományi, 1863-ban (1857–62-ről) a természettudományi, 1864-ben (1858–63-ról) matematikai, 1865-ben (1859–64-ről) a philosophiai, 1866-ban (1860–65-ről) a történettudományi, 1867-ben (1861–66-ról) külön a nyelv-, és külön a széptudományi, 1868-ban (1862–67-ről) a történettudományi osztály körébe eső munkák legjobbika nyeri a nagy jutalmat.” (*Magyar Tudom. Akadémiai almanach csillagászati és közönséges naptárral MDCCCLXVII-re*. Pesten, Eggenberger Ferdinánd m. akad. könyvtárosnál, 213.)

² **Én boszusággal láttam a „Hon” egyik múlt heti számában** – „Az akadémiai nagy jutalomra pályázó munkák lajstroma

I.

Szépirodalmiak:

- 1) Tompa Mihály összes versei. 6. 7ik köt.
- 2) Madács [!] Imre: Az ember tragoediája.
- 3) Szász Károly összes költeményei.

II.

Nyelvtudományiak.

1. Toldy Ferencz. A magyar nemzeti irodalom története. Pest 1864–65. – 2.) A magyar nyelv szótára. A m. t. akad. megbizásából Czuczor G. és Fogarasi János. Pest 1862–67. – 3.) Gegus Dániel. Magyar országgyűlési törvénykönyv. I–III. Pest 1866. – 4.) Ballagi Mór. Magyar-német és Német-magyar szótár 2 köt. Pest.– 5.) Fogarasi János. Magyar-német és Német-magyar szótár. Pest. – 6.) Kriza János. Vad rózsák. Székely népköltési gyűjtemény. I. köt. Kolozsvár 1863. – 7.) Vámbéry Armin. Abuska. Csagatai török szógyűjtemény, török kézirat után. Pest, 1862. – 8.) A classica philologia encyclopaediája. Telfy János. Pest, 1864. – 9.) Kenessey Albert Hajózási műszótár.

A Marczibányi jutalomra pályáznak: 1.) Szász Károly műfordítása: a) Lyrai áloék. Pest, 1861. – b) Gyöngyvirágok. Pest 1862. – c) Hugó V. Századok legendájából[.] Kiadta a Kisfaludy-társaság. 1863. – 2.) Gyulai Pál. Vörösmarty életrajza. Pest 1866. – 3.) Zord idők. Regény. B. Kemény Zsigmond. Pest 1862. – 4) Politikai divatok. Jókai Mór. – Mire megvénülünk. Jókai Mór. – 6.) Cicero levelei, ford. Fábián Gábor.” A Hon, 1868. jan. 15.

³ **rögtön irtam neki** – 1868. jan. 15-én (2144.)

- ⁴ **Jókai helyett ujdondásza válaszolt, Illési** – Illésy György (1832–1871): 1865-től a Fővárosi Lapoknál korrektor és francia beszélyek fordítója, majd a Vadász és Versenylap számára angolból fordító; 1866-ban a Magyar Világnál, aztán a Sürgönynél, 1867 májusától a Hon szerkesztőségében dolgozik.
- ⁵ **principálisa** – hivatali főnöke (lat.)
- ⁶ **A Hétfői Lapokat [...] onnan vágta ki** – Hétfői Lap az irodalom és tanügy számára, 1868. 2. sz. jan. 13. 29–32.
- ⁷ **Riedl Szende** – Riedl Szende (1831–1873): nyelvész, szerkesztő.
- ⁸ **quo fato** – szerencsétlenségből (lat.)
- ⁹ **posito sed non concessio** – feltéve, de meg nem engedve (lat.)
- ¹⁰ **Czuczor** – Czuczor Gergely (1800–1866) bencés szerzetes, költő, nyelvtudós, az Akadémia 1831-től levelező, 1836-tól rendes tagja.
- ¹¹ **recepisséit** – postai vevényeit (né.)
- ¹² **az nap életem egyik legsötétebb napja lévén** – Jan. 18. Piroska napja volt. Az ezt követő napok a Piroska születésére és Juliska halálára való visszaemlékezés ideje lehettek, amint azt AJ 1868. febr. 14-i, Tompának írt levele is igazolja (2160.). Ekkor idézi a *Toldi szerelme* VI. részének 1867 nyarán írt elejét: „Piroska... ez a név! jaj nekem, ez a név!” Febr. 16. Juliánna napja.
- ¹³ **De boldog isten! [...] míg újra telegrammod nem jött más nap.** – Ezeket a sorokat Tompa vastagon kihúzta.
- ¹⁴ **Laczi megkapta a 2 f. 50 krt, válaszolt is** – A Tompa 1868. jan. 2-i levelében (2141.) említett pirulák megvételéről lehetett szó.

2153. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. január 24.)

K: MTA Kt K 513/1073. Vízjel: korona alatti **ÁLDÁS HAZÁNKRA**. 2 Csontszínű fol. 22,2×14 cm. 1–2. levél, 3–4. üres.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1868. jan. 23-i, elveszett táviratára (2151.)

¹ **Vettem, köszönöm a tudósítást** – Ez a tudósítás nem maradt fenn.

² **mélyebb meggondolás után átlátom hogy lesz** – ti. akadémiai nagyjuttalom Tompa számára

³ **a ki Tompáról azt írja<, > érzi és hiszi: <a> mi a Vasárnapi ujság 1^{ső} számában van: másképp nem tehet** – *–á–r–* [Szász Károly]: *Tompa Mihály*. A portré zárómondata: „Irodalmunk egyik legfőbb büszkesége, s most legföltettebb kincse felé azon hő óhajással fordulunk: vajha nyerje vissza egészségét mielőbb, hogy örülhessen ismét az életnek ő, neki kedvesei és barátai, s munkáinak a haza.” VU 1868. 1. sz. jan. 5. 1–2.

- ⁴ **Tehát Madáchchal fojtának meg** – Vö. a Fővárosi Lapok téves hírével: „Az akadémia idei nagy jutalmát, mint halljuk, Madách »Ember tragédiájának« itélik.” FL 1868. jan. 17. 51.
- ⁵ **László kapta-e a 2 ft 50 frot?** – Ez a pénz a Tompa 1868. jan. 2-i levelében (2141.) említett pirulák megvételére szolgálhatott.
- ⁶ **Én erősen vagyok** – Feltehetőleg kimaradt egy szó: 'Én erősen [beteg] vagyok'.
- ⁷ **Mondd meg Szász Károlynak: hogy siessen a képpel; hadd lássam meg** – Tompa emlékül szeretné adni barátainak saját képét, ennek kiválasztásáról, sokszorosításáról és megküldéséről levelezett Szász Károllyal (1868. jan. 20. *TML*ev II. 275.; 1868. jan. 24. *Uo.* 278–279.; 1868. jan. 27. *Uo.* 282.; 1868. jan. 30. *Uo.* 282–283.; 1868. jan. 31. *Uo.* 284.; 1868. jan. végén. *Uo.* 284.; 1868. febr. elején. *Uo.* 285.; 1868. febr. 3. *Uo.* 287–288.; 1868. febr. 9. *Uo.* 290.; 1868. febr. 10. *Uo.* 292.; 1868. febr. 11. *Uo.* 293.; 1868. febr. 11–15. között. *Uo.* 294.; 1868. febr. 14. *Uo.* 297.)

2154. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. január 31.)

K: MTA Kt K 513/1074. Arany László kék ceruzás zárójelei. 2 csontszínű fol. **Tompa Mihályné** nyomattal. 22,8×14,4 cm. 1–4. levél.

M: *AJL* II. 289–291.

Válasz AJ 1868. jan. 24-i levelére (2152.)

- ¹ **ime azok is kik benne élnek – egy Jókay például – milyen bakokat lőnek!** – L. AJ Tompának, 1868. jan. 24. (2152.).
- ² **A közlést olvastam én is, de nem tűnt fel, a most elmondott okból** – Címe: *Az akadémiai nagy jutalomra pályázó munkák lajstroma*. A Hon 1868. jan. 15. L. AJ Tompának, 1868. jan. 24. (2152.).
- ³ **ki dicsekszel azzal: mit képeden <képeden> viselsz!** – „Teremté tehát az Isten az embert az ő képére, Isten képére teremté őt” (Móz I. 1:27.)

2155. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1868. február 4. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, 2156. febr. 4.: „Először is, a dec. lejáratu L-[ovass]y féle 48 fto vettem, köszönettel. Geyer fizetése is megjött, dec. végeig. Azonban: »meghalt a király: éljen a király!« G.[eyer] barátunk az új angáriát [negyedévi földbért, ol.] is köteles lett volna már januar elején fizetni, s te erről mit sem említisz, valószínűleg mert hallgat veled, mint nyúl a bokorban.”

2156. Arany János – Ercsey Sándornak (1868. február 4.)

K: NSzAJM 647. 2 világoskék fol. 22,4×14,4 cm. 1–4. levél. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ercsey Sándor urnak tiszte-

lettel.

Nagy-Várad felé N. Szalonta.

Pecsétek: **Pest Lipotváros 4/2 68; Nagy-Várad 5/2; Nagy Szalonta 5/2.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: AJÉ 177–179. (részletek); Szendrey 1917. 466–467. (részlet)

¹ **magad adsz agi-t** – magad adsz alkalmat, biztatást (lat.)

² **angáriát** – évnegyedre járó fizetést (ol.)

³ **a repartitiókor** – az elosztáskor (lat.)

⁴ **budgetjébe** – költségvetésébe (fr.)

⁵ **Hogy mondhatnám el valahára, Tytírussal:**

Libertas, quae sera tamen respexit inertem,

Candidior postquam tondenti barba cadebat;

Respexit tamen, et longo post tempore, venit – Tityrus szavai, Vergilius I. ecloga, 27–29.

Óh, a szabadság! mely rám nézett végre, riadra,

Bárha szakállam már szürkén hullik le, ha nyírom;

Évek után mégis jött és néz rám

(Lakatos István ford.)

⁶ **Tehát a malom-vesződség is egyre tart még?** – A zerindi malom-conzorcium ügye (vö. Ercseynek, **2132.** 1867. okt. 25., **2198.** 1868. jún. 2., **2214.** 1868. okt. 29.)

⁷ **dégálni** – élni (lat.)

⁸ **hogy Kálmánt e most szándékozott lépése (nagyon természetesen) mind inkább távolítani fogja tőlem és tőlünk** – Szél Kálmán újabb házassága (l. erről: Rolla 1944., Korompay 2008.)

⁹ **pecsovics** – A reformkortól kezdve a Habsburgok, ill. a kormánypárt szolgai híve, Petsovics István szekszárdi tiszttartó nevéből.

¹⁰ **Hát már Biharország mi lesz: „Hon”-e, vagy „Hazánk”?** – 1867 decemberében a delegációban való részvétel ügyében átmeneti törés következett be a balközép pártban. A Tisza Kálmán és Ghyczy Kálmán vezette csoport elhibázottnak tartotta ugyan a közös ügyes intézményrendszert, de vallották, hogy csak a döntéshozatali fórumokon való részvétellel nyílik lehetőség a rossz törvények megváltoztatására. Álláspontjuk hatékonyabb kifejtése érdekében 1868. jan. 12-től Hazánk címen lapot jelentettek meg. A Jókai Mór, Keglevich Béla, Mocsáry Lajos fémjelezte csoport pedig A Honban érvelt amellet, hogy ellenzéki politikusként nem vehetnek részt az elhibázott és részben közjogi fikciókon alapuló politikai berendezkedés működtetésében, ha mégis így tesznek, akkor a kormánypárt

saját céljaira használhatja fel őket. A két szárny egyesülésére a párt újrafogalmazott programjának (az ún. bihari pontoknak) az elfogadása után, 1868. ápr. 1-jén került sor.

- ¹¹ **mint Balassa mondá** – Balassa János (1814–1868), orvos, akadémikus; 1862 nyarán ő küldte AJ-t szliácsi fürdőkúrára (AJ Tompának, **1442**. 1862. jún. 20. *AJÖM* XVIII. 62.).
- ¹² **senectus ipsa morbus est** – az öregség maga betegség (lat.). Terentius: *Phorm.* IV. 19
- ¹³ **Mostanában, valami csekélység miatt tépelődve, mindennap jött tőle hozzám a levél és telegramm** – 1868. jan. 22.: távirat (**2147.**), levél (**2148.**); jan. 23.: távirat (**2149.**), levél (**2150.**); jan. 24.: levél (**2153.**); jan. 31.: levél (**2154.**).
- ¹⁴ **Én, mint a féle megrótt, bélyegzett (keresztes) pecsovics** – A túlbuzgó kormánypárti emberre alkalmazott gúnynevet önmagára vonatkoztató AJ az 1867 júniusában kapott (kereszt formájú) Szent István-rend elfogadása miatt került ebbe a helyzetbe. Vö. Korompay 2013.

2157. Tompa Mihály – Arany Jánosnak, Gyulai Pálnak, Szász Károlynak (1868. február 7.)

K: OSzK Levelestár. Csontszínű fol., 22,2×14,4 cm. 1–2. levél. Csak az aláírás autográf. Peccsét: **M. N. Muzeum könyvtára. Kézirattári Növedéknapló 1946 év 8. sz.** Másolat: Wallentinyi–Kéky IV. 621–622.; ez címzettként AJ-t és Gyulai Pált is megjelöli.

M: *TML*ev II. **1102.** 289. Jegyzet hozzá: 411.

- ¹ **Legyetek szivesek emez általam küldött csomagot a meg írott könyvtárban elhelyezni** – A Kisfaludy Társaság könyvtáráról van szó: I. Tompa ugyanezeknek 1868. febr. 10-én írt első levelét (**2158.**) és Tompa AJ-nak 1868. máj. 27. előtt írt levelének (**2194.**) jegyzetét.
- ² **„Rendeld el házadat”... azt mondja az irás** – „Az mondja az Úr: Rendeld el házadat, mert meghalsz és nem élsz.” 2 Kir 20:1.
- ³ **Csengeri Antal** – Csengery Antal (1822–1880): 1847-től az Akadémia levelező, 1858-tól rendes tagja és jegyzője, 1871 és 1880 között másodelnöke; 1857 és 1869 között a BpSz szerkesztője, 1861-től országgyűlési képviselő. A XV. kötet 1 AJ-, a XVI. 4 AJ- és 4 Csengery-, a XVII. 17 AJ- és 12 Csengery-, a XVIII. 2 AJ-, kötetünk 2 AJ- és 1 Csengery-levelet közöl.
- ⁴ **Fájdalom: a virágregék sorsa is olyan forma: mint az Olajágé Heckenast kezében** – A *Virágregék* (1854) Tompa egyik verseskötete, az *Olajág* (1867) versben és prózában készült olvasó- és imakönyv.

2158. Tompa Mihály – Arany Jánosnak, Gyulai Pálnak, Szász Károlynak (1868. február 10. I. levél)

K: OSzK Analekta 6214/5. 6 csontszínű, cérnával összefűzött fol. 26,4×21,2 cm.; jobboldalt középen minden oldalon 4×1/2–1 cm.-nyi lyuk. 1. **Szász Károly es Gyulay Pál barátainak Pesten**; 2. rendelkezés (idegen kéz, autográf javításokkal és aláírással; 3–5. verscímek (autográf, idegen kézzel való javításokkal); 5–10. jegyzetek (autográf); 10–11. két sonett (idegen kéz); 12. **Tompa** (autográf). Másolat (Wallentinyi–Kéky IV. 623.)

M: *TML*ev II. 291. (csak a rendelkezés); jegyzet hozzá: 411.

¹ **Jó barátaim Arany, Gyulai, Lévai, Szász Károly szivesek lesznek az összeállítás és szerkesztést rendezni** – Tompa 1868. febr. 7-én Szász Károly által küldte el az *Olagágnak* és verseinek „át nézett, kiválogatott” példányát és azt a jegyzéket, amely az utóbbiak eljövendő kiadási rendjére vonatkozik, mert „Nagyon beteg [...]; Isten tudja: mi történik, s mikor?” (*TML*ev II. 289.) Ezt a csomagot 1868. febr. 10-én Szász Károlynak, AJ-nak és Gyulainak szóló két levelével, valamint 1868. febr. 11-én Szász Károlynak írt levele mellékletével egészítette ki (*TML*ev II. 291–292, 293.). – A példányok nem maradtak fenn.

„A Kisfaludy-Társaság a költő halála után, 1868. október 19-i havi ülésén foglalkozott a hagyatékkal. A hagyatékat Greguss Ákos és Szász Károly vizsgálták át. Jelentésük szerint: a hagyatékat három csomagból áll, melyek a könyvek mellett eredeti kéziratait, a jövőre szánt javításokat és végrendelezéseit tartalmazták. Munkáinak kiadásával a Kisfaludy Társaság Arany János, Gyulai Pál, Lévay József és Szász Károly tagokat bízta meg, amiért is a végrendelezés mihez tartás végett az elhunyt nevezett barátainak kiadatott.” (Bisztray Gyula jegyzete, *TML*ev II. 411.) Gyulai 1869. szept. 27-én írta Szász Károlynak: „Ráth arra kér, hogy Tompa költeményei előfizetési felhívását írd meg, a mint ezt megígérted mind neki, mind nekünk. A kiadás idejét s az előfizetési föltételeket majd Ráth fogja bele tenni. Ugy hiszem, hogy az előfizetési felhívásnak az Arany, sat nevében kell menni, azért légy egy kisse gondos.” (*GyPLE*v II.) A Tompa műveinek kiadásával kapcsolatos szerződéseket és leveleket l. MTA Kt Ms 5690/42–67.

A megjelent kiadások: Tompa Mihály *Összegyűjtött költeményei*, I–VI, s. a. r. AJ, Gyulai Pál, Lévay József, Szász Károly, bev. Szász Károly, Pest, 1870; Tompa Mihály *Összes költeményei*, I–IV, s. a. r. AJ, Gyulai Pál, Lévay József, Szász Károly, bev. Szász Károly, Pest, 1870; Tompa Mihály *Összes költeményei*, I–IV, s. a. r. Lévay József, Bp., 1885.

² **„Az erdei lak”** – Vö. Szász Károly 1869.; Tompa 1885. I. 342–345.; Tompa 1918. 118–119.; Petőfi 1997. 492–497.

³ **Csokonai levele** – Vö. Csokonai 1999. 167.; jegyzet hozzá: 673–675.

⁴ **A vas. ujságban így jelent meg; 1863^{ban} a censúra kihagyatta – A p-i várban.**
(VU 1861. 35. sz. szept. 1. 410.):

Talán e rom megint felépül...
De bár eltűnik is kövérül,
A romlás zöldes moha:
A régi tűz fellángolása,
A régi szó felharsogása
– Nem ujul meg többé s o h a !

⁵ **Zsedényire** – Zsedényi Ede (1804–1879): 1833-tól Szepes vármegye konzervatív követe, 1848-ban is kitartott udvarhű magatartása mellett, majd visszavonult a politizálástól. Batthyány Lajos perében (1849) eredménytelenül tanúskodott a volt miniszterelnök mellett. 1859-ben a protestáns pátens elleni tiltakozásáért többhavi fogságra ítélték. A pátens visszavonása után 1875-ig a tiszai ev. egyházkerület felügyelője. 1867 és 1879 között kormánypárti képviselő.

2159. Tompa Mihály – Arany Jánosnak, Gyulai Pálnak, Szász Károlynak (1868. február 10. II. levél)

K: OSzK Analekta 6214/7. 2 csontszínű fol. 20,4×17 cm. 1. Jegyzés (csak a dátumtól autográf), 2–4. üres. Boríték: 6214/3. 1. Címzés:

**A Kisfaludy-Társaság könyvtárába
levő többi irományomba
teendő. Melyre Szász
Károly és Arany János
barátomat hatalmazom
fel Tompa Mihály [egyb.]**

2. Barna viaszpecsét, koronás **T.M.** monogrammal. Másolat: Wallentinyi-Kéky IV. 628.

M: *TML*ev II. 291–192. Jegyzet hozzá: 411.

¹ **Jegyzés az ítézet általi méltányoltatásomhoz** – Ez a levél a Szász Károlynak, AJ-nak és Gyulainak 1868. febr. 10-én írt I. levél (**2158.**) kiegészítése.

² **az 1868-iki Vasárnapi Ujság 1-ső számában** – [Szász Károly] –á–r–: *Tompa Mihály*. VU 1868. 1. sz. jan. 5. 1–2.

³ **A Kisfaludy-Társaság könyvtárában elhelyezett csomagba** –

Hetedik ülés szept. 30-dikán 1868.: „A Tompa Mihály által a Társaság levéltárában őrzés végett átküldött lepecsételt csomagok tartalmának megvizsgálásával s ez ügyben jelentés tételével Szász Károly tag s a titkár bizattak meg.”

Nyolczadik ülés okt. 28-dikán 1868.: „Szász Károly és a titkár jelentik, hogy Tompa Mihály hagyományait megvizsgálták, s a legnagyobb csomóban verseinek s az »Olajág«nak egy-egy példányát kijavítva, s azon rendelkezést találták, hogy munkái további kiadásait Arany János, Gyulai Pál, Lévay József és Szász Károly rendezzék, a kisebbik, későbbben beküldött csomóban versei jegyzékét s a kiadásra vonatkozó végleges utasításokat találták, a tekercs alaku harmadik csomóban pedig, mint az elhunyt maga rá jegyezte, »valamennyi jó versének eredeti kéziratát», még pedig első kéziratát. Ennélfogva azt véleményezik, hogy a munkák s a kiadásokra vonatkozó rendelkezések Arany János, Gyulai Pál, Lévay József és Szász Károly tagoknak adassanak ki, a Versek kézíratai pedig ereklyékül a Társaság levéltárába tétessenek.” *A Kisfaludy Társaság üléseinek jegyzőkönyvei 1865. február 22.–1871. január 25.* MTAK Kt Ms 5768.

2160. Arany János – Tompa Mihálynak (1868. február 14.)

K: MTA Kt K 513/1191. 2 csontszínű fol. Arany László kék ceruzás zárójeleivel. 22,4×14,3 cm. 1. levél, 2–3. a *Toldi szerelméből* való részlet, 4. a sirköre írt vers

M: *AJLI* II. 291–292. (a versidézet nélkül)

¹ **Sietlek tudósítani, hogy a csomag megérkezett, s azon leszek hogy a hármas bizottságot mielőbb összegyűjtsem, s a dolgot, akaratod szerint elintézzük** – „Legyetek szivesek emez általam küldött csomagot a meg írott könyvtárban elhelyezni. Mi ez? Az Olajágnak és verses költeményeimnek át nézett, kiválogatott egy-egy példánya.” (Tompa Szász Károlynak, 1868. febr. 7. *TMLev* II. 289.); „A Kisfaludi Társaság könyvtárában helyezem el a jegyzéket s az átnézett példányt. – Jó barátaim Arany, Gyulai, Lévai, Szász Károly szivesek lesznek az öszve állítást és szerkesztést rendezni. Könyvem leendő címje: *Tompa Mihály költeményei*.” (Tompa Szász Károlynak, Arany Jánosnak és Gyulai Pálnak. 1868. febr. 10. I. levél. *Uo.* 291. E kötetben: **2158.**)

² **866-ban a cholera alatt** – Pesten a kolerajárvány 1866 augusztusától november közepéig tartott.

³ **Hatodik Ének.** – Az idézett hat versszak a *Toldi szerelme* kéziratának (MTA Kt K 506.) másolata: tartalmazza annak javításait, de változtat az interpunkción és kevesebb helyen kurzivál. A kéziratban a harmadik versszak ötödik sora: „Sinleni – oh, hogy ne? – már sinled anyádat.”; az első lábjegyzet: „Juliskám szívreható, kedves tréfája. »Te kis idegen!« szokta mondani csecsemőjének, nem sejtve még akkor, hogy mint tőle »idegen« fog felnőni!”; a második: „Azon csudálatos clairvoyance-ban [tisztánlátásban, fr.], haldoklásakor, midőn tőlünk sorra elbucszótt, gyermekét is be hozták, de azt, a főntebbi szavakkal, rémulve távolítá el halálos ágyától. –”

2161. Tóth Kálmán – Arany Jánosnak (1868. február 21.)

K: MTA Kt K 513/1236. 2 csontszínű fol. 22,3×14,2 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

Tóth Kálmán (1831–1881) költő, dráma- és újságíró, politikus, 1860-tól a Kisfaludy Társaság, 1861-től az Akadémia levelező tagja. A XVI. kötet egy, a XVII. két, kötetünk egy Tóth Kálmán-levelet közöl.

¹ **A „Koszorú”ban tölem egy vers jelent meg „Lengyel anya” czim alatt – A lengyel anya (Román cz.)**. K III. I. 1865. 7. sz. febr. 12.

² **Miután az utóbbi időkben irt verseimet kiadni szándékozom – Ujabb költeményei.** Pest, 1868.

2162. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. február 23.)

K: MTA Kt K 513/1075. Arany László kék ceruzás zárójelei. Csontszínű fol. 20,3×17cm. 1–2. levél.

M: *AJLÍ* II. 292–293. (kihagyással)

Válasz AJ 1868. febr. 14-i levelére (**2160.**)

¹ **Vettük, olvastuk és ismét olvastuk gyönyörű költeményedet – AJ a Toldi szerelme** 6. énekének első hat, Piroskáról szóló versszakát küldte el Tompának.

² **Nálam volt Károly, Józsiival** – Szász Károly és Lévay József 1868. febr. 19. és 21. között látogathatták meg Tompát. Vö. Tompa Lévay Józsefnek (1868. febr. 18. *TMLev* II. 299–300.), Szász Károlynak (1868. febr. 18. és febr. 21. *Uo.* 300.) és Horváth Lajosnak (1868. febr. 22. *Uo.* 301–302.).

³ **Hallónak boldog estvéje** – Christian Friedrich Sintenis *Hallo's glücklicher Abend* című regényének Gelei Józseftől való magyar fordítása (Pozsony, 1788)

⁴ Arany László lábjegyzete: „Talán nem annyira tréfából, mint inkább azért írja így, hogy a nők, ha kezökbe jut is e levél, első pillanatra ne értsék.” (*AJLÍ* II. 293.)

2163. Szél Kálmán – Arany Jánosnak (1868. február 25. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, **2164.** 1868. febr. 25.: „Irja Kálmán, hogy szegény kis unokánknak megint ti adtok menhelyet, míg már az állandó gondviselő megérkezik.”

¹ **[a kislányt Ercsey Sándorék vették gondozásba, amíg az állandó gondviselő, azaz a második feleség megérkezik]** – Ezzel kapcsolatban l. Rolla 1944. 91. és Korompay 2008. 50.

2164. Arany János – Ercsey Sándornak (1868. február 25.)

K: NSzAJM 648. 2 világoskék fol. 22,4×14,4 cm. 1–4. levél. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ercsey Sándor hites

ügyvéd úrnak.

Nagy-Várad

vasút N. Szalonta.

Pecsetek: **Pest Lipotváros 25/2 68; Nagy-Várad 26/2; Nagy Szalonta 26/2.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: AJÉ 180–182. (részletek); Szendrey 1917. 467. (részlet)

¹ **kácsingódzó** – ácsingozó

² **engageirozva** – lekötelezve (fr.-né.)

³ **Kálmán most neki gondviselőt visz a házhoz** – Szél Kálmán második házasságára készül.

⁴ **Majd csak ellagzizzuk az országot** – A farsangi bálokra való utalás mellett a következő politikai célzásról lehet szó: a pénzügyminiszter „Lónyay a vasúti beruházások fedezésére – a tekintélyes Rothschild-csoport megkerülésével, amely a Monarchia kedvezőtlen tőzsdei megítélése miatt csak magas kamat ellenében volt hajlandó kölcsönt nyújtani – egy párizsi székhelyű bankhoz fordult hitelért. Később azonban ő is kénytelen volt elismerni, hogy a Société Générale-lal végül 1868 elején aláírt kölcsönügylet különböző okok miatt sikertelennek bizonyult, a részvényeknek csupán egyharmada kelt el a pénzpiacon.” (Cieger 2008, 164.). A Pesti Napló 1868. febr. 20-i száma is ír a 30 milliós kölcsön szerény árfolyamon való jegyzéséről, továbbá ugyanez a lapszám tudósít a Monarchia jelentős mértékű közösügyi kiadásairól folyó delegációs alkudozásokról is.

⁵ **Szász K.[ároly] a napokban jött haza tőle, s irtóztatónak festi állapotját** – Vö. Tompa 1868. febr. 18-án Szász Károlynak írt levelével: „Aldanom kell, különben oly kegyetlen sorsomat azon kegyességeért: melyben nyomorult életem végén reszesit: hogy megengedi láthatásodat és öleléseidet” (*TML*ev II. 300.).

⁶ **én most egy radicalis kuruslás alá adtam szegény fejemet** – Ercsey visszaemlékezése szerint 1868-ban „egy alkalommal a boldogult b. Eötvös dr. Balassát küldte hozzám, tudta és beleegyezése nélkül, segélynyújtás és orvosi gondozás végett”. *AJÉ* 177.

⁷ **rátát** – részletet (lat.)

2165. Arany János – Tompa Mihálynak (1868. február 27.)

K: MTA Kt K 513/1192. Csontszínű, tintafoltos fol. Arany László kék zárójeleivel. 22,4×14,3 cm. 1–2. levél

M: *AJL* II. 293–294. (kihagyással); *AJL*ev 598–599.

¹ **Omnes eodem cogimur, omnium**

Versatur urnâ serius ocus

**Sors exitura et nos in aeternum
Exilium impositura cymbae.**

(Horatius: *Ódák* 2.3. 25–28.) Bede Anna fordításában:

Mind arra tartunk. Lent valamennyiünk
urnája fordul, mígnem előbb-utóbb
sorsunk kijő, s véget nem érő
száműzetésre megyünk a sajkán.

² **insinuatiókkal** – gyanúsításokkal (lat.)

2166. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1868. február 27.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, **2167.** 1868. márc. 3.: „Leveled, a nagy sietségben, csak tegnap érkezett és így kelte után ötöd napra, mi bizony a csiga-posták korában is számot tenne. [...] De épen az a baj, hogy a combinatio nálam még nem lépett volt ki az ideális körből: semmi előkészület arra, hogy fognám a pénzt befektetni. Ha már valami házat kerestem, néztem, alkudtam volna, vagy ha az általad kitűzött 3-4 hét alatt ez után járhatnék: úgy lehetne valami a dologból. De ime, az akad. nagygyűlés küszöbén vagyunk; nyakamon az ezerféle baj: hogy lósak-fussak én házat keresni, az iránt hogy trafikáljak, hogy tehessek számításokat? Már pedig ily bizonytalanra, a föld mostani jövedelmét takarékpénztári 4-es kamattal cserélni föl, nem volna eszélyes.”

2167. Arany János – Ercsey Sándornak (1868. március 3.)

K: NSzAJM 649. 2 világoskék fol. 22,4×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

**Ercsey Sándor hites ügyvéd
urnak.**

N. Várad felé

Vasút. Nagy-Szalonta

Pecsétek: **Pest 3/3; Nagy-Várad 4/3; Nagy Szalonta 4/3.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **trafikáljak** – mesterkedjek (ol.)

² **Tudom, hogy Pápaival te is ohajtasz tisztába jóni** – Pápay Ferenc AJ-tól pénzt fog kölcsönözni.

³ **proportio** – arány (lat.)

2168. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. március 4.)

K: MTA Kt K 513/1076. Arany László kék ceruzás zárójelei. 2 csontszínű fol.

TOMPA MIHÁLY nyomattal. 22,6×14,2 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: *AJLI* II. 295–296. (kihagyásokkal)

¹ **a te világod nem nem [!] e világból való!** – „Az én országom nem e világból való.” (Ján 18:36)

² **Az aszony még most, homlokát tenyerébe hajtva olvasgatja kedves komám-asszony levelét** – Ez a levél nem maradt meg.

2169. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1868. március 8. előtt.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2170.** 1868. márc. 8.: „Levelednek előbb is azon részére válaszolok, melyért szives köszönettel tartozom. [...] A mi a föld eladást illeti, magam is tudom, hogy az most volna legcélszerűbben létesíthető, mikor a régi árenda letelőben van, s az új még nincs megkötve. [...] A mi az árt illeti, tájékoztatásul odavetett szavam nem alapszik a körülmények ismeretén, a mint hogy félve is ejtém ki, nehogy vadat mondjak. De a mit, így magam fejtől, a becsüre nézve, tehettem, nem mulasztám el kombinálni. Már a nyáron említéd (s levélben is irtad) hogy másfél annyit megér mint a vett ár”.

¹ **[Olvasta-e Arany a Kiáltványt?]** – Rozvány György (1819–1902), a *Nagy-Szalonta történelme* (I. 1870. II–III. 1889) szerzője, aki 1859 és 1860 között ugyanitt közjegyző, 1867. júl. elejétől 1868 elejéig pedig – Balog János után – főbíró volt. A XVII. kötet 1 AJ- és 2 Rozvány-, kötetünk 7 AJ- (melyekből három elveszett) és 8 elveszett Rozvány-levelet tartalmaz.

Rozvány György a közlegő választások előkészítéseképpen a város közügyeiről közölt jelentést a Bihar c. helyi újságban (1868. jan. 9. és jan. 12.). Ebben felmerült az 1859 és 1864 közötti pénzügyi követelések jelentős részének behajthatatlansága, amely önigazolásképpen a választóknak, valamint az 1862 és 1865 között főszolgabíró Sélley Sándor (1829–?) akkori intézkedéseinek szólt. A Bihar 1868. márc. 4-i számának mellékleteként terjesztett röpirat a megye által még jóvá nem hagyott főbírói választás után a város belviszállyainak okaként Rozványt jelölte meg (Rozvány György: *Nyilt kérelem. Uo.* 1868. márc. 8.).

Az AJ által olvasott „proclamatio” Lovassy Ferencről és Ercsey Sándortól származott és Sélley felelősségét hangsúlyozta. Arany László így ír erről Ercseynek: „E hó 26-dikán írott, de csak az imént kapott levele vétele után azonnal átsiettem Korányi ügyvéd urhoz. Udvariasan fogadott s teljesen megnyugtató tudósítást adott a »Kiáltvány« ügyében. Légrádi Imre nyomdájában van szedés alatt. A revisiót maga Korányi fogja el végezni. Legfeljebb szerdáig (marcz 4) mindent postára remél tehetni. Valamennyi példányt Váradra küldi Lázár Miska

kedves barátjához, kinek és Lovassy urnak felszólítására ő a legnagyobb érdeklődéssel van az egész tárgy iránt.” (1868. febr. 29. MTAK Kt Ms 5451/20.)

Sélley Sándor a *Szó a szalontai viszálykodások okairól szöllő röpirat íróihoz* c. írásban válaszolt az ő főszolgabírósgát érintő vádakra (Bihar, 1868. márc. 12.). Bihar vármegye bizottmányának márc. 18-i és 27-i közgyűlése meghallgatta a választás törvényességét vizsgáló küldöttség jelentését és megerősítette Molnár Istvánt, az új főbíró (Uo. 1868. ápr. 9.).

2170. Arany János – Ercsey Sándornak (1868. március 8.)

K: NSzAJM 650. 2 világoskék fol. 22,4×14,4 cm. 1–4. levél. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ercsey Sándor h. ügyvéd

urnak tisztelettel.

N.Várad felé

Vasút N.Szalonta

Pecsétek: **Pest Lipotváros 9/3 6 8; Nagy-Várad 10/3; Nagy Szalonta 10/3.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 182. (részlet)

¹ **curiositásból** – kíváncsiságból (lat.)

² **árenda** – haszonbér (lat.)

³ **proportiót vontam** – arányt számítottam (lat.)

⁴ **Hát olvastam a proclamatiót** – L. Ercsey Sándor 1868. márc. 8. előtt írt levelének (2169.) jegyzetét.

⁵ **valeat quantum...** – valeat quantum valere potest: annyit ér, amennyit érni tud (lat.)

⁶ **Levelét megkaptuk, anyja válaszolni készül** – Feltehetőleg Szél Kálmán 1868. febr. 25. előtti leveléről (2163.) van szó.

2171. Arany János – Tompa Mihálynak (1868. március 20.)

K: MTA Kt K 513/1193. Csontszínű fol. 22,4×14,1 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **Minden gratulatio nélkül – vedd úgy mintha hivatalos levelet irnék** – „Olvasztattott a nyelv- és széptudományi osztály jelentése, mely szerint az 1861–1866. évkörre szóló költői nagy jutalmat Tompa Mihály hét kötetnyi összes költeményeiből az 1863-ban megjelent VI. kötetnek ajánlja kiadatni. Az osztály, ha már e költőnk összes működését a jutalmi körbe nem vonhatta, – választva sem választhatna oly kötetet annak dolgozatai közül, mely költői erejét és művészetét teljesebb ragyogásban és bevégeztségben tüntetné fel, mint a véletlenül épen e körbe eső VI-ik. Ebben a költői ér, az előbbiekhöz képest, nem csak nem apadt,

sőt mint folyam, haladtában mind mélyebbre ásta magát. E kötet, egészben véve, mélyebb, tartalmasb, komolyabb, mint akármelyik előde. Itt már az *Óda* mélysége és magassága uralkodik: az élet, haza, világ, örökkévalóság, mélyen átértzett gondolata. Reflexiói többnyire csak álarczai az elfátyolozott mély érzelmnek; képes, allegoriás módja a legszerencsésebben itt érvényesül a hazafi fájdalom költői kifejezésére. Mindig tiszta forma-kezelése itt a művészeti biztosság erejében mutatkozik; szóval, e kötet érdemes, hogy egy kitünő tehetséggel kezdett s méltó népszerűséggel futott 25 éves költői pálya tetőzetét tekintve, az Akadémia nagy jutalmával ékesíttessék.

Az osztály ajánlata elfogadtatik, s e nagy jutalom Tompa Mihály összes költeményei 1863-ban megjelent VI-ik kötetének kiadatni rendeltetik.” (*Magyar tud. Akadémiai XXVIII-ik nagygyűlés 1868. márczius 17-én.* AkÉrt 1868. 91.)

- ² **Küldj egy nyugatvánt hozzám, és ird meg: természetben kívánod-e, vagy a cursus szerint.** – AJ az akadémiai nagyjutalom kifizetésének módja felől érdeklődik: a „természetben” a díjul kitűzött aranyakat, a „cursus [lat.] szerint” pedig ezeknek az árfolyam szerinti, készpénzben való kifizetését jelenti.

2172. Arany János – Tompa Mihálynak (1868. március 22.)

K: MTA Kt K 513/1194. Csontszínű föl. 22,4×14,4 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

- ¹ **Szász Károly megbizott, hogy verseidet leiratván, küldjem el neked a másolatot – Utolsó verseim.** 1. *Kedves nőmnek*; 2. „Ablakomban a borostyán...”; 3. „Gyakran sirod hantját, virágit...” Vö.: Tompa levelei Szász Károlynak, 1868. márc. 17. körül (*TMLev* II. 321.), márc. 19. (*Uo.* 323.), márc. 21. (*Uo.* 325.); márc. 21-i távirata Szász Károlynak: „Károlyom – küldd rögtön verseim másolatát.” (*Uo.* 325.) A versek a VU 1868. 14. ápr. 5-i számának címlapján (157.) jelentek meg.

- ² **még a közülésen belém állt a láz** – Az Akadémia 1868. márc. 17-18-án tartotta évi nagygyűlését, amelyet 19-én a Nyelvtudományi osztály ülése, 20-án igazgatósági ülés követett. A nyilvános közülést 21-én, szombaton tartották.

2173. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. március 23.)

K: MTA Kt K 513/1077. Csontszínű föl. **TOMPA MIHÁLY** nyomattal. 22,5×14 cm. 1. levél, 2. üres

M: *AJLI* II. 296.

- ¹ **Nem csak felolvasasukat, de kinyomatasukat is megengedtem már** [Szász] **Károlynak** – Vö.: Tompa Szász Károlynak, 1868. márc. 19. (*TMLev* II. 323.), márc. 21. (*Uo.* 325.); táviratai Szász Károlynak, 1868. márc. 21. (*Uo.* 326.) és márc. 23. (*Uo.* 327.).

„Szász Károly I. t. jelenti, hogy *Tompa Mihály* 1858-ban akad. lev. taggá választott koszorús költőnk, tartott ugyan 1859-ben akadémiai előadást, a menyinyiben az akadémiai Kazinczy-ünnepélyen pályanyertes költeménye felolvasztott, de székét nagyobbyszerű művel óhajtotta volna elfoglalni, mely szándéka betegség következtében meghiusulván, jelenleg három elégiát küld, s ezeket olvassa fel székfoglalóul.” (A nyelv- és széptudományi osztály ülése, 1868. márc. 23. AkÉrt 1868. 117.)

Vö. Arany László jegyzetével: „*Tompa UTOLSÓ VERSEIT*, ily című remek hármas költeményét, Szász Károly 1868. márczius 23-án olvasta föl az Akadémiában. Székfoglalónak tekintették s Arany megküldte neki a tagsági oklevelet, a mit a szabályok szerint a megválasztott tag csak akkor kap meg, ha székfoglalóját megtartotta. *Tompa* elérzékenyülve, hálásan fogadta e figyelmet. Ő a Kazinczy-ünnepélyek óta mindig némi idegenkedéssel tekintett az akadémiára, mellőzöttnek hitte magát és székét sem foglalta el soha. Most, szenvedései között, az ismételt kitüntetés: a nagy jutalom által nyújtott koszorú, utolsó verseinek kitűnő fogadtatása, a jutalommal járó érem és a tagsági oklevél, mind meg annyi meglepetés és enyhítő balsam volt szegény zaklatott lelkének.

Állapota azonban hétről hétre, napról napra súlyosabbá vált. Bekövetkezett azon gyötrelmes idő, a melyről Lévay a Kisfaludy-társaság közülésén *Tompa* fölött tartott emlékbeszédében jellemzőleg írja:

»Hanyatlása nem a gyökerén sínlő növény lassú, nyugodt hervadása volt többé. Zaklató heves fájdalmak, izgató kínok, melyek a feldúlt szívből indulva, megmegújuló rohammal gyötrék egész idegrendszerét. Mohó sietséggel, mint kinek napjai, sőt perczei meg vannak számlálva, igyekezett rendezni irodalmi és családi ügyeit. Arczképét, búcsúsorait küldözgeté vég emlékül ismerőseinek, barátainak, s üdítőleg hatott rá egy-egy rövid levélke, melyek tisztelt, szeretett embereitől válaszul, vigaszul nyert.

Így hányatva az erejét összezúzó gyötrelmek között, melyek sem állni, sem ülni, sem aludni, sem ébren lenni, sőt gondolkozni sem engedték, nem egyszer ragadták meg a kétségbeesés karjai, s rémítő képekkel kínozták beteg képzelődését. Hála a gondviselésnek, hogy végre is győzött a szegény szenvedő háborgásában a keresztyéni önmegadás és csodatevő szeretet. Őrangyalként, meg nem roskadó erővel virasztott és örködött mellette gyöngé hitvese. Mint egy jóságos, szelíd nemtő kísérte el szíve rokonfelét a menny kapujáig! s ápoló kebeléről szállt föl a vég sóhaj is, melylyel (1868. július 30.) szabad szárnyon, égiek közé emelkedett a költő szelleme.«

E zaklatott izgalmai között, mindúntalan érkezett Aranyhoz, hol egy-egy rövid levelkéje, hol egy-egy érthetetlen vagy megmagyarázhatatlan távirata.” *AJLI* II. 296–297.

2174. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1868. április 1. előtt.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercsey Sándornak, **2175.** 1868. ápr. 1.: „Ma vettem leveledet, s rögtön válaszolok, mert elhatározásom kész volt jó idő óta. [...] *Tehát: feltételeidet határozottan s végleg elfogadom*”

2175. Arany János – Ercsey Sándornak (1868. április 2. [1.])

K: Lappang. H. Fekete Péter közlése szerint „E birtok eladással kapcsolatosan Aranynek három kiadatlan levele maradt fenn a családnál”, valamennyi Ercseyhez szól. Keltezésük: **2175.** 1868. ápr. 1., **2177.** 1868. ápr. 10., **2213.** 1868. szept. 28.

A borítékon címzés:

Tekintetes Ercsey Sándor birtokos úrnak tisztelettel

N. Várad felé N. Szalonta

Másolat: NSzAJM 655. és MTA K Kt Ms 5451/8.

M: H. Fekete 1958. 515–516.

¹ *feltételeidet határozottan s végleg elfogadom* – azaz Ercsey Sándor feltételeit az AJ, felesége és Ercsey János tulajdonában lévő anti birtok AJ-ékat illető részének megvásárlására

² **Ird meg a szerződést** – „Az 1868. évi április 12-én Pesten kelt szerződés szerint Arany János és felesége e birtokból öket illető 138 kat. hold és 600 négyszöglet eladták Ercsey Sándornak 20 ezer forintért, melyből 13 ezer forintot azonnal kifizetett Ercsey, a fentmaradó 7 ezer forint kifizetését pedig 1868. október 1-re ígérte, addig ez év ápr. 1-től számított 6 % kamatot fizet utána. A szerződésen tanu Béres János és Mudrony Pál. Bihar megye telekkönyvi t[örvény]széke 1868. május 11-én tartott ülésében Ercsey Sándor tulajdonjogát fel is jegyezte a birtokra.” (H. Fekete 1958. 515.)

³ **Ó ide s tova át esik a bajon** – A harmadik évében járó Szél Piroska remélhetőleg megszokja majd apja második házasságát (l. Rolla 1944. és Korompay 2008.).

⁴ **Márt. 21-ke óta még az udvaron sem voltam** – Vö. Tompának, **2172.** 1868. márc. 22.

2176. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1868. április 10. előtt.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2177.** 1868. ápr. 10.: „A 3649 főt hiány nélkül megkaptam, a szerződést aláírtuk”; „Mire levelem odajut: már indultok Gyulára.”

2177. Arany János – Ercsey Sándornak (1868. április 10.)

K: Lappang. H. Fekete Péter közlése szerint „E birtok eladással kapcsolatosan Aranynek három kiadatlan levele maradt fenn a családnál”, valamennyi Ercseyhez

szól. Keltezésük: **2175.** 1868. ápr. 1., **2177.** 1868. ápr. 10., **2213.** 1868. szeptember 28. Másolat: MTA K Kt Ms 5451/9.

M: Ercsey Róza 1937. 7.; H. Fekete 1958. 516.

¹ **a szerződést aláírtuk** – Ercsey megvásárolta az AJ, felesége és Ercsey János tulajdonában lévő anti birtok AJ-ékat illető részét. Vö.: Ercseynek, **2175.** 1868. ápr. 1.

² **előttemezők** – a szerződés tanúi

³ **liquidatiokor** – végelszámoláskor (lat.)

⁴ **Hogy ne tábláztassék a 7000 ft e rövid időre be a jószágra** – Betáblázás: pénzbeli követelés jelzálogi biztosítéka az ingatlanvagyonon a törvényhatóság ún. betáblázási könyveiben. A 7000 ft Ercsey 1868. okt. 1-ig kifizetendő tartozása.

⁵ **tüslöm-botlom – tüslet:** sürget; siet, türelmetlenkedik; tülekedik (*Tájszótár*); vö. tüksön-bokron: árkon-bokron” (*Jókai-szótár* II, 380.)

⁶ **Mile levelét is küldöm** – Feltehetőleg Mile Mihály ügyvédről van szó, aki a birtok korábbi ügyeit intézhette. *Magyarország tiszti cím- és névtára* szerint 1884-ben a Zilahi királyi járásbírószágon volt albíró (324.).

⁷ **Fleischl** – Fleischl Dániel: a birtok korábbi tulajdonosa

⁸ **Bajom múltóban** – Vö. AJ Tompának, **2172.** 1868. márc. 22. és Ercseynek, **2175.** 1868. ápr. 1.

2178. Arany János – Tompa Mihálynak (1868. április 11.)

K: MTA Kt K 513/1335. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** felirattal. Csontszínű fol. 22,2×14,4 cm. 1. levél, 2. üres. Voinovich másolata: MTAK Kt Ms 5/71.

M: kiadatlan

¹ **Ünnepi tisztogatók kizavartak mind a hivatal mind a saját szobámból** – A húsvéti ünnepek 1868-ban ápr. 12-13-ra estek.

² **Remélem, most egyszer igazabb hirt emlegetnek a lapok** – „A nagy-jutalom odaítélése az idén a *nyelvtudomány osztályt* illette, mely korábbi megállapítás szerint rendesen két jutalmat ítél oda szép- és nyelvtudományi munkákért. Az első (200 arany) elnyerte Tompa Mihály költeményei 6-ik kötetével. A kitűnő költő munkái közül csak ezen kötet esett a pályamunkák évkörébe 1861–66-ba, s az osztály bár sajnálta, hogy a jutalmi körbe nem vonhatja a költő összes munkáit, de megelégedéssel jelenti ki, hogy a költő folytonosan emelkedvén, tulajdonkép ebben culminált, úgy hogy itt az óda mélysége és magassága uralkodik, s e kötet maga teljesen megérdemli az akadémia kosszoruját és nagy-jutalmát.” (*A magyar akadémia ez évi nagygyűlése. (Márczius 17–18.)* VU 1868. 12. sz. márc. 22. 139.) – AJ Tompa 1867. jan. 22-i levelére utal, amely a Fővárosi Lapok 1868.

jan. 17-én megjelent téves előrejelzését tekintette valóságosnak: „Az akadémia idej nagy jutalmát, mint halljuk, Madách »Ember tragédiájának« itélik.”

2179. Arany János – Ráth Mórnak (1868. április 11.)

K: elveszett. – Utalás a levélre: Arany László feljegyzése: „Atyám 68 april 11 levele Rathoz oct 27/87”. MTA Kt K 513/1198.

2180. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. április 14.)

K: MTA Kt K 513/1078. Csontszínű fol. Korona alatt **ÁLDÁS HAZÁNKRA.** nyomattal. 22,3×13,6 cm. 1–2. levél

M: kiadatlan

Válasz AJ 1868. ápr. 11-i levelére (**2178.**)

¹ **Kaptam mindent s igen örülök mindennek** – AJ az akadémiai oklevelet és a nagyjuttalommal járó érmet küldte el Tompának.

² **a lélek el találkoznak!** – AJ Juliska sírkövére írt versének utolsó sora.

³ **Az a bitang kuruzsló Gombos vitt a lébe s a lapok nyelvére** – Gombos: pesti orvos vagy gyógyszerész (*TML* II. 543.). Vö. Tompa 1868. ápr. 12-én Szász Károlynak küldött táviratával: „Gombos szerére udvariasságból válaszoltam, használandom becsületből küldötte.” (*Uo.* 345.) „A »Hirnök« azt írja, hogy Tompa Mihály a Gombos-féle mixturától gyógyúlt volna föl.” (*FL* 1868. ápr. 12. 343.)

2181. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. április 24.)

K: MTA Kt K 513/1079. Távirat. A boríték címzése:

Szám 537

Nr. 65

A magyar királyi táviratától

Von der k. ung. Telegraphen-Station

TÁVIRAT. – TELEGRAMM.

Aranyak Akademiánkban

Bérmentve

Pest

vevény mellett.

Franco

gegen Empfangschein.

————Kézbesítés végett átadatott a küldöncznek dél óra perczkor.
Zur Bestellung an den Adressaten dem Boten übergeben den 24/4 1868 um v Uhr Min mittag.
A borítékon Arany László írásával, fekete ceruzával: **1868 april 24. (Önhalál hire).**

A hátlapon AJ írásával, fekete ceruzával:

Csengery: Kétsas utca <...> 9.sz

b. Eötvös: Erzsébettér 10

Jókai: Országút 18

Szász: Vas utca 1. szám a Kerepesi út sarkán

Gyulai: Sándor utca 17.

M: AJLÍ II. 298.

¹ Arany László e bevezetéssel kezdte a szöveg közlését: „Ápril 24-én ezzel a sürgönnyel riasztotta föl”. Magyarázata pedig így szólt: „De a halál vagy haloklás híre nem volt igaz s többszörös sürgönyváltás után sem derült ki, hogy e táviratot Tompa mily pillanatban adatta föl. Ő maga sem bírta magyarázatát adni.” *AJLÍ II. 298.*

2182. Jókai Mór – Arany Jánosnak (1868. április 25.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Tompának, **2189.** 1868. ápr. 30.: „Este felé Jókai hozzám küldött egy czédulát, hogy ő az országgyűlésben Eötvöstől azt hallotta, hogy újabb telegramm érkezett, mely a tiedben foglalt szomorú hírt megerősíti; kérdi tehát Jókai, hát én mit tudok bizonyosat? Épen kimentem volt kissé járkálni, midőn e czédula érkezett: hanem Laczi fiam otthon lévén, megizente, vagy írta Jókainak, hogy én újabb telegrammot nem kaptam, és nem tudok semmit többet, mint a 24-i sürgönyben van. Így telt el a 25-e”.

2183. Arany János és Szász Károly – Tompáéknak (1868. április 26.)

K: Elveszett. – Utalás a táviratra: AJ Tompának, **2189.** 1868. április 30.: „Vasárnap aztán, 26-án Szász hozzám jött, [...] hogy mit tegyünk. Abban állapotunk meg, hogy távirjunk – nem neked (a főntebb kifejtett okból) nem is nődnek, kit a legiszonyúbb és kínosabb helyzetben képzelünk: hanem összefoglalva: Tompáéknak. [...] Ezt mondd te »rejtélyes« telegrammnak.”

2184. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. április 26.)

K: MTA Kt K 513/1080. Távirat. A boríték címlapja:

Szám 335

Nr. 72.

A magyar királyi távirdatól PEST

Von der k. ung. Telegraphen-Station

TÁVIRAT. – TELEGRAMM.

Aranyak Akadémia

Bérmentve

vevény mellett.
Franco
gegen Empfangschein.

PEST

—————Kézbesítés végett áttadatott a küldöncznek dél óra perczkor.
Zur Bestellung an den Adressaten dem Boten übergeben den 26/4. 18 um Uhr Min mittag
Arany László írásával, fekete ceruzával: **1868 april 26. d. u. 3**
M: kiadatlan

2185. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. április 27.)

K: MTA Kt K 513/1081. Távirat. Cím:

Szám 120

Nr. 74

A magyar királyi távirdától

PEST

Von der k. ung. Telegraphen-Station

TÁVIRAT. – TELEGRAMM.

Aranyakademiában

Bérmentve

PEST

vevény mellett.

Franco

gegen Empfangschein.

—————Kézbesítés végett áttadatott a küldöncznek dél óra perczkor.

Zur Bestellung an den Adressaten dem Boten übergeben den 18 um v Uhr Min mittag
AJ írásával, fekete ceruzával: apr. 27. Arany László írásával, fekete ceruzával: **reg-
gel 9 or.**

M: kiadatlan

2186. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. április 27.)

K: MTA Kt K 513/1082. Távirat. A boríték címlapja:

Szám 482

Nr. 76

A magyar királyi távirdától

PEST

Von der k. ung. Telegraphen-Station

TÁVIRAT. – TELEGRAMM.

Arany Akadémia

Bérmentve

vevény mellett.
Franco
gegen Empfangschein.

PEST

—————Kézbesítés végett átdatott a küldöncznek dél óra perczkor.
Zur Bestellung an den Adressaten dem Boten übergeben den 27/4. 18 um Uhr Min mittag.
Arany László írásával, fekete ceruzával: **1868 ápril 27. d. u. 6 ora (ön halála hírének magyarázata[)]**

K: kiadatlan

¹ **A jelen telegramm létezett a kellő esetre, hogy jutott hozzád?** – Tompa 1868. ápr. 24-i búcsútáviratát (**2181.**) előre megírta és halála esetén kellett volna feladni; tévedésből küldhették el. Vö. AJ-nak **2188.** 1868. ápr. 28-án írt levelével: „Az a telegramm készen volt, nincs is benne semmi! hogy került postára, pestre, hozzátok? ha fejemet a nyaktiló alá helyezik se tudom.”

2187. Heckenast Gusztáv – Arany Jánosnak (1868. április 28.)

K: MTA Kt K 513/225. 2 szürke, fejléces fol. 23,2×14, 9 cm. 1. levél, 2–4. üres

Melléklet: *Mátyás anyja* német fordítása: MTA Kt K 513/225/a

M: kiadatlan

¹ **Kolbenheyer ur** – Kolbenheyer Mór (1810–1884): eperjesi, majd soproni ev. lelkész; magyar költők műveinek németre fordítója. A XVI. kötet 2 AJ- (melyekből 1 elveszett) és 1 Kolbenheyer-, a XVII. 1 Kolbenheyer-levelet közöl. Vö. Boronkai 1994.

² **T. Uraságod egyik költeményének fordítását ezennel megküldeni –**

Die Mutter Corvins.

Szilágyi Elsbeth schreibt Einen Brief in Eile;
Liebesglut, Thränenflut Zeile ach für Zeile.

Stracks nach Prag Soll der Brief Zu dem Sohne dringen,
Frohe Post Ihm zum Trost In den Kerker bringen.

„Harre still, Harre still, Kind im fremden Lande,
Lösen will, Brechen will Bald ich deine Bande.

Roths Gold, Silbersold Will ich für dich zahlen;
Bis ich dich Heimgebracht Ist mein Herz voll Qualen.

Halte du Gute Ruh, Waisenkind, in Nöthen;
Wer wird mein Alles sein, Will dich Arglist tödten?

Hunyadi Matthias Soll den Brief man tragen,
Ihm zur Hand, Sonst Niemand Ihn zu lesen wagen.”
Schwarzes Wachs drückt sie drauf, Schließt den Brief geschwinde;
Ihres Winks Harret rings Stumm das Hofgesinde.
„Wer von euch Schnellsten Laufs Bringt nach Prag das Schreiben?
Gold, ein Pfand, Sammt dem Gaul Soll als Lohn ihm bleiben.”
„»Herrin, ich! G’nug für mich Sind der Tage sieben.«”
„Ach, fürwahr, Sieben Jahr dünkt es meinem Lieben.”
„»Herrin, ich! Hast durch mich Antwort in drei Tagen.«”
„Ach, mein Herz Wird in Schmerz Wohl drei Monde schlagen.
Gott, warum Hast du mir Flügel nicht gegeben?
Mütterlich Wollte ich Zu dem Sohne schweben.”
Wo sie geht, Wo sie steht, Rings ein schwarzer Rabe,
Wie sein Bild Auf dem Schild Hunyadis gegraben.
Pfeilgeschwind Wie der Wind Stürzt er sich herunter
Und entwandt Ihrer Hand Hat den Brief er munter.
„Auf! Ihm nach! Daß ihm jach Sei der Brief entrissen.”
Alles eilt Unverweilt Ihn herabzuschießen.
Vögel viel Sind das Ziel, Hundert und nicht einer;
Der den Brief Stahl, den Dieb, Trifft der Schützen keiner.
Bis zur Nacht Währt die Jagd. Nutzlos eitles Treiben.
Mitternachts, Horch, da pochts An der Witwe Scheiben.
Saget an, Wer klopft an? Ei, der schwarze Rabe!
Noch den Brief Hat der Dieb Oder gleiche Habe.
Roth petschiert, Fest verschnürt Des Papieres Büge;
Heil dir, Kind, Traun, das sind Seiner Handschrift Züge!”

Nach Arany.
M[oritz] K[olbenheyer]

2188. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. április 28.)
K: MTA Kt K 513/1083. 2 csontszínű fol. 21,4×14 cm. 1–3. levél, 4. üres
M: kiadatlan

2189. Arany János – Tompa Mihálynak (1868. április 30.)

K: kallódik

M: Nagy Pál 1881.; *AJLÍ* II. 29–301.

¹ **s 26-án reggel tudtam meg, hogy a HON esti lapjában (mely nem jár hoz-
zám), benne volt a megdöbbentő hír –** „(Tompa Mihály,) mint épen most táviratilag értesülünk, meghalt.” A Hon esti lapja, 1868. ápr. 25.

² **noha 26-án reggel (Szász K.[ároly] által megtámadva) a HON visszavonta
esteli tudósítását –** „(A Tompa Mihályról) tegnap esti lapunkban közlött hirt,
mely egy távirati közlésből eredt, helybeli barátai kétségbe vonják. Örömmel ra-
gaszkodunk e halvány reményhez, és szivből ohajtjuk, hogy vajha ama hír csak-
ugyan ne volna való.” A Hon, 1868. ápr. 26.

³ **Vasárnap aztán, 26-án Szász hozzám jött, (előbbi napon költözéssel bajló-
dott az istenadta) –** Szász Károly az Üllői út 7. szám alatti házból, AJ korábbi
lakásából költözött a Vas utca 1-be. Vö. AJ Lónyay Menyhértnek, **2099.** 1867.
márc. 20.

2190. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. április 30.?)

K: MTA Kt K 513/1084. 2 csontszínű fol. 21,6×13,7cm. 1–4. levél

M: Nagy 1881.

Válasz Tompa 1868. ápr. 30-i (?) levelére (**2189.**)

¹ **[1868. április 30.?] –** A dátum feltehetőleg téves: Tompa a 13. sorban tegnap-
előttinek nevezte AJ ápr. 30-i levelét.

2191. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. május 3.)

K: MTA Kt K 513/1087. Távirat. A boríték címlapja:

Szám 75

Nr. 6.

A magyar királyi távirától

PEST

Von der k. ung. Telegraphen-Station

TÁVIRAT. – TELEGRAMM.

Aranynek akadémia

Bérmentve

vevény mellett.

PEST

Franco

gegen Empfangschein.

—————Kézbesítés végett átadatott a küldöncznek dél óra perczkor.
Zur Bestellung an den Adressaten dem Boten übergeben den 3/5. 18 um Uhr Min mittag.

Arany László írása fekete ceruzával: **1868 maj 3. kérdi: elégült-e vele Arany?**
M: *AJLÍ* II. 303. (kihagyással)

2192. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. május 3.)

K: MTA Kt K 513/1085. 2 világoskék fol. 28,5×22,2 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: *AJLÍ* II. 301–302. (kihagyásokkal)

2193. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. május 3.)

K: MTA Kt K 513/1086. Arany László kék ceruzás zárójelei. Csontszínű fol. 33,95×20,6 cm. 1–2. levél.

M: *ALJÍ* II. 302–303. (az utóirat nélkül)

¹ **Meghalok, de rózsák között!** – „L'on m'étouffe mais c'est sous des roses!” Ezt L. Paillet de Warcy szerint Voltaire 1778-ban, Párizsba való visszatérése után mondta, betegten, látva az őt üdvözlő látogatók lelkesedését. Ekkor fejezte be, 84 évesen, *Irène* c. tragédiáját és készítette elő bemutatását a Théâtre Français-ban, ahol óriási ünneplésben volt része. „»Ah Dieu! s'écria-t-il, on veut donc me faire mourir!« en pleurant de joie et feignant de se refuser à cet honneur.” [„Istenem! – kiáltott föl, az örömtől sírva, és úgy téve, mintha tiltakozna e dicsőség ellen –, el akarnak pusztítani!”] (Warcy 1824. 357, 367.). A René Pomeau vezetésével készült *Voltaire en son temps* c. könyvben nem szerepelnek ezek a mondatok (Pomeau 1995. II. 566–614.).

² Arany László megjegyzése: „De, alig hogy e leveleket a postára küldhette, nyughatatlansága nem hagyta őt pihenni s még az nap küldte a következő táviratot is, mely természetesen Arany előtt harmad napig, a levelek megérkeztéig, ismét értetetlen maradt.” *AJLÍ* II. 303.

2194. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. május 27. előtt)

K: MTA Kt K 513/1088. Világoskék fol. 20,9×16,7 cm. 1. levél, 2. üres

M: *AJLÍ* II. 303–304.

¹ **a melyik leveltárba jónak látod add be nevemben – Hetedik ülés szept. 30-dikán 1868.**: „A Tompa Mihály által a Társaság levéltárában őrzés végett átküldött lepecsételt csomagok tartalmának megvizsgálásával s ez ügyben jelentés tételével Szász Károly tag s a titkár bizattak meg.”

Nyolczadik ülés okt. 28-dikán 1868.: „Szász Károly és a titkár jelentik, hogy Tompa Mihály hagyományait megvizsgálták, s a legnagyobb csomóban verseinek s az »Olajág«nak egy-egy példányát kijavítva, s azon rendelkezést találták, hogy munkái további kiadásait Arany János, Gyulai Pál, Lévay József és Szász Károly rendezzék, a kisebbik, később beküldött csomóban versei jegyzékét s a kiadásra vonatkozó végleges utasításokat találták, a tekeres alaku harmadik cso-

móban pedig, mint az elhunyt maga rá jegyezte, »valamennyi jó versének eredeti kéziratát«, még pedig első kéziratát. Ennélfogva azt véleményezik, hogy a munkák s a kiadásokra vonatkozó rendelkezések Arany János, Gyulai Pál, Lévay József és Szász Károly tagoknak adassanak ki, a Versek kéziratái pedig ereklýékül a Társaság levéltárába tétessenek.» *A Kisfaludy Társaság üléseinek jegyzőkönyvei 1865. február 22.–1871. január 25.* MTAK Kt Ms 5768.

2195. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. május 27. előtt)

K: MTA Kt K 513/1089. Világoskék fol. 15,7×17 cm. 1. levél, 2. üres

M: *AJLÍ* II. 303.

- ¹ **Hárman képviseljük az újabb költészetet** – Vö. Petőfi AJ-nak (40. 1847. febr. 23.): „Arany, Petőfi, Tompa, isten krisztus ugyse szép triumviratus” (*AJÖM* XV. 56.); Tompa AJ-nak, Gyulai Pálnak, Szász Károlynak (2158. 1868. febr. 10. I.): az ítéset „[a] két halhatatlanhoz Petőfihez és Aranyhoz emelt harmadikul.”
- ² **Teljes Petőfim nincs** – Szó szerint értve nem is lehetett: az „*Újabb költemények 1847–1849* csak az általános amnesztia után, 1858-ban jelenhetett meg, a korábbi állapotnál is hiányosabban és *Az apostol* teljes elhagyásával.” Az Akadémia ugyanebben az évben nagyjutalmat adott az 1847-ben publikált *Összes költeményeknek*; ennek „1862-ben és 1872-ben, míg az *Újabb költeményeknek* 1861-ben, 1871-ben és 1873-ban volt (javított szövegű) kiadása.” A kettőnek egyesítése csak 1874-ben, a Gyulai szerkesztette *Petőfi költeményei. Hiteles kéziratok alapján megigazított s hazai művészek rajzaival díszített első teljes kiadással* történt meg. (Kerényi 2008. 472–473, 479.) Tompa az 1847-ben vagy 1862-ben megjelent *Összes költeményekre* gondolhatott.
- ³ **Tudósíts a legdíszesebb kiadás áráról** – Ilyen díszes kiadás ekkor még nem volt.

2196. Arany János – Tompa Mihálynak (1868. május 27.)

K: MTA Kt K 513/1195. 2 csontszínű fol. 22,3×14,3 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. AJ írásával, fekete ceruzával:

1863. Első félév: 18, 19 20, 21.

1864 Első félév: 7.

M: *AJLÍ* II. 304–305.

- ¹ **Azt irod, tegyem be valamelyik levéltárba** – Tompa küldeménye a Kisfaludy Társaság levéltárába került. L. Tompa 1868. máj. 27. előtti levelének jegyzetét (2194.).

2197. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. május 31.)

K: MTA Kt K 513/1090. 2 csontszínű fol. 20,8×16,9 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten.

Az akadémiában

5 krajcáros bélyeg. Postai pecsétek: **Putnok 1/6; Pest délután 2/6.**

M: *AJLÍ* II. 305.

¹ **Most rendkívül beteg levén: az újabb tudva levő számárságra nézve nem nyilatkozhatom** – Az ötven év múlva felbontandó és kiadandó *Fekete könyvről* lehet szó, amelyet Tompa 1868. máj. 15-én küldött el a premontrei kanonok-rend jászóvári (Jasov) káptalanának levéltárába (*TML*ev II. 362, 421.). Az ezt követő levélváltás során Tompa arról igyekezett megnyugtani a konventet, hogy a mű nem Isten vagy erkölcs elleni lázadásból fakadt, erről saját maga is meggyőződhet; a kapott válasz megnyugtathatta őt (1868. máj. 19., máj. 20. I., máj. 20. II., máj. 22. *Uo.* 363–364, 421–422.). A *Hon* (1868. máj. 27.) és nyomában a *Pesti Napló* (1868. máj. 27.) beszámolt a letétről; ennek alapján Tompa azt hihette, hogy kibontották a csomagot; kétségbeesett, majd fiktív történetet előadó nyilatkozatban kísérelte meg cáfolni az újságcikket (1868. máj. 30., máj. 31. *Uo.* 364–365, 422.), amelyet azonban nem közöltek. – A *Fekete könyv* ötven évvel később, a Budapesti Szemlében jelent meg (1918. 175. köt. 77–135.).

2198. Arany János – Szel Kálmánnak (1868. június 2.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2199.** 1868. jún. 2.: „Úgy látszik, a föld-alku közben mindketten beléfáradtunk a levelezésbe, mert azóta ugyancsak mélységes pauza állt be, melyet íme én szegek meg, kérve, hogy e kis levelet légy szíves Kálmánnak, ha lehet személyesen, minél előbb átadni. Laczi, családi megbízásból, irt volt neki már jó tizednapja, s nem válaszol. Aggódunk, hogy baj van, tán nagyobb is, mint elgondolhatnók. Laczi azt is hallotta valakitől, hogy beteg: ha ez való, ne add át a levelet neki, míg jobban nem lesz, minket pedig légy szíves tudósítani.” (L. Rolla 1944. és Korompay 2008.)

2199. Arany János – Ercsey Sándornak (1868. június 2.)

K: NSzAJM 651. 2 világoskék fol. 22,4×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ercsey Sándor

hites ügyvéd s birtokos Úrnak

Nagy-Várad

Vasút N. Szalonta

Pecsétek: **Pest Lipotváros 2/6 68; Nagy-Várad 5/6; Nagy Szalonta 5/6.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 182–183. (részlet)

- ¹ **Aggódunk, hogy baj van, tán nagyobb is, mint elgondolhatnók** – Szél Kálmán második házassága csak néhány hónapig tartott (l. Rolla 1944. 91. és Korompay 2008. 50.).
- ² **betábláztatott** – betáblázás: pénzbeli követelés jelzálogi biztosítéka az ingatlan-vagyyonon a törvényhatóság ún. betáblázási könyveiben
- ³ **Geyer** – Geyer Rudolf az 1864. szept. 20-án vásárolt és 1868. ápr. 12-én Ercseynek eladott birtok bérlője
- ⁴ **angária** – évnegyedre járó bér (ol.)
- ⁵ **Lovassy ejtett egy szót „a malmotok forgó tőkéről”** – a Zerinden található malom-konzorciumról (vö.: Ercseynek, **2134.** 1867. okt. 25., **2156.** 1868. febr. 4., **2214.** 1868. okt. 29.)
- ⁶ **azt a kis leányt** – a harmadik születésnapjához közeledő Szél Piroskát

2200. Arany János – Tompa Mihálynak (1868. június 5.)

K: elveszett

M: Nagy Pál 1881.; *AJLÍ* II. 305–307.

- ¹ **újra családi convulsio fenyeget** – Szél Kálmán második házassága válással ért véget: „Egy törvényszéki elnök leányát veszi el, de a házasság alig pár hónapig tart.” Rolla 1944. 91. és Korompay 2008. 50. – **convulsio** – vergődés (lat.)
- ² **„oldott kéve”** – Repülj, repülj! és délen valahol
A bujdosókkal ha találkozol:
Mondd meg nekik, hogy pusztulunk, veszünk,
Mint oldott kéve, széthull nemzetünk...!
(Tompa: *A gólyához*)
- ³ **korbács kell ennek, akkor összetart: adj neki egy újni szabadságot, s előrjöngi a hazát** – Ez a mondat a széthúzásra, a politikai élet általános válságára utalhat, konkrétan pedig összefüggésben állhat a Pesti Napló 1868. jún. 5-i számában a képviselőház előző napi üléséről olvasható beszámolóval: „Madarász József egy nyaláb petícióval lép a szószerkekre, azokat a szék asztalkájára helyezve, egyenként mondja el azon községek neveit, melyeknek a 67-ki kiegyezkedés törvényes alapja nem tetszik, s Madarász József képviselőt kérték meg, hogy e nemtetszést tartalmazó kérvényeiket, számszerint 131-ét, a háznak nyújtaná be.” AJ kifejezésében („előrjöngi a hazát”) az országon végigfutó mozgás térbelisége

egybevág azzal, ahogy Madarász egymás után elmondta a kiegyezés törvényes alapját elutasító községek nevét.

⁴ **keresztet is kaptam** – A Szent István-rend középkeresztjét, 1867 júniusában. A mondat másik jelentésének forrása: „Ha valaki én utánam akar jöni, tagadja meg magát, és vegye fel az ő keresztjét minden nap, és kövessen engem.” Luk 9:23.

⁵ **Az nem kérdés, minő hazafiság lengi át azt a hat kötetet, mely most frissen került újra a közönség kezébe** – *Arany János összes költeményei* I–VI. Pest, 1867.

⁶ **nem czimborálok-e titkon a főczinkosokkal, Deákkal** – Vö. AJ: *Demokrata-nóta* (1857):

Deák Ferenc! megéltünk mi
Kend nélkül;
Kívánjuk a szabadságot
Rend nélkül.

⁷ **a „Pusztán” és „Gólya” daczára** – A *Pusztán* c. verset Tompa 1850-ben a Pesti Röpíveknek küldte, de nem jelenhetett meg, mert a lapot elkobozták és betiltották; 1852 júniusában Tompánál házkutatást tartottak s lefoglalták *A gólyához* c. versének kottáját (l. *AJÖM* XVI. 1215.).

⁸ **olyan hazaáruló leszsz, mint Horváth Mihály** – Horváth Mihály (1809–1878), aki emigrációjából 1867 januárjában tért haza és ugyanakkor az évnek júniusában az akkor alakult Magyar Történeti Társulat másodelnöke lett, 1868. április 12-én Osztrovszky Jánosnak, a szegedi Szabadelvű Kör elnökének írt levelében bírálta azokat, akik a kiegyezést „értelmi korlátoltság okozta jóhiszemű tévedésből, akár rossz célzatú szenvedélyekből” igyekeztek megsemmisíteni. Szerinte az abszolút függetlenség kikiáltása 1849-ben ballépés volt, s egy „bölcshírű”-nak volt köszönhető, hogy a helyzet rendeződött. A sajtóban megjelent levél (Szegedi Híradó, 1868. 32., Győri Közlöny 34.) szerzőjét „a Magyar Ujság arról vádolta, hogy eladta magát s árulása díjául hivatalt, méltóságot keres”. Horváth külön röpíratban (*Kossuth Lajos újabb leveleire Horváth Mihály*, 2. kiadás. Pest, 1868.) felelt Kossuth Lajosnak, aki a pécsi választókhoz intézett levelében (Magyar Ujság, 1868. 108–109.) ellene fordult. L. Márki 1917. 343–354.

2201. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1868. június 8. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2202.** 1868. jún. 8.: „Alkalom lévén, sietek tudatni veled, hogy a 248 f. 50 krt, mint a mi a Geyer f. évi jan-márcz. haszonbéréből, 8 ft szalontai adó és 6 ft mérési költség levonása után fenmaradt, teg-

nap, leveleddel együtt, megkaptam s köszönöm mind ebbeli mind egyéb fáradozásodat.”

2202. Arany János – Ercsey Sándornak (1868. június 8.)

K: NSzAJM 652. Világoskék fol. 22,4×14,4 cm. 1. levél, 2. AJ írásával, tintával: „**Ercsey Sándornak.**” – Ercsey Sándor hagyatéka. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **Alkalom lévén** – AJ ezt a levelet nem postán, hanem ismerős által küldte el.

² **mennem kell a gyűlésbe, hétfő nap lévén** –1868. jún. 8-án a philosophiai, törvény- és történettudományi osztály tartott ülést. Először Greguss Ágost olvasta fel Brassai értekezését *A módszerről*, az 1867 januárjában előadott első rész folytatásaképpen; a második, *A Temesi Bánság elnevezésének jogosulatlansága* című felolvasást Pesty Frigyes tartotta.

³ **Adieu!** – Isten veled! (fr.)

2203. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. június 15.)

K: MTA Kt K 513/1091. Távirat. A boríték címlapja:

Szám 243

Nr. 26

A magyar királyi távirdától

PEST

Von der k. ung. Telegraphen-Station

TÁVIRAT. – TELEGRAMM.

Aranynak

Bérmentve

vevény mellett.

PEST

Franco

gegen Empfangschein.

—————Kézbesítés végett átadatott a küldőncznek dél óra perczkor.

Zur Bestellung an den Adressaten dem Boten übergeben den 15/6 1868 um Uhr Min mittag

Arany László írása, fekete ceruzával: **1868 juni 15. (kinszenvedése)**

M: Nagy Pál 1881.; *AJLÍ* II. 307.

¹ Arany László megjegyzése: „Talán levelet írt, melyben elpanaszolta gyötrelmeit, vagy talán csak képzelte, hogy írt, mert Aranyhoz levél nem érkezett. Felelt-e ő e sürgönyre, s mit felelt: nincs nyoma.” *AJLÍ* II. 307.

2204. Szél Kálmán – Arany Jánosnak (1868. július eleje)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2205.** 1868. júl. eleje: „Kálmán irta hogy sok betegség volt nálatok: adja isten, hogy ne legyen már!” – AJ Tompának,

2206. 1868. júl. 5.: „Nagy változás történt nálunk: kis unokámat fel kellett hozni Pestre. Kit apja, szomorú özvegysége harmadfél éve alatt, nem akart elbocsátani magától: most önkint hozza ide, a mi gondviselésünk alá. Szomorú dolog ez, édes barátom, <h> – nem, hogy a kis leány itt van, mert hisz míg minket az isten éltet, jó helyen van itt is, – hanem szomorú dolog az, mi az apát erre kényszerítette. De többet erről nem írhatok.”

2205. Arany János – Ercsey Sándornak (1868. július eleje)

K: NSzAJM 653. Világoskék föl. 22,4×14,4 cm. 1. levél, 2. AJ írásával, tollal: „**Ercsey Sándornak.**” A levelet ismerős, feltehetőleg Szél Kálmán kézbesíthette. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

2206. Arany János – Tompa Mihálynak (1868. július 5.)

K: MTA Kt K 513/1196. 2 csontszínű föl. Arany László kék zárójeleivel. 22,4×14,3 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: *ALLÍ* II. 308–309. (kihagyásokkal)

¹ **hanem szomorú dolog az, mi az apát erre kényszerítette** – Szél Kálmán rövid ideig tartó második házasságának megszakadásában nem tudjuk, hogy Piroksa szerepet játszott-e, s ha igen, milyen. A város lelkészének válása sokáig lehetett közbeszéd tárgya; Ercsey elvesztett levelei, mint ennek valószínű dokumentumai, nem lehetnek publikusak az 1885-ben megnyitott Arany-émlékszóban, a Csonkatorony-beli múzeum előzményében, amelynek egyik kezdeményezője és megteremtője a költő egykori veje volt (Korompay 2008. 50.)

² **Beteg voltam: vérhasba estem, most kezdek belőle üdülni** –1861 és 1872 között Kajdacsy István kezelte AJ-t; 1868-ban „máj- és béllob betegség”-ből gyógyította meg (Farkas 1882.).

³ **Szász Károly betegségemben meglátogatott, akkor mondott egy keveset állapotodról** – L. Tompa 1868. jún. 15-én írt levelét Szász Károlyhoz: „Én oly iszonyu beteg vagyok, hogy tíz nap óta semmi eledel, egy falat kenyér, egy kanál leves, egy gyümölcs szem sem volt a számban.” (*TML* II. 368–369.)

⁴ **Őt is nagyon elfoglalja a sokféle hivatal, szerkesztőség stb.** – Szász Károly 1858-tól az Akadémia levelező tagja, 1860-tól a Kisfaludy Társaság tagja, 1867-től a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban a protestáns ügyek tanácsosa és a Vasárnapi Ujság főmunkatársa volt.

⁵ **ha tudnám, hogy érdekel ez a politikai és irodalmi dulakodás, mely engem is megszűnt érdekelni** – „A kormány egy csapat író bérrel föl arra, hogy védje az ő politikai álláspontját. [...] Ezen irodalmi rimák becsstelen hada egy pár fizetett közlönyben, de legvakmerőbbben egy kormány-élcslap harlekin meze és csörgő

sipkája alatt üzi gyalázatos mesterségét.” (MU 1868. jún. 9.) A névtelenül megjelent (talán Vajda Jánostól való) cikk az Andrássy-kormány és a Deák-párt sajtóját támadta, így a Pesti Naplót (ahol Greguss Ágost, Gyulai Pál és Salamon Ferenc is írt), a hivatalos lapot, a Budapesti Közlönyt (ahol Szász Károly és Arany László cikkei is megjelentek), valamint az Esti Lapot, a Heti Postát, a Hirmondót, a Magyar Néplapot, a Pesti Hirnököt, elsősorban pedig az Ágai Adolf szerkesztette Borsszem Jankót. Politikai felfogásának egyik konkrét példája: „ne is beszéljete Magyarország önállóságáról, mert arra még a törekvés is lehetlenség [...]. Bezártak bennünket a reáunio börtönébe, a kulcsot az ablakon át örvénybe dobta a deákpartí többség, menekülésre út mód többé nincsen. [...] Mindez bevallva nyíltan, kihirdetve a »P. Napló«-ban Kemény Zsigm. által” (MU 1868. jún. 21.)

⁶ **Durum, sed levius fit patientia**

Quidquid [Quicquid] **corrigere est nefas** – Horatius: *Carm.* I. 24. 19–20.

Bede Anna fordításában:

Fájdalmad szelidebb lesz, ha belényugodsz,
nem másíthatod úgyse meg.

Vö. AJ Tompának, 2066. 1866. nov. 14.

⁷ **locus communissá** – közhelyé (lat.)

⁸ Arany László megjegyzése: „Tompától e levélre már nem jött válasz.” *AJLI* II. 309.

2207. Arany János – Rónay Jácintnak (1868. július 6. után)

K: MTA Kt M. Ir. Lev. 4-r. 112/96. 2 csontszínű fol. 22,4×13,9 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **Nem csak a Nádasdi-féle iratok, hanem a Jászay-gyűjtemény tárgyában is megtörtént a fölterjesztés** –, „*Horváth Mihály* r. t. figyelmezteti az osztályt *Nádasdy Ferencz* Pottendorfban egykoron lefoglalt s még néhány év előtt a bécsi Hofkriegsrath épületében őrzött családi levéltárára, egyszersmind indítványozza, hogy e becses iratok megszerzésére, elnöki úton lépések tétessenek. Elfogadtatik.” „[A] vallás és közoktatási minister, összes ülés útján kéresek fel: néhai *Jászay Pál*, 30 kötetből és 7 kötegből álló, s az említett tag [Toldy] által, többnyire az udv. titkos levéltár eredetijeiről sajátkezűleg lemásolt okmánygyűjteménye megvételére akár a n. Muzeum akár a M. T. Akadémia számára. Elfogadtatik.” (Filozófiai, törvény- és történettudományi osztályülés, 1868. júl. 6. AkÉrt 1868. 242, 243.)

2208. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1868. július 30. előtt)

K: MTA Kt K 513/1337. 2 csontszínű fol. korona alatt **ÁLDÁS HAZÁNKRA.** nyomattal, 22,5×14 cm. 1. levél, 2–4. üres. Az 1. oldalon fent AJ írásával, kék ceruzával: **Utolsó. jul. 31.**

M: *AJLÍ* II. 309–310.; *MÍL* 1938. 306.

¹ Arany László bevezető magyarázata: Tompa „[b]aja egyre súlyosabbá vált, s ő már csak a halálra akart elkészülni, teljes resignációval, sőt, mondhatni, csaknem szertartásszerű előkészülettel várva annak közelgő perceit. Búcsúzó leveleket intézett barátaihoz, úgy rendelkezvén, hogy ezeket halála órájában tegyék postára. Arany a hozzá írt levelkét a Tompa halálát követő napon, 1868. július 31-én kapta meg. Biztos, nem reszkető kézzel van írva s tartalma a következő:” *AJLÍ* II. 319.

² **A lélek él: találkozunk!** – Arany László jegyzete: „E szavak Aranynek leánya sírkövére írt verséből valók.” *AJLÍ* II. 310.

2209. Tompa Mihályné – Arany Jánosnak és Szász Károlynak (1868. július 30.)

K: Wallentinyi–Kéky IV. 807. (másolat)

A sürgöny alján: „Omnes moriamur, sed non moriturus est ille”.

M: *TMLev* II. 478. „(A távsürgönyre) mely Tompa halálát tudatta barátaival, a távirtdai kiadó (expeditor) e sorokat jegyzé: »Omnes moriamur, sed non moriturus est ille.« (Mind meghalunk, de ő halhatatlan.)” (VU 1868. 31. sz. aug. 2. 372.)

2210. Arany János – Szilády Áronnak (1868. augusztus 3.)

K: Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára. XV. 11. Nevezetes személyek kéziratainak gyűjteménye 2. d. Csontszínű fol. 21,9×14,5 cm. 1. levél, 2. üres

M: Szabadi 1955. 29.

Szilády Áron (1837–1922): ref. lelkész, irodalomtörténész, nyelvész, orientalista; az Akadémia levelező (1861), majd rendes tagja (1875), 1867-től a Kisfaludy Társaság tagja. A XVII. kötet 1 AJ- és 1 Szilády-, a XVIII. 2 Szilády- (melyekből 1 elveszett), kötetünk 2 AJ-levelet közül.

¹ **A Flügel-Catalogból 6 drb megérkezett** – Gustav Flügel: *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der kaiserlich-königlichen Hofbibliothek zu Wien.* Wien, 1865–1867. Bd. 1–3. Vö. „Toldy Ferencz r. t. a történelmi bizottság f. é. július 4-kén tartott ülésének jegyzőkönyvéből jelenti a bizottság azon indítványát, hogy az osztály által elnök ő nagyméltósága kéressék fel: a Török-Magyar-kori Történelmi Emlékek érdekében a cs. udv. könyvtár némely codexei (Flügel Catal. 330, 334, 1324–31, 1338. és 1354. sz.) kölcsönadatásának

kieszközlésére. Elfogadtatik.” (Philosophiai, törvény- és történettudományi osztályülés, 1868. júl. 6. AkÉrt 1868. 242.)

2211. Arany János – John Bowringnak (1868. szeptember 10.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: John Bowring AJ-nak, **2237.** 1869. augusztus 15.: „I have the honor gratefully to acknowledge your letter dated 10 September of the last year, which with the accompanying volumes had only just reached me.” [„megtiszteltetésnek veszem, hogy hálásan megköszönhetem szeptember 10-kén kelt levelét, amely a mellékelt kötetekkel éppen most érkezett.”]

2212. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1868. szeptember 28. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2213.** 1868. szept. 28.: „A 7000 fto, mai postával megkaptam; sietek erről téged megnyugtatni. Nem szükség specificálnom, micsoda 7000 ft, mert ily összeget te nekem soha sem küldtél még, s valószínűleg ezután sem fogsz. A kamat is pontosan megjött.”

2213. Arany János – Ercsey Sándornak (1868. szeptember 28.)

K: Lappang. H. Fekete Péter közlése szerint „E birtok eladással kapcsolatosan Aranynak három kiadatlan levele maradt fenn a családnál”, valamennyi Ercseyhez szól. Keltezésük: 1868. ápr. 1., 1868. ápr. 10., 1868. szept. 28. Másolat: MTA K Kt Ms 5451/10.

M: Ercsey Róza 1937. 8.; H. Fekete 1958. 516–517.

¹ **A 7000 fto, mai postával megkaptam** – Ez volt az 1868. ápr. 12-én Ercseynek eladott anti birtok kifizetésének hátralévő része (vö.: Ercseynek, **2175.** 1868. ápr. 1. és **2177.** 1868. ápr. 10.)

² **specificálnom** – részleteznem (lat.)

³ **a Fleischl-féle (teljes hasznavehetetlen) irományokat** – az eladott birtok korábbi tulajdonosának iratait

⁴ **a máj fáj, s épen most is megint rakoncátlankodik** – Ez az 1870 januárjában bekövetkezett epekő-műtét előzménye lehetett (vö. Pál 1986. 327.). Vö. *Áj-váj* c. versével:

Vagy a tüdő, vagy a máj,
Vagy a szív, de az a táj
Érzem, szorul, feszül, fáj.
Ettől csappan meg a háj:
Ez mondja majd nekem: *állj!*
Hanem panaszt ne ejts, száj!

Az élet úgyse volt báj,
Meghalni jobb, ha – muszáj!

⁵ **Lovassy ez ideig nem fizetett** – Lovassy Ferencnek AJ az eladott birtok árából kölcsönzött.

⁶ **kötlevelét** – szerződését

2214. Arany János – Ercsey Sándornak (1868. október 29.)

K: NSzAJM 654. 2 világoskék fol. 22,4×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ercsey Sándor birtokos

és ügyvéd urnak tisztelettel.

Nagy-Várad

Vasút.

Nagy-Szalonta.

Pecsétek: **Pest Lipotváros 29/10 68; Nagy-Várad 30/10; Nagy Szalonta 30/10.** 5 kr-os bélyeg. Ercsey Sándor hagyatékából . MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: Szendrey 1917. 467. (részlet)

¹ **Circiter** – körülbelül (lat.)

² **tehát ne a consortium érdekében** – Az Arad megyei Zerinden található malom-conzorcium érdekében (vö.: Ercseynek, **2132.** 1867. okt. 25., **2156.** 1868. febr. 4., **2199.** 1868. jún. 2.)

³ **Addig Lovassyt függőben hagyom** – Vö.: Ercseynek, **2199.** 1868. jún. 2. Ercsey válasza nem maradt meg, így nem találtuk nyomát AJ elhatározásának.

2215. Arany János – Szilágyi Sándornak (1868. november 2.)

K: MTA Kt K 513/733. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADE-**
MIA nyomattal, 22,2×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **Olvashatsz, a mennyit tetszik, mert egyéb tárgy nincs** – „*Szilágyi Sándor* 1. t. ily cím alatt értekezett: »Rákóczy és Pázmány.«” (Philosophiai, törvény- és történettudományi osztályülés, 1868. nov. 2. AkÉrt 1868. 314–318.)

2216. Eötvös József – Arany Jánosnak (1868. november 11. előtt)

K: MTA Kt Ms 4747/9. Csontszínű fol. 24,1×23,2 cm. 1. levél, 2. üres. (Ceruzával írt másolat mellékelve.)

M: kiadatlan

¹ **a delegatiok elfogadására a szükséges intézkedéseket tegye meg** – „A magyar politikai szóhasználat »közösügyes törvényeknek« nevezte az 1867:XII. tc-et,

amelyen a közös ügyekre, a közös kormányra, a delegációkra vonatkozó törvények értendők.” – „Az összehívó irat páros évben az osztrák törvényt idézi elsőként, páratlanban a magyart, ha Pesten ülésezik a delegáció, a Reichsrat, ha Bécsben, a magyar képviselőket fogadja elsőként a császár.” – „A magyar delegáció ülései számára Bécsben ott volt a magyar udvari kancellária Bankgassei barokk palotája [...]. A Reichsrat küldötteknek, amikor 1868 őszén először Pestre érkeztek, a Tudományos Akadémia Duna-parti neoreneszánsz palotájában szorítottak helyet. A megoldás átmenetinek tetszett – mint akkor maga a delegáció intézménye is. A következő években az osztrák miniszterelnök a pesti ülések alkalmával rendre kölcsönkérte az Akadémia épületét, s a válaszok a mérsékelt hivatali előzékenység stílusában íródtak – hogy ti. amíg megfelelőbb helyről sikerül gondoskodni, az Akadémia az osztrák kormány rendelkezésére bocsátja termét.” (Somogyi Éva 1994. 472, 482, 484.)

„A delegációk a kiegyezései közjogi szisztéma, azaz a dualizmus hamisítatlan »találmányai« voltak. Az 1867: 12. tc. értelmében minden második évben a magyar főváros biztosított helyet a monarchia közös költségvetését jóváhagyó két 60-60 fős parlamenti küldöttség tanácskozásának (32. §). Az osztrák és a magyar bizottság azonban – a látszatát is kerülvén – egy valamiféle közös törvényhozásnak – szigorúan külön tanácskozott (35. §), még földrajzilag is meglehetősen távol egymástól: a magyarok a Várban, az osztrák küldöttek pedig a századfordulóig az Akadémián üléseztek.” (Cieger 2004. 316.)

„Pest, nov. 11. – Beust közös külügyminiszter köszönő levelet intézett az akadémia titkárságához, a miért az akadémia kis termét a delegáció ülésezésének átengedte.” (PN 1868. nov. 12.)

Eötvös József életében a második ilyen alkalom 1870 novemberének vége volt: „(A király, a közös ministerek, s az osztrák delegátusok) fővárosunkba érkeztek s nov. 24-kén a delegációk – Pesten ezuttal 2-szor – megkezdték ülésezéseiket, az osztrák delegáció d. e. az akadémia kis termében, a magyar d. u. a nemz. muzeumban.” (VU 1870. 48. sz. nov. 27. 622.) Keltezés nélküli levele azonban – már csak részletekbe menő útmutatásai alapján is – valószínűleg 1868. nov. 11., tehát Beust válasza előtt íródott.

² **presidiális** – elnöki (lat.)

2217. Arany János – Thaly Kálmánnak (1868. november 24.)

K: MOL P 1747. A Thaly-család gyűjteménye, 3. csomag. Csontszínű fol., **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** dombornyomattal, 22,2×14,4 cm. 1. levél, 2. pecsét: **M. N. MUZEUM THALY CS. LEVÉLTÁRA** 1910/30.

M: Scheiber 1965. 471–472.

Thaly Kálmán (1839–1909): költő, történész. 1864-től az Akadémia levelező, 1880-tól rendes, 1907-től tiszteleti tagja; 1904-től és 1907-től osztályelnök. 1864 és 1869 között a magyar irodalom tanára a pesti ref. főgimnáziumban; 1867-től a Történelmi Társulat titkára és 1875-ig a Századok szerkesztője; 1869 és 1875 között titkár, majd osztálytanácsos a Honvédelmi Minisztériumban; 1878-tól országgyűlési képviselő. A XVIII. kötet egy Thaly-, kötetünk 5 AJ-levelet közöl (melyekből 1 elveszett).

¹ **Tóth Lőrincz ur maga felszólítván, hogy visszavont „emlékbeszédét Zádor felett” nov. 30-án mégis megtartja** – 1868. nov. 30-án Thaly Kálmán Tököli Imre naplójáról értekezett (AkadÉrt 1868. 323.); Tóth Lőrinc 1868. dec. 14-én tartotta meg emlékbeszédét (Uo. 331.). – Zádor (1848-ig Stettner) György (1799–1866): író, irodalomtörténész, ügyvéd. 1831-től az Akadémia levelező, 1832-től rendes tagja; 1851-től Sopronban törvényszéki bíró, 1861-től a királyi Curia bírója. Írói álneve Fenyéry Gyula volt.

² **Akinnak bizonyos jelentése, indítványa satb. fog szőnyegre kerülni** – „Akin Károly I. t. bemutatja a következő című munka első kötetét: 'Catalogue of Scientific Papers (1800–1863). Royal Society of London 1867.'” (Uo. 324.) (Scheiber)

2218. Tompa Mihályné – Arany Jánosnak (1868. december?)

K: elveszett

M: Voinovich 1938. 220.; *AJÖM* I. 523.; *TML* II. 478.

¹ **sírkövére kedves komám irjon néhány sorocska emlékiratot** – AJ *Tompa sírkövére* címmel a következő verseket írta:

I.

Tompa Mihály tetemén ez elomló szikla nem emlék;

Ó maradandóbbat tőn maga műveiben.

Csak jel: egész ország fájdalma kiért sajog egyre,

Hű fia drága porát e helyen őrzi *Gömör!*

II.

Természet! ki ezer képben tükrözte [jav.: ecsetelte] halálad

S új életre hogyan kelsz, ha üdül [jav.: idül] a tavasz.

Most öleden nyugszik, maga egy burkolt, [jav.: rejtett] szomorú kép,

Várva nagy értelmét bús tele titkainak.

Lágyan öleld tetemét Anyaföld [jav.: hű dalnokodat,] s ti szeretti, Virágok,

Üljetek ágya köré, mondani méla regét. [jav.: Szende regét ti viszont zengjete

tek álmaihoz.]

Az 5. sor a javítás szerint került a sírkőre. (Kéky 1912. 171. Vö. *AJÖM* I. 522.) A síremlék fontosságát Lévay 1868. aug. 17-én Gyulainak írt levelében ve-

tette föl: „Tompa hamvai fölé egy nem költséges, de legalább diszes síremlék állításáról gondoskodjunk ha nem mindjárt, de a jövő évben; – gondoskodjunk akár nyilvános gyűjtések, akár magánadakozások útján.” (*GyPLEv* II.) A Vasárnapi Ujság így tudósított erről: „(*Tompa Mihály hanvai síremlékére*) csak Gömörmegyében 1050 ft gyűlt be. Pedig nem is gyűjtöttek nyilvánosan. A síremlék szürke gránitból lesz, s a felirat készítésére – az elhunyt költő özvegyének óhajta-sa folytán – Arany Jánost kérték föl.” (1869. 41. sz. okt. 10. 566.) – „(*Tompa Mihály*) elhunyt koszorús költőknek a hanvai sírkertben Gömörmegye lelkes közönsége által fölállítandó síremlékéről emlékezik a »Gömöri Lapok« legközelebbi száma. Közli a lelkes hangon irt fölhívást, mely 1868-ban, kevéssel a költő halála után a hanvai síremlékre adakozni hívta volt Gömörmegye fiait és leányait, s melynek eredménye 1100 ft lőn. Az emlék elkészítését, 12 ½ magasságú obelisz alakjában, porosz gránitból Gerenday Antal a költő iránti kegyeletből 1035 forintért vállalta el a vasúton leendő elszállítással együtt. A »G. L.« kissé nagyon is egyszerűnek itéli a pusztán sírkő jellemű emléket s ebben mi is egyet értünk vele. = Tudósításához annyit tehetünk még, hogy reá a sírverset, a gömöriek fölhívására *Arany* készítette, az ő s a Tompa nevéhez méltóan.” (1870. 22. sz. máj. 29. 277–278.) A síremléket csak 1874-ben állították fel (1874. 42. sz. okt. 18. 668.).

2219. Tompa Mihályné – Arany Jánosnak (1868. december)

K: Elvesztett. – Utalás a levélre: AJ Lévaýnak, **2223.** 1869. jan. 16-18.: „Szegény komámasszony még decemberben írt volt erről, de azt, hogy már utnak indította. [...]

Megírtam e levelet, de nem küldöttem el, mert a vasúti avisot még 16-án, tehát leveleddel egy napon, megkaptam, és így hiába lett volna minden óvatosság. Mit volt tennem? ki küldöttem a packkért egy hordárt – s az történt, a mit bizonyosan vártam. Felbontották, confiscáltak. Laczi fiam dicséri, hogy igen szép dohány, ő látta a fináncz asztala alatt: de én már abból egy füstöt sem szippantok. De szivhattam az orromat a fizetéstől. Előleg már le fizettem egy öszszegecskét, a végleges fizetés nem tudom mennyi lesz; az még hátra van, s itélettől függ. Ahhoz még sok herczehurcza után jutok.

Így küldjetez nekem dohányt, ti boldog, vidéki naiv emberek, a ti jószívűségtekben!”

2220. A Szondi-emlékválasztmány – Arany Jánosnak (1868. december 23.)

K: NSzAJM, ahonnan 1977. ápr. 12-én „restaurálás és jobb megőrzés végett” előbb Nagyváradra, majd az Arhivele Naşionale tulajdonába került. Jelzete: Colecţia de documente a Muzeului Memorial „Arany Janos” Salonta.

M: kiadatlan

- ¹ **társulatunk köréből egy választmány alakult** – Majthényi László a Hont megyei Kaszinótársaság 1860. okt. 2-i ülésén indítványozta, hogy állítsanak Szondi-nak méltó emléket. Mivel a közadakozásból állított szoborra nem gyűlt elég pénz, Pongrácz Lajos alispán a kegyeleti kápolna tervét javasolta, hogy megnyerjék Simor János esztergomi érseket is.
- ² **a Szondi-emlék választmány tiszteletbeli tagjául választotta** – A bizottság tagjai: AJ, Horváth Mihály, Ipolyi Arnold (a megye szülöttje), Knauz Nándor történész-levéltárnok és Brach Ferenc főorvos.
- ³ **azt bölcs és szakavatott tanácsával gyámolítani méltóztassék** – AJ közreműködéséről nincsen tudomásunk. – 1873-ban a hercegprímás döntötte el a felmerült vitákat: a drégelyi csata közelében emeljenek egy emlékkápolnát, s abban helyezték el a szobrot. Ez 1885-re készült el, s a környék zarándokhelye lett. A II. világháborúban a kápolna megrongálódott, s 1972-ben lebontották.

1869

2221. Szilágyi István – Arany Jánosnak (1869. január 5.)

K: MTA Kt K 513/685. Csontszínű fol. 21,6×13,9 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: kiadatlan

Szilágyi István (1819–1897): 1845-től a máramarosszigeti ref. főiskola tanára, 1850-től igazgatója, 1846-tól az Akadémia lev. tagja. Korábbi kapcsolatokra nézve l. *AJÖM* XV. 898–900. és XVI. 1207–1208. Az *AJÖM* XV. 15 AJ- (melyekből 3 elveszett) és 24 Szilágyi-, a XVI. 2 AJ- és 2 Szilágyi-, a XVII. 4 AJ- és 7 Szilágyi-, a XVIII. 2 AJ- (melyekből 1 elveszett) és 8 Szilágyi-, kötetünk 1 AJ- és 7 Szilágyi-levelet közöl.

¹ **recognitionalisomat** – elismervényemet (lat.)

² **Nem üdvözölhettelek János napján** – dec. 27-én

³ **Talán ha vasutunk megnyílik: felrándulhatok Pestre** – A Magyar Északkeleti Vasúttársaság a Debrecen és Nagykároly közötti szakaszt 1871. jún. 5-én, az onnan Szatmárnémetiig tartó szakaszt 1871. szept. 1-jén, a Szatmárnémeti és Bustyaháza közötti szakaszt 1872. jún. 16-án, a vonal Bustyaháza és Máramarossziget közötti, utolsó részét pedig 1872. dec. 4-én nyitotta meg. A vasútvonal Debrecennél csatlakozott a Tiszavidéki Vasút vonalaihoz.

2222. Lévy József – Arany Jánosnak (1869. január 14.)

K: MTA Kt K 513/338. 2 csontszínű fol. 22,4×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

- ¹ **Tegnap adtam fel egy ládácskát Lichtenstein és Fűrész helybeli szállítók irodájába, nevedre czímezve** – „*Idősebb Lichtenstein József* – összefogva a *Fűrész* fűszerkereskedő céggel, amelyhez családi kapcsolatok is fűzték – az 1830-as évek elején kereskedőtársaságot alapított a Tiszán érkező áruk továbbszállítására. A Társaság a tiszakeszi rakodóállomásra továbbította az árut. Kapcsolatban voltak a nagy felvidéki kereskedőtársaságokkal, rajtuk keresztül monopolizálták Felső-Magyarország termény és áruforgalmát.” Tóvári 1997. 48.
- ² **A feladásnál aszszugyümölcsnek adtam fel 5 fort értékben, saját nevem alatt** – Ez ellentmondott az 1850 óta létező dohánymonopólium 1868-ban hozott törvényének, amely szerint az állam a dohány termesztését (amelyet bizonyos feltételek mellett magánosoknak is megengedett), feldolgozását és terjesztését önmagának tartotta fenn, s a saját személyes szükségletnek megfelelő szállítás csak vám ellenében volt lehetséges (*Pallas*).

2223. Arany János – Lévy Józsefnek (1869. január 16–18.)

K: MTA Kt 513/357. 22,3×14,3 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: kiadatlan

Válasz Lévy 1869. jan. 14-i levelére (2222.)

- ¹ **Szegény barátunktól, még életében, Szász Károly kapott volna hasonló küldeményt: felbontották, s nagyon megfizettették volna, ha egyik hivatalnok véletlenül nem ismeri s el nem simitja a dolgot** – A magyarországi dohánymonopóliumról hozott törvény előírta azt, hogy a saját személyes szükségletnek megfelelő szállítás csak vám ellenében lehetséges.
- ² **Cerberus** – Többfejű kutya, az alvilág, Hádész öre a görög mitológiában. Vö.:
- Nagy zaj ütő fülöket, harsány ugatása kutyáknak.
Cerberus, a pokoleb vala ez, háromfejű állat;
Sok szép tarka színek díszíték változatúan
Sörtennemű szörét: piros egy feje, zöldre, fehérre
Megcsíkozva nehol; legérősb és legzajosabb volt
Hangja ezen főnek, de nehéz lánc vetve nyakába
És a földre szegezve, nehogy fölkelve harapjon.
Másik fő feketés volt, megtarkázva halotti
Sárgával: morogott e fő és néha nehézkes
Mély hangon bőfögött, gyakran belefálva dühében
A láncoltba, gyakorta fülét csípdesve fogával.
E kettő közepett vala egy százszínű fej is még,
Mely ugatott, az igaz, de ama kettő leugatta,
E főé a fark, és csóváltatta szünetlen,
Hol jobb, hol bal főt nagy hízelkedve legyőzvé.

Mindazonáltal ez eb nem ügyelt a jövőkre-menőkre,
Mert maga egy belhad vala, ellensége magának:
Így Armída is, a hőssel, nem bántva bementek,
S a csolnakterelő Charonhoz juttak azonnal.

(*Az elveszett alkotmány V. ének*)

³ **Azóta damocles-kardként függni véltem fölöttem** – A Szürakuszaiban élő Damoklész II. Dionüsziosz türannosz trónjára ültette, bőségesen ellátta, de a feje fölé egyetlen szál lószőrön lógó kardot függesztett, a szerencse minden ajándéka ellenére is fenyegető állandó veszedelemre figyelmeztetve. Vö.:

Ó deli hölgy, sohasem kelt fel többé az ülésből!...
Megborzadva veté lábához a könyvet, agyára
Szökkent vére, rövid pihegéssel hátra hanyatlott;
És – a damokleszi kard leszakadt, a szörnyű halálcsöp:
Árva levék!

(*Az elveszett alkotmány II. ének*)

Látom a reménynek vékony szálán tartott
Villám tündöklésű damokleszi kardot,
Melynek átkos éle nyugatról s keletről
Egy egész országon húzódik keresztül
S egy egész nemzetnek áldozati nyája,
Egy néptörzsök esik a bárdnak alája.
Elfordulok, és a fölserkenést várom,
Míg meggyőződöm, hogy e rémkép... nem álom!

(*Álom-való*)

Damokles kardjaként függ felette az adó,
Előfogat, kovártély... mind oly irtóztató!

(*Furkó Tamás*)

Azonban egyszer köpcösebb mondóka
Jutott részére, több mint fél lapon:
Egy *német herceggel* gyült meg a dolga,
Nagy hódítóval ott a színpadon,
Kinek Damokles-kardja győzve lóga
Egész város fölött e gyász napon,
Melyet tövéből most kivágni készül
S leölni aggot, nőt, babát vitézül.

(*Bolond Istók II. 71.*)

⁴ **Én, beteges, kedvetlen, öregszem** – Vö. AJ 1868. szept. 28-án Ercseynek írt levelével (2213.), amelyben jobboldali fájdalokról (az epekő-műtét feltehető előzményeiről) panaszkodik.

⁵ **avisot** – avviso: értesítés (ol.)

⁶ **confiscáltak** – lefoglalták (lat.)

⁷ **a végleges fizetés nem tudom mennyi lesz; az még hátra van, s itélettől függ** – AJ-nak büntetést kellett fizetnie azért, mert a küldeményt Lévay aszúgyümölcsként adta fel, vámmentesen.

2224. Arany János – Eggenberger Ferdinand könyvkereskedő cégnek (1869. január 23.)

K: OSzK Fol. Hung. 2107. 34. Csontszínű fol., 34,3×21,1 cm. 1. levél, 2. üres. Csak az aláírás és a 'titoknok' autográf.

M: kiadatlan

¹ **a „Vész: Háromél” című munkájának eladott egy példánya** – Vész János Armin: *A háromél leirati feloldása*. Pest, Akadémia, 1858.

2225. Eötvös József – Arany Jánosnak (1869. január 25.)

K: lappang

M: *EöJLev* 578.

¹ **rosszul lettem, nem jöhetek, kérlek, gondoskodjál elnökről** – Az 1869. jan. 25-i Nyelv- és széptudományi osztály-, egyszersmind összes ülésen Lónyay Menyhért, az Akadémia alelnöke elnökölt (AkÉrt 1869. 12.).

2226. Szinyeiné Jekelfalussy Valéria – Arany Jánosnak (1869. február 5.)

K: MTA Kt K513/738. 2 csontszínű fol., **DIEU EST MON DROIT** ('Jogom Istentől származik'; Oroszlánszívú Richárd és V. Henrik óta a brit monarchia jelmondata) feliratú címeres nyomattal, 21,5×13,6 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: Latkóczy 1898. 315.

¹ **3 év óta a' Müncheneri akadémia tanulója Szinyei Pál** – Szinyei Merse Pál (1845–1920) 1864-ben iratkozott be a müncheni Képzőművészeti Akadémiára.

² **legelőször a' honvéd album mutatta be szerény rajzát** – *Honvédalbum*. Szerk. Szokoly Viktor (1868)

³ **egy nagyobb olajfestvénye van kiállítva, Pán és nimfát ábrázolva, a' képzőművészet tárlatában** – A *Faun és Nimfa* (1868) című festmény volt Szinyei első igazán nagy képe, amely közönség elé került a Münchner Kunstverein tárlatán (1868). Ezután egy nemzetközi kiállításon volt látható, szintén Münchenben, majd Bécsben és Pesten is bemutatták.

⁴ **még Bécsben is az őszi kiállításnál némi érdeket ébresztett** – Az Österreichischer Kunstverein 1868 novemberében megnyílt kiállításán, amelyen 175 műtárgy szerepelt (WZ 1868. nov. 11. 423.).

2227. Arany János – Toldy Ferencnek (1869. március 11.)

K: MTA Kt Magy. Ir. Lev. 105/38. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 22,4×14,3 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **Ha a Történ. Bizottság működésének rövid vázlatát megnyerhetném: igen nagy örömemre válna** – „A történelmi bizottság történelmi emlékeinek fölkincselését nem kevesebb buzgalommal és szerencsével folytatta, mint az előbbi években. A »M. Tört. Emlékek« nagyszámú köteteit újabb hárommal gazdagítja, melyek közül egy az Okmánytárak, kettő az »Irók« osztályába tartozik; ezenkívül egy köt. a Török–Magyarkori Emlékekből is megjelent. Sajtó alá adott hét kötetet a »Történelmi Emlékek« Török–magyarkori Emlékek, s Történelmi Tár folytatásaul.

Az anyag-gyűjtés, különösen Simonyi Ernő, b. Nyáry Albert s főleg az Olaszországban e végre megbízott Mircse János urak közreműködésével, rendkívül sikeresen folyt. Nagyszámú történelmi kútfők vannak már felhalmozva: az Irók osztályába XV–XVII, az Okmánytárba X–XVII. századbeliek.” Részlet AJ *Titoknok* *ki jelentéséből*, 1869. ápr. 14. (AJÖM XIV. 333.)

2228. Arany János – Nyil Alekszandrovcics Popovnak (1869. május 4.)

K: A moszkvai Lenin-könyvtár, H. II. 22. 26. Magyarul:

Magyar Tudományos Akadémia

Pest, 1869. május 4-én

A Magyar Tudományos Akadémia megbízott azzal, hogy kifejezzem köszönetét *Madjarskij hstórik Vladislav Szalay, i historia Vengrij* c. munkájáért, melyet Ön címére megküldeni szíves volt. A rendelkezés értelmében ezt a munkát intézetünk könyvtárában helyeztük el.

Arany János
titkár

Nil Popov úrnak, az egyetem világtörténelem professzorának

Moszkva
(Oroszországban)

M: Fenyő 1963. 186.

Nyil Alekszandrovcics Popov (1833–1891): a moszkvai egyetem orosz történelmi tan-
székének tanára

- ¹ *Madjarskij hstorik Vladislav Szalay, i historija Vengrij* – Popov hosszú bírálatot írt Szalay László *Magyarország története* című munkájáról, amelyet V. I. Lamanszkij fordított oroszra. A 200 lapnyi recenzió címe: *Szalay László magyar történész és Magyarország története az Árpádoktól a pragmatica sanctioig* (*Мадьярский историк Владислав Салай и история Венгрии от Арпада до прагматической санкции*, 1868). Fenyő, 1963. Mai jelzete az MTA Könyvtárában: M. Tört. O. 1086.

2229. Eötvös József – Arany Jánosnak (1869. június 5.)

K: MTA Kt K 513/101. 2 csontszínű fol. 22,4×14,3 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: *EöJLev* 591.

- ¹ **Ha csak lehet még mielőtt elmész felkereslek, hogy minden jót kívánjak utadra** – Ez volt AJ első útja Karlsbadba.

- ² **Vajha nem sokára utánnad mehetnék, mert én is érzem szükségét** – „(*Br. Eötvös József karlsbadi lakása.*) B. Eötvös József özvegyének fölhívására dr. Hochberger fürdőorvos megküldé ama hiteles adatokat, melyek b. Eötvös karlsbadi tartózkodására vonatkoznak. Ezek szerint hét nyáron lakott a híres fürdőben, még pedig 1839. júliusában »zum sächsischen Saale« nevű házban, 1840. júliusában a »Zwei Störchen«-nél[,] 1855. júliusban a »rothe Engel«-nél, 1864. júliusban a »Mária Hilf«-ben, életének három utolsó évében: 1868–1870-ik augusztusban a »zum goldenen Elephanten« házban. Erre jó az emléktábla. A karlsbadi vendégekönyvben van még egy régibb adat is, mely szerint: b. Eötvösné szül. Lilien Anna bárónő 1832-ben fiával és leányával »A hét választó-fejedelemmel« lakott.” (VU 1873. 18. sz. máj. 4. 218.)

Eötvös József fiának, Lorándnak írta 1869. júl. 9-én: „Ha a szessziónak [országgyűlésnek] vége lesz, legalább 3 hétig van még dolgom hivatalomban, s így július vége előtt nem mehetek el; azonban reményem, augusztus 1-én már Karlsbadban leszek, s reményem, ott találkozunk.” (*EöJLev* 599.) – Érkezésének pontos időpontjáról nincsen tudomásunk, de aug. 10-én már onnan tudósított Tanárky Gedeonnak arról, hogy sok magyar vendég van ott; AJ-t név szerint nem említette (*Uo.* 602–604.); Karlsbadból írt későbbi, Tanárkynak (*Uo.* 604–606.) és Molnár Aladárnak (*Uo.* 606–607.) írt leveleiben sincsen róla szó. AJ júl. 3-án (2232.), 17-én (2234.) és júl. végén (2235.) jelentkezett Karlsbadból; nem tudjuk, mikor indult haza, de valószínű, hogy mire aug. elején Eötvös odaért, ő már nem volt ott.

2230. Arany János – Szilágyi Sándornak (1869. június 26.)

K: MTA Kt K 513/731. Csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADE-**
MIA nyomattal, 28,9×22,9 cm. 1. levél, 2. üres. Csak az aláírás és a „titoknok” AJ
keze írása.

M: kiadatlan

¹ **A philos.- törvény és történettud. osztályok f. é. jul. 5-i ülésére bejelentve értekezés nincs** – Ezen az ülésen Eötvös József elnökölt és az Akadémia új alapszabályainak fogantatását vitatták meg (AkÉrt 1869. 155.).

2231. Arany János – Arany Jánosnénak (1869. július 1.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 222.

Arany Jánosné Ercsey Julianna (1816–1885): róla 1. XV. 798–800.; XVI. 1130. A XV. kötet 12 AJ-levéltöredéket és 1 elveszett Arany Jánosné-, a XVI. 2 elveszett AJ-levelet, a XVIII. 2 AJ-levéltöredéket (melyekből 1 elveszett) és 2 Arany Jánosné-levelet (melyekből 1 elveszett), kötetünk 12 AJ- (melyekből 1 elveszett) és a 3. sz. Függelékben 1 1862-ből való AJ-levéltöredéket közöl.

¹ **Bécs, 1869. július 1.** – AJ-t háziorvosa, Kajdacsy István, „Pestmegye tiszti főorvosa, Karlsbadba küldi. [...] Első évben László fia elkíséri Bécsig, onnan Münchenbe megy”; „Arany először a Hôtel de Russie-be szállt (júl. 2.), másnap azonban régi szalontai ösmerőse, Lovassy útmutatásával a Schlossbergen vett szállást, »Zum Walter Scott«.” (Voinovich 1938. 221–222.) „Évente négy-öt hetet tölt ott, rendszeren július elejétől fogva augusztus derekáig.” (Uo. 225.)

² **„Feleségének a költő rendszeren már Bécsből küld egy megnyugtató ’levéllapot’.”** – Voinovich 1938. 222. „Bécsnek kellett kerülni; onnan délután öt órától egész éjjel vitte a gyorsvonat Égerbe [Cheb], reggel nyolc óráig, kilenctől pedig kocsin ment este hatig. Később a vasút tovább is kiépült, mégis huszonkét órába telt az út.” (Uo.)

2232. Arany János – Az Arany-családnak (1869. július 3.).

Voinovich Arany-életrajzából nem derül ki, hogy a levél AJ feleségéhez vagy fiához szól, ez magyarázza az összefoglaló címzést.

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 222.

¹ **Szobája** – a Schlossbergen található, Zum Walter Scott nevű magánházban

2233. Arany János – Az Arany-családnak (1869. július 3. után).

Voinovich Arany-életrajzából nem derül ki, hogy a levél AJ feleségéhez vagy fiához szól, ez magyarázza az összefoglaló címzést.

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 223.

- ¹ **Első évben az öreg Bónist említi, Horváth Boldizsárt, Ghyczy Kálmánt** – Bónis Sámuel (1810–1879): 1869-ig baloldali politikus, majd a kúrián a semmítőszék bírója; Horvát Boldizsár (1822–1898) jogász, az Akadémiának 1861-től levelező, 1868-tól tiszteleti tagja, 1867 és 1871 között igazságügyminiszter; Ghyczy Kálmán (1808–1888): 1861-ben a képviselőház elnöke, 1865-től a magyar balközép vezére, a határozati párt tagja, 1873-ban a középpárt alapítója.
- ² **Eötvöst is várják** – Eötvös Józsefet is Balassa János küldte Karlsbadba, ahová 1868-ban aug. közepén, 1869-ben aug. 1-jén, 1870-ben aug. elején mehetett el (Ferenczi 1903. 287.).

2234. Arany János – Csengery Antalnak (1869. július 17.)

K: MTA Kt K 513/86. 2 csontszínű fol. 21,7×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: *AJLev* 601–602.

- ¹ **nem lett volna érdemes, az országgyűlés utolsó napjaiban, figyelmedet csak egy percre is elvonnom velök** – A képviselőház júl. 15-én tartotta szünet előtti utolsó ülését.
- ² **Anynyi igaz, hogy májám nem apadt, de nem is fáj** – Vö. AJ 1868. szept. 28-án Ercseyhez (2213.) és 1869. jan. 16-án Lévyhoz (2223.) írt levelével.
- ³ **Izonyú quantum vizet megítatnak az emberrel itt** – Vö. a *Karlsbadi versikével*:
Wenn die Wässer
Wär'n nit besser
Als die Doctoren:
Wär'n mer verloren.
- ⁴ **Azt sem tudom, delegatus vagy-e?** – Csengery Antal nem volt tagja az 1869. júl. 11. és aug. 30. között Bécsben üléselő magyar közös ügyi delegációnak. (Nem is lehetett, mert nagykanizsai megválasztását követően csak jún. 16-án mutatta be megbízólevelét a képviselőháznak, a delegáció tagjainak választására pedig már két nappal korábban sor került.)
- ⁵ **Horváth B.[oldizsár] híres beszédét** – Horvát Boldizsár (1822–1898) igazságügyi miniszter 1869. júl. 3-án tartotta meg záróbeszédét a bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvényjavaslat (a későbbi 1869. évi IV. tc.) általános vitájában.
- ⁶ **Most meg, úgy hallom, Lőrincz barátomat csávázzák** – Tóth Lőrincet „áztatják”, azaz „rágalmazzák”. – A ’csávázás’ eredeti jelentése: a vetőmag fertőtlenítése. – Vö. „téged pedig ezerszer ölelni oly hévvel, a minőre képes naponkinti fürdővel kiáztatott és kicsávázott barátod” (AJ Madáchnak, *AJÖM* XVIII. 1473. 1862. aug. 29. 118.) és AJ fordításával:

Törvénybe hurcolt, megrágmazott,
Hazugsággal lenyelvelt, szólt-szapult,
Csávába tett; [...]

(Arisztophanész: *Az Acharnaebeliek*, 351–353.)

Tóth Lőrinc 1853 és 1869 között az Akadémia, 1859-től a Kazinczy-alapítvány pénztárnoka volt. Akadémiai tisztsége akkor szűnt meg, amikor az intézmény pénzkézeltését a Magyar Földhitelintézet vette át, egyebek közt az átláthatóbb könyvelés érdekében (vö. Rónay Jácint AJ-nak, **2236**. 1869. júl. 31.). A szóban forgó rágmalmazás a pénztáros mindkét funkciója esetében megtörténhetett, hiszen az akadémiai pénzek átadása október végéig tartott (bár Csengerynek mint a Földhitelintézet igazgató-titoknokának AJ-nál teljesebb rálátása lehetett az ügyekre). Inkább a Kazinczy-alapítványról eshetett szó, amely Tóth Lőrinc számára sok nehézséggel járt. 1866-ban így írt Évva András ügyvivőnek: „Valami szabálytalanabb alkotás nincs széles e világon, mint ezen Kazinczy-bizottmány”, 1868 augusztusában pedig így: „Kazinczy-alapot kezelő bizottság jelenleg nem létezik”; „az ügy kezeltetik akképen, a' mint azt a' *mi* lelkiismeretünk t. i. a tied s az enyim, parancsolja”. Az Akadémia 1870-ben kezdte el rendezni a kérdést. (Hegedüs Zoltán 1930. 48.) – A további fejleményekre nézve l. AJ Toldynak, **2343**. 1872. dec. 20.

⁷ **Az akadémiaíróról sem tudok többet; gondolom, nem esett ki a feneked** – Vö.:

Cigányország, ne neked!

Kiesett a feneked, [...]

(*A nagyvidai cigányok*, 4. ének)

⁸ **Nem tudom Eötvös, meg Horváth B.[oldizsár] jönnek-e?** – Eötvös 1869 augusztusában volt Karlsbadban: l. AJ-nak küldött 1869. jún. 5-i levelének (**2229**.) jegyzetét. Innen írt 1869. aug. 10-én és 17-én Tanárky Gedeonnak és aug. 20-án Molnár Aladárnak (*EöJLev* 602–607.).

⁹ **Ledniczky van itt, meg a fakirály Luczenbacher** – Ledniczky Pál hites ügyvéd és Luczenbacher Pál (1818–?) nagykereskedő

¹⁰ **Laczimról nem tudok semmit, mióta Mariaczellből eltávozott** – Arany László betegségről, utazásáról és orvosi vizsgálatáról a Rozvány Erzsébettel folytatott levelezés nyújt felvilágosítást: AJ felesége írja neki 1869. máj. 6-án: „Juniában egyedül maradok. Az én jó lelkeim mennek fürödőben. Férjem Karlsbadban, fi-am talán Glájkenbergben. Óh Bettám csak egészségesen jöhetnek haza! be sok lelki aggodalmam van mijattok.” Ezt követi Arany László 1869. máj. 6. és jún. 11. közötti híradása: mihelyt „a kis beteg [Piroska] legalább az ágyból fölkelhet, apám és én elindulunk fürdőbe.” AJ felesége 1869. jún. 11-én arról tudósítja, hogy „Az én kedveseim a jövő hét valamelyik napján mennek, hogy épen ponto-

san meg nem írom, oka mert a nap még nincsen meg határozva. Minél közelebb jön az idő, anél jobban érzem az elválás fájdalmát. Keten két világ részben; és mindketen gyógyulni. Férjem és fiam, mindenem a mível bírok az életben!” (Sáfrán 1960.a 107–108.).

Indulásuk később, AJ 1869. jún. 26-án Szilágyi Sándornak írt levele (2230.) után történt. „Első évben László fia elkíséri Bécsig, onnan Münchenbe megy” – írja Voinovich (1938. 222.); összefoglalásából kimaradt a szándékolt fürdőkúra és Mariazell. Arany László feltehetőleg légzőszervi betegsége atyját azért is nyugtalaníthatta, mivel őt magát is – egyebek között – az ifjúkorában szerzett mellbajának következményei, az idült hörghurut és a tüdőtágulat kínozták (Pál 1986. 325.). Ha fia Bécs és a stájerországi Mariazell között a szintén stájer Gleichenberg nyálkahártyahurut elleni gyógyvizével kezeltette magát, a kúra sikerrel járhatott, mert AJ felesége 1870. febr. 5-én azt írja Rozvány Erzsébetnek, hogy „Lacink jól van.” (Sáfrán 1960.a 112.)

¹¹ „**bő szüret, nagy csizma!**” – Vö.: „Zoványon jellegzetes szüretnap-i köszönési mód volt szokásban: »Bő szüretet, nagy csizmát!«” Major 1998. 137.

2235. Arany János – Az Arany-családnak (1869. július végén)

Voinovich Arany-életrajzából nem derül ki, hogy a levél AJ feleségéhez vagy fiához szól, ez magyarázza az összefoglaló címzést.

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 228.

¹ **Hazajövet, 69-ben meg akarja nézni Prágát** – Erre nem került sor. Ekkor írta *Búcsú a fürdőitől* c. versét:

Isten veled Karlsbad szép tája! –
Örökké az ember nem állja,
Rothad neki tüdeje-mája; –
Igy végződik a földi pálya.
Alás'szolgája!

2236. Rónay Jácint – Arany Jánosnak (1869. július 31.)

K: MTA Kt K 513/448. 2 világoszöld színű fol. 21,3×13,6 cm. 1. levél, 2. üres, 3. levél, 4. üres

K 513/449. jelzettel:

„Székesfehérvár, aug. 15. 1869.

Tisztelt ur,

Távozásomkor elfeledtem a titknoki asztalfiók kulcsát átadni. Ha nem csalatkozom, a kulcs, külső szobám asztalfiókjában fellelhető, szíveskedjék azt kérem a titknok urnak, tiszteletem mellett átadni. Lakásom kulcsai az akad. kapusnál vannak.

Remélem mindnyájan jó egészségnek örvendenek.

Tisztelettel
Rónay Jácint.”

M: kiadatlan

¹ **a „Beatus illé-t” a vilagért sem akarnám zavarni** – „Beatus ille, qui procul negotiis...” (Horatius, II. epodus). Bede Anna fordításában: „Boldog, ki minden bokros üggyől távol él”.

² **expeditiók** – szétküldések, postázások (lat.)

³ **az utolsó ülésben formulázott herceg Czartoriyski[!]-féle ezer forintos történelmi új pályakérdés** – „Aelnök ő nméltga jelenti, hogy *Czartoryski László* herceg, ezer forintot ajánlott fel a M. T. Akadémiának, oly munka megjutalmazására, melynek tárgya volna: történelmi és műveltségi szempontból azon befolyást kijelelni, melyet legrégibb időktől a magyar és lengyel nemzet egymásra gyakorolt.” (Philosophiai, törvény- és történettudományi osztály-, egyszersmind összes vegyes ülés, 1869. júl. 5. AkÉrt 1869. 156.)

⁴ **a M. Földhitelintézetnek, az akad. pénzek kezelésére vonatkozó ajánlata elfogadtatott** – Az igazgatósági ülés 1869. júl. 10-én volt (AkÉrt 1869. 156–158.). Az Akadémia a vagyongyarapítás és az átláthatóbb könyvelés érdekében felkérte a Magyar Földhitelintézetet, hogy vállalja el vagyonának kezelését. A pénzügyintézet vezetése (az elnök Lónyay Menyhért, az igazgató-titoknok Csengery Antal) 1869. jún. 19-én pozitív választ adott a megkeresésére; okt. 31-én megtörtént a pénzek átadása is.

⁵ **Szegény Sasku Károly meghalt** – Sasku Károly (1806–1869. júl. 22.): polhisztor, ügyvéd, mérnök, tanár, 1860-tól az Akadémia korrekora.

2237. John Bowring – Arany Jánosnak (1869. augusztus 15.)

K: MTA Kt K 513/1268. 2 **Devon and Exeter. Institution.** nyomató, csontszínű fol. 17,8×11,2 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: kiadatlan

Magyarul (Hites Sándor fordításában):

Exeter, 1869. augusztus 15.

Uram,

megtiszteltetésnek veszem, hogy hálásan megköszönhetem szeptember 10-kén kelt levelét, amely a mellékelt kötetekkel éppen most érkezett. További szíves gesztus lenne az Ön részéről, ha részeltetne a Magyar Nyelv Szótára első három kötetével. Remélem, hogy megkapja a példányt Petőfi fordításomból, amelyet a könyvkereskedővel küldtettem el Önnek, és amelyet bizonyára nem az irodalmi értékéért – ami nincs – fog fogadni, hanem mint apró tanúságtételt a magyar nép és költészete iránt vonzalmamról.

Élemedett korom legkedvesebb álmai között van, hogy újra Magyarországra látogathassak, reményteli és boldog Magyarországra, mielőtt meghalok, de midőn belépünk egy század utolsó negyedébe, a remény a napok múlásával halványodik. A legmélyebb tisztelettel [?]

Drága Uram,

A legőszintébb híve
John Bowring

Arany János
A Magyar Akadémia Titkársága
Pest

- ¹ **I have the honor gratefully to acknowledge your letter dated 10 September of the last year, which with the accompanying volumes had only just reached me** – Bowring, aki ekkor az Akadémia levelező tagja, a számára megküldött akadémiai kiadványokért mondhat köszönetet. Varannai 1967. 184.
- ² **the three first Numbers of the *Magyar Nyelv Szótára* – *A magyar nyelv szótára***, az 1862 és 1874 között megjelent hatkötetes magyar szótár, Czuczor Gergely és Fogarasi János munkája.
- ³ **I hope you will have received a Copy of my Translations of Petöfi** – Bowring vélhetően nem kapott visszajelzést arról, hogy AJ megkapta a Petöfi-kötetet, ezért kérdez rá még egyszer. Varannai 1967. 185.
- ⁴ **I might again visit Hungary** – Bowring 1838-as rövid látogatása után nem járt többé Magyarországon.

2238. Arany János – Szilágyi Sándornak (1869. október 5.)

K: MTA Kt K 513/725. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADE-**
MIA nyomattal, 22,2×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

- ¹ **tegnap az ülés alkalmával** – Philosophiai, törvény- és történettudományi osztályülés, 1869. okt. 4. (AkÉrt 1869. 171.)
- ² **Félig-meddig, egy föltételes ígéretet kaptam ugyan (Henszlmann)** – Henszlmann Imre (1813–1888): művészettörténész, régész. 1841-től az Akadémia levelező, 1873-tól rendes tagja; 1843-tól a Kisfaludy Társaság tagja, 1872-től a művészettörténet és a régészet egyetemi tanára. – 1869. okt. 18-án a kalocsai ásatásokról értekezett. (Philosophiai, törvény- és történettudományi osztályülés, 1869. okt. 18. (Uo. 183–184.)
- ³ **de nem árt, sőt igen használ, ha másik tárgyról is gondoskodunk** – „*Szilágyi Ferencz* l. t. ily cím alatt értekezett: »XII-dik Károly svéd király Zilahon 1714-ben, mint Zoványi György helybeli ref. pap és püspök vendége.«” (Uo. 184–188.)

⁴ **nobile officium** – nemes kötelesség (lat.)

⁵ **Ügyrend: 22 pont** – „Az osztályülési tudományos előadásokra nézve a) az osztályok, értekezleteikben (Lásd: 30.), az Üléssor szerint reájok eső üléseknek előadási tárgyakkal ellátásáról, illetőleg a tagok vállalkozása útján, jókor gondoskodjanak, s a megállapított *előadásokról* mindig jókorán értesítsék a titoknokot, hogy ez mindegyik ülés tárgyait nyolcz nappal előbb a terem fekete tábláján kihirdethesse.” (AkAlm 1869. 127.)

2239. Arany János – Toldy Ferencnek (1869. október 6.)

K: MTA Kt Magyar. Ir. Lev. 105/39. Csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 28,8×22,9 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **A hölgyalapítványi esztetikai díjra pályázó három munka** – A titoknok „bemutatja a Magyar Hölgyek alapítványából kitűzött esztetikai feladatból folyó évi szeptember 30-káig, mint zárnapiig beérkezett következő pályamunkákat:

I. Szépészettan kézikönyve, a művelt közönség számára. *Jelige:* »Föl nemzetem apraja, nagyja!« *Petőfi*.

II. »Szépészeti Előtan.« *Jelige:* »Kezdd buzgón s már sokra menél; halad, a ki megindult.« *Vörösmarty*.

III. »Aesthetika.« *Jelige:* »Den Stoff sieht Jedermann vor sich, den Gehalt findet nur der, der etwas dazu zu thun hat, und die Form ist ein Geheimnis der Meister.« *Goethe*.

A pályamunkák áttétetnek a nyelv- és széptudományi s philosophiai osztályokhoz, bírálók kinevezése végett; rendben talált jeligés leveleik, az Akadémia és Keleti Károly l. t. pecsétjével közös borítékba zárva, levéltári őrizet alá adtak.” (Philosophiai, törvény- és történettudományi osztály-, egyszersmind összes ülés, 1869. okt. 4. AkÉrt 1869. 171.).

2240. Arany János – Szilágyi Sándornak (1869. november 2.)

K: MTA Kt K 513/732. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 22,2×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **A menyinyben atyád „jelentése” egy ülésre kevés** – „*Szilágyi Ferencz* l. t. jeltenti, hogy a Bécsben lévő svéd kir. követség titkára, Burenstam úr közbenjárása folytán, a stockholmi kir. levéltárban talál[h]ató s Erdélyre vonatkozó XVII-dik századbeli számos és érdekes okmányok ügyében, Due Fridrik bécsi svéd követ öexcellentiájától f. é. oct. 27-ről levelet nyert, melyet fölolvastván, a következő három indítványt ajánlja az Akadémia figyelmébe.” Ezek lényege: a levél megvi-

tatása és köszönet kifejezése a két érintett személynek. (Philosophiai, törvény- és történettudományi osztályülés, 1869. nov. 2. AkÉrt 1869. 193.)

² **szólj Thaly Kálmánnak ott Budán, (vagy firkants neki egy sort) ő azt mondta mindig van egy előadása** – „*Thaly Kálmán* l. t. »A gr. Forgách nemzetség levéltáráról” értekezett. (Uo.)

2241. Arany János – Thaly Kálmánnak (1869. november 2.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szilágyi Sándornak, **2240.** 1869. nov. 2.: „Rómer kir. tan. és akad. tag épen most (10 óra) izeni meg, hogy rekedtsége miatt nem tarthat előadást. A menyinyiben atyád »jelentése« egy ülésre kevés: szólj Thaly Kálmánnak ott Budán, (vagy firkants neki egy sort) ő azt mondta mindig van egy előadása. Egyébaránt [!] magam irok neki is egy úttal.”

2242. Arany János – Thaly Kálmánnak (1869. november 12.)

K: MOL P 1747. Thaly-család gyűjteménye, 3. csomag. Csontszínű fol., **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** dombornyomattal, 22,2×14,4 cm. 1. levél, 2. pécset: **M. N. MUZEUM THALY CS. LEVÉLTÁRA** 1910/30

M: Scheiber 1965. 472.

¹ **Rómer úr fentartja jogát a hétfői előadásra** – Rómer Flóris Ferenc (1815–1889) régész, művészettörténész. 1860-tól az Akadémia levelező, 1871-től rendes tagja. 1857 és 1861 között a győri bencés gimnázium tanára; az MTA kéziratártnoka, majd gimnáziumi igazgató. 1864 és 1873 között az Archaeologiai Közlemények szerkesztője, 1868-tól az archaeológia egyetemi tanára, 1869-től Nemzeti Múzeum régiségtárának őre; 1877-től nagyváradi kanonok. – 1869. nov. 15-én *Jelentés olaszországi utazásomról Corvin-féle codexek érdekében* című értekezését olvasta fel (Philosophiai, törvény- és történettudományi osztályülés, AkÉrt 1869. 213.)

² **ha tehát kívánja, 2-iknak bejegyezhetem** – „*Thaly Kálmán* l. t. ily cím alatt értekezett: »Gróf Forgács Simon fogsága és bujdosása.«” (Uo. 214.)

³ **hétfőn** – azaz nov. 15-én

⁴ **(ne a múltkorit, nehogy tiltott folytatásnak lássék)** – Thaly utolsó előadásának címe: *A gr. Forgách nemzetség levéltáráról* (Philosophiai, törvény- és történettudományi osztályülés, 1869. nov. 2. AkÉrt 1869. 193.)

2243. A bajai önképzőkör – Arany Jánosnak (1869. november 14. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ a bajai önképzőkörnek, **2244.** 1869. nov. 14.: „Vettem becses sorait, melyekben tudósítani szíveskedik, hogy a bajai ifjak önképző köre engem tiszteleti elnökévé választani méltóztatott.”

2244. Arany János – A bajai önképzőkörnek (1869. november 14.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 csontszínű fol. Az 1. oldalon pecsétek: **Paulianum; 14;**
Dr. Jánosy Aurél gyűjteményéből; a 2–3. oldalon pecsét: **Orsz. Széchényi**
Könyvtár Kézirattári Növedéknapló 1956. év. 98. sz. 21,7×14,4 cm. 1. levél, 2–3.
üres 4. tintával, idegen kézzel: **6 szám.**

M: kiadatlan

¹ **a bajai ifjak önképző köre engem tiszteleti elnökévé választani méltóztatott** –
Ez a levél kallódik; megvan viszont az az oklevél, amely AJ tagságát igazolja
(NSzAJM 433.):

A BAJAI POLGÁRI OLVASÓ-EGYLET
TISZTELETE, BIZODALMA ÉS ELISMERÉSE
JELÉÜL
ARANY JÁNOS ÚRNAK
MINT EGYLETI TAGNAK.
BAJA, 1866. Május hó 14-én.
CSUPOR GYULA HORVÁTH JÓZSEF,
jegyző elnök

2245. Arany János – Thaly Kálmánnak (1869. november 15.)

K: MOL P 1747. A Thaly-család gyűjteménye, 3. csomag, 6. tétel. Csontszínű fol.,
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA dombornyomattal, 22,2×14,4 cm.
1. levél: más kéz írásával: „**1869. XI. 20?**”. Thaly kék ceruzás jegyzetével: „**(Szóbe-**
lileg értekeztem aztán egy óra hosszatt [!] a gr. Forgách levéltárról.)”. 2. pecsét:
M. N. MUZEUM THALY CS. LEVÉLTÁRA 1910/30, 3. üres, 4. Thaly tintával
írt jegyzete: „**1869 november 2 .[?] Erre »A gr. Forgách-nemzetség levéltárá-**
ról« értekeztem, csak élőszóval.”

M: Scheiber 1965. 472.

¹ **épen most** – Az ülés nov. 15-én volt. Thaly ilyen címen értekezett: *Gróf Forgách*
Simon fogsága és bújdosása. Rómer mégis felolvasta értekezését: *Jelentés olasz-*
országi utazásomról Corvin-féle codexek érdekében (AkadÉrt 1869. 203–204.).

² **Szilágyi Ferenc** – (1797–1876): történész, tanár, újságíró, 1833-tól az Akadémia
levelező tagja, amelynek ülésein 1865-től elsősorban Erdély XVIII. századi törté-
netéről tartott előadásokat. E korbéli legfontosabb művei: *A Hóra-világ Erdély-*
ben (1871), *Rajzok Erdély államéletéből a XVIII. században* (1874).

³ **az egyesült 3 osztályt** – a Philosophiai, a Törvény- és a Történettudományi osz-
tályt

2246. Szilágyi István Arany Jánosnak (1869. nov. 17.)

K: MTA Kt K 513/686. Halványkék fol. 21,5×14 cm. 1–4. levél. A „szerkesztem... használatban van.” sorok mellett a baloldali lapszélen vörös ceruzával függőleges vonal és AJ írásával, tintával: **külön kijegyztem.**

M: kiadatlan

¹ **elértem tanárságom fáradságos éveinek 25-két Szigeten** – Szilágyi István 1845. szept. 25-én kezdett el tanítani a ref. főiskola hittan tanszékén.

² **jegyezd fel kérlek, az Akademia Névkönyvébe** – „**Önálló:** A Keresztyén Egyház Története. Helv. hitv. népiskolák használatára. Harmadik kiadás. Debreczen, 1869. Telegdi Lajosnál. **Szerkesztés:** a) *Máramaros*, politikai folyóirat, melybe több saját cikke is jelent meg. b) »*Máramarosi Képes Naptár*« az 1868-ik szökö évre. M. Sziget. Kaminszky és Társa.” (AkAlm 1870. 224–225.)

³ **Add át az Akademia könyvtárának** – Az MTA Könyvtárának katalógusaiban egyik példány sem található.

2247. Arany János – Szabó Károlynak (1869. november 30.)

K: Kolozsvár, Arhiva Istorică a Filialei Cluj a Academiei RPR, Szabó Károly = Correspondență; MTAK Mikrofilmtár A-293/I. Koll. 11.

M: Szabó 1959. 102.

¹ **utí költségek tárgyában** – Szabó Károly Finály Henrik (1825–1898) klasszika-filológussal, az Erdélyi Múzeum-Egyesület titkárával és régiség- és éremtárának őrével volt Nagyszebenben.

² **specificatiót** – részletezést (lat.)

³ **Családom egészséges – én is kénytelen vagyok vele, mert hajt a dolog** – AJ rosszullétei az 1870. januári epeműtét előzményei voltak. Vö. 1868. szept. 28-án Ercseyhez (2213.), 1869. jan. 16-án Lévyayhoz (2223.), 1869. júl. 17-én Csengeryhez (2234.) és később, 1870. jan. 24-én, Eötvöshöz (2250.) írt levelével.

2248. Szabó Károly – Arany Jánosnak (1869. december 5.)

K: MTA Kt K 513/470. 2 csontszínű fol. 22,5×14,3 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: kiadatlan

¹ **ide mellékelve küldünk egy rövid költségkimutatást szebeni utunkról** – Szabó Károly és Finály Henrik utazásáról. Vö. AJ a kultuszminisztériumhoz írt 1869. dec. 7-i levelével, amelyben „pártolja Szabó Károly és Finály Gábor [!] lev. t. szebeni tanulmányútja költségvetési kérését”. (AJÖM XIV. 709.)

² **specificálni** – részletezni (lat.)

³ **legdesperáltabb** – legelkeseredettebb (lat.)

⁴ **excursióra** – kirándulásra (lat.)

⁵ **A nyáron már lesz vasutunk Kolozsvárig** – A Magyar Keleti Vasút Nagyvárad–Kolozsvár közötti vonalát 1870. szept. 7-én nyitották meg.

2249. Arany János – Szilágyi Sándornak (1869. december 24.)

K: MTA Kt K 513/734. Csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 22,2×14,4 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **január 3-i ülésre, mely osztályaitoké, szokás szerint ismét semmi előadás nincs bejelentve** – A Bölcsészeti, társadalmi és történettudományi osztály ülésén „*Szilágyi Ferencz* 1. t. felolvassa ily című értekezését[:] »Gróf Mikes Anna b. Dániel Istvánné erdélyi vegyes házassága a XVIII. században.«” (AkÉrt 1870. 4.)

² **az új rendszer szerinti első ülésben** – „Elhatározatott, hogy a jövő évi ülésrend, folytatólag a második osztály ülésével nyitassék meg.” A nyelv- és széptudományi osztály-, egyszersmind összes ülés, 1869. dec. 20. AkÉrt 1869. 222.

1870

2250. Arany János – Eötvös Józsefnek (1870. január 24.)

K: MTA Kt K 513/1324. 2 csontszínű fol. 21,7×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: kiadatlan

¹ **Takács** – Takács István, aki „[k]ineveztetett javítoknak az elnök által 1863. február 9., kiadónak az elnök által 1865. jan. 26., főtitkári segédnek az elnök által 1870. január 29. Lakik az akad. bérházban.” (AkAlm 1870. 217)

² **Az Alapszabályok én mellém, a mechanicus dolgokra, egy segédet rendelnek** – „A főtitkár mellé, ajánlata alapján, az elnök *segédet* nevez ki. A segéd a főtitkár közvetlen rendelkezése alatt áll.” *A M. T. Akadémia alapszabályai* 47. §. AkAlm 1870. 119.

³ **az a kezdetben mutatkozott árnyék nem valósult** – A következő üggyről lehetett szó. „1865. ápril 11-én Takács István folyamodást adott be az Akadémia elhunyt elnökéhez, kérve, hogy miután csekély fizetéséből családostúl nem élhet, engedessék át neki az intézet könyveinek befűzése. Gr. Dessewffy, erre tett határozatában, a titoknokot és a jegyzőt bírta meg véleményadással.” (AJ levele Eötvös József akadémiai elnöknek, 171. 1866. jún. 18-án. *AJÖM* XIV. 167.) Ez a Dessewffyhez írt korábbi levélben nyert megfogalmazást: „úgy vélekedünk, hogy miután az eddigi könyvkötőre semmi panasz, ettől, Takácson segíteni akarva is, csak azon esetben vehetné el az Akadémia kiadványai befűzését, ha szakértők vizsgálatai nyomán bebizonyulna, hogy a kérelmező képes e munkát oly jól és pontosan véghez vinni, mint az előbbi. S erre nézve döntő határozat már nagyon

is szükséges volna, miután T.[akács] úr a kötendők egy részét már tetteg kézhez ragadta s némely munkái árának utalványozását sürgeti is; másfelől Dobocsányi, az eddigi befűző, nem szűnik kérelmekkel, folyamodásokkal, ügyességi bizonyítványokkal ostromolni a titoknokot, hogy minden úgy maradjon, mint eddig.” (61. 1865. jún. 17. *Uo.* 66–67.)

„Ennek ellenére [– folytatódik az előző jelentés –] a Gróf, 1865 jun 22-én kelt levelében, már azt tudatja a titoknokkal, hogy »Takácsnak az akadémiai kiadványok bekötésének megkezdhetését megengedte«, a mint ezt, a titoknok nyilatkozata szerint, mind ez utóbbinak, mind Takácsnak, ugyanakkor szóval is megmondta. E szerint a kiadó az ettől fogva megjelent munkákat nem hagyta többé Dobocsányinak befűzni, hanem lakására vitette. Azonban Tóth Lőrinc pénztárnok Dobocsányi könyvkötőnek egy nála lévő folyamodványát mutatott elő, mely szerint az elhunyt gróf elnök, 1865. aug. 26-án tett határozatában, a panasz megvizsgálására Arany János, Tóth Lőrinc, Csengery Antal rendes tagokat oly módon küldi ki, hogy ha Dobocsányi előadását igaznak találják, neki a könyvfűzést adják vissza. E vizsgálat, mivel a hátirat lappangott, mind ez ideig nem történt meg.” A vizsgálat eredménye: a Takács és a Dobocsányi által végzett munka között nincsen minőségi különbség, azonban „a könyvek befűzése s ugyanazok rakatári kezelése egy személynél nem maradhat; [...] szólíttassék fel az Akadémia nyomdásza, elvállalná-e, és minő feltételek alatt, hogy a könyvek befűzését is, saját felelőssége alatt, ő eszközöltesse”. (171. *Uo.* 167–178.)

⁴ **expeditiójában** – kiküldésében (lat.)

⁵ **könyvek vitelében** – könyvvitelben

⁶ **Mi gyógyulásomat illeti** – Az előzményekre nézve I. AJ 1868. szept. 28-án Ercseyhez (2213.), 1869. jan. 16-án Lévyhoz (2223.) és 1869. júl. 17-én Csengeryhez (2234.) írt levelét. 1869 őszén AJ „jobb oldalán a máj fölött kékes daganatot vesz észre; [1870. januárjában] háziorvosa felviszi hozzá Kovács Sebestyén Endrét, aki zsebkésével fölmetszi a daganatot; epekövet talál, egészen a bőr alá kifúródva.” (Voinovich 1938. 222.) „Pál Endre egy jóval korábbi epehályog évekig tartó kitörését tartja valószínűnek s egy sipoly megnyílását, amely köveket dobott ki. Az elsőket Arany dobozkába is gyűjtötte; erre ráírta: 1870. január 13.” (Keresztury 1987. 454.)

Felesége tudósítása szerint „Az operáció után való nap ropant láza volt, a mi négy napig egyformán tartot. Hála érte a gondviselésnek már el mult, de folytonosan gyenge; lehet az ágyban való lét okozza, de lehet, hogy a hoszas nagy szenvedéshez tartozik még ez is. Bár mi legyen, de beteg. Mikor lesz szabad föl kelni, még nincsen el határozva. Látnád meg csak most! el csodálkoznál menyíre oda van szegény jónk! Kajdacs kétszer jön naponta, be kötözni a sebet. Kovács ritkában, de még is elég sűrűn. Nagy gondot fordítanak rá. Ropant udvarias. Nem

mi kértük az eljövételre, mások, igen sokan ostromolták, hogy jöjjön. Eötvös Deák jártak rá mint egy kötelességszerűen erőltették a meg látogatásra. Ránk nézve egészen váratlan volt, úgy a meg jelenés mint az operáció kinos borzasztó este volt biz az édes Bettám! nem kívánnám még egyszer látni a hideg borogatás[t] három nap és éjel kellet teni; a sujjos volt rám nézve minden négy ött perczben meg újítani, nagyon ki voltam merülve, de majd csak ki pihenem már magamat, csak a Mindenható egy ujjabb bajtól óvjon már meg benünket! Sok volt rajtam egy év-alatt, a mit ki kellett állanom. És a jó Isten adott hozzá erőt, Álldassék érte szent neve!!!” (Arany Jánosné Rozvány Erzsébetnek, 1870. jan. 22. Sáfrán 1960.a 111–112.) „A sebb terjedelemre nem nagyobb egy krajczárnál, de a mélységet nem lehet tudni, hogy milyen mélyen van. A behegedésről még szósem lehet, még azt sem tudni, hogy ez mikor lessz lehető; folytonosan tisztul szépen. Nem képzelhető hol fért meg az a sok metérija, csak most lehet el gondolni, hogy mennyi kint okozhatott ez a sok minden a mi már ki takarodott. A kötés mindég egyformán történik, tépésre a meg kezdett kenőts, kétszer napjában regel az öreg ur, este én végzem csak akor van kivétel, ha Kovács meg látogatja; az délben szokot történi. Most már jobb étvággal eszik és jobb színben is van, az alvás is elég nyugot.«” (Arany Jánosné Rozvány Erzsébetnek, 1870. febr. 5. Sáfrán 1960.a 111–112.)

„A tályog évekig tartó kitörése igen erős fájdalmakkal, rosszullétekkel, megnyílása büzzel s aztán állandó nedvedzéssel járt: folyton kötözni kellett.” (Keresztury 1987. 454–455.) Ez indokolta a karlsbadi kúrákat is, mivel az ottani gyógy mód célja az volt, hogy az epekövek további képződését megelőzze. (L. dr. Josef Hlawaček 2256. sz., 1870. jún. 6-án írt levelét AJ-nak.)

AJ ebben az évben írja majd *Zöld vers a ligetben* c. versét:

Azt hittem a télen, hogy fübe harapok:

De látom, ez egyszer tán még füre kapok.

Vö.: Farkas 1882., Pál 1986., Milbacher 2009.a.

2251. Arany János – Rozvány Györgynek (1870. március 8.)

K: A debreceni Déri Múzeum, K X. 74. 231.1. Elsárgult, szakadt fol., 29,5×22,5 cm. 1. levél, 2. üres. Fénymásolata: PIM V. 3878.

M: H. Fekete 1960.

Rozvány György (1819–1902): ügyvéd, 1859 és 1860 között Nagyszalonta közjegyzője, 1867 és 1869 között főbírája, a *Nagy-Szalonta mezőváros történelme* (Gyula, 1870), *Nagy-Szalonta történelméhez* (Nagy-Szalonta, 1889), *Nagy-Szalonta történelme (1800–1848-ig)* (Nagy-Szalonta, 1892) szerzője.

¹ az intézet könyvtárába tétetett – Mai jelzete az MTA Könyvtárában: M. Tört. O.1108.

2252. Egyiptomi Magyar Egylet – Arany Jánosnak (1870. április 9.)

K: A NSzAJM-ból 1977. ápr. 12-én „restaurálás és jobb megőrzés végett” az Arhivele Naționale tulajdonába került. Jelzete: Colecția de documente a Muzeului Memorial „Arany Janos” Salonta; MTAK Kt Ms 5451/64. Fotómásolat; MTA Kt Mikrofilmtára B 301.

Címzés:

A Magyar Tudományos Akadémia Főtitkára

Arany János úrnak

hazafias üdvözlettel

Pesten

M: kiadatlan

¹ **Sipos György** – A szabadságharcban őrmester volt; Világos után Törökországba menekült; a sumlai tábor feloszlata után Fuád pasa kertésze Kanlidzsán. 1862-ben segített a Corvinák felkutatásában, majd ugyanebben az évben Sesonk trónörökös szobrát is Magyarországra juttatta, amely ma is a Szépművészeti Múzeum Egyiptomi Gyűjteményének egyik legjelentősebb darabja. Iszmail egyiptomi alkirály kertésze lett; a Kairóban 1868. márc. 15-én alakult magyar egylet elnöke. 1870-ben és 1874-ben is hazalátogatott, 1877-ben megpróbálta feltámasztani az egyleti életet, sikertelenül. L. Csorba 1999. 387.

2253. Arany János – Budenz Józsefnek (1870. május 2.)

K: MTA Kt Ms 5447/130. Világoskék fol. 10,8×9,1 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

Budenz József (1836–1892): Németországból 1858-ban jött Magyarországra; 1861-től az Akadémia levelező tagja és az Akadémiai Könyvtár segédkönyvtárosa; 1868-tól magántanár a pesti egyetemen; 1872 és 1892 között az „ural-altáji”, azaz finn-ugor összehasonlító nyelvészeti tanszék tanára. Fő művei: *Magyar és finn-ugor nyelvekbeli szó-egyezések*; *Magyar-ugor összehasonlító szótár*.

¹ **Könyvtárnok uraknak!** – A levél Budenz mellett Hunfalvy Pálnak (1851 és 1891 között az Akadémiai Könyvtár főkönyvtárnokának), a finnugor nyelvészet munkásának szólt.

² **Íó Paeán!** – ’Ιο – víg görög indulatszó; παίαν – győzedelmi kiáltás, eredetileg győzelmi ének

³ **méd ária faj vagyunk** – Jules Oppert (1825–1905) német születésű francia aszsirológus, a Collège de France professzora 1865 óta a Magyar Tudományos Akadémiának tagja. Feltehetőleg *Histoire des empires de Chaldée et d’Assyrie*

(*A kaldeai és asszíriai birodalmak története*, 1865) című könyvéről van szó: „la Mésopotamie avait vu s’entrechoquer des Ariens, des Touraniens et des Chamites. Le Chamite Nimrod y avait fondé un empire, à une époque qui parut déjà légendaire au rédacteur de la table généalogique de la Bible.” (6. – Magyarul: Mezopotámiában árja, turáni és khamita népesség találkozott össze. A khamita Nimród olyan korban alapított itt birodalmat, amely már legendásnak látszott a bibliai genealógiai táblázat készítője számára.) AJ nem szólt a könyvről 1870. máj. 25-én elhangzott főttkári jelentésében. Vö. „Előre hún, Nimród fia!” (AJ: *Keveháza*) és „Ahogy indult a nyelvészet árja: / Árpád nyelve csak ferdített árja.” (AJ: *Az orthologusokra*.)

2254. Arany János – Lovassy Ferencnek (1870. június 2.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Lovassy Ferenc AJ-nak, **2255.** 1870. jún. 5.: „Ma délután 2. órakor vettem e hó 2^{áról} hozzám írott leveledet, s bár egy kissé – restelleve hogy megelőztél – a késelemért mentenem kellene magamat: ime minden előbeszéd nélkül – válaszom leveledre.”

2255. Lovassy Ferenc – Arany Jánosnak (1870. június 5.)

K: MTA Kt K 513/368. 2 csontszínű fol. koronás **LF** monogrammal. 21×13,5 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: kiadatlan

¹ **proprio motu** – önszántamból (lat.)

² **Schlossbrunnból** – a Schlossbrunnen nevű gyógyvízkútból (Karlsbad ismertetését I. S. L.: *Karlsbad*. VU 1873. 33. sz. aug. 17. 393.)

³ **csak délután adhaték látogatást professor Segennél, kihez Korányi által levéllel voltam ajánlva** – Josef Seegen (1822–1904): 1853 és 1884 között Karlsbadban gyógyító balneológus. A Verein für Heilquellenkunde in Oesterreich egyik alapítója (1856), a *Handbuch der allgemeinen und speciellen Heilquellenlehre* (1862) szerzője, az Osztrák Tudományos Akadémia levelező tagja (1901). – Korányi Frigyes (1828–1913): a pesti egyetemen a belgyógyászat tanára (1866), az 1880-ban átadott I. sz. belklinika (ma Országos Korányi Tbc és Pulmonológiai Intézet) igazgatója, az Akadémia levelező tagja (1884), egyetemi rektor (1886).

⁴ **genetice** – keletkezésétől fogva (gör.–lat.)

⁵ **Mühlbrunn** – a Mühlbrunnen nevű gyógyvízkútból

⁶ **Sprudelt** – a Sprudel nevű pezsgővízkútból (Sprudel: pezsgővíz, né.)

⁷ **cataplaszmákat** – borogatásokat (gör.)

- ⁸ **Fleckeles** – Dr. Ferdinand Fleckeles (1835–1894) Julius Walter álnéven a karlsbadi Der Sprudel c. folyóirat kiadója; művei: *Sprudelsteine* (1872), *Querfeldein. Lebens- und Reisebilder* (1873) és *Neue Sprudelsteine* (1876).

2256. Josef Hlawaček – Arany Jánosnak (1870. június 6.)

K: MTA K Kt K 513/1280.

M: kiadatlan

Magyarul (Bódyné Márkus Rozália fordításában):

Karlsbad, 1870. június 6.

Igen tisztelt Uram!

Mínt hogy a karlsbadi gyógymód célja főként abban áll, hogy az epekövek további képződését megelőzze, úgy gondolom, nagyon helyesen teszi, ha megismétli a karlsbadi kúrát, amennyiben erőnléte olyan jó, hogy a hosszú utazás nem árt meg Önnek. Amennyiben még gyengének érzi magát, úgy azt javasolnám, hogy várjon még és csak augusztusban vegye igénybe a karlsbadi kúrát.

Legmélyebb tisztelettel odaadó szolgálója

Dr Hlawaček

- ¹ **Da die Karlsbader Kur hauptsächlich den Zweck hat, die fernere Bildung von Gallensteinen zu verhüten** – Vö. AJ 1870. jan. 24-én Eötvöshöz, az epekömütét utáni gyógyulásról írt levelével (**2250.**).
- ² **Sollten Sie sich noch schwach fühlen, so würde ich rathen lieber noch etwas zu warten und erst im August die Kur in Karlsbad zu gebrauchen** – AJ 1870 júliusának első felében kezdte el a kúrát: júl. 6-án fogalmazta meg kéréseit Gyulaiinak az elvégzendő akadémiai teendőik ügyében (**446. AJÖM XIV. 382–383.**), aug. 2-án pedig ezt írta Karlsbadból Csengerynek: „Én már itt negyedik hetemet töltöm: hogy lesz-e ötödik? még nem vagyok elhatározva.” (**2265.**)

2257. Vincze Viktor – Arany Jánosnak (1870. június 6.)

K: MTA Kt K 513/1251. 2 csontszínű fol. 22,9×14,9 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: kiadatlan

Vincze Viktor: ismeretlen személy. A XVII. kötet 1 AJ- és 1 Vincze-, ez a kötet 3 tőle való levelet közöl. AJ jellemzése, az utolsó (**2484.** 1877. dec. 5-i) levelén: „Ez az úr mindig sürget. Kellene nekem sürgetés, csak lehetne?”

- ¹ **E társaság úgy vólt hangolva, miszerint engem utasított, hogy kegyedet az éposz további részének megírására azonnal kérjem fel** – Vincze Viktor AJ-nak, *AJÖM XVII. 1005.* 1858. ápr. 28. 191.

² **nehány nap mulva, kellemes meglepetésül, Kegyednek általam azóta is ereklyeképp őrzött becses levelét vettem** – AJ Vincze Viktornak, *Uo.* 1008. 1858. máj. 11. 197.

2258. Szabó Károly – Arany Jánosnak (1870. június 9.)

K: MTA Kt K 513/471. 2 csontszínű fol. 20,6×13,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: kiadatlan

¹ **muzeumi könyvtárunk** – az Erdélyi Múzeum Egyesület könyvtára

2259. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1870. jún. 27.)

K: MTAK Kt RAL 1287/1870. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomatú, csontszínű fol., 29×21 cm. 1. levél, 2. üres

M: *GyPLev* II.

2260. Arany János – Frivaldszky Imrének (1870. július 4.)

K: OSzK Kt Levelestár. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomatú csontszínű fol. 28,9×22,8 cm. 1. levél, 2. üres. A 2. oldalon pecsét: **POSONYI S. GYŰJT. 1900. 20. M. N. MUZEUM.**

M: kiadatlan

Frivaldszky Imre (1799–1870): természettudós, az Akadémiának 1833-tól levelező, 1838-tól rendes tagja.

¹ **a folyó 1870-i nagygyűlésen odaitélt akadémiai nagy jutalomhoz a szokott érmet megküldeni szerencsém van** – A nagyjutalmat nyert mű: „Jellemző adatok Magyarország faunájához,« megjelent 13 kőrajzu szinezett táblával az Akadémia Évkönyvei XI. kötetének IV. darabja gyanánt, 274 negyedivlapon, 1865-ben.

Fő célja hazánk faunájának létrejöttéhez hozzá járulni. Első szakaszában közli hazánk nevezetesebb állatfajait; a másodikban az új és nagy részt általa feltalált fajokat, hazánk sajátjait vagy érdekesbjeit, jó ábrákkal ellátva írja le. Felkarol összesen 1,079 állatfajt. Előbbre viszi a hazai tudományt, de egyszersemind a világirodalmi érték polczára is fölemelkedik azon számos eredeti adat által, mely e munkának maradandó becsét kölcsönöz.” (Nagygyűlés, 1870. máj. 24. AkÉrt 1870. 163.)

2261. Arany János – Ismeretlenek (1870. július 19. után)

K: elveszett

M: Voinovich 1938. 224.

¹ **Napoleon megizenté a poroszok a háborút** – III. Napóleon (1808–1873): 1848–1852 között a Francia Köztársaság elnöke, 1852. dec. 2. és 1870. szept. 4. között Franciaország császára. Franciaország írásbeli hadüzenetét 1870. júl. 19-én jutatta el a Poroszország vezette Északnémet Szövetséghez.

2262. Szél Piroska – Arany Jánosnak (1870. július 22. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szél Piroskának, **2263.** 1870. júl. 22.: „No látod, te nekem levelet írtál, hát én is irtam neked külön, ez a te leveled lesz, jó helyre eltedd, hogy nagyobb korodban is elolvashasd, mikor tudsz olvasni.”

2263. Arany János – Szél Piroskának (1870. július 22.)

K: Elveszett. Címzés: *Széli Piroska unokámnak, öt éves korában, áldó szeretettel.*

M: ALÖMI. 371.; VU 1901. 786.; Rolla 1944. 93.

¹ **Carlsbad** – A kúra megkezdésére nézve Eötvös József 1870. jún. 30-án Gyulai Pál osztálytörtnöknek írt levele ad felvilágosítást: „Az Akadémia főtitkára folyó évi július hó 7–8-a körül egészségi szempontból Pestről eltávoztató lévén: az Alapszabályok 45 §-a értelmében helyettesül Önt nevezem ki.” (*GyPLEv* II.)

² **Kedves Piroskám!** – „Külön is ír Piroskának, már öt éves korában [1870], gondosan pingált betűkkel, külön levélpapíron és külön kis borítékban, megcímezve, lepecsételve, annak módja szerint. Minden évben küld így legalább egy kis külön levelet, születése napja táján.” (Voinovich 1938. 226.)

³ **japlit** – kabátkát; japó: hosszú férfi felsőkabát (tájszó)

2264. Arany László – Arany Jánosnak (1870. augusztus 2. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Csengery Antalnak, **2265.** 1870. aug. 2.: „Laczinak légy szíves megmondani, hogy levelét vettem, s megnyugvással iránta, de nem válaszoltam, várva ígért újabb tudósítását.”

2265. Arany János – Csengery Antalnak (1870. augusztus 2.)

K: MTA Kt K 513/87. 2 csontszínű fol. 21,7×14,4 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: *AJLI* II. 441–443. (kihagyással); *AJVM* 473–474.; *AJLev* 603–605.

¹ **Míg köröttem az egész világ háborog** – 1870. júl. 19-én Franciaország hadat üzent Poroszországnak, de a francia hadsereg sorozatos vereségeket szenvedett. Moltke Sedannál körülfárta a franciákat, így szept. 2-án III. Napóleon letette a fegyvert, s szept. 4-én Párizsban kikiáltották a köztársaságot. A poroszok 1871 januárjában elfoglalták Párizst s jan. 18-án a versailles-i palota tükörtermében a német fejedelmek bejelentették a Német Császárság megszületését. A végleges

békét 1871. máj. 10-én írták alá: Németország megszerezte Elzászt és Lotaringiát, Franciaország ötmilliárd aranyfrank hadisarcot fizetett.

² **én nyugton ülök itt, Csehország szélső völgykatlanában** – „Karlsbádnak e nyáron is számos magyar vendége van. Ott van a többek közt Arany János is, a ki a vendégek közt általánosan kedvelt és tisztelt egyéniség. Az udvarias bérlő jeles hazánkfia költségeinek egy részét nagy titkon el akarta engedni, mely udvarias előzékenységét a magyar költő azzal viszonzta, hogy az elengedett összeget a karlsbadi szegényeknek ajándékozta.” S. L.: *Karlsbad*. VU 1873. 33. sz. aug. 17. 393.

³ **megakadt szemem Henszlmán [!] indítványán** – Henszlmann Imre 1870. júl. 26-án, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1870. évi kiadásainak fedezésére szolgáló póthitelről szóló törvényjavaslat vitájában a következő indítványt terjesztette be (részben megismételve Simonyi Ernő márc. 2-i javaslatát): „Az irodalom terén kiváló érdemeket szerzett hazai írók tisztességes, de mérsékelt jutalomban részesítésére 10,000 forint; magyarországi történelmi okmánytárak kiadására 10,000 forint; magyar és erdélyországi műemlékek kiadására 5000 forint.” (219. ülés, Nagy Iván 1870. X. köt. 304.) Az elfogadásra került 1870. évi XLVI. törvény végül csak a „szükségben levő hazai érdemes írók és azok családjának segélyezésére” különített el 2500 forintot.

⁴ **Ott az írói segélyegylet** – Vö. T. Szabó 2008.

⁵ **desperatus** – kétségbeesett (lat.)

⁶ **paupertatis testimoniummal** – szegénységi bizonyítvánnyal (lat.)

⁷ **„pro domo<> mea”** – saját érdekében (lat.)

⁸ **Imrét** – Csengery Imrét (1819–1885), aki Bihar megyének három ízben is főjegyzője, a hosszúpályi kerületnek az 1865–1868. országgyűlésen képviselője, 1869-től miniszteri tanácsos a honvédelmi minisztériumban.

2266. Arany János – Arany Jánosnének (1870. augusztus 5.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 230.

¹ **Egy görög vigjátékirót** – Arisztophánészt

² **két szindarabot** – „A *Felhőkkel* 1871. aug.-ban, *A Darázsokkal* nov. 23-án készült el.” Kövendi Dénes jegyzete, *AJÓM* VIII. 366.

2267. Arany János – Arany Lászlónak (1870. augusztus 5.)

K: elveszett

M: Voinovich 1938. 224.

2268. Arany János – Arany Lászlónak (1870. augusztus 9.)

K: elveszett

M: Voinovich 1938. 224.

¹ **Ezek még most is a saarbrückeni győzelmen s a weissenburgi csorba Mac-Mahon által leendő kiköszörülésén rágódnak** – Patrice de Mac Mahon (1808–1893): Franciaország marsallja, 1873 és 1879 között elnöke. – 1870. aug. 2-án a franciák 6 hadosztállal támadtak, s elfoglalták a Saarbrücken környéki magaslatokat. Moltke kétfelé osztotta a porosz hadsereget: a jobb szárny Saarbrücken felé indult, a balszárny pedig Lotaringiát és Metzét célozta meg; jobbszárnyuk azonban szembekerült a franciákkal. Mac-Mahon későn ismerte fel, hogy egyik hadosztályát támadás fenyegeti; a poroszok szétverték Douay alegységét és maga a tábornok is elesett. A weissenbourgi ütközetben a poroszok 50 000 fővel győzték le a 6000 fős francia hadosztályt.

² **mi két nap óta tudjuk már, hogy fut a francia ebestül, macskástul, Páris felé** – A második ütközetre a hogunau-i erőd előtt került sor, ahol Mac-Mahon csak 48 ezer embert és 167 löveget tudott szembeállítani a poroszok 100 000 főből és 342 lövegből álló túlerejével. Elzász így a poroszok kezébe került, Mac-Mahon pedig kénytelen volt visszavonulni.

2269. Edouard Sayous – Arany Jánosnak (1870. augusztus–szeptember [?])

K: MTA Kt K 513/1290. Két csontszínű fol. 21,1×13,7 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: kiadatlan

Edouard Sayous (1842–1898): francia történész, 1875-től az Akadémia kültagja, a Kisfaludy Társaság levelező tagja. Főbb művei: *Histoire des Hongrois et de leur littérature politique de 1790 à 1815* (1872), *Les origines et l'époque païenne de l'histoire des Hongrois* (1874), *L'invasion des Mongols en Hongrie dans les années 1241 et 1242* (1875), *L'histoire générale des Hongrois* (1876), *Etudes sur la religion romaine et Le Moyen Age oriental* (1889), *Arany, poète national hongrois* (1893).

Vö. Baranyai 1919.; Olay 1931.; Nagy Miklós 1931.

¹ **[1870. augusztus-szeptember?]** – Edouard Sayous AJ életében többször járt Magyarországon: 1868. augusztusában, 1870 augusztus-szeptemberében, 1873 szeptemberében és 1875. májusában-augusztusában. A Société de Géographie évkönyve szerint a társaságnak 1869-ben lett rendes tagja. Első, a magyarokról írt munkájára (1872) hivatkozott volna, mint ahogy magyar akadémiai tagságára (1875) is. Mindezek jegyében a levél feltehetőleg 1870 augusztus-szeptemberéből való.

² **a művész háza a szeles világ** – „Művész hazája széles e világ” (AJ: *A költő háza*)

³ **Az Angol királynéban** – 1839-től 1916-ig működő szálloda az akkori Nagyhíd u. 1. szám alatt (ma Deák Ferenc u.), nevét Viktória, angol királynőről kapta.

⁴ **A Párisi egyet. történ. tanar** – Sayous a Lycée Charlemagne középiskolai tanára volt Párizsban, ismereteink szerint a város egyetemén nem tanított.

2270. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1870. szeptember 29. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2271.** 1870. szept. 29.: „Vártam leveledet azért, mert noha a fő dologra nézve, szóval, eléggé tisztába jöttünk, de nem tudhattam, mennyire haladt a szerződés ügye, s nem jött-e valami közbe, mi a pénz leküldését szükségtelen dologgá, vagy legalább hamarivá tenné. Miután soraidból látom, hogy már csak a leküldés van hátra, siettetem azt (szerencsére lehet.) A pénz már mind <> a fiókomban van, de nem merem egyszerre küldeni; arányos összegekben kapod; ma indul az első szállítmány. Légy szives, mihelyt megkaptad, egy nyílt levelezési lapot postára vetni, melyre ne írj egyebet: „az első küldeményt megkaptam” – s így a többieket is. Közbiztonsági állapotunk igényli ezt.

Nem tudom, egy, vagy két szerződést kötöttetek-e, a két hitelező részére!”

2271. Arany János – Ercsey Sándornak (1870. szeptember 29.)

K: NSzAJM 656. Világoskék fol. 21,6×14,4 cm. 1. levél, 2. üres. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **nem tudhattam, mennyire haladt a szerződés ügye** – Két újabb kölcsönző jelentkezett: Pápay Ferenc és Lovassy Ferenc (vö.: Ercseynek, **2298.** 1871. jún. 28.). Erről ezt írja Ercsey: AJ „pénze egy részét az én javaslatomra, kölcsön adta egy vagyonos szalontai lakosnak [azaz Pápaynak], oly mérsékelt kamatfizetés mellett, a mint akkor a hazai első takarékpénztár, pénzügyintézetek ez egyik legkitűnőbbje, kölcsöneit adogatta.” (AJÉ 186.)

² **betáblázás** – pénzbeli követelés jelzálogi biztosítéka az ingatlanvagyonon a törvényhatóság ún. betáblázási könyveiben

³ **Laczi oct. elején (1 v. 2-án) indul rövid de hosszú utazásra** – Arany László egy hónapig tartó utat tett Olaszországban.

2272. Arany János – Ercsey Sándornak (1870. szeptember 30.)

K: NSzAJM 657. Csontszínű fol., 22,1×14,4 cm. 1. levél, 2. üres. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtár B 9100.

M: kiadatlan

¹ **„Itt van, násznagy uram, a második étel,
Mig más következnek, vedd jó egészséggel.”** –

Vö.: „Itt van, násznagy uram, az harmadik étel,
Még más következik, éljék egészséggel!”

L. Csörsz–Küllös 2006. 286. sz. 448. Jegyzet hozzá: 674–675. Előszőr: *Vőfények kötelessége irattatott Mátyus Péter által* (Pest, Patzkó Ferenc nyomdája, 1793). Közli Orbán Balázs is a *Székegyföld leírása* (1868–1873), XXIV. *Kovászna* c. fejezetében.

2273. Arany János – Ercsey Sándornak (1870. október 1.)

K: NSzAJM 268. Csontszínű fol., 22,1×14,5 cm. 1. levél, 2. üres. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtár B 9100.

M: kiadatlan

2274. Arany László – Arany Jánosnak (1870. október 3.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2276.** 1870. okt. 5.: „Laczi Triesztből irt 3-ról.”

2275. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1870. október 5. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2276.** 1870. okt. 5.: „E szerint, az én »juhocskáim« megérkeztek szépen. [...] A betáblázás rendét illetőleg odavetett kérdésemre, azóta, a telekkönyvi kivonat is felvilágosított [...]. Elhiszem, hogy ideiglenesen adosság fölvétele által vagy kénytelen földözni megszorodott (s részben örvendetesen szaporodott) kiadásaidat. [...] A másik elhatározásodat, a te szempontodból, (magam szeretnék minden hivataltól ezer mérföldnyire lenni) helyeslem, s talán, ha kijő a sorja és te tudatod velem lépéseidet, valamicskét tehetek is azok támogatására.”

2276. Arany János – Ercsey Sándornak (1870. október 5.)

K: NSzAJM 659. 2 csontszínű fol., 22,1×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtár B 9100. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ercsey Sándor urnak

tiszt [leh.]

per Nagy-Várad N. Szalonta

Piros pecsét **AJ** felirattal. Pecsétek: Pest Lipótváros 5/10; **Nagy-Várad 6/10; Nagy Szalonta 6/10.** 5 kr-os bélyeg.

M: kiadatlan

¹ **expediálni** – elküldeni (lat.)

² **fallibilitását** – tévedhetőségét (lat.)

³ **betáblázás** – betáblázás: pénzbeli követelés jelzálogi biztosítéka az ingatlanvagyonon a törvényhatóság ún. betáblázási könyveiben

⁴ **kitábláztatni** – a kitáblázás az ún. betáblázási könyvekben feltüntetett adóssági követelés törlése.

2277. Arany János – Lovassy Ferencnek (1870. október 9.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Lovassy Ferenc AJ-nak, **2279.** 1870. okt. 16: „Fogadd őszinte köszönetemet szivessegedért, melylyel a te derék fiadhoz intézett levélben foglalt ügy előmozdításában – f. hó 9^{ik} és 11^{éről} szálló becses soraid szerint – eljártál.”

2278. Arany János – Lovassy Ferencnek (1870. október 11.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Lovassy Ferenc AJ-nak, **2279.** 1870. okt. 16: „Fogadd őszinte köszönetemet szivessegedért, melylyel a te derék fiadhoz intézett levélben foglalt ügy előmozdításában – f. hó 9^{ik} és 11^{éről} szálló becses soraid szerint – eljártál.”

2279. Lovassy Ferenc – Arany Jánosnak (1870. október 16.)

K: MTA Kt K 513/369. 2 csontszínű fol. 20,8×13,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: kiadatlan

¹ **Fogadd őszinte köszönetemet szivessegedért** – Arany László munkahelyétől, a Magyar Földhitelintézettől szerzendő értesülésről vagy támogatásról lehet szó.

² **A mai napon közöltem az árpádiakkal Csengerÿ felvilágosítását** – Csengerÿ Antal volt a Földhitelintézet egyik igazgatója; Árpád: falu Bihar megyében.

³ **Laczit, ha hazajön** – Arany László 1870. okt. elejétől egy hónapig tartó utat tett Olaszországban (vö.: AJ Ercseynek, **2271.** 1870. szept. 29.)

⁴ **a püspök fürdőben** – Püspökfürdő: Nagyváradtól 9 km-re található település.

2280. Arany László – Arany Jánosnak (1870. október 27. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2284.** 1870. okt. 27.: „Laczitól Vasárnap kaptunk levelet – Rómából. Elsején itthon lesz, ha Isten akarja.”

2281. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1870. október 27. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2284.** 1870. okt. 27.: „A kívánt aláírást és a többi dúcékat [?] ezennel küldöm vissza.”

2282. Márkus Lajos – Arany Jánosnak (1870. október 27. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2284.** 1870. okt. 27.: „Márkus Lajostól is épen most kapok levelet, hogy telegraphozzam meg, mihelyt a neked szóló csomag elindul, mert Pápay ott várja.”

2283. Szél Kálmán – Arany Jánosnak (1870. október 27. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2284.** 1870. okt. 27.: „Kálmán levelet a pénzzel kaptam. Kis lánya egészséges, egy óráig sem volt beteg mióta hazajöttünk.”

2284. Arany János – Ercsey Sándornak (1870. október 27.)

K: NSzAJM 660. Csontszínű fol., 21,8×14,5 cm. 1. levél, 2. üres. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtár B 9100.

M: kiadatlan

¹ **dócékat** – bizonyítványokat (lat.); **dóciál:** erősít, bizonyít (Nagyszalonta, *Tájszó-tár*); **doce, dóce, dócé, docé:** adalék, tudnivaló; tanulság; tanúsítvány, bizonylat, bizonyítvány (*Jókai-szótár* I. 202.). Vö. AJ Ercseynek, **2081.** 1867. jan. 5.

² **telegraphozzam meg, mihelyt a neked szóló csomag elindul, mert Pápay ott várja** – A Pápay Ferencnek kölcsönadandó összeg elküldéséről van szó (vö.: Ercseynek, **2298.** 1871. jún. 28.).

³ **Kihúzták, épen most, a dugójokat** – Sok a látogató, nagy a vendégjárás (tájszónyelvi szólás)

⁴ **mióta hazajöttünk** – Arany Jánosné és Piroska „70-ben Szalontán töltenek pár hetet s Arany értük megy a gyógyidő leteltével”, azaz augusztusban (Voinovich 1938. 225.).

2285. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1870. október 27.)

K: MTAK Kt RAL 1299/1870. Zöldszínű fol., 36,5×21,2 cm. 1. levélfogalmazvány, 2. Újabb levelek fogalmazványai, Gyulai írásával:

1. Tekintetes Ur!

Van szerencsém az I-ső osztály jun. 11^{én} tartott <ertekeztetének> értekezlete jegyzőkönyvének 55-ik pontját megküldeni azzal a kéressel, hogy <mél> szíveskedjék az abban kifejezett megbízást elfogadni <s annak idején az eredményt> az értekezletet az eredményről tudósítani.

A jegyzőkönyv 55-ik pontja így hangzik:

”

Kérésemet az értekezlet nevében még egyszer ismételve maradtam

A Tekintetes urnak alázatos szolgája

T. Vambéry Ármin urnak.

2. Tiszteletes Ur!

”

A Tiszteletes urnak alázatos szolgája

T. Szilády Áron urnak.

3. Méltóságos ur!

”

A méltóságos urnak alázatos szolgája

Méltóságos Fogarassy János urnak

M: *GyPL* II.

¹ **compte[s] rendus** – ismertetések (fr.)

2286. Szilágyi Ferenc – Arany Jánosnak (1870. október 28.)

K: PIM V. 5306/88. Csontszínű fol., 20,8×13,2 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

2287. Szilágyi Ferenc – Arany Jánosnak (1870. november 2.)

K: PIM V. 5306/88. 2 csontszínű fol., 16,8×10,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: kiadatlan

2288. Arany János – Toldy Ferencnek (1870. november 15.)

K: MTA Kt Magy. Ir. Lev. 105/43. Csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 22,3×13,9 cm. 1. levél, 2. üres. Az első oldalon jobboldalon fenn, Toldy Ferenc írásával, fekete ceruzával: **Nov 15/70** [**Nov 15/** – egyb.]

M: kiadatlan

¹ **Tizenhét év óta csaknem minden nap oly állapotban vagyok fejemmel, mint te most panaszlod** – AJ fejjúgásai 1853-ban kezdődtek el: erre nézve l. Tompához 1866. febr. 18-án írt levelének jegyzetét (**2039**).

2289. Eötvös József – Arany Jánosnak (1870. december 18.)

K: kallódik („Eötvös József unokáitól, Rolandától és Ilonától kapta Voinovich Géza ezt a legutolsó levelet”. Gergely 1971.)

M: Gergely 1971.

¹ **legjobb akarattal sem jöhetek az ülésbe** – Az Akadémia igazgatósági ülését Eötvös József egyre súlyosbodó kimerültsége miatt gr. Károlyi György vezette 1870. dec. 18-án. (AkÉrt 1870. 282–288.)

1871

2290. Kőrösi Mihály – Arany Jánosnak (1871)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Kőrösi Mihálynak, **2388.** 1874. szept. 17. előtt: „Annak idején, amikor Balogh József főbíró ur ajánlása folytán nehéz helyzetemben segítettél rajtam, leveledben ígéretet tettél arra nézve, hogy a tőlem kölcsön kapott 150 forintot négyes kamatával együtt fertály évenként becsületesen törleszteni fogod a következő esztendő őszétől kezdve, amikor is a termést már betakarítottad. Azóta már három termést is betakaríthattál volna, ha egyáltalában vetettél volna.”

2291. Szinyeiné Jekelfalussy Valéria – Arany Jánosnak (1871. március 15.)

K: MTA Kt K513/739. 2 csontszínű fol. V betűt tartalmazó fejléccel, 20,6×13,6 cm. 1–4. levél

M: Latkóczy 1898. 315.

¹ **Mátray Gyula eránt tanúsított kegyéért** – Mátray Gyula korábban a Szinyeicsaládnál volt nevelő (Latkóczy 1898. 315.). AJ segítségéről nincsenek adataink.

² **midőn hazánkat is azon rettenetes csapás érte a nagy, hallhatatlan [!] Eötvös halála által** – Eötvös József 1871. febr. 2-án halt meg.

2292. Arany János – Szász Károlynak (1871. április 3.)

K: MTA Kt K 513/601. Csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal. 28,8×22,8 cm. 1. levél, 2. AJ tollal való írásával: **1871. ápril 3.**

M: kiadatlan

¹ **Gyulai mint osztálytitkár azt referálta nekem, hogy téged az Eötvös ünnepélyre egy „apothoeis” írására felszólított** – Szász Károly *Báró Eötvös József emlékezete* c. verse csak később, az ünnepély után készült el (VU 1872. 5. sz. febr. 4. 50.)

² **Az Eötvös-ünnepély [!] május 21-én lesz** – 1871. máj. 20-án AJ titkári jelentésében a következőképpen emlékezett meg Eötvös Józsefről: „De ha elszámlált veteránjainkra nézve a megválás keserűségét enyhíti némileg emberi sorsunk közös érzete, a mennyiben földi korunk véghatárát megközelítve léptek át az enyészetbe: mit szóljak ama legnagyobb fájdalomról, melyet még nem érintettem, hogyan említsem e nevet, melyet tőlem, mint az év krónikásától e teremben minden arc, minden kebel számon kérni látszik, a február 2-dikán élni – nem, csak köztünk lenni megszűnt báró *Eötvös* József elnökünk nevét? Avagy megkísérhetem-e, e hivatalos vázlat körében, jellemezni akarni benne az állam- és hazafit, a költőt és tudóst, az emberek és emberiség hőkeblü barátját? Nem – elég legyen nekem, itteni minőségemben, a dicsőült minden nemes tulajdonainak csupán for-

rására mutatnom, mely e két szóban kifejezhető: *magasztos eszményiség és szerető szív*. Ez immár a végenyészeté, s a hozzá kapcsolva volt szívek, mint elhalt növény testvérszállai, fájdalmasan csüggedtek vissza: *eszményisége* fenragyog s biztosítást nyújt az emberiségnek, hogy a mig oly irányu szellemek születnek – s adja isten, szülessenek minden korban! – mint Eötvös, addig az anyag és erőszak diadalán s nemünk jövőjén – daczára az előadásom kezdetén érintett körjelenségnek – kétségbe esnünk nem kell. Elveszthetünk egyeseket, nagyokat, pótolhatlanokat, kikkel nagy tettek egész sora száll sirba: de Eötvös sirjából egy *szellem* sugárzik fel, mely arra kész, *elmélkedjünk s emelkedjünk!*” (*Az Akadémia ünnepélyes közlése*. VU 1871. 22. sz. máj. 28. 279. és 491. *AJÖM* XIV. 418.)

2293. Arany János – Méry Etelnek (1871. április 15.)

K: A győri Xántus János Múzeum, XJM.H.2012.1.1. Csontszínű fol. 28,8×22,9 cm. szárazbélyegzővel, 1. levél, 2. üres

M: Uzsoki 1960. 190–191.

Méry Etel József (1834–1883): bencés tanár, régész. 1863-ban átvette a Rómer Flóris által 1859-ben alapított győri múzeum vezetését; részt vett a Győrben és környékén folytatott régészeti kutatásokban.

2294. Arany János – Budenz Józsefnek (1871. június 9.)

K: MTA Kt Ms 5447/129. Csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADE-MIA** nyomattal. 22,9×14,4 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **Ámbár még Aristophanes most is nálam van** – AJ „[a] Bothe-féle latin-görög kommentárral ellátott szövegkiadást használta: *Aristophanis Comoediae*, rec. Fried. Henr. Bothe. Lipsiae 1845. (Az Akadémia Könyvtárában megtalálható Gör. Ir. O 8:1 jelzet alatt.) Hozzá segédül Donner (1862.) és Droysen (1869.) német fordításait.” (*AJÖM* VIII. 366.)

² **a Lukianus bohóságait** – AJ az MTA Könyvtárában meglévő kiadások egyikét használhatta: *Ausgewählte Schriften des Lucian*. Für den Schulgebrauch erkl. von Karl Jacobitz. Leipzig, Teubner, I–III. 1862–1865; *Lucianus Opera*. Ex recogn. Caroli Iacobitz. Lipsiae, Teubner, I–III. 1861–1867; *Luciani Samosatensis opera*. Ex recogn. Caroli Iacobitz. Lipsiae, Teubner, I–III. 1866–1870.; *Lucianus Opera*. Ex recogn. Caroli Iacobitz. Lipsiae, Teubner, I–III. 1861–1867.

³ **Plutarchus paralleláiból** – AJ talán az MT A Könyvtárában meglévő kiadások egyikét használta: *Plutarchos: Vitae*. Secundum codices Parisienes recogn. Theod[orus] Doehner. Graece et Latine. Parisiis, Firmin Didot. I–II. 1847–1847; *Plutarchos. Opera. Bioi.-Vitae*. Recogn. Theod[orus] Doehner. Graece et Latine. Parisiis, Firmin Didot. I–II. 1857.

2295. Arany János – Pauler Tivadarnak (1871. június 16.)

K: elveszett

M: *AJLI* II. 444.; *AJLev* 606.

Pauler Tivadar (1816–1886): jogász, akadémikus, egyetemi tanár, 1871-1872-ben vallás- és közoktatásügyi, majd két alkalommal igazságügyi miniszter (1872–1875 és 1878–1886).

¹ **Nagyméltóságodnál lépés tétetett volna a jövő évi országos budgetbe egy oly tétel fölvevése iránt, mely személyemet érintené** – Vö. az országgyűlés döntéséről Csengerynek, **2265.** 1870. aug. 2.: „Nem »pro domo<.> mea» beszélék: nagy kérdés, hogy e pártvilágban, az amolyat is elfogadnám-e? de bántott az irodalom e pellengérré állítása. Tehát a magyar nemzet ad, <érdemes> írónak is, egypár fillért, ha minden mellékfoglalkozásra képtelenek, ha rosszul speculálnak, ha mindenüket megitták: de becsületes, igazán érdemes írónak, kinek teszem 1000 ftja van, s ugyan annyiért gépi dolgot végez, nem ad másik ezeret, hogy nyugalomban, vagy még talán hivatásának, élhessen!”

2296. Arany János – Toldy Ferencnek (1871. június 18.)

K: MTA Kt Magy. Ir. Lev. 105/64. Csontszínű fol., 11,1×18,1 cm. 1. levél, 2. címzés:

**Nagys. Toldy Ferencz
urnak.**

Az 1. lap bal oldalán Toldy Ferenc írásával, fekete ceruzával: **Görög templom**

M: kiadatlan

¹ **kedden** – jún. 20-án

² **Az ó-budai arch. kirándulásra, találkozás kedden vagy 3 óraker Pesten, a gőzhajói állomáson vagy 4 óraker az ó-budai városháznál – A levél dátumára és az út céljára vonatkozólag l.: „Kivonat a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága 1871. június 21-én a m. n. muzeumban tartott IX. rendkívüli ülésének jegyzőkönyvéből.**

Elnök: Toldy Ferencz ő nsga.

Jelenlevők: Henszlmann Imre, Ipolyi Arnold és Römer Flóris btt. [belső tagok]

77. Jelentés tétetik az *ó-budai* Florián-téren álló római fürdő bejárásának átalakításáról. A bizottság t. i. a m. tud. Akademia által 121. sz. jegyzőkönyvi czikke alatt felszólíttván, hogy a m. kir. pénzügyi miniszterium 16375. sz. átirata nyomán a nevezett fürdői maradványoknak az eddiginél czélszerűbb módon való fentartásáról javaslatot tegyen, a bizottság ezen ügyben *Toldy Ferencz* vezetése alatt *Henszlmann* Imre és *Römer* Flóris b.[első] tagokat küldi ki, kik június 20-kán a helyszínén megjelenvén, az *ó-budai* helyettes városbíró *Prohászka* And-

rás, Bauer József v.[ízépítészeti?] mérnök, Varga András építész és képviselő, valamint báró Podmaniczky Armin koronaadalmi tisztartó urak jelenlétében a római fürdőt megvizsgálták”. „Pest, 1871. évi jun. 21. Jegyzette: Römer Flóris.” ArchÉrt V. 1871. 157–158.

2297. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1871. június 28. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2298.** 1871. jún. 28.: „Az Akadémia utolsó ülése annyi munkát halmozott a nyakamra, hogy alig vehetek időt válaszolni levedre. Hanem, a mennyiben kell, röviden még is felelek.

Pápai felszólítására talán szükség sem volt, szerződésünk megmondja, hogy ha a felmondás meg nem történik, a tőke továbbra is marad. Én, föltéve hogy a biztosság nála nem csökkent, hajlandó vagyok továbbra is nála hagyni pénzemet, ha a kamatokat pontosan fizeti a határidőre. De kérek, hogy a tőke biztonságát ezentúl is légy szíves figyelemmel kísérni. [...] Minden esetre köszönjük szíves meghívásodat”.

2298. Arany János – Ercsey Sándornak (1871. június 28.)

K: NSzAJM 661. 2 csontszínű fol., 21,8×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4 üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

**Ercsey Sándor földbirtokos
urnak.**

N.Várad felé N. Szalonta

Baloldalt fekete ceruzával: 1871. Pecsétek: **Pest Lipotváros 28/6 71; Nagyvárad 29/6; Nagy Szalonta 29/6.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **Lajos bizony gyengén volt még, mikor kijött is az intézetből** – Ercsey Lajos, Ercsey Sándor fia (1855–1874)

² **recidivátol** – visszaeséstől (lat.)

³ **fistulámnak** – sipolyomnak (lat.). „A hetvenes években már több rendű testi bajai s betegségei mindinkább súlyosbultak és nagyobb mérvet öltöttek. Gyakran és hosszabb időközön át fekvőbeteg is volt; sőt 1870. januárban veszélyes orvosi műtétnek is alá kellett magát vetnie.” *AJÉ* 188–189. Vö. AJ 1870. jan. 24-én Eötvöshöz írt levelével (**2250.**).

⁴ **én is vettem magam tavaly óta egy kicsit** – én is erősödtem tavaly óta egy kicsit

⁵ **az új pár a mint halloom boldog** – Balogh Elek és Ercsey Vilma házasságáról van szó.

⁶ **Károlyt** – Ercsey Károlyt, Arany Jánosné öccsét

2299. Arany János – Arany Jánosnének (1871. július)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 222–223.

2300. Arany János – Arany Jánosnének (1871. július 13.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 226, 230.

¹ **quid tanto proferam digna hiatu?** – amelyet annyira méltó módon kívánnék nyilvánosságra hozni (lat.)

2301. Arany János – Szél Piroskának (1871. július 13.)

K: elveszett. Címzés:

Széli Piroška kis unokámnak. Pesten.

M: ALÖMI. 372.

¹ **Karlsbad** – „Arany július 6-tól augusztus 7-ig volt a csehországi gyógyfürdőn, ez alatt az ügyvitelt most is baj nélkül látja el Gyulai osztálytitkár.” Gergely 1957. 64.

² **Etike** – Vö. „Csengery Etike is jövő holnap elején esküszik Vlasics Gyulával.” Szél Piroška levele Szél Kálmánnak, 1881. okt. 15. Rolla 1944. 105.

2302. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1871. szeptember 14. után)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2303.** 1871. szeptember 14. után: „Hamiskodol te Sándor! azt irod, hogy semmi újságot sem irhatsz: mintha nem tudnám, hogy oda voltál farsangolni 7-ed hét ország ellen az alföldi vasút megnyitásán!”

2303. Arany János – Ercsey Sándornak (1870. szeptember 14. után.)

K: NSzAJM 662. Csontszínű fol., 21,9×14,4 cm. 1. levél, 2. üres. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **1871. szeptember 14. után** – Ezen a napon adták át a forgalomnak a Nagyváradi–Fiume vasútvonal szalontai szakaszát.

² **nekem csak az oldalam podvás** – AJ 1871 januári epeműtétje egy sipoly behelyezésével járt.

2304. Szilágyi István – Arany Jánosnak (1871. szeptember 21.)

K: MTA Kt K 513/687. Kék, kockás fol. 22,9×14,3 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: kiadatlan

¹ **Fiam, a ki az érettségi vizsgálatot ez évben tette le, arra határozta magát, hogy orvosi pályára lépjen** – Vö. Szilágyi Istvánék házasságából „egy fiok szü-

letett, István, ki jelenleg Máramarosmegye közkórházának igazgató-főorvosa”.
Bökényi Dániel: *Szilágyi István (1819–1897)*. (VU 1897. 17. sz. ápr. 25. 261.)
² **hog्य fiamat [...] hozzád kérjem be ellátásba** – Erre nem került sor.

2305. Szabó Károly – Arany Jánosnak (1871. október 8.)

K: MTA Kt K 513/472. 2 csontszínű fol. 22,7×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **Talán kissé elkésve küldöm a lefolyt év alatt megjelent dolgozataim jegyzékét a M. t. Akad. Almanahja [!] számára** – „Folyóiratokban:

1. A XVI-dik századi magyar nyomdászatról, s különösen Heltai Gáspár kolozsvári nyomdájáról. (»Vasárnapi Ujság« 1870. 18–20. szám.)

2. Szikszai Hellopoeus kátéiról. (Magyar prot. egyh. és isk. Figyelmező. 1870. V. füz.)

3. Bornemisza Péter úgynevezett Postillájáról. (»Budapesti Közlöny« 1870. aug. 25.)

Sajtó alatt:

1. *Kritobülosz*. II. Mehemet császár élete. Görögből ford. Sz. K. Kiadja a M. Tud. Akadémia.

2. *Székelv Oklevéltár*. Szerk. Sz. K. Kiadja a Magyar Tört. Társulat kolozsvári bizottsága.” (AkAlm 1871. 250.)

² **a mi gyönyörű vasutunkon** – A Magyar Keleti Vasút Nagyvárad–Kolozsvár vonalát 1870. szept. 7-én nyitották meg.

³ **Ha mehet, Gizellával még e hónapban megy Nógrádba** – Feltehetőleg rokonihoz; vö. Szabó Károly 1866. jún. 23-i (2047.) és 1866. augusztus 29-i (2056.) levelével.

2306. Vincze Viktor – Arany Jánosnak (1871. október 23.)

K: MTA Kt K 513/1252. 2 csontszínű fol. 21,2×13,6 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: kiadatlan

¹ **Kegyednek még 1858. majus 11^{én} Nagykörösön kelt nagybecsű levele** – AJ Vincze Viktornak, *AJÖM* XVII. 1008. 197.

2307. Arany János – Szász Károlynak (1871. november 3.)

K: MTA Kt K 513/602. Csontszínű fol. 23×14,8 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **Olvasám a Naplóban necrologodat Herepeiről** – PN 1871. nov. 3.

Herepei Károly (1802–1871. október 26.): ref. lelkész, 1838-tól az Akadémia levelező tagja. Kolozsvárott és Nagyenyeden tanított, majd 1841-től Vízaknán működött.

² az a rövidebb gyászbeszéd, melyet az **Ügyrend 11. a. pontja rendel** – „11. Az Akadémia elhunyt tagjai emlékezetét háromféle módon tiszteli:

- a) Rövid gyászbeszéddel, melylyel a társ halálát valamely barátja, ki eziránt a főtítkárt mindjárt a hír vétele után tudósítja, s ilyenek nem létében a főtítkár, a temetés, vagy ha az elhunyt vidéken lakott, a vett hír utáni legközelebbi összes ülésben jelenti be. Kiadandó az Értesítőben.
- b) Életrajzzal, mely az elhunyt életéhez s írói pályájához tartozó adatokat adja. Kiadandó az Almanachban.
- c) Emlékbeszéddel, mely az elhunyt életét, munkálkodásait és hatását szónoki előadásban terjeszti elő.” (AkAlm 1871. 148.) Szász Károly 1871. nov. 27-én tartotta meg a gyászbeszédet.

2308. Arany János – Sipeki Balázs Gézának (1871. november 6.)

K: MTA Kt K 513/1339. 2 csontszínű fol. 22,9×14,1 cm. 1–3. levél, 4. üres. A borítékon címzés:

**T. cz. Balázs Gy. magyar
kir. honvédhadnagy urnak
tisztelettel**

Ipolyságh.

A bélyeg levágva. Postai pecsét: **Lipótváros <...>**

MTA Kt K 513/1339/a: mellékelve Latkóczy Mihály Gombocz Zoltánhoz szóló levele:

Bpest, 1906. jun. 2.

Igen tisztelt Kolléga Úr! Élek szives ígéretével és mellékelve átszolgáltatatom Arany Jánosnak azt a levelét, a melyről legutóbb beszélünk. A levél eddigi tulajdonosa, a ki magát az autogramot a Kisfaludi-Társaságnak szánta, de a közlést illetőleg teljesen szabad kezet enged nekünk, özv. Balás Gézáné, Bolgár Ilona, honti földbirtokos, a ki azomban az esztendő legnagyobb részét Budapesten tölti (lakása VII. István út, 34, II.) A levél provenientiájára nézve tőle a következőket sikerült megtudnom. Sipeki Balás Géza, a ki Hontban vármegyei tisztviselő volt és mint árvaszéki alelnök halt meg 1882-ben 33 éves korában, a levél írásakor mint tartalékos tiszt szolgált az ipolysági táborban. Ott esett meg a vita is, melynek következménye fogadás lett és a vitázók a költőt kérték fel a döntésre.

Midőn ezt közlöm, csak arra kérem Kolléga urat, méltóztassék gondoskodni, hogy valamelyik illetékes egyén az adományt Balásnénak megköszönje.

Tisztelettel hive

Latkóczy Mihály

Nagys. Gombocz Zoltán úrnak,
Budapest.

M: MNy 1906. 275.

Sipeki Balázs Géza (1848?–1882): vármegyei tisztviselő

2309. Arany János – Toldy Ferencnek [1871. november 27. után]

K: MTA Kt Magy. Ir. Lev. 105/51. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 22,1×13,6 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **1871. november 27. után** – Az akadémiai ülések közül az Igazgatósági és az Összes igen ritkán, 1867 és 1875 között csak két esetben esett ugyanazon napra: az első dátuma 1871. nov. 27. (AkÉrt 1871. 293–296. és 296–307.), a másiké 1873. jan. 27. (Uo. 1873. 29–38. és 38–42.). Mindkettő hétfő volt. Azért valószínűbb az utóbbi, mert az utána következő második Összes ülésen (1873. febr. 24.) „Olvastatott azon bizottság jelentése, mely a f. évi január 27-ki összes ülésből Toldy Ferencnek a hazai nyomdászat négyszázados fennállása megünneplése és Rómer Flórisnak egy bibliographiai kiállítás iránt tett tárgyában kineveztetett.” (Uo. 1873. 55–56.)

1872

2310. Arany János – Budenz Józsefnek (1872. január-február?)

K: MTA Kt Ms 5447/134. Csontszínű fol. 17,2×21,2 cm. 1. levél, 2. címzés:

Nagys. Budenz József úrnak

a Könyvtár

[leh.]

M: kiadatlan

¹ **Miután a halálozás – kettő is, mert Huillard-Breholles meghalt** – Jean Louis Alphonse Huillard-Breholles (1817–1871. márc. 23.): francia történész, aki 1865. dec. 10-től az Akadémia külső levelező tagja volt (vö. *AJÖM* XIV. 143.). Halála nem szerepel sem az Akadémiai Almanach megemlékezései között, sem pedig AJ nagygyűlési beszámolójában (*AJÖM* XIV. 428.); először 1876-ban említi az Almanach (322.). Mivel az Akadémia külső tagjainak elhunytáról lehet szó, a másik személy feltehetőleg Wilhelm Haidinger (1795–1871. márc. 19.) osztrák mineralógus lehet. Őt Arany be is jelenti az összes ülésen, 1871. ápr. 24-én (AkÉrt 1871. 128.), Szabó József 1872. máj. 26-án emlékbeszédet is tart róla.

² **a Körben** – Az Akadémiai Körben, amelynek rendeltetése elnökének, Lónyay Menyhértnek az 1875. jan. 10-i közgyűlésen tartott beszéde szerint az, hogy „a

tudományos és irodalmi foglalkozású férfiaknak társadalmi érintkezésre alkalmat nyújtson”. Másodelnöke Csengery Antal, igazgatója pedig Arany László volt (PN 1875. jan. 11. Esti kiadás). Vö. György Endre 1875. jan. 23-án Gyulainak írt levelével: „Kérem Arany L.[ászló] urnak megmondani, hogy hivatalos kint létem két éve alatt természetesen nem fizethetem az akadémiai kör díját, visszatértem után azonban szívesen ohajtok tagja lenni, ha ugyan addig el nem évül felvétetési jogom.” (GyPLev II.)

2311. Arany János – Graichman Jakabnak (1872. január 3.)

K: kallódik. Borítékon címzés:

525. M. T. Akademia

Tekintetes

GRAICHMAN JAKAB

nyug. törvényszéki elnök úrnak

tisztelettel

per Hradek H y b é n

(Liptó megye)

M: Ruhmann 1935. 475.

Jakub Graichman (1822–1897): szlovák költő; szolgabíró, törvényszéki bíró, majd Híbbén (Hybe) körjegyző; szlovák, magyar, német és latin nyelven verselt. Balladákat, dalokat, drámákat írt. Kötete: *Básnické spisy Jakuba Graichmana* ('Jakub Graichman költő művei'), 1890.

¹ **az Akadémiai pályázatok kéziratai, mint az ide zárt általános szabályokból kitetszik, nem adatnak vissza** – „142. Bármely jutalomra egyszer beküldött pályamunkát szerzője vissza többé nem húzhat. 143. A jutalmat nem nyert pályairatok kéziratai az Akadémia levéltárában maradnak.” (AkAlm 1871. 184.) in „*Általános pályázati szabályok*” (Uo. 184–185.).

² **A bíráló is, egész terjedelmében, megjelent a nagyobb hirlapokban, többi között a hivatalos „B. P. Közlönyben” is, március második felében** – A Teleki-pályázatra tíz vígjáték érkezett 1870/71-ben: *Szívtelen, Szakáll, Talpra finansz, Apaffy Mihály házassága, Hajtóvadászat, Udvari bolond, Szerelmefféltő, Királylányok, Emancipatio és szív, Rövidlátók*. A bíráló bizottság tagjai Pulszky Ferenc mint elnök, Szász Károly, Paulay Ede és Szerdahelyi Kálmán voltak; Szigligeti Ede *Udvari bolondja* nyerte el a pályadíjat. „Egyszersmind a többi 9 pályamű jelítség leveleinek elégetésére az elnök Greguss Ágost és Rónay Jácint r. tagokat küldötte ki, a kik eljárásukról még az ülés folyamában jelentést tettek.” (Összes ülés, 1871. márc. 20. AkÉrt 1871.91–96.) Nem lehet megállapítani, hogy melyik volt közülük Graichman Jakab munkája.

„MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA. A gróf Teleki-féle pályázat eredményéről tegnap terjeszté elé az akademiában Zichy Antal a bíráló bizottság jelentését. E bizottság tagjai voltak: Pulszky Ferencz, Szász Károly, Paulay Ede, Szerdahelyi Kálmán és az előadó. Holnap egész terjedelmében közölni fogjuk e jelentést. Addig is megemlítjük, hogy a jutalom egyhangulag a 6-ik számú, »Udvari bolond« című, »Estote prudentes« jeligéjű vigjátéknak íteltetett. Felbontatván a jeligés levél, szerzőjeül Szigligeti Ede neve tűnt ki.» BpKözl 1871. márc. 21. 1499. A bírálat részletesen közölve: Uo. 1871. márc. 22. 1522–1523.

2312. Toldy Ferenc – Arany Jánosnak (1872. január 6.)

K: OSzK Levelestár. Csontszínű fol., 34×21 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **1. Monum. Hung. Hist. I. Oszt. XVII^d köt. vagyis Árpádkori Új Okmánytár X. köt.** – Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottmánya. Első osztály. XVIII. Codex Diplom. Arpadianus Continuatus. Árpádkori Új Okmánytár. A M. Tud. Akadémia tört. bizottmánya megbízásából közzé teszi Wenzel Gusztáv. X. Budapest, 1873.

² **2. Monum. Hung. Hist. II. Oszt. XXVI^d köt. vagyis Verancsics Antal Munkái XI^d köt.** – Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottmánya. Második osztály: írók. XXVI. *Verancsics Antal m. kir. helytartó, esztergomi érsek összes munkái.* Közli Wenzel Gusztáv. XI. *Vegyes levelek. 1572–1573.* Budapest, 1873.

2313. Arany János – Gönczy Pálnak (1872. január 24.)

K: OSzK Analekta 243. Csontszínű névjegy, 8,8×5,1 cm. 1. vers 2. név. Pecsét:

Orsz. Széchényi Könyvtár. Kézirattári Növedéknapló 1958. év 74. sz.

M: Sas 1927.; *AJÖM* VI. 210.

Gönczy Pál (1817–1892): pedagógus, a népoktatás szervezője. A debreceni kollégiumban AJ iskolatársa; 1858-tól az Akadémia levelező tagja, 1859-től a pesti ref. főgimnázium igazgatója, 1867-ben a közoktatásügyi minisztérium osztálytanácsosa, 1874-ben miniszteri tanácsosa, 1888-ban címzetes államtitkár.

¹ **Boldog névnapot kíván** – Pál napja: jan. 25.

2314. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1872. február 1.)

K: MTA Kt K 513/1228. Csontszínű fol. 20,9×10,5 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

Tóth Endre (1824–1885): földbirtokos, költő; 1862 után az irodalmi élettől félrevonulva, gazdálkodva élt Vattán (Borsod vm.). A XV. kötet 1 elveszett AJ- és 1 tőle

való, a XVII. 1 tőle való, a XVIII. 3 AJ- (melyekből 1 elveszett) és 28 tőle való (melyekből 2 elveszett), kötetünk 2 AJ- és 3 tőle való levelet közöl (melyekből 2 elveszett).

2315. Arany János – Lónyay Menyhértnek (1872. február 5.)

K: MTA Kt K 513/1372. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADE-**
MIA nyomattal, 22,9×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres. A borítékon AJ írásával, tollal
Arany János.

M: kiadatlan

¹ **Kegyes meghívásodat a 7-i táncvizalomra nagy köszönettel vettem** – Az előnyomtatott meghívó szövege (NSzAJM 255.):

Gróf Lónyay Menyhért és neje
tisztelettel meghívják
Nagyságos Arany János
akadémiai titoknok urat
f. év február hó 7^{én} tánczestélyre
9 órakor válasz kéretik

A miniszterelnöki estélyről bővebben: Cieger 2004. 325–327.

² **de roncsolt egészségem kényszerít bocsánatot kérnem hogy meg nem jelen-**
hetek – 1870. jan. 13-i epekőműtétje után AJ sebtisztító sipolyt (az ő szavával
'fistulát') kellett viselnie; l. 1870. jan. 24-én Eötvöshöz (**2250.**) és 1871. jún.
28-án Ercseyhez (**2298.**) írt levelét.

2316. Duka Tivadar – Arany Jánosnak (1872. február 29. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Duka Tivadarnak, **2317.** 1872. febr. 29.: „Vetem becses levelét s küldeményét az Eötvös emlékére, az 50 ftos váltót, melyet azonnal forgatva, átadtam a M. Földhitel-intézetnek, mint a mely az emlékadományok kezelésével meg van bízva. [...] A szíves üdvözlést átadtam elnökünknek és Csengerynek, kik viszontüdvözlésüket küldik.”

2317. Arany János – Duka Tivadarnak (1872. február 29.)

K: kallódik

M: Gergely 1975. (az utolsó bekezdés, az aláírással együtt: fénymásolatban)

¹ **alig pár hava, hogy az ívek szétküldettek** – „(A b. Eötvös Józsefnek Pesten álitandó emlékszóbor) létesítésére Pest-városa mult tavaszi egyik közgyűlésén öt ezer forintot szavazott meg. Ily kezdemény után, a magyar tudományos akadémia közreműködésével bizottság alakult következő tagokból: Gr. Andrássy Gyula, Arany János, báró Bánffy Albert, Csengery Antal, Deák Ferencz, Gyöngyössy Alajos, Házmán Ferencz, Henszlmann Imre, Horváth Mihály, Hunfalvy János,

Ipolyi Arnold, gróf Károlyi György, Kubinyi Ágoston, Majláth György, gróf Mikó Imre, Pulszky Ferencz, Pauler Tivadar, Somssich Pál, gróf Szapáry Géza, Tisza Lajos, Trefort Ágoston, báró Vay Miklós, gróf Waldstein János. – E bizottság nevében *Lónyay* Menyhért gr. elnök és *Arany* László jegyző aláírási felhívást bocsátottak ki, melyben az eszme pártolóit adakozásra hívják fel. Az adományok kezelését a Magyar Földhitelintézet vállalta el és az intézet bocsátja ki saját bélyegével és folyó sorszámmal ellátva az aláírási ivateket is, és csak azon ív ismertetik el valódinak, mely e kellékekkel föl van szerelve. Ily gyűjtőívek az intézetnél kaphatók. A gyűjtőívek kezelői jogositva vannak a saját íveikre aláírt összegek beszedésére, de fölkéretnek, hogy ez összegeket az ívvel együtt legfeljebb 1872. febr. hó végeig a »Magyar Földhitelintézethez« (*Pest, bálvány-utca 5. szám*) okvetlenül küldjék be, minthogy az adakozások ekkor befejeztetnek. Egyébiránt – mo[n]d a felhívás – gyűjtő-ív nélkül is lehet adakozni, akár egyenesen, vagy postai uton földhitelintézetnél, akár a lapok útján, melyek a nálók befolyó adományokat saját lapjokban nyugtázzák.” (VU 1871. 50. sz. dec. 10. 629.)

- ² **elég díszes emlék létesítésére már is kilátás van** – Eötvös József 1879-ben készült, 4 méteres bronzszobra Huszár Adolf alkotása. A talapzat tervét Ybl Miklós készítette, kivitelezését Kauser Jakab végezte mauthauseni gránitból. A szobor helyét eredetileg az Erzsébet téri sétány északnyugati részét jelölték ki, mert évekig itt lakott Eötvös József. A Közmunkák Tanácsa azonban nem járult ehhez hozzá, mert az Erzsébet tér négy sarkára kisebb, de egyforma méretű szobrot terveztek; így új helyét a Duna-parton a Stein-ház előtti részt jelölték ki, ennek neve Eötvös tér lett.
- ³ **néhány ily szobor ügye sehogy sem bír befejezéshez jutni** – Ilyen a Petőfi-szobor, amelynek felállítását 1860-ban Reményi Ede kezdeményezte és Izsó Miklós Huszár Adolf által befejezett szobrát 1882-ben leplezték le; ilyen a Széchenyi-szobor is: a szoborbizottság 1861-ben alakult meg, és 1880-ban avatták fel Engel József alkotását.
- ⁴ **ő nagyságának kívül egy percre találkozni szerencsém volt** – Ez a találkozás valószínűleg egy akadémiai összejövetelen lehetett. Duka Tivadar feleségének neve: Anne Jane Taylor.

2318. Szász Béla – Arany Jánosnak (1872. április 13.)

K: MTA Kt K 513/494. 2 csontszínű fol. zöld **IM** nyomtatott monogrammal. 22,5×14,4 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. jobboldalt fenn, AJ írásával, tintával: **Vettem**
1872 apr. 15

M: kiadatlan

Szász Béla (1840–1898): író, fordító, lapszerkesztő; a Kisfaludy Társaság tagja (1868), az Akadémia levelező tagja (1883); 1872-től a kolozsvári egyetem filozófiatanára, három alkalommal dékánja, majd rektora.

¹ **én jelenleg egy jobboldali polit. napi lapot szerkesztek** – Ez a Kolozsvárott 1871 januárjában indult Kelet (kiadótulajdonosa Stein János).

² **ha t. i. megnyerhetném az akadémiától a Mill Stuart általa kiadandó Lógikájának fordítását** – Szász Béla megkapta a megbízatást: *A deduktív és induktív logika rendszere mint a megismerés elveinek és a tudományos kutatás módszerének előadása*, írta M. Az eredeti VII. kiadás után a m. tud. akadémia megbízásából ford. Szász Béla, Bp. 1874–1877.

2319. Arany János – Nagy Ivánnak (1872. május 16.)

K: OSzK Levelestár. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 28,8×22,8 cm. 1. levél, 2–4. üres. A 2. oldalon **M. N. Múzeum Könyvtára. Kéziratt. Növedéknapló. 1908. év, 1. sz.**

M: kiadatlan

¹ **Önéletírata Érdynek nincs, se Érdy se Luczenbacher név alatt** – Érdy János (1796–1871) jogász, régész, numizmatikus, 1832-től az Akadémia levelező, majd rendes tagja. Nevét 1848-ban változtatta meg, első sikeres ásatásának helyszíne emlékére. Régészeti eredményeit AJ felhasználta a *Keveházához* (AJÖM IV. 215.).

² **Küldöm az Akadémia megnyitására vert érmet is** – „Az Akadémia palotájának emlékérmé. Bronz. Mellső lapján a palota domború képe C. Radnitzky jelzéssel s XI. Dec. MDCCCLXV felirattal. Hátlapján: Háza megnyitásának emlékéül a Magyar Tudományos Akadémia. Átmérője 50 mm. Verette az Akadémia negyvenéves jubileuma alkalmából Toldy Ferencz javaslatára.” Divald 1917. 103.

2320. Toldy Ferenc – Arany Jánosnak (1872. május 24. és június 6. között)

K: MTA Kt K 513/889. Világoszöld fol., 10,3×12,7 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **Figyelmessé teszek, tisztelt barátom, hogy a XV. pont egészen hamis. Ott az ajánlottak vannak, azaz volnának, s még is az elbukottak már előre kihagyattak.** – Az 1872. máj. 23–24-én tartott nagygyűlés jegyzőkönyv XV. pontjában „Felolvastatnak az osztályok tagajánlásai” (AkÉrt 1872. 156–158.). Toldy a tagok által javasolt, de az osztályok által elvetett ajánlottakat hiányolta.

2321. Arany János – Toldy Ferencnek (1872. május 24. és június 6. között)

K: MTA Kt Magy. Ir. Lev. 105/54. 2 csontszínű fol. 17,3×10,4 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: *AJLI* II. 426.; *AJÖM* XIV. 425–426. (1871-re datálva)

Válasz Toldy Ferenc 1872. máj. 24. és jún. 6. között írt levelére

¹ A XV. pont akkor volna „hamis” ha abban az osztályok által elvetett, ezek jelentésiben nem foglalt, s így a nagygyűlésen [!] fel sem olvasott, egyesek általi tagajánlások benne volnának, mert a mi nem történt a nagygyűlésen, azt nem lehet a nagygyűlés jegyzőkönyvébe felvenni. – Az 1872. máj. 23–24-én tartott nagygyűlés jegyzőkönyvének XV. pontjában „Felolvastatnak az osztályok tagajánlásai” (AkÉrt 1872. 156–158.). Toldy a tagok által javasolt, de az osztályok által elvetett ajánlottakat hiányolta; AJ ebben a mondatban összegezte ellenvéleményét.

² Az „erősebb sanctio” kifejezést magad méltóztattál használni indítványodban, s megtartottam szóhíven – Az 1872. máj. 23–24-én tartott nagygyűlés jegyzőkönyvének XVI. pontjában ez a kifejezés már nem szerepel: „Toldy Ferencz rendes tag bejelentett indítványa előadására felhivatván, a következő három indítványt terjeszti elő:

a) Miután az eddigi tapasztalás, mint azt felhozott esetekkel bizonyítja, a 2/3 résznyi többséggel való választást czélszerűtlennek, az Akadémiára károsnak tün-tette ki: az Alapszabályok 19. §-a módosíttassék oly formán, hogy a *kétharmad* többség helyett egyszerű többség tétessék. E módosítás még a jelen nagy gyűlésben megtörténhetik, annál fogva kár bizottságot neveztetni, mely már a holnapi ülésre kész javaslatát beadja. Ajánlja még, hogy a nagygyűlést megelőzőleg ne csak az osztályok tartsanak értekezletet, hanem *nagygyűlési értekezlet* is legyen, mely elé az osztályok által nemcsak ajánlott, hanem *elvetett* tagok nevei és minősítvényei is felterjesztessenek.

b) Szintén az Alapszabályok 20. §-nak az akadémiai székfoglalás iránt vagy eltörlését vagy megtartását ajánlja.

c) Végre az Ügyrend 15–17. pontjait oly módon javasolja megváltoztatni, hogy az osztályok több ülés tartására köteleztessenek, minthogy a mostani gyakorlat, az előbbihez képest, valóságos hanyatlásra mutat. Kívánja, hogy az új ülésrend már f. évi octoberrel életbe lépjen.” (AkÉrt 1872. 158–159.)

³ a régi alapszabályban az áll, hogy ki egy év alatt széket nem foglal, megszűnt tag lenni – „Minden újonnan választott tag, a külsők kivételével, osztályába tartozó dolgozat felolvasásával, vagy személyes meg nem jelenhetés esetében be-küldésével, legfeljebb egy év alatt, *széket foglal*, különben megválasztása meg-szemmisülvén.” (AkAlm 1869. 113.)

⁴ **az újban pedig: ki egy év alatt széket foglal, tagi teljes jogaiba lép** – „Minden ujonnan választott rendes és levelező tag, osztályába tartozó dolgozattal, egy év alatt, *széket foglal*, s ez megtörténvén, az elnök és főtítkár által aláírt *oklevéllel* tiszteltetik meg, mely őt akadémiai jogai gyakorlatába helyezi. A tiszteleti és külső tagoknak azonnal megválasztásuk után adatik ki az oklevél. Az oklevél minden tagok benne kitett akadémiai *czíme* nyilvános viselésére is feljogosít.” (Uo. 1870. 114.)

2322. Arany János – Arany Lászlónak (1872. május 24. után)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 242.

¹ **A jeles fiatal költőt az Akadémia is megválasztotta** – Arany László 1872. máj. 24-én lett levelező tag.

² **egy pár lap, a selejteséből [„tett némi célzást pártfogásra, de a nagy többség – 26 szó 3 ellen – ezeket is elnémította.”]** – Vö. „Az akadémia egyes osztályai elég szigorral jártak el a tagajánlásnál. Az ajánlott tagok közt egy-két igen érdemes íróra s tudósra akadunk, habár azt épen nem magasztaljuk, hogy pártfogás utján ismét bejutott némely alig kvalifikált ur, míg a rendes tagok sorából kimaradt egy Henszlmann, Keleti Károly.” (Reform, 1872. máj. 24.) – „Megválasztattak, az osztályok ajánlatához képest, az I. osztályban levelező tagokul Vadnai Károly (23 szóval 6 ellen), Arany László (26 szóval 3 ellen), Győry Vilmos, P. Thewrewk Emil” (A Hon, 1872. máj. 25.). – „Tisztelet a kivételeknek, de a legtöbb akadémikus ma már annyit jelent a nagy közönség előtt, mint miniszteriális hivatalnok, ultramontán főpap, vagy jobboldali professor. Ki csodálkozik a közöny fölött, mely társadalmunk minden osztályát az akadémia működésétől mindinkább távol tartja? Legfőlebb az akadémia legujabb választottjai, kik talán azt sem tudják, mi uton jutottak a »halhatatlanság« székébe.” (Magyar Ujság, 1872. május 28.)

2323. Toldy Ferenc – Arany Jánosnak (1872. június 6.)

K: MTA Kt K 513/890. 2 csontszínű fol., 22,6×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: *AJLÍ* II. 427.

Válasz AJ 1872. máj. 24. és jún. 6. között írt levelére (**2321.**)

¹ **Általad még le <is> győzetni is dicsőségem [?] – fel vagyok Általad akasztva, de igazságosan – és virtuosus módon** – Toldy elfogadta AJ érvelését saját korábbi levelével szemben, amelyben a tagok által javasolt, de az osztályok által elvetett személyek megemlégtetését hiányolta az 1872. máj. 23–24-én tartott nagygyűlés jegyzőkönyvének XV. pontjában (AkÉrt 1872. 156–158.).

2324. Gáspár Imre – Arany Jánosnak (1872. június 13. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Gáspár Imrének, **2325.** 1872. jún. 13.: „Becses és bizalmas soraira sajnálattal vagyok kénytelen válaszolni”.

2325. Arany János – Gáspár Imrének (1872. június 13.)

K: magánkézben (2003-ban, az árverés alkalmával tették közzé)

M: Gáspár 1894. Pontatlan, 1872. jan. 13-i keltezéssel, s a következő szöveggel:

Tisztelt Uram!

Roncsolt egészségem s a mellett is hivatalos nyüglődéseim közepette, nem vehetek bár részt Önök küzdelmeiben s az irodalmi lelkes versenynek egyéb, mint távoli szemlélője nem lehetek: szívesen válaszolom becses soraira, hogy teljesen méltánylom az irodalom előmozdítására irányuló törekvéseiket s azokhoz legjobb szerencsét kívánok.

Pest, 1872. jan. 13.

Arany János

Gáspár Imre (1854–1910): újságíró, költő, műfordító. 1872-ben Pesten telepedett le. A szlovák költészet egyik első hazai ismertetője és fordítója. Művei: *Babérok. Magyar költészeti gyűjtemény* (Bp., 1877), *Válogatott költemények* (Bp., 1878); *Ujabb dalok az időnek* (Bp., 1878), amely AJ nagyszalontai múzeumban lévő könyvei között is megtalálható; *Hazánk tót népe (Tanulmány és műfordítások)*, Bp., 1879.

¹ **bár teljesen méltánylom az irodalom előmozdítására irányuló nemes törekvéseiket, s azokhoz legjobb szerencsét kívánok** – Gáspár Imre AJ, Gyulai és Szász Károly támogatásával Tizednapi füzetek, majd Uj Nemzedék címmel ifjúsági folyóiratot szándékozott indítani, amely társadalmi, irodalmi és kritikai rovatokból áll. Terve nem valósult meg. Írói társaságot alapított, amely Szigligeti Ede elnöklétével Magyar Írók és Művészek Társaságává alakult át (1873). Vö.: Sziklay 1955. 33, 43–46.

2326. Arany János – Lónyay Menyhértnek (1872. június 18. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Lónyay Menyhért AJ-nak, **2327.** 1872. jún. 18.: „Miatán mint irod, semmi fontos tárgy nincs ügyvélem legjobb lesz most nem tartani Igazgatósági ülést.”

2327. Lónyay Menyhért – Arany Jánosnak (1872. június 18.)

K: MTA Kt K 513/363. 2 csontszínű fol. koronás **LM** nyomattal, 17,6×10,9 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **ügyvélem legjobb lesz most nem tartani Igazgatósági ülést** – Az Akadémiai Értesítő szerint ekkor nem volt igazgatósági ülés.

² **Fiad László mikor tér vissza?** – Arany László „1872. nyarán ismételen külföldre megy”: Angliába és Skóciába, visszafelé Belgiumba és a Rajna-vidékre utazik. „Július első napjaiban már ismét Pesten van.” Somogyi Sándor 1956. 38–39.

2328. Arany János – Arany Lászlónak (1872. július)

K: elveszett

M: Voinovich 1938. 194.

¹ [„**Megvetéssel fordul el a látványtól, mikor a 'szent hazát' részeg kortesek hordják szájukon;**”] **undorító és nagyon elszomorító** – AJ megjegyzése minden bizonnyal az országszerte zajló képviseléválasztásokra utal. A századfordulóig az 1872-es választást tartották a legkorruptabbnak.

2329. Arany János – Arany Lászlónak (1872. július 18.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 224, 225.

¹ **Napoleon volt császárt várják ide** – III. Napóleon 1852 és 1870. szept. 4. között volt Franciaország császára, de a poroszoktól elszenvedett vereség hatására kénytelen volt lemondani. Ezt követően német fogságba került, majd 1871 márciusától 1873. jan. 9-én bekövetkezett haláláig Angliában élt száműzetésben. Ismereteink szerint a vesekővel bajlódó politikus 1872 nyarán nem járt Karlsbadban.

² **colonnade-nak** – oszlopcsarnoknak [fr.]

2330. Arany János – Szél Piroskának (1872. július 22.)

K: elveszett. Címzés: **Szél Piroska kedves unokámnak, szives szeretettel Pesten.**

M: *ALÖMI*. 372–373.; VU 1901. 786.; Rolla 1944. 94.; *AJLev* 607.

¹ **Karlsbad** – AJ ezévi kúrájának befejezésére nézve Gyulai 1872. júl. 30-án Mikó Imréhez írt levele ad felvilágosítást: „Köszönöm, hogy Nagyméltóságod szivesen veszi látogatásomat; én innen 9^{én} vagy 11^{én} august szándéksom elindulni és per Arad menni Maros-Ujvárra fiammal együtt [...]. Előbb, mint august 9 v. 11-ke nem mehetek, mert Arany, ki Karlsbadban van s kit én most az Akademiánál helyettesitek csak ekkor fog haza térni.” (*GyPLEv* II.) Lévay 1870. aug. 12-én már nem találta AJ-t és Csengeryt Karlsbadban. (Levele Gyulainak, 1872. szept. 16. *GyPLEv* II.)

2331. Arany János – Thaly Kálmánnak (1872. augusztus 28.)

K: MOL P 1747. Thaly-család gyűjteménye, 3. csomag, 6. tétel. Csontszínű fol, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** szárazbélyegzővel, 22,9×14,4 cm. 1. levél, 2. pecsét: **M. N. MUZEUM THALY CS. LEVÉLTÁRA** 1910/30.

M: Scheiber 1965. 472–473.

- ¹ **A m. kir. pénzügy ministerium az iránt kereste meg az Akadémia elnökségét** – A levél dátuma: 1872. aug. 17. (*AJÖM* XIV. 551. 461.)
- ² **Akadémia 1871 oct. 9-én tartott üléséről közlött hirlapi tudósítás szerint** – „A magyar kir. pénzügyministerium, a nagybányai és munkácsi pénzverdék s a czelesztovai vasműgyár Thaly Kálmán akad. tag által feltalált aktáiról bővebb felvilágosítást kér; illetőleg az aktákat magokat ideiglenes használatra. Thaly Kálmán akad. tag úr a kívánt felvilágosítás végett felszólítandó.” Összes ülés, 1872. okt. 7. AkÉrt 1872. 195. – Hirlapi tudósítás: PN 1872. okt. 8. Esti kiadás.
- ³ **Hogy az akad. elnökség e tárgyban válaszolhasson** – A 886/1872. sz. választ l. *AJÖM* XIV. 551. 461–462. Eszerint „Thaly Kálmán úr a f. é. okt. 7-i összes ülésből a kívánt felvilágosítások iránt megkerestetvén, úgy nyilatkozott, hogy ő a tulajdonos család iránti discretióból, moraliter kötve van ilyenmü, a család birtokviszonyait is károsan érinthető felvilágosítások közlése, vagy éppen az iratok kiszolgáltatása tekintetében és így semmiféle felvilágosítást nem adhat.”

2332. Arany János – Ercsey Sándornak (1872. szeptember 26.)

K: NSzAJM 663. Csontszínű fol., **Magyar Tudományos Akademia** nyomattal, 22,8×14,4 cm. 1. levél, 2. üres; csontszínű fol., **Magyar Tudományos Akademia** nyomattal, 22,9×14,4 cm. 1. levél, 2. üres. A borítékon címzés:

Tek. Ercsey Sándor úrnak
alföldi vasút. Szalonta

Pecsétek: **Pest Delegati 26/9 72; Nagyszalonta 27/9 72.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: Szendrey 1917. 467. (részlet)

- ¹ **mint a mehádiai illetőleg konstantinápolyi útat** – Mehádia (románul Mehádia) falu Romániában, a Bánságban, Krassó-Szörény megyében. 1888-ig a községhez tartozott Herkulesfürdő, amelyet az 1870-es évekig gyakran Mehádiai fürdőknek neveztek. Vö. Sámi Lajos: *Mehádia és a Herkules-fürdők.* VU 1872. 37. sz. szept. 15. 454–455. és 38. sz. szept. 22. 466. – Ercsey Sándor utazásairól nem találtunk adatokat.
- ² **Mióta vasúti közlekedés van** – 1871. szept. 14-én nyílt meg a Nagyvárad–Csaba (Békéscsaba) közötti vasútvonal
- ³ **Igen! hallom hogy nevemmel ott megint bolondozni akarnak** – AJ-t feltehetőleg szerették volna jelölni az 1872. júniusi országgyűlési választásokon (bár a helyi sajtóban nincs erre utalás); ez megismétlődhetett az őszi pótválasztások reménységében, amelyre azonban Szalontán nem került sor. Vö.: „Országgyűlés. Szeptember 9-én. Korelnök benyújtja a választások ellen legujabban érkezett kérvényeket. [...] Trefort sopronyi és Szapáry Gyula gr. vágújhelyi mandatum-

ikről lemondottak. – Uj választás rendeltetik.” (Bihar 1872. szept. 12.) „Elnök a jegyzőkönyvnek hitelesítése után jelenti, hogy a két helyt elválasztott Tisza Lajos egyik mandátumáról leköszön.” (Uo. 1872. szept. 14.)

2333. Arany János – A Berliini Királyi Könyvtárnak (1872. október 11.)

K: Staatsbibliothek Berlin. Arany, Janos 2b 1854 (17). Csontszínű fol. 35×21 cm. 1. levél, 2. üres. Az 1. oldalon pecsét: **ex. act. bibl. acc. Darmst. 1912. 1.** Rájegyzések fent: <876> **1036; 17/10 72; 27;** alul: **II 23.** Csak az aláírás autográf.

M: kiadatlan

Magyarul (Bódyné Márkus Rozália ford.):

904. Pest, 11. Okt. 1872

A tekintetes királyi könyvtárnak
Berlin

Tekintetes királyi könyvtár!

A Magyar Tudományos Akadémia kéri főkönyvtárosa, Hunfalvy Pál úr számára „Dr. John Elliotson, Human Physiology. Fifth Edition. London, 1840” munkájának négy hétre való kölcsönzését.

A tekintetes berlini királyi könyvtár számára

hívük

Arany János

a Magyar Tudományos Akadémia titkára

2334. Arany János – Szász Károlynak (1872. október 30.)

K: MTA Kt K 513/603. Csontszínű fol. A **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA** nyomatú lap felső fele, elfordítva. 22,9×14,4 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ érintkezett-e már veled a „Bessenyei – és kora” féle óda tárgyában, melyet az osztályülésen indítványoztak – „Indítványoztatik, hogy a Bessenyei ünnepély vagyis a magyar irodalom 1772-ben megindult ujjaszületésének százados évfordulója ügyében felterjesztés intéztessék az elnökséghez. Ez emlék ünnepély az Akadémia egyik ünnepélyes ülésén indítványoztatott, mit később összes ülésben az Akadémia is magáévé tón s a részletekre nézve bizottságot nevezett ki. Azonban azóta az egész mintegy feledésbe ment. Az I. osztálynak, melyet az [ü]gy legközelebből érdekel, mintegy kötelessége tisztelettel figyelmeztetni az elnökséget arra, hogy ha az emlékünnepélyt az Akadémia megtartani szándékszik, itt az ideje rendezéséhez látni, mert csak egy pár hónap van hátra, minthogy az ily ünnepélyeket egyik évről nem tehetni át másra. Az ügy siettetése végett a következő javaslatot kellene az elnökség elébe terjeszteni:

I. Az ünnepélyes ülés napja tűzessék ki f. év decz. 15-re (vasárnap).

II. Az ünnepélyes ülés tárgyai az elnöki rövid megnyitó beszéden kívül a következők lennének: egy emlékbeszéd Bessenyeiről, különösen az irodalom történeti nevezetes mozzanat fontosságáról; továbbá egy alkalmi óda. Az elsőre Toldy Ferencz, a másodikra Szász Károly r. tagokat kellene fölkeríteni.

Az indítvány elfogadtatik.” (Az I. (Nyelv és széptudományi osztály) ülése, 1872. okt. 17. AkÉrt 1872. 223.)

² **Én, az összes ülési határozat folytán, néhány nap múlva expediálom neked a hivatalos felszólítást** – Az igazgatósági ülés 1872. okt. 27-én, az összes ülés 1872. okt. 28-án fogadta el a javaslatot (Uo. 234., 236.). Szász Károly *A magvető (A magyar irodalom újjászületése százados évfordulóján)* c. versének szövegét l. VU 1872. 51. sz. dec. 22. 646. – **expediálom**: megküldöm (lat.)

³ „**provinciát**” – itt: feladatot (lat.)

⁴ **Kérlek, édes Károly, légy szives, posta fordultával, e tárgyban tudatni velem szándékomat** – Főtitkár „jelenti, hogy Szász Károly r. tag a *Bessenyei-ünnepély* [!] tárgyában hozzá intézett felhívásnak, egy költemény írása által, tőle telhetőleg megfelelni késznek nyilatkozik.” (Összes ülés, 1872. nov. 25. AkÉrt 1872. 261.) Az óda szövegét AJ, Toldy, Lónyay és Gyulai látta és korrigálta; ezekre nézve Gyulai 1872. dec. 10-én Szász Károlynak írt levelét idézzük: „Költeményedet közöltem Aranynyal és Toldival, [!] holnap közlöm még mással is. Arany, Toldy és én a következő javításokat ajánljuk:

A 2-ik versszakban:

Magyarul vallá *lány* és dalia (legyen *lyány* a sok **l** miatt)

Az 5-ik versszakban:

s ha tér-e vissza újra (jobb lesz: És visszatér-e újra)

A 15-ik versszakban

Egy eltévedtnek *enyhet ah adott* tán (szebb hangzása: enyhülést adott tán)

A 16-ik-ban [!]: A virrasztó dalt *fennen* énekellék (*híven*, mert fenn bizony nem énekeltünk, e mellett bensőbb kifejezés is.

A 17-ikben:

Hogy még a *bünös* mindig meglakolt (a tévedés hogy mindig meglakolt) mert lehet, hogy a királyné is eljő az ünnepélyre, ezért enyhítést tanácsolt Toldy és Lónyay; a tévedés talán azért is jobb, mert a forradalomra is vonatkoztatik, mikor a vége felé épen úgy eltértünk a jogtól, mint maga az uralkodó ház.

A 18-ban: Az ellenség meg tudná mondani (sok ellenség) hogy ne csak egyedül a németekre legyen czélzás.

A 19-ikben: Ti kis betűk, csodás *abdukadábrák* [!] (Arany azt mondja, hogy nem való a vers hangulatába; én ezt ajánlanám helyébe *csodás hatalmu ábrák*, ha jobb epithetont találsz, annál jobb, az *ábrák* a rímért megtartandó, különben is jellemző kifejezés, az eredeti semmi esetre nem maradhat meg.

A 21-ikben:

Rousseau Shakspeare nevét (*Des Cartes*-t ajánlom *Rousseau* helyett, korra is közelebb esik Shakspearehez, s a közép kor után megnyitója az új philosophiának. Se Arany, se Toldy nem tudtak mit mondani, s helyeselték ajánlatomat. Minden esetre francia név kell, jobbat ide bajosan találhatni.

A variánsok elvetendők. A »Kárpáttól Adriáig sat két sor helyett nem tudunk jobbat ajánlani. A magadra vonatkozó stánza a legszebb kár volna kihagyni. Arany azt mondotta, a költőnek legyen önérzete, ő pedig elég szerény ember.

Meg egyet elfeledtem. A 22-ik stanzában:

Isten-, magadban el ne veszd hited helyett: ne veszíts hitet szebb hangzásu, s a rím is jobb.

A címre nézve Toldy a Magvető mellett van, Arany pedig az Oda mellett kihagyva mellőle az *alkalmit*.

Tudósíts elfogadod-e e [a] javításokat. Ha lehet jőj fel magad, mert a királyné is meglehet eljő az ülésre. [...] Ha nem jösz fel én elszavalom, még pedig a maga módja szerint elkészülve reá: nagy hangon és nem sietve olvasom fel s kedély hullámzatát is igyekezni fogom kifejezni az illető helyeken.” (*GyPLev* II.)

Szász Károly csak kevés helyen fogadta el a javaslatokat, az esetek többségében önmaga változtatott:

2. vsz.: „Magyarul vallá szűz és dalia;”

5. vsz.: „Oh hol a kor? És visszatér-e újra?”

15. vsz.: „Egy eltévedtnek enyhülést adott tán!...”

16. vsz.: „A virrasztó-dalt halkán énekelték”

17. vsz.: „Hogy tévedés, bűn mindig meglakolt”

Nem a 18., hanem a 19. vsz. (innentől eggyel növekszik a számozás):

„S hogy nem vesztek hősink olcsó halállal:

Sok ellenség meg tudná mondani”

20. vsz.: „Ti kis betűk! csodás kavicsdarabkák!”

22. vsz.: „Elásott kincset a lopók elorzák,

Nem: Göthe, Shakspeare, Molière nevét.”

23. vsz.: „Isten- s magadban el ne veszd hited’ ” (VU 1872. 51. sz. dec. 22. 646.)

2335. Arany János és Csengery Antal – Zemplén vármegye közönségének (1872. november 6.)

K: Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, Sátoraljaúj helyi Fiókleveletár IV. 2402/b. Zemplén Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai 1872–1950. Közgyűlési iratok 1872–1905. 33/1873. 2 csontszínű fol. 36,3×22 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. Beigt. November 10^{én} 872. 333./4883.

M: *AJÓM* XIV. 728. (Regeszta): ott Zemplén megye alispánjának; Hőgye 1983. 29–30. és Hőgye 1990. 117–118.

¹ **tárgyaltván a Tekintetes Megyei Közönségnek az 1872-ik évi szeptember 5-én tartott közgyűlésből, a Kazinczy féle emléképület és kertre vonatkozólag, Akadémiánkhoz intézett megkereső levele –**

„Zemplén Megye Közönsége 3978/1872.

A Magyar Tudományos Académiának

A mai napon folytatva tartott évnegyedes közgyűlésünkben tárgyalás alá került Matolay Victor bizottsági tagnak azon indítványa, hogy miután a közvetlen szomszédságunkban fekvő Széphalmi kies dombon a Kazinczy Ferencz lak és írószobájának helyén országos adakozásokból emeltetni határozott emlékszerű épület még mostanig sincs befejezve, kertté alakítatni határozott körülötte pedig melyet olykor kegyelet által idevezetett hazafiak látogatnak meg a legelhagyatottabb mulandó állapotban van, mellyen a kertté alakítás még megkezdve sincs. Kéretnék fel a Magyar Tudományos Académia, hogy a Kazinczy alap kezelésének teendőit egy megyénk bizottsági tagjaiból választandó legfeljebb 5 tagú felelős és az Académiának is számadással köteles választmánnyal megosztani s azzal folytonos érintkezésben állani szíveskedjék. Habár megyénk közönsége szíves készséggel járulna is ahhoz, hogy a hiányos épület minél előbb befejeztessék, s a dicsőült költő emlékéhez méltó szépségű tájképet mutató halom kertté alakítása még ezen ősz folyamán megkezdessék. Tekintve azonban azt, hogy a Kazinczy alap tulajdona nincs a megye területén, s tudott, hogy azon alap kezelése s az építés művezetése egy állandó bizottságnak adatott át – megyénk közönsége a fentebbi indítvány értelmében teendő felhívásra magát illetékesnek érezhetvén, – hanem a legillőbb tisztelettel bátorkodik ezen közérdekű ügyet a t. Magyar Tudományos Académia nagybecsű figyelmébe ajánlani s hazafias tisztelettel kérni fel, méltóztassék ezen ügy jelenlegi állapotáról megyénk közönségét értesíteni. Fogadja a tisztelt Magyar Tudományos Académia legőszintébb hazafias üdvözlésünk kifejezését s engedjen helyt ezen felkérésnek azon megye közönségétől, mely a dicsőült férjfiú múlhatatlan emlékét a nemzet után második sorban sajátjának s nagybecsű örök tulajdonának tartja.

Kelt S. A. Újhelyben az 1872-ik évi szeptember 5-én folytatva tartott Közgyűlésből Zemplén Megye Közönsége.” (Hőgye 1983. 29. és Hőgye 1990. 115–116.) Vö. Pásztor Emil (Honism 1983. 1.): a széphalmi Kazinczy-emlékmű 100. évfordulójáról.

2336. Arany János – A Berliini Királyi Könyvtárnak (1872. november 8.)

K: Staatsbibliothek Berlin. Arany, Janos 2b 1854 (17). Csontszínű fol. 35×21,5 cm. 1. levél, 2. üres. Az 1. oldalon pecsét: **ex. act. bibl. acc. Darmst. 1912. 1.** Rájegyzések fent: **1150;** [...] **72; 219.** Az utolsó három sor autográf.

M: kiadatlan

Magyarul (Bódyné Márkus Rozália ford.):

1012. Pest, 8. nov. 1872

A tekintetes királyi könyvtárnak

Berlin

Van szerencsém értesíteni, hogy az „Elliotson: Human Physiology. Fifth Edition. London, 1840” című könyvet, amelyet Hunfalvy úr számára folyó évi december 1-ig kölcsönöztek, mellékelten köszönettel visszaküldjük.

Pest, 1872. nov. 8.

Tisztelettel
Arany János
titkár

2337. Benkő Mihályné Birizdó Mária – Arany Jánosnak (1872. november 19. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Benkő Mihályné Birizdó Máriának, **2338.** 1872. nov. 19.: „hosszas távollét után hozzám először intézett kívánatának sem vagyok képes eleget tenni”.

Benkő Mihályné Birizdó Mária: „szalontai születésű volt, leánykorát Szalontán élte a XIX. század első felében, és szépségét sokáig emlegették még akkor is, mikor Belényesre ment férjhez”. (Kardos 1938. 55.) Birizdó József (?–1852): ügyvéd Szalontán (*AJÖM* XIII. 443.).

2338. Arany János – Benkő Mihályné Birizdó Máriának (1872. november 19.)

K: magántulajdonban (1938-ban Szilágyi Lajos tulajdonában)

M: Kardos 1938.

¹ **Évek óta beteges ember lévén** – Itt elsősorban AJ 1870. jan. 13-i epekőműtétjéről és annak következményeiről lehet szó; l. 1870. jan. 24-én Eötvöshöz (**2250.**) és 1871. jún. 28-án Ercseyhez (**2298.**) írt levelét.

² **Lajost, mióta minister, egyszer láttam futólag** – Tisza Lajos 1871-től 1873 decemberében történő lemondásáig több kormányban töltött be közlekedési miniszteri tisztséget.

³ **ha aljárásbiróságról van szó** – L. az 1871:XXXI. törvénycikket:

„1. § Első folyamodásu bíróságok: *a*) a kir. járásbiróságok; *b*) a kir. törvényszékek; *c*) a buda-pesti kir. kereskedelmi és váltótörvényszék.

2. § A kir. járásbiróság áll: a járásbiróból, kihez szükség esetében egy vagy több aljárásbíró nevezetetik. A járásbiróság mint egyes bíróság jár el. Több tagból álló járásbiróságoknál az ügyvitel vezetése a járásbirót illeti, a kit akadályoztatása esetében az aljárásbíró helyettesít. Az aljárásbíró azon ügyekben is, a melyeket a járásbíró hozzája utal, mint önálló bíró jár el.”

⁴ **collegiáliter** – kollegiálisan (lat.)

⁵ **boldogult Csere József kánt’ uram** – Vö. AJ *Szilágyi István nevenapjára* című versének „*Epilogus*”-át:

Finis rei operae
Jó bűvő hely a Csere
Jó boros pince Csere
Azért él úgy, mint here
Azért van sok korhele
Evő ivó embere,
Allgemeine kenyere
Pécsije és Zvikkele
Morgalmas Pap Emere,
És szűz Rozvány Endere,
Klassicus Demetere,
Rectora Correctere
Cigány eskütt embere (F. M.)
Und so weiter – cibere.

Szívesen kívánom.

Voinovich Géza jegyzete: „E köszöntő megismerteti Arany szalontai ismerőseinek körét s ezzel megérteti tréfáinak színvonalát. Az epilógus felvázolja őket. A »Csere« bűvőhely, erdő, Szalonta határában. – Csere József kántor volt, Pécsi Lajos fűszeres – ezért a célzás a sóra; egy szekrényében állítólag levelezését tartotta, – kiderült, hogy italokat. – Zwickel József orvos, borozó cimborá; Rozvány Endre atyja boltjában dolgozott, nagyon utána vetette magát a fehércselédeknek; Zsugovics Demeter a görög város boltosa, rosszul, de szívesen beszélt deákul; Pap Imre üveges boltos; a »cigány esküdt« Fekete Mihály, barna-fekete ember, innen ragadt rá a tréfás elnevezés.” (AJÖM VI. 206.)

⁶ „**egy emberben se’ bizzatok, kiben segítség nincsen.**” – A 146. zsoltár 2. verszaka: „Ne légyen bizodalmatok / Földi fejedelmekben, / Egy emberben se bizzatok, / Kiben segítség nincsen! / Mihelyt lelke kimégyen, / Menten hamuvá leszén.”

2339. Arany János – Lónyay Menyhértnek (1872. november 22.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Lónyay Menyhért AJ-nak, **2340.** 1872. nov. 26.: „November 22-éről kelt becses leveledet vettem s a dec. 15-ére kitűzött Bessenyei ünnepélyre – ha csak valami rendkívüli körülmények közbe nem jönnek, – bizonyára meg fogok jelenni s az elnöki rövid megnyitó beszédet megtartom.”

2340. Lónyay Menyhért – Arany Jánosnak (1872. november 26.)

K: MTA Kt K 513/364. 2 csontszínű fol. 21,2×13,9 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: kiadatlan

¹ **ha csak valami rendkívüli körülmények közbe nem jönnek** – Lónyay bizonytalansága a gyorsan változó belpolitikai válsághelyzetből fakadt. Az általa vezetett kormány 1872. nov. 25-én határozta el lemondását. Lónyay végül dec. 1-jén távozott a miniszterelnöki székből. L. Cieger 2008. 344–356.

² **a dec. 15-ére kitűzött Bessenyei ünnepélyre [...] bizonyára meg fogok jelenni s az elnöki rövid megnyitó beszédet megtartom** – Az Akadémia ünnepélyén Lónyay beszéde után Toldy Ferenc előadása, végül Szász Károly *A magvető (A magyar irodalom újjászületése százados évfordulóján)* c. ódája következett. L. VU 1872. 51. sz. dec. 22. 646.

2341. A Münchener Magyar Egylet – Arany Jánosnak (1872. december 10.)

K: A NSzAJM-ből 1977. ápr. 12-én „restaurálás és jobb megőrzés végett” az Arhivele Naționale tulajdonába került. Jelzete: Colecția de documente a Muzeului Memorial „Arany Janos” Salonta; fotómásolat: MTAK Kt Ms 5460/29.; MTAK Mikrofilmtára B 301.

M: kiadatlan

¹ **a „müncheni magyar egylet”** – Történetét l. Scheiber 1962.: „Az egylet 1870 januárjában létesült. Ez év április 19-én a következőt olvassuk: »Münchenben is alakult magyar egylet, négy hónap előtt. Elnöke: Holmberg Ferenc aranyműves, ki 1849-ben menekült ki, és kinek igen szép ékszerüzlete van Münchenben. Jegyzője Braun Arnold technikus. Tag van jelenleg 15–20, leginkább műegyetemi tanulók« (A Hon. VIII. 1870. 88. szám; Vasárnapi Ujság. XVII. 1870. 209.). 1871 márciusában összefoglaló jelentést ad működéséről az egylet. Ebből megtudjuk, hogy tagjainak száma 21. Könyvtára 132 kötetből és 31 füzetből áll. Az egylet címe: »Café Max Emanuel«. 18 ülést tartott, egyet Eötvös József emlékére. A bécsi magyar club felszólítására gyűjtést rendez az Eötvös-szoborra. Legszorgalmasabb előadója Jónás János, aki 11 alkalommal értekezett (Pesti Napló, XXII. 1871. márc. 18.). [...] 1872. nov. 11-én tisztújító közgyűlésen Barnafy Kálmánt választják meg elnöknek, Ofner Józsefet és Grünfeld Sándort jegyzőnek. Ebben az évben 32 ülést tartottak, közöttük három nemzeti ünnepélyt. »A hetenkénti

gyűléseken természettudományi és szépirodalmi föllovasások tartattak. Egy szépen fölszerelt könyvtár és a nagyobb hazai napilapok állanak a tagok rendelkezésére, pénztárából pedig a keresztül utazó szegény honfitársaknak segínyt nyújt» (Uo. nov. 20. Esti kiadás.)”

Scheiber kutatásai alapján „az első Müncheni Magyar Egylet 1873-ban megszűnt s helyébe lépett a Müncheni Magyar Társaskör még ebben az esztendőben”, s a müncheni Stadtarchiv szerint 1886-ban alapítottak egy újabb Müncheni Magyar Egyletet, amelynek „[ö]tvenéves jubileumán 1936-ban Münchenben megjelent rövid története külön magyar és külön német kiadásban.”

2342. Toldy Ferenc – Arany Jánosnak (1872. december 20. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Toldy Ferencnek, **2343.** 1872. dec. 20.: „Mit a leveledben elnökileg elintéztetni ohajtasz, megmondom Csengerynek, mihelyt összejöhettek veled; de nem hiszem hogy tehesse az igazgatóság határozata ellen. – Tehát akkorra sziveskedjél a jelentéssel elkészülni; az az ülés leginkább a Kazinczy ügynek lesz szentelve: a bizottság is beadja jelentését a számadásokról, s a földhitelintézet is a becsúról.”

2343. Arany János – Toldy Ferencnek (1872. december 20.)

K: MTA Kt Magyar. Ir. Lev. 105/52. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 22×14,3 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **Lónyay elútagott** – „Gróf Lónyay Menyhért tegnap este Szerencsre [...] utazott.” (PN 1872. dec. 18. Esti kiadás. *Különfélék*)

² **Tehát akkorra sziveskedjél a jelentéssel elkészülni** – Toldy 1872. nov. 16-án írt jelentésében beszámolt egy építéssel együtt Széphalmon tett látogatásáról, amelynek célja „az emléképület és mellékkert megszemlélése”, valamint az azok kialakításának befejezése ügyében tett vélemény megfogalmazása volt. (Igazgatósági ülés, 1873. jan. 12. AkÉrt 1873. 10–12.) Vö. 1872. júl. 3.: AJ Toldynak Széphalomba való kiküldetéséről (*AJÖM* XIV. 727.); 1872. nov. 21.: beszámoló jelentésének sürgetéséről (*Uo.* 729.).

³ **az az ülés leginkább a Kazinczy ügynek lesz szentelve: a bizottság is beadja jelentését a számadásokról, s a földhitelintézet is a becsúról** – A számadások a Kazinczy-féle birtok megosztására, azaz az emléképülethez tartozó park kihatására, és a többi birtok eladására vonatkoztak; a Földhitelintézet elkészítette a széphalmi és regmeci birtokok megbecsülését. (*Uo.* 8–9.)

2344. Arany János – A Müncheni Magyar Egyletnek (1872. december 25.)

K: MTA Kt K 513/1398. 2 csontszínű fol. 22,4×14,2 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: Scheiber 1962. 593. (fotokópiával)

Válasz a Münchener Magyar Egylet 1872. dec. 10-i levelére

¹ **a Münchener Magyar Egylet** – Történetét l. az Egylet 1872. dec. 10-i levelének jegyzetében. Az elküldött oklevél (NSzAJM 428.):

**A Münchener Magyar Egylet
Nagyságos Arany János urnak,
mint tiszteletbeli tagjának, szives
emlékül jelen oklevele kiadását
elhatározta.**

Kelt München 1873 év január 2^{dik} napján

Jegyző Elnök

Beretvás Sándor Grünfeld Sándor

Bizottmányi tag

[...]

² **Noha megtört, beteges állapotom kevés reményt nyújt, hogy a tisztelt Egyletnek akár díszére akár hasznára lehessen** – L. AJ 1870. jan. 24-én Eötvöshöz (2250.), 1871. jún. 28-án Ercseyhez (2298.) és 1872. nov. 19-én Benkő Mihályné Birizdó Máriaéhoz (2338.) írt levelét.

1873

2345. Arany János – Toldy Ferencnek (1873. január 27. után)

K: MTA Kt Magy. Ir. Lev. 105/51. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 22,1×13,6 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **1873. január 27. után** – Az akadémiai ülések közül az Igazgatósági és az Összes igen ritkán, 1867 és 1875 között csak két esetben esett ugyanazon napra: az első dátuma 1871. nov. 27. (AkÉrt 1871. 293–296. és 296–307.), a másiké 1873. jan. 27. (Uo. 1873. 29–38. és 38–42.). Mindkettő hétfő volt. Azért valószínűbb az utóbbi, mert az utána következő második Összes ülésen (1873. febr. 24.) „Olvasott azon bizottság jelentése, mely a f. évi január 27-ki összes ülésből Toldy Ferencnek a hazai nyomdászat négyszázados fennállása megünneplése és Rómer Flórisnak egy bibliographiai kiállítás iránt tett tárgyában kineveztetett.” (Uo. 1873. 55-56.)

2346. Kolbenheyer Mór – Arany Jánosnak (1873. február 3.)

K: MTA Kt K 513/1276. Csontszínű névjegy, 10,2×6,1 cm. 1. nyomtatott oldal, 2. levél

M: kiadatlan

¹ **Ferenc fiam** – Kolbenheyer Ferenc (1840–1881): a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vezető építész, számos fővárosi épület tervezője. Vö. az Akadémia 1866. jún. 16-án hozzá írt levelével (*AJÖM* XIV. 165–166.).

² **A Loydpalotai börzeteremben [...] kettős magyar felirat megkívántatik. Ugy hiszem, e kívánatnak Nagyságodnál senki jobban megfelelhette** – AJ nem vállalta a felkérést. L. VU 1873. 39. sz. szept. 28. 468.: „*(A pesti új börzeépület nagy díszterme.)* E hó 24-én nyílt meg a pesti új börzeépület díszterme. [...] Valódi díszterem ez, vörös márványozott falakkal és ugyanilyen oszlopsorokkal. Az alsó emelettől a tetőig tart, s üveggel van fedve, egyik része pedig a Dunára, másik a Mária-Valeria utcára néz. A termet három részre osztja a két oszlopsor, mely karzatokat emel, az idegen látogatók számára. A mennyezetet élénk festmények, cirádák, terrakottából készült ornamentumok s aranyos arabeszkék ékítik. A falakon négy freskokép a kereskedelmet, hajózást, mezőgazdaságot és ipart ábrázolja. A bejárás fölött e magyar fölirat ragyog: »*A verseny nyílt, a haza él, ha egy jobb tagja sem henyél. Hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül.*» Az első idézet Vörösmarty *Jóslat* [ott: „a nemzet él”], a második Kölcsey *Huszt* című verséből való.

2347. Weber Károly – Arany Jánosnak (1873. február 16.)

K: MTA Kt K 513/1297. 2 csontszínű fol. 20,3×17cm. 1–4. levél

MTA Kt K 513/1297/a. 2 csontszínű fol. 20,3×17cm. 5–8. vers

M: Korompay 2011. (részlet)

Weber Károly: ismeretlen személy

¹ **Tán mert sokat beszéltem a Kisfaludy társaság gyűlésén koszoruzott költői elbeszélésről, mely tulajdonkép satyra; de olyan, mely a részvét érzelmével van írva** – „S itt következett az ülés fő érdeke, a *költői beszélyre* kitűzött 40 arany jutalom odaitélése. Már előre el volt terjedve a hír, hogy a pályázat szép sikerű. Csakugyan ki is adatott a jutalom a II-ik számu, »A délibábok hőse« című beszélynek, míg az I. számot »A régi láng« címűt dicséretre méltatták. A jutalmazott pályamű szerzője – mint a jelentés mondja, – »nem annyira eseményeket őszpontosít hőse körül, mint inkább az események, a külvilág hatását rajzolja hőse kedélyére, mely fokként nagy változásokon megy át. A hős *Hübele Balázs* (czimének ennek kellene lenni) egy ifju, a ki a Bach-korszakban növekedik föl, mint jogász, szerepet játszik társai közt, de nem az egyetemen, hanem a kávéházakban és a demonstrációk terén, bizarr lélek és jó sziv, nagy aspirációk és üres ábrándok, a tettvágy és csekély belátás keveréke, könnyen lelkesülő és hamar kihülő magyar természet, a ki sokba kezd és semmit sem végez. Meghasznolva tanuló társaival egy színész tanácsára drámairásba fog, elindul tanulni az

életet, mintákat keres drámájához s bele szeret egy leányba, azonban a nemzeti demonstrációk napjaiban fölébrednek benne az ország- és világboldogító ábrándok, Garibaldihoz szövik, részt vesz hadjárataiban, majd csalódva bebarangolja Európát, később visszatér szabaddá lett hazájába, a politikai élet küzdelmébe vegyül, de megundorodva a hazafiuság köpenye alatt rejtőző romlottságtól, falura vonul, találkozik régi kedvesével, a ki már férjhez ment, ittás állapotjában föléled kialvó szenvedélye és egy vele szemben elkövetett brutalis tette végre önmagából is kiábrándítja és elfásul.«

Nagy dicsérettel szól a jelentés a mű humoráról, a benne levő érzés és reflexió erejéről, gazdag komikus és satyrikus eréről, kitűnő verseléséről és rimelésbeli virtuozitásáról a szerzőnek. A kompozíció, a befejezés és némely kifejezések ellen tett alapos kifogások mellett is, a bírálók egyhangu véleménye, költészetünk jelen állapotában, valóságos nyereségnek tekinti a II-dik számú pályaművet.

A jeligés levélke felbontatván, a szerző neve helyett e pár sor írást találták: »A pályadíj a magyar írói segélyegylet javára fordíttassék.« A társaság tagjai s a hallgatóság éljenbe tört ki és kíváncsian kérdezték, ki lehet a mű szerzője, de választ senki sem tudott adni.

Ezután *Vadnay* Károly olvasott föl e műből három részt: egyet a hős ifjúságáról, a másikat az 1860–61-diki demonstrációkról, a harmadikat Garibaldi marsalai vállalatáról. Mind a három részlet mutatta, hogy nem volt alaptalan a bírálók véleménye, midőn e művet irodalmunkra nézve nyereségnek nyilvánították.” *A Kisfaludy-társaság ünnepélyes nagygyűlése (Február 9.)*. (VU 1873. 7. sz. febr. 16. 84.)

„(A »*Délibábok hőse*«) című költői beszélyből már »*Hübele Balázs*« cím alatt – mint a bírálók ajánlották – több mutatványt közölt napi lapjainkban a még folyvást névtelen szerző. A Reform, Hon, Ellenőr, Fővárosi Lapok mind érdekes részleteket, vagy egy-egy jól rajzolt képet közölnek, s mi, a mai számunkban közlött részt a »*Hon*« után adjuk. Ugyane költemény szerzőjéhez a következő felhívást olvassuk a lapokban: – »A Kisfaludy-társaság által jutalmazott költői beszély, a 'Déliabók hőse' szerzője meg nem nevezvén magát, ezennel a nyilvánosság útján kérem őt föl, nyujtson módot, hogy vele a mű kiadása ügyében közlekedhessem. Budapesten, február 10-én. *Greguss Ágost*, titkár.« – A szerző még eddig nem nevezte meg magát.” (Uo. 85.)

Arany László művének megjelentetéséről l. Ráth Mór 1873. márc. 30-án AJ-hoz írt levelét (2350.).

² **Sokan azt állítják, hogy fiad írta** – A szerző kilétére nézve Szász Károly így gondolkodott: „Mikor a bírálók jelentését s a jeligés levél tartalmát olvastam: első gondolatom Zichy volt. Ez a *tett* rá mutatott, s a jelentés sem szólt a gondolat ellen. Olvasva a mutatványokat, mind jobban jobban hajlandó voltam Aranyra

ismerni. Nem oly tökély – mint az övé rendszeren; a bírálat sem olyan mintha a munka tökéletes volna – de mégis annyi vonás mi rá emlékeztet. No ebből a gyanításból aztán az ő nyilatkozatával kifogytunk. Most ismét Zichyre tértem. Megvallom nem hittem volna benne ily költői ért; az ezer részletben nyilatkozó humor meglepő. S ha most is csalódom s nem ő, hanem valami új ember: akkor meg igazán csuda.” (Levele Gyulainak, 1873. febr. 21. *GyPLEv* II.) Feltehetőleg Zichy Gézaról van szó.

2348. Arany János – Toldy Ferencnek (1873. február 24. után)

K: MTA Kt Magy. Ir. Lev. 105/55. Csontszíni fol. 27,5×20,8 cm. 1. levél, 2. **226/69 Ak.** Csak az aláírás és az „elnökválasztásra” közötti szakasz autográf.

M: kiadatlan

¹ **a M. T. Akadémia 1873 február 24-én tartott összes ülése jegyzőkönyvéből** – L. AkÉrt 1873. 56.

² **Ipolyi Arnold** – Ipolyi Arnold (1823–1886): beszercebényai, majd nagyváradai püspök; művészettörténész. AJ szempontjából legfontosabb műve a *Magyar mythologia* (1854).

³ **Jendrássik Jenő, Hunyady Jenő, Say Mór urak** – Jendrássik Jenő (1824–1891): orvos, fiziológus, biofizikus; Hunyady Jenő (1838–1889): matematikus; Say Mór (1830–1885): kémikus

2349. Arany János – Balogh Eleknek (1873. március 24. vagy 25.)

K: PIM V. 2621/1. 2 csontszíni fol., 22,5×14,3 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Borítékon címzés:

Tekintetes Balogh Elek orvos-tudor úrnak tisztelettel.

Nagy-Szalonta

(vasút.)

Postai bélyegző: **Nagy-Szalonta 26/3 73.**

M: Miklós 1967. 176.

¹ **Fónagy K.** – Rokona Fónagy Józsefnek, akinek özvegyét Ercsey 1876-ban vette el.

² **utcunque** – akárhogyan is (lat.)

³ **leszámítva t.i. chronicus bajainkat, nálam és nőmnél** – AJ krónikus bajai: az 1840-es évek második felétől tartó idült hörghurut, amelyik baloldali, később csaknem teljes süketéssel járó nagyothallást, hurutos köhögést, fulladozó köhögési rohamokat okozott, valamint az 1870 januárjában történt műtét, amelyik epekövek eltávolításával s állandó kötözést igénylő sipoly elhelyezésével járt (l. AJ 1866. febr. 18-án Tompának (**2039.**) és 1870. jan. 24-én Eötvösnek (**2250.**) írt

levelét; vö. Farkas 1882, Pál 1986, Milbacher 2009.a). Arany Jánosné fejfájásai rendszerek voltak: „Nagymama irt volna hanem aztán azért nem irt mert nagyon fáj a feje” – írta Szél Piroska Gubody Marinak 1875. dec. 17-én (Móricz 1932. 372.).

⁴ **mind a három – két Balog és egy Ercsei – családnak** – Balogh János, Balogh Elek és Ercsey Sándor családjának

2350. Ráth Mór – Arany Jánosnak (1873. március 30.)

K: MTA Kt K 513/442. 2 csontszínű fol. 22,3×13,9 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **Éppen most érkezvén meg fia művének első példányai** – *A délibábok hőse* a szerző megjelölése nélkül jelent meg. A Vasárnapi Ujság így tudósított: „(»*A délibábok hőse*«,) mely a Kisfaludy-társaság jelen évi pályázatánál a költői beszélyre kítűzött 50 arany jutalmat elnyerte, Ráth Mór kiadásában, igen díszesen kiállítva, megjelent. A költeményből lapunk is közölt mutatványokat, melyekben az eleven leírás, a humoros előadás, gondos verselés mind jóra való költői tehetségre mutattak a névtelen szerzőben, ki most sem nevezte meg magát s a találgatások is mindeddig eredménytelenül maradtak.” VU 1873. 17. sz. ápr. 27. 205.

2351. Arany János – Toldy Ferencnek (1873. május 16.)

K: MTA Kt Magy. Ir. Lev. 105/60. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 22,9×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres. Az 1. oldalon fent Toldy Ferenc írásával, tintával: **Május 16/73.**

M: kiadatlan

¹ **A codexek megérkeztek Bécsből** – Toldy a Történelmi Bizottság elnöke volt; a kódexek ennek kutatásaival és kiadványaival lehettek kapcsolatban. Vö. AJ akadémiai éves jelentéseivel: *AJÖM* XIV. **588.** 487., **643.** 531–532.

2352. Arany János – Arany Lászlónak (1873. július 5. után)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 224.

¹ **aggódva várja, mit írnak a járványról a pesti lapok** – L. AJ Ercseynek, **2363.** 1873. szept. 21.

2353. Arany János – Arany Jánosnének (1873. július 14.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 224–225., 230.

2354. Arany János – Az Arany-családnak (1873. július 18.).

Voinovich Arany-életrajzából nem derül ki, hogy a levél AJ feleségéhez vagy fiához szól, ez magyarázza az összefoglaló címzést.

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 228.

¹ *frei* – ingyenes (né.)

2355. Arany János – Arany Lászlónak (1873. július 26.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 230.

¹ **Aristophanes-fordításnak hoztam e papírt** – AJ „a *Lysistratét* 1873. máj. 9-től okt. 3-ig” fordította (Kövendi Dénes jegyzete, *AJÖM* VIII. 366.).

2356. Arany János – Arany Jánosnénak (1873. július 27.)

K: elveszett

M: Voinovich 1938. 225.

2357. Franz Fischer – Arany Jánosnak (1873. augusztus 21.)

K: MTA K Kt K 513/1271. Címzés:

Hochwohlgeborn

An Achtbaren Kön. ungarischen Akademie-Sekretär,

Doctor der hohen Philosophie:

Herrn Johann von Arany

in Pest

Ungarn

Gegen gefällige Empfangnahme

Magyarul (Bódyné Márkus Rozália fordításában):

Önagysága

a Magyar Királyi Akadémia tiszteletre méltó titkárának, a magas filozófia doktorának: Arany János Úrnak

Pesten

Magyarország

saját kezeibe

Sziszek, Horvátország, 1873. augusztus

Nagyságos és mélyen tisztelt kir. [?] Titkár Úr! Doctor Juris et Philosophie!

[A jog és a filozófia doktora!]

Bocsássa meg kérem kegyesen, hogy egy szegény, 73 éves, egy – A.[nton] Doraszile örnagy elleni – felségsértési vád miatt a hadseregtől elbocsájtott cs. kir. főhadnagy, aki koldusbotra jutott, keserű megélhetési gondokkal küzd, munkára és pénzkeresetre képtelen, rossz ruhákban jár, kenyértelen, nincs nyugdíja és éhezik, Nagyságotól – ismeretlenül és térden állva – egy kis könyöradományt kér. Több

mint 34 évig szolgáltam a cs. kir. hadseregben, utoljára az 51. [sz.] Karl-Ferdinand gyalogezredben.

Több gazdag civilt és tisztet megkerestem már, egy kis alamizsnát kérve tőlük, de semmit sem kaptam, mert az urak csalónak hittek, és így az emberek mai egoizmusa mellett a szemétdombon fogok nyomorúságosan elpusztulni.

Könyörüljön és hallgasson meg [...?], és legyen oly kegyes nekem, öreg és beteg, inségre és a legnyomorultabb halálra jutott szerencsétlennek bélyegekből néhány krajcárt adományozni, amiért én, az Istenért, örök hálával csókolom irgalmas kezét. És megbocsássa, hogy nem tudtam ezt a levelet 5 krajcárral bérmentesíteni.

Ha a szenvedéseimre tekintek, könnyezem, és hamari halálért könyörgök Istenhez. Csak a szemeim jók még. Be tudnám mutatni elbocsátási és szegénységi bizonyítványomat is.

Nagyságod alázatos szolgálója:

Franz Fischer
elbocsájtott főhadnagy

Lakik: a nyomorúságos katonai menhelyen! Matias Tomich polgárnál Nro 25.

M: kiadatlan

¹ **wegen einer Majestäts-Klage – gegen den Majoren A.[nton] Doraszile** – „Ant.[on] Doraszile”, „Major” az „51. Siebenbürgisch-Ungarisches Infanterie-Regiment”-ben, in: *Militärschematismus des österreichischen Kaiserthums*. Wien 1845. 211. Ugyanitt szerepel a levélíró Franz Fischer is (212.) mint „Oberlieutenant”. „Anton Doraszile”-t már az 1817-es *Militärschematismus* is feltüntette az „51. Siebenbürgisches Infanterie-Regiment” tisztjeként (256.), rangja ekkor „Unt[er]lieutenant, Bat.[allions] Adjutant” volt.

2358. Arany János – Szilády Áronnak (1873. augusztus 28.)

K: Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára XV. 11. Nevezetes személyek kéziratának gyűjteménye 2.d. Csontszínű fol. 34×2,1 cm. 1. levél, 2. üres
M: Szabadi 1955. 28–29.; Szabadi 1957. 279–280.; *AJÖM* XIV. 734. Regeszta (hiányosan)

¹ **Gróf Lónyai Menyhért akadémiai elnök úrnak, f. hó 1. napjáról tett felterjesztésére** – Ezt a levelet Gyulai írta, mint az 1873. aug. 2-án Szilády Áronhoz írt leveléből kiderül: „Tegnap Lónyay egy felterjesztést íratott velem a cultus-ministerhez, melyben 700 forintot kér arra, hogy a m. akadémia és kormány nevében ön, Vámbéry és Salamon kiküldessenek a sept. 1-én Párisban tartandó orientalista congressusra. Az akadémia 200 forinttal járulna a kért 700 forinthez s így egy-egy küldöttnek 300 ft utalványoztatnék. A küldöttséghez való csatlakozásra gr. Kuun Géza is felkéretnék, a ki talán a maga költségén megtenné ez utat.” (*GyPLEv* II.)

- ² **gr. Kuun, Salamon és Vámbéry urak** – Kuun Géza (1838–1905): nyelvész, filológus, orientalista; Salamon Ferenc (1825–1892): történész, esztéta; Vámbéry Ármin (1832–1913): orientalista
- ³ **helyettesem** – Gyulai Pál, az I. osztály titkára
- ⁴ **Irok most egyúttal Salamonnak** – AJ Salamon Ferencnek, *AJÖM* XIV. 592. 491–492.

2359. Lónyay Menyhért – Arany Jánosnak (1873. augusztus 28.)

K: MTA Kt K 513/365. 2 csontszínű fol. 23×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **Az északi tenger legerősebb tengeri fürdőjéből** – A Hamburgtól északnyugatra fekvő Helgoland szigetet mint gyógyerejű tengeri fürdőt és enyhe éghajlatú gyógyhelyet hirdette a tengeri fürdőigazgatóság (VU 1869. 34. sz. aug. 22. 471. és később is).

² **Egy köszönő levelet** – ismeretlen szöveg

2360. Görő György – Arany Jánosnak (1873. szeptember 1.)

K: MTA Kt K 513/1305. 2 csontszínű fol. 22,9×14,3cm. 1–2. levél 3–4. üres. A kézirat minden sora („Az költészethez”-ig) nagybetűvel kezdődik.

M: kiadatlan

A székely fiúra nézve semmilyen dokumentumot nem ismerünk.

¹ **az méltóságos Úrt** – A ’méltóságos’ a Szent István-rend után kérhető (de AJ által nem kért) bárói cím utáni megszólítás.

² **tiszteletel küsszolgálja** – Vö. Tóthfalussy Dániel: *Isten kis szolgálja, vagy hogyan kell a szent misénél ministrálni?* Szatmárnémeti, 1907.

2361. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1873. szeptember 21. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2363.** 1873. szept. 21.: „Vettem köszönettel mind a Pápai részéről küldött 600, – mind a Bajó L.[ászló]éről való 48 ft kamatot, s az utóbbira nézve fogadd e sorokat megnyugtatósúl, Pápainak pedig vágd le e levél másik lapjára irt elösmérest.”

2362. Szél Kálmán – Arany Jánosnak (1873. szeptember 21. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2363.** 1873. szept. 21.: „A kívánt 1000 ft új kölcsönt talán – a most küldött pénz segítségével – össze tudnám csinálni, de szeretném Laczival közleni a dolgot, hanem ő távol keleten van. Majd Kálmántól, ki ma írja Bécsből, hogy 24–25-e körül itt lesz, megízenem, mire gondoltam magamat, vagy illetőleg le is küldöm.”

2363. Arany János – Ercsey Sándornak (1873. szeptember 21.)

K: NSzAJM 664. Csontszínű föl., 22,1×14 cm. 1. levél, 2. üres [3–4.: Pápaynak írt levágott elismerés]. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtár B 9101.

M: *AJÉ* 185. (részlet)

¹ **szeretném Laczival közleni a dolgot, hanem ő távol keleten van** – Arany László kétszer járhatott Keleten: másodsor 1874 őszén utazott Törökországba (vö. AJ Ercseynek, 2386. 1874. szept. 11.)

² **Bajos ebben a krachos világban mindenkép** – 1873 májusában a pénzügyi világválság elérte az Osztrák–Magyar Monarchiát is. A megelőző években alapított számos bank és részvénytársaság jelentett csődöt, a részvények árfolyama meredeken zuhant. – **Krach:** csőd, tőzsdei összeomlás (né.)

³ **fidibus** – a pipa vagy szivar meggyújtásához összesodort papírdarab (lat.–né.)

⁴ **itt is végigbőjtöltük a choleraát** – „A betegeskedő Arany Jánost az 1873-ik év április hónapjában volt alkalmam először meglátogatni. Ugy tudom, hogy akkor szórványos cholera-esetek fordultak elő a fővárosban. [...] Nagyon élénken emlékemben van, a mint betegségének jelzését azzal a kijelentéssel kezdte: »Nem is fárasztottam volna az orvos urat, ha az a cholera nem ijesztgetné az embert, mert más rendes időben nekem a mostan föllépett diarrheához hasonló dolgok inkább előnyösek, mint hátrányosak; de most már két három nap óta infestál [háborgat, lat.]; tartok tehát tőle, hogy elfajul.« Egyuttal kijelentette, hogy csak abban az esetben rendeljek orvosszert, ha nagyon szükségét látom, vagy ha tartok tőle, hogy cholericussá fajulhat a baja.» (Farkas 1882)

„Közegészségügyi tekintetben a jelentés a himlő és cholerajárványt emeli ki, melyek meggátlására a szükséges rendszabályok kellő erélylyel foganatosítottak.” PN 1873. ápr. 3. *Pestvárosának közgyűlése*) – „A cholera-járvány állása az országban f. évi martius 9-től 26-ig terjedő hivatalos összeállítás szerint a következő: a 27 törvényhatósághoz tartozó 173 községben gyógykezelés alatt maradt 411 cholera-beteghez 142 községben ujabban 1175 járult, és az 1586 összes betegszámból meggyógyult 485, meghalt 515, további ápolás alatt pedig maradt 586 egyén. A járvány egész tartama alatt” összesen meghalt 10522 beteg. (PN esti kiadás 1873. ápr. 3. *Különfélék*) – Pesten ápr. 13. és 19. között 50-en (PN 1873. ápr. 25. *Népesedési mozgalom Pesten*), ápr. 27. és máj. 3. között 51-en haltak meg kolerában (PN 1873. máj. 9. *Népesedési mozgalom*).

„A járvány terjedése megint közbeszéd tárgyává tette közegészségi ügyünk elhanyagolt állapotát” (PN 1873. júl. 19. *Közegészségi ügyünk*) – Pesten 1873. júl. 13. és 19. között meghalt kolerában 139 beteg (PN 1873. júl. 25. *Népesedési mozgalom Pesten*) – „E hó 23-án 36 új cholera-eset fordult elő és így az összes betegek száma 188. Ezek közül meggyógyult 18, meghalt 14, 156 további gyógykezelés alatt maradt.” (PN 1873. júl. 25. *A cholera állása Pesten*) –

„A cholera tegnapról mára tetemesen növekedett, és tegnap 80 új cholera-eset merült föl, melyekkel együtt a betegek összes száma 251-re rug. – Ezek közül 30 meggyógyult, 37 meghalt, további ápolás alatt maradt 184. (PN 1873. júl. 31. *A cholera állása Pesten*) – „A hivatalos jelentések szerint meghalt [...] a f. é. július 18-tól augusztus 2-áig terjedő két hét alatt összesen 15.855 egyén” Magyarországon. (PN 1873. aug. 6.) – Pesten júl. 27. és aug. 2. között 216-an haltak meg kolerában. (PN 1873. aug. 8. *Népesedési mozgalom Pesten*) – Pesten aug. 10. és 16. között 243-an haltak meg kolerában. (PN 1873. aug. 22. *Népesedési mozgalom Pesten*) – „Azon örvendetes hír érkezik Kolozsvárról és más erdélyi városokból, hogy a cholera ott enyésző félben van. Ugyanezt jelentik Szegedről és környékéről.” (PN 1873. aug. 22. *A cholera enyésző félben*) – „A hiv. lap legújabb kimutatása szeint a cholera-járványban eddig a Királyhágón innen és túl hatvanezer ember halt meg.” (PN 1873. aug. 23. *Hatvanezer halott*) – „A cholera-járvány áldozatainak száma az egész országban a hivatalos kimutatások szerint szeptember 1-jéig 104.000-et tett. E hó elseje óta a járvány országszerte tetemesen, sok helyen rohamosan kezd [...] szünni.” (PN 1873. szept. 12. esti kiadás).

⁵ **Titeket is megőrzött a gondviselés, abban a nagy „ítéletben.”** – „Biharban a cholera 1873-ban lépett fel. E járványnak 11.000 ember esett áldozatul [...]. A cholera által 7571 egyén jutott árvaságra és özvegyiségre”. (*Bihar vármegye és Nagyvárad. A Magyarország vármegyéi és városai sorozat, Bp., 1901. 589.*) – „Nagyváradról írják, hogy a járvány ott kissé megszelidült, és míg ezelőtt naponként 40–50 betegülés fordult elő, most az esetek száma 12–15-re apadt. Egészben eddig több mint 700 haláleset fordult elő a városban. – Biharmegyében a járvány 218 helységben uralkodik.” (PN 1873. júl. 27. *Cholera Biharmegyében*) – „Nagy-Szalonta cholera-árvái számára Arany János 20 ftot, fia Arany László szintannyit, Tisza Kálmán pedig 50 ftot küldött.” (PN 1873. aug. 29. esti kiadás)

2364. Arany János – Budenz Józsefnek (1873. november 25.)

K: MTA Kt Ms 5447/131. Csontszínű fol. 16,5×10,6 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **Plutarchus IV. és V. kötetét köszönettel visszaküldöm** – Ez, az Akadémiai Könyvtár katalógusa szerint, valószínűleg Friedrich Johann Dübner két kiadásának egyike lehetett: *Plutarchos (Opera. 5. vol.) Fragmenta et spuria. Cum codicibus contulit et emend. Fr.[iedrich] Dübner [Duebner]. Parisiis, 1855. (Jelzet: 133.079) vagy Plutarchos (Opera. 5. vol.) Kai pseudepigrapha. Fragmenta et spuria. Cum codicibus contulit et emend. Fr.[iedrich Johann Duebner] Dübner. Graece et Latine. Parisiis, 1855. (Jelzet: 298.416)*

² **kérnék egy jó kézi – azaz könnyen kezelhető Xenophont** – Ez valószínűleg az *Opera omnia. 4. vol. Recogn. et interpret. est Ludovicus [Ludwig] Breitenbach.*

Gothae, 1842–1853. (Jelzet: 295.553), vagy pedig Ludovicus Dindorfius [Ludwig August Dindorf] kiadása: I–IV. Lipsiae, 1870–1871. Teubner. (Jelzet: 292.876–292.878)

2365. Győry Vilmos – Arany Jánosnak (1873. december 6. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Győry Vilmosnak, **2366.** 1873. dec. 6.: „Becses felszólításának szívesen és örömmel tennék eleget, de munkáim kiadási joga még egy darabig Ráth Mórt illeti, s én oly engedélyt, mi neki talán üzleti hátrányára szolgálna, kiadni magamat feljogosítva nem érzem.”

Győry Vilmos (1838–1885): költő, író, műfordító. 1862 és 1876 között orosházi, 1876-tól pesti ev. lelkész. 1868-tól a Kisfaludy Társaság, 1872-től az Akadémia levelező tagja. Versei, beszélei, műfordításai több lapban és folyóiratban, így a SzF-ben és a Ko-ban is megjelentek; a Kisfaludy Társaság Shakespeare-sorozatában: *Minden jó, ha jó a vége* (XII. 1872), szonett-fordításai (XIX. 1878); *Győry Vilmos költeményei* (1886), *Győry Vilmos elbeszélései* (1888). A XVIII. kötet 5 Győry- (melyekből 2 elveszett), kötetünk 2 AJ- és 2 elveszett Győry-levelet közöl.

2366. Arany János – Győry Vilmosnak (1873. december 6.)

K: Evangélikus Országos Levéltár. Kiemelt anyag, 2. doboz. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal. 22,9×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: Scheiber 1968. 195. (fotokópiával)

„Győry XIX. századi költői antológiát szándékozott kiadni s ebbe kért Aranytól verseket. Az antológia meg is jelent *Koszorú a magyar versköltés utóbbi századának virágaiból* címen (I–II. Bp., 1875.). A II. kötet Arannyal kezdődik. Rövid életrajzát adja és hét költeményét (Fiamnak, Írószobám, Koldus ének, Enyhülés, Bor vitéz, Zács Klára, Kies ősz).” AJ-t így jellemezte: „Korunknak egyik legnagyobb élő költője nemcsak Magyarország határain belül, hanem kívül is ... Zamatosabb, tisztább, igazabb magyarsággal s egyszersmind zengzetesebben egyetlen költőnk sem írt Arannál s ő az, ki eddigelé nálunk a legköltőibb eszméket, gondolatokat a legmeszeribb s igaz magyar formában tudta kifejezni.” (Scheiber 1968. 195.)

1874

2367. Arany János – Szász Károlynak (1874. január 1.)

K: MTA Kt K 513/604. Csontszínű fol. 22,8×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres. 4.: a **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomat, függőlegesen.

M: *AJLev* 608.

¹ **leszámitva nagymama olykori fejfájásait s az én chronikus bajaimat** – L. AJ 1873. márc. 24-én Balogh Elekhez írt levelét (2349.).

2368. Szilágyi István – Arany Jánosnak (1874. jan. 13.)

K: MTA Kt K 513/688. Kék, vonalas fol. 23,2×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **az itteni Nyomda-társulat felhívására egy Naptárt szerkesztettem** – *Máramarosi képes naptár 1874-re*. Vö. AJ Szilágyinak, 1874. febr. 4.

² **adj át egyet az Akademiának** – A naptár nem szerepel az Akadémiai Könyvtár jelenlegi katalógusaiban.

³ **Remélem, hogy a nyáron meglátogathatlak** – Amennyiben Szilágyi István részt vett a természetvizsgálók győri nagygyűlésén, az utazás ilyen módon is megvalósulhatott. „Meghívás érkezett ezenkívül – már ismételve – Máramaros-Sziget város részéről is, melyért a nagygyűlés köszönetét fejezte ki, de Máramaros-Szigetet csak későbbi évben látogatják meg, mikor a szenvedett roppant tüzkár sebei behegedtek.” *A természetvizsgálók XVII. nagygyűlése Győrött* (Aug. 23–27.). VU 1874. 35. sz. aug. 30. 554. Egyértelmű bizonyosságot jelent ezügyben Szilágyi 1875. márc. 5-én AJ-nak írt levele (2397.): „Remélem, hogy majusban ismét felmehetnek Pestre, s örvendeni fogok látásodnak.”

2369. Arany János – Ballagi Mórnak (1874. január 29.)

K: MTA Kt K 513/1402. 2 csontszínű fol. 22,8×14,6 cm. 1. levél, 2– 4. üres. A 2. oldalon pecsét: **Ballagi Aladár gyűjteményéből.**

Ballagi (1848-ig Bloch) Mór (1815–1891): nyelvész, teológus, egyházi szerző: 1840-től az Akadémia levelező, 1858-tól rendes tagja; 1855 és 1877 között a pesti prot. teológia tanára, a ProtEgyhIskLap és a ProtTudSz szerkesztője. A XVI. kötet 2 AJ-, kötetünk 1 AJ-levelet és 2 üzenetet tartalmaz.

M: Scheiber 1982. 458.

¹ **Egy vidéki szegény özvegy** – Benkő Mihályné Birizdó Mária, szalontai ismerős. „*Birizdó József* ismert nevű ügyvéd volt Szalontán. [...] Elhunyt 1852 tavaszán” (*AJÓM* XIII. 443.): egy családhoz tartozhattak. Vö.: AJ Benkő Mihályné Birizdó Máriának, 2370. 1874. febr. 4.

² **Miután ennek, úgy hallom, te vagy az elnöke** – Ballagi volt „az ág. hitv. és helv. hitv. orsz. árvaegylet elnöke és történetírója (Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*. 3. javított és bővített kiadás. Szerkesztette: Ladányi Sándor. Bp., 1977. 41.)” (Scheiber 1982.)

2370. Arany János – Benkő Mihályné Birizdó Máriának (1874. február 4.)

K: magántulajdonban (1938-ban Szilágyi Lajos tulajdonában)

M: Kardos 1938. 56.

¹ **csakugyan létezik Pesten egy protestáns árvaintézet** – Ballagi volt az ágostai és helvét hitvallású országos árvaegylet elnöke és történetírója. Vö.: Scheiber 1982.

² **annak elnöke, vagy igazgatója Ballagi Mór, a ref. hittani collegium tanára** – L. AJ 1874. jan. 29-én hozzá írt levelét (2369.).

³ **Válasza** – AJ 1874. jan. 29-i levelére (2369.): ez feltehetőleg szóbeli válasz volt; l. ugyanennek a levélnek következő mondatát: „Kérdezte még Ballagi ur: a fiu protestáns-e, azt feleltem: az.”

⁴ **ügyefogyott** – elhagyatott, gyámoltalan

2371. Arany János – Szilágyi Istvánnak (1874. február 4.)

K: MTA Kt K 513/711. Csontszínű nyomtatott fol. 29,8×23,3 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **„Máramarosi képes naptár 1874-re”** – A naptár nem szerepel az Akadémiai Könyvtár jelenlegi katalógusaiban.

² **Tegnap felolvasták az értekezést.** – „Magyar tud. akadémia. Az e hó 3-dikán tartott heti ülésben Szilády Áron olvasta föl Szilágyi István l. tag értekezését »Az állítólagos Rákóczi-codexről«, Toldy Ferencz amaz állítását czáfolyva, mint-ha Tamás és Bálint hussita papok az egész bibliát már 1463-ban magyarra fordították volna. Toldy tévedése – értekező szerint – onnan ered, hogy gr. Kemény József »Magyar irodalmi emberek« című gyűjteményében Medgyesi Pál jezsuitának Vásárhelyi Dániellel folytatott vitatkozásánál egy, akkor 176 éves bibliát használtak s Toldy Ferencz e bibliát magyar fordításnak gondolta. Szilágyi most Medgyesi »Szent atyák« című műve után kimutatja, hogy az a biblia latin nyelvű s egy 1462-ben megjelent Faust-féle kiadás lehetett.» (VU 1874. 6. sz. febr. 8. 92.)

2372. Catulle Mendès – Arany Jánosnak (1874. február 5.)

K: MTA Kt K 513/1281.

M: kiadatlan

Catulle Mendès (1841–1909): a parnasszistákat tömörítő *Revue fantaisiste* című folyóiratot (1859) megalapító francia költő, novella- és regényíró, *La légende du Parnasse contemporain* (1884) és a *Rapport sur le mouvement poétique français 1867–1900* szerzője.

Magyarul (Korompay H. János fordításában):

Párizs, 1874. február

A KÖLTŐK NEMZETKÖZI SZÖVETSÉGE

Francia szekció

Igen tisztelt Mester!

A francia szekció nevében van szerencsém felhívni az ön figyelmét a mellékelt szempontokra és szabályzatra.

A francia szekció, amelynek már több mint száz tagja van, Victor Hugo, George Sand és Edgar Quinet elnöklete alatt működik.

Az osztrák szekció, amelyhez több német szekció csatlakozik, Heinrich Laube doktor kezdeményezésére és Eduard Mautner buzgósága következtében alakult meg (Bécs, I. Parkring N° 20.).

Az angol szekció most formálódik John Payne [!] angol költő vezetésével.

Luigi Gualdo olasz költő alapította meg az olasz szekciót.

A lengyel szekció [Wacław] Szimanowszki úrnak, a varsói napilap igazgatójának gondoskodása által szerveződik.

Jules Guillaume Bruxelles-ben a belga szekció elnöke.

Az orosz, a holland, a svéd, az amerikai, a spanyol és a többi szekció a megalakulás szakaszában van.

Örömmel látnák, igen tisztelt Mester, ha Ön is érdeklődne ez iránt a mozgalom iránt a magyar irodalomban; az Ön nevéhez kapcsolódó kiérdemelt rokonszenv kétségtelenül legyőzi majd az összes nehézséget.

A társulás előnyeit, úgy gondolom, hogy nem szükséges megemlíteni.

A fentiekre való tekintettel teljes bizalommal számítunk mielőbbi válaszára.

Addig is fogadja, igen tisztelt Mester, a költők nemzetközi szövetségének francia szekciója nevében, csodálatom és őszinte tiszteletem kifejezését.

Catulle Mendès

Levelezési cím: Catulle Mendès, 50 rue des Martyres, Paris

A Költők Nemzetközi Szövetsége

Bevezető

A jelenlegi francia és külföldi költészetről szóló színvonalasnak mondható tanulmány a következő igazságokat állapítja meg: az utóbbi években csaknem minden nemzet irodalmában figyelemre méltó költői mozgalom jött létre és vált erősebbé.

Ez az újjászületés különösen meglepő annyiban, hogy mindazon országokban, ahol megjelenik, az elérendő cél és a felhasznált eszközök csaknem teljesen azonosnak mondhatók. Valamennyi nagy irodalmi központban létezik tehát egy bizonyos számú költő, néhány esetben pedig egy már megalakult csoport, amelyeknek a köl-

tészetről vallott eszméi nagyon hasonlóak vagy azonosak a többi más csoportokéival. – Ez az eszmék helyességének nagy valószínűségét igazolja. Azonban ezek a csoportok egymástól elszigetelten működnek: ezen a komoly bajon szándékozik segíteni a Költők Nemzetközi Szövetsége.

Íme a szövetség általánosságban összegzett célkitűzései.

Egyesítsük a jelenkor költőit egyetlen nagy szövetségben, teremtünk meg közöttük a kollégialis viszony szoros kötelékeit, növeljük meg minden személyiség cselekvési erejét azért, hogy mindannyiunk erejével segítsük valamennyiüket: segítjük elő rokonszenvek születését, hozzunk létre barátságokat... egyszóval fegyverezük fel a költészetet minden fegyverrel, hogy jobban védekezhesen a gyűlölet és a közöny stb. ellen.

A szövetség ezenkívül közvetlenebb szolgáltatásokkal is támogatni szeretné a költőket.

Az általános szabályzatban kifejtett módok szerint bármelyik ország valamennyi új közleménye a szövetség minden szekciójában alapos tanulmány tárgya lesz; egy vagy több tag megbíztatik a figyelemre vagy a közönség csodálatára méltónak ítélt könyvek fordítására, az újságokban és folyóiratokban való értékelésükre – úgy, hogy egy Londonban megjelentetett könyvet, például, minenkutána a szövetség valamennyi szekciójához elküldték, közvetlenül megismerhet és értékelhet Európa és Amerika valamennyi közönsége.

Egyéb előnyök is kínálkoznak a költők számára, amint az a mellékelt szabályok olvasása is bizonyítja.

A Költők Nemzetközi Szövetsége

Általános szabályok

1. Cikk. Annyi szekció létezhet, ahány olyan nemzet, amelyekben a modern költői mozgalom létrejön. Azokban az országokban, ahol több költői központ is számlálhatik, több szekció is alakulhat.
2. Cikk. Minden szekció az adott ország legkiválóbb költőinek pártfogásával működik. – Ezek a tiszteleti tagok résztvehetnek a szekció munkáiban, azonban nem kötelezhetők semmilyen megszabott kötelezettségre.
3. Cikk. A szekciók tagjainak száma nincsen korlátozva, de a felvétel módját minden országban a szekciók döntenek el.
4. Cikk. Valamennyi szekció köteles megismertetni minden szekciótársukkal pártfogójuk, elnökük és titkáraik nevét stb., és a helyet, ahol üléseiket tartják, hogy a különböző szekciók közötti kapcsolatok megszakíthatatlanok maradhassanak.
5. Cikk. Valamennyi szekció minden szekciótársuknak eljuttatja évente négyszer, január 1-jén, április 1-jén, július 1-jén és október 1-jén egy összefoglalást arra vo-

natkozólag, hogy melyek a társaság általános érdekeltségei, és egy irodalmi munkát az illető ország költői mozgalmáról az eltelt három hónap alatt.

6 Cikk. Valamennyi tag köteles átadni saját szekciójának minden általa megjelentett új munkájából legalább annyi példányt, amennyi szekció létezik.

7. Cikk. Valamennyi szekció köteles bérmentve megküldeni mindegyik szekciótársának legalább egy átadott példányt, ahogy fentebb mondatott.

8. Cikk. Az így közvetített költői mű fogadását követő ülésen minden szekció rábízva az alkotás olvasását és tanulmányozását egy vagy több olyan tagjára, amelyik járatos annak az országnak az irodalmában, ahonnan a küldemény származik.

9. Cikk. Az olvasásra és tanulmányozásra választott tag a következő ülésen beszámol benyomásairól. Ezután a vitát követően eldönthető, hogy a művet csupán bejelentik, vagy ajánlják a közönségnek, vagy egészében illetőleg részleteiben le is fordítják.

11. Cikk. Minden ország valamennyi szekciója köteles fenntartani két vagy három újságot vagy folyóiratot... legalább kettőt, amelyek készek fogadni a híradásokat és kinyomtatni a cikkeket vagy a fordításokat.

12. Cikk. A három havi beszámolók értesítsék valamennyi szekciót a fentebb megjelölt munkákról.

13. Cikk. Csak költők lehetnek tagjai a szövetségnek és csak költői műveket lehet számára bemutatni. Kivételek tehetők azonban olyan irodalmak és művek javára, amelyek komoly irodalmi értéket képviselnek és a költői mozgalomhoz kapcsolódnak.

14. Cikk. Nem költő tagok is fölvehetők, azonban legyen ritka ez az egyes szekciók gondjaira bízott felvétel; ennek legyen egyedüli célja a költészet pártfogása és elit közönségének biztosítása.

15. Cikk. Egyébként és általánosságban: valamennyi szekció megszervezése valamennyi országban teljességgel az egyes országokban működő csoportok buzgalmára és hozzáértésére bízatik. – Az egymással szembeni megegyezések valamint az ülésekre és a levelek, könyvek elküldésére fordítandó kisebb összegek sajátos kérdései egyedül az érintett helyeken oldhatók meg.

16. Cikk. Mindazonáltal az egyes szekciók külön szabályai semmilyen esetben sem mondhatók ellent a fentebb meghatározott általános előírásoknak; a különböző szekciók valamennyi tagja becsületére fogadja, hogy a lehetőségek szerint alkalmazkodik a Költők Nemzetközi Szövetségének általános szabályaihoz.

¹ **SOCIÉTÉ INTERNATIONALE des POÈTES** – A Költők Nemzetközi Szövetségét Catulle Mendès és Stéphane Mallarmé alapította 1873-ban. A francia szekció első üléséről Mallarmé 1873. nov. 1-jén Mistralhoz írt levele számolt be, a másodikról 1874. ápr. 16-án tudósított. A Szövetség működéséről alig maradt

fenn dokumentum, ami azt bizonyítja, hogy csak formálisan létezett. Vö. Olds 1996.

² **Victor Hugo, George Sand, Edgar Quinet** – Victor Hugo (1802–1885), George Sand (1804–1876), Edgar Quinet (1803–1875); idős koruk inkább tiszteletbeli funkcióra utal.

³ **Henri Laube, Edouard Mautner** – Henri Laube (1806–1884), Edouard Mautner (1824–1889)

⁴ **John Payne** – Mivel John Payne (1791–1852) ekkor már nem élt, feltehetőleg James Paynról (1830–1898) van szó.

⁵ **Louis Gualdo** – Luigi Gualdo (1844–1898)

⁶ **Szimanovszky** – Waclaw Szimanowszki (1821–1886)

⁷ **Jules Guillaume** – Jules Guillaume (1825–1900)

2373. Pollák János – Arany Jánosnak (1874. május 11.)

K: MTA Kt K 513/1315. 2 csontszínű fol. 23,1×14,1 cm. 1–4. levél és vers

M: Korompay 2011. (részlet)

¹ **(Folyt. jön).** – Pollák János későbbi küldeményeiről nem tudunk.

2374. Arany János – Toldy Ferencnek (1874. június 18.)

K: MTA Kt Magy. Ir. Lev. 105/63. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 22,9×14,4 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Méltóságos Toldy Ferencz úrnak tisztelettel.

Budapest.

**A MAGYAR TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA FŐTITKÁRI**

HIVATALA. [vinyetta]

M: kiadatlan

¹ **Csengery ismét kéret abba a kis 3-as bizottságba** – A Lónyay Menyhért elnöklésével lefolyt 1874. máj. 30-i igazgatósági ülésen „Olvastatott Takács István főtitkári segéd, kiadó és főcorrector folyamodása, melyben hivatkozva az elnök úrhoz régebben benyújtott előterjesztésére, kéri, hogy a 4 év óta megürrült főcorrectori állás betöltetvén, ő ennek teendői alól mentessék fel; továbbá, hogy a főtitkári segédi állomásra lett kineveztetésekor elnökiileg neki engedélyezett 3 szobás természetbeli lakás helyett részére az egyenérték térítették meg; végre hogy fizetése a természetbeli lakás vagy ennek egyenértékén kívül 1200 frtra emeltessék. Egyszersmind javasolja, hogy az irodában hangos felolvasással, a munkát zavaró correctorok más alkalmas helyre, jelesül az úgy is fölösleges házgondnoki szobába tétessenek át.

E folyamodás ügyében rögtön határozni nem lehetvén, másodelnök úr elnökléte alatt Toldy Ferencz Igazgató Tag s a főtítkárból álló bizottság nevezetetik ki, mely mind ez, mind a megürült correctori és főcorrectori hely betöltése, s ezzel összefüggő ügyek iránt készítsen javaslatot.” (AkÉrt 1874. 138–139.)

A Csengery Antal elnöklésével lefolyt 1874. jún. 28-i igazgatósági ülésen „Olvastatott az Igazgató Tanács f. é. május 30. üléséből a correctori és irodai ügy rendezése tárgyában kiküldött hármass bizottság jegyzőkönyvi jelentése.

A bizottság először is az Egerváry (Potemkin) lemondásával megürült javítónoki állás betöltését eszközölte, oly módon, hogy arra Berecz Károly gyakorlott magyar író neveztetett ki az elnök által. A főjavítónoki hely betöltése iránti tanácskozás alkalmával az az eszme hozatott szőnyegre, mely már 1871-ben egy vegyes bizottság által ajánlva volt és az Akadémia összes ülésében el is fogadott, csupán még az Igazgató Tanács helyeslése volt hátra: hogy t. i. az Akadémia által kiadott könyvek distractiója [árulása, lat.] egy a könyvtárosi szakban jártas, az Akadémiánál állandólag alkalmazandó egyénre bizassék, mely esetben a könyvek expeditiója [kiküldése, lat.] is oda tétetvén által, a főjavítónoki teendőket a főtítkári segéd elvégezhetné.

A bizottság következő ülésében, elnöke, az akadémiai másodelnök, jelenté, hogy már talált egy, a könyvüzletben jártas, most is azzal foglalkozó, és szakemberek által is igen ajánlott egyént, ki az Akadémia könyvüzletét elvállani s kizárólag azzal foglalkozni kész, ha mostani fizetése 1500 frt, vagy ennél valamivel több, részére biztosítatik. Másodelnök úr azt véli, hogy 1200 frt évi fizetést s az eladott könyvek árából 5 %-ot oly módon lehetne neki biztosítani, hogy a menyében ez évenként 400 frtra föl nem menne, a hiányzó részét az Akadémia kiptolná.

Erre a bizottság következő javaslatban állapodott meg: Miután az Akadémia azon a ponton áll, hogy vagy meg kell szüntetni könyvkiadásait, vagy ezek czélszerűbb elárúsítása és szétküldése felől magának gondoskodnia; s miután az előbbi vegyes bizottság javaslatára az Akadémia egy ily, a könyvtárosi üzletben jártas egyén felfogadását elvileg már úgy is elhatározta: tehát az ajánlkozó egyénnek a fentirt módon való szerződését, azonban egyelőre kísérletül csak 3 évre, a bizottság ajánlja annál inkább, mert reméli, hogy az erre fordított, eleinte valóban tetemes költségek, a könyvek nagyobb kelete által fog visszatéríteni. De tekintetbe veendő ez új állomás költségeinél még az is, hogy a főjavítónoki állást nem lesz szükséges így betölteni, mert azt a főtítkári segéd, a könyvexpeditio elestével, egyéb teendői mellett is elviheti. Hanem egy bolt és raktár helyiség a bérházban minden esetre szükséges lesz, s ez által a most túl tömött raktár kérdése is részben megoldást fog nyerni.

A bizottság jelentésében felhozott és a másodelnök úr által szóval bővebben is kifejtett okoknál fogva az Igazgatóság jelenlevő tagjai egy ily könyvkezelő hivatal rendszeresítését szükségesnek ismervén el, arra az ajánlkozott jártas egyén szerződését, a főntebb mondott feltételek alatt, annyival inkább elhatározandónak vélik, mert különben a főjavítnoki állás betöltése szintén annyiba fogna kerülni, a nélkül, hogy a könyvek elárusítása s expedíciója körül javítás történék. E szerint az elnökség felhatalmaztatik a szerződés megkötésére, valamint arra is, hogy a bérháznak az Akadémia-utca felőli oldalán egy körülbelül háromszáz forintos bolthelyiséget raktárnak és üzlet helynek kijelölhessen, és a legközelebbi bérfelmondás után használatra átadhasson.” (AkÉrt 1874. 161–162.)

Vö. AJ Toldynak, 1874. jún. 14. (AJÖM XIV. 738.): „Csengery azon igazgatósági bizottságot, melyben mi hárman vagyunk, holnap (hétfőn) 11 vagy 12 órára akarja összehívni. [...] hogy az iroda-rendezési ügyben valamit végezhesünk.” (MTA Kt Magy. Ir. Lev. 4/105.)

2375. Arany János – Joseph Bradačeknek (1874. július 12.)

K: MTAK Kt Ms 5/72. Benczúr Gyula másolata. Boríték:

Hochwohlgebornen

Herrn Joseph Bradaček, k. u. k. Bezirks-Ingenieur

Karlsbad (Zum Jäger).

Nagyságos

Bradaček József császári és királyi kerületi mérnök úrnak

Karlsbad (A vadászhoz).

M: Benczúr 1911. 393.

Magyarul (Bódyiné Márkus Rozália fordításában):

Tisztelt Uram,

Budapest, 1874. július 12-én

Remélem, hogy Isten segítségével e hó 16-án, vagy legkésőbb 17-én megérkezhetek Karlsbadba és ott a kúrát még egyszer – immár a hatodik alkalommal – elvégezhetem, így körülbelül augusztus közepéig remélek ott időzni.

Mínt hogy az Ön barátságos családi körében és lakhelyükön oly sok év alatt ott-honossá váltam: így nagyon örülnék, ha most is fenn tudna tartani számomra egy szobácskát.

Üdvözletem a tisztelt családnak!

Alázatos szolgálója

Arany János

2376. Arany János – A Magyar Földhitelintézetnek (1874. július 13.)

K: 1965-ben Frank István tulajdonában

M: Scheiber 1965. 473.

¹ folyó számlámról *négyszáz = 400 osztr. értékű forintot mai napon felvettem* – „Nyilvánvaló, hogy karlsbadi nyaralása költségeire vette fel ezt az összeget.” (Scheiber 1965. 473.)

2377. Alex John Ellis – Arany Jánosnak (1874. július 14.)

K: MTA Kt K 513/1273.

M: kiadatlan

Alexander John Ellis (eredetileg: Sharpe, 1814–1890): matematikát és klasszika-filológiát tanult Cambridge-ben, de könyveiben főleg angol nyelvtörténettel, fonetikával, nyelvjárástannal és zeneelmélettel foglalkozott. Shaw róla mintázta Higgins professzor alakját a *Pygmalion*ban.

Magyarul (Hites Sándor fordításában):

1874. július 14.

Kedves Uram,

Mivel a Magyar Tudományos Akadémiának a „Geometrikus algebra” című könyvem vételéről küldött köszönőlevele, amelyet volt kedves elküldeni nekem, angolul íródott, és a nyomtatott szakasz nyelvünkben ismeretlen nyelvtani megoldást tartalmaz, úgy gondoltam, nem tartja majd sértőnek, ha rámutatok erre, tekintettel jövőbeli kijavítására, hiszen minden nyelven elkedvetlenítő hibásan írni. A magam ismeretsége a magyar nyelvvel olyan szegényes, amilyen csak lehet, jöllehet nem abszolút semmi, de annyit tudok, hogy nem különbözteti meg a nemeket, s ennél fogva úgy tűnt föl nekem, hogy Ön talán nőneműnek tekintette az angol Academy szót, amely szó nőnemű a latinban és a franciában. Angolul a nő- és a hímnem valódi nemmel rendelkező tárgyakra szorítkozik, noha különböző foglalkozásokban bizonyos szavakat ellátnak nyelvtani nemmel. A matróz számára a hajó, a mérnök számára a vonat stb. nőnemű. Gyakori, hogy a nap hímnemű, a hold nőnemű, de nem általában a csillagászati szaknyelvben, amelyben mindkettő it, vagyis semleges nemű, s manapság minden szót, amelyikhez valóságosan nem tartozik nem, általánosan semlegesnek tartanak a mindennapi nyelvben és a tudományos munkákban. A költészetben és a szónokias nyelvben bármennyi megszemélyesítés (prosopopeia), s így nemek szerinti megkülönböztetés lehetséges.

Ám amikor az utalt szó sokaságra utaló főnév, mint az Akadémia, a Társaság, a Tanács, a Gyűlés, a Kollégium, az Egyetem, a használat aszerint tér el, hogy a rájuk utaló névmás egyes számú, semleges neműnek (it, its [ő, övé]) vagy többes számú, nem nélkülinek (they, their [ők, övék]) tekinthető-e. Olyannyira bizonytalan a használat ezen a ponton, hogy számos titkár úgy fogalmazza leveleit, hogy mindenestül elkerülje a névmás használatát, vagy másként az Akadémia tagjairól beszél stb., hogy használhassa a „they” (ők) alakot; másfelől néhányan az it, its (ő, övék) alakot

használják; a többség, úgy gondolom, a „their” (övék) alakot használja. Számos társaságnak és könyvtárnak ajándékoztam a könyvemből, s úgy gondolom, érdekes lehet Önnek, ha elküldöm az általam kapott hivatalos (nyomtatott) köszönetnyilvánítások megfogalmazásbeli változatait, osztályozva a fenti szempontok szerint. Lásd a mellékelt lapon.

Jóllehet a her (övé, nőnemű) ilyenentén való használata a legszembeszökőbb sajátosság, szintén vannak valódi inverziói a szokott angol szórendnek, és a Pest szó Pesthként való használatában. Az utóbbi az angol írásmód, vélhetően elkerülendő, hogy összetévevesszék a pestissel mint betegséggel.

Az Ön levele így hangzik, alább piros tintával jelzem a javításokat, melyeket kérem, hogy alakítsa az angol használat szerint.

Pesth

Pest; (a) nem szükséges

A Magyar Tudományos Akadémia kapott Öntől egy csomagot, amely a következőket tartalmazta:

amiért alulírott arra utasított, hogy kifejezze az ő (her) legmelegebb köszönetét.

A levélnek így kellene hangoznia:

Pesth 18

A Magyar Tudományos Akadémia kapott Öntől egy csomagot, amely a következőket tartalmazta:

amiért alulírott arra utasított, hogy kifejezze legmelegebb köszönetüket.

A passzus eredeti formájában a szavak szigorúan véve azt sugallják, hogy az „alulírott” nő, és a „köszönet” személyesen e „nőtől” (her) származik, és nem az Akadémiától! Ami, persze, abszurdítás!

Továbbá a „legmelegebb köszönet” sem a szokott megfogalmazás a hivatalos levelezésben. Engedje meg, hogy azt javasoljam, hogy vagy hagyja el a jelzót, vagy írja egyszerűen azt, hogy „legjobb köszönetüket”. A mellékelt másolatokban olvashatja azokat a formulákat, amelyeket az angol társaságok használnak.

Persze mindez magánközlés az Ön számára, és nem a Társaságnak szánom, jóllehet talán arra vezetheti az Ön testületét, hogy megváltoztassa az angol nyelvű köszönőleveleink formáját.

Biztos vagyok benne, hogy Ön mindezt abban a szellemben fogadja, amelyben az írva volt – annak a vágnak a jegyében, hogy egy tudós társaság egyik tagja segítségére siet egy másiknak – maradok nagy tisztelettel a Magyar Akadémia és Ön iránt

Igaz híve

Alex J. Ellis

J.R.S. J.S.A.

A „Geometrikus Algebra” szerzője

A Filozófiai Társaság alelnöke

Noha nem olvasok magyarul, de franciául és németül éppoly könnyen, mint angolul.

I. Köszönetnyilvánítások névmás használatának elkerülésével:

1. Leeds-i Filozófiai és Irodalmi Társaság

Leeds 18..

Uram, utasításom szerint továbbítom Önnek a Társaság köszönetét nagyra becsült ajándékáért — amelyet megkaptunk és elhelyeztünk a Társaság — ében.

Maradok, Uram, alázatos szolgálja, — titkár

2. Királyi Intézet, Albermark Street, Piccadilly, W. 18..

Uram, engem ért a megtiszteltetés, hogy továbbíthatom Önnek a Brit Királyi Társaság tagjainak köszönetét az Ön — ajándékáért, melyet megkaptunk és elhelyeztünk a Királyi Társaság Könyvtárában.

Maradok, Uram, legalázatosabb szolgálja, — Hon. Sec. R. J.

3. Királyi Cork Intézet Könyvtára 18..

Uram, engem ért a megtiszteltetés, hogy tolmácsolhatom Önnek a Könyvtári Tanács köszönetét alább jelzendő adományáért; amelyet nagy örömmel nyújtottam be az Igazgató Tanácsnak.

Megtiszteltetés, hogy maradhatok, Uram, legalázatosabb szolgálja,
— titkár és könyvtáros

4. Dublini Trinity College

Az Igazgató és a rangidős tagok kívánsága szerint továbbítom Önnek az Egyetem köszönetét az alább említendő adományért, amelyet Ön a Könyvtárnak ajándékozott. Megtiszteltetés, hogy maradhatok — az Ön alázatos szolgálja — könyvtáros

5. McGill Egyetem, Montreal

A McGill Egyetem vezetőtestületének nevében, köszönettel nyugtázom az — adományát — az Egyetem — jének. Megtiszteltetés, hogy maradhatok az Ön alázatos szolgálja —

II. Köszönetnyilvánítások egyes számú névmással

6. Matematikai Társaság, St. James tér 12, London 18..

Engem ért a megtiszteltetés, hogy köszönetet nyilváníthatok a Társaságnak küldött — ajándékáért, és tagjainak kívánsága szerint kifejezhetem köszönetüket az — adományért, amelyet annak rendje és módja szerint elhelyeztünk annak Könyvtárában.

Megtiszteltetés, hogy maradhatok — az Ön alázatos szolgálja

Helyettes könyvtáros

III. Köszönetnyilvánítások többes számú névmással utalva egy szándékosan bevezetett többes számú főnévre.

7. Trinity College, Cambridge

Az igazgató és a tantestület kívánsága szerint továbbítom Önnek köszönetüket, az Egyetem nevén (angolul általában nevében) — ért amelyet Ön szíves volt az Egyetemi Könyvtárnak ajándékozni.

Megtiszteltetés, hogy maradhatok — az Ön alázatos szolgálja — könyvtáros

IV. Köszönetnyilvánítások többes számú névmással utalva egyes számú, sokaságot kifejező főnévre.

8. Londoni Királyi Társaság, Burlington Ház, 18..

Uram, a Királyi Társaság kívánsága szerint kifejezem Önnek az ő köszönetüket — ért, és biztosítom Önt, hogy illően megbecsülik (többes számú ige) a figyelmességét.

Megtiszteltetés, hogy maradhatok, Uram,

az Ön alázatos szolgálja — titkár

9. Egyetemi College, London 18..

A Tanács kívánsága szerint kérem Önt, hogy fogadja az ő őszinte köszönetüket az Ön az Egyetemi Könyvtárnak küldött szíves ajándékaért, az alább említendő műért. Alázatos szolgálja,

— a Tanács titkára

10. (London Városának) Guildhall Könyvtára

London Város Önkormányzata Könyvtárügyi Tanácsának kívánsága szerint továbbítom Önnek az ő egyhangú köszönetüket az alább említendő Műért, amelyet volt szíves nekik ajándékozni, hogy azt a Guildhallban létesített könyvtárban elhelyezzék.

Maradok — alázatos szolgálja —

11. Glasgow College

Engem ért a megtiszteltetés, hogy köszönetet nyilváníthatok a — vételéért, és a Könyvtári Tanács kívánsága szerint tolmácsolhatom az ő (their) legkiválóbb köszönetnyilvánításukat az adományért.

Maradok, —, az Ön legalázatosabb szolgálja,

— könyvtáros

12. Liverpooli Könyvtár és Filozófiai Társaság, Királyi Intézet 18..

Uram, a Társaság utasítása szerint kifejezem az ő (their) köszönetüket a — és biztosítom Önt, hogy a Társaság (tagjai) illően méltányolja(k) (többes számú ige) a figyelmességét.

Megtiszteltetés, hogy maradhatok, Uram, az Ön alázatos szolgálja — címzetes könyvtáros

13. Dublin 187.

— nek

Az Ír Királyi Akadémia utasítása szerint továbbítom Önnek az ő (their) köszönetüket az alább említendő adományért, és biztosítom Önt, hogy az Akadémia (tagjai) megtisztelve érzi(k) (többes számú ige) magukat ezen figyelmesség által.

Megtiszteltetés, hogy maradhatok, Uram, az Ön alázatos szolgája

— titkár

Mivel itt az Akadémia szó kerül elő, ez pontosan egybeesik az Ön esetével. Úgy vélem, ennyi példa tökéletesen megteszi.

¹ **As the acknowledgement of the receipt of my book „Algebra identified with Geometry” by the Hungarian Academy of Sciences** – Alexander John Ellis: *Algebra Identified with Geometry*, C. F. Hodgson & Sons, 1874. A műnek napjainkban is vannak új kiadásai.

² **Vice-President of the Philosophical Society** – A Cambridge Philosophical Society-t 1819-ben alapították.

2378. Arany János – Arany Jánosnénak (1873. július 22.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 226–227.

2379. Arany János – Az Arany-családnak (1873. július 23.). Voinovich Arany-életrajzából nem derül ki, hogy a levél AJ feleségéhez vagy fiához szól, ez magyarázza az összefoglaló címzést.

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 223, 227.

2380. Szél Piroska – Arany Jánosnak (1874. július 30. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szél Piroskának, **2381.** 1874. júl. 30.: „Kedves kis Piroskám! Miután te olyan jó voltál, hogy irtál nekem egy elég hosszú levelet, én is külön válaszolok neked. [...] Születésed napjára én is akartam neked valamit küldeni, de nem tudtam kitalálni, hogy mit küldjek; holmi broche-félét nem akartam, az van már neked elég, más valami ügyes pedig nem akadt szemem elé.”

2381. Arany János – Szél Piroskának (1874. július 30.)

K: elveszett. Címzés: *Szél Piroska kedves kis unokámnak, szeretettel Budapest.*

M: *ALÖMI.* 373–374.; *Arany* 1901. 786.

¹ **Hallom, hogy vizsgát akarsz tenni** – Szél Kálmán 1877. márc. 10-i levele sógorának, Kassay Ignácnak: Piroskát „[a]z ősszel köziskolába adtam be, – eddig magánúton tanult, – most az állami felsőbb leányiskola 1-ső osztályába jár.” (Rolla 1944. 98.) – Az AJ említette vizsga a magántanulás része lehetett: Piroskát 1876 tavaszáig Karacs Teréz (1808–1892) tanította, aki a miskolci felső leányiskola és

nevelőintézet (1846–1859) és a kolozsvári elemi és felsőbb leányiskola után 1863-tól a Teleki család nevelőnője volt, majd 1865-től magántanárként dolgozott Pesten (Voinovich 1938. 249. és Rolla 1944. 96.).

² **Lovasi Róza** – Lovassy Ferenc lánya (Rolla 1944. 108.)

³ **broche-félét** – mellű-félét (fr.)

⁴ **haraszból** – hárász, haraszt, harasz: hímzésre, bojtkészítésre való színes gyapjúfonál (*Tájszótár*)

2382. Arany János – Az Arany-családnak (1874. augusztus 7.).

Voinovich Arany-életrajzából nem derül ki, hogy a levél AJ feleségéhez vagy fiához szól, ez magyarázza az összefoglaló címezést.

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 227–228.

2383. Toldy Ferenc – Arany Jánosnak (1874. augusztus 31.)

K: Dávidházi Péter tulajdonában. 34×21 cm. 1 fol. 1. Toldy levele és AJ 1874. szept. 1-jei főtitkári utasítása; 2. üres

M: Dávidházi 2013. 202.

2384. Arany János – Toldy Ferencnek (1874. szeptember 1.)

K: Dávidházi Péter tulajdonában. 34×21 cm. 1 fol. 1. Toldy 1874. aug. 31-i levele után; 2. üres

M: Dávidházi 2013. 202.

2385. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1874. szeptember 11. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2386.** 1874. szept. 11: „Miután a Pápai-féle kamatra oct. 1-én nincs elkerülhetlen szükségem: tekintve, hogy ő ez ideig mindenkor pontosan, néha pár nappal előre is, fizette a kamatokat, szívesen belégyezem a fizetés elhalasztásába oct. 20-áig, csakhogy akkor bizonyos legyen, mert kilátásom van annak kellő elhelyezésére. [...] Örvendünk, ha találtok otthon olyat, a mi csak némi részben is szórakoztasson, s ha ebben Piroska eleven csacskaságának is van valami része.” Arany Jánosné „Mindazáltal, köszöni szives meghívástokat, de nem akar most lemenni Szalontára”.

2386. Arany János – Ercsey Sándornak (1874. szeptember 11.)

K: NSzAJM 665. 2 csontszínű fol., 22,6×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címezés:

Tekintetes

Ercsey Sándor urnak

szíves tisztelettel.

Alföldi vasút N. Szalonta.

Piros pecsét AJ felirattal. Pecsétek: **Budapest Lipotváros sep 11; Nagyszalonta 12/9 74.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtár B 9101.

M: kiadatlan

¹ **Szíves voltál Piroskáról és illetőleg a magatok hazaérkezéséről már két ízben is tudósítani, mire a választ – rossz levélírói kvalitása miatt, – nóm elmulasztotta** – Ezt a két levelet Ercsey feltehetőleg AJ feleségének írta.

² **Laczi, ha mehet, a jövő héten már elindul keleti útjára** – Vö. Arany László: *Törökföldi vázlatok* (BpSz 1875. 7. köt. 102–105.). Az utazásról való tudósítás „a múlt ősz”-ről szól (102.).

³ **Gy.[ulai] P.[ál] is Erdélybe készülvén lerándulni** – „Az akadémiát és Kisfaludy-társaságot Fábián G.[ábor], Gyulai Pál és Toldy István képviselték.” *Az aradi színház megnyitása.* (Szept. 21–22.). VU 1874. 39. sz. szept. 27. 617. Vö.: Papp Ferenc 1941. II. 307.

2387. Arany János – Szél Piroskának (1874. szeptember 11.)

K: elveszett. Címzés: *Szél Piroška kedves unokámnak, szíves szeretettel Szalontán.*

M: *ALÖMI.* 374–375.; Rolla 1944. 95.

¹ **A kisasszonyod ezekre nehezen fog megtanítani, mert azt sem tudom, micso-da vallásu** – Szél Piroška 1876 őszéig magánúton tanult (vö. AJ Szél Piroskának, **2381.** 1874. júl. 30.); 1876 tavaszáig Karacs Teréz tanította (Voinovich 1938. 249.), aki református vallású volt.

2388. Arany János – Körösi Mihálynak (1874. szeptember 17. előtt)

K: 1932-ben a NSzAJM-ban volt; a jelenlegi katalógusban nem szerepel.

M: Mados 1932. 21.

¹ **Kedves öcsém, Mihály!** – „Az egyik levelet AJ írta 1874-ben Pestről Körösi Mihály szalontai gazdálkodónak, aki oldalági rokona volt a költőnek. Körösi Mihály 150 forint kölcsönt kapott váltó ellenében Arany Jánostól, hogy a csip-csup adósságait rendezhesse és azután nekilátva a munkának, új életet kezdhesen. Azonban Körösi Mihály nem csupán amolyan szimpla parasztgazda volt. Neki passziói voltak. Szeretett kártyázni és nem vetette meg a cigányozó heje-hujákat sem. Ugy látszik, hogy a kölcsönbe kapott 150 forintból is ezeket az uri passzióit elégítette ki. Uri módon fizetett a korezmárosnak is, a cigánynak is, de Arany Jánosnak egyáltalán nem fizetett.” (Mados 1932. 21)

2389. Arany János – Szász Károlynak (1874. szeptember 17.)

K: Magántulajdonban. Csontszínű fol. 28,5×22,6 cm. 1. levél, 2. üres. Csak az aláírás és a 'főtítkár' autográf.

M: kiadatlan

¹ **Akadémiai másodelnök úr** – Csengery Antal (1871. máj. 17. óta)

² **az aradi színháznak folyó hó 21-én tartandó ünnepélyes megnyitására** – A színházat 1874. szept. 21-én nyitották meg, a király jelenlétében. A megnyitó műsorban Szász Károly *Prolog az aradi színház megnyitására* c. versét Szerdahelyi-Prielle Kornélia szavalta el. (Varga János: VU 1874. 39. sz. szept. 27. 617–618.)

³ **Fábián Gábor ottani rendes tagon kívül Önt és Gyulai Pál r. tagot nevezte ki** – „Az akadémiát és Kisfaludy-társaságot Fábián G., Gyulai Pál és Toldy István képviselték. (Szász Károly hivatalos elfoglaltatása miatt nem jöhetett le).” (Uo. 617.) Vö.: AJ levele Fábián Gábornak, 1874. szept. 17. *AJÖM* XIV. 739.

2390. Kőrösi Mihály – Arany Jánosnak (1874. szeptember 17.)

K: kallódik

M: Mados 1932. máj. 22. 21–22.

¹ **interes** – kamat (né.)

² **a Fő Biró** – Balogh József

³ **az a haszon leső jegyző** – Nem ismerjük nevét.

⁴ **a jegyző meg szolgáltyára akar leni János bátyámnak, amirt a' fiát Pesten el állomásozta János bátyám a gróféknál** – Erről nem ismerünk adatot.

⁵ **Máskülönbem tudatom Tisztelt János Bátyámal, hogy a 150 forintokat ha eléb nem esnék alkalom, octóber 1. napján által adom a Fő Birónak** – Mados közleménye szerint „Balogh József főbiró egyik [nem tudni, kihez írt,] későbbben keltezett leveléből aztán az tűnik ki, hogy a hetyke-hangu Kőrösi Mihály a 150 forintot mégsem fizette meg. Ellenben kijelentette, hogy »van Arany Jánosnak kastélya is Pesten, éngem ugyan hiába szorongat, majd fizetek neki akkor, ha én akarok.«”

2391. Arany János – Ercsey Sándornak (1874. október 4.)

K: NSzAJM 666. Csontszínű fol., 22,5×14,4 cm. 1. levél, 2. üres. A borítékon címzés:

**Tekintetes Ercsey Sándor úrnak
tisztelettel.**

Alföldi vasútállomás Nagy-Szalonta

Pecsétek: **Budapest Lipotváros 74 oct. 4; Nagy Szalonta [?]/10 74.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtár B 9101.

M: kiadatlan

¹ **Tehát még sem lett volna elég a balsors üldözése?** – Vö. a „Halálózások” rovatban: „dr. Balogh Elekné, szül. Ercsey Vilma asszony, 21 éves korában N.-Szalontán” (VU 1874. 32. sz. aug. 9. 509.); „Ercsey Sándorné, szül. Nagy Karolina, elhunyt N.-Szalontán 44 éves korában azon bánat következtében, mely fia [Lajos] és leánya egymás után történt halála miatt sujtotta” (VU 1874. 43. sz. okt. 25. 685.).

² **Elek** – Balogh Elek, Ercsey Vilma férje

2392. Arany János – Ercsey Sándornak (1874. október 17. vagy 18.)

K: NSzAJM 667. Csontszínű fol., 22,5×14,2 cm. 1. levél, 2. üres. A borítékon címzés:

**Tekintetes Ercsey Sándor urnak
rokoni szeretettel.**

alföldi vasút Nagy-Szalonta

Pecsétek: **Budapest Lipotváros 74 oct. 18; Nagy Szalonta 19/10 74.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **negyedik temetésről térsz vissza oly rövid idő alatt** – Ercsey gyermekei közül Vilrát és Lajost 1874 nyarán, feleségét pedig októberben temette (l. AJ Ercseynek, 1874. okt. 4. **2391.**). Negyedikként feltehetőleg Vilma kisgyermeke halt meg, akinek keresztapja Arany László volt (l. Arany László Balogh Eleknek, 1872. ápr. 19. Miklós 1967. 177.), s akit AJ, mint megmaradt és megnyugvást adó unokát sem ebben a levelében, sem később nem említi.

² **egyetlen kedves leányodban** – Ercsey Ilona (1857–1878)

³ **Laczi haza érkezett keleti utjából épen egészségben** – Vö. Arany László: *Törökföldi vázlatok*. BpSz 1875. 7. köt. 102–125.

2393. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1874. november 22. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2394.** 1874. nov. 22.: „Köszönöm szíves figyelmedet a Pápai-féle adósság nagyobb biztosítéka iránt; de én – a mint Kálmánnak szóval is elmondtam – nem akarom azt a lépést megtenni oly emberek ellenében, kik nekem nem tartoznak.”

2394. Arany János – Ercsey Sándornak (1874. november 22.)

K: NSzAJM 668. 2 csontszínű fol., 22,5×14,3 cm. 1–2. levél, 3–4 üres. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 186–187. (részletek)

¹ **exequáltásanak** – végrehajtást szenvedjenek (lat.)

- ² **hypotheca** – letét; jelzálog (gör.–lat.)
- ³ **készebb vagyok a tőkét vagy egy részét veszélyeztetni, mint jóhiszemű ártatlan emberek romlását okozni** – Ercsey visszaemlékezése szerint „az óvatosság csakugyan fölösleges is volt, mert a főadós a kölcsönösszeget, pár év múltával, saját vagyonából pontosan visszafizette.” *AJÉ* 187.
- ⁴ **De már az enyém régi dolog; most-télen azonban igen gyakori, sőt folytonos** – L. AJ 1866. febr. 18-án Tompának írt levelét (2039.).

2395. Hensch Árpád – Arany Jánosnak (1874. december 13.)
K: MTA Kt K 513/1306. 2 csontszínű fol. 29×23,1 cm. 1–2. levél, 3–4. csonka, üres
MTA Kt K 513/1306/a. Csontszínű fol. 29×23,1 cm. 1–2. vers
M: Korompay 2011. (részlet)
Hensch Árpád (1847–1913): a Magyaróvári Magyar Királyi Gazdasági Akadémia tanára. Munkái: *Az okszerű talajművelés elmélete és gyakorlata* (1885), *A szántásvetésről* (1885).

1875

- 2396.** Toldy Ferenc – Arany Jánosnak (1875. március 2.)
K: kallódik
M: Voinovich 1929. 13. (Ott a dátum 1876. márc. 2., tévesen, mert Toldy 1875. dec. 10-én meghalt.)
¹ **Őszintén tisztelt és szeretett barátom, 1817-ben martius 8-ika előtti vasárnap martius 2-ika volt** – Vö. Toldy és AJ 1875. márc. 2. előtti üzenetváltásával (Függelék I.), amelyben AJ a keresztelő napját írta meg.
- 2397.** Szilágyi István – Arany Jánosnak (1875. márc. 5.)
K: MTA Kt K 513/689. Halványsárga, vonalas fol. 22,8×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres
M: kiadatlan
¹ **expediturát** – kézbesítő irodát (lat.)
² **Az Almanach-ban nagy örömmel olvastam, hogy Aristophanesed kész** – „Megjelent: Bolond Istók II. éneke. (A Budapesti Szemlében.)
Kéziratban készen: Aristophanes vigjátékai. Az eredetiből magyarra fordítva.
I. kötet: A Lovagok. A Felhők. A Darázsok. A Béke.
II. kötet: Az Acharnaebeliek. A Madarak. A Békák. Lysistrate.
III. kötet: A Nők ünnepe. A Nőuralom. Plutos.” (AkAlm 1875. 334.)

³ **a szellem ép és erős, ha a test néha-néha gyengélkedik is** – Vö.: „Vigyázzatok és imádkozzatok, hogy kísértetbe ne esetek; mert jóllehet a lélek kész, de a test erőtelen.” (Mát 26:41; vö. Márk 14:38)

2398. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1875. március 26. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2399.** 1875. márc. 26.: „A tulsó lapot légy szíves levágni, és Pápai Ferencznek kézbesíteni. Nagyon meg vagyok elégedve pontos fizetéseivel; csak téged sajnállok, hogy ezzel fárasztanom kell, de már hiába. Köszönöm a nyűglődést az én ügyemmel.

Hanem a Bajóféle 48 ftak színét se láttam. Nem én!..... No, ne ijedj meg, a dolog így történt. Láttam, hogy megörült nagymama, hogy neki valaki, mintha csak az égből cseppenne, 48 ftot küld.”

2399. Arany János – Ercsey Sándornak (1875. március 26.)

K: NSzAJM 669. Csontszínü fol., 22,5×14,3 cm. 1–2. levél [3–4. a Pápay Ferencnek levágott elismervény]. A borítékon címzés:

**Tekintetes Ercsey Sándor földbirto-
kos urnak tisztelettel.**

Alföldi vasuti állomás Nagy-Szalonta

Pecsetek: **Budapest Lipotváros 75 mar 26; Nagyszalonta 27/3 75.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 187–188. (részletek); Szendrey 1917. 467. (részlet)

¹ **capitalisunknak** – tőkénknak (lat.)

² **Egészség dolgában csak megvagyunk, leszámítva nénéd olykori migraines fejfájásait, s az én tökéletlen állapotomat** – L. AJ 1873. márc. 24-én Balogh Eleknek írt levelét (**2349**).

³ **De el-eltünődünk a családi életünk megzavaró változásokon** – Arany László Szalay Gizellával (1857–1945) kötött házasságot (1875).

⁴ **s különösen én, evvel a rosz fejemmel, gépi munka és sok oldalú felelőség [!] nélkül is leélhetném azt a – tegyük pár évet, a mi e roncsolt élethől számomra talán még hátra van** – AJ ebben az évben írta *Toldyhoz. Ülési meghívóra c.* versét:

Sár van, hó van, köd, fergeteg,
A szegény tag bús és beteg;
Nem jöhetnek –
Végezzetek.

⁵ **az idő és alkalom** – Vö. „Idő és alkalom szerént” (AJ: *Az utolsó magyar*, V.); „Hogy idő forduljon és alkalom erre” (*Buda halála*, II.).

⁶ **Hát nállatok hogy foly a politikai ölelkezés? Mikor választotok a pünkösdi követségre?** – Az országgyűlési Deák-párt és az ellenzéki Balközép párt 1875. márc. 1-jén mondta ki egyesülését. Az új kormánypárt a Szabadelvű Párt nevet kapta. Bihar vármegyében a két párt fúziójára márc. 16-án került sor. A nagyszalontai választókerületben ápr. 3-án időközi képviselőválasztást tartottak. Az országgyűlés azonban 1875. máj. 24-én már be is fejezte munkáját és feloszlott, így b. Simonyi Lajos miniszter ekkor elnyert mandátuma valóban egy mindössze másfél hónapig tartó pünkösdi királyság volt.

⁷ **már én sem vagyok nagyobb hazaáruló, mint a többi** – L. a Szent István-rend fogadtatásakor írt verseket, így a *Régi dal, új szöveg* címűt: „Székács, Arany, Szilassy / S hazánk több ily pimaszi / Keresztekért akarnak / Sírt ásni a magyar-nak!” (1867), valamint a Tompának 1867. aug. 6-án írt levelet: „Mért ne lehetnék egy kissé hazaáruló is, oly időben, mikor Vajda János nagy hazafi?” (2119.) és az 1873. ápr. 24-i feljegyzést a Wenckheimhez 1867. jún. 15-én intézett tiltakozáshoz (2114.): „Hanem azért én nem tudom micsoda lekenyerezett, fizetett hazaáruló lettem! (mint annyi más becsületes ember és jó hazafi, magát Deák Ferenczet sem véve ki.)” Vö.: Korompay 2012.

⁸ **süved** – sógorod

Süvei most már mind hercegek, királyok:

Üthetik a nyomát idevaló lányok! (*Toldi szerelme* V. 67.)

2400. Györy Vilmos – Arany Jánosnak (1875. június 5. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Györy Vilmosnak, **2401.** 1875. jún. 5.: „Hogy a stipendiumért 3-ik osztályu növendék is folyamodhatik, azt hiszem a szerkezetből”; „Azon kérdésre, hogy in petto nincs-e valakinek elígérve, épen úgy nem felelhetek, mintha azt kérdezné tisztelt barátom, hogy péld. a Nádasy-jutalom, a bírálók összejátszása által, nincs-e valakinek szánva.”

2401. Arany János – Györy Vilmosnak (1875. június 5.)

K: Evangélikus Országos Levéltár. Kiemelt anyag, 2. doboz. Csontszínű fol., **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 28,9×22,9 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **Edl-ösztöndij** – Végrendeletileg az Akadémiának tett 16 000 forintnyi alapítvány, melyet dr. Edl Kálmán saját és fivére, Holczer Miklós nevére 1868. dec. 12-én oly célból létesített, hogy az alapítvány kamataiból évenként két ösztöndíj (300-300 forint) adassék egy orvosi és egy politechnikai növendéknek. A kamatból fennmaradó résszel az Akadémia szabadon rendelkezik. Vö.: AkÉrt 1869. 66–67.

² **a lapokban megjelent terjedelmes hirdetés** – „A néhai dr. Edl Kálmán saját nevére alapított orvosnövendéki ösztöndíj háromszáz o. é. forintban üresedésben levén, arra a végrendelet korlátai közt pályázat hirdettetik, következő feltételek mellett: 1) Csak katolikus, vagy helvét hitvallású díjaztatik. Egyenlő képzettségű és érdemű folyamodók közt elsőbbsége van a katolikusnak. 2. A díjazott tartozik a 4. és 5-dik tanévet Bécsben végezni és egy osztályt a közkórházban szorgalmasan látogatni. 3. Tartozik az öt évben két, a bírálatot megálló orvosi értekezést írni, legyen az elméleti tárgy, vagy személyesen észlelt érdekes kórfolyam, s azt valamelyik pesti magyar orvosi lapban kiadni. 4. Ha a díjazott kötelezettségeinek megfelel és a 4. vagy 5-dik év után valami szaktudományban külön akarja magát kiképezni, az akadémia az ösztöndíj élvezetét még egy évre meghosszabbíthatja. 5. Ha meg nem felel kötelezettségének, az ösztöndíjtól időközben is elesik. 6. A folyamodás a magyar tudományos akadémiához küldendő be f. év július 25-ig bezárólag. Melléklendő az iskolai bizonyítvány (könyvecske) ugyanazon iskolai évről. 7. A ki az ösztöndíjra érdemesnek tartatik, erről tudósíttatni fog s az ösztöndíj felét az őszi, felét a tavaszi félév kezdetén mindenkor az előbbi félévről beküldött tanbizonyítványai alapján fogja kapni. Budapest, 1875. máj. 22-én. Elnöki megbízásból Arany János, főtitkár.” PN 1875. máj. 23.

³ **stipendiumért** – ösztöndíjért (lat.)

⁴ **in petto** – szándékozóban (ol.)

⁵ **a Nádasdy-jutalom** – A Nádasdy Tamás díjat testvére emlékére Nádasdy Ferenc alapította 1857. jan. 11-én, hogy az Akadémia évenként a legjobb magyar történeti tárgyat kidolgozó költői beszélyt jutalmazza.

2402. Szél Piroska – Arany Jánosnak (1875. július 19. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Arany Jánosnének, **2403.** 1875. júl. 19.: „Mily kedves meglepetés! »Kedves jó Nagypapa,« az én kis Piroskám gyöngé kezével írva. »Oh áldott, oh áldott a keze írása!« mondám, – igaz, hogy elég szépen és kevés hibával is irt: de azért most neked mégsem válaszolok külön levélben, kis leányom, majd írok máskor, mert ni, mindjárt öt óra, és nagyapának postára, onnan pedig sétálni kell menni. Csókollak<,> édes, a szép levélért.” – AJ Szél Piroskának, **2405.** 1875. júl. 23.: „Te oly jó voltál, hogy már két levelet irtál nekem, meg is érdemel-néd, hogy nagyobb papírosra kezdjem válaszomat”.

2403. Arany János – Arany Jánosnének (1875. július 19.)

K: MT K Kt Ms 5/76. és Ms 8/76. (Voinovich másolatai)

M: Voinovich 1938. 227. (részlet)

¹ „Oh áldott, oh áldott a keze írása!” – AJ: *Mátyás anyja*

2404. Szél Piroska – Arany Jánosnak (1875. július 23. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szél Piroskának, **2405.** 1875. júl. 23.: „Te oly jó voltál, hogy már két levelet irtál nekem, meg is érdemelnéd, hogy nagyobb papirosra kezdjem válaszomat [...] Azt is észre vettem, hogy a levél-czimet most te irtad fel, nem is rosszul, édes babikám, csak a *Karlsbad* szóba nem kellett volna a magyar sz. [...] Azt nagymama jól teszi, ha csak jó meleg időben ereszt úszni, az ilyen hűvös napok, mint itt is járnak, nem valók a fürdésre hideg vízben.”

2405. Arany János – Szél Piroskának (1875. július 23.)

K: elveszett

M: *ALÖMI.* 375–376.; *AJLev* 610.

¹ **Kenessey néni** – Szül. Perlaky Ida; férje: Kenessey Albert (1828–1879), az Akadémia lev. tagja, a hajózási szótár szerzője, hajózási felügyelő (l. VU 1879. 29. sz. júl. 20. 466–467.), akinek halála után AJ *A sors hómora* c. versét írta. L. Scheiber 1979.

² **Gizuskával** – Arany László feleségével, Szalay Gizellával

2406. Arany János – Szél Piroskának (1875. július 27.)

K: elveszett

M: *ALÖMI.* 377–378.; *Arany* 1901. 786–787.

¹ **pencsét** – (talán) pecsenyét

² **broche** – melltű (fr.)

³ **medaillon** – nyakban hordott érem (fr.)

2407. Arany János – Az Arany-családnak (1875. augusztus 5.)

Voinovich Arany-életrajzából nem derül ki, hogy a levél AJ feleségéhez vagy fiához szól, ez magyarázza az összefoglaló címzést.

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 228.

¹ Ez az idézet nem datálható pontosan.

² **futárvonattal** – gyorsvonattal

2408. Szilágyi István – Arany Jánosnak (1875. augusztus után)

K: MTA Kt K 513/1385. Csontszínű névjegy 9,4×6,2 cm. 1. **SZILÁGYI ISTVÁN.**

Alatta: **1456**

1875

2. levél. Idegen kézzel: **1875 körül**

M: kiadatlan

- ¹ **az a sok mindenféle izgalom, mely jul. és aug. hónapokban megrohant a term.-vizsgálók gyűlése alkalmából** – A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Egyesületének XVIII. vándorgyűlését 1875. aug. 29-i kezdettel Előpatakon rendezték.
- ² **Azért késtem el vele** – Amennyiben Szilágyi István előző évi munkáinak jegyzékét küldte el megkésve, az már nem kerülhetett be az Akadémiai Almanachba.

2409. Arany János – Lónyay Menyhértnek (1875. szeptember 7.)

K: MTA Kt K 513/1373. 2 csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADE-**
MIA nyomattal, 22,9×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

- ¹ **Bocsánatot kérek, hogy ez elijesztőleg nagy iratsomaggal alkalmatlankodnom<,> kell** – Ez feltehetőleg az Építési Bizottság által készített jegyzőkönyv, „melyben a Schlick-vasöntődében rendelt tetőszerkezet és felszerelése részletes költségvetései szerepelnek, Ybl Miklós aláírásával. Több mint 68 000 forintos munka volt ez, tömérdek apróbb kiutalás okozott gondot később Aranyanak.” Gergely 1957. 84.
- ² **a gondnok** – Az Akadémia gondnoka 1869. dec. 1-től Rainprecht József volt (AkAlm 1875. 329.).
- ³ **mikor annak akadémiai tagjai], Nendtvich, Vész, már el utaztak volt az erdélyi tudós gyűlésre** – Nendtvich Károly (1811–1892) kémikus, 1845-től az Akadémia levelező, 1858-tól rendes tagja; Vész János Ármin (1826–1882) matematikus, 1858-tól levelező, 1868-tól rendes tag. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Egyesületének XVIII. vándorgyűlését 1875. aug. 29-i kezdettel Előpatakon rendezték.
- ⁴ **Zsigmondy húzamos időre eltávozott Budapestről** – Zsigmondy Vilmos (1821–1888) bányamérnök, 1868-tól az Akadémia levelező tagja, az artézi kutak fúrásának kialakítója és elterjesztője.

2410. Arany János – Szulyovszky Ignácnak (1875. szeptember 9.)

K: kallódik

M: MU 1935.; Dallos 1938. 155.; Mártonvölgyi 1955.

Szulyovszky Ignác (1835–1893): ügyvéd, író. 1887-ben a Nyitra megyei nagytapolcsányi kerület országgyűlési képviselője. 1855 és 1861 között a Hölgyfutár, a Szépirodalmi Közlöny, a Nővilág és a Napkelet szerzője; több vígjáték szerzője (*A házasság politikája, Női diplomacia*).

¹ **Gyulai Pál meghozta nekem a szép ajándékot Nyitráról** – azaz egy pipát

² **Még azt sem tehetem, hogy mint Vörösmarty az egri bort, egy méltó „pipadallal” örökítem meg** –

Egri bor

Ittanak a hősök s egyik így pendíte: „Török vér!”

„Hagyj folyjon” mondá hévvel az egri Dobó.

S folyt az azóta határ nélkül; s a barna pogány vér

S lelke Dobónak forr lángboraidban, Eger.

³ **ha nem is szűz magyar tömjént, de mint a jó hazafihoz illő, m. kir. államdo-
hányt gyűjtva benne** – Vö. AJ Lévainak írt 1869. jan. 16-i levelével (2223.):
meg kell fizetnie a Tompa özvegyétől illegálisan küldött és elkobzott dohány-
utáni büntetést.

⁴ **Áldja meg érte a „nagy pipáju, kevés dohányu” magyarok istene!** –

Kopasz Szuhayról azóta csúfolnak:

Nagy pipáju, kevés dohányu magyarnak.

(Tompa: *Szuhay Mátvás*)

2411. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1875. szeptember 28. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2412.** 1875. szept. 28.: „A Pápay féle 600 fto köszönettel vettem, s erről az elismervényt a tulsó lapon, szokott módon küldöm.

A mit a tőke további gyümölcsötetése iránt javasolt, arra már én is régebben gondoltam és Kálmánnak azt hiszem említettem is, hogy ha Pápaytól a pénzt vissza-
kapom, az ottani takarékpénztárban szándékozom elhelyezni. [...]

Jani állapotáról irt soraidat részvétellel, de egyszersmind megnyugvással vettük.”

2412. Arany János – Ercsey Sándornak (1875. szeptember 28.)

K: NSzAJM 670. Csontszínű fol., 22,9×15 cm. 1–2. levél. A borítékon címzés:

Tekintetes Ercsey Sándor úrnak

tisztelettel.

alföldi vasút N. Szalonta

Pecsétek: **Budapest Lipotváros 75 sep 28; Nagy-Szalonta 29/9 75.** 5 kr-os bélyeg.

– Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 188. (részletek); Szendrey 1917. 467. (részlet)

¹ **utcunque** – valahogyan (lat.)

² **Az én „doctor-könyvem” (mely azonban mindenféle „doktorozásnak” ellen-
ségé) azt mondja, hogy az ember, bizonyos korban, ne igyekezzék már ma-
gát „edzeni”, csak conserválni.** – Ez a következő kiadvány tanácsainak felel
meg: *Az egészség négy könyve. Bock Ernő Károly lipcsei boncztanár után a ma-
gyar nép szükségeihez alkalmazva.* Pest, Ráth Mór kiadása, 1865. A „korai elvé-
nülés” fő okai között szerepel a „hidegvizzel való vakdühös élés”. „A magas-
koruak ápolásának főszabálya ez: kerüljenek ki megszokott életmódjukban min-

den erőszakos változtatást; különösen veszélyes pedig az edzés és erősödés utáni törekvés, valamint a megszokott ingerek megvonása is. Érje be életereje és egészsége azon fokával az öreg, melyet élete középkorából megtakarított. Okuljon bele korának állapotába, s ne azt keresse, mint lehetne azt gyarapítani, hanem azt, hogy mint kelljen a meglévőt megőrizni s vele takarékosan élni. Az élet folyamát legjobban serkentetik még a szeszeselek, ha mérsékelten s alkalmas tápszerek kellő mennyisége mellett élnek velők, a miért nevezi is egy ókori közmondás a bort az öregek tejének, a tejet meg az ifjak borának (*vinum lac senum, lac vinum infantum*). [...] Gyógyszereket e mellett, a mint csak lehet, ritkán kell alkalmazni.” (501–502., 504.)

³ **A cselédjeivel sem tudta, mit tegyen** – A 12 éves Szél Piroska erről így írt barátnőjének, a nagykőrösi Gubody Marinak: „Nagymama köszöni sziveségedet. És nagyon szívesen elfo[ga]dja ha a leány, rá ál, hogy legalább is egy fél évig lesz nálunk, a 4 fít nagymama szívesen megadja. És most az a kérdés, hogy nagymama fizesse-e az uti költséget, vagy, a kisleány fizeti? Nagymamának mindegy, akár október végén akár november elején jön csak azt szeretné, hogy minél előbb itt volna. De hogy ha meg ígérkezik hogy egy fél évig minálunk lesz, és valamely más helyen többet ígérnek neki, és fel évet nem tölti ki, akkor az uti költséget béréből kifogja nagymama. Irma 4 évig volt nálunk, Terka pedig 2 éve hogy nálunk van, nagymama reméli, hogy ez a leány se fog tavaszig elfutni.” (1875. okt. 25.) – „A leányt bizony elküldtük, mert nagyon rossz magaviseletű volt, már másnap mindjárt mondta hogy, sajnálja hogy feljött, mert volt nek[i] Czeglédén vagy én nem is tudom hol egy kocsisa. 3-ad nap mindjárt mondta hogy, ő bizony a nagymama főztit nem szereti, jobb szeretné ha lebbencset főzne neki, ezért aztán és még másért is.” (1875. dec. 17.) Móricz 1932. 371., 372.

⁴ **Gyulai egy egész hónapig vitte helyettem a functiót** – 1875 nyarán, AJ karlsbadi kúrája idején.

⁵ **De talán jövő évben én is szabadabb leszek. Ideje volna már, régen is óhajtóm, és korom, egészségi állapotom is mind jobban követeli** – L. AJ 1873. márc. 24-én Balogh Eleknek írt levelét (2349.).

⁶ **quae non sunt** – amelyek nincsenek (lat.)

2413. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1875. október 4. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2414.** 1875. okt. 4.: „Röviden csak arról akarlak értesíteni hogy azon 48 = negyvennyolcz forintot, melyet mint 1875 sept. 3-tól 1876 márcz. 3-áig terjedő kamatot Bajó László uram részéről felküldeni sziveskedtél, hiány nélkül megkaptam.”

2414. Arany János – Ercsey Sándornak (1875. október 4.)

K: NSzAJM 671. 2 csontszínű fol., 19,8×12,5 cm. 1. levél, 2–4. üres. A levelet Szél Kálmán kézbesítette. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ azon 48 = negyvennyolcz forintot, melyet mint 1875 sept. 3-tól 1876 márcz. 3-áig terjedő kamatot Bajó László uram részéről felküldeni sziveskedtél – Bajó László adósságáról az első híradás az Ercseyhez írt 1873. szept. 21-i levélben maradt fenn (2363.).

2415. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1875. november 30.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2417.** 1875. dec. 10.: „Késett válszom nov.[ember] 30-án kelt szives soraidra [...].

Megvallom, rég elhatározott szándékom volt azt a 10000 fíot Pápay felmondása esetére nem adni ki többé mint magánkölcsönt, hanem takarékpénztárba tenni. És ehhez most is inkább ragaszkodnám. Nem akarnék, kivált jó barátom irányában, a hitelező és adós közti feszültségre valaha okot és alkalmat szolgáltatni; s az ember, magán kölcsönnél, soha sem tudja, miféle eshetőségek fordulnak elő jövőjében. Én, kinek az a kis összeg majdnem egész éltém keresményét teszi, s melynek kis jövedelmére ide stova [!] szorulni fogok magam és családom, takarékpénztári pontos kamatfizetésre vagyok útálva. Talán jobb is volna, ha Rozvány György barátom onnan venné majd ki, hisz apr. 1-áig kieszközölhetné, hogy az, a szalontai pénztárból, azonnal neki adassék kölcsön. [...]

Az általa ígért 10% kamat és hogy tőkekamat adóját ő nekem megtérítendő (mert azt itt, és énrám vetik ki) szintén felveendő volna a feltételek közé.”

2416. Reviczky Gyula – Arany Jánosnak (1875. december 7.)

K: MTAK Kt K 513/445. 2 csontszínű vonalas fol. 22,1×13,7 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. 4 csontszínű, hosszában összehajtott, közepén fehér zsinórral összevarrt fol. 33×10 cm. 1–15. számozott hasáb: versek, 16. üres

M: Vajthó 1938.; Korompay 2011.

Reviczky Gyula (1855–1889): költő, író. Költészetében és esszéiben AJ tisztelője és a *Kozmopolita költészet* bírálója; az *Ágnes asszony* németre fordítója (l. Hász-Fehér 2012.).

¹ Tegyen boldoggá, kegyelmes uram, olvassa el, ha lehet, két év alatt írt, a lapokban (egy pár kivételével) elszórva megjelent, ide mellékelt verseimet! – Az elküldött versek:

Epigon

És a kifáradt küzdelemnek
Hanyatló korszakán merengek,
Szemem alátekint...

AranyJ.

Nem tudok én szerelemről
Szeretetről dallani
Énekem oly bús-borongós,
Hogy unalom hallani.
Ócska eszmehulladékok,
Száz költő dalolta rég,
Szebben, jobban, meg nem értve...
Elég már a vers, elég!

A mit Ósán álmodik most
Ezer éves sirba' lent;
Byron kinja, bős siráma:
Vége, vége! füstbe ment!
S a miért Lenau megőrült
És Petőfi elesék;
Nagy Széchenyi csüggedése
Korszerűtlen, agg mesék.

Sárba hurczolt Heine mindent
A mi jó, szép, tiszta, szent.
Istenem! beh jól gyanita...
Vége, vége! füstbe ment.
Csöndes örület, betegség
Éjjelezni rimekért;
Elcserélni nyugodalmunk'
Küzdelemért, bánatért.

Beszegődni naplopónak...
(Márhogy irni verseket.)
Pénzt szerezni csak az élet;
Költő, véged már neked!
Ideált akarsz mutatni?
Te szegény, bohó gyerek!

Csak poéta érti búdat
S nem a többi emberek.

Nem tudok én döngicsélni
Divatosan, újszerűn.
A mi most kapós, regényes
Nyegle bánat és a bűn.
Törpeségemet daloljam?
Bűnömet? bukásomat?
Visszahívjam énekemmel
Régi szép világomat?

Lelkem óriás viharja
Majd szívem' szakítja szét.
M megbocsátni úgy szeretném
Annyi tévedő bűnét.
A lemondás és a bánat,
A bocsánat, száanalom
S nem a szeretet sugára
Bolygó epigon dalom.

(1874.)

Utolsó vágy.

A bánatból nagy volt a részem,
De én azért nem jajgatok.
Beteg vagyok, nagy utra készen;
Akár ma is meghalhatok. –
Pályámnak vége; hazatérek,
És terhetekre nem leszek.
A búcsunál csak egyre kérlek:
Anyám mellé temesetek.
De hiszen ti nem tudhatjátok,
Hogy az ő sirja merre van.
Én sem; – nekem a sir is átok,
Magam leszek ott is, magam!

Ó, jó anyám! ha lassu szárnyon
Az éj a temetőre száll;
Keresni fog a másvilágon
Szegény fiad s meg nem talál!
(1874.)

Csevegések.

1.

Gyülöltem embert és világot
S e furcsa képű életet.
Sokáig vívtam ezt a harczot,
De látván annyi könnyes arcot
A gyűlöletnek vége lett.

Hisz költő csak szeretni képes,
Barátja minden szenvedő.
A bánatos vigasztalója,
S szívében zeng a béke szója,
Gyülöljön a tömeg, nem ő!

2.

Nem az irigység szól belőlem,
Nem gyöngeség s nem fájdalom.
Nevezd hóbortnak, hogyha tetszik
És legyen örület dalom.

Csak hagyj meg e szent örületben
S ne is legyek józan soha.
Fölér aranynyal, minden üdvvel
A költő láza, mámora!

(1874.)

Falusi dal.

A pacsirtával ébredünk
Nyugalmas éj után.
Kedv s munka közt foly életünk
S pihenni annál jobb nekünk
Vasárnap délután.

Dolog nélkül nincs is napunk,
Nem veszteglünk mi honn.
Szántunk, vetünk vagy aratunk

S nem látogatja meg lakunk'
Soha az únalom.
Szomszédunk télen be-benéz
Hozzánk, ha nincs dolog.
És aztán egyikünk meséz,
Míg nem lesz szempillánk nehéz
S a tűz el nem lobog.
Akkor lassan letérdelünk
S buzgón imádkozunk:
„Maradj ezentúl is velünk,
Ne hagyj el édes Istenünk!” –
És boldogok vagyunk.
Mert kinek hite ép, csodás
S kunyhója, földje van;
Kinél a munka már szokás:
Érheti őt is nagy csapás,
De nem lehet boldogtalan.

(1875.)

Egy fiúnak.

Jó gyermekem, ülj ide mellém
S hadd megsimítani szöghajad'.
Oly jól esik hallgatni nékem
Csevegő, csintalan szavad'.
Puha kacsóddal homlokomról [a második o jav.]
Üzd el a lomha felleget.
Nekem már pillangókat üzni,
Boldognak lenni nem lehet.
Tied a lét minden varázsa,
Tied a száz képű remény.
Tapasztalás roncsolt hajója,
Lemondás, józanság enyém.
Tied a munkakedv, kitartás.
Le még egy csillagod se hullt!
Tied az élet, a jövőendő;
Enyém egy sóhaj és a múlt.

Jó gyermekem, ülj ide mellém,
S jegyezd meg intő szavamat,
Hogy mint engem ne tépjen önvád,
Becsüld meg ifjúságodat.

(1875.)

Őszi dalt írok.

A híres költő annyi mint a csirke,
És szól ki vékonyan, ki vastagon.

Tompa. [Elmélkedés egy levél felett]

A liljomot ha már eluntam
S a csillagot, a holdsugárt;
Elsirdogálni ködborultan
A hervadásrúl meg nem árt.
Mert, versnek is van ám saisonja;
– Olyan, minők a viszonyok.
Fecskének is kettő a honja....
– Én mostan őszi dalt írok.

S miért ne? Hiszen napjainkban
Épen legtöbb a jajgatás;
És annyi tört szív, annyi kin van
A mennyi poétáskodás.
Bugják, hogy óriás keservök,
Hogy ők valódi mártírok.
Zokogni s rá kaczagni elvök...
– Én mostan őszi dalt írok.

A legtöbb kedvesét temette,
Olyant, a ki nem élt soha.
És addig őrvöngött felette,
Hogy végre elhívé maga.
Vannak, kik egyre halni vágynak
S a halál rájuk vigyorog.
Ó, zagyvaléka annyi vágynak!
– Én mostan őszi dalt írok.

Mások megint filozofálnak;
– Náluk fogy a legtöbb papír!
De aztán ám szörnyen kíválnak;

Mindannyi problémákat ír.
Azok, miként geniek epések.
(Törül szakadt, vad Timonok.)
Szivöknél csak fejük sötétebb...
– Én mostan őszi dalt írok.

Ez Byron álmait zavarja
S unalmas mint a böjtölés;
Róf számra mérhető a jajja,
És minden hangja örülés,
Heinera hoz blamaget a másik,
Petőfit is bolygatja sok;
S ez így megyen Pálig, Tamásig...
– Én mostan őszi dalt írok. –

Derék legények mind a gáton,
Egyásra mind irigykedik.
Írásuk cifra ákom-bákom,
És mindegyik genieskedik.
Az akadémiát lenézi
És kritikusain kifog.
A világot gunynyal tetézi....
– Én mostan őszi dalt írok.

De nini! most veszem csak észre,
Hogy nem az ősziül zeng dalom.
Se baj! azért én az egészre
A refrain mégis rácsapom.
Magyar költészet! Te kopár fa,
Bús hervadásodon sírok.
Jer, uj tavasz már nemsokára,
Mert addig őszi dalt írok.

(1874.)

Mikor husz éves lettem.

(1875. ápril 9.)

Ha a halál ma vinne sirba,
Maradnék ismeretlenül.
Ki voltam, senkinek sem adná
Emléjkel, tört szobor hirül.

Sehol se volna följegyezve,
Hogy mennyi szépet álmodám;
Tán egy-két jóbarát sohajtna:
„Szegény! mért halt meg oly korán.”

Kiket szerettem, fris virággal
Nem hintenék be siromat.
Ki elolvasta unalombúl,
Feledné gyöngé dalomat.
A társaságban odavetnék:
„Könnyelmű volt, de jó gyerek.”
S a lapokban csak annyi állna:
„Husz éves volt s verselgetett.”

A pletyka más tárgyat keresne;
Rólam sehol se volna szó.
A réginél maradna minden,
Támadna más, nagyobb bohó.
Egy a világba kitaszított,
Hozzám hasonló rímelő;
És hogy az élet nagy bolondság,
Elmondaná helyettem ő.

Donna Diana.

Szemedben ígézet sugára;
Szédítő mosoly ajkadon.
Bübájos kép vagy. Nem tudod Te,
Mí szenvedély és fájdalom.
Mint kirakatban drága [dr jav.] bábut
Néz gyermek, épugy nézlek én.
Ha megvehetnélek; ki tudja,
Hogy össze [e jav.] nem törnélek-é?
Nem életezél, nem öntudatlan;
Szerelmed ah, nem ideál.
Előkelő, gögös hiúság:
A Te szerelmed ebből áll.
Langyos vérű, hóbortos ifjak
Imádjának; – nem féltelek.

Én azt tudom csupán szeretni,
Ki engemet vizsontszeret.

Növeljem-é még büszkeséged?
Boruljak lábaidho' tán?
Sóhajtsak lealázva hozzád,
Mint istenéhez a pogány?
Te sohajimra nem felelnél,
Arczomba nézve hidegen;
Míg titkon, szíved rejtekében
Ujjonganál győzelmeden.

Hol vetted azt a bűvös arcot?
S melléje azt a jégszívet?
Szép vagy! szeretlek nézni hosszan,
S mégsem kívánlak, elhihetd.
A szerelem, e régi ének
Hatalmát én is érzem;
De sírjak-é azért, ha néma
Szobor nem érez énvelem?

(1875.)

Egy imakönyv.

Aranykötésben imakönyvet
Hagyott rám örökül anyám.
Kis Jézus ingben, glóriában
Van a könyv első oldalán.
Sok év előtt egyik sarokba [r jav.]
Beirta jó anyám nevét.
Lehajtom a betűkre főmet,
Hogy földézzem szellemét.
Mint kis fiú, alig emlékszem,
Csak egyszer, halva láttam őt.
Tavaszi volt ép, a kedves ákác
Virágozott a ház előtt.
A lemenő nap fénysugára
Reszketett ajkán, zárt szemén.
Apám egy sutba' csöndesen sirt,
De hangosan zokogtam én.

Elnézem a fakó betűket
S a könyvnek sárga lapjait.
Alig olvashatók; – szívemben
Ép ilyen halovány a hit.
Kék selyemszállal összekötve
Egy fürtöm is még benne van.
Aranyhajú gyermekkoromból
Eltűnt a többi, nyomtalan’.

Itt egy darab leirt imádság
S anyám levágott szőghaja.
Amott egy szentnek vézna képe
S egy régi, halvány Mária.
Mind összetépvé, mint szívemben
A boldogság és szeretet.
Sokszor szeretnék sírni, hogyha
Nem szégyelném a könnyeket.

Felütöm a szent Miatyánkot;
Két kezem összekulcsolom.
S eljő a megadás szívembe:
Hiszek megint s imádkozom.
Imádkozzék az árva gyermek,
Kit jó mamája elhagyott.
Uristen! én nem zúgolódom,
Legyen a Te akaratod,

S neked anyám, el sem panaszlom,
Hogy mennyi bánat szállt reám.
Hisz én nyugalom nem kerestem;
Vagy nyugalom a bűn talán?..
Türtem, reméltem, megalázva
Töltöttem el ifjú életemet.
Megőrizém az imakönyvet
És a Te szent emlékedet.

(1873.)

Karácsonkor.

A zúgolódás, gúny, harag,
Rég halva már szívemben.

Egy szóval sem panaszkodám
A kis Jézuska ellen.

Nem vádolám balgán azért,
Hogy engem kifelejtett. [I jav.]
Hogy nem hozott ajándokot
Szemem könyet nem ejtett.

Lelkem nyugodtan, csöndesen
Átszáll a nagy világon.
Imádkozom, hogy Jézusom
Minden szegényt megáldjon.

Ledőlök ágyam szélire
És álmodom szép álmot:
Egyenlőség, testvériség!
Jőjjön a Te országod!

(1874.)

Juventus ventus!

Vigyetek el a társaságba!
Szívem a bánattal beteg.
Legalább elcsábit a lárma
És álmainak élhetek.

Míg a világot elfelejtem,
Addig vagyok boldog s szabad.
Felolvadok az érzelemben
És nem bánt semmi gondolat.

Az ifjuság kaczer leánya
Hozzám ül s szólít nevemen.
Csókolgat és szememre hányja,
Mért nem ölelem, élvezem.

Mert bánatunkra ő a balzsam,
Ő ad a szívnek szárnyakat.
<És annyi buba, annyi> S akármilyen éri, semmi [besz.] bajban
Nem szór a létre átkokat.

A boldogság nélküle kétes
És csonka minden élvezet,

Mert annak, mi a szívnek édes
A forrásához ő vezet.
Aranykeretbe álmainkat
Foglalni ő képes csupán.
Elszáll a lepke, el az illat,
Ha többé nincs virág a fán.
Gyümölcs lesz rajta s ez a férget
Is befogadja lakosul;
A melytől sokszor meg sem érhet:
Idő előtt a porba hull.

(1875)

Ideális perczek.

I.

Szívemből téptem ezt a dalt,
Hová képed van írva.
Majd felsohajtsz: ő irta! ő!
S fogod olvasni sírva...
Dalocska, szállj tovább!

Szívemből téptem ezt a dalt
Szerelmi vallomásnak,
Hogy hű maradtam s szívemet
Nem adtam senki másnak...
Dalocska, szállj tovább!

Dalocska, szállj, repülj tovább
S Te törj ki könnyezésbe.
S gondolj engesztelődve rám:
Beh jó fiú szegényke!...
Dalocska, szállj tovább! –

(1875.)

2.

Szép s ifju volt, miként a hajnal
S ábrándos mint az alkonyat.
Egy angyaltól a magas égben
Nem különbözhetett sokat.

Mikor először jött élémbe
Világos kék ruhát viselt.
S oly szépen nézett, hogy, ha láttam
Szerelmes szívem dalra kelt.
Azóta nagysád lett belőle.
Hideg és büszke, mint szokás;
S a rege szól: volt egyszer egy lány;
Ábrándos, szőke, kékruhás...
(1875.)

3.

Tudnék bár irni szenvedélylyel,
Tudnék szívet szakítani:
Ezt a szerelmet, ezt a vágyat
Dehogy bírnám kimondani.
És ha Te lázas indulattal,
Mely bünt és bánatot feled,
Zokogva<,>-sírva rám borulnál,
Úgy vallanád szerelmedet:
Én nem szólnék egy árva szót se,
Hozzad símulva kéjesen,
Mit is beszéljen lábaidnál
A szerelem! a szerelem! –
(1875.)

4.

Zenezót hoz a kósza szellő.
Jól ismert hangok; hallgatom.
Tudom, megint emlékeimmal
Lesz dolgom és nem alhatom.
Bübájos emlék, édes álom
Átjár merengő lelkemen.
S egy nem felejtett, bánatos hang
Susogja sírva: „szerelem!”
<...> Előttem állsz fehér ruhában
És nyujtod reszkető kezéd.
S én, mig rajongva átölellek,

Érzem, hogy most is úgy szeretlek,
Mint egykoron szerettelek. –
(1875.)

5.

Kérlek, ne zengjétek<,> poéták
Folyvást szerelmi bánatot.
Könyet, sohajt, csillagsugárzást
S hűségről ne is szóljatok.
A hazugság versben megindít;
Szép rimeknek ne higgyetek.
Jó asszonyok! hány bús poéta
Kaczagja szent szerelmeitek?! –
(1874.)

Árva fiú.

Szidott, gyűlölt, haraggal néze rám;
Nagy dáma volt s kevély a mostohám.
Én egyebet se láttam mint halált,
Apám, anyám korán a sírba szállt.
Virágok nőnek ifju sírokon.
<Élte...>
Enyéme egy-két hű barát s rokon.
Ők csititgatták árva szívemet;
Az Isten ezt nekik fizesse meg...

Viharba' szélbe' <küzdök, most magam> visz tovább utam. [besz.]
Fáradt vagyok s a part még messze van.
Talán egy mérges hullám eltemet
S túlparton én már ki se köthetek. –
(1874.)

Est deus in nobis.

(Egy ismeretlen poéta verset küld a szerkesztőnek.)
Nyakig vagyok már bent a verselésben;
Segítség nyomda! mindjárt megfulok!

Szívem szorul, mikként ha vóna présben
S a sok rim és dal bennem úgy szuszog.
Az átkokat, panaszt rakásra hordom,
Csak úgy bámulják szenvedélyemet.
Szerkesztő úr, genie vagyok, ha mondom,
Ugye megcsillagozza versemet? –

Nem czimborázom én e buta korral;
Harag és gúny hatalmas énekem!
Kaczér pillantást váltok a nyomorral.
(Hanem azért a pénzt meg nem vetem.)
Az őrtjögés nálam nem pusztá bon-ton,
Minőt a finnyás publikum [l jav.] szeret.
Szerkesztő úr, genie vagyok, ha mondom;
Ugy-e megcsillagozza versemet? –

Azt hiszi, technikám még nincs megérve
S nincs bennem eszme, vágy, ambíció?
Vagy még nem fogható rudasszekérbe,
Mert szeleburdi, pajkos a csikó?
S ne higgye, hogy nincsen miről dalolnom!
Koplaltam én s lumpoltam eleget.
Szerkesztő úr, genie vagyok, ha mondom!
Ugy-e megcsillagozza versemet? –

S szó a mi szó, poétának születtem,
Ezt maga is be fogja vallani.
A bölcsességet nagy kanállal ettem [az első t jav.]
À la ... nem akarom kimondani.
A kritikusra is van már dorongom;
Nem tűrök én mást csak dicséretet.
Szerkesztő úr, genie vagyok, ha mondom!
Ugy-e megcsillagozza versemet? –
(1875.)

A hársfa regéje.

Száz éves hárs a parkban
Hullatja levelét.
Tíz éves Emmikének
Mond száz éves regét:

„<Villámmal> Viharral [besz.], fergeteggel
Küzdöttem én sokat.
Túrtem deret, zimankót;
Láttam villámokat.
Tavaszkor, ha felöltém
Uj ünneplő ruhám
S lakom táját benötte
Lágy fű<, > sűrűn, puhán;
Alattam megpihentek
Jó és rossz emberek.
A napsugárt fogám fel
Gyakran fejként felett.
De most, hogy oda minden:
Árnyék, levél, virág;
Maholnap egy rossz ember
Fog jönni és kivág;
Vagy itt fogok maradni
A múlt emlékeül,
Kopáron, elfeledve
S ember, madár kerül.” –
S kis Emmi rázza szótlan’
Aranyfürtös fejét.
Gondolkozik s nem érti
A száz éves regét. –

(1875.)

A filiszterekhez.

Hagyjatok hát! ha nem szerettek;
Én nem kereslek titeket.
Az eszme <hitvány> a Ti [besz.] körötöknél
Magasbra vonja lelkemet.
Isten küldé a szenvedést rám;
Ez kél s száll bennem untalan.
Az kit az Isten látogat meg,
Az nem lehet boldogtalan! –
Mi bennem zakatol, az érzést
Nem érti senki köztetek.

Fölfogni eszméim világát,
Hitvány a'hoz a lelketek.
Bármennyit szenvedek, a boldog
Mégis csak én vagyok magam:
Ki egy világot hord szívében,
Az nem lehet boldogtalan.

Hogy sok a vágyam, az a vétkem;
Ezért gunyoltok, jól tudom.
Csavargónak neveztek és hogy
Különcz vagyok s nincs modorom.
Daczolok én a félvilággal,
Nyomorgva büszkén, boldogan
S szemébe mondom a királynak,
Ő a szegény, boldogtalan!

S mi minden válhatnék belőlem?
Prókátor, [k jav.] orvos, pap, tanár...
Tán még miniszter is lehetnék
Vagy méltóságos hitkufár?
De az én vágyam a szabadság<,>!
S e vágy órjás, határtalan:
A szabad szív és szabad elme
Ugy-e, hogy nem boldogtalan?..

Nem járok czifra társaságba,
S nem kérem a nagyok kegyét.
Ne gúnyoljátok hát kabátom!
Hísz az tinéktek mit se vét.
Reményem, üdvöm, büszkeségem,
Egész telkem dalomba' van.
Kit homlokán [Io th.] csókolt a múzsa,
Ugy-e, hogy nem boldogtalan? –

A kikkel én szoktam beszélni,
Mind földöntúli szellemek.
A küzdelemben ők segítnek,
Szeretnek ők, mert értenek. –
Eget s földet velők bejárok
Dagadó szívvel, társtalan? –

Ki szellemekkel ismerős, az
Ugy-e, hogy nem boldogtalan?...
Hagyjátok hát! ha nem [e tint.] szerettek!
Én nem kereslek titeket!
Hisz régi példa; hogy ökörszem
A sas barátja nem lehet.
Maradjatok Ti lenn a porban,
A míg én szállok magasan.
Ha köztetek kéne maradnom:
Akkor volnék boldogtalan! –
(1875.)

Bábel.

Te volnál hát egy ország szemefénye,
Te érthetetlen összevisszaság? –
Város, melynek se nappala sem éje,
Egy felfordult, elkárhozott világ!
A szerelemnek nálad nincs bűbája,
Csavargóké a csillagtiszta menny.
Lehet-e ott az érzelem hazája,
Hol diadalt arat a bűn, a szenny?...
Rajongó lélekkel hittem sokáig,
Hogy a főváros büszke Pantheon,
Melyből a nemes ideál kíválik,
S ezé a taps, ezé a jutalom.
Megálmodám [e jav.] az elfeledt regéket;
Hevültem, mint egy régi kor fia.
Athén és Róma nálam újra éltek
S Aristídes, Brutus, Cornelia.
A nép közt falun éltem volna szépen
S írásból ismerném csak Sodomát.
Ha már önvétünkön kacagni szégyen,
Iszonyú látni ezrek mámorát.
Menj! s hallgasd meg, ha még el nem romoltál
Az önzés gyáva evangélijomát.
Borulj a porba! ott egy fényes oltár, –
Csókolni fuss a bűn aranyhaját.

Szemem e bábeltornyú tarkaságot,
E nyomorú fényt nézi hidegen.
Kacagnám ezt a hóbortos világot!
De nem kacagom, mert nem érthetem.
Mint száműzött kerülök minden embert
És sirni vágyom, ha leszáll az est.
Rab vagyok én, a ki daczolni nem mert
És halni gyáva, élni kába, rest.

Sebzetten itt bolyongok félbolondul,
Bolondok közt a félbolond magam.
Indúlatom viharharangja kondul,
És óriásnak gondolom magam.
Szeretném összezúzni ezt a népet,
Mint a mese kigúnyolt Sámsona,
Hogy halljon az utókor is regéket, [;-ból ,]
Minőket senki nem hallott soha!
(1874.)

Május elsején.

Emlékezem! zöld volt az erdő,
Derült az ég köröskörül.
A párk [!] rég lát<>a ennyi szépet;
Ott jártam én is egyedül.
Öröm sugárzott minden arczon,
Megújult vágy, ifjú remény.
Csak én szerettem volna sirni
Gyönyörű május elsején.

Kesztyűs urakkal kék ruhában
Te is ott ültél egy padon.
Ah, láttalak a társasággal
Csevegni vigan, angyalom.
Hozzám nem közelíte senki;
A fák odasúgták felém:
Minek van a szegénynek álma
Gyönyörű május elsején<?>: [!-ból :]
És én azóta megtanultam:
Boldog, ki sokat álmódott.

Sokszor kijártam haloványan,
S fölkeresém a kis padot.
De oly üde már semmi sem volt,
A régi nem volt más, csak én.
Nevedet a homokba irtam,
Mint május első reggelén.
S el-elvisz a vágy este-reggel
A régi padra betegen;
Tapasztalásom ím elég van,
Hadd sirjam ott ki csöndesen.
Ah, sirni! sirni öntudatlan'!
Míg eljő majd az ősz dere,
A midőn már magunk se tudjuk,
Mikor volt május elseje.

(1875.)

Beh furcsa...

Beh furcsa, hogy <én költő> poéta [besz.] lettem,
Beh furcsa is az édesem!
Teérted egykor a jövőről
Lemondtam volna szívesen.
Szerelmes álmaimnak éltem
És lettem lusta, rosz diák.
Sok hitvány verset írtam én rád,
Sok döcögő kadenciát.

Beh furcsa, hogy <én költő> poéta [besz.] lettem,
Beh furcsa is az édesem!
Azóta lásd, [t-ből s] kijózanodtam
És most az emlék mindenem.
Szegényen, megviselt ruhában
Terád gondolni sem merek
S tegezni már csak néha tudlak
Egy röpke dalban tégedet.

Beh furcsa, hogy <én költő> poéta [besz.] lettem,
Beh furcsa is az édesem!
A dalnokok fényes hazája
Elérhetetlen vágy nekem.

Szárnyam letört a nagy világban;
Vergődöm s messze még a cél.
Ki nem elégszik meg a földdel,
Hiába küzd, hiában él.
Beh furcsa, hogy <én költő> poéta [besz.] lettem,
Beh furcsa is az édesem!
A dicsőségből egyebem sincs
<Mint egy pár léha [?] irigyem.>
Mint nyomtatásban a nevem.
Erről is szívesen lemondok.
Áldott szerelmeden kívül
Ne legyen soha semmi vágyam...:
Eljősz-e feleségemül? . . .
(1875.)

Mea culpa!

Jól tudom én azt, hogy a fájdalom vak,
S mégis szemembe köny hiába gyül.
Hajamat tépem: szörnyű bánatomnak
Én vagy [!] oka egyes-egyedül!
Egy jó szóért szivem hiába koldul
S nem sir velem a drága [r jav.] szánalom.
Elég volt már, elég a fájdalomból!
Ne üssetek, ne nyomjatok agyon!
Beismerem, szánom minden hibámat;
A világot ne érje semmi vád.
Te vagy a bűnös! – jajdul föl a bánat;
A mérges kigyót magad ápolád.
Jól látlak én! könnyem hiába csordul;
Sirok, busúlok, s nincsen jó napom:
Elég volt már, elég a fájdalomból!
Ne üssetek, ne nyomjatok agyon!
Mondjátok: gyáva, lusta, élheterlen!
Ne nézzetek reám s kerüljétek.
Tekintsetek silánynak, szemetekben
A legutolsó naplopó legyek.
S mint a harang, mely estimára kondul,

Oly ájtatos, szelid leszen dalom:
De legyen már elég a fájdalomból!
Ne üssetek, ne nyomjatok agyon!

A boldogságot meg nem érdemeltem,
S elkárhozásra nincs elég bűnöm.
Titokba' sír; rég törve büszke lelkem;
A szenvedést, alázást eltűröm.
Harag helyett könyezve átölelném
S szeretni tudnám üldözőimet;
És zokoghatnék bárkinek a keblén!...
Ah, nem tudom én, mi a gyűlölet!
(1875.)

Sátán.

<A> Egy éjjel a [besz.] sátán <volt. A [...] jött be és [besz.]> az ágyamhoz álla:
[: .-ból jav.]

Nevetett, hitt, ígérte kincseit.
Frakkot viselt s oly [Iy jav.] inger volt szavába',
Hogy már azt hittem: végem! elveszit!
„Eljősz-e hozzám, édes jó barátom?
Protekciómat ígérem neked.
Mi kell? – <Arany? fény? > Szép hölgy? arany? fény? pompa? mámor?...
Mind a tied lesz...” – Én koldus leszek!

„Hagymázban égsz s rossz álmid kibeszéled.
Igy senki sem szólt még hozzám soha.
Rég vágyom okos szót beszélni véled;
Ne légy öcsém ily szörnyen ostoba.
Dörgöld ki szemeid' s ne álmodozzál,
Miként a gyermek s mint a lázbeteg.
Gavallér lesz belőled. – Jősz-e hozzám?...
Fejedet rázod?...” Én koldus leszek!

Gavallérnak <bohó> bárgyú [besz.] vagyok s ügyetlen;
Majom és róka lenni nem tudok.
Kincsnek pedig hatalma nincs felettem.
Az kincsem, a mit érzek, gondolok.
Vigasztalóm az édes dal zenéje;
Ez balzsamom, hitem, ha szenvedek;

Dalolva [D jav.] hágok a sátán fejére!
Aranyod nem kell! Én koldus leszek! –
Urad vagyok. Leszálok a pokolba,
És Luczifert magát megégetem.
S a jókat összegyűjtöm egy akolba...
Hallelujah! megáldva végzetem!
„Már látom, hogy méltó vagy ostromra,
Bolond Te, kit gyógyítani nem lehet.
Adieu!...” S én visszadőltem vánkosomra,
És felzokogtam: Én koldus leszek!

(1874.)

Reviczky Gyula

2417. Arany János – Ercsey Sándornak (1875. december 10.)

K: NSzAJM 672. 2 csontszínű fol., **Magyar Tudományos Akademia** nyomattal. 22,9×14,6 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes Ercsey Sándor urnak
tisztelettel.

N. Szalonta.

(vasúti alföldi [alföldi besz.] állomás)

Piros pecsét **AJ** felirattal. Pecsétek: **Budapest Lipotváros 75 dec. 10; Nagy Szalonta 11/12 75.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **s e napokban izgalmas elfoglaltságnak nézek elébe** – Ez egyrészt a Toldy búcsúztatása körüli akadémiai teendőket, másrészt pedig az egyetemi tanárság utódulásának kérdését jelentheti (vö.: Trefort Ágoston AJ-nak, **2426.** 1876. jan. 21., AJ Trefort Ágostonnak, **2427.** 1876. jan. 24.).

² **betábláztassék** – betáblázás (intabulatio): pénzbeli követeléseknek az ingatlanvagyonnal való biztosítása

2418. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1875. december 19. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2420.** 1875. dec. 19.: „Először is tőled kérek bocsánatot, hogy ügyismeretlenségem és járatlanságom miatt ily gyakori levelezési és egyéb munkával terhellek, azután Rozvány György barátomtól, hogy évek óta távollétem miatt mostani viszonyairól semmi legkevesebb tájékozással nem bírván, óhajtottam ezt megszerezni, s neki talán e bizalmatlansággal fájdalmas érzést okoztam.

Azon felvilágosítások után, melyeket a te leveledből s az ő mellékelt soraiból nyertem, legkevesebb sem habozok vele a kölcsönügyet megkötni.”

2419. Rozvány György – Arany Jánosnak (1875. december 19. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2420.** 1875. dec. 19.: „Először is tőled kérek bocsánatot, hogy ügyismeretlenségem és járatlanságom miatt ily gyakori levelezési és egyéb munkával terhellek, azután Rozvány György barátomtól, hogy évek óta távollétem miatt mostani viszonyairól semmi legkevesebb tájékozással nem bírván, óhajtottam ezt megszerezni, s neki talán e bizalmatlansággal fájdalmas érzést okoztam.

Azon felvilágosítások után, melyeket a te leveledből s az ő mellékelt soraiból nyertem, legkevesebb sem habozok vele a kölcsönügyet megkötni. [...]

Rozvány Gy.[örgy] úr levelét visszazárva küldöm.”

2420. Arany János – Ercsey Sándornak (1875. december 19.)

K: NSzAJM 673. 2 csontszínű fol., **Magyar Tudományos Akademia** nyomattal. 22,9×14,7 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes Ercsey Sándor urnak

tisztelettel

Alföldi vasút

N. Szalonta.

Piros pecsét AJ felirattal. Pecsétek: **Budapest Lipotváros 75 dec 19; Nagy-Szalonta 20/12 75.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: Szendrey 1917. 467. (részlet)

¹ **agio** – a piaci és hivatalos ár közötti különbség; árfolyam (ol.)

² **betáblázás** – pénzbeli követelés jelzálogi biztosítéka az ingatlanvagyonon a törvényhatóság ún. betáblázási könyveiben

³ **a homoroghi birtokra csak előjegyzés** – Magyar-Homorog: nagyközség Bihar vármegye mezőkeresztesi járásában; Oláh-Homorog: nagyközség Bihar vármegye nagyszalontai járásában. Előjegyzés: az a bírósági intézkedés, amelynél fogva a telekkönyvbe bevezetett ingatlanokra nézve dologi jogok keletkeznek, változnak és elenyésznek (Pallas).

1876

2421. Koroda Pál – Arany Jánosnak (1876. január 10. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Koroda Pálnak, **2422.** 1876. jan. 10.: „Megbocsát nekem, ha mint tört kedélyű, beteg ember, ki a mellett prozai teendőkkel elhalmozva, alig foglalkozom valaha költői dolgokkal, csak röviden válaszolok becses soraira. Ha kegyed úgy véli, hogy nevem odafüggesztése művének bármi csekély előnyére válik: teheti bizvást. A küldött mutatványokból úgy látom, hogy a munka sokat ígér”.

Koroda Pál (1858–1933): költő író; Reviczky Gyula barátja.

2422. Arany János – Koroda Pálnak (1876. január 10.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 csontszínű fol. 22,8×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres. A 2. oldalon pecsét: **A M. N. Múzeum Könyvtára Kéziratt. Növedéknapló 1933. év 74. sz.;** Voinovich másolata: MTAK Kt Ms 5/73.

M: Koroda 1929. 396.; Kozocsa 1939.

Válasz Koroda Pál 1876. jan. 10. előtti levelére (**2421.**)

¹ **mint tört kedélyű, beteg ember** – L. AJ 1873. márc. 24-én Balogh Eleknek írt levelét (**2349.**).

² **Ha kegyed úgy véli, hogy nevem odafüggesztése művének bármi csekély előnyére válik** – Koroda Pál *A Tulvilág Komödiája* c. drámai költeményéről van szó, amely 1876-ban jelent meg Budapesten, a Weizsmann testvérek könyvnyomdájában. A kötetet, amely ma a nagyszalontai múzeumban található, Koroda AJ-nak dedikálta: **Arany Jánosnak mély tisztelete csekély jeléül A Szerző.** AJ számos megrovó bejegyzést tett; „[e]sztétikai ítéletét egyetlen rövid kijelentésbe sűrítí, melyet feltehetőleg utólag, a mű ismeretében ír a neki szóló ajánlás alá: »Nem kell«.” Hász-Fehér, kézirat.

³ **„mediocribus esse poëtis**

Non dī, non homines, non concessere columnae” – „Non homines, non dī, non concessere columnae”: Horatius: *De arte poetica*. Magyarul: „Ám közepes költőn soha ember, / isten s könyvesboltkirakat nem fog könyörülni!” (Muraközy Gyula ford.)

2423. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1876. január 17. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2425.** 1876. jan. 17.: „Úgy kell lenni, hogy te nem kaptad meg a közelebbi leveledre írott válaszomat; mert különben, a mint arra visszaemlékszem, abban már kijelentettem volt beléegyezésemet a kölcsönfeltételek oly módosításába, minőt most velem közleni sziveskedtél.”

2424. Rozvány György – Arany Jánosnak (1876. január 17. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2425.** 1876. jan. 17.: „De minek foglalkozom én e dolgokkal, melyeket úgy is csak tél-túl értek: hiszen jó kézben van az ügy: rád bízom teljesen és felhatalmazlak, hogy legjobb belátásod szerint vagy a szerződést kösd meg Rozvány György barátommal (kinek levelét visszazárva küldöm) vagy annak idejében gondoskodjál a pénznek takarékpénztári elhelyezése iránt.”

2425. Arany János – Ercsey Sándornak (1876. január 17.)

K: NSzAJM 674. 2 csontszínű fol., **Magyar Tudományos Akademia** nyomattal. 22,9×14,6 cm. 1. levél, 2–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes Ercsey Sándor úrnak tisztelettel

alföldi vasut. N. Szalonta

Piros pecsét AJ felirattal. Pecsétek: **Budapest Lipotváros 76 jan 17; Nagy-Szalonta 18/1 76.** 10 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **Úgy kell lenni, hogy te nem kaptad meg a közelebbi leveledre írott választomat** – azaz AJ 1875. dec. 19-én írt levelét (**2420.**)

² **A homoroghi birtokra, mint mellékjelzálogra. (Sőt erre úgy tetszik csak előjegyzést irtam)** – Magyar-Homorog: nagyközség Bihar vármegye mezőkeresztesi járásában; Oláh-Homorog: nagyközség Bihar vármegye nagyszalontai járásában. – **Előjegyzés:** az a bírósági intézkedés, amelynél fogva a telekkönyvbe bevezetett ingatlanokra nézve dologi jogok keletkeznek, változnak és elenyésznek (Pallas).

³ **betáblázási engedéllyel** – betáblázás: pénzbeli követelés jelzálogi biztosítéka az ingatlanvagyonon a törvényhatóság ún. betáblázási könyveiben

⁴ **Elektől** – Balogh Elektől

⁵ **Nénéd válaszát ide zárva szintén küldöm** – Ez a levél nem maradt fenn.

2426. Trefort Ágoston – Arany Jánosnak (1876. január 21.)

K: A NSzAJM-ből 1977. ápr. 12-én „restaurálás és jobb megőrzés végett” az Arhivele Naționale tulajdonába került. Jelzete: Colecția de documente a Muzeului Memorial „Arany Janos” Salonta; fotómásolat: MTA Kt K Ms 5460/33.; MTA Kt Mikrofilmtára B 301.

M: kiadatlan

¹ **Miután a nevezett egyetem bölcsészeti kara – mint előmbbe terjesztett jegyzőkönyvből értesültem – a Toldy Ferencz által betöltött tanszéknek két részre,**

t. i. irodalmira és nyelvészetre való különválasztását s egyelőre csak az irodalmi tanszék betöltését szándékozik javaslatba hozni – A budapesti egyetem bölcsészettudományi kara által 1875. dec. 17-én kiküldött bizottság a magyar nyelvi és irodalmi tanszék szétválasztását javasolta. Az irodalomtörténeti tanszék élére végül Gyulai Pál került nyilvános és rendes egyetemi tanárként kinevezésre 1876 júliusában. A magyar nyelvészeti tanszéket ideiglenes jelleggel először Budenz József és P. Thewrewk Emil, 1878-tól pedig Simonyi Zsigmond vezette (állandó kinevezésére 1885-ben került sor). L. Szentpétery 1935. 524–525.

2427. Arany János – Trefort Ágostonnak (1876. január 24.)

K: OSzK Levelestár. 2 csontszínű fol. 34×21,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. A 2. oldalon pecsét: **M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA Kéziratt. Növedéknapló 1928. év, 35. sz.;** Voinovich másolata: MTAK Kt Ms 5/74.

M: Halász 1928. II. 660.; *AJLev* 611–612.

Válasz Trefort Ágoston 1876. jan. 21-i levelére (2426.)

¹ **Vettem kegyes felszólítását e hó 21-éről, hogy a budapesti kir. egyetemen felállítandó külön irodalmi tanszék elfogadása iránt nyilatkozzam** – A budapesti egyetem tanára 1876 júliusától 1902-ig Gyulai Pál lett.

² **midőn évek óta tartó betegség – s a kor által is már meg vagyok törve** – L. AJ 1873. márc. 24-én Balogh Eleknek írt levelét (2349.).

2428. A Bécsi Magyar Egylet – Arany Jánosnak (1876. január 28.)

K: A NSzAJM-ből 1977. ápr. 12-én „restaurálás és jobb megőrzés végett” az Arhivele Naționale tulajdonába került. Jelzete: Colecția de documente a Muzeului Memorial „Arany Janos” Salonta; fotómásolat: MTAK Kt Ms 5460/19.; MTAK Mikrofilmtára B 301.

M: kiadatlan

¹ **Midőn tehát ezen határozatot a tiszteletbeli – tagsági oklevélhez csatolva Tekintetességnek átküldjük** – Az elküldött oklevél (NSzAJM 425.):

A bécsi magyar egylet

nagytekintetű és tudos Arany János urat

1876. Januar 16iki közgyűlésén **tiszteletbeli tagjának megválasztván, szives emlékül jelen okmányt kiadni elhatározta.**

Kelt Bécsben 1876. Januar ho 28ikan

Titkár:	Elnök:
Freund Jozsef	Vidor István

2429. Arany János – Ercsey Sándornak (1876. február 19.)

K: NSzAJM 675. 2 csontszínű fol., **Magyar Tudományos Akademia** nyomattal. 22,9×14,6 cm. 1. levél, 2–4. üres. A borítékon címzés:

**Tekintetes Ercsey Sándor urnak
tisztelettel**

Alföldi vasút N. Szalonta.

Pecsétek: **Budapest Lipotváros 76 feb. 19; Nagyszalonta 20/2 76.** 5 kr-os bélyeg.
– Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **be van-e az táblázva?** – betáblázás: pénzbeli követelés jelzálogi biztosítéka az ingatlanvagyonon a törvényhatóság ún. betáblázási könyveiben

² **Nénéd, a mint sejtettem, tegnap irt neked** – Ez a levél nem maradt fenn.

³ **Mi azonban jó magasan vagyunk itt a Duna-parton, legfőlebb egy kis csatornavízet kaphatunk a pinczébe, a mi eddig nem volt** – A Dunán levonuló jeges árvíz 1876. febr. 20-án érte el a fővárost. A budai oldalt elöntötte, de a nemrég elkészült pesti (felső)rakpart sikeresen útját állta a 7,8 méter magas árvíznek.

2430. Arany János – Hinka Józsefnek (1876. február 19.)

K: MTA Kt K 513/1399. Csontszínű fol. 22,9×14,5 cm. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 1. levél, 2. üres

M: Scheiber 1973. 258–259. (fotokópiával)

¹ **Darányi Ignác ügyvéd urtól** – id. Darányi Ignác (1811–1877), ügyvéd, 1844-től özv. gr. Teleki Józsefné gyermekeinek birtokait kezelte. A pesti ref. egyház tanácsbírája. 1874. febr. és 1877. jún. között fiával együtt intézte az ügyvédi iroda ügyeit. Ifj. Darányi Ignác (1849–1927) ügyvéd, 1881-től kormánypárti képviselő, földművelésügyi miniszter (1895–1903, 1906–1910).

² **a Hunyadiak Korából ez évben egy kötet elkészülendvén, szükséges, hogy az elnökség az örökösöket a költség hordozására felszólítsa** – *A Hunyadiak kora Magyarországon* I–VI/1. és X–XII. ekkorra már megjelent köteteit Csánki Dezső folytatta: a következő kötet 1890-ban jelent meg.

AJ 1876. márc. 1-jén hivatalos levelet írt „*Teleki József két örököséhez*: özv. *Teleky Sándornéhoz és Bozó Pálné* szül. *Teleki Augusztához*”, azt kérve, hogy „tegyék lehetővé a Teleki-féle *Hunyadiak Kora* VI–IX. köt. kiadását, régóta ígért segélyünkkel.” (*AJÖM* XIV. 747.)

2431. Szilágyi István – Arany Jánosnak (1876. február 24.)

K: MTA Kt K 513/1386. 2 világoskék, négyzethálós fol. 23,16×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A 2. oldal alján fekete ceruzával, AJ írásával: **1358**

1876

M: kiadatlan

¹ **ott, a hol Széchenyi felajánló beszédét előadom, nem vehető ki tisztán, Tar vagy Thewrewk följegyzései után közlöm-e?** – 1876. jan. 17-én az I. osztály ülésén, Pulszky Ferenc osztályelnök elnöklete alatt „*Gyulai Pál* r. t. felolvassa *Szilágyi István* l. t. »Kritikai adatok az 1825-évi országgyűlés nov. 2. és 3. napi tárgyalásai (a m. t. Akadémia megalapítása) történetéhez« című értekezését. *Fogarasi János* r. tag, a ki az 1825. országgyűlés nov. 2. és 3-án tartott ülésein jelen volt, részint helyre igazító, részint pótló megjegyzéseket tesz az értekezés némely pontjaira. Szász Károly r. tag indítványozza a Szilágyi István használt kéziratok lemásoltatását az Akadémia irattára számára, Greguss Ágost r. tag pedig az Évkönyvekbe való felvételét.

Fogarasi János r. tag fölkéri a megjegyzéseinek írásban való beadására, hogy azok az Értesítőben közöltesse. Szász Károly indítványa elfogadtatik, a Greguss Ágosté pedig az osztályértekezlethez utasítatik az ügyrendi szabályok szerinti eljárás végett.” (AkÉrt 1876. 19.)

Szilágyi István előadását *Kritikai adatok az 1825. évi országgyűlés november 2. és 3. napi tárgyalásainak történetéhez* címmel jelentette meg az Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből VI. kötetének 6. számában, amelynek összefoglaló címe: *Adalékok a M. T. Akadémia megalapítása történetéhez* (Bp., 1877.) Ebben foglalja össze a máramarosszigeti Tar Gáspár (1791–1857) naplókönyvének jelentőségét az 1825. évi országgyűlésről, „mely a szigeti ref. lyceum könyvtárában őriztetik” (19.).

² **Th.[ewrewk]] 5 évvel később írta Vay Abrahám életrajzát, a melybe ez a jelenet be van iktatva** – Vay Abrahám (1789–1855): földbirtokos, az MTA egyik alapító és ig. tagja (1830). 1825-től Borsod vm. első alispánja, az 1825–1827-iogy.-en követe. Azogy. egyik kerületi ülésén (1825. nov. 3.) az MTA alapításához Széchenyi István után 8000 Ft-tal járult hozzá. – Az említett mű Ponori Thewrewk József: *Méltóságos Vajai s Luskodi Gróf Vay Ábrahám úr stb. életrajza*. Pozsony, 1830.

³ **történt megtekintés után a Széchenyi Naplója csak pár sorban emlékezik meg az Akademiára tett ajánlatáról** – A Hon 1876. febr. 15.: „*A magyar tud. Akadémia ülése. – február 14.* [...] Széchenyinek a 60.000 frtos ajánlatra vonatkozó szavai, melyeket Szilágyi István az akadémiának a multkor beküldött, hitelesekül nem tekinthetők, mivel azok a később megjelent Ponori-féle Vay-életrajzból vannak közölve. Pulszky megjegyzi, hogy azon véleményben volt Szilágyi küldeményének vételekor, hogy Széchenyi akkori beszédét hitelesen mindaddig nem fogjuk birni, míg csak Széchenyi naplója meg nem jelenik. Ő beszélt e tárgyban az akadémia elnökével, kivel a napló kéziratának illető helyét meg tekintvén, nagy meglepetésükre azt találták hogy Széchenyi ama napról ösz-

szesen két sornyi jegyzetet irt naplójába hogy t. i. ma tette meg ajánlatát, ezen kívül még pár szó, melyben el van mondva, hogy a gróf a tartott beszédre nem készült elő.”

- ⁴ **A Wesselényi Napló-jegyzeteit érdeklél várom** – „Pulszky azon reményének ad kifejezést, hogy talán Wesselényi Miklós naplójában fel lesz jegyezve a beszéd, mivel ez is jelen volt akkor a diétán, s fel is kéri a társaság azon tagjait, kik a Wesselényi családdal összeköttetésben állanak, hogy ha csak lehet másolják le a báró naplójából a szóban forgó részt.” (Uo.) Ez 1905-ig, Kardos Samunak a Régi Okiratok és Levelek Tárában megjelent, *Báró Wesselényi Miklós ifjúkori napló feljegyzései* című kiadványáig kéziratban volt.
- ⁵ **A Czuczor-féle Napló, ugy látom, nem ellenkezik a Taréval** – Szilágyi István nyomtatásban megjelent előadásában nincsen szó Czuczor Gergely visszaemlékezéséről.
- ⁶ **A Hon Névtelen naplóírója említi Máriássyt** – A Hon 1876. febr. 15.: „*A magyar tud. Akadémia ülése. – február 14.* [...] Az akadémia alapítására vonatkozólag, nem rég, mint tudva van, Szilágyi István Tar Gáspár feljegyzései után érdekes részleteket küldött be az akadémianak. Az akadémia akkor őt felszólította, hogy az egész naplót, melyből a multkori adatokat beküldötte, másoltassa le. Most Szilágyi kérdést intézett az akadémiahoz, hogy Tarnak egész naplóját lemásoltassa-e, vagy pedig csak azon két napról szóló részt (1825. nov. 2–3.), mely az akadémia megalapítására vonatkozik. Az ülés a kérdést a második osztályhoz utasítja. [...] Ugyane tárgyra vonatkozólag a győri főgymnasium igazgatója Vaszary Kolos egy napló másolatát küldé be az akadémianak. A napló az említett iskola könyvtárában van letéve, 50–60 ivre terjedő kézirat, s Guzmics Izidortól származik, – ki azt az emlékezetes diéta alatt több, Pozsonyban tartózkodó jurátussal állította össze az ott folyt tárgyalásokról. A napló első részét maga Guzmics írta, azonban később Pozsonyból eltávozván, ott maradt barátai által tudósítottatta magát az eljövetele után történekről.
- A titkár Gyulai Pál egyes részleteket olvas fel a naplóból, mely Nagy Pál beszédét bővebben közli, mint a Szilágyi István által beküldött. Ez utóbbival elmentmondásban van annyiban, hogy szerinte az első, ki az akadémiaról említést tett, nem Nagy Pál, hanem Máriássy volt, ki e tárgyban az ülés végén mondott beszédet, november 2-án. Máriássy a német nyelv elterjedése fölött panaszkodván egy Magyar Tudós Társaság alkotását sürgeti.” Máriássy István (1753–1830) Gömör megyei követ volt.
- ⁷ **A Magyarok születésnapjai-t várom** – Ponor Thewrewk József: *Hongyülési emlény. Magyarok születésnapjai*. Pozsony, 1844–1846.

2432. Csengery Antal – Arany Jánosnak (1876. február 26.)

K: MTA Kt K 513/65. 2 csontszínű fol. 22,4×14,4 cm. 1–3. üres, 4. levél

M: kiadatlan

Válasz AJ 1876. febr. 26-i levelére (*AJÖM* XIV. 665. 547.)

¹ **Én szintoly kevéssé tudom, mit tegyünk, mint Te** – AJ ugyanaznap írt levele: „Hirdetnem kellene lapokban az összes ülést hétfőre [azaz febr. 28-ra]. Én ugyan, magam részéről, azt hiszem, hogy az árvíz nagyján már túl estünk, és holnapig be fog állni az apadás: de még sem tudom, nem lesz-e közbotrány ily veszély s rémület közepett akadémiai ülést hirdetni. Annyival inkább, mert a folyó tárgy merő csekélység: de az a szerencsétlen Háberern-féle emlékbeszéd van napirenden, mely már kétszer elmaradt s *Prónay* rokonsága és tisztelői meg találnak neheztebb érte, hogy most is ily köz rémület (és járhatlan utak) idejére tüzzük ki. Méltóztassál elnöki szavaddal *délig* kisegíteni e dilemmából, mert akkor már vinni kell a hirdetményeket a nyomdába.” (*AJÖM* XIV. 665. 547.)

² **a jelen viszonyok közt halaszd el az ülést** – Az ülést mégis megtartották: „*Haberern* Jonathán lev. tag. Emlékbeszédet mondott néh. báró *Prónay* Gábor lev. tag felett. Az »Értekezések« során kiadandó.” (Összes ülés, 1876. febr. 28. „Csengery Antal akad. másodelnök úr elnöklése alatt”, *AkÉrt* 1876. 54.)

2433. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1876. március 14. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2434.** 1876. márc. 14.: „A Rozvány-féle kötelezvényt és telekkönyvi kivonatokat megkaptam, és teljesen meg vagyok elégedve velök. [...]

Most pedig, midőn életed oly fontos lépését (a mint gondolom) már megtetted, kívánom neked mind azt az örömet, nyugalmat és boldogságot, a mit magad vártál és ohajtottál”.

2434. Arany János – Ercsey Sándornak (1876. március 14.)

K: NSzAJM 676. 2 csontszínű fol., **Magyar Tudományos Akademia** nyomattal. 22,9×14,6 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címzés:

**Tekintetes Ercsey Sándor úrnak
tisztelettel.**

Alföldi vasút állomás N. Szalonta.

Pecsétek: **Budapest Lipotváros 76 mar 14; Nagyszalonta 15/3 76.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **kitáblázási engedélyt** – A kitáblázás az ún. betáblázási könyvekben feltüntetett adóssági követelés törlése.

² **midőn életed oly fontos lépését (a mint gondolom) már megtetted** – Első feleségének halála után Ercsey házasságot kötött Fónagy József özvegyével, sz. Sajó Juliánával (1832–1896). L. erről részletesebben: Korompay 2008.

2435. Arany János – Mezőssy Menyhértnek (1876. március 15.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Lónyaynak, 1876. márc. 15. *AJÖM* XIV. 667. 548.: „Én tehát magát a számadást, mellékleteivel s az ügyészi észrevételekkel még ma expediálom Mezőssynek.” AJ Lónyaynak, 2436. 1876. márc. 24.: „szerencsém van a Mezőssy elébbi jelentése folytán hozzám írott beces leveledet, valamint az ennek értelmében<.> általam Mezőssynek küldött levél fogalmazatát, ide zárva át-küldeni”

2436. Arany János – Lónyay Menyhértnek (1876. március 24.)

K: MTAK Kt Ms 5/75. (Voinovich másolata)

M: kiadatlan

¹ **a Mezőssy elébbi jelentése folytán hozzám írott beces leveledet** – Mezőssy Menyhért 1875-től a széphalmi Kazinczy-birtok gondozója. Lónyay 1876. márc. 15-i levelét l. *AJÖM* XIV. 667. 548–549. Előzménye: AJ „Mezőssyvel közli a Kazinczy-vagyonkezelésre tett Ig. Tan.-i észrevételeket, s hogy a Mauzóleum körül csupán öt hold kertek akarnak meghagyni, a többit eladni.” AJ 1876. febr. 11-én írt levele Mezőssynek, *AJÖM* XIV. 746. (Regeszta)

2437. Jókai Mór – Arany Jánosnak (1876. március 29.)

K: MTA Kt K 513/241. 2 csontszínű fol. 20,1×12,4 cm. 1–4. levél

M: *AJLÍ* II. 454–456.; *JMÖM* 1895. 240–241.; *MÍL* 1938. 290–292.; *JMÖM* 1992. 9–11.

¹ „**Lasciate ogni speranza!**” – Dante: *Isteni színjáték. Pokol* III. 9. Babits fordításában: „hagyj fel minden reménnyel”

² **Jövő juniussal kezdve én is lapszerkesztő leszek** – Az Életképeket („illusztrált napilap a szépirodalom, társasélet és művészetek köréből”) Jókai mint lapvezér és kiadótulajdonos 1876. jún. 1-jén indította meg, Törs Kálmán volt a felelős szerkesztő; megszűnt: 1877. jan. 14.

³ „**Das ist nicht so leicht, als Violinspielen**” – Ez nem olyan könnyű, mint a hegedűjáték (né.)

⁴ **Ole Bullnak** – Ole Bornemann Bull (1810–1880): norvég hegedűművész és zeneszerző

⁵ **s Életképeket irunk** – Jókai 1847 júniusától 1848 végéig (1848 áprilisától Petőfivel együtt) volt az Életképek szerkesztője.

- ⁶ **mikor Pákh távollétében a Vasárnapi újságot szerkesztettem** – Pákh Albert 1854-ben alapította meg és 12 éven át szerkesztette a Vasárnapi Ujságot; betegsései, gräfenbergi kúrái idején Jókai helyettesítette.
- ⁷ **mint a mekkai Kaábához fordultam** – A Kába Szaúd-Arábiában a mekkai Nagy Mecset közepén álló ókori, kocka formájú kőépítmény, a muszlimok számára előírt haddzs (zarándoklat) célpontja, az iszlám legfőbb szentélye.
- ⁸ **később az Üstökösnél nem is tagadtál meg tőlem soha** – Az 1858-ban alapított Üstökösben AJ *A poloska* és *Az új magyar költő* c. verseit jelentette meg. L. AJ Jókainak, 1858. aug. 25. *AJÖM* XVII. **1024.** 219., 778–779., 886.
- ⁹ **cidevant** – ci-devant: ezelőtti; a nagy francia forradalom alatt az arisztokrácia neve (fr.)
- ¹⁰ **Tillalárom haj!** – „Tillaárom haj!” (AJ: *Írószobám*)
- ¹¹ **antistes** – főpap, beavatott, mester (lat.)

2438. Arany János – Jókai Mórnak (1876. március 29.)

K: elveszett

M: *AJLÍ* II. 457–458.; *JMÖM* 1895. 240–241.; *AJVM* 474–476.; *AJLev* 612–614.; *JMÖM* 1992. 11–13.

¹ **Hogy, egy a szépirodalom érdekeit komolyan felölelő orgánus keletkezzék** – Az Életképeket Jókai 1876. jún. 1-jén indította meg, Törs Kálmán volt a felelős szerkesztő; megszűnt: 1877. jan. 14.

² **7-8 év óta testileg is kórházba való beteg vagyok** – L. AJ 1873. márc. 24-én Balogh Eleknek írt levelét (**2349.**).

³ **„invita Minerva”** – Minerva segítségével, vagyis ihlet nélkül (lat.). „Nil invita Minerva...” (Horatius: *Ars Poetica*). Magyarul: „ha Minerva nem ihlet” (Muraközi Gyula ford.).

Vö. „Mi természetesebb, mint hogy az ekképp némi hírre kapott egyén folytatá, a mit annyiak ítélete szerint nem »invita Minerva« kezdett vala: leírásai, elmélkedései, tréfái, köszöntői még egyre biztosították számára a tapsot: így lett a Mátyásiak, Pócsok, Láczaik hada, így a minden kar és rendbeli »lagzisok«, kiknek népszerűsége egy Kazinczy homlokát nem engedé a méltó babérhoz jutni.” (AJ: *Irányok. AJÖM* XI. 158.)

2439. Arany János – Az Eggenberger-cégnek (1876. március 30.)

K: OSzK Kt Levelestár. Csontszinű fol. 28,4×21,2 cm. A 2. oldalon pecsét: **M. N. Múzeum Könyvtára Kéziratt. Növedéknapló 1931. év. 31. sz.** 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

2440. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1876. április 8.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2441.** 1876. ápr. 10.: „Ápril 8-án írott leveledet hivatali szobámban találok és sietek arra röviden válaszolni.

Én a nevezett úr teljes hitelét szívesen meghiszem, de első és legnagyobb ok, hogy részére kölcsönt nem nyújthatok, az, hogy nekem annyi mobilis pénzem nincs, felényi sincs; de ha volna sem örömet adnám magán kölcsön képen valakinek, mert nem nekem való az a bajlódás, a mivel az efféle dolog jár, és egy általában nem ohajtok »uzsorás ember« hírébe jutni.”

2441. Arany János – Ercsey Sándornak (1876. április 10.)

K: NSzAJM 677. 2 csontszíni fol., **Magyar Tudományos Akadémia** nyomattal. 22,9×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres. A borítékon címzés:

Tek. Ercsey Sándor urnak.

Alföldi vasút N. Szalonta

Pecsétek: **Budapest Lipotváros 76 apr 10; Nagyszalonta 12/4 76.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: Szendrey 1917. 467. (részlet)

¹ **nekem ugyan most februárban ismét elkezdődött a nagy köhögésem, mely valószínűleg eltart fél évig, mint tavaly** – AJ az 1840-es évek második felétől krónikus hörghurutban szenvedett, amelyik baloldali, később csaknem teljes süketiséggel járó nagyothallást, hurutos köhögést, fulladozó rohamokat okozott (l. AJ 1866. febr. 18-án Tompának írt levelét (**2039.**); vö. Farkas 1882, Pál 1986, Milbacher 2009.a.

² **„semmi haszonra”** – Vö.:

Minden erőt, még ami van
Korhadozó tagjaiban,
Mit a természet gondja ott
Évekre bölcsen elrakott,

Elékutat s eltékozolja
Az örültség, semmi haszonra.

(AJ: *Katalin*)

2442. Szabó Imre – Arany János (1876. május 1. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szász Károlynak, **2444.** 1876. máj. 1.: „Szabó Imre püspök levele épen ma érkezik, melyben meghívja az Akadémiát a máj. 6-án

Szombathelyen és folytatólag 7-én Egyházas-Hetyén (Berzsényi szülőhelye) tartandó ünnepélyekre.” AJ válasza: 1876. máj. 4. (*AJÓM* XIV. 551.)

Szabó Imre (1814–1881): 1861 és 1869 között országgyűlési képviselő; 1867-ben osztálytanácsos a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban; 1869-től az Akadémia tiszteleti tagja; 1869-től veszprémi kanonok és szombathelyi püspök.

2443. Arany János – Horvát Boldizsárnak (1876. május 1.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szász Károlynak, **2444.** 1876. máj. 1.: „Szabó Imre püspök levele épen ma érkezik, melyben meghívja az Akadémiát a máj. 6-án Szombathelyen és folytatólag 7-én Egyházas-Hetyén (Berzsényi szülőhelye) tartandó ünnepélyekre. [...] Irtam most Horváth Boldizsárnak is, ha ő elvállalná, ő, te, és Nagy János ott helyben, képviselnétek az Akadémiát.” – AJ Lónyay Menyhértnek, **2446.** 1876. máj. 2.: „Az ide mellékelt meghívást tegnap kaptam a Berzsényi ünnepélyre. Rögtön irtam Horváth Boldizsárnak és Szász Károlynak, őket a küldöttség elvállalására bírandó, kik a Szombathelyt lakó Nagy János taggal együtt hárman képviselték volna az Akadémiát.”

2444. Arany János – Szász Károlynak (1876. május 1.)

K: MTA Kt K 513/605. Csontszínű fol. 22,8×14,4 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **Irtam most Horváth Boldizsárnak is, ha ő elvállalná, ő, te, és Nagy János ott helyben, képviselnétek az Akadémiát** – Berzsényi születése centenáriumának ünnepélyén az Akadémiát Nagy János – szombathelyi kanonok (1809–1885), az Akadémiának 1833-tól levelező, 1838-tól rendes, 1876-tól tiszteleti tagja – és Greguss Ágost, a Kisfaludy-társaságot Beöthy Zsolt képviselte. Lásd –ch.: *Berzsényi-ünnepély Vasmegyében. 1876. május 6-án és 7-én.* VU 1876. 20. sz. máj. 14. 313.

² „**provinciát**” – itt: feladatot (lat.)

2445. Arany János – Gyulai Pálnak (1876. május 2.)

K: A Csurgói Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium könyvtára, VIII. Szürkéskéék fol., 22,8×14,3 cm. 1. levél, 2. üres

M: Bodó 1927/28. 9–10.

¹ **Méltóságos Úr** – Ez a megszólítás az egyetemi tanári címhez járt.

² **hogy a f. hó 6.án Szombathelyen tartandó Berzsényi ünnepélyen az Akadémia küldöttségét vezetni sziveskednék** – Az ünnepélyen az elnöklő Szabó Imre megyei püspök „Gyulai Pál akadémiai osztálytitkár és a Kisfaludy-társaság alelnöke sürgönyét olvasta föl, melyben tudatja, hogy az akadémiát Nagy János s Greguss Ágost, a Kisfaludy-társaságot pedig Beöthy Zsolt fogják az ünnepélyen

képviselni.” –ch.: *Berzsényi-ünnepély Vasmegyében. 1876. május 6-án és 7-én.* VU 1876. 20. sz. máj. 14. 313.

³ **expediálom** – elküldöm (lat.)

2446. Arany János – Lónyay Menyhértnek (1876. május 2.)

K: Csurgói Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium. Szürke fol. 22,7×14,4 cm. 1. levél, 2. üres

A kézirat származására nézve uo. l. Dr. Zsibrák János ügyvéd levelét dr. Horváth József könyvtárórhöz:

„Igen tisztelt Tanár Úr!

Ma tett ígéretemet sietek beváltani s mellékelve küldöm Arany János sajátkezűleg irt levelét, amely mellett találtam Gyulai Pálnak is egy [1874. aug. 16-án írt] levelét. Ezt is átengedem tehát a csurgói ref. főgymnasiumnak.

Mindkét levél gróf Lónyay Menyhért, az Akadémia volt elnökéhez van intézve, annak irataiból került hozzám.

Kiváló tisztelem kifejezésével vagyok

Kaposvár, 1912. szeptember 6.

kész szolgálja

Dr. Zsibrák János”

M: Bodó 1928. 9–10.

¹ **Az ide mellékelte meghívást tegnap kaptam a Berzsényi ünnepélyre** – Az ünnepélyt Szombathelyen és Egyházashetyén, 1876. máj. 6-án és 7-én tartották, Berzsényi születésének századik évfordulóján.

² **intézete tudvalévő zavarai miatt** – Horvát Boldizsár az 1871-ben létesült Magyar Általános Földhitel Rt. elnöki tisztét 1876 végéig töltötte be.

³ **csak úgy mehet, ha minisztere bocsátja** – Szász Károly 1872 és 1884 között miniszteri tanácsos volt a Trefort Ágoston vezette vallás és közoktatásügyi minisztériumban.

⁴ **Gyulai – a Toldy emlékbeszédre készülve, szintén nem mehet** – Gyulai 1876. jún. 11-én tartotta meg Toldy-emlékbeszédét az Akadémia közülésén.

⁵ **Én nem tudom, kit teremtünk elő ilyen rövid idő alatt** – Az Akadémiát Nagy János és Greguss Ágost, a Kisfaludy Társaságot pedig Beöthy Zsolt képviselte. L. –ch.: *Berzsényi-ünnepély Vasmegyében. 1876. május 6-án és 7-én.* VU 1876. 20. sz. máj. 14. 313.

2447. Arany János – Pulszky Ferencnek (1876. május 2.)

K: OSzK Fond 67/7. Csontszínű fol. **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal, 22,8×14,5 cm. 1. levél, 2. üres. A 2. oldalon pecsét: **Orsz. Széchényi Könyvtár Kézirattár V. 1014/185/1965.**

M: kiadatlan

- ¹ **Ott helyben van Nagy János, innen félig-meddig Szász Károly ígérkezett, s talán Greguss is megnyerhető lesz** – Az Akadémiát Nagy János és Greguss Ágost, a Kisfaludy Társaságot pedig Beöthy Zsolt képviselte. L. –ch.: *Berzsenyi-ünnepély Vasmegyében. 1876. május 6-án és 7-én.* VU 1876. 20. sz. máj. 14. 313.
- ² **expediálom** – elküldöm (lat.)

2448. Törs Kálmán – Arany Jánosnak (1876. május 30.)

K: MTA Kt K 513/1238. 2 csontszínű fol. 22,6×14,4 cm. 1–3. levél 4. üres

M: kiadatlan

A levél fogalmazványa: OSzK Levelestár.

Levél Aranyhoz.

Kiválóan tisztelt Uram!

Nem azért írom e sorokat, mintha azoktól valami sikert reménylenék; <de írom egy részt azért, mert tudom>, hogy ily kérelmet, minő e sorokban foglaltatik, szemtől szembe visszautasítani <Önnek sem eshetik jól; [...] legkevésbé vagyok [...]> de irvan [!] másrészt azért, mert lelkiismeretem azt sugalja, hogy minden embernek, a ki az enyémhez hasonló szerény tehetséggel [besz.: az enyémhez hasonló szerény tehetséggel <...>] az enyémhez hasonló merész feladatra vállalkozott, <bátorkodott> multhatatlan kötelessége <[...] nemzetem iránt kopogtatni Arany János ajtaján> már az is, hogy [besz.: már az is, hogy] házról házra járva [jav.: va] bekopogtasson <...> ismerős és ismeretlen [besz.: ismerős és ismeretlen] ajtón, nincsen-e valahol egy rejtőző tehetség, a kinek közre kell világítani; <de ha kötelessége össze[...] gyűjteni vagy legalább [...] amaz> kötelessége tudnia, hogy [besz.: kötelessége tudnia, hogy] <mindenkit, „a ki zenghet A> mi mindenben szegény nemzetünk legkevésbe [!] <nem> engedheti meg magának a luxusok <szellemi tevékenység gazdagon [...] luxusát s> legdragább [!] luxusát, [besz.: á] <...> s a ki gyenge erővel bár, de lelkesedéssel indul oly missió elé, melyről tudja, hogy képességeit meghaladja, – <...> kétszeres [besz.: kétszeres] kötelességet<[...] csak egy [...]> teljesít<ett> akkor, ha egy mederbe gyűjteni törekszik mindenkit, „aki zenghet” s ha, [besz.: ha.] <[...] vannak> a kinél világot lát, nem éri be azzal az elutasítással, hogy „elég, ha nekem világol.”

<...> De ha én a közreműködésre való fölbizást elutasíthatatlan [besz.: elutasíthatatlan] kötelességemnek ismerem már azoknál is, akiknél csak sejtem a tehetséget, – mivel nyugtassam én [besz.: én] meg lelkiismeretemet akkor, ha <nem> el [besz.: el] nem követek el minden tőlem telhetőt <s el nem megyen egészen> a tisztesség <által vont határig> határai között [besz.: határai között] <abban a kísérletemben>, hogy Arany János támogatását megnyerhessem?

<Ha ezt elmulasztanám, azt határoz[...] volna> Ezt a mulasztást [besz.: a mulasztást] számon kérni tőlem [besz.: tőlem], azt hiszem, joga volna a nemzetnek is.

<...> Olvastam Önnek, Uram, Jókaihoz írt sorait. Ismétlem, nincs reményem, hogy a mi ott <megtagadtatott> fájdalommal ugyan, de megtagadtatott, az <...> az én kérésemre megadatik. <...> Szerénytelenség színében tünni fel nem akarok. [besz.: Szerénytelenség színében tünni fel nem akarok.] De hogy még kísérletet se tegyek ama sorok után, <s még egyszer ne zörgessek, hogy hát ha mégis [besz.: mégis] megnyitánék: s azt lelkiismeretben és én a nemzet iránti kötelességem és> s viseljem a <...> kételkedést lelkemben: „ha zörgetsz vala [jav.: sz vala], talán csak még is meg is nyitattik [jav.: tik] néked”: ezt lelkiismeretem s nemzetem iránti felelősségem érzetében igazán nem tehetem.

<...>

Ez legyen mentségem e sorokért, melyekhez – személyes megjelenés helyett – azért folyamodtam, <...> mert [besz.: mert] úgy is tudom, hogy hasonló kérelmet szemtől szembe visszautasítani önnek is <...> rosszul esnék. <Tudom én, hogy ha [...], az én [...] szavaimra [...] nem fog megjelenni az a> Nem is akarhatom [jav.: tom] ennek kitenni. Azért ez alkalommal nem is ismétlem Jókai kérelmét, csupán azt méltoztassék megengedni, hogy abból, amihez már nem szükséges, hogy a „muzsa megjelenjék” <...> – <bár> vajha [besz. vajha] megjelenjék s ne hagyná el soha! – abból, a mi már úgy is kész, talán Aristophanes fordításaiból egy rövid mutatót remélhessek.

Ez az, a mire kérni bátorodom s az [besz.: z] <tolakodó> alkalmatlankodás vádjának fejemre vonása nélkül kérhetni gondolom.

Fogadja, jó uram, legmélyebb [jav. él] tiszteletem őszinte kifejezését.

Törs Kálmán (1843–1892): újságíró. 1863–1865-ben a Vasárnapi Ujság, 1868–1876 közt A Hon és az Üstökös, 1876-tól az Egyetértés, később a Pesti Hírlap belső munkatársa volt. 1876–1877-ben az Életképek c. hetilap szerkesztője.

¹ „elég, ha nekem világol” – AJ *A vigasztaló* c. versének utolsó sora

² Olvastam Önnek, Uram, Jókaihoz írt sorait – AJ 1876. márc. 29-én írt levelét (2437.)

³ „ha zörgetsz vala, talán meg is nyitattik néked” – Vö.: „Kérjetelek és adatik néktek; keressetek és találtok; zörgessetek és megnyitattik néktek.” (Mát 7:7; vö.: Luk 11:9)

⁴ amihez nem szükséges, hogy a „muzsa megjelenjék” – Idézet AJ 2437. 1876. márc. 29-én Jókainak írt leveléből („invita Minerva”).

2449. Arany János – Arany Lászlónak (1876. június 6.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 248.

¹ **Az én lemondó levelem kész: holnap be is adom a nagygyűlésen** – L. AJ 1876. jún. 7-én kelt levelét Lónyay Menyhérthez és a M. T. Akadémiához (*AJÖM* XIV. 674. 553.).

2450. Arany János – Ismeretlenek (1876. július 3.)

K: PIM V. 4541/1. 2 csontszínű fol., **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomattal. 22,9×14,6 cm 1–3. levél, 4. üres.; MTAK Kt Ms 5/75. (Voinovich másolata)

M: kiadatlan

¹ **Becses válaszodat a székely alapítványi ügyben megkaptam** – Az Akadémia 1875. ápr. 25-i Igazgatósági ülésén Csengery Antal másodelnök megbízta Hinka József akadémiai ügyészt, hogy vizsgálja meg Kralovánszky György, a székely nép kivándorlási hajlamának csökkentését célzó alapítványának helyzetét, elsősorban a befizetések szempontjából (AkÉrt 1875. 130.) Ennek előzményeit l. *AJÖM* XIV. 603. 497–498, 629. 519.

² **1866-ban a Mikó gr. elnöksége alatt meg alakult Székelybizottság, a Kr.[alovánszky] alapítványra hivatkozva, fölkéri az Akadémiát, hogy a bizottság által gyűjtendő pénzeket is fogadja el kezelésre** – Vö. az Akadémia elnökének 1866 novemberében Mikó Imre számára írt válaszával (*Uo.* XIV. 186. 177–178.)

³ **gruppírozta** – csoportosította (né.)

⁴ **Tóth L[őrincz] volna elnökileg felszólítandó, mutassa ki az átadott 12991 ft eredetét** – Vö. a Tóth Lőrincznek 1876. nov. 21-én küldött akadémiai másodelnöki levéllel (*Uo.* 697. 570.).

2451. Arany János – Joseph Bradačeknek (1876. július 10.)

K: MTA Kt Ms 5/72. (Benzúr Gyula másolata.)

Magyarul (Bódyne Márkus Rozália fordításában):

Budapest, [1876] július 10.

Tisztelt Uram,

Mivel éppen kissé gyengélkedem, utazásomat Karlsbadba valószínűleg csak 1-2 nappal később tudom megkezdeni.

Nagyrabecsüléssel

alázatos szolgája

Arany

M: Benzúr 1911. 394.

¹ **den 10-ten July [1876]** – Az évszám a következő adatok alapján állapítható meg. AJ 1869-ben már júl. 3-án küld haza egy lapot, sőt, már útközben, Bécsből értesíti feleségét (Voinovich 1938. 222.). – 1870. júl. 6-án felsorolja az öt helyettesítő Gyulainak az akadémiai teendőket (*AJÖM* XIV. 446. 382–383.). – 1871-ben „Csengery Antal másodelnök kérte fel levélben Gyulai Pált, hogy az alapszabályok 45. paragrafusa alapján helyettesítse a főtitkárt, szabadsága idején. Arany július 6-tól augusztus 7-ig volt a csehországi gyógyfürdőn” (Gergely 1957. 64.). – AJ 1872. évi kúrájának időpontjára nézve Gyulai 1872. júl. 30-án Mikó Imréhez írt levele ad felvilágosítást: „én innen 9^{én} vagy 11^{én} august szándékszom elindulni és per Arad menni Maros-Ujvárra fiammal együtt [...]. Előbb, mint august 9 v. 11-ke nem mehetek, mert Arany, ki Karlsbadban van s kit én most az Akademiánál helyettesitek csak ekkor fog haza térni.” (*GyPLEv* II.) Ezek szerint AJ már júl. 10. körül (esetleg előbb) elutazhatott. – 1873-ban ismét Csengery 1873. júl. 5-én kelt levele az irányadó: „Az Akadémia főtitkára egészségi tekintetből, a fővárost e hó 7-én 4-5 hétre elhagyandó lévén: távolléte alatt az Alapszabályok 45. §-a értelmében, helyettesítésével ismét Önt bízom meg.” (*GyPLEv* II.) – 1874. júl. 12-én Joseph Bradačeknek írt levele (2370.) szerint AJ „e hó 16-án, vagy legkésőbb 17-én” megérkezhetett Karlsbadba. Nem tehető fel, hogy e datálандó levél után két nappal kérte volna azt, hogy a már ismert helyen tartsanak fenn számára egy szobát. – 1875. júl. 21-én azt írta Gyulai Szilády Áronnak, hogy „csak a mult hét vége felé” [azaz 16-án vagy 17-én, pénteken vagy szombaton] jött haza, hogy AJ-t helyettesítse.” (*GyPLEv* II.) Ez az adat lehetővé tenné, hogy erre az évre is gondoljunk, azonban AJ júl. 19-én Karlsbadból már unokája öhozzá szóló sorairól ír.

Mindez azt valószínűsíti, hogy AJ utolsó csehországi utazása előtt, 1876-ban küldhette ezt a levelet.

2452. Szél Piroska – Arany Jánosnak (1876. július 18. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szél Piroskának, **2454.** 1876. júl. 18.: „Megdicsernélek kedves szép levedéért, ha attól nem félnék, hogy majd elbízod magadat, és nem tanúlsz, hanem csak piperéskedel, a mire nagyon hajlandó vagy. Különben nagyon örülök, hogy jól mulattál, Csengeryéknél is, meg a Kálmán »ezermester« tűzi játékán.”

¹ **Kálmán** – Valószínűleg Csiky Kálmán (1843–1905), aki 1870-től a budapesti ref. főgimnázium tanára, később a magyar magánjog először magán-, majd nyilvános rendes egyetemi tanára. Vö. AJ: *A Csikyek* című versével (1880):

Első volt a Sándor,
Ki Estánnal vándorl.

Második a Kálmán,
Professzor az „Álmán”^{*}
Harmadik a Gergel,
Ki Pegazust nyergel.

^{*} Alma Universitas. – *A. J.*

2453. Arany János – Arany Jánosnénak (1876. július 18.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szél Piroskának, **2454.** 1876. júl. 18. (*ALÖM* I. 378–379.); Voinovich 1938. 226.

2454. Arany János – Szél Piroskának (1876. július 18.)

K: elveszett

M: *ALÖM* I. 378–379.

¹ **Kálmán „ezeremester” tűzi játékán** – L. Szél Piroška AJ-nak, **2452.** 1876. júl. 18. előtt.

² **Rózával** – Feltehetőleg Ercsey Károly feleségéről, sz. Szabó Rózáról, Arany Jánosné unokahúgáról van szó (1857–1904).

³ **édes kis puczikám** – picikém (nagyshalontai tájszó)

2455. Arany János – Arany Lászlónak (1876. július 27.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 226, 227.

2456. Szél Piroška – Arany Jánosnak (1876. augusztus 1. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szél Piroskának, **2458.** 1876. aug. 1.: „Dicsérlek jószágodért, hogy nekem ismét olyan hosszú levelet irtál és tudattad velem mindazt, a mi közelebb történt körülöttem. Most én csak röviden válaszolhatok, mert ebédre kell mennem és a nagymama levelét is feladnom idejében, hogy egész napot ne veszítsek a postán.

Hogy az úszásban előhaladsz, annak igen örülök, csak vigyázz »a kis halra«. Kivánom, hogy mire haza megyek, a sok úszás után légy »egészséges mint a hal«, »kövér, mint a potyka«. Szalontára is jó volna menned, kis leányom, de ha nagymama nem bocsát maga nélkül, meg kell rajta nyugodnod.”

2457. Arany János – Arany Jánosnénak (1876. augusztus 1.)

K: MTA K Kt MS 5/76. (Voinovich másolata)

M: Voinovich 1938. 227., 249.; Rolla 1944. 96.

¹ **Egyrészt jó volna, erősödnék ott; de másfelől, ha a vizsgát letehetné, az még jobb volna annyiban, hogy ha valami intézetbe iratjuk be** – „Eddig a kitűnő

tanárnő, Karacs Teréz tanította, de 1876 tavaszán előregedve, felhagy a tanítással.” (Rolla 1944. 96.); „Az ősszel köziskolába adtam be, – eddig magánúton tanult, – most az állami felsőbb leányiskola 1-ső osztályába jár.” Szél Kálmán sógorának, Kassay Ignácnak (felesége: Széll Ida), 1877. márc. 10. *Uo.* 98. (A Széll-család általában megkettőzve, de Szél Kálmán és Piroska ebben az időszakban csak egy l-lel írta nevét. Vö. *AJÖM* XVI. 1199.)

2458. Arany János – Szél Piroskának (1876. augusztus 1.)

K: elveszett

M: *ALÖM* I. 379–380.; VU 1901. 787.; Rolla 1944. 96–97.; *AJLev* 616.

¹ **leheted még őszig a vizsgát és beirathatunk valami intézetbe, hogy oda bejárj** – L. az ugyanazon a napon Arany Jánosnének írt levél jegyzetét (**2457.**).

² **Gondolj róla, szegény édes anyád két szemére** – Vö. Szász Károly Szél Piroskához írt, *Egy kis leánykának* c. versével:

Piczi kis leányka, valahányszor látlak,
Eszembe jut mindig szép szeme anyádnak,
Nyájas piros arcza, édes hamis ajka,
Fájó érezzel merengek el rajta.

(VU 1868. 44. sz. nov. 1. 522. A verset közölte: Rolla 1944. 91–92.)

2459. Szél Piroska – Arany Jánosnak (1876. augusztus 5. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Arany Jánosnének, **2460.** 1876. aug. 5.: „Piroska megint szép hosszú levelet írt, meg is érdemelné, hogy külön válaszoljak levelére, de hisz egy hét múlva, ha isten segít, úgy is otthon leszek, akkor megcsókolom érte. Irja, hogy az úszásban vitézül halad, örülök neki, többet ér az, mint a szalontai éretlen dinnye, és hidegtelelés. Piroska pedig Fraknói bácsit részemről ’üdvözlje’ és ne ’tisztelje’, mert az üdvözlés melegebb a ’tiszteletnél’, melylyel különben én is viseltem iránta.”

2460. Arany János – Arany Jánosnének (1876. augusztus 5.)

K: MTAK Kt Ms 8/72. és Ms 5/76. (Voinovich másolatai)

M: kiadatlan

¹ **Fraknói bácsit** – Fraknói Vilmos (1843–1924): bencés pap és tanár; 1875 és 1879 között a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának őre. 1870-től az Akadémia lev. tagja, 1879-től 1889-ig akadémiai főtitkár, 1889-től 1892-ig másodelnök. Egyház- és diplomáciatörténeti művek szerzője. Szerkesztette az Akadémia *Értekezések a történettudomány köréből* című kiadványsorozatát

(1872–1878), az Akadémia évkönyveit, értesítőjét (1878–1889) és a Magyar Könyvszemlét (1876–1879).

2461. Arany János – Gyulai Pálnak (1876. augusztus 25.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 csontszínű fol. 22,6×14,4 cm 1. levél, 2–4. üres. A 2. oldalon pecsét: **M. N. Múzeum Könyvtára Gyulai hagyaték Kéziratt. Növ. 1911. év 18. sz.**

M: kiadatlan

¹ **Videant Consules!** – Vö. „Videant consules, ne quid detrimenti res publica capiat!”: a konzulok ügyeljének, hogy a köztársaság valamilyen kárt ne valljon (lat.). Nagy veszély idején a szenátus illetve a nép mindenütt érvényes és minden provokációt kizáró föltétlen hatalmat adott nekik ezzel az utasítással.

² **Örömmel hallok és olvasom, hogy egészen jobban vagy** – Vö.: „Több heti súlyos betegségből most kezdek felüldülni teljesebben.” Gyulai Lévay Józsefnek, 1876. szept. 19. (*GyPLEv* II.) –,GYULAI PÁL, a budapesti tudomány-egyetemen a magyar irodalom és irodalomtörténet tanára, a múlt nyáron kiállott nagyobb betegsége következtében, csak októberben kezdhette meg előadásait, melyeket mint Toldy Ferenc utóda folytat. (D.[emeter] J.[ános]: *Gyulai Pál*. VU 1876. 42. sz. okt. 15. 657.) „Júl. 20-a körül vonult a Margit-szigetre, augusztus elején pedig a betegség már ágyba döntötte. Hír szerint a hévvíz túlságosan hatott rá. Orvosa, Kovács József szeptember végén talpra állította, s állapota annyira javult, hogy okt. 3-án megkezdhette egyetemi előadásait.” Papp Ferenc 1941. II. 303.

2462. Arany János – Szécsen Antalnak (1876. szeptember 7. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Szécsen Antal Gyulai Pálnak, 1876. szept. 7.: „Tisztelt barátom. Arany úr olly szives volt engem értesíteni, hogy kegyed tanulmányom folytatásának beküldését az általa említett okoknál fogva a' f. hó első felének bevégeztéig ohajtáná. Őszinte sajnálkozásomra, nem vagyok képes e' tekintetben kezességet elvállalni: legföljebb a' hó végét tehetném kilátásba: ha ezen időpont elkésettnek látszanék, a' Januáriusi füzetet kellene megvárnom. Minden esetre iparkodandok mennyivel előbb valamit küldeni de ezen előleges közlést szükségesnek tartottam, nehogy k. szerkesztőségi intézkedéseit részemről függőben tartsam.” (*GyPLEv* II.)

¹ **Arany arról tájékoztatta Szécsen Antalt, hogy tanulmányának folytatását Gyulai kívánságára küldje el** – Szécsen Antal: *Történelmi tanulmányok*. BpSz 1876. 12. köt. 1–19.; 1877. 13. köt. 100–126.; 1877. 14. köt. 333–362.

2463. Rozvány György – Arany Jánosnak (1876. október 10. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2465.** 1876. okt. 10.: „Rozvány is beküldötte a félévi kamatot, s erről neki egyenesen irtam elismerő levelet.”

2464. Arany János – Rozvány Györgynek (1876. október 10. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2465.** 1876. okt. 10.: „Rozvány is beküldötte a félévi kamatot, s erről neki egyenesen irtam elismerő levelet.”

2465. Arany János – Ercsey Sándornak (1876. október 10.)

K: NSzAJM 678. 2 csontszínű fol., **Magyar Tudományos Akademia** nyomattal. 22,8×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címzés:

**Tekintetes Ercsey Sándor úrnak
szives tisztelettel.**

Alföldi vasút Nagy-Szalontán

Pecsétek: **Budapest [...] 10/10; Nagyszalonta 11/10 76.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **Rózával** – Ercsey Rózával

2466. Arany János – Szász Károlynak (1876. november 11.)

K: MTA Kt K 513/606. Csontszínű fol. 22,6×14,4 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **Gyulai – midőn betegségében meglátogattam** – Vö.: AJ Gyulainak, **2461.** 1876. aug. 25.

² **hogy te késznek nyilatkoztál a Jakab István fölötti emlékbeszédet minél előbb elkészíteni** – Jakab István (1798–1876. október 18.) drámaíró, műfordító, dalszerző, újságíró, 1833-tól a Magyar Tudós Társaság levelező tagja. Szász Károly 1876. nov. 27-én mondotta el az emlékbeszédet.

³ **vaksi barátod** – Vö. Tompa Mihályné 1876. dec. 27-én Szász Károlynak írt levelével: „Nem különben pár héttel ez előtt Aranyról nagy megilletődéssel olvastam Aranyné leveléből a leverő hírt hogy szeme romolni kezd. Irtóztató csapás lenne az áldott emberre ha látását veszítené. Pedig félni lehet az olyan csillogó fekete szem mint az övé hajlandó a hályogra. Ha jól tudom édes atyaja [!] is világtalanságban élte utolsó éveit. Órizzze meg a jó Isten! Egyebiránt a mít reánk mért, főhajtással kell fogadnunk.” (*TML*ev II. 502–503.)

„A szem látási gyengeségét a mindkét szemem képződött szürke hályognak tartottam, de azt magával Arannyal nem tudattam. (Kezelő orvosa hosszabb ideig dr. Hirschler volt. Az utóbbi időben szemorvost nem consultált; félt a vizsgálatnál alkalmazott fény behatolásától, ami mindig irritálni szokta a szemét).” (Far-

kas 1882.) – Grósz Emil szerint Farkas „azon gyanujának, hogy szürke hályog képződik, nem volt tárgyi alapja, de az is ellene szól, hogy 1877 óta öt éven át a látás nem hanyatlott s utolsó napjáig rövid időre a legkisebb nyomtatást is elolvashatta.” (Grósz 1900.) Vö. még: Csapodi 1900. – „Minden jel szerint idősebb korában a sárgafolt tájékán (a legélesebb látás területén) sorvadásos foltok keletkezettek az érhártyában és ideghártyában. Látását nem veszítette el teljesen, de az olvasás és írás nagyon nehezen ment.” (Grósz 1939. 16.) – Az idézeteket l. Scheiber 1962.a 195.

2467. Hirschler Ignác – Arany Jánosnak (1876. december 31.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Hirschler Ignác naplója (Scheiber 1962.a).

Hirschler Ignác (1823–1891): szemész, 1869-től az Akadémia levelező tagja. Oklevelét AJ 1870. febr. 16-án küldte meg (*AJÖM* XIV. Regeszta, 711.). 1851-től a Magyar Orvosegyesület rendes tagja, utóbb titkára, majd másodelnöke, 1859-től a Szegegygyermek Kórház, majd a Rókus Kórház szemosztályának vezetője.

1877

2468. Arany János – Schnierer Aladárnak (1877. január 22.)

K: PIM V. 4131/124. 2 csontszínű fol., 34,2×21 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. rájegyzések. Csak az aláírás három sora autográf.

M: kiadatlan

Schnierer Aladár (1836–1898): a jog- és államtudományok doktora, egyetemi tanár. 1863-tól a kassai jogakadémián, 1872-től a pesti egyetemen a büntetőjog és a jogbölcselet rendes tanára; miniszteri tanácsos. Az Állam- és Jogtudományi karnak két ízben dékánja (1876–1877, 1889–1890), az egyetemnek rektora (1893–1894) volt.

¹ **A Magyar Tudományos Akadémia, folyó január hó 28-án dél előtt 11 órakor, Deák Ferencz emlékezetére ünnepélyes közülést fog tartani** – Deák Ferenc (1803–1876. jan. 28.). Az ünnepségen Csengery Antal tartotta meg az emlékeszédet, valamint Tóth Kálmán és Szász Károly verse hangzott el. (VU 1877. 5. sz. febr. 4. 76.) L. Deák 2004.

2469. Szél Kálmán – Arany Jánosnak (1877. január 25. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2470.** 1877. jan. 25.: „Kálmán megírta nekünk is, miben jár. Azóta tán célnál is van? nem tudunk róla semmit.”

2470. Arany János – Ercsey Sándornak (1877. január 25.)

K: NSzAJM 679. 2 csontszíni fol., **Magyar Tudományos Akademia** nyomattal. 23×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes Ercsey Sándor urnak,
tisztelettel.

(Alföldi vasút.)

N. Szalonta

Pecsétek: **Budapest 25/1 77; Nagyszalonta 26/1 77.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: Szendrey 1917. 467. (részlet)

¹ **Megszavazván az országgyűlés, becsületes hitelezőkre nézve, a 8% kamatmaximumot** – Ezt a törvényjavaslatot „általánosságban”, a részletes vita előtt, 1877. jan. 23-án fogadta el a képviselőház (PN 1877. jan. 24.); jan. 24-én „a többség elfogadá a központi bizottság javaslatát, vagyis a 8 %-ot.” (PN 1877. jan. 25.) – 1877:VIII:3. §. t.c.: „Nyolcz százaléknál magasabb kamatot biztosító zálogjog előjegyzése vagy bekebelezése nem rendelhető el.” *Magyar Törvénytár, 1877–1878. évi törvények*. Bp., Franklin, 1896. 12.

² **ideje hogy megerőltessem tönkrement szememet** – Vö.: AJ Szász Károlynak, 2466. 1876. nov. 11.

³ **betábláztatik** – betáblázás: pénzbeli követelés jelzálogi biztosítéka az ingatlan- vagy vonalon a törvényhatóság ún. betáblázási könyveiben

⁴ **Kálmán megírta nekünk is, miben jár** – Szél Kálmán 1877. ápr. 22-én Arany Jánosnéknak írta: „Egyfelől megakarom köszönni kedves anyámnak közelebbi levelében is kifejezett jóságát, s irántam való szeretetét; másfelől, mintegy indokolni kívánom Piroskához írott e’ levelemet melyet ide zártan küldök. – Szegény, áldott jó gyermek, ápril 20 ról írott levelében, midőn esküvőmre gratulál, – tul érzékenységében mintegy elbucsuztat magától! Szóval levelén nagyon látszik érzékeny kedélyének, nemcsak töprengése, hanem elkeseredése is, – s habár feltettem is magamban, hogy többé nem érintem előtte e’ tárgyat, nevet nem hallgathattam, – és azt hiszem, – ugy érzem hogy ezeknek tőlem hallása, csak jól hat reá! [...] No de ugy a’ hogy készen vagyok, – és hólnapután indulok a’ nagy utra. – Ercsey Sándor bátyám jön velem, – tanuképen; ha ugyan már hólnap el nem indul nejevel és Rózával, hogy egy bajjal Debreczenben egy pár látogatást is tegyenek.” (Móricz 1932. 373–374.)

Szél Kálmán a debreceni polgármester lányát, Poroszlai Idát vette feleségül. Vö.: Rolla 1944. 97–98.

⁵ **Már 4 hónapja, hogy így vagyok** – Vö. Szász Károlynak 1876. nov. 11-én írt levelével (2466.). – „Férjem sokat gyengélkedik. Köhög iszonyuan a melet a szeméji anyira el gyengültek, hogy három perczig nem képes olvasni. Isten tudja

mi lesz belül? Négy hónapja, hogy én olvasok föl neki a napi lapokból, egyébb aztán marad. El képzelheted mily iszonyu kin olyan emberre, a kinek évek óta egyedüli mulatsága a könyv. Sok baj lellem. De türjük békével, ez rendeltetésünk.” Arany Jánosné levele Gubody Marihoz, 1877. jan. 19. (Móricz 1932. 373.)

2471. A Hunyadi-album szerkesztői – Arany Jánosnak (1877. február 1. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ a Hunyadi-album szerkesztőinek, **2472.** 1877. febr. 1.: „Igen sajnálom, hogy becses megkeresésöket üres válaszszaal kell viszonoznom.”

2472. Arany János – A Hunyadi-album szerkesztőihez (1877. február 1.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 csontszínű fol. 22,8×14,4 cm. 1. levél; fent kék ceruzával, idegen kézzel: **A Hunyadi-Album szerkesztőihez.** 2–4. üres. A 2. oldalon pecsét: **Ballagi Aladár gyűjteményéből;** a 2–3. oldalon pecsét: **Orsz. Széchényi Könyvtár Kézirattári Növedéknapló 1955. év 140. sz.;** MTA K Kt Ms 5/77. Voinovich másolata.

M: Hevesi 1924. 22–23.

¹ **Igen sajnálom, hogy becses megkeresésöket üres válaszszaal kell viszonoznom** – A *Hunyadi album* a Hunyad megyei magyarság segélyezése céljából jelent meg, Szabó Endre és Szathmáry György szerkesztésében (Bp. Athenaeum, 1878). Címlapján ez szerepel: „Az összes tiszta bevétel a dévai állami reáltanodai segélyegylet alaptökéjének gyarapítására fordítatik.”

² **Az én irói pályám, évekkal ezelött; nem bevégzödött, – mert hisz töredék – hanem fatalis módon félbeszakadt** – Arany Juliska 1865. dec. 28-án halt meg.

³ **midön eddigi bajaimhoz egy nem várt szomorú catastropha járult** – AJ szembetegsége négy hónappal azelőtt kezdődött: Szász Károlyhoz 1876. nov. 11-én írt levelét (**2466.**) már „vaksi barátod”-ként írta alá. Vö.: Erceynek, **2470.** 1877. jan. 25.

2473. Barna Géza – Arany Jánosnak (1877. február 6.)

K: MTA Kt K 513/1298. 2 csontszínű fol. 22,7×14,5 cm. 1–3. levél, 4. üres. K 513/1298/a. 4 csontszínű, összefűzött fol. 22,7×14,5 cm. 1–7. versek, 8. üres

M: Korompay 2011. (részlet)

¹ **Nappalom a jogi egyetemé és Verböcзыé** – Werböcзы István 1517-ben megjelent jogkönyve, a *Tripartitum* 1848-ig a magyar jogrendszer és a nemesi nemzettudat meghatározó munkája volt. Jelentősége a modern kori magyar közjogi gondolkodásban sem csökkent, a jogászképzésben használatos alkotmányjogi tankönyvek is részletesen foglalkoztak Werböcзы nézeteivel.

² **hogy csak Vojtina „Andris öccse” vagyok** – Utalás AJ *Vojtina levelei öccsé-*
hez c. versére.

³ A mellékelt versek:

I r é n .

1.

Kis tündér, kis syrén,
Csintalan szép Irén!
Mért gunyolsz ki, mért nevensz
Hogyha kérlek, hogy szeress
Mért nem adsz egy biztató szót,
Mért gyötörsz te pajkos gyermek,
Hogyha mondom, hogy szeretlek
És imádlak téged én,
Kis tündér, kis syrén,
Szívtelen szép Irén.

2.

Ha rám fordítja égő szemeit,
Gyönyörtől s félelemtől reszketek,
Szegény szívem oly hevesen dobog,
Oly igézők e csodaszép szemek,
S a csalfa, észreveszi zavarom'
Dalol, kaczag: „Lalla, lalla!”
Tovább szökdécsel, hirtelen megáll,
Szemembe néz: „Nos, mondja mi baja?”
S én dadogom: „Nagyon fáj a szívem...
Ő föl kacag, tapsol: „Haha...”
Kacsóival égő arczomra legyint,
Tánczol, dalol: „Lalla, laralla.”

3.

Ha nem volnál oly csodaszép
Ha úgy nem szeretnék,
Majd itt hagynálak téged
És menekülnék oda ép'
Hol megszűnnék ez a bűvfátyol
Mely lábaid elé varázsol;
Hová nem ér el szemeid hatalma,

Honnan már vissza szép hangod se csalna,
Hol mentve lennék tőled, csábos
Kegyetlen, csodaszép, bűbajos
Kis tündér, kis syrén,
Szívtelen rosz Irén!

1875.

É j j e l .

Minden olyan csendes körültem,
Égi nyugalom vesz körül,
Az alatt elterülő város
Lassan álomba szenderül...
Oh jöjjetek, ti szellemképek,
És nyujtsatok vigaszt nekem,
Enyésztesétek el a kételyt
Mely dúl viharként keblemen,
S mi gyógyírként hasson szivemre
Hozzatok égi érzeményt,
Hogy pótolhassa az elvesztett
Szeretetet, hitet, reményt.

S már népesül is kis világom,
A vén karszékben ülve látom
A fehérhajú nagyapát,
Ép úgy mint midőn kiabálva,
Zajongva és körülugrálva
Vevék körül az unokák;
Oly kedves most is nyájas arcza,
Bárki arról leolvashatja:
„Hittem, szolgáltam az Urat,
Benne vetém minden reményem
S bár olykor sujtolt is keményen
De megvigasztalt a tudat:
Nem tévesztém a jó utat.”

– S most mintha távol hang zenegne,
Ismérem e kedves zenét,
Mint hárfa lágyan zsongó hangja
A hűs léghen terjedve szét,
Egy kedves képet lát szemem most

Egy rég látott kicsiny lakot,
Repkényt mely a falakra kúszik,
Virággal telt négy ablakot,
Ott ülök most a kis szobában
S egy hang susogja ezt nekem,
– Míg lány karok ölelnek által:
„Fiam, oh édes gyermekem!”
Óh boldog, rég letűnt idő,
Miért oly gyorsak szárnyaid,
Miért hagyád nekem csupán
Az egykori fény árnyait.
Mért nem maradtam gyermek mindig
Hisz az a boldogság kora,
Midőn örömet nyujt egy fűszál,
Örömet nyujt a föld pora. –
Melyből egy kis világot épít, –
S melyet letép, egy kis virág...
Mily vágyak! óh most e kebelnek
Szűk egy egész, egy nagy világ!
S ím most föl pattan egy koporsó,
Benn egy halvány, véres halott,
Panaszos szemét rám mereszti....
Óh jaj! el, el! távozzatok!
Én téged úgy szerettelek,
Miért okozasz most ennyi kínt...
Szívem vadúl ver, vérem fagy,
Szemem borúl; – el tőlem mind!...
– S ismét csak a szobámban ülök
A sápadt hold sugárinál,
Körül a bútorok pattognak
S hajam élére szökve áll.

1874.

E m l é k e z é s .
(1876. Jan. 12.)

Ma egy hete temettük el,
S oly régi már e gyász,
Mintha évek teltek volna

Hogy leszállt a koporsóba,
– Az idő mi lassan mász’.
Egykor óh mily gyorsan tölt el,
Víg nap után édes éj
Tovaszállt mint röpke sólyom, –
Most az idő lába ólom,
Minden percz egy évet ér!
Ülve benn a kis szobában
Nőttön-nő az esthomály,
Róla egy se szól, de tudja
Hogy a másik gondolatja
Most is ottan, Nála jár.
Majd egyszerre felsohajtunk,
Hirtelen fölrezenünk, –
Víg beszéd kel ajkainkon,
És a mosoly alatt titkon
Egy-egy könyvet törölünk.

H o l d a s é j .

Oly hűs, nyugodt, főséges szép az éj,
Azúr tengerben egy ezüst hajó
Vonúl a hold az ég végetlenén,
A bérczeket bűvös fényárba vonja,
A völgyeket lágy köddel önti el.
Keblemre rég nem érzett megnyugvás száll,
A szende fény behat szívem mélyébe,
Ott éjt eloszlát, zord homályt elűz,
Mégkönnyebbít egy rég viselt tehertől
És fölszakít egy elnyomott sohajt.
Oly néma minden, elpihent a szél is,
Az ágak közt alussza csöndes álmát,
Nem hallja a kis csalogány dalát,
Mely egy közel bokornak rejtekéből
Árasztja szét gyöngytiszta hangjait.
Mint forró éjen elsikkadt virágot
Megenyhít a derengő hajnal csöppje,

E hangok úgy enyhítik égő keblem,
Csodás érzéssel, fényel töltik el,
Oly édes, tiszta, égi boldogsággal.

1876.

2474. Eduard D. Butler – Arany Jánosnak (1877. április 3.)

K: MTAK Kt Ms 1269. 2 csontszínű fol., 18,3×11,1 cm., a British Museum emblémájával. 1–3. levél, 2. üres, 4. javítások

Magyarul (Bódyné Márkus Rozália fordításában):

British Museum, 1877. április 3.

Mélyen tisztelt Uram!

Bátorkodom Önnek a mellékleteket megküldeni, és tudatom Önnel, hogy „Az elhagyott lak” fordításában található különös nyomdahibákért nem terhel felelősség, mert nem küldtek nekem korrekturát.

Tiszteletteljes üdvözlettel

odaadó híve

Eduard D. Butler

Arany János
főtitkár úrnak

„none” nem „nine”
„through” nem „trough”
„alone” nem „alme”
„shaft’s” nem „schafts”

(MTAK Kt Ms 1269/a. Melléklet: Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok (Kolozsvar, szerk.: Brassai Sámuel, Meltzl Hugó) 1877. márc. 31. szám, 117–118. hasáb, a következő ajánlással: **Mit den besten Complimenten; man hat mir keine Probe-schrift geschickt, und bin daher nicht verantwortlich für die sonderbaren Druckfehler. E.D.B.**

Magyarul (Bódyné Márkus Rozália fordításában):

Szívélyes üdvözlettel; nem küldtek nekem korrekturát, így a sajátos nyomdahibákért nem terhel felelősség. E.D.B.

THE DESERTED DWELLING.

Translated from the Hungarian of János Arany. (A cím fölött tollal rájegyezve: **Áll a kis lak pusztán ridegen...**)

1.

See; the cottage deserted now stands,
And the weeds o’er its courtyard appear;

When a stranger comes by and demands
At the wicket-gate: – „Ho! who is here?”

2.

„Who is here?” – yet again must he call;
But none living responds to the sound; o
For behold! nor in house, nor in stall,
Is the semblance of life to be found.

3.

Te glad oath to the wicket direct,
Which once welcom'd the wayfarer's feet,
Is alas! all obscured through neglect, h
And his gaze the rank weeds alone meet. on

4.

The cross-beam of the well seems to sigh,
As it swing o'er the shaft's ruined walls,
Whilst the chill wint'ry blast bloweth high,
And the bucket's creak mournfully falls.

5.

How oft trembles the desolate cot!
Through its windows the dreary winds moan;
E'en by day, children flee from the spot;
And by night, robbers leave it alone.

London.

Butler.

M: kiadatlan

Vö. AJ Butlernak 1877. febr. 1. (*AJÖM* XIV. 574–575.)

2475. Sólymos Béla – Arany Jánosnak (1877. május 19. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Sólymos Béla AJ-nak, **2476.** 1877. máj. 19.: „Miatán meg gondolatlanúságból privát körülményeimről is tettem a »titkár«hoz czimzett levélben említést, legyen szabad megjegyeznem hogy az Egyiptomi pénzügyek, a mennyiben csekély személyem van érdekelve, rendbe hozattak ama levelem írása óta.”

Sólymos Béla: mérnök, a *Desert Life. Recollections of an Expedition in the Soudan* (London, 1880) szerzője.

2476. Sólymos Béla – Arany Jánosnak (1877. május 19.)

K: MTA Kt K 513/1292. 2 csontszínű fol. 17,5×11,4 cm. 1–4. levél

M: kiadatlan

¹ **Vettem a T.[udományos] Academia határozatát a Hyde Clarke ügyben** – Hyde Clarke (1815–1895): angol mérnök, filológus és író. 1845 és 1847 között a *Railway Register* kiadója, a London and County Bank alapítója, a Brit Szövetség a Tudomány Fejlődéséért (British Association for the Advancement of Science) tagja. 1868-ban, elsősorban az intézmény számláinak helytelen kezelése miatt, kizárták a Londoni Antropológiai Társaságból. Fontosabb művei: *Theory of railway-investment* (1846), *Engineering of Holland* (1849), *A grammar of the English tongue* (1853), *Dictionary of the English language, as spoken and written* (1855), *Colonization, defence-and railways in our Indian empire* (1857), *A short handbook of the comparative philology* (1859), *The pre-hellenic inhabitants of Asia Minor* (1864), *Memoir on the comparative grammar of Egyptian, Coptic and Ude* (1873), *Researches on prehistoric and protohistoric comparative philology, mythology and archaeology* (1875), *The early history of the Mediterranean populations* (1882), *On the Turkish survey of Hungary* (1888).

„A főtítkár jelenti, hogy Solymos Béla, jelenleg Londonban időző hazánkfia, Hyde Clarknak [!] »A magyarok himalayai eredetéről« irt értekezését lefordítva beküldötte, belátás szerinti használatra, az Akadémiának, s egyszersmind felajánlotta Londonban léte alatt szolgálatait. Az I. osztály, melyhez a fordítást a főtítkár rövid úton áttette, ezt azzal terjeszti az összes ülés elé, hogy Hyde Clark úr értekezését 1873-ban, midőn a szerző azt eredetiben beküldötte volt, már megbírálta az osztály, s most is csak azt a véleményt nyilváníthatja, hogy t. i. Hyde Clark kísérletének nincs tudományos becse, az egész nem is alapszik nyelvészeti tanulmányon, csak a vakmerően kapkodó képzelet szüleménye.

Solymos úr ily értelemben tudósíttatni határozottatott.” (Összes ülés 1877. ápr. 30. AkÉrt 1877. 114.)

2477. Maurus Saenger – Arany Jánosnak (1877. június 25.)

K: MTA Kt K Ms 1289.

Magyarul (Bódyné Márkus Rozália fordításában):

Maurus Saenger

Budapest, 1877. június 25.

Mélyen tisztelt Uram!

Sajnos nincs szerencsém a Tekintetes Urat személyesen ismerni, és eddig csak műveit élvezhettem, anélkül, hogy lehetőségem lett volna köszönetet mondani Önnek azért a sokórányi remek időtöltésért, amelyet klasszikus művei nyújtottak nekem.

Régi adósságomat, melynek rendezésére erkölcsileg kötelezve érzem magamat, oly módon szeretném leróni, hogy kis költeményeinek a legszebbjeit azok számára is hozzáférhetővé teszem, akik a magyarok szép nyelvét nem bírják. Meg vagyok győződve arról, hogy ezt nem tudom az eredetihez teljesen méltó módon tenni, mégis bízom szorgalmamban, mely most elsősorban balladáira irányul majd, és remélem, hogy jó néhány nehézségen sikerül majd úrrá lennem.

Nos, jelen írásom célja, engedélyét kérni ahhoz, hogy „Bor vitéz”-ének mellékelt fordítását a „Die Heimat” című osztrák családi lapnak publikációra felajánlhassam. A fordítás lelkiismeretesen igazodik az eredetihez; igyekeztem mindazt visszaadni, amitől az Ön költeménye sok kiváló vonását nyeri, és magyarázatra talán csak az szorul, hogy a poéma címét is lefordítottam.

Azért tettem ezt, mert a monda Németországban is nagyon elterjedt, és ezért sokkal németesebben hangzik, ha „Ritter Wein”-ről beszélünk, mint ha az idegenül csengő „Ritter Bor”-t említjük.

Várom tehát becses válaszát, és ha abban a fordítás némely hibáira rámutatna, bizonyos lehet benne, hogy a legnagyobb hálára kötelez.

Maradok a legmélyebb tisztelettel
odaadó híve

M. Saenger

Cím:
M. Saenger
Budapest VI.
Gorove-Lázár u. 11.

Melléklet:

Maurus Saenger **Budapest,**

Ritter Wein.
Ballade von Johann Arany
[Bor vitéz.
Ballada Arany Jánostól]

1.
Nebeldüster scheint des Lichtes Born
Dunkel legt sich über Berg und Thal
Ritter Wein gibt seinem Roß die Sporn
„Nun mit Gott, du meines Herzens Wahl”.

2.
Dunkel legt sich über Berg und Thal
Kühle Winde schütteln durchs Laub,

„Nun mit Gott, du meines Herzens Wahl“ –
Ritter Wein ist fern von seiner Braut.

3.

Kühle Winde schütteln durchs Laub,
Eine Lerche ist auch auf der Straß'
Ritter Wein ist fern von seiner Braut,
Des Mädchens Auge ist von Thränen naß.

4.

Eine Lerche ist auch auf der Straß'
Wohin sie eilt? Wohin sie fliegt?
Des Mädchens Auge ist von Thränen naß
Der Vater sie ja einem andern giebt.

5.

Wohin sie eilt? Wohin sie fliegt?
Zur Nacht erbraust der Wald so weit,
Der Vater sie ja einem andern giebt,
Dem Schwur entflieht die schöne Maid.

6.

Zur Nacht erbraust der Wald so weit
Es naht sich das luft'ge Gespenst,
Dem Schwur entflieht die schöne Maid,
Spricht Ritter Wein: „Ob du mich noch kennst?“

7.

Es naht sich das luft'ge Gespenst
Die ganze Gegend jetzt Volk erfüllt,
Spricht Ritter Wein: „Ob du mich noch kennst?
Den gefall'nen Held, das Schattenbild?“

8.

Die ganze Gegend jetzt Volk erfüllt,
Von Geisterlippen tönt das Lied:
„Gefall'ner Held, oh Schattenbild
Oh Bräutigam nehm' mich doch mit!“

9.

Von Geisterlippen tönt das Lied
Ein langer Brautzug folgt:

„Oh Bräutigam nimm' mich doch mit!"
„Zum Schwur, wie du's gewollt."

10.

Ein langer Brautzug folgt
Dort steht die Kapelle hervor
„Zum Schwur, wie du's gewollt"
Der Altar ist bereit, es beginnt der Chor.

11.

Dort steht die Kapelle hervor
Sie gewinnt ihren alten Schein,
Der Altar ist bereit, es beginnt der Chor
Mit dem Pfarrer, der längst ward beweint.

12.

Sie gewinnt ihren alten Schein
Im hellen Lichterglanz
Mit dem Pfarrer, der längst ward beweint
Schwört dem Ritter die Braut mit dem Kranz.

13.

Im hellen Lichterglanz
Doch draußen ist's Mitternacht,
Schwört dem Ritter die Braut mit dem Kranz
Die Braut entschlummert sacht'.

14.

Doch draußen ist's Mitternacht
Im Felsen die Eule schreit
Die Braut entschlummert sacht' –
Die Braut ist vom Leben befreit.

M: kiadatlan

¹ **Der Zweck meines gegenwärtigen höfl. Schreibens ist nun, Sie um die Erlaubniß zu bitten, die Ihnen hiemit übersandte Uebersetzung Ihres „Bor vitéz" dem österreichischen Familienblatte „die Heimat" behufs Abdruckes anbieten zu dürfen** – Szilágyi Márton szíves tájékoztatása szerint az 1876-ban indult Die Heimat (alcíme szerint Illustriertes Familienblatt) sem 1877-ben, sem 1878-ban nem közölte a *Bor vitéz* német fordítását. Ezekben az években AJ-szöveg nem jelent meg, s a levélíró és fordító Saenger sem publikált itt.

² **Gorove-Lazarusgasse** – A Lazarus Gassét 1850-től Lázár utcának, 1874-ben Gorove utcának, 1875-től pedig ismét Lázár utcának nevezték.

2478. Arany János – Hirschler Ignácnak (1877. szeptember 6.)

K: magántulajdonban (1962-ben Hirschler leszármazottja, Boros Lászlóné tulajdonában)

M: Scheiber 1962.a 195.

¹ **s így azt kell hinnem, hogy szemeim további orvoslását fölöslegesnek tartja** – Hirschler Ignác továbbra is kezelte AJ-t: ezt bizonyítják fennmaradt receptjei. Az előzményekre nézve l. AJ Szász Károlynak, **2466.** 1876. nov. 11.

2479. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1877. október 20.)

K: MTA Kt K 513/161. 2 csontszínű fol. 22,7×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: *AJLÍ* II. 447–448.; *MÍL* 1938. 312–313.

¹ **az egész nemzet örvendene, a mely téled már nem remélt újabb költeményt olvashatni** – A Budapesti Szemlében AJ következő költeményei jelentek meg: *A tölgyek alatt* (1878. 16. köt. 172–174.), *Tetemre hívás* (1878. 16. köt. 394–397.), *Ének a pesti ligetről* (1878. 17. köt. 152–156.), *Hid-avatás* (1878. 17. köt. 374–377.), *Epilogus* (1878. 18. köt. 396–398.), *A jóságos özvegynek* (1880. 22. köt. 396–397.), *Egyesülés* (1881. 27. köt. 128–129.). Az első publikáció más újságokban való közlésére vonatkozólag fontos Ráth Mórnak 1878. márc. 10-én Gyulaihoz írt levele: „Arany verseinek közlését egy lapnak sem engedtem meg. Én mindig előfizetője, mert általános azon vélemény, hogy ezen az Akademia által fentartott folyóirat legérdekesebb dolgait különben is minden lapban olvashatni. Minden esetre célszerű lenne valami remediumot [orvoslást, lat.] kigondolni, és *egyetlen egy lappal szemben sem tenni kivételt* – mert ha valami egy lapban megjelent, annak közlésére a többi lap is feljogosítva érzi magát. Az utolsó napokban formaliter [valósággal, lat.] el kellett a Szemlé títolnom, hogy még korábban meg ne lopják, és már alig tudom, miként segítek magamon. [...] Jó lenne talán, ha kiadó, és szerkesztő egyszerűen kinyilatkoztatnák a lapokban, hogy nem akarván egy lapnak sem a másik fölött előnyt adni, ezentul egyiküknek sem engedhetik meg a Szemle cikkeinek közlését – egy lapnak sem fognak ezentul e tekintetben kedvezni. *Ily nyilatkozat mindenesetre a vállalatnak [vállalkozásnak] is használna.*” (*GyPLev* II.)

² **Hiszen én is irtam egyszer érted egy beszélyt, bizony nem jó kedvemből s azóta sem irtam újabbat** – *Nők a tükör előtt* (Koszorú, 1863. I. 7–12., 32–38., 55–60., 78–83., 102–107., 126–131., 149–154.)

2480. Arany János – Gyulai Pálnak (1877. október 22.)

K: kallódik

M: VU 1882. 700.; *AJLÍ* II. 448–450.; *MÍL* 1938. 313–315.; *AJVM* 476–477.; *AJLev* 619–621.

¹ **testimonium paupertatis** – szegénységi bizonyítványt (lat.)

² **Szemem annyira rossz** – L. AJ 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (2466.) és 1877. szept. 6-án Hirschler Ignácnak (2478.) írt levelét. Vö. *Még egy c. versével* (1877):

Mit is akarsz?... nézz az időre:
Ősz van, s *neked* bús télre jár,
Szemedben köd lett a sugár,
Dér, hó leszállott a tetőre.

Ezt folytatja, ugyanebben az évben, az *Ex tenebris*:

Ma ködös szem, mord kedéllyel,
Holnap tisztább mindenik:
Meghozhatja – tán egy éjjel,
Hogy majd „új fény jelenik”.

Vagy, ha ez nem, a vakságnak
Kiürítem poharát,
S az „örök világosságnak”
Várom fénylő sugarát.

³ **Aristophanesnél szinte a szöveg és fordítás gondos egybevetése, a kommentárok, jegyzetek bő tanulmánya, kritikai egybeállítás volna szükséges** – Arisztophanész fordításai Ponori Thewrewk Emil magyarázó jegyzeteivel jelentek meg három kötetben (1880–1881). Vö.: *AJÖM* VIII. 369–370.

⁴ **commotiót** – izgalmat (lat.) – Vö. AJ, *Naturam furcâ expellas* (1877):

Gyermekkoromban felköték
A színben egy nagy tökharangot
A mely ugyan nem ada hangot,
De másképp vígan működék;
Mevolt a súlya, lódulása,
Kötélét hogy jól visszarántsa
S vele a kis harangozót; –
Szóval: csinált *commotiót*.

⁵ Arany László jegyzete: „E levélváltás után adta Arany a SZEMLE-nek először a TÖLGYEK ALATT, azután a TETEMRE-HÍVÁS című költeményeit; az utóbbi a Kisfaludy-társaságban is felolvastatván, ez alkalommal az egyetemi ifjúság a költőt ezüst babékoszorúval tisztelte meg. Ő, némi viszonzásúl, az egyetemi ifjak segély-egyletének alapítótagjai sorába lépett s az alapítványi összeget, 50 frtot, a

SZEMLÉ-től járó honoráriumából, Gyulai tette le. Később egyszer Gyulai, míg Arany nem volt otthon, szobájába egy szőnyeget csempészett (melyet most a szalontai Arany-szobában őriznek) a következő számla kíséretében". *AJLI* II. 451. Az alapítványról l. *AJ* 1878. márc. 6-án Nagy Miklóshoz írt levelének jegyzetét (2497.); a számla: Gyulai *AJ*-nak, 1878. okt. 3. (2515.).

2481. Journalisten- und Schriftstellerverein „Concordia” – Arany Jánosnak (1877. november)

K: MTA Kt K Ms 1270. **Válasz 2/III 78**

Magyarul (Bódyné Márkus Rozália fordításában):

„Concordia” Újságírói és Írói Egyesület
Werderthorgasse 14.

Bécs, 1877 novemberében

Igen tisztelt Uram!

A „Concordia” Újságírói és Írói Egyesület a jövő hónapban, márciusban nyugdíj-alapja javára művészeti bazárt szándékozik rendezni, melynek sikeréhez írók és művészek támogatása szükséges.

Bátorkodunk ezért a bazar érdekében azt a kollegiális kérést intézni Önhöz, hogy szíves közreműködésével támogasson bennünket tervezett vállalkozásunk megvalósításában.

A támogatás az Ön részéről abban állna, hogy Ön az említett jótékony célra átengedné nekünk egy autográfját, legszívesebben vennénk valamely már kiadott művének teljes kéziratát.

Szíves beleegyezésével, esetleg egy ilyen kézirat munká megküldésével rendkívül megtisztelné és nagy hála kötelezné a „Concordia” egyesületet, melynek jeléül annyit már előre megígérhetünk Önnek, hogy az írói autográfokat méltó módon, a legjobb képzőművészek kimagasló műveinek szomszédságában fogjuk elhelyezni.

Ismételt kérésünkre beleegyző választ remélve, maradunk a legteljesebb tisztelettel:

Edgar Spiegl
a Deutsche Zeitung szerkesztője
S[amuel] Merores
a Fremdenblatt szerkesztője
Wilhelm Singer
a Presse szerkesztője
Friedrich Stern
a Vorstadtzeitung szerkesztője

Johannes Nordmann
a Concordia elnöke
Ad[olf] Löwe
a Neue freie Presse szerkesztője
Ludw[ig] Held
a Neues Wiener Tagblatt szerkesztője
A[dolf] Kulka
a Gerichtshalle szerkesztője
Wilhelm Frey
a Neues Wiener Tagblatt szerkesztője

Tekintetes Aranyi [!] János Úrnak,
a híres írónak Budapesten

M: kiadatlan

- ¹ **Der Journalisten- und Schriftstellerverein „Concordia” in Wien** – A Concordia Újságírói és Írói Egyesület 1859-ben, Schiller születésének centenáriumi évében jött létre.
- ² **Diese Unterstützung würde darin bestehen, daß Sie uns für den erwähnten wohlthätigen Zweck ein Autograph abließen, unter dem wir am liebsten ein vollständiges Manuscript Eines Ihrer bereits edirten Werke verstanden wissen möchten** – AJ nem küldött számukra kéziratot.
- ³ **Edgar Spiegl** – (1833–1908) újságíró, szerkesztő.
- ⁴ **Samuel Merores** – (1838–1887) 1864-től a Fremdenblatt szerkesztője.
- ⁵ **Wilhelm Singer** – (1847–1917) pályáját Budapesten kezdte, Bécsben több lapnak munkatársa, majd a Neue Freie Presse párizsi levelezője, 1891-től a Neues Wiener Tagblatt főszerkesztője és a nemzetközi sajtóegyesület elnöke.
- ⁶ **Friedrich Stern** – (1848–1921) színház- és művészeti kritikus, aki a következő lapoknál dolgozott: Neues Fremdenblatt, Deutsche Zeitung, Constitutionelle Vorstadtzeitung, Wiener Allgemeine Zeitung, Montags-Revue, Neues Wiener Tagblatt.
- ⁷ **Johannes Nordmann** – (1820–1887) újságíró és útleírások szerzője; *Kling leise, mein Lied* kezdetű dalát Liszt 1848-ban megzenésítette.
- ⁸ **Ad[olf] Löwe** – (?–1897) újságíró.
- ⁹ **Ludwig Held** – (1837–1900) a Theater an der Wien titkára, majd a Neuer Blatt c. lap munkatársa és a Neues Wiener Tagblatt színházi referense.
- ¹⁰ Ugyanez a körlevél megtalálható a Historisch-Kritische Gottfried-Keller-Ausgabe interneten elérhető digitális változatában. A szöveg teljesen azonos, az aláírók nem teljesen egyeznek (az AJ-hoz írt levelet többen írták alá.) A Kellerhez írt levél digitalizált átírásában ezen a helyen Ludwig Held helyett Ludwig Heer szere-

pel a Neues Wiener Tagblatt szerkesztőjeként. A Concordia egyesület összesített tagnévsorában (Peter Eppel: *Concordia soll ihr Name sein...* Graz–Wien 1984) Heer vezetéknevvel csak Friedrich szerepel, Ludwig Held azonban igen.

¹¹ **Adolf Kulka** – (1823–1898) 1857-ig az Ostdeutsche Post vezércikkírója, majd a Gerichtshalle c. törvénykezési lap egyik alapítója és több mint negyven éven át vezetője, a Wiener Allgemeine Zeitung munkatársa, esszék, elbeszélések és költemények szerzője.

¹² **Wilhelm Frey** – (1833–1909) zenekritikus, újságíró, író.

2482. Jovan Jovanović Zmaj – Arany Jánosnak (1877. november 12.)

K: MTA Kt Ms 5451/131. 4 csontszínű fol. 19,9×12,7 cm. 1–6. levél, 7–8. üres

M: Osztójics 1915. 242.; Sas Andor 1915. (részlet); Póth 1960. 444–445.; Póth 1987. 106–108.

Jovan Jovanović Zmaj (1833–1904): költő, műfordító, több irodalmi-, gyermek- és élclap szerkesztője; 1863-ban a pesti szerb Tökölyanum igazgatója, majd gyakorló orvos. A magyar fővárosban megjelenő Zmaj (Sárkány) című élclapja (1864–1871) után kapta költői nevét. A Kisfaludy Társaságnak 1867-ben lett külső tagja.

¹ **Mélyen tisztelt Uram!** – A levelet Antonije Hadžić (1831–1916), a Kisfaludy Társaság külső tagja (1867), az első szerb irodalmi és tudományos társaság (Matica srpska) és az újvidéki Szerb Nemzeti Színház egyik vezetője fordította magyarra. Póth István közli levelének fordítását: „Tóni barátom! Íme itt a levél, melyet Aranynak küldök. Sértés nincs benne, – de meg kell mondanom. Kérlek, fordítsd le magyarra, de minél előbb. Írd meg a címet is. Kamenicán, 1877. nov. 2. Jánosod”. (Póth 1960. 444.)

² **hogy ha „Murány vár ostroma” is oly meleg fogadtatásban részesül a szerb közönségnél, a melyben részesültek az általam fordított „Toldi”, „Toldi estéje” és sok más kisebb nagyobb dallai és örökszépességű balladái** – Jovan Jovanović Zmaj a *Toldit* 1858-ban, a *Toldi estéjét* 1870-ben, a *Toldi szerelmét* 1896-ban fordította le; Petőfi, Tompa, Czuczor, Jókai, Gyulai, Madách, Tóth Kálmán műveinek is tolmácsolója volt.

³ **Popović testvérek könyvkereskedése Újvidéken, mely a fordítás kiadására vállalkozott, igen szeretné e művet Önnek, mélyen tisztelt Uram, arczképével ékesíteni** – „A szerb *Murány ostroma* a levélben jelzett újvidéki kiadónál a *Biblioteka za narod* (Népi könyvtár) sorozatban látott napvilágot: *Otma Muranj grada od Jovana Aranja, preveo Zmaj-Jovan Jovanović. U Novome Sadu, Srpska narodna zadružna štamparija* 1878. Az egyetlen Budapesten fellelhető példányt (MTA Könyvtára, M. Irod. O. 2044) Arany Jánosnak saját aláírásával ellátott szép fényképe díszíti. Ellenben a fűzött könyvecske hátsó borítólapjának belső oldalán a kiadó 60 krajcárért hirdeti a művet fénykép nélkül, s 1 forintért a fordí-

tó – és nem az eredeti szerzője! – fényképével. Az újvidéki *Matica srpska* könyvtárának nyomtatásban megjelent katalógusában könyvünk szintén a fordító fényképével van feltüntetve. Ebből arra következtethetünk, hogy a *Murány Ostroma* szerb–horvát nyelven részben Arany János, részben Jovan Jovanović Zmaj fényképével és részben fénykép nélkül jelent meg.” (Póth 1960. 446.)

⁴ **Harmadik éve már annak** – 1875-ben törökellenes felkelés robbant ki Bosznia-Hercegovinában, amely áterjedt Bulgáriára is. 1876 júliusában Szerbia és Montenegró is bekapcsolódott a harcokba. A konfliktus végül 1877 áprilisában orosz-török háborúvá szélesedett, amely török vereséggel zárult 1878-ban. Szerbia, Montenegró és Románia függetlenné vált.

⁵ **a Törökök dicsőségére meggyújtott millio láng közül, egy mécsvilagnyi rokonszenv nem nyilatkozik** – Az Osztrák–Magyar Monarchia hivatalos álláspontjával szemben a magyar közvélemény jelentős része Törökországot támogatta. 1877 áprilisában például a főváros lakossága (az egyetemi ifjúsággal az élen) nagy ünnepléssel fogadta egy török küldöttség érkezését, a Vasárnapi Ujság pedig adakozást szervezett a balkáni harcokban megsebesült török katonák segélyezésére.

2483. Arany János – Jovan Jovanović Zmajnak (Budapest, 1877. november 21.)

K: Újvidék, a Szerb Matica gyűjteménye, 10.070. 2 fol. 20,4×15 cm. 1–2 levél, 3–4. üres. A 2. lap alján, idegen kézzel: **22. XI. 1877.** A borítékon címzés:

Nagyságos

**Dr. Jovanović János urnak,
szerb nemzeti költőnek s a (magyar)
„Kisfaludy-társaság” tagjának, teljes
tisztelettel**

**Kamenitza
(Szerém m.)**

Postai pecsét: **Budapest délután 21. 11. 77** (Osztójics Tihamér közlése után; a bélyeg már hiányzik.)

MTA Kt Ms 5460/7. fotómásolat; Ms 5/78. másolat

M: Osztójics 1915. 242.; *AJÖM* I. 547. (részlet)

Válasz Jovan Jovanović Zmaj 1877. nov. 12-i levelére (**2482.**)

2484. Vincze Viktor – Arany Jánosnak (1877. december 3.)

K: MTA Kt K 513/1253. 2 csontszínű fol. 21,1×13,6 cm. 1–3. levél, 4. üres. Az 1. oldalon fenn AJ írásával, fekete ceruzával: **Ez az úr mindig sürget. Kellene nekem sürgetés, csak lehetne?**

MTA Kt K 513/1253/a. 2 csontszínű fol. 21,1×13,6 cm. 1–3. az idézett levél kivonata, 4. üres

M: Vincze 1882.

¹ **Pár hó múlva 20 éve lesz annak, hogy a „Daliás idők” folytatására, illetőleg befejezésére fölszólítottam** – 1858. ápr. 28. *AJÖM* XVII. 1005. 191.

² **kegyeskedett engem Nagy Kőrösön 1858. majus 11^{kén} kelt, ’s általam azóta is ereklyekép őrzött becses válaszára érdemesíteni** – L. *AJÖM* XVII. 1008. 197.

³ **Komlóssy Imre** – (1813–1879) ügyvéd, a szabadságharc idején Debrecen egyik országgyűlési képviselője, majd úrbéri törvényszéki ülnök, városi bizottsági tag, a dalegylet elnöke, az ingyeniskoláztatás keresztülvivője. Versei és fordításai több újságban jelentek meg; a VU debreceni levelezője volt. Munkája: *Utazási levelek* (1868).

⁴ **ipsissima verba** – a leghitelesebb szóval (lat.)

2485. Arany János – A Budapesti Evangélikus Gimnáziumnak (1877. december 11.)

K: Evangélikus Országos Levéltár. Kiemelt anyag, 2. doboz. Csontszínű névjegy, 8,2×5,3 cm. 1. név, 2. levél. A nyomtatott oldalon összeadások:

38	29	44
72	65	85
<u>35</u>	<u>12</u>	
145	106	

M: Fotokópia: Németh 1993. 48.

¹ **Piroskát tegnap, lázas állapota miatt, nem bocsáthattuk iskolába** – „Az őszszel köziskolába adtam be, – eddig magánúton tanult, – most az állami fensőbb leányiskola 1-ső osztályába jár.” (Szél Kálmán sógorának, Kassay Ignácnak, 1877. márc. 10. Rolla 1944. 98.); „Én most iskolába járok. A József téren van egy, és ezt Zirzen Janka néni igen ajánlotta, tehát most kedves nagyszüléim ide adtak föl. Pénteken 29-én kezdődött. Itt csak délelőtt van előadás, 8–1, az 1-ső osztályba vettek fel, a felvevő vizsgát szerencsésen letettem. Itt az első osztály anyi, mintha máshol a 8-ikát tanulnám.” (Szél Piroska Gubody Marihoz, 1876. okt. 7. Móricz 1932. 371.)

Az 1823-ban a Deák (akkor Szén) téren alapított Evangélikus Gimnázium 1864 után a Sütő utcában működött.

2486. Borosnyay Camilla – Arany Jánosnak (1877.? december 31. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Borosnyai Camillának, **2487.** 1877. dec. 31.: „Köszönöm, bár elkésve, a meleg sorokat és szép költeményt.”

2487. Arany János – Borosnyay Camillának (1877.? december 31.)

K: MTA Kt K 513/1368. Csontszínű névjegy, 9,8×6,1 cm, 1. Nyomtatva: **Arany János**. Alatta, tintával: **b. ú. é. k.** 2. levél. Borítékon címzés:

Borosnyay Camilla úrnő
nagyságának.

Buda-Pest

V. Dorottya-útca 12. sz.

? kr-os bélyeg. Postai pecsét: **Budapest 77 [?] 12/31**

M: kiadatlan

Borosnyay Camilla (1856–1916) író; novellák, tárcák, versek szerzője, a gyermekirodalom művelője; 1885-től Herman Ottó felesége.

¹ **Köszönöm, bár elkésve, a meleg sorokat és szép költeményt** – Ezeket a szövegeket nem ismerjük.

² **Levelet (megromlott szemeim miatt) csak kinosan irhatnék** – L. AJ 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (2466.) és 1877. szept. 6-án Hirschler Ignácnak (2478.) írt levelét.

2488. Sárváry Antal – Arany Jánosnak (1877. december 31.)

K: MTA Kt K 513/1331. 2 csontszínű fol. 27,4×21,4 cm. 1–2. vers, AJ ceruzával és tintával írt megjegyzéseivel, 3–4. üres. A borítékon címzés:

Nagyságos Arany János Urnak,
a M. Kir. tudományos Akadémia
főtitkárának, kiváló tisztelettel.

Budapest

Magyar tud. Akadémia
épületben.

3 kr-os bélyeg. Postai pecsét: **Budapest 1/1 [78]**

Melléklet: kivágott újságcikk, kék ceruzás jelölésekkel:

„**Irodalom, művészet és tudomány.**

Arany Jánosnak általunk legelsőbben jelzett gyönyörű versét, mely a »Budapesti Szemle« január havi füzetében jelenend meg, már most közölhetjük. Koszorus kölönk pihentetett lantjának legújabb terméke így hangzik:

A tölgyek alatt.

(Margitsziget.)

A tölgyek alatt

Szeretek pihenni.

Hova el nem hat

Város zaja semmi.

Zöld lomb közei
 „Áttörve” az égbolt,
 S a rét mezein
 Vegyül árny- és fénvfolt.
 A tölgyek alatt
 Oly otthonos itten!
Évem leapadt:
Ime, gyermek lettem, !
Mint mikor a tölgy [a sorok végén aláhúzás]
 Sudarát megmásztam,
 Hol seregély költ –
 S vigán madarásztam.
 A tölgyek alatt
 Több egykoru társal
 Madárfiakat
Kifeszíténk nyárssal. !
 Jó tűz lobog ott,
 Zizeg a kis bográg ?
 S ha bealkonyodott,
 Haza már egy ugrás.
 gy
 A tölgyek alatt
 Örömet valék én,
 ! (Bár a madarat
 Hagytam utóbb békén.
 Gyermeki önző
 Korom, ifju ábránd
 Veszi ösztönző
 Szárnyára s tovább ránt.
 De tölgyek alatt,
 Valamerre jártam,
Szülő honomat
 – Csakis ott – találtam;
 S hol tengve tunyán
 Hajt, s nem virul a tölgy;
Volt bár Kanaán,
 Nem lett honom a föld. !

A tölgyek alatt
Még most is elülök;
Büv-kép csalogat, ?
Ábránda merülök;
Hajó-kerekek
Zubogását hallom...
„Hajrá, gyerekek:
A vizi malom!” } **Jaj!**

A tölgyek alatt
Im meglep az alkony,
Hűsebb fuvalat
Zörög át a parkon;
Felhők szeme rebben: **mi ez?**
Haza sietek,
Jobb ott, melegebben,
Ki vén, ki beteg.

A tölgyek alatt
Vágnám lenyugodni,
Ha csontjaimat
Meg kelletik adni;
De, akárhol vár
A pihenő hely rám:
Egyszerűen, bár
Tölgy lenne a fejfám!

M: Kerényi 1993. 136. Vö. Riedl 1904. 335.: „Nagyon bántotta Aranyt az a névtelen gúnyvers, melyet a *Tölgyek alatt* cz. költeményére neki kéziratban beküldtek. Szerzője Sárvány Antal volt. Arany az egész költeményt lenyomatta feleletével együtt.”
Sárvány Antal (1814–1896): ügyvéd, az I. cs. kir. dunagőzhajó-társaság jogtanácsosa.

¹ **Elteszem emlékül** – Ercsey könyvében erről a következőket találjuk: „Az 1878. év nyarán, midőn épen egy hosszab fekvőbetegségéből kelt föl és már lábbadozó állapotban volt, meglátogattam őt. Keserű iróniával panasolta ekkor nekem, hogyan támadtatott meg orvul, újabban írott művei miatt. [...] Egyszersmind ugyanekkor felolvasá előttem azon humoros választ, melyet e roszakaratú megtámadás alkalmából és annak viszszaforlásaúl írt; megjegyezvén, hogy e választ közzétenni nem akarja.” (*AJÉ* 194–195.)

2489. Weber Károly – Arany Jánosnak (1877?)

K: MTA Kt K 513/1296. Csontszínű fol. 33,6×21cm. 1. vers 2. üres. A kézírás azonos Weber Károly 1873. febr. 16-én AJ-nak írt levelével (**2345.**).

M: kiadatlan

2490. Arany János – Hirschler Ignácnak (1878. január 1. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Hirschler Ignác naplója (Scheiber 1962.a).

1878

2491. Hirschler Ignác – Arany Jánosnak (1878. január 1.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Hirschler Ignác naplója (Scheiber 1962.a).

2492. Faust Pachler – Arany Jánosnak (1878. január 5.)

K: MTA Kt K Ms 1288. Kék ceruzával: **Válasz 1/III 78.** Az első oldal alján: **P. T. Hr. Joh. Arany**

Magyarul (Bódyné Márkus Rozália fordításában):

Bécs, 1878. január 5.

Mélyen tisztelt Uram!

Mint műzsájának egyik legnagyobb tisztelője, különösen, ha az lírai öltözetben lép fel, bátorkodom elküldeni Önnek egyik magyarból készített fordításomat, bár annak eredetije nem Öntől, hanem nagy elődjétől, Vörösmartytól származik. Tudomásom szerint ez az első kísérlet Vörösmarty híres verse, a „Cserhalom” teljes fordítására. Talán méltónak találja fordításomat arra, hogy elolvassa és hogy arról bátorítólagon nyilatkozzon. Utóbbi különösen ösztönzőleg hatna rám, hiszen olyan valakitől érkezne, aki költő és magyar is egyben.

Több magyarból készített lírai fordításom hever fiókomban, ezek közül egyesek megjelentek olyan már fel nem lelhető folyóiratokban, mint a „Zeitbilder” című, melyet Wilhelm Siegmund, vagy a „Fata Morgana” című, melyet Hermine Czigler von Eny-Vécse szerkesztett. Az Ön számára leginkább elérhető talán a Wilhelm Siegmund által kiadott Széchenyi-album lehet (:Pest 1861. Lauffer & Stolp:), ebben megjelent tőlem egyik kedvenc versemnek, az Ön [A] vigasztalójának a fordítása; igaz, hogy öt lábú trocheusokban – de célom az volt, hogy az Ön hangulatát minél hívebben tükrözsem, és ehhez számomra a németben ez a versmérték alkalmasabbnak tűnt, arról nem is beszélve, hogy így könnyebben meg tudtam oldani a szöveg fordítását. Azért bátorkodom a figyelmét erre a fordításra felhívni, mert nagyon szeretnék az Ön lírai költeményeiből egyszer egy válogatás fordítását kiadni.

Mivel nincs alkalmam magyarokkal beszélni, és összesen csak kétszer 4-5 hetet volt lehetőségem az országban helyben gyakorolni magamat valamelyest a magyar nyelvben, és tekintve, hogy a magyar határon 20 éve nem tettem át a lábamat, nagyon hiányzik a nyelvi biztonságom és néha csak egy szerencsés ösztön tudja pótolni a nyelv minden finomságának, sőt magának egy-egy szónak az ismeretét. Ön éppen olyan jól tudja mint én, hogy valamennyi szótár együttvéve sem elegendő ahhoz, hogy a bajba került fordítót kisegítse.

Bocsássa meg ugyanakkor a kérést, és szíveskedjék néhány sorban közölni velem ítéletét németre ültetési kísérletemről. Bár nem vagyok született magyar, a magyar nyelvet anyanyelvem után a legjobban szeretem, még ha nincs is benne gyakorlatom tanóráim és az említett két látogatás óta, kivéve amikor időről-időre valamelyik magyar költővel foglalatokodom. Szívesen megmutatnám földijeimnek, ami egy-egy, nálunk valójában, tehát műveiben még túl kevésé ismert magyar költőnél engem megfog, de oly módon, hogy azzal az önéi is egyet tudjanak érteni. Boldogan veném ehhez az Ön áldását mint a beavatás jelét.

Kivételes nagyrabecsüléssel

őszinte tisztelője

Dr. Faust Pachler
cs. kir. udvari könyvtárőr

M: kiadatlan

Faust(us) Pachler (1819–1891): császári és királyi udvari könyvtáros, író és jogász

¹ **die „Zeitbilder” red.[igiert] v.[on] Wilh. Siegmund** – Zeitbilder. Illustrierte Wochenschrift zur Unterhaltung und Belehrung. 1861–1862. Pest. [Pachler versfordításai az OSzK-ban hozzáférhetőek egy és egynegyed évfolyamban:] *In später Nacht*. Nach dem Ungarischen des Koloman Tóth. Faust Pachler. Zeitbilder 1861. 1. sz. jún. 16. 7.; *Das kleine Mädchen*. Nach dem Ungarischen des Gregor Czuczor. Faust Pachler. Uo. 1861. 15. sz. okt. 6. 228.; *Der gefangene Storch*. Nach dem Ungarischen des Johann Arany. Faust Pachler. Uo. 1861. 19–20. nov. 10. 294.; *Herr Thomas Nagy und sein Freund*. Frei nach dem Ungarischen des Jenevai bearbeitet von Faust Pachler. Uo. 1861. 25. sz. dec. 15. 381–383.; *Gelegenheitsgedicht*. Nach dem Ungarischen des Johann Arany. Faust Pachler. Uo. 1862. 1. sz., jan. 5. 2.; *Mädchenpein*. Nach dem Ungarischen des J. Bajza. Faust Pachler. Uo. 1862. 4. sz. jan. 15. 20.; *Das Auge der Geliebten*. Nach dem Ungarischen des Karl Száß. Faust Pachler. Uo. 1862. 14. sz. febr. 19. 81.; *Laß Ahnung bleiben...* Nach dem Ungarischen des Koloman Tóth. Faust Pachler. Uo. 1862. 18. sz. márc. 5.

² **Hermine Czigler v.[on] Eny-Vécse** – Munkái: *Jugendträume. Gedichte*. Wien, 1858.; *Liederkranz. Gedichte*. Wien, 1859.; *Aus der Tiefe*. Wien, 1873.; *Die Wiederoberung Pannoniens. National-Epos in dreissig Gesängen*. Wien, 1877.

2493. Arany János – Poczik Rudolfnak (1878. január 30.)

K: OSzK Levelestár. 2 csontszínű fol. 17,8×11,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. A 2. oldalon pecsét: **M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA Kéziratt. Növedéknapló. 1925. év, 37. sz.** A borítékon címzés:

T. cz.

Poczik Rudolf

**50. honvédszászlóalj-beli őrmester
urnak tisztelettel**

Jászberény.

5 kr-os bélyeg. Postai pecsétek: **Budapest [...] 30/1; Jászberény 31/1**
MTA K Kt 5/79. (Voinovich másolata)

M: Rédey 1925.

2494. Arany János – Faust Pachlernek (1878. március 1.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ feljegyzése Faust Pachler 1878. jan. 5-i levelére (2492.): **Válasz 1/III 78.**

2495. Arany János – A Journalisten- und Schriftstellerverein „Concordia”-nak (1878. március 2.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ feljegyzése a Journalisten- und Schriftstellerverein „Concordia” 1877 novemberi levelére (2481.): **Válasz 2/III 78.**

2496. Nagy Miklós – Arany Jánosnak (1878. március 6.)

K: MTA Kt K 513/411/a. 2 csontszínű fol. 22,9×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **Fogadja hálás köszönetemet a szép költeményért, melylyel a Vasárnapi Ujságot megtisztelni kegyes volt – *Vásárban*. VU 1878. 9. sz. márc. 3. 134.**

2497. Arany János – Nagy Miklósnak (1878. március 6.)

K: MTA Kt K 513/1400. 2 csontszínű fol. 17,6×11,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés a borítékon:

Tekintetes Nagy Miklós

**urnak, a Vasárnapi Ujság
szerkesztőjének, tisztelettel**

Buda-Pest

M: Scheiber 1958. (fotokópiával)

Válasz Nagy Miklós 1878. márc. 6-i I. levelére (2496.)

¹ **azért a kis versért – *Vásárban*. VU 1878. 9. sz. márc. 3. 134.**

² **Hogy Gyulai nekem ez egyszer oly exorbitans díjt fizetett – exorbitans:** mértéktelen (lat.). A *Tetemrehívás* c. ballada tiszteletdíjának fejében fizetett Gyulai 50 forintot. A *Tölgyek alatt, A pesti ligetben, s a Hidavatás* c. költeményekért Gyulai egy szőnyeget csempészett AJ lakásába. Vö.: *AJLÍ* II. 451–453. és Gyulai Aranynek, 2509. 1878. okt. 3.

³ **az utobbi költeményért ha valamit szánt, adja a bölcsész ifjak segélyegyletének. Így adta ő, a hirhedett 50 frot** – A *Tetemrehívás* „a Kisfaludy-társaságban is felolvastatván, ez alkalommal az egyetemi ifjúság a költőt ezüst babékoszorúval tisztelte meg. Ő, némi viszonzásúl, az egyetemi ifjak segély-egyletének alapítótagjai sorába lépett s az alapítványi összeget, 50 frot, a SZEMLE-től járó honoráriumából, Gyulai tette le.” (*AJLÍ* II. 451.) – „Arany János a »Tetemre hívás« című balladájának tiszteletdíját a bölcsészethallgatók segélyegyletének ajándékozta. Ez összeg ötven forint, vagy is annyi, mint a segélyegyletnél egy alapítvány. Ennélfogva a nagy költőt az alapítók sorába iktaták.” (VU 1878. 9. sz. márc. 3. 144.) – Nagy Miklós, a Vasárnapi Ujság szerkesztője még AJ válasza előtt közölte ezt a hírt, amelyről a következő dokumentum maradt fenn: „Kivonat a Kir. magy. tud. egyetemi bölcsselethallgatókat segélyző egyesület bizottsága f. évi ápril. hó 3-án tartott ülésének jegyzőkönyvéből. 2-ik pont: Elnök, jelentésében, örömmel értesíti a bizottságot, hogy Nságos Arany János úr »Tetemre hívás« című s a »Budapesti szemle« f. év. márc-ápril. havi kötetében megjelent költeményének tiszteletdíját – 50 o. é. forintot – egyesületünknek adományozta s ezzel az egyesület alapító tagjai sorába lépett. A bizottság, lelkes éljennel fogadva ez örvendetes jelentést, hálája és köszönete nyilvánítása végett, Ngos Arany János urnak jegyzőkönyvi kivonat megküldését határozza. Kelt Budapestten 1878. ápr. 3. Ifj. Szinnye József elnök. Moruzsák [?] Pál főjegyző.” (A NSzAJM-ből 1977. ápr. 12-én „restaurálás és jobb megőrzés végett” az Arhivele Naționale tulajdonába került. Jelzete: Colecția de documente a Muzeului Memorial „Arany Janos” Salonta.)

2498. Nagy Miklós – Arany Jánosnak (1878. március 6.)

K: MTA Kt K 513/411/b. 2 csontszínű fol. 22,9×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1878. márc. 6-i levelére (2497.).

2499. Vadnai Károly – Arany Jánosnak (1878. március 6.)

K: MTA Kt K 513/1241. 2 csontszínű fol. 22,8×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **neki bátorodtam egy költeményt kérni a „Fővárosi Lapok” számára – Kosmopolita költészet.** FL 1878. 148. sz. jún. 29. 723.

² **annak szerkesztő női** – Wohl Janka és Wohl Stephanie

³ **„Überall-Mitarbeiter”-ré** – egyetemes (mindenhol-) munkatárssá (né.)

2500. Erdélyi Mikes Róza – Arany Jánosnak (1878. március 17. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Erdélyi Mikes Rózának, **2501.** 1878. márc. 17.: „Becsés soraira kénytelen vagyok röviden válaszolni, mert szemeim betegek.” Erdélyi Mikes Róza (1846–?): 1873-tól főleg a Nagyvárad c. lapban tette közzé műveit. *Nyáréji álmok*. Irta: az »Öreg néni«. (Nagyvárad, 1877); *Jelenetek az életből* (Debrecen, 1882). *Ki a hibás* c. dramolettjét 1875-ben, *Divatos házasság* című színművét 1881-ben adták elő Nagyváradon.

2501. Arany János – Erdélyi Mikes Rózának (Budapest, 1878. március 17.)

K: OSzK Levelestár. 2 csontszínű fol. 17,4×11,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. A 2. oldalon pecsét: **M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA Kéziratt. Növedéknapló 1913. év, 11. sz.** Az **IRÓK ÉS MŰVÉSZEK TÁRSASÁGA** fejlécű borítékból kivágott cím: **Erdélyi Mikes Róza urnónek, az „Írók és művészek társasága” s a „Petőfi-társaság” stb. tagjainak tisztelettel**

N[agyvárad]

M: Császár 1914. 99.; *AJÖM* I. 553–554.

Írók és Művészek Társasága. Évi jelentés az 1883–84-ik évről. (Bp., Légrády testvérek könyvnyomdája, 1884. 8–21. Az évi jelentést szerkesztette, a beszámolókat írta Dolinay Gyula, a Társaság titkára.) „Az Írók és Művészek Társasága (később Magyar Írók és Művészek Társasága) 1874-ben alakult művészegyesület volt; tagjai képzőművészek, írók, újságírók, zenészek és színészek egyaránt lehettek, s később pártoló tagokat is felvett sorába. A Társaság egyes érdekvédelmi feladatok ellátásán túl azt tekintette céljának, hogy »a magyar írókat s művészeket szorosabb személyes érintkezésre s eszmecserére egyesítse«; egyben azonban a művésztársadalom és a nagyközönség kapcsolatát is javítani kívánta azáltal, hogy különféle társas vigalmakat, estélyeket, kiállításokat és felolvasóesteket rendezett.” *Az Írók és Művészek Társaságának párizsi kirándulása 1883-ban.* BpN 2001/2–3. 32–33.

¹ **Állat régiesen épen azt teszi a mit állít (mint fogat, befogat) s nem sajtó-hiba** – A *Tetemre hívás* „Állata örzeni négy alabárdost” soráról van szó. Egy bibliai példa: „Jézus pedig látván az ő szívök gondolatát, egy kis gyermeket megfogván, maga mellé állatá azt.” (Luk 9:47)

² **pristald** – Pristaldus: az Árpádok idejében bírósági végrehajtó, poroszló. A vers „Áll a tetemnél tisztí *pörosztó*” sorához AJ a következő jegyzetet írta: „A régi *pristaldust* értem alatta. Különben a szláv szó magyar hangzása valószínűleg a *Birizdó* (pristav) családnévben maradt fenn.”

2502. Rozvány György – Arany Jánosnak (1878. május 16. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2504.** 1878. máj. 16.: „A napokban Rozvány György, megküldve a félévi kamatot, azon alternatív kérelmet csatolta leveléhez, hogy vagy a kamatot szállítsam le 8%-re, vagy egyezzem belé, hogy ő a tőkét két rátában (1879, 1880 febr. 1-én) fizethesse le.”

2503. Arany János – Rozvány Györgynek (1878. május 16. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2504.** 1878. máj. 16.: „A napokban Rozvány György, megküldve a félévi kamatot, azon alternatív kérelmet csatolta leveléhez, hogy vagy a kamatot szállítsam le 8%-re, vagy egyezzem belé, hogy ő a tőkét két rátában (1879, 1880 febr. 1-én) fizethesse le.”

2504. Arany János – Ercsey Sándornak (1878. május 16.)

K: NSzAJM 680. 2 csontszínű fol., 17,8×11,2 cm. 1–4. levél. A borítékon címzés:

Tekintetes Ercsey Sándor

h. ügyvéd és birtokos urnak

Alföldi vasúttal Nagy-Szalonta.

Pecsétek: **Budapest 17/5 78; Nagyszalonta 18/5 78.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 193. (részlet)

¹ **rátában** – részletben (ol.)

² **coramisálásával** – előttemezéssel (lat.)

³ **Conceptusod** – fogalmazványod (lat.)

⁴ **De már további irás nem való az én rosz szememnek** – L. AJ 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (**2466.**) és 1877. szept. 6-án Hirschler Ignácnak (**2478.**) írt levelét.

⁵ **se iskolába, se még a külső levegőre sem ereszti** – „Én most iskolába járok, A József téren van egy, és ezt Zirzen Janka néni igen ajánlotta, tehát most kedves nagyszüléim ide adtak föl. Pénteken 29-én kezdődött. Itt csak délelőtt van előadás, 8-1, az 1-ső osztályba vettek fel, a felvevő vizsgát szerencsésen lettem. Itt az első osztály anyi, mintha máshol a 8-ikat tanulnám.” Szél Piroska 1876. okt. 7-i levele Gubody Marihoz. (Móricz 1932. 371.)

⁶ **Én nem anynyira köhögök, mint reggel vagy fél óráig fuldoklom a phlegmától** – Phlegma: nyálka, a légzőszervek váladéka (gör.-lat.).

„Háziorvosi működésem megkezdése után nemsokára, 1878-ik év április havában lépett föl Arany Jánosnál első ízben súlyos alakban a »Hevenyhörglob« (Bronchitis). És ez a lob már akkor nem ép tüdőt támadott meg, hanem már akkor a tüdőlégdaganat (Emphisema) határozottan kifejezett és bizony kimutatható volt. Körülbelül már akkor 30-35 év óta fennálló idült (chronicus) hörghurutban szen-

vedett, és ezen régen tartó hurutos köhögés következtében tágultak ki a tüdő-légsejtjei és hozták létre az emphisemát. Már ebben az időben a reggeli vagy jobban mondva a hajnali órákban csak tartósabb hurutos köhögések után tudott az éjen át képződött nyálkától megszabadulni, és ezek a hurutos köhögési ingerek sipolyban is mutakoztak, csakhogy kisebb mértékben. Ehhez az állapothoz társult a főntemlitett »hörglob« 38-39 C. hőfok között változó lázas tünetekkel és a légdagos tüdőnek fulladozó légzési nehézségei fokozottabb mértékben álltak elő, úgy hogy az egész napot és az éjszakának is egy jó részét az ágyon kívül kellett töltenie a fulladozások miatt. [...] De nemcsak a szabadban való légáramlatok iránt volt érzékeny, hanem a szobában is megérezte minden csekély léghezamot, sőt érezte bármily vastag falon át a légátszűrődést. [...] S mihelyest legkisebb rheumaticus fájdalmat érzett, alkalmazta is viaszkos vásznát a test ama részére, melyen a léghezamot érezte. Ez volt az egyedüli szer, melynek biztos hatásában nem kételkedett, s melynek csodaszerű hatását minden alkalommal kiemelte. Az 1878-ik év nyarát a Margit-szigeten töltötte minden gyógymód nélkül. Csakis egy szert (Extr. Cannabis) vett be néha nagyobb köhögési ingerek ellen.” (Farkas 1882. Vö.: AJ Tompának, 2039. 1866. febr. 18.)

⁷ **luhi vizet iszom kevés haszonnal** – Luh (ukránul Лух): Bereg vármegyei község. A luhi Margitviz lúgos bikarbonát-vizét a gyomor, a hólyag, de különösen a légzőszervek hurutos bántalmai ellen használják.

⁸ **nénéd húz-von szegény a ház körül mindent, s aránylag ő még legjobban győzi** – „Sok bajom jöt egy más után, mint a láncz szem egymásból fonódot. Fél év óta folytonosan beteg ápoló vagyok én lelkem. Piroska a tél folytán kétszer volt nagy beteg, először torok gyuladása volt, másodsor bárány himlős, de igen nagy lázal volt ösze kötve. Május közepén pedig szegény Arany bácsid let olyan veszélyes beteg, hogy egyik órra sem volt a másikig biztositva, gége cső gyuladása volt tüdő lobbal, tizenhét napig nem feketet sem éjel sem napal, ha két perczig feküdt, a leg nagyobb fuldoklás fogta el, úgy kapkodot a levegő után mint vízbe fuladozó. Volt rá eset, hogy az orvosi szert sem volt képes le nyelni, vagy egy korty vizet. Senki sem hitte, hogy meg lábbalya. De olyan gyengeis, hogy alig tud jární még ma is. – Oh Marikám mit és menyit szenvedtem. Egyedül leni éjel napal egy haldokló melet, irtóztató! nem aludtam tizenhét éjel egy órrát, azt a kint még nézni is sok volt, hát még szenvedni! Idegen ápolót hozni nem lehetet, mert atól elrémült volna, de meg nemis fogadot volna el idegentől seminémü szölgálatot. Egyedül éjel napal magam voltam, be iszonyu ilyenkor fő városba leni minden rokontól távol.” Arany Jánosné Gubody Marihoz, 1878. júl. 11. (Móricz 1932. 374. Vö. AJ [*Szenvedek én...*] kezdetű versével:

Szenvedek én egyben-másban,
Vén hurutban, fulladásban,

Rokkant ideggyengeségben,
Félvakságban, siketségben,
S impertinens dicsőségben.

⁹ **apropos** – à propos: jókor, kapóra jött (fr.)

2505. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1878. május 20. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2506.** 1878. máj. 20.: „Köszönöm, hogy dolgomban oly hamar és jól eljártál, egyszersmind küldöm a nyilatkozatot aláírva és előtтеzve”. Vö.: AJ Ercseynek, **2504.** 1878. máj. 16.

2506. Arany János – Ercsey Sándornak (1878. május 20.)

K: NSzAJM 681. 2 csontszínű fol., 17,8×11,2 cm. 1. levél, 2–4. üres. A borítékon címzés:

**Tekintetes Ercsey Sándor hites
ügyvéd és birtokos úrnak.**

Alföldi vasút N. Szalonta

Pecsétek: **Budapest Délután 20/5 78; Nagyszalonta 21/5 78.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

Válasz Ercsey 1878. máj. 20. előtti levelére (**2503.**)

¹ **Köszönöm, hogy dolgomban oly hamar és jól eljártál, egyszersmind küldöm a nyilatkozatot aláírva és előtтеzve** – A Rozvány György kérésére 8%-ra leszállított pénzkölcsönzési kamatról van szó. Előzményként l. Rozvány AJ-nak, **2502.** 1878. máj. 16. előtt, AJ Rozványnak, **2503.** 1878. máj. 16. előtt, AJ Ercseynek, **2504.** 1878. máj. 16.

² **quod differtur, non aufertur** – Ami késik, nem múlik (lat.). Arnobius: *Commentarius in psalmos* 6.

³ **Ha minket csak meglátogatni akartok, azt a szép szigeten is többször megtehetitek; tehát elvárunk a nyár folytán** – „Az 1878. év nyarán, midőn éppen egy hosszabb fekvőbetegségből kelt föl és már lábadozó állapotban volt, meglátogattam őt.” (AJÉ 194.)

2507. Arany János – Nagy Miklósnak (1878. június 18.)

K: MTA Kt K 513/1374. 2 csontszínű fol. 17,7×11,1 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: Scheiber 1958. 81.

¹ **küldöm e versecskét a Vas.[árnap]i Ujság számára** – *Vörös Rébék.* VU 1878. 25. sz. jún. 23. 390.

² **a doctor éppen tokajit itat velem lábadozóval** – Vö. AJ 1878. máj. 16-án Ercseynek írt levelével (**2504.**).

³ **a másik pedig mindig úgy** – Nem tudjuk, mi volt a másik ajándék. „Hogy a V. U. »ajándékokkal kedveskedett«, említi Gyulai is (Arany *ÖM.* XII. 452.)” (Scheiber 1958. 81.): ez a párhuzam Gyulai 1878. okt. 3-án AJ-nak írt II. levelére vonatkozik (2517.).

2508. Nagy Miklós – Arany Jánosnak (1878. június 21.)

K: MTA Kt K 513/412. 2 csontszínű fol. 22,9×14,6 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **Nagy köszönettel vettem a gyönyörű költeményt, mely a Vasárnapi Ujság e heti számát bizonyára nagyon kapóssá fogja tenni.** – Ez a *Vörös Rébék* (l. AJ Nagy Miklósnak írt, **2507.** 1878. jún. 18-i levelét); a VU 1878. jún. 23-i száma közölte; nem jún. 13-án, mint az *AJÖM* I. jegyzetében áll (548.).

2509. Arany János – Vadnai Károlynak (1878. június 22. előtt)

K: MTA Kt Ms 5/58. (másolat)

M: P. J. 1882.; Kéký 1942. 60.

¹ **Betegségből lábadozva** – L. AJ 1878. máj. 16-án Ercseynek írt levelét (**2504.**).

² **Ez a versecske** – *Kosmopolita költészet.* FL 1878. 148. sz. jún. 29. 723.

³ **ki még ez irány utolsó Mohikánjakép a földön járok** – James Fenimore Cooper 1826-ban megjelent regényét (*The Last of the Mohicans*) Gondol Dániel fordította magyarra, *Az utolsó mohikán* címmel (1845). Vö.: Tompának, **1084.** 1859. ápr. 17. *AJÖM* XVII. 298.

2510. Vadnai Károly – Arany Jánosnak (1878. június 22.)

K: MTA Kt K 513/1242. 2 csontszínű, fejléces fol. 19,9×12,5 cm. 1. levél, 2–4. üres; MTA Kt K 5/80. (Voinovich másolata)

M: kiadatlan

¹ **Nem tudom eléggé megköszönni szívességét a küldött költeményért** – Ez a *Kosmopolita költészet*; megjelent: FL 1878. 148. sz. jún. 29.

2511. Szász Károly – Arany Jánosnak (1878. július 9. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szász Károlynak, **2514.** 1878. júl. 9.: „Igért szíves látogatásodat elvárva, addig is köszönöm gyors és kedvező válaszodat, melynek tartalmát azonnal megírtam az illetőnek, ki már felelt is, s a folyamodvány ma vagy holnap a ministerium asztalán lesz.”

2512. Arany János – Fónagy Józsefnek (1878. július 9. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szász Károlynak, **2514.** 1878. júl. 9.: „Igért szíves látogatásodat elvárva, addig is köszönöm gyors és kedvező válaszdodat, melynek tartalmát azonnal megírtam az illetőnek, ki már felelt is, s a folyamodvány ma vagy holnap a ministerium asztalán lesz.”

2513. Fónagy József – Arany Jánosnak (1878. július 9. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szász Károlynak, **2514.** 1878. júl. 9.: „Igért szíves látogatásodat elvárva, addig is köszönöm gyors és kedvező válaszdodat, melynek tartalmát azonnal megírtam az illetőnek, ki már felelt is, s a folyamodvány ma vagy holnap a ministerium asztalán lesz.”

2514. Arany János – Szász Károlynak (1876. július 9.)

K: MTA Kt K 513/607. Csontszínű fol. 17,8×11,1 cm. 1–2. levél

M: *AJLev* 622–623.

¹ **melynek tartalmát azonnal megírtam az illetőnek** – Fónagy Józsefnek

² **szent-Tamásnál, a <varos> később oly híressé lett vörös sipkás zászlóalj<ban>** – A magyar honvédség 1848. júl. 14-én, majd még két alkalommal támadást intézett a mai Szerbia területén található Szenttamás erődítménye ellen. Az itt harcolók (Damjanich János honvédszászlóalja) bátorságukért később megkülönböztetésképpen vörös sapkát viselhettek.

³ **Én a szigeten nem vagyok jobban sőt tán rosszabbúl, mint otthon** – L. AJ 1878. máj. 16-án Ercseynek írt levelét (**2504.**).

⁴ **Nem járok-e úgy, mint a cigány lova a koplalással?** – „Irodalomról beszélni is restelek, miután kikoptam belőle. Úgy van az ember ezzel is, mint cigány lova a koplalással: midőn beletanulna már, akkor döglik el. Richtig! soha e hasonlat jobban alkalmazva nem volt.” AJ Mentovich Ferencnek, *AJÖM* XVII. **1004.** 1858. ápr. 25. 190. Vö.: Szabó Károly AJ-nak, **2047.** 1866. jún. 23.

2515. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1878. október 3. I.)

K: Elveszett

M: *AJLI* II. 451.

¹ **A PESTI LIGETBEN** – *Ének a pesti ligetről*

2516. Arany János – Gyulai Pálnak (1878. október 3.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Gyulai Pál AJ-nak, **2517.** 1878. okt. 3. II.: „Csodálkozva vettem Méltóságod levelét s midőn bátor vagyok reá válaszul egy pár meg-

jegyzést tenni, bocsánatot kérek, ha némi részletekbe bocsátkozom, a mitől a <...> beküldött számlában nagyobb tisztesség kedvéért tartózkodtam.”

Válasz Gyulai 1878. okt. 3-i I. levelére (2315.)

2517. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1878. október 3. II.)

K: MTA Kt K 513/162/I. 2 csontszínű fol. 17,4×10,9 cm. 1–3. levél, 4. üres.

M: *AJLÍ* II. 451–453.

K: MTA Kt K 513/162/II. Csontszínű fol. 17,8×11 cm. 1. számla, 2. üres

M: *MÍL* 1938. 316–318.

Válasz AJ 1878. okt. 3-i levelére (2516.)

¹ **Méltóságod** – A Szent István-rend kitüntetettjeinek kérvényezéssel járó megszólítása (AJ nem igényelte!). AJ is így szólította Gyulai Pált, hiszen ez az egyetemi tanárokat is megillette.

² **fizettem a Tetemrehívásért az egyetemi segélyegyletnek Méltóságod nevében 50 forintot** – L. AJ 1878. márc. 6-án Nagy Miklósnak írt levelét (2479.).

³ **Pesti ligetben** – *Ének a pesti ligetről*

⁴ **gr. Károlyi Tibornak** – gr. Károlyi Tibor: *Antwerpen ostroma*. BpSz 1874. 4. köt. 1–21.; 1878. 17. köt. 1–21.

⁵ **gr. Szécsénnek** – gr. Szécsen Antal: *Irodalmi tanulmányok*. BpSz 1874. 4. köt. 1–20.; 1877. 13. köt. 100–126.; 1878. 17. köt. 1–21.; *Történeti tanulmányok*. BpSz 1876. 12. köt. 1–19.; 1877. 14. köt. 333–362.; 1878. 18. köt. 290–317.

⁶ **Heinrichnak** – Heinrich Gusztáv: *Hamerling és legújabb regénye*. BpSz 1876. 11. köt. 382–408.; *Hrotsiutha álláspontja a mysteriumok és a fejlett dráma közt*. Irta Rényi Dezső. BpSz 1876. 12. köt. 195–202.; *A Tristan-monda Németországban*. BpSz 1876. 12. köt. 311–326.; 1877. 13. köt. 171–188.; 350–372.; 1877. 14. köt. 138–164.; *Lessing Faustja*. BpSz 1877. 14. köt. 395–403.; *Amerikai humoristák*. BpSz 1877. 15. köt. 195–203.; *Berliner Dramaturgie von Karl Frenzel*. BpSz 1878. 17. köt. 399–408.; *Der Mythos bei den Hebräern und seine geschichtliche Entwicklung. Untersuchungen zur Mythologie und Religionswissenschaft von Dr. Ign. Goldzieher*. BpSz 1878. 16. köt. 207–215.

⁷ **Tolnainak** – Tolnai Lajos: *Tompa Mihály költészete*. BpSz 1878. 18. köt. 27–86.

⁸ **a záros könyv** – a Kapcsos könyv

2518. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1878. október 8. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2519.** 1878. okt. 8.: „eszembe jutott hogy még nem válaszoltam a szigetben kapott leveledre, s nem nyugtattam a Bajóféle 32 fto, a mely mulasztásomat ezennel helyrehozom.”

2519. Arany János – Ercsey Sándornak (1878. október 8.)

K: NSzAJM 682. 2 csontszínű fol., 17,9×11,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: Szendrey 1917. 467–478. (részlet)

¹ **Rózának** – Ercsey Károly feleségének, Szabó Rózának, Arany Jánosné unokahúgának

² **diarrhoeia** – hasmenés (gör.)

³ **épen nem vagyok megnyugodva az iránt, hogy az én barátom Rozvány Gy.[örgy] beadta kérvényét a kamatleszállítás iránt** – L. AJ Ercseynek, **2504.** 1878. máj. 16.

⁴ **talán exequálják is** – talán végre is hajtják (lat.)

⁵ **1876-ban kétszer rótták rám ugyanazon összeget** – Vö.: AJ Ercseynek, **2465.** 1876. okt. 10.

⁶ **a köhögés is 5-6 hét óta jóformán szünetel, de a szemem nem csak nem javul** – L. AJ 1878. máj. 16-án Ercseynek (**2504.**), ill. 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (**2466.**) és 1877. szept. 6-án Hirschler Ignácnak (**2478.**) írt levelét.

2520. Rozvány György – Arany Jánosnak (1878. október 24. előtt)

K: Elvesztett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2523.** 1878. okt. 24.: „Én ma Kenyeresnek csak annyit irtam, hogy hajlandó vagyok a 10,000 fíot a Rozvány levelében írt feltételek alatt [...] neki adni kölcsön”.

2521. Arany János – Kenyeres Jánosnak (1878. október 24.)

K: Elvesztett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2523.** 1878. okt. 24.: „Én ma Kenyeresnek csak annyit irtam, hogy hajlandó vagyok a 10,000 fíot a Rozvány levelében írt feltételek alatt (t. i. hogy házat, fekvőségeit (melyeket R.[ozvány] 50-60 ezer fítra becsül) első helyen betáblázási zálogjoggal lekösse) neki adni kölcsön; de csupán a házat elegendőnek nem tartom; – Rozványnak pedig, hogy míg Kenyeresrel a szerződés meg nem lesz, addig őt fel nem oldozhatom, mert nekem Sternthal Adolffon semmi keresetem. [...] A modus procedendi-re nézve azt írja s ajánlja nekem Rozvány, hogy az én felhatalmazásomra Sternthal tenálad a 10,000 fíot lefizetné, s ottan Kenyeres, kiállítván az általunk és általa megállapított adóslevelet, a pénzt fölvenné, és Rozványnak megtérítené a nekem előre 1879 april 1-ig már lefizetett félévi kamatot.”

2522. Arany János – Rozvány Györgynek (1878. október 24. előtt)

K: Elvesztett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2523.** 1878. okt. 24.: „Én ma Kenyeresnek csak annyit irtam, hogy hajlandó vagyok a 10,000 fíot a Rozvány levelében írt feltételek alatt (t. i. hogy házat, fekvőségeit (melyeket R.[ozvány] 50-60 ezer fítra

becsül) első helyen betáblázási zálogjoggal lekösse) neki adni kölcsön; de csupán a házat elegendőnek nem tartom; – Rozványinak pedig, hogy míg Kenyeresrel a szerződés meg nem lesz, addig őt fel nem oldozhatom, mert nekem Sternthal Adolfon semmi keresetem. [...] A modus procedendi-re nézve azt írja s ajánlja nekem Rozvány, hogy az én felhatalmazásomra Sternthal tenálad a 10,000 fítot lefizetné, s ottan Kenyeres, kiállítván az általunk és általa megállapított adóslevelet, a pénzt fölvenné, és Rozványinak megtérítené a nekem előre 1879 ápril 1-ig már lefizetett félévi kamatot.”

¹ **Kenyeresnek** – Kenyeres János (1818–1891): 1845 és 1848 között Nagyszalonta főbírája; Világos után cs. és kir. biztosa (l. *AJÖM* XV. 846.).

2523. Arany János – Ercsey Sándornak (1878. október 24.)

K: NSzAJM 683. 2 csontszínű fol., 17,8×11,1 cm. 1–3. levél, 4. üres. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 193. (részlet)

¹ **betáblázásába** – betáblázás: pénzbeli követelés jelzálogi biztosítéka az ingatlan-vagyonon a törvényhatóság ún. betáblázási könyveiben

² **agiója** – a piaci és hivatalos ára közötti különbség; árfolyama (ol.)

³ **fakó szekéren** – fából készült, csak minimális vasalású szekéren

⁴ **A modus procedendi-re** – az eljárási módra (lat.)

⁵ **csak az én szemem mondja fel a szolgálatot, ha ily hosszú leveleket írok** – L. AJ 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (**2466.**) és 1877. szept. 6-án Hirschler Ignácnak (**2478.**) írt levelét.

2524. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1878. november 8. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2526.** 1878. nov. 8.: „Tudósításodat vettem s köszönöm. Természetesen, ha azok az urak (illetőleg úr) nem jelentkeznek: mi nem sürgethetjük.”

2525. Rozvány György – Arany Jánosnak (1878. november 8. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2526.** 1878. nov. 8.: „A félévi kamatot Rozvány, együtt a felmondással, megküldötte, így hát »várhatunk.«”

2526. Arany János – Ercsey Sándornak (1878. november 8.)

K: NSzAJM 684. 2 csontszínű fol., 17,8×11,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes
Ercsey Sándor ügyvéd s
birtokos urnak.

Nagy-Szalonta.
(alföldi vasút.)

Pecsétek: **Budapest 8/11 78; Nagyszalonta 9/11 78.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **Én megírtam mindenkinek ugyanaz napon, a mikor téged felkértelek** – AJ levele Kenyeres Jánosnak (2521.) és Rozvány Györgynek (2522.), 1878. okt. 24.

2527. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1878. november 20. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Gyulainak, **2528.** 1878. nov. 28.: „Folyó hó 20-án kelt becses iratában sziveskedett értesíteni az I. osztály – illetőleg az akad.[émiai] összes ülés – határozatáról, melyben Aristophanes munkáinak fordítására, vagy, ha már készen volnának, beadására szólíttatom fel.”

2528. Arany János – Gyulai Pálnak (1878. november 28.)

K: MTA Kt Ms 5452/85. 2 csontszínű, alul szakadt fol. 34,1×20,9 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. feltehetőleg Gyulai Pál írásával, tollal: **98/1878. nov. 29.**

M: *AJÖM* VIII. 368–369 (a dátum ott november 25.)

¹ „Nők ünnepe” – *A nőuralom*

² **obscoenumon** – trágárságon (lat.)

³ **szemeim közbejött megromlása miatt** – L. AJ 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (2466.) és 1877. szept. 6-án Hirschler Ignácnak (2478.) írt levelét.

⁴ **opportunosnak** – alkalmasnak (lat.)

⁵ **kiadás esetére nem ragaszkodnám az írónak engedett 3 havi tulajdonjoghoz** – Kováts Gyula (*Az írói és művészi tulajdonjog*, Bp., 1879. 7.) Arany Lászlónak a BpSz-ben (1876. X. köt. 225–257.) megjelent, *Az írói és művészi tulajdonjogról* c. tervezetével vitakozva tulajdonjog helyett szerzői jogot javasol. L. még Arany László szerk.: *Törvényjavaslat az írói és művészi tulajdonjogról* (KisfTÉvI XIII. 1878. 59–101.), amely a szerzői jog meghatározásával és tartamának tisztázásával kezdődik. A szerzői jogra vonatkozó első hazai törvénycikk: 1884:XVI.

⁶ **óhajtánám, hogy az Akadémia a 10 évi határidőt csak egy kiadásra szorítaná** – „159. Minden, az Akadémia által tiszteletdíj mellett külön kiadott munka tiz évig az Akadémiáé, úgy hogy addig a kijárt díj s minden egyéb kiadási költségek lehúzása után fennmaradó tiszta haszon egy harmada a szerzőké; azon túl a kézirat-tulajdonjog ismét a szerzőkre menvén vissza.” *A M. T. Akademia ügyrendje.* AkAlm 1878. 232.

⁷ „jambus trimetert” – a tizenkét szótagból álló „trimeter iambicus”-t

2529. Ismeretlen – Arany Jánosnak (1878)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 122.

¹ **a költemény végén** – a *Buda halála* VI. énekében található *Rege a csodaszarvasról* végén

2530. Arany János – Egy vidéki tanárnak (1878)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938. 122.

Válasz egy vidéki tanár 1878-ban írt levelére (**2529.**)

¹ **Addatur!** – adassék össze! (lat.)

² **matrikulában** – anyakönyvben (lat.)

³ **Q. E. D.** – quod erat demonstrandum: ami bizonyítandó volt (lat.)

1879

2531. Ismeretlen rokon – Arany Jánosnak (1879. január 30. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2533.** 1879. jan. 30.: „Egy ismeretlen s egészen távoli rokonom már írt a minap, hogy miután én lettem az egész Arany-nemzetség boldogítója (lehetnek vagy kétszázan), tegyem meg azt a kis szíveséget: házasítsam ki, vagyis adjam férjhez a leányát, saját költségemen.”

2532. Jámbor Sára Szathmáry Jánosné – Arany Jánosnak (1879. január 30. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2533.** 1879. jan. 30.: „A szegény Jámbor Sára Szathmáry Jánosné írt nekem egy panaszos levelet, kérve tőlem száz forintot kölcsön, »kevés kamatra.« Szíveskedjél őt magadhoz hívni és átadni a mellékelt száz forintot, egy évi kamat nélküli kölcsönül, vévén tőle valami írást is.”

AJ nővérének, Sárának (1792–1853) férje Jámbor János († 1856) „egy szalontai középsorsú gazdaember” volt (AJ Tompának, 1853. dec. 4. *AJÖM* XVI. **578.** 350.); Jámbor Sára az ő családjához tartozott.

2533. Arany János – Ercsey Sándornak (1879. január 30.)

K: elveszett

M: *AJÉ* 196.; *AJLev* 624.

2534. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1879. február 10. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2535.** 1879. febr. 10.: „Nagyon meglepett, mégpedig kellemesen lepett meg tegnap jött leveled, mert én már semmire se

számítottam kevésbé, mint arra, hogy ez a kölcsön ügy Kenyeressel, eddigi hallgatása után, létre jöjjön, szentül hívn, hogy ő sértve érezte magát levelem által, melyben szokott jámbor őszinteséggel szemébe mondom, hogy a házát nem tartom elegendő biztosítéknak. És már aggasztott, hogy a tőke visszafizetésének ideje közelget, s még semmi bizonyos arra nézve, hogy miképen fogom elhelyezni. Hanem te, az egészről hallgatva, elvégzed, s most a kész eredménnyel lepsz meg. Eljárásodat minden pontban helyeslem, és érette szives köszönetet mondok. [...]

Az, hogy a kölcsönt ezüst valutára kötötted, nem baj, nem is várhattam egyebet. Míg pénzt vernek belőle, értéke mindig lesz, ha agiója nem is, a bankjegy mellett. A telekkönyvben levő biztosítékokat is elegendőnek tartom.”

2535. Arany János – Ercsey Sándornak (1879. február 10.)

K: NSzAJM 685. 2 csontszínű fol., 17,8×11,1 cm. 1–4. levél. A borítékon címzés:

Tekintetes

Ercsey Sándor h. ügyvéd

s földbirtokos urnak

tisztelettel.

Ajánlva

N. Szalonta [S s-ből jav.]

(Alföldi vasút.)

Pecsétek: **Budapest 10/2 79; Lipot ajánlott 30 sz.; Nagyszalonta 11/2 79.** Két 10 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **szentül hívn, hogy ő sértve érezte magát levelem által** – AJ 1878. okt. 24-i levele által (2522.)

² **Egyszersmind küldöm ide csatolva Rozvány részére a kitáblázási engedélyt** – A Rozvány Györggyel kötött kölcsönszerződés megszűnt. – Kitáblázás: az ún. betáblázási könyvekben feltüntetett adóssági követelés törlése.

³ **coramisáltassam** – előttemeztessem; hitelesíttessem (lat.)

⁴ **agiója** – a piaci és hivatalos ára közötti különbség; árfolyama

⁵ **De már sokat is irtam rosz szemeimmel, melyek nemcsak hogy nem javulnak, de mostanában romlanak inkább** – L. AJ 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (2466.) és 1877. szept. 6-án Hirschler Ignácnak (2478.) írt levelét.

⁶ **Jóska** – Fónagy József, Ercsey Sándor mostohafia (vö.: AJ Szász Károlynak, 2514. 1878. júl. 9.)

⁷ **manu propria** – itt: sajátkezűleg (lat.)

⁸ **Engem pedig hol egyik, hol másik idült bajom elő-elő vesz** – L. AJ 1873. márc. 24-én Balogh Eleknek írt levelét (2349.).

⁹ **Rózát** – Ercsey Károly feleségét, Szabó Rózát, Arany Jánosné unokahúgát

¹⁰ **impertinens** – szemtelen (lat.)

2536. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1879. február 15. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2537.** 1879. febr. 15.: „Leveledet és szives küldeményidet megkaptam, és köszönöm ismételt ez ügybeli eljárásodat.”

2537. Arany János – Ercsey Sándornak (1879. február 15.)

K: NSzAJM 686. Csontszínű fol., 17,9×11,1 cm. 1. levél, 2. üres. A borítékon címzés:

**Tekintetes Ercsey Sándor
urnak tisztelettel.**

**N. Szalonta.
(alföldi vasút.)**

Pecsétek: **Budapest Délelőtt 16/2 79; Nagyszalonta 17/2 79.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

2538. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1879. március 16. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2539.** 1879. márc. 16.: „Bajónak adott halasztás ellen semmi kifogásom.”

2539. Arany János – Ercsey Sándornak (1879. március 16.)

K: NSzAJM 687. 2 csontszínű fol., 17,8×11,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. A borítékon címzés:

**Tekintetes Ercsey Sándor
urnak tisztelettel.**

**Nagy-Szalonta.
(Alföldi vasút.)**

Pecsétek: **Budapest Délután 16/3 79; Nagyszalonta 17/3 79.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **már előestéjén lészesz azon napnak** – Sándor napjának (márc. 18.)

² **szegény majdnem egészen azokon a betegségi phasisokon ment keresztül, mint én tavaly, hasonló természetű, de régi rögzött hurutos bajomban** – Vö.: AJ Ercseynek, **2504.** 1878. máj. 16.

2540. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1879. március 24. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2541.** 1879. márc. 24.: „Az este kapott szives leveled tárgyában röviden csak annyit válaszolhatok, hogy jelenleg kölcsön adható pénzem nincsen.”

2541. Arany János – Ercsey Sándornak (1879. március 24.)

K: NSzAJM 688. 2 csontszínű fol., 17,8×11,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. A borítékon címzés:

**Tekintetes Ercsey Sándor úrnak
tisztelettel.**

N. Szalonta.

(Alföldi vasúti állomás.)

Pecsétek: **Budapest Délután 24/3 79; Nagyszalonta 25/3 79.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **pejor medicina morbo** – a gyógyszer rosszabb a betegségnél (lat.) – L. AJ 1878. máj. 16-án Ercseynek írt levelét (**2504.**).

² **az ember fokokint, orvosságos kanalankint, hogy megy beljebb beljebb egy kinzó, elcsigázó nagy betegségbe** – „Arany János egyéni természete általában csendes és nyugodt volt, de ez a tulajdonság betegségében elhagyta. Ingerlékeny, az orvosi szerek iránt bizalmatlan, az orvosi észleléseknek ellentmondó, vagyis saját szavaival élve »kötekedő« volt. [...] Wagner tanár volt szíves a tanácskozásban részt venni; kórismémet (diagnosis) helybenhagyta, és mivel a láz folyton tartott, hogy azt mentől előbb elnyomhassuk, Natr. Salicilicumot és Chinint hozott javaslatba. Én első nap az első szerrel tettem kísérletet. Nem nagy adagban, csak 3 gmot fogyasztott el a beteg egy napon, de a szer oly heves változásokat idézett elő nála, hogy azt többé folytatnom lehetetlenség volt. Másnap délelőtt, midőn meglátogattam, ingerülten kikelt a szer ellen: »Az egész éjjel nem aludtam, majd megőrültem, – mondá – egész éjjel a szobában jöttem mentem.« Megkísérlém a chinint adni; hasonlólag jártam ezzel is; elannyira, hogy egyszermindenkorra lemondtam e szerek adagolásáról. A láz végre megszűnt, de a hurotos köhögés és nehéz fulladozó köhögési rohamok visszamaradtak. Javallatba hoztam az ismertebb ásványvizeket, nagyobb és kisebb adagokban. Lehetetlenség volt bármelyiket is egypár napnál tovább folytatnom. Arany János magán igyekezett a betegséget észlelni, és észleléseiből következtetést vonni. [...] Arany János azon észlelésre vélt jönni, hogy nála az ásványvizek megrögzött régi chronicus hurutját acuttá változtatják, és így lázat is kap hozzá, és e mellett a fulladozások nagyobb mérvűek.» (Farkas 1882.)

2542. Arany János – Ercsey Sándornak (1879. április 3.)

K: NSzAJM 689. 2 csontszínű fol., 17,8×11,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

**Ercsey Sándor h. ügyvéd és
birtokos úrnak tisztelettel.**

**Nagy-Szalontán
(Alföldi vasút-állomás.)**

Pecsétek: **Budapest Délután 3/4 79; Nagyszalonta 4/4 79.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

¹ **Jóska** – Fónagy József, Ercsey Sándor mostohafia. Vö.: AJ Szász Károlynak, **2514.** 1878. júl. 9.

² **Ad vocem Jóska** – Jóskáról jut eszembe (lat.)

³ **közelebbi hozománya egészen elkényeztetett** – Feltehetőleg dohányküldeményről van szó.

2543. Arany János – Horváth Lajosnak (1879. április 10.)

K: MTAK Kt K 513/1371.

M: kiadatlan

Horváth Lajos (1824–1911): jogtudós, politikus. Először 1865-ben képviselte Miskolcot az országgyűlésben, majd 1872–1895 között megszakítás nélkül 23 éven keresztül volt képviselő. A XVIII. és a XIX. kötet és kötetünk 1-1 AJ-levelet közöl.

¹ **trafikálta** – mesterkedte ki

² **miután régi szives küldeményed maradványa nekem tavaly hasonló állapotban igen jó szolgálatot tett** – Horváth Lajos előző borküldeménye; a későbbire nézve l. AJ Lévainak, **2576.** 1880. máj. 16.

³ **„a jó humorban, jó kedélyben [!] és jó egészségben”** – Vö. Jókai: „Egy millióért sem tudnék magamnak jó egészséget és jó kedélyt vásárolni, amit a kertem megád nekem.” (*Kertészgazdászati jegyzetek*, Bp., Athenaeum 1896. 45.; Bp., Nap Kiadó, 2002. 55.)

2544. Szmrecsányi Jánosné – Arany Jánosnak (1879. április 16. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szmrecsányi Jánosnének, **2545.** 1879. ápr. 16.: „Hozzám írott lelkes sorait nagy megilletődéssel hallgattam végig, s ha én csak röviden – és prózában mondok érte köszönetet, annak méltóztassék tulajdonítani, hogy e néhány sort is alig vagyok képes megírni romlott szemeim miatt.”

¹ **Szmrecsányi Paula elküldte Levél Arany Jánoshoz c. versét** – Megjelent: Kószorú 1879. II. 410–412.

² **Szegény árva – Árva fiú**

2545. Arany János – Szmrecsányi Jánosnének (1879. április 16.)

K: Elveszett. Címzés: **Nagyságos Szmrecsányi Jánosné, született Szmrecsányi Paula urhölgynek, teljes tisztelettel. Királyhelmec.**

M: PN 1893. máj. 14. 19.

Szmrecsányi Jánosné (1839–1901) kötete: *Költemények*. Kézirat gyanánt. Bp. 1890. „A két utolsó levél [AJ 1881. jún. 28-i levele is] a Szmrecsányi-család birtokában van. Nekünk Szily Kálmán ur, az Akadémia főtitkára bocsátotta rendelkezésünkre. Az első Arany sajátkezű írása, az utóbbinak azonban már csak az aláírása az övé, mert a levelet magát Piroskájával iratta diktálás után.” (PN 1893.)

¹ **Hozzám írott lelkes sorait** – A *Levél Arany Jánoshoz* c. vers kéziratát; l. Szmrecsányi Jánosné AJ-nak, 1879. április 16. előtt. (2544.)

² **e néhány sort is alig vagyok képes megírni romlott szemeim miatt** – L. AJ 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (2466.) és 1877. szept. 6-án Hirschler Ignác-nak (2478.) írt levelét.

2546. Association Littéraire Internationale – Arany Jánosnak (1879. júl. 3.)

K: MTAK Kt K 513/1265. 2 előnyomtatott, csontszínű fol. 26,7×21,5 cm. 1. levél, 2. üres, 3–4. a tiszteletbeli és a végrehajtó bizottság nyomtatott névsora

M: kiadatlan

Az Association Littéraire Internationale (Nemzetközi Irodalmi Szövetség) Párizsban, 1878. jún. 29-én jött létre, Victor Hugo tiszteletbeli elnökségével s a következő célokkal: a szerzői jog nemzetközi védelme s összehasonlító vizsgálata, az ezzel kapcsolatos nemzetközi egyezmények kidolgozása és érvényesítése, részvétel a hasonló szándékú nemzeti és nemzetközi intézmények munkájában. Komoly szerepe volt az 1886. szeptember 9-én aláírt Berni Konvenció létrehozásában. Az intézmény Association Littéraire et Artistique Internationale néven ma is létezik.

¹ **Victor Hugo** – 1802–1885

² **Nous avons l'honneur de vous informer que le Congrès Littéraire International, dans sa session tenu à Londres du 9 au 14 Juin [...] Vous a élu à l'unanimité Membre du Comité d'honneur de l'Association Littéraire Internationale** – Az Association Littéraire Internationale második kongresszusa Londonban volt 1879 júniusában; a francia nyelvű tudósítása szerint Magyarországot Max Nordau (Budapest), Emm. Glaser (Paris) és Julius Frei (London) képviselte. Jún. 14-én a Ferdinand de Lesseps vezetésével megtartott ülés az osztrák Johannes Nordmann javaslatára Jókai Mórt mint „romancier populaire”-t (azaz népszerű regényíró) és a „poète épique” (epikus költő) Arany Jánost a tiszteletbeli bizottság tagjául választotta (Bulletin de l'Association Littéraire Internationale, Numéro 5, Juillet 1879. 4, 11.). A Vasárnapi Ujság másképpen adott hírt: „Nemzetközi irodalmi kongresszus ülésezett e napokban Londonban. Az an-

gol és francia írók jelentek meg legnagyobb számmal, s az üléseken About Edmund elnökölt. Magyarországot Nordau Miksa és Frey Gyula képviselték. Dr. Frey indítványára a kongresszus egyhangulag megválasztotta a bizottságba tiszteleti tagoknak *Arany* Jánost és *Jókai* Mórt. Az indítványban Frey hatással szólt a két koszorus irodalmi működéséről, és fölhasználta az alkalmat, hogy a külföldnek a szegediek iránt tanúsított részvéteért is köszönetet mondjon. Ez iránt Magyarország mindig hálás lesz ép úgy, mint a szellemi segélyért, melyben a nagy nemzetek irodalma és művészete részesítette.” (VU 1879. 25. sz. jún. 22. 404.)

Végrehajtó Bizottság:
Tiszteletbeli elnökök
JOSÉ DA SILVA
MENDÈS LÉAL
Portugália meghatalmazott
párizsi minisztere
FRÉDÉRIC THOMAS
BLANCHARD
JERROLD
A szekció elnökei
1879–1880
TORRÈS CAÏCEDO
San Salvador
meghatalmazott
párizsi minisztere
PIERRE ZACCONE
Tiszteletbeli alelnök
GEORGES HACHETTE
A szekció alelnökei
1879–1880
ADOLPHE BELOT
CAMPBELL CLARKE
SANTA ANNA DE
NERY
Főtitkár
JULES LERMINA
(14, rue Lepic, Paris.)
Titkárok
ALPHONSE PAGÈS
FRÉDÉRIC
BAETZMANN
S. DA FONSECA
Pénztáros
E. DENTU
Galérie d'Orléans
(Palais-Royal).

A Párizsi (1878) és a Londoni (1879) Kongresszus
határozata által alapított

NEMZETKÖZI IRODALMI SZÖVETSÉG
51, RUE VIVIENNE – PARIS
DÍSZELNÖK: VICTOR HUGO

Párizs, 1879. július 3.

Igen tisztelt Kollega Úr!

Van szerencsénk tájékoztatni arról, hogy a Nemzetközi Irodalmi Kongresszus június 9. és 14. között Londonban tartott ülészakában Önben a jelenlegi irodalom egyik legkiválóbb képviselőjét üdvözölve egyhangúlag a Nemzetközi Irodalmi Szövetség Tiszteletbeli bizottságának tagjává választotta.

A Szövetség büszke arra, hogy az Ön nevét azokéhoz a kiemelkedő emberekéhez csatlakoztathatta, akik nagy erővel működnek közre az irodalmi tulajdon jogainak védelmében.

Fogadja, igen tisztelt Kollega úr, nagyrabecsülésünk kifejezését.

A Nemzetközi Irodalmi Egyesület elnökei:

J. de Silva Mendès-Léal
J. M. Torres Caicedo

Frédéric Thomas
Jules Lermina
főtitkár

Arany János úrnak.

NEMZETKÖZI IRODALMI SZÖVETSÉG
DÍSZELNÖK: VICTOR HUGO
TISZTELETBELI BIZOTTSÁG:

Németország	Dánia
Berthold Auerbach	Holz
Edward Hallberger	Spanyolország
F.-J. Cotta	de Rancès, Casa Iglesias márkija
Paul Heyse	Emilio Castelar
Észak-Amerika	Franciaország
George Bancroft	Jules Grévy, a Köztársaság elnöke
H.-W. Longfellow	Frédéric Thomas
R.-W. Emerson	Auguste Maquet
Latin-Amerika	Ferdinand de Lesseps gróf
Rafael Saldivar	Edmond About
Torrès Caicedo	Emmanuel Gonzalès
Manuel Paralta	Jules Simon
Anglia	Le Baron Tylor
Wales hercege királyi fenség	Magyarország
Alfred Tennyson	Jókai Mór
J.-A. Froude	Arany János
Anthony Trollope	Olaszország
R.-H. Home	Mauro Macchi
B. Disraeli Beaconsfield lordja	Cesare Cantu
W. E. Gladstone	Andrea Maffei
Mac Cullagh Torrens	Lengyelország
Leslie Stephen	Kraszewski
Blanchard Jerrold	Portugália
Edward Jenkins	Don Luis de Braganca királyi fenség
Ausztria	da Silva Mendès Leal
Johannes Nordman	Oroszország
Joseph Unger	Fjodor Dosztojevszkij
Louis Speidel	Lev Tolsztoj gróf
Joseph Bayer	Iván Turgenyev
Belgium	
II. Leopold királyi fenség	
Brazília	
Pedro d'Alcantara császári fenség	
Joachim Manuel de Macedo	
Río Branco vicomte	
Baras de Penalva	

VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁG
1879–1880. évi szekció

Németország

Carl W. Batz (Wiesbade[n]). – George Conrad (Párizs). – Louis Kalisch (Párizs). – Wilhelm Loewenthal (Berlin). – Robert Schweichel (Berlin).

Anglia

Henri Van Laun. – Campbell Clarke. – Leon Delbos. – Fraser Rae. – Tom Taylor. – Noyce Browne.

Észak-Amerika

T. W. Higginson (Cambridge, Mass). – Bronson Howard (London és Párizs). – Edward King (Párizs). – William Appleton (Boston és Párizs). – H. W. Huttington (Párizs). – John J. Ryan (Párizs).

Latin-Amerika

Lázaro M. Perez (Bogota). – V. E. Quesada (Buenos-Aires). – Cecilio Acosta (Caracas). – Victoriano Lastarria (Chile).

Ausztria

H. Wittman. – Regnier. – Weilen.

Belgium

Emile de Laveleye. – Jules Carlier. – Eugène Dognee.

Brazília

F. de Santa Anna Nery (Párizs). – A. d'Escragnolle Taunay. – L. S. da Fonseca (Párizs).

Dánia

Charles Joliet (Párizs). – Richard Kaufmann. – Robert Watt (Koppenhága).

Spanyolország

José Güell y Renté (Párizs). – Adolfo Calzado (Párizs). – Alberto Araus (Párizs).

Franciaország

Adolphe Belot. – Jules Claretic. – Pierre Zaccone. – Mario Proth. – Louis Ulbach. – Jules Lermina. – Louis Ratisbonne. – Albert Liouville. – Robert Halt. – Alphonse Pagès. – Edouard Dentu. – Hector Malot. – Charles Monselet. – Louis Chassin. – H. de Lapommeraye.

Hollandia

G. C. van Duyl (Amszterdam). – G. E. V. L. van Zuylen (Hága). – Edward Tobias (London).

Magyarország

Max Nordau (Budapest). – Emm. Glaser (Párizs). – Julius Frei (London).

Olaszország

Edoardo Sonzogno (Milánó). – Giuseppe Garberoglio (Torino). – Carlo del Balzo (Nápoly). – Giovanni Eandi (Párizs).

Japán

Maeda Masana (Párizs).

Norvégia

F. Baetzmann (Párizs).

Lengyelország

Venzeslas Szymanowski (Varsó). – Ladislas Boguslawski (Varsó). – Ladislas Mickiewicz (Párizs).

Portugália

Vicomte Duprat (London). – D'Aguiar. – Correa Leite (Párizs).

Oroszország

G. Vyrouboff (Párizs). – Turner (Szent-Pétervár). – Kowalewski (Moszkva).

San-Marino

ifj. Alessandro Kraus (Firenze).

Svédország

Staaf (Párizs).

Svájc

Talichet.

³ **Berthold Auerbach, Edward Hallberger, F.–J. Cotta, Paul Heyse** – Berthold Auerbach (családi neve: Moses Baruch, 1812–1882): költő, író; Georg Eduard von Hallberger (1822–1880): könyvkiadó; F.–J. Cotta: a könyvkiadó-család tagja; Paul Heyse (1830–1914): költő, író.

⁴ **George Bancroft, H.–W. Longfellow, R.–W. Emerson** – George Bancroft (1880–1891): történész, politikus; Henry Wadsworth Longfellow (1807–1882): költő; Ralph Waldo Emerson (1803–1882): író, költő, unitárius lelkész.

- ⁵ **Rafael Saldivar, Torrès Caicedo, Manuel Paralta** – Rafael Saldivar (1834–1903): orvos, politikus, Salvador elnöke (1876–1884); José Maria Torrès Caicedo (1830–1889): kolumbiai politikus, író; Manuel María de Peralta y Alfano (1847–1930): Costa Rica-i politikus.
- ⁶ **S.[on] A.[ltesse] R.[oyale] le Prince de Galles, Alfred Tennyson, J.–A. Froude, Anthony Trollope, R.–H. Horne, B. Disraeli Lord Beaconsfield, W. E. Gladstone, Mac Cullagh Torrens, Leslie Stephen, Blanchard Jerrold, Edward Jenkins** – a Wales-i herceg királyi őfelsége; Alfred Tennyson (1809–1892): költő; James Anthony Froude (1818–1894): történész; Anthony Trollope (1815–1882): író; Richard Hengist Horne (1802–1880): könyvkiadó; Benjamin Disraeli Lord Beaconsfield (1804–1881): politikus, író, miniszterelnök (1868, 1874–1880); William Ewart Gladstone (1809–1898): politikus; William Torrens Mac Cullagh (1813–1894): író; Leslie Stephen (1832–1904): író, kritikus; William Blanchard Jerrold (1826–1884): író, újságíró; Edward Jenkins (1838–1910): író, politikus.
- ⁷ **Johannes Nordmann, Joseph Unger, Louis Speidel, Joseph Bayer** – Johannes Nordmann (eredeti neve: Johann Rumpelmeyer, 1820–1887): író, szerkesztő; Joseph Unger (1828–1913): politikus; Ludwig Speidel (1830–1906): író; Joseph Bayer (1852–1913): zeneszerző.
- ⁸ **S.[a] M.[ajesté] Léopold II. Roi** – Ófelsége II. Leopold (1835–1909), Belgium királya.
- ⁹ **Pedro d’Alcantara, Empereur, Joachim Manuel de Macedo, le Vicomte de Rio Brango** – Pedro de Alcântara (1825–1891), Brazília császára (1831–1889); Joaquim Manuel de Macedo (1820–1882): orvos, író; Silva Paranhos, José Mariad da, Le Vicomte de Rio Brango (1819–1880): politikus, tanár, újságíró. A többi azonosítatlanul maradt személyt nem jelöljük a jegyzetben.
- ¹⁰ **de Rancès, marquis de Casa Iglesias, Emilio Castelar** – Manuel Rancés y Villanueva (1827–1897): diplomata; Emilio Castelar (1832–1899): író, politikus, miniszterelnök (1873–1874).
- ¹¹ **Jules Grévy, président de la République, Auguste Maquet, le Comte Ferdinand de Lesseps, Edmond About, Emmanuel Gonzalès, Jules Simon, Le Baron Tylor** – Jules Grévy (1807–1891): ügyvéd, köztársasági elnök (1879–1887); Auguste Maquet (1813–1888): regényíró, dramaturg; Ferdinand de Lesseps (1805–1894): mérnök, diplomata; Edmond About (1828–1885): író, újságíró; Emmanuel Louis Gonzalès (1815–1887): író, lapszerkesztő; Jules Simon (családi neve: Jules-François-Simon Suisse, 1814–1896): filozófus, politikus; Edward Burnett Tylor (1832–1917): antropológus.

- ¹² **Mauro Macchi, Cesare Cantu, Andrea Maffei** – Mauro Macchi (1818–1880): újságíró, lapszerkesztő; Cesare Cantù (1804–1895): történész; Andrea Maffei (1798–1885): költő.
- ¹³ **Kraszewski** – Józef Ignacy Kraszewski (1812–1884): író, történész, újságíró.
- ¹⁴ **Don Luis de Bragance, Roi, da Silva Mendès Leal** – Don Luis de Bragance (1838–1889), Portugália királya (1861–1889); José da Silva Mendes Leal (1820–1886): író, politikus.
- ¹⁵ **Fédor Dostojewsky, le Comte Léon Tolstoi, Ivan Tourgueneff** – Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij (1821–1881): író; Lev Nyikolajevics Tolsztoj (1828–1910): író; Ivan Szergejevics Turgenyev (1818–1883): író.
- ¹⁶ **Carl W. Batz, George Conrad, Louis Kalisch, Wilhelm Loewenthal, Robert Schweichel** – Karl W. Batz (1853–1894): író; Michael George Conrad (1846–1927): író, filozófus; Ludwig Kalisch (1814–1882): író; Wilhelm Loewenthal (1850–?): költő, közigazdász; Robert Schweichel (1821–1907): író, újságíró.
- ¹⁷ **Henri Van Laun, Leon Delbos, Fraser Rae, Tom Taylor, Noyce Browne** – Henri Van Laun (1820–1896): tanár, író; Leon Delbos (1849–?): irodalomtörténész; William Fraser Rae (1835–1905): író, újságíró; Tom Taylor (1817–1880): író, kritikus, lapkiadó; Edward Noyce Browne: író.
- ¹⁸ **T. W. Higginson, Bronson Howard, Edward King, William Appleton** – Thomas Wentworth Higginson (1823–1911): író; Bronson Howard (1842–1908): drámaíró; Edward King (1848–1896): újságíró; William Appleton (1845–1924): könyvkiadó.
- ¹⁹ **Lázaro M. Perez, Cecilio Acosta, Victorino Lastarria** – Lázaro María Pérez: kolumbiai politikus; Cecilio Acosta (1818–1881): író; José Victorino Lastarria (1817–1888): író.
- ²⁰ **H. Wittman, Weilen** – Hugo Wittman (1839–1923): újságíró; Joseph Weil von Weilen (1830–1889): író.
- ²¹ **Emile de Laveleye, Jules Carlier, Eugène Dognee** – Emile de Laveleye (1822–1892): irodalmár, történész; Jules Carlier (1851–1930): gyáros, mecénás; Eugène Marie Octave Dognee: történész, író.
- ²² **F. de Santa Anna Nery, A. d’Escragnolle Taunay** – Frederico José de Santa-Anna Nery (1849–1902): író; Alfredo d’Escragnolle Viaconde de Taunay (1843–1899): író.
- ²³ **Charles Joliet, Robert Watt** – Charles Joliet (1832–1910): író, újságíró; Robert Watt (1837–1894): író, újságíró.
- ²⁴ **José Güell y Renté, Adolfo Calzado, Alberto Araus** – José Güell y Renté (1818–1884): író, politikus, újságíró; Adolfo Calzado y Sanjurjo: politikus; Alberto y Mariano Araus (1846–1882): lapszerkesztő, újságíró.

- ²⁵ **Adolphe Belot, Jules Claretic, Pierre Zaccone, Mario Proth, Louis Ulbach, Jules Lermina, Louis Ratisbonne, Albert Liouville, Edouard Dentu, Hector Malot, Charles Monselet, Louis Chassin, H. de Lapommeraye** – Adolphe Belot (1829–1890): regényíró, dramaturg; Jules Claretic (családi neve: Arsène Arnaud, 1840–1913): író, újságíró; Pierre Zaccone (1817–1895): regényíró; Mario Proth (1832–1891): író, újságíró; Louis Ulbach (1822–1889): újságíró, költő, író; Jules Lermina (1839–1915): újságíró, regényíró; Louis Ratisbonne (1827–1900): irodalmár, fordító; Albert Liouville (1836–1893): ügyvéd; Edouard Dentu (1830–1884): könyvkiadó; Hector Henri Malot (1830–1907): író; Charles Monselet (1825–1888): újságíró, író; Charles Louis Chassin (1831–1901): történész; Henri Berdalle de Lapommeraye (1839–1891): író, kritikus, politikus.
- ²⁶ **Max Nordau, Emm[.] Glaser, Julius Frei** – Max Nordau (családi neve Südfeld Miksa, 1849–1923): orvos, író; Emil Glaser (1828–?): tanár; Julius Frei (1847–?): újságíró.
- ²⁷ **Edoardo Sonzogno, Carlo del Balzo** – Edoardo Sonzogno (1836–1920): könyvkiadó; Carlo del Balzo (1853–1908): író, politikus.
- ²⁸ **Maeda Masana** – Maeda Masana (1850–1921): politikus, szótáríró.
- ²⁹ **F. Baetzmann** – Frederik Baetzmann (1841–1913): író.
- ³⁰ **Venceslas Szymanowski, Ladislas Boguslawski, Ladislas Mickiewicz** – Wacław Szymanowski (1821–1886): költő, drámaíró; Stanisław Boguslawski (1804–1870): színész, vígjátékíró; Władisław Józef Mickiewicz (1838–1926): irodalomtörténész, író.
- ³¹ **Vicomte Duprat** – Alfredo Duprat (1816–?): katona, politikus.
- ³² **Alessandro Kraus fils** – ifj. Alessandro Kraus (1853–1931): muzikológus, zongoraművész.

2547. Arany János – Concha Károlynak (1879. augusztus 3.)

K: MTA Kt K 376/7. 2 csontszínű fol. 17×10,4 cm. 1. levél, 2. üres, 3. üres, 4. a vers

M: Concha 1880.; BpH 1882. okt. 24. Mell. 1. és MoNv 1882. okt. 29. 701.; *AJÖM* I. 559.; *AJLev* 625.

¹ **S miután rövid vénasszony-nyaramra már rá is tettem a punktumot az „Epilogus” cz. poémával** – BpSz 1878. 18. köt. 396.

² **„ad graecas calendas”** – sohanapján (lat.), mivel a görög naptárban nincsenek kalendák. Calenda: a hónap első napja, a visszafizetések határideje

³ **Expertus Rupertus** – „Experto crede Ruperto”: latin szállóige (vö. pl.: Petőfi levelében Orlay Petrics Somához, 1847. ápr. 24. *PSÖM* VII. 60.); alapja az „experto credite” (*Aeneis*, XI. 283.): ’a tapasztalásnak higgyetek’.

2548. Sturm Albert – Arany Jánosnak (1879. augusztus 14.)

K: MTA Kt K 513/456.

M: kiadatlan

Sturm Albert (1851–1909): szerkesztő, újságíró; a Neues Pester Journal és a Pester Lloyd munkatársa, 1887 és 1901 között az *Országgyűlési Almanach* szerkesztője, a Kisfaludy Társaság tagja.

¹ **Ne restellje ezen művet elfogadni** – A *Buda halála* fordítását: *König Buda's Tod* (1879). Sturm Albert ennek részleteit közölte ez év tavaszán, *Aus „König Buda's Tod” von Joh. Arany. Uebersetzt von Albert Sturm* címmel, a Hunfalvy Pál szerkesztette Literarische Berichte aus Ungarn 1879. évfolyamában (303–316.).

² **sétatér utca** – Sétatér: a mai Vörösmarty tér.

2549. Arany János – Ercsey Sándornak (1879. augusztus 18.)

K: NSzAJM 690. 2 csontszínű fol., 23,1×14,4 cm. 1–3. levél, 4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes Ercsey Sándor ur-nak tisztelettel.

(fürdő hely:)

U. p. Merény. Feketehegy

(Sáros m.)

Pecsétek: **Budapest Délután 18/8 79; Merény 20/8 79.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 198–199. (részletek)

¹ **süvem asszony** – sógorasszony

² **nem lett volna 6 hétig ágyat nyomó lázbeteg** – L. *AJ* 1879. márc. 16-án Ercseynek írt levelét (2539.).

³ **flegmázott** – hurutosan köhögött; phlegma: nyálka, a légzőszervek váladéka (gör.–lat.)

⁴ **Probatum est** – ki van próbálva (lat.)

⁵ **tavaly én, az idén szegény feleségem, mentünk át e kinos tapasztaláson** – L. *AJ* 1878. máj. 16-án és 1879. márc. 16-án Ercseynek írt levelét (2504. és 2539.).

⁶ **Hisz az enyim már negyven éves, kerek szám, mert 1839-ben kezdődött** – L. *AJ* Tompának 1866. febr. 18-án írt levelének jegyzetét (2039.).

⁷ **vizsgálta Kajdacs, Kovács, Wagner** – Kajdacs István (1812–1873): orvosdoktor, szemész, Pest-Pilis-Solt megye főorvosa, kir. tanácsos; Kovács Sebestyén Endre (1814–1878): orvosdoktor, 1858-tól az Akadémia lev. tagja; Wágner János (1811–1889): a belgyógyászat tanára.

⁸ **gédelgetni** – dédelgetni, kényeztetni (*Tájszótár*)

⁹ **de hát a hamburgi öreg asszonynak is ártott (mint egy lapból olvasám tegnap)** – Nem sikerült megállapítani, hogy AJ melyik újságot olvashatta, de a következő hír több lapban is megjelent: „Egy bécsi orvosnak gyógykezelése alatt lévő 93 éves özvegy, ki mértéktelen dohányzás következtében veszélyesen megbetegedett, pipával a szájában költözött át a másvilágra.” (*Budapest*. Képes politikai napilap, 1879. aug. 17.)

¹⁰ **Károlyi István gróf** – (1797–1881): politikus, 1853-tól az Akadémia igazgatósági tagja, Pest vármegye főispánja.

¹¹ **Volt már némi balsejtelmem, hogy az a kölcsön megint napi rendre kerül** – Vö.: Arany László Ercseyhez, 1879. máj. 27.: „S a napokban ide fenn járván, egy oly ember előtt, a kiről talán föltette hogy velem beszélni fog, sőt meglehet épen *ily* czélzattal, egy sereg rossz hírt mondott el K.[enyeres] hitel-képességéről:...

Távol van tőlem, valami nagy jelentőséget tulajdonítani az ily féle pletyka-beszédeknek...

Csak egyetlen ok van, a mi arra indít, hogy mégis irjak bátyámnak pár sort ez ügyben. Az öreg urat rettenetes mértékben ki tudja zavarni nyugalmaiból minden olyas fordulat, a mit más ember föl sem vesz. Ha egy adóintó czédulát kap, az oly izgalomba hozza, a melyet Beöthy Aldzsinál ezer árverés összevéve sem idéz elő. Félek tehát, ha netalán arra lennénk kényszerítve, hogy pör útján keressük K.[enyeres] ellen az igazságot – ez meg aztán esetleg prolongatiókat kérő levelekkel zaklatná őt – az ügy lebonyolításáig folytonos nyugtalankodásban élne.

Persze, hogy ilyen esélyeknek minden ember ki van téve, ha valamije van, s épen őt kiváltságolni a legjobb indulattal sem lehet. Nem is akarok semmi javaslattal lépni föl ez irányban. De a hallott pletykát bátyám előtt említetlenül hagyni nem akartam...

Pedig mostanában elég jó az egészsége, hangulatában sincs fogyatkozás s mióta anyám is föllábadt betegségéből, úgy veszem észre, naponkint mindig dolgozik az öreg úr egy pár órát, valamelyik nagyobb költői művén. Éveken át folyvást azt beszélte: ha ő megszabadulna az akadémia vesződéseitől: dolgozni tudna ismét. S valóban – bár én nem reméltem – úgy látszik, most beváltja föltett szándékát s dolgozgat.” (Ercsey Róza 1937. 15–16.)

¹² **curatela** – gyámság (gör.–lat.)

¹³ **Sic transit gloria mundi!** – Így múlik el a világ dicsősége! (lat.)

¹⁴ **Schmekszre** – Tátrafüredre

¹⁵ **dégálunk** – időzünk (lat.)

¹⁶ **rosz szememnek** – L. AJ 1876. nov. 11-én Szász Károlynak és 1877. szept. 6-án Hirschler Ignácnak írt levelét (2466. és 2478.).

2550. Arany János – Ráth Mórnak (1879. november 27.)

K: MTA Kt K 376/5. 2 csontszínű fol. 17,6×11,1 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **Az elárúsítást azonban most már felfüggeszteni bajos** – Vö. AJ 1879. dec. 29-én Knoll Károly könyvkereskedőnek írt levelével a *Toldi szerelme* bizományi eladásáról (2562.).

² **a közönség minden lapban erősen figyelmessé van téve** – *Egy nagy irodalmi esemény*. PN 1879. nov. 27.; *Toldi szerelme (Elbeszélés tizenkét énekben)*. Írta: Arany János („A következőkben közöljük az elbeszélés befejező részét”). Uo.; „*Toldi szerelme.*” (*A Kisfaludy-Társaság ülésén*). FL 1879. nov. 27.; H. A.: *Toldi szerelme*. A Hon 1879. nov. 27.

2551. Jókai Mór – Arany Jánosnak (1879. november 27.)

K: MTA Kt K 513/242. 2 csontszínű fol. 22,5×14,4 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: A Hon 1879. nov. 28. (reggeli kiadás); VU 1879. nov. 30. 772.; *AJLI* II. 459.; *JMÖM* 1992. 94.

¹ **Magam nem lehettem ott, prózai akadályok miatt, tegnapi háromszorosan arany jubilaumodon** – Voinovich 1938. 319–320.: Gyulai „Nem hagyta békén Aranyt, míg az első kinyomatott példányt a Társaságnak nem ajándékozta. November 26-án az ülés előtt mindenkinek feltűnt, hogy Gyulai egy papírba takart könyvet szorongat kezében. Az ülés elején egész kis tanulmány kíséretében mutatta be a művet; mutatványképpen felolvasta a prágai kalandról szóló részt. Szász Károly indítványára a többi tárgyat máskorra halasztották, 'hogy az ülés Gyulai jelentésének és felolvasásának ünnepi benyomása alatt záruljon'. A Társaság jegyzőkönyvbe igtatta örömet; négyen – Greguss, Lukács Móric, Beöthy, Csiky Gergely – a Társaság nevében tisztelegtek a költőnél. Megköszönte az üdvözlést, de azt kérte, 'fügesszék fel ítéletüket addig, míg az egész művet elolvassák'.” Vö. *KisfTÉ Új folyam*, XV. 1879–80. 35–37.

„A nevezetes Kisfaludy-társasági ülés nov. 26-án délután zajlik le: Gyulai mutatja be lelkesülten, csak felsőfokot használva az újonnan megjelent »középső« Toldit, s maga olvasta fel belőle – több, mint egy óras időtartamban – az ún. »prágai kaland«-ot” a III. ének 40. vsz.-ától a IV. 82. vsz.-áig (vö. H 1879. nov. 27., reggeli kiadás). – „A Kisfaludy-társaság még az ülés napjának estéjén Greguss Ágost vezette küldöttséggel tiszteleg a költő akadémia-palotai lakásán (vö. Ellenőr 1879. nov. 27., H 1879. nov. 27., esti kiadás).” Györffy Miklós jegyzete, *JMÖM* 1992. 476.

2552. Arany János – Jókai Mórnak (1879. november 28.)

K: magángyűjt.

M: kiadatlan

Válasz Jókai 1879. nov. 27-i levelére (2551.)

¹ **hiába is teszed az „öreg” epithetont neved elé** – Vö.: Jókai AJ-nak, 2551. 1879. nov. 27.

² **előbb megöszül, ha szabad ily czélzást tenni – vendéghajad** – Vö. Jókai visszaemlékezésével: „– Látod, mondám neki, olyan régen nem láttuk egymást, hogy még azt sem tudod, hogy már csakugyan megöszült a parókám is.

Mosolygott – azzal a jószívü ravaszságával.

Azért irtam a levelemben a parókádról, mert tudtam, hogy így hiúságból nem adod ki az ujságban.” (*Egy nap Arany Jánosnál*. Ko 1880. III. 289–294. és Egyetértés 1880. márc. 28.; A Hon 1880. márc. 30.; VU 1880. 14. sz. ápr. 4. 227.; *Életemből*. JMÖM 1898. 96. köt. I. 163.; *Írói arcképek*. Bp., Unikornis, 1993. 199.).

2553. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1879. december 9. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Tóth Endrének, 2554. 1879. dec. 9.: „Bocsáss meg, hogy szemeim desperált állapota miatt csak egy pár szóval válaszolhatok meleg érzésből fakadt soraidra. Köszönöm érdeklődésedet, de távol vagyok tőle, hogy azt munkám becsének tulajdonítsam. Jól tudom, hogy e példátlan hosszú időn át, annyi féle benyomás, hangulat stb alatt keletkezett munka<> nem lehet egyöntetű, de miután fele már megvolt, ezt az egyet legalább nem akartam töredékben hagyni, mint annyi más.”

2554. Arany János – Tóth Endrének (1879. december 9.)

K: MTA Kt K 513/1232. 2 csontszínű fol. 17,6×11 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: AJLÍ II. 460–461.

¹ **szemeim desperált állapota miatt** – desperált: kétségbeejtő (lat.) – L. AJ 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (2466.) és 1877. szept. 6-án Hirschler Ignácnak (2478.) írt levelét.

² **Köszönöm érdeklődésedet** – a *Toldi szerelme* iránt

³ **egyik, kéziratban levő „savanyú” versem** – A *Mindvégig*; megjelent: BpSz 1877. 49. köt. 121. Szövegváltozatok a kritikai kiadásban (*AJÖM* I. 335.): Ujjod – Pengetheti: – azért; – örömed, – amit

2555. Arany János – Mentovich Ferenc özvegyének (1879. december 18.)

K: PIM V. 603. 2 csontszínű restaurált fol., 17,5×11 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: kiadatlan

¹ **de hogyan ne emlékezzem én Óróla!** – Mentovich Ferenc Marosvásárhelyen, 1879. dec. 15-én halt meg.

² **én, évek óta beteg, nyomorult ember** – L. AJ 1870. jan. 24-én Eötvösnek (2250.), 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (2466.) és 1878. máj. 16-án Ercseynek (2504.) írt levelét.

³ **Isten adjon erőt a bánatos özvegynék, és vigasztalást jó gyermekeiben!** – Mentovich özvegye, szül. Vajda Anna; három fia, egy lánya (Szász Béláné) és számos unokája volt. (VU 1879. 51. sz. dec. 21. 822.)

⁴ **Tapasztalván, hogy a hirlapok két sornyi magán iratomat is mindjárt dobra ütnek** – L. Jókai 2551. 1879. nov. 27-i, AJ-hoz írt levelének közlését (VU 1879. 48. sz. nov. 30. 772.).

„Arany Jánosnál e hó 10-én a magyar gazdasszonyok egyletének küldöttsége jelent meg, s diszes ezüst babér-koszorút nyújtottak át neki. Az arany-szalagokon e felirások olvashatók: »Arany Jánosnak, a Toldi Szerelme költőjének, a magyar gazdasszonyok választmányá, Budapest 1879. december 11. — Míg más a borostyánt szedi levelenként, neked koszoruban kell adni a repkényt.« Az átadás végett megjelentek a költő lakásán Damjanichné, Kármán Lajosné, Feleki Miklósné és Apáthy Istvánné. Arany dolgozószobájában, neje, menyé és unokája körében fogadta a küldöttséget, melynek nevében Felekiné üdvözölte »Toldi szerelme« költőjét, kívánva hogy isten még sokáig éltesse a haza és mindnyájunk dicsőségére. Arany szerényen viszonzta az üdvözlést, mentegette magát, hogy nem érdemli meg e kitüntetés; érzi, hogy »Toldi szerelme« gyöngébb mint a trilogia többi része. A bemutatásnál Damjanichnének fölemlíté, hogy ő és Petőfi 1849-ben meglátogatták Damjanichot, mikor az sebesülten a városligetben feküdt. Erre Damjanichnének kezét csókolva és még egyszer megköszönve a kitüntetését, az egyszerű, de megható ünnepély véget ért.” (VU 1879. 50. sz. dec. 14. 806.)

PH 1879. dec. 12. után: „Az ősz költő mélyen meg volt hatva, s csak reszkető hangon tudott néhány szót válaszolni. Kijelenté, hogy »Toldy [!] szerelme« sokkal gyöngébb, mint »Toldy« [!] többi részei, s nem is álmódott róla, hogy az oly nagy tetszést fog aratni.”

FL 1879. dec. 12. 1373.: „Arany, ki dolgozó-szobájában, nejétől, menyétől és unokájától környezve fogadta a küldöttséget, meghatottságtól reszkető hangon, szerényen elhárítani igyekezett magától az érdemet, mondván, hogy »Toldi szerelme« gyöngébb, mint az elébb megjelent részek, nem is remélte, hogy az oly tetszést arasson, a milyet most tapasztal; de annál nagyobb örömmel fogadja a magyar hölgyek elismerését, melylyel öreg napjai művét jutalmazták.”

2556. Lévay József – Arany Jánosnak (1879. december 21.)

K: MTA Kt K 513/340. 2 csontszínű fol. 22,5×14,4 cm. 1–3. levél, 4. üres

M: *AJLI* II. 463–464.

¹ **műved váratlan megjelenését harsány örömmel hirdették a hírlapok** – VU 1879. 48. sz. nov. 30. 772.

² **Moltke** – Helmuth Karl Bernhard von Moltke (1800–1891) gróf, vezértábornagy, 1858 és 1871 között a porosz királyi haderő vezérkari főnöke, majd 1888-ig a német császári vezérkar főnöke.

³ „Gyenge virág, elhull: hiszen ah! ezt könnyezem én is,
„Ifju tavasz tüntén, a ragyogó szerelem;
„Gyenge virág, mit félsz?.. ha a költő éneke zendül,
„Újra virulsz s bájolsz: Toldi szerelme örök!”

Az epigramma (AJ így nevezte **2576.** 1880. máj. 16-i válaszlevelében) nem jelent meg Lévay versesköteteiben.

2557. Arany János – Rozvány Györgynek (1879. december 24.)

K: MTA Kt K 513/1376. Csontszínű fol. 17,6×11,1 cm. 1. levél, 2. üres; írógéppel írt másolat: PIM V. 3800/2.

M: *AJLÍ* II. 469–470.; PH 1902.; *AJLev* 626–627.

¹ **Azt hallom, hogy ti deputációval készültök fel ide, hozzám** – „(Arany János.) Szalonta város a napokban küldöttség által kíván tisztelegni Arany Jánosnál, hogy kifejezést adjon kegyeletének nagy szülöttje a Toldi költője iránt. – Ezen küldöttséggel megy Rozvány György is, az Arany ifjúkorára vonatkozó adatok szorgalmas gyűjtője; [...] megkéri ezuttal Aranyt, hogy a rá vonatkozó adatokat, melyek jobbra ismeretlenek, s részben igen meghatók és jellemzők, közrebocsátani megengedje.” (PN 1879. dec. 23. Esti kiadás) – Arany László lábjegyzete: „Üdvözölni őt, TOLDI SZERELME megjelenése alkalmával.” *AJLÍ* II. 469.

² **Beteg, roncsolt embernek nyugalomra –, nem ovatiókra van szükségem** – ovatiókra: lelkes ünneplésre (lat.) – L. AJ 1870. jan. 24-én Eötvösnek (**2250.**), 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (**2466.**) és 1878. máj. 16-án Ercseynek (**2504.**) írt levelét.

2558. Rozvány György – Arany Jánosnak (1879. december 24. és 28. között)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Rozványnak, **2560.** 1879. dec. 28.: „Ne gondold, hogy részemről valami apprehensio adott volna okot levelem irására, akár azért, hogy a hírlapok előre kürtölték, akár egyebért. Igaz okát megírtam; azon kívül nincs semmi! de semmi! és így neked sem volt okod mentegetőzésre.”

2559. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1879. december 29. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2561.** 1879. dec. 29.: „Köszönöm névnapi jókívánástokat, és mi szintén boldog új évet kívánunk!”

2560. Arany János – Rozvány Györgynek (1879. december 28.)

K: MTA Kt K 513/1377. Csontszínű fol. 17,6×11,1 cm. 1. levél, 2. üres; írógéppel írt másolat: PIM V. 3800/3.

M: *Arany János levelei*. PH 1902.

¹ **apprehensio** – neheztlenség (lat.)

² **akár azért, hogy a hírlapok előre kürtölték** – „Arany Jánosnál e napokban szülővárosa Szalonta, küldöttség által kíván tisztelegni, hogy »Toldi« költőjét üdvözölhesse. A küldöttség tagja lesz Rozvány György is, az Arany ifjúkorára vonatkozó adatok szorgalmas gyűjtője, ki Márki Sándor multkori felolvasásához is az anyag nagy részét szolgáltatta; megkéri ezuttal Aranyt, hogy a rá vonatkozó adatokat, melyek jobbára ismeretlenek, s részben igen meghatók és jellemzők, közrebocsátani megengedje.” (VU 1879. 52. sz. dec. 28. 839.)

³ **Elég baj nekem, hogy a helybeli ovatiók elől nem szökhetem meg** – ovatiók: lelkes ünneplések (lat.) – L. AJ Mentovich Ferenc özvegyéhez 1879. dec. 18-án írt levelének jegyzetét és a következő tudósítást: „Tisztelgés Arany Jánosnál. Az ünnepelt költő névnapja decz. 27-én volt. Előtte való este az országos nőképző-egylet küldöttségileg köszöntötte s üdvözlő iratot nyújtott át neki emlékül. Az egylet választmányából tizenöt hölgy jelent meg a költő lakásán, ki tiszteletreméltó neje, menyé és unokája jelenlétében fogadta a küldöttséget. Özv. gr. Teleki Sándorné alelnök rövid beszéd kíséretében átnyujtá az üdvözlő iratot, mire az ünnepelt meghatva mondott köszönetet a megtiszteltetésért, melynek azért örvend, – úgy mond – mert benne bizonyítékát látja annak, hogy a nemzet és különösen a honleányok is megértették az irodalom kulturai hatásának nagy fontosságát. A beszéd után Gönczy Pálné bemutatá egyenkint a küldöttség tagjait.” (VU 1880. 1. sz. jan. 4. 12.)

Az átadott díszes okirat (NSzAJM 429.):

„Arany Jánosnak
az Országos Nőképző egylet Választmánya
Budapesten 1879. év december 26^{ik} napján.

Az emberiség mindenkor jótevőinek ismerte el a nagy költőket.

Bennök tiszteli a nemzet, melynek nyelvén szólnak, a maga szellemi s erkölcsi életének első rendű bajnokait.

Énekelvén a mult idők küzdelmes dicsőségéről, zengvén a jelen búját és örömet, kifejezést adva milliók érzelmeinek és gondolatának, reményeinek és vágyainak: ők mint a csüggedésben bátorítók, a szenvedésben vigasztalók, mint vezérek és látnokok jelennek meg, hogy korszakuk élén járjanak.

Midőn Ön, Hazánk Koszorús Költője, »Toldi«-jával először tette híressé nevét mindenütt, a hol magyar szó zendül és magyar szív dobog, a nemzet e költemény

ifjú erőben duzzadó hősében látta tettevégyó önnönmagának hasonmását. Nem sokára úgy tetszett, mintha »Toldi esté«jében, a dicső küzdelem után elhanyagolt dalia sorsában, saját napjának lehunyát, saját végzetét siratná a magyar. Ama szomorú években együtt érzett a nemzet a »dálnok bujá«val, de megérté »Ossian« szózatát, és minden újabb énekre, mely multunk letűnt nagyságait támasztá föl sirjaikból, újabb bizodalommal figyelt, s bebizonyítá, hogy »van nép Caledónián«, mely fölbuzdúl a költő dalára, multjából merít erőt jövőjéhez, s »van benni élni hit, jog és erő.«

És most, új életre ébredt nemzetünk sok küzdelmekkel vivódó napjait ismét a régi dicsőség borostyánával koszorúzott lant árasztja el derült, melegítő ragyogással, midőn »Toldi szerelméről« zeng újabb éneket. Ez irodalmi kincsért csak saját szerelmének nyilatkozatával jutalmazhatja a nemzet nagy dálnokát.

Hazánk Koszorúsa! Harminc évvel ezelőtt e napon a nemzeti levertség szomorú napjainak egyikén írá Ön ama sorokat:

Minden társaságom egy homályos lámpa,
És nincs földi lélek, a ki erre tartván,
Jó estét kívánni benyisson szobámba.

Ma egy nemzet szerető szívének lángolása oszlatja el ez est homályát, és lélekben felkeresi Önt minden magyar, hogy drága életére áldást kérjen az egetől.

Ne sértse hát az Ön nagy lelkének ismert szerénységét, ha mi is, mint azon egylet tagjai, mely a női ifjúságnak szépre, jóra, a hazai nyelv és irodalom szeretetére vezető nevelésében munkálkodik, sietünk kifejezni Ön iránt érzett hálás tiszteletünket, ha részt kérünk magunknak azon hódolat nyilvánításában, melylyel Önt az egész magyar haza környezi, s ha névnapjának alkalmából kívánjuk, hogy az isteni Gondviselés még hosszú ideig tartsa meg nemzetének élő dicsőségeül azt a férfit, kinek szelleme romolhatatlan emlékoszlop gyanánt fog századok fölött nemzedékekről nemzedékekre fönmaradni.

Hódoló tiszteletünk kifejezése mellett maradtunk

Budapest 1879. december 26^{án}

az »Országos Nőképző-egylet választmányának tagjai«

Pauler Tivadarné	Bulyovszky Lilla
Özvegy Szathmáry	Rudnay Józsefné Veres Szilárda
Király Pálné	Özv. Graenzenstein Gusztávné
Székely Imréné	sz. Szende Gabriella
Cserhalmy Ferenczné	Tarnóczy Gusztávné
Csiky Kálmánné	Özv. Nadány Albertné
Teffler Kálmánné	Thenke Lászlóné
Pornitzer Alajosné	özv. Janisch Jozsefné

Stettner Jakabné	özv. Dusóczky Károlyné
Berendi Györgyné	Vámosy Mihályné
Özvegy Nagy Ignáczné	Zirzen Janka
Lovassy Ferenczné	Várady Gáborné
Vadnay Károlyné	Adler-Bancalani [?] Hedvig
Girokuti Ferenczné	Bihari Péterné
Végess Ujhelyi Gizella	özv. Bezerédj Istvánné
Topper Csillag Rozália	Csengery Antalné
Mórocz Istvánné	Rökk Ludmilla
Szigethy Szalay Erzs	Balogh Istvánné
Sárkány Jozsefné	Bocsy Károlyné Vékey Kata”

Az ünneplés később is folytatódott: 1880. jan. 6-án, a Petőfi Társaság közülése után „*Jókai* vezetése alatt küldöttség ment *Arany János*hoz, hogy az irodalmi ünnepély alkalmából üdvözlje »Toldi« költőjét. Jókai mutatta be a küldöttséget, ki – mint üdvözlő beszédében mondá – a fiatal irodalom nevében jött az öreghez. Arany János családja körében igen szívesen fogadta a küldöttséget.” (VU 1880. 2. sz. jan. 11. 26.)

2561. Arany János – Ercsey Sándornak (1879. december 29.)

K: NSzAJM 691. 2 csontszínű fol., 17,7×11,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

**Ercsey Sándor föld-
birtokos urnak.**

**N. Szalonta
(Alföldi Vasút)**

Pecsétek: **Budapest Délelőtt 29/12 79; Nagyszalonta 30/12.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 201. (részlet)

¹ **deprecáltam** – elhárítottam (lat.)

² **Roncsolt idegzetem úgy is eleget szenvedett már az itteni, s el nem kerülhető gratulatiók által** – a *Toldi szerelme* 1879 novemberében való megjelenése után

³ **süved** – sógorod

2562. Arany János – Knoll Károlynak (1879. december 29.)

K: PIM V. 4128/a/30. (fénymásolat)

M: kiadatlan

Knoll Károly: akadémiai könyvtáros, a Magyar Tudományos Akadémia 1875-ben nyitott könyvkiadó hivatalának (könyvesboltjának) vezetője (l. *AJÖM* XIV. 652.).

2563. Csepreghy Ferenc – Arany Jánosnak (1879 vége)

K: MTA Kt K 513/88. Csontszíni névjegy, 8,4×5,4 cm. 1. levél, 2. nyomtatott oldal
M: kiadatlan

Csepreghy Ferenc (1842–1880. febr. 6.): drámaíró. *Magyar fiúk Bécsben* c. darabját a Nemzeti Színház 1872-ben mutatta be. 1875-től a Népszínház titkára volt. Művei: *Utazás a föld körül, Vízözön, Utazás a holdba, Két menyegző, Strogoff Mihály, Szép Meluzina, Sárga csikó, Kolombusz Kristóf, A piros bugyelláris, Az élehetetlenek, Perózes, Szépasszony kocsisa, Akbar szultán.*

¹ **Görbersdorf** – (Sokołovsko) falu Boroszló (Wrocław) kerületében, klimatikus gyógyhely, tüdőbeteg-szanatóriummal. Csepreghy Ferenc itt halt meg.

1880

2564. Arany János – Gönczy Pálnak (1880. jan. 25. előtt)

K: OSzK Analekta 244. Csontszíni névjegy, 9,8×6,1 cm. 1. vers, 2. név és jókívánás. Pecsét: **Orsz. Széchényi Könyvtár. Kézirattári Növedéknapló 1956 év 6. sz.**

M: S. E. [Sas Ede]: *Arany János ismeretlen kézírásai. A Toldi költője és barátja: Gönczy Pál.* PH 1927. máj. 15. 110. sz. 38.; *AJÖM* VI. 173. (ott Török Pálnak)

¹ **Adós vagyok** – feltehetőleg azzal a sírverssel, amelyet Gönczy Ilona sírkövére írt (l. AJ Gönczy Pálnak, **2558.** 1880. jan. vége)

² **insolvens** – fizetéseképtelen (lat.)

³ **prolongálom** – hosszabbítom meg (lat.)

⁴ **b.[oldog] n.[év] n.[apot] k.[ívánok]** – Pál-nap: jan. 25. Vö. AJ Gönczy Pálnak, **2313.** 1872. jan. 24.

2565. Arany János – Török Pálnak (1880. [?] január 25. előtt)

K: NSzAJM 48. Csontszíni névjegy, 9,7×8,1 cm. 1. vers, 2. jókívánás

Ugyanitt a 261. szám alatt található Kiss Áron Szél Kálmánhoz írt, a két névjegy az Arany-múzeumnak ajándékozó levele:

„Kedves Barátom!

Igéretemhez képest itt küldöm Arany két névjegyét. Mind a kettőt boldogult apósomhoz Török Pálhoz írta, kit neve napján évről évre személyesen szokott felkeresni s ha nem tehetett, legalább egy-egy névjegygyel megköszöntött.

Kérlek, légy kegyes ezt a két névjegyét a szalontai Arany-múzeum részére elfogadni s ott, megjegyezve, hogy Török Pálhoz írtattak, elhelyezni.

Mély tisztelettel! Budapest, 1901. Aug. 7.
tisztelő barátod

Dr Kiss Áron
kir. tan. az áll. pedagogium igazgatója.”

M: A vers: *AJÖM* VI. 173. A keltezés éve Voinovichtól származik. A teljes szöveg: *AJLev* 628.

¹ **b.**[oldog] **n.**[év] **n.**[napot] **k.**[ívánok] – Pál napja: jan. 25.

2566. Arany János – Gönczy Pálnak (Budapest, 1880. január vége)

K: A levél: kallódik (1951-ben dr. Cserna István birtokában). A vers: OSzK Analekta 243. Csontszínű névjegy, 9,8×6,1 cm. 1. a vers, 2. a név. Pecsét: **Orsz. Széchenyi Könyvtár. Kézirattári Növedéknapló 1958. év 74. sz.** A dátum a Kapsos könyv szerint „1880 jun”, de a verset az „1880 jan. 27.” keltezésű költemény, *A jóságos özvegynek* követi. Az elírást Voinovich is januáriként értelmezte.

M: *AJÖM* I. 560. és 390.; a vers: Sas 1927.

2567. Arany János – Bezerédj Istvánnénak (1880. január 27. után)

K: MTA Kt K 1299. Csontszínű fol. 17×10,5 cm. 1. levél- és versfogalmazvány ceruzával, AJ írásával (a név tintával), a 2. AJ-nak címzett akadémiai nyomtatott és tintával kitöltött meghívó fele, 1880-ból

M: *A jóságos özvegynek* címmel, 7–8. versszak. BpSz 1880. 22. köt. 396–397.

Szövegváltozatok a kritikai kiadásban (*AJÖM* I. 561. és 391.): Kik voltak a – Hol – mint – hiu árnyék-képen – Ott, mikor fordúlón volt a *Haza* sorsa, – (*Bölcse* – morzsa), – Hogy’ – öszve: – pendült

Bezerédj Etelka: Bezerédj István (1796–1856) második felesége (1807–1888). Férje halála után is összetartotta Deák, Csengery, Horváth Mihály, Gyulai, később AJ és Arany László társaságát: vasárnaponta ebédre, szerdánként teára hívta meg vendégeit. A XVII. kötet és kötetünk 1-1 AJ-levelet közöl.

¹ **autographiámmal** – saját kéziratommal (gör.)

2568. Arany János – Ráth Mórnak (1880. január 31.)

K: MTA Kt K 376/6. 2 csontszínű fol. 17,6×11,1 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: kiadatlan

¹ **signatura** – ívjel (lat.); itt: maga az ív

² **revisiót** – újra megnézendőt, korrektúrát (lat.)

³ **a közönség [...] megérdemlené, hogy ne várassuk fél esztendeig új kiadásra** – A *Toldi szerelme* másodsorra 1880. máj. közepéig (kétféle alakban), harmadsorra pedig 1882-ben jelent meg. L. AJ Lévyaynak, **2576.** 1880. máj. 16.

2569. Arany János – Ráth Mórnak (1880. február 1.)

K: elveszett

M: Gyöngyösy 1901. 363. (fakszilime)

¹ **családi gyásza van** – Ráth Mór apja, Ráth József földbirtokos, 82 éves korában Dombiratoson (Békés m.) hunyt el (VU 1880. 6. sz. febr. 8. 94.).

2570. Duka Tivadar – Arany Jánosnak (1880. március 2. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Duka Tivadarnak, **2563.** 1880. március 2.: „Melig üdvözlő sorait a távol Albionból köszönettel, s annál nagyobb meglepetéssel vettem, mert a Toldi első kiadása kevés számú példányaiból nem gondoltam volna, hogy csak egy is eljusson külföldre; a másodikkal pedig könyvárusom megfoghatatlanul késlekedik. Örülök, hogy tetszett a munka, bár én messze vagyok (mint az előszóban is megírom) a vele való elbizakodástól; azonban mégsem bánom, hogy így is, amint van, befejezhettem, s nem hagyom csonkán hátra legalább ezt a trilógiámat. Magyar specialitás biz ez, a külföld alig fogja valaha méltányolni; hanem ilyen is kell.

A titkárságot illető megjegyzéseket szintén köszönöm, s át fogom adni az illető főtitkárnak, ki az Atkinsonra vonatkozó életrajzi adatokat is bizonyára nagyon szívesen fogja venni, s a közelebbi Almanachban kiadni. Én e hivatalt tetteleg már három év óta nem vihetem, egy év óta pedig a valóságos főtitkár sem én vagyok, csak a tiszteletbeli puszta cím maradt meg.”

¹ **Atkinsonra** – William Stephen Atkinson (1799–1876): angol utazó. Duka Tivadar: *Emlékbeszéd William Stephen Atkinson, a m. t. akadémia külső tagja felett.* Bp., 1881. (Értekezések a term. tud. köréből XI. 12.).

2571. Arany János – Duka Tivadarnak (1880. március 2.)

K: lappang

M: Gergely 1975.

¹ **A titkárságot illető megjegyzéseket szintén köszönöm, s át fogom adni az illető főtitkárnak, ki az Atkinsonra vonatkozó életrajzi adatokat is bizonyára nagyon szívesen fogja venni, s a közelebbi Almanachban kiadni** – AJ után Fraknói Vilmost választották főtitkárnak. William Stephen Atkinson (1799–1876): angol utazó. Duka Tivadar: *Emlékbeszéd William Stephen Atkinson, a m. t. akadémia külső tagja felett.* Bp., 1881. (Értekezések a term. tud. köréből XI. 12.)

² **Én e hivatalt tetteleg már három év óta nem vihetem, egy év óta pedig a valóságos főtitkár sem én vagyok** – AJ első lemondó levelét 1876. jún. 7-én írta Lónyay Menyhértnek (*AJÖM* XIV. **674.** 553.), amelyet 1877. márc. 26-án ismételt meg (*Uo.* **707.** 576.). „Lemondását most sem fogadják el, hanem egy évré

fölmentik s helyettesről gondoskodnak. Ezt 78-ban további egy esztendőre meghosszabbítják. 79-ben végre engednek hajthatatlan kívánságának”. (Voinovich 1938. 249–250.). Ennek napja az 1879. máj. 22-én tartott Elegyes ülés.

³ **Egészségi állapotom, főleg szemeim nagy mértékű romlása kényszerített elhagyni az állásomat** – L. AJ 1870. jan. 24-én Eötvösnek (2250.), 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (2466.) és 1878. máj. 16-án Ercseynek (2504.) írt levelét.

⁴ **ennyi levélkét megírnom is valóságos kín** – „Jó férjem, aki egy betűt sem képes írni mostanában, a szemjei anyira elgyengültek, rám bizta, hogy tolmácsoljam úgy neked szíves soraidért köszönetét [...]. Ez egész évben nem írt és olvasott egy betűt sem; különben sincsen jól, elgyengült és ki van fáradva mindig, mintha valami nagy és fárasztó munkát végzett volna, a lélegzet vétele is oly nehéz, hogy néha alig tud annyit beszívni, amennyi okvetlenül szükséges és megmencse a megfuladástól. Ó sok és sokféle bajjai vannak neki! Egyedüli élvezet a pipa és a gitár, mivel a napot nap nap után leélheti. Egész télen nem járt ki a házból, nem bírja megtenni a napontai járást; nem bír járni, a lábai is igen föl vannak dagadva miért kellett ennek így lenni? anyit szenvedni annak, aki életében senkit meg nem bántott vagy meg nem csalt.” Arany Jánosné 1880. febr. 18-án írt levele Rozvány Erzsébetnek (Sáfrán 1960.a 113–114.)

Vö. AJ *Tanulság* c. versével:

Rossz szememről egy nagy könyvben

Míg megkérdem a tudást:

Jó tanácsot nem lelek, de

Kapok új szemgyuladást.

2572. Balogh Elek – Arany Jánosnak (1880. április 2. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Ercseynek, **2573.** 1880. ápr. 2.: „Balogh Elek, a félévi kamatot küldvén, arra kér engem, hogy a tudvalevő »Nyilatkozatot«, költségkimelés tekintetéből, bélyegtelenül állithassák ki, miután az úgy sem fog soha beperesítettetni.”

2573. Arany János – Ercsey Sándornak (1880. április 2.)

K: NSzAJM 693. Világoskék fol., 19,9×12,6 cm. 1. levél, 2. üres. A borítékon címzés:

**Tekintetes Ercsey Sándor
urnak.**

Alföldi vasuttal N. Szalonta

Pecsétek: **Budapest Délután apr 2; Nagyszalonta 8/4 80.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: kiadatlan

- ¹ **Balogh Elek, a félévi kamatot küldvén** – Ez a tartozás csak jóval 1879 tavasza után kezdődhetett, hiszen AJ 1879. márc. 24-én azt írta Ercseynek, hogy nincsen kölcsönadható pénze (2541.).
- ² **a tudvalevő „Nyilatkozatot”, költségkimelés tekintetéből, bélyegtelenül állithassák ki** – A pénzkölcsönzési szerződésben foglaltak lebonyolítását felügyelő törvényszékhez kellett küldeni minden, két tanú által hitelesített és illetékbélyeggel ellátott folyamodást (vö. AJ Ercseyhez, 2504. 1878. máj. 16.); a szóban forgó nyilatkozat nem volt hivatalos.
- ³ **triplummal** – a háromszoros büntetéssel (lat.)
- ⁴ **már féltettem a tavalyi nagybetegsége visszajöttétől** – „te is megkaptad – és pedig nénéddel ugyan azon évben, – azt a czudar mellhurútot. Most frissiben talán még gyógyítható lesz, bár patikai szerekkel nem hiszem, mert ha nénédet a tavaszfélen azzal nem kinozzák, maga is azt hiszi, s én is azt hiszem, nem lett volna 6 hétig ágyat nyomó lázbeteg, csak köhögött és flegmázott volna, mint az előtt, és mint most, a jártányi erejét is elvevő, fél esztendei cura után.” Ercseynek, 2549. 1879. aug. 18.
- ⁵ **Én pedig köhögök borzasztó sokat** – Vö. AJ Ercseynek, 2504. 1878. máj. 16.

2574. Lévy József – Arany Jánosnak (1880. május 13.)

K: MTA Kt K 513/339. 2 csontszínű fol. 17,9×11,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres

M: kiadatlan

- ¹ **az illatos dúlházi dohánynyal** – Dúlháza (Dulovo): község a rimaszombati járásban.
- ² **csak üss, és bocsáss meg** – „Üss, csak hallgass meg!” Themisztoklész. Vö. „túrd a megsértett író haragját vígasztalva; s ha kezet emel reád, kiáltsd Themistoklész-ként ellenébe: *Üss, csak hallgass meg!*” Kölcsey: *A kritika. KÖM* 1960. I. 682.
- ³ **Non tentat caput, nec turbat stomachum.** – Nem támadja a fejet és nem zavarja meg a gyomrot (lat.)
- ⁴ **Laczi előmenetelének szívéből örvendek** – Arany László a Magyar Földhitelintézet 1880. márc. 7-én tartott évi közgyűlésén már mint helyettes – azaz jogügyi – igazgató szerepelt (PN 1880. márc. 8. Esti kiadás).

2575. Margó Tivadar – Arany Jánosnak (1880. május 13.)

K: A NSzAJM-ból 1977. ápr. 12-én „restaurálás és jobb megőrzés végett” az Arhivele Naționale tulajdonába került. Jelzete: Colecția de documente a Muzeului Memorial „Arany Janos” Salonta. Másolat: NSzAJM 30. sz. 19. dosszié. Egyedül az aláírás és a 'Rector' autográf.

M: kiadatlan

Margó Tivadar (1816–1896): zoológus, egyetemi tanár, 1860-tól az akadémia levelező, 1870-től rendes, 1891-től tiszteleti tagja. 1862-től az állattani tanszék vezetője és az intézet újjászervezője, az 1879/1880. tanévben a Budapest Királyi Magyar Tudományegyetem rektora. 1869-ben jelentette meg *Darwin és az állatvilág* című tanulmányát.

¹ **Egyetemünk mai napon újjáalakításának százados évfordulóját ünnepelvény** – L. *Jelentés a Budapesti Kir. Magy. Tudomány-Egyetem újjáalakításának százados évfordulója alkalmából 1880. Május 13-án tartott ünnepéről*. Szerk. Margó Tivadar és Erdey Antal. Budapest, Magy. Kir. Egyetemi Nyomda, 1880.

² **férfiakat kik a tudomány vagy irodalom terén kiváló érdemeket szereztek, egyetemünk tiszt.[eleti] tudoraivá creáljon** – Ezt a címet Rudolf főhercegen kívül huszonketten kapták meg: „tiszteleti hittani tudorokká lettek: *Schlauch Lőrinc*, szatmári püspök, *Pauer János* székesfehérvári püspök, *Kruesz Krizosztom* pannonhalmi főapát, *Knauz Nándor* esztergomi kanonok, *Tárkányi Béla* egri kanonok, és *Czibulka Nándor* központi papnöveldei lelkiigazgató.

Tiszteleti jogtudorokká: *Mailáth György* országbíró, *Zsoldos Ignác* legf. ítélőszéki nyug. tanácselnök, *Tóth Lőrinc* legf. ítélőszéki bíró, *Vajkay Károly*, kir. ítélő táblai tanácselnök, és *Horváth Boldizsár* akad. tiszt. tag.

Az államtudományok tiszt. tudoraivá: *Trefort Ágoston* vallás- és közokt. m. minister, gróf *Lónyay Menyhért* a m. tud. Akadémia elnöke, és *Csengery Antal* a m. tud. Akad. másodelnöke.

Végre bölcsészeti tiszt. tudori oklevelet nyertek: *Arany János*, a m. tud. Akad. tiszt. főtitkára, *Hunfalvy Pál* m. tud. Akad. r. tagja, *Keleti Károly* minist. tanácsos, az országos statisztikai hivatal főnöke, *Pulszky Ferenc* a m. nemz. muzeum igazgatója, *Szabó Károly* a kolosvári egyetem ny. r. tanára, *Szász Károly* ministeri tanácsos, *Szily Kálmán* és *Sztoczek József* műegyetemi rendes tanárok.” Margó Tivadar beszéde 1880. szept. 1-jén, „a Budapesti Kir. Magy. Tudomány-Egyetem MDCCCLXXX.–LXXXI. tanévi rectora és tanácsának beiktatásakor”. *Acta Reg. Scient. Universitatis Ung. Budapestiensis. Anni MDCCCLXXX.–LXXXI. Fasc. I.* Budapest, Magy. Kir. Egyetemi Nyomda, 1880. 8–9.

³ **Midőn ezek folytán Nagyságod tudori okmányát ezennel megküldeni szerencsém van** – Az oklevél szövege (NSzAJM 30.):

NOS RECTOR
et Alma ac Celeberrima
REGIA
SCIENTIARUM UNIVERSITAS
HUNGARICA
BUDAPESTINENSIS

Lecturis Salutem.

Quum Ornatissimus ac Doctissimus Dominus JOANNES ARANY, Academiae Scientiarum Hungaricae Socius de scientiis ad Ordinem Philosophorum pertinentibus bene meruisset: Eundem Ornatissimum ac Doctissimum Dominum JOANNEM ARANY, secularia restauratae huius Universitatis sollemnia celebrantes, Doctorem Philosophiae honoris causa creavimus, prononciavimus et declaravimus. In quorum fidem Diploma hoc, maiore Universitatis sigillo munitum et consvetis subscriptionibus roboratum, praefato Ornatissimo ac Doctissimo

Domino duri curavimus.

Budapestini in Hungaria, die decima tertia mensis Maii, anno Domini: millesimo octingentesimo octuagesimo.

Teodorus Margó

AA. LL. et Philosophiae, Medicinae item ac Chirurgiae Doctor, Zoologiae et anatom. compar. Prof. p.o., Musei zoolog. Director, Acad. scient. hung. Collega, Facultatis Philosophicae emer. Decanus, atque R. Scient. Universitatis hung. Budapest. Rector.

Augustus Greguss

AA. LL. et Philosophiae Doctor, Aestheticae professor p.o., Academiae Scient. hung. Collega etc., atque Ordinis Philosophorum Decanus et Praeses

Magyarul (Lengyel Réka fordításában):

MI,

a nagyhírű alma mater,

A BUDAPESTI MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNYEGYETEM REKTORA
üdvözljük az Olvasót.

Mivel az igen kiváló és tudós ARANY JÁNOS úr, a Magyar Tudományegyetem tagja a filozófia körébe tartozó tudományokban érdemeket szerzett: neki, az igen kiváló és tudós ARANY JÁNOS úrnak, Egyetemünk újjáalakításának századik évfordulóját ünneplvén, a tiszteletbeli Filozófia Doktora címet adományozzuk. Ezt igazolandó a jelen, az Egyetem nagy pecsétjével és a szokásos aláírásokkal ellátott Diplomát átadtuk a fent nevezett igen kiváló és tudós úrnak.

Kelt Magyarországon, Budapesten, az Úr 1880. éve május havának 13. napján.

Margó Tivadar

a szabad művészetek, a filozófia,
az orvostudomány és a sebészet doktora,
a zoológia és az összehasonlító anatómia
professzora (nyilvános rendes tanár),

Greguss Ágost

a szabad művészetek és a filozófia doktora,
az esztétika professzora (nyilvános rendes tanár),
a Magyar Tudományos Akadémia tagja
és a Filozófiai Osztály dékánja és elnöke

a Magyar Tudományos Akadémia tagja,
a filozófia tanszék volt dékánja és a Budapesti
Királyi Magyar Tudományegyetem rektora

2576. Arany János – Lévay Józsefnek (1880. május 16.)

K: MTAKt 513/358. 19,9×12,5 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: *AJLÍ* II. 464. (csak az utószó)

¹ **hanem Lajosnak is** – Horváth Lajosnak

² **vagy Brassaiként Toldi mellékelt Szerelmét** – Brassai Sámuel *Mégis valami a fordításról* c. tanulmányának III. részében (SzF 1861. 32. sz. jún. 13. 500.; *AJÖM* XI. 736.) ezt írta: „»tisztelt *hazámfia*.« Fogadom, akárhány olvasóm elkiáltja magát csodájában: »Hát már ez is németes?« – De az ám! és még milyen! Gyökerelesen, elvileg németes. A német nyelvtan sérthetetlen szabálya az, hogy szerkesztett szó előtti határozó, amannak legutolsó elemére vonatkozzék. »Des Vaters Schulkamerad,« [»]eine laute Freudenbezeugung,« »feine Gabelspitze,« »eitles Weiberes[ch]wätz« és több ilyen soha legkisebb kétséget se okoznak. Nem az iskola az atyáé, hanem a pajtás; nem az öröm hangos, hanem a kifejezése; nem a villa finom, hanem a hegye; nem a nő hiu[,] hanem a fecsegése. De magyarul épen ellenkezőség van. Ebben: »birka gyapju nyirő olló« minden szó a nyomon utána következő szót határozza. Nem akár miféle olló, hanem *nyirő* olló; nem akármit nyirő, hanem épen csak *gyapjut* nyirő; és utoljára nem akár miféle gyapjut, hanem kirekesztőleg *birka* gyapjut. És ez az általános szabály a határozók elhelyezésire nézve a magyarban.”

AJ Visszatekintés c. kritikájának III. részében (SzF 1861. 38. sz. júl. 25. 596.; *AJÖM* XI. 235.) vitatta ezt a szabályt: „Kevésbé állja ki a bírálatot a harmadik szabály, mely a »tisztelt *hazámfia*« példa roszalásából indul ki. Azt mondja, ez nem jó, mert a »tisztelt« a »hazára« nem a »fiára« vonatkozik a magyar szórend s összetétel azon sarkalatos törvényénél fogva, hogy minden határozó szó a nyomon utána következőt határozza. De ha a »tisztelt *hazámfia*« hibás: akkor hibás lesz a »*réz* gyertyatartó« is, mert nem a gyertya *réz*, hanem a tartó; akkor igazán nem lesz többé *fájós* tyukszem, az apa nem hoz gyermekének *szép* vásárfiát, t. barátunk Gyula tanár nem fogja letörölni a táblát *kopott* nyullábbal; hanem így fogunk beszélni: a gyertyának *réz* tartója, a tyuk *fájós* szeme, vásár *szép* fia, nyul *kopott* lába. Ennyi példa – s az élő nyelvből hordhatunk fel akárhányat – elégséges bebizonyítására, hogy csakugyan nem ritka eset, hogy a jelző (epitheton), legyen az melléknév vagy részesülő, magyarban is átugorja az összetett szók elsejét, s utollevőt határozza meg.”

³ **Aristophanest pedig magadnak tartsd meg** – Az *Aristophanes vigjátékai*. Ford. Arany János (Buda-Pest, 1880. Akademia) első kötetéről van szó, amelyet

Gyulai 1880. ápr. 11-én mutatott be az Akadémián (VU 1880. 15. sz. ápr. 11. 244.). A második megjelenéséről a VU 1880. nov. 7-én tudósított (45. sz. 743.), a harmadikról pedig 1881. márc. 6-án (10. sz. 155.).

⁴ **Köszönöm a multkori szép epigrammát is, de a végét alkalmasint így gondoltad: „Toldi szerelme öreg.”** – Ez Lévay 2556. 1879. dec. 21-i levelére vonatkozik; az abban küldött vers utolsó sora: „Újra virulsz s bájolsz: Toldi szerelme örök!” – Vö. Lévay 1909. okt. 19-i naplóbejegyzésével: „E napokban Kozma Andor megküldötte nekem *Magyar symphoniák* című újabb versei kötetét. Első lapjára írta, hogy nekem, »a nagy magyar költőnek«. Kedvesen kellett volna vennem, hogy így ír rólam éppen ő, akit én egyénileg is igazán szeretek, s akit a most zengedező versköltőink közt a legtehetségesebbnek, legértékesebbnek tartok. Azonban megköszönve neki a figyelmet, kijelentettem, hogy a *nagy* szó leírásában tollhiba történt, merthogy az igazságnak és a magam ítéletének is megfelelően, azt a szót nem *nagynak*, hanem *aggnak* kellett volna írni.” (Porkoláb Tibor szíves közlése, Lévay 2001. II/89.)

2577. Rozvány György – Arany Jánosnak (1880. május 25. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Rozvány Györgynek, **2578.** 1880. máj. 25.: „Szíves leveledet, a mellékelt füzetkével együtt, megkaptam s köszönöm, de csak röviden válaszolhatok.

Én a szalontai mondákat nem már felnőtt koromban, de zsenge gyermekségemben, főleg apámtól, hallottam, és így (prosában negvallva) azok csak homályosan maradtak meg emlékezetemben.

Bakó nevére e mondakörből nem emlékszem, pedig emlékezném, ha hallottam volna; mert Bakó Istvánt, ki már megkezdé vala hajduság kereső szerepét, láttam az apai háznál, s így a nevével kapcsolatos mondát sem feledtem volna el. A gyermekrablást én Vargáról hallottam, de hogy Varga sarkadi hajdu lett volna, azt ismét nem hallám, sőt volt szomszédotok, Varga Sándor egyenesen mint saját ösével dicsekedett vele. Különben e Varga Mihályt több város praetendálhatja az alföldön: így a kőrösiek, egy már az intelligentiához tartozó Varga családot ma is *i s t i b u n d i* vargának csufolnak, mely szó törökül volna s mint szintén apám állítá, azt tenné: »itt van, kapd el«, Varga Mihály »C s a v a r g a« nevét pedig emlékezetemben hiába keresem. A sarkantyulopásra most már, leírásod után, én is homályosan emlékezem, de Bakónak tulajdonítva nem; hanem vagy azt is Vargának, vagy Győri Jakabnak. Ez utóbbiról ugyanis, szintén mondából (apámtól) vettem azon részleteket, melyek Szalárdiban nincsenek meg: így az üres kantárral való kémkedést, a csónak alatti hallgatódzást: a vadludakról való részben azt, hogy a törökök rémülve mit kiáltoznak (Allah az égből is szórja a magyart!) a nádasok telehányását kaszákkal stb.,..., hogy az árpafő kiszöldült a bujdosló és éhenhalt törökök szájában. E Győri Jakabról

Szalárdi hitelesen írja ugyan, hogy félegyházi hajduhadnagy volt, de én a szalontai Győryek (Jankót te is ismerted) elődének hallottam, úgy is irtam. Vargától a mankó-história most, a te elbeszélése után ujult fel emlékezetemben; csakugyan hallottam ezt is. A szigettői törökfogó Varga volt-e vagy más, azt nem tudom már, de úgy rémlik, más valaki volt.”

¹ Arany László lábjegyzete, *AJLÍ* II. 470. Tartalma feltehetőleg megegyezett Rozvány *Törökvilágból. Néphagyomány* c. munkájával (Békés–Gyula, 1877).

² **hallott-e arról, hogy Varga Mihály sarkadi hajdú lett volna; ki követte el a sarkantyúlopást; ismeretes-e előtte a mankó-história; Varga volt-e a szigettői törökfogó** – Az események forrása: *Szalárdi János siralmas magyar krónikája kilenc könyvei*. Kiad. és bevez. Kemény Zsigmond. Pest, 1853. (Újabb nemzeti könyvtár). Vö. *AJ* 1850-ben írt *Varga Mihály* c. versével, a *Toldi szerelme* VI. énekének 20. versszakával, ugyanott a törökök felett Győri Jakab vezetésével aratott győzelem történetével és Voinovich Géza jegyzeteivel (*AJÖM* V. 560–561.). Rozvány idézett kérdései érintik saját, *Törökvilágból. Néphagyomány* c. munkáját, amelynek tartalmát Guttenberg Pál így foglalta össze:

„Varga Mihály, mint Arany is mondja, ostora és réme volt a vidéknek – furfangos módot eszelt ki arra, hogy lóra tegyen szert. Tudja jól, hogy a basa rendes sétalovaglást szokott tenni a sarkadi uton. Két mankóval oda áll az ut mentén egy fa alá, s midőn a basát jó messziről meglátta, mankóit a fára hajítja. Amaz közleledvén, Mihály szegény koldus módjára sirva, riva panaszolja előtte, hogy holmi gonosz törökök mankóit felaggaták, s ő helyéből ki nem bír mozdulni. A basa megkönyörül rajta, kezébe adja a gyeplőszárat és felmászik a mankókért. Ekkor Varga Mihály lóra pattan s mint a villám tova vágat, a fán küzködőnek azt a vigaszt hagyván, hogy tartsa meg a mankót cserében a loért.

Bakó Jánosról szintén tud Rozvány egy épületeset. Ezt ugyanis Varga Mihály dicsősége nem hagyta aludni, pedig szeretett volna rajta tul tenni. Gyakran bejárt ő kegyelme Gyulába, itt aztán alkalma is volt egyszer a város végén csinyt tenni. Egy uri ház tájkáról gyermeksírás üti meg a fülét, hallja, mit csitítja a magyar dajka a basa gyermekét, mint nyújtogatja ki az ablakon, azzal ijesztgetvén, hogy »mindjárt odaadlak a hajdunak«, egészen úgy, mint fentebb Arany – a csinyt Vargának tulajdonítva – előadja. Bakó mit sem gondolkozik, ölbe kapja a gyermeket s tova iramlik. Midőn azonban a Kőrös partja felé futtában látja, hogy török lovasok a kiszáradt réteken nyomon üzik, szorult állapotában a füzes alján heverő lefordított csónakhoz surran, a gyermeket melléje teszi, maga pedig alája buvik. Az üldözők megérkeznek, az atya, ki köztük volt, gondjai alá veszi gyermekét, embereit pedig a rabló megkerítésére küldi szét.

Gyermekével a csolnakra ül pihenni, hol fáradtság és álom erőt vesz rajta. Bakó a csolnak hasadéka alól fényes arany sarkantyut lát a pasa csizmáján, utána nyul; érzi, hogy a sarkantyu enged, lecsavarja.

Felébredvén a pasa – mit sem vesz észre, mire az üldözésben sikertelenül fáradozókat összefuvatja s hazafelé indul. Egy pár nappal utóbb levelet kap Bakótól, melyben a lecsavart sarkantyut is visszakapja. Csinyítettét igazolni igyekező, ugymond a levélíró – a rablást nem rosszakaratból követte el, csupán Varga Mihályon akart tultenni; egyttal az igazságtudó pasára bizza annak eldöntését, hogy kettejük közül ki a kuruczabb legény.” *Arany János költői iskolája*. Nemzet, 1888. okt. 4.

2578. Arany János – Rozvány Györgynek (1880. május 25.)

K: elveszett

M: Guttenberg 1888.; *AJLÍ* II. 470–471.

¹ **a melléklett füzetkével** – Arany László lábjegyzete: „Szalontai helyi mondák a hajdú-világ idejéből, verses dolgozat Rozványtól.” *AJLÍ* II. 470.

² **Bakó Istvánt, ki már megkezdé vala hajduság kereső szerepét, láttam az apai háznál** – Arany László lábjegyzete: „Lásd az Arany-család nemességkereső pöréről szóló jegyzeteket, a II. kötet végén. Ez a Bakó István volt a hajdú-jussot kereső szalontaiak utolsó vezére, a ki »egész a királyig« ment kéréseikkel.” *AJLÍ* II. 470.

³ **praetendálhatja** – magáénak követelheti (lat.)

⁴ **egy már az intelligentiához tartozó Varga családot ma is i s t i b u n d i vargának csufolnak, mely szó törökül volna s mint szintén apám állítá, azt tenné: „itt van, kapd el, Varga Mihály”** – Törökül az „iste” (nagybetűvel *Íste*; olv. *iste*) jelentése: ’íme’, ’lám’. A „bunda” mára elavult alak (most „burada”), jelentése: ’itt (van)’. Együtt: ’Íme, itt van!’. Olyan esetekben használják, amikor pl. valaki nem talál valamit, s rámutatnak.

Arany László lábjegyzete: „Lásd: TOLDI SZERELME, VI. 20.” *AJLÍ* II. 470.

Onnan a végházak ostora és réme,
Jó Varga Mihály is hányszor aláméne,
Kinek a nevével immár török asszony
Csecsemőt ijesztget vala, hogy hallgasson;
Ablakon, azt mondják, így szokta kidugni:
„Kasd el, Varga Mihály! nesze, *iste bundi!*”
Megesett, hogy Mihály odakün hallgatta,
S jó lova nyergébe sebesen fölkapta.

- ⁵ **Győri Jakabnak** – Győri Jakab hadicseléről Szalárdi alapján I. Rozvány: *Nagy-Szalonta történelme*, Gyula, 1870. 57–60.
- ⁶ **Ez utóbbiról ugyanis, szintén mondából (apámtól) vettem azon részleteket, melyek Szalárdiban nincsenek meg** – *Szalárdi János siralmas magyar krónikája kilenc könyvei*. Kiad. és bevez. Kemény Zsigmond. Pest, 1853. (Újabb nemzeti könyvtár). Vö. AJ 1850-ben írt *Varga Mihály* c. versével, a *Toldi szerelme* VI. énekében a törökök felett Győri Jakab vezetésével aratott győzelem történetével és Voinovich Géza jegyzeteivel (*AJÖM* V. 560–561.).
- ⁷ Arany László lábjegyzete: „Lásd Toldi szerelme VI. énekében a 23-ik versszak után következő episodot.” *AJLÍ* II. 471.

2579. A Concordia Budapesti Jótékonyági Egylet – Arany Jánosnak (1880. július 8.)
K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Concordia Budapesti Jótékonyági Egyletnek, **2585.** 1880. okt. 2.: „Folyó évi július 8-án kelt, hozzám azonban később érkezett b. levelükre, melyben értesítenek, hogy engem a Concordia jótékonyágai [!] egyesület tiszteletbeli tagjául választottak, közbejött betegségem miatt csak most válaszolhatok”.

2580. Wohl Janka – Arany Jánosnak (1880. augusztus 21.)

K: Palmer Kálmán és Szendrey Zsigmond szerint a levél a NSzAJM-ban volt, amelynek mai katalógusában nem szerepel. Címzés: **Nagyságos Arany János úrnak Margitszigeten** (Szendrey 1917. 201.)

M: Palmer 1886.a. 2135.; Palmer 1886.b. 161.; összefoglalja Szendrey 1917. 201.
 Wohl Janka (1846–1901): költő, író, műfordító, szerkesztő. Stefánia testvérevel együtt szerkesztette 1870–1872-ben a *Divatot*. 1872-ben alapították a Nők Munkakörét, amely egy évvel később összeolvadt a Magyar Bazárral. AJ atyai barátjuk volt. A XVIII. kötet 1 AJ- és 3 Wohl- (melyekből 2 elveszett), kötetünk 1 AJ- és 1 Wohl-levelet közöl. A 3. sz. Függelék 5 1858 és 1860 közötti AJ-levéltöredéket és 1 elveszett Wohl levelet tartalmaz.

Kapcsolatokról I. Török 2012.

¹ **Csertin, p. Szerednye** – Szerednye (ukránul Середне) Ungvár és Munkács közötti fülúton található település.

² Ótőle való két másik (fa)levél: az egyik borítékján ez áll: „Virgil sírjáról Posilipo Nov. 3-án 1881. W. J.” A másikén: „Tasso háza kertjéből Sorrentóban Nov. 4-én 1881. Wohl Janka [egyb.]” (NSzAJM 807. és 808.). AJ akadémiai székfoglalójának címe *Zrínyi és Tasso* volt.

2581. Arany János – Wohl Jankának (1880. augusztus 24.)

K: Palmer Kálmán és Szendrey Zsigmond szerint Arany ceruzával írt fogalmazványa a NSzAJM-ban volt, amelynek mai katalógusában nem szerepel. MTAK Kt Ms 5 /81. (Voinovich másolata a Szendrey által közölt szövegről.)

M: Palmer 1886.a.; Palmer 1886.b. 162.; Szendrey 1917. 201.

¹ **Nagyapa sajátkezűleg válaszolna levelére s köszönné meg a küldött „fenyvesillatot”, de nem teheti. Hogy miért? kitétszik az alábbiakból.** – A tréfás levelet AJ írta, Piroska szájába adva. Hasonló módon írt, felesége nevében, 1857. febr. 5-én Tompa feleségének (*AJÖM* XVII. **876.** 16–17.).

² **szegény nagyapa, ki már negyven nap óta fuldoklik** – Vö. AJ Ercseynek, **2582.** 1880. szept. 2.: „légszervi bajom pedig, az idült tüdőhurut és tüdőtagulás gyakori asthmaticus kinokkal, ha enyhült is valamit, félek, hogy gonoszabb marad, mint e betegség előtt volt.” Szél Piroska Karacs Teréznek, 1880. okt. 15.: „a nyáron, melyet az idén is a Margitszigeten töltöttünk, nagyapa nagy beteg volt” (Sáfrán 1960.b. 83.)

2582. Arany János – Ercsey Sándornak (1880. szeptember 2.)

K: NSzAJM 692. 2 világoskék fol., 19,9×12,6 cm. 1–4. levél. A borítékon címzés:

**Tekint. Ercsey Sándor
urnak.**

**N. Szalonta
(alföldi vasút)**

Pecsétek: **Budapest Délután B 80 sep 2; Nagyszalonta 3/9.** 5 kr-os bélyeg. – Ercsey Sándor hagyatékából. MTAK Mikrofilmtára B 9101.

M: *AJÉ* 202–203.

¹ **nolle velle** – akarva, akaratlanul (lat.)

² **tolvajhideg** – Olyan hideglelés, amely éjjel, álmában lepi meg az embert (*Szalmosháti szótár*).

³ **légszervi bajom pedig, az idült tüdőhurut és tüdőtagulás gyakori asthmaticus kinokkal, ha enyhült is valamit, félek, hogy gonoszabb marad, mint e betegség előtt volt** – Vö. AJ 1866. febr. 18-án Tompához (**2039.**) és 1878. máj. 16-án Ercseyhez (**2504.**) írt levelének jegyzetét.

⁴ **az árvíznek, mely korántsem volt oly nagy mint a lapok kürtölték** – „(A Duna vizállása.) A városházán a mérnöki hivatal ma egész nap felügyeletet tartott, mert a vizállás folyton aggasztó volt. Számos fél jelentkezett, kiket a föld árja károsított meg, a pinczék és pinczelakások a Ferencvárosnak igen sok házában el vannak öntve, a molnárutca, sőt a Lipót-utca több házában a belvárosban ugyanez történt. Majd mindenfelé szivattyuznak. Az érdekelt háztulajdonosok kára tetemes.” *Különfélék*. PN 1880. aug. 24. – „A Margitsziget nagy részét úgy

ellepte a víz, hogy hidakat kellett rögtönözni az egyes lakházak közötti közlekedésre. A gyönyörű virág ültetvények mind víz alatt állnak. A Duna azonban most már apadni kezd.” *Különfélék*. PN 1880. aug. 24. Esti kiadás. – „(A Margitsziget) ismét tökéletesen helyre van állítva, a vízzel elöntött helyeket, utakat megkavicsozták és tisztára hozták. A sétakedvelő és üdülést kereső közönség ismét minden aggodalom nélkül élvezheti itt a jó levegőt.” *Különfélék*. PN 1880. aug. 27. Esti kiadás.

⁵ **mocsárlég** – vagy mocsárgáz, bányalég: metán

⁶ **irj igenlő választ és hogy mikor jöttök** – Ercsey visszaemlékezése: „Az 1880. év nyarán [...] szándékoztam őt, mint azelőtt is csaknem minden évben szoktam volt, meglátogatni. De midőn a látogatás napja már kitűzve lőn, arról értesültem, hogy ismét előállott egy nagyobb betegsége, mely őt több ideig ágyhoz szegte. Tudva azt, hogy az ő illetén betegségei mily súlyosak, s hogy e betegségek őt csaknem magánkívüli szenvedő helyzetbe taszítják; s tudva azt is, hogy ilyenkor beszélni is alig képes: a szándékolt látogatást elhalasztottam”. – „Szeptember 9-én reggel érkeztem meg a Margitszigetre, [...] minden reményemet túlhaladó jó állapotban és jó kedélyben találtam. [...] Ilyenkor ő, ha betegségeinek kínjai szüneteltek, és ha bizalmas rokoni s családi vagy baráti körben volt, rendkívüli szeretetreméltóságot és kedélyességet fejtett ki. Életéből és tapasztalásaiból sok régi dolgot elbeszél, csodálatraméltó emlékező tehetséggel és részletességgel. Ha én, valamit beszélve, tőle jobbról állottam vagy ültem, mindannyiszor gyöngéden figyelmeztetett és kért, hogy balról üljek vagy álljak; mert – úgymond – az ő jobbik füle már régóta megtagadta a szolgálatot, és vagy rosszul, vagy épen nem hall. [...] Egy alkalommal épen olyankor jöttünk vissza sétánkából, midőn egy régi magyar dalt játszott; és midőn szobájába beléptünk, így szólt hozzám szelíd keserűséggel: »Látod, öcsém, így mulatja magát az öreg vak koldus.«” (*AJÉ* 202–205.)

⁷ **rectius** – helyesebben (lat.)

⁸ „**süved**” – sógorod

2583. Pálfy Ferenc – Arany Jánosnak (1880. szeptember 5. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: *AJ* Pálfy Ferencnek, **2584.** 1880. szept. 5.: „Becses soraiból értesültem, hogy Szeged szab.[ad] kir.[ályi] város tanácsa, a város új utcai rendezése alkalmával, azok egyikét nevemről méltóztatott elnevezni.”

Pálfy Ferenc (1824–1907): 1872 és 1904 között volt Szeged polgármestere. Életrajzát l. G. Tóth 1996.

2584. Arany János – Pálfy Ferencnek (1880. szeptember 5.)

K: kallódik

M: VU 1880. 37. sz. szept. 12. 617.; Sáfrán 629.

¹ **A görög hitrege beszél egy Amphionról, ki lantja pengetésével várost épített**
– Amphión thébai király, mikor városa falait kellett megerősíteni, Hermészről kapott lírájának hangjaival a köveket arra készítette, hogy maguktól épüljenek a falba. Vö.:

És íme harsány tárogatója zeng!

S ott a dücsőség temploma feltűnik,

Mint Trója Amfion hatalmas

Hangozatú citarája által.

(Virág Benedek: *Tolnai gróf Festetics Györgynek*)

S ha bús hazád sorsán könnyíteni kellett,

Könnyet törölni, vigaszt önteni,

Te jöttél s mély zenéd összhangja mellett,

Uj Amphion, épültek kövei

(Vörösmarty: *Liszt Ferenchez*)

És adatott vala tinéktek

Teremteni új nemzedéket

Az elhunyt sirjain;

Építeni várost, Amphionként,

Hol durva kő mozdúla önként

A lantos húrjain.

(AJ: *A lantos búja*)

² **mint phoenix madár a tűzből, úgy Szeged városa a vízből, minél előbb megifjodva, megépülve, megszépülve keljen elő** – Az 1879. márc. 12-i árvíz szinte teljesen elpusztította a várost.

2585. Arany János – A Concordia Budapesti Jótékonysági Egyletnek (1880. október 2.)

K: Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár. Kallódik

M: Egyenl 1935.

¹ **Különösen tisztelt Elnökség!** – Az egyesület 1861-ben alakult meg. „Ez az egyesület, melynek elnöke lovag Posner Károly volt, áldásos működést fejtett ki a szegények és elhagyottak megmentése, megsegélyezése ügyében. Noha tulajdonképpen állami intézmény, mindamelllett teljesen zsidó jellegű. Hiszen zsidó pénzen alapították annakidején és zsidók voltak azok is, akik fenntartották.

A Concordia, melynek legutóbbi elnöke Lunzer Pál, a Chevra Kadisa népszerű elnökhelyettese volt, most a súlyos gazdasági viszonyok nyomása, meg a

tagok ijesztő létszámcsökkenése miatt a belügyminisztérium jóváhagyásával feloszlott. Az egyesület birtokában lévő, nagyértékű okmányokat a zsidó muzeumnak küldötte el Lunzer Pál. Felkerestük dr. Gábor Jánost, a zsidó muzeum vezetőjét, akinél jelenleg ezek az érdekes okmányok vannak.”(Egyenl 1935.)

² **közbejött betegségem miatt csak most válaszolhatok** – „valóban oly beteg valék, ki saját gyötrelmeimen kívül, egyébre nem is gondolhattam. Még soká azután is, mikor nagy lázaim megszűntek, minden délután »elgyújtott«, elbádogyaszott valami tolvajhideg; melylyel szüntelen kábultan aludni kellett, csak augusztus utolsó napján és tegnap nem éreztem határozottan semmi lázfélét. Érvérem azonban a rendesnél most is félannyival gyorsabb; légszervi bajom pedig, az idült tüdőhurut és tüdőtágulás gyakori asthmaticus kinokkal, ha enyhült is valamit, félek, hogy gonoszabb marad, mint e betegség előtt volt.” Ercseynek, **2582**. 1880. szept. 2.

2586. Balogh Elek – Arany Jánosnak (1880. október 5. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Balogh Eleknek, **2587**. 1880. október 5.: „Midőn értesítem, hogy a 440 ft kamat stb. illetéket mai napon megkaptam, s mellékelve az ígért nyilatkozatot is”; „a régi »kedves« (és nem »mélyen tisztelt«) Arany bácsija”.

2587. Arany János – Balogh Eleknek (1880. október 5.)

K: PIM V. 2621/2. 2 csontszínű fol., 19,9×12,5 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: Miklós 1967. 176.

¹ **s mellékelve az ígért nyilatkozatot is** – Vö.: AJ Ercseynek **2573**. 1880. ápr. 2.

2588. Balogh József – Arany Jánosnak (1880. október 12. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Balogh Józsefnek, **2589**. 1880. okt. 12.: „Szalonta város képviselő testületének már annyiszor ismételve felém forduló és engem oly nagy mértékben megtisztelő rokonszenvét, most is mint mindenkor, hálás köszönettel fogadom; bár, megvallom, sajnálnám, ha »Kölesér utca« a nép ajkán századok óta meghonosult, s onnan nehezen is leszorítható történeti nevét<,> – mert hiszen hajdu őseink a Bocskai-adományozta régibb lakhelyök felé vezető utcát nevezték így – csakugyan elvesztené.”

2589. Arany János – Balogh Józsefnek (1880. október 12.)

K: A NSzAJM-ból 1977. ápr. 12-én „restaurálás és jobb megőrzés végett” az Arhivele Naționale tulajdonába került. Jelzete: Colecția de documente a Muzeului Memorial „Arany Janos” Salonta; MTA Kt Mikrofilmtára B 301.

M: *AJÉ* 200.; *AJLev* 629–630. (ott Mezey Ferencnek)

2590. Kovács Mihály – Arany Jánosnak (1880. október 22.)

K: OSzK Kt Levelestár

M: kiadatlan

Kovács Mihály: türkevei ref. tanító. Életrajzi adatait nem ismerjük.

¹ **Méltóságos báró Arany János úr** – A 'méltóságos' a Szent István-rend középkeresztjével kitüntetettek kérelmezéssel kapott báróság után való megszólítása (ezt AJ nem igényelte).

² **Ezen idézett soroknál fogva bátorkodám tehát, ez ügyben, megkeresni Méltóságodat** – Vö. a *Lehel* jegyzetében (*PSÖM* IV. 371.): „Ezen [...] költeményt Kovács Mihály türkevei reform.[átus] tanító küldte be a Petőfi kiadás számára. A három elsőt [versünk mellett az *Álmos vagyok és még sem alhatom...* és a *Távozol hát, ifjúságom?*], Petőfi költeményeinek tizenhat ívre terjedő kéziratával, *Fazekas Lajos* volt nagykőrösi tanár ajándékozta 1858-ban a beküldőnek. E három költemény is azok közül való, melyeket a költő gyűjteményeiből kihagyott...” (*PSÖK* 1884. 452.)

A Kovács Mihály-féle *Petőfi-kéziratok* leírását l. Ferenczi Zoltán (*PetMuz* VI. évf. 6. sz. (1893. nov.) 138–139. (*PSÖM* 241.)) Kovács Mihály 1883. máj. 19-én Gyulai Pálhoz írt levelében említette dunavecsei születését („innen az ismeretség Petőfi szüleiével”). „Már itt felbukkant az anyagi motívum: a kéziratokért remélt pénzt fia taníttatására kívánta fordítani.” (*Uo.* 254.) 1700 koronát fizettek érte 1900-ban (*PSÖM* III. 408.). Gyulai helyezte a kéziratokat letétbe a Nemzeti Múzeum könyvtárában. (*PSÖM* I. 120.).

³ **Lehel** – Először megjelent: FL 1883. nov. 25. 1657. (*PSÖM* IV. 371.)

⁴ **Álmos vagyok és még sem alhatom.....** – Először megjelent: FL 1883. nov. 25. 1657. (*PSÖM* IV. 394.)

⁵ **Távozol hát, ifjúságom?** – Először megjelent: FL 1883. nov. 25. 1657. (*PSÖM* IV. 414.)

⁶ **Ez a világ egy nagy kocsmá, jó tágas....** – Pontosabban *Ez a világ egy nagy kocsmá, jó áros...* „csak később jutott, mint Petőfiének vélt költemény, a közlő birtokába”. Mind a négy, Kovács Mihály által beküldött vers szerepelt Petőfi műveinek az *Athenaeumnál* 1883-ban megjelent, negyedik díszkiadásában (*PSÖM* IV. 414–415.) vagy ennek újabb edíciójában (1889) „Nem hiteles szövegű”-ként; ez a negyedik költemény azonban már nem szerepel a kritikai kiadásokban.

2591. Gáspár János – Arany Jánosnak (1880. nov. 18. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Gáspár Jánosnak, **2592.** 1880. nov. 18.: „Tegnap, midőn becses soraidat vettem, még nem érkezett volt meg szíves küldeményed

[...]. Legyen akárhogy: a küldemény igen szép és sok, fogadd érte legforróbb köszönetünket.”

Gáspár János (1816–1892): kolozsvári és nagyenyedi tanár, majd megyei tanfelügyelő, az erdélyi neveléstörténet kezdeményező és szervező személyisége. Iskolai olvasókönyvek, s a több kiadást megért *Csemegék* című első hazai gyermekkönyv szerzője. 1851-ben Nagyszalontán ismerkedett meg Arannyal. A XV. kötet 1 Gáspár-levéltörredéket, a XVI. 1 elveszett Gáspár-, a XVIII. 2 Gáspár- (melyekből 1 elveszett), kötetünk 1 AJ- és 1 elveszett Gáspár-levelet tartalmaz.

¹ **maroscsúcsi kertjéből almát küld neki** – Vö.: Farnos 1896. 447.

2592. Arany János – Gáspár Jánosnak (1880. november 18.)

K: kallódik. Borítékon címzés: **Nagyságos Gáspár János tanfelügyelő úrnak, tisztelettel Nagy-Enyed.** MTA K Kt 5/82. (Voinovich másolata)

M: Farnos 1896. 447.; Aknay 2003. 70.

¹ **még nem érkezett volt meg szíves küldeményed** – „Almák, Gáspár J.[ános] m.[aros]-csúcsi kertjéből.” (Farnos, 1896. 447.)

² **Egészségi állapotunk most türehető, a milyen fentjáró betegeké szokott lenni; az én szememtől is – nagy ritkán, hetek, hónapok multával – kitelik ennyi kis írás** – L. AJ 1870. jan. 24-én Eötvösnek (**2250.**), 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (**2466.**), 1880. márc. 2-án Duka Tivadarnak (**2571.**) és 1880. szept. 2-án Ercseynek (**2582.**) írt levelét.

2593. Ismeretlen – Arany Jánosnak (1880. november 28. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ – Ismeretlennek, **2594.** 1880. nov. 28.: „A legmélyebb megdöbbenéssel vettük szíves tudósítását szegény Tompáné állapotáról.”

2594. Arany János – Ismeretlennek (1880. november 28.)

K: MTA Kt K 513/1366. 2 csontszínű fol. 17,5×11 cm. 1. levél, 2–4. üres. Szél Piroška írása, tintával; csak az aláírás autográf.

A levél Putnokra ment; címzettje Tompáné ismerőse, talán orvosa (l. Lévay József AJ-nak írt **2597.** 1880. dec. 3-i levelét).

M: kiadatlan

¹ **A legmélyebb megdöbbenéssel vettük szíves tudósítását szegény Tompáné állapotáról** – Tompa Mihályné sz. Soldos Emilia másnap, 1880. nov. 29-én halt meg Putnokon, ahol 1869 tavaszától élt. L. Lévay József AJ-nak írt 1880. dec. 3-i levelét (**2597.**).

Tompa Mihályné leveleit l. *TMLev* II. Függelék (466–506.). „Arany Jánossal és Aranynéval az 1870-es években is folytatott levelezéséről Tompáné a Szász Károlynak írt leveleiben többször is megemlékezik. Úgy gondoljuk, hogy ezek a

levelek – mint legföltettebb kincsek – Tompáné vagy neveltlánya őrizetében voltak, s aztán, haláluk után rokonok vagy ismerősök kezébe kerülve, máig is lapanganak vagy örökre elvesztek...” (Uo. 466.) Példák a Szász Károlyhoz írt leveleiből:

„Szegény jó Aranyékról, bár nem igen örvendetes hirt, azonban mégis igenjól eset[t] – rólok azt a néhány sort olvasnom.

A sors kemény csapását még tetézi jelen állapotjok is: mert hijában, bár menyenyire lelkökhöz van is forva az az ártatlan kis gyermek: igen fel tudom fogni mit tesz ily késő napokban, már ily kis korú gyermeknek a gondja. Egész lelkemből sajnálom őket <is>. Csupa kiméleletből nem irtam már nekik igen régen, mindig csak panaszkodjam!” (Hanva, 1868. júl. 4. Uo. 476.)

„Épen e pillanatban kapom a kedves Arany levelét. Milyen levél? A könycsordult ki szememből, lehetetlen volt ezt meg nem csókolni. A sir emlékre, egy kis föliratot kértem volt: mire nézve majd későbbben lehet értekezni, ha majd jobban ki fejlik ez ügy.” (Hanva, 1869. márc. 30. Uo. 485.)

„Szegény jó Aranyék aggodalmukra igen sokat félve gondolok. Istenem, ha még!... Csak addig volna az élet! Ne engednék azt a fiút, annyit dolgozni: nem kellene neki hivataloskodni. Külömbben is az a tevékeny munkás lélek, képzelem mily lelki ismerettel viszi elvált kötelességét.” (Hanva, 1869. ápr. 6. Uo. 486.)

Szász Károlyék családi körülményeiről nemrég értesült Aranynétől. (Putnok, 1872. március 13. Uo. 506.)

„pár héttel ez előtt Aranyról nagy megilletődéssel olvastam Aranyé leveléből a leverő hírt hogy szeme romolni kezd. Irtóztató csapás lenne az áldott emberre ha látását veszítené. Pedig félni lehet az olyan csillogó fekete szem mint az övé hajlandó a hályogra. Ha jól tudom édes atyaja [!] is világtalanságban élte utolsó éveit. Őrizze meg a jó Isten! Egyebiránt a mít reánk mért, főhajtással kell fogadnunk.” (Putnok, 1876. dec. 27. Uo. 502–503.)

² **Fájdalom, mi mind ketten betegek lévén nem lehetünk a haldokló ágya mellett** – Vö. AJ Lévaýnak, **2590.** 1880. dec. 5.: „Nőm köhögése és rekedtsége, torokfájása némi lázzal párosulván, most bizony gyöngékedik, engem pedig ideges bajom s vértolulásom az agyra háborgatott e napokban.” L. AJ 1870. jan. 24-én Eötvösnek (**2250.**), 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (**2466.**), 1880. márc. 2-án Duka Tivadarnak (**2571.**) és 1880. szept. 2-án Ercseynek (**2582.**) írt levelét.

2595. Szinyeiné Jekelfalussy Valéria – Arany Jánosnak (1880. november 30. előtt)
K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ – Szinyeiné Jekelfalussy Valériának, **2596.** 1880. nov. 30.: „Vettem volt szomorú hírét nagy veszteségeinek; s hogy még sem kerestem föl részvét-nyilatkozatommal, egyik oka az, hogy időtlen vígasztalással nem akartam mély fájdalmát háborgatni; másik oka tudvalevő szembajom, mely

kényszerített, hogy levelezésemet a lehető legszűkebb körre – majdnem a semmire – szorítsam.”

¹ **Virányos** – „Szinyeiné, miután férjét 1875-ben elvesztette volt, 1879-ig két legkisebb fiának, Bélának és Istvánnak neveltetése végett még Eperjesen lakott, aztán zemplénmegyei birtokára költözött, a Felső-Szitnyicze melletti Virányos pusztára, hol nyaralója volt.” (Latkóczy 1898. 315.)

2596. Arany János – Szinyeiné Jekelfalussy Valériának (1880. november 30. előtt)
K: MTA Kt K 513/1325. Világoszöld, alul ferdén szakított fol. 20,8×12,1 cm. 1. fekete ceruzával írt fogalmazvány, 2. üres. Az első oldalon fenn, a lapot elfordítva, AJ írásával, fekete ceruzával:

2640

600

600

880

<811>

4620

Az 1. oldal bal szélén, függőlegesen, AJ írásával, fekete ceruzával:

Fogát viczorítja ritkán szalad, hever

Hogy [...] rejlik [...] szájban [?]

A tisztázat (K 513/744. 2 csontszínű fol. 17,4×10,9 cm. 1–3. levél, 4. üres) Szél Piroska írásával:

Budapest 1880. november 30.

Igen tisztelt Nagyságos Asszonyom!

Vettem volt szomorú hírét nagy veszteségeinek; s hogy még sem kerestem föl részvét-nyilatkozatommal, egyik oka az, hogy időtlen vigasztalással nem akartam mély fájdalmát háborgatni; másik oka tudvalevő szem bajom, mely kényszerített hogy levelezésemet a lehető legszűkebb körre –, majdnem a semmire – szorítsam.

Ha Toldi megjelenése, Nagyságodnak egy futó percnyi enyhületet adott, annak örülök. Nemes hivatása a költészetnek balzsamot hinteni a fájdalmas szívekre; mind azokéra, [z jav.] kik a művészetet gyakorolják, mind azokéra, kik élvezik. Nagyságod is, ha nemes érzelmeinek afféle kiáradásában, mint a közlött „Jégvirágok” enyhületét találja, e jogát a fájdalmas szívnek senki nem vonhatja kétségbe; azonban az így felfakadó érzelmeket a kritika boncoló kése alá vetni méltatlanság volna.

Fogadja szives üdvözetemet, s azon óhajtást, hogy Isten erősítse lelkét súlyos fájdalmi elviselésére, s adjon vigasztalást.

Tisztelettel maradván

alázatos szolgája

Arany János [autográf, egyb.]

K 513/745.: Szinyei Merse István levele Gyulai Pálnak:

Méltóságos Uram!

Boldog emlékü édes Anyám (: szül: Jékelfalussy Valéria :) iratai között Arany János koszorús költőnknek öt levelét találtam, – melyek közül az 1867 év Szeptember hó 23-án keltezett nemcsak felette közérdekű, de szerény nézetem szerint nagy irodalmi beccsel is bír, mert a halhatatlan nagy költő működésének mély jelentőségű önkritikáját képezi. –

Bármily nehezen válok is meg e drága emléktől, – mégis hazafias kötelességemnek tartom előmozdítani azon nemzeti célzt, hogy nagyjaink megmaradt iratai együttesen, – s nem elszórva, – képezhessék a nemzet közkinccsét; – s ezért a birtokomban levő öt levelet és három eredeti borítékot Méltóságod rendelkezésére bocsátom azon alázatos kéréssel, hogy azokat vett használat után Arany László úrnak átadni méltóztassék, hogy a többi levelekhez legyenek csatolhatók. –

Ismerve Méltóságodnak ez ügy iránti meleg érdeklődését, s mindenkor tapasztalva kegyes jóindulatát, azon reményben zárom soraimat, hogy alkalmatlankodásomat nem veendi Méltóságod rossz néven.

Fogadja Méltóságod legmélyebb tiszteletem kifejezését

mellyel maradtam

Eperjesen 1897 évi Január hó 30-án

Méltóságodnak

lekötelezett [elk.] hálás szolgája

Szinyei Merse István [egyb.]

M: kiadatlan

¹ **másik oka tudvalevő szembajom, mely kényszerített, hogy levelezésemet a lehető legszűkebb körre – majdnem a semmire – szorítsam** – L. AJ 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (2466.) és 1880. márc. 2-án Duka Tivadarnak (2571.) írt levelét.

² **Vettem volt szomorú hírét nagy veszteségeinek** – Szinyeiné Jékelfalussy Valéria férje, Szinyei Félix 1875-ben, lányuk, Ninon (Berzeviczy Edmundné) 1877-ben, fiuk, László 1880-ban halt meg.

³ **időtlen** – rosszkor jövő

⁴ „**Jégvirágok**” – Tompa Mihály hasonló című versciklusából egy szakaszt idézünk:

Tudtam, hogy meghalsz ... és szerettelek:
S hogy elhulltak az őszi levelek:
Te is lehulltál vélek ... oh!
Most én halottat szeretek,
Hisz én is majd halott leszek ...
Fehér, minő a hó.

2597. Lévay József – Arany Jánosnak (1880. december 3.)

K: MTA Kt K 513/341. 4 csontszínű, világoskék, **LJ** nyomatú fol. 17,5×11 cm. 1–6. levél, 7–8. üres.

M: *AJLÍ* II. 465–466. (kihagyással)

¹ **Tompáné váratlan halála** – Tompa Mihályné Soldos Emília 1880. nov. 29-én hunyt el Putnokon.

² **Tompának egy hajdani káplánya** – Feltehetőleg Csízi János, Tompának „utolsó éveiben káplánja, halála után pedig utóda a hanvai papságban. Tompáék nevelt lányát. illetőleg Tompáné unokahúgát, Lévay Irént vette feleségül.” (*TMLéV* II. 507.) Szász Károlynak Tompa állapotáról írt 1868. febr. 26. és ápr. 12. közötti leveleit lásd *Uo.* 507–510.)

³ **katharust** – nyálkahártyahurutot (gör.)

⁴ **substratum** – tárgy (lat.)

⁵ **Diviserunt vestimenta.** – „Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus” (Mt 27:35). „Minek utána pedig megfeszíték őt, eloszták az ő ruháit”.

⁶ „**És nem ismerendi őt többé az ő helye!**” – Jób 7:10

⁷ **A „Pannoniába” küldött prózai munkákat igen-igen köszönöm.** – *Arany János prózai dolgozatai.* Budapest, 1879.; Pannonia: miskolci szálloda. Vö.: Dobrossy 1985. 53–56.

2598. Arany János – Lévay Józsefnek (1880. december 5.)

K: MTA Kt K 513/359. Csontszínű fol. 20,1×12,5 cm. 1. levél, 2–4. üres

M: *AJLÍ* II. 467. (kihagyással); *AJLéV* 630–631.

Válasz Lévay József 1880. dec. 3-i levelére (**2597.**)

¹ **Mint a Petőfi családé** – A család utolsó tagja, a költő testvére, Petőfi István 1880. máj. 1-jén halt meg.

² **A „prózai munkák” miatt pedig te sohase aggódjál** – *Arany János prózai dolgozatai.* Budapest, 1879. Vö. Lévay AJ-nak, **2597.** 1880. dec. 3.

1881

2599. Arany János – Török Pálnak (1881. [?] január 25. előtt)

K: NSzAJM 49. Csontszínű névjegy, 9,7×8,1 cm. A 49. számú: 1. A nyomtatott név és a levél kezdete, 2. a levél folytatása.

Erre a névjegyre is vonatkozik Kiss Áronnak az egy évvel korábbi, 1880. jan. 25. előtti, **2565.** sz. levélhez írott magyarázata.

M: *AJLev* 628.

2600. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1881. január 31. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Tóth Endrének, **2601.** 1881. jan. 31.: „»Nem kis zavarban vagyok« – én is így kezdek levelemet, – nem azért, hogy olykor én is meg ne tudnám enni az őzhúst – ha kapom – épen úgy, mint a ki rászületett, vagy maga képes lőni (mert én csak bakot szoktam); hanem azért, hogy mivel és hogyan visszonozzam én neked ezt a rendkívüli szivességet.”

2601. Arany János – Tóth Endrének (1881. január 31.)

K: OSzK Levelestár. 2 csontszínű, restaurált fol. 19,5×12,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A 2. oldalon pecsét: **M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA Kézirattári Növedéknapló 1941 év, 13. sz.**

M: *AJLÍ* II. 461–462.; Tolnai 1941.

¹ **vagy maga képes lőni (mert én csak bakot szoktam)** – Vö. *A Szent-Iván éji álom* egyik sorával: „Ez a te munkád: mindig ily bakot lősz” (III. 1. 536.) és a *Bolond Istók* következő részletével (II. 45. vsz.):

Talán poéta lettem vón’ – különb.
De sorsa üldi a szegény vakot;
Kinek szemében a látlencse gömb:
Bár nem vadászhat, mindig ló (bakot).

² De ha jó egy lelkes magyar,
Szívcsereére kész velem,
Szembe nem méz, hátul nem mar,
Nyíltan leli kebelem;
Sokat ugyan nem adhatok,
Legfeljebb egy dalt mondhatok,
De felcsapván jobbával,
Megkínálom pipával.

(Kisfaludy Károly: *Pipadal*)

³ Nagyságodnak kárpitokkal,
Keresztekkel, csillagokkal
E napon udvarlanék.
Tisztelkedném köszöntőükkel
És reá smaragd betűkkel
Juliánát metszenék:
[...] Sőt még többet is mivelnék!
De sem tőlem ki nem telnék
Ilyen pompa, ilyen kincs;
Sem Nagyságod grófi telke,
Kincstárja és nemes lelke
Ilyeknek híjával nincs.

(Csokonai Vitéz Mihály: *Gróf Széchenyi Ferencnének*)

⁴ **pedig a szemem már felmondotta a szolgálatot** – L. AJ 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (2466.) és 1880. márc. 2-án Duka Tivadarnak (2571.) írt levelének jegyzetét.

2602. Arany János – Péter Dénesnek (1881. február 6.)

K: magántulajdonban (1967-ben Vargha Zoltán tulajdonában volt)

M: Scheiber 1967. 332.; *AJLev* 632.

Péter Dénes (1837 körül (?–1904): nagykőrösi gimnáziumi, majd bécsi és pesti jogi tanulmányai után szülővárosában, Kiskunhalason a Deák-, később a szabadelvű párt elnöke, a ref. egyház és főiskola főgondoka. Kiséri néven elbeszéléseket publikált a szépirodalmi lapokban. Összegyűjtött munkája: *Jó kedvemből*. Humoros elbeszélések és életképek. Bp., 1889.

¹ **Vettem a szives küldeményt** – Scheiber Sándor szerint ez valószínűleg szárnyasokat jelent (Scheiber 1967. 332.).

² **a „hálás növendékeknek”** – Péter Dénes mellett diáktársa, Szuper Lajos is Kiskunhalasról származott; 1862-től a velük azonos korú Szilády Áron ugyanitt volt ref. lelkesz.

³ **volt tanára** – Péter Dénes és Szuper Lajos 1854–1855-ben Szün-órak címen kéziratot ifjúsági lapot szerkesztett; balladapályázatukról 1855. jan. 24-i keltezéssel AJ írt bírálatot (*AJÖM* XIII. 134. 201–203. Jegyzet hozzá: 509–511.).

2603. Arany János – Lévy Józsefnek (1881. február 21.)

K: MTAKt K 513/360. 17,4×10,9 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Szél Piroska írása, AJ aláírásával.

M: *AJLÍ* II. 467.

- ¹ **Vettem szép könyveidet, és köszönöm.** – *Lévay József összes költeményei* 1846–1880. Bp., Franklin, 1881. I–II. – A könyv kiadásának előkészületei Lévay 1879. nov. 10-én Gyulainak írt levelével kezdődtek: „Verseim összegyűjtésével s letisztázásával készen vagyok. Két jó kötetre megy az egész. Te szíves voltál egy ízben említeni, hogy a Franklin társulat tudna talán módot lelteni a gyűjtemény kiadására. Most már, miután a kéziratot minden pillanatban felküldhetem, ideje van megkérnem tégedet arra, hogy a kiadhatás végett befolyásodat latba vetni szíveskedjél. Sőt már most eleve arra is kérlek, hogy ha csakugyan felküldhetem hozzád a gyűjteményt, szentelj egy pár órát annak átnézésére, mint tartalom mind egybeállítás tekintetében.” (*GyPLev* II.) L. még a következő leveleket: Lévay Gyulainak, 1879. nov. 26., Gyulai Lévaýnak, 1880. jan. 3., Lévay Gyulainak, 1880. jan. 10., Gyulai Lévaýnak, 1880. febr. 21., Lévay Gyulainak, 1880. márc. 14., Gyulai Lévaýnak, 1880. júl. 16., Lévay Gyulainak, 1880. júl. 17., Gyulai Szász Károlynak, 1880. aug. 26., Gyulai Lévaýnak, 1880. aug. 26. – „Szász Károly átolvasta gyűjteményedet s az ide zárt levélben és jegyzékben megtette reá észrevételeit”: Gyulai Lévaýnak, 1880. szept. 20. – A további levelek: Lévay Gyulainak, 1880. szept. 21., Lévay Gyulainak, 1880. szept. 26., Gyulai Lévaýnak, 1880. nov. 14. – A két kötet 1880. dec. végére megjelent: Gyulai Lévaýnak, 1880. dec. 28. – A megrendelések előkészítéséről: Gyulai Lévaýnak, 1881. jan. 11., Lévay Gyulainak, 1881. jan. 12. (*Uo.*)
- ² **a régi kötetből** – *Lévai József költeményei*. I. kötet. Pest, 1852.; *Lévai József újabb költeményei*. Pest, 1856.
- ³ **a többit nem tudom mikor olvashatom el szem-élyesen** – L. AJ 1876. nov. 11-én Szász Károlyhoz (2466.) és 1880. márc. 2-án Duka Tivadarhoz (2571.) írt levelének jegyzetét.

2604. Arany János – Ismeretlennek (1881. május 3.)

K: elveszett

M: Gyöngyösy 1901. 367. (fakszilime); MTAK Kt Ms 5/83. (Voinovich másolata)

2605. Szmrecsányi Jánosné – Arany Jánosnak (1881. június 28. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szmrecsányi Jánosnének, 2606. 1881. jún. 28.: „Vettem kedves sorait és köszönöm szíves figyelmét, hogy egészségi állapotom felől tudakozódik.”

2606. Arany János – Szmrecsányi Jánosnének (1881. június 28.)

K: Elveszett. „A két utolsó levél [az 1879. ápr. 16-i és ez] a Szmrecsányi-család birtokában van. Nekünk Szily Kálmán ur, az Akadémia főtitkára bocsátotta rendelkezésünkre.”

kezésünkre. Az első Arany sajátkezű írása, az utóbbinak azonban már csak az aláírása az övé, mert a levelet magát Piroskájával iratta diktálás után.” (PN 1893.)

M: PN 1893. máj. 14. 19.

¹ **az asthma erősen kinez; de talán huzamosabb tartózkodás a szigeten használni fog** – Vö. Arany Jánosné 1881. jún. 14-én Rozvány Erzsébetnek írt levelével: „A szigetre a héten már ki szándékoztunk menni, de olyan hideg esős idő jár, hogy el halasztottuk jobb idők be álltáig, pedig olyan igen szükségünk volna egy kis friss levegőre! mivel ritkán járunk ki, az örökös szobát meg untuk már, őssz ólta ülünk bent.” MTA K Kt K 513/1367. – Szél Piroska Karacs Teréznek, 1881. jan. 9.: „nagy mama több hétig nagyon és veszélyes beteg volt. Erős lázban nagy gégegyulladásal egybekötve szenvedt. Mint említém most már jobban van, sőt párszor már egy kis negyed órára kinn is volt. Nagypapa most elég tühetően érzi magát.” 1881. ápr. 16.: „Szegény nagyapám pár hétig rosszul érezte magát. Mint már a múlt levelemben is említém, erős derékfájásban szenvedt, mely most arany ér félére változott át; néhány napig nagyon kinezta, de most már hála Istennek, jobban van. Nagymama még most is köhög erőssen, lázza már ugyan nincs, de az orvos a kimenetelt még sem engedi meg neki.” (Sáfrán 1960.b 83, 84.)

² **két csinos kis költeményét a Fővárosi Lapok-ban** – Szmrecsányi Paula:

Az első varrás.

(Véke 1879.)

Kis leányom varni fog ma,
Ollót ide, szaporán!
Bábujának az ünnepre
Uj ruhácskát szabok ám.

Igy ni, látod, ki van szabva;
A kis tüt most vedd elő, –
De még elébb a gyűszűbe
Egyik ujjad belejő.

Első öltés! én istenem
Milyen furcsa egy dolog!
Rajta, édes kis leányom,
Hisz' a tüt már jól fogod.

Hogy örvend uj ruhájának
A te kedves kis babád;
És mert látja, hogy te varrod,
Nézd, hogyan bámúl reád.

Jaj! de nagyot öltöttél most;
No de az mitsem teszen –
A legelső varrásomnál
Szinte így járt a kezem.
Most készül egy kicsi ruha,
És nagy öltés a baja;
Évek múlva fordítva lesz:
Kicsi öltés, nagy ruha.

(FL 1881. jan. 26. 101.)

Májushoz.
(Vékén.)

Drága kedves kisasszonykám!
Ugyan kérem, mondja hát,
Miért e fagy üde arcán,
Mért mutatja így magát?
A jó anya-természetnek
Legislegszebb gyermeke!
Ily hidegen a legszebbnek
Vajjon nézni illik-e?
Máskor meleg mosolyára
Kizöldüle minden ág,
Merre lépett: a nyomába'
Kinyilott a sok virág.
Üde, nyájas, kedves arccal
Hányszor nyújtott örömet,
Karonfogva jött a nappal,
Osztogatva meleget.
Szél urfi most udvarlója
Szép kisasszony, – vajmi kár!
Mert a világ ám megszólja,
Mit nem szível, ugy-e bár?
Oh! csak üzze el magától,
Ily szép lányhoz nem való,
Bontakozzék ki karjából,
Az övé a tél, a hó.

Tépje le szép homlokáról
A felleget, a borút,
Majd tűz oda sugarából
A nap arany koszorút;
S megzendül a madárének
És kinyílik a virág,
Bájainak, szépségének
Hódolni fog a világ.

(FL 1881. máj. 6. 577.)

2607. Augusztin József – Arany Jánosnak (1881. július 17. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Augusztin Józsefnek, **2608.** 1881. júl. 17.: „Röviden fogadtam itt létekor, mert éppen ebédemet kellett félbe szakítanom, hogy vele szólhassak, s némileg izgatott is voltam, mert nem emlékeztem mindjárt nevére és régen kapott levelére.

Sajnálám, ha ön elégedetlenül távozott volna el; még inkább sajnálnám ha a pesti útát és költséget egyedül e látogatás végett tette volna. Mert bizony a költemények, a mennyire romlott szemecimmel beléjük tekinthettem, nem olyanok, hogy azokban vetett reménnyel a kereskedői pálya félben hagyását és más élet mód, vagy éppen irói czélok kitűzését merném javasolni.”

Augusztin József (1865–?): kolozsvári születésű birtokrendező mérnök

2608. Arany János – Augusztin Józsefnek (1881. július 17.)

K: MTA Kt K 513/1322. Csontszínű fol. 28,9×11,5 cm. 1–2. sajátkezű fogalmazvány, fekete ceruzával. Az 1. oldalon fenn tintával: **Egy ifjú íróhoz. 1881 nyáron.** A 2. oldalon a dunamelléki ref. egyházkerület 1881. ápr. 28-án kelt, nyomtatott értesítőjének fele, hosszában levágva.

A levél tisztázata: NSzAJM 41. Két világoskék fol. 22,6×14,5 cm. 1–3. levél, 4. üres (fényképmásolata: MTAK Kt K 513/1367.). Arany Lászlóné írása, AJ aláírásával.

Edes öcsém uram.

Röviden fogadtam itt létekor, mert éppen ebédemet kellett félbe szakítanom, hogy vele szólhassak, s némileg izgatott is voltam, mert nem emlékeztem mindjárt nevére és régen kapott levelére.

Sajnálám, ha ön elégedetlenül távozott volna el; még inkább sajnálnám ha a pesti útát és költséget egyedül e látogatás végett tette volna. Mert bizony a költemények, a mennyire romlott szemecimmel beléjük tekinthettem, nem olyanok hogy azokban vetett reménnyel, a kereskedői pálya félben hagyását, és más életmód, vagy éppen irói czélok kitűzését merném javasolni

A versek kezdetnek is gyengék, mind tartalmilag üresek, mind külsőleg gyarlók. De ha sokkal jobbak volnának is, azért ki merné azt javasolni önnek, hogy hagyja el a – mint írja – sikerrel meg kezdett pályát? A vers írás nem kenyér kereső pálya, – ha ön újra tanuló lesz is, nem attól függ jövője, hogy közepszerű verseket írkal, hanem hogy mikép halad a céljára szükséges tudományokban. Nem akarom azonban azt tanácsolni hogy, ha a kereskedéshez (mely tisztességes életmód) semmi kedve nincsen is, tanuló még se legyen többé. Ha érzi hogy van tehetsége rá, ám tanuljon tovább, de a kereskedelmi iskolában nyert bizonyítványait nézesse meg előbb, és magát is kérdeztesse ki egy gimnáziumi tanár által, és ha ez javasolja, akkor Isten nevében lépjen a gimnáziumba. Minden esetre pedig vegye komolyan hivatását; dolgozni, túrni, minden pályán kell sokat, ha a fiatal ember előre akar menni, pártfogás nem tesz senkit tanult emberré, legkevébbé [!] pedig poétává.

Éljen boldogul!

Margitsziget 1881 jul. 17én

Arany János [egyéb.]

M: Dánielisz 1961. 460–461. A nagyszalontai tisztázat alapján.

2609. A Gyoroki Olvasó Egylet – Arany Jánosnak (1881. július 31.)

K: A NSzAJM-ból 1977. ápr. 12-én „restaurálás és jobb megőrzés végett” az Arhivele Naționale tulajdonába került. Jelzete: Colecția de documente a Muzeului Memorial „Arany Janos” Salonta. A versön AJ válaszának ceruzával írt fogalmazványa.

M: Dánielisz 1986. 207.; Dánielisz 1992.

¹ a gyoroki olvasó egylet dísztagjául való megválasztása és az erről szolló díszoklevélnek mély hódolattal való elküldése által – Az ugyanazon a napon kiállított oklevél 432. sz. alatt a NSzAJM-ban található:

A GYOROKI OLVASÓ EGYLET

1881. június 5-én tartott közgyűlésének határozata folytán

Tekintetes Arany János Urat

hazafiúi érdemeinek elismerésül

DISZ-TAGJÁNAK

ezennel kinevezi, és e határozatáról szóló jelen oklevelet kiadatni rendeli.

KELT, GYOROKON 1881. július 31-én

Kovács László
elnök

Göndöcs István
titkár

2610. Arany János – Kovács Lászlónak, a gyoroki Olvasó Egylet elnökének (1881. szeptember 3.)

K: A NSzAJM-ből 1977. ápr. 12-én „restaurálás és jobb megőrzés végett” az Arhivele Naționale tulajdonába került. Jelzete: Colecția de documente a Muzeului Memorial „Arany Janos” Salonta; – MTA K Kt Ms 5/84. (Voinovich másolata); MTA Kt Mikrofilmtára B 301. A rectón a gyoroki Olvasó Egylet 1881. júl. 31-én írt levele.

M: Függetlenség, 1882. okt. 30. 300. sz. 2.; Dánielisz 1986. 267–268.; Dánielisz 1992.

¹ **sok csepp a követ is kivölgyeli** – „Gutta cavat lapidem” (Ovidius: *Epistulae ex Ponto*, libro IV, 10, 5.). Vö.: „A köveket lekoptatja a víz, a földet elsodorja annak árja: az ember reménységét is úgy teszed semmivé.” (Jób 14:19) Vö. AJ: *Ének a pesti ligetről* (1877): „Szirtet kivölgyel sűrű csepp” (Dánielisz 1986. 268.).

2611. Bayer Ferenc – Arany Jánosnak (1881. december 6. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Bayer Ferencnek, **2610.** 1881. dec. 6.: „Vettem becses levelét, s örömmel hozzá járulnék a lőcsei tanári kar által kitűzött nemes czél valószínűsítéséhez; de miután – betegség és elgyengült látás miatt – már harmadik éve semmit sem dolgozhatom: nem vagyok oly helyzetben, hogy a hozzám intézett felhívásnak megfelelhessenek.”

Bayer Ferenc (1854–?): főreáliskolai tanár. Sopronban, Lőcsén, Székesfehérvárott tanított; 1888-tól a debreceni kereskedelmi akadémia igazgatója. Irodalomtörténeti, társadalmi, szépirodalmi és tanügyi cikkeket írt. Főbb munkái: *Bacsányi János. Irodalomtörténelmi tanulmány* (1878), *Czuczor Gergely élete és költészete* (1879).

2612. Arany János – Bayer Ferencnek (1881. december 6.)

K: NSzAJM 40. Világoskék fől. 19,9×12,5 cm. 1. levél, 2–4. üres. Szél Piroska írása, AJ aláírásával. – MTA Kt Mikrofilmtára A 9101.

M: Kiadatlan

Válasz Bayer Ferenc 1881. dec. 6-i levelére (**2611.**)

¹ **örömmel hozzá járulnék a lőcsei tanári kar által kitűzött nemes czél valószínűsítéséhez** – *Album. A lőcsei m. kir. állami főreáltanoda javára.* Szerkeszti dr. Bayer Ferenc. Lőcse, 1882. Kiadja a lőcsei állami főreáltanoda tanári kara. Kassa.

² **miután – betegség és elgyengült látás miatt – már harmadik éve semmit sem dolgozhatom** – L. AJ 1870. jan. 24-én Eötvöshöz (**2250.**), 1876. nov. 11-én Szász Károlyhoz (**2466.**), főleg pedig 1878. máj. 16-án Ercseyhez (**2504.**), 1880. márc. 2-án Duka Tivadarhoz (**2571.**) és 1880. szept. 2-án Ercseyhez (**2582.**) írt levelének jegyzetét.

2613. Arany János – Kiss Józsefnek (1881. december 23.)

K: MTA Kt K 513/1309. 2 csontszínű fol. 15,6×12,7 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. idegen kéz írásával:

**Nagyságos
Arany János
akad. titkár úrnak
Helyben.**

Akad. palota.

2 krajcáros bélyeg. Postai pecsét: **81 dec 11**

M: Scheiber 1948.

Kiss József (1843–1921): költő, 1871-től 1873-ig a Képes Világ, 1890-től haláláig A Hét szerkesztője. Főbb művei: *Zsidó dalok* (1868), *Budapesti rejtelmek* (Szentesi Rudolf néven, 1874), *Költeményei 1868–1876* (1876), *Költeményei 1868–1881* (1882), *Mese a varrógépről* (1884), *Mesék a hó alól* (1885), *Ünnepnapok* (1888), *Újabb költeményei 1883–1889* (1891), *Költeményei* (1897), *Összes költeményei* (1899), *Levelek hullása* (1908), *Legendák a nagyapámról* (1911), *Háborús versek* (1915), *Avar* (1918), *Esteledik, alkonyodik* (1920), *Utolsó versek* (1924).

¹ **Könyve nekem ajánlott s megküldött díszes példányáért** – Kiss József költeményei. Bp. 1882. [!]

² **a mi fájdalom, csak mások segítségével történhetik** – Vö. Arany Jánosné 1882. jan. 1-jén Rozvány Erzsébetnek írt levelével: „A mit magunkról írhatok, a bizony keves örömet nyújthat azoknak a kik benünket szeretnek, folytonos rosszul lét, mindketőnknek; a magamét csak el túrném könyebben de szegény szenvedő férjemért aggódom szerfölöt. Ő a ki senkit nem bántot meg telyes életében hogy miért kell anyit szenvedni? azt a sorstól rossz néven veszem; minden évben ujbaj jön a máris alig el bírható sok nyomorusághoz! csoda, hogy a gyenge testi erő ösze nem roskad alata. Ki is vagyok téve a leg retenetesebb eshetőségnek minden időben, ugyhogy este mindég retegve gondolok rá hogy mire ébredék föl regel.” (MTA K Kt K 513/1362) L. AJ 1870. jan. 24-én Eötvösnek (**2250.**), 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (**2466.**), 1878. máj. 16-án Ercseynek (**2504.**), 1880. márc. 2-án Duka Tivadarnak (**2571.**) és 1880. szept. 2-án Ercseynek (**2582.**) írt levelét.

2614. Arany János – Farkas Kálmánnak (1881–1882 tele)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Farkas Kálmán, 1882: „egy hozzám irt névjegyen czivakodó autodocor-nak nevezte magamagát”.

1882

2615. Kovács János – Arany Jánosnak (1882. június 10.)

K: MTA Kt K 513/1323. 2 csontszínű fol. 22,7×14,5 cm. 1–3. levél, 4. fenn AJ műve, lenn a telegramm-válasz fogalmazványa (mindkettő fekete ceruzával, AJ írásával):

A Nemzet napszámásai. (Album jótékonyság) [(Album jótékonyság) besz.]

Napszámások. Uram! egyik társunk, ki legjelesb volt köztünk, elhúnyt és nincs miből megadni neki a végső tisztességet; kérünk, temettesd el.

Nemzet. Ejnye, bizony kár, magam is megdicsértem néha; de ingyen még sem tehetem, mert a sir helye megterem négy tő burgonyát, a koporsó deszkái tyúkólznak is használhatók, s <fejtül való> fejfája kapufélnek. Hanem, miután úgy is a ti fajtátok volt, ha eljőnétek mindnyájan nekem kapálni egy hétre, akkor meggondolnám a dolgot.

Napszámások. Megyünk, megyünk, az Isten áldja meg! csak hogy szegény társunk ne maradjon temetetlen. (Előbb a kapálás azután a temetés megtörténik.)

Nemzet. Most már csókoljatok kezet nagylelkűségemért.

M: Scheiber 1957.; Antal–Sáfrán 1985.; Korompay 2010. 159–161.

Kovács János (1846–1905): a kolozsvári unitárius főgimnázium történelem és angol szakos tanára, 1877-től igazgatója, 1873-tól a kolozsvári egyetemen az angol irodalom és nyelv magántanára.

¹ **Kriza János szülőházát (Nagy Ajtán, Háromszék) emléktáblával jelölni meg folyó évi július hó 16^{án}, s ez alkalomra emlék-albumot fog kiadni** – Kriza János (1811–1875) szülőháza előtt 1882. júl. 30-án rendezték az emlékünnepet. A *Kriza-album* csak tíz évvel később jelent meg: szerkesztette és kiadta Kovács János. Bp., Hornyánszky Viktor könyvnyomdája, 1892.

2616. Arany János – Kovács Jánosnak (1882. június 28. előtt)

K: MTA Kt K 513/1323. 2 csontszínű fol. 22,7×14,5 cm. 1–3. levél, 4. fenn AJ *A nemzet napszámásai* című műve, lenn a válasz fogalmazványa (mindkettő fekete ceruzával, AJ írásával)

M: Scheiber 1957. (fotokópiával); *AJLev* 633.; Antal–Sáfrán 1985. (fakszimile); Korompay 2010. 160.

Válasz Kovács János 1882. jún. 10-i levelére (**2615.**)

¹ **Folyvást szenvedek, nem látok** – L. AJ 1870. jan. 24-én Eötvösnek (**2250.**), 1876. nov. 11-én Szász Károlynak (**2466.**), 1878. máj. 16-án Ercseynek (**2504.**), 1880. márc. 2-án Duka Tivadarnak (**2571.**) és 1880. szept. 2-án Ercseynek (**2582.**) írt levelét.

L. *Elégiák* c. versét:

Tegnap mint ma
Hurut, flegma,
Gyilkos asthma,
Emphysema,
Meg rheuma,
Örök téma.

2617. Szél Piroska – Arany Jánosnak (1882. június 15. előtt)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: AJ Szél Piroskának, **2618.** 1882. jún. 15.: „Szép tőled, hogy elég gyakran, és részletesen tudósítsz bennünket élményeideiről”. Eszerint Piroska több levelet is írt Szalontáról, de ezek nem datálhatók.

2618. Arany János – Szél Piroskának (1882. június 15.)

K: elveszett. Címzés:

Szél Piroska kisasszonynak

Nagy-Szalontán

M: *ALÖM* I. 380–381.; VU 1901. 787.; Rolla 1944. 121–122.; *AJLev* 634–635.

¹ **ha eljuttok Korytniczára** – Az Alacsony-Tátra Nemzeti Park védőövezetében, a Prasiva (Prašivá) északi lábánál, Rózsahegy-től (Ružomberok) 24 km-re délre található gyógyfürdő. Gyógyvize gipsz-, vas- és széndioxid tartalmú, gyomor-, bél- és májbántalmak gyógyítására használják. Oszada-Liptószada (Liptovská Osada) község része. Vö. Szél Piroska apjának, 1882. ápr. 8. (Rolla 1944. 116–118.)

² **ha úgy nem leszünk vele, mint a cigány lova a koplalással** – Vö.: „Úgy van az ember ezzel is, mint cigány lova a koplalással: midőn beletanulna már, akkor döglik el. Richtig! soha e hasonlat jobban alkalmazva nem volt.” Vö.: AJ Mentovich Ferencnek, **1004.** 1858. ápr. 25. *AJÖM* XVII. 190. és Szász Károlynak, **2514.** 1878. júl. 9.

³ **ha Szalontán léted alatt láttál volna valakit a testvérem szegény ivadéka közül, s ha különösen Jámbor Sándorékkal váltottál volna egy szives nyájas szót** – AJ nővérének, Sárának férje Jámbor János: Jámbor Sándor az ő unokájuk volt.

⁴ **mamádat** – Szél Kálmán harmadik feleségét, Poroszlay Idát

2619. Zimányi József – Arany Jánosnak (1882. szeptember 15.)

K: MTA Kt K 513/1329. 2 csontszínű, vonalas fol. 22,9×14,5 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. AJ válaszána fekete ceruzával írt fogalmazványa:

<Kedves öcsém,

Vettem levelét, köszönöm bizalmát, s ifjúi hevülését irodalmi kiválóbb nevek iránt <<nagyra becülöm>> méltánylom [méltánylom – besz.]. Ha öröme szolgál egy már mindentől visszavonult beteges öreg ember nevét iratni be [e jav.] bérma atyául s egyházi szokásaik <<ezt>> megengedik, [s egyházi szokásaik <<ezt>> megengedik, – besz.] ám tegye: bár én, mint nem katolikus, a netalán <<e választásból>> (marad) [<<e választásból>> (marad) – besz.] ebből folyó kötelességeket nem <<tudom>> ismerem [ismerem – besz.] s azok teljesítésére elégtelen <<vagyok>> is volnék. [is volnék. – besz.]

Fogadja üdvözlésemet. [. !-ből jav.]>

Kedves öcsém!

Vettem levelét, köszönöm bizalmát, s ifjúi <fel>hevülését kiválóbb irodalmi nevek iránt becülöm: de mint nem-katolikus, a bérma-atyaságot talán el sem fogadhatnám. Ha azonban ez [ez – besz.] egyházi szokásaikkal <ez> nem ellenkezik, s ha Kegyed egy már mindentől visszavonult beteges öreg ember [ember – besz.] nevét ohajtja beiratni, ám tegye; csakhogy én <sem> a<.> netalán [netalán – besz.] ebből folyó kötelességeket nem ismerem, s<e> azok teljesítésére elégtelen [elegéses-ből jav.] <nem> is [is – besz.] volnék.

Fogadja üdvözlésemet.

Borítékon címzés:

Nagyságos

Arany János

A Magy. Tud. Akadémia főtitkárának

kiváló tisztelettel

Budapest [áthúzva] Margitsziget

10 és 5 krajcáros bélyeg. Postai pecsét: Balassa Gyarmat Sep 15; Budapest Sep. 16.

M: kiadatlan

2620. Arany János – Zimányi Józsefnek (1882. szeptember 21.)

K: Elveszett. A levél két fogalmazványát l. Zimányi József AJ-nak írt levele (1882. szept. 15.) 4. oldalán; másolatát Zimányi József Arany Lászlóhoz írt levelében (1882. dec. 31. MTA Kt K 513/1330.):

„Mélyentisztelt Nagyságos Úr!

Váratlan, becses sorait vettem, s kötelességemnek érzem arra azonnal válaszolni.

A kérdett, s általam szent ereklyeként őrzött levél tartalma, illetve másolata, a következő:

[a levél másolata]

Tehát allig egy hó múlva, hogy ez örök emlékű sorok<,> megérkeztek, futott át a gyász hír az országon, hogy Arany János, a koszorús költő, az irodalom apostola, a Magy. Tud. Akadémi[a] érdemes bajnoka; át szenderült a jobb életre!

Talán az ég is [egyb.] őt siratta, azért omlottak könyei –

Talán a természet is őt gyászolta.

Hogy menyiszer sirattam meg, arról tanúbizonyságot a hozzám intézett levele adhat, melynek rövid idő múlva, csak foszlányait birom.

De mi jogom sirattam őt?! Kérdik talán.

Hát nem szerettem e őt úgy mint bárki más<,>?

Nem imádtam a szó legszorosabb értelmében? Hisz rajongtam érte, az ifjuság lobbanó hevével, nem az »ó« sziveket gyújtó fénye volt e az, mely az én szívemet is fellángoltatá? -----,

Nem pusztá érzélgés ez, hanem szivből eredt keserv.

Bocsánatot kérek, hogy az egyszerű, levél másolat mellett, még soraimmal is úntatom, de el nem fojthatom e szavakat a vissza emlékezésnél.

Még –, egy kérésem volna, mely talán vakmerőnek látszik nagyságod előtt:

Esedezem, ha itt volnék térden állva kérném [a második é th.] ohajom meghalgtására, s hiszem, hogy nem nem tagadná. Egy emléket szeretnék birni, egy egyszerű s előttem mégis nagyszerű tárgyacskát, fényképet, vagy névjegyet, vagy bármit, mi az én feledhetlen emlékű bérma Atyámra emlékeztetne. Tudom mit kérek, látom a távolságot, mely nagyságotól elválaszt, s saját vakmerőségemet is.

Még egyszer bocsánatot kérek tehát, s alázatos kérésem megújítva maradtam nagyságodnak

legalázatosabb [a második I jav.] szolgája
s előre is hálás lekötelezettje

B. gyarmat 1882 decz. 31^{én}

Zimányi József János [az aláírás egyb.]”

M: kiadatlan

Válasz Zimányi József 1882. szept. 15-i levelére (2619.)

A FÜGGELÉKEK JEGYZETEI

FÜGGELÉK I.

1. Arany János – Halász Dezsőnek (186?–1877)

K: PIM V. 2686. Ferdén levágott, csontszínű fol., 12×20,6–12×18,5 cm. (levágott levél), 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

Halász Dezső (1835–?): költő, író, tisztviselő. 1865-től a Magyar Földhitelintézet munkatársa, majd osztályfőnöke. Munkái: *Tölgyek és virágok* (1857); *Halász Dezső költeményei* (1859); Szemere Pál: *Erdei lak, mint hármás dalverseny és Petőfi Sándor. Szemere Tan-dithyramb és dalverseny* c. munkájából közli Halász Dezső (1860); *Tavasvirágok* (1872); *Halász Dezső újabb költeményei* (1882). A XVII. kötet 1 Halász-levelet, kötetünk 1 tőle való üzenetet tartalmaz.

2. Arany János – Ismeretlenek (186?–1877)

K: névjegy (kallódik); MTA Kt K Ms 5/85. (Voinovich másolata)

M: Csatkai 1928. 119.

¹ **Itt küldöm a szabályzatot, mely azt tiltja** – „142. Bármely jutalomra egyszer beküldött pályamunkát szerzője vissza többé nem húzhat. 143. A jutalmat nem nyert pályairatok kézíratai az Akadémia levéltárában maradnak.” (AkAlm 1871. 184.) „*Általános pályázati szabályok*” (Uo. 184–185.).

3. Arany János – Budenz Józsefnek (1869–1872?)

K: MTA Kt Ms 5447/132. Világoskék fol. 22×11,8 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **Midőn Luciánját köszönettel visszaküldöm** – AJ feltehetőleg két kiadás között válaszhatott az Akadémiai Könyvtárban: *Lucianus [Opera]*. Recens. Franciscus Fritzschi [Franz Volkmar Fritsche]. 1–3. vol. Rostochii, Kuhn, 1860–1882. [I. 1860, 1862; II. 1865, 1869; III. 1874, 1882]. (Jelzet: 296.433), illetve *Luciani Samosatensia opera*. Ex recogn. Caroli Iacobitz [Karl Gottfried Jakobitz]. I–III. Lipsiae, Teubner, 1866–1870. (Jelzet: 198.120).

4. Arany János – Budenz Józsefnek (1869–1872?)

K: MTA Kt Ms 5447/133. Csontszínű fol. 21,6×13,4 cm. 1. levél, 2. üres

M: kiadatlan

¹ **Kérem ennek 2-ik kötetét, és egy kézi Thucydidest (az utobbit, ha lehet, jegyzetekkel)** – Az első kötetet nem lehetett azonosítani. A másodikra az Aka-

démiái Könyvtár katalógusa két lehetőséget kínált: *Thucydidis De bello Peloponnesiaco libri octo*. Recogn. Godofredus [Gottfried] Boehme. 1–2. vol. Lipsiae, 1867. Teubner. (Jelzet: 292.875) és *Thukydidés [Werke]*. Für den Schulgebrauch erkl. von Gottfried Boehme. 1–2. Leipzig, Teubner, I. 1871, 1873; II. 1864, 1864. (Jelzet: 295.557)

FÜGGELÉK II.

1. Arany János – Ballagi Mórnak (1874. november 16.)

K: MTA Kt K 513/1403. Halványzöld fol. 22×18,5 cm. 1. üzenet 2. üres. Az első oldal alján Ballagi Mór feljegyzése: 1. a 2. sz. alatt. A 2. lapon pecsét: **Ballagi Aladár gyűjteményéből.**

M: Scheiber 1957.a

¹ **1874. november 16.** – 1874. nov. 16-án Hunfalvy Pál tartott előadást az Akadémián (AkÉrt 1874. 221. Vö.: Scheiber 1957.a).

² **Tegnap is olvastam egy árja dicsekvést** – Ehhez hasonló megkülönböztetés található Friedrich Max Müller könyvében: „Az irodalmi nyelvek, minő a szakszkrit, görög, latin, koronás fők a nyelvek történetében.” (*Müller Miksa föl-olvasásai a nyelvtudományról*. Ford. Steiner Zsigmond. Bp. 1874. 50.) – AJ 1875-beli főtökári jelentésében is azt „a világhódító árja gögöt” bírálja, „mely nyelvünket épen formagazdagságáért, a fejletlenebbek, – fajunkat a fejlődésre nem is képesek közé sorolja”. *AJÓM* XIV. 530.

2. Arany János – Ballagi Mórnak (1874. november 23.)

K: MTA Kt K 513/1403. Halványzöld fol. 22×18,5 cm. 1. üzenet 2. üres. Az első oldalon AJ üzenete: 1. az 1. sz. alatt. Azonosítatlan kéz írása. A 2. lapon pecsét: **Ballagi Aladár gyűjteményéből.**

M: Scheiber 1957.a

¹ **Pauer Imre philosophiai székfoglalására** – A székfoglaló címe: *Teendők a philosophia érdekében* (AkÉrt 1874. 223–230. Vö.: Scheiber 1957.a).

² **Mi egy pár évezred óta kész,**

Belátta hogy neki kell megcsinálni – *Bolond Istók* II. 26.

3. Toldy Ferenc és Arany János üzenetváltása (1875. március 2. előtt)

K: MTA Kt Magy. Ir. Lev. 105/65. 2 világoszöld fol., 17,1×10,6 cm. 1. levél, 2–4. üres. Az üzenetváltás fekete ceruzával történt; az **Én, Ar.** szavak és az utolsó sor

Toldy írásával, tintával. Toldy nem jelölte meg, hogy az **1817. Martius 8-ka előtti vasárnap**, sor is tőle származik.

M: kiadatlan

¹ **1817. Martius 8-ka előtti vasárnap**. – Vö. Toldy AJ-nak írt, 1875. márc. 2-i leve-
lével: „1817-ben martius 8-ika előtti vasárnap martius 2-ika volt, s így éppen ma
telik be ismét egy éve áldott életednek”.

FÜGGELÉK III.

1. Arany János – Wohl Jankának (1858 és 1860 között)

K: elveszett

M: Wohl 1882.a. 1.; Wohl 1882.b. 161.

¹ **Kegyedet különösen a szelid múzsa látogassa meg [...] s legyen vigasztalója
az élet ösvényén** – Ez a levél „karácsonyi kívánatképen” íródott (Wohl 1882.a.
1.; Wohl 1882.b. 161.). Vö.: AJ: *A vigasztaló*.

2. Wohl Janka – Arany Jánosnak (1858 és 1860 között)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Wohl 1882.a. 2.; Wohl 1882. b. 161.: „Ezen feled-
hetetlen szép napokra sűrű levelezés következett – főképp az én részemről, ki mindig
igen »schreibselig« [írni nagyon szerető, né.] természet valék.”

3. Arany János – Wohl Jankának (1858 és 1860 között)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Wohl 1882.a. 2.; Wohl 1882. b. 161.

¹ **„F a u s t r a nézve igaza van: szégyen az irodalomnak, mely azt nem birja
jó fordításban** – Nagy István fordításáról l. AJ: *Faust* (– y aláírással, SzF 1860.
1. sz. nov. 7. 13.: „itt-ott az értelem hibásan, az eredetitől eltérően, nem elég erő-
vel, nem elég szabatosan van visszaadva; [...] a rhytmusban sokszor több folyé-
konyosság, változat kellene, [...] Goethe szép rímei helyett többnyire bágyadt sor-
végeket kapunk”.

² **asterikson** – csillagon (gör.)

³ **Blair is, bár régi, de elavulhatlanul üdvös tanulmány** – Hugo Blair: *Lectures
on Rhetoric and Belles-Lettres* (1783); Kis János: *Blair Hugo rhetorikai és
aestheticai leczkéi* (1838).

4. Arany János – Wohl Jankának (1858 és 1860 között)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Wohl 1882.a. 2.; Wohl 1882.b. 161.

¹ **megkapta kegyed válaszomat, melyben az irónóségről mondtam el véleményemet?** – „E levél, fájdalom, soha sem jutott kezeimhez. Póstán tévedhetett el s minden utánjárás daczára ezen fontos »vélemény« örökre elveszett az utókor számára.” (Wohl 1882.a. 2.; Wohl 1882.b. 161.)

5. Arany János – Wohl Jankának (1858 és 1860 között)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Wohl 1882.a. 2.; Wohl 1882.b. 161. Wohl Janka emlékezése: „Egy ízben kézi munkát küldtem neki névnapjára és ő azt a következő kedves levélben köszöni meg”.

¹ **ruinálja** – tönkre tegye (fr.)

² **hisz én az sem vagyok többé, ami v o l t a m** – Vö.: „Nem az vagyok, ki voltam egykor” (AJ: *Letésem a lantot*).

6. Arany János – Wohl Jankának (1858 és 1860 között)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: Wohl 1882.a. 2.; Wohl 1882.b. 161.

¹ **Ettől fogva már n a l l á n n a k tekintem** – Wohl Janka 12 éves volt, mikor először találkozott AJ-sal; ez tehát 1858-ben történt (Wohl 1882.a. 2.; Wohl 1882.b. 161.).

7. Szász Károly – Arany Jánosnak (1859. május 24.)

K: elveszett

M: *AJÓMI*. 510.

¹ **Reményinek írt versed** – Reményi Ede 1859. májusában Nagykőrösön adott hangversenyt; AJ ekkor írta *Reményinek* c. versét.

8. Arany János – Szász Károlynak (1859. május 27.)

K: elveszett

M: *AJÓMI*. 510.

Válasz Szász Károlynak (8.)

¹ **Reményinek én egy rossz verset írtam** – A *Reményinek* című vers mégis megjelent: először a *Népszínházi Évkönyvben* (1863), másodszor az *Összes költeményekben* (1867).

9. Arany János – Arany Jánosnénak (1862. augusztus 28.)

K: elveszett

M: Voinovich 1938. 33.

10. Arany János – Ismeretlenek (1865. március 15.)

K: magántulajdonban (csak az aláírás autográf)

M: kiadatlan

11. Illésy György – Arany Jánosnak (1868. január 16. és 24. között)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ Tompának, **2152**. 1868. jan 24.: „Jókai helyett újdondásza válaszolt, Illési, [...], ő más lapból vette át, íme küldi a Hétfői Lapokat”.

12. Arany János – Arany Lászlónak (1874. szeptember 19.)

K: elveszett

M: *AJÖMI*. 546.

¹ AJ Törökországba utazó fiának írja ezt és a **12.** sz. levelet. Vö.: Ercseynek, **2386**. 1874. szept. 11.: „Laczi, ha mehet, a jövő héten már elindul keleti útjára”.

13. Arany János – Arany Lászlónak (1874. szeptember 24.)

K: elveszett

M: *AJÖMI*. 546.

14. Arany János – A Petőfi Társaságnak (1880. február 15. előtt)

K: elveszett. – Utalás a levélre: VU 1880. 8. sz. febr. 22. 124.: A Petőfi Társaság 1880. febr. 15-i ülésén „Szana Tamás titkár bejelenti, hogy **Arany János levélben köszönte meg** a részére, mint tiszteletbeli tag részére megküldött »Koszorú« című társasági folyóirat két kötetét.” (VU 1880. 8. sz. febr. 22. 124.)

FÜGGELÉK IV.

1. Ismeretlen költő versei [1876]

K: MTA Kt

M: kiadatlan

2. Ismeretlen költő versei [1876?]

K: MTA Kt K 513/1311.

M: kiadatlan

3. Arany Jánoshoz

K: MTAK Kt K 513/1301. Csontszínű fol. 19,7×12,4 cm. 1–2. vers.

M: kiadatlan

4. Arany János „Toldi Estéje”re

K: MTAK Kt K 513/1310. 2 csontszínű, hosszában kettéhajtott fol. 34×22,2 cm. 1–4. vers. Az 1. oldalon, más kézírással: **Tekint. Szerkesztőségnek.**

M: kiadatlan

5. Ismeretlen költő versei

K: MTA Kt

M: kiadatlan

A LEVELEKBEN ÉS A KORABELI IDÉZETEKBEN ELŐFORDULÓ GYAKORIBB RÖVIDÍTÉSEK

A.	Akadémia
a.	alatt <i>vagy</i> alatti
acad.	academia <i>vagy</i> academiai
ág.	ágostai
akad.	akadémiai
Akad.	Akadémia
Alapszab.	Alapszabály
apr.	aprilis
aug.	augustus
b.	báró
beteglétsz.	beteglétszám
biz.	bizottsági
B. P.	Budapest <i>vagy</i> Budapesti
Catal.	Catalog
cz.	czim
cs.	császári
d.	dél
d. e.	délelőtt
dec. <i>vagy</i> Decbr	december
d. u.	délután
egyh.	egyházi
etc. <i>vagy</i> &c <i>vagy</i> etcet	et cetera
evang.	evangélikus
é.	év
f.	felé <i>vagy</i> folyó
f. é.	folyó év
febr.	február
Főv. <i>vagy</i> Fővár.	Fővárosi
fnr <i>vagy</i> fort <i>vagy</i> fit <i>vagy</i> ft.	forint
gyógykez.	gyógykezelés
h. <i>vagy</i> hit.	hites
helv.	helvét
hitv.	hitvallású
hiv.	hivatal <i>vagy</i> hivatalos
ifj.	ifjabb
isk.	iskola <i>vagy</i> iskolai

jan.	januar
J.	János
Joh.	Johann
jul.	julius
jun.	junius
k.	kedves <i>vagy</i> királyi <i>vagy</i> komám-
k. u. k.	kaiserlich und königlich
kat.	kataszter
ker.	keresztyén
kir.	királyi
köt.	kötet
kr.	krajcár
l. <i>vagy</i> lev. tag	levelező tag
m. <i>vagy</i> magy.	magyar
m.	megye <i>vagy</i> megyei <i>vagy</i> múlt
Magy.	Magyar
maj.	május
marcz. <i>vagy</i> mart.	marcius <i>ill.</i> martius
math. <i>vagy</i> mathem.	matematikai
Mélt.	méltóságos
Min	Minute
mk.	a maga kezével
Monumenta Hung. Hist.	Monumenta Hungariae Historica
MSziget	Máramarossziget
Mvásárhely	Marosvásárhely
n. <i>vagy</i> nemz.	nemzeti
Nagys.	Nagyságos
NB.	nota bene
néh.	néhai
nov. <i>vagy</i> novemb.	november
Ns	Nemes
N. Szalonta	Nagyszalonta
N. Várad	Nagyvárad
nmélt.	nagyméltóságú
nyomt.	nyomtatott
oct.	october
orsz.	országos
o. é.	osztrák értékű
osztr.	osztrák
péld. <i>vagy</i> pl.	például
phil. <i>vagy</i> philos.	philosophiai

p. o.	példának okáért
polit.	politikai
prot. vagy protest.	protestans
r. t.	rendes tag
ref.	református
sept.	september
sk.	saját kezével
sz.	szabad vagy szám vagy személy vagy szent
szolg.	szolgája
T.vizsgálók	Természetvizsgálók
t.	társaság vagy tisztelet- vagy tudományos
t. vagy tek. vagy tk. vagy tekint.	tekintetes
t. vagy tiszt.	tisztelettel vagy tiszteletes vagy tisztelt vagy tudományos
t. cz.	tisztelt cím(ű)
t. i.	tudniillik
t. p. vagy pénzt.	takarék pénztár
t. t.	tiszteletbeli tag
tak.	takarék
tan.	tanácsos
tek.	tekintetes
term.	természet
tiszt.	tisztelettel
tört.	történet vagy történelmi
történ.	történelmi
törv.	törvény
Ttes	Tekintetes
tud. vagy tudom.	tudományi vagy tudományos
ú. m.	úgy mint
ún.	úgynevezett
u. p. vagy utols. p.	utolsó posta
v.	vagy vagy váltó
V. vagy Vas.	Vasárnapi

A JEGYZETEK RÖVIDÍTÉSEI

AJ	Arany János
AJÉ	<i>Arany János életéből.</i> Irta Ercsey Sándor. Gyulai Pál előszavával és Arany János hatvan levelével. Ráth Mór, Bp. é. n. [1883.]
AJLev	<i>Arany János leveleskönyve.</i> Válogatta, szerkesztette, a bevezetőt és mutatókat készítette Sáfrán Györgyi. Gondolat, Bp. 1982.
AJLI I–II.	<i>Arany János hátrahagyott iratai és levelezése, III–IV. Levelezés. Arany János levelezése író-barátaival.</i> Kiad. Arany László, I–II. Ráth Mór. Bp. 1888–1889.
AJÖK 1867.	<i>Arany János összes költeményei, I–VI.</i> Pest, Ráth Mór, 1867.
AJÖK 2003.	<i>Arany János összes költeményei, I–II.</i> S. a. r. Szilágyi Márton. Osiris, Bp., 2003.
AJÖM I.	<i>Arany János összes művei I. Kisebb költemények.</i> S. a. r. Voinovich Géza. Akadémiai, Bp. 1951.
AJÖM II.	<i>Arany János összes művei II. Elbeszélő költemények. Az elveszett alkotmány. Toldi. Toldi estéje.</i> S. a. r. Voinovich Géza. Akadémiai, Bp. 1951.
AJÖM V.	<i>Arany János összes művei V. Toldi szerelme. A daliás idők első és második dolgozata.</i> S. a. r. Voinovich Géza. Akadémiai, Bp. 1953.
AJÖM VI.	<i>Arany János összes művei VI. Zsengék. Töredékek. Rögöntések.</i> S. a. r. Voinovich Géza. Akadémiai, Bp. 1952.
AJÖM VII.	<i>Arany János összes művei. Szerk. Keresztury Dezső. VII. Drámafordítások 1. Shakespeare: A Szent-Iván éji álom. Hamlet, dán királyfi. János király.</i> S. a. r. Ruttkay Kálmán. Akadémiai, Bp. 1961.
AJÖM VIII.	<i>Arany János összes művei. Szerk. Keresztury Dezső. VIII. Drámafordítások 2. Arisztophanész: A lovagok. A felhők. A darázsok. A béke. Az acharnaebeliek.</i> S. a. r. Kövendi Dénes. Akadémiai, Bp. 1961.
AJÖM X.	<i>Arany János összes művei. Szerk. Keresztury Dezső. X. Prózai művek 1. Eredeti szépprózai művek. Szépprózai fordítások. Kisebb cikkek. Tanulmányok. Iskolai jegyzetek.</i> S. a. r. Keresztury Mária. Akadémiai, Bp. 1962.
AJÖM XI.	<i>Arany János összes művei. Szerk. Keresztury Dezső. XI. Prózai művek 2. 1860–1882.</i> S. a. r. Németh G. Béla. Akadémiai, Bp. 1968.

- AJÖM XII. *Arany János összes művei.* Szerk. Keresztury Dezső. XII. *Prózai művek 3. Glosszák, szerkesztői üzenetek, szerkesztői megjegyzések, előfizetői felhívások.* S. a. r. Németh G. Béla. Akadémiai, Bp. 1963.
- AJÖM XIII. *Arany János összes művei.* Szerk. Keresztury Dezső. XIII. *Hivatali iratok 1. Nagyszalonta – Nagykőrös – Budapest (1831–65).* S. a. r. Dánielisz Endre, Törös László, Gergely Pál. Akadémiai, Bp. 1966.
- AJÖM XIV. *Arany János összes művei.* Szerk. Keresztury Dezső. XIV. *Hivatali iratok 2. Akadémiai évek (1859–77).* S. a. r. Gergely Pál. Akadémiai, Bp. 1966.
- AJÖM XV. *Arany János összes művei.* Szerk. Keresztury Dezső. XV. *Levelezés I. Arany János levelezése (1828–1851).* S. a. r. Sáfrán Györgyi, Bisztray Gyula, Sándor István. Akadémiai, Bp. 1975.
- AJÖM XVI. *Arany János összes művei.* Szerk. Keresztury Dezső. XVI. *Levelezés II. Arany János levelezése (1852–1856).* S. a. r. Sáfrán Györgyi, Bisztray Gyula, Sándor István. Akadémiai, Bp. 1982.
- AJÖM XVII. *Arany János összes művei.* Szerk. Korompay H. János. XVII. *Levelezés III. Arany János levelezése (1857–1861).* S. a. r. Korompay H. János, Bódyné Márkus Rozália, Jankovits László. Universitas, Bp. 2004.
- AJÖM XVIII. *Arany János összes művei.* Szerk. Korompay H. János. XVIII. *Levelezés IV. Arany János levelezése (1862–1865).* S. a. r. Új Imre Attila. Universitas, Bp. 2014.
- AJVM *Arany János válogatott művei IV. Tanulmányok. Cikketek. Levelek.* Kiad. Barta János. Bp. 1953.
- AkAlm Magyar Tudom. Akadémiai Almanach csillagászati és közönséges naptárral, Pesten, Eggenberger Ferdinánd m. akad. könyvtárosnál
- AkÉrt Akadémiai Értesítő
- Aknay 2003. *Gáspár János (1816–1892). Dokumentumok.* Összeállította Aknay Tibor. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Bp. 2003. (A magyar neveléstörténet forrásai XIX.)
- ALÖMI. *Arany László összes művei.* S. a. r. Gyulai Pál. I. *Piroska és édes anyja emlékéül.* 341–370.
- Antal–Sáfrán 1985. *Arany János akadémiai kézirataiból.* Összeállította Antal Jánosné és Sáfrán Györgyi Tózsér Ágnes segítségével. Az előszót Keresztury Dezső írta. Bp., MTA Könyvtára, 1985. 74. (fakszimile)

ápr.	április
Arany 1901.	<i>Arany János levelei unokájához</i> . VU 1901. 49 sz. dec. 8. 786–787.
<i>Arany–Gyulai</i> 1882.	<i>Arany János kodicillusa a Gyulai Pálnak írt leveléhez</i> . PN (reggel) 1882. 309. sz. nov. 9.
AranyTársÉvk	<i>Arany Társaság Évkönyve</i> . Nagykőrös.
ArchÉrt	Archeologiai Értesítő
ArchKözl	Archeológiai Közlemények
ArsHung	Ars Hungarica
aug.	augusztus
Baranyai 1919.	Baranyai Zoltán: <i>Edouard Sayous levelezése magyar tudósokkal</i> . BpSz 1919. 177. köt. 199–213.
Bayer 1909.a	Bayer József: <i>Shakespeare drámái hazánkban I–II</i> . 1909.
Bayer 1909.b	r. [Bayer József]: <i>Arany János Hamlet fordításának történetéhez</i> . Magyar Shakespeare-Tár 1909. II. 318–319.
Benczúr 1911.	Benczúr Gyula: <i>Arany János két német levele</i> . AkÉrt 1911. 393–394.
Benkó 1897.	Benkó Imre: <i>Arany János tanársága Nagy-Kőrösön</i> . Nagy-Kőrös, 1897.
Bodó 1928.	Bodó Jenő: <i>Arany János levele</i> . Csurgói református Csonkai Vitéz Mihály reálgimnázium Értesítője 1927/28. 9–10.
Bordás 2008.	Bordás László: <i>Nagyszalonta város temetőinek monográfiája</i> . Csikszereda, 2008.
Boronkai 1994.	Boronkai Szabolcs: <i>A soproni Kolbenheyer Mór „Toldi”-fordításai</i> . SoprSz 1994. 302–306.
BH	Budapesti Hírlap
Bp.	Budapest
BpKözl	Budapesti Közlemények
BpN	Budapesti Negyed
BpSz	Budapesti Szemle
Brassói 1981.	Brassói Fuchs Herman: <i>Arany János és a konyhai meteorithullás</i> . Műv 1981/6. 49.
c.	című
Cieger 2004.	Cieger András: <i>Társasági élet „hivatalból”. A politika szereplői által rendezett társaséleti események Budapesten a dualizmus korában</i> . BpN 2004. 313–330.
Cieger 2008.	Cieger András: <i>Lónyay Menyhért 1822–1884</i> . Bp., Századvég, 2008.
CommBHMedH	Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica

- Concha 1882. Concha Károly: *Irodalmi erekllye. 1882. okt. 24.* Melléklet 1. és MoNv 1882. okt. 29. 701.
- Czeizel 2001. Czeizel Endre: *Aki költő akar lenni, pokolra kell annak menni?* Bp. 2001.
- CsalKör Családi Kör
- CsalL Családi Lapok
- Csapodi 1900. Csapodi István: *Arany János szembajához.* BpSz 1900. 103. köt. 315–316.
- Császár 1914. Császár Ernő: *Arany János öt levele.* ItK 1914. 97–100.
- Csatkai 1928. Csatkai Endre: *Magyar írók levelei.* ItK 1928. 118–120.
- Csokonai 1999. Csokonai Vitéz Mihály: *Levelezés.* S. a. r. és a jegyzeteket írta Debreczeni Attila. Bp., Akadémiai, 1999. In *Csokonai Vitéz Mihály összes művei.* Szerk. Debreczeni Attila és Szuromi Lajos
- Csorba 1999. Csorba György: *Az 1848–49-es törökországi magyar emigráció története.* HadtörtKözl 1999. 352–398.
- Csörsz–Küllös 2006. *Közköltészet 2. Társasági és lakodalmi költészet.* S. a. r. Csörsz Rumen István és Küllös Imola. Bp., Universitas, 2006.
- Csűrös 1907. Csűrös Ferenc: *Arany János ismeretlen öt levele.* VU 1907. 54. évf. 21. sz.
- Dallos 1938. Dallos István: *Arany János ismeretlen levele.* In Mártonvölgyi László: *Zarándokúton a Kárpátok alatt.* Nyitra [1938.] 154–156.
- Dánielisz 1961. Dánielisz Endre: *Arany János ismeretlen levele egy ifjú tollforgatóhoz.* IgSzó 1961. I. 459–461.
- Dánielisz 1986. Dánielisz Endre: *Arany János ismeretlen levele (részletek).* MNyr 1986. 265–268.
- Dánielisz 1992. *Arany János ismeretlen levele a gyorokiakhoz.* Körösi Műhely 1992. 1. sz. 12.
- Dávidházi 1989. Dávidházi Péter: *„Isten másodszülöttje”: A magyar Shakespeare-kultusz természetrajza.* Gondolat, Bp. 1989.
- Dávidházi 1992. Dávidházi Péter: *Hunyt mesterünk. Arany János kritikai öröksége.* Argumentum, Bp. 1992.
- Dávidházi 2013. Dávidházi Péter: *Egykori honoráriumunk. Toldy Ferenc és Arany János ismeretlen levélváltása.* In: *Az olvasás labirintusában. Tanulmányok Eisemann György hatvanadik születésnapjára.* Szerk. Bednánics Gábor, Hansági Ágnes, Vaderna Gábor. Historia Litteraria Alapítvány – Ráció Kiadó, Bp. 2013. 201–203.

- Deák 2004. Deák Ágnes: *Deák, a magyarok Mózese. Deák Ferenc és a kortárs utókor*. Holmi, 2004. 935–946.
- Debreczeni 1967. Debreczeni István: *Arany János három levele*. ItK 1967. 646–651.
- DebrKözl
dec. Debreceni Közlöny
december
- Dévényi Iván 1955. Dévényi Iván: *Arany János levele egy esztergomi fotografusmesterhez*. Vig 1955. 661–662.
- Divald 1917. Divald Kornél: *A Magyar Tudományos Akadémia palotája és gyűjteményei. Magyarázó kalauz*. Bp., a Magyar Tudományos Akadémia kiadása, 1917.
- Dobrossy 1985. Dobrossy István: *A miskolci vendégfogadók és a vendéglátás története (1745–1945)*. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1985.
- Egyenl
Elv. Egyenlőség
Ék elveszett
Életképek
EöJLev Eötvös József: *Levelek*. S. a. r. Oltványi Ambrus. Magyar Helikon, Bp. 1976.
- Ercsey Róza 1937. Ercsey Róza: *Kiadatlan Arany-levelek*. Arany Társ. Évk. 1936–1937. XII. Nagykőrös 1937. 5–18.
- ErdISz Erdélyi Irodalmi Szemle
ErdMúz Erdélyi Múzeum
- EstHK 1925. Az Est Hármaskönyve. *A százéves Jókai emléke*. Bp. 1925. 141–143.
- ev. evangélikus
- Farkas 1882. Farkas Kálmán: *Arany János betegségéről. Orvosi észleletek*. Nemzet, 1882. dec. 20. 5–6.
- Farnos 1896. Farnos Dezső: *Arany és Tompa kiadatlan levelei*. ErdMúz 1896. 446–449.
- Fenyő 1963. Fenyő István: *Arany-levél a Lenin-könyvtárban*. ItK 1963. 186.
- Ferenczi 1903. Ferenczi Zoltán: *Báró Eötvös József*. Bp., a Magyar Történelmi Társulat kiadása, 1903.
- Ferenczi 1904. Ferenczi Zoltán: *Deák élete*. Bp., MTA, 1904.
- FL Fővárosi Lapok
fol. folio
fr. francia
- FöldtKözl Földtani Közlöny
- G. Tóth 1996. G. Tóth Ilona: *A városi bírótól a polgármesterig – Pálffy Ferenc*. Szeged, 1996. jan. 10–11.

- Gáspár 1894. Gasparone [Gáspár Imre]: *Emlékezés Jókai Móra*. Debreczeni Ellenőr, 1894. január 6. 1–2.
- Géher 2005. Géher István: *A magyar „Hamlet”: Arany János furcsa álcája*. Holmi 2005. 1511–1540.
- Geönczy 1978. Geönczy József: *Arany János és Gönczy Pál barátsága*. ItK 1978. 207–209.
- Gergely 1957. Gergely Pál: *Arany János és az Akadémia*. Bp., Akadémiai, 1957. (Irodalomtörténeti Füzetek)
- Gergely 1971. Gergely Pál: *Az utolsó levél és egy korai vers*. MN 1971. febr. 2. 4.
- Gergely 1975. Gergely Pál: *Ismeretlen Arany-levelek*. MN 1975. nov. 19. 4.
- Gergely 1979. gör. *Lomtári leletek, értékes levelek*. MN 1979. jan. 11. 4.
- Gottschalck 1819. Gottschalck, Friedrich: *Orden des heiligen Stephan*. In *Almanach der Ritter-Orden*. Leipzig, 1819. 42.
- Grósz 1900. Grosz Emil: *Arany János szembaja*. BpSz 1900. 102. köt. 437.
- Grósz 1939. Grósz Emil: *Ötven év munkában*. Bp., 1939.
- Gulyás 1918. Gulyás József: *Néhány, Erdélyi Jánosra vonatkozó levél*. Sárospataki Hírlap 1918. október 19.
- Guttenberg 1888. Guttenberg Pál: *Arany János költői iskolája*. Nemzet (regg.) 1888. okt. 4. 274. sz.
- Gyöngyössy 1901. Gyöngyössy László: *Arany János élete és munkái*. Bp. 1901.
- György 1926. György Lajos: *Gyulai Pál levelei Szabó Károlyhoz*. ErdISz 1926. 122–128, 232–237, 458–467.
- GyPLev I. *Gyulai Pál levelezése 1843-tól 1867-ig*. S. a. r. Somogyi Sándor. Akadémiai, Bp. 1961.
- GyPLev II. *Gyulai Pál levelezése 1868-tól 1909-ig*. S. a. r. T. Szabó Levente (kézirat)
- H. Fekete 1958. H. Fekete Péter: *Arany János birtokvásárlása*, ItK 1958. 514–517.
- H. Fekete 1960. H. Fekete Péter: *Arany kiadatlan levele Rozvány György-höz*. ItK 1960. 480–481.
- HadtörtKözl Hadtörténelmi Közlemények
- Hajnóczy 1988. Hajnóczy Gábor: *A nemzeti építészeti stílus kérdése az akadémia palota körüli vitában*. In *Forradalom után – ki-egyezés előtt. A magyar polgárosodás az abszolutizmus korában*. Szerk. Németh G. Béla. Bp., Gondolat, 1988. 195–214.

- Halász 1928. Halász Gábor: *Arany János egyetemi tanársága (A költő egy kiadatlan levele)*. Napk 1928. II. 660.
- Hász-Fehér 2012. Hász-Fehér Katalin: *Arany János ismeretlen verse*. Forrás 2012. április 85–100.
- Hász-Fehér, kézirat Hász-Fehér Katalin: *Arany János lapszéli jegyzetei III. (Arany János munkái, kritikai kiadás, kézirat)*
- Haz Hazánk
- HazKülf Hazánk s a Külföld
- Hegedüs 1930. Hegedüs Zoltán: *Kazinczy-ünnepély Sátoraljaújhelyen 1859-ben és a Kazinczy-alap története 1870-ig*. ItK 1930. 43–51.
- Heller 1920. Heller Bernát: *Heine hatásának egynémely nyoma Arany János műveiben*. Nyug 1920. 368–381.
- Hevesi 1924. Hevesi Endre: „*Se kedv, sem erő...*” SzínhÉ 1924. 26. sz. 22–23.
- HHStA Haus-, Hof- und Staatsarchiv
- Honism Honismeret
- Högye 1983. Högye István: *Arany János 1872-ből való levele Zemplén vármegyéhez*. Honism 1983/3. 29–30.
- Högye 1990. Högye István: *Kazinczy Ferenc és családjára vonatkozó iratok, dokumentumok Zemplén vármegye Levéltárában*. Összegyűjtötte: Högye István. Sátoraljaújhely, 1990. (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek 30.)
- IgSzó Igaz Szó
- ill. illetve
- Imre 2003. Imre László: *Deák Ferenc és a magyar irodalom*. In *Deák Ferenc emlékezete*. Szerk. Szabó András. Bp., Akadémiai, 2003. 197–206.
- Iőr Irodalmi Őr
- Irinyi 2002. Irinyi Károly: *A politikai közgondolkodás és mentalitás változatai Debrecenben 1867–1918*. Debrecen, 2002.
- Irodalmi Értesítő* 1875. *Irodalmi Értesítő* Buzárovits Gusztáv könyv-, zene- és képkereskedéséből 1875. 121–122.
- Irodtud Irodalomtudomány
- It Irodalomtörténet
- ItK Irodalomtörténeti Közlemények
- Iványi 1972. Iványi Emma: *Arany László két levele háziorvosához*. OrvtK 1972.
- JMÖM 96. köt. *Jókai Mór összes művei*. Bp. 1898. 96. köt.

- JMÖM II. *Jókai Mór összes művei.* Szerk. Lengyel Dénes és Nagy Miklós. *Levelezés II. Jókai Mór levelezése (1860–1875).* S. a. r. Oltványi Ambrus. Akadémiai, Bp. 1975.
- JMÖM III. *Jókai Mór összes művei.* Szerk. Nagy Miklós. *Levelezés III. Jókai Mór levelezése (1876–1885).* S. a. r. Györfly Miklós. Akadémiai, Bp. 1992.
- Jókai 1925. *Az Est Hármaskönyve. A százéves Jókai emléke.* Bp. 1925. 141–143.
- Jókai-szótár* *Jókai-szótár I–II.* Készítették: Balázs Géza, P. Eöry Vilma, Kiss Gábor, J. Soltész Katalin, T. Somogyi Magda. Bp., Unikornis, 1994.
- Jónás 1903. Jónás Károly: *Arany János – Salamon Ferenchez.* ItK 1903. 94–98.
- jún. június
- júl. július
- k. körül
- Kaba 2012. Kaba Eszter: „*Íme ez az ember, aki iránt a magyar irodalom hálával tartozik.*” *Heckenast Gusztáv szépirodai adatai.* In Lipták Dorottya (szerk.): *A vállalkozó és a kultúra. Heckenast Gusztáv, a legendás könyvkiadó (1811–1878).* Kossuth–EKF, Budapest–Eger, 2012. 101–134.
- Kacziány 1905. Kacziány Aladár: *Toldy levelezése Arannyal.* Haz 1905. aug. 13. 191. sz. mell. (kivonat)
- Kállay 2007. Kállay Géza: *Nem mintha már teljesen elégtelt volna a dolgommal.* [!] *1866 Arany János Hamlet fordítása.* In *A magyar irodalom története 1800-tól 1919-ig.* Szerk. Szegedy-Maszák Mihály, Veres András. Bp., Gondolat, 2007. 491–510.
- Kardos 1938. Kardos Albert: *Arany János két ismeretlen levele.* ItK 1938. 55–56.
- Kéky 1912. Kéky Lajos: *Tompa Mihály.* Bp. 1912.
- Kéky 1942. Kéky Lajos: *Vadnay Károly levelestárából.* I. ItK 1942. 41–63.
- Kemény 1983. Kemény Mária: *A Gerenday-féle sírkögyár története (1847–1952).* ArsHung 1983. 93–126.
- KépCsalL Képes Családi Lapok
- Kerényi 2008. Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete.* Bp., Osiris, 2008.
- Keresztury 1967. Keresztury Dezső: „*S mi vagyok én...*”. *Arany János 1817–1856.* Szépirodalmi, Bp. 1967.

- Keresztury 1978. Keresztury Dezső: *Arany és a Magyar Tudományos Akadémia*. MTA I. OK, 1978. 11–22.
- Keresztury 1987. Keresztury Dezső: „Csak hangköre más”. Szépirodalmi, Bp. 1987.
- KisfTÉ ÚjF A Kisfaludy Társaság Évlapjai. Új Folyam
Kkunság Kiskunság
Ko Koszorú
- Kodály–Gyulai 1952. Kodály Zoltán–Gyulai Ágost: *Arany János népdalgyűjteménye*. Bp. 1952.
- KoKözl Kolozsvári Közlöny
- Koroda 1929. Koroda Pál: *Irodalmi körforgás*. Nyug 1929. I. 395–397.
- Korompay 2002. Korompay H. János: *A „kegyeletes fiú” textológiája (Az Arany János-levelek kiadástörténetéhez)*. In *A két Arany. Összehasonlító tanulmányok*. A Csonka-toronybeli Arany János Múzeum centenáriumára rendezett nagyszablatú konferencia (1999. augusztus 27–29.) anyagából szerk. Korompay H. János. Universitas, Bp. 2002. 174–199.
- Korompay 2005. Korompay H. János: *Thalès Bernard levele Arany Jánosnak*. In *Szövegkönyv. Tanulmányok Kerényi Ferenc hatvanadik születésnapjára*. Szerk. Szilágyi Márton, Völgyesi Orsolya. Bp., Ráció, 2005. 44–51.
- Korompay 2008. Korompay H. János: „De többet erről nem írhatok.” *Az Arany–Ercsey levelezés eltűnt darabjairól*. ItK 2008. 37–53.
- Korompay 2010. Korompay H. János: *Arany János A nemzet napszamosai című dialógusa*. In *Építész a kőfejtőben: Tanulmányok Dávidházi Péter hatvanadik születésnapjára. – Architect in the Quarry: Studies Presented to Péter Dávidházi On His Sixtieth Birthday*. Szerk. Hites Sándor, Török Zsuzsa. Bp., rec. iti. 2010. 159–166.
- Korompay 2011. Korompay H. János: *Arany, Reviczky és a költői beavatást kérő levelek*. ItK 2011. 389–411.
- Korompay 2012. Korompay H. János: *Arany János keresztje: a kitiüntetés*. ItK 1912. 593–628.
- Kozári 2005. Kozári Monika: *A dualista rendszer (1867–1918)*. Bp., Pannonica, 2005.
- Kozocsa 1939. Kozocsa Sándor: *Arany János és Koroda Pál*. It 1939. 49.
- Kozocsa 1964. Kozocsa Sándor: *Arany János kiadatlan önéletrajza*. MKSz 1964. 65–66
- KÖM 1960. *Kölcsey Ferenc művei I.* Szerk. Szauder Józsefné és Szauder József. Bp. 1960. (Magyar Parnasszus)

Kt	Kézirattár
KváriKözl	Kolozsvári Közlöny
l.	lásd
l. vagy lev.	levelező
lat.	latin
Latkóczy 1898.	Latkóczy Mihály: <i>Arany János levelezése Szinnyei Merse Félix-nével</i> . VU 1898. 18. sz. máj. 1. 294–297.
Lukinich 1926.	Lukinich Imre: <i>Arany János életéhez</i> . ItK 1926. 300–304.
Mados 1932.	Mados György: <i>Levél-relikviák egy muzeum lim-lomjai közül. Hogyan oktatta ki Arany János Kőrösi Mihályt a tisztességes életre és mit válaszolt a kártyás parasztagazda a költő levelére</i> . NU 1932. máj. 22. 21–22.
MAÉ	Magyar Akadémiai Értesítő
MBaz	Magyar Bazár
máj.	május
Major 1998.	Major Miklós: „ <i>Csupa zaj, csupa ének, csupa zene volt az egész hegy</i> ” (<i>Szüreti szokások – szőlőhegyi mulatságok a Szilágyságban</i>). In: Kriza János Néprajzi Társaság évkönyve 6. Kolozsvár, 1998. 133–146.
Máramarossziget 1913.	<i>Helvét hitv. lyc. Ért. 1912/1913</i> . Máramarossziget 1913. 104–107.
márc.	március
Márki 1917	Márki Sándor: <i>Horváth Mihály</i> . Bp. 1917.
Mártonvölgyi 1955.	Mártonvölgyi László: <i>Arany János ismeretlen levele</i> . ItK 1955. 377–378.
MCsill	Magyar Csillag
Mészáros 1988.	Mészáros István: <i>Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája (996–1948)</i> . Bp. 1988.
MH	Magyar Hírlap
Miklós 1963.	Miklós Róbert: <i>Arany János ismeretlen verse és Tóth Lőrincnek írt kiadatlan levelei</i> . PIM Évk. 1963. Bp. 1963. 163–168.
Miklós 1967.	Miklós Róbert: <i>Arany János és Arany László kiadatlan levelei</i> . PIM Évk. 1965–66. Bp. [1967.] 175–177.
MÍL 1938.	<i>Magyar írók levelei (XV–XX. század)</i> . Bp. 1938.
Milbacher 2009.a	Milbacher Róbert: <i>Roncsolt anyag, fájó gép. Arany János testéről</i> . In: <i>Arany János és az emlékezet balzsama. Az Arany-hagyomány a magyar kulturális emlékezetben</i> . Ráció Kiadó, Budapest, 2009. 97–124.

Milbacher 2009.b	Milbacher Róbert: <i>A walesi bárdok szerepe az Arany-hagyományban</i> . In <i>Arany János és az emlékezet balzsama. Az Arany-hagyomány a magyar kulturális emlékezetben</i> . Bp., Ráció, 2009. 297–299.
MKSz	Magyar Könyvszemle
MN	Magyar Nemzet
MNI	Magyar Néplap
MNy	Magyar Nyelv
MNyr	Magyar Nyelvőr
MNyszet	Magyar Nyelvészet
MoNv	Magyarország és a Nagyvilág
Móricz 1932.	M. Zs. [Móricz Zsigmond]: <i>Arany János családja levelezéséből</i> . Nyug 1932. 371–376.
MS	Magyar Sajtó
MST	<i>A magyar sajtó története</i> II/1–2. Szerk. Kosáry Domokos és Németh G. Béla. Akadémiai, Bp. 1985.
MSzal	Magyar Szalon
MSzal 1885.	<i>Lónyay Menyhért gróf irodalmi hagyatéka</i> . MSzal 1885. II köt. 421–426.
MSzinhL	Magyar Színházi Lap
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTA I. OK	a Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Közleményei
MTAK	a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
MTud	Magyar Tudomány
MTudTársÉvk	A Magyar Tudós Társaság Évkönyve
MU	Magyar Ujság
MU 1935.	<i>Ismeretlen Arany levél kerül elő Nyitrán</i> . Magyar Ujság [Bratislava–Pozsony] 1935. júl. 13.
Műv	Művelődés
Nagy Iván 1870. X.	Nagy Iván: <i>Az 1869-dik évi ápril 20-dikán hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója</i> . Tizedik kötet. Szerk. Nagy Iván. Pest, Légrády, 1870.
Nagy Miklós 1931.	Nagy Miklós: <i>Sayous Ede emlékezete</i> . BpSz 1931. 222. köt. 166–202.
Nagy Pál 1881.	Nagy Pál: <i>Tompa reliquiák</i> . II. RozsnyHír 1881. júl. 31. 31. sz.
Napk	Napkelet
Nbja	Nép barátja
né.	német
Nemzet 1882.	Nemzet, 1882. 91. sz. nov. 30.

- Németh József 1993. Németh József: *A fásori gimnáziumtól a világhírig*. Diakonia 1993/2. 47–52.
- Németh Sára 1938. Németh Sára: *Kolbenheyer Móric*, Bp, 1938.
- Népbarát
november
Nővilág
Nagyszalontai Arany János Emlékmúzeum
NU Nemzeti Ujság
NyItudK Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények
Nyt Nyelvészet
Nyugat
október
olasz
Olay 1931. Olay Ferenc: *Sayous Ede levelezéséből*. BpSz 1931. 222. köt. 282–293
- Olds 1996. Marshall C. Olds: *Mallarmé and internationalism*. In *Kaleidoscopes. Essays in Nineteenth-Century French Literature in Honor of Thomas H. Goetz*. Edited by Graham Falconer and Mary Donaldson-Evans. Toronto. Centre d'Études Romantiques Joseph Sablé, 1996. 157–168.
- OrvHetilap Orvosi Hetilap
OrvtK Orvostudományi Közlemények
Osztojics 1915. Osztojics Tihamér: *Arany János levele Jovanovics Jánoshoz*. ItK 1915. 242.
- P. Pesti
P. I. 1882. P. I.: *Arany János két levele*. Kolozsvári Közlöny 1882. dec. 3. és 5.
- Pál 1986. Pál Endre: *Arany János betegségei*. It 1986. 316–337.
Pallas *A Pallas nagy lexikona* V. Pallas, Bp. 1893.
- Palmer 1886.a Palmer Kálmán: *A költő és unokája*. FL 1886. okt. 22.
Palmer 1886.b Palmer Kálmán: *A költő és unokája*. Magyar Bazár 1886. 21. sz. nov. 1. 161–162.
- Papp Ferenc 1941. Papp Ferenc: *Gyulai Pál*. Bp., MTA 1941. I–II.
Papp Ivánné 1960. Papp Ivánné: *Arany János és a tiszaijlaki könyvtár*. MKSz 1960. 177–183.
- Perényi 1934. Perényi József: *Szemere Miklós irodalmi hagyatékából*. ItK 1934. 72–83, 152–165, 266–278, 378–386.
- PetMuz Petőfi Múzeum

- Petőfi 1997. *Petőfi Sándor összes művei* 3. Szerk. Kerényi Ferenc. *Petőfi Sándor összes költeményei (1844. szeptember – 1845. július)*. Szerk. Kerényi Ferenc. S. a. r. Kiss József, Kerényi Ferenc, Martinkó András, Ratzky Rita, Szabó G. Zoltán. Bp., Akadémiai, 1997.
- PH Pesti Hírlap
- Pierer's Universal-Lexikon* 1863. *Pierer's Universal-Lexikon*, Band 16. Altenburg 1863.
- PIM Petőfi Irodalmi Múzeum
- PN Pesti Napló
- PN 1882. *Arany János kodicillusa a Gyulai Pálnak írt leveléhez*. PN 1882. 309. sz. nov. 9. (reggel) 1–2.
- PN 1887. PN (esti) 1887. 93. sz. ápr. 4.
- PN 1889. *Arany János rendjele*. PN 1889. 18. sz. jan. 18. 1.
- PN 1911. PN 1911. febr. 21.
- Pomeau 1995. René Pomeau: *Voltaire en son temps*. Fayard, 1995. II.
- Póth 1960. Póth István: *Jovan Jovanović Zmaj levele Arany Jánoshoz*. ViF 1960. 443–446. és *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből*. Bp. 1962. 406–407.
- Póth 1987. Póth István: *Pismo Jovana Jovanovića Zmaja Jánosu Aranyu*. In *Stazama prijateljstva. Članci i studije*. Bp., Tankönyvkiadó 1989. 104–109.
- prot. protestáns
- ProtEgyhIskLap Protestáns Egyházi s Iskolai Lapok
- ProtKépN Protestáns Képes Naptár
- ProtSz Protestáns Szemle
- ProtTudSz Protestáns Tudományos Szemle
- Pukánszky 1938. Pukánszky Kádár Jolán: *Iratok a Nemzeti Színház történetéhez*. Bp., 1938.
- Pukánszky 1939. Pukánszky Kádár Jolán: *A drámabíró bizottság*. ItK 1939. 6–16., 123–135.
- Rédey 1925. Rédey Tivadar: *Arany János egy ismeretlen levele*. MNy 1925. 267–268 .
- ref. református
- Riedl 1904. Riedl Frigyes: *Arany János*. Harmadik bővített kiadás. Bp., Franklin, 1904.
- Ritoók 1972. Ritoók Zsigmond: *Az antik görög színjáték*. In *A színház világtörténete*. Főszerk. Hont Ferenc. Bp., Gondolat, 1972. I. 43–68.
- Rolla 1944. Rolla Margit: *Arany estéje*. Bp., Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1944.

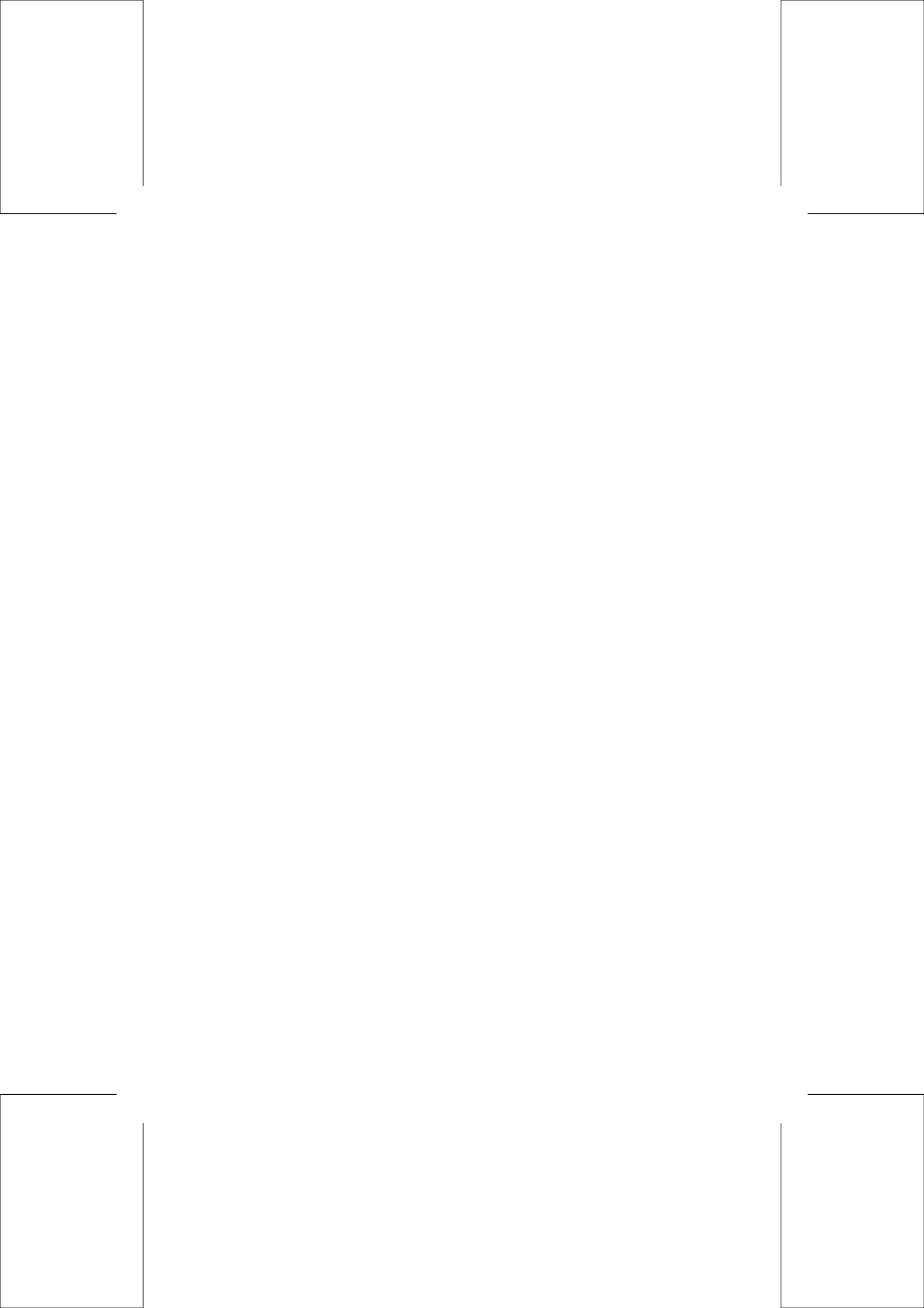
- RozsnyóH Rozsnyói Híradó
Ruhmann 1935. Ruhmann Jenő: *Graichman Jakab*. ProtSz 1935. 473–475.
s. a. r. sajtó alá rendezte
Sáfrán 1960.a Sáfrán Györgyi: *Arany János és Rozvány Erzsébet*. Akadémiai, Bp. 1960.
Sáfrán 1960.b Sáfrán Györgyi: *Az öreg Arany – unokája leveleiben*. ItK 1960. 82–87.
Sajtótört. 1985. *A magyar sajtó története* II/1–2. Szerk. Kosáry Domokos és Németh G. Béla. Akadémiai, Bp. 1985.
Sas Andor 1915. S. S. [Sas Andor]: *Arany János és az oroszok*. VU 1915. 14. sz. ápr. 4. 224.
Sas Ede 1927. S. E. [Sas Ede]: *Arany János ismeretlen kézírásai. A Toldi költője és barátja: Gönczy Pál*. PH 1927. máj. 15. 38–39.
Scheiber 1957.a Scheiber Sándor: *Arany János levele Ballagi Mórhoz a Hatvani-versről*. ItK 1957. 280–281.
Scheiber 1957.b Scheiber Sándor: *Arany János ismeretlen szatírája: A nemzet napszamosai*. It 1957. 274–275.
Scheiber 1958. Scheiber Sándor: *Arany János két levele Nagy Miklóshoz*. ItK 1958. 80–81.
Scheiber 1962.a Scheiber Sándor: *Arany János levele Hirschler Ignác személyhez*. ItK 1962. 195–196.
Scheiber 1962.b Scheiber Sándor: *Arany János és a Müncheni Magyar Egylet*. MTud 1962. 591–593.
Scheiber 1965. Scheiber Sándor: *Arany János-levelek*. ItK 1965. 471–473.
Scheiber 1967. Scheiber Sándor: *Három Arany-levél*. ItK 1967. 330–332.
Scheiber 1968. Scheiber Sándor: *Arany János két levele*. MTud 1968. 194–195.
Scheiber 1973. Scheiber Sándor: *Arany János leveleiből*. MTud 1973. 257–259. (fotokópiával)
Scheiber 1979. Scheiber Sándor: *Egy százéves Arany-vers*. Budapest 1979/11. 23.
Scheiber 1982. Scheiber Sándor: *Arany János levele Ballagi Mórhoz*. ItK 1982. 458.
Somogyi Éva 1994. Somogyi Éva: *A delegáció*. Száz 1994. 465–516.
Somogyi Sándor 1956. Somogyi Sándor: *Arany László*. Bp., 1956.
SoprSz Soproni Szemle
sz. szám vagy született
Szabadi 1955. Szabadi Sándor: *Adalékok a kecskeméti levéltárakból Arany János nagykörösi működéséhez*. Kkunság 1955. 25–29.

- Szabadi 1957. Szabadi Sándor: *Arany János nagykőrösi működéséről*. It 1957. 276–284.
- Szabó 1959. Szabó T. Attila: *Arany-levelek és Arany-vonatkozások Szabó Károly levelezésében*. NyItudK 1959. 99–103.
- Szász Károly 1869. Szász Károly: *Az Eperjes melletti „Erdei Lakhöz”*. HazKülf 1869. jan. 21.
- Száz szept. Századok szerkesztette
- Szemere 1882. *Szemere Miklós összegyűjtött munkái*. Bp. 1882. I–III.
- Szendrey 1917. Szendrey Zsigmond: *Kiadatlan részek Arany Ercseyhez írt leveleiből*. It 1917. 465–468.
- Szentpétery 1935. Szentpétery Imre: *A Bölcsészettudományi Kar története 1635–1935. (A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története IV.)* Bp. 1935.
- SzépirodKözl SzF Szépirodalmi Közlöny Szépirodalmi Figyelő
- Sziklay 1955. Sziklay László: *A századvég ellenzéki irodalmának történetéből*. Gáspár Imre. Bp., Művelt nép, 1955.
- Szilágyi F. 1979. Szilágyi Ferenc: *Egy Arany-szösszenet ismeretlen eredeti szövege*. It 1979. 436–440.
- Szilágyi M. 2001. Szilágyi Márton: *Lisznyai Kálmán. Egy 19. századi írói életpálya társadalomtörténeti tanulságai*. Argumentum, Bp. 2001.
- SzínhÉ Színházi Élet
- Szinnyei 1948. Sinnyei Ferenc: *Arany János kiadatlan levele*. ItK 1948. 151.
- Szinnyei VIII. Sinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. VIII. Bp., 1902.
- szül. született
- t. tag vagy tiszteletes
- T. Szabó 2008. T. Szabó Levente: *Az irodalmi nyugdíj és az irodalmi munkanélküliség felhalálása: a Magyar Írói Segélyegylet alapítása*. In *A tér képei: tér, irodalom társadalom*. Kolozsvár, Komp-Press, 2008. 285–338.
- Tájszótár *Új magyar tájszótár*. I–V. Főszerk. B. Lőrinczy Éva. Akadémiai, Bp., 1979–2010.
- Tarjányi 2004. Tarjányi Eszter: *Irodalmi viaskodások. Arany János és az 1850-es évek költői csoportosulásai*. ItK 2004. 292–333.
- ti. tudniillik

- TMLev I–II. *Tompa Mihály levelezése I–II.* S. a. r. Bisztray Gyula. Akadémiai, Bp. 1964.
- TMVM *Tompa Mihály válogatott művei.* Kiad. Bisztray Gyula. Bp. 1961.
- TMVVL *Tompa Mihály: Válogatott versek és levelek.* Szerk. Bisztray Gyula. Bp. 1955.
- Tolnai 1941. Tolnai Gábor: *Arany János ismeretlen levele.* MCsill 1941. okt. 1. 36.
- Tompa 1885. *Tompa Mihály Összes költeményei.* S. a. r. Lévay József. Bp., 1885. I–IV.
- Tompa 1918. *Tompa Mihály „Fekete könyve”.* BpSz 1918. 175. köt. 77–135.
- Tóvári 1997. Tóvári Judit: *Az elit Miskolc város társadalmában. 1872–1917.* Nyíregyháza, Stúdium, 1997.
- Török 2012. Török Zsuzsa: *Wohl Janka és Arany János kapcsolata sajtóközlemények tükrében.* In *Médiumok, történetek, használatok – Ünnepi tanulmánykötet a 60 éves Szajbély Mihály tiszteletére.* Szerk. Pusztai Bertalan. Szegedi Tudományegyetem, Kommunikáció- és Médiatudományi Tan-szék. Szeged, 2012. 140–155.
- UjNemz unit. Uj Nemzedék unitárius
- Uzsoki 1960. Uzsoki András: *Arany János, Rómer Flóris és Xántus János levelek a Győri Múzeumban.* Arrabona (A Győri Múzeum Évkönyve) 2. köt. Győr 1960. 189–193.
- v. von
- Vajda 1954. *Vajda János válogatott politikai írásai.* Összeállította és a bevezetést írta Komlós Aladár. Művelt Nép, Bp., 1954.
- Vajthó 1938. Vajthó László: *Reviczky Gyula levele Arany Jánoshoz és huszonegy mutatóba küldött verse.* ItK 1938. 177–182.
- Varannai 1967. Varannai Aurél: *John Bowring és a magyar irodalom,* Akadémiai, Bp. 1967. (Irodalomtörténeti Füzetek 60.)
- Várdai 1909. Várdai Béla: *Arany János költői hagyatékához.* BpSz 1909. 138. köt. 261–267.
- Varga 1960. Varga Lajos: *Balassa János és Arany János kitüntetése 1867. június 9-én.* CommBHMedH 17. köt. Bp. 1960. 187–191.
- Vargha 1953. Vargha Balázs: *Arany János összes művei I–VI. kötet. Budapest, 1951–1953.* ItK 1953. 1–4. sz. 359–366.
- Vendl 1960. Vendl Aladár: *Szemelvények Szabó József levelezéséből.* FöldtKözl 1960. 230–236.

ViF	Vilgirodalmi Figyelő
Vig	Vigilia
Vincze 1882.	Vincze Viktor: <i>Arany János egy levele</i> . FL 1882. nov. 5. 254. sz. 1583.
VJVM	<i>Vajda János válogatott művei</i> . A válogatás, a szöveggon- dozás és a jegyzetek Németh G. Béla munkája. Szépiro- dalmi Könyvkiadó, Bp. 1988.
vm.	vármegye
VMás	<i>Arany János leveleiből Voinovich Géza másolatai</i> . MTAK Kt Ms 5/38–85.
Voinovich 1929.	Voinovich Géza: <i>Arany János életrajza I</i> . Bp. 1929.
Voinovich 1931.	Voinovich Géza: <i>Arany János életrajza II</i> . Bp. 1931.
Voinovich 1938.	Voinovich Géza: <i>Arany János életrajza III</i> . Bp. 1938.
Voinovich I–VI.	<i>Arany János Összes Művei Ráth-féle kiadásában nem közölt levelek. 1844–1882. Voinovich Géza által készítettett másolatok (6 füzet)</i> . MTAK Kt Ms 3/1–6.
VU	Vasárnapi Ujság
WA	Wiener Abendpost
Wallentinyi–Kéky	<i>Tompa Mihály levelei</i> . Kéky féle másolatok I–IV. MTAK Kt Ms 10.181.
Warcy 1824.	Warcy, L. Paillet de: <i>Histoire de la vie et des ouvrages de Voltaire</i> . Paris, 1824.
Wohl 1882.a	Wohl Janka: <i>Gyermekéveimből (Visszaemlékezés Arany Jánosra)</i> . PN 1882. 298. sz. okt. 29. 1–2.
Wohl 1882.b	Wohl Janka: <i>Gyermekéveimből (Visszaemlékezés Arany Jánosra)</i> . MBaz 1882. 21. sz. nov. 1. 161–163.
WZ	Wiener Zeitung
Zsoldos 1969.	Zsoldos Jenő: <i>Kitől vásárolt földbirtokot Arany János?</i> ItK 1969. 594–595.

NÉV- ÉS CÍMMUTATÓ

A békák 773
A béke 428, 773, 930
A Csikyék 820
A csillag-hulláskor 615–617, 627, 628, 630
A darázsok 712, 773, 930
A felhők 712, 773, 930
A jóságos özvegynek 838, 886
A lantos búja 899
A lovagok 773, 930
A madarak 773
A nagyidai cigányok 77, 564, 577, 696
A nők ünnepe 428, 773, 861
A nőuralom 773, 861
A pesti ligetben lásd *Ének a pesti ligetről*
A Szent-Iván éji álom 907, 930
A szomorú kinézésű lovag 628, 630
A tölgyek alatt 399, 418, 421, 439, 838, 839, 845, 847, 851
A vigasztaló 922
A walesi bárdok 940
About, Edmond 441, 868, 870, 873
Acosta, Cecilio 442, 871, 874
Adler-Bancalani Hedvig 884
Adorján Péter 547
Ágai Adolf 681
Ágnes asszony 439, 781
Aj-váj 683
Akin Károly 209, 686
Aknay Tibor 902, 931
Aldásy József 65
Áldor Imre 139, 645, 646, 650
Álom-való 690
Amerling, Friedrich von 605
Amicus *lásd* Sámi László
András herceg 154
Andrássy Gyula 591, 602, 605, 614, 681, 729
Antal Jánosné 916, 931
Apáthy Istvánné 880
Apellész 588
Appius Claudius Caecus 639
Appleton, William 442, 871, 874

Arany család 90, 219, 221, 294, 317, 319, 338, 694, 697, 750, 768, 769, 777, 862, 895, 903
 Arany György 323, 465, 466, 893, 895, 896
 Arany Jánosné Ercsey Julianna 119, 124, 218, 243, 259–261, 293, 295, 317, 335, 340, 371, 372, 374, 377, 506, 534, 540, 559, 560, 571, 595, 608, 612, 694, 706, 712, 717, 722, 723, 749, 750, 768, 769, 776, 821, 822, 824, 826, 827, 854, 859, 863, 888, 902, 903, 910, 915, 923
 Arany Juliska 11, 33, 51, 533, 534, 536, 539–542, 547, 548, 559, 561, 563, 576, 617, 618, 652, 658, 668, 827
 Arany László 19, 27–29, 32, 34, 42, 48, 49, 62–66, 68, 69, 71, 72, 78, 79, 87, 90, 96, 109, 112, 117, 119, 120, 122, 124, 133, 138, 143, 144, 150, 166, 168, 172, 174, 176, 178, 187, 196, 203, 206, 211, 220, 227, 240, 242, 243, 245, 247–251, 259–261, 272, 274, 276, 292–294, 299, 302, 321, 327, 332, 336, 368, 369, 377, 389, 390, 412, 424, 432, 447, 463, 480, 494, 507, 508, 530, 533, 534, 538, 547, 548, 549, 550, 554–556, 559, 560, 564, 565, 569–571, 573, 576, 581, 586–588, 590, 593–595, 602, 607–613, 615, 617–619, 627, 628, 630, 633, 637, 638, 641, 647–650, 652, 653, 658–660, 662, 665, 668–671, 674, 676, 679–682, 687, 694, 696, 697, 711–716, 727, 730, 733, 735, 747, 749, 750, 752–754, 770, 772, 774, 777, 819, 821, 839, 861, 877, 881, 886, 889, 894–896, 905, 918, 924, 930, 931, 936
 Arany Lászlóné Szalay Gizella 336, 494, 540, 774, 777, 912
 Arany Sára *lásd* Jámbor Jánosné Arany Sára
 Araus, Alberto y Mariano 443, 871, 874
 Arisztophanész 257, 261, 294, 332, 367, 389, 427, 428, 464, 696, 712, 720, 750, 773, 818, 839, 861, 892, 930
 Arnim, Bettina von 504
 Arnaud, Arsène *lásd* Claretic, Jules
 Arnobius 855
 Árpád vezér 310
Ártatlan dac 605
Árva fiú 866
 Atkinson, William Stephen 460, 461, 887
 Attila, hun uralkodó 42, 50, 154, 561, 574, 584, 600
 Auerbach, Berthold (Moses Baruch) 441, 870, 872
 Augusztin József 486, 912
Az Acharnaebeliek 696, 773, 930
Az elhagyott lak 383, 832
Az elveszett alkotmány 77, 577, 617, 690
Az orthologusokra 708
Az utolsó magyar 774

Babits Mihály 812
Bach, Alexander 746
Baetzmann, Frederik 441, 443, 869, 872, 875
Bajó László 244, 298, 299, 332, 342, 353, 376, 377, 411, 421, 435, 455, 752, 774,
780, 781, 858, 864
Bajza József 541, 849
Bakó István 465, 466, 893, 895
Bakó János 465, 466, 893, 894, 895
Balás Gézáné Bolgár Ilona 725
Balassa János 150, 546, 614, 616, 655, 660, 695, 945
Balássy Dénes 578
Balázs Géza 937
Ballagi Aladár 756, 827, 921
Ballagi (Bloch) Mór 121, 302, 303, 501, 640, 651, 756, 757, 921, 943
Balog Antal 246
Balog család 292, 749
Balog János 246, 662
Balog Mihály 344, 347, 350
Balogh Elek 46, 325, 350, 353, 462, 471, 569, 590, 722, 748, 749, 756, 772, 774,
780, 805–807, 813, 863, 888–900
Balogh Elekné *lásd* Ercsey Vilma
Balogh Istvánné 884
Balogh János 569, 749
Balogh József 323, 471, 472, 719, 771, 900
Balogh Péter 614, 616
Bancroft, George 441, 870, 872
Bánffy Albert 729
Baranyai Zoltán 713, 932
Baras de Penalva 442, 870
Barkassy András 158
Barkassy János 158
Barna Géza 382, 383, 827
Barnafy Kálmán 285, 743
Barta János 529, 931
Bartal György (id.) 598
Bartal György (ifj.) 68, 591
Bartalus István 29, 556, 559, 613
Bártfay László 593
Batsányi János 914
Batta Bálint 534, 554
Batthyány Lajos 657

Batz, Karl W. 442, 871, 874
Bauer József 722
Bayer Ferenc 490, **914**
Bayer, Joseph 442, 870, 873
Bayer József 541, 573, 579, 580, 582, 932
Bede Anna 571, 661, 681, 698
Bednatics Gábor 933
Belot, Adolphe 441, 443, 869, 871, 875
Benzúr Gyula 370, 763, 819, 932
Benedek Lajos 555
Benkó Imre 565, 932
Benkő Mihályné Birizdó Mária 282, 303, **741**, 745, 756, 757
Beöthy Zsolt 815, 816, 817, 877, 878
Béranger, Pierre Jean de 617, 618
Bérczy Károly 281, 575, 633, 648
Berecz Károly 110, **635**, 762
Beregszászi Nagy Pál 556
Beredi Györgyné 884
Béres János 666
Beretvás Sándor 745
Bernard, Thalès 640, 938
Berzsekné 347
Berzsenyi Dániel 364–366, 579, 815–817
Bessenyei György 279, 283, 284, 737, 738, 743
Bethlen Gábor 590
Beust, Ferdinand Freiherr von 68, 208, 578, **591**, 633, 685
Bezerédj István 886
Bezerédj Istvánné 458, 595, 884, **886**
Bibó Antónia 572, 573
Bihari Péterné 884
Birizdó József 741, 756
Bisztray Gyula 533, 646, 650, 656, 931, 945
Blair, Hugo 503, 922
Blanchard Jerrold, William 440, 442, 869, 870, 873
Bock, Carl Ernest 601, 779
Bocskai István 472, 900
Bocsy Károlyné Vékey Kata 884
Bodó Jenő 815, 816, 932
Bodoky Károly 78, 124, 601, 638
Bodoky László 114

Bódyné Márkus Rozália 531, 622, 709, 737, 741, 750, 763, 819, 832, 834, 840, 848,
931
Boehme, Gottfried 921
Boguslawski, Stanislaw 443, 872, 875
Bolond Istók 44, 501, 554, 567, 574, 588, 690, 773, 907, 921
Bónis Sámuel 219, 220, **695**
Bor vitéz 386, 755, 835, 837
Bordás László 540, 932
Bornemisza Péter 724
Boronkai Szabolcs 671, 932
Boros Lászlóné 838
Borosnyay Camilla (Herman Ottóné) 398, 399, 844, **845**
Both bajnok özvegye 439
Bothe, Friedrich Heinrich 720
Bottyán János 600
Bourbonok 558
Bowring, John 69–71, 205, 222, 223, **592**, 593, 683, 698, 699, 945
Bozó Pálné *lásd* Teleki Augusztá
Bozóky *lásd* Bodoky László
Böhm Gusztáv 609
Bökényi Dániel 724
Böszörményi László 125, 626, 633, 642
Brach Ferenc 688
Bradaček, Joseph 311, 370, 763, 819, 820
Brankovics György 560
Brassai Sámuel 464, 590, 679, 832, 892
Brassói Fuchs Herman 569, 570, 932
Braun Arnold 743
Breitenbach, Ludwig 754
Browne, Edward Noyce 442, 871, 874
Búcsú a fürdőből 372, 697
Buda halála 77, 439, 547, 574, 577, 584, 774, 862, 876
Budenz József 234, 257, 267, 300, 500, 543, 553, **707**, 720, 726, 754, 807, 920
Bugát Pál 598, 599
Bull, Ole Bornemann 358, **812**
Bulyovszky Lilla 883
Burenstam (svéd diplomata) 700
Burns, Robert 43, 567
Butler, Eduard D. 383, 832, 833
Buzárovits Gusztáv 936
Byron, George Gordon 393, 782, 787

Calzado y Sanjurjo, Adolfo 443, 871, 874
Cantù, Cesare 442, 870, 874
Carlier, Jules 443, 871, 874
Castelar, Emilio 441, 870, 873
Cato Censorius, Marcus Porcius 558
Chassin, Charles Louis 443, 871, 875
Cicero, Marcus Tullius 43, 125, 555, 567, 642, 651
Cieger András 531, 641, 660, 685, 729, 743, 932
Claretic, Jules (Arsène Arnaud) 443, 871, 875
Clarke, Campbell 441, 442, 869, 871
Clarke, Hyde 384, 834
Clive, Robert 600
Concha Károly 444, 473, 875, 933
Conrad, Michael George 442, 871, 874
Cooper, James Fenimore 856
Correa Leite 444, 872
Cotta, F.–J. 441, 870, 872
Cotta, J. G. 562
Czartoryski László 221, 698
Czeizel Endre 546, 933
Czibulka Nándor 890
Czigler von Eny-Vécse, Hermine 403, 848, 849
Czuczor Gergely 142, 355, 570, 599, 648, 651, 652, 699, 810, 842, 849, 914

Csaba királyfi 55, 61, 229, 584
Csánki Dezső 808
Csapodi István 825, 933
Császár Ernő 646, 852, 933
Csatka Endre 920, 933
Csekonics család 549
Csekonics Endre 20, 549
Csengery Antal 151, 168, 181, 219, 240, 249, 270–272, 280, 281, 285, 311, 356,
358, 359, 373, 448, 542, 546, 570, 580, 655, 669, 695, 696, 698, 703, 705, 709,
711, 716, 721, 727, 729, 735, 739, 744, 761–763, 771, 811, 819, 820, 825, 886,
890
Csengery Antalné 884
Csengery család 124, 321, 370, 371, 820
Csengery Ettike 261, 723
Csengery Imre 242, 712
Csepregy Ferenc 456, 885
Csere József 283, 742

Cserhalmy Ferencné 883
Cserna István 886
Csiky Gergely 821, 878
Csiky István 820
Csiky Kálmán 370, 371, **820**, 821
Csiky Kálmánné 883
Csiky Sándor 820
Csízy János 560, **906**
Csokonai Vitéz Mihály 156–158, 483, 571, 617, 656, 908, 933
Csorba György 707, 933
Csörsz Rumen István 531, 715, 933
Csupor Gyula 702
Csűrös Ferenc 933

D'Aguiar (portugál irodalmár) 444, 872
Daliás idők 236, 237, 264, 395–397, 574, 844, 930
Dallos István 778, 933
Damjanich János 857, 880
Damjanich Jánosné 880
Damoklész 690
Dániel Istvánné *lásd* Mikes Anna, Dániel Istvánné
Dánielisz Endre 913, 914, 931, 933
Dante Alighieri 348, 812
Darányi Ignác (id.) 354, **808**
Darányi Ignác (ifj.) 354, **808**
Darvas Pál 612
Darvas Róza *lásd* Koczánné Darvas Róza
Darwin, Charles Robert 890
Dávid Géza 531
Dávidházi Péter 531, 541, 573, 579, 640, 769, 933, 938
Deák Ágnes 825, 934
Deák Ferenc 68, 70, 99, 117, 198, 379, 575, 586, 591–593, **619**, 626, 632, 633, 643,
678, 681, 706, 729, 775, 825, 886, 908, 934, 936
Deáky Lina 519
Debreczeni Attila 933
Debreczeni Ferenc 645
Debreczeni István 535, 934
Degré Alajos 613
Del Balzo, Carlo 443, 872, 875
Delbos, Leon 442, 871, 874
Demeter János 823

Demokrata-nóta 678
Dentu, Edouard 441, 443, 869, 871, 875
Descartes, René 739
Dessewffy Arisztid 567
Dessewffy Emil 281, 599, 704
Dévényi Iván 934
Dindorf, Ludwig August 755
Diogenész 504
Dionüsziosz, II. 690
Disraeli Lord Beaconsfield, Benjamin 442, 870, 873
Divald Kornél 544, 731, 934
Dobó István 779
Dobocsányi Ignác 705
Dobos János 73, 76, 596
Dobrossy István 906, 934
Doby Antal 100, 619, 620, 621
Doehner, Theodor 720
Dognee, Eugène Marie Octave 443, 871, 874
Dolinay Gyula 852
Donaldson-Evans, Mary 941
Donner, Johann Jakob Christian 720
Doraszile, Anton 295, 750, 751
Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics 442, 870, 874
Douay, Charles Abel 713
Dózsa György 609
Droysen, Johann Gustav 720
Due, Fridrik 700
Duka Tivadar 270, 460, 729, 730, 887, 902, 903, 905, 908, 909, 914–916
Duka Tivadarné Anne Jane Taylor 730
Duprat, Alfredo 444, 872, 875
Durazzo László 544
Dusóczky Károlyné 884
Dux Adolf 632
Duyl, G. C. van 443, 872
Dübner, Friedrich Johann 754

Eandi, Giovanni 443, 872
Edl Kálmán 333, 334, 775, 776
Egerváry (Potemkin) Ödön 762
Eggenberger Ferdinánd 214, 362, 651, 691, 813, 931
Egressy Béni 541

Egressy Gábor 541, 560, 561, 648
Egyesülés 838
Eisemann György 933
Elégiák 917
Elliotson, John 279, 282, 737, 741
Ellis, Alex John 312, 314, 764, 765, 768
Emerson, Ralph Waldo 441, 870, 872
Emich Gusztáv 233, 542, 580
Ender, Thomas 605
Ének a pesti ligetről 418, 419, 421, 838, 851, 857, 858, 914
Engel József 730
Enyhülés 755
Eöry Vilma, P. 937
Eötvös Ignácné, Lilien Anna 693
Eötvös Ilona 718
Eötvös József 21, 62, 68, 76, 83, 85, 90, 97–99, 181, 187, 188, 191, 198, 208, 215, 217, 219, 220, 231, 254, 255–257, 270, 281, 542, 543, 546, 549, 550, 566, 591, 598, 599, 605, 611, 615–619, 621, 625, 626, 628–630, 660, 669, 684, 685, 691, 693–696, 703, 704, 706, 709, 711, 718–720, 722, 729, 730, 741, 743, 745, 748, 880, 881, 888, 902, 914–916, 934
Eötvös Loránd 693
Eötvös Rolanda 718
Epilogus 439, 444, 838, 875
Eppel, Peter 842
Ercsey család 164, 200, 292, 454, 540, 749
Ercsey Ilona 772
Ercsey János (Jani) 11, 29, 31, 78, 113, 114, 121, 125, 165, 176, 340, 341, 535, 540, 556, 557, 637, 638, 666, 667, 779
Ercsey Julianna *lásd* Arany Jánosné Ercsey Julianna
Ercsey Károly 260, 722, 821, 859, 863
Ercsey Károlyné Szabó Róza 371, 421, 432, 821, 859, 863
Ercsey Lajos 259, 722, 772
Ercsey Róza 377, 593, 608, 667, 683, 824, 826, 877, 934
Ercsey Sándor 8, 11, 27, 29, 30, 46, 62, 64–66, 68, 71, 77–80, 87, 113, 114, 121–123, 147, 164, 168, 169, 171, 172, 175–178, 196–199, 201, 205–207, 244–247, 250, 251, 259, 261, 262, 278, 291, 292, 298, 299, 320–322, 325–327, 332, 333, 340, 342, 344–346, 349, 353, 356, 362, 376, 380, 410, 412, 413, 416, 417, 421, 423–426, 430, 431, 433–436, 446, 448, 454, 455, 462, 468, 494, 529, 530, 534, 535, 536, 539–541, 545–547, 552, 554–557, 559, 568–571, 576, 584, 586–591, 593, 595, 607, 608, 610, 637, 639, 641, 642, 653, 654, 659–663, 666, 667, 676–680, 683, 684, 691, 695, 703, 705, 714–717, 722, 723, 729, 736, 741, 745, 748,

749, 752, 753, 769–774, 779–781, 803–806, 808, 811, 812, 814, 824–827, 847,
853, 854, 856–866, 876, 877, 880, 881, 884, 888, 889, 897, 898, 900, 902, 903,
914–916, 924, 930, 938, 944

Ercsey Sándorné Nagy Karolina (Lina) 8, 32, 68, 536, 557, 590, 601, 602, 605, 772

Ercsey Sándorné Sajó Julianna 356 812

Ercsey Vilma (Balogh Elekné) 33, 68, 79, 251, 559, 569, 722, 772

Ercsey Zsigmond 260

Erdélyi Ilona, T. 530

Erdélyi János 530, 935

Erdélyi Mikes Róza 409, 852

Erdey Antal 890

Érdy János 272, 731

Erkel Ferenc 609, 614, 616

Ernst Lajos 603

Erskine May, Thomas 600

Erzsébet királyné 609

Esterházy Pál 599

Évva András 696

Ex tenebris 839

Fábián Gábor 324, 651, 770, 771

Falconer, Graham 941

Farkas Albert 637

Farkas Kálmán 491, 546, 572, 706, 749, 753, 814, 825, 854, 865, 915, 934

Farnese Sándor 543

Farnos Dezső 902, 934

Fáy András 43, 566

Fazekas István 531

Fazekas Lajos 901

Fekete Mihály 742

Fekete Péter, H. 535, 666, 683, 706, 935

Feleki Miklós 648

Feleki Miklósné 880

Felsöbükki Nagy Pál 810

Fenyéri Gyula *lásd* Zádor (Stettner) György

Fenyő István 693, 934

Ferenc József 102, 103, 157, 572, 614, 616, 618, 624

Ferenczi Zoltán 619, 695, 901, 934

Festetics Brunó 380

Festetics György 100, 101, 606, 614, 616, 621, 629, 630, 899

Fiamnak 112, 755

Finály Henrik 229, **703**
Fischer, Franz 295, 296, 750, **751**
Fleckeles, Ferdinand 235, **709**
Fleischl Dániel 8, 9, 11, 178, 535, 536, 540, 667, 683
Flügel, Gustav 682
Fodor Gerzson 617
Fodor Géza 611
Fogarasi János 651, 699, 718, 809
Fogarassy Kuno 369
Fónagy József (Jóska) 356, 416, 417, 436, 748, 812, 857, 863, 866
Fónagy József özvegye, Sajó Julianna *lásd* Ercsey Sándorné Sajó Julianna
Fónagy K. 292, 748
Fonseca, L. S. da 443, 869, 871
Forgách család 701, 702
Forgách Simon 701, 702
Fórizs Gergely 531
Fraknói Vilmos 374, **822**, 887
Frank István 763
Fraser Rae, William 442, 871, 874
Frei, Julius 443, 867, 868, 872, 875
Freiligrath, Ferdinand 73, 74, 596
Frenzel, Karl 858
Freund József 353, 807
Frey, Wilhelm 391, 841, **842**
Fritsche, Franz Volkmar 920
Frivaldszky Imre 239, **710**
Froude, James Anthony 441, 870, 873
Fuád pasa 707
Furkó Tamás 690

Gaal József 19, 20, **549**, 599
Gábor Albert 493
Gábor János 900
Galeotto, Marzio 600
Garay János 541
Garberoglio, Giuseppe 443, 872
Garibaldi, Giuseppe 543, 747
Gáspár Imre 274, 275, **734**, 935, 944
Gáspár János 476, 901, **902**, 931
Gasparone *lásd* Gáspár Imre
Gegus Dániel 651

Géher István 573, 935
Gelei József 659
Geönczy József 935
Gerenday Antal 12, 16, 541, 547, 687, 937
Gergely Pál 718, 723, 729, 778, 820, 887, 931, 935
Geyer Rudolf 8, 9, 11, 12, 23, 27, 30–33, 46, 66, 68, 69, 71, 77, 78, 87, 121–124,
147, 148, 166, 172, 176, 178, 196, 198, 199, 534, 535, 540, 552, 555–557, 559,
589, 595, 601, 641, 653, 677, 678
Géza fejedelem 561
Ghyczy Kálmán 219, 654, 695
Girokuti Ferencné 884
Gizella királyné 609
Gladstone, William Ewart 442, 870, 873
Glaser, Emil 443, 867, 872, 875
Goethe, Johann Wolfgang 348, 502, 504, 700, 739, 922
Goetz, Thomas H. 941
Goldzieher Ignác 858
Gombocz Zoltán 725, 726
Gombos (pesti gyógyszerész) 180, 668
Gondol Dániel 856
Gonzalès, Emmanuel Louis 441, 870, 873
Gorove István 613, 643
Gottschalck, Friedrich 615, 935
Gozsdu Manó 614, 616
Gönczy Ilona 458, 885
Gönczy Pál 269, 457, 458, 728, 885, 886, 943
Gönczy Pálné 882
Göndöcs István 913
Görö György 297, 298, 752
Götzy (Csokonai szállásadója) 157, 158
Graenzenstein Gusztávné Szende Gabriella 883
Graichman Jakab (Grajchman, Jakub) 267, 268, 727, 943
Greguss Ágost 238, 359, 365, 366, 590, 613, 648, 656, 679, 681, 727, 747, 809,
815–817, 878, 891
Grévy, Jules 441, 870, 873
Grill Károly 491
Grósz Emil 825, 935
Grünfeld Sándor 285, 743, 745
Gualdo, Luigi 305, 758, 761
Gubody Mari 749, 780, 827, 844, 853, 854
Guilliaume, Jules 305, 758, 761

Gulyás József 935
Guttenberg Pál 894, 895, 935
Guzmics Izidor 810
Güell y Renté, José 443, 871, 874

Gyeics *lásd* Géza fejedelem
Gyöngyössy Alajos 729
Gyöngyössy László 887, 909, 935
Györffy József 493
Györffy Miklós 878, 937
György Endre 727
György Lajos 533, 935
Györi Jakab 466, 893, 894, 896
Györy János (Jankó) 466, 894
Györy Vilmos 300, 333, 334, 733, 755, 775
Gyulai Ágost 554, 556, 565, 938
Gyulai Pál 126, 139, 143, 151, 152, 159, 181, 221, 238, 242, 252, 256, 279, 321, 324, 339, 341, 359, 364, 365, 375, 377, 387, 388, 406, 408, 413, 418–421, 427, 436, 473, 530, 533, 548, 550, 552, 570, 599, 602, 613, 642, 643, 648, 651, 655–658, 669, 674, 675, 681, 686, 709–711, 717, 719, 723, 727, 734, 735, 738, 748, 751, 752, 770, 771, 778, 780, 807, 809, 810, 815, 816, 820, 823, 824, 838, 840, 842, 851, 856–858, 861, 878, 886, 893, 901, 905, 909, 930–932, 935, 941, 942
Gyulai Pálné *lásd* Szendrey Mária

Haberern Jonathán 811
Habsburgok 636, 654
Hachette, Georges 440, 869
Hadžić, Antonije 842
Haidinger, Wilhelm 726
Hajnóczy Gábor 544, 935
Halász Dezső 499, 920
Halász Gábor 807, 936
Hallberger, Edward 441, 870, 872
Halt, Robert 443, 871
Hamerling, Robert 858
Hamlet 51, 56, 57, 59, 540, 558, 573, 579, 582, 605, 930, 932, 935, 937
Hampden, John 600
Hansági Ágnes 933
Hannibál 587
Harminc év múlva 445
Hastings, Warren 600

Hász-Fehér Katalin 531, 781, 805, 936
Házmán Ferenc 729
Heckenast Gusztáv 21, 53, 58, 95, 96, 151, 185, 551, 580, 603, 637, 655, 671, 937
Heer, Friedrich 842
Heer, Ludwig 841, 842
Hegedüs Zoltán 696, 936
Hegyesi Mátyás 79, 559
Heine, Heinrich 59, 582, 611, 782, 936
Heinrich Gusztáv 420, 858
Held, Ludwig 391, 841, 842
Heller Bernát 611, 936
Heltai Gáspár 724
Henrik, V., angol király 691
Hensch Árpád 328, 329, 773
Henszlmann Imre 223, 241, 699, 712, 721, 729, 733
Herbert, Lucien 601
Herbig, L. F. 639
Herepei Károly 265, 724
Herman Ottó 845
Hevesi Endre 827, 936
Heyse, Paul 441, 870, 872
Hid-avatás 418, 421, 439, 838, 851
Higginson, Thomas Wentworth 442, 871, 874
Hinka József 354, 808, 819
Hirschler Ignác 378, 387, 402, 403, 824, 825, 838, 839, 845, 848, 853, 859, 860, 867, 877, 879, 943
Hites Sándor 531, 592, 698, 764, 938
Hiúságom! 630
Hlawaček, Josef 236, 706, 709
Hochberger (karlsbadi orvos) 693
Hodgson C. F. 768
Hogg, James 43, 567
Holczer Miklós 775
Holmberg Ferenc 743
Holz, dán irodalmár 441, 870
Homérosz 343
Hont Ferenc 942
Hóra (Vasile Ursu Nicola) 600, 702
Horatius Flaccus, Quintus 94, 203, 571, 661, 681, 698, 805, 813
Horne, Richard Hengist 441, 870, 873
Hornyánszky Viktor 916

Horvát Boldizsár 219, 220, 364, 365, **695**, 696, 815, 816, 890
Horvát István 43, **566**
Horváth Ferenc 158
Horváth József (a bajai önképzőkör elnöke) 702
Horváth József (könyvtárőr a csurgói ref. főgimnáziumban) 816
Horváth Lajos 436, 464, 638, 659, **866**, 892
Horváth Mihály 155, 198, 203, 268, 678, 681, 688, 729, 886, 939
Howard, Bronson 442, 871, 874
Högye István 740, 936
Höke Lajos 534
Hrotsvitha von Gandersheim 858
Huber Károly 609
Hugo, Victor 305, 440, 441, 600, 651, 758, 761, 867, 869
Huillard-Bréholles, Jean Louis Alphonse 267, **726**
Hunfalvy János 729
Hunfalvy Pál 20, 142, 252, 279, 282, 291, **549**, 553, 573, 613, 707, 737, 741, 876,
890, 921
Hunyady Jenő 291, **748**
Hunyadi Mátyás, magyar király 154, 600, 672
Hunyadiak 808
Huszár Adolf 730
Huttington, H. W. 442, 871

Illésy György 141, 507, **652**, 924
Imre László 619, 936
Institoris Gábor 157
Ipolyi Arnold 291, 688, 721, 730, **748**
Irinyi Károly 602, 936
Irma (cseléd) 559, 780
Írószobám 755, 813
István nádor 599
István, I., Szent, magyar király 100, 609, 614–616, 618, 622–624, 626, 628, 629,
655, 678, 752, 775, 858, 901, 935
István, V., magyar király 544
Iszmail, egyiptomi alkirály 707
Iványi Emma 936
Izsó Miklós 730

Jakab Elek 319
Jakab István 377, **824**
Jakobitz, Karl Gottfried 720, 920

Jámbor János 862, 917
Jámbor Jánosné Arany Sára 862, 917
Jámbor Sándor 494, 917
Jámbor Sára, Szathmáry Jánosné 430, 862
Janisch Józsefné 883
Jankovits László 931
János király 549, 610, 930
Jánosi Gusztáv 131, **645**
Jánosy Aurél 702
Jászay Pál 203
Jékelfalussy Valéria *lásd* Szinyeiné Jékelfalussy Valéria
Jendrássik Jenő 291, **748**
Jenevai László 849
Jenkins, Edward 442, 870, 873
Johanna, II., nápolyi királynő 544
Jókai Mór 134, 141, 142, 145, 181, 187, 358, 360, 367, 441, 449, 588, 600, **646**,
647, 648, 651–654, 667, 669, 717, 812, 813, 818, 842, 866–868, 870, 878, 879,
884, 924, 934–937
Joliet, Charles 443, 871, 874
Jónás János 743
Jónás Károly 937
Jósika Miklós 600
Jovanovics János *lásd* Zmaj, Jovan Jovanović
[*Juliska sírkövére*] 11, 162, 539, 542, 561, 668, 682
Julius Caesar 600
Juste Tivadar 600
Justh József 614, 616

Kaba Eszter 580, 937
Kacziány Aladár 937
Kajdacsy István 97, 447, 546, **615**, 680, 694, 705, 876
Kalisch, Ludwig 442, 871, 874
Kállay Géza 573, 579, 937
Kálnoky László 582
Kaminszky József 703
Karacs Teréz 336, 768, 770, 822, 897, 910
Kardos Albert 757, 937
Kardos Samu 810
Karlsbadi versike 695
Kármán Lajosné 880
Károli *lásd* Károlyi Sámuel

Károly, I., nápolyi király 544
Károly, II., nápolyi király 544
Károly, V., német-római császár 600
Károly, XII., svéd király 699
Károlyi György 254, 718, 730
Károlyi István 447, 877
Károlyi Sámuel 545, 546
Károlyi Tibor 420, 858
Kassay Ignác 768, 822, 844
Kassay Ignácné Széll Ida 822
Katalin 107, 631, 632, 814
Kaufmann, Richard 443, 871
Kauser Jakab 730
Kautz Gyula 81, 603
Kazinczy Ferenc 154, 280, 281, 285, 541, 552, 612, 665, 696, 740, 744, 812, 813, 936
Kazinczy Gábor 22, 552, 600
Keglevich Béla 654
Kéky Lajos 655, 657, 686, 856, 937, 946
Keleti Gusztáv 613
Keleti Károly 96, 291, 613, 733, 890
Keller, Gottfried 841
Kemény József 757
Kemény Mária 541, 937
Kemény Zsigmond 142, 586, 613, 651, 681, 894, 896
Kenessey Albert 651, 777
Kenessey Albertné Perlaky Ida 336, 777
Kenyeres Ilona 569
Kenyeres János 423–425, 431–433, 447, 859, 860, 861, 863, 877
Kerényi Ferenc 847, 937, 938, 942
Kerényi Frigyes 153, 155, 156
Keresztury Dezső 578, 605, 626, 705, 706, 930, 931, 937, 938
Keresztury Mária 930
Kertbeny Károly (Karl-Maria Benkert) 70, 107, 592, 593, 632, 639
Keveháza 708, 731
Kies ősz 755
King, Edward 442, 871, 874
Kis János 922
Kiséri lásd Péter Dénes
Kisfaludy Károly 541, 635, 907
Kiss Áron 885, 886, 907

Kiss Ferenc 114, 115, 124, 638
Kiss Gábor 937
Kiss József (1843–1921) 490, 491, **915**
Kiss József (1923–1992) 942
Kiss Károly 599
Kleist, Ewald Christian von 157
Knauz Nándor 688, 890
Knoll Károly 455, 878, 884, **885**
Koczán 612
Koczánné Darvas Róza 94, 612
Kodály Zoltán 554, 556, 565, 938
Kolbenheyer Ferenc 287, **746**
Kolbenheyer Mór 185, 287, **671**, 672, 745, 932
Koldus ének 755
Komáromi János 600
Komáromi Károly 522
Komáromi (kereskedő) 157
Komlós Aladár 945
Komlóssy Imre 396, 397, **844**
Konti Sámuel 158
Korányi, ügyvéd 662
Korányi Frigyes 234, **708**
Korányi Viktor 233
Koroda Pál 348, **805**, 938
Korompay H. János 529, 531, 534, 555, 614, 615, 618, 621, 624, 626, 629–631, 640, 654, 655, 666, 676, 677, 680, 746, 757, 761, 773, 781, 812, 827, 916, 931, 938
Kosáry Domokos 940, 943
Kosmopolita költészet 851, 856
Kossuth Lajos 70, 592, 593, 626, 642, 678
Kossuth Lajos (ifj.) 643
Kovács Endre 117
Kovács János 492, 493, **916**
Kovács József 706, 823
Kovács László 488, 913, 914
Kovács Mihály 472, 476, **901**
Kovács Sebestyén Endre 447, 638, 705, **876**
Kovalevszkij, Vlagyimir 444, 872
Kováts Gyula 861
Kozári Monika 938
Kozma Andor 893
Kozma János 233

Kozocsa Sándor 639, 805, 938
Kölcsey Ferenc 541, 746, 889, 938
Kőrösi Mihály 255, 323–325, 719, 770, 771, 939
Kövendi Dénes 712, 750, 930
Kralovánszky György 11, 368, 369, 540, 819
Kraszewski, Józef Ignacy 442, 870, 874
Kraus, Alessandro (ifj.) 444, 872, 875
Kritobúlosz 724
Kriza János 492, 651, 916, 939
Kroner, B. 208
Kruesz Krizosztom, főapát 890
Kubinyi Ágoston 582, 730
Kukuljević Sakcinski, Ivan 43, 567
Kulka, Adolf 391, 841, 842
Kún István 158
Kunisch, Albert 101, 103, 622, 624
Kuun Géza 296, 297, 751, 752
Küllös Imola 715, 933

Láczai Szabó József 813
Ladányi Sándor 756
Lakatos István 576, 654
Lamanszkij, Vlagyimir Ivanovics 693
Lapommeraye, Henri Berdalle de 443, 871, 875
Lastarria, José Victorino 442, 871, 874
László, I. Szent, magyar király 154
Latkóczy Mihály 567, 635, 640, 691, 719, 725, 904, 939
Laube, Heinrich 305, 758, 761
Laun, Henri Van 442, 871, 874
Laveleye, Emile de 443, 871, 874
Lázár Mihály 662
Leányomhoz 546
Ledniczky Mihály 614, 616
Ledniczky Pál 220, 696
Légrádi Imre 662
Légrády-testvérek (nyomdatulajdonosok) 304, 852, 940
Lenau, Nikolas 782
Lendvay Márton 57, 541, 579, 580
Lengyel Dénes 937
Lengyel Réka 531, 891
Leopold, II., Belgium királya 442, 870, 873

Lermina, Jules 441, 443, 869, 871, 875
Lesseps, Ferdinand de 441, 867, 870, 873
Lessing, Gotthold Ephraim 858
Letésem a lantot 923
Lévay Irén 18, 479, 480, 548, 906
Lévay József 22, 90, 152, 209, 212, 213, 436, 437, 452, 453, 463, 464, 479, 481, 484, 534, **551**, 552, 573, 575, 610, 656, 658, 659, 665, 674, 675, 686–689, 691, 695, 703, 705, 779, 826, 866, 880, 881, 886, 889, 892, 893, 902, 903, 906, 908, 909, 945
Libertini József 210
Lichtenstein József 212, 689
Lilien Anna *lásd* Eötvös Ignácné Lilien Anna
Lina (cseléd) 559
Lincoln, Abraham 636
Liouville, Albert 443, 871, 875
Lipovniczky István 614
Lipták Dorottya 937
Lisznyai Kálmán 92, 541, 612, 944
Liszt Ferenc 614, 899
Loewenthal, Wilhelm 442, 871, 874
Longfellow, Henry Wadsworth 441, 646, 870, 872
Lonovics József 599
Lónyay Menyhért 82, 85, 86, 256, 270, 275, 276, 283–285, 296, 297, 338, 358, 364–366, 591, 604, **605**, 606, 608, 610, 611, 660, 673, 691, 698, 726, 729, 730, 734, 738, 743, 744, 751, 752, 761, 778, 812, 815, 816, 819, 887, 890, 932, 940
Lórántffy Zsuzsanna 154
Losonczy Gyula 51
Losonczy László 24, 50, 51, **553**, 572
Lossonczy Kálmán 479, 480
Lovassy család 494
Lovassy Ferenc (ifj.) 78, 87, 115, 147, 196, 206, 207, 234, 235, 248–250, 260, **638**, 653, 662, 663, 684, 694, 708, 714, 716, 769
Lovassy Ferencné 884
Lovassy Róza 318, 769
Lőrinczy Éva, B. 944
Löwe, Adolf 391, **841**
Luczenbacher (Lutzenbacher) Pál 220, 272, 614, 615, 696
Luis de Bragance, Portugália királya 442, 870, 874
Luka Lajos 210
Lukács Móric 878
Lukáts (nagyváradi orvos) 534

Lukianosz 257, 720, 920
Lukinich Imre 939
Lunzer Pál 899, 900
Lysistraté 428, 750, 773

Mac-Mahon, Patrice de 243, **713**
Macaulay, Thomas Babington 600
Macchi, Mauro 442, 870, 874
Macedo, Joaquim Manuel de 442, 870, 873
Madách Imre 137, 138, 142, 144, 348, 649, 651, 653, 695
Madarász József 677, 678
Madocsányi Pál 614, 629
Mados György 770, 771, 939
Maffei, Andrea 442, 870, 874
Majláth György 730, 890
Major Miklós 697, 939
Majthényi László 210, 688
Mallarmé, Stéphane 760, 941
Malot, Hector Henri 443, 871, 875
Maquet, Auguste 441, 873
Marczibányi István 507, 651
Margit hidja lásd *Hid-avatás*
Margó Tivadar 463, 464, 889, **890**, 891
Mária, II. Lajos magyar király özvegye 600
Mária Terézia 615
Máriássy István 355, 810
Márki Sándor 678, 882, 939
Márkus Lajos 247, 250, 251, 717
Martinkó András 942
Mártonvölgyi László 778, 933, 939
Masana, Maeda 443, 872, 875
Mathild főhercegnő 609
Matolay Victor 740
Mátray Gyula 255, 719
Mátyás anyja 439, 671, 776
Mátyás király *lásd* Hunyadi Mátyás, magyar király
Mátyási József 813
Mátyus Péter 715
Mautner, Eduard 305, 758, 761
Mazirevich Sámuel 614
Mažuranić, Ivan 43, **566**

Medgyes Lajos 575
Medgyesi Pál 757
Még egy 839
Mehmet, II., oszmán szultán 724
Meissner, Alfred 600
Meltzl Hugó 832
Mendès, Catulle 304, 305, 757, 758, 760
Mentovich Ferenc 41, 42, 49, 50, 451, 553, 564, 565, 566, 572, 857, 879, 882, 917
Mentovich Ferencné Vajda Anna 42, 451, 879, 880, 882
Mentovich Gyula 42, 49, 50, 565
Merores, Samuel 391, 840, 841
Méry Etel József 257, 720
Mészáros Imre 598
Mészáros István 939
Mészáros János 542
Mészáros Lázár 600
Metternich, Klemens von 62, 586
Mezey Ferenc 900
Mezőssy Menyhért 357, 358, 812
Mickiewicz, Władisław Józef 443, 872, 875
Mignet, François Auguste Marie Alexis 600
Mikes Anna, Dániel Istvánné 704
Miklós László 40, 563
Miklós Róbert 772, 900, 939
Mikó Imre 154, 368, 369, 549, 643, 730, 735, 819, 820
Milbacher Róbert 706, 749, 814, 939, 940
Mile Mihály 178, 667
Mill, John Stuart 272, 731
Millien, Achille 106, 107, 631, 632
Milton, John 645
Mindvégig 879
Mircse János 692
Mistral, Frédéric 760
Mocsáry Lajos 654
Molière (Jean-Baptiste Poquelin) 739
Molla Izsák 542
Molnár Aladár 600, 693, 696
Molnár István 663
Molnár Viktor 44
Moltke, Helmuth Karl Bernhard von 452, 711, 713, 881
Monselet, Charles 443, 871, 875

Móricz Zsigmond 749, 826, 827, 844, 853, 854, 940
Morócz Erzsébet 35, 37, 560
Morócz István 35, 37, **560**
Morócz Istvánné 884
Moruzsák Pál 851
Mudrony Pál 666
Muraközy Gyula 805, 813
Murány ostroma 77, 392, 394, 439, 571, 577, 842, 843
Murányi Ignác 368
Müller, Friedrich Max 921

Nadány Albertné 883
Nádasdy Ferenc 203, 681, 776
Nádasdy Tamás 775, 776
Nagy Ignácné 884
Nagy István 922
Nagy Iván 86, 272, 599, 600, **606**, 712, 731, 940
Nagy János 364–366, **815**, 816, 817
Nagy László 122, 590, 594, 641
Nagy Miklós 406, 407, 413, 414, 420, 646, 713, 840, 850, 851, 855, 856, 858, 937,
940, 943
Nagy Pál 673, 677, 679, 810, 940
Nagy Tamás 849
Napoléon, I., Bonaparte 600
Napoléon, III., Charles-Louis-Napoléon Bonaparte 239, 276, 600, **711**, 735
Napoléon, Eugène-Louis-Jean-Joseph 601
Naturam furcâ expellas 839
Néma bú 578
Németh G. Béla 578, 930, 931, 935, 940, 943, 946
Németh József 844, 941
Németh Sára 941
Nendtvich Károly 338, **778**
Névnapi gondolatok 883
Nopcsa Ferenc 629
Nordau, Max (südfeld Miksa) 443, 867, 868, 872, 875
Nordmann, Johannes (Johann Rumpelmeyer) 391, 442, **841**, 867, 870, 873

Nyáry Albert 692

Obernyik Károly 560
Ofner József 743

Olay Ferenc 713, 941
Olds, Marshall C. 761, 941
Oltványi Ambrus 615, 618, 647, 934, 937
Oltványi Pál 81, **604**
Olvasztó József 157
Ónodi Sámuel 579
Oppert, Jules **707**
Orbán Balázs 565, 715
Orbán Ferenc 534, 554, 575
Orczy Istvánné Liphay Augusztá 578
Orlay Petrics Soma 875
Osztojics Tihamér 842, 843, 941
Osztrovszky János 678
Óváry Lipót 13, **543**, 544
Ovidius Naso, Publius 914

Pachler, Faust 403–405, 848, **849**, 850
Pagès, Alphonse 441, 443, 869, 871
Pákh Albert 359, 541, 550, 551, 575, 576, 599, 813
Pál, III., pápa 543
Pál Endre 683, 697, 705, 706, 941
Pálffy Albert 547
Pálffy Ferenc 469, 470, **898**, 934
Palmer Kálmán 896, 897, 941
Palugyay Imre 599
Pap Imre 742
Pápay Ferenc 169, 173, 244, 247, 250, 251, 259, 260, 291, 298, 299, 320, 321, 325,
327, 328, 332, 340, 344, 346, 347, 350, 353, 357, 376, 377, 661, 714, 717, 722,
752, 769, 772, 774, 779, 781
Papp Ferenc 570, 770, 823, 941
Papp Ivánné 619, 620, 941
Paraizs Júlia 531
Paralta, Manuel 870
Pásztor Emil 740
Patay (pesti asztalos) 157, 158
Patzkó Ferenc 715
Pauer Imre 501, 921
Pauer János 890
Paulay Ede 727, 728
Pauler Gyula 291
Pauler Tivadar 258, 283, 614, 616, **721**, 730

Pauler Tivadarné 883
Payn, James 761
Payne, John 305, 758, 761
Pázmán lovag 439
Pázmány Péter 684
Pécsi Lajos 742
Pécsi Tamás 757
Pedro de l'Alcântara, Brazília császára 442, 870, 873
Peralta y Alfano, Manuel María de 441, 873
Perényi József 941
Pérez, Lázaro María 442, 871, 874
Perlaky Ida *lásd* Kenessey Albertné Perlaky Ida
Pesty Frigyes 679
Péter Dénes 484, **908**
Petőfi család 481, 906
Petőfi István 906
Petőfi Sándor 43, 69, 70, 112, 142, 152, 155, 156, 194, 195, 222, 401, 472, 473, 475,
519, 533, 578, 581, 592, 593, 637, 647, 656, 675, 699, 700, 730, 782, 787, 812,
842, 875, 880, 901, 920, 937, 942
Petsovits István 654
Pitt, William 600
Plinius, Caius Plinius Secundus Minor 588
Plutarkhosz 258, 300, 720, 754
Plutos 773
Poczik Rudolf 404, 850
Pócs András 813
Podhradczky József 23, **553**
Podmaniczky Ármin 722
Pogány Karolina 153, 156
Pollack Ágost 549
Pollák János 309, 310, 761
Pólya József 607
Pomeau, René 674, 942
Pongrácz Lajos 688
Ponori Thewrewk Emil 733, 807, 839
Ponori Thewrewk József 355, 809, 810
Popov, Nyil Alekszandrovics 217, **692**, 693
Popović-testvérek (újvidéki könyvkereskedők) 392, 842
Porkoláb Tibor 531, 893
Pornitzer Alajosné 883
Poroszlai Ida *lásd* Szél Kálmánné Poroszlai Ida

Posner Károly Lajos 137 139, 181, 184, 899
Póth István 842, 843, 942
Prescott, William H. 600
Prohászka András 721
Prónay Gábor 356, 811
Proth, Mario 443, 871, 875
Pukánszky Kádár Jolán 609, 648, 942
Pulszky Ágoston 633
Pulszky Ferenc 107, 108, 355, 366, 632, 633, 727, 728, 730, 809, 810, 816, 890
Purgstaller József 599
Pusztai Bertalan 945

Quesada, V. E. 442, 871
Quinet, Edgar 305, 758, 761

Ráday Gedeon 88, 609
Radnitzky, C. 731
Radnótfáy Sámuel 56, 57, 59, 60, 133, 134, 136, 579, 580, 582, 646, 648
Rainprecht József 778
Rákóczi Ferenc, II. 112, 157, 582, 583, 600, 684
Rákósy Jenő 573
Rancés y Villanueva, Manuel 441, 870, 873
Ráth József 887
Ráth Mór 55, 58, 77, 128–130, 179, 292, 293, 300, 448, 459, 460, 558, 564, 559,
576, 578, 580, 581, 599, 610, 627, 636, 643–646, 656, 668, 747, 749, 755, 779,
838, 878, 886, 887, 930, 946
Ratisbonne, Louis 443, 871, 875
Ratzky Rita 942
Rédey Tivadar 850, 942
Rege a csodaszarvasról 429, 862
Régi dal, új szöveg 775
Régi keserv, új gyász 578
Regnier (osztrák irodalmár) 442, 871
Reményi Ede 77, 506, 644, 730, 923
Reményinek 923
Renan, Ernest 600
Rényi Dezső 858
Reseta János 475
Reviczky Gyula 343, 781, 803, 805, 938, 945
Rézső Ensel Sándor 80, 81, 603
Richárd, I., angol király 691

Riedl Frigyes 847, 942
Riedl Szende 142, 647, 652
Ritoók Zsigmond 619, 942
Rolla Margit 538, 654, 659, 666, 676, 677, 768, 822, 826, 844, 917, 942
Rómer Flóris Ferenc 81, 224–226, 258, 375, 544, **603**, 701, 702, 721, 722, 726, 745, 945
Rónay Jácint 59, 70, 203, 221, 570, 574, 581, 592, 593, 681, 696–698, 727
Rottenbiller Lipót 65, **588**
Rousseau, Jean-Jacques 739
Rozvány Endre 742
Rozvány Erzsébet 559, 560, 571, 595, 696, 697, 706, 888, 910, 915, 943
Rozvány György 232, 233, 342, 344–347, 349, 350, 353, 356, 375–377, 410–412, 422–426, 431, 432, 453, 454, 465, **662**, 706, 781, 803, 804, 806, 811, 824, 853, 855, 859–861, 863, 881, 882, 893–896, 935
Rozsnyai Dávid 583
Röck Ludmilla 884
Rudnay Józsefné Veres Szilárda 883
Rudolf főherceg 890
Ruhmann Jenő 727, 943
Rumy Károly 593
Ruttkay Kálmán 579, 610, 930
Ryan, John J. 442, 871

Saenger, Maurus 386, 387, 834, 835, 837
Sáfrán Györgyi 529, 530, 559, 560, 571, 595, 612, 615, 697, 706, 910, 916, 930, 931, 943
Sajó Julianna *lásd* Ercsey Sándorné Sajó Julianna
Salamon Ferenc 296, 599, 648, 681, 751, 752, 937
Saldivar, Rafael 441, 870, 873
Sallustius, Caius Crispus 639
Sámi Lajos 736
Sámi László 126, **642**, 643
Sand, George 305, 758, 761
Sándor István 931
Sándor Pál 319
Santa-Anna Néry, Frederico José de 441, 443, 869, 871, 874
Sárkány Józsefné 884
Sárváry Antal 399, 845, **847**
Sas Andor 842, 943
Sas Ede 885, 943
Sasku Károly 222, 231, **698**

Say Mór 291, **748**
Sayous, Edouard 244, **713**, 714, 932, 940, 941
Scheiber Sándor 685, 701, 702, 736, 743–745, 755–757, 764, 777, 808, 825, 838,
848, 850, 855, 856, 908, 915, 916, 921, 943
Schlauch Lőrinc 890
Schnierer Aladár 379, **825**
Schweichel, Robert 442, 871, 874
Scitovszky János 599
Seegen, Josef 234, **708**
Sélley Sándor 662, 663
Sennyei Pál 68, **591**
Sesonk, egyiptomi trónörökös 707
Shakespeare, William 56, 89, 540, 573, 579, 582, 610, 739, 755, 930, 932, 933
Sharpe *lásd* Ellis, Alex John
Shaw, George Bernard 764
Siegmund, Wilhelm 403, 848, 849
Silva Mendès-Léal, José da 440–442, 870, 874
Silva Paranhos, José Maria da, le Vicomte de Rio Brango 869, 873
Simon, Jules (Jules-François-Simon Suisse) 441, 870, 873
Simonyi Ernő 60, **582**, 583, 712
Simonyi Lajos 775
Simonyi Zsigmond 807
Simor János 688
Simrock, Karl 562
Singer, Wilhelm 391, 840, **841**
Sintenis, Christian Friedrich 659
Sipeki Balázs Géza 265, 725, **726**
Sipos György 233, **707**
Sipos József 9, 10, **536**, 538
Skoda, Joseph 534
Soltész Katalin, J. 937
Sólymos Béla 384, 385, **833**, 834
Somogyi Éva 685, 943
Somogyi Magda, T. 937
Somogyi Sándor 530, 735, 935, 943
Somssich Pál 730
Sonzogno, Edoardo 443, 872, 875
Speidel, Ludwig 442, 870, 873
Spiegl, Edgar 391, 840, **841**
Staaft (svéd irodalmár) 444, 872
Stein János 731

Steiner Zsigmond 921
Stephen, Leslie 442, 870, 873
Stern, Friedrich 391, 840, **841**
Sternthal Adolf 423, 424, 859, 860
Stettner Jakabné 884
Stuart Mária 600
Sturm Albert 445, 446, **876**
Stüler, Friedrich August 544

Szabadi Sándor 682, 751, 943, 944
Szabó Ágnes 531
Szabó András 936
Szabó Emelka 126
Szabó Endre 381, 827
Szabó G. Zoltán 942
Szabó Gizella 73, 263, 596, 724
Szabó Gyula 24, 25, 73, 126
Szabó Imre 363, 364, 814, **815**
Szabó Jenő 25, 73, 126
Szabó Jolán 73
Szabó József 47, **569**, 570, 726, 945
Szabó Károly 23, 25, 38, 39, 61, 72, 73, 125, 127, 228, 230, 237, 238, 263, 533, 552,
553, 554, 561, 584, 595, 596, 600, 642, 643, 703, 710, 724, 857, 890, 935, 944
Szabó Károlyné, Ida 25, 126, 238, 263
Szabó Levente, T. 550, 712, 935, 944
Szabó Mihály 561
Szabó T. Attila 703, 944
Szajbély Mihály 945
Szalárdi János 466, 893, 894, 896
Szalay Gizella *lásd* Arany Lászlóné Szalay Gizella
Szalay László 82, 217, 241, 541, 600, 692, 693
Szalisznyó Lilla 531
Szana Tamás 924
Szapáry Géza 730
Szapáry Gyula 736
Szász Béla 271, 272, 730, **731**
Szász Béláné 880
Szász Károly 40, 51, 85, 90, 91, 112, 135, 138, 139, 144, 151, 152, 159, 164, 166,
168, 174, 175, 181, 182, 187, 188, 193, 202, 204, 213, 256, 265, 272, 279, 280,
301, 324, 355, 359, 364–366, 377, 408, 416, 417, 419, 506, **563**, 572, 575, 600,
601, 605, 611–613, 627, 636, 640, 646, 647, 650, 651, 653, 655–660, 664, 665,

668, 669, 673–675, 680–682, 689, 719, 724, 725, 727, 728, 734, 737–739, 743, 747, 755, 771, 809, 815–817, 822, 824–827, 838, 839, 845, 849, 853, 856, 857, 859–861, 863, 866, 867, 877–881, 888, 890, 902, 903, 905, 906, 908, 909, 914–917, 923, 944

Szász Károly (ifj.) 573

Szász Póla 573

Szathmáry György 381, 827

Szathmáry Király Pálné 883

Szathmáry Mihály 158

Szauder József 938

Szauder Józsefné 938

Széchenyi Béla 636

Széchenyi István 355, 636, 730, 782, 809, 848

Széchenyi Ferenc 158

Széchenyi Ferencné 908

Szécsen Antal 375, 420, 823, 858

Szegedy-Maszák Hugó 586

Szegedy-Maszák Mihály 937

Szegény árva 439

Székács József 614, 616, 627, 775

Székely Bertalan 614, 616

Székely Imréné 883

Székely József 493

Szél Kálmán 9, 11, 12, 23, 27, 31–35, 45, 46, 49, 54, 63, 65, 116, 119, 122, 125, 148, 164, 166, 167, 170, 174, 177, 195, 196, 200, 206, 251, 260, 278, 292, 298, 299, 327, 340, 342, 380, 381, 413, 536, 538, 539, 542, 547, 552, 555, 557, 568, 575, 587, 589, 594, 641, 654, 659, 660, 663, 676, 677, 679, 680, 717, 723, 752, 768, 779, 781, 822, 825, 826, 844, 885, 917

Szél Kálmánné Poroszlai Ida 380, 917

Szél Piroska 32, 54, 110, 116–118, 124, 125, 164, 166, 170, 180, 195, 200, 206, 222, 239, 240, 251, 259–261, 277, 301, 317–322, 332–337, 347, 370–374, 381, 398, 412, 413, 467, 481, 493, 494, 533, 536, 555, 591, 634, 652, 666, 677, 696, 711, 717, 723, 735, 749, 768–770, 776, 777, 779, 820–822, 826, 844, 853, 854, 867, 897, 902, 904, 908, 910, 917

Széll család 538, 822

Széll György 533, 538

Széll Ida *lásd* Kassay Ignácné Száll Ida

Széll Sámuel 533, 534

Szemere Bertalan 591

Szemere Miklós 39, 40, 43, 44, 90, 561, 562–564, 566, 567, 573, 610, 611, 941, 944

Szemere Pál 920

Szende Gabriella *lásd* Graenzenstein Gusztávné Szende Gabriella
Szendrey Mária 570
Szendrey Zsigmond 654, 660, 684, 736, 774, 804, 826, 859, 896, 897, 944
Szentesi Rudolf *lásd* Kiss József
Szentpétery Imre 807, 944
[Szenvedek én...] 854
Szerdahelyi Kálmán 133, 727, 728
Szerdahelyi-Prielle Kornélia 771
Szigeti József 133, 573, 648
Szigeti Szalay Erzsébet 884
Szigligeti Ede 609, 613, 648, 727, 728, 734
Sziklay László 734, 944
Szikszai Hellopoeus Bálint 724
Szilády Áron 205, 296, 297, 613, 682, 718, 751, 757, 820, 908
Szilágyi Erzsébet 671
Szilágyi Ferenc (1797–1876) 226, 252, 253, 590, 699, 700, 702, 718
Szilágyi Ferenc (1928–2010) 631, 704, 944
Szilágyi István 211, 212, 227, 228, 262, 263, 302, 304, 331, 332, 338, 355, 546, 688,
703, 723, 742, 756, 757, 773, 777, 778, 808–810
Szilágyi István (ifj.) 724
Szilágyi István nevenapjára 742
Szilágyi Lajos 757
Szilágyi Márton 531, 837, 930, 938, 944
Szilágyi Sándor 41, 67, 208, 218, 223, 224, 230, 553, 564, 583, 589, 684, 694, 697,
699, 700, 701, 704
Szilassy György 614, 616, 627, 775
Szily Kálmán 867, 890, 909
Szimanowszki *lásd*, Szymanowszki, Waclaw
Szinyei Ferenc 639, 944
Szinyei József 119, 564, 639, 851, 944
Szinyei család 719
Szinyei-Merse Béla 636, 904
Szinyei-Merse Félix 478, 567, 905
Szinyei-Merse Félixné 939
Szinyei-Merse István 636, 904, 905
Szinyei-Merse József 636
Szinyei-Merse Kálmán 636
Szinyei-Merse László 478, 636, 905
Szinyei-Merse Ninon, Berzeviczy Edmundné 478, 636, 905
Szinyei-Merse Pál 215, 567, 636, 691
Szinyei-Merse Zsigmond 636

Szinyeiné Jekelfalussy Valéria 45, 111, 113, 120, 215, 216, 255, 256, 478, **567**, 568,
570, 571, 635–637, 640, 691, 719, 903–905

Szkalnitzky Antal 544

Szmrecsányi család 867, 909

Szmrecsányi Jánosné, Szmrecsányi Paula 437, 440, 485, 866, **867**, 909, 910

Szokoly Viktor 691

Szondi György 210, 687, 688

Szondi két apródja 439

Szőke János 613

Szőkéné (kocsmáros) 325

Szőrényi László 531

Sztoczek József 890

Szuhay Mátyás 779

Szulyovszky Ignác 339, **778**

Szuper Lajos 908

Szuromi Lajos 933

Szymanowski, Waclaw 305, 443, 758, 761, 872, 875

Takács István 231, 232, 368, 704, 705, 761

Taks (Taksony fejedelem) 561

Talichet (svájci irodalmár) 444, 872

Talleyrand-Périgord, Charles Maurice de 558

Tanári jubileumra 568

Tanárky Gedeon 693, 696

Tanulság 888

Tar Gáspár 355, 809, 810

Tarjányi Eszter 944

Tárkányi Béla 613, 890

Tarnóczy Gusztávné 883

Tasso, Torquato 645, 896

Taunay, Alfredo d'Escragnolle 443, 871, 874

Taylor, Anne Jane *lásd* Duka Tivadarné, Anne Jane Taylor

Taylor, Tom 442, 871, 874

Teffler Kálmánné 883

Telegdi Lajos 703

Teleki Augusztá (Bozó Pálné) 354, 808

Teleki család 769

Teleki Domokos 600

Teleki Gyula 354

Teleki József 133, 354, 727, 728, 808

Teleki Józsefné 808

Teleki László 55, 578,
 Teleki Sámuel 354
 Teleki Sándor 354
 Teleki Sándorné 354, 808, 882
 Télfy János 651
 Tennyson, Alfred 441, 870, 873
 Terentius, Publius Afer 655
 Terhes Sámuel 554
 Terka (cseléd) 780
Tetemre hívás 409, 439, 838, 839, 851, 852
 Thackeray, William Makepeace 600
 Thaly család 685, 701, 702, 735
 Thaly Kálmán 209, 224–226, 277, 280, 600, 685, **686**, 701, 702, 735, 736
 Thán Károly 570
 Than Mór 614, 616
 Themisztoklész 889
 Thenke Lászlóné 883
 Thierry, Amadé 561, 600
 Thiers, Adolphe 600
 Thomas, Frédéric 440, 441, 869, 870
 Thököly Imre 600, 686
 Thuküdidész 500, 920, 921
 Tinódi Sebestyén 55
 Tisza Kálmán 53, **575**, 591, 614, 654, 754
 Tisza Lajos 282, 283, 730, 737, **741**
 Tobias, Edward 443, 872
Toldi 55, 110, 160, 392, 439, 456, 460, 478, 492, 522, 574, 577, 580, 634, 842, 880–882, 884, 885, 887, 904, 930, 932, 943
Toldi estéje 237, 392, 395, 439, 519, 580, 842, 883, 925, 930
Toldi szerelme 450, 452, 455, 460, 464, 541, 617, 652, 658, 659, 775, 842, 878–881, 883, 884, 886, 893–896, 930
 Toldy Ferenc 14, 22, 60, 67, 70, 120, 127, 131, 216, 224, 238, 252, 253, 258, 266, 268, 273, 274, 285, 287, 291, 293, 311, 319, 320, 331, 344, 350, 351, 365, 501, **544**, 545, 583, 589, 592, 593, 613, 627, 642, 643, 645, 647, 651, 681, 682, 692, 696, 700, 718, 721, 726, 731–733, 738, 739, 743–745, 748, 749, 757, 761–763, 769, 773, 774, 803, 806, 816, 823, 921, 922, 933, 937
 Toldy István 770, 771
 Toldy (Schedel) Izabella **645**
 Tolnai Gábor 907, 945
 Tolnai Lajos 420, 613, 858
 Tolsztoj, Lev Nyikolajevics 442, 870, 874

Tomich, Matias 751
Tomba Géza 548
Tomba Mihály 7, 10, 15, 17, 19–23, 25, 26, 33, 35, 38, 39, 41, 43, 44, 47, 48, 51–54, 57–59, 89, 91, 93, 108, 116–118, 132, 135–141, 143–147, 150–152, 159, 160, 163, 164, 166, 167, 170, 171, 174, 175, 179–186, 188, 190–195, 197, 199, 200, 202, 204, 212, 463, 479–481, 533, 534, 538, 539, 541, 545–552, 554, 557, 559–562, 564–568, 570, 572–576, 580, 581, 601, 602, 605, 610–613, 617, 630, 633–635, 638, 639, 645–653, 655–660, 662–682, 686, 687, 718, 748, 773, 775, 779, 814, 842, 854, 856, 858, 876, 897, 906, 924, 934, 937, 940, 945, 946
Tomba Mihályné Soldos Emília 93, 133, 182, 188, 204, 209, 212, 477, 479, 481, 533, 538, 539, 548, 645, 646, 653, 682, 686, 687, 779, 786, 824, 897, 902, 903, 906
Tomba sírkövére 686
Tompáék 669
Topper Csillag Rozália 884
Torkos Sándor 598
Tornallyai Lucian 156
Torrens Mac Cullagh, William 442, 870, 873
Torrès Caicedo, José Maria 440, 441, 869, 870, 873
Tóth Béla 631
Tóth Endre 269, 450, 482, 728, 879, 907
Tóth Ilona, G. 898, 934
Tóth József 648
Tóth Kálmán 163, 648, 659, 825, 842, 849
Tóth Lőrinc 13, 19, 84, 85, 97, 178, 209, 220, 319, 369, 542, 549, 550, 599, 606, 613, 615, 616, 618, 648, 686, 695, 696, 705, 819, 890, 939
Tóthfalussy Dániel 752
Tóvári Judit 689, 945
Török Pál 457, 482, 885, 907
Török Zsuzsa 531, 896, 938, 945
Törös László 931
Törs Kálmán 366, 367, 812, 813, 817, 818
Tözsér Ágnes 931
Trefort Ágoston 350, 351, 730, 736, 803, 806, 807, 816, 890
Trollope, Anthony 441, 870, 873
Turgenyev, Ivan Szergejevics 442, 870, 874
Turner (oroszi irodalmár) 444, 872
Tylor, Edward Burnett 441, 870, 873

Új Imre Attila 529, 531, 931
Ujházi László 111, 636

Újlaki Bálint 757
Ulbach, Louis 443, 871, 875
Ullmann Károly 614, 616
Unger, Joseph 442, 870, 873
Uzsoki András 720, 945

Vaderna Gábor 933
Vadnay Károly 139, 291, 407, 408, 414–416, 613, 645, 646, 648, 650, 733, 747,
851, 856, 937
Vadnay Károlyné 884
Vahot Sándor 541
Vajda Anna *lásd* Mentovich Ferencné Vajda Anna
Vajda János 109, 626, 633, 681, 775, 945, 946
Vajkay Károly 890
Vajthó László 781, 945
Vámbery Ármin 70, 296, 297, 384, 592, 593, 651, 717, 751, 752
Vámosy Mihályné 884
Várady Gáborné 884
Varannai Aurél 592, 593, 699, 945
Várdai Béla 945
Varga András 722
Varga család 466, 893
Varga János 771
Varga Lajos 616, 630, 945
Varga Mihály 465, 466, 893–896
Varga Mihály 894, 896
Varga Pál, S. 531
Varga Sándor 465, 893
Vargha Balázs 630, 945
Vargha Zoltán 908
Vásárban 850
Vásárhelyi Dániel 757
Vaszary Kolos 810
Vay Ábrahám 355, **809**
Vay Miklós 549, 730
Végess Ujhelyi Gizella 884
Vendl Aladár 569, 945
Verancsics Antal 268, 728
Veres András 937
Vergilius Maro, Publius 576, 654, 896
Vész János Ármin 214, 338, 691, 778

Vidor Emil *lásd* Kerényi Frigyes
Vidor István 353, 807
Viktória, angol királynő 714
Vincze Viktor 236, 237, 264, 395, 396, **709**, 710, 724, 843, 844, 946
Virág Benedek 899
Virubov, G. 444, 872
Vitkovics Mihály 158
Vlasics Gyula 723
Voinovich Géza 209, 374, 529, 540, 546, 567, 602, 615, 630, 646, 686, 694, 697,
705, 710–713, 717, 718, 723, 733, 735, 742, 749, 750, 768–770, 773, 776, 777,
805, 807, 812, 819–822, 827, 850, 856, 862, 886, 888, 894, 896, 897, 909, 923,
930, 946
Vojtina levelei öccséhez 41, 383, 564, 828
Voltaire (François-Marie Arouet) 192, 674, 942, 946
Völgyesi Orsolya 531, 938
Vörös Rébék 855, 856
Vörösmarty Béla 586
Vörösmarty Mihály 241, 339, 541, 571, 578, 599, 617, 635, 651, 700, 746, 778, 848,
899

Wágner János 447, 865, **876**
Waldstein-Wertenberg János 84, 85, 542, **605**, 730
Wallentinyi Dezső 655, 657, 682
Walter, Julius *lásd* Fleckeles, Ferdinand
Warcy, L. Paillet de 674, 946
Watt, Robert 443, 871, 874
Weber Károly 288, 401, **746**, 848
Weil von Weilen, Joseph 442, 871, 874
Weizsmann-testvérek (budapesti nyomdatulajdonosok) 805
Wenckheim Béla 97, 103–106, 575, 613, **614**, 615, 619, 621, 622, 624–626, 628–
630, 775
Wenczel Gusztáv 268, 269, 553, 728
Werbóczy István 382, 827
Wesselényi család 810
Wesselényi Miklós 355, 571, 810
Wittman, Hugo 442, 871, 874
Wohl Janka 467, 502–505, 852, **896**, 897, 922, 923, 945, 946
Wohl Stefánia 852, 896

Xántus János 720, 945
Xenophón 300, 754

Ybl Miklós 544, 579, 730, 778

Zaccone, Pierre 440, 443, 869, 871, 875

Zács Klára 439, 755

Zádor (Stettner) György 209, 599, **686**

Zichy Antal 728

Zichy Géza 747, 748

Zimányi József János 495, 917–919

Zirzen Janka 844, 853, 884

Zmaj, Jovan Jovanović 392, 394, **842**, 843, 941, 942

Zoványi György 699

Zoványi Jenő 756

Zöld vers a ligetben 706

Zrínyi Ilona 154

Zrínyi Mikós 896

Zuylen, G. E. V. L. van 443, 872

Zwickel József 742

Zsarnay Lajos 599

Zsedényi Ede 157, **657**

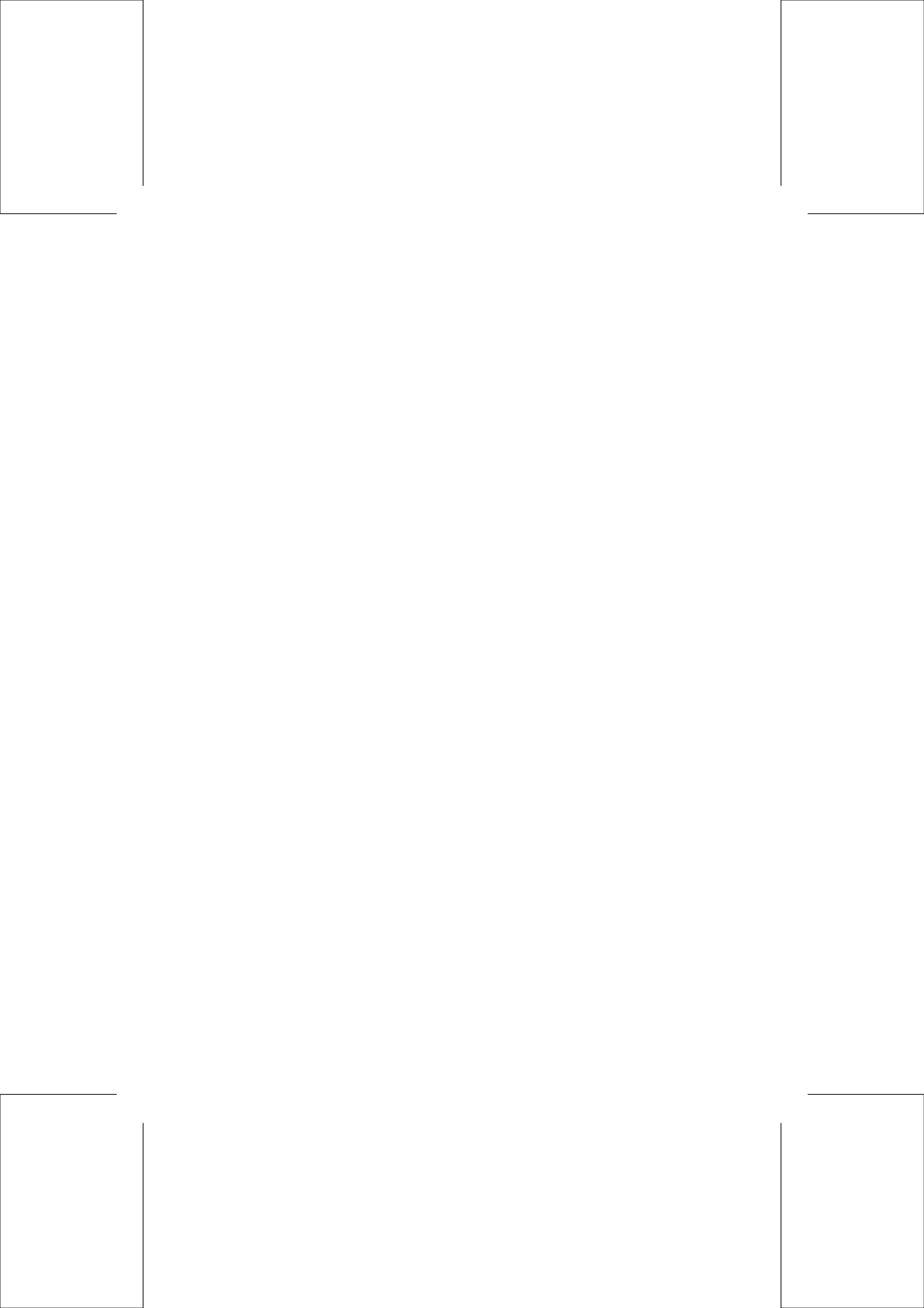
Zsigmondy Vilmos 339, **778**

Zsobrák János 816

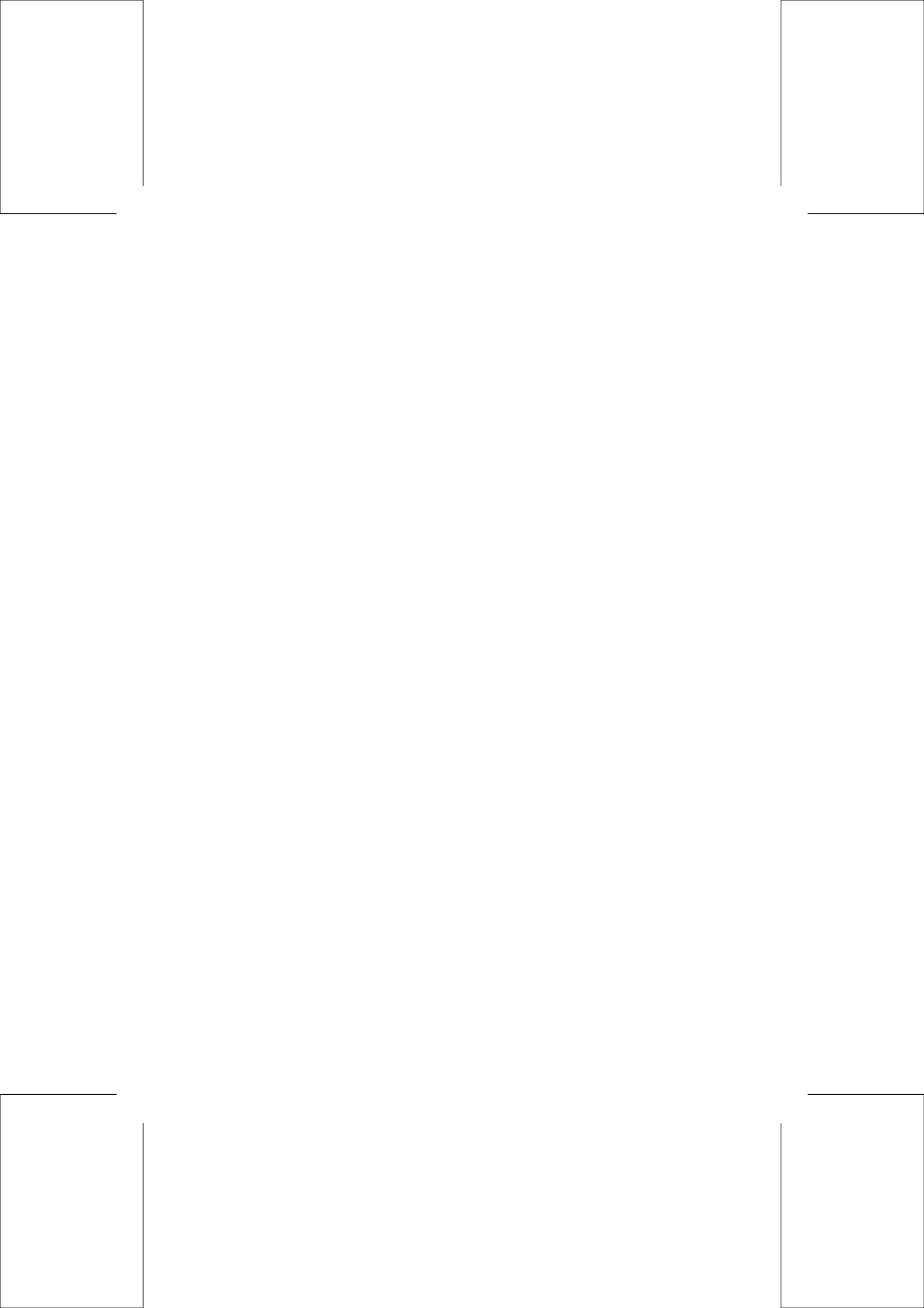
Zsoldos Ignác 535, 890

Zsoldos Jenő 946

Zsugovics Demeter 742

A LEVELEK MUTATÓI

I. IDŐRENDI MUTATÓ

(Az első számoszlop a levelek, a második a jegyzetek lapszámaira utal)

1866

2030. január 3. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	7	533
2031. január 6. Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak	8	534
2032. január 8. és január 26. között, Pest		
AJ – Szél Kálmánnak [Elv.]	9	536
2033. január 10. Debrecen		
Sipos József – AJ-nak	9	536
2034. január 24. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	10	538
2035. január 25. Pest		
AJ – Szél Kálmánnak [Elv.]	11	539
2036. január 26. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	11	540
2037. február 9. Pest		
AJ – Tóth Lőrincnek	13	542
2038. február 14. Pest		
AJ – Óváry Lipótnak	13	543
2039. február 18. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	15	545
2040. február 23. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	17	548
2041. március 1. Pest		
AJ – Tóth Lőrincnek	19	549
2042. május 2. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	20	550
2043. május 16. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	21	551
2044. május 19. Miskolc		
Lévay József – AJ-nak	22	551
2045. május 19. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	22	552
2046. június elején		
Szél Kálmán – AJ-nak [Elv.]	23	552

2047. június 23. Kolozsvár		
Szabó Károly – AJ-nak	23	552
2048. július 1. Feketehegy		
Tompá Mihály – AJ-nak	25	554
2049. július 5. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	27	554
2050. július 11. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	29	556
2051. július 11. és augusztus 20. között, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	29	557
2052. augusztus 20. előtt, Szalonta		
Geyer Rudolf – AJ-nak [Elv.]	30	557
2053. augusztus 20. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	30	557
2054. augusztus 20. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	33	559
2055. augusztus 27. Levárt		
Tompá Mihály – AJ-nak	35	560
2056. augusztus 29. Kolozsvár		
Szabó Károly – AJ-nak	38	561
2057. október első fele, Pest		
AJ – Szemere Miklósnak [Elv.]	39	561
2058. október 10. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	39	562
2059. október 22. Pest		
AJ – Szilágyi Sándornak	41	564
2060. október 28. Marosvásárhely		
Mentovich Ferenc – AJ-nak	41	564
2061. november 1. H. n.		
Szemere Miklós – AJ-nak	43	566
2062. november 3. Pest		
AJ – Szinyeiné Jekelfalussy Valériának	45	567
2063. november 8. előtt, Szalonta		
Szél Kálmán – AJ-nak [Elv.]	45	568
2064. november 8. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	46	569
2065. november 9. Pest		
AJ – Szabó Józsefnek	47	569
2066. november 14. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	47	570

2067. november 17. Pest		
AJ – Mentovich Ferencnek	49	572
2068. november 28. Pest		
AJ – a Kisfaludy Társaságnak	51	573
2069. december 5. Hanva		
Tompa Mihály – AJ-nak	52	573
2070. december 8. előtt, Szalonta		
Szél Kálmán – AJ-nak [Elv.]	54	575
2071. december 8. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	54	576
2072. december 10. Pest		
Radnótfáy Sámuel – AJ-nak	56	579
2073. december 11. Pest		
AJ – Radnótfáy Sámuelnek	57	580
2074. december 11. Hanva		
Tompa Mihály – AJ-nak	57	580
2075. december 12. Hanva		
Tompa Mihály – AJ-nak	58	581
2076. december 14. Pest		
Radnótfáy Sámuel – AJ-nak	59	582
2077. december 20. Pest		
AJ – Simonyi Ernőnek	60	582

1867

2078. január 1. Kolozsvár		
Szabó Károly – AJ-nak	61	584
2079. január 3. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	62	584
2080. január 4. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	64	586
2081. január 5. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	65	588
2082. január 5. és január 9. között		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	66	589
2083. január 10. előtt, Nagykőrös		
Szilágyi Sándor – AJ-nak [Elv.]	67	589
2084. január 10. Pest		
AJ – Szilágyi Sándornak	67	589
2085. január 11. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	68	590

2086. január 18. előtt		
John Bowring – AJ-nak [Elv.]	69	592
2087. január 18. Claremont-Exeter		
John Bowring – AJ-nak	70	592
2088. január 20. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	71	593
2089. január 26. Kolozsvár		
Szabó Károly – AJ-nak	72	595
2090. február 7. Cegléd		
Dobos János – AJ-nak	73	596
2091. február 12.[?] Pest		
Eötvös József – AJ-nak	76	598
2092. február 19. Pest		
Ráth Mór – AJ-nak	77	599
2093. február 23. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	77	601
2094. február 23. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	78	601
2095. március 3. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	79	602
2096. március 3. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	80	602
2097. március 8. Pest		
AJ – Rézső Ensel Sándornak	80	603
2098. március 8. Pest		
AJ – Rómer Flórisnak	81	603
2099. március 20. Pest		
AJ – Lónyay Menyhértnek	82	604
2100. március 21. Pest		
Lónyay Menyhért – AJ-nak	85	606
2101. március 23. Pest		
Lónyay Menyhért – AJ-nak	86	606
2102. április 3. Pest		
AJ – Nagy Ivánnak	86	606
2103. április 9. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	87	607
2104. április 9. Pest		
Ráday Gedeon – AJ-nak	88	609
2105. április 22. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	89	610

2106. május 25. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	91	611
2107. május 30. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	93	612
2108. június 11. Buda		
Wenckheim Béla – AJ-nak	97	613
2109. június 12. Pest		
AJ – Eötvös Józsefnek	97	615
2110. június 12. Pest		
Eötvös József – AJ-nak	99	618
2111. június 14. Pest		
AJ – Doby Antalnak	100	619
2112. június 14. Buda		
Festetics György – AJ-nak	100	621
2113. június 14. Brűnn		
Albert Kunisch – AJ-nak	101	622
2114. június 15. Pest		
AJ – Wenckheim Bélának	103	624
2115. június 18. Buda		
Wenckheim Béla – AJ-nak	104	628
2116. június 23. Buda		
Wenckheim Béla – AJ-nak	105	629
2117. július 7. [?] Beaumont-la-Ferrière		
Achille Millien – AJ-nak	106	631
2118. július 29. Pest		
AJ – Pulszky Ferencnek	107	632
2119. augusztus 6. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	108	633
2120. augusztus 6. Jernye		
Szinyeiné Jekelfalussy Valéria – AJ-nak	111	635
2121. augusztus 9. előtt, Szalonta [?]		
Ercsey János – AJ-nak [Elv.]	113	637
2122. augusztus 9. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	114	637
2123. augusztus 9. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	114	637
2124. augusztus 19. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	116	638
2125. augusztus vége – szeptember eleje, Szalonta		
AJ – Arany Lászlónak [Töredék]	117	638

2126. szeptember 14. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	118	638
2127. szeptember 18. Pest		
AJ – Szinnye Józsefnek	119	639
2128. szeptember 23. Pest		
AJ – Szinyeiné Jekelfalussy Valériának	120	640
2129. szeptember 24. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	121	641
2130. október 25. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	122	641
2131. október 25. előtt, Szalonta		
Szél Kálmán – AJ-nak [Elv.]	122	641
2132. október 25. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	123	641
2133. november 4. Kolozsvár		
Szabó Károly – AJ-nak	125	642
2134. november 6. Pest		
AJ – Toldy Ferencnek	127	643
2135. december 15. Pest		
AJ – Ráth Mórnak [I.]	128	643
2136. december 15. Pest		
Ráth Mór – AJ-nak [Elv.]	128	644
2137. december 15. Pest		
AJ – Ráth Mórnak [II.]	129	644
2138. december 17. Pest		
AJ – Ráth Mórnak	130	644
2139. december 26. Pest		
Toldy Ferenc – AJ-nak	131	645
2140. 1867, Veszprém		
János Gusztáv – AJ-nak [Elv.]	131	645

1868

2141. január 2. Hanva		
Tompa Mihály – AJ-nak	132	645
2142. január 2. Hanva		
Tompa Mihályné – AJ-nak	133	646
2143. január 9. Pest		
Radnótfáy Sámuel – AJ-nak	133	646
2144. január 15. Pest		
AJ – Jókai Mórnak	134	646

2145. január 15. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	135	647
2146. január 20. Pest		
Radnótfáy Sámuel – AJ-nak	136	648
2147. január 22. Tornallya		
Tompá Mihály – AJ-nak [távirat]	136	648
2148. január 22. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	137	649
2149. január 23. Tornallya		
Tompá Mihály – AJ-nak [távirat]	138	649
2150. január 23. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	139	650
2151. január 23. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak [távirat] [Elv.]	140	650
2152. január 24. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	141	650
2153. január 24. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	144	652
2154. január 31. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	145	653
2155. február 4. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	147	653
2156. február 4. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	147	653
2157. február 7. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak, Gyulai Pálnak, Szász Károlynak	151	655
2158. február 10. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak, Gyulai Pálnak, Szász Károlynak [I.]	152	656
2159. február 10. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak, Gyulai Pálnak, Szász Károlynak [II.]	159	657
2160. február 14. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	160	659
2161. február 21. Pest		
Tóth Kálmán – AJ-nak	163	659
2162. február 23. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	163	659
2163. február 25. előtt, Szalonta		
Szél Kálmán – AJ-nak [Elv.]	164	659

2164. február 25. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	164	659
2165. február 27. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	167	660
2166. február 27. Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	168	661
2167. március 3. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	169	661
2168. március 4. Hanva		
Tompa Mihály – AJ-nak	170	662
2169. március 8. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	171	662
2170. március 8. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	172	663
2171. március 20. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	174	663
2172. március 22. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	174	664
2173. március 23. Hanva		
Tompa Mihály – AJ-nak	175	664
2174. április 1. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	175	666
2175. április 1. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	176	666
2176. április 10. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	177	666
2177. április 10. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	178	666
2178. április 11. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	179	667
2179. április 11. Pest		
AJ – Ráth Mórnak [Elv.]	179	668
2180. április 14. Hanva		
Tompa Mihály – AJ-nak	180	668
2181. április 24. Tornallya		
Tompa Mihály – AJ-nak [távirat]	180	668
2182. április 25. Pest		
Jókai Mór – AJ-nak [Elv.]	181	669
2183. április 26. Pest		
AJ és Szász Károly – Tompa Mihálynak [távirat] [Elv.]	182	669

2184. április 26. Tornallya		
Tompá Mihály – AJ-nak [távirat]	182	669
2185. április 27. Tornallya		
Tompá Mihály – AJ-nak [távirat] [I.]	183	670
2186. április 27. Tornallya		
Tompá Mihály – AJ-nak [távirat] [II.]	184	670
2187. április 28. Pest		
Heckenast Gusztáv – AJ-nak	185	671
2188. április 28. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	185	672
2189. április 30. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	186	673
2190. április 30.[?] Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	188	673
2191. május 3. Tornallya		
Tompá Mihály – AJ-nak [távirat]	190	673
2192. május 3. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak [I.]	191	674
2193. május 3. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak [II.]	192	674
2194. május 27. előtt, Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	193	674
2195. május 27. előtt, Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	194	675
2196. május 27. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	194	675
2197. május 31. Hanva		
Tompá Mihály – AJ-nak	195	676
2198. június 2. Pest		
AJ – Szél Kálmánnak [Elv.]	195	676
2199. június 2. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	196	676
2200. június 5. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	197	677
2201. június 8. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	198	678
2202. június 8. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	199	679
2203. június 15. Tornallya		
Tompá Mihály – AJ-nak [távirat]	199	679

2204. július eleje, Szalonta		
Szél Kálmán – AJ-nak [Elv.]	200	679
2205. július eleje, Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	201	680
2206. július 5. Pest		
AJ – Tompa Mihálynak	202	680
2207. július 6. után		
AJ – Rónay Jácintnak	203	681
2208. július 30. előtt, Hanva		
Tompa Mihály – AJ-nak	204	682
2209. július 30. Tornallya		
Tompa Mihályné – AJ-nak és Szász Károlynak [távirat] ...	204	682
2210. augusztus 3. Pest		
AJ – Szilády Áronnak	205	682
2211. szeptember 10. Pest		
AJ – John Bowringnak [Elv.]	205	683
2212. szeptember 28. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	205	683
2213. szeptember 28. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	206	683
2214. október 29. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	207	684
2215. november 2. Pest		
AJ – Szilágyi Sándornak	208	684
2216. november 11. előtt, Pest		
Eötvös József – AJ-nak	208	684
2217. november 24. Pest		
AJ – Thaly Kálmánnak	209	685
2218. december [?], Hanva		
Tompa Mihályné – AJ-nak [Töredék]	209	686
2219. december, [?] Hanva		
Tompa Mihályné – AJ-nak [Elv.]	209	687
2220. december 23., Ipolyság		
A Szondi-Emlékválasztmány – AJ-nak	210	687

1869

2221. január 5. Máramarossziget		
Szilágyi István – AJ-nak	211	688
2222. január 14. Miskolc		
Lévay József – AJ-nak	212	688

2223. január 16. Pest		
AJ – Lévay Józsefnek	213	689
2224. január 23. Pest		
AJ – az Eggenberger Ferdinand Könyvkereskedő cégnek .	214	691
2225. január 25. Pest		
Eötvös József – AJ-nak	215	691
2226. február 5. Jernye		
Szinyeiné Jekelfalussy Valéria – AJ-nak	215	691
2227. március 11. Pest		
AJ – Toldy Ferencnek	216	692
2228. május 4. Pest		
AJ – Nyil Alekszandrovics Popovnak	217	692
2229. június 5. Pest		
Eötvös József – AJ-nak	217	693
2230. június 26. Pest		
AJ – Szilágyi Sándornak	218	694
2231. július 1. Bécs		
AJ – Arany Jánosnének [Elv.]	218	694
2232. július 3. Karlsbad		
AJ – az Arany-családnak [Töredék]	219	694
2233. július 3. után, Karlsbad		
AJ – az Arany-családnak [Töredék]	219	694
2234. július 17. Karlsbad		
AJ – Csengery Antalnak	219	695
2235. július végén, Karlsbad		
AJ – az Arany-családnak [Töredék]	221	697
2236. július 31. Pest		
Rónay Jácint – AJ-nak	221	697
2237. augusztus 15. Claremont-Exeter		
John Bowring – AJ-nak	222	698
2238. október 5. Pest		
AJ – Szilágyi Sándornak	223	699
2239. október 6. Pest		
AJ – Toldy Ferencnek	224	700
2240. november 2. Pest		
AJ – Szilágyi Sándornak	224	700
2241. november 2. Pest		
AJ – Thaly Kálmánnak [Elv.]	225	701
2242. november 12. Pest		
AJ – Thaly Kálmánnak	225	701

2243. november 14. előtt, Baja		
A bajai Önképzőkör – AJ-nak [Elv.]	225	701
2244. november 14. Pest		
AJ – A bajai Önképzőkörnek	226	702
2245. november 15. Pest		
AJ – Thaly Kálmánnak	226	702
2246. november 17. Máramarossziget		
Szilágyi István – AJ-nak	227	703
2247. november 30. Pest		
AJ – Szabó Károlynak	228	703
2248. december 5. Kolozsvár		
Szabó Károly – AJ-nak	228	703
2249. december 24. Pest		
AJ – Szilágyi Sándornak	230	704

1870

2250. január 24. Pest		
AJ – Eötvös Józsefnek	231	704
2251. március 8. Pest		
AJ – Rozvány Györgynek	232	706
2252. április 9. Kairó		
Az Egyiptomi Magyar Egylet – AJ-nak	233	707
2253. május 2. Pest		
AJ – Budenz Józsefnek	234	707
2254. június 2. Pest		
AJ – Lovassy Ferencnek [Elv.]	234	708
2255. június 5. Karlsbad		
Lovassy Ferenc – AJ-nak	234	708
2256. június 6. Karlsbad		
Josef Hlawaček – AJ-nak	236	709
2257. június 6. Debrecen		
Vincze Viktor – AJ-nak	236	709
2258. június 9. Kolozsvár		
Szabó Károly – AJ-nak	237	710
2259. június 27. Pest		
Gyulai Pál – AJ-nak	238	710
2260. július 4. Pest		
AJ – Frivaldszky Imrének	239	710
2261. július 17. Karlsbad		
AJ – Ismeretlenek [Töredék]	239	710

1000

2262. július 22. előtt, Pest		
Szél Piroska – AJ-nak [Elv.]	239	711
2263. július 22. Karlsbad		
AJ – Szél Piroskának	240	711
2264. augusztus 2. előtt		
Arany László – AJ-nak [Elv.]	240	711
2265. augusztus 2. Karsbad		
AJ – Csengery Antalnak	240	711
2266. augusztus 5. Karlsbad		
AJ – Arany Jánosnének [Töredék]	243	712
2267. augusztus 5. Karsbad		
AJ – Arany Lászlónak [Töredék]	243	712
2268. augusztus 9. Karsbad		
AJ – Arany Lászlónak [Töredék]	243	713
2269. augusztus-szeptember[?], Pest		
Edouard Sayous – AJ-nak	244	713
2270. szeptember 29. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	244	714
2271. szeptember 29. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	245	714
2272. szeptember 30. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	246	714
2273. október 1. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	246	715
2274. október 3. Trieszt		
Arany László – AJ-nak [Elv.]	247	715
2275. október 5. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	247	715
2276. október 5. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	247	715
2277. október 9. Pest		
AJ – Lovassy Ferencnek [Elv.]	248	716
2278. október 11. Pest		
AJ – Lovassy Ferencnek [Elv.]	249	716
2279. október 16. Nagyszalonta		
Lovassy Ferenc – AJ-nak	249	716
2280. október 27. előtt, Róma		
Arany László – AJ-nak [Elv.]	250	716
2281. október 27. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	250	716

2282. október 27. előtt, Szalonta [?]		
Márkus Lajos – AJ-nak [Elv.]	250	717
2283. október 27. előtt, Szalonta		
Szél Kálmán – AJ-nak [Elv.]	251	717
2284. október 27. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	251	717
2285. október 27. Pest		
Gyulai Pál – AJ-nak	252	717
2286. október 28. Buda		
Szilágyi Ferenc AJ-nak	252	718
2287. november 2. Buda		
Szilágyi Ferenc – AJ-nak	253	718
2288. november 15. Pest		
AJ – Toldy Ferencnek	253	718
2289. december 18. Pest		
Eötvös József – AJ-nak	254	718

1871

2290. 1871. Szalonta		
Kőrösi Mihály – AJ-nak [Elv.]	255	719
2291. március 15. Jernye		
Szinyeiné Jekelfalussy Valéria – AJ-nak	255	719
2292. április 3. Pest		
AJ – Szász Károlynak	256	719
2293. április 15. Pest		
AJ – Méry Etelnek	257	720
2294. június 9. Pest		
AJ – Budenz Józsefnek	257	720
2295. június 16. Pest		
AJ – Pauler Tivadarnak	258	721
2296. június 18. Pest		
AJ – Toldy Ferencnek	258	721
2297. június 28. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	259	722
2298. június 28. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	259	722
2299. július, Karlsbad		
AJ – Arany Jánosnének [Töredék]	260	723
2300. július 13. Karlsbad		
AJ – Arany Jánosnének [Töredék]	261	723

1002

2301. július 13. Karlsbad		
AJ – Szél Piroskának	261	723
2302. szeptember 14. után, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	261	723
2303. szeptember 14. után, Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	262	723
2304. szeptember 21. Máramarossziget		
Szilágyi István – AJ-nak	262	723
2305. október 8. Kolozsvár		
Szabó Károly – AJ-nak	263	724
2306. október 23. Debrecen		
Vincze Viktor – AJ-nak	264	724
2307. november 3. Pest		
AJ – Szász Károlynak	265	724
2308. november 6. Pest		
AJ – Sipéki Balázs Gézának	265	725
2309. november 27. után, Pest		
AJ – Toldy Ferencnek	266	726

1872

2310. január-február, [?] Pest		
Arany János – Budenz Józsefnek	267	726
2311. január 3. Pest		
AJ – Graichman Jakabnak	267	727
2312. január 6. Pest		
Toldy Ferenc – AJ-nak	268	728
2313. január 24. Pest		
AJ – Gönczy Pálnak	269	728
2314. február 1. Pest		
Tóth Endre – AJ-nak	269	728
2315. február 5. Pest		
AJ – Lónyay Menyhértnek	270	729
2316. február 29. előtt		
Duka Tivadar – AJ-nak [Elv.]	270	729
2317. február 29. Pest		
AJ – Duka Tivadarnak	270	729
2318. április 13. Kolozsvár		
Szász Béla – AJ-nak	271	730
2319. május 16. Pest		
AJ – Nagy Ivánnak	272	731

2320. május 24. és június 6. között, Pest		
Toldy Ferenc – AJ-nak	273	731
2321. május 24. és június 6. között, Pest		
AJ – Toldy Ferencnek	273	732
2322. május 24. után, Pest		
AJ – Arany Lászlónak [Töredék]	274	733
2323. június 6. Pest		
Toldy Ferenc – AJ-nak	274	733
2324. június 13. előtt, Pest		
Gáspár Imre – AJ-nak [Elv.]	274	734
2325. június 13. Pest		
AJ – Gáspár Imrének	275	734
2326. június 18. előtt		
AJ – Lónyay Menyhértnek [Elv.]	275	734
2327. június 18. Buda		
Lónyay Menyhért – AJ-nak	275	734
2328. július, Karlsbad		
AJ – Arany Lászlónak [Töredék]	276	735
2329. július 18. Karlsbad		
AJ – Arany Lászlónak [Töredék]	276	735
2330. július 22. Karlsbad		
AJ – Szél Piroskának	277	735
2331. augusztus 28. Pest		
AJ – Thaly Kálmánnak	277	735
2332. szeptember 26. Pest		
AJ – Ercsey Sándornak	278	736
2333. október 11. Pest		
AJ – a berlini Királyi Könyvtárnak	279	737
2334. október 30. Pest		
AJ – Szász Károlynak	279	737
2335. november 6. Pest		
AJ és Csengery Antal – Zemplén vármegye közönségének	280	739
2336. november 8. Pest		
AJ – a berlini Királyi Könyvtárnak	282	741
2337. november 19. előtt		
Benkő Mihályné Birizdó Mária – AJ-nak [Elv.]	282	741
2338. november 19. Pest		
AJ – Benkő Mihályné Birizdó Máriának	282	741
2339. november 22.		
AJ – Lónyay Menyhértnek [Elv.]	283	743

2340. november 26. Buda		
Lónyay Menyhért – AJ-nak	284	743
2341. december 10. München		
A Münchener Magyar Egylet – AJ-nak	284	743
2342. december 20. előtt, Pest		
Toldy Ferenc – AJ-nak [Elv.]	285	744
2343. december 20. Pest		
AJ – Toldy Ferencnek	285	744
2344. december 25. Pest		
AJ – a Münchener Magyar Egyletnek	286	744

1873

2345. január 27. után, Pest		
AJ – Toldy Ferencnek	287	745
2346. február 3. Sopron		
Kolbenheyer Mór – AJ-nak	287	745
2347. február 16. Pest		
Weber Károly – AJ-nak	288	746
2348. február 24. után, Pest		
AJ – Toldy Ferencnek	291	748
2349. március 24. vagy 25. Pest		
AJ – Balogh Eleknek	291	748
2350. március 30. Pest		
Ráth Mór – AJ-nak	292	749
2351. május 16. Budapest		
AJ – Toldy Ferencnek	293	749
2352. július 5. után, Karlsbad		
AJ – Arany Lászlónak [Elv.]	293	749
2353. július 14. Karlsbad		
AJ – Arany Jánosnének [Töredék]	293	749
2354. július 18. Karlsbad		
AJ – az Arany-családnak [Töredék]	294	750
2355. július 26. Karlsbad		
AJ – Arany Lászlónak [Töredék]	294	750
2356. július 27. Karlsbad		
AJ – Arany Jánosnének [Töredék]	295	750
2357. augusztus 21. Sissak		
Franz Fischer – AJ-nak	295	750
2358. augusztus 28. Budapest		
AJ – Szilády Áronnak	296	751

2359. augusztus 28. Helgoland		
Lónyay Menyhért – AJ-nak	297	752
2360. szeptember 1. Gyergyószentmiklós		
Görö György – AJ-nak	297	752
2361. szeptember 21. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	298	752
2362. szeptember 21. előtt, Szalonta		
Szél Kálmán – AJ-nak [Elv.]	298	752
2363. szeptember 21. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	298	753
2364. november 25. Pest		
AJ – Budenz Józsefnek	300	754
2365. december 6. előtt		
Győry Vilmos – AJ-nak [Elv.]	300	755
2366. december 6. Budapest		
AJ – Győry Vilmosnak	300	755

1874

2367. január 1. Budapest		
AJ – Szász Károlynak	301	755
2368. január 13. Máramarossziget		
Szilágyi István – AJ-nak	302	756
2369. január 29. Budapest		
AJ – Ballagi Mórnak	302	756
2370. február 4. Budapest		
AJ – Benkő Mihályné Birizdó Máriának	303	757
2371. február 4. Pest		
AJ – Szilágyi Istvánnak	304	757
2372. február 5. Párizs		
Catulle Mendès – AJ-nak	304	757
2373. május 11. Szeged		
Pollák János – AJ-nak	309	761
2374. június 18. Budapest		
AJ – Toldy Ferencnek	311	761
2375. július 12. Budapest		
AJ – Joseph Bradačeknek	311	763
2376. július 13. Budapest		
AJ – a Magyar Földhitelintézetnek	312	763
2377. július 14. Kensington [?]		
Alex John Ellis – AJ-nak	312	764

2378. július 22. Karlsbad		
AJ – Arany Jánosnének [Töredék]	317	768
2379. július 23. Karlsbad		
AJ – az Arany-családnak [Töredék]	317	768
2380. július 30. előtt, Budapest		
Szél Piroska – AJ-nak [Elv.]	318	768
2381. július 30. Karlsbad		
AJ – Szél Piroskának	318	768
2382. augusztus 7. Karlsbad		
AJ – az Arany-családnak [Töredék]	319	769
2383. augusztus 31. Budapest		
Toldy Ferenc – AJ-nak	319	769
2384. szeptember 1. Budapest		
AJ – Toldy Ferencnek	320	769
2385. szeptember 11. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	320	769
2386. szeptember 11. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	321	769
2387. szeptember 11. Budapest		
AJ – Szél Piroskának	322	770
2388. szeptember 17. előtt, Budapest		
AJ – Körösi Mihálynak	323	770
2389. szeptember 17. Budapest		
AJ – Szász Károlynak	324	771
2390. szeptember 17. Szalonta		
Körösi Mihály – AJ-nak	324	771
2391. október 4. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	325	771
2392. október 17. vagy 18. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	326	772
2393. november 22. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	327	772
2394. november 22.		
AJ – Ercsey Sándornak	327	772
2395. december 13. Korbosten		
Hensch Árpád – AJ-nak	328	773

1875

2396. március 2. Budapest		
Toldy Ferenc – AJ-nak	331	773

2397. március 5. Máramarosziget		
Szilágyi István – AJ-nak	331	773
2398. március 26. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	332	774
2399. március 26. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	332	774
2400. június 5. előtt Budapest		
Győry Vilmos – AJ-nak [Elv.]	333	775
2401. június 5. Budapest		
AJ – Győry Vilmosnak	334	775
2402. július 19. előtt, Budapest		
Szél Piroska – AJ-nak [Elv.]	334	776
2403. július 19. Karlsbad		
AJ – Arany Jánosnének [Töredék]	335	776
2404. július 23. előtt, Budapest		
Szél Piroska – AJ-nak [Elv.]	335	777
2405. július 23. Karlsbad		
AJ – Szél Piroskának	336	777
2406. július 27. Karlsbad		
AJ – Szél Piroskának	336	777
2407. augusztus 5. Karlsbad		
AJ – az Arany-családnak [Töredék]	338	777
2408. augusztus után, Máramarosziget		
Szilágyi István – AJ-nak	338	777
2409. szeptember 7. Budapest		
AJ – Lónyay Menyhértnek	338	778
2410. szeptember 9. Budapest		
AJ – Szulyovszky Ignácnak	339	778
2411. szeptember 28. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	340	779
2412. szeptember 28. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	340	779
2413. október 4. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	342	780
2414. október 4. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	342	781
2415. november 30. Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	342	781
2416. december 7. Zenta		
Reviczky Gyula – AJ-nak	343	781

2417. december 10. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	344	803
2418. december 19. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	345	803
2419. december 19. előtt, Szalonta		
Rozvány György – AJ-nak [Elv.]	346	804
2420. december 19. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	346	804

1876

2421. január 10. előtt, Pozsony [?]		
Koroda Pál – AJ-nak [Elv.]	348	805
2422. január 10. Budapest		
AJ – Koroda Pálnak	348	805
2423. január 17. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	349	805
2424. január 17. előtt, Szalonta		
Rozvány György – AJ-nak [Elv.]	349	806
2425. január 17. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	349	806
2426. január 21. Budapest		
Trefort Ágoston – AJ-nak	350	806
2427. január 24. Budapest		
AJ – Trefort Ágostonnak	351	807
2428. január 28. Bécs		
a Bécsi Magyar Egylet – AJ-nak	352	807
2429. február 19. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	353	808
2430. február 19. Budapest		
AJ – Hinka Józsefnek	354	808
2431. február 24. Máramarossziget		
Szilágyi István – AJ-nak	355	808
2432. február 26. Budapest		
Csengery Antal – AJ-nak	356	811
2433. március 14. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	356	811
2434. március 14. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	356	811
2435. március 15. Budapest		
AJ – Mezőssy Menyhértnek [Elv.]	357	812

2436. március 24. Budapest		
AJ – Lónyay Menyhértnek	358	812
2437. március 29. Budapest		
Jókai Mór – AJ-nak	358	812
2438. március 29. Budapest		
AJ – Jókai Mórnak	360	813
2439. március 30. Budapest		
AJ – az Eggenberger Ferdinand Könyvkereskedő cégnek .	362	813
2440. április 8. Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	362	814
2441. április 10. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	362	814
2442. május 1. előtt, Szombathely		
Szabó Imre – AJ-nak [Elv.]	363	814
2443. május 1. Budapest		
AJ – Horvát Boldizsárnak [Elv.]	364	815
2444. május 1. Budapest		
AJ – Szász Károlynak	364	815
2445. május 2. Budapest		
AJ – Gyulai Pálnak	364	815
2446. május 2. Budapest		
AJ – Lónyay Menyhértnek	365	816
2447. május 2. Budapest		
AJ – Pulszky Ferencnek	366	816
2448. május 30. Budapest		
Törs Kálmán – AJ-nak	366	817
2449. június 6. Budapest		
AJ – Arany Lászlónak [Töredék]	368	819
2450. július 3. Budapest		
AJ – Ismeretlennek	368	819
2451. július 10. Budapest		
AJ – Joseph Bradačeknek	370	819
2452. július 18. előtt, Budapest		
Szél Piroska – AJ-nak [Elv.]	370	820
2453. július 18. Karlsbad		
AJ – Arany Jánosnének [Töredék]	371	821
2454. július 18. Karlsbad		
AJ – Szél Piroskának	371	821
2455. július 27. Karlsbad		
AJ – Arany Jánosnének [Töredék]	372	821

2456. augusztus 1. előtt, Budapest		
Szél Piroska – AJ-nak [Elv.]	372	821
2457. augusztus 1. Karlsbad		
AJ – Arany Jánosnének [Töredék]	372	821
2458. augusztus 1. Karlsbad		
AJ – Szél Piroskának	373	822
2459. augusztus 5. előtt, Budapest		
Szél Piroska – AJ-nak [Elv.]	374	822
2460. augusztus 5. Karlsbad		
AJ – Arany Jánosnének [Töredék]	374	822
2461. augusztus 25. Budapest		
AJ – Gyulai Pálnak	375	823
2462. szeptember 7. előtt, Budapest		
AJ – Szécsen Antalnak [Elv.]	375	823
2463. október 10. előtt, Szalonta		
Rozvány György – AJ-nak [Elv.]	375	824
2464. október 10. előtt, Budapest		
AJ – Rozvány Györgynek [Elv.]	376	824
2465. október 10. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	376	824
2466. november 11. Budapest		
AJ – Szász Károlynak	377	824
2467. december 31. Budapest?		
Hirschler Ignác – AJ-nak [Elv.]	378	825

1877

2468. január 22. Budapest		
AJ – Schnierer Aladárnak	379	825
2469. január 25. előtt, Szalonta		
Szél Kálmán – AJ-nak [Elv.]	380	825
2470. január 25. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	380	826
2471. február 1. előtt		
a Hunyadi-album szerkesztői – AJ-nak [Elv.]	381	827
2472. február 1. Budapest		
AJ – A Hunyadi-album szerkesztőinek	381	827
2473. február 6. Budapest		
Barna Géza – AJ-nak	382	827
2474. április 3. London		
Eduard D. Butler – AJ-nak	383	832

2475. május 19. előtt		
Sólymos Béla – AJ-nak [Elv.]	384	833
2476. május 19. Sheffield		
Sólymos Béla – AJ-nak	384	833
2477. június 25. Budapest		
Maurus Saenger – AJ-nak	386	834
2478. szeptember 6. Budapest		
AJ – Hirschler Ignácnak	387	838
2479. október 20. Budapest		
Gyulai Pál – AJ-nak	387	838
2480. október 22. Budapest		
AJ – Gyulai Pálnak	388	838
2481. november, Bécs		
Journalisten- und Schriftstellerverein „Concordia” –		
AJ-nak	390	840
2482. november 12. Kamenica		
Jovan Jovanović Zmaj – AJ-nak	392	842
2483. november 21. Pest		
AJ – Jovan Jovanović Zmaj-nak	394	843
2484. december 5. Debrecen		
Vincze Viktor – AJ-nak	395	843
2485. december 11. Budapest		
AJ – a Budapesti Evangélikus Gimnáziumnak	398	844
2486. december 31. előtt [?]		
Borosnyay Camilla – AJ-nak [Elv.]	398	844
2487. december 31. [?] Budapest		
AJ – Borosnyay Camillának	399	845
2488. december 31. Budapest [?]		
Sárváry Antal – AJ-nak	399	845
2489. 1877. [?]		
Weber Károly – AJ-nak	401	848
2490. 1878. január 1. előtt, Budapest		
AJ – Hirschler Ignácnak [Elv.]	402	848

1878

2491. január 1. Budapest[?]		
Hirschler Ignác – AJ-nak [Elv.]	403	848
2492. január 5. Bécs		
Faust Pachler – AJ-nak	403	848

2493. január 30. Budapest		
AJ – Poczik Rudolfnak	404	850
2494. március 1. Budapest		
AJ – Faust Pachlernek [Elv.]	405	850
2495. március 2. Budapest		
AJ – a Journalisten- und Schriftstellerverein		
Concordiának [Elv.]	405	850
2496. március 6. Budapest		
Nagy Miklós – AJ-nak [I.]	406	850
2497. március 6. Budapest		
AJ – Nagy Miklósnak	406	850
2498. március 6. Budapest		
Nagy Miklós – AJ-nak [II.]	407	851
2499. március 6. Budapest		
Vadnai Károly – AJ-nak	407	851
2500. március 17. előtt, Nagyvárad		
Erdélyi Mikes Róza – AJ-nak [Elv.]	409	852
2501. március 17. Budapest		
AJ – Erdélyi Mikes Rózának	409	852
2502. május 16. előtt, Szalonta		
Rozvány György – AJ-nak [Elv.]	410	853
2503. május 16. előtt, Budapest		
AJ – Rozvány Györgynek [Elv.]	410	853
2504. május 16. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	410	853
2505. május 20. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	412	855
2506. május 20. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	413	855
2507. június 18. Budapest		
AJ – Nagy Miklósnak	413	855
2508. június 21. Budapest		
Nagy Miklós – AJ-nak	414	856
2509. június 22. előtt, Budapest		
AJ – Vadnai Károlynak	414	856
2510. június 22. Budapest		
Vadnai Károly – AJ-nak	415	856
2511. július 9. előtt, Budapest		
Szász Károly – AJ-nak [Elv.]	416	856
2512. július 9. előtt, Budapest		
AJ – Fónagy Józsefnek [Elv.]	416	857

2513. július 9. előtt, Szalonta		
Fónagy József – AJ-nak [Elv.]	416	857
2514. július 9. Margitsziget		
AJ – Szász Károlynak	417	857
2515. október 3. Budapest		
Gyulai Pál – AJ-nak [I.]	418	857
2516. október 3. Budapest		
AJ – Gyulai Pálnak [Elv.]	419	857
2517. október 3. Budapest		
Gyulai Pál – AJ-nak [II.]	419	858
2518. október 8. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	421	858
2519. október 8. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	421	859
2520. október 24. előtt, Szalonta		
Rozvány György – AJ-nak [Elv.]	423	859
2521. október 24. Budapest		
AJ – Kenyeres Jánosnak [Elv.]	423	859
2522. október 24. Budapest		
AJ – Rozvány Györgynek [Elv.]	423	859
2523. október 24. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	424	860
2524. november 8. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	425	860
2525. november 8. előtt, Szalonta		
Rozvány György – AJ-nak [Elv.]	426	860
2526. november 8. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	426	860
2527. november 20. Budapest		
Gyulai Pál – AJ-nak [Elv.]	427	861
2528. november 28. Budapest		
AJ – Gyulai Pálnak	427	861
2529. 1878		
Ismeretlen – AJ-nak	429	862
2530. 1878		
AJ – Ismeretlennek	429	862

1879

2531. január 30. előtt, Szalonta [?]		
Ismeretlen – AJ-nak [Elv.]	430	862

2532. január 30. előtt, Szalonta		
Jámbor Sára Szathmáry Jánosné – AJ-nak [Elv.]	430	862
2533. január 30. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak [Töredék]	430	862
2534. február 10. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	431	862
2535. február 10. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	431	863
2536. február 15. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	433	864
2537. február 15. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	433	864
2538. március 16. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	433	864
2539. március 16. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	434	864
2540. március 24. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	435	864
2541. március 24. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	435	865
2542. április 3. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	436	865
2543. április 10. Budapest		
AJ – Horváth Lajosnak	436	866
2544. április 16. előtt, Véke [?]		
Szmrecsányi Jánosné – AJ-nak [Elv.]	437	866
2545. április 16. Budapest		
AJ – Szmrecsányi Jánosnének	440	867
2546. július 3. Párizs		
Association Littéraire Internationale – AJ-nak	440	867
2547. augusztus 3. Margitsziget		
AJ – Concha Károlynak	444	875
2548. augusztus 14. Rózsahegy [?]		
Sturm Albert – AJ-nak	445	876
2549. augusztus 18. Margitsziget		
AJ – Ercsey Sándornak	446	876
2550. november 27. Budapest		
AJ – Ráth Mórnak	448	878
2551. november 27. Budapest		
Jókai Mór – AJ-nak	449	878

2552. november 28. Budapest		
AJ – Jókai Mórnak	449	878
2553. december 9. előtt		
Tóth Endre – AJ-nak [Elv.]	450	879
2554. december 9. Budapest		
AJ – Tóth Endrének	450	879
2555. december 18. Budapest		
AJ – Mentovich Ferenc özvegyének	451	879
2556. december 21. Miskolc		
Lévay József – AJ-nak	452	880
2557. december 24. Budapest		
AJ – Rozvány Györgynek	453	881
2558. december 24. és 28. között, Szalonta		
Rozvány György – AJ-nak [Elv.]	454	881
2559. december 27. előtt, Szalonta		
Ercsey Sándor – AJ-nak [Elv.]	454	881
2560. december 28. Budapest		
AJ – Rozvány Györgynek	454	882
2561. december 29. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	455	884
2562. december 29. Budapest		
AJ – Knoll Károlynak	455	884
2563. december, Görbersdorf		
Csepreghy Ferenc – AJ-nak	456	885

1880

2564. január 25. előtt, Budapest		
AJ – Gönczy Pálnak	457	885
2565. január 25. előtt, [?] Budapest		
AJ – Török Pálnak	457	885
2566. január vége, Budapest		
AJ – Gönczy Pálnak	458	886
2567. január 27. után, Budapest		
AJ – Bezerédj Istvánnénak	458	886
2568. január 31. Budapest		
AJ – Ráth Mórnak	459	886
2569. február 1. Budapest		
AJ – Ráth Mórnak	460	887
2570. március 2. előtt		
Duka Tivadar – AJ-nak [Elv.]	460	887

2571. március 2. Budapest		
AJ – Duka Tivadarnak	460	887
2572. április 2. előtt, Szalonta		
Balogh Elek – AJ-nak [Elv.]	462	888
2573. április 2. Budapest		
AJ – Ercsey Sándornak	462	888
2574. május 13. Miskolc		
Lévay József – AJ-nak	463	889
2575. május 13. Budapest		
Margó Tivadar – AJ-nak	463	889
2576. május 16. Budapest		
AJ – Lévay Józsefnek	464	892
2577. május 25. előtt, Szalonta		
Rozvány György – AJ-nak [Elv.]	465	893
2578. május 25. Budapest		
AJ – Rozvány Györgynek	465	895
2579. július 8. Budapest		
A Concordia Budapesti Jótékonyági Egylet –		
AJ-nak [Elv.]	466	896
2580. augusztus 21. Budapest		
Wohl Janka – AJ-nak	467	896
2581. augusztus 24. Margitsziget		
AJ – Wohl Jankának	467	897
2582. szeptember 2. Margitsziget		
AJ – Ercsey Sándornak	468	897
2583. szeptember 5. előtt, Szeged		
Pálfy Ferenc – AJ-nak [Elv.]	469	898
2584. szeptember 5. Margitsziget		
AJ – Pálfy Ferencnek	470	898
2585. október 2. Budapest		
AJ – a Concordia Budapesti Jótékonyági Egyletnek	470	899
2586. október 5. előtt, Szalonta		
Balogh Elek – AJ-nak [Elv.]	471	900
2587. október 5. Budapest		
AJ – Balogh Eleknek	471	900
2588. október 12. előtt, Szalonta		
Balogh József – AJ-nak [Elv.]	471	900
2589. október 12. Budapest		
AJ – Balogh Józsefnek	472	900
2590. október 22. Túrkeve		
Kovács Mihály – AJ-nak	472	901

2591. november 18. előtt		
Gáspár János – AJ-nak [Elv.]	476	901
2592. november 18. Budapest		
AJ – Gáspár Jánosnak	476	902
2593. november 28. előtt, Putnok		
Ismeretlen – AJ-nak [Elv.]	477	902
2594. november 28. Budapest		
AJ – Ismeretlennek	477	902
2595. november 30. előtt, Virányos		
Szinyeiné Jekelfalussy Valéria – AJ-nak [Elv.]	478	903
2596. november 30. Budapest		
AJ – Szinyeiné Jekelfalussy Valériának	478	904
2597. december 3. Miskolc		
Lévay József – AJ-nak	479	906
2598. december 5. Budapest		
AJ – Lévay Józsefnek	481	906

1881

2599. január 25. előtt, [?] Budapest		
AJ – Török Pálnak	482	907
2600. január 31. előtt		
Tóth Endre – AJ-nak [Elv.]	482	907
2601. január 31. Budapest		
AJ – Tóth Endrének	482	907
2602. február 6. Budapest		
AJ – Péter Dénesnek	484	908
2603. február 21. Budapest		
AJ – Lévay Józsefnek	484	908
2604. május 3. Budapest		
AJ – Ismeretlennek	485	909
2605. június 28. előtt		
Szmrecsányi Jánosné – AJ-nak [Elv.]	485	909
2606. június 28. Margitsziget		
AJ – Szmrecsányi Jánosnének	485	909
2607. július 17. előtt		
Augusztin József – AJ-nak [Elv.]	486	912
2608. július 17. Margitsziget		
AJ – Augusztin Józsefnek	486	912
2609. július 31. Gyorok		
A Gyoroki Olvasó Egylet – AJ-nak	487	913

2610. szeptember 3. Margitsziget		
AJ – Kovács Lászlónak	488	914
2611. december 6. előtt, Lőcse [?]		
Bayer Ferenc – AJ-nak [Elv.]	490	914
2612. december 6. Budapest		
AJ – Bayer Ferencnek	490	914
2613. december 23. Budapest		
AJ – Kiss Józsefnek	490	915
2614. 1881–1882 tele, Budapest		
AJ – Farkas Kálmánnak [Elv.]	491	915

1882

2615. június 10. Kolozsvár		
Kovács János – AJ-nak	492	916
2616. június 10. és június 28. között, Budapest		
AJ – Kovács Jánosnak	493	916
2617. június 15. előtt, Szalonta		
Szél Piroska – AJ-nak [Elv.]	493	917
2618. június 15. Margitsziget		
AJ – Szél Piroskának	494	917
2619. szeptember 15. Balassagyarmat		
Zimányi József – AJ-nak	495	917
2620. szeptember 21. Margitsziget		
AJ – Zimányi Józsefnek	495	918

Függelék I.

1. 186?–1877, Pest		
AJ – Halász Dezsőnek	499	920
2. 186?–1877, Pest		
AJ – Ismeretlennek	499	920
3. 1869–1872[?], Pest		
AJ – Budenz Józsefnek	500	920
4. 1869–1872[?], Pest		
AJ – Budenz Józsefnek	500	920

Függelék II.

1. 1874. november 16. Budapest		
AJ – Ballagi Mórnak	501	921
2. 1874. november 23. Budapest		
AJ – Ballagi Mórnak	501	921
3. 1875. március 2. előtt, Budapest		
Toldy Ferenc és AJ üzenetváltása	501	921

Függelék III.

1. 1858 és 1860 között, Nagykőrös		
AJ – Wohl Jankának [Töredék]	502	922
2. 1858 és 1860 között, Pest		
Wohl Janka – AJ-nak [Elv.]	502	922
3. 1858 és 1860 között, Nagykőrös		
AJ – Wohl Jankának [Töredék]	502	922
4. 1858 és 1860 között, Nagykőrös		
AJ – Wohl Jankának [Töredék]	503	922
5. 1858 és 1860 között, Nagykőrös		
AJ – Wohl Jankának [Töredék]	504	923
6. 1858 és 1860 között, Nagykőrös		
AJ – Wohl Jankának [Töredék]	505	923
7. 1859. május 24.		
Szász Károly – AJ-nak [Elv.]	506	923
8. 1859. május 27. Nagykőrös		
AJ – Szász Károlynak [Elv.]	506	923
9. 1862. augusztus 28. Szliács		
AJ – Arany Jánosnének [Töredék]	506	923
10. 1865. március 15. Pest		
AJ – Ismeretlennek	507	924
11. 1868. január 16 és 24. között, Pest		
Illésy György – AJ-nak [Elv.]	507	924
12. 1874. szeptember 19. Budapest		
AJ – Arany Lászlónak [Elv.]	507	924
13. 1874. szeptember 24. Budapest		
AJ – Arany Lászlónak [Töredék]	508	924
14. 1880. február 15. előtt, Budapest		
AJ – a Petőfi Társaságnak [Elv.]	508	924

Függelék IV.

1. 1876		
Ismeretlen költő versei	509	924
2. 1876 [?]		
Ismeretlen költő versei	510	924
3. ?		
Deáky Lina: Arany Jánoshoz	518	925
4. ?		
Komáromi Károly: Arany János „Toldi Estéje”re	519	925
5. ?		
Ismeretlen költő versei	522	925

BETŰRENDI MUTATÓ

ARANY JÁNOS LEVELEI a címzettek betűrendjében

Az Arany-családnak	
2232. Karlsbad, 1869. július 3. [Töredék]	219 694
2233. Karlsbad, 1869. július 3. után [Töredék]	219 694
2235. Karlsbad, 1869. július végén [Töredék]	221 697
2354. Karlsbad, 1873. július 18. [Töredék]	294 750
2379. Karlsbad, 1874. július 23. [Töredék]	317 768
2382. Karlsbad, 1874. augusztus 7. [Töredék]	319 769
2407. Karlsbad, 1875. augusztus 5. [Töredék]	338 777
Arany Jánosnének	
Függelék III. 9. Sziács, 1862. augusztus 28. [Töredék]	506 923
2231. Bécs, 1869. július 1. [Elv.]	218 694
2266. Karlsbad, 1870. augusztus 5. [Töredék]	243 712
2299. Karlsbad, 1871. július [Töredék]	260 723
2300. Karlsbad, 1871. július 13. [Töredék]	261 723
2353. Karlsbad, 1873. július 14. [Töredék]	293 749
2356. Karlsbad, 1873. július 27. [Töredék]	295 750
2378. Karlsbad, 1874. július 22. [Töredék]	317 768
2403. Karlsbad, 1875. július 19. [Töredék]	335 776
2453. Karlsbad, 1876. július 18. [Töredék]	371 821
2455. Karlsbad, 1876. július 27. [Töredék]	372 821
2457. Karlsbad, 1876. augusztus 1. [Töredék]	372 821
2460. Karlsbad, 1876. augusztus 5. [Töredék]	374 822
Arany Lászlónak	
2125. Szalonta, 1867. augusztus vége – szeptember eleje [Töredék]	104 628
2267. Karlsbad 1870. augusztus 5. [Töredék]	243 712
2268. Karlsbad 1870. augusztus 9. [Töredék]	243 713
2322. Pest, 1872. május 24. után [Töredék]	274 733
2328. Karlsbad 1872. július [Töredék]	276 735
2329. Karlsbad 1872. július 18. [Töredék]	276 735
2352. Karlsbad 1873. július 5. után [Elv.]	293 749
2355. Karlsbad 1873. július 26. [Töredék]	294 750
Függelék III. 12. Budapest, 1874. szeptember 19. [Elv.]	507 924
Függelék III. 13. Budapest, 1874. szeptember 24. [Töredék].....	508 924

2449. Budapest, 1876. június 6. [Töredék]	368	819
Augusztin Józsefnek		
2608. Margitsziget, 1881. július 17.	486	912
A bajai Önképzőkörnek		
2244. Pest, 1869. november 14.	226	702
Ballagi Mórnak		
2369. Budapest, 1874. január 29.	302	756
Függelék II. 1. Budapest, 1874. november 16.	501	921
Függelék II. 2. Budapest, 1874. november 23.	501	921
Balogh Eleknek		
2349. Pest, 1873. március 24. vagy 25.	291	748
2587. Budapest, 1880. október 5.	471	900
Balogh Józsefnek		
2589. Budapest, 1880. október 12.	472	900
Bayer Ferencnek		
2612. Budapest, 1881. december 6.	490	914
Benkő Mihályné Birizdó Máriának		
2338. Pest, 1872. november 19.	282	741
2370. Budapest, 1874. február 4.	303	757
A berlini Királyi Könyvtárnak		
2333. Pest, 1872. október 11.	279	737
2336. Pest, 1872. november 8.	282	741
Bezerédj Istvánnénak		
2567. Budapest, 1880. január 27. után	458	886
Borosnyay Camillának		
2487. Budapest, 1877. december 31. [?]	399	845
John Bowringnak		
2211. Pest, 1868. szeptember 10. [Elv.]	205	683
Joseph Bradačeknek		
2375. Budapest, 1874. július 12.	311	763
2451. Budapest, 1876. július 10.	370	819
Budenz Józsefnek		
2253. Pest, 1870. május 2.	234	707
2294. Pest, 1871. június 9.	257	720
2310. Budapest, 1872. január-február [?]	267	726
2364. Budapest, 1873. november 25.	300	754
Függelék I. 3. Pest, 1869–1872 [?]	500	920
Függelék I. 4. Pest, 1869–1872 [?]	500	920
Concha Károlynak		
2547. Margitsziget, 1879. augusztus 3.	444	875

A Journalisten- und Schriftstellerverein Concordiának [Elv.]		
2495. Budapest, 1878. március 2.	405	850
A Concordia Budapesti Jótékonyági Egyletnek		
2585. Budapest, 1880. október 2.	470	899
Csengery Antalnak		
2234. Karlsbad, 1869. július 17.	219	695
2265. Karlsbad, 1870. augusztus 2.	240	711
Doby Antalnak		
2111. Pest, 1867. június 14.	100	619
Duka Tivadarnak		
2317. Pest, 1872. február 29.	270	729
2571. Budapest, 1880. március 2.	460	887
Az Eggenberger Ferdinand Könyvkereskedő cégnek		
2224. Pest, 1869. január 23.	214	691
2439. Budapest, 1876. március 30.	362	813
Eötvös Józsefnek		
2109. Pest, 1867. június 12.	97	615
2250. Pest, 1870. január 24.	231	704
Ercsey Sándornak		
2036. Pest, 1866. január 26.	11	540
2049. Pest, 1866. július 5.	27	554
2050. Pest, 1866. július 11.	29	556
2053. Pest, 1866. augusztus 20.	30	557
2064. Pest, 1866. november 8.	46	569
2079. Pest, 1867. január 3.	62	584
2080. Pest, 1867. január 4.	64	586
2081. Pest, 1867. január 5.	65	588
2085. Pest, 1867. január 11.	68	590
2088. Pest, 1867. január 20.	71	593
2094. Pest, 1867. február 23.	78	601
2096. Pest, 1867. március 3.	80	602
2103. Pest, 1867. április 9.	87	607
2123. Pest, 1867. augusztus 9.	114	637
2129. Pest, 1867. szeptember 24.	121	641
2132. Pest, 1867. október 25.	123	641
2156. Pest, 1868. február 4.	147	653
2164. Pest, 1868. február 25.	164	659
2167. Pest, 1868. március 3.	169	661
2170. Pest, 1868. március 8.	172	663
2175. Pest, 1868. április 1.	176	666
2177. Pest, 1868. április 10.	178	666

2199. Pest, 1868. június 2.	196	676
2202. Pest, 1868. június 8.	199	679
2205. Pest, 1868. július eleje	201	680
2213. Pest, 1868. szeptember 28.	206	683
2214. Pest, 1868. október 29.	207	684
2271. Pest, 1870. szeptember 29.	245	714
2272. Pest, 1870. szeptember 30.	246	714
2273. Pest, 1870. október 1.	246	715
2276. Pest, 1870. október 5.	247	715
2284. Pest, 1870. október 27.	251	717
2298. Pest, 1871. június 28.	259	722
2303. Pest, 1871. szeptember 14. után	262	723
2332. Pest, 1872. szeptember 26.	278	736
2363. Budapest, 1873. szeptember 21.	299	753
2386. Budapest, 1874. szeptember 11.	321	769
2391. Budapest, 1874. október 4.	325	771
2392. Budapest, 1874. október 17. vagy 18.	326	772
2394. Budapest, 1874. november 22.	327	772
2399. Budapest, 1875. március 26.	332	774
2412. Budapest, 1875. szeptember 28.	340	779
2414. Budapest, 1875. október 4.	342	781
2417. Budapest, 1875. december 10.	344	803
2420. Budapest, 1875. december 19.	346	804
2425. Budapest, 1876. január 17.	349	806
2429. Budapest, 1876. február 19.	353	808
2434. Budapest, 1876. március 14.	356	811
2441. Budapest, 1876. április 10.	362	814
2465. Budapest, 1876. október 10.	376	824
2470. Budapest, 1877. január 25.	380	826
2504. Budapest, 1878. május 16.	410	853
2506. Budapest, 1878. május 20.	413	855
2519. Budapest, 1878. október 8.	421	859
2523. Budapest, 1878. október 24.	424	860
2526. Budapest, 1878. november 8.	426	860
2533. Budapest, 1879. január 30. [Töredék]	430	862
2535. Budapest, 1879. február 10.	431	863
2537. Budapest, 1879. február 15.	433	864
2539. Budapest, 1879. március 16.	434	864
2541. Budapest, 1879. március 24.	435	865
2542. Budapest, 1879. április 3.	436	865
2549. Margitsziget, 1879. augusztus 18.	446	876

2561. Budapest, 1879. december 29.	455	884
2573. Budapest, 1880. április 2.	462	888
2582. Margitsziget, 1880. szeptember 2.	468	897
Erdélyi Mikes Rózának		
2501. Budapest, 1878. március 17.	409	852
A Budapesti Evangélikus Gimnáziumnak		
2485. Budapest, 1877. december 11.	398	844
Farkas Kálmánnak		
2614. Budapest, 1880–1881 tele [Elv.]	491	915
Fónagy Józsefnek		
2512. Budapest, 1878. július 9. előtt [Elv.]	416	857
Frivaldszky Imrének		
2260. Pest, 1870. július 4.	239	710
Gáspár Imrének		
2325. Pest, 1872. június 13.	275	734
Gáspár Jánosnak		
2592. Budapest, 1880. november 18.	476	902
Gönczy Pálnak		
2313. Pest, 1872. január 24.	269	728
2564. Pest, 1880. január 25. előtt	457	885
2566. Budapest, 1880. január vége	458	886
Graichman Jakabnak		
2311. Pest, 1872. január 3.	267	727
Győry Vilmosnak		
2366. Budapest, 1873. december 6.	300	755
2401. Budapest, 1875. június 5.	334	775
Gyulai Pálnak		
2445. Budapest, 1876. május 2.	364	815
2461. Budapest, 1876. augusztus 25.	375	823
2480. Budapest, 1877. október 22.	388	838
2516. Budapest, 1878. október 3. [Elv.]	419	857
2528. Budapest, 1878. november 28.	427	861
Halász Dezsőnek		
Függelék I. 1. Pest, 186?–1877.	499	920
Hinka Józsefnek		
2430. Budapest, 1876. február 19.	354	808
Hirschler Ignácnak		
2478. Budapest, 1877. szeptember 6.	387	838
2490. Budapest, 1878. január 1. előtt [Elv.]	402	848
Horvát Boldizsárnak		
2443. Budapest, 1876. május 1. [Elv.]	364	815

Horváth Lajosnak		
2543. Budapest, 1879. április 10.	436	866
A Hunyadi-album szerkesztőinek		
2472. Budapest, 1877. február 1.	381	827
Ismeretlennek		
Függelék III. 10. Pest, 1865. március 15.....	507	924
2261. Karlsbad, 1870. július 17. [Töredék]	239	710
Ismeretlennek		
2450. Budapest, 1876. július 3.	368	819
Ismeretlennek		
2530. Budapest, 1878. [Elv.]	429	862
Ismeretlennek		
2594. Budapest, 1880. november 28.	477	902
Ismeretlennek		
2604. Budapest, 1881. május 3.	485	909
Ismeretlennek		
Függelék I. 2. Pest, 186?–1877.	499	920
Jókai Mórnak		
2144. Pest, 1868. január 15.	134	646
2438. Budapest, 1876. március 29.	360	813
2552. Budapest, 1879. november 28.	449	878
Kenyeres Jánosnak		
2521. Budapest, 1878. október 24. [Elv.]	423	859
A Kisfaludy Társaságnak		
2068. Pest, 1866. november 28.	51	573
Kiss Józsefnek		
2613. Budapest, 1881. december 23.	490	915
Knoll Károlynak		
2562. Budapest, 1879. december 29.	455	884
Koroda Pálnak		
2422. Budapest, 1876. január 10.	348	805
Kovács Jánosnak		
2616. Budapest, 1882. június 10. és június 28. között	493	916
Kovács Lászlónak		
2610. Margitsziget, 1881. szeptember 3.	488	914
Kőrösi Mihálynak		
2388. Budapest, 1874. szeptember 17. előtt	323	770
Lévay Józsefnek		
2223. Pest, 1869. január 16.	213	689
2576. Budapest, 1880. május 16.	464	892
2598. Budapest, 1880. december 5.	481	906

2603. Budapest, 1881. február 21.	484	908
Lónyay Menyhértnek		
2099. Pest, 1867. március 20.	82	604
2315. Pest, 1872. február 5.	270	729
2326. Pest, 1872. június 18. előtt [Elv.]	275	734
2339. Pest, 1872. november 22. [Elv.]	283	743
2409. Budapest, 1875. szeptember 7.	338	778
2436. Budapest, 1876. március 24.	358	812
2446. Budapest, 1876. május 2.	365	816
Lovassy Ferencnek		
2254. Pest, 1870. június 2. [Elv.]	234	708
2277. Pest, 1870. október 9. [Elv.]	248	716
2278. Pest, 1870. október 11. [Elv.]	249	716
A Magyar Földhitelintézetnek		
2376. Budapest, 1874. július 13.	312	763
Mentovich Ferencnek		
2067. Pest, 1866. november 17.	49	572
Mentovich Ferenc özvegyének		
2555. Budapest, 1879. december 18.	451	879
Méry Etelnek		
2293. Pest, 1871. április 15.	257	720
Mezőssy Menyhértnek		
2435. Budapest, 1876. március 15. [Elv.]	357	812
A Münchener Magyar Egyletnek		
2344. Pest, 1872. december 25.	286	744
Nagy Ivánnak		
2102. Pest, 1867. április 3.	86	606
2319. Pest, 1872. május 16.	272	731
Nagy Miklósnek		
2497. Budapest, 1878. március 6.	406	850
2507. Budapest, 1878. június 18.	413	855
Óváry Lipótnak		
2038. Pest, 1866. február 14.	13	543
Faust Pachlernek		
2494. Budapest, 1878. március 1. [Elv.]	405	850
Pálfy Ferencnek		
2584. Margitsziget, 1880. szeptember 5.	470	898
Pauler Tivadarnak		
2295. Pest, 1871. június 16.	258	721
Péter Dénesnek		
2602. Budapest, 1881. február 6.	484	908

A Petőfi Társaságnak		
Függelék III. 14. Budapest, 1880. február 15. előtt [Elv.] ..	508	924
Poczik Rudolfnak		
2493. Budapest, 1878. január 30.	404	850
Nyil Alekszandrovics Popovnak		
2228. Pest, 1869. május 4.	217	692
Pulszky Ferencnek		
2118. Pest, 1867. július 29.	107	632
2447. Budapest, 1876. május 2.	366	816
Radnótfáy Sámuelnek		
2073. Pest, 1866. december 11.	57	580
Ráth Mórnak		
2135. Pest, 1867. december 15. [I.]	128	643
2137. Pest, 1867. december 15. [II.]	129	644
2138. Pest, 1867. december 17.	130	644
2179. Pest, 1868. április 11. [Elv.]	179	668
2550. Budapest, 1879. november 27.	448	878
2568. Budapest, 1880. január 31.	459	886
2569. Budapest, 1880. február 1.	460	887
Rézső Ensel Sándornak		
2097. Pest, 1867. március 8.	80	603
Rómer Flórisnak		
2098. Pest, 1867. március 8.	81	603
Rónay Jácintnak		
2207. Pest, 1868. július 6. után	203	681
Rozvány Györgynek		
2251. Pest, 1870. március 8.	232	706
2464. Budapest, 1876. október 10. előtt [Elv.]	376	824
2503. Budapest, 1878. május 16. előtt [Elv.]	410	853
2522. Budapest, 1878. október 24. [Elv.]	423	859
2557. Budapest, 1879. december 24.	453	881
2560. Budapest, 1879. december 28.	454	882
2578. Budapest, 1880. május 25.	465	895
Schnierer Aladárnak		
2468. Budapest, 1877. január 22.	379	825
Simonyi Ernőnek		
2077. Pest, 1866. december 20.	60	582
Sipeki Balázs Gézának		
2308. Pest, 1871. november 6.	265	725
Szabó Józsefnek		
2065. Pest, 1866. november 9.	47	569

Szabó Károlynak		
2247. Pest, 1869. november 30.	228	703
Szász Károlynak		
Függelék III. 8. Nagykőrös, 1859. május 27. [Elv.].....	506	923
2292. Pest, 1871. április 3.	256	719
2307. Pest, 1871. november 3.	265	724
2334. Pest, 1872. október 30.	279	737
2367. Budapest, 1874. január 1.	301	755
2389. Budapest, 1874. szeptember 17.	324	771
2444. Budapest, 1876. május 1.	364	815
2466. Budapest, 1876. november 11.	377	824
2514. Margitsziget, 1878. július 9.	417	857
Szécsen Antalnak		
2462. Budapest, 1876. szeptember 7. előtt [Elv.]	375	823
Szél Kálmánnak		
2032. Pest, 1866. január 8. és január 26. között [Elv.]	9	536
2035. Pest, 1866. január 25. [Elv.]	11	539
2198. Pest, 1868. június 2. [Elv.]	195	676
Szél Piroskának		
2263. Karlsbad, 1870. július 22.	240	711
2301. Karlsbad, 1871. július 13.	261	723
2330. Karlsbad, 1872. július 22.	277	735
2381. Karlsbad, 1874. július 30.	318	768
2387. Budapest, 1874. szeptember 11.	322	770
2405. Karlsbad, 1875. július 23.	336	777
2406. Karlsbad, 1875. július 27.	336	777
2454. Karlsbad, 1876. július 18.	371	821
2458. Karlsbad, 1876. augusztus 1.	373	822
2618. Margitsziget, 1882. június 15.	494	917
Szemere Miklósnak		
2057. Pest, 1866. október első fele [Elv.]	39	561
Szilády Áronnak		
2210. Pest, 1868. augusztus 3.	205	682
2358. Budapest, 1873. augusztus 28.	296	751
Szilágyi Istvánnak		
2371. Pest, 1874. február 4.	304	757
Szilágyi Sándornak		
2059. Pest, 1866. október 22.	41	564
2084. Pest, 1867. január 10.	67	589
2215. Pest, 1868. november 2.	208	684
2230. Pest, 1869. június 26.	218	694

2238. Pest, 1869. október 5.	223	699
2240. Pest, 1869. november 2.	224	700
2249. Pest, 1869. december 24.	230	704
Szinyeiné Jekelfalussy Valériának		
2062. Pest, 1866. november 3.	45	567
2128. Pest, 1867. szeptember 23.	120	640
2596. Budapest, 1880. november 30.	478	904
Szinyei Józsefnek		
2127. Pest, 1867. szeptember 18.	119	639
Szmrecsányi Jánosnénak		
2545. Budapest, 1879. április 16.	440	867
2606. Margitsziget, 1881. június 28.	485	909
Szulyovszky Ignácnak		
2410. Budapest, 1875. szeptember 9.	339	778
Thaly Kálmánnak		
2217. Pest, 1868. november 24.	209	685
2241. Pest, 1869. november 2. [Elv.]	225	701
2242. Pest, 1869. november 12.	225	701
2245. Pest, 1869. november 15.	226	702
2331. Pest, 1872. augusztus 28.	277	735
Toldy Ferencnek		
2134. Pest, 1867. november 6.	127	643
2227. Pest, 1869. március 11.	216	692
2239. Pest, 1869. október 6.	224	700
2288. Pest, 1870. november 15.	253	718
2296. Pest, 1871. június 18.	258	721
2309. Pest, 1871. november 27. után	266	726
2321. Pest, 1872. május 24. és június 6. között	273	732
2343. Pest, 1872. december 20.	285	744
2345. Pest, 1873. január 27. után	287	745
2348. Pest, 1873. február 24. után	291	748
2351. Budapest, 1873. május 16.	293	749
2374. Budapest, 1874. június 18.	311	761
2384. Budapest, 1874. szeptember 1.	320	769
Függelék II. 3. Budapest, 1875. március 2. előtt	501	921
Tomba Mihálynak		
2039. Pest, 1866. február 18.	15	545
2042. Pest, 1866. május 2.	20	550
2054. Pest, 1866. augusztus 20.	33	559
2066. Pest, 1866. november 14.	47	570
2071. Pest, 1866. december 8.	54	576

2105. Pest, 1867. április 22.	89	610
2107. Pest, 1867. május 30.	93	612
2119. Pest, 1867. augusztus 6.	108	633
2126. Pest, 1867. szeptember 14.	118	638
2151. Pest, 1868. január 23. [távirat] [Elv.]	140	650
2152. Pest, 1868. január 24.	141	650
2160. Pest, 1868. február 14.	160	653
2165. Pest, 1868. február 27.	167	660
2171. Pest, 1868. március 20.	174	663
2172. Pest, 1868. március 22.	174	664
2178. Pest, 1868. április 11.	179	667
2183. (Szász Károllyal) Pest, 1868. április 26. [távirat] [Elv.]	182	669
2189. Pest, 1868. április 30.	186	673
2196. Pest, 1868. május 27.	194	675
2200. Pest, 1868. június 5.	197	677
2206. Pest, 1868. július 5.	202	680
Tóth Endrének		
2554. Budapest, 1879. december 9.	450	879
2601. Budapest, 1881. január 31.	482	907
Tóth Lőrincnek		
2037. Pest, 1866. február 9.	13	542
2041. Pest, 1866. március 1.	19	549
Török Pálnak		
2565. Budapest, 1880. január 25. előtt [?]	457	885
2599. Budapest, 1881. január 25. előtt [?]	482	907
Trefort Ágostonnak		
2427. Budapest, 1876. január 24.	351	807
Vadnai Károlynak		
2509. Budapest, 1878. június 22. előtt	414	856
Wenckheim Bélának		
2114. Pest, 1867. június 15.	103	624
Wohl Jankának		
2581. Margitsziget, 1880. augusztus 24.	467	897
Függelék III. 1. Nagykőrös, 1858 és 1860 között [Töredék]	502	922
Függelék III. 3. Nagykőrös, 1858 és 1860 között [Töredék]	502	922
Függelék III. 4. Nagykőrös, 1858 és 1860 között [Töredék]	503	922

Függelék III. 5. Nagykőrös, 1858 és 1860 között		
[Töredék]	504	923
Függelék III. 6. Nagykőrös, 1858 és 1860 között		
[Töredék]	505	923
Zemplén vármegye közönségének		
2335. (Csengery Antallal) Pest, 1872. november 6.	280	739
Zimányi Józsefnek		
2620. Margitsziget, 1882. szeptember 21.	495	918
Jovan Jovanović Zmajnak		
2483. Budapest, 1877. november 21.	394	843

ARANY JÁNOSNAK ÍROTT LEVELEK
a levélírók betűrendjében

Arany László		
2264. H. n. 1870. augusztus 2. előtt [Elv.]	240	711
2274. Trieszt, 1870. október 3. [Elv.]	247	715
2280. Róma, 1870. október 27. előtt [Elv.]	250	716
Association Littéraire Internationale		
2546. Párizs, 1879. július 3.	440	867
Augusztin József		
2607. H. n. 1881. július 17. előtt [Elv.]	486	912
A bajai Önképzőkör		
2243. Baja, 1869. november 14. előtt [Elv.]	225	701
Balogh Elek		
2572. Szalonta, 1880. április 2. előtt [Elv.]	462	888
2586. Szalonta, 1880. október 5. előtt [Elv.]	471	900
Balogh József		
2588. Szalonta, 1880. október 12. előtt [Elv.]	471	900
Barna Géza		
2473. Budapest, 1877. február 6.	382	827
Bayer Ferenc		
2611. Lőcse, [?] 1881. december 6. előtt [Elv.]	490	914
A Bécsi Magyar Egylet		
2428. Bécs, 1876. január 28.	352	807
Benkő Mihályné Birizdó Mária		
2337. H. n. 1872. november 19. előtt [Elv.]	282	741
Borosnyay Camilla		
2486. H. n. 1877. december 31. előtt [?] [Elv.]	398	844
John Bowring		
2086. H. n. 1867. január 18. előtt	69	592
2087. Claremont-Exeter, 1867. január 18.	70	592
2237. Claremont-Exeter, 1869. augusztus 15.	222	698
Eduard D. Butler		
2474. London, 1877. április 3.	383	832
A Concordia Budapesti Jótékonyági Egylet		
2579. Budapest, 1880. július 8. [Elv.]	466	896
Csengery Antal		
2432. Budapest, 1876. február 26.	356	811
Csepreghy Ferenc		
2563. Görbersdorf, 1879. december	456	885

Dobos János		
2090. Cegléd, 1867. február 7.	73	596
Duka Tivadar		
2316. H. n. 1872. február 29. előtt [Elv.]	270	729
2570. H. n. 1880. március 2. előtt [Elv.]	460	887
Az Egyiptomi Magyar Egylet		
2252. Kairó, 1870. április 9.	233	707
Alex John Ellis		
2377. Kensington, [?] 1874. július 14.	312	764
Eötvös József		
2091. Pest, 1867. február 12.	76	598
2110. Pest, 1867. június 12.[?].	99	618
2216. Pest, 1868. november 11. előtt	208	684
2225. Pest, 1869. január 25.	215	691
2229. Pest, 1869. június 5.	217	693
2289. Pest, 1870. december 18.	254	718
Ercsey János		
2121. Szalonta, [?] 1867. augusztus 9. előtt [Elv.]	113	637
Ercsey Sándor		
2031. Szalonta, 1866. január 6.	8	534
2051. Szalonta, 1866. július 11. és augusztus 20. között [Elv.]	29	557
2082. Szalonta, 1867. január 5. és január 9. között [Elv.]	66	589
2093. Szalonta, 1867. február 23. előtt [Elv.]	77	601
2095. Szalonta, 1867. március 3. előtt [Elv.]	79	602
2122. Szalonta, 1867. augusztus 9. előtt [Elv.]	114	637
2130. Szalonta, 1867. október 25. előtt [Elv.]	122	641
2155. Szalonta, 1868. február 4. előtt [Elv.]	147	653
2166. Szalonta, 1868. február 27. [Elv.]	168	661
2169. Szalonta, 1868. március 8. előtt [Elv.]	171	662
2174. Szalonta, 1868. április 1. előtt [Elv.]	175	666
2176. Szalonta, 1868. április 10. előtt [Elv.]	177	666
2201. Szalonta, 1868. június 8. előtt [Elv.]	198	678
2212. Szalonta, 1868. szeptember 28. előtt [Elv.]	205	683
2270. Szalonta, 1870. szeptember 29. előtt [Elv.]	244	714
2275. Szalonta, 1870. október 5. előtt [Elv.]	247	715
2281. Szalonta, 1870. október 27. előtt [Elv.]	250	716
2297. Szalonta, 1871. június 28. előtt [Elv.]	259	722
2302. Szalonta, 1871. szeptember 14. után [Elv.]	261	723
2361. Szalonta, 1873. szeptember 21. előtt [Elv.]	298	752
2385. Szalonta, 1874. szeptember 11. előtt [Elv.]	320	769

2393. Szalonta, 1874. november 22. előtt [Elv.]	327	772
2398. Szalonta, 1875. március 26. előtt [Elv.]	332	774
2411. Szalonta, 1875. szeptember 28. előtt [Elv.]	340	779
2413. Szalonta, 1875. október 4. előtt [Elv.]	342	780
2415. Szalonta, 1875. november 30. [Elv.]	342	781
2418. Szalonta, 1875. december 19. előtt [Elv.]	345	803
2423. Szalonta, 1876. január 17. előtt [Elv.]	349	805
2433. Szalonta, 1876. március 14. előtt [Elv.]	356	811
2440. Szalonta, 1876. április 8. [Elv.]	362	814
2505. Szalonta, 1878. május 20. előtt [Elv.]	412	855
2518. Szalonta, 1878. október 8. előtt [Elv.]	421	858
2524. Szalonta, 1878. november 8. előtt [Elv.]	425	860
2534. Szalonta, 1879. február 10. előtt [Elv.]	431	862
2536. Szalonta, 1879. február 15. előtt [Elv.]	433	864
2538. Szalonta, 1879. március 16. előtt [Elv.]	434	864
2540. Szalonta, 1879. március 24. előtt [Elv.]	435	864
2559. Szalonta, 1879. december 27. előtt [Elv.]	454	881
Erdélyi Mikes Róza		
2500. Nagyvárad, 1878. március 17. előtt [Elv.]	409	852
Festetics György		
2112. Buda, 1867. június 14.	100	621
Franz Fischer		
2357. Sissak, 1873. augusztus 21.	295	750
Fónagy József		
2513. Szalonta, 1878. július 9. előtt [Elv.]	416	857
Gáspár Imre		
2324. Pest, 1872. június 13. előtt [Elv.]	279	737
Gáspár János		
2591. 1880. november 18. előtt [Elv.]	476	901
Geyer Rudolf		
2052. Szalonta, 1866. augusztus 20. előtt [Elv.]	30	557
Gőró György		
2360. Gyergyószentmiklós, 1873. szeptember 1.	297	752
A Gyoroki Olvasó Egylet		
2609. Gyorok, 1881. július 31.	487	913
Győry Vilmos		
2365. 1873. december 6. előtt [Elv.]	300	755
2400. 1875. június 5. előtt [Elv.]	333	775
Gyulai Pál		
2259. Pest, 1870. június 27.	238	710
2285. Pest, 1870. október 27.	252	717

2479. Budapest, 1877. október 20.	387	838
2515. Budapest, 1878. október 3. [I.]	418	857
2517. Budapest, 1878. október 3. [I. I.]	419	858
2527. Budapest, 1878. november 20. [Elv.]	427	861
Heckenast Gusztáv		
2187. Pest, 1868. április 28.	185	671
Hensch Árpád		
2395. Korbesten, 1874. december 13.	328	773
Hirschler Ignác		
2467. Budapest, [?] 1876. december 31. [Elv.]	378	825
2491. Budapest, [?] 1878. január 1.	403	848
Josef Hlawaček		
2256. Karlsbad, 1870. június 6.	236	709
A Hunyadi-album szerkesztői		
2471. 1877. február 1. előtt [Elv.]	381	827
Illésy György		
Függelék III. 11. Pest, 1868. január 16. és 24. között [Elv.]	507	924
Ismeretlen		
2529. H. n. 1878.	429	862
Ismeretlen		
2531. Szalonta, [?] 1879. január 30. előtt	430	862
Ismeretlen		
2593. Putnok, 1880. november 28. előtt [Elv.]	477	902
Jámbor Sára Szathmáry Jánosné		
2532. Szalonta, 1879. január 30. előtt [Elv.]	430	862
Jánosi Gusztáv		
2140. Veszprém, 1867 [Elv.]	131	645
Jókai Mór		
2182. Pest, 1868. április 25. [Elv.]	181	669
2437. Budapest, 1876. március 29.	358	812
2551. Budapest, 1879. november 27.	449	878
Journalisten- und Schriftstellerverein „Concordia”		
2481. Bécs, 1877. november	390	840
Kolbenheyer Mór		
2346. Sopron, 1873. február 3.	287	745
Kovács János		
2615. Kolozsvár, 1882. június 10.	492	916
Koroda Pál		
2421. Pozsony, [?] 1876. január 10. előtt [Elv.]	348	805
Kovács Mihály		

2590. Túrkeve, 1880. október 22.	472	901
Kőrösi Mihály		
2290. Szalonta, 1871. [Elv.]	255	719
2390. Szalonta, 1874. szeptember 17.	324	771
Albert Kunisch		
2113. Brünn, 1867. jún. 14.	101	622
Lévay József		
2044. Miskolc, 1866. május 19.	22	551
2222. Miskolc, 1869. január 14.	212	688
2556. Miskolc, 1879. december 21.	452	880
2574. Miskolc, 1880. május 13.	463	889
2597. Miskolc, 1880. december 3.	479	906
Lónyay Menyhért		
2100. Pest, 1867. március 21.	85	606
2101. Pest, 1867. március 23.	86	606
2327. Buda, 1872. június 18.	275	734
2340. Buda, 1872. november 26.	284	743
2359. Helgoland, 1873. augusztus 28.	297	752
Lovassy Ferenc		
2255. Karlsbad, 1870. június 5.	234	708
2279. Nagyszalonta, 1870. október 16.	249	716
Margó Tivadar		
2575. Budapest, 1880. május 13.	463	889
Márkus Lajos		
2282. Szalonta, [?] 1870. október 27. előtt [Elv.]	250	717
Catulle Mendès		
2372. Párizs, 1874. február 5.	304	757
Mentovich Ferenc		
2060. Marosvásárhely, 1866. október 28.	41	564
Achille Millien		
2117. Beaumont-la-Ferrière, 1867. július 7. [?]	106	631
A Müncheneri Magyar Egylet		
2341. München, 1872. december 10.	284	743
Nagy Miklós		
2496. Budapest, 1878. március 6. [I.]	406	850
2498. Budapest, 1878. március 6. [II.]	407	851
2508. Budapest, 1878. június 21.	414	856
Faust Pachler		
2492. Bécs, 1878. január 5.	403	848
Pálfy Ferenc		
2583. Szeged, 1880. szeptember 5. előtt [Elv.]	469	898

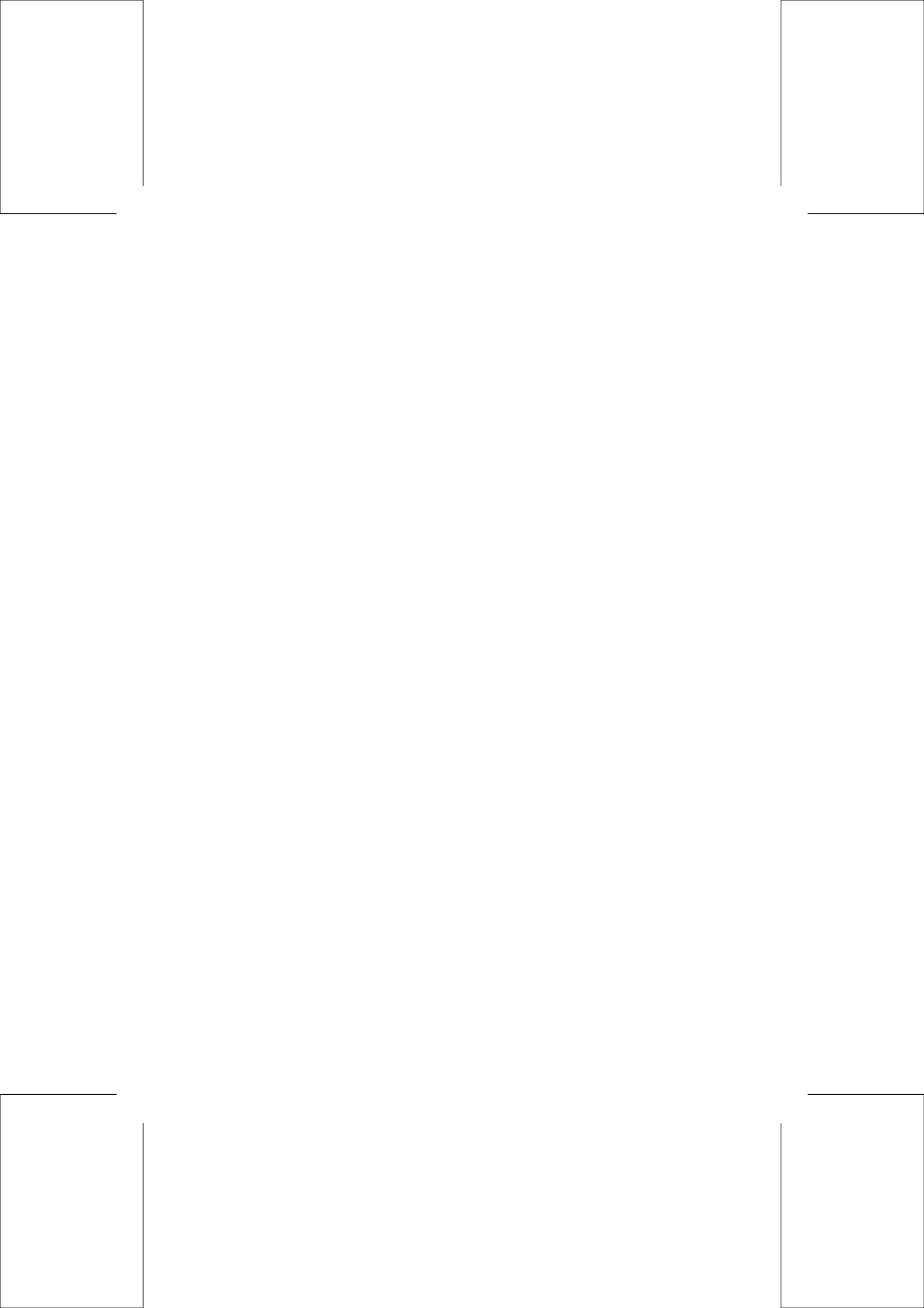
Pollák János		
2373. Szeged, 1874. május 11.	309	761
Ráday Gedeon		
2104. Pest, 1867. április 9.	88	609
Radnótfáy Sámuel		
2072. Pest, 1866. december 10.	56	579
2076. Pest, 1866. december 14.	59	582
2143. Pest, 1868. január 9.	133	646
2146. Pest, 1868. január 20.	136	648
Ráth Mór		
2092. Pest, 1867. február 19.	77	599
2136. Pest, 1867. december 15. [Elv.]	128	644
2350. Pest, 1873. március 30.	292	749
Reviczky Gyula		
2416. Zenta, 1875. december 7.	343	781
Rónay Jácint		
2236. Pest, 1869. július 31.	221	697
Rozvány György		
2419. Szalonta, 1875. december 19. előtt [Elv.]	346	804
2424. Szalonta, 1876. január 17. előtt [Elv.]	349	806
2463. Szalonta, 1876. október 10. előtt [Elv.]	375	824
2502. Szalonta, 1878. május 16. előtt [Elv.]	410	853
2520. Szalonta, 1878. október 24. előtt [Elv.]	423	859
2525. Szalonta, 1878. november 8. előtt [Elv.]	426	860
2558. Szalonta, 1879. december 24. és 28. között [Elv.] ...	454	881
2577. Szalonta, 1880. május 25. előtt [Elv.]	465	893
Maurus Saenger		
2477. Budapest, 1877. június 25.	386	834
Sárváry Antal		
2488. Budapest, [?] 1877. december 31.	399	845
Edouard Sayous		
2269. Pest, 1870. augusztus-szeptember [?]	244	713
Sipos József		
2033. Debrecen, 1866. január 10.	9	536
Sólymos Béla		
2475. H. n. 1877. május 19. előtt [Elv.]	384	833
2476. Sheffield, 1877. május 19.	384	833
Sturm Albert		
2548. Rózsashegy, [?] 1879. augusztus 14.	445	876
Szabó Imre		

2442. Szombathely 1876. május 1. előtt [Elv.]	363	814
Szabó Károly		
2047. Kolozsvár, 1866. június 23.	23	552
2056. Kolozsvár, 1866. augusztus 29.	38	561
2078. Kolozsvár, 1867. január 1.	61	584
2089. Kolozsvár, 1867. január 26.	72	595
2133. Kolozsvár, 1867. november 4.	125	642
2248. Kolozsvár, 1869. december 5.	228	703
2258. Kolozsvár, 1870. június 9.	237	710
2305. Kolozsvár, 1871. október 8.	263	724
Szász Béla		
2318. Kolozsvár, 1872. április 13.	271	730
Szász Károly		
Függelék III. 7. 1859. május 24. [El.]		
2511. Budapest, 1878. július 9. előtt [Elv.]	416	856
Szél Kálmán		
2046. Szalonta, 1866. június elején [Elv.]	23	552
2063. Szalonta, 1866. november 8. előtt [Elv.]	45	568
2070. Szalonta, 1866. december 8. előtt [Elv.]	54	575
2131. Szalonta, 1867. október 25. előtt [Elv.]	122	641
2163. Szalonta, 1868. február 25. előtt [Elv.]	164	659
2204. Szalonta, 1868. július eleje [Elv.]	200	679
2283. Szalonta, 1870. október 27. előtt [Elv.]	251	717
2362. Szalonta, 1873. szeptember 21. előtt [Elv.]	298	752
2469. Szalonta, 1877. január 25. előtt [Elv.]	380	825
Szél Piroska		
2262. Pest, 1870. július 22. előtt [Elv.]	239	711
2380. Budapest, 1874. július 30. előtt [Elv.]	318	768
2402. Budapest, 1875. július 19. előtt [Elv.]	334	776
2404. Budapest, 1875. július 23. előtt [Elv.]	335	777
2452. Budapest, 1876. július 18. előtt [Elv.]	370	820
2456. Budapest, 1876. augusztus 1. előtt [Elv.]	372	821
2459. Budapest, 1876. augusztus 5. előtt [Elv.]	374	822
2617. Szalonta, 1882. június 15. előtt [Elv.]	493	917
Szemere Miklós		
2061. H. n. 1866. november 1.	43	566
Szilágyi Ferenc		
2286. Buda, 1870. október 28.	252	718
2287. Buda, 1870. november 2.	253	718
Szilágyi István		
2221. Máramarossziget, 1869. január 5.	211	688

2246. Máramarossziget, 1869. november 17.	227	703
2304. Máramarossziget, 1871. szeptember 21.	262	723
2368. Máramarossziget, 1874. január 13.	302	756
2397. Máramarossziget, 1875. március 5.	331	773
2408. Máramarossziget, 1875. augusztus után	338	777
2431. Máramarossziget, 1876. február 24.	355	808
Szilágyi Sándor		
2083. Nagykőrös, 1867. január 10. [Elv.]	67	589
Szinyeiné Jekelfalussy Valéria		
2120. Jernye, 1867. augusztus 6.	111	635
2226. Jernye, 1869. február 5.	215	691
2291. Jernye, 1871. március 15.	255	719
2595. Virányos, 1880. november 30. előtt [Elv.]	478	903
Szmrecsányi Jánosné		
2544. Véke, [?] 1879. április 16. előtt [Elv.]	437	866
2605. H. n. 1881. június 28. előtt [Elv.]	485	909
A Szondi-Emlékválasztmány		
2220. Ipolyság, 1868. december 23.	210	687
Toldy Ferenc		
2139. Pest, 1867. december 26.	131	645
2312. Pest, 1872. január 6.	268	728
2320. Pest, 1872. május 24. és június 6. között	273	731
2323. Pest, 1872. június 6.	274	733
2342. Pest, 1872. december 20. előtt [Elv.]	285	744
2383. Budapest, 1874. augusztus 31.	319	769
2396. Budapest, 1875. március 2.	331	773
Függelék II. 3. Budapest, 1875. március 2. előtt	501	921
Tomba Mihály		
2030. Hanva, 1866. január 3.	7	533
2034. Hanva, 1866. január 24.	10	538
2040. Hanva, 1866. február 23.	17	548
2043. Hanva, 1866. május 16.	21	551
2045. Hanva, 1866. május 19.	22	552
2048. Feketehegy, 1866. július 1.	25	554
2055. Levárt, 1866. augusztus 27.	35	560
2058. Hanva, 1866. október 10.	39	562
2069. Hanva, 1866. december 5.	52	573
2074. Hanva, 1866. december 11.	57	580
2075. Hanva, 1866. december 12.	58	581
2106. Hanva, 1867. május 25.	91	611
2124. Hanva, 1867. augusztus 19.	116	638

2141. Hanva, 1868. január 2.	132	645
2145. Hanva, 1868. január 15.	135	647
2147. Tornallya, 1868. január 22. [távirat]	136	648
2148. Hanva, 1868. január 22.	137	649
2149. Tornallya, 1868. január 23. [távirat]	138	649
2150. Hanva, 1868. január 23.	139	650
2153. Hanva, 1868. január 24.	144	652
2154. Hanva, 1868. január 31.	145	653
2162. Hanva, 1868. február 23.	163	659
2168. Hanva, 1868. március 4.	170	662
2173. Hanva, 1868. március 23.	175	664
2180. Hanva, 1868. április 14.	180	668
2181. Tornallya, 1868. április 24. [távirat]	180	668
2184. Tornallya, 1868. április 26. [távirat]	182	669
2185. Tornallya, 1868. április 27. [távirat] [I.]	183	670
2186. Tornallya, 1868. április 27. [távirat] [II.]	184	670
2188. Hanva, 1868. április 28.	185	672
2190. Hanva, 1868. április 30. [?].....	188	673
2191. Tornallya, 1868. május 3. [távirat]	190	673
2192. Hanva, 1868. május 3. [I.]	191	674
2193. Hanva, 1868. május 3. [II.]	192	674
2194. Hanva, 1868. május 27. előtt	193	674
2195. Hanva, 1868. május 27. előtt	194	675
2197. Hanva, 1868. május 31.	195	676
2203. Tornallya, 1868. június 15. [távirat]	199	679
2208. Hanva, 1868. július 30. előtt	204	682
Tompa Mihály –AJ-nak, Gyulai Pálnak, Szász Károlynak		
2157. Hanva, 1868. február 7.	151	655
2158. Hanva, 1868. február 10. [I.]	152	656
2159. Hanva, 1868. február 10. [II.]	159	657
Tompa Mihályné		
2142. Hanva, 1868. január 2.	133	646
2209. Tornallya, 1868. július 30. [távirat]	204	682
2218. Hanva, 1868. december[?] [Töredék].....	209	686
2219. Hanva, 1868. december [?] [Elv.]	209	687
Tóth Endre		
2314. Pest, 1872. február 1.	269	728
2553. 1879. december 9. előtt [Elv.]	450	879
2600. 1881. január 31. előtt [Elv.]	482	907
Tóth Kálmán		
2161. Pest, 1868. február 21.	163	659

Törs Kálmán		
2448. Budapest, 1876. május 30.	366	817
Trefort Ágoston		
2426. Budapest, 1876. január 21.	350	806
Vadnai Károly		
2499. Budapest, 1878. március 6.	407	851
2510. Budapest, 1878. június 22.	415	856
Vincze Viktor		
2257. Debrecen, 1870. június 6.	236	709
2306. Debrecen, 1871. október 23.	264	724
2484. Debrecen, 1877. december 5.	395	843
Weber Károly		
2347. Pest, 1873. február 16.	288	746
2489. H. n. 1877. [?]	401	848
Wenckheim Béla		
2108. Buda, 1867. június 11.	97	613
2115. Buda, 1867. június 18.	104	628
2116. Buda, 1867. június 23.	105	629
Wohl Janka		
Függelék III. 2. Pest, 1858 és 1860 között [Elv.]	502	922
2580. Budapest, 1880. augusztus 21.	467	896
Zimányi József		
2619. Balassagyarmat, 1882. szeptember 15.	495	917
Jovan Jovanović Zmaj		
2482. Kamenica, 1877. november 12.	392	842

TARTALOM

(Az első lapszám a főszövegre, a második a jegyzetekre utal)

Levelek	5	533
1866	7	533
1867	61	584
1868	132	645
1869	211	688
1870	231	704
1871	255	719
1872	267	726
1873	287	745
1874	301	755
1875	331	773
1876	348	805
1877	379	825
1878	403	848
1879	430	862
1880	457	885
1881	482	907
1882	492	916
Függelék	497	920
Függelék I.	499	920
Függelék II.	501	921
Függelék III.	502	922
Függelék IV.	509	924
Jegyzetek.....		527
Bevezetés		529
Áttekintett közgyűjtemények		532
Az egyes levelek jegyzetei		533
A függelékek jegyzetei.....		920
A levelekben és a korabeli idézetekben előforduló rövidítések.		927
A jegyzetek rövidítései.....		930
Név- és címmutató		947
A levelek mutatói.....		987
I. Időrendi mutató.....		989
II. Betűrendi mutató		1022
Arany János levelei a címzettek betűrendjében.....		1022
Arany Jánosnak írott levelek a levélírók betűrendjében....		1034

ISBN 978-963-9671-51-5

A kiadásért felel az Universitas Könyvkiadó igazgatója
és az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója
Készült az Argumentum Kiadó nyomdaüzemében

Az Universitas kiadványai kedvezménnyel megrendelhetők:
www.prosperod.hu